



انتشارات دانشگاه تهران

۴۷۸

جواهر الآثار

فی ترجمه مشنوی مولانا حُداوندگار

محمد جلال الدین البَلخی الرومی

شِعراً

الترجمة

و تحقیق و تلخیص للحواشی لعلی بَرْتیة الفارسیة

بقلم

عبد الغیز صاحب البحار

القرطانی

من مئة دفاتر

چاپخانه دانشگاه

باز هم تنها برای تأمین صحت ترجمه دفتر اول و ترجمه دفتر دوم مثنوی مولانا
درخواست انتقاد علمی مدلل بر تأمین معنی مینماید که در پایان ترجمه دفتر
سوم که نزدیک اتمام است منتشر سازد

در صفحه نخست ترجمه دفتر اول زیر این عنوان (پذیرفتن انتقاد مدلل و انتشار آن در
پایان ترجمه دفتر دوم) یاد شده که انتقادات شفاهی یا کتبی بی مدرک یاوه گوئی شمرده میشود
و پاسخ گویندگان آنها همان است که خود مولانا نسبت بطعنه زدگان بر مثنوی خود از قبیل
نوحه گوان و عوام و دیگران در چندین مورد از کتاب مقدس خود فرمودند .

نوحه کر باشد مقلد در حدیث	جز طمع نبود مراد آن خبیث
نوحه کر گوید حدیث سوزناک	لیک کو سوز دل و دامان چاک
هین مشو غره بدین گفت حزین	بار بر گاوست و بر گردون حنین
سالها گوید خدا این نان خواه	همچو خر مصحف کشد از بهر کاه

ترجمه و تفصیل صفحه ۹۸-۱۰۰ این دفتر

در شب مهتاب مه را بر سماک	از سگان و عوعو ایشان چه باک
سک وظیفه خود بجای آورد	مه وظیفه خود برخ می گسترده
بانک سک هر کز رسد بر گوش ماه	خاصه آن ماهی که بد خاص آله
می خورد شه بر لب جو تا سحر	در سماع از بانگ چغزان بی خبر

ترجمه و تفصیل صفحه ۸۵-۸۶ این دفتر

آنچه عین لطف باشد بر عوام	قهر شد بر نازنینان کرام
---------------------------	-------------------------

ترجمه و تفصیل در دفتر چهارم که خطی است

فهرست جداگانه ترجمه مشکلترین آیات مثنوی از دفتر دوم

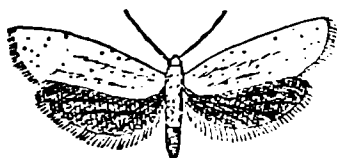
شماره صفحه	موضوع
۲۸-۱	قافیه (مدّتی این مثنوی تأخیر شد)
۳۹-۳۶	اندرز کردن صوفی خادم الخ
۴۵-۳۹	مشورت کردن خدای متعال با فرشتگان
۴۶-۳۹	بسته شدن تقریر معنی حکایت الخ
۶۸-۵۷	از گمان بردن کاروانیان الخ
۷۸-۷۲	از یافتن پادشاه بازخویش در خانه کمپیر
۹۰-۷۸	از حلوا خریدن شیخ احمد خضرویه
۱۰۰-۹۴	از تمامی قصّه زنده شدن
۱۱۶-۱۱۲	استخوان بدعای عیسی (ع)
۱۲۲-۱۲۰	از فروختن صوفی بهمه صوفیان
۱۴۶-۱۳۶	از تعریف کردن منادیان قاضی مفلّس را
۱۵۴-۱۴۶	از بقیّه قصّه مفلّس زندانی با قاضی
	تمثیل بر حقیقت سخن
۱۷۰-۱۵۷	جواب شبهه و اشکال منکران
۱۷۶-۱۷۱	از امتحان کردن پادشاه آن دو غلام
۱۸۳-۱۸۰	از روان کردن پادشاه یکی از آن دو غلام
۲۰۴-۱۸۵	از قسم خوردن آن غلام بر صدق خود
۲۱۳-۲۱۰	از باز پرسیدن پادشاه حال دو غلام
۲۳۲-۲۱۸	از حسد بردن حشم بر آن بنده خاص
۲۴۴-۲۳۶	از گرفتار شدن باز میان جغدان بویرانه
۲۵۲-۲۴۴	کلوخ انداختن آن تشنه از سر دیوار در جوی آب
۲۶۱-۲۵۶	از حکایت فرمودن خار بن نشانیدن الخ
۲۸۶-۲۶۴	از بیان آفت تاخیرها بفردا

فهرست جداگانه ترجمه مشکلترین ابیات مثنوی از دفتر دوم

شماره صفحه	موضوع
۲۸۹-۲۹۲	از تمثیل در بیان خواندن آب آلودگان به پاکی
۲۹۴-۳۰۲	از آمدن دوستان به بیمارستان ذوالنون النخ
۳۰۸-۳۰۹	رجوع بحکایت ذوالنون با مریدان
۳۱۲-۳۱۹	از امتحان کردن خواجه لقمان
۳۲۱-۳۳۳	از ظاهر شدن فضل و هنر لقمان
۳۳۳-۳۴۲	تتمه حسدان حشم بر غلام خاص سلطان
۳۴۳-۳۵۱	عکس تعظیم سلیمان در دل بلقیس
۳۵۴-۳۷۰	از انکار فلسفی بر قرائت آیه ان اصبح ماء کم غوراً
۳۷۴-۳۷۶	از انکار کردن موسی بر مناجات شبان
۳۷۷-۳۸۱	عقاب کردن حقّ تعالی موسی را بجهت شبان
۳۸۳-۳۹۰	از وحی آمدن بموسی از بهر عذر خواستن
۳۹۱-۴۰۵	سؤال موسی از سر غلبه ظالمان
۴۱۹-۴۲۸	از اعتماد کردن آن ابله بر تملّق خرس
۴۳۸-۴۴۴	گفتن موسی آن گوساله پرست را النخ
۴۵۲-۴۵۶	سبب پریدن مرغی با مرغ دیگر
۴۷۶-۴۷۸	گفتن شیخ بایزید را که کعبه منم النخ
۴۷۹-۴۸۵	از حکایت خانه نوساخت روزی نو مرید پیر آمد خانه او را بدید
۴۴۸-۵۰۳	از دانستن پیغمبر (ص) که سبب رنجوری شخص گستاخی بوده است
۵۱۹-۵۳۱	دوم بار سخن کشیدن آن بزرگی را تا حال او معلوم گردد
۵۳۷-۵۴۹	از ذکر قوم موسی و پشیمانی ایشان
۵۶۸-۵۷۵	از دوم بار جواب گفتن ابلیس معاویه را
۵۸۰-۵۸۴	از باز جواب ابلیس معاویه را

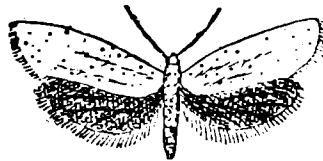
فهرست جداگانه ترجمه مشکلترین ابیات مثنوی از دفتر دوم

شماره صفحه	موضوع
۵۹۱-۵۸۹	از - باز تقریر ابلیس تلخیص خود را
۶۰۹-۶۰۸	از فوت شدن آن دزد با آواز صاحب خانه الخ
۶۳۱-۶۲۸	قصه آن که از اشتر ضاله نشان می‌پرسید
۶۳۶-۶۳۱	متردد شدن در میان مذاهب مختلفه
۶۵۰-۶۴۲	شرح فایده حکایت شتر جوینده
۶۷۹-۶۷۳	از قصه جوجی و آن کودک که پیش جنازه پدر نوحه می‌کرد
۶۹۸-۶۸۹	از حکایت آن اعرابی در يك جوال کردن و ملامت دانشمند
۷۱۲-۶۹۸	آغاز منور شدن حواس عارف بنور غیب بین
۷۴۸-۷۴۰	روکشیدن مهار شتر را و معجب شدن موش در خود
۷۶۶-۷۶۲	از عذر گفتن فقیر با شیخ خانقاه
۷۷۲-۷۶۷	بیان دعوی که عین آن دعوی گواه صدق خویشست
-۷۷۶	جواب اشکال
۸۱۱-۸۰۶	قصه بط بچگان که مرغ خانه می‌پروردشان -



ملحق بصحيح الاغلاط في الترجمة و الاصل و النسخة الثانية من ترجمة الدفتر الثاني

صفحة	سطر	صحيح
٥٨٣	١١ -	الترجمة - وَكَأَنْتَ مُثْمِرَةٌ
٣٤٠	١١ -	« - لَا وَلَا جَذْبًا وَرِيفَ
٣٤١	٣ -	« - اَسْوَدُ اَوْ اَصْفَرُ مِمَّا يَكَا
٣٢٥	٦ -	« - (صَوْتٌ مَحْبُوبٌ اسْتَمَعَ)
٨٠٨	٥ -	« - (لَيْسَ لِلْبَرِّ طَرِيقٌ)
٤٣	١ -	« - (مَعَهُ غَدَتٌ مُتَّفَقَةٌ) نسخة ثانية
٥٨	٤ -	« - (وَ الَّذِي اَنْتَ لَهُ دَوْمًا حَزِينٌ) نسخة ثانية
٤٩٢	٦ -	« - (اَيْضًا عَلِمَ)
٤٩٦	٨ -	« - (تُخْلِي زَمَنٌ)
٢٧٨	٥ -	« - جَبَلٌ يُوْجَدُ لِلصَّوْتِ يُعِيدُ
-	٢	شرح فارسي - عبارت از دل عارف است
٥٦	٧ -	المثنوى - (منيوش هين)
٨١١	١ -	« - مركب همت سو اسباب راند



بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مُقَدِّمَةُ الْمُتَرْجِمِ

دَوْن مَوْلَانَا خُداوَنْد گَارِ الْمَشْنُوعِي بِتَعَالِيهِ فِي سِتَّةِ
دَفَائِرٍ كُلُّ دَفْتَرٍ لِسِيرِ مَلَكُوتِيٍّ خَاصٍّ بِهِ وَ قَدْ سَاعَدَنِي
التَّوْفِيقُ عَلَى نَشْرِ تَرْجَمَةِ الدَّفْتَرِ الْأَوَّلِ الْمَوْضُوعِ لِلْسَّيْرِ
مِنَ النَّفْسِ إِلَى الْحَقِّ وَ نَشْرِ تَرْجَمَةِ الدَّفْتَرِ الثَّانِي
الْمَوْضُوعِ لِلْسَّيْرِ مِنَ الْحَقِّ إِلَى الْحَقِّ كَمَا أَنَّ تَرْجَمَةَ
الدَّفْتَرِ الثَّلَاثِ الَّذِي هُوَ فِي السَّيْرِ مِنَ الْحَقِّ إِلَى الْخَلْقِ
طَبَعَهَا مُسْتَمِرٌّ عَلَى نَسْقِ طَبْعِ تَرْجَمَةِ الدَّفْتَرَيْنِ الْأَوَّلِ
وَالثَّانِي - أَمَّا التَّرْجَمَةُ نَفْسُهَا فَقَدْ انْتَهَتْ بِعَوْنِ الْحَقِّ
تَعَالَى حَالًا إِلَى خَتَامِ الدَّفْتَرِ الْخَامِسِ مِنْهُ الْجَامِعُ لِأَصُولِ
الشَّرِيعَةِ وَمَسَائِلِ الطَّرِيقَةِ وَأَسْرَارِ الْحَقِيقَةِ وَلَمْ يَبْقَ
مِنْهَا كَلِمَةٌ سِوَى تَرْجَمَةِ الدَّفْتَرِ السَّادِسِ وَهُوَ أَبْسَطُ
الدَّفَائِرِ الْخَمْسَةِ السَّالِفَةِ كَمَا ذَكَرْتُ فِي صَفْحَةِ (٣) مِنْ
سِيرَةِ مَوْلَانَا فِي طَلِيعَةِ تَرْجَمَةِ الدَّفْتَرِ الْأَوَّلِ وَ أَنَّهُ
(٤٩١٦) بَيِّنًا وَ آدَابُ التَّرْجَمَةِ فِي هَذَا الدَّفْتَرِ الثَّانِي
كَمَا هِيَ فِي الدَّفْتَرِ الْأَوَّلِ وَ مِنْهُ أَرْجُو التَّوْفِيقَ -

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
مَقْدَمَةُ الدَّفْتَرِ الثَّانِي مِنَ الْمَثْنَوِي

(۱) بیان بعضی از حکمت تأخیر این مجلد دوم که اگر جمله حکمت الهی بنده را معلوم شود در فوائد آن کار بنده از آن کار فروماند و حکمت بی پایان حق تعالی ادراک او را ویران کند و بدان کار نپردازد پس حق تعالی شمه از آن حکمت بی پایان مهار بینی او سازد و او را (۲) بدان کار کشد اگر او را از آن فائده هیچ خبر نکند هیچ نجنبند زیرا که جنبانیدن او بهر آدمیان است .

بَيَانُ لِبَعْضِ الْحِكَمِ الْإِلَهِيَّةِ، الْمَوْجِبَةِ لِتَأْخِيرِ الْمَجْلَدِ الثَّانِي لِأَنَّهُ لَوْ كَانَتْ جُمْلَةُ الْحِكْمَةِ الْإِلَهِيَّةِ مَعْلُومَةً ^(۱) لِلْعَبْدِ لَعَجَزَ الْعَبْدُ فِي فَوَائِدِ ذَلِكَ الْعَمَلِ عَنْ هَذَا الْعَمَلِ وَبَقِيَ عَاطِلًا وَحِكْمَةُ اللَّهِ الَّتِي بِهَا نِهَايَةُ تَجَمُّلِ إِدْرَاكِ الْعَبْدِ خَرَابًا ^(۲) وَالْعَبْدُ عِنْدَئِذٍ لِيُحِيرَتْهُ لَا يَعْمَلُ بِذَلِكَ الْعَمَلِ وَلِذَلِكَ الْحَقُّ تَعَالَى شَمَّةً مِنْ تِلْكَ الْحِكْمَةِ الَّتِي هِيَ بِهَا نِهَايَةُ يَجْعَلُهَا مَقْودًا فِي أَنْفِ الْعَبْدِ بِأَنَّهُ يُظْهِرُ ^(۳) لِعَبْدِهِ بَعْضَ فَوَائِدِ هَذَا الْعَمَلِ وَيَجْرُهُ إِلَيْهِ (أَي لِدَلِيلِ الْعَمَلِ) لِأَنَّهُ لَوْ لَمْ يَكْ لِدَلِيلِ الْعَبْدِ خَبَرٌ مِنْ فَائِدَةِ هَذَا الْعَمَلِ لَمْ يَتَحَرَّكْ إِلَيْهِ أَبَدًا وَلَا يُبَاشِرُهُ لِأَنَّ تَحْرِيكَ الْقَلْبِ وَدَوَاعِي تَقَاضِي الْبُطُونِ لَا جُلْ مَنَافِعَ الْإِدْمِيعِينَ خَاصَّةً وَفَوَائِدِهِ ^(۴)

- (۱) و اگر حکمت بر آن هم فرو ریزند هم نتواند جنبیدن چنانکه درینى شتر ا در
 (۲) مهار نبود نه رود و اگر سخت بزرگ بود هم نرود و فرو خسبد (وَأَنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا
 (۳) خَزَائِنُهُ وَمَا نُنْزِلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ) خاک بى آب کلوخ نشود و چون آب بسیار بود هم
 (۴) نشود (وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ) بمیزان دهد هر چیز را نه بى حساب و بى میزان

وَإِذَا كَانَتْ حِكْمَةٌ هَذَا الْعَمَلِ تُصَبُّ عَلَى الْعَبْدِ بِكَلِمَتِهِ أَى تَصِيرُ
 مَعْلُومَةً لَهُ لَا يَقْدَرُ أَيْضًا عَلَى الْحَرَكَةِ لِعِلْمِ هَذَا الْعَمَلِ مِثْلًا إِذَا لَمْ يَكُنْ
 فِي أَنْفِ الْجَمَلِ (۱) مَقْوَدٌ لَا يَسِيرُ مُسْتَقِيمًا وَإِذَا كَانَ ذَلِكَ الْمَقْوَدُ كَبِيرًا جَدًّا
 أَى سَلْسَلَةً ثَقِيلَةً يَعْجُزُ عَنِ الْمَسِيرِ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى فِي سُورَةِ الْحَجْرِ (وَمَا مِنْ
 شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ) (۲) أَى مَا مِنْ شَيْءٍ مِنَ الْأَشْيَاءِ الْمُمْكِنَةِ إِلَّا وَنَحْنُ
 قَادِرُونَ عَلَى إِيجَادِهِ وَتَكْوِينِهِ (وَمَا نُنْزِلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ) أَى حَالَهُ كَوْنِهِ
 مُلْتَبَسًا بِقَدَرٍ مُعَيَّنٍ حَسَبَ الْقَضَاءِ وَالْقَدَرِ وَاسْتِدْعَاءِ الْحِكْمَةِ الْإِلَهِيَّةِ فَالتُّرَابُ
 بِالْأَمَاءِ لَا يَصِيرُ لِبْنًا وَإِذَا كَانَ الْمَاءُ كَثِيرًا (۳) يَفْسُدُ وَلَا يَكُونُ لِبْنًا كَمَا
 قَالَ تَعَالَى فِي سُورَةِ الرَّحْمَنِ: (وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ) أَى رَفَعَهَا
 رُتَبَةً وَمَحَلًّا وَوَضَعَ الْقُوَّةَ الْمُمَيِّزَةَ الْعَاقِلَةَ بَيْنَ الْقُوَى السَّمَاوِيَّةِ وَالْأَرْضِيَّةِ
 يُعْطِي لِكُلِّ شَيْءٍ أَشْيَاءَ بِالْعَدْلِ وَالْمِيزَانِ وَلَا يُعْطِي بِلَا حِسَابٍ وَلَا مِيزَانٍ
 خَارِجًا عَنْ مَقْتَضَى الْعَقْلِ (۴)

- (۱) الا کسانى را که از عالم خلق مبدل شدند و یَرْزُقُ مِنْ غَیْرِ حِسَابٍ گشته اند و مَنْ لَمْ یَذُقْ لَمْ
 (۲) یَذُرْ (بر سید یکى که عاشقى چیست گفتم که چون شوى من بدانى عشق) محبت
 (۳) بى حسابست جهة آنکه گفتند صفت حقست بحقیقت و نسبت او به بنده مجاز است (کُنْتُ
 (۴) کَنْزاً مَخْفِیاً فَاحْبَبْتُ أَنْ أُعْرَفَ) یُحِبُّهُمْ عَامِسْتُ وَ یُحِبُّونَهُ کِدَامَسْتُ - وَالْحَمْدُ لِلَّهِ حَقَّ حَمْدِهِ
 وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ -

إِلَّا لِلَّذِينَ بَدَلُوا مِنْ خَلْقِ الْعَالَمِ وَ مَرْتَبَةِ الْبَشَرِيَّةِ بِالْمَلَائِكَةِ لَا يُعْطِيهِمْ
 بِالْمِيزَانِ فَكَانُوا مَظْهَرِ قَوْلِهِ يُرْزَقُهُمْ بِالْمِكْيَالِ وَلَا حِسَابٍ سَأَلَ
 رَجُلٌ مِنَ الْعَشِقِ مَا يَكُونُ فَأَجَبَتْهُ إِذَا صُرْتَ مِثْلِي تَعْلَمُ الْعِشْقُ وَمَنْ لَمْ يَذُقْ لَمْ يَذُرْ (۱)
 وَ الْمَحَبَّةُ بِالْحِسَابِ (أَوِ الْعِشْقُ مَحَبَّةٌ بِالْحِسَابِ إِذَا لَمْ يَكُنْ بَيْنَ لَفِظِ الْعِشْقِ وَ
 الْمَحَبَّةِ أَوْ كَمَا فِي بَعْضِ النُّسخِ) وَلِهَذَا قَالُوا الْعِشْقُ (۲) وَ الْمَحَبَّةُ صِفَةُ الْحَقِّ
 وَ فِي الْحَقِيقَةِ لَا نِهَآيَةَ لِلْعِشْقِ وَ الْمَحَبَّةِ لِأَنَّهَا صِفَةُ الْحَقِّ وَ أَوْ صَافِ الْحَقِّ تَعَالَى
 لَا نِهَآيَةَ لَهَا وَ نِسْبَةُ الْمَحَبَّةِ لِلْعَبِيدِ مَجَازٌ وَ فِي الْحَقِيقَةِ الْمَحَبَّةُ لِلْحَقِّ جَلَّ وَ عَلَا
 لِأَنَّهُ قَالَ فِي الْحَدِيثِ الْقَدْسِيِّ كُنْتُ (۳) كَنْزاً مَخْفِياً فَاحْبَبْتُ أَنْ أُعْرَفَ فَالْمَحَبَّةُ
 صِفَةُ قَدِيمَةِ الْحَقِّ فَكَلَامُ رَبِّنَا لِلْمُؤْمِنِينَ يُحِبُّهُمْ تَامٌ وَ كَافٍ وَ حَقِيقَةٌ وَ أَيْنَ
 هِيَ مِنْ مَحَبَّةِ الْمُؤْمِنِينَ لِأَنَّ مَحَبَّةَ اللَّهِ مُقَدِّمَةٌ عَلَى مَحَبَّةِ الْمُؤْمِنِينَ فَتَكُونُ
 مَحَبَّةُ الْمُؤْمِنِينَ لِلَّهِ مَجَازاً وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ حَقَّ حَمْدِهِ وَ الصَّلَاةُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ (۴)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ترجمة دفتر الثاني من المثنوی

- (۱) مُدَّةٌ أُخِرَ هَذَا الْمَثْنَوِي وَالْكِتَابُ .. الصِّقْلِيُّ الْمَعْنَوِي .. (۱)
تَلَزَمَ الْمُهْلَةُ وَ الصَّبْرُ زَمَنَ لِيَصِيرَ الدَّمُ فِي الشَّدَى اللَّبَنَ
(۲) فَلَمَّكَ الْحَظُّ إِذَا مَا لَمْ يَلِدْ وَ بِمَوْلُودٍ جَدِيدٍ لَمْ يَجِدْ (۲)
لَا يَصِيرُ الدَّمُ حُلْوً اللَّبَنُ .. إِدْرِ بِالْصَّنْعِ الْجَلِيلِ الْحَسَنَ ..

(۱) قال فی الشرح الفارسی لبحر العلوم نقلاً عن نفحات الانس للجامی انه بعد نظم دفتر الاول من المثنوی زوج حسام الدین جلبي توفیت و لوجد حسام الدین علیها لم یطالع بمولانا قدس سره بنظم دفتر الثاني الى مدة سنتین و بعدها طالبه بنظمه فاشار فی مطلعہ الى التاخير المذكور - ولم يذكر ذلك فی النهج القوی بل قال مانصه فکما اخر الوحي عن النبی (ص) المثنی هو مع الواسطة كذلك اخر الوحي القلبی المثنی هو بلا واسطة عن سیدنا و مولانا هذا فی الافاقی و اما فی المعنوی (تا نزايد بخت تو بالثناء المشاة فرزند نوالخ) (۲) و فی بعض النسخ تا نزايد بخت نو بالنون بعدها الوا و فتكون الترجمة (فجديد الطالع مالم يلد و بمولود جديد لم يجد) و ربما قرئت كلمة (بخت) بضم الباء و هي بمعنى الماقة الخراسانية و تكون الترجمة مع القرائتين لكلمة (نو) بالنون او التاء علی النحو التالي فمع النون (فجديد الماقة مالم يلد و بمولود جديد لم يجد) و مع التاء (فلک الماقة لو لم تلد - بجديد الولد لم تجد) قال فی النهج المراد من اللبن هنا اللبن المعنوی اللذی هو غذاء الروح لا اللبن الصوری المستنبط من ظاهر معنى القرآن قال تعالى فی سورة النحل (وان لكم فی الانعام لعبرة) تسقیکم مما فی بطونها من لبن فرث و دم لبنا خالصاً الخ -

- (۱) مدتی این مثنوی تاخیر شد مهلتی بایست تا خون شیر شد
(۲) تا نزايد بخت تو فرزند نو خون نه گردد شیر شیرین خوش شنو (۱)

(۱) برای آگاهی از نکات ابیات در این صفحه و صفحات بعد بنگارشات عربی بالا که از شرح النهج القوی و غیره نقل شده نیز رجوع شود . -

- (۱) إِذْ ضِيَاءُ الْحَقِّ سُلْطَانُ الزَّمَانِ
عَادَ مِنْ أَوْجِ السَّمَاءِ رَاجِعًا
(۲) إِذْ لِمَعْرَاجِ الْمَعَانِي عَرِجًا
فَبِدُونِ الْفَيْضِ مِنْهُ وَ الرَّبِيعِ
(۳) إِذْ مِنَ الْبَحْرِ بِأَعْلَاقِ الدَّرَرِ
صَنَجُ شَعْرِ الْمَشْنُويِّ مِنْ طَرَبِ
(۴) إِنَّ هَذَا الْمَشْنُويَّ مَنْ غَدَى
عَادَ فِي يَوْمٍ سَعِيدٍ مُوسِمِ
- وَحُسامُ الدِّينِ مَبْسُوطُ الْعِنانِ
.. وَكَقَرِّصِ الْبَدْرِ كَرَّ طَالِعًا ..
.. وَلَهُ الْبَابُ الْكَبِيرُ وَ لِحَا .. (۱)
لَمْ تُفْتَحْ زُهرُ الرُّوضِ الْمَرِيعِ
عَادَ لِلْسَّاحِلِ حِلْفًا لِلْمَظْفَرِ (۲)
عَادَ بِالْعُودِ وَ غَنَّى وَ ضَرَبَ
صَيَقَلَ الْأَرْواحَ .. لِلْحَقِّ هَدًى .. (۳)
يَوْمَ اسْتِفْتَا حِ اسْمَى مُوسِمِ

(۱) ای لما ذهب حسام الدين لمعارح الاسماء الالهية واعيان المشاهدة بلاربيع همته اللتي تعطى حياة و لطافة لم تفتح ازراوا کما ازهارا لمعاف في حدائق القلب (۲) البحرنا عبارة عن مرتبة الاحدية و الساحل عالم البشرية والصورة وهما بالنسبة لعالم الوحدة كالبر و الساحل ای لما غلبت علی حسام الدين حالات المحو والفناء فی الله واستغرق فی بحر الوحدة وفرغ من تصويرو وتحرير المشنوی ثم اتی ورجع من الحالة المرقومة لساحل الکثرة وبرا البشرية مرة قدومه الشرب امتزجت بشعر المشنوی بالطرب فكان سبب تاخير المشنوی محو واستفراق سيدنا حسام الدين ورجوعه هو الباعث لتحريره (۳) ای صار يوم ابتداءه يوم رجوع حسام الدين وقال فی الشرح الفارسی لبحر العلوم ان يوم الاستفتاح هو اليوم الخامس عشر من شهر رجب لرواية خاصة ..

- (۱) چون ضياء الحق حسام الدين عنان
(۲) چون بهمعراج حقایق رفته بود
(۳) چون زدريا سوى ساحل باز گشت
(۴) مشنوی که صیقل ارواح بود
- باز گردانید ز اوج آسمان
بی بهارش غنچه ها نشکفته بود (۱)
چنگ شعر مشنوی با ساز گشت
باز گشتش روز استفتاح بود (۲)

(۱) در برخی از نسخ مصراع دوم چنین اند (بی بهارش غنچه ها نا گفته بود) ولی از لحاظ تراوش ذوق شعری نسخه اول صحیح است (۲) در شرح بحر العلوم از شیخ عبدالحق نقل کرده که تعظیم روز با نهم ماه رجب و نامیدن آن بروز استفتاح در کتب حدیث دیده نشده است کلمه صیقل ارواح وصف مشنوی است نه نام آن باشد چنانکه برخی از شراح پنداشتند

- (۱) مَطْلَعُ تَارِيخِ هَذَا الطَّرَبِ وَ الْهَوَىٰ وَالنَّفْعِ خَيْرِ الْأَرْبِ
 سَنَةٌ اثْنَيْنِ مَضَتْ لِلْمِهْجَرَةِ بَعْدَ سِتِّينَ وَ سِتِّ مِائَةٍ (۱)
 (۲) بَلْبُلٌ طَارَ زَمَانًا مِنْ هُنَا ثُمَّ عَادَ بِسُرُورٍ وَ هُنَا
 فَلَمَّصِيدِ ذِي الْمَعَانِي الْبَازِيَا عَادَ لِلْمَلِكِ الصَّيُودِ غَازِيَا (۲)
 (۳) مَسْكَنُ الْبَازِيِ هَذَا لَا عَدَا سَاعِدَ السُّلْطَانِ بِالنَّصْرِ بَدَى (۳)
 وَ عَلَى الْخَلْقِ جَمِيعًا لِلْأَبَدِ فَتَحَ ذَا الْبَابِ أَهْدَى لِلرَّشَدِ
 (۴) آفَةُ ذَا الْبَابِ شَيْئَانِ هُمَا الْهَوَىٰ وَ الشَّهْوَةُ دُونَهُمَا (۴)
 فَهُنَا الْجَلَابُ فِي الْجَلَابِ قَدْ مُزِجَ وَ الشُّهْدُ بِالشُّهْدِ اتَّحَدَ

(۱) قال فی النهج کان ابتداء ولادة سلطان الاولیاء مولانا فی بلدة بلخ سنة اربع وستمائة سادس ربیع الاول ولما ابتداء هذا المجلد الشریف کان سنه الشریف ثمانی و خمسين سنة و فی مناقب الافلاکی و نفحات الانس مولانا الجامی توفی قدس الله روحه وقت غروب اشمس خامس جمادی الاخرة سنة اثنتين و سبعمائة (۲) نسخة ثانية

فَلَمَّصِيدِ ذِي الْمَعَانِي السَّاحِرَهُ عَادَ صَقْرًا فِي الصَّقُورِ الْبَاهِرَهُ
 (۳) المراد من السلطان حضرة الحق تعالی و المراد من الساعد قوته و قدرته و المراد من البازی و هو طیر خاص یصطادون به حسام الدین - (۴) ای اشتغل بالریاضة حتی یتظهر لك ما فی الباب الالهی و هو هذا المثنوی الشریف من عالم الباطن شربة حلوة داخلها شربة و تراها عیاناً و تشربها بضم روحك فان رباط عین و بصر العالم المثنوی العلق و الفم فاذا سده انقشع عن بصر بصیرتك الرباط عیاناً ثم التفت قدس روحه وقال (ای دهان الخ)

- (۱) مطلع تاریخ این سودانی و سود
 (۲) بلبل ز اینجا برفت و باز گشت
 (۳) ساعد شه مسکن این باز باد
 (۴) آفت این در هوی و شهوتست
- سال هجرت ششصد و شصت و دو بود
 بهر صید این معانی باز کشت
 تا ابد بر خلق این در باز باد
 ورنه اینجا شربت اندر شربت است

- (۱) سُدَّ هَذَا الْفَمَ حَتَّى فِي الْعِيَانِ
 إِنَّ خَتَمَ الْعَيْنِ عَنْ تِلْكَ الدُّنَا
 (۲) يَا فَمٌ فِي ذَاتِكَ أَنْتَ الْفَمُ
 أَنْتِ يَا دُنْيَا بِعُقْبَى وَ مِثَالِ
 (۳) جَنْبَ دُنْيَا دَنَيْتَ نُورَ خَلَدِ
 لَبَنٌ صَافٍ بِجَنْبِ الْأَنْهَرِ
 (۴) فَإِذَا لَا بِإِحْتِيَاطٍ قَدَمَا
 لَكَ صَافِي اللَّبَنِ صَارَ الدَّمَا
 (۵) فِي هَوَى النَّفْسِ وَفِي حُبِّ الْعَدَمِ
 فَفِرَاقُ الصَّدْرِ لِلْجَنَّةِ صَارَ
 (۶) عَادَ كَالشَّيْطَانِ مِنْهُ الْمَلَكُ
 لِرَغِيفِ كَمْ مِنَ الْعَيْنِ نَشَرُ
- تَنْظُرَ تِلْكَ الدُّنَا كُلَّ زَمَانٍ
 ذَا الْفَمِ وَ الْخَلْقُ كَمْ جُرَّ الْعَنَا
 لِلْمَجْجِيمِ كُلِّ شَيْءٍ تَلَهُمْ (۱)
 كُنْتَ لِلْبَرْزَخِ شِبْهًا وَ مِثَالِ
 وَ بَقِيَ مُزْدِهَرًا مَرَّ الْأَبَدِ ..
 لِلدَّمِ جَارِيَةً ذَا اعْتَبِيرِ
 تَضَعُ .. فِيهَا رَأَيْتَ التَّدْمَا ..
 بِإِخْتِلَاطٍ .. وَ طَلِبْتَ الْعَدْمَا ..
 مَرَّةً آدَمُ قَدْ جَرَّ الْقَدَمِ
 لَهُ طَوْقَ النَّفْسِ وَافَاهُ الْبَوَارِ
 فَرَّ .. وَ اسْتَوْلَى عَلَيْهِ الْحَلَكُ ..
 أَدْمَعًا .. بَزَّتْ سَحَابًا وَ مَطَرُ ..

(۱) البرزخ خط فاصل بین الوجوب والامکان ای کانت یاد دنیا لست بمعدم صرف ولا به وجود صرف

بل کانت حاجز بین عدم والوجود والوجوب والامکان -

- (۱) این دهان بر بند تا بینی عیان
 (۲) ای دهان تو خود دهان دوزخی
 (۳) نور باقی پهلوی دنیای دون
 (۴) چون درو گامی زنی بی احتیاط
 (۵) یک قدم زد آدم اندر ذوق نفس
 (۶) همچو دیو ازوی فرشته میگریخت
- چشم بندان جهان حلق و دهان
 ای جهان تو بر مثال برزخی
 شیر صافی پهلوی جویهای خون
 شیر تو خون میشود از اختلاط
 شد فراق صدر جنت طوق نفس
 بهر نانی چند آب از چشم ریخت

عَيْنُهُ وَالْبَصَرَ الْفَرْدَ الْعَظِيمَ
تَبْدُوْ فِي عَيْنِيْهِ كَالطُّوْدِ الْكَبِيرِ
سَيِّ الدَّنْبِ وَدُونِ الذَّرَةِ
لَهُ فِي الْعَيْنِ عَلَى الطُّوْدِ سَمَتٌ
لَمْ يَصِرْ لِلنَّدِمِ وَالْأَعْتِدَارِ
وَلَهُ زَوْجًا يُنْصَحُ إِنْ يَجِدُ
لِلْجَمِيلِ مِنْهُمَا قَهْرًا دَفْعٌ ..
أَلِفَتْ مِنْهَا اسْتَشَارَتْ أَمْرَهَا
عَاطِلًا مِنْ دُونِ شُغْلٍ وَ عَمَلٍ
لَكَ خَابٌ وَ وَقَعْتَ فِي الْفَشَلِ
كُنْ زَمَانًا .. تَنْهَلُ مَاءَ الْحَيَاتِ ..

(۱) آدَمَ كَانَ مِنَ النُّورِ الْقَدِيمِ
فَلَهُ الشَّعْرَةُ مِنْ ذَنْبٍ يُسِيرُ
(۲) هَبَهُ قَدْ لَأَقَى بِقَدْرِ الشَّعْرَةِ
لَكِنْ الشَّعْرَةُ تِلْكَ قَدْ نَمَتْ
(۳) لَوْ بِتِلْكَ الْحَالَةِ الْغَيْرِ اسْتَشَارَ
(۴) حَيْثُ لَوْ عَقْلٌ بِعَقْلِ يَتَّحِدُ
عَنْ قَبِيحِ الْفِعْلِ وَالْقَوْلِ مَنَعُ
(۵) فَإِذَا مَا النَّفْسُ نَفْسًا غَيْرَهَا
عَادَ عَقْلُ الْإِجْزَاءِ رَهْنًا لِلْفَشَلِ
(۶) فَمِنْ الْوَحْدَةِ إِذَا نَتَ الْأَمَلُ
تَحْتَ ظِلِّ الْحَبِّ شَمْسِي الْصِفَاتِ

(۱) قصه آدم مذکوره فی صفحه ۲۵۱ - ۲۵۴ من دفتر الاول

موی در دیده بود کوه عظیم (۱)
لیک آن مو در دو دیده رسته بود
در پشیمانی نه گفتی معذرت
مانع بد فعلی و بدگفت شد
عقل جزوی عاطل و بیکار شد (۲)
زیر ظل یار خورشیدی شوی

(۱) بود آدم دیده نور قدیم
(۲) گرچه یک مو بدگنه کو جسته بود
(۳) گر در آن حالت بکردی مشورت
(۴) زانکه با عقلی چو عقلی جفت شد
(۵) نفس چون با نفس دیگر یار شد
(۶) گر ز تنهایی تو نو میدی شوی

(۱) شیخ محی الدین بن عربن در فص آدمی از فصوص الحکم گفته آدم برای حق تعالی مانند دیده چشم بود که آن را بصر مینامند چنانکه عرفا انسان کامل را (حدقه عن الله) خوانند - (۲) مراد از نفس در سخنان مولانا همان نفس اماره است که عرفا میگویند وان قوه ایست که انسان را همواره بر ارتکاب بد وادار مینماید نه چنانکه فلاسفه میدانند که ذاتاً جوهری است مجرد از ماده مجرده و بدین تعلق میگیرد -

- (۱) فَسَرِيعاً سِرُّ وَجَدَ بِالطَّلَبِ
 عَنْ حَبِيبِ اللَّهِ .. مِنْ قَبْلِ الْعَطَبِ ..
 بِالْحَبِيبِ لَكَ سِرّاً وَ عِيَانُ
 عَقَدَ .. لَوْ أَنْتَ أَمَعَنْتَ النَّظَرَ .. (۱)
- (۲) فَالْمَذْي فِي الْخَلْوَةِ كَانَ النَّظَرُ
 فَبِلا شَكِّ هُوَ ذَا عِلْمَا
 (۳) تَلَزَمَ الْخَلْوَةُ لِكُنْ لِلْمَرْقَبِ
 لِلْمَشْتَاءِ الْفَرَوَةَ لَا لِلرَّبِيعِ
- (۴) فَإِذَا مَا الْعَقْلُ عَقْلاً ثَانِياً
 وَ يَهَذَا النُّورَ أَضْعَافاً يَزِيدُ
 (۵) وَإِذَا مَا النَّفْسُ مَعَ نَفْسٍ غَدَتْ
 فَبِذَا الظُّلْمَةُ زَادَتْ وَ الطَّرِيقُ
- عَنْ حَبِيبِ اللَّهِ .. مِنْ قَبْلِ الْعَطَبِ ..
 بِالْحَبِيبِ لَكَ سِرّاً وَ عِيَانُ
 عَقَدَ .. لَوْ أَنْتَ أَمَعَنْتَ النَّظَرَ .. (۱)
 مِنْ حَبِيبِ لَهُ حَقّاً فَهِمَا
 وَحْدَهُ لَا لِلْخَلِيلِ وَ الْحَبِيبِ
 قَدْ أَتَتْ .. فَلْتَمَعْنِ السِّرَّ الْبَدِيعِ ..
 صَحْبَ الْعَقْلَيْنِ كُنْتَ لَا قِيَا
 وَ يَبْذَا يَبْدُو الطَّرِيقُ مِنْ جَدِيدِ
 غَيْرَهَا سُرَتْ وَ بِالضَّحْكَ بَدَتْ
 سُرَتْ .. فِي رَحْبِهِ ضَلَّ الْفَرِيقُ ..

(۱) جواب عن سؤال مقدر و هو انه لا يلزم طلب المرشد لا نأمرى أناساً من اهل الحق تجردوا بالـعزلة و وصلوا الى الحق بالمعرفة فأنا لو تجردت مثلاً و غمضت عيني عن السوى افلا أصل الى الحق ولا ارتكبت مشاق المرشد فاجاب قدس سره ذلك المذی تجرد عن السوى و غمض عينيه و وصل تعلم هذا كله من مرشد فلا يمكن الوصول بدونه - للوقوف على عقائد العرفاء بالـعزلة و المصاحبة يلزم الرجوع الى صفحة ۱۴۹ - ۱۶۵ من المجلد الثاني من احياء العلوم للغزالي ..

- (۱) رو بجو یار خدای را تو زود
 چون چنان کردی خدا یار تو بود
 (۲) آنکه در خلوت نظر بر دوخته
 آخر آن را هم زیار آموخته
 (۳) خلوت از اغیار باشد نی زیار
 پوستین بهر دی آمد نی بهار
 (۴) عقل با عقل دگر دوتا شود
 روز افزون گشت و ره پیدا شود
 (۵) نفس با نفس دگر خندان شود
 ظلمت افزون گشت و ره پنهان شود

(۱) عزلت و گوشه نشینی در نظر متصوفه مقام ارجمند و آداب خاصی دارد که غزالی در جلد دوم صفحه ۱۴۹ - ۱۶۵ احیاء العلوم از آن گفتگو نموده است و مفاد بیت مذکور اشاره بمثل معروف (الوحدة خير من جليس السوء) مییاشد یعنی تنهایی از یار بد نیکوتر است

- (۱) رَجُلٌ الصَّيْدُ الْحَبِيبُ الْبَصْرُ
فَمِنْ الْأَوْسَاخِ كَلًّا وَ الْقَذَى
(۲) أَصْحَ فِي مَكْنَسَةٍ وَأَهَى اللِّسَانَ
وَلَعَيْنٌ لَكَ لَا تُهْدِي الْقَذَى
(۳) حَيْثُ أَنَّ الْمُؤْمِنَ لِلْمُؤْمِنِ
فَمِنْ التَّلَوِيثِ بَتًّا أَمِنًا
(۴) فَالْحَبِيبُ كَانَ مِرْآتًا تُنِيرُ
فَعَلَى الْمِرْآتِ يَا رُوحَ النَّفْسِ
(۵) كَيَّ بِهَذَا وَجْهَهَا بِالنَّفْسِ
إِزْمَ الصُّبْرُ لَكَ فِي كُلِّ أَنْ
- لَكَ .. لَوْ تَدْرِي غَدَى وَالْمَنْظَرُ ..
لَهُ نَظْفٌ .. وَأَزِلْ عَنْهُ الْأَذَى ..
لَكَ لَا تَعْمَلْ غُبَارًا لِلْبَيَانِ
تُحْفَةً مِنْ سَفَرٍ تَهْوَى الْأَذَى
كَانَ مِرْآتًا خَلَّتْ مِنْ دَرَنِ
وَجْهَهُ كَانَ صَقِيلًا حَسَنًا (۱)
كَانَتْ الرُّوحُ بِحَزْنٍ وَ زَفِيرٍ
وَيْكَ لَا تَسْحَبُ .. وَتَأْتِي بِالْغَلَسِ .. (۲)
لَكَ لَا تُخْفِ وَ كُنْ كَالْقَبَسِ
.. هَبْ بِهِ زِدَتْ عَنَاءً وَأَمْتَحَانُ ..

(۱) قال عليه السلام المؤمن مرآت المؤمن - لانه لا ينظر الانسان في المرآت الا وجهه و نفسه
ولو جهد كل الجهد ان يرى جرم المرآت لا يراه لان صورة نفسه حاجبة له (۲) قال في النهج المعنى
المرشد في الحزن والغم مرآت الروح فلا تضرب نفسك في مرآت الروح بان تسمى الادب و تقابله حتى
لا يتأذى من فعلك وقولك فتكون اذيتك له حجاباً لقلبك ولهذا يقول (تا نه بوشد روى خود را از دمت)

- (۱) يار چشم تست اى مرد شكار
(۲) هين بجاروب زبان گردى مكن
(۳) چونكه مؤمن آينه مؤمن بود
(۴) يار آينه است جان را درحزن
(۵) تا نبوشد روى خود را از دمت
- از خس و خاشاك اورا پاك دار
چشم را از خس ره آوردى مكن
روى او ز آلودگى ايمن بود
بر رخ آينه اى جان دم مزن
دم فرو بردن بيايد هردمت (۱)

دم در مصراع اول بمعناى نفس و در مصراع دوم بمعناى آن كه از اجزای زمان است و دم فرو
خواندن كنايه از صبر و شكيبائى است .

- (۱) عَنْ تُرَابٍ هَلْ تَقُلْ مَنْ نُسِبَ
مِائَةَ أَلْفِ نُوَارٍ وَجَدَ
(۲) بِالْحَبِيبِ حِينَ تِلْكَ الشَّجَرَةَ
بِالْهَوَا الطَّيِّبِ رَأْسًا لِقَدَمٍ
(۳) فِي الْخَرِيفِ إِذْ رَأَتْ ذَلِكَ الْحَبِيبُ
فَسَرِيعًا غَطَّتِ الرَّأْسَ لِأَنَّ
(۴) قَالَتْ الْحَبُّ الَّذِي سَاءَ صِفَاتُ
فَهَوَاذِ جَاءَ طَرِيقِي لِلْمَسْلَامِ
(۵) فَإِذَا أَرَقْدُ أَغْدُو بِالرُّقَادِ
فَرُّ قَادُ الْكَهْفِ دَقْيَانُوسَ فَاقُ
(۶) فَلَمَدَ قِيَانُوسَ قَدْ كَانَ الشَّهَادَ
رَأْسُ مَالِ الْعِزِّ وَالنَّامُوسِ كَانَ
- لِلتُّرَابِ لِلْحَبِيبِ إِذْ صَحِبَ
مِنْ رَبِيعٍ لَهُ .. بِاللُّطْفِ اتَّحَدَّ ..
وَصِلَتْ قَفَّتَ لِحِبِّ أَثَرَهُ
نَوَّرَتْ بِالزَّهْرِ قَزْهُوَ بِالنِّعَمِ
خَالَفَ كَانَ الْخَصِيمَ وَالرَّقِيبَ
وَجَدَتْ فِيهِ رَزَايَا وَمَحَنَ
جَرَّ لِلرُّوحِ سُبَاتًا وَمَمَاتَ
لَمْ يَكُ غَيْرَ الرُّقَادِ وَالنِّيَامِ
مِنْ صَحَابِ الْكَهْفِ مِنْ خَيْرِ الْعِبَادِ
.. وَ عَلَى سُلْطَانِهِ بَزَّ وَ رَاقَ ..
لَهُمْ يُصَرَفُ لَكِنَّ الرُّقَادَ
.. بِالرُّقَادِ لَهُمُ السُّلْطَانُ هَانَ ..

- (۱) کم زخاکی چونکه خاکی یاریافت
(۲) آن درختی که شود با یار جفت
(۳) در خزان چون دید او یار خلاف
(۴) گفت یار بد بلا آشفتن است
(۵) پس بغسبم باشم از اصحاب کُهِف
(۶) یقظه‌شان مصروف دَقْیانوس بود
- از بهاری صد هزار أنوار یافت
از هوای خوش زسرتا پا شکفت
در کشید او زود سر زیر لحاف
چونکه او آمد طریقم خفتن است
به ز دَقْیانوس باشد خواب کُهِف (۱)
خوابشان سرمایه ناموس بود

(۲) اصحاب کُهِف چندتن از پرهیزکاران که در آئین عیسی بودند پادشاه وقت که دَقْیانوس نام داشت چون مردم را بر کفر و ترک دین عیسی وادار می نمود ایشان با سگی که در دنبال آنان بود در غاری پناه آوردند و در آن بخفته اند سپس از خواب بیدار شدند و مدت سیصد و نه سال گذشته بود چنانکه قصه شان در قرآن مسطور است .

- (۱) فَالْرقَادُ الْيَقْظَةُ إِنْ صَحِبَا
لَكِنْ الْوَيْلُ لِمَنْ كَانَ الْيَقْظُ
(۲) فَإِذَا الْغَرْبَانِ مَا بَيْنَ الْوُرُودِ
أَخْتَفَى الْبَلْبَلُ غَابَ الْعَنْدَلِيبُ
(۳) إِذْ بِالْأَرْوَضِ وَلَا نَهْرٍ طَرِيدُ
فَغِيَابُ الشَّمْسِ قَتَالَ السُّهَادُ
(۴) وَإِذَا مَا الشَّمْسُ حِينًا هَجَرَتْ
مَالَهَا قَصْدٌ يُرَى فِي ذَا الْمَسِيرِ
(۵) لَكِنْ الشَّمْسُ اللَّتِي لِلْمَعْرِفَةِ
وَبَغَيْرِ الْعَقْلِ وَالرُّوحِ مُدَامُ
(۶) سَيِّمًا شَمْسَ الْكَمَالِ مَنْ غَدَتْ
شُغْلُهَا التَّنْوِيرُ لَيْلًا وَ نَهَارُ
- عَقْلًا الْفَوْزَ رَأَى وَ الْعَلْبَا
مَعَ بَلِيدٍ جَلَسَ لَمْ يَتَعَطَّ
خَيَّمَتْ تُبْدِي السُّرُورَ وَالسُّعُودُ (۱)
ذَبَلُ الْوُرْدِ ذَوَى الْغُصْنِ الرَّطِيبِ
لَيْسَ لِلْبَلْبَلِ لَحْنٌ وَ نَشِيدُ
.. وَ خَلِيلٍ لِلْمُسَبَاتِ وَ الرُّقَادُ ..
هَذِهِ الرُّوْضَةُ عَنْهَا غَدَرَتْ
غَيْرَ تَحْتَ الْأَرْضِ تُجَلِّى وَ تَنْهَرُ
بِإِنْتِقَالٍ لَمْ تَكُ مُتَصِفَةً
مَالَهَا مِنْ مَشْرِقٍ جَلَتْ مَقَامُ
طَلَمَّةً خَالِصَةَ الشَّمْسِ هَدَتْ
دَابُّهَا الْأَشْرَاقُ سِرًّا وَ جِهَارُ

(۱) نسخه نایه (فاذا الغربان ما بين التلوج - خیمت ترقص و جدأ كالزئوج)

- (۱) خواب بیداری است چون بادانش است
(۲) چونکه زاغان خیمه بر گلشن زدند
(۳) زانکه بی گلزار بلبل خامش است
(۴) آفتاب ار ترك این گلشن کند
(۵) آفتاب معرفت را نقل نیست
(۶) خاصه خورشید کمالی کان سر نیست
- وای بیداری که با نادان نشست (۱)
بلبلان پنهان شدند و تن زدند
غیبت خورشید بیداری کش است
تا که تحت الارض را روشن کند
مشرق او غیر جان و عقل نیست (۲)
روز و شب کردار او روشن گریست

(۱) اشاره است بحديث معروف (نوم العالم عبادة) (۲) نسخه دوم - مشرق او غیر جان عقل نیست - و ترجمه آن چنین میشود (و بغیر العقل للروح مدام)

- (۱) مَطْلَعُ الشَّمْسِ أَقْصِدُ إِلَّا سَكَنْدَرًا
وَتَسِيرُ الزُّنْبُقُ وَ السُّوسَنَا
(۲) بَعْدَ ذَا أَنِّي تَسِيرُ الْمَشْرِقُ
كُلُّ شَرْقٍ عَشِقَ مَغْرِبًا
(۳) حَسُّ خَفَاشِكَ نَحْوَ الْمَغْرِبِ
حَسُّ دُرِّ لَكَ مَنُشُورًا سَرَى
(۴) فَطَرِيقُ الْحِجْسِ يَا فَارِسُ كَانَ
عَجَبًا أَنْتَ الْمُبَارِي لِلْحَمِيرِ
(۵) فَحَوَاسِ خَمْسَ دَوْمًا وَجَدْتَ
ذَهَبَ احْمَرُ تِلْكَ ذِي النُّحَاسِ
(۶) فَمِذَاكَ السُّوقِ مَنْ فِيهِ اجْتَمَعَ
فَمَتَى حَسُّ النُّحَاسِ يَشْتَرُونَ
- إِنْ تَكُ مِنْ بَعْدَ ذَا أَنِّي تُرَى
صُرْتَ.. وَالشَّمْسُ ضِيَاءً وَ سَنَا..
كَانَ مِنْكَ زَاهِيًا يَا تَلَقُ
..وَدَّ أَنْ يَتَّبِعَ مَوْكِبًا..
رَكَضَ سَرْعَانِ.. وَفَقَ الْمَشْرِبِ..
طَرَفَ الْمَشْرِقِ.. كَالْمَاءِ جَرَى..
بِالطَّرِيقِ لِلْحَمِيرِ وَ الْمُهَانِ
كُنْتَ فَالْعَارُ لَكَ هَذَا يَصِيرُ^(۱)
غَيْرَ ذِي الْخَمْسِ الْحَوَاسِ مَنْ بَدَتْ
.. لَهَا الْفَارِقُ كَثُرَ بِالْقِيَاسِ..
كُلُّ أَهْلِ الْمَحْشَرِ.. الْخَرَقُ اتَّسَعَ..
مِثْلَ حَسِّ الذَّهَبِ.. أَوْ يَنْظُرُونَ..

(۱) نسخه ثانیة - فحواس خمس للروح هدت -

- (۱) مطلع شمس آ اگر اسکندری
(۲) بعد از آن هر جا روی مشرق شود
(۳) حس خفاشت سوی مغرب دوان
(۴) راه حس راه خرانس ای سوار
(۵) پنج حس هست جزاین پنج حس
(۶) اندر آن بازار کاهل محشرند
- بعد از این هر جا روی نیلوفر (۱)
شرقه‌ها بر مغرب عاشق شود
حس در پاشت سوی مشرق روان
ای خران را تو مزاحم شرم دار
آن چو ز سرخ وین حسها چو مس
حس مس را چون حس زر کی خرنند

(۱) نام ذوالقرنین در سوره کهف از قرآن آمده برخی از مورخین او را همان اسکندر مقدونی میدانند ابوریحان بیرونی در صفحه ۳ - ۴ اختلاف متقدمین را در باره ذوالقرنین ذکر کرده است -

- (۱) حِسُّ ذِي الْأَبْدَانِ قُوَّةَ الظُّلْمَةِ
حِسُّ ذِي الرُّوحِ مِنَ الشَّمْسِ أَكْلٌ
(۲) أَنْتَ يَا مَنْ سَوَّقَ رَحَلَ الْحَوَاسِ
كُنْ كَمُوسَى يَدُكَ مِنْ جَيْبِكَ
(۳) أَنْتَ يَا مَنْ قَدْ غَدَتِ مِنْهُ الْصِفَاتُ
مَعَ أَنَّ الشَّمْسَ ذِي شَمْسِ الْفَلَكَ
(۴) طَوْرًا الشَّمْسَ تَكُونُ آخِرًا
جَبَلٍ قَافٍ تَصِيرُ مَرَّةً
- أَكَلَ .. رَهَنَ شُرُورِ جَمَّةٍ ..
.. قُوَّتُهُ النُّورُ مِنَ النُّورِ حَصَلَ ..
جَانِبَ الْغَيْبِ .. عَدَاهُ إِلَّا لَتَبَاسٍ .. (۱)
إُخْرِجَ .. إِظْهِرْ مَا لَكَ مِنْ رَبِّكَ ..
شَمْسَ عِرْفَانٍ .. وَنَبْرَاسَ الْحَيَاتِ .. (۲)
قَيَّدَ وَصْفٍ وَاحِدٍ .. تُجَلِّيُ الْحَلْكَ ..
بَحْرًا الْفَيَاضَ مَدًّا الْأَبْحَرَا
مَرَّةً الْعَنْقَاءَ عَزَّتْ نُدْرَةَ

(۱) ظاهر الترجمة لهذا البيت يقضى ان الخطاب مع الانسان الكامل و المرشد وهو موقوف على القول بان المراد من الحواس الحواس الروحية لا الظاهرية و يمكن ان يكون الخطاب على سبيل النجوى ومع الحق تعالى نفسه و مناه يا من سوق رحل الحواس نحو الغيب و اطلع عباده على الضماير بهذه الحواس تالطف على و افتح كما تالطفت و فتحت على موسى بموهبة اليد البيضاء التي تحل عقد الامور و تكون ترجمة المصراع الثانى - فكموسى اليد لى من جيبها اخرج اظهر ما بى من حيبا

(۲) اى ان دوران هذه الشمس مربوط و مقيد بصفة واحدة و هى الانارة و هى لا تزيل الا الظلمة المحسوسة و اما انت يا شمس المعرفة موصوف بجمع الاوصاف الالهية -

- (۱) حس ابدان قوت ظلمت ميخورد
(۲) اى ببرده رخت حسها سوى غيب
(۳) اى صفات آفتاب معرفت
(۴) گاه خورشيد و گهى درياشوى
- حس جان از آفتابی میچرد
دست چون موسی برون آورز جیب (۱)
و آفتاب چرخ بند يك صفت (۲)
گاه کوه قاف گاه عنقا شوى (۳)

(۱) بشرح عربى بالا و شرح بحر العلوم صفحه ۶ جزء دوم رجوع كنيد - (۲) خطاب در اين ابيات بذات حق است و برخى گویند خطاب بانسان كامل است - (۳) يعنى مانند كوه قاف در استقرار و مانند عنقا در بى نشانى -

- (۱) أَنْتَ فِي ذَاتِكَ لَا هَذَا وَلَا
أَنْتَ يَا مَنْ عَنْ كَثِيرٍ لِلْكَثِيرِ
(۲) فَمَعَ عِلْمٍ وَ عَقْلٍ بِالرَّفِيقِ
مَعَ مَنْ لِلتَّرِكِ وَالْعَرَبِ نَسَبُ
(۳) مِنْكَ يَا مَنْ مَالَهُ نَقْشٌ وَحْدُ
حَارٌّ مَنْ قَدْ شَبَّهَ أَوْ وَحْدًا
ذَلِكَ .. قُدِّسَتْ مَقَامًا وَ عَلَا ..
وَعَلَى الْأَوْهَامِ زَادَ بِالْخَطِيرِ
كَأَنْتَ الرُّوحُ وَ لِلْمَعْنَى الصَّدِيقُ (۱)
أَيُّ شُعْلٍ كَانَ لِلرُّوحِ أَجِبْ
مَعَ كَمٍّ مِنْ صُورٍ كَثُرَ تَعَدُّ (۲)
.. وَ بِكَ الْعُمَرُ اللَّسَانَ رَدَّدَا ..

(۱) ایها العاشق روحنا اللتی هی الروح الانسانی و الامر الالهی مع العلم والعقل مصاحبة و باللغات مألوفة و أرواح اللتی هی النفحة الربانیة ای مصلحة لها مع معرفة اللغات للترکی و الفارسی و العربی - (۲) المراد من اللذی فی ذاته بلا نقش ذات الاحدیة و المراد من الصور الکثیرة الاسماء و الصفات و الشئون و التجلیات المتنوعة و المشبه نوعان صوری و معنوی فالصوری هو اللذی یطلق علی جناب الحق جسمًا فمنهم من قال جوهر و منهم من قال عرض و منهم من قال الایات المتشابهات مثل ید الله فوق ایدیهم و خلقت یددی و الرحمن علی العرش استوی و امثالها اعتقدوا بظواهرها و اثبتوا المحق تعالی مکانا و جوارح و اعضاء و المشبه المعنوی هو اللذی ینزه الحق جل و علا بحسب الظاهر بالقول وبحسب الباطن و من عدم یقینه بفهم ان الحق خارج عن هذه الاشياء او داخلها و یعتقد انه فی العرش او الكرسی فیترهونه عن السفل و الارض فمن حیث مناسبة اعتقادهم جملوا ألیا مجمولا فصار المشبه مثنیًا معنویا و اما الموحدون فهم اللذین یعلمون ان جمیع الاشياء مظاهر الحق و لا یرون غیر الموجود المطلق لكن الحق جل و علاکما تجلی بالوحدة المطلقة للمشبهین یجعل المشبه موحدا و هذه هی المعرفة -

- (۱) تو نه این باشی نه آن در ذات خویش ای فزون از و همها و از بیش بیش
(۲) روح با علم است و با عقل است یار روح را باتازی و ترکی چه کار (۱)
(۳) از توای بی نقش با چندین صور هم مشبه هم موحّد خیره سر (۲)

(۱) همین معنی را در غزلیات شمس نیز یاد کرده اند :
آن سرخ قیائی که چومه یار بر آمد
امسال در این خرقه زنگار بر آمد
وان ترک که پیرار بیغماش بدیدی
اینست که امسال عرب وار بر آمد
آن یار همانست اگر یار دگر شد
آن جامه بدرکرد و دگر بار بر آمد
(۲) برخی از شراح گویند مراد از موحّد گوینده به وحدت وجود است که عقیده غالب متصوفه باشد و خیره شدن مشبه اشاره بحیوة مذمومه است که از تعارض انظار پیدا است و خیره شدن موحّد اشاره بحیوة محموده است که از توالی تجلیات پیدا است و مقصود از مصراع اول آنست که ذات حق تعالی با اینکه وجود مطلق و منزّه است از همه تقیدات و تعینات باز هم نمایان است بچندین صور از اسماء و صفات متضاده میباشد یعنی او منزّه در عین تشبیه و مشبه در عین تنزیه و هر یکی منافی دیگری نیست -

- (۱) رَبِّمَا مِّنْ شَبِّهِ مَنْ وَحْدًا
 رَبِّمَا مِّنْ وَحْدٍ مِّنْهُ الصُّورُ
 (۲) لَكَ حِينًا آخِرًا قَالَ أَبَا
 (يا صَغِيرَ السِّنِّ يَا رَطْبَ الْبَدَنِ
 (۳) رَبِّمَا النَّقْشَ لَهُ قَدْ خَرَّبَا
 أَنْ إِلَى تَنْزِيهِ مَحْبُوبٍ لَهُ
 صَيْرَ .. التَّشْبِيهِ عَنْهُ بَدَا .. (۱)
 الْمَطْرِيقِ قَطَعْتَ فِيهَا اسْتَقَرَّ
 حَسَنٍ .. مِنْ سُكْرِهِ فَبِكَ صَبَا ..
 يَا قَرِيبَ الْعَهْدِ مِنْ شَرْبِ اللَّبَنِ (۲)
 .. إِذْ إِلَى رُوحِهِ دَوْمًا حَبَابًا .. (۳)
 يَذْهَبُ .. فَهُوَ الْهُوَى وَالْوَلَاةُ ..

(۱) ای يجعل فی بعض تجلیه للمثبه بالوحدة المطلقه موحدًا وفي بعض يتجلى للموحد من حيث الظاهر والصور فالصور المثلث يتجلى الله بها تقطع طريقه وتمنع ترقیه - (۲) هذا البيت من غزل مسطور فی دیوانه - یا غزال بین غزلان الیمن انت عینی انت روحی فی البدن یا صغیر السن یا رطب البدن یا قریب العهد من شرب اللبن صح عند الناس انی عاشق غیر ان لم يعرفوا عشقی لمن روجه روحی وروحی روجه من رأى روحین عاشا فی البدن اقظموا وصلی وان شتم صلوا کل شیئی منکم عندی حسن یوسفی الوجه ترکی القفا دبلی الخد رومی الذقن قال فی النهج یمکن ان ابوالحسن اسم الحسن حسام الدین وحضرة مولانا ابوه الحقیقی او ابوالحسن صاحب الفعل الحسن او العقل الحسن او الخلق الحسن وقال بحر العلوم فی شرحه الفارسی ابوالحسن کنیه حضرت علی بن ابیطالب (ع) و هو رأس العرفاء او ان ابوالحسن کنیه لمطلق العرفاء او ان المراد من قوله ابوالحسن ابوالحسن الاشعری الغالی بالتنزیه للتجرد اوانه الغایة لکل منزله والمراد من رطب البدن و صغیر السن وغیرها مطلق صفات التشبیه لخصوص واحدة منها - (۳) ای یقل ابوالحسن خراب نقش وجوده لاجل تنزیه المحبوب الحقیقی (جانان) لانه اذا لم یخرب نقش وجوده الموهومی لا یخلو من التشبیه والتقید فلا یكون العارف كاملاً حتی یجمع بین التنزیه والتشبیه فی محل بنزهه وفی محل یشبهه قال الله تعالی لیس کمثله شیئی تنزیه وهو المصیر تشبیه -

- (۱) که مشبه را موحد میکند گه موحد را صوره میزند (۱)
 (۲) که ترا گوید زمستی بوالحسن یا صغیر السن یا رطب البدن (۲)
 (۳) گاه نقش خویش ویران میکند از بی تنزیه جانان میکند

(۱) باین معنی که مشبه گاهی عملی ازاعمال نیک قبول نموده و چشم بصیرت او را بینا میسازد و گاهی هم صور راه موحد را میزند و مانع پیشرفت او میشود چنانکه حق را در صور جمیله مشاهده نماید و براین صورت توقف کند - (۲) احتمال مقصود از (ابوالحسن) در شرح عربی اجمالاً ذکر شده و برای تفصیل بصفحه ۹ و ۱۰ ج ۲ شرح بحر العلوم نیز رجوع نمائید -

- (۱) إِنْ عَيْنَ الْحَسِّ صَارَتْ بِالْمَثَلِ
 إِنْ عَيْنَ الْعَقْلِ كَانَتْ بِالْوَصَالِ
 (۲) سُخْرَةً لِلْحَسِّ أَهْلُ الْإِعْتِزَالِ
 مِنْ ضَلَالٍ لَوْ كَأَهْلِ السُّنَّةِ
 (۳) كُلُّ مَنْ لِلْحَسِّ قَوْلًا ذَهَبًا
 هَبَّ هُوَ السُّنِّيَّ جَهْلًا حَسْبًا
 (۴) كُلُّ مَنْ كَانَ عَيْنَ الْحَسِّ خَرَجَ
 هُوَ أَهْلُ الْعَقْلِ أَهْلُ النَّظَرِ
 (۵) لَوْ رَأَى الْحَسُّ الْمَلْذِي الْمَشْتَرَكَا
 فَإِذَا حَقَّ لِيُثْوِرَ وَ حِمَارًا
 (۶) لَوْ لَكَ مَا كَانَ حِسُّ آخِرُ
 غَيْرَ حِسِّ الْحَيَوَانِ خَرَجَا
 عَيْنَ مَنْ فِي الْمَذْهَبِ كَانَ أَعْتَزَلَ
 سَفَرَةً سُنِّيَّةً تَرْنُو الْجَلَالَ
 نَفَوُ الرُّؤْيَةِ عَدُوَهَا الْمَعَالِ (۱)
 نَفْسَهُمْ عَدُوًّا هَوُوْفِي الْمِحْنَةِ
 فَهُوَ مِمَّنْ لِإِعْتِزَالِ نُسْبًا
 نَفْسَهُ لِلْأَجَنْبِيِّ نَسْبًا
 هُوَ سُنِّيٌّ وَ لِلْحَقِّ عَرَجٌ
 حَسَنُ التَّنْذِيقِ سَامِي الْأَثَرِ
 كَانَ وَ الْحَيَوَانُ عَمَّ الْمَلِكَا
 أَنْ يَرَى اللَّهَ بِعَيْنَيْهِ جِهَارًا
 بِهِ لِلْمَحْجُوبِ أَنْتَ نَاطِرُ
 عَنْ هَوَاءِ لِلْغُيُوبِ عَرَجَا (۲)

(۱) ظاهر الاصل يدل على ان المعتزلة من اهل السنة مع انهم يتقدون على اهل السنة وليسوا منهم
 والمراد منه ماهو مذكور في الترجمة (۲) نسخة ثانية - به للمحبوب -

- (۱) چشم حس را هست مذهب اعتزال
 (۲) سخره حس اند اهل اعتزال
 (۳) هر که در حس ماند او معتزلی است
 (۴) هر که بیرون شد ز حس سنی وی است
 (۵) گر بدیدی حس حیوان شاه را
 (۶) گر نبودی حس دیگر مر ترا
 دیده عقل است سنی در وصال
 خویش را سنی نمایند از ضلال
 گرچه گوید سنیم از جاهلی است
 اهل بینش اهل عقل و خوش پی است
 پس بدیدی گاو و خر الله را
 جز حس حیوان ز بیرون هوا

(۱) مراد از مصراع دوم چنانچه در ترجمه آن ذکر شده آنست هرگاه سخره حس که معتزله باشند دعوی سنیت کنند از گمراهی ایشان است برای اینکه قائل برویت نیستند پس چگونه سنی باشند .

- (۱) فَبَنُو آدَمَ كَيْفَ كَرَّمُوا
عَنْ سِوَاهُمْ .. وَ لِمَا ذُقَدِ مُوَا .. (۱)
- وَمَتَى بِالْحِسِّ هَذَا الْمُشْتَرَكُ
مَحْرَمًا كَانَ .. وَلَوْ عُمَرًا سَلَكَ ..
- (۲) قَوْلُكَ يَا مَنْ هُوَ مَا صُورَا
أَوْ هُوَ صُورٌ .. مَا أَنْ عَبْرًا .. (۲)
- بِاطِلًا جَاءَ لِأَنَّ مِنْ صُورَةٍ
مَا ذَهَبَتْ .. وَ يَلْكَ بِالْمَرَّةِ ..

(۱) المراد من الحس المشترك هنا الذى يشترك به مع الحيوان من الحواس الظاهرة و ليس المراد به الحس المشترك الذى هو احدى الحواس الخمسة الباطنة التى اولها الحس المشترك و القوة الواهية و القوة المفكرة و الخيالية و القوة الحافظة فانه ليس للحيوان من هذه الحواس الخمسة الباطنة نصيب و متى يشترك بها مع الانسان او يكون محرماً (۲) المراد من (يا من هو ما صوراً) مرتبة الاحدية يعنى الذات الالهية لامن حيث انها صورت بالبناء للمجهول او تصورت بل من حيث هى هى مبرأة و منزهة و المراد من (او هو قد صوراً) مرتبة الواحدية فان الذات الالهية فى هذه المرتبة متصفة بجميع الصفات الالهية و مصورة و متصفة بالاسماء و الصفات و اطلاق الصورة على الله عند المشايخ الصوفية و الكلامية جائز و ورد فى لسان الشرع ان الله تعالى خلق آدم على صورته اى اسمائه و صفاته - و يكن ان يقال المراد من قوله (نامصور) فى الاصل اى الحق من حيث انه غير مشهود و المراد من (مصور) فيه الانبياء و الاولياء او صورة جميع الاشياء - و المعنى على الوجه الاول يا سالك انت من الذات الغير المصورة او من الاسماء و الصفات المصورة و على الوجه الثانى قولاك عن ذات الله تعالى الغير المصورة او الانبياء و الاولياء المصورين اتمى باطلا و بلامعنى قبل ان تذهب من الصورة و قبل ان تخلص من البشرية و الحيوانية لا يليق بك ان تبحث عن ذات الله تعالى لان اسير الحس فى الدنيا لا يكون له خبر عن المشاهدة و هذا كله جواب للمعتزلة لانهم قالوا رؤية غير المصور لا تصور ..

- (۱) پس بنی آدم مکرم کی بدی کی به حس مشترک محرم شدی
- (۲) نا مصور یا مصور گفتنت باطل آمد نی ز صورت رفقتت (۱)

(۱) شراح در نسخه مصراع اول این بیت اختلاف دارند گروهی از ایشان دو کلمه (نامصور یا مصور) بصیغه اسم مفعول و کلمه (یا) با یاء دو نقطه خوانند چنانچه ترجمه شده است و برخی هر دو کلمه را برصیغه اسم فاعل میدانند و شیخ افضل از آنها گفته کلمه (یا) با یاء يك نقطه خوانده میشود و در نظر نگارنده نسخه صحیح آنست که ترجمه شده است برای یافتن اختلاف بصفحه ۱۱ و ۱۲ ج ۲ شرح بحر العلوم نیز رجوع شود

- (۱) فَخَلِيلًا إِذْ لِي جَاءَ الْخِيَالُ
وَتَنُّ صُورَتُهُ مَعْنَاهُ كَانَ
(۲) أَشْكُرُ اللَّهَ هُوَ لَمَّا ظَهَرَ
مَا رَأَى قَطُّ خِيَالُ نَفْسِهِ
(۳) خَطَفَ قَلْبِي تُرَابُ الْعَتَبَةِ
وَالْتُرَابُ فَوْقَ وَجْهِ مَنْ صَبَرَ
(۴) قُلْتُ لَوْ كُنْتُ جَمِيلًا فَأَنَا
بِسَوَاهُ ضِحْكِ دَوْمًا عَلَيَّ
(۵) وَ لَنَا الْحِيلَةُ أَنْ نَحْنُ لَنَا
هَلْ نَلِيقُ لَهُ أَوْ لَسْنَا نَلِيقُ
- مِنْ حَبِيبِي .. وَحَظَوْتُ بِالْجَمَالِ ..
كَاسِرًا لِلْوَتَنِ بِالسَّعْدِ بَانَ (۱)
فِي الْخِيَالِ لَهُ مَا الرُّوحُ نَظَرُ
غَفَلَ عَنْهُ .. اَنَمَحَى فِي شَمْسِهِ ..
لَكَ الْوَي فِي فَنَّاكَ الرَّقَبَةُ
عَنْ تُرَابِ لَكَ أَوْ غَضَّ الْبَصَرُ
أَقْبَلُ ذَامِنُهُ رَهْنًا لِلْمَهْنَا
أَنَا ذُو الْوَجْهِ الْقَبِيحِ أَرَدْتُ غِي
نَنْظُرُ الطَّاقَةَ وَ الْعَزَمَ بِنَا
.. وَ سِوَى ذَاكَ لَنَا كَانَ حَقِيقَ ..

(۱) ای خیال حبیبی و هو الحق تعالی آتی لی کالخیل و المراد من قوله ظاهره کالصورة و معناه کاسراً للصورة ان خیال الحبيب ولو کان فی القلب کالصنم صورة ولكن هو نفسه یکسر الاصنام و يمكن ان يقال ان المراد من العیب الشیخ المرشد ..

- (۱) چون خلیل آمد خیال یار من
(۲) شکر یزدان را که او چون شد بدید
(۳) خاک درگاهت دلم را میفریفت
(۴) گفتم ار خوبم پذیرم این ازو
(۵) چاره آن باشد که خود را بنگریم
- صورت او بت معنی او بت شکن (۱)
در خیالش جان خیال خود ندید
خاک بروی کوز خاکت می شکفت (۲)
ورنه خود خندید بر من زشت رو
درخور آنیم یا نادر خوریم

(۱) این بیت و ابیات بعد در حقیقت مضمون حدیث معروف میباشد (الاحسان ان تعبد الله کانک تراه فان لم تکن تره فانه یراک) علمای متصوفه لفظ (تکن) را در این مورد بمعنی کان تامه و جزای شرط لفظ (تراه) می پندارند یعنی اگر نباشی و فناشوی او را می بینی زیرا که او می بیند ترا و بظاهر این بیت به بیت پیش (هم به بینی نقش وهم نقاش را) پیوسته میباشد ولی جمعی از شراح این بیت و ابیات بعد مربوط به بیت سابق (یار آئینه است جان را در حزن) میدانند بشرح عربی بالا نیز رجوع نمایند -
(۲) شکفتن بمعنی صبر کردن و شکبیدن و شکبای و شکبایا از همین ماده مشتق شده است

- (۱) فَجَمِيلًا هُوَ كَانَ وَ الْجَمَالَ
وَمَتَى اخْتَارَ الشَّبَابُ النَّضْرُ
(۲) فَلَمَنَ بِالطَّبَعِ كُنَّ الطَّيِّبَاتُ
فَيَقِينًا ذَا وَصَدَقًا كِتَبًا
(۳) طَيِّبٌ لِلطَّيِّبِ قَدْ جَذَبَا
اقْرَأِ الْآيَةَ فِي الذِّكْرِ الْمُبِينِ
(۴) فَيُكَلِّ شَيْءٍ إِنْ أَنْتَ نَظَرْتَ
مَعَ جِنْسٍ لَهُ سَيْرًا مَعْنَوِي
(۵) كُلُّ شَيْءٍ فِي الدُّنْيَا شَيْئًا جَذَبَ
حَرُّ الْحَرِّ وَ بَرْدُ جَذَبَا
(۶) إِنْ نَوْعَ الْبَاطِلِ لِلْبَاطِلِينَ
جَذَبَ الْبَاقِينَ أَهْلَ الرَّشَدِ
- حَبَّ .. مَنْ جَلَّ لَهُ رَاقَ الْجَلَالِ ..
شَائِبًا هِمًّا وَ مِنْهُ يَحْضُرُ
قُلْ هِيَ لِلطَّيِّبِينَ بِالصِّفَاتِ
طَيِّبٌ لِلطَّيِّبِ قَدْ جَذَبَا
أَذِرْ هَذَا الْجِنْسَ جِنْسًا جَلْبَا
طَيِّبَاتٌ خُلِقَتْ لِلطَّيِّبِينَ
.. وَلَهُ بِالْكَفَّةِ فِي الْخَلْقِ فَكَرَتْ ..
عَمَلٌ سَارَ عَلَى تَهْجٍ سَوِيٍّ
وَ إِلَى نَفْسِهِ جَرَّ وَ جَلَبَ
بَرْدًا .. الْجِنْسُ لِجِنْسٍ ذَهَبَا ..
جَذَبَ مَا جَرَّ غَيْرَ الْغَافِلِينَ (۱)
.. وَ عَلَى ذَلِكَ قِسْ وَ اعْتَقِدْ ..

(۱) المراد من الباقيات الصالحات قال الله تعالى والباقيات الصالحات خير عند ربك وباقى

کی جوان نو گزیند پیر زال
خوب‌خوبی را کند جذب این یقین
طیبات و طیبین بروی بخوان
میکند با جنس سیری معنوی
گرم گرمی را کشید و سرد سرد
باقیان را میکشد اهل رشد

(۱) او جمیل است و موجب للجمال
(۲) طیبات از بهر که للطیبین
(۲) خوب‌خوبی را کشد جذب این بدان
(۴) در هر آن چیزی که تو ناظر شوی
(۵) در جهان هر چیز چیزی جذب کرد
(۶) قسم باطل باطلان را میکشد

- (۱) جَذَبَ أَهْلَ النَّارِ أَهْلَ النَّارِ لَا
 إِنَّ أَهْلَ النُّورِ أَهْلَ النُّورِ قَدْ
 (۲) طَلَبَ الصَّافِينَ صَافٍ وَ جَذَبَ
 (۳) وَ كَذَا الزَّيْجُ لِزَيْجٍ بِالرِّفَاقِ
 أَيْضًا الرُّومَ مَعَ الرُّومِ هُمْ
 (۴) عَيْنَكَ لَمَّا سَدَدْتَ الْغَمَّ قَدْ
 إِنَّ نُورَ الْعَيْنِ نُورَ الْكُوءَةِ
 (۵) عَيْنَكَ لَمَّا سَدَدْتَ اضْطَرَبْتَ
 لَيْسَ لِلْعَيْنِ وَ لَوْ كَالذَّرَةِ
 (۶) غَمِّكَ النُّورَ لِعَيْنٍ جَذَبَا
 وَ بِنُورٍ لِلنَّهَارِ تَتَّصِلُ
- مَا سَوَّاهُمْ وَ كَذَا قُلْتُ فِي الْمَلَأِ
 طَلَبَ وَ الْجِنْسُ بِالْجِنْسِ اتَّحَدَ
 مِثْلَمَا الذَّرْدِيُّ مَنْ شَاهُو جَلَبَ
 صَيَّرُوا أَيْضًا لَهُمْ كَانُوا الْوِفَاقِ
 قَرَنُوا وَ الشُّغْلُ كَانَ لَهُمْ
 وَ جَدْتُ لَمْ تَرَ نُورًا وَ رَشَدُ
 طَلَبَ هَلْ صَبَرَ فِي بُرْهَةِ
 رَوْحِكَ لِلْحَزَنِ كَمْ قَرَّبْتُ
 طَاقَةَ عَنْ وَصَلِ نُورِ الْكُوءَةِ
 كَيْ بِذَالِ الْغَمِّ تَجِدُ طَلَبَا
 وَ لَمَّا كَانَ لَهَا جِنْسًا تَصَلُ

- (۱) ناریان مر ناریان را جاذبند
 (۲) صافیان هم صافیان طالب شوند
 (۳) زنک راهم زنگیان باشند یار
 (۴) چشم چون بستی ترا تاسه گرفت
 (۵) چشم چون بستی ترا جان کند نیست
 (۶) تاسه تو جذب نور چشم بود
- نوریان مر نوریان را طالبند
 درد راهم تیرگان جاذب شوند
 روم را با رومیان افتاد کار
 نور چشم از نور روزن کی شکفت (۱)
 چشم را از نور روزن صبر نیست
 تا به پیوندد بنور روز زود

(۱) عقیده مولانا بر بودن جذب و کشش درهمگی ذرات موجودات جهان است و در این بیت همان جذب و کشش را بیان میفرماید و تاسه در لغت بمعنی اضطراب و آشفته گی آمده است -

- (۱) فَإِذَا الْغَمُّ رَأَتْ عَيْنَ لَكَا
إِدْرِ أَنَّ الْعَيْنَ لِلْقَلْبِ سَدَّدَتْ
(۲) ذَاتَقَاضِي ذَيْنِكَ الْعَيْنَيْنِ مَنْ
مَنْ هُمَا دَوْمًا بِجِدِّ وَ مِرَاسْ
(۳) إِذْ فِرَاقُ ذَيْنِكَ النُّورَيْنِ مِنْ
تَفْتَحُ عَيْنَيْكَ وَ النُّورَ تَرَى
(۴) فِفِرَاقُ ذَيْنِكَ النُّورَيْنِ مَنْ
جَلَبَ حُزْنًا فَمَا تَقْدُرُ أَنْتَ
(۵) فَإِذَا مَا هُوَ لِي قَدْ طَلَبَا
هَلْ أَلِيقُ جَذْبَهُ أَمْ لَا أَنَا
- فُتِحَتْ وَالْحَزَنُ بَانَ بِكَ
فَلَهَا أَفْتَحَ يَذْهَبُ غَمٌّ وَجَدَتْ (۱)
عَرَفَا الْقَلْبَ لَكَ جَرًّا الْحَزَنُ (۲)
لِلْمِضْيَاءِ طَلَبَا لَا فِي قِيَاسِ
لَا ثُبَاتَ لَهْمَا جَرًّا الْحَزَنُ (۳)
.. بِهِ تُجَلِّي الْقَلْبَ مِنْ حُزْنٍ طَرَى ..
بَقِيَا دَوْمًا وَ جَلَيْنَا الْحَزَنُ (۴)
لَهُمَا أَحْفَظَ بِهِمَا الرُّشْدَ غَنِمْتَ
أَنْظُرْ حِينًا وَ أَرْعَى الْأَدْبَا
بِالْقَبِيحِ الصُّورَةَ حَقِّي الْخَنَا

(۱) ای ان حصل لك غم وعينك مفتوحة فاعلم انك ربطت عين القلب فامتحنها بالرياضة لتخلص من الغم (۲) ای ان الغم والحزن اللذان في قلبك اتى من تقاضى عين قلبك لنور فان عيني القلب تطلبان ضياء بلا قياس وذاك الضياء نور الله تعالى فاذا وجدته عين القلب خلص القلب من ظلمة الغم (۳) ای اذا كانت فراق ذينك النورين وهما نور العين ونور النهار اللذين هما بلا ثبات وحصل لك غم فلم تصبر فتحت عينك ووصل نور عينك لنور الكوة (۴) ای اذا كان كذا الان ذانك النوران وهما نور العينين ای عين العقل وعين القلب فراقهما مثل الاول ياتى بالغم حافظ عليهما

- (۱) چشم باز ارتاسه گیرد مر ترا
(۲) آن تقاضای دو چشم دل شناس
(۳) چون فراق آن دو نور بی ثبات
(۴) پس فراق آن دو نور پایدار
(۵) اوچو میخواند مرا من بنگرم
- دان که چشم دل به بستی برگشا
کوهمی جوید ضیاء بی قیاس
تاسه آوردت گشادی چشمهات (۱)
تاسه می آرد مر آن را پاسدار
لافتق جذبم و یا بد بیکرم

- (۱) لَوْ لَطِيفٌ حَسَنٌ صَفَوْا مَلِيحٌ
سَخَرَ فِيهِ وَ هُزَوًّا وَ هَزَلٌ
(۲) وَ مَتَى أَنْظُرُ نَقْشِي يَا عَجَبُ
أَيُّ لَوْنٍ هَلْ هُوَ مِثْلُ النَّهَارِ
(۳) نَقْشَ رُوحِي أَفَحَصَ لَا غَيْرَهَا
أَبَدًا لَا يَظْهَرُ مِنْ أَحَدٍ
(۴) قُلْتُ أَصَحَّ آخِرَ الْأَمْرِ الْمِرَاتُ
لِيرَى فِي وَجْهِهَا كُلُّ أَحَدٍ
(۵) إِنَّ مِرَاتَ الْحَدِيدِ لِلْمَشُورِ
لَكِنْ الْمِرَاتُ لِلْسِيمَا اللَّتِي
(۶) وَ مِرَاتَ الرُّوحِ لَيْسَتْ بِالْجَلَالِ
وَجْهِ ذِيَاكَ الْحَبِيبِ الْفَرْدِ مَنْ
- سَارَ فِي خَلْفِ دَمِيمٍ وَ قَبِيحٌ
لَا يَجِدُ مَعَهُ ذَاكَ فَعَلْ
.. وَ أَرَى اللَّوْنَ لِي لَمَّا انْحَجَبُ .. (۱)
أَوْ هُوَ كَاللَّيْلِ .. يُجَلِي لِي السِّتَارُ ..
.. أَتَحَرَّى خَيْرَهَا أَمْ شَرَّهَا .. (۲)
نَقْشِي هَيْهَاتَ حَتَّى الْأَبَدِ
لَمْ كَانَتْ وَ تَجَلَّتْ بِالصِّفَاتِ
أَيُّ شَيْءٍ هُوَ مَنْ ذَامَا وَجَدَ
كِدَرْتُ صَدَاءَ بِالسَّعْرِ تَبُورُ
هِيَ لِلرُّوحِ غَلَتْ بِالْقِيَمَةِ
غَيْرَ وَجْهِ الْحَبِيبِ ذِي الْجَمَالِ
كَانَ مِنْ تِلْكَ الدِّيَارِ وَ فَتَنَ

(۱) ای بالله العجب متی اری وجهی ای متی اصل الی المرات الالهیه وانظر هل انا مقبول ام مردود

(۲) وفی هذا البیت اعلام بان المرشد یقفو اثر مریدیه -

- (۱) گر لطیفی زشت را در پی کند
(۲) کی به بینم نقش خود را ای عجب
(۳) نقش جان خویش می جستم بسی
(۴) گفتم آخر آئنه از بهر چیست
(۵) آئنه آهن برای پوستنهاست
(۶) آئنه جان نیست الا روی یار
- تسخری باشد که او باوی کند
تاچه رنگم همچو روزم یا چو شب
هیچ می نمود نقشم از کسی
تا به بیند هر کسی کوچیست کیست
آئنه سیمای جای سنگین بهاست
روی آن یاری که باشد زان دیار

- (۱) قُلْتُ يَا قَلْبُ هَلُمَّ وَانْهَضِ
سِرْ إِلَى الْبَحْرِ فَمَا شُغِلَ وَجَدُ
(۲) فَيَهْدِ الْطَلَبِ الْعَبْدُ وَصَلْ
وَجِعُ مَرْيَمَ نَحْوَ النَّخْلَةِ
(۳) عَيْنُكَ لَمَّا مِنْ الْقَلْبِ لِيَا
مِائَةَ قَلْبٍ غَدَى أَعْمَى النَّظَرُ
- لِمَرَاتِ الْكُلِّ وَ الْغَيْرِ أَرْفُضِ (۱)
لَكَ بِالنَّهْرِ وَ لِلْبَحْرِ اجْتَهِدْ
رَبْعَكَ بِالْبَحْرِ وَ الْفَيْضِ اتَّصَلْ (۲)
جَرَّهَا .. يَا مَن سَمَى بِالْخُلَّةِ ..
صَارَتْ الْعَيْنُ بَدَتْ لُطْفًا بِيَا (۳)
صَارَ غَرَقَ الْعَيْنِ مِنِّي وَ الْبَصَرِ

(۱) المراد من مرآت الكل المرشد اللذي هو مرآت لاسم الذات الاعظم المستجمع لجميع الصفات اللذي ظهر لله بجميع اسمائه وصفاته (۲) اي من طلب مرآت الكل وهو المرشد وصل الى راحة محله كما ان الطلق وهو الم الولادة سحب سيدتنا مريم الى النخلة (۳) المراد من العين الاولى في المصراع عين الباري تعالى او المرشد ومن العين الثانية العين الباصرة نفسها وفي النسخة الثانية تكون العين الثانية في المصراع الاول من الاصل (ديده شد) المرئي بالعين فان كلمة (ديده) بالفارسية تطلق على المعنيين اي على العين وعلى المرئي بالعين - النسخة الثانية

عَيْنُكَ لَمَّا لِي الْقَلْبَ رَأَتْ
مِائَةُ قَلْبٍ عَمَى لَمْ يَبْصُرِ
وَ بِي يَبْصُرُ لَمَّا نَظَرَتْ
صَارَ غَرَقَ الرُّؤْيَا وَالْبَصَرِ

- (۱) گفتم ای دل آینه کل را بجو
(۲) زین طلب بنده بکوی تورسید
(۳) دیده تو چون دلم را دیده شد
- رو بدريا کار بر ناید ز جو
درد مريم را بخرمابن کشيد
صد دل نادیده غرق دیده شد (۱)

(۱) مراد چون مشهودات تو مشهود دل مرا شدند صد دل که نادیده من بوده غرق و محو آن مشهودات گردید در برخی از نسخ بعد از بیت مذکور این بیت یافته میشود (آینه کلی برآوردم زدود دیدم اندر آینه نقش تو بود) شارحی این بیت را از ملحقات دانسته است - دیده بمعنی چشم و آنچه در چشم درك کنند آمده است و در مصراع اول بمعنی چشم و در مصراع دومین بمعنی آنچه در چشم درك میشود مراد است .

- (۱) لَوْ لَطِيفٌ حَسَنٌ صَفَوْ مَلِيحٌ
سَخَرَ فِيهِ وَ هُزَوًّا وَ هَزَلٌ
(۲) وَ مَتَى أَنْظُرُ نَقْشِي يَا عَجَبُ
أَيُّ لَوْنٍ هَلْ هُوَ مِثْلُ النَّهَارِ
(۳) نَقْشَ رُوحِي أَفْحَصُ لَا غَيْرَهَا
أَبَدًا لَا يَظْهَرُ مِنْ أَحَدٍ
(۴) قُلْتُ أَصَحِّ آخِرَ الْأَمْرِ الْمِرَاتُ
لِيرَى فِي وَجْهِهَا كُلُّ أَحَدٍ
(۵) إِنَّ مِرَاتَ الْحَدِيدِ لِلْمُشُورِ
لَكِنْ الْمِرَاتُ لِلْسِيمَا اللَّتِي
(۶) وَ مِرَاتَ الرُّوحِ أَيْسَتْ بِالْجَلَالِ
وَجْهِ ذِيَاكَ الْحَبِيبِ الْفَرْدِ مَنْ
- سَارَ فِي خَلْفِ دَمِيمٍ وَ قَبِيحٍ
لَا يَجِدُ مَعَهُ ذَاكَ فَعَلْ
.. وَ أَرَى اللَّوْنَ لِي لَمَّا أَنْحَجَبُ .. (۱)
أَوْ هُوَ كَاللَّيْلِ .. يُجَلِي لِي السِّتَارَ ..
.. أَتَحْرَى خَيْرَهَا أَمْ شَرَّهَا .. (۲)
نَقْشِي هَيْهَاتَ حَتَّى الْأَبَدِ
لَمْ كَانَتْ وَ تَجَلَّتْ بِالصِّفَاتِ
أَيُّ شَيْءٍ هُوَ مَنْ ذَا مَا وَجَدَ
كَدَرْتُ صَدَاءَ بِالسَّعْرِ تَبَوُّرُ
هِيَ لِلرُّوحِ غَلَتْ بِالْقِيَمَةِ
غَيْرَ وَجْهِ الْحَبِيبِ ذِي الْجَمَالِ
كَانَ مِنْ تِلْكَ الدِّيارِ وَ فَتَنَ

(۱) ای بالله العجب متی اری وجهی ای متی اصل الی المرات الالهیه وانظر هل انا مقبول ام مردود

(۲) وفی هذا البيت اعلام بان المرشد يقفو اثر مریدیه -

تسخری باشد که او باوی کند
تاچه رنگم همچو روزم یا چوشب
هیچ می نمود نقشم از کسی
تا به بیند هر کسی کوچیست کیست
آئنه سیمای جای سنگین بهاست
روی آن یاری که باشدزان دیار

(۱) گر لطیفی زشت را درپی کند
(۲) کی به بینم نقش خود را ای عجب
(۳) نقش جان خویش می جستم بسی
(۴) گفتم آخر آئنه از بهر چیست
(۵) آئنه آهن برای پوستهاست
(۶) آئنه جان نیست الا روی یار

- (۱) قُلْتُ يَا قَلْبُ هَلُمَّ وَ انْهَضِ
سِرُّ إِلَى الْبَحْرِ فَمَا شُغِلَ وَ جَدَّ
(۲) فَبِهَذَا الطَّلَبِ الْعَبْدُ وَ صَلَّ
وَ جَعُ مَرِيْمَ نَحْوِ النَّخْلَةِ
(۳) عَيْنُكَ لَمَّا مِنْ الْقَلْبِ لِيَا
مِائَةً قَلْبٍ غَدَى اَعْمَى اَلنَّظَرُ
- لِمِرَاتِ الْكُلِّ وَ الْغَيْرِ اَرْفُضِ (۱)
لَكَ بِالنَّهْرِ وَ لِلْبَحْرِ اَجْتَهِدْ
رَبْعَكَ بِالْبَحْرِ وَ الْفَيْضِ اَتَّصِلْ (۲)
جَرَّهَا .. يَا مَن سَمَى بِالْخُلَّةِ ..
صَارَتْ اَلْعَيْنَ بَدَتْ لُطْفًا يَبَا (۳)
صَارَ غَرَقَ اَلْعَيْنِ مِنْي وَ اَلْبَصَرُ

(۱) المراد من مرآت الكل المرشد اللذي هو مرآت لاسم الذات الاعظم المستجمع لجميع الصفات اللذي ظهر لله بجميع اسمائه وصفاته (۲) اي من طلب مرآت الكل وهو المرشد وصل الى راحة محله كما ان الطلق وهو الم الولادة سحب سيدتنا مريم الى النخلة (۳) المراد من العين الاولى في المصراع عين الباري تعالى او المرشد ومن العين الثانية العين الباصرة نفسها وفي النسخة الثانية تكون العين الثانية في المصراع الاول من الاصل (ديده شد) المرئي بالعين فان كلمة (ديده) بالفارسية تطلق على المعنيين اي على العين وعلى المرئي بالعين - النسخة الثانية

عَيْنُكَ لَمَّا لِي الْقَلْبَ رَأَتْ
مِائَةً قَلْبٍ عَمَى لَمْ يَبْصُرِ
وَ بِي يَبْصُرُ لَمَّا نَظَرَتْ
صَارَ غَرَقَ الرُّؤْيَا وَ اَلْبَصَرِ

- (۱) گفتم ای دل آینه کل را بجو
(۲) زین طلب بنده بکوی تورسید
(۳) دیده تو چون دلم را دیده شد
- رو بدریا کار بر ناید ز جو
درد مریم را بخرمابن کشید
صد دل نادیده غرق دیده شد (۱)

(۱) مراد چون مشهودات تو مشهود دل مرا شدند صد دل که نادیده من بوده غرق و محو آن مشهودات گردید در برخی از نسخ بعد از بیت مذکور این بیت یافته میشود (آئنه کلی بر آوردم زدود دیدم اندر آینه نقش تو بود) شارحی این بیت را از ملحقات دانسته است - دیده بمعنی چشم و آنچه در چشم درك کنند آمده است و در مصراع اول بمعنی چشم و در مصراع دومین بمعنی آنچه در چشم درك میشود مراد است .

- (۱) فَمِرَاتِ الْكَلِّ دَوْمًا لِلْأَبَدِ
 قَدْ رَأَيْتُ أَنَا فِي الْعَيْنِ لَكَا
 (۲) قُلْتُ مَهْلًا آخِرَ الْأَمْرِ أَنَا
 فَبِعَيْنَيْهِ الطَّرِيقَ الْوَاضِحَا
 (۳) قَالَ وَهَمِي فَاصْحَ ذِيَاكَ الْخِيَالِ
 ذَاتَكَ أَعْرِفْ مِنْ خِيَالٍ لَكَ لَاحُ
 (۴) نَقَشِي صَوْتَ بِاللَّحْنِ الْحَسَنِ
 أَنْ أَنَا أَنْتَ وَأَنْتَ أَدْرِ أَنَا
 (۵) فَبِذِي الْعَيْنِ الَّتِي كُنْهَ الْأُمُورُ
 فَمَتَى كَانَ الْخِيَالُ وَجَدَا
 أَنَا أَبْصَرْتُكَ إِذْ مَعَكَ اتَّحَدَ (۱)
 نَقَشِي وَالرَّسْمَ لِي بَانَ بِكَ
 قَدْ وَجَدْتُ ذَاتِي نِلْتُ الْمُنَى (۲)
 قَدْ لَقِيتُ وَغَدَوْتُ النَّاَجَا
 لَكَ كَانَ وَهُوَ قَيْدٌ لِلزَّوَالِ (۳)
 وَافْهَمِ الْفَرْقَ بِحَدِّقٍ وَاتَّضَا
 جَهْرَةً مِنْ عَيْنِكَ مَرَّ الزَّمَنُ
 وَاحِدًا كُنَّا وَلَسْنَا بِشَنَا
 نَوَرَّتْ لَا فِي زَوَالٍ وَ مُرُورٍ (۴)
 مِنْ طَرِيقٍ أَوَّلَهَا قَدْ قَصَدَا

(۱) ای بامرات الكل رأيت في عينك نقشي وشاهدت صورة حقیقی (۲) المراد من العينين (دردو چشمش) ای عین قوته العلمیة وعین قوته العملية اوعین الباطن وعین الظاهر والمراد من الطريق السراط المستقیم ای وجدت فی عینی المرشد المذكورین طریقاً مضیئاً مستقیماً (۳) ای قال لی وهمی أصح الصورة الالهی رأيتها لیست هی حقیقه ذاتک بل هی صورة خیالک (۴) ای فی هذه العین المنيرة وهی عین الحق تعالی وبلازوال من الحقائق متى يجد الخيال اليها طريقا

دیدم اندر چشم تو من نقش خود
 دردو چشمش راه روشن یافتم
 ذات خود را از خیال خود بدان
 که منم تو تو منی در اتحاد
 از حقایق راه کی یابد خیال

(۱) آینه کلی ترا دیدم ابد
 (۲) گفتم آخر خویش را من یافتم
 (۳) گفتم وهم کان خیال تست هان
 (۴) نقش من از چشم تو آواز داد
 (۵) کاندین چشم منیر بی زوال

(۱) أَنْتَ فِي الْعَيْنَيْنِ لِلْغَيْرِ أَنْظِرِ
وَ إِذَا أَبْصَرْتَهُ فَادِرِ الْخِيَالِ
(۲) إِذْ هُوَ كَانَ بِكُجْلِ الْعَدَمِ
وَمِنَ التَّصْوِيرِ لِابْلِيسَ الشَّرَابِ
(۳) عَيْنُهُ بَيْتُ الْخِيَالِ وَالْعَدَمِ
نَظَرَ الْأَعْدَامَ كُنْهَ الْوَاقِعِ
(۴) عَيْنِي لَمَّا لَهَا كُحْلُ النَّظَرِ
فَهِيَ بَيْتُ الْكُنْهِ لَا بَيْتُ الْخِيَالِ
(۵) مَا تَدْوُمُ فِي أَمَامِ عَيْنِكَ
فِي الْخِيَالِ لَكَ كَانَ الْجَوْهَرُ
(۶) أَنْتَ فِي وَقْتِ تَمِيزِ الْجَوْهَرِ
حِينَمَا مِنْكَ الْخِيَالُ عِبْرًا

نَقَشَكَ لَا الْعَيْنَ تِلْكَ اُعْتَبِرِ
كَانَ مَرْدُودًا رَهِينًا لِلزَّوَالِ
كَحَلِّ عَيْنِيهِ قَيْدَ النَّدَمِ
ذَاقِ .. وَالْمَاءَ رَأَى لَمَعَ السَّرَابِ ..
كَانَ مِنْ جَهْلِ عَرَاهُ لَا جَرَمِ (۱)
.. مَا لَهُ غَيْرُ الْهَوَى مِنْ تَابِعِ ..
وَجَدْتَ مِنْ ذِي الْجَلَالِ بِالْأَثَرِ
.. ذَا الْخُلُودِ شَأْنُهُ ذَاكَ الزَّوَالِ ..
شَعْرَةً وَاحِدَةً مِنْ ظَنِكَ
مِثْلَ يَشْبٍ .. قُدْرُهُ مُحَقَّقٌ ..
لَكَ عَنْ يَشْبٍ وَتَدْرِي الْأَجْدَرُ
كُلَّهُ أَبْصَرْتَ زِدْتَ حَذَرًا

(۱) ای من هذا السبب يرون المعدوم موجوداً والمراد من المعدوم هنا الدنيا وما فيها ومن الموجود
الآخرة ای يرون الدنيا موجودة والآخرة معدومة -

گر به بینی آن خیالی دان ورد
باده از تصویر شیطان می چشد
نیستها را هست بیند لاجرم
خانه هستی است نی خانه خیال
در خیالت گوهری باشد چویشم
کز خیال خود کنی کلی عبر

(۱) در دو چشم غیر بین تو نقش خود
(۴) زآنکه سرمه نیستی در می کشد
(۳) چشم او خانه خیال است و عدم
(۴) چشم من چون سرمه دید از ذوالجلال
(۵) تا یکی مو باشد از تو پیش چشم
(۶) یشم را آنکه شناسی از گهر

(۱) قِصَّةٌ وَاحِدَةٌ مِنِّي أَسْمَعُ
كَيْ يَذَا مِنْ دُونِ رَيْبٍ وَالتَّبَاسُ
أَيُّهَا النِّقَادُ لِلْحَقِّ أَطْلَعُ
لَكَ يَمْتَازُ الْعِيَانُ عَنْ قِيَاسُ

ظن ذلك الشخص في عهد عمر خياله هلالا

(۲) إِذْ هِلَالُ الصَّوْمِ فِي عَهْدِ عُمَرَ
نَفَرَ لِلْجَبَلِ قَدْ رَكُضًا
فَوْقَ رَأْسِ جَبَلٍ لَيْلًا ظَهَرَ
.. لِيَرَاهُ الْأَجَرَ يَبْغِي غَرَضًا ..
(۳) كَيْ هِلَالُ الصَّوْمِ فَلَا لَهْمُ
ذَلِكَ الْوَاحِدُ قَالَ يَا عُمَرَ
يَجْعَلُونَ الْحِظَّ يَدْرُونَ هُمْ
ذَاهِلَالُ الصَّوْمِ لَأَحَ وَ ظَهَرَ
(۴) عُمَرَ لَمَّا الْهِلَالُ مَا نَظَرَ
قَالَ مَهْلًا مِنْ خِيَالٍ لَكَ بَانَ
وَالْخِيَالُ لَكَ كَوَ مَا ظَهَرَ
فَالْهِلَالُ النَّيِّرُ الزَّاهِي أَنَا
(۵) قَالَ بَلِّ يَدَكَ وَ الْحَاجِبَا
فِي الْهِلَالِ مِنْكَ أَسْمَى نَظَرَ
كَيْفَ لَا أَنْظُرُهُ وَ هُوَ الْمُنَى
لَكَ إِمْسَحْ ثُمَّ كَرِّرْ دَائِبَا
.. لَنْ تَرَى غَيْرَ الْخِيَالِ اعْتَبِرْ ..

(۱) يك حكایت بشنوای گوهر شناس

تا بدانی تو عیان را از قیاس

هلال پنداشتنی شخصی در عهد عمر

(۲) ماه روزه گشت در عهد عمر
(۳) تا هلال روزه را گیرند فال
(۴) چون عمر بر آسمان مه را ندید
(۵) ورنه من بیناترم افلاك را
(۶) گفت ترکن دست وبر ابرو بمال
بر سر کوهی دویدند آن نفر
آن یکی گفت ای عمر اینک هلال
گفت این مه از خیال تو پدید
چون نمی بینم هلال پاك را
آنکهان تو برنگر سوی هلال

- (۱) اِذْ هُوَ الْحَاجِبُ مِنْهُ بِمَلَأُ
 آيَهَا السُّلْطَانُ لَيْسَ مِنْ هِلَالُ
 (۲) قَالَ سَمِعَا شَعْرَ حَاجِبِكَ
 صَوَّبَ سَهْمَا مِنْ الظَّنِّ لَكَ
 (۳) شَعْرَةً فِي الْحَاجِبِ مِنْهُ لِأَنَّ
 مِنْهُ تِلْكَ الشَّعْرَةُ مِثْلُ الْهِلَالِ
 (۴) شَعْرَةُ مُعْجَظَةٍ إِذْ لِفَلَكَ
 كُلُّ أَجْزَائِكَ يُسْرَى وَ يَمِينُ
 (۵) شَعْرَةُ وَاحِدَةٍ مِثْلُ الْهِلَالِ
 وَ أَدْعَى مِنْ بَطْرِ أَنْ الْهِلَالِ
 (۶) قَوْمَ الْأَجْزَاءِ مِنْكَ أَنْتَ مِنْ
 وَجْهَكَ لَا تُشْنِي عَنْ ذِي الْعَتَبَةِ
- فَا الْهِلَالُ مَا رَأَى قَالَ بَلَى
 صَارَ مَخْفِيًّا .. عَسَى كَانَ خِيَالُ ..
 أَوْ تَرَى قَوْسًا إِلَى جَانِبِكَ
 وَ بَدَتْ مِثْلُ الْهِلَالِ عِنْدَكَ
 قَدْ غَدَتْ مُعْجَظَةٌ ذَاكَ الزَّمَنُ
 ذَا الْجَدِيدِ ظَهَرَتْ كَأَنَّتِ خِيَالُ
 كَأَنَّتِ السِّتْرِ .. دَهْتُهُ بِالْحَمَلِكُ ..
 (۱) إِنْ تَكُ مُعْجَظَةٌ مَاذَا يَبِينُ
 إِذْ غَدَتْ عَوْجَاءُ أَوْلَتْهُ الضَّلَالُ
 نَظَرَ خَالَ الْيَقِينِ ذَا الْخِيَالُ
 مَعَشَرَ قَدْ قَوْمُوا مِنْهَا أَسْنِينَ
 أَنْتَ يَا مَنْ قَوْمَ .. أَلَا الرَّقَبَةُ ..

(۱) نسخهٔ ثانیه - کیف ببین -

گفت ای شه نیست مه شد ناپدید
 سوی تو افکند تیری از گمان
 شکل ماه نو نمود آن موی او
 چون همه اجزات کُشود چون بود
 تا بدعوی لاف دید ماه زد
 سرمکش ای راست رو زان آستان

(۱) چونکه او تر کرد ابرو مه ندید
 (۲) گفت آری موی ابرو شد کمان
 (۳) چون یکی مو کُشود از ابروی او
 (۴) موی کُز چون پرده گردون شود
 (۵) چون یکی مو کُشود او را راه زد
 (۶) راست کن اجزات را از راستان

- (۱) كَفَّةُ الْمِيزَانِ وَ زَنًا قَوَّمَتْ
 كَفَّةُ الْمِيزَانِ وَ زَنًا نَقَصَتْ
 (۲) كُلُّ مَنْ كَانَ مَعَ الْعُوجِ الرَّفِيقُ
 نَقَصَ وَ زَنًا وَ تَاهَ عَقْلُهُ
 (۳) فَأَشْدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ صِرٌ
 وَ عَلَى الْحَبِّ لِأَغْيَارٍ نَأَوُ
 (۴) وَ عَلَى الرَّأْسِ لِأَغْيَارٍ كَسِيفٌ
 إِصْحَاحٌ لَا تَلْعَبُ كَلْعَبِ الثَّلَعِ
 (۵) كَبِيٍّ بِذَا مِنْ غَيْرَةٍ لَمْ تَنْقَطِعْ
 وَ لِهَذَا الشُّوْكَ ذَاكَ قَدْ غَدَى
 (۶) فِي الدِّثَابِ النَّارِ مِثْلَ الْحَرَمَلِ
 فَأَلْدِثَابُ ذِي عَدُوٍّ يُوسَفِ
- كَفَّةُ الْمِيزَانِ عَنْهَا فَهَمَّتْ
 كَفَّةُ الْمِيزَانِ .. عَنْهَا فَحَصَّتْ ..
 مِثْلَهُمْ بِالْوِزَنِ جَاءَ فِي الطَّرِيقِ
 رُشْدُهُ غَابَ وَ بَانَ جَهْلُهُ
 وَ لِذَا مَا تَقَدَّرَ سُرْعَانِ سِرٌ (۱)
 لِلتُّرَابِ ذَرٌّ .. بِئْسَ مَا رَأَوْ ..
 .. كُنْ وَ بَدِّدْ شَمْلَهُمْ كَمَا وَ كَيْفَ ..
 مَعَهُمْ كُنْ أَسَدًا شَهْمًا أَبِي
 عَنْكَ أَحْبَابٌ عَلَيْكَ تَطْلِعُ
 خَصَمٌ هَذَا لُورِدٍ بِالْشَّرِّ بَدَى
 إِضْرِمُ الْفُظْهًا كَمَرٌ الْحَنْظَلِ
 .. جَنْسُهَا الشَّرُّ الدِّثَابُ تَصْطَفِي ..

(۱) الاية فی سورة الفتح محمد رسول الله و اللذین آمنوا معه اشداء علی الکفار رحماء بینهم
 تراهم رکعاً سجداً - الاية -

هم ترازو هم ترازو کاست کرد
 در کمی افتاد و عقلش دنگ شد
 خاک بر دلداری اغیار باش
 هین مکن روباه بازی شیر باش
 زانکه آن خاران عدوی این گلند
 زانکه این گرگان عدو یوسفند

(۱) هم ترازو هم ترازو راست کرد
 (۲) هر که با ناراستان هم سنگ شد
 (۳) روا شداء علی الکفار باش
 (۴) بر سر اغیار چون شمشیر باش
 (۵) تا ز غیرت از تو یاران نگسلند
 (۶) آتش اندوزن بگرگان چون سپند

- (۱) اِصْحَحْ فَأَبْلِيسُ لَكَ رُوحَ الْأَبِ
کَیْ يَبْدَأَ ابْلِيسُ اللَّعِينُ فِي نَفْسِ
(۲) مَعِ إِبْنِكَ مِثْلَ ذَا التَّلَیِّسِ قَدْ
ذَلِكَ الْأَسْوَدُ قَلْبًا غَلْبًا
(۳) فَعَلَى الرُّقْعَةِ لِلشَّيْطَانِ كَانَ
أَنْتَ لَا تَنْظُرُ بَعِيْنٍ فِي سِنِّهِ
(۴) إِذْ قِيُوْدًا لِلْفَرَاذِينَ عَرِفُ
هُوَ مِنْ حُلُقُومِكَ قَدْ قَبَضَا
(۵) فِسْنِيًّا ذَلِكَ الشَّيْءُ الزَّهِيْدُ
ذَلِكَ الشَّيْءُ الزَّهِيْدُ مَنْ أُجِبُ
(۶) فَزَهِيْدُ الْمَالِ لَمَّا لَا ثَبَاتُ
صَارَ فِي حُلُقُومِكَ مَاءَ الْحَيَاتِ
- قَالَ يَا قَرَّةَ عَيْنِي أَقْرَبِ
يَخْدَعُ.. وَالْوَعْدَ تَعْدُو وَالْأَخْسَ..
صَنَعَ قِدْمًا بِهِ الرُّشْدَ فَقَدْ
آدَمًا لَبَّاهُ فِيمَا طَلِبَا
ذُ الْغُرَابِ حَنِكَأَ بِالْخُدْعِ بَانَ
أَوْ يَنُومُ لِعِبَا أَحْذَرُ مَأْمَنَهُ
كَثَرَتْ بِالْخُدْعِ وَالْمَكْرِ وَصِفُ
مِثْلَمَا الشَّيْءُ الزَّهِيْدُ جَرَضَا (۱)
دَامَ فِي حُلُقُومِكَ الْخَضَمَ الْعَنِيْدُ
حُبُّ أَمْوَالٍ وَجَاهٍ وَلَعِبُ
لَهُ كَانَ وَ ذَمِيْمًا بِالْصِفَاتِ
مَانِعًا جَرَكَ قَسْرًا لِلْمَمَاتِ

(۱) نسخه ثانیه - الزهید عرضا -

- (۱) جان باباگویدت ابلیس هین
(۲) اینچنین تلیس با بابات کرد
(۳) بر سر شطرنج چستست این غراب
(۴) زانکه فرزین بندها داند بسی
(۵) در گلو ماند خس او سالها
(۶) مال خس باشد چوهست ویی ثبات
- تا بدم بفربدت دیو لعین
آدمی را آن سیه رو مات کرد
تو مبین بازی بچشم نیم خواب
کو بگیرد در گلویت چون خسی
چیست آن خس مهر جاه و مالها
در گلویت مانع آب حیات

(۱) لَوْ عَدَوْتُ لَكَ ذُو فَنٍ كَثِيرٌ سَرَقَ مَا لَكَ الْفَقِيرُ تَصِيرُ
مِثْلَمَا لَصُ لِلصِّ سَرَقَا .. وَ عَدُوٌّ لِعَدُوِّ طَرَقَا ..

فی بیان سرقة الحیاتى الحیة من حیاتى آخر

(۲) فَمِنْ الْحَيَاتِي لِلْحَيَّةِ قَدْ
مِنْ جُمُودٍ كَانَ فِيهِ وَ بَلَه
(۳) مَا سِكَ الْحَيَاتِ ذَاكَ مَا وَقَعَ
لِإِنِ الْحَيَّةِ ذَاكَ اللَّصِّ قَدْ
(۴) مَا سِكَ الْحَيَّةِ ذَالِصِّ نَظَرُ
قَالَ فَالْحَيَّةُ لِي أَمْرًا إِلَى
(۵) فِي الدُّعَاءِ رُوحِي كَمْ طَلَبْتُ
أَنْ أَنَا اللَّصِّ أَرَى اسْتَلِمُ
(۶) أَشْكُرُ الْحَقَّ بِأَنْ كَانَ الدُّعَاءُ
أَنَا فَكَّرْتُ بِأَنْ أَلْقَى الضَّرْرَ

سَرَقَ يَوْمًا لَصِصٌ إِذْ رَقَدَ
ظَفَرًا ذَاعَدٌ .. بِالْأَمْرِ اشْتَبَهَ ..
بِهِ أَسْعُ الْحَيَّةِ أَجْتَازَ الْفَزَعَ
قَتَلْتُ .. كَمْ صَحِبَ مِمَّا وَجَدَ ..
وَلَهُ كَمْ عَرِفَ أَزْدَادَ عِبرِ
رُوحِهِ أَلْقَتْ بِهِ لَأَقَى الْبَلَاءُ
مِنْهُ جَلَّ .. وَ بِهَذَا رَغِبْتُ ..
حَيَّتِي مِنْهُ .. الْمُنَى اغْتَنِمُ ..
ذَاكَ مَرْدُودًا لَدَى رَبِّ السَّمَاءِ
صَارَ لِي نَفْعًا وَ خَيْرًا بِالْأَثَرِ

(۱) گر برد مالت عدوی برفنی رهزنی را برده باشد رهزنی

دزدیدن مارگیری ماری را از مارگیر دیگر

(۲) دزدکی از مارگیری مار برد
(۳) وارهید آن مارگیر از زخم مار
(۴) مارگیرش دید و بس بشناختش
(۵) در دعا میخواستی جانم از و
(۶) شکر حق را کان دعا مردود شد

زابلهی آن را غنیمت می شمرد
مارکشت آن دزد را بس زارزار
گفت ازجان مارمن پرداختش
کش بیابم مار بستانم ازو
من زیان پنداشتم آن سودشد

- (۱) وَلَكُمْ أَدْعِيَةٌ كَأَنْتُمْ ضَرَرْتُمْ
وَأَلْهَمْتُ لَمْ يَسْمَعْ اللَّهُ الْعَظِيمُ
(۲) مُصْلِحٌ وَهُوَ الَّذِي بِالْمُصْلَحَةِ
أَنَّهُ ذَاكَ الدُّعَاءُ قَدْ أَعَادَ
(۳) ذَلِكَ الدَّاعِي يُصِيرُ بِالْأَثَرِ
وَ يَظُنُّ سَيِّئًا خَالَ بِأَنْ
(۴) مَا دَرَى أَنَّ بَلَاءَ نَفْسِهِ
لَهُ جُودَ الْحَقِّ ذَاكَ صِيرًا
- وَهَلَاكًا .. وَجِبَ مِنْهَا الْحَذَرُ ..
كَرَمًا مِنْ لُطْفِهِ السَّامِيِّ الْجَسِيمِ
عِلْمَ مِنْهُ الْخَفَاءِ يَا مُوضَحَهُ
إِذَا رَأَى فِيهِ الصَّلَاحَ وَالرَّشَادَ
شَاكِيًا إِذَا نَظَرَ فِيهِ الضَّرَرَ
كَانَ ذَاكَ سَيِّئًا قَدْرًا وَهَنَ
طَلِبَ طَوْعًا دَنَى مِنْ رَمْسِهِ
سَيِّئِ الْمَعْوَجِّ شَكْلًا أَظْهَرَا

فی بیان التماس رفیق سیدنا عیسی (ع) من سیدنا عیسی

احیاء عظام الحیوان المیت

- (۵) مَعَ عِيسَى أَبْلَهُ صَارَ رَفِيقُ
(۶) نَظَرَ قَالَ أَمَعَكَ قَدْ غَدَى
مَنْ بِهِ الْمَيِّتُ تُحْيِي كُلَّمَا
- فِعْظًا مَا كُنْ فِي بَيْتٍ عَمِيقُ
ذَلِكَ الْأَسْمُ السَّنِيُّ وَالْهُدَى
.. شَيْئُهُ كَانَ بِأَرْضٍ وَسَمَا ..

- (۱) بس دعاها کان زیان است و هلاک
(۲) مصلح است و مصلحت را دادند او
(۳) و آن دعاگوینده شاکی میشود
(۴) می نداند که بلای خویش خواست
- و زکرم می نشنود یزدان پاک
کان دعا را باز می گرداند او
می برد ظن بد و آن بد بود
و زکرم حق آن بدو نالورد راست

التماس کردن همراه عیسی (ع) زنده کردن استخوانها از عیسی

- (۵) گشت با عیسی یکی ابله رفیق
(۶) گفت ای همراه نام این سنی
- استخوانها دید در حفره عمیق
که بدان تو مرده زنده میکنی

- (۱) أَنْتَ عَلَّمَنِي بِهِ حَتَّى أَنَا
وَالْعِظَامُ بِهِ أَرْوَحًا أَهْبُ
(۲) قَالَ صَهْ كَفَّ فَلَيْسَ شُغْلُكَ
لَا تُقِ أَنْفَاسَكَ مَعَ قَوْلِكَ
(۳) طَلِبَ ذَا نَفْسًا مَاءَ السَّمَاءِ
وَيُحْسِنُ السَّيْرَةَ أَشْطَرُ مِنْ
(۴) لَزِمْتَ أَعْمَارَ حَتَّى النَفْسِ
لَزِمْتَ أَعْمَارَ حَتَّى بَائِمِينَ
(۵) هَبْ عَصَا أَنْتَ أَخَذْتَ بِالْيَمِينِ
فَيَدِ ذِي وَ عَصَا آيَن لَكَ
(۶) قَالَ إِنْ لَمْ أَكْ فِي هَذِي الدُّنَا
أَنْتَ أَيْضًا رَحْمَةً فَوْقَ الْعِظَامِ
- أَحْسِنُ .. أَعْطِيَ السُّرُورَ وَالْهَنَاءَ ..
أَعْمَلُ الْخَيْرَ وَمَا رُوحِي حَبْ
كَانَ ذَا كَلَا وَلَيْسَ فِعْلُكَ
لَمْ يَكْ مَارَامُهُ مَنْ مِثْلُكَ
فَضَلَ .. وَالْبَحْرَ بِالطُّهْرِ سَمَى ..
مَلِكٍ كَانَ عَلَى السِّرِّ أَوْ تَمِنَ
يَطْهَرُ عَنْهُ يَزُولُ الْغَلَسُ (۱)
مَخْزَنِ الْأَفْلَاكِ يَغْدُو وَالْيَقِينَ
لَكَ .. فَانْظُرْ مَا لَكَ فِي ذَا يَمِينِ ..
بِيَدِي مُوسَى .. أَفِقْ مِمَّا .. بِكَ
قَارِي الْأَسْرَارِ يَا عَيْسَى أَنَا
اقْرَأِ الْأَسْمَ أَحْيَاهَا بَعْدَ الْجَمَامِ

(۱) نسخه ثانیه - عنه يرول النجس

استخوانها را بدان ما جان کنم
لائق انفاس وگفتار تو نیست
وز فرشته در روش جالاک تر
تا أمين مخزن افلاك شد
دست را دستان موسی از کجاست
هم تو برخوان نام را بر استخوان

(۱) مر مرا آموز تا احسان کنم
(۲) گفت خامش کن که آن کارتو نیست
(۳) کان نفس خواهد ز باران پاک تر
(۴) عمرها بایست تا دم پاک شد
(۵) خود گرفتی این عصا در دست راست
(۶) گفت اگر من نیستم اسرار خوان

هَذِهِ الْأَسْرَارُ فَاکْشِفْهَا لِيَا
 مَا هُوَ فِي ذَا الْمَقَالِ مَا يُرِيدُ
 يَأْتِ مِنْهُ لَا وَلَا أَزْدَادَ أَلَمْ
 مَا دَنَى أَوْ نَزَلَ فِيهِ الْوَجَلُ
 .. وَ إِلَى أَحْيَائِهِ مَا ذَهَبَا ..
 لَهُ تَرْمِيمًا بِذَاكُمْ صَخْبَا
 أَنْ لِمَنْ أَذْبَرَ إِدْبَارَ طَلَبُ
 بِالْجَزَاءِ . إِذْ عَرَاهُ السَّفَهُ ..
 زَرَعَ الشَّوْكَ لَهُ الطَّبْعُ دَنَى
 لَا تَرْمُ فَهُوَ مَعَ الشَّوْكَ قَرِينُ
 حَوْلَ شَوْكَاً لَهُ الْقَدْرُ وَهَنُ
 صَيْرَ الْحَيَّةَ سَاءَ طَلَبَا

(۱) قَالَ عِيسَى مَا هِيَ يَا رَبِّیَا
 طَلَبُ ذَا الْأَبْلَه الْغَرِ الْبَلِيدُ
 (۲) فَلِمَ هَذَا الْمَرِیضَ الْغَمُ لَمْ
 لِمَ غَمُ الرُّوحِ مِنْ هَذَا الْوَحَلِ
 (۳) مَيَّتَ نَفْسِهِ خَلَّى طَلَبَا
 مَيَّتَ لِلْأَجْنَبِيِّ طَلَبَا
 (۴) لَهُ قَالَ الْحَقُّ صَحَّ وَ وَجِبَ
 كَانَ نَبْتُ الشَّوْكَ لِلزَّرْعِ لَهُ
 (۵) أَنْتَ يَا مَنْ كَانَ فِي هَذِهِ الدُّنَا
 أَصَحَّ أَصَحَّ ذَاكَ فِي الرُّوضَةِ حِينَ
 (۶) لَوْ بَكَفٍ قَبَضَ الْوَرْدَ زَمَنُ
 وَ إِذَا نَحْوَ حَبِيبٍ ذَهَبَا

میل این آبله درین گفتار چیست
 چون غم جان نیست این مردار را
 مرده بیگانه را جوید رفو
 خار روئیدن جزای کشت اوست
 هان وهان آن را مجور در گلستان
 ور سوی باری رود ماری شود

(۱) گفت عیسی یارب این اسرار چیست
 (۲) چون غم خود نیست این بیمار را
 (۳) مرده خود را رها کرده است او
 (۴) گفت حق ادبار هم ادبار جوست
 (۵) آنکه تخم خار کارد در جهان
 (۶) گر گلی گیرد بکف خاری شود

- (۱) فَلَسَّمِ الْحَيَّةَ ذَاكَ الشَّقِيَّ
وَلَا كَسِيرَ الْأَمِينِ الْمُتَّقِيَّ
(۲) فَعَلَى قَوْلٍ وَفِعْلٍ لَهُ لَا
مَالَهُ فِي الْفَرَسِ قَطُّ مِنْ ثَمَرٍ
- كَانَ اكْسِيرًا لَهُ الشَّرَّ اتَّقِي
بِالْخِلَافِ كَانَ خِفَهُ وَآتَقِ (۱)
تَعْتَمِدُ أَصَحُّ لَهُ الْقَلْبُ خَلَى
مِثْلُ الصَّفْصَافِ دَوْمًا بِالْأَثَرِ

فی بیان وصیة الصوفی للخادم وقول الخادم لاحول (۲)

- (۳) دَارَ صُوفِيٍّ حَوَالِي الْأُفُقِ
دَارَ حَتَّى إِذَا أَقَامَ فِي الرِّبَاطِ
(۴) فَالْحِمَارَ لَهُ فِي الْأَصْطَبِلِ قَدْ
وَمَعَ أَحْبَابِهِ فِي صَدْرِهِ
- وَ هُوَ فِي قَيْدِ الْهَوَى وَالْفَرَقِ (۲)
لَيْلَةً يَطْلُبُ لِلْمَصْحَبِ اخْتِلَاطَ ..
رَبَطَ ثُمَّ الرِّبَاطَ ذَا قَصْدٍ
جَلَسَ .. يُخْبِرُهُمْ عَنْ أَمْرِهِ ..

(۱) نسخه ثانیه لدا للسمع اتق - (۲) عن ابن مسعود قال ألا أخبركم بتفسير لاحول ولا قوة الا بالله
(لاحول عن معصية الله الا بعصمة الله ولا قوة على طاعة الله الا بعون الله) (۳) ای ساح فی اطراف العالم

- (۷) کیمیای زهر مار است آن شقی
(۱) هین ممکن بر قول و فعلش اعتمید
- بیر خلاف کیمیای متقی
کو ندارد میوه مانند بید

آندرز کردن صوفی خادم را و لاحول گفتن او

- (۳) صوفی می گشت در دور افق
(۴) يك بهیمه داشت در آخر به بست
- تا شبی در خانقاهی شد قنق (۱)
او بصدور صفت یاران نشست

(۱) قنق بضم اول و دوم ترکی است بمعنی میهمان

- (۱) ثُمَّ مَعَ أَحْبَابِهِ قَدْ رَاقِبَا
فَالْحُضُورُ كَانَ قُدَّامَ الْحَبِيبِ
(۲) دَفْتَرُ الصُّوفِيِّ لَيْسَ بِالسَّوَادِ
لَيْسَ إِلَّا الْقَلْبُ وَضَاحًا زَهْرُ
(۳) زَادُ أَهْلِ الْعِلْمِ آثَارُ الْقَلَمِ
زَادُ أَصْحَابِ السُّلُوكِ وَالْعِظَمِ
(۴) مِثْلُ صَيَّادٍ إِلَى الصَّيْدِ رَكُضُ
لِلْفَزَالِ الْقَدَمِ قَدْ نَظَرَا
- وَجَّهَ الْوَجْهَ الْحَبِيبَ طَالِبَا
دَفْتَرُ فِيهِ مِنَ الْغَيْبِ الْعَجِيبِ (۱)
لِكِتَابٍ لَا وَلَا حَرْفٍ يَرَادُ
أَبْيَضَ كَالْمَلْجِ بِالنُّورِ سَفَرُ
وَالْيَرَاعِ الْخَطِ كَانَ وَالرَّقْمُ
مَا هُوَ بِالذَّاتِ أَنْوَارُ الْقِدَمِ
وَلَهُ شَمَرٌ ذِيلاً وَ نَهْضُ
تَبَعٌ مَسْرَاهُ قَفَى الْأَثَرَا (۲)

(۱) نسخه ثانیه - فيه من السر العجيب - (۲) نسخه ثانیه للفزال الخطوة

- (۱) چون مراقب گشت با یاران خویش
(۲) دفتر صوفی سواد و حرف نیست
(۳) زاد دانشمند آثار قلم
(۴) همچو صیادی سوی آشکار شد
- دفتری باشد حضور یار پیش (۱)
جز دل اسپید همچون برف نیست
زاد صوفی چیست انوار قدم (۲)
گام آهو دید و بر آثار شد (۳)

(۱) مراقبت در لغت بمعنی نگهبانی است و در اصطلاح متصوفه حالتی است از احوال قلب و اینکه عارف همواره خدا را پیش چشم دارد و هیچ گونه کاری برخلاف اراده او انجام ندهد تفصیل معنی مراقبه را در صفحه ۱۷ ج ۲ شرح بحر العلوم و صفحه ۲۸۵ - ۲۸۹ ج ۴ احبباء العلوم غزالی و صفحه ۷۸ رساله قشیریه بیابید - و در بعضی نسخ مصراع دوم چنین است (دفتری باشد حضور یار و بیش) یعنی یار که ذات حق است نصب العین بودن میباشد - و برخی از شراح نیز کلمه (بار بیش) بابای موحده عربی و بدون عطف خوانده و نتیجه چنین گرفته که یارب گفتن صوفی بحضور دل دفتر او باشد - (۲) در قدیم کلمه دانشمند بر فقیه و متبحر در علوم دین اطلاق میکردند و در این بیت تفاوت مقام علمی دانشمند و صوفی بیان میکنند (۳) در این بیت و ابیات بعد سیرالی الله صوفی را پس از مراقبه می فرمایند و تمثیل مرکب است و مفردات منظور نیست برخی از شراح گفتند مفردات در این تمثیل منظور است و اینکه مراد از صیاد صوفی و از محبوب واقعی آهو و از نقش گام آهو قلب صنوبری است و مراد از ناف آهو اسرار الهی باشد - برای تفصیل بصفحه ۱۸ ج ۲ شرح بحر العلوم رجوع نمائید.

- (۱) خُطْوَةٌ ذَاكَ الْغَزَالِ كَمْ زَمَنَ
بَعْدَ هَذَا سُرَّةُ ذَاكَ الْغَزَالِ
(۲) اِذْ هُوَ الْخُطْوَةُ تِلْكَ شَكَرًا
فَإِذَا بِالْخُطْوَةِ تِلْكَ وَصَلَ
(۳) مَنَزِلًا فَرْدًا يَنْشُرُ السَّرَّةَ
أَلْفَ أَلْفِ مَنَزِلٍ بِالْخُطْوَةِ
(۴) حَدُّ سَيْرِ الزَّاهِدِ كُلِّ هِلَالٍ
حَدُّ سَيْرِ الْعَارِفِ كُلِّ نَفْسٍ
(۵) ذَاكَ الْقَلْبُ الَّذِي فِي بُرْجِهِ
هُوَ لِلْمَعَارِفِ مُصْدَقُ الْكِتَابِ
(۶) مَعَكَ كَانَ جِدَارًا مَعَهُمْ
مَعَكَ كَانَ الْحَدِيدَ وَالْحَجَرُ
- كَهْ لَا أَقْتَ كَأَنْتِ الْمَعْنَى الْحَسَنُ
عَلَمًا صَارَتْ دَلِيلًا لِلْكَمَالِ
وَالطَّرِيقَ الصَّعْبَ كَلًّا عَجْرًا
لِلْمُرَادِ وَ أَهَ الْقَصْدُ حَصْلُ
أَنْتِ تَطْوِيهِ شَأَى بِالْمَرَّةِ
وَالطَّوَافِ فِي سِنِّي كَثْرَةً
كَانَ أُسْكِفَةً سُلْطَانِ الْجَلَالِ
كَانَ مِنْ تَخْتِ الْمَلِكِ إِذْ جَلَسَ (۱)
مُطْلَعِ الْأَقْمَارِ عِنْدَ أَوْجِهِ
فُتِحَتْ أَبْوَابُهَا .. يَا ذَا الْمَلْبَابِ ..
كَانَ بَابًا فُتِحَ دَوْمًا لَهُمْ
مَعَهَا الْجَوْهَرُ كَانَ وَالْدُرُّ

(۱) نسخهٔ ثانیه - ملتئم -

- (۱) چند گامش گام آهو در خور است
(۲) چونکه شکر گام کرد و ره برید
(۳) رفتن يك منزل بر بوی ناف
(۴) سیر زاهد هر مهی تا بیشگاه
(۵) آن دلی کو مطلع مهتابهاست
(۶) باتو دیوار است با ایشان در است
- بمد از آن خود ناف آهو رهبر است
لاجرم زان گام در گامی رسید
بهتر از صد منزل گام و طواف
سیر عارف هر دمی تا تخت شاه
بهر عارف فتحت اب-وابهاست (۱)
باتو سنگ و با عزیزان گوهر است

(۱) اشاره بآیه در سوره زمر است (حتی اذا جائوها وفتحت ابوابها)

- (۱) أَنْتَ مَا تَنْظُرُ جَهْرًا فِي الْمِرَاتِ
نَظَرَ الْمُرْشِدُ فِي صَلَدِ الْحَجَرِ
(۲) فَذُو الْإِرْشَادِ مَنْ ذَا الْعَالَمِ
رُوحَهُمْ كَانَتْ بِبَحْرِ الْكَرَمِ
(۳) قَبْلَ هَذَا الْبَدَنِ كَمْ عَمَرُوا
قَبْلَ زَرْعِ الْبَرِّ أَوْ غَرْسِ الشَّجَرِ
(۴) هُمْ قَبْلَ النَّقْشِ رُوحًا قَبِلُوا
هُمْ قَبْلَ الْبَحْرِ كَمْ مِنْ دَرَرِ

فی بیان فعل الحق جل و علا المشورة مع الملائكة

- (۵) أَتَيْتِ الشُّورَى لِإِيْحَادِ الْوَرَى
وَ إِلَى الْخُلُقُومِ فِي بَحْرِ خِضَمِ
(۶) وَ إِذِ الْأَمْلَاقِ هَذَا مَنَعَتْ
فَعَلَى الْأَمْلَاقِ فِي الْبِرِّ الْيَدَا
فَلَهَا الْأَرْوَاحُ فِي أَسْمَى ذَرَى
عَبَّ لِلْقُدْرَةِ غَاصَتْ فِي الْقِدَمِ
(۲) وَ عَلَى الْمَنَعِ لَهَا ذَا أَطْلَعَتْ
صَفَقَتْ غَبْنًا تَلُومَ مَا بَدَى

(۱) یعنی ذاک الامر اللذی بظہر فی مرأت الوجود و یجلی تراء انت عیاناً لکن الشیخ المرشد
یراه قبل هذا فی مرتبة الغیب و یعلم فی ای صورة یظهر - (۲) الایة فی سورة البقرة اذ قال ربک الملائكة
انی جاعل فی الارض خلیفة قالوا ائجعل فیها من یفسد فیها و یسفک الدماء

- (۱) آنچه تسو در آینه بینی عیان
(۲) پیر ایشانند کاین عالم نبود
(۳) پیش ازین تن عمرها بگذاشتند
(۴) بیشتر از نقش جان پذیرفته اند

مشورت کردن خدای متعال با فرشتگان در ایجاد خلق

- (۵) مشورت میرفت در ایجاد خلق
(۶) چون ملائک مانع آن میشدند
جانشان در بحر قدرت تا بحلق
بر ملائک خفیه خنیک میزدند (۱)

(۱) خنیک بضم خاء و فتح باء برهم زدن کفهای دست بنحوی که آواز برابر اصول برآید -

- (۱) عَلِمُوا النَّقْشَ لِكُلِّ مَنْ وَجَدَ
قَبْلَ خَلْقِ النَّقْشِ قَبْلَ أَنْ تُشَدَّ
(۲) قَبْلَمَا الْأَفْلَاقُ قَدَمًا تُخْلَقُ
قَبْلَ خَلْقِ الْخَبْزِ هُمْ كَانُوا الْحُبُوبَ
(۳) هُمْ مِنْ غَيْرِ دِمَاحٍ وَ جَنَانٍ
و بِلَا جَيْشٍ وَ حَرْبٍ ضَرَبُوا
(۴) ذَا الْعِيَانِ لَهُمْ تَوْنٌ نِسْبًا
وَ سِوَى ذَا لِلْمَلَا إِنْ يَنْسَبِ
- .. عَنْهُ لَمْ يَنْقُصْ عَلَيْهِ لَمْ يَزِدْ .. (۱)
رَجُلٌ نَقَشَ الْكَلَّ بِالْقَيْدِ الْمَعْدِ
نَظَرُوا كَيَّوَانَهُ نَظَقُوا
نَظَرُوا دَوْمًا صُفُوفًا وَ ضُرُوبَ
مِلَافٍ فِكْرًا وَحَبًّا وَ حَنَانٍ
بَيَدِ النَّصْرِ الْمُلُوكِ غَلَبُوا
فِكْرَةً فِي الْوَاقِعِ قَدْ حُسِبَا (۲)
هُوَ غَيْرُ الرُّؤْيَةِ لَمْ يُحْسَبِ

(۱) قال فی النهج ای اطلعت الخلفاء علی نقش کل من صار منقوشاً و قبل ان تنقید بالوجود الخارجی اقدام نفس الكل و نفس العرش و نفس ما فی داخله من کل شیء کانه یقول قدس سره ارواح مشایخ الحقیقة اطلعوا علی اسرار نقوش جمیع الکائنات قبل خروج جمیع الکائنات للوجود و تنقیدها به - و ربما قرأ هذا المصراع الثانی کذا (بیش از این کین نقش کل پابست شد) بانکاف الفارسیة (گل) و تکنون ترجمته عندئذ

قَبْلَ أَنْ ذَا النَّقْشِ لِلطِّينِ تَكُونَ رَجُلُهُ فِي الْقَيْدِ رَهْنًا لِلْمَشُونِ

(۲) ای فان قبل و کیف ممکن الفکر لهم بلادماغ لان التفکر و هو التامل عبارة عن التصويرات الذهنیة و ترتیب المقدمات العقلیة و لا تكون الا بالماغ . یقال بان هذه الاعیان بالنسبة لهم کالفكرة لان الفكرة هی الصورة الذهنیة و الذی عاینوه فی هذه المرتبة الصور العلمیة و للعلمیة مع الذهنیة نوع مناسبة و لهذا عبروا بالفكرة - ای کان هذه الاعیان بالنسبة لمرتبتهم کالفكرة تنبئ عن کمال شأنهم

- (۱) مطلع بر نقش هر که هست شد
(۲) بیشتر ز افلاک کیوان دیده اند
(۳) بی دماغ و دل پراز فکر ت بدند
(۴) آن عیان نسبت بایشان فکر تست
- بیش ازین که نفس کل پابست شد
بیشتر از دانها نمان دیده اند
بی سپاه و جنگ بر نصرت زدند
ورنه خود نسبت بدوران رؤیت است

- (۱) فَعَيْنَ الْمَاضِي مَعَ الْمُسْتَقْبَلِ
وَعَيْنَ الْاِثْنَيْنِ ذَيْنِ اِنْ نَجَتْ
(۲) فَبِلَا كَيْفِيَّةٍ لَمَّا رَأَتْ
هِيَ قَبْلَ الْمَعْدِنِ النَّقْدَ الصَّحِيحِ
(۳) قَبْلَ خَلْقِ الْعِنَبِ صَافِي الْخُمُورِ
(۴) هُمْ فِي تَمْوِزِ الْوَارِي رَأَوْ
فِي شُعَاعِ الشَّمْسِ فَيَمَّا نَظَرُوا
(۵) فَيَقْلِبِ الْعِنَبِ الْخَمْرَ رَأَوْ
(۶) رَأَتْ الرُّوحَ لَهَا فِي الْعِنَبِ
فِي الْفَنَاءِ الْخَالِصِ وَالْعَدَمِ
- (۱) كَانَتْ الْفِكْرَةَ وَالرَّايَ الْجَلِيَّ (۱)
بَانَ حُلَّ الْمَشْكِلِ الْخَيْرَ رَجَتْ
(۲) كُلَّ كَيْفِيٍّ وَ بِالرُّوحِ بَدَتْ (۲)
نَظَرَتْ وَ الزَّائِفَ الشَّيْنِ الْقَبِيحِ
شَرِبُوا كَمْ عَرَبْدُوا هَاجُوا سُورُ
(۳) قَارِسَ الْبَرْدِ وَ كَمْ عَنْهُ رَوَوْا (۳)
وَ يَنْوِرُ الصُّبْحَ لَيْلًا سَبَرُوا
فِي الْفَنَاءِ الْخَالِصِ الشَّيْءُ دَرَوْا
.. خَمْرًا الْعُمَرُ غَدَتْ فِي طَرْبٍ ..
كُلَّ شَيْءٍ نَظَرَتْ فِي الْقَدَمِ

(۱) ای لا اشکال بان الارواح المجردة بعيدة عن الماضي والمستقبل (۲) ای المتصف بالاحوال من الاشياء فی عالم المعنی اللذی هو بلا کیف شاهدوه و قبل معدنه الصحيح و الزیف الزغل شاهدوه ای راو مقدماً علی اصل الفطرة الملیح والقیح ثم شرع فی اللذی رأوه قبل الفطرة فقال (پیشتر از خلقت انگورها) الخ . (۳) ای یرون فی وجود کل شی ضدّه ولو کان علی موجب العقل فی الخارج وجوده مستنعاً ولكن رؤية الاضداد فی محل بالنسبة لعلهم هذه العلوم الغريبة سهلة

- (۱) فکرت از ماضی و مستقبل بود
(۲) دیده چون بی کیف هر با کیف را
(۳) پیشتر از خلقت انگورها
(۴) در تموز گرم می بینند دی
(۵) در دل انگور می را دیده اند
(۶) روح در انگور می را دیده است
- چون ازین دورست مشکل حل شود
دیده پیشتر از کان صحیح وزیف را
خورده میها و نموده شورها
در شعاع شمس می بینند فی
در فتنای محض شی را دیده اند
در فتنای محض شی را دیده است

- (۱) فَالْأَسْمَاءُ عِنْدَ دَوْرِ الْقَدَحِ
وَبُجُودِ لَهُمُ الشَّمْسُ اكْتَسَتْ
(۲) فَحَبِيبَيْنِ لَهُمْ إِنْ تَنْظُرَ
وَاحِدًا كَانَا وَسِتَّ مِائَةً
(۳) مِثْلَ أَمْوَاجِ لَهُمْ عَدُّ الْعَدَدِ
لَهُمُ الرِّيحُ أَتَى بِالْعَدَدِ
(۴) شَمْسُ أَرْوَاحِ الْوَرَى مُدْشِرَقَتْ
فِي ضَمِيرِ كَوَّةٍ أَبْدَانِهَا
(۵) فَعَلَى الْقُرْصِ إِذَا تُلْقَى النَّظَرُ
مَنْ بِأَبْدَانٍ لِيَجْهَلَ حُجُبًا
- لَهُمُ الْخَمَرُ حَسَتْ مِنْ فَرَحِ
ذَهَبِي الثَّوْبِ فِيهِمْ أُنْسَتْ
(۱) جَمِيعًا فِي مَجْلِسٍ ذَا اخْتِيارِ
أَلْفٍ أَيْضًا وَحَدُّوا بِالْمَرَّةِ
كَلَّمَهُمُ بِالْكُنْهِ وَالذَّاتِ اتَّحَدَ
(۲) مَيِّزَ الْكُلِّ بَعْدَ مُفْرَدِ
فِي أَمْرِ الْحَقِّ جَلَّ اقْتَرَقَتْ
ظَهَرَ التَّعْدَادُ فِي الْوَانِهَا
وَاحِدًا كَانَ لَهَا الْعَدُّ غَدَرُ
كَانَ فِي شَكِّ غَدَى مُضْطَرِبًا

(۱) ای ان حقیقه الارواح واحده وهو الروح الاعظم وحقیقه الحق، حق والحقیقه، المحمدیه و تعددهم من جهة التعمین باعتبار تعین أبدانهم قال الله تعالی فی سورة الحجرات (انما المؤمنون أخوة) وفروها فی الدین - (۲) ای کما ان الهواء عدد الامواج فی البحر کذاک هواء الارادة الربانية عدد فی المرشدين النفحة الربانية و تعددهم فی الظاهر لا یخل باتحادهم الباطنی کما انه لا یلزم من تعدد امواج البحر تعدد البحر ولا فائدة هذا المعنی قال (مفترق شد آفتاب جانها الخ)

- (۱) آسمان در دور ایشان جرعه نوش
(۲) چون از ایشان مجتمع بینی دو یار
(۳) بر مثال موجها اعداد شان
(۴) مفترق شد آفتاب جانها
(۵) چون نظر بر قرص آری خود یکی است
- آفتاب از جودشان زربفت پوش
هم یکی باشند وهم سیصد هزار
در عدد آورده باشد بادشان
در درون روزن ابدانها
آنکه شد محجوب ابدان درشکی است

- (۱) فَبَرُّوحِ الْحَيَوَانِ التَّفْرِقَةُ
مَا إِلَى الْإِنْسَانِ رُوحٌ وَارِدَةٌ
(۲) إِذْ عَلَيْهِمْ لُطْفًا الْحَقُّ الْأَجَلُ
نُورُهُ بِالْبَتِّ لَا يَفْتَرِقُ
(۳) إِنَّ عَمَلَ الْجُزْءِ مِنْ ذَا الرِّمِزِ لَمْ
يَكُنْ يَدْرِي السِّرَّ هَذَا مِنْ أَحَدٍ
- وَجَدْتُ مَعَهُ غَدَتِ مُنْطَبِقَةً (۱)
هِيَ فِي الْوَاقِعِ نَفْسٌ وَاحِدَةٌ
نُورُهُ رَشٌّ أَكْتَسَوَامِنَهُ حُلُلٌ (۲)
.. وَ بِنُورِ الْوَحْدَةِ يَاتَلِقُ ..
يَدِرْ شَيْئًا لَا وَلَا بِالْبَعْضِ لَمْ
أَبْدَ الدَّهْرَ سِوَى اللَّهِ الْإِحْدَ

(۱) لان العالم هو صورة الحقيقة الانسانية لان اسم الله مشتمل على جميع الاسماء ومتجلى فيها بحسب ظهور مراتبه الالهية ومظاهرها فيها وهو متقدم بالذات والمرتبة على باقى الاسماء فلهذا الاسم الالهى بالنسبة الى عين من الاسماء اعتباران اعتبار ظهور ذاته فى كل واحد من الاسماء واعتبار اشتماله عليها كلها من حيث المرتبة الالهية فبالاول تكون مظاهرها كلها مظهر هذا الاسم الاعظم لان الظاهر والمظهر فى الوجود شى واحد لا كثرة فيه ولا تعدد وفى العقل يمتاز كل منها عن الآخر كما يقول أهل النظر بان الوجود عين الماهية فى الخارج و غيره فى العقل فيكون اشتماله عليها اشتمال الحقيقة الواحدة على افرادها المتنوعة وبالثانى يكون مشتملا عليها من حيث المرتبة الالهية اشتمال الكل المجموعى على الاجزاء اللتى هى عينه بالا اعتبار الاول واذا علمت هذا فاعلم ان حقائق العالم فى العلم والعين كلها مظاهر للحقيقة الانسانية اللتى هى مظهر لاسم الله فارواحها ايضا كلها جزئيات الروح الاعظم الانسانى سواء كان روحاً فلكياً او عنصرياً او حيوانياً وصورها صورتك الحقيقة ولوازمها لوازمها ولذلك تسمى العالم المفضل بالانسان الكبير عند أهل الله لظهور الحقيقة الانسانية فيه فأول ظهورها فى العقل الاول ولذا قيل الانسان الكامل لا بد ان يسرى فى جميع الموجودات و ذلك فى السفر الثالث الذى من الحق الى الخلق بالحق وعند هذا السفر يتم كماله ويحصل له حق اليقين من المراتب الثلاثة - عن النهج القوى عن داود قيصرى على فصوص الحكم - فاذا علمت هذا علمت سر المؤمنون كنفس واحدة - (۲) اى ان النور المرشوش من حيث الحقيقة كل وقت لا يفترق مثلاً كنقطة الخال اللتى فى وجهه المحبوب كما يقول فى البيت الاتى فان علمت هذا فاترك السأمة والملال زماناً حتى اقول لك من ذلك الجمال الحقيقى وصف خال واحد (در بيان نايد جمال حال او) الخ وفى هذا اشارة لما قاله (ص) ان الله خلق الخلق فى ظلمة ثم رش عليهم من نوره فمن اصابه من ذلك النور اهتدى ومن اخطاه فقد ضل -

- (۱) تفرقه در روح حیوانی بود
(۲) چونکه حق رش عليهم نوره
(۳) عقل جزو از رمز این آگاه نیست
- نفس واحد روح انسانی بود
مفترق هرگز نگردد نور او
واقف این سر بجز الله نیست

- (۱) مَعَ هَذَا لِهَيْجَانٍ مَا الْعَمَلُ
وَمَعَ السَّمَاعَةِ مَا الشُّغْلُ كَانَ
(۲) فَرَمَانًا وَاحِدًا خَلِّيَ الْمَلَالُ
لِأَقْوَلٍ أَنَا مِنْ ذَاكَ الْجَمَالُ
(۳) خَالَهُ لَمْ يَأْتِ فِي وَصْفٍ وَلَا
إِنْ ذَيْنَ الْعَالَمَيْنِ مَا هُمَا
(۴) إِذَا نَا عَنْ خَالِهِ السَّامِي الْحَسَنُ
طَلِبَ نُطْقِي تَشْقِيقَ الْبَدَنُ
(۵) هَلْ أَطِيقُ أَنَا فَتَحَ الشَّفَةِ
فِكْرَةً أَعْمَلَ عَسَى اللَّهُ الطَّرِيقُ
- كَانَ لِلْعَقْلِ .. وَ مَا شُغْلٌ حَصَلَ ..
لِلْأَصَمِ .. الْفَارِقُ مِنْ ذَاكَ بَانَ ..
يَا رَفِيقِي .. وَ تَجَرَّدَ لِلْكَمَالِ ..
وَصَفَ خَالٍ .. لَهُ فِذٌ بِالْجَلَالِ ..
فِي بَيَانٍ .. عَجَزَ عَنْهُ الْمَلَأُ ..
عَكْسُ خَالٍ لَهُ .. جَلَّ وَ سَمَى .. (۱)
نَفْسًا أُسْحَبُ سِرًّا وَ عَلَنُ
وَ تَشْطِيهِ .. دُهِيتُ بِالْمَحْنِ .. (۲)
.. لَا طَرِيقَ لِي لِلْمَعْرِقَةِ ..
يُظْهِرُ وَ الشَّفَةُ النُّطْقُ تَطِيقُ

(۱) ای المراد من اللخال نقطة الوحدة المطلقة والهوية الذاتية فان الدنيا والاخرة والظاهر والباطن عكس نقطة الذات و اعلم ان اكثر المحققين شبهوا الهوية الالهية بالخال و الكون بالغد فقالوا (الكون خد قد بدى من خاله - ولقد تجلى خاله من خده) (۲) وعلة تشقيق البدن ان الوحدة المطلقة تقتضى ازالة التعین والكثرة ولكن نقطة الوحدة باعتبار كونها مجمع جهات الاسماء وذوات الكائنات شبهها بالبدر وشبه ذوات الكائنات بالنملة فقال فی البيت الثانى (همچومورى من درین خرمن خوشم)

- (۱) عقل را خود با چنین سودا چه کار
(۲) يك زمان بگذارد ای همره ملال
(۳) در بیان ناید جمال حال او
(۴) چونکه من از خال خوبش دم زنم
(۵) چون کنم لب را گشادن نیست راه
- کر مادرزاد را سرنا چه کار
تا بگویم وصف خالی زان جمال (۱)
هر دو عالم چیست عکس خال او
نطق میخواهد که بشکافد تنم
فکرتی کن تا نماید ره آله

(۱) اَنَا فِي ذَالْبَيْدِرٍ كَالنَّمْلَةِ فِي سُرُورٍ مَالِي مِنْ عِلَّةٍ
لِأَجْرٍ فَوْقَ قَدْرِ طَائِقَتِي حِمْلًا.. الْوَسْعَ أَرَى فِي فَائِقَتِي..

فی بیان عدم رغبه استماع المستمعین معانی وحقائق الحکایه

بسبب میلهم ومحبتهم لتقرير صورة الحکایه

- (۲) فَمَتَى خَلَى الَّذِي كَانَ الْحَسْرُ
هُوَ لِلنُّورِ وَ لِلضُّوءِ الْعَنُودُ
رَاقَ لِلْقَوْلِ وَ لِلنُّطْقِ سَمَى
وَبَنَى حِصْنًا عَنِ الْفَيْضِ وَسَدَّ
عَمَلَ سَدًّا بِوَفْقِ أَمْرِهِ
وَصَلَ ذَاالتَّقْرِيرِ دَوْمًا وَ الْبَيَانِ
لَهُ رَاحَ نَحْوَ غَيْرِ ذَا الْمَكَانِ
حَالِ صُوفِيٍّ أَتَى مِنْ سَفَرِ
رَكْسٍ مِنْ طَرَبِ الْغُنُقِ
تَرَجَعَ لِلْقِصَّةِ تِلْكَ الدِّرَامُ
لَهُ رَاقَ مَنْ بِهِ وَصْفًا سَمَى
- (۳) قَدْ أَتَى الْبَحْرُ الْخِضَمُ بِالزَّبْدِ
عَمَلَ جَزْرًا وَ بَعْدَ جَزْرِهِ
(۴) ذَا الزَّمَانِ أَسْمَعَ فَمَا الْمَانِعُ كَانَ
غَيْرَ أَنَّ طَالِبَ السَّمْعِ الْجَنَانُ
(۵) ذَهَبَ خَاطِرُهُ فِي أَثَرِ
وَ بِذَا الْوَجْدِ وَ تِلْكَ الْحَرْقِ
(۶) لَزِمَ عَنِ ذَا الْمَقَالِ وَ الْكَلَامِ
كَيَّ بِهَذَا نِصْفَ الْحَالِ وَ مَا

تافزون از خویش باری میکشم

(۱) همچو موری من در این خرمن خوشم

بسمه شدن تقریر معنی حکایت بسبب مستمع باستماع صورت ظاهر حکایت

تا بگویم آنکه فرض گفتنیست
جر کند وز بعد جر مدی کند
مستمع را رفت دل جای دگر
اندر آن سودا فروشد تا غنق
سوی آن افسانه بهر وصف حال

(۲) کی گذارد آنکه رشک روشنیست
(۳) بحر کف می آرد و سدی کند
(۴) این زمان بشنوچه مانع شد مگر
(۵) خاطرش رفت سوی صوفی قنق
(۶) لازم آمد باز رفتن زین مقال

- (۱) يَاعَزِيزَ الرُّوحِ مِنْ بِالصُّورَةِ
وَالِى كَمْ مِثْلَ اَطْفَالٍ بِجُوزِ
(۲) كَانَ جُوزاً وَ زَبِيباً جِسْمُنَا
لَوْ تَكُونُ الرَّجُلَ الشَّيْئِينَ ذِينَ
(۳) وَ عَنِ الْاِثْنَيْنِ ذِينَ اَنْتَ اِنْ
كَرَّمُ الْحَقِّ عَنِ الْتَسْعِ الطَّبَاقِ
(۴) حَالاً الْقِصَّةِ تِلْكَ وَ الدِّرَامِ
لَكِنْ اَصْحَ وَعَنِ التِّبْنِ الْحُبُوبِ
فِي بَيَانِ التَّزَامِ الْخَادِمِ التَّعْهَدِ لِلْبَهِيمَةِ بِالْخِدْمَةِ وَالسَّقْيِ وَالْاِطْعَامِ

و اراائه عن ذلك التخلف (۲)

- (۵) حَلَقَةُ الصُّوفِيَّةِ تِلْكَ اللَّتِي
تَسْتَفِيدُ اِذْهِي عَنْ بَكْرَةِ
خُتِمَتْ فِي وَجْدِهَا وَ الطَّرَبِ
و جَمِيعِ مَالِهَا مِنْ اَرَبِ

(۱) نسخه نایه قبح و شین (۲) قال فی النهج أراد قدس الله سره بهذه الحکایة بیان طریق التصوف والادب من لسان الخادم والصوفی والماسافر اذا تى أهل طریق الخاقاه واعتقد بشيخها وخادمها ووصى بهيمة نفسه ان لا يتكلم بما لا يعنى وبلازم الصبر والسكوت وينسى مؤنة نفسه وبشتغل بالتهایل والتسبيح وفيه تنبيه آخرانه اذا أتى صوفى الى خانقاه ورأى من خادمه وشيخه تزويراً وتلبساً لا يوصى بهيمة نفسه لهم ولا يسلّمها لهم لاصلاحها ولا يفتر بتزويرهم كى لا يخسر كما خسر الصوفى المرقوم واغتر بحقولة الخادم -

- (۱) صوفى صورت مپندار ای عزیز
(۲) جسم ما جوز و مویز است ای پسر
(۳) ورتو زین دو نکدری اکرام حق
(۴) بشنو اکنون صورت افسانه را
همچو طفلان تا کی از جوز و مویز
گرتو مردی زین دو چیز اندر گذر
بگذراند مر ترا از نه طبق
لیک هین از که جدا کن دانه را

التزام کردن خادم تعهد بهیمة را و تخلف نمودن

- (۵) حلقة آن صوفیان مستفید
چونکه در وجد و طرب آخر رسید

و الْجِمَارَ ذَكَرَ ذَاكَ الزَّمَانَ
 إِذْ هَبَّ أَعْمَلُ مَا لَكَ أُبْدِي أَنَا
 .. فَهُوَ خَمَصَانٌ طَوَى الْقَفَرَ الْكَبِيرَ ..
 لِمَ كَانَ مَا الْمُرَادُ مَا الْمَرَامُ
 عَمَلِي كَأَنْتَ زَهِيداً وَجَسِيمُ
 لَهُ .. مَا تَقْدَرُ نَزْراً وَ يَسِيرَ ..
 شَائِباً أَسْنَانُهُ طَاحَتْ سُدَى
 لَكَ يَا سَامِي الْمَقَامِ وَالْجَلَالُ
 مِنْبِيٍّ فِيمَا ذَكَرْتُ عَمَلُوا
 لَهُ ضَعُ نَجْهَ بِالرِّفْقِ مُدَامُ
 لَهُ شَدَّ فَعَسَى يَلْقَى النِّجَاحُ
 آخِرَ الْأَمْرِ اطَّرَحَ وَ الْهِمَّةُ
 أَلْفَ أَلْفٍ لَمْ يَقُلْ ذِي الْكَلِمَاتِ

از بهیمه یاد آورد آن زمان
 راست کن بهر بهیمه کاه و جو
 از قدیم این کارها کار من است
 کان خرک پیراست و دندانهاش سست
 از من آموزند این تدبیرها
 داروی منبل به نه بر پشت ریش (۱)
 جنس تو میهمان آمد صد هزار

(۱) بَعْدَ ذَا الْمَضْيِفِ جَاءُوا بِالْخَوَانِ
 (۲) قَالَ يَا خَادِمُ لَا سِطْبِلَ هُنَا
 لِلْجِمَارِ الْتَمِنَ أَحْضِرْ وَ الشَّعِيرِ
 (۳) قَالَ لَا حَوْلَ فَاسِهَا بِ الْكَلَامِ
 هَذِهِ الْأَعْمَالُ كُلُّ فِي الْقَدِيمِ
 (۴) قَالَ بَلَلٌ مِنْ جَدِيدِ الشَّعِيرِ
 فَالْجِمَارِ الْمُوهَنْ ذَاكَ غَدَى
 (۵) قَالَ لَا حَوْلَ فَمَا هَذَا الْمَقَالِ
 ذِي التَّدَابِيرِ جَمِيعاً سَمَلُوا
 (۶) قَالَ فَالْجِلْسُ أَمَاماً فَأَمَامُ
 وَدَوَاءَ الْمَنْبِلِ خَلْفَ الْجِرَاحِ
 (۷) قَالَ لَا حَوْلَ لَكَ ذِي الْحِكْمَةِ
 مِثْلَكَ ضَيْفِي كَانَ مِنْ مِائَتِ

(۱) خوان بیاوردند بهر میهمان
 (۲) گفت خادم را که در آخر برو
 (۳) گفت لا حول این چه افزون گفتن است
 (۴) گفت تر کن آن جوش را از نخست
 (۵) گفت لا حول این چه میگوئی مها
 (۶) گفت بالانش فرو نه بیش پیش
 (۷) گفت لا حول آخر این حکمت گذار

شَاكِرِينَ وَ بَنَّاكُمْ رَغْبُوا
 بِرِضَا خَاطِرِهِ كُلُّ الْمُنَى
 طَيِّبٌ بِالنَّارِ تُحْمِيهِ زَمَنُ
 الْحَيَا وَ الْخَجَلُ يَا ذَا الرِّشْدِ
 أَنْتَ لَا يَا كُلُّ لَوْ كَانَ الْكَثِيرُ
 قَصَرَ الْبَدَأَ عَرَفْتَ وَ الْخِتَامُ
 فِيهِ أَوْ بَعْرٍ يُشِينُ لِلْمَقَرِّ
 يَا بَسًا فَوْقَهُ ذَرِّ لِلثَّوَابِ
 يَا أَبِي .. أَنْتَ مُدَامًا كَبِيرٌ ..
 رَحْمَةً قَصَرَ جَهْلَتَ مَا بِكَ
 حُكَّ وَ أَرْفَعَ مَا عَرَاهُ مِنْ غُبَارِ
 يَا أَبِي .. لَا أَعْلَمُ مَا ذَا ذَاكَ ..
 لَوْ عَقَدْتَ فَهُوَ كَثْرًا ضَعُفًا
 قَيْدٌ قَيْدٌ لَهُ يَأْتِي الْوَجَعُ

هست میهمان جان ما و خویش ما
 گفت لاحول از توأم بگرفت شرم
 گفت لاحول این سخن کوتاه کن
 و بود تر ریز بر وی خاک خشک
 یا رسول اهل کمتر گو سخن
 گفت لاحول ای پدر شرمی بدار
 تا ز غلطیدن نیفتد او به بند

(۱) کَلَهُمْ مِنْ عِنْدِنَا قَدْ ذَهَبُوا
 رَوْحُنَا وَالرَّحِمُ الضَّيْفُ لَنَا
 (۲) قَالَ مَاءٌ إِسْقِيهِ لَكِنْ لَبَنٌ
 قَالَ لَا حَوْلَ لِي مِنْكَ وَرَدَ
 (۳) قَالَ تَبْنًا ضَعُ قَلِيلًا فِي الشَّعِيرِ
 قَالَ لَا حَوْلَ لَكَ هَذَا الْكَلَامُ
 (۴) قَالَ فَالْمَاوَى لَهُ الْكِنْسُ مِنْ حَجَرٍ
 وَ إِذَا مَا كَانَ رَطْبًا فَالتُّرَابُ
 (۵) قَالَ لَا حَوْلَ وَلَا حَوْلَ أَذْكَرُ
 يَا رَسُولَ أَهْلِ الْقَوْلِ لَكَ
 (۶) قَالَ خُذْ مُشْطًا وَ خَلْفًا لِلْحِمَارِ
 قَالَ لَا حَوْلَ اسْتَجِبِي وَ أَرْفَعَ أَذْكَ
 (۷) قَالَ قَصَرَ لِلزِّمَامِ الْطَّرْفَا
 كَيْ لَدَى تَقْلِيمِهِ لَا يَقَعُ

(۱) جمله راضی رفته اند از پیش ما
 (۲) گفت آبش ده ولیکن شیر گرم
 (۳) گفت اندر جو تو کمتر گاه کن
 (۴) گفت جایش را برو باز سنک و بشک
 (۵) گفت لاحول ای پدر لاحول کن
 (۶) گفت بستان شانه پشت خر بخار
 (۷) گفت دم افسار را کوتاه به بند

و تَبِينُ مِنْ كَلَامٍ وَ مَقَالَ
لَا تَرُحْ فِي الْعِدْلِ قَيْدَ الْعَثَرَةِ
مُسْرِعاً مِنْ دُونِ فِكْرٍ وَ مَقَالَ
إِدْرَا يَا مَعَدَنَ الْفَضْلِ السَّعِيدِ
لَا تَقْلُ وَ الْكَفَّ أَوْلَى وَ الْخِتَامُ
أَنْتَ لَا تَطْلُبُهُ فِي آيٍ زَ مَنْ
كَفَّ عَنْ هَذَا بِهِ لَا تَنْطِقُ
كَمْ أَتَانِي رَاضِياً مِنْي الْيَمَنُ
أَخْدِمُ أَبْدُلُ جُهْدَ مَا أُطِيقُ
وَ كَمِثْلِ السَّوْسَنِ الْغَضِّ الْعِطْرِ
لِلْمِنْطَاقِ رَكْضَ مُجْتَهِداً
أَوَّلَا آتِي أَرَى مَاذَا يَصِيرُ

(۱) قَالَ لَا حَوْلَ فَكَمْ تُبْدِي مِثَالِ
إِحْمَارٍ أَنْتَ كَمْ مِنْ مَرَّةٍ
(۲) قَالَ فَوْقَ ظَهْرِهِ خَلِي الْجَلَالِ
حَيْثُ أَنَّ الْبَرْدَ فِي اللَّيْلِ يَزِيدُ
(۳) قَالَ لَا حَوْلَ مِرَاراً ذَا لِكَلَامٍ
لَا يَكُونُ الْعَظْمُ حِينَا فِي اللَّبَنِ
(۴) أَنَا فِي فَنِّي مِنْكَ أَحَدُ
فَلْيَ الضَّيْفُ قَبِيحٌ وَ حَسَنُ
(۵) كُلُّ ضَيْفٍ أَنَا وَفَقِ مَا يَلِيقُ
أَنَا بِالْإِخْدَمَةِ كَالْوَرْدِ النَّضِيرِ
(۶) قَالَ ذَا الْخَادِمِ ثُمَّ عَقَدَا
قَالَ رِحْتُ أَنَا تَبْنَأُ وَ شَعِيرُ

بهر خر چندین مرو اندر جوال (۱)
زانکه شب سرماست ای کان هنر
استخوان در شیر نبود تو مجو
میهمان آید مرا از نیک و بد
من ز خدمت چون گل و چون سوسنم
گفت رفتم کاه و جو آرم نخست

(۱) گفت لا حول ای پدر چندین مثال
(۲) گفت بر پشتش فکن جل زودتر
(۳) گفت لا حول ای پدر چندین مگو
(۴) من ز تو استاد ترم در فن خود
(۵) لائق هر میهمان خدمت کنم
(۶) خادم این گفت و میان بر بست جست

(۱) در جوال رفتن و در جوال شدن و در جوال کردن کنایه ازدعا و فریب خوردن در زبان فارسی
مستعمل است چنانکه در مصطلحات بهار عجم نگاشته شده است

- (۱) راح فِي الْآخِرِ قَطُّ مَا ذَكَرُ
وَلِذَا الصُّوفِيِّ نَوْمَ الْأَرْبِ
(۲) ذَهَبَ الْخَادِمُ كَمْ مِنْ مَرَّةٍ
وَ عَلَى الصُّوفِيِّ وَ النَّصْحَ لَهُ
(۳) بَاتَ ذَا الصُّوفِيِّ مِنْ وَعْثِ السَّفَرِ
نَامَ فِي عَيْنٍ سَمَتْ كَمْ نَظَرَا
(۴) أَنْ يَنْابِ الذُّبُّ قَدْ ظَلَّ الْجِمَارُ
فَمِنْ الظَّهِيرِ لَهُ وَ الْفَخِذِ
(۵) قَالَ لَا حَوْلَ فَمَا هَذَا الْجُنُونُ
عَجَبًا فَالْخَادِمُ الصِّدْقُ الْوَدُودُ
(۶) ثُمَّ آيضًا فِي الطَّرِيقِ نَظَرَا
رُبَّمَا فِي قَعْرِ بئرٍ وَقَعَا
- ..لَاوَلَا فِي بَالِهِ أَنَا خَطَرُ ..
وَهَبَ .. نَامَ قَرِينَ النَّصْبِ ..
نَحَوَ أَوْبَاشٍ بِقَصْدِ السُّخْرَةِ
ضَحِكَ .. قَالَ عَرَاهُ السَّفَهُ ..
تَعِبًا وَ اللَّيْلُ طَالَ بِالسَّمَرِ
ثُمَّ أَطْبَاقًا .. وَ عَنْهَا عَبْرًا ..
لَهُ وَ الْقَبْضَةِ وَ أَفَاهُ الْبَوَارِ
قَطَعَاتٍ كَانَ بِالْمَتَّخِذِ
.. فَبِذِي اللَّيْلَةِ بِي مِنْهُ فُنُونُ ..
أَيْنَ رَاحَ هَلْ لَنَا حَالًا يَعُودُ
لِلْجِمَارِ لَهُ سَيْرًا حَضِرًا
رُبَّمَا فِي حَفْرَةٍ قَدْ دَفِعَا

خواب خرگوشی بدان صوفی بداد
کرد بر اندرز صوفی ریش خند
خوابها میدید با چشم فراز
بارها از پشت و رانش می ربود
ای عجب آن خادم مشفق کجاست
که بچاهی می فتاد و که به کو

(۱) رفت و از آخر نکرد او هیچ یاد
(۲) رفت خادم جانب اوباش چند
(۳) صوفی از ره مانده بود و شب دراز
(۴) کان خرش در چنگ گرگی مانده بود
(۵) گفت لا حول این چه مالیخولیاست
(۶) باز میدید آن خرش در راهرو

- (۱) فَبِأَنْوَاعٍ رَأَى ذِي الْوَأَقِعَةِ
 (۲) قَالَ مَا الْحِيلَةُ لِي فَلَا أَصْدِقَاءَ
 ذَهَبُوا وَالْكُلُّ أَبْوَابًا هُمْ
 (۳) قَالَ أَيْضًا عَجَبًا ذَا الْخَادِمِ
 أَفَلَا مَعْنَا يَمْلَحُ وَ طَعَامُ
 (۴) أَنَا مَعَهُ غَيْرَ لُطْفٍ وَ حَنَانٍ
 لَمْ كَانَ هُوَ بِالْعَكْسِ عَمَلٍ
 (۵) سَبَبُ كُلِّ خِصَامٍ سَنَدٌ
 بِسِوَى ذَلِكَ مِنْ غَيْرِ سَنَدٍ
 (۶) قَالَ أَيْضًا آدَمُ مَعَ كَرَمِهِ
 فَمَتَى مِنْهُ عَلَى إِبْلِيسَ كَانَ
- قَرَأَ الْفَاتِحَةَ وَ الْقَارِعَةَ (۱)
 تَاعِبُونَ .. قَيَّدَ جُهْدٍ وَ عَنَاءَ ..
 أَرَّ تَجَوَّأَ وَ الْبَيْتُ خَالٍ مِنْهُمْ
 الْحَقِيرُ وَهُوَ مَا بِي عَالِمُ
 بِالشَّرِيكِ كَانَ لَمْ بِالْعَرَامِ
 مَا عَمِلْتُ أَبَدًا كُلَّ زَمَانٍ
 حَقْدًا الْوُدَّ لِي مَعَهُ غَفْلُ
 لَهُ كَانَ .. وَ هُوَ الْمُعْتَمِدُ ..
 بِالْوَفَا الْجَنَسِيَّةُ قَالَتْ أَبَدُ
 وَ السَّخَا وَاللُّطْفُ كُلُّ عِظْمَةٍ
 جَوْرٍ أَوْ ظُلْمٍ .. لَهُ حِينًا أَهَانَ ..

(۱) الواقعة اسم القيامة سميت بالواقعة لوقوع كثرة الالام والشدائد فيها والقارعة القيامة وهي

البلية التي تفرع القلب بشدة المخافة وسميت القيامة بها لانها تفرع القلوب بالشدائد

- (۱) گونه گون میدید ناخوش واقعه
 (۲) گفت چاره چیست یاران خسته اند
 (۳) باز میگفت ای عجب آن خادمک
 (۴) می نکردم باوی الا لطف ولین
 (۵) هر عداوت را سبب باشد سند
 (۶) باز میگفت آدم بالطف وجود
- فاتحه میخواند با القارعه
 رفته اند و جمله را در بسته اند
 نی که باما گشت هم نان و نمک
 او چرا بامن کند برعکس کین
 ورنه جنسیت وفا تلقین کند
 کی بران ابلیس جوری کرده بود

(۱) مَا عَلَى الْحَيَّةِ جَرَّ الْأَدَمِي
وَهُمَا مِنْ ذَاَلَهُ الْعَمَرِ مُدَامُ
(۲) إِنْ طَبَعَ الذِّئْبُ عَبَثَ وَافْتِرَاسُ
كَانَ هَذَا الْحَسَدُ فِي الْآخِرِ
(۳) قَالَ ظَنُّ السُّوءِ ذَا يُضْبَالِيَا
مِثْلُ هَذَا الظَّنِّ لِمَ مِنِّي أَتَى
(۴) ثُمَّ أَيْضًا قَالَ سُوءُ ظَنِّكَ
كُلُّ مَنْ فِي الْخُلُقِ مَا كَانَ مُدَامُ
(۵) ظَلَّ فِي الْوَسْوَسةِ الصُّوفِيِّ ذَا
مِثْلُ مَنْ كَانَ جَزَاءُ الْخَصْمَاءِ
(۶) ذَا الْجِمَارِ السَّغْبُ ذُو الْعَبْرِ
أَعْوَجًا وَالْجِلْسُ مِنْهُ خُرْقًا

أَوْ عَلَى الْعَقَرِ فِي ذَا الْعَالِمِ
وَجَعًا رَامًا وَ سُقْمًا وَ حِمَامُ
.. لَا لِحَرْبٍ وَ اضْطِهَادٍ وَ مِرَاسُ ..
ظَاهِرًا .. فِي الْخُلُقِ عِنْدَ النَّاطِرِ ..
خَطَأً كَانَ .. خَطِيرٌ مَا يَبَا ..
بِأَخِي أَمْ آيَنَ كَانَ وَ مَتَى
حَزْمَكَ فِيهِ سَمَوُ فَنِكَ
سَيِّئُ الظَّنِّ مَتَى يَلْقَى السَّلَامُ
وَ الْجِمَارُ ذَا بَقِيَ رَهَنَ الْأَذَى
لَهُ رَاقٌ .. وَ بَقِيَ قَيْدُ الْعَنَاءِ ..
وَسَطَ التُّرْبِ بَقِيَ وَ الْحَجَرِ (۱)
وَ الزِّمَامُ انْقَطَعَ .. كَمْ نَهَقًا ..

(۱) پالهنک بالفارسیه جبل تشد به عنق الفرس وقد استعمل فی الترجمة الزمام فی محله -

(۱) آدمی مر مار و کژدم را چه کرد
(۲) گرک را خود خاصیت بدریدنست
(۳) باز میگفت این گمان بد خطاست
(۴) باز گفتمی حزم سوء الظن تست
(۵) صوفی اندر وسوسه وان خر چنان
(۶) آن خر مسکین میان خار و سنگ

که همی خواهند او درمرك و دردد
وین حسد در خلق آخر روشن است
بر برادر اینچنین ظلمی چراست
هر که بدظن نیست کی ماند درست (۱)
که چنین بادا سزای دشمنان
کژ شده بالان دریده و پالهنک (۲)

(۱) اشارتست بعِدِث معروف (الحزم سوء الظن) (۲) پالهنک ریسمانی است که از آن

کردن اسب بندند -

- (۱) فَيَكَلِّ اللّٰلِي تَعْبَانِ بِلَا
رَبِّمَا اسْتَحْضِرَ رَوْحًا رَبِّمَا
(۲) فَيَكَلِّ اللّٰلِي قَالَ ذَالِحِمَارُ
فَلَاكُمْ جُورٌ عَمِلْتُ بِالْقَدَرِ
(۳) بِلِسَانٍ حَالِهِ قَالَ اَنَا
رَحْمَةً اِنِّي مِنْ نَبِيِّ الْهَزْلِ
(۴) ذَالِحِمَارُ مَا رَأَى مِنْ تَعَبٍ
قَدَرَأَى الطَّيْرُ التُّرَابِيَّ الْمِثَالِ
(۵) فَيَبْتَكَ الْلَيْلَةَ حَتَّى السَّحَرِ
وَقَعَ لِلْجَنَبِ اَعْيَاهُ الْمَفَرِ
(۶) مِنْ فِرَاقِ التَّبَنِ جُورًا وَالشَّعِيرِ
هُوَ مِنْ حَبِهِ تَبْنًا وَ شَعِيرِ
- عَلَفٍ .. رَهْنِ عَنَاءٍ وَ بَلَا ..
فِي مَمَاتٍ كَانَ قَدَسَدَ الْفَمَا
ذَا كِرَاءً يَا رَبِّي صَاحَ جِهَارِ
دُونَ صَمِّ التَّبَنِ كَانَ فِي النَّظَرِ
بَا شُيُوخُ .. فِي بَلَاءٍ وَ عَنَا ..
أَحْرِقَتْ رُوحِي لِي الْجِسْمَ هَزْلُ (۱)
وَ عَذَابٍ وَ صُنُوفِ الْكَرْبِ
فِي أَتَيْ الْمَاءِ سَاوَاهُ مِثَالِ
ذَالِحِمَارُ الْهَمُّ مِنْ جُوعِ الْبَقَرِ (۲)
.. مَا لَهُ مِنْ حِمْلَةٍ أَوْ مِنْ مَقَرٍ ..
نَهَقَ صَاحَ بِرَمَحٍ وَ زَفِيرِ
مُعْدَمًا صَارَ هَزِيلًا وَ فَقِيرِ

(۱) ای من هذا الهزل والمزاح الغير المطبوع والمراد من (خام شوخ) فی الاصل ای المزاح

التي - قليل الادب (۲) جوع البقر مرض النهمه

گاه در جان کندن و گاهی تلف
جورها کردم کم از يك مشت کاه
رحمتی که سوختم زین خام شوخ
مرغ خاکمی دید اندر سيل آب
آن خر بيچاره از جوع البقر
مستمند از اشتياق کاه و جو

(۱) خسته اندر جمله شب بی علف
(۲) خر همه شب ذکر گویان کای آله
(۳) با زبان حال میگفت ای شیوخ
(۴) آنچه آن خرید از رنج و عذاب
(۵) پس به پهلو گشت آن شب تا سحر
(۶) ناله میکرد از فراق کاه و جو

- (۱) هَكَذَا فِي وَجَعٍ مَعَ مِجَنِّ
حَنٍّ مِنْ لَيْلٍ إِلَى يَوْمٍ مُدَامٍ
(۲) وَ النَّهَارِ إِذْ بَدَى عِنْدَ الصَّبَاحِ
فِي جِلْسٍ لَهُ سَرَعَانِ عَشْرَ
(۳) مِثْلَ بِيَّاعِي الْحَمِيرِ قَدْ وَضَعَ
بِالْحِمَارِ صَنَعَ مَا لَاقَ أَنَّ
(۴) لِشَدِيدِ أَلَمِ الْجُرْحِ رَمَحَ
أَيْنَ لَا أَيْنَ اللِّسَانُ لِلْحِمَارِ
- مَعَ حَرِيقٍ وَ ضُرُوبِ الْحَزَنِ
وَدَّ أَنْ يَلْقَى بِهَا الْمَوْتَ الزُّوَامَ
حَضَرَ الْخَادِمُ مِنْ بَعْدِ الرَّوَّاحِ
وَ عَلَى ظَهْرِهِ خَلَّى وَ غَدَرَ
جُرْحًا أَوْ جُرْجِينَ فِيهِ وَ نَزَعَ
يَصْنَعُ بِالْكَتَبِ زَادَ بِالْمِجَنِّ
ذَالْحِمَارِ وَ بِهِ زَادَ قَرَحَ
لِيُبَيِّنَ حَالَهُ الْمَشْجِي جِهَارَ

فی بیان ظن الر کب ان بهیمة الصوفی مریضة

- (۵) وَ مُدِّ الصُّوفِيِّ مِنْ بَعْدِ الْمَنَامِ
فَعَلَى وَجْهِهِ فِي كُلِّ زَمَانٍ
(۶) فَلَهُ الْخَلْقُ بِكُلِّ زَمَنِ
كُلُّهُمْ ظَنُّوا بِأَنْ كَانَ سَقِيمَ
- جَاسَ وَ السَّفَرَ إِذْ ذَاكَ رَامَ
ذَالْحِمَارُ وَقَعَ عَارِي الْعِنَانِ
رَفَعُوا جَرُّوْا بِغَيْرِ رَسَنِ
وَ بِهِ دَاءٌ قَلِيلٌ أَوْ جَسِيمَ

نالها میکرد از شب تا بروز
زود پالان جست و بر پشتش نهاد
کرد با خر آنچه را با سگ سزد
کو زبان تا خربگوید حال خویش

- (۱) همچنین در محنت و دو درد و سوز
(۲) روز شد خادم بیامد بامداد
(۳) خر فروشانه دو سه زخمش بزد
(۴) خر جهنده گشت از تیزی نیش

گمان بردن کاروانیان که بهیمة صوفی رنجور است

رو در افتادن گرفت آن هر زمان
جمله رنجورش همی پنداشتند

- (۵) چونکه صوفی بر نشست و شد روان
(۶) هر زمانش خلق بر میداشتند

- (۱) ذَلِكَ الْوَاحِدُ مِنْهُ الْأُذُنَا
 ذَلِكَ الْآخَرُ تَحْتَ أَلْحَنَكِ
 (۲) ذَلِكَ الْآخَرُ فِي النَّعْلِ الْحَجَرُ
 ذَلِكَ الْآخَرُ فِي الْعَيْنِ نَظَرُ
 (۳) ثُمَّ أَيْضاً لَهُ قَالُوا لِمَ ذَا
 أَفَمَا قُلْتَ مُدَاماً ذَالِحِمَارُ
 (۴) قَالَ ذِيَالُكِ الْحِمَارُ مَنْ أَكَلَ
 يَسْوَى الْحَيَاةِ ذِي لَا يَقْدَرُ
 (۵) حَيْثُ لَا حَوْلَ غَدَى قُوتِ الْحِمَارِ
 شَعْلَاهُ التَّسْبِيحُ فِي اللَّيْلِ السُّجُودُ
 (۶) غَمُّكَ إِذْ لَكَ أَنْتَ الْمُمْتَحِنُ
 وَجَبَ أَنْ شُغْلَكَ أَنْتَ وَلَا
- قَدْ لَوَى كَثْرًا لَهُ مُمْتَحِنَا
 فَحَصَّ عَنْ دَغَلٍ مُشْتَبِكِ
 لَهُ دَوْمًا حَقَّقَ .. أَجْرَى النَّظَرُ ..
 لَهُ لَوْنًا .. مَا هُوَ كَيْفَ ظَهَرَ ..
 أَيُّهَا الشَّيْخُ .. وَمِمَّ ذَا لَذَى ..
 أَشْكُرُ اللَّهَ قَوِيًّا ذَا اعْتِبَارُ
 قُوتَ لَا حَوْلَ بَلِيلٍ وَآتَكَ
 أَحَدٌ يَسْرِي بِهِ أَوْ يَظْهَرُ
 وَحَدَّهُ فِي اللَّيْلِ .. جُوعًا وَاضْطِرَارُ ..
 فِي النَّهَارِ .. وَلَهُ نَحْنُ الشُّهُودُ ..
 أَحَدًا لَا يَحْمِلُ .. يُجَايِ الْحَزْنَ ..
 غَيْرُكَ تَصْنَعُ مِنْ هَذَا الْمَلَا

- (۱) آن یکی گوشش همی پیچید سخت
 (۲) وان دگر در نعل او میجست سنگ
 (۳) باز میگفتند ای شیخ این ز چیست
 (۴) گفت آن خر کوبه شب لا حول خورد
 (۵) چونکه قوت خر بشب لا حول بود
 (۶) چون ندارد کس غم تو ممتحن
- وان دگر در زیر کاش جست لخت (۱)
 وان دگر در چشم او میدید رنگ
 وی نمیگفتی که شکر این خر قوی است
 جز بدین شیوه نتاند راه برد
 شب مسبح بود و روزش در سجود
 خویش کار خویش باید ساختن

(۱) لخت بلام مفتوح دو معنی دارد یکی گرز که آلت رزم باشد دوم پاره از هر چیزی چنانکه در برهان و غیاث نوشته و در اینجا معنی دوم مراد است .

أَكَلُوا النَّاسِ غَدَاً وَابْتِغَاءَ
الْقَلِيلِ أَطْلَبُ .. هُمْ عَوْنُ الزَّمَانِ ..
مُلَأَ بِالْخُبَثِ .. أَحْذَرُ مَنْ رَأَيْتَ ..
إِقْبَلِ التَّلْبِيسَ وَالْمَكْرَ الْكَثِيرَ
أَكَلَ لَا حَوْلَ فَهُوَ بِامْتِحَانٍ
آخِرِ الْأَمْرِ وَلِلزَّحْفِ اسْتَعَدَّ
وَمِنَ الْخَصِمِ الْمُحِبِّ ذِي الْعَقْدِ
.. رُوحَهُ فِي رُوحِ هَذَيْنِ قَرَنَ ..
آخِرِ الْأَمْرِ لِيَتَرَكَ الْإِسْتِغَاثَ
وَجَدَ الْوَاقِعَ بِالتَّلْبِيسِ اخْتَلَطَ
إِصْحَاحٌ لَا تَسْمَعُ لَوِ الْحُبَّ أَذَاعُ
لَا تَسِرُ بِالْأَمْنِ .. فَالْصَيْدَ قَصَّدَ ..

(۱) أَكْثَرُ النَّاسِ هُمْ بِالْخَلْقَةِ
مِنْ سَلَامٍ لَهُمْ أَحْذَرُ وَالْأَمَانُ
(۲) فَقُلُوبُ الْكَلِّ لِلشَّيْطَانِ بَيَّتَ
وَلِشَّيْطَانِ الْوَرَى أَنْتَ الْيَسِيرُ
(۳) كُلُّ مَنْ مِنْ نَفْسِ الشَّيْطَانِ كَانَ
كَالْجِمَارِ ذَاكَ لِلْحَرْبِ وَرَدَ
(۴) مَنْ مِنَ الشَّيْطَانِ تَلْبِيسًا وَجَدَ
وَجَدَ التَّعْظِيمَ وَالْمَكْرَ زَمَنَ
(۵) فِي طَرِيقِ الدِّينِ فِي جِسْرِ السَّرَاطِ
كَالْجِمَارِ ذَاكَ خَبَطًا وَغَلَطَ
(۶) لِلْمُحِبِّ السَّيِّئِ الذَّاتِ الْخِدَاعُ
فَخَا أَنْظَرُوا عَلَى الْأَرْضِ أَبَدَ

از سلام عليك شان كم جو امان
كم پذير از ديو مردم دمدمه
همچو آن خرسر در آيد در نبرد
وز عدوى دوست رو تعظيم وريو
درسر آيد همچو آن خر از خباط
دام بين ايمن مرو اندر زمين

(۱) آدمی خوارند اغلب مردمان
(۲) خانه ديو است دلهاى همه
(۳) از دم ديو آنكه لاحول خورد
(۴) هر كه در دنيا خورد تلبيس ديو
(۵) در ره اسلام وبر بول سراط
(۶) عشق هاى يار بد مينوش هين

جاء في لَحَوْلٍ .. وَالشَّرَّ أَحَذِرِ ..
وَأَنْظِرِ أَبْلَيْسَ بِجِلْدِ الْحَيَّةِ
.. إِذْ تُؤْمِنِي فَأَنَا خَيْرُ رَفِيقٍ ..
مِنْ حَبِيبِ الْجِلْدِ نَالَ مَا أَحَبُّ
سَحَبَ " لِلْمَخَارِجِ فِيهِ يَسِيرُ " ..
شَرِبَ الْأَفْيُونَ " مَخْمُورًا يَبِينُ " ..
مِثْلَ قَصَابٍ .. دَرَى الْخَيْرَ بِكَأ ..
.. بِنِيَّاحٍ مُسْتَمِرٍّ وَ عَوِيلٍ ..
نَفْسَكَ سَوِّ مُدَامًا وَدَّكَأ
وَلَكَ أَتْرُكُ .. وَ كُنِ الْحُرَّ السَّعِيدُ ..
إِرْعَ أَوْ مِنْ عَنكَ قَدْرًا نَزَلَا
مَكْرًا أَوْ خُدْعًا لِمَنْ كَانَ الْأَذَلُّ

(۱) مِائَةُ أَلْفٍ مِنْ أَبْلَيْسَ أَنْظِرِ
آدَمِيَّ احْتَرِزْ بِالْمَرَّةِ
(۲) نَفَخَ قَالَ لَكَ رُوحَ الصِّدِّيقِ
كَتَبِي بِهَذَا مِثْلَ قَصَابٍ سَحَبُ
(۳) نَفَخَ حَتَّى لَكَ الْجِلْدُ كَثِيرُ
وَيْلَ مَنْ كَانَ مِنَ الْأَعْدَاءِ حِينَ
(۴) أَخْفَضَ الرَّأْسَ عَلَى الرَّجْلِ لَكَا
نَفَخَ حَتَّى الدَّمُ مِنْكَ يُسِيلُ
(۵) كُنْ كَمِثْلِ سَمْعِ الصِّيدِ لَكَا
فَخُدْعَاءَ لِلْمَقْرِبِ وَ الْبَعِيدِ
(۶) كُنْ كَمِثْلِ الْخَادِمِ مَنْ سَفَلَا
مَا لَكَ مِنْ أَحَدٍ شَأْنًا فَضُلْ

آدم ابلیس را در مار بین (۱)
تا چو قصابی کشد از دوست پوست
وای آن کز دشمنان آفیون کشد
دم دهد تاخونت بریزد زارزار
ترك عشوه أجنبي و خویش کن
بیکسی بهتر ز عشوه ناکسان

(۱) صد هزار ابلیس لاحول آر بین
(۲) دم دهد گوید ترا ای جان دوست
(۳) دم دهد تا پوستت بیرون کشد
(۴) سر نهد بر پای تو قصاب وار
(۵) همچو شیر صید خود را خویش کن
(۶) همچو خادم وان مراعات خسان

- (۱) فَبَارِضِ النَّاسِ بَيْتًا وَ بِنَاءَ
جِدِّ فِي شُغْلِكَ شُغْلَ الْأَجْنَبِيِّ
(۲) مَنْ هُوَ ذَا الْأَجْنَبِيِّ الْبَدَنُ
الَّذِي أَنْتَ لَهُ دَوْمًا حَزِينُ
(۳) أَنْتَ مَا لِلْجِسْمِ حُلُومًا وَ دَسَمُ
جَوْهَرِ الرُّوحِ الْيَتِيمِ لَنْ تَرَى
(۴) وَ إِذَا مَا الْبَدَنُ بَيْنَ الْعَبِيرِ
نَتْنُهُ يَوْمَ الْحِمَامِ يَظْهَرُ
(۵) بِالْعَبِيرِ الْقَلْبَ ضَمِخَ لَا الْبَدَنُ
مَا هُوَ الْمِسْكُ وَمَا كَانَ الْعَبِيرُ
(۶) وَضَعَ مَنْ نَافَقَ الْمِسْكَ عَلَى
وَضَعَ رُوحَهُ فِي قَعْرِ الْوَطِيسِ
- لَكَ لَا تَبْنِ وَلَا تَزِدْ عَنَاءَ
خَلِّهِ لَا تَكُنِ الْغَرَّ الْغَبِيِّ
الْتِرَائِي .. عَرَاهُ الْحَزَنُ ..
.. لَنْ تَرَى دُنْيَا لَكَ فِيهِ وَدِينُ ..
تَهَبُ .. تَحَسَّبُ ذَا خَيْرِ النِّعَمِ ..
إِذْ بَدِينَا .. صَرَّتْ مَا بَيْنَ الْوَرَى ..
وَضَعَ أَوْلَفَ بِالْوَرْدِ النَّضِيرِ (۱)
.. قَوْمُهُ وَالصَّصْبُ مِنْهُ يَنْفُرُ ..
.. قَلْبُكَ الْمِرَاتُ وَالْجِسْمُ الدَّرَنُ ..
هُوَ إِسْمُ الْمَلِكِ الْحَقِّ الْقَدِيرِ
جِسْمِهِ الْقَلْبُ لَهُ مِنْهُ خَلَى
.. مَا لَهُ فِيهِ سِوَى ابْلِيسَ أُنَيْسَ (۲)

(۱) نسخه ثانیه - وضع فی سرة الطبی الغریر (۲) نسخه ثانیه - زمناً عودها الخلق الخسیس

- (۱) در زمین مردمان خانه مکن
(۲) چیست بیگانه تن خاکی تو
(۳) تا تو تن را چرب و شیرین میدهی
(۴) گر میان مشک تن را جاشود
(۵) مشک را بردل بمال بر تن نمال
(۶) آن منافق مشک بر تن می نهد
- کار خود کن کار بیگانه مکن (۱)
کز برای اوست غمناکی تو
جوهر جان را نه بینی فربهی
روز مردن کند او پیدا شود
مشک چه بود نام پاک ذوالجلال
روح او در قعر گلخن می نهد

(۱) کنایه از کار بیپوده و بی فائده کردن است -

- (۱) كَانَ رَسْمُ الْحَقِّ مَا فَوْقَ اللِّسَانِ
كَمْ لَهُ ثَمَنٌ كَثِيرٌ بَانَ مِنْ
(۲) مَعَهُ الذِّكْرُ كَمِثْلِ الْخَضِرَةِ
أَوْ بِرَأْسِ الْمُبْرَزِ الْوَرْدِ الْعَبْقُ
(۳) فَهَنَّاكَ ذَالنَّبَاتِ مُسْتَعَارٌ
فَمَحَلُّ الْوَرْدِ ذَاكَ الْمَجْلِسُ
(۴) طِبَّاتٍ وَرَدَتْ لِلطِّبِّيِّينَ
وَالْخَيْثَاتِ لِمَنْ كَانُوا هُمْ
(۵) فَعَلَى هَذِي أَحْذِرِ أَنْ تَحْسِدَا
قَبْرَهَا حَوْلَ قُبُورِ الْحَاسِدِينَ
(۶) إِنَّ أَصْلَ الْحَقْدِ بِالذَّاتِ سَقَرٌ
جُزْءُ ذَالْكِلِّ وَخَصَمُ الدِّينِ لَكَ
- لَهُ فَوْقَ الرُّوحِ مِنْهُ وَ الْجَنَانُ
كَفَرِ الْإِيْمَانُ فِيهِ مَا قُرْنُ
لِلوَطَيْسِ وَالزَّهْوَرِ النَّصْرَةِ
سَوْسَنٍ أَوْ يَاسَمِينٍ مُنْتَسِقٍ
كَانَ .. حَقًّا مَا لَهُ فِيهِ قَرَارٌ ..
لِلْمَهْوَى مَنْ كَانَ دَوْمًا يُؤْنِسُ
(۱) .. آيَةُ الْقُرْآنِ وَ الذِّكْرُ الْمَبِينُ ..
بِالْخَيْثَيْنِ وَ حَقَّتْ لَهُمْ
فِيهِ مِنْ حَسَدٍ ضَلَّتْ هُدَى
وَضَعُوا قَسْرًا وَبَيْنَ الْحَاقِدِينَ
حَقْدَكَ بِالطَّبْعِ يَا أَهْلَ النَّظَرِ
كَانَ لَا تَهْلِكُ كَمْ نَحَقْدًا هَلَكُ

(۱) الایة فی سورة النور الخیثات للمخبثین والخیثون للخیثات والطیبات للطیبین والطیبون

للطیبات الخ -

- (۱) برزبان نام حق و برجان او
(۲) ذکر باو همچو سبزه گلخن است
(۳) آن نبات آنجا یقین عاریت است
(۴) طیبات آمد برای طیبین
(۵) کین مدار آنها که از کین گمرهند
(۶) اصل کینه دوزخ است و کین تو
- گند ها از کفر بی ایمان او
برسر مبرز گل است و سوسن است
جای آن گل مجلس است و عشرت است
مر خیثان را خیثات است هین
گورشان پهلوی کین داران نهند
جزو آن کلست و خصم دین تو

- (۱) أَنْتَ إِذْ جُزْءٌ تَكُونُ مِنْ سَقَرٍ
فَمَقَرُّ الْجُزْءِ نَحْوُ كَلِّهِ
(۲) وَإِذَا مَا كُنْتَ جُزْءَ الْجَنَّةِ
عَيْشُكَ كَالْجَنَّةِ حَتَّى الْأَبَدِ
(۳) مَعَ مَنْ مَرُّ اللَّذِي مَرَّ يَقِينٍ
وَمَتَى لِلْبَاطِلِ كَانَ النَّفْسُ
(۴) يَا أَخِي الْفِكْرَةُ أَنْتَ وَحْدَهَا
عَصَبًا كُنْتَ وَلَحْمًا وَ عِظَامَ
(۵) إِنْ تَكُ فِكْرَتُكَ الْوَرْدَ تَكُونُ
وَلَوْ الشُّوكَ تَكُونُ فَالْحَطْبُ
(۶) مَاءٌ وَرِدِّ لَوْ تَكُونُ جَيْبَهُمْ
وَ إِذَا أَنْتَ بِلا ضَوْعٍ تَكُونُ
- إِصْحَ يَا ذَا اللَّبِّ وَآمِنَ بِالنَّظَرِ
كَانَ .. وَالْفَرْعُ دَنَى مِنْ أَصْلِهِ ..
يَا سَمِيَّ الْأِسْمِ خَلَّ الصَّفْوَةِ
كَانَ مِثْلَ الْجَنَّةِ دَوْمًا خَلَّدَ
يَلْحَقُ وَالْجِنْسُ بِالْجِنْسِ قَرِينِ
لِحَقِّ الْحَقِّ .. أَوِ الْقُدْسِ التَّمَسُّ ..
كُنْتَ بِأَقْبِكَ جَمِيعًا عِنْدَهَا
.. مَالَهُ وَزَنٌّ وَ مَعْنَى وَ مَقَامٌ ..
رَوْضَةٌ غَنَاءٌ جَلَّتْ لِلشُّجُونِ
لِلْمَوْطِيسِ كُنْتَ وَأَفَاكَ الْعَطْبُ
بَلَلُوا وَ الرَّأْسُ ضَاعَ عِنْدَهُمْ
نَبَذُواكَ خَارِجًا .. عَدُوَّكَ دُونَ ..

- (۱) چون تو جزو دوزخی هین هوش دار
(۲) ورتو جزو جنتی ای نامدار
(۳) تلخ با تلخان یقین ملحق شود
(۴) ای برادر تو همین اندیشه
(۵) گر گلست اندیشه تو گلشنی
(۶) گر گلابی بر سر و جیبیت زنند
- جزو سوی کل خود گیرد قرار
عیش تو باشد چو جنت پایدار
کی دم باطل قرین حق شود
مابقی تو استخوان و ریشه (۱)
ور بود خاری تو هیمة گلخنی
ورنه چون بونی برون افکنند

(۱) شراح در مراد مولانا از اندیشه و فکر در مانند این مورد اختلاف دارند برخی گفتند معنی وحقیقت و بعضی گویند همت و قصد و دیگران گفتند علم و تصدیق مراد است -

- (۱) فَإِلَى الطَّبَلَاتِ يَاهُذِ أَنْظِرِ
كُلَّ جِنْسٍ قَرَنَ فِي جِنْسِهِ
(۲) أَنْتَ مِمَّنْ لَمْ يُجَا نِسْكَ بِجِدِّ
صُحْبَةٍ مَنْ لَمْ يُجَا نِسْكَ الْإِجْدِ
(۳) خَلَطَ الْأَجْنَاسَ بِالْأَجْنَاسِ مِنْ
وَ بِذَلِكَ تَجْنِيسُ تَزْيِينِ ظَهَرَ
(۴) فَإِذَا مَا الْعُودَ فِي سُكْرِهِ
مِيزَ وَ انْتَخَبَ فَرْدًا فَفَرْدُ
(۵) هَذِهِ الطَّبَلَاتُ كَلًّا كُسِرَتْ
فَالْقَبِيحُ اخْتَلَطَ بِالْحَسَنِ
(۶) بَعَثَ الْحَقُّ الْهُدَاةَ الْمُرْسَلِينَ
- عِنْدَ عَطَارِينَ صُفَّتْ وَ اشْعُرِ (۱)
حَذَرَ الزَّلَّةِ عِنْدَ لَبْسِهِ
الْخَلَاصِ اطْلُبْ وَصِدَّ وَ ابْتَعِدْ
عَدَّ وَالْقَبْرِ .. فَمَا تَقْدِرُ حَدَّ ..
دُونِ تَلْبِيسٍ وَلَا شَكِّ قَرْنِ
.. بَهَرَ الطَّرْفِ لِكُلِّ مَنْ نَظَرَ ..
خَلَطُوا مَا أَمْتَازَ فِي مَنَظَرِهِ (۲)
عَنْ سِوَاهُ جِنْسَهُ لِلْجِنْسِ رَدَّ
وَالنَّفُوسُ أَهْرِقَتْ وَ انْتَشَرَتْ (۳)
وَ مَضَى التَّجْنِيسُ مَرَّ الزَّمَنِ
كَيْ لَهَا يَفْتَرِّقُ كُفْرَ وَ دِينَ

(۱) الطبلۃ آتیۃ من خشب توضع فیہا الاشیاء والادویۃ (۲) جاء المصراع الاول من هذا البيت فی نسخة النهج القوى (گردد آ میزند عدس باشکرش) وبناء علی ذلك تكون الترجمة
فاذا ما المدس فی السكر - له عمداً خلطوا اذا اختبر - وهو غلط والصحيح الترجمة الاولى (۳) کنی
بـالطبلات عن مراتب الارواح و بکسرہا عن تعلق الارواح بالابدان و ارتباك المراتب الملازمة
للتصویر والخلقة -

- (۱) طبلہا در پیش عطاران بیین
(۲) تو رهایی جو ز ناجنسان بجد
(۳) جنسہا با جنسہا آمیختہ
(۴) گر در آ میزند عود و شکرش
(۵) طبلہا بشکست و جانہا ریختند
(۶) حق فرستاد انبیا را بہر این
- جنس را با جنس خود کردہ قرین
صحبت ناجنس گورست و لحد
زین تجانس زینتی آنکیختہ
برگزیند یک یک از ہمدیگرش
نیک و بد با ہمدیگر آمیختند
تا جدا گردد ز ایشان کفر و دین (۱)

(۱) اشارہ بدین آیہ است (کان الناس أمة واحدة فبعث اللہ النبیین مبشرین ومنذرین -)

(۱) كُلُّ مَنْ قَدْ كَفَرَ أَوْ وَحْدًا
 قَبْلَهَا الْكُلُّ سَوَاءٌ ظَهَرُوا
 (۲) قَبْلَهُمْ كُنَّا جَمِيعًا بِالنَّسَقِ
 مَادَرَى مِنْ أَحَدٍ أَنَا حَسَنُ
 (۳) وَجَدَ فِي الْعَالَمِ قَلْبٌ وَ نَقْدٌ
 حَيْثُ أَنَّ الْعَالَمَ اللَّيْلُ جَرَى
 (۴) دَامَ ذَا حَتَّى ذُكَاؤُ الْأَنْبِيَاءِ
 قَالَتْ إِبْعِدْ أَنْتِ يَا غِشُّ تَعَالَى
 (۵) فَارِقَ اللَّوْنِ سِوَى الْعَيْنِ أَحَدُ
 وَ سِوَى الْعَيْنِ لِلْمَلِ وَ حَجَرُ
 (۶) وَ سِوَى الْعَيْنِ يَتِيمَ الْجَوْهَرِ
 وَ لِهَذَا السَّاقِطُ وَ الْمُحْتَقِرُ
 (۷) لِلنَّهَارِ الْخَصَمَ كَانُوا مِنْ هُمْ
 لِلنَّهَارِ عَشِقُوا مِنْ هُمْ ذَهَبُ

كُلُّ مَنْ أَسْلَمَ أَوْ مَنْ هُوَدَا
 آمَنُوا فِي رَبِّهِمْ أَمْ كَفَرُوا
 وَاحِدًا مِنْ غَيْرِ عِدٍّ وَفَرِقَ
 أَوْ قَبِيحٌ وَجَدَ ذَلِكَ الزَّمَنُ
 جَارِيًا .. مِنْ غَيْرِ تَلَيْسَ وَ نَقْدُ
 نَحْنُ رَكِبُ اللَّيْلِ فِي اللَّيْلِ سَرَى
 شَرِقَتْ وَ الْكَوْنُ جَلَّتْ بِالضِيَاءِ
 أَنْتِ يَا صَافِي تَجَلُّ بِالْكَمَالِ
 مَادَرَى كَلَّا .. وَلَوْ عَلِمَا وَجَدَ ..
 مَادَرَى مِنْ أَحَدٍ مَا أَنْ قَدَرُ
 مَادَرَى لِلْمَسَاقِطِ الْمُحْتَقِرِ
 دَخَلَ الْعَيْنَ وَ أَوَّلَاهَا الْكَدَرُ
 دَاغِلُونَ .. الْقَلْبُ رَاجَ لَهُمْ ..
 كَانَ لِلْمَعْدِنِ .. عَنْ قَلْبٍ ذَهَبُ ..

پیش از ایشان جمله یکسان می نمود
 کس ندانستی که ما نیک و بدیم
 چون جهان شب بود و ما چو شب روان
 گفت ای غش دور شو صافی بیا
 چشم داند لعل را و سنگ را
 چشم را زان میخلد خاشاکها
 عاشق روزند این زرهای کان

(۱) مؤمن و کافر مسلمان و جهود
 (۲) پیش از ایشان ماهمه یکسان بدیم
 (۳) بود نقد و قلب در عالم روان
 (۴) تا در آمد آفتاب انبیا
 (۵) چشم داند فرق کردن رنگ را
 (۶) چشم داند گوهر و خاشاک را
 (۷) دشمن روزند این قلابگان

- (۱) فَالْنَهَارُ لَهُ مِرْءَاتُ الْجَمَالِ وَبِهَا التَّعْرِيفُ عَنْهُ وَ الْكَمَالُ (۱)
 كَيِّ بِهَا يَنْظُرُ دِينَاراً ذَهَبُ لَهُ بِالتَّشْرِيفِ أَحْسَانًا وَهَبُ
 (۲) وَ لِذَاكَ الْحَقُّ جَلَّ لِلْمَعَادِ وَصَفَ بِالْيَوْمِ أَهْدَاهُ الرِّشَادُ
 أَظْهَرَ الْيَوْمَ جَمَالَ الْأَصْفَرِ وَ جَمَالَ الْأَخْضَرِ .. وَالْأَحْمَرِ ..
 (۳) وَاقِعُ الْأَمْرِ إِذَا سِرُّ الْمَذِينِ لَوْلِيَاءَ اللَّهِ ذَالْيَوْمِ الْمُمِينِ
 كَالْإِظْلَالِ الْيَوْمَ قُدَّامَ الْهِلَالِ لَهُمْ .. هَبْ صَارَبَدْرًا بِالْكَمَالِ ..
 (۴) رَجُلُ الْحَقِّ لَهُ الْعَكْسُ اعْرِفْ كَانَ يَوْمًا .. جَالِيًا لِلْسَدَفِ ..
 وَاعْرِفِ اللَّيْلَ الْمَذِيَّ خَاطَ الْبَصَرِ عَكْسَ سِتَارِيَةٍ مِنْهُ ظَهَرَ
 (۵) وَ لِذَاكَ اللَّهُ قَالَ وَ الضُّحَى (وَالضُّحَى نُوْرُ ضَمِيرِ الْمُصْطَفَى) (۲)

(۱) الاشرفی سکه سلطانیة فارسیة ذهبیة تقابل الیوم السکه المعروفة باللیرة العثمانیة او الجنیة البریطانی ای معطی جائزة تشریفیة ذهبیة ولم یلتفت لذلك مؤلف النهج فقال ای حتی یری الاشرفی تشریف ذاك النهار ای حتی یری المنسوب الی اشرف تشریف المرشد - اللذی هو بمثابة النار -
 (۲) الایة والضحی واللیل اذا سجدی ماودعک ربک وملقنی والاخرة خیرالک من الاولی -

- (۱) زانکه روزست آینه تعریف او تا به بیند اشرفی تشریف او
 (۲) حق قیامت را لقب زان روز کرد روز بنماید جمال سرخ وزرد
 (۳) پس حقیقت روز سر اولیاست روز پیش ماهشان چون سایه است (۱)
 (۴) عکس را از مرد حق دانید روز عکس ستاریش شام چشم دوز
 (۵) زان سبب فرمود یزدان والضحی والضحی نور ضمیر مصطفی (۲)

(۱) نسخه دیگر - چون شامهاست (۲) سبب نزول آیه (والضحی واللیل اذا سجدی ماودعک ربک وملقنی) آنست که چند روزوحی بتأخیر افتاد وکافران گفتند که خداوند محمد را وداع کرده وازاو دوری نموده است -

- (۱) وَبَقُولٍ آخِرٍ هَذَا الضُّحَى
ذَالِآنَ أَيْضاً هُوَ الْعَكْسُ لَهُ
(۲) وَسَوَى ذَاكَ عَلَى الْفَانِي الْقَسَمُ
مَا هُوَ الْفَانِي وَمَنْ حَتَّى يَلِيقَ
(۳) لَا أَحَبُّ الْإِفْلِينَ لِلْخَلِيلِ
فَالْفَنَاءُ كَيْفَ رَبُّ الْعَالَمِينَ
(۴) ثُمَّ وَاللَّيْلِ لِسِتَارِيَّتِهِ
جَاءَ مِنْ جِسْمِ ثُرَائِي حَمَلٌ
(۵) شَمْسُهُ لَمَّا أَتَتْ مِنْ فَلَكَ
قَالَ أَنْظِرْ رَبُّكَ (مَا وَدَّعَكَ)
- (۱) الْحَبِيبَ رَامَ .. فِيهِ صَرْحاً ..
قَدْ غَدَى مِنْهُ أَتَاهُ شَيْءٌ
خَطأً كَانَ لَهُ أَحْسَبُ كَاللَّمَمِ
لِمَقَالِ اللَّهِ .. أَوْ يَغْدُو الْحَقِيقُ ..
لَهُ قَالَ .. عِنْدَهُ كَانَ الْجَمِيلُ ..
طَلَبَ صَارَ مُجِبَّ الْعَائِبِينَ
(۲) كَانَ أَوْ حَجَباً لِنُورَانِيَّتِهِ
صَدّاً .. كَوْنٌ كَلّاً مِنْ عَجَلٍ ..
(۳) مَعَ لَيْلِ جِسْمِهِ .. ذِي الْإِحْلَاكِ ..
لَاوَلَا عَنْكَ (قَلْبِي) أَوْ قَطَعَكَ

(۱) ای ان الله تعالى اراد هذا الضحی الصوری واقسم به مع كون هذا الضحی الصوری عکس نور ضمیر المصطفی الالهی - (۲) ای و ما اقسام باللیل بعد القسم بالضحی الالکونه اراد ستاریة هذه الحضرة وما اراد باللیل الستار لهذه الحضرة الالبدن النسوب للتراب النسوب للصدأ لکون البدن مشابها للیل من جهة کونه ساتراً لنورانية باطنه فکما ان نورالضحی عبارة عن ضمیره (ص) كذلك اللیل کنایة عن ستاریته - (۳) ای فلما أنت شمس (ص) من هذا الفلک قالت شمس اللیل وجوده تنبه ماودعک ربک وماترکک ای ان شمس حقیقته (ص) العاکمة المریة لوجوده الشریف لما انت فوق هذا الفلک ای طلعت غلب لیل وجوده فلما رأی الاغیار لیل وجوده من جهة بعيداً عن شمس حقیقته متروکا قالوا ان محمداً ودعه ربه وقلاه فشمس حقیقته اللتی هی عینه الثابت سلت جسمه الشریف واقسمت بنوره ووجوده فائتله تنبه (ماودعک ربک وماقلی - فان قیل ولوکان تأخیرالوحي استجناناً للاعداء ولكن من وجه مقتضى الخجلة فاجاب قدس سره بقوله (وصل پیداگشت از عین بلا)

- (۱) قول دیگر کاین ضحی را خواست دوست
(۲) ورنه برفانی قسم خوردن خطاست
(۳) از خلیلی لا أحب الا فلین
(۴) باز واللیل است ستاری او
(۵) آفتابش چون برآمد از فلک
- از برای اینکه آن هم عکس اوست
خود فنا چه لائق گفت خداست
پس فنا چون خواست رب العالمین
زین تن خاک کی زنگاری او
با شب تن گفت بین ما ودعک (۱)

(۱) یعنی آفتاب رب چون از فلک برآید و نور خود که وحی است افشان کرد و به تن پیغمبر خطاب مذکور رسید و در بیت دوم مراد از بلا تأخیر وحی است و در پایان حالت هجر بحالت وصل تبدیل گشت برای تفصیل بصفحه ۳۲ ج ۲ شرح بحر العلوم رجوع شود .

(١) فَالْوَصَالُ عَادَ مِنْ عَيْنِ الْبَلَاءِ
 مِنْ مَذَاقِ حُلُوِّ الشَّهْدَةِ عَلَا..
 (٢) كُلُّ تَعْبِيرٍ حَكَى عَنْ حَالَةٍ
 مَا هُوَ التَّعْبِيرُ.. وَاللَّفْظُ اعْرِف..
 (٣) آلَةُ الصَّائِغِ لَوْ حِينًا غَدَتْ
 مِثْلَمَا الْجَبَّةُ لِلزَّرْعِ تَضَعُ
 (٤) آلَةُ الْحَذَاءِ أَيْضًا لَوْ تَصِيرُ
 مِثْلَمَا لِلْكَلْبِ تَبْنًا تَضَعُ
 (٥) فَأَنَا الْحَقُّ غَدَتْ نُورًا عَلَيَّ
 وَأَنَا اللَّهُ غَدَتْ زُورًا عَلَيَّ
 (٦) وَالْعَصَا فِي كَيْفِ مُوسَى الشَّاهِدَا
 وَالْعَصَا صَارَتْ بِكَيْفِ السَّاحِرِينَ

..وَمِنَ الْمَرِّ بَدَى طَعْمُ حَلَى..
 صِيرَ تَعْبِيرُ ذِكْرِ (مَا قَلَى)
 كَالْيَدِ الْحَالِ وَ مِثْلُ الْآلَةِ
 ..وَبَدَيْنِ قِسْ وَدَوْمًا وَصَفِ..
 فِي يَدِ الْحَذَاءِ بِالْعَكْسِ بَدَتْ
 فِي الْحَصَى جَفَّتْ لَهَا النَّفْعُ أَرْتَفَعَ..
 فِي يَدِ الزَّارِعِ .. لِلْمَحْرِثِ الْخَبِيرِ
 لِلْحِمَارِ الْعَظَمِ حِينًا تَدْفَعُ
 شَفَةَ مَنْصُورٍ .. مَنْ زَادَ عَلَا..
 شَفَةَ فِرْعَوْنَ .. مَنْ قَيَّدَ الْبَلَاءِ..
 صِيرَتْ .. كَانَتْ دَلِيلًا سَائِدَا..
 كَأَهْبَاءِ .. طَارَ بَيْنَ النَّاطِرِينَ.. (١)

(١) نسخه ثانیة - فالعصا صارت بكف من سحر - الهباء ضاع طرا و انتشر -

زان حلاوت شد عبارت ما (قلی)
 حال چون دست و عبارت آلتی است
 همچو دانه کشت کرده ریگ در
 پیش سگ که استخوان درپیش خر
 بود انا الله در لب فرعون زور
 شد عصا اندر کف ساحر هبا

(١) وصل پیدا گشت از عین بلا
 (٢) هر عبارت خود نشان حالتی است
 (٣) آلت زرگر بدست کفش گر
 (٤) و آله اسکاف پیش برزگر
 (٥) بود انا الحق در لب منصور نور
 (٦) شد عصا اندر کف موسی گوا

مَعَهُ كَانَ الْبَيْتُ فِي الزَّمَنِ
 .. ذَاكَ مَا أَنْ سَمِلَ لِلْأَبَدِ ..
 وَضَعَ النِّقْصَ بِكُلِّ حَالَةٍ
 هَلْ تَنْطُ النَّارُ تُلْقَى شَرًّا
 وَالْحَدِيدَ الزَّوْجَ فِيهَا اعْتَبِرْ
 شَرُّهُ وَضَعَ الْحَمْلَ فِي كُلِّ أَوَانٍ
 إِلَهُ فَرَدَّ بِهِ دَانَ الْمَلَأَ
 وَاحِدٌ مِنْ دُونِ شَكٍّ وَارْتِبَاكَ
 أَوْهُمْ الْأَكْثَرَ قَالُوا زَمْنَا
 بَتَّةً .. فِيمَا يَزِيدُ اقْتَرَقُوا ..
 وَاحِدًا كَانَ الْخِلَافُ رُفِعَا
 قَالَتِ الْوَاحِدَ مِنْ غَيْرِ اكْتِرَاثَ ..

(۱) وَلِهَذَا السَّبَبُ عَيْسَى لِمَنْ
 لَمْ يَعْلَمَهُ بِاسْمِ الْأَحَدِ
 (۲) فَهُوَ لَمْ يَعْلَمْ وَفَوْقَ الْإِلَهِ
 أَنْتَ فَوْقَ الْإِطْهَيْنِ إِضْرِبْ حَجَرًا
 (۳) قَالَيْدٌ وَ الْإِلَهِ كَالْحَجَرِ
 لَزِمَ الزَّوْجَ فَإِنَّ الزَّوْجَ كَانَ
 (۴) فَالَّذِي مَالَهُ زَوْجٌ لَا وَ لَا
 وَقَعَ فِي الْمَدَدِ الشَّكِّ وَ ذَاكَ
 (۵) وَالَّذِي قَالُوا ثَلَاثًا أَوْ ثَمَانًا
 فَعَلَى الْوَاحِدِ هُمْ إِتَّفَقُوا
 (۶) حَيْثُ أَنَّ الْحَوْلَ قَدْ دَفِعَا
 مَنْ بِاثْنَيْنِ تَقُولُ أَوْ ثَلَاثَ

(۱) الآية في سورة التوبة و قالت اليهود عزير بن الله وقالت النصارى المسيح بن الله -
 لقد كفر اللذين قالوا ان الله ثالث ثلاثة - الآية -

- | | |
|-------------------------------|--------------------------------------|
| (۱) در نیاموزید آن اسم اُحد | (۱) زین سبب عیسی بدان همراه خود |
| سنگ بر گل زن تو آتش کی جهد | (۲) کو نداند نقص بر آلت نهد |
| جفت باید جفت شرط زادن است (۱) | (۳) دست و آلت همجو سنگ و آهن است |
| در عدد شکست و ان یک بی شک است | (۴) آنکه بی جفت است و بی آلت یکی است |
| متفق باشند در واحد یقین | (۵) آنکه دو گفت و سه گفت و بیش ازین |
| آن دوسه گویان یکی گویان شود | (۶) اُحولی چون دفع شد یکسان شود |

(۱) این بیت مربوط بیت سابق میباشد (حال چون دست و عبارت آلت است) -

- (۱) کَرَّةٌ وَاحِدَةٌ أَنْتَ إِذَا
فَمَدَامًا دِرْ مَدَارَ الصَّوْلَجَانِ
(۲) فَبَوَّقْتَ تَسْتَقِيمُ الْكَرَّةُ
لَوْ بِضَرْبِ لَيْدِ السُّلْطَانِ قَدْ
(۳) بِلَبَابِ اسْتَمِعْ يَا أَحْوَلُ
مِنْ طَرِيقِ الْأُذُنِ لِلْعَيْنِ لَكَ
(۴) فَالْكَلَامُ الطَّاهِرُ الصِّدْقُ الْحَسَنُ
أَبَدًا لَا يَأْتِي بِمَضِيٍّ بِعَجَلِ
(۵) ذَلِكَ الْمَكْرُ لَا يَلِيسَ وَمَنْ
سَارَ مِثْلَ النَّعْلِ مُعَوَّجًا وَفِي
(۶) هَبْكَ بِالتَّكْرَارِ وَالْدَّاءِ الشَّدِيدِ
حَيْثُ أَنْتَ لَمْ تَكْ أَهْلًا لَهَا
- كُنْتُ فِي مَيْدَانِهِ تَهْوَى الْأَذَى
لَهُ .. وَاعْبُدُهُ بِرُوحٍ وَجَنَانٍ ..
مَالَهَا نَقْصٌ وَلَا مُنْكَرَةٌ
رَقِصَتْ .. دَارَتْ بِهَدْيِي وَرَشْدٍ .. (۱)
هَذِهِ .. فَهِيَ الْكِتَابُ الْمُنْزَلُ ..
الدَّوَاءُ اسْحَبْ وَنُورٌ لِلْحَلَاكِ
فِي الْقُلُوبِ الْعُمِّيِّ مَلَأَى بِالْدَّرَنِ
حَيْثُ أَصْلُ النُّورِ فِي أَسْمَى مَحَلِّ
فِي قُلُوبٍ عَوَّجَةٍ زَادَتْ أُحْنُ
قَدَمِ اعْوَجَجَ .. فَالرُّشْدُ اصْطَفِي ..
تَأْتِي بِالْحِكْمَةِ وَالذِّكْرِ الْمَجِيدِ
تَتَبَّرَا مِنْكَ .. لَمْ تَسْعُدْ بِهَا ..

(۱) ای كذلك کرة وجودك تکنون مستقیمه بلا نقصان اذا كانت من سطوة الامر الالهی راقصة لان من قضاء صولجان سلطان الحقیقة خالق الكون و المكان جملة العوالم مغفورة و مسخرة له فاللازم للعبد الشکر والرضی فی کل حاله -

- (۱) گر یکی گویی تو در میدان او
(۲) گوی آنکه راست بی نقصان شود
(۳) گوش دارای احوال آنها را بهوش
(۴) پس کلام پاک در دلهای کور
(۵) وان فسون دیو در دلهای کثر
(۶) گر چه حکمت را بتکرار آوری
- گرد بر میگردد از چوگان او
کو زدست زخم شه رقصان شود
دارو دیده بکش از راه گوش
می نیاید میرود تا اصل نور
میرود چون کفش کثر در پای کثر
چون تو نا اهل می شود از تو بری

- (۱) هَبْ كُتِبَتْ وَ لَهَا اَيَّا وَضَعْتُ
 هَبْكَ فِيهَا تَفَخَّرُوا وَ اِذَا فِي الْبَيَانِ
 (۲) هِيَ مِنْكَ وَجْهَهَا غَطَّتْ غَضَبُ
 فَصَّمَتْ مِنْهَا الْقِيُودَ لِلْفَرَارِ
 (۳) وَ اِذَا لَمْ تَقْرَ وَ هِيَ نَظَرَتْ
 صَبَرَتْ عِلْمًا كَطَيْرٍ يَدُكَا
 (۴) ذَلِكَ الْعِلْمُ اِمَامٌ كُلِّ مَنْ
 مِثْلَمَا بَاذِي اَلْمَلِكِ مَا وَرَدَ
 زَاعِمًا دَوْمًا عَلَيْهَا قَدْ وَقَعَتْ
 تُظْهِرُ فِي شَرْحِهَا تَعْيِي اللِّسَانِ
 يَا كَثِيرَ الْحَرْبِ يَا عَارِي الْاَدَبِ (۱)
 عَبَّاتٌ لَيْسَ لَكَ مَعَهَا قَرَارُ
 حُرَقًا فِي قَلْبِكَ حُبًّا وَرَتْ (۲)
 اَلَّذِي عِلْمٌ عَادَ عِنْدَكَ
 لَمْ يَكُ الْاُسْتَاذَ مَا جَاءَ زَمَنُ
 بَيْتَ دَهْقَانٍ وَلَا الْكُوخَ قَصْدُ

(۱) ای الذی نیست له استمداد و اهلایة الحکمة الالهیة ولكن بتعلمها بالقليل و القال یا هذا عاقبة الامر الحکمة تفرمنه و لا تبقى - (۲) ای و ان لم تقرأ شیئاً من العلم و الحکمة و ذاک العلم یری منك احتراما و محبة فیکون العلم حاصل تعلیمك

- (۱) گر چه بنویسی نشانش میکنی
 (۲) او زتورو در کشد ای پرستیز
 (۳) ورنه خوانی و به بیند سوز تو
 (۴) او نیاید پیش هر نا اوستا
 و ر چه می لافی بیانش میکنی
 بندها را بگسلد بهر گریز (۱)
 علم باشد مرغ دست آموز تو (۲)
 همچو باز شه بخانه روستا

(۱) گریز مخفف گریزد مانند گری بمعنی گریست و تخفیف فعل بخذف جزء آخر آن در زبان عربی هم آمده است چنانچه در قرآن کریم (و اللیل اذا بسر) بجای یسری آمده است (۲) یعنی شرط یافتن حکمت طلب درونی واقعی است و در این صورت چنین میشود که اگر کتاب هم نخوانی و به تکرار روایت نکنی ولی از روی صدق و راستی جویای حقیقت باشی بی گمان به مقصود برسی و اگر وقتی هم برای موانع ظاهری صورت علم از قلب تو محو گردد و باوج پرواز کند باز بسوی تومی آید و مانند مرغ دست آموز میشود که اگر پرواز کند چون صفیر صاحب خود بشنود باز میگردد -

فی بیان وجدان السلطان الصقر له فی بیت العجوز المسنة الدرداء

- (۱) لَمْ يَكْ ذَا الْعِلْمُ كَالْبَازِي مَنْ
وَأَتَى نَحْوَ عَجُوزٍ هِمَّةً
(۲) كَبِيٍّ إِلَى أَوْلَادِهَا تَطْهِي الطَّعَامَ
وَالْكَرِيمُ الْأَصْلَ مِنْهَا نَظَرْتُ
(۳) رِجْلَهُ الْوَاهِيَةَ بِالْوَتِدِ
قَصُرْتُ وَالظُّفْرَ مِنْهُ قَلَمْتُ
(۴) لَهُ قَالَتْ إِنَّ مَنْ عَلَمَكَا
ظُفْرَكَ طَالَ الْجَنَاحَ بِازْدِيَادٍ
(۵) يَدُ كُلِّ مَنْ لَكَ لَمْ يَرِقْ
فَهَلَمْ أَنْتَ لِلْأَمِّ الْكَبِي
- هَرَبَ مِنْ سَاعِدِ الْمَلِكِ زَمَنُ
وَالدَّقِيقُ تَنْخُلُ فِي قَرْيَةٍ
ذَلِكَ الْبَازِي الْبَدِيعَ بِالنِّظَامِ
رَفَرَفَ حُبًّا إِلَيْهِ بَدَرْتُ
رَبَطْتُ رِيشَ الْجَنَاحِ اللَّبِيدِ
قُوَّتَهُ الْتَبَنَ مُدَامًا أَطْعَمْتُ
لَكَ مَا رَاقَ وَمَا فَهَمَكَا
جَاوَزَ الْحَدَّ بِكَ بَانَ الْفَسَادُ
مَرَضٌ خَلَاكَ أَسْرَ الْحَرَقِ
لَكَ تُشْفِي الدَّاءَ فِي آسٍ وَكَبِي

یافتن پادشاه بازخویش را در خانه کمپره زن (۱)

- (۱) علم بازی نیست کو از شه گریخت
(۲) تا که تمناجی بزد اولاد را
(۳) پایکش بست و پرش کوتاه کرد
(۴) گفت نا اهلان نه کردندت بساز
(۵) دست هر نا اهل بیمارست کند
- سوی آن کمپیر کو می آرد بیخت
دید آن باز خوش خوش زاد را (۲)
ناخنش ببرید و قوتش کاه کرد
بر فرود از حد و ناخن شد دراز
سوی ما در آ که تیمارت کند

(۱) این حکایت را عطار در اسرارنامه نظم نموده و کمپیر سالخورده و بسیار فرتوت میباشد -

(۲) تمناج بضم اول لغت ترکی است بمعنی آشی که از آرد بزنند -

- (۱) لَكَ حُبُّ الْجَاهِلِ أَدْرِيَا رَفِيقُ
 أَعْوَجَ الْجَاهِلُ يَمْشِي فَالْحَذَرُ
 (۲) مَعَكَ الْجَاهِلُ بِالْقَلْبِ الْوِفَاقُ
 آخِرَ الْأَمْرِ لِجَهْلٍ جَرَحًا
 (۳) فَالْمَلِكُ عَنْهُ دَوْمًا فِي النَّهَارِ
 جَاءَ مِنْ تِلْكَ الْعَجُوزِ الْهِمَّةُ
 (۴) نَظَرَ بِالصَّدَقَةِ الصَّقَرِ الْحَسَنُ
 فَعَلِمَهُ الْمَلِكُ حُزْنًا بَكَى
 (۵) قَالَ كُلُّ مَا رَأَيْتَ فَلَمَّا
 إِذْ لَنَا أَنْتَ بِصَدَقٍ وَوَفَاءِ
 (۶) إِذْ مِنْ الْخُلْدِ إِلَى قَعْرِ سَقَرِ
 غَافِلًا عَنْ قَوْلِهِ (لَا يَسْتَوِي)
 مِثْلَمَا مَرَّ مُدَامًا فِي الطَّرِيقِ
 مِنْهُ أَنْ تَقْفِيَهُ الْعُمَرُ عَشْرُ
 لَوَابَانِ وَلَكَ أَبْدَى اشْتِيَاقِ
 قَلْبِكَ .. اغْتَالَكَ فِيمَا نَصَحَا ..
 فَحَصَّ كُلَّ التَّلَاعِ وَ الْقِفَارِ
 وَلِذَاكَ الطَّبِيبُ وَ الْخِيَمَةُ
 فِي غُبَارٍ وَ دُخَانٍ وَ دَرَنٍ
 وَ لَكُمْ ضِجٌّ وَ نَاحٍ وَ شَكْوَى
 بِالْجُزْءِ كَانَ مِنْ سُوءٍ يَكَا
 لَمْ تَكُ لَبْسًا تُكُنُّ وَ رِيَاءِ
 قَدْ فَرَرْتَ وَ لَكَ كَانَ مَقَرُ
 فِيهِ صَحْبُ النَّارِ كُلُّ مَنْ غَوِي

- (۱) مهر جاهل را چنین دار ای رفیق
 (۲) جاهل ار با تو نماید همدلی
 (۳) روز شه در جستجو بیگانه شد
 (۴) دید ناگه باز را در دود و گرد
 (۵) گفت هر چند این جزای کار تست
 (۶) چون کنی از خلد در دوزخ فرار
 کثر رود جاهل همیشه در طریق
 عاقبت زخمت زند از جاهلی
 سوی آن کمپیر و آن خرگاه شد
 شه برو بگریست زار و نوحه کرد
 که نباشد در وفای ما درست
 غافل از لایستوی اصحاب نار (۱)

- (۱) ذَا جَزَاءٍ مَنْ مِنَ الْمَلِكِ الْخَبِيرِ
لِلْعُجُوزِ الدِّينِ النَّتْنِ الْكَثِيفِ
(۲) نَشْنُ ذِي الدُّنْيَا وَمَنْ جَهْلًا شَحِنُ
فَالْعَبِيُّ وَالدَّلِيلُ ذَا أَبَدُ
(۳) ذِي الدُّنَا جَاهِلَةٌ وَ الْجَاهِلُ
عَاقِلٌ مَنْ كَانَ مِنْ ذِي الْجَاهِلَةِ
(۴) كُلُّ مَنْ لِلْجَاهِلِ كَانَ قَرِينُ
مَا لِلْبَازِي الْمَلِكِ ذَاكَ وَصَلُ
(۵) فَعَلَى كَفِّ الْمَلِكِ الصَّقْرُكُمْ
قَالَ مِنْ غَيْرِ لِسَانِ هَا أَنَا
(۶) فَإِذَا آيَنَ اللَّئِيمِ يَنْحَبُ
إِنْ تَكُ غَيْرَ الْمَلِيحِ يَا كَرِيمُ
- هَرَبَ حَيْرَانَ لِمَبِيتِ الْحَقِيرِ
تَارِكًا كُلَّ ظَرِيفٍ وَطَرِيفٍ ..
وَالدُّنْيَى مَنْ لَهُ أَنَا رَكْنُ
جَهْلًا الْمَوْتَ إِلَى الرُّوحِ أَعَدُ
عَبَدْتُ لِمَا رَأَيْتُهُ الْآهْلًا
خَلَصَ فَهِيَ الْبَغْيُ السَّافِلَةُ
لَهُ بِالسِّرِّ بِمَا دَانَ يُدِينُ
فَالْيَمِ وَصَلَ فِيهِ حَصَلَ
مَسَحَ الْخَدَّ لِمَا فِيهِ أَلَمَ
مُذْنِبٌ عَاصٍ .. لِي حَقُّ الْفَمَا ..
آيَنَ لَا آيَنَ نِيَا حَا يَصْخَبُ (۱)
مَا قَبِلْتُ فَأَعْفِنِي الذَّنْبُ جَسِيمُ

(۱) قال في النهج فشيء مولانا و مولى السالكين السالكين على ساعد خدمة الاساطين ذى البصائر
الربانيين بالبازى اذا فروا بعد سلو كه من خدمتهم الى بيت النفس المكاره وعجوز الدنيا استجارة ولم يعلموا
قدرهم يخاطبونهم قائمين لهم لم فررتهم بعد الانقياد وسلكتهم مسالك الردى والهلاك غافلين عن عدم استواء
اصحاب النار مع اصحاب الجنة اللائق بكم الاباة والرجوع ثم بعد عتاب السلطان البازى اتى البازى
بالتوبة اعتماداً على العناية ورجاء للرحمة الازلية متضرعاً وقائلاً (اين سزای آنكه از شاه خبير)

- (۱) اين سزای آنكه از شاه خبير
(۲) گنده پير جاهل اين دنيا دنى است
(۳) هست دنيا جاهل و جاهل پرست
(۴) هر كه با جاهل بود همراز باز
(۵) باز مى ماليد پر بر دست شاه
(۶) پس كجا زارد كجا نالد لئيم
- خيره بگريزد بخانه گنده پير
هر كه مايل شد بروخوار و غيبى است
عافل آن باشد كزين جاهل پرست
آن رسد كه با او كه با آن شاه باز
بيزبان ميگفت من كردم گناه
گر تو نه پذيرى بجز نيك اى كريم

- (۱) فَالظُّلُومُ الْخَجِلُ أَيْنَ يَضَعُ
 فِي سِوَى إِسْكَفَةٍ كَأَنْتَ لَكَ
 (۲) إِنَّ لَطْفَ الْمَلِكِ الرُّوحَ جَعَلَ
 ذَالِإِنَّ الْمَلِكَ كُلَّ قَبِيحٍ
 (۳) رُحٌ وَلَا تَعْمَلُ قَبِيحًا مَا لَنَا
 فِي أَمَامِ حَبْنِ الْخُلُوعِ الْحَسَنَ
 (۴) قَدْ ظَنَنْتَ الْخِدْمَةَ مِنْكَ تَرُوقُ
 أَنْتَ مِنْ ذَا بَيْدَقِ الذَّنْبِ نَشَرْتَ
 (۵) إِذْ لَكَ دُسْتُورُ ذِكْرِ وَدُعَاءِ
 قَلْبِكَ مِنْ ذَا الدُّعَاءِ فِي الْغُرُورِ
 (۶) نَفْسُكَ أَنْتَ عَدَدْتَ صَاحِبًا
 كَمْ مِنَ الْخَلْقِ بِذَا الظَّنِّ السَّخِيفِ
- رَأْسُهُ وَهُوَ أَنْابٌ وَخَضَعُ
 يَا رَحِيمٌ .. لَا ذِمِّنْ خَوْفٍ بِكَ
 تَطْلُبُ الذَّنْبَ تَجَرَّتْ بِالْعَمَلِ
 صَيْرَ الطَّيِّبَ وَالصَّفْوَ الْمَلِيحَ
 حَسَنًا كَانَ بِهِ نَرْجُو الْهَنَا
 فَالْقَبِيحَ بَانَ غَشَاهُ الدَّرَنُ
 لَهُ فِي طَاعَتِكَ الْغَيْرَ تَفُوقُ
 وَ عَلَيْكَ جَيْشُهُ عَفْوًا جَرَرْتُ
 وَصَلَ وَالْوَعْدُ قُرْبُ الْكِبْرِيَاءِ
 صَارَ .. لِلْوَيْلِ أَتَيْتَ وَالشُّبُورُ
 إِلَالِهِ وَ بَذَخْتَ جَانِبًا
 بَعْدَ عَنْ سَدِّ الْخُبْرِ اللَّطِيفِ

جز بدرگاه تو ای آموزگار
 زانکه شه هر زشت را نیکو کند
 زشت آید پیش آن زیبای ما
 تولوای جرم از آن اُفراشتی
 زان دعا کردن دلت مغرور شد
 ای بسی کس زین گمان افتد جدا

(۱) سر کجا بنهد ظلوم شرمسار
 (۲) لطف شه جان را جنایت کن کند
 (۳) رومکن زشتی که نیکیهای ما
 (۴) خدمت خود را سزا پنداشتی
 (۵) چون ترا ذکر و دعا دستور شد
 (۶) هم سخن دیدی تو خود را با خدا

- (۱) هَبْ عَلَيَّ الْأَرْضَ الْمَلِيكَ جَلَسَا
نَفْسَكَ اعْرِفْ وَلَدَيْهِ اجْلُسْ
(۲) فَلَهُ الْبَازِي أَجَابَ بِخَجَلٍ
نَادِمٌ تَبَّتْ إِلَيْكَ مِنْ جَدِيدٍ
(۳) ذَاكَ مَنْ تُسَكِّرُهُ أَنْتَ وَمَنْ
فِيهِ السُّكْرِ إِذَا اعْوَجَّ مَسِيرُ
(۴) هَبْ لِي قَدْ ذَهَبَ الظُّفْرُ إِذَا
فَلَوَاءَ الشَّمْسِ وَالنَّجْمِ أَنَا
(۵) رِيثِي هَبْ ذَهَبَ إِذْ أَنْتَ بِي
صَارَ لَعَبُ الْفَلَكَ فِي لَعْبِي
(۶) لَوْلِي الْقُوَّةُ تُعْطِي وَالنِّطَاقُ
.. لَوْلِي الْعِلْمُ يَزِيدُ .. وَالْقَلَمُ
- مَعَكَ سَاوَاكَ لُطْفًا نَفْسًا
أَحْسَنَ فِي أَدَبٍ وَالتَّمَسِ
يَا مَلِيكَ أَنَا مِنْ هَذَا الْعَمَلِ
أُسَلِّمُ عَفْوَكَ وَ الصَّفْحَ أُرِيدُ
تَجْعَلُ الْأُسْدَ يَصِيدُ فِي الزَّمَنِ
عُذْرَهُ أَقْبَلَ .. بِكَ كَانَ مُسْتَجِيرٌ ..
كُنْتَ لِي عَوْنًا فَمَا هَذَا لِأَذَى
أَقْلَعُ أَجْلِبُ لِلْكَوْنِ الْفَنَاءُ
تَلَطَّفُ أَبْلُغُ أَسْمَى أَرْبِي
نَاقِصَ الصَّنْعِ حَقِيرَ الرُّتَبِ
أَقْلَعُ الطَّوْدَ .. مَعَ السَّبْعِ الطِّبَاقِ ..
لِي تُعْطِيَ الْكُسْرُ كُلَّ عَالَمٍ

- (۱) گرچه شه باتو نشیند برزمین
(۲) بازگفت ای شه پشیمان میشوم
(۳) آن که تو مستش کنی و شیر گیر
(۴) گرچه ناخن رفت چون باشی مرا
(۵) و در چه برم رفت چون بنوازم
(۶) گر کمر بخشیم که را برکنم
- خوشتن بشناس و نیکو برنشین
توبه کردم نومسلمان میشوم
گر زمستی کژ رود عذرش پذیر (۱)
برکنم من پرچم خورشید را
چرخ بازی کم کند در بازم
گر دهی کلکم علمها بشکنم

(۱) در زمان قدیم پادشاهان بازها را شیرگیری می آموختند که در شکارگاه شیر هرگاه نظر باز بر شیر افتاد با اشاره شاه از دست شاه پرواز کرده و بر فرق شیر رسیده هردو چشم شیر را بمنقار و چنگال خویش برمیکنند و شیر نابینا و زبون میگشت و شکار میشد از حاشیه صفحه ۱۲ نسخه مشوی چاپ لکناهور نقل شده است - (۲) کمر مرادف کمر بند است و شهریاران و بزرگان در جزو خلعت و انعامها کمرهای زرین و سبین می بخشیده اند و منظور در این بیت قوه و زورمندی است -

(۱) آخِرَ الْأَمْرِ لِي الْجِسْمُ أَقْلُ
بِجَنَاحِ كُلِّ مُلْكٍ أَقْلِبُ
(۲) كَأَبَابِيلٍ أَنَا ضَعْفًا صِفِ
(۳) لَوْ كَحِجْمِ الْفُنْدُقِ أَرْمِي أَنَا
بُنْدُقِي فِي الْفِعْلِ مِثْلَ مِائَةٍ
(۴) حَجَرِي هَبْ كَانَ قَدَرُ الْحُمْصِ
أَبَدًا مَا سَلِمَ الرَّأْسُ وَلَا
(۵) هَاهُوَ مُوسَى إِلَى الْحَرْبِ وَرَدَ
فَعَلَى فِرْعَوْنَ الْعَالِي ضَرْبُ

مِنْ بَعْوَضٍ لَمْ يَكْ عِنْدَ الْعَمَلِ
هَبْ إِلَى نُمُرُودَ عَظْمًا يَنْسَبُ
كُلَّ خَصْمٍ لِي كَالْفِيلِ اعْرِفِ
فَالْحَرِيقُ صَارَ فِي كُلِّ الدُّنَا
مَنْجَنِيْقٌ .. حُسْبٌ بِالصَّنْعَةِ ..
(۱) مِنْهُ فِي الْهَيْجَاءِ .. مَا مِنْ مَخْلَصٍ ..
خُوذُهُ صَارَ كَعَصْفٍ أَكِلَا
فِي عَصَا وَاحِدَةٍ كَانَتْ .. وَيَدٌ ..
وَعَلَى أَسْيَافِهِ الْكُلَّ غَلَبَ

(۱) يشير الى قصة أباييل وذلك في الافاقى انها من الارها صات لما روى انها وقعت في السنة
اللتى ولد فيها الرسول (ص) وقصتها ان أبرهة بن الصباح الاشرم ملك اليمن من قبل صحبة الجاشى بنى
كنيسة بصنعاء وسماها الفليس وأراد أن يصرف اليها الحجاج فخرج رجل من كنانة فسلح فيها ليلا فغضب
لذلك وحلف ليهدم الكنبة فخرج بجيشه ومعه فيل قوى اسمه محمود وفيلة اخرى فلما تهيأ لدخول مكة
وعبى جيشه قدم الفيل وكان كلما وجهه الى الحرم برك ولم يبرح و اذا قدموه الى اليمن اوالى جهة
اخرى توجه فأرسل الله طيراً كل طير فى منقاره حجرونى وجليه حجران اكبر من العدسة واصغر من الحمصة
فاذا منه يقع الحجر فى رأس الرجل يخرج من دبره فهلکوا جميعاً وقال تعالى خطاباً لرسوله (الم تر كيف
فعل ربك باصحاب الفيل الم يجعل كيدهم فى تضليل وارسل عليهم طيراً أبابيل ترميهم بحجارة من سجيل
فجعلهم كعصف مأكول)

ملك نمرودى به پر برهم زخم
هر يکى خصم مرا چون پيل گیر
بندوق در فعل صد چون منجنیق
ايک در هيچا نه سر ماند نه خود
زدبران فرعون وبر شمشير هاش

(۱) آخر از پشه نه کم باشد تنم
(۲) در ضعیفی مرا با ییل گیر
(۳) قدر فندق افکنم گردد حریق
(۴) گرچه سنگم هست مقدار نخود
(۵) موسى آید دروغی بایک عصاش

- (۱) مَا تَرَىٰ كُلَّ رَسُولٍ وَحَدَهُ
وَعَلَىٰ الْأَفَاقِ كُلِّ مُفْرَدٍ
(۲) نُوحٌ إِذِمِنَهُ تَعَالَىٰ طَلِبًا
سِيفَهُ الْحَقُّ عَلَىٰ الْفُورِ جَعَلَ
(۳) أَحْمَدُ فِي ذَاتِهِ جَيْشُ الْبَسِيطِ
أَنْتَ فَوْقَ الْفَلَكَ انْظُرِ لِلْقَمَرِ
(۴) كَيْيَ بِهَذَا يَعْلَمُ مَنْ مَا اخْتَبَرَ
دَوْرَكَ ذَا الدَّوْرِ لَا دَوْرَ الْقَمَرِ
(۵) رَوْنَقَ الدَّوْرِ لَكَ لَمَّا نَظَرَ
سَافِرًا صُبْحُ تَجْلِيهِ بِذَاتِ
(۶) قَالَ يَا رَبِّي دَوْرَ الرَّحْمَةِ
هُوَ حَدَّ الرَّحْمَةِ وَ النِّعْمَةِ
- ضَرَبَ ذَا الْبَابِ أَبْدَىٰ جُهْدَهُ
ضَرَبَ .. وَ الشُّمْلَ مِنْهَا بَدَدًا ..
سَيْفًا .. الْخَوْفُ عَلَيْهِ غَلَبًا ..
مَوْجَ طُوفَانٍ .. بِهِ الْخَصْمَ قَتَلَ ..
مَنْ يَكُونُ .. هَبْ بِهِ كَلًّا يُحِيطُ ..
وَالْجَمِينَ أَفْلَقَ لَهُ أَنَّىٰ سَفَرَ
سَعْدًا أَوْ نَحْسًا لَهُ يَمْدُو الْأَثَرَ
جَيْشُكَ الْجَرَارِ فِي النِّجْمِ اسْتَقَرَّ ..
بُرْهَةً مُوسَىٰ وَمَنْ فِيهِ ظَهَرَ
وَبِأَسْمَائِهِ جَلَّتْ وَصِفَاتُ ..
ذَا غَرِيبٌ بِفِيَوْضِ النِّعْمَةِ
جَاوَزَ جَاءَ لِحَدِّ الرُّؤْيَةِ

- (۱) هر رسولی يك تنه كان درزد است
(۲) نوح چون شمشیر در خواهید زهو
(۳) احمد! خود کیست اسپاه زمین
(۴) تا بداند سعد و نحس بی خبر
(۵) چونکه موسی رونق دور تو دید
(۶) گفت یارب این چه دور همت است
- بر همه آفاق تنها برزد است
موج طوفان کرد حق شمشیر او (۱)
ماه بین بر چرخ و بشکافش جبین
دور تست این دور نی دور قمر (۲)
کاندرو صبح تجلی می دمید
آن گذشت از رحمت این جارویت است

(۱) در خواهید در اشعار مولوی بجای درخواست می باشد و فعل ماضی است که بر قیاس مضارع صرف میشود - (۲) گویند عمر جهان هفت هزار سالست و هر هزاره را يك دوره و هر دوری را متعلق بیکی از هفت ستاره سیار میباشد و آغاز آن از ستاره کیوان میدانند و بترتیب هر دوره را بنام یکی از ستارگان سیار می نامند و پیدایش پیغمبر اسلام در هزاره هفتمین که دوره قمر است رخ داد و اکنون دوره قمر پایان رسیده و دوره زحل میباشد - (از حاشیه نسخه لکناهور)

- (۱) هَبْ لِمُوسَاكَ الْكَلِيمَ فِي الْبَحَارِ
وَبَدُورِ أَحْمَدٍ فِي الْوَسْطِ
(۲) قَالَ يَا مُوسَىٰ بِذَا خَيْرٌ لَّكَ
وَبِذَا كُنْتُ طَرِيقَ الْخَلْوَةِ
(۳) أَنْتَ عَنْ ذَا الدَّوْرِ وَالْأَشَاوِ الْعَظِيمِ
رَجَلُكَ أَسْحَبُ فَطَوِيلُ ذَا الْبِسَاطِ
(۴) فَكَرِيمُ أَنَا لِلْعَبْدِ أُبَيِّنُ
وَبِهِ أَبْدَى الرَّجَاءِ وَالطَّمَعِ
(۵) مِثْلُ أُمِّ تَفْرُكُ أَنْفَ الصَّبِيِّ
وَالطَّعَامِ يَسْتَلُّ عِنْدَ السَّغْبِ
(۶) أَنْ هُوَ نَامَ بِلَا عِلْمٍ سَغْبُ
ذَاكَ الشَّيْءَانِ دَرَا بِاللَّبَنِ
(كُنْتُ كَنْزاً رَحْمَةً مَخْفِيَةً)

- غُوطَةً وَاجْعَلْ لَهُ فِيهَا الْقَرَارَ
مِنْهُ أَظْهَرُهُ .. بِأَسْمَى نَمِط ..
أَنَا عَنْ ذَا الدَّوْرِ قَدْ بَصُرْتُكَ
تِلْكَ أَظْهَرْتُ لَكَ وَالْجَلْوَةِ
قَاصِرُ الرَّجُلِ بَعِيدُ يَا كَلِيمُ
عَنْهُ نَكَبٌ .. شَاسِعٌ فِيهِ السِّرَاطُ ..
خُبْرًا أَحْيَاهُ بِهِ مَرَّ السِّنِينَ
كَبِيْ بِهَذَا الْعَبْدِ يَبْكِي مِنْ جَزَعِ
كَبِيْ بِهَذَا يُوقِظُ ذَاكَ الْغَبِيَّ
.. هَكَذَا خَلَيْتُ فِي الْعَبْدِ الطَّلَبَ ..
لَبَنَ الْأُمِّ لِجَهْلِ مَا طَلِبَ
يُنْخَسَانِ الْأُمُّ .. مِنْ حُبِّ فَتَنٍ ..
فَانْبَعَثَتْ أُمَّةً مَهْدِيَّةً (

- (۱) غوطه ده موسی خود را در بحار
(۲) گفت یا موسی بدان بنمودمت
(۳) که تو زبان دوری درین دورای کلیم
(۴) من کریم نان نمایم بنده را
(۵) بینی طفلی بمالد مادری
(۶) کو گرسنه خفته باشد بی خبر

- از میان دوره احمد برار
راه آن خلوت بدان بگشودمت
پابکش زیرا درازست این کلیم
تا بگریاند طمع آن زنده را
تا شود بیدار و واجوید خوری
وان دوستان میخلد از مهر در

أَنْتَ بِالرُّوحِ وَمِنْ تَعْظُمَةٍ
 تَطْمَعُ فِيهَا .. لَهُ تَرْجُو الْمِنَّةَ ..
 كَسَّرَ حَتَّى لِسَانِ الْأُمَمِ
 .. بَعْدَ مَا كَانَ ظَلُومًا وَجَهُولَ ..
 كَانَ أَيْضًا أَبَدًا لَمْ تَعْبُدِ
 .. تَطْلُبُ مِنْهُ جَزِيلَ النِّعَمِ ..
 مَنَعَ ذَاكَ لِي لَهُ فِي الْأُمَمِ
 .. لِلْوَجُودِ جَرَّهَا بَعْدَ الْعَدَمِ ..
 قُلْ فَإَيْضًا لَكَ قَدْ سَوَى الْمَنَاصِ
 قَدْ جِئْتُ فِيكَ كَلِمَتِي كَامِنِ
 خَلَصَ .. الْأَيْمَانُ قَدْ أَبْدَى بِكَ ..
 خَلِصَ .. اعْبُدْ بِالْيَقِينِ رَبَّكَ ..
 حَقَّ لِلدِّينِ بِجِيلٍ بَعْدَ جِيلٍ
 مِنْ أَيْبِكَ تَجِدُ .. لَا بِالْمَحْنِ ..

(۱) كُلِّ مَا تَطْلُبُ مِنْ تَكْرُمَةٍ
 قَدْ أَرَاكَ هُوَ إِيَّاهَا لِأَنَّ
 (۲) فِي الدُّنَا أَحْمَدُكُمْ مِنْ صَنَمِ
 عَوْدِ التَّهَائِيلِ يَا رَبُّ يَقُولُ
 (۳) أَنْتَ لَوْلَا أَنْ جُهِدَ أَحْمَدُ
 مِثْلَ أَجْدَادِكَ غَيْرَ الصَّنَمِ
 (۴) رَأْسَكَ عَنْ سُجْدَةِ لِلصَّنَمِ
 تَعْرِفُ الْحَقَّ عَلَيْهَا وَالْكَرَمُ
 (۵) إِنْ تَقُلْ شُكْرًا لَهُ عَنْ ذَا الْخَلَاصِ
 مُنِيعًا عَنْ صَنَمِ لِلْبَاطِنِ
 (۶) فَمِنْ الْأَصْنَامِ إِذْ رَأْسًا لَكَ
 فَبِيذِي الْقُوَّةِ أَيْضًا قَلْبَكَ
 (۷) قَدْ لَوَيْتَ الرَّأْسَ عَنْ شُكْرِ جَزِيلٍ
 ذَا الْآنَ كَانَ رَخِيصًا بِالشَّمَنِ

او نمودت تا طمع کردی در آن
 تا که یارب گوی گشتند امتان
 می پرستیدی چو أجدات صنم
 تا بدانی حق او را بر امم
 که زبت باطن همت برهاند او
 هم بدان قوت تو دل راوارهان
 کز پدر میراث ارزان یافتی

(۱) هر که را مانی که میجوئی بجان
 (۲) چندبخت بشکست احمد در جهان
 (۳) گرنبودی کوشش احمد توهم
 (۴) این سرت وارست از سجده صنم
 (۵) گر بگوئی شکر زین رستن بگو
 (۶) مرسرت را چون رهانید از بتان
 (۷) سر زشکر دین ازین برتافتی

- (۱) ذَلِكَ الْمَرْءُ الَّذِي الْمَالَ التَّلِيدَ
مِثْلَمَا رُسْتَمُ بِالرُّوحِ لِمَالٍ
(۲) فَإِذَا أَبْكِي تَقَوَّرَ رَحْمَتِي
يَأْكُلُ إِذْ لِي خَوْفًا ضَرَعًا
(۳) لَوْ لِعَبْدِي جُودِي لَمْ أَطْلُبِ
وَ إِذَا أَطْلُبُ قَلْبًا أَقْفُلُ
(۴) رَحْمَتِي مَوْقُوفَةٌ كَانَتْ عَلَى
إِذْ بَكَى عَبٌّ لِبَحْرِ الرَّحْمَةِ
(۵) فَإِذَا عَيْنُ السَّحَابِ مَا بَكَتْ
وَ إِذَا مَا الْبَطْلُ لَمْ يَبْكِ زَمَنٌ
فی بیان اشتراء الشیخ احمد خضرویه الحلوی لغرمائه بالهام من الله تعالی
(۶) كَانَ شَيْخٌ دَائِمًا الدِّينَ عَدِيمٌ
مِنْ صِبَاهُ كَانَ ذَا اسْمٍ عَظِيمٍ

(۱) کما فی المثل المشهور فی کتاب اشرف نامه وهو (رستم در تحصیل اموال جان یافت و زال آن را دابه یگان یافت)

- (۱) مرد میراثی چه داند قدر مال
(۲) چون بگریانم بجوشد رحمت
(۳) گر نخواهم داد خود ننمایم
(۴) رحمتم موقوف آن خوش گریه هاست
(۵) تا نگرید ابر کی خندد چمن
رستمی جان کند و مجان یافت زال
آن خروشنده بنوشد نعمتم
چو فاش کردم بسته دل بگشایم
چون گریست از بحر رحمت موج هاست
تا نگرید طفل کی جوشد لبن

حلوا خریدن شیخ احمد خضرویه جهت فریاد بالهام حق تعالی

- (۶) بود شیخی دائما او وام دار
از جوانمردی که بود او نامدار

- (۱) عَشْرَةَ الْآفِ أَلْفٍ مِنْ دِيُونٍ
 أَنْفَقَ الْكُلَّ عَلَى أَهْلِ الدُّنَا
 (۲) وَ رِبَاطًا هُوَ بِالْأَدِينِ بَنَى
 مَالَهُ وَالرُّوحَ كُلًّا وَالرِّبَاطَ
 (۳) أَحْمَدًا اسْمُهُ كَانَ وَ اللَّقَبُ
 خِدْمَةَ الْعُشَاقِ كَانَتْ مُنِمَتُهُ
 (۴) دِينَهُ الدَّائِمُ مِنْ كُلِّ مَحَلٍ
 لِلْخَلِيلِ الْحَقُّ قُمْحًا جَعَلَا
 (۵) فَالْنَبِيِّ قَالَ دَوْمًا مَلَكَانِ
 (۶) يَا إِلَهَ أَنْتَ إِعْطِ الْمُنْفِقِينَ
 يَا إِلَهَ أَنْتَ إِعْطِ تَلْفًا
- كَانَ مَدْيُونًا لِقَوْمٍ ذِي شُئُونٍ
 مِنْ ذَوِي الْفَقْرِ وَأَصْحَابِ الْعَنَاءِ
 لَهُ أَيْضًا عُمُرُهُ فِي ذَافَنِي
 بَكْرَةً فَدَى بِجَدٍّ وَ نَشَاطٍ
 خَضْرَوِيَّةَ جَلٍّ وَصَفًا وَرُتَبٍ
 طَهَّرَتْ ذَاتَهُ طَابَتْ نَيْتُهُ
 سَلَّمَ الْحَقُّ جَزَاءً لِلْمَعْمَلِ
 مِنْ حَصَى.. مَا أَنْ يَشَاءَ حَوْلًا..
 نَزَلَا الْأَسْوَاقَ فِيهَا يَنْدُبَانِ
 خَلَفَا لِلْبَاخِلِينَ الْمَمْسِكِينَ (۲)
 ..كُلُّ يَوْمٍ مِثْلَ هَذَا هَتَفَا..

(۱) الحديث مامن يوم الا ينزلان ملكان ويقولان اللهم اعط كل منفق خلفا اللهم اعط كل

ممسك تلفا -

خرج کردی بر فقیران جهان
 جان و مال و خانقه درباخته
 خدمت عشاق بودی کام او
 کرد حق بهر خلیل از یرک آرد
 دو فرشته میکنند دایم ندا
 وی خدا تو ممکن را ده تلف

(۱) ده هزاران وام کردی از مہان
 (۲) ہم بوام او خانقاہی ساختہ
 (۳) احمد و خضرویہ بودی نام او
 (۴) وام او را حق زہرجا میگذارد
 (۵) گفت پیغمبر کہ در بازار ہا
 (۶) کای خدا تو منفقان را دہہ خلف

- (۱) سَيِّمًا الْمُنْفِقُ ذَاكَ مَنْ فَلَاحُ
حَلَقَهُ قُرْبَانَ خَلَّاقِ الدُّنَا
(۲) حَلَقَهُ قَدَّمَ لِلذَّبْحِ كَمَا
لَكِنَّ السَّكِينُ فِي الْخَلْقِ لَهُ
(۳) وَلِذَلِكَ تَسْلِيمِ كَانَ الشَّهْدَاءُ
مِنْكَرٍ أَنْتَ لِذَاكَ الْقَالِبِ
(۴) فَبَقَاءَ الرُّوحِ إِذَا عَطِيَ خَلْفَ
فِي أَمَانٍ مِنْ شِفَاءٍ وَ عَنَا
(۵) ذَلِكَ الشَّيْخُ الْمَدِينِي سِنِّي
يَأْخُذُ يُعْطِي كَمِثْلِ الْقِيمِ
(۶) قَالِي يَوْمَ الْحِمَامِ كَمْ زَرَعَ
كَبِي بِهَا يَوْمَ الْحِمَامِ فِي الْأَنَامِ
- أَنْفَقَ رُوحَهُ بِالرُّوحِ سَمَحُ
صَيَّرَ .. فِي الْحَزَنِ نَالَ الْهَنَا ..
قَدَّمَ اسْمَاعِيلُ مِنْ رَبِّ السَّمَاءِ
لَمْ يُؤْثِرْ .. لَهُ فِيهِ شَبَهٌ ..
فِي حَيَاةٍ وَ نَعِيمٍ وَ صَفَاءِ
كَمْ جَوَّ سَيِّ .. عَنِيدٍ كَاذِبٍ ..
لَهُمُ الرُّوحُ .. بِذَا الْوَصْفِ وَصَفٌ ..
وَ أَسَى قَيْدَ سُرُورٍ وَ هَنَا
كَثْرَةً كَانَ بِذَا الْفِعْلِ السَّنِيَّ
وَ الْوَكِيلِ الرَّجُلِ ذُو الشِّمِّ
مِنْ بُدُورٍ وَ بِهَا الْخَلْقُ نَفْعُ
سَيِّدًا يَغْدُو جَلِيلًا بِالْمَقَامِ

حلق خود قربانی خلاق کرد
کاردار بر حلقش نیارد کرد کار
تو بدان قالب بمنکر گبروش
جان ایمن از غم و رنج و شقا
می ستد میداد همچون پایمرد
تا شود روز أجل میر أجل

(۱) خاصه آن منفق که جان انفاق کرد
(۲) حلق پیش آورد اسماعیل وار
(۳) پس شهیدان زنده زین رویند و خوش
(۴) چون خلف دادستشان جان بقا
(۵) شیخ و امی سالها این کار کرد
(۶) تخمها میکاشت تا روز أجل

- (۱) حَيْثُ عَمَّرَ الشَّيْخَ تَمَّ وَ نَفَدَ
 (۲) غَرَّ مَاهُ حَوْلَهُ قَدْ قَعَدُوا
 بَيْنَهَا الشَّيْخُ كَشَمَعَ الْمَجْلِسِ
 (۳) غَرَّ مَاهُ أَيْسُوا مِنْهُ وَ فِي
 وَجَعُ قَلْبِهِمْ صَارَ قَرِينُ
 (۴) فَهَنَّاكَ الشَّيْخُ فِي نَفْسِهِ قَالَ
 لَيْسَ لِلْحَقِّ الْكَرِيمِ أَرْبَعَهُ
 (۵) صَاحَ فِي الْخَارِجِ بِالْحَلَوِيِّ صَبِيحِي
 بِرَجَاءِ الدَّرْهِمْ دَوْمًا بَدْخُ
 (۶) وَ إِلَى خَادِمِهِ الشَّيْخُ الْأَجَلُ
 ابْتَعِ الْحَلَوِيَّ جَمِيعًا وَ اخْتَبِرْ
 (۷) كَرِيْ بِهَذَا الْغَرْمَالُوْ أَكْلُوا
 هُمْ زَمَانًا وَاحِدًا لَا يَنْظُرُونَ
- فِي قِيَاةِ آيَةِ الْمَوْتِ وَجَدَ
 حَلَقَةً لِلْغُرْمِ ذِكْرًا عَقَدُوا
 ذَابَ فِي طَيْبٍ وَ قَلْبِ أَنْسِ
 غَضَبٍ صَارُوا بِأَدْنَى مَوْقِفِ
 وَجَعَ فِي الرِّثَةِ مِنْهُمْ مُعِينُ
 سَيِّئِينَ الظَّنِّ انْظُرْ وَ الْمَقَالَ
 مَاءَ دِينَارٍ وَ هُوَ ذُو الْبَسْعَةِ
 وَ لَهَا كَمْ مَدَحَ ذَاكَ الْغَيْبِي
 وَ بِهَا مَاسٌ وَ دَارٌ وَ صَرَخُ
 أَوْ مَا بِالرَّأْسِ أَنْ سِرَ بِعَجَلِ
 لِلْمَصْبِيِّ قُلْ عَلَى الْبَابِ اصْطَبِرْ
 هَذِهِ الْحَلَوِيُّ وَ فِيهَا شُغْلُوا
 لِي شَزْرًا وَ عَلَيَّ يَنْكِرُونَ

در وجود خود نشان مرگ دید
 شیخ در خود خوش گدازان همچو شمع
 درد دلها یار شد با درد شش
 نیست حق را چارصد دینار زر
 لاف حلوی برامید دانگ زد
 که برو آن جمله حلوا را بخر
 بکزمانی تلخ درمان ننکند

(۱) چونکه عمر شیخ دید آخر رسید
 (۲) وام داران کرد او بنشسته جمع
 (۳) وام داران گشته نومید و ترش
 (۴) شیخ گفت این بدگمانان را مگر
 (۵) کودکی حلوی زیرون بانگ زد
 (۶) شیخ اشارة کرد خادم را بسر
 (۷) تاغریمان چونکه آن حلوی خوردند

- (۱) فَبِذَا الْوَقْتُ مِنَ الْبَابِ خَرَجَ
كَيْ هُوَ مِنَ ذَا الصَّبِيِّ يَشْتَرِي
(۲) لِلْمَصْبِيِّ قَالَ ذِي الْحَلَوَى بِكُمْ
فَالصَّبِيُّ نِصْفَ دِينَارٍ وَ يَضَعُ
(۳) قَالَ لَا أَنْتَ مِنَ الصُّوفِيَّةِ
نِصْفَ دِينَارٍ لَكَ أُعْطِيَ وَ دَعَا
(۴) فَالصَّبِيُّ رَضِيَ وَ هُوَ الطَّبَقُ
أَنْظُرْ أَسْرَاراً بِسَرِّ فِكْرَةٍ
(۵) لَغَرِيمِهِ أَشَارَ أَنْ كُلُوا
طَيِّبِينَ فَهُوَ الصَّفْوُ الْجَلَالُ
(۶) فَبَطَّوْعِ أَمْرِهِ الْكُلُّ غَدَا
فَهُمُ الْحَلَوَى كَقَنْدٍ أَكَلُوا
- ذَلِكَ الْخَادِمُ رَهْنًا لِلْحَرْجِ
كُلُّ ذِي الْحَلَوَى بِغَيْرِ ضَرَرٍ
نَشْتَرِي مَا أَنْ غَدَتْ وَزَنًا وَكُمْ (۱)
قَالَ " مِنْ دِرْهَمٍ أَذْنَى لَمْ أَبْعَ ..
أَكْثَرَ لَا تَبْغَى .. وَ الْمَنْفِيَّةِ ..
كُلُّ قَوْلٍ آخِرِ خَلِيٍّ الطَّمَعُ
فِي أَمَامِ الشَّيْخِ خَلَّى وَ انْطَلَقَ
خَطَرْتُ لِلشَّيْخِ " ذَا فِي بَرْهَةٍ ..
ذَالْمَوَالِ الْجَمُّ فِيهِ انْشَغَلُوا
" مِنْ خَوَانِ الْحَقِّ عَزَّ ذِي الْجَلَالِ ..
حَلَقَةً بِأَلَا كُلِّ إِذَا ذَاكَ ابْتَدَوْا
هَاتَيْنِ .. دَائِمًا وَ انْشَغَلُوا ..

(۱) نسخه ثانیة - قال أدنی منه سعراً لم أبع -

تا خرد آن جمله حلوا زان پسر
گفت کودك نیم دینار است و اند
نیم دینارت دهم دیگر مگو
تو بین اسرار سراندیش شیخ
نک تبرک خوش خورید آن را حلال
خوش همی خوردند حلوا همچو قند

(۱) در زمان خادم برون آمد ز در
(۲) گفت او را کین همه حلوا بچند
(۳) گفت نی از صوفیان افزون مجو
(۴) او طبق بنهاد اندر پیش شیخ
(۵) کرد اشارت باغریمان کین نوال
(۶) بهر فرمان جمله گی حلقه زدند

أَخَذَ .. وَ الْأَمْرُ بَعْدَمَا أَنْجَلْنِي ..
 أَعْطَنِي دِينَارِي .. حَتَّى أَسِيرَ ..
 آيَنَ لِي الدِّرْهَمُ مِنْ آيٍ مَحَلٍّ
 مُفْلِسٌ سَرْعَانَ آمِضِي لِلْفَنَاءِ
 ضَرْبَ أَنْ وَ حَنٍّ حَقًّا
 أَحَدَثَ الْغَوَّاءَ وَ الْخَلْقَ جَلَبَ
 كُسِرَتْ رِجْلَايَ مِثْ جَزَعَا
 دَائِرَ الْحَمَامِ أَوْ حَوْلَ الْقُبُورِ
 مَا عَبَرْتُ مَا رَأَيْتُ مِنْ أَحَدٍ
 أَكَلُوا .. لُقْمَتَهُمْ كُلُّ الْغَرَضِ ..
 قَلْبُهُمْ قَلْبُ الْكِلَابِ الشِّرَّةِ
 حُشِرَ خَيْرٌ وَ شَرٌّ بِارْتِبَاكَ

(۱) فَالْصَّبِيِّ الطَّبَقَ لَمَّا خَالِي
 قَالَ يَا ذَا الرَّأْيِ وَ الْعَقْلِ الْغَزِيرِ
 (۲) بِالْجَوَابِ الشَّيْخُ قَالَ إِذْ سَأَلَ
 لَكَ آتِي بِهِ مَدْيُونٌ أَنَا
 (۳) فَعَلَى الْأَرْضِ الصَّبِيِّ الطَّبَقَا
 (۴) حَنَ يَبْكِي بِنِيَّاحٍ وَ صَخَبَ
 قَالَ لَيْتَ قَبْلَ ذَا الْوَقْتِ مَعَا
 (۵) لَيْتَنِي أَمْشِي مُدَامًا وَ أَدُورُ
 وَ عَلَى بَابِ الرِّبَاطِ ذَا أَبَدٍ
 (۶) أَنْتُمْ الصُّوفِيَّةُ لَا فِي عَوْضٍ
 هُمْ يَفْسِلُ الْوَجْهَ مِثْلَ الْهَرَّةِ
 (۷) مِنْ صُرَاخٍ لِلصَّبِيِّ ذَاهِنًا

گفت دینارم بده ای پر خرد
 وام دارم میروم سوی عدم
 ناله و گریه برآورد و حنین
 کای مرا بشکسته بودی هردو پای
 بر در این خانقاه نگذشتمی
 سگ دلان همچو گریه روی شو
 گرد آمد گشت بر کودک حشر

(۱) چون طبق خالی شد آن کودک سستد
 (۲) شیخ گفتا از کجا آدم درم
 (۳) کودک از غم زد طبق را بر زمین
 (۴) ناله میکرد و فغان وهای های
 (۵) کاشکی من گرد گلخن گشتمی
 (۶) صوفیان طبل خوار و لقمه جو
 (۷) از غریو کودک آنجا خیر و شر

- (۱) وَ إِلَى الشَّيْخِ أَتَى يَمْشِي حَزَنُ
 أَنْتَ إَعْلَمَ أَنَّ أُسْتَاذِي يَقِينُ
 (۲) فَأَنَا صِفْرُ الْيَدِ لَا فِي ثَمَنُ
 فَهُوَ جَدًّا قَاتِلِي هَلْ تَسْمَحُ
 (۳) وَ كَذَلِكَ الْغُرَمَاءُ عَجَبًا
 لَهُ قَالُوا مُنْكَرِينَ ذَا اللَّعِبِ
 (۴) قَدْ أَكَلْتُ مَا أَنَا بِالْمَظْلَمَةِ
 فَلَمْ تَمْضِي بِظُلْمٍ آخِرِ
 (۵) فَالْصَّبِيَّ لِصَلَاةٍ ثَانِيَةٍ
 أَغْمَضَ الشَّيْخُ لَهُ الْعَيْنَ وَمَا
 (۶) مِنْ جَفَاءٍ وَ خِلَافٍ حَصَلَا
 وَجْهَهُ غَطَى كَمِثْلِ الْقَمَرِ
- قَالَ رِفْقًا أَيُّهَا الشَّيْخُ الْخَشِنُ
 قَاتِلِي.. إِذْ كَانَ بِالْحُلُوى ضَمِينُ ..
 لَوْ إِلَى أُسْتَاذِي أَمْضِي زَمَنُ
 .. أُولِي السَّعَرِ سَرِيعًا تَمْنَحُ ..
 حَوَّلُوا لِلشَّيْخِ وَجْهًا غَضِبًا
 مَا هُوَ يَا شَيْخُ مِنْكَ فَأَجِبْ
 صِرْتُ لِلْآخِرَةِ لَا الْمَرْحَمَةَ
 فَوْقَهُ لَمْ تَخْشَ عُقْبَى الْآخِرِ
 نَظَرَ الشَّيْخُ بَعَيْنِ بَاكِئَةٍ
 نَظَرَ فِي وَجْهِهِ .. أَوْ كَلَمًا ..
 فَرَّغَ الشَّيْخُ .. وَ عَنْهُ انْفَصَلَا ..
 بِالسَّجَابِ .. عَادَ بِالمُسْتَعْتَرِ ..

تو یقین دان که مرا استاد کشت
 او مرا بکشد اجازت میدهی
 رو بشیخ آورده کان بازی چه بود
 از چه میبود این ظلم دیگر بر سری
 شیخ دیده بست و بروی منگریست
 در کشیده روی چون مه در لحاف

(۱) پیش شیخ آمد کای شیخ درشت
 (۲) گر مرا استا روم دست تهی
 (۳) وان غریمان هم بانکار و جحود
 (۴) مال ما خوردی مظالم میبری
 (۵) تا نماز دیگر آن کودک گریست
 (۶) شیخ فارغ از جفا و از خلاف

- (۱) مَعَ حُضُورِ الْأَجَلِ وَ الْأَزْلِ
وَمِنَ التَّشْنِيعِ أَوْ قَوْلِ الْخَوَاصِ
- (۲) فَالَّذِي فِي وَجْهِهِ كَالسُّكْرِ
أَيُّ هَمٍّ لَهُ بِالْوَجْهِ الْعَبُوسِ
- (۳) وَ الَّذِي الرُّوحُ عَلَى مَقْلَتِهِ
فَمَتَى بِالْفَلَكَ أَوْ غَضَبِهِ
- (۴) لَيْلَةُ الْبَدْرِ وَ الْبَدْرُ السَّمَاءِ
مِنْ كِلَابِ الْأَرْضِ وَ النَّبَحِ لَهَا
- (۵) يَنْبَاحُ الْبَدْرِ فِي جَنَحِ الظَّلَامِ
وَ كَذَا بِالْفَرَةِ الْبَدْرُ الْمَنِيرُ
- (۶) شُغِلَ فِي شُغْلِهِ كُلِّ أَحَدٍ
لِيَكُنِ الْمَاءُ صَفَاهُ مَا تَرَكَ
- هُوَ مَسْرُورٌ بِحُسْنِ الْعَمَلِ
وَ الْعَوَامِ فَرَّغَ وَافِيَ الْخَلَاصِ
تَضَحَّكَ الرُّوحُ بِخُلُقِ عَيْقَرِيٍّ
لِلْمُورِي قَدْ هَامَ فِي عِشْقِ الشُّمُوسِ
تَضَعُ الْقَبْلَةَ أَوْ طَلْعَتِهِ
هُوَ يَهْتَمُّ صَرِيعَ طَرَبِهِ
نُورُهُ جَلَى السَّمَاءِ كَيْنَ سَمَى
مَالَهُ ضُرٌّ وَ لَمْ يَأْتِ بِهَا
نَجَزَ الْكَلْبُ الْمُرَادَ وَ الْمَرَامِ
نَجَزَ الْمَطْلُوبَ وَ الْأَمْرَ الْخَطِيرَ
.. طَلَبَ مُصَاحَّةً مِنْهُ بِجَدِّ ..
لِخَسْبٍ .. لَا وَ لَا مَعَهُ اشْتَرَكِ ..

فارغ از تشنیع و گفت خاص و عام
از ترش روئی خلقش چه گزند
کی خورد غم از فلک و از خشم او
از سگان و عو و ایشان چه باک
مه وظیفه خود برخ می گسترده
آب نکند از صفا بهر خسی

(۱) با اجل خوش بازل خود شاد و کام
(۲) آنکه جان خندد برویش همچو قند
(۳) و آنکه جان بوسه دهد بر چشم او
(۴) در شب مهتاب مه را بر سماک
(۵) سک وظیفه خود بجا می آورد
(۶) کارک خود میگذارد هر کسی

(۱) ذَهَبَ بِالْخِصَّةِ الدَّانِي الْخَسِيسُ
 ذَهَبَ الْمَاءُ الَّذِي جِنْسًا صَفَى
 (۲) فَيَنْصِفُ اللَّيْلَ شَقَّ الْقَمَرَا
 وَ لِحَقْدٍ كَانَ فِيهِ وَ غَضَبُ
 (۳) فَالْمَسِيحُ ذَاكَ مَنْ أَحْيَى الرُّفَاتِ
 وَ الْيَهُودِيَّ عَلَيْهِ مِنْ حَسَدِ
 (۴) فَنَبَاحُ الْكَلْبِ مِنْ سَمْعِ الْقَمَرِ
 سِيمًا مِنْ قَمَرٍ خَصَّ الْأِلَهَ
 (۵) يَشْرُبُ السُّلْطَانُ خَمْرًا لِلْمَسْحَرِ
 عَنْ نَعِيبٍ لِلْمُضْفَادِي قَدْ غَفَلَ
 (۶) غُرْمَاهُ أَمْكَنَ أَنْ يَدْفَعُو
 هِمَّةُ الشَّيْخِ أِهِمُّ هَذَا السَّخَاءِ

فَوْقَ مَاءٍ .. مَعَهَا كَانَ أَنْبَسُ ..
 صَافِيًا عَنْ إِضْطِرَابِ أَنْفَا
 أَحْمَدُ وَ اللَّبُّ فِي ذَا بَهْرَا
 هَجَرَ قَالَ سَخِيفًا (بُو) لَهَبُ
 لِلْعِظَامِ وَ لَهَا رَدُّ الْحَيَاتِ
 يَنْتَفِ السَّبِيلَةَ بِالْحَقْدِ اتَّقَدُ
 أَبَدًا مَا وَصَلَ عَنْهُ غَدَرُ
 مِنْ سَنَاهُ الْمُطْلَقِ امْتَدَّ سَنَاهُ
 فِي ضِفَافِ النَّهْرِ مَعَ لَحْنِ الْوَتْرِ (۱)
 .. بِالْهَوَى وَ الْمَهْوِ هَامَ وَ شُغِلَ ..
 لِلصَّبِيِّ الدِّينِ أَوْ أَنْ يَمْنَعُوا
 رَبَطَتْ .. نَاطَتْ عَلَى الْحَقِّ الرَّجَاءُ ..

(۱) و هو عن أَلْغَاطِ كُلِّ ضَفْدَعٍ غُفْلٌ مَا لَفْظُ لَمْ يَسْمَعُ -

آب صافی میرود بی اضطراب
 ژاژ میخاید ز کینه بولهب
 وان یهودی ازخشم سبالت میکند
 خاصه آن ماهی که بد خاص اُله
 درسماع از بانک چغزان بی خبر
 همت شیخ آن سخارا کرد بند

(۱) خس خسانه میرود بر روی آب
 (۲) مصطفی مه میشکافد نیم شب
 (۳) آن مسیحا مرده زنده میکند
 (۴) بانگ-سگ هرگز رسد در گوش ماه
 (۵) می خورد شه بر لب جوتاسحر
 (۶) هم شدی توزیع کودک وام چند

- (۱) کَیْ بِذَا لَا یَهَبُ شَیْئًا أَحَدٌ
لِلْمُشِیْوْخِ الْقُوَّةُ أَيْضًا غَدَتْ
(۲) إِذْ صَلَاةُ الْعَصْرِ حَانَتْ وَرَدَا
وَ عَلَى کِفَّةٍ خَلَى طَبَقًا
(۳) فَإِلَى الشَّیْخِ الْمَدِیْنِ قَدَمَا
صَلَاةٌ إِذْ عَلِمَ فِیهِ السَّعَةِ
(۴) مِائَةٌ دِیْنَارٍ خَلَاهَا عَلَى
نِصْفِ دِیْنَارٍ سِوَاهَا فِی وَرَقٍ
(۵) وَرَدَ الْخَادِمُ وَالشَّیْخُ احْتَرَمَ
وَ أَمَامَ ذَلِكَ الشَّیْخِ الْأَجَلُ
(۶) وَ إِذَا مَا رَفَعَ سِتْرَ الطَّبَقِ
وَ رَأَى الْخَلْقَ لَهُ ذِی التَّكْرَمَةِ
- لِلْأَصْبِيِّ .. مَا لَهُ یَشْكُو أَبَدٌ ..
أَكْثَرَ .. فِی قُوَّةِ الْحَقِّ بَدَتْ ..
خَادِمٌ .. بَابَ الرِّبَاطِ قَصْدًا ..
مِنْ كَرِیْمٍ حَاتِمِیٍّ أَنْفَقَا
صَاحِبُ مَالٍ وَحَالٍ كَرَمًا
لَهُ رَامٌ وَهِيَ مِنْهُ أَرْبَعَةٌ
طَرَفٌ لِلطَّبَقِ .. أَزْدَادَتْ جَلًّا ..
لُفٌّ مُمْتَازًا بِوَضْعٍ وَ نَسَقٍ
.. وَ یَدَا قَبْلَ مِنْهُ وَ قَدَمٌ ..
وَضَعَ ذَا الطَّبَقِ .. وَفَقَ الْأَمْلُ ..
عَنْهُ وَ التَّبِیْرُ تَلَالًا وَ اتَّلَقَ
إِلَّا لِهِیَةِ .. تِلْكَ الْمَرْحَمَةُ ..

قوت پیران از آن بیش است نیز
يك طبق برسر ز پیش حاتمی
هدیه بفرستاد کزوی بد خبیر
نیم دینار دگر اندر ورق
و آن طبق بنهاد پیش شیخ فرد
خلق دیدند آن کرامت را ازو

(۱) تا کسی ندهد بکودک هیچ چیز
(۲) شد نماز دیگر آمد خادمی
(۳) صاحب مالی و حالی پیش پیر
(۴) چارصد دینار برگوشه طبق
(۵) خادم آمد شیخ را اکرام کرد
(۶) چون طبق پوش از طبق برداشت او

.. وَبُكَاءُ وَ عَوِيلٌ وَ نِيَاحٌ ..
 مَا هُوَ ذَالِيسِرُّ يَا تَاجَ الْمُلُوكِ
 مِمَّ كَانَتْ عِنْدَكَ وَ الْهَيْمَنَهُ
 مَلِكِ الْيَسْرِ .. لِبَارِي الْفَلَكَ ..
 صَدَرَ مِنَّا بِذِيَّاءٍ فِي الْمَقَامِ
 نَضْرِبُ لَا نَنْظُرُ النُّورَ السَّنِيَّ
 نَكْسِرُ لَمْ نَحْظْ فِي هَذَا لَهْمَا
 بِقِيَّاسٍ غَلَطًا قُلْنَا جَوَابُ
 لَمْ نَكُ نَأْخُذُ أَوْ نَدْرِ السُّنَنَ
 أَصْفَرَ الْوَجْهَ غَدَى لَوْمًا وَجَدَ
 تَنْظُرُ .. الْيَسْرُ لَهَا الْعُمَرُ أَنْجَلَى ..
 .. وَ بِهِ النُّورَ السَّنِيَّ ائْتَلَقَا ..

(۱) فَسَرِيعًا مِنْهُمْ بَانَ صِيَا حُ
 أَنْ أَبْنِ يَا رَأْسَ أَصْحَابِ السُّلُوكِ
 (۲) مَا هُوَ ذَالِيسِرُّ هَذِي السَّلْطَنَهُ
 أَيُّهَا الْمَالِكُ كُلِّ مَلِكِ
 (۳) نَحْنُ لَمْ نَدْرِاعِفْنَاكُمْ مِنْ كَلَامِ
 (۴) نَحْنُ كَالْعُمَيَّانِ إِذْ كُنَّا الْعِصِيَّ
 لَيْسَ بِدَعَا لَوْ قَنَادِيلاً هُنَا
 (۵) نَحْنُ كَالصَّمِّ وَلَمْ نَسْمَعْ خِطَابِ
 (۶) نَحْنُ مِنْ مُوسَى إِنَّا النُّصْحَ الْحَسَنَ
 إِذْ هُوَ مِمَّا لَهُ الْخِضْرُ ائْتَقَدَ
 (۷) مَعَ تِلْكَ الْعَيْنِ كُلِّ مَا عَلَا
 نُورٌ عَيْنِيهِ السَّمَاءَ خَرَقَا

کای سرشاهان و شیخان این چه بود
 از خداوند خداوندان راز
 بس پراکنده که رفت از ما سخن
 لاجرم قندیله را بشکنیم
 هرزه گویان از قیاس خود جواب
 گشت از انکار خضر او زرد رو (۱)
 نور چشمش آسمان را می شکافت

(۱) آه و آغان از همه برخاست زود
 (۲) این چه سراسر است اینچه سلطانیست باز
 (۳) ما ندانستیم ما را عفو کن
 (۴) ما که کورانه عصاها می زنیم
 (۵) ما چو کران ناشنیده یک خطاب
 (۶) ما ز موسی پند نگرفتیم کو
 (۷) با چنان چشمی که بالا می شتافت

(۱) ظاهر این بیت دلالت بر گستاخی نسبت به حضرت موسی (ع) مینماید زیرا که افعال نفسانیه غریب و غریب را با افعال روحانیه موسی (ع) تشبیه کردند چنانکه گفتار بعد (زرد رو) بر این گستاخی هم می افزاید ولی در پاسخ گفته میشود که مراد از این تشبیه بی مبالغه است و بس

- (۱) مَعَ عَيْنٍ لَكَ يَا مُوسَى الْعِنَادُ
عَيْنُ فَارٍ لِلرَّحَى .. قَالَتْ أَنَا
- (۲) بِالْجَوَابِ الشَّيْخُ قَالَ ذَا الْمَقَالِ
أَنَا حَلَمْتُ لَكُمْ فَلْتَذْهَبُوا
- (۳) سِرُّ هَذَا أَنْ مِنَ الْحَقِّ أَنَا
فَبِلا شَكِّ عَلَى رَحْبِ الطَّرِيقِ
- (۴) قَالَ ذَا الدِّينَارِ هَبْ كَانَ الْمَسِيرُ
غَلِقَ دَوْمًا عَلَى نَوْحِ الصَّبِيِّ
- (۵) فَالْصَّبِيُّ بَائِعُ الْحُلُوفِ إِذَا
زَاخِرَ بَحْرُ السَّخَا مَا اضْطَرَّ بَا
- (۶) يَا أَخِي الْطِفْلُ طِفْلُ عَيْنِكَ
إِدْرَانِ بِالْبَتِّ مَوْقُوفٌ عَلَى
- عَمِلْتُ مِنْ حَمَقٍ ضَلَّتْ رَشَادُ
عَيْنُ مُوسَى وَلِي فَاضُ السَّنَا ..
كَلَهُ وَ الْقَالَ مِنْكُمْ وَ الْجِدَالَ
.. لَكُمْ الْأَجْرَ مَدَامَا أَطْلُبُ ..
قَدْ سَمَلْتُ مَا هُوَ ذَا زَمَنَا
دَلْبِي .. سِرْتُ بِهِ مِثْلَ الْفَرِيقِ ..
لَكِنْ الْبَدَلُ لَهُ مَا أَنْ يَصِيرُ
وَالْبُكَاءُ .. فَأَمَعِنِ السِّرَّ الْخَفِيَّ ..
مَا بَكَى مَا وَجَدَ آيٍ أَذَى
يَخْضَمُ مَوْجِهِ وَ انْقَلَبَا
وَالْفَلَّاحَ وَالْهَنَّا كَلَّا لَكَا
نَوْحِكَ وَ الصَّخْبِ فِي ذَا الْمَلَا

از حماقت چشم موش آسیا
من بجل کردم شمارا زان جدال
لاجرم بنمود راه راستم
لیک موقوف غریو کودک است
بحر بخشایش نمی آید بجوش
کام خود موقوف زاری دان درست

(۱) کرده باچشمت تعصب موسیا
(۲) شیخ فرمود آن همه گفتار وقال
(۳) سر این زین بود کز حق خواستم
(۴) گفت این دینار گرچه آنک است
(۵) تا نگرید کودک حملوا فروش
(۶) ای برادر طفل طفل چشم توست

- (۱) بِحَيْنِ الْقَلْبِ دَوْمًا وَ النِّيَاحِ
فَالْفَلَاحِ لَكَ مِنْ دُونِ خُضُوعِ
(۲) إِنْ أَرَدْتَ أَنْتَ حَلَّ الْمُسْكِ
إِنْ أَرَدْتَ الشُّوكَ لِلِحَرَمَانِ أَنْ
(۳) إِنْ أَرَدْتَ أَنْتَ تِلْكَ الْخِلْعَةَ
فَعَلَى الْجَسَدِ لَكَ الضَّخْمُ السَّمِينُ
لَكَ قَدْ نِيطَ النَّجَاحُ وَ الْفَلَاحُ
مُسْكِ صَعْبٌ لَهُ حَقُّ الْخُشُوعِ
.. دَائِمًا تَطْلُبُ كَشْفَ الْمُعْضِلِ ..
تُبْدِلُ بِالْوَرْدِ تَخْضِرُ زَمَنُ
دَائِمًا تَأْتِي لَكَ وَ الرِّفْعَةُ
بِكَ طِفْلَ الْعَيْنِ وَ أَنْظُرْ مَا يَبِينُ

فی بیان تخویف شخص از اهد بان بیکى قليلا حتى لا يصير أعمى

- (۴) زَاهِدٌ خِلَهُ قَالَ فِي الْعَمَلِ
(۵) فَلَهُ الزَّاهِدُ قَالَ الْحَالُ لَمْ
تَنْظُرُ الْعَيْنُ الْجَمَالَ ذَاكَ أَمْ
(۶) لَوْ لِنُورِ الْحَقِّ جَلَّ فَظَرْتُ
فِي وَصَالِ الْحَقِّ .. جَلَّ وَقَدَّرَ ..
نَزَرًا إِبْكَ كَيْ تَقِي الْعَيْنَ الْخَلَلَ
يَخُلُ عَنْ اثْنَيْنِ كَلًّا بِالرَّقَمِ
لَهُ لَمْ تَنْظُرْ .. وَفِيهَا الْكَفُّ لَمْ ..
أَيُّ غَمٍ نَالَهَا كَمْ بَهَرَتْ
مَا هُمَا الْعَيْنَانِ قَلَّا فِي النَّظَرِ

- (۱) کام تو موقوف زاری دل است
(۲) گره میخواهی که مشکل حل شود
(۳) گره میخواهی که آن خلعت رسد
بی تضرع کامیابی مشکل است
خار محرومی بگل مبدل شود
بس بگریان طفل دیده بر جسد

نرسانیدن شخصی زاهدی را که کم گری تا گری نشوی

- (۴) زاهدی را گفت شخصی در عمل
(۵) گفت زاهد از دویرون نیست حال
(۶) گره به بیند نور حق خود چه غم است
کم گری تا چشم را ناید خلل
چشم بیند یا نه بیند آن جمال
دروصال حق دودیده چه کم است

- (۱) وَ إِذَا لَمْ تَنْظُرِ الْحَقَّ اذْهَبِ
مِثْلَ ذَالْعَيْنِ اللَّتِي وَصَفَا شَقَّتْ
(۲) فَلَعَيْنٍ بَكَيَتْ خَلْيَ الْجَزَعِ
وَشِمَالًا لَا تَسِرُ حَتَّى يَهَبِ
(۳) إِنَّ عِيسَى رُوحَكَ مَعَكَ حَضَرَ
(۴) لَكِنْ أَنْتَ حَرْبَ هَذَا الْبَدَنِ
دَعِ عَلَى الْقَلْبِ لِعِيسَى لَا تَضَعِ
(۵) مِثْلَ ذَلِكَ إِلَّا بَلَهَ مَنْ فِي الْخَبَرِ
قَدْ ذَكَرَ نَاهُ لِمَنْ كَانَ اعْتَدَلَ
(۶) أَصْحَ مِنْ عِيسَاكَ لِلْجِسْمِ الْحَيَاتِ
غَرَضَ فِرْعَوْنَ مِنْ مُوسَاكَ لَا
- قُلْ لَهَا مَا لِي بِكَ مِنْ مَطْلَبِ
قُلْ لَهَا أَعْمِي " حَبْدًا مَا تُثَلِّقَتْ ..
هِيَ عِيسَاكَ بِهَا النُّورُ لَمَعَ
لَكَ عَيْنَيْنِ صَحِيحَيْنِ .. يَقْلِبُ
مِنْهُ إِبْغِي النَّصْرَ خَيْرٌ مِنْ نَصْرِ
أَلْمَلِي بِالْعِظَامِ الْخَشِينِ
كُلٌّ إِنْ .. مِنْهُ تَبْغِي مَا امْتَنَعَ ..
لَكَ وَ الْقِصَّةِ مِثْلَ مَا غَبَرَ
مِنْ ذَوِي الْإِرْشَادِ أَقْطَابِ الْعَمَلِ
لَا تُرْمُ فَهُوَ الْجَدِيرُ بِالنَّمَاتِ
تَبْغِ فَهُوَ الْخَطَرُ عَيْنُ الْبَلَاءِ

(۱) المراد من عيسى الروح ومن موسى العقل اى لا تطلب من روحك وعقلك المراتب المنسوبة
لنفسك او المراد من عيسى وموسى البارى جلت عظمتهم وذكر عيسى بمناسبة الروح وذكر موسى بمناسبة
فرعون فيكون المعنى لا تطلب من عيسى الروح وهو الله تعالى بقاء وجودك لان الله يطلب منك الفناء
له ولا تطلب من موسى المراد المنسوب لفرعون -

- (۱) ورنخواهد دید حق را گو برو
(۲) غم مخور از دیدگان عیسی تراست
(۳) عیسی روح تو باتو حاضر است
(۴) لیک بیکار تن پر استخوان
(۵) همچو آن ابله که اندر داستان
(۶) زندگی تن مجو از عیسمیت
- اینچنین چشم شقی گو کور شو
چپ مرو تابخشدت دو چشم راست (۱)
نصرت از وی خواه کو خوش ناصراست
بردل عیسی منه تو هر زمان
ذکر او کردیم بهر راستان
کام فرعونى مخواه از موسیت

(۱) ظاهر آنست که نام عیسی مستعلاست برای رهنمون وهادی است که حق تعالى یا رسول
اکرم باشد .

- (۱) فِكْرَةَ الْعَيْشِ عَلَى الْقَلْبِ لَكَ
لَا يَقِلُّ الْعَيْشُ فَوْقَ الْعَتَبَةِ
(۲) إِنَّ هَذَا الْبَدَنَ بَيْتَ الشَّعْرِ
أَوَّلَ أَجَلٍ نُوحٍ كَانَ بِالمَثَلِ
(۳) فَإِذَا مَا وَجَدَ تُرْكٌ وَ جَدٌ
سَيِّمًا تُرْكٌ عَزِيزُ الْعَتَبَةِ
ضَعُ قَلِيلًا وَارْفُضِ النِّعَمَ بِكَ
كُنْ .. وَحْنٌ وَالْوَيْمُنُكَ الرَّقَبَةُ ..
كَانَ لِلرُّوحِ .. لَهَا فِيهِ مَقَرٌ ..
فَلَمَّا .. الْفَوْزُ لَهُ فِيهِ حَصْلٌ ..
لَهُ بَيْتَ الشَّعْرِ .. مَا أَنْ قَصَدَ ..
نَزَلَ دَوْمًا وَ لَوَى الرَّقَبَةُ

فی بیان تمام قصه اُحیاء العظام بدعاء سیدنا عیسی (ع)

- (۴) حَيْثُ عِيسَى الْأَبْلَهَ ذَاكَ الرَّفِيقُ
(۵) مَا دَرَى أَسْمَ الْحَقِّ جَلَّ ذَكَرًا
لِالْتِمَاسِ زَادَ مِنْ ذَاكَ الشَّبَابُ
(۶) وَلَا جِلَّ الرَّجُلِ الْأَبْلَهَ قَدْ
ذَلِكَ الْعَظَمَ لَهُ أَحْيَى وَرَدَ
نَظَرَ غَيْرَ الْعِنَادِ مِنْ طَرِيقٍ
فَوْقَ ذَاكَ الْعَظَمِ مَنْ كَمْ نُخْرًا
وَبِهِ جَدُّ سُؤْلًا وَ طِلَابُ
حَكَمَ اللَّهُ كَمَا كَانَ قَصْدُ
صُورَةً .. جَدُّ مِنْهُ مَا نَفَدَ ..

- (۱) بردل خود کم نه اندیشه معاش
(۲) این بدن خرگاه آمد روح را
(۳) ترك چون باشد بیابد خرگهی
عیش کم ناید تو بر درگاه باش
یا مثال کشتی مرنوح را
خاصه چون باشد عزیز درگهی

تمامی قصه زنده شدن استخوان بدعای عیسی (ع)

- (۴) چونکه عیسی دید کان ابله رفیق
(۵) خواند عیسی نام حق بر استخوان
(۶) حکم یزدان از پی آن خام مرد
جز که استیزه نمیداند طریق
از برای التماس آن جوان
صورت آن استخوان را زنده کرد

- (۱) نَهَضَ بِالْفَوْرِ مِنْ بَيْنَهُمَا
نَظَرَ إِلَيْهِ ذَلِكَ ضَرْباً
(۲) قَلَعَ رَأْسَهُ وَ الْمَخَّ نَشْرَ
(۳) لَوَلَهُ لُبٌ فَمِنْ كَسْرِهِ
حَيْثُ أَنَّ النَقْصَ فَوْقَ الْبَدَنِ
(۴) قَالَ عِيسَى لِمَ بِالسَّرْعَةِ أَنْتُ
قَالَ مِنْ ذَا أَنْ لَكَ الْخَاطِرُ قَدْ
(۵) قَالَ عِيسَى فَالْدَمَ لِلرَّجُلِ
قَالَ فِي الْقِسْمَةِ مَا كَانَ لِيَا
(۶) وَ لَكُمْ فِي الْخَلْقِ مِثْلُ السَّبْعِ
صَيْدُهُ مَا أَكَلَ وَهُوَ الدُّنَا
(۷) أَنْزَرَ مِنْ تَبْنَةٍ قَسَمَتُهُ
مَالَهُ وَجَهَ بِتَحْصِيلِ الْوُجُوهِ
- سَبْعَ أَسْوَدَ أَمَّا لَهُمَا
بِالْيَدِ النَّقْشَ لَهُ ذَرَى هَبَا
مِثْلَ جَوْزٍ مَا بِهِ لُبٌ كَسَرَ
لَهُ نَقْصٌ قَادِحٌ فِي أَمْرِهِ
لِأَسْوَادَ مَالَهُ مِنْ ثَمَنِ
ذَا افْتَرَسَتْ وَ لَهُ تَوَا ضَرَبْتُ
غَيْرٌ .. وَ اضْطَرَبَ مِنْهُ بِجِدٍ
كَيْفَ لَمْ تَشْرَبْ بِهَذَا الْعَمَلِ
أَنَا أَكَلْتُ مَا بَدَى الْجُوعُ بِيَا
ذَا الْغَضُوبِ مِنْ كَثِيرِي الْجِشْعِ
تَرَكَ .. لِلْمَوْتِ صَارَ وَ الْفَنَاءِ ..
حِرْصُهُ الطُّودَ سَمَتْ قُلَّتُهُ
جَدٌ .. مَدَّ عُمُرِهِ خَلْقًا يَشُوهُ .. (۱)

(۱) اراد بالوجوه فی الاصل النقود والسكك السلطانية واستعمل فی الترجمة ايضاً بهذا المعنى -

پنجه برزد کرد نقشش را تباہ
همچو جوزی کاندرو مغزی نبود
خود نبودی نقص الا بر تنش
گفت زان رو که توزو آشوفتی
گفت در قسمت نه بودم رزق خورد
صید خود ناخورده رفت اندر جهان
نا موجه کرده تحصیل وجوه

(۱) از میان برجست یک شیر سیاه
(۲) کله اش بر کند و مغزش ریخت زود
(۳) گر و را مغزی بدی از اشکنش
(۴) گفت عیسی چون شتابش کوفتی
(۵) گفت عیسی چون نخوردی خون مرد
(۶) ای بساکس همچو آن شیر ژیان
(۷) قسمتش گاهی نه و حرصش چو کوه

- (۱) جَمَعَ مَالاً وَ لِلْمَقْبَرِ ذَهَبٌ
 (۲) أَنْتَ يَا مَنْ كَانَ فِي الدُّنْيَا لَنَا
 فَمِنْ السُّخْرَى مِمَّنْ قَدْ فَقَدَ
 (۳) طَعْمَةَ بَانْتِ لَنَا وَ هِيَ الشَّرَكُ
 رَحْمَةً مِنْكَ كَمَا فِي الْوَاقِعِ
 (۴) قَالَ ذَاكَ السَّبْعُ أَسْمَعُ يَا مَسِيحُ
 فَلَمْ حِضِ الْأَعْتِبَارِ لَا سِوَاهُ
 (۵) لَوْلِي رِزْقُ أَنَا فِي ذِي الدُّنْيَا
 (۶) ذَا جِزَاءٍ مِنْ لَدَى الْحَرِّ وَ جَدَ
 كَالْجِمَارِ بَالٍ فِي النَّهْرِ الطَّرِيدِ
 فِي عَزَاهُ خَصْمُهُ أَزْدَادَ طَرَبُ
 كُلُّ شُغْلٍ يَسَّرَ لُطْفًا بِنَا
 شُغْلًا أَنْقَذَنَا . وَ مَنْ بَرَشَدُ .
 قَنَصْتُ مَنْ كَانَ بِأَلَا كُلِّ اشْتَرَا
 هِيَ فِينَا أَظْهَرَ بِنُورٍ لَا مَعَ
 ذَلِكَ الصَّيْدُ السَّمِينُ وَ الْمَلِيجُ (۱)
 كَانَ لَا لِلْقِسْمَةِ هَبْنِي أَرَاهُ
 شُغْلِي مَا ذَاغَدِي مَعَ مَنْ فَنِي
 صَافِي الْمَاءِ رَأَى رِيًّا وَ بَرْدَ
 مِنْ جُزَافٍ فِيهِ بِالطَّبْعِ يَزِيدُ

(۱) نسخه ثانیه فلمحض الاعتبار فی الدنا - کان لا للقسمه هبالی المنی -

- | | |
|---------------------------------|----------------------------------|
| (۱) دشمنان در ماتم او کرده سور | (۱) جمع کرده مال و رفته سوی گور |
| سخره و بیکار ما را و اوهان | (۲) ای میسر کرده ما را در جهان |
| آن چنان بنما بما آن را که هست | (۳) طعمه بنموده بما وان بوده شست |
| بود خالص از برای اعتبار | (۴) گفت آن شیرای مسیحا آن شکار |
| خود چه کارستی مرا با مردگان | (۵) گر مرا روزی بدی اندر جهان |
| همچو خر در جو بعیزد از گزاف (۱) | (۶) این سزای آنکه یابد آب صاف |

(۱) میزیدن با زای معجمه بول کردن و برخی این کلمه را باراء مهمله و بطور اثبات (بمیرد) خوانند یعنی این سزای آنکه مانند عیسی جوی یابد و از رفتن در این جوی خودداری کند و آلوده بحدت باشد و بعضی بطور نفی (نمیرد خوانند) یعنی آنکه مانند عیسی (ع) جوی صاف یابد و پیش او بمیرد و حیات جان خود را از او نجوید -

- (۱) لَوْدَرِي فِي ثَمَنِ النَّهْرِ الْحِمَارِ .. وَلَهُ الْقَدَرُ رَأَى عِنْدَ الْأَوَارِ ..
 هُوَ فِي النَّهْرِ لَهُ الرَّاسُ وَضَعُ .. فِي مَحَلِّ الْقَدَمِ الْعَمَرَ خَضَعُ ..
 (۲) هُوَ مِثْلَ ذَا النَّبِيِّ الرُّوحِ .. مَنْ سَيِّدَ مَاءِ الْحَيَاتِ وَالطَّعَامِ
 (۳) هُوَ كَيْفَ أَمْ يَمُتُ مِنْ أَمْرِ كُنْ .. يَأْمَنُ مِنْ لَدُنْ .. فِي الْأَمَامِ لَهُ ..
 يَأْمُرُ أَمِيرَ الْمَاءِ بِاللُّطْفِ أَحِينَا .. مِثْلَ ذَا الْعَظَمِ وَجَدَ مَا بِنَا
 (۴) أَحْصِ كَلْبَ نَفْسِكَ حَيًّا أَبَدَ .. لَا تُرَمِّمْ مِنْ زَمَنِ عَنْكَ ابْتَعَدَ ..
 هُوَ خَصَمُ رُوحِكَ الصَّعْبُ الْأَلَدَ .. أَيْنَمَا رِحْتَ لَكَ الْفَتْكَ أَعَدَ ..
 (۵) فَوْقَ رَأْسِ الْعَظَمِ خَلِي بِعَجَلِ .. التُّرَابُ فَعَسَادٌ وَ لَعَلْ (۱)
 يَمْنَعُ ذَا الْكَلْبِ حِينًا أَنْ يَصِيدَ .. طَيِّبَ رُوحِكَ ذِي الْحِظِّ السَّعِيدِ

(۱) المراد من العظم وجود السالك ومن الكلب النفس الامارة فاذا تقيدت النفس الامارة بالمشتبهات الجسمانية والنفسانية تحرم الروح من المراتب الروحانية كانه يقول قدس سره النفس الامارة من قديم الزمان عدوة الروح وطالبة لصيدها والمشتبهات من أسباب الوجود فهذا الوجود اللذي هو بمثابة العظم اذا كان التراب عليه أى فنى من مشتبهاته مأمول ان يمنع الكلب وهو النفس الامارة من صيد الروح ثم شرع يخاطب السالك موبخاً له (سگ نه براستخوان چون عاشقى)

- (۱) گر بداند قیمت آن جوی خر .. او بجای پا نهد در جوی سر
 (۲) او بیابد آن چنان پیغمبری .. میر آبی زندگانی پروری
 (۳) چون نفیرد پیش او از امر کن .. ای امیر آب ما را زنده کن (۱)
 (۴) هین سگ نفس ترا زنده میخواه .. کو عدوی جان تست از دیرگاه
 (۵) خاک بر سر استخوانی را که آن .. مانع این سگ بود از صید جان

(۱) امر کن کنایه از امر خداوندی است و اشاره است بآیه (انما امرنا لشی اذا أردناه ان نقول له کن فیکون)

- (۱) لَسْتُ كَلْبًا لِمِ مِثْلِ الْعَاشِقِ
 مِمِّ مِثْلِ الْعَلَقِ مَصُّ الدِّمِ
 (۲) أَيْ عَيْنِ هِيَ ذِي الْعَيْنِ اللَّتِي
 بِامْتِحَانَاتٍ عِدَادِ مَالِهَا
 (۳) فَالظُّنُونُ كُلُّهَا حِينًا فَحِينُ
 أَيْ ظَنِّ ذَاهُو الْأَعْمَى وَرَدَّ
 (۴) فَعَلَى غَيْرِكَ نُحْتَ بِأَكْيَا
 وَيَلْكَ أَجْلِسْ زَمَنًا وَأَبِكْ عَلَى
 (۵) مِنْ سَحَابٍ بِأَكْيَا الْعَيْنِ الْغُصُونُ
 بِالْبَكَاءِ الشَّمْعُ فِي صَبِّ الدُّمُوعِ
 (۶) أَيْنَمَا نَاحُوا هُنَاكَ أَجْلِسْ فَأَنْتَ
- صُرْتُ لِلْعَظَمِ بِقَلْبِ خَافِقٍ .. (۱)
 .. وَالْعُرُوقِ .. عَاشِقٍ .. ذُو أَلَمٍ ..
 عَمِيَّتْ .. لَمْ تَنْجِلْ بِالرُّؤْيَةِ ..
 غَيْرُ خِزْيٍ وَقَذَى مِمَّا بِهَا
 خَطَأً كَانَتْ وَبِالسَّهْوِ تَبِينُ
 مِنْ طَرِيقٍ .. رُشْدَهُ فِيهِ فَقَدْ ..
 .. لِسَوَالِكِ جِئْتَ مِنْهُ شَاكِيَا ..
 نَفْسِكَ وَاشْكُو وَنَحْ بَيْنَ الْمَلَأِ
 تَرْطُبُ تَخْضُرُ تُجْلِي الْمَشْجُونَ
 ضَوْئُهُ زَادَ .. سُفُورًا وَ طُلُوعَ ..
 بِالْحَنِينِ أَجْدَرُ مَا أَنْ قَدَرْتُ

(۱) نسخه ثانیة - بقلب وایق -

- (۱) سگ نه براستخوان چون عاشقی
 (۲) آن چه چشمست آنکه بینامیش نیست
 (۳) سهو باشد ظنّها را گاه گاه
 (۴) کرده بر دیگری نوحه گری
 (۵) زابر گریان شاخ سبز وتر شود
 (۶) هر کجا نوحه کنند آنجا نشین
- دیو چه و آراز چه بر خون عاشقی (۱)
 ز امتحانها جز که رسوائیش نیست
 آن چه ظن است اینکه کور آمد براه
 مدتی بنشین و برخورد می گری
 زانکه شمع از گریه روشن تر شود
 زانکه تو اولی تری اندر حنین

(۱) دیوچه زالوست در شرح بحر العلوم نگاشته در زبان هندی آن را جوک گویند -

- (۱) إِذْ أُولَآءِ هُمْ كَانُوا فِي فِرَاقٍ
عَنْ سَنَأٍ لَعَلَّ بَقَاءَ مَنْ هُمْ
(۲) إِذْ عَلَى الْقَلْبِ مَدَامًا رُيُطًا
رُحُ بِمَاءِ عَيْنِكَ عَنْهُ الرِّبَاطُ
(۳) إِذْ غَدَى التَّقْلِيدُ مِنْ كُلِّ حَسَنٍ
تَبَنَّى التَّقْلِيدُ بِالْقَدْرِ وَ إِنْ
(۴) لَوْ ضَرِيرُ كَانَ بِالْحِجْمِ بَدِينُ
قِطْعَةً لَحْمٍ لَهُ أَدِرْ إِذْ فَقَدْ
(۵) لَوْ كَلَامًا قَالَ دُونَ الشَّعْرَةِ
سِرُّهُ الْمَخْفِيَّ ذَاكَ مَا اخْتَبَرَ
- مَنْ فَنَى دَوْمًا لَهُ حَبُّو التَّلَاقِ
مَعْدِنِيُونَ لَهَوًا مَا فَهَمُوا (۱)
نَقَشُ تَقْلِيدٍ هَوَيْتَ غَاطًا
نَحَّ لَا تُبْقِ لَهُ مَعَهُ ارْتِبَاطُ (۲)
آقَّةٌ جَرَّتْ رَزَايَا وَ مِجَنُ
كَانَ بِالْقُوَّةِ كَالطُّودِ الرِّزْنُ
سُورَةُ الْحَقْدِ بِهِ دَوْمًا تَبِينُ
بَصْرًا وَ النُّورَ ذَاكَ مَا وَجَدُ
دِقَّةً بِاللُّطْفِ مِثْلَ الدَّرَةِ (۳)
بِالْمَقَالِ ذَاوَلَا مِنْهُ ظَهَرَ

(۱) أراد بلمل البقاء الباقيات الصالحات في سورة الكهف و مريم وهي ترك الدنيا و زينتها طلباً لخالقها و بارئها بالايمان و الاخلاص و المتابعة و الاعمال الصالحات التي هي من نتائج الواردات الالهية ترد من عند الله الى قلوب اهل الغيوب - (۲) قال في النهج اراد بالتقليد العمل المقاون للرباء لان فاعل التقليد غافل عن لعل البقاء فعلى هذا العمل مع الرباء ولو كان قوياً محكماً كالجبل ليس له عند الله نفع لانه مهما كثر فهو عند الله قليل - (۳) وبناء على ان كلمة (سر) بفتح السين و بمعنى الرأس تكون الترجمة رأسه من ذالمقال ما اختبر - لا ولا المعنى له منه ظهر - والاصح ان كلمة سربكسر السين كما في الترجمة الاولى -

- (۱) زانکه ایشان در فراق فانی اند
(۲) زانکه بردل نقش تقلیدست بند
(۳) زانکه تقلید آفت هر نیکو است
(۴) گر ضریری لمتراست و تیز خشم
(۵) کر سخن گوید ز مو باریک تر
- غافل از لعل بقای کانی اند
رو بآب چشم بندش را برند
که بود تقلید اگر کوه قویست
گوشت پاره اش دان که اورانیست چشم (۱)
آن سرش را زان سخن نبود خبر

- (۱) سَكْرَةً كَانَتْ بِهِ مِنْ قَوْلِهِ
مِنْ تَجَاهٍ فِيهِ حَتَّى الشَّرَابِ
- (۲) مِثْلَ نَهْرٍ فَاضٍ بِالْمَاءِ وَمَا
مِنْهُ يَجْرِي مَائُهُ دَوَّماً عَلَى
- (۳) وَلِهَذَا الْمَاءُ فِي النَّهْرِ الْقَرَارُ
حَيْثُ أَنَّ النَّهْرَ ذَلِكَ مَا شَرِبَ
- (۴) مِثْلَ نَائِي حَنَّ كَثُراً وَصَخَبَ
لَكِنْ الْحَرْبَ لِحَبْلِ الْمُشْتَرِي
- (۵) قَلَدَ النَّائِحُ فِي سَرْدِ الْحَدِيثِ
(۶) فَحَدِيثاً مُحَرِّقاً ذَا النَّائِحِ
- لَكِنْ أَنَّى كَانَ لِلْقَلْبِ الْحَرِيقُ
- لَكِنْ إِنْ تَنْظُرَ لِكُنْهِ فِعْلِهِ
طَرُقَ كَثُرَ .. سُهُولَ وَهَضَابَ ..
- شَرِبَ مَاءً وَلَا رَوَى الظُّمَأُ
كُلِّ مَنْ يَشْرَبُ مِنْ هَذَا الْمَلَأُ
- فَقَدَ بِالْجَرِيِّ لَيْلاً وَ نَهَارَ
مَاءَ الرِّيَّانِ عَنْ رِيٍّ رَغَبَ
- فِي الْوَرَى دَوَّماً وَأَنَّ وَ نَدَبَ (۱)
- أَجَجَ أَظْهَرَ غَيْرَ الْمُضْمَرِ
طَمَعاً لَا غَيْرَ رَامَ ذَا الْخَبِيثِ
- ذَكَرَ فِيهِ .. مُدَاماً صَائِحُ ..
أَيْنَ خَرَقَ الْجَيْبِ وَالْطَّرْفُ الْغَرِيقُ

(۱) و فی بعض النسخ (همچو نائی) ای مثل من نفخ فی النای فتكون الترجمة عندئذ -
مثل من بالنای حن و صخب -

- (۱) مستی دارد ز گفت خود ولیک
(۲) همچو جویست او نه آبی میخورد
(۳) آب در جو زان نمیگیرد قرار
(۴) همچو نایی ناله و زاری کند
(۵) نوحه گر باشد منلد در حدیث
(۶) نوحه گر گوید حدیث سوزناک
- از بروی تا به می را هیست نیک
آب ازو برآب خواران بگذرد
زانکه آن جونیست تشنه و آب خوار
لیک پیکار خریداری کند
جز طمع نبود مراد آن خبیث
لیک کو سوز دل و دامان چاک

- (۱) فَفُرُوقٌ كَثْرَةٌ مَا بَيْنَ مَنْ
مِثْلَ دَاوُدَ غَدَى مَنْ حَقَّقَا
(۲) مَنَّبَعُ الْقَوْلِ لِهَذَا الْحَرْقُ
ذَلِكَ مَنْ قَلَّدَ تَلْقَيْنَ الْكَلَامِ
(۳) فَبِذَلِكَ الْقَوْلِ الْحَزِينِ أَنْتَمِهِ
فَعَلَى الثَّوْرِ غَدَى الثَّقَلُ الرِّزِينِ
(۴) أَبَدًا مَنْ قَلَّدَ يَوْمَ الْحِسَابِ
وَبِهِ لِلْمَنَاحِ الْأَجْرَةُ لَا
(۵) كَافِرٌ مَعَ مُؤْمِنٍ قَالَا هُمَا
مَعَا الْفَرْقُ الْجَمِيلُ يَظْهَرُ
(۶) ذَالْفَقِيرِ قَالَ اللَّهُ لِأَنْ
قَالَ ذَالسَالِكِ اللَّهُ بِعَيْنِ
- قَلَّدَ أَوْ حَقَّقَ فِي كُلِّ فَنَ
كَالْصَّادِ مَنْ قَلَّدَ إِنْ نَطَقَا
وَالشُّجُونُ الْحَرَّةُ وَالْفَرْقُ
الْعَتِيقِ عِلْمٌ .. خَلَّى الْغَرَامَ ..
لَا تَكُ الْمَغْرُورَ فِيهِ تَشْتَبِهَ
وَعَلَى الدُّوَلَابِ نُوحٌ وَحَنِينُ
لَمْ يَكُ الْمَحْرُومَ أَجْرًا وَثَوَابُ
مَا سِوَاهَا مِثْلَ مَا فِي ذَالْمَلَا
دَوْمًا اللَّهُ وَلَكِنْ لَهَا
لَكَ فِيمَا بِالْمِثَالِ تَذَكُّرُ
يُمْنَحَ خُبْرًا وَأَرْزَأَ فِي الزَّمَنِ
رُوحِهِ الْخَالِصِ مِنْ تَقْدِيرِ دَيْنِ

اوچوداودست وآن دیگر صداست
وان مقلد کهنه آموزی بود
بار برگاوست و برگردون حنین
نوحه گر را مزد باشد در حساب
در میان هردو فرقی هست نیک
متقی گوید خدا از عین جان

(۱) از مقلد تا محقق فرقه‌است
(۲) منبع گفتار این سوزی بود
(۳) هین مشو غره بدین گفت حزین
(۴) هم مقلد نیست محروم از ثواب
(۵) کافر و مؤمن خدا گویند لیک
(۶) آن گدا گوید خدا از بهر مان

(۱) فَحِذَا رَأَ وَ حِذَا رَأَ تَضْرِبُ

لِلْأَمَامِ أَتَ وَ مِنْ غَيْرِ طَمَعَ

(۲) لَوْ دَرَى فِي قَوْلِهِ الْجَارِي الْفَقِيرَ

فِي أَمَامٍ عَيْنِهِ الْكَلَّ فَنَى

(۳) ذَلِكَ الطَّالِبُ الْمُخْبِرُ سِنِينَ

كَالْحِمَارِ الْمُصْحَفِ دَوْمًا حَمَلُ

(۴) أَوْ مَقَالَ الشَّقَةِ مِنْهُ لَمَعَ

ذَرَّةً بِالْفُورِ بَعْدَ ذَرَّةٍ

(۵) اسْمُ شَيْطَانٍ بِسِحْرِ الطَّرِيقِ

أَنْتَ بِاسْمِ الْحَقِّ لِلْفَلَسِ الْحَقِيرِ

أَنْتَ لِلْمُخْبِرِ وَ فِيهِ تَرْغَبُ

آيَةً وَ اللَّهُ أَقْرَأُ يَوْعَ

مَا بَقِيَ قَطُّ الْقَائِلُ وَ الْكَثِيرُ

وَ انْمَحَى فِي النُّورِ ذَاكَ وَ السَّنَا

قَالَ يَا اللَّهُ بِالْفَقْرِ يَدِينِ

طَلَبًا لِلتَّبَنِ جَدِّ بِالْعَمَلِ

..فَوْقَ دَاجِي قَلْبِهِ النُّورَ أَطْلَعَ..

ذُوبَ قَالِبُهُ بِالْمَرَّةِ

قَطَعَ أَوْ صَلَّاهُمْ نَحْوَ الْفَرِيقِ

تَذَهَبُ مِنْ سَاحِرٍ أَدْنَى تَصِيرُ

فی بیان حکک القروی السبع فی اللیل ظانا انه یحکک الثور

ثَوْرًا الرُّوحَ فَدَى مِنْ أَجَلِهِ

فِي مَحَلِّ الثَّوْرِ فِي الْأَصْطَبِلِ حَلُ

(۶) قَرَوِي شَدَّ فِي أَصْطَبِلِهِ

سَمِعَ ثَوْرَهُ فِي اللَّيْلِ أَكَلَ

بی طمع پیش آوالله را بخوان

پیش چشم او نه کم ماندی نه بیش

همچو خر مصحف کشد از بهر گاه

ذره ذره گشته بودی قالبش

تو بنام حق پشیزی می بری (۱)

(۱) الله الله میزنی از بهر نان

(۲) گر بدانستی گدا از گفت خویش

(۳) سالها گوید خدا آن نان خواه

(۴) گر بدل بر تافتی گفت لبش

(۵) نام دیوی ره برد در ساحری

خاریدن روستائی شیر را در شب تار يك بطن اینكه گاو است

شیر گاوش خورد و برجایش نشست

(۶) روستائی گاو در آخر به بست

(۱) یعنی نام دیو مؤثر است و از او راه ساحری گشاده میشود و بقصود مهم میرساند و تو برای يك پشیز نام حق را می بری و در خبث از ساحر افزون تری و در بعض نسخ بجای لفظ (ره) (را) آمده است .

- (۱) وَ إِلَى الْأَصْطَبِيلِ جَاءَ الْقَرَوِيَّ
فَحَصَّ لَيْلًا عَنِ الثَّوْرِ لَهُ
(۲) ظَهْرًا أَوْ جَنْبًا وَ فَوْقًا رَبَّمَا
(۳) قَالَ إِذْ ذَا السَّبْعِ لَوْلِي الضِّيَاءُ
شَقَّقَ مِنْهُ الْفُؤَادَ قَلْبَهُ
(۴) مِثْلُ هَذَا الطَّائِشِ الْعَارِيِ الْأَدَبِ
أَنْ لِي فِي اللَّيْلِ قَدْ ظَنَّ أَنَا
(۵) وَ لَهُ الْحَقُّ مَدَامًا بِالْآثَرِ
أَفْلًا مِنْ أَسْمَى الطُّورِ الْأَشْمِ
(۶) فَلَوْ الْقُرْآنُ فَوْقَ الْجَبَلِ
لَتَشَطَّى إِرْبًا ثُمَّ انْصَدَعَ
(۱) نَحْوُ ذَلِكَ الثَّوْرِ فِي قَلْبِ قَوِيٍّ (۱)
كَثْرَةً .. إِذْ زَادَ فِيهِ الْوَلَهُ ..
تَحْتَهُ جَرَّ وَ مَا مِنْهُ سَمَى
زَادَ مِنْهُ الْجِسْمَ ذَرِيتَ هَبَاءَ
دَمَهُ أَهْرِيْقَ تَاهَ لَبَهُ (۲)
حَكَّنِي مُسْتَهْجِنًا مِنْ ذَا السَّبَبِ
ثَوْرًا الْوَصْفَ لِي بَتَا دَنِي
قَالَ يَا مَغْرُورُ يَا أَعْمَى النَّظْرُ
إِرْبًا قُطِعَ ذُكُّ وَ انْهَدَمَ
أَنْزَلَ مِنْ خَوْفِهِ فِي عَجَلٍ (۳)
ثُمَّ سَارَ مَزْمِعًا مِمَّا وَقَعَ (۴)

(۱) وفی نسخه کنج گاو بالكاف الفارسیة فی کاو و معناه التحقق والتجسس (۲). کلمه زهره فی

الاصل بمعنی المرارة (۳) الایة (لو انزلنا هذا القرآن علی جبل لرأیته خاشعا متصدعا من خشية الله)

(۴) نسخه ثانیه - انی وقع -

گاو را میجست شب آن کنج کاو
بشت و پهلوكاه بالاگاه زیر
زهره اش بدریدی و دل خونشدی
کو درین شب گاو میپندار دم
نی زنامم پاره پاره گشت طور
لانصدع نم تقطع و ارتحل

(۱) روستائی شد در آخر سوی گاو
(۲) دست میمالید بر اعضای شیر
(۳) گفت شیرار روشنی افزون بدی
(۴) اینچنین گستاخ زان میخاردم
(۵) حق همی گوید که ای مغرور کور
(۶) که لو انزلنا کتاباً للجبل

- (۱) تَوَّ عَلٰی مَا بِي طَوَّدُ أَحَدٍ
 أَرَبًا قُطِعَ وَ الْقَلْبُ دَمَا
 (۲) فَلَا مَ وَ أَبِ هَذَا سَمِعْتُ
 وَ بِلَا شَكِّ لَهُ فِي عَقْلِهِ
 (۳) تَوَّ عَلَيْهِ دُونَ تَقْلِيدٍ تَقِفُ
 صِرَتْ مِثْلَ الْهَاتِفِ لَا فِي مَكَانٍ
 (۴) فَلِتَهْدِيدٍ وَ لَا غَيْرَ أَسْتَمِعُ
 كَيْ بِهَذَا آفَةُ التَّقْلِيدِ حِينَ
 وَقَفَ مَعَ مَا بِهِ مِنْ أَدَدٍ
 فُجِّرَ مِنْهُ وَ ذَابَ مِنْ ظَمًا
 أَنْتَ فِي تَقْلِيدِهِ دَوْمًا وَ لَعْتُ
 مَا سَكَا كُنْتَ بِكُلِّ قُوَّةٍ
 بَرْهَةً وَ الْوَاقِعَ مِنْهُ تَصِفُ
 لَا وَ لَا فِي آيَةِ كُلِّ زَمَانٍ (۱)
 هَذِهِ الْقِصَّةُ وَ الْحَقُّ أَتْبَعُ
 تَدْرِى... وَ التَّحْقِيقُ عَنْ ذَلِكَ يَبِينُ..



(۱) لاحظ الكلمة الفارسية المنفولة عن حاشية نسخة لکناهور -

- | | |
|------------------------------------|--------------------------------|
| (۱) از من ار کوه احد واقف بدی | پاره گشتی و دلش پر خون شدی |
| (۲) از پدر و از مادر این بشنیده ای | لاجرم غافل در آن پیچیده ای |
| (۳) گر تو بی تقلید از و واقف شوی | بی نشان بیجای چون هاتف شوی (۱) |
| (۴) بشنو این قصه بی تهدید را | تا بدانی آفت تقلید را |

(۱) - ترجمه عربی بیت مذکور مبتنی بر نسخه متداول از اصل است و در نسخه چاپی لکناهور و حاشیه آن چنین ذکر شده است (بی نشان از لطف حق هاتف شوی) یعنی اگر تو بدون محض تقلید پدر و مادر خود بر ذات حق تعالی واقف شوی تو نیز مانند هاتف غیب از فرط لطافت ذات خود بی خود شده و بی نشان و بی جای گردیده چنانچه بعد از این بیت در اثبات آفت تقلید محض پرداخته است - در شرح بحر العلوم و شرح خوازمی و شرح النهج القوی تفسیری برای این بیت ذکر نشده است -

فی بیان بیع الصوفیة حمار المسافر لاجل السماع

- (۱) مِنْ طَرِيقِ لِلرِّبَاطِ وَ صَلَا
يَوْمًا الصُّوفِي فِيهِ نَزَلَا
فَالِحِمَارَ لَهُ جَرٌّ وَ ذَهَبَ
بِهِ لِلْأَصْطَبِلِ.. مِنْ ضَغْطِ النَّصَبِ
(۲) مَاءً أَعْطَاهُ قَلِيلًا وَ عَلَفَ
بِيَدَيْهِ لَا كَصُوفِيٍّ سَلَفَ
نَحْنُ عَنْهُ قَدْ سَرَدْنَا الْخَبْرَا
.. قَبْلًا .. الْمُقْصُودُ مِنْهُ ظَهَرَا..
(۳) وَ لَهُ احْتِمَالٌ لِسَهْوٍ وَ خِبَاطِ
وَ الْقَضَا لَوْحَانِ مَا ذَا الْإِحْتِطَاطِ (۱)
(۴) كَانَتْ الصُّوفِيَّةُ قَيْدَ السَّغْبِ
وَ الْعِنَا وَ الْفَقْرِ أَنْوَاعَ التَّعَبِ
صَحَّ أَنْ الْفَقْرَ كَادَ أَنْ يَكُونَ
كَفْرًا الْقُبْحُ بِهِ طَرَأَ يَهُونُ
(۵) يَاغْنِيْ أَنْتَ شَبْعَانُ أَنْتِمِهِ
وَيْكَ لَا تَضْحَكُ.. غُرُورًا تَشْتَمِيهِ..
لَا عَوِجَاجَ بَانَ فِي الْعَانِي الْفَقِيرِ
ذَا.. وَسَاعِدُهُ قَلِيلًا أَوْ كَثِيرَ..

(۱) الخباط مرض شبه الجنون ..

فروختن صوفیان بهیمة صوفی مسافر را جهت سفره و سماع

- (۱) صوفی در خانقاه از ره رسید
مرکب خود برد و در آخر کشید
(۲) آبکش داد و علف ازدست خویش
نی چو آن صوفی که ما گفتیم پیش
(۳) احتیاطش کرد از سهو و خباط
چون قضا آید چه سودست احتیاط (۱)
(۴) صوفیان در جوع بودند و فقیر
کاد فقران یکن کفرأ کبیر (۲)
(۵) ای توانگر تو که سیری هین نخند
برکزی آن فقیر دردمند

(۱) خباط گام زدن از ره بیبوشی - (۲) اشاره است بحديث کاد الفقران یکون کفرأ

- (۱) كُلُّ ذِي الصَّوْفِيَّةِ مِمَّا بِهِمْ
أَجْمَعُوا طَرًّا عَلَى بَيْعِ الْحِمَارِ
(۲) بِالضَّرُورَاتِ غَدَى بَيْعُ النَّجَسِ
كَمْ فَسَادٍ لِلضَّرُورَاتِ غَدَا
(۳) وَ بِذَلِكَ الْوَقْتُ قَدْ بَاعُواهُمْ
مِنْ مَتَاعٍ لَزِمَ طَهْيَ الطَّعَامِ
(۴) فِي الرِّبَاطِ كَمْ تَسَامَتْ وَلَوْلَهُ
تَنْجَاجِي يَأْتِي طَعَامٌ طَيِّبٌ
(۵) فَإِلَى مَ الصَّيْرِ مِنْ هَذَا وَ مِنْ
كَمْ مِنَ الْمَكْتَلِ ذَا مِنْ ذَا السُّؤَالِ
- مِنْ عَنَاءٍ وَ اضْطِهَادٍ مَدَّ لَهُمْ (۱)
حَذَرًا أَنْ يَلْفُوا بِالْجُوعِ الدَّمَارِ
بِالْمُبَاحِ .. لَوْ عَدِيمَ التَّمَسُّ ..
بِالصَّلَاحِ وَ بِهِ النِّفْعُ بَدَا (۲)
ذَالْحِمَارِ وَ اشْتَرَوْا مَا لَهُمْ
وَ الشُّمُوعَ أَوْقَدُوا جَنَحَ الظَّلَامِ
مِنْهُمْ أَنْ ذِي اللَّيَالِي الْمُعْضَلَةِ
وَ سَمَاعٍ .. وَ التِّيَاعِ مُلْهِبٌ .. (۳)
صَوْمِ أَيَّامٍ ثَلَاثٍ تَقْتَرِنُ (۴)
كَمْ مِنَ الْجُوعِ دَمَارٍ وَ وَبَالَ

(۱) المراد من كلمة تقصير في الاصل الجوع و الفقر . (۲) اشارة الى الاية (فمن اضطر غير باغ ولا عاد فلا اثم عليه .) (۳) نسخة ثانية - والتباع يجذب . (۴) من آداب بعض الصوفية الرياضة بالسؤال ولا سيما للمشرين منهم الى مدة محدودة والمراد من قوله (سه روزه) في الاصل المعبر عنها في الترجمة (صوم ايام ثلاث) ضرورة لان الصحيح ايام ثلاثة الصبر على الجوع بصوم ايام ثلاثة وصلا وهي اقل الصبر على الجوع عند المتصوفة ومن الاداب الخاصة لمدير الرباط والنسخة الثانية لهذا المصراع - صوم ايام وصلا تقترن -

- (۱) از سر تقصیر آن صوفی ربه
(۲) کز ضرورت هست مرداری مباح
(۳) هم در آن دم آن خرک بفروختند
(۴) ولوله افتاد اندر خانقه
(۵) چند اذین صبر و اذین سه روزه چند
- خر فروشی در گرفتند آن همه
بس فسادى بر ضرورت شد صلاح
لوت آوردند و شمع افروختند (۱)
کامشبان لوت و سماع است و وله
چند اذین زنبیل وین در یوزه چند (۲)

- (۱) نَحْنُ أَيْضاً بَشَرُوحٌ لَنَا
عِنْدَنَا ضَيْفٌ لَهُ نُطْهِي الطَّعَامَ
(۲) هُمْ بَذَرُ الْبَاطِلِ مِنْ ذَا سَفَهٍ
ذَاكَ مَنْ لَيْسَ لَهُ رُوحٌ هُمْ
(۳) ذَلِكَ الصُّوفِيُّ مَنْ حَطَّ السَّفَرِ
تَعِبَ أَيْضاً وَحَظّاً وَ دَلَالٍ
(۴) وَ لَكُمْ صُوفِيَّةٌ ذَاكَ الرِّبَاطُ
مَعَهُ صَفَواً يَنْزِلُ الْخِدْمَاتُ
(۵) ذَلِكَ الْوَاحِدُ رِجَلاً وَ يَدَا
ذَلِكَ الْوَاحِدُ مِنْهُ سَتَلَا
(۶) ذَلِكَ الْوَاحِدُ بِالْجِدِّ الْغُبَارُ
ذَلِكَ الْوَاحِدُ دَوماً قَبْلاً
- نَحْنُ فِي ذِي اللَّيْلَةِ دَوْلَتُنَا
وَالشُّمُوعَ نُوْقِدُ نُبْدِي الْهِيَامَ ..
بَذَرُوا زَادُوا مَجُونًا وَ بَلَه
حَسْبُوهُ الرُّوحَ كَانَتْ لَهُمْ
مِنْ طَرِيقِ صَعْبٍ أَرْدَادَ خَطَرٍ
شَاهِدَ .. حَفَّ بِعِزٍّ وَ جَلَالٍ ..
كُلُّهُمْ قَرْدًا فَرْدًا بِاخْتِلَاطٍ
لَهُ كَمْ هُمْ خَسِرُوا .. طَابُوا صِفَاتٍ ..
مَرَّغَ الرُّوحَ لَهُ حَبًّا فَدَى
عَنْ مَحَلٍّ فِيهِ حَالًا نَزَلَا
عَنْ لِبَاسٍ لَهُ بِالضَّرْبِ أَثَارُ
يَدُهُ مَعَ وَجْهِهِ .. كَمْ بِجَلَالٍ ..

دولت امشب میهمان داریم ما
چونکه آن جان نیست جان پنداشتند
خسته بود و دید آن اقبال و ناز
نرد خدمتهاش خوش میباختند
و آن یکی پرسیدش از جای نشست
و آن یکی بوسید دستش را و رو

(۱) ما هم از خلقیم جان داریم ما
(۲) تخم باطل را از آن میکاشتند
(۳) و آن مسافر نیز از راه دراز
(۴) صوفیانش یک بیک بنواختند
(۵) آن یکی پایش همی مالید و دست
(۶) و آن یکی افشانده کرد از رخت او

- (۱) قَالَ إِذْ مِنْهُمْ رَأَى مَيْلًا إِلَيْهِ
أَنَا فِي ذِي اللَّيْلَةِ إِنْ لَمْ أَرِدْ
فَمَتَى مِنْ بَعْدِهَا أَبْغِي طَرْبُ
(۲) فَالطَّعَامَ الطَّيِّبَ قَدْ أَكَلُوا
بِالدُّخَانِ وَ الْغُبَارِ ذَا الرِّبَاطِ
(۳) فَدُخَانُ الْمَطْبَخِ كَانَ غُبَارَ
مِنْ غَرَامٍ وَ اشْتِيَاقٍ وَ ارْتِبَاكَ
(۴) رَبَّمَا الْأَيْدِي مِنْهُمْ يَنْفُضُونَ
رَبَّمَا بِالسُّجْدَةِ الصُّفَّةَ هُمْ
(۵) فَبَعِيدًا وَجَدَ الصُّوفِيُّ مَا
وَ لَذَا الصُّوفِيُّ قَدْ كَانَ نَهْمُ
- كُلُّهُمْ مِنْ شَغَفٍ دَارُوا عَلَيْهِ
طَرْبًا وَ الرِّقْصَ فِيهَا لَمْ أُجِدْ
.. أَوْ أَنَا أَبْلُغُ مَيْلِي وَ الْأَرْبَ ..
وَ الْغِنَاءُ شُرِعَ وَ اشْتَغَلُوا
مَيْلًا لِلْمَسْقِفِ زَادَ الْأَرْتِبَاطُ
ضَرْبِ تِلْكَ الْأَرْجُلِ لَا بِاخْتِيَارٍ
كَانَ لِلرُّوحِ وَ لِلْقَلْبِ هُنَاكَ
مَعَ ذَا أَقْدَامِهِمْ هُمْ يَضْرِبُونَ
كَنَسُوا وَ الرِّقْصَ قَدْ زَادَ لَهُمْ
فِي الزَّمَانِ رَامَ أَوْ مِنْهُ سَمَى
سَغَبَ الْعُمَرِ الطَّعَامَ يَلْتَمِهِمْ (۱)

(۱) ای الصوفی بجد و یلفی من الزمان حرصه و مراده و مقصوده بعیداً و من هذا السبب يكون الصوفی كثير الامل - كلمة آذ فی الاصل بمعنى الحرس ولكن كما قال فی النهج المراد منها فی المقام المراد والمقصود والبلغة -

گر طرب امشب نخواهم کرد کی
خانقه تا سقف شد پر دود و گرد
اشتیاق و وجد جان آشوفتن
که بسجده صفا را میروفتند
زان سبب صوفی بود بسیارخوار

(۱) گفت چون میدید میلانش بوی
(۲) لوت خوردند و سماع آغاز کرد
(۳) دود مطبخ گرد آن پاکوفتن
(۴) گاه دست افشان قدم میکوفتنند
(۵) دیر باید صوفی از روزگار

- (۱) غَيْرُ ذَا الصُّوفِيِّ مَن دَوْمًا أَكَلَ
شَبِيعَ أَكْلًا وَمِن عَارٍ وَدَقِ
(۲) كَانَ مِنْ آلاَفِ أَلْفِ الْيَسِيرِ
مَنْ بَقِيَ قَدْ كَانَ فِي دَوْلَتِهَا
(۳) فَالْعِنَا إِذْ جَاءَ مِنْ بَدءِ إِلَى
شَرَعَ الْمَطْرِبُ بِالضَّرْبِ الثَّقِيلِ
(۴) الْحِمَارُ رَاحَ قَدْ رَاحَ الْحِمَارُ
وَ بِهَذَا الْهَيْجَانِ الْكُلِّ قَدْ
(۵) فَبِهَذَا الْهَيْجَانِ لِلْسَّحَرِ
صَفَّقُوا يَا وَلَدَ رَاحِ الْحِمَارِ
- هُوَ نُورُ الْحَقِّ بِالْحَقِّ أَتَّصَلَ
فَرَّغَ مَا خَافَ سَغْبًا وَ مَلَقَ
مِنْهُمْ الصُّوفِيَّةَ هَذِي تَصِيرُ
بَاقِيًا يَأْكُلُ مِنْ نِعْمَتِهَا (۱)
.. خَتَمَ الْإِنْسُ لَهُمْ قَدْ كَمَلَا ..
مَعَ رَقْصِ زَانَةِ اللَّحْنِ الْجَمِيلِ
بَدءَ الْمَطْرِبُ .. قَالَ ذَا مِرَارٍ ..
شَرَكَ لِلضَّرْبِ وَ اللَّحْنِ أَعَدَّ
ضَرَبُوا الْأَرْجُلَ وَ الرَّقْصَ اسْتَمَرَّ
ذَا الْحِمَارُ رَاحَ جُوعًا وَأَضْطَرَّ

(۱) ای اقل من الوف من قبیل هذه الصوفية یعنی الصوفية اللذي غذاءهم من نور الحق اقل وباقيهم
فی دولتهم يتعيشون ای یرزقون بحرمتهم و يحترمهم الناس تظنهم انهم صوفية او انهم بسبب مشابهتهم
الصوفية المحققين بالكسوة يجتمعون و يلقون الفيض والفضل الالهي -

- (۱) جز مگر آن صوفی کز نور حق
(۲) از هزاران اندکی زین صوفیند
(۳) چوی سماع آمد ز اول تا کران
(۴) خبررفت و خبررفت آغاز کرد
(۵) زین حرارت پای کوبان تا سحر
- سیر خورد او فارغ است از تنگ و دق
باقیان در دولت او میزیند
مطرب آغازید با لحن گران
زین حرارت جمله را انباز کرد
کف زنان خورفت و خورفت ای پسر

مِثْلَ ذَايَلْحَنَ فِي رَقْصٍ بَهْرٍ
وَعَلَى الْوَاقِعِ بَعْدَ مَا وَقَفَ
وَالْغِنَا الْجَذَابُ بِالْبَتِّ ذَهَبُ
لَهُ قَالُوا مَا لَهُ آيُ إِطْلَاعُ
وَحَدَهُ بِالسَّفَرِ نَاطِ الْأَمَلِ
مِنْ غُبَارِ شَانِهِ ثُمَّ نَهَضَ
كَبِيٍّ عَلَى ظَهْرِ الْعِصْمَارِ ذَا تِبَاعٍ
يَطْلُبُ يَسْلُكُ مَعَهُ فِي الطَّرِيقِ
فِي الطَّرِيقِ يَصِلُ خَوْفَ الْفِرَاقِ
لَهُ لَمْ يَلْفَ .. فَعَادَ بِانْكِسَارٍ ..
بِهِ لِلْمَاءِ .. وَيَا لَيْتَ شَرَبَ ..
شَرِبَ الْمَهْزُولَ يَغْدُوا وَالْعَلِيلَ

(۱) ذَلِكَ الصُّوفِيُّ تَقْلِيداً ذَكَرَ
الْعِصْمَارَ رَاحَ وَيَلَايِي الْأَسْفَ
(۲) وَإِذَا مَا الرَّقْصُ ذَاكَ وَالطَّرِبُ
سَفَرَ الصُّبْحِ وَكُلُّ الْوِدَاعِ
(۳) وَالرِّبَاطُ فَرَغَ الصُّوفِيُّ ظَلَّ
فَالْمَتَاعَ لَهُ بِالْكَفِّ نَفَضَ
(۴) فَمِنْ الْفُرْقَةِ جَاءَ بِالْمَتَاعِ
يَرْبُطُ هَذَا الَّذِي كَانَ الرَّفِيقُ
(۵) رَكُضَ حَتَّى سَرِيعاً لِلْفِرَاقِ
رَاحَ لِلْأَصْطَبِيلِ بَغِيّاً لِلْعِصْمَارِ
(۶) قَالَ أَنَّ الْخَادِمَ ذَاكَ ذَهَبَ
فَهُوَ فِي الْبَارِحَةِ الْمَاءَ قَلِيلَ

خر برفت آغاز کرد اندر حنین
روز گشت و جمله گفتند الوداع
کرد از رخت آن مسافر می فشاند
تا بخر ببرند آن همراه جو
رفت در آخر خر خود را نیافت
زانکه خردوش آب کمتر خورده است

(۱) از ره تقلید آن صوفی همین
(۲) چون گذشت آن نوش و جوش و آن سماع
(۳) خاتمه خالی شد و صوفی بماند
(۴) رخت از حجره برون آورد او
(۵) تا رسد در همراهان او میشتافت
(۶) گفت آن خادم بآتش برده است

- (۱) وَرَدَ الْخَادِمُ وَالصُّوفِيَّ قَالَ
فَلَهُ الْخَادِمُ قَالَ لِحَيَّتِكَ
(۲) قَالَ مَهْلًا أَنَا قَدْ سَلَّمْتُكَ
(۳) أَقْرِنِ الْبَحْثَ بِتَوْجِيهِ وَدَعِ
مَا أَنَا سَلَّمْتُكَ عَيْنًا أَعِدْ
(۴) أَطْلُبُ مِنْكَ الَّذِي سَلَّمْتُكَ
مَالِكَ سَلَّمْتُهُ ارْجِعْ إِلَيَّ
(۵) فَالْنَبِيُّ قَالَ مَا مِنْكَ الْيَدُ
وَجَبَ أَنْ تُرْجَعَ فِي الْعَاقِبَةِ
(۶) وَ إِذَا مَا لَمْ تَكُنْ أَنْتَ الْخِصَامُ
أَنْظُرْ أَنْتَ وَ أَنَا تَوَّأَ نَسِيرُ
- فَالْحِمَارُ أَيْنَ رُمْتُ الْأَرْتِحَالَ
أَنْظُرِ الْحَرْبُ لِمَا قَالَ أَشْتَبَكَ
الْحِمَارُ وَ بِهِ وَ كَلَّمْتُكَ
حُجَّةً فَالْشَّرْعُ كَانَ الْمُتَّبِعُ
.. مِنْهُ لَا تُنْقِصُ عَلَيْهِ لَا تَزِدْ ..
بِالْيَدِ لَيْلًا بِهِ وَ كَلَّمْتُكَ
مِثْلَمَا الشَّرْعُ أَقْرَأَ يَا أَخِي
أَخَذْتُ فَهُوَ عَلَيْكَ السَّنَدُ
لَهُ بِالْبَيْتِ وَ تُعْطَى صَاحِبَهُ
تَتْرُكُ فِي ذَا وَ تَقْضِي لِي الْإِمْرَامُ
نَحْوَ قَاضِي الدِّينِ نَرْضَى مَا يَصِيرُ

- (۱) خادم آمد گفت صوفی خر کجاست
(۲) گفت خر را من بتو بسپرده‌ام
(۳) بحث با توجیه کن حجت بیار
(۴) از تو خواهم آنچه من دادم بتو
(۵) گفت پیغمبر که دستت آنچه برد
(۶) ورنه از سرکشی راضی باین
- گفت خادم ریش بین جنگی بخاست
من ترا بر خر موکل کرده‌ام
وانچه من بسپردمت واپس سپار (۱)
باز ده آنچه که بسپردم بتو
بایدش در عاقبت واپس سپرد
نک من و تو خانه قاضی دین

(۱) مراد از بحث با توجیه سخنی که مطابق احکام شرع باشد اگرچه بدلائل عقلی و منطقی مقرون نشود .

- (۱) قَالَ لِلصُّوفِيَّةِ تِلْكَ أَنَا هَجَمُوا خِفْتُ عَلَى الرُّوحِ لِيَا
 (۲) أَنْتَ بَيْنَ الْهَرِيرِ تَرْمِي الْكَبِيدَ
 (۳) وَسَطَ آلاَفِ خَمَصَانٍ سَغِبَ
 فِي أَمَامٍ مِائَةِ كَلْبٍ عَقُورُ
 (۴) قَالَ هَبْ مِنْكَ بِظُلْمٍ أَخَذُوا
 فَأَنَا الْمُسْكِينُ رُوحِي قَصَدُوا
 (۵) أَنْتَ لَمْ تَأْتِ إِلَيَّ وَالْخَيْرُ
 أَنْ هُمْ يَا مُعَدَّمٌ قَدْ ذَهَبُوا
 (۶) كَيْ أَنَا مِنْ كُلِّ مَنْ كَانَ الْجِمَارُ
 وَإِذَا مَا ابْتَعَنَهُ أَعْطَوْنِي الثَّمَنُ
 (۷) مِائَةُ جَبْرِ لَهُ إِذْ حَضَرُوا
 كُلُّ فَرْدٍ مِنْهُمْ فِي ذَا الزَّمَانِ
- كَنْتُ مَغْلُوبًا هُمْ طَرَا هُنَا
 مِنْهُمْ .. الْوَاقِعُ ذَامَالِي رِيَا ..
 وَلَهُ تَطْلُبُ آيَا هَلْ تَجِدُ
 كَلَوَّةً تَقْدِفُ تُعْطِي مَا تُحِبُّ
 هِرَّةً مَهْزُولَةً تَرْمِي غُرُورُ
 الْجِمَارِ الدِّينَ كَلَّا نَبَذُوا
 هُمْ إِلَى رُوحِي عَدُوًّا عِمَدُوا
 مَا ذَكَرْتَ لَنْ تُبَيِّنَ مَا صَدَرَ
 بِالْجِمَارِ وَعَلَيَّ شَغَبُوا
 أَخَذَ ابْتِغَاءً مِنْهُ بِاضْطِرَارٍ
 ذَهَبًا عَنْهُ بِتَوَزِيْعٍ حَسَنٍ
 هُمْ جَاءَ لَوْ بِهِمْ اخْتَبِرُ
 كَانَ فِي أَقْلِيمٍ أَعْيَى بِالْمَكَانِ

حمله آوردند و بودم نیم جان
 اندر اندازی و جوئی زان نشان (۱)
 پیش صد سگ گربه پژمرده ای
 قاصد جان من مسکین شدند
 که خرت را می برند ای بینوا
 ورنه توزیعی کنند ایشان زرم
 این زمان هریک باقلیمی شدند

(۱) گفت من مغلوب بودم صوفیان
 (۲) تو جگر بندی میان گریکان
 (۳) در میان صد گرسنه کرده ای
 (۴) گفت گیرم از تو ظلماً بستند
 (۵) تو نیائی و نگویی مرا
 (۶) تاخر از هر که بود من و اخرم
 (۷) صد تدارک بود چون حاضر بدند

- (۱) فَأَنَا مَنْ أُمِسَّكَ مَنْ أَذْهَبُ
فَعَلَى رَأْسِي مِنْكَ ذَا الْقَضَا
(۲) كَيْفَ لَمْ تَأْتِ إِلَيَّ وَتَقُولُ
فِي الْأَمَامِ لَكَ حَانَ أَعْرِفَ لَعَلَّ
(۳) قَالَ وَاللَّهِ أَنَا كَمْ مَرَّةً
كَبَّرْتُ عَلَى الْأَعْمَالِ ذِي أَوْقِفُكَ
(۴) أَنْتَ كَمْ قُلْتَ مَدَامًا يَا وَلَدُ
أَنْتَ مِنْ كُلِّ الْمَذْيِ قَالُوا بِذَوِّكَ
(۵) ثُمَّ عُدْتُ قَائِلًا قَدْ عَلِمَا
رَجُلٌ عَارِفٌ أَزْدَادَ رِضَا
(۶) قَالَ هَذَا الْقَوْلُ قَالُوا كُلُّهُمْ
أَيْضًا الْقَوْلُ لِي قَدْ لَطُفَا
- بِهِ لِلْقَاضِي وَمَاذَا أَطْلُبُ
وَرَدَ اللَّهُ لَنَا فِي ذَا قَضَى
يَا غَرِيبُ مِثْلَ ذَا الظُّلَمِ الْمَهُولِ
تَقْدُرُ تَرْفَعُهُ قَبْلَ الْفَشْلِ
جِئْتُ مِنْكَ فِي صَفَاءِ الْفِطْرَةِ
وَبِمَا حَانَ لَكَ أَخْبِرْ كَا
الْحِمَارُ ذَهَبَ .. الْعَيْشُ رَغْدُ ..
أَكْثَرَ تَرْقُصُ فِي وَجْدٍ وَشَوْقٍ
هُوَ فِي كُلِّ الْأُمُورِ فِيمَا
هُوَ فِي التَّقْدِيرِ هَذَا وَالْقَضَا
رَقَّصُوا طَرًّا وَطَابَ فِعْلُهُمْ
ذَوِّقِي جَاءَ وَقُلْتُ مِنْ صَفَا

این قضا از خود تو آمد بر سرم
پیش آمد این چنین ظلم مهیب
تا ترا واقف کنم از کارها
از همه گویندگان باذوق تر
زین قضا راضی است مرد عارفست
مر مرا هم ذوق آمد گفتنش

(۱) من که راگیرم که را قاضی برم
(۲) چون نیامی و نگوئی ای غریب
(۳) گفت والله آمدم من بارها
(۴) تو همی گفتی که خر رفت ای پسر
(۵) باز میگفتم که او خود واقف است
(۶) گفت آنرا جمله میگفتند خوش

- (۱) فَبِي تَقْلِيدُهُمْ قَدْ ذَهَبَا
فَعَلَى تَقْلِيدِهِمْ حَتَّى الْأَبَدِ
(۲) سِيمًا تَقْلِيدُ مِثْلِ ذِي اللَّتِي
مَنْ لِمَاءِ الْوَجْهِ لِلْخُبْزِ الزَّهِيدِ
(۳) عَكْسُ ذَوْقِ ذَا الْفَرِيقِ ضَرْبًا
لَهُ وَالدُّوْقِيُّ مِنْ عَكْسِ غَدَا
(۴) لَزِمَ الْعَكْسُ مِنَ الصَّحْبِ الْمِلَاحِ
كَيْ بِلَا عَكْسٍ مِنَ الْبَحْرِ لَكَا
(۵) فَإِذَا مَا الْعَكْسُ ذَا فِي الْأَوَّلِ
وَإِذَا مَا كَرَّرَ التَّحْقِيقَ كَانَ
- مَرَّةً فِي الرِّيحِ ذَرَانِي هَبَا
مَا تَا لَعْنَةٍ مِنْ كُلِّ أَحَدِ
مَا لَهَا حَاصِلُ رَهْنِ الْغَفْلَةِ
أَهْرَقْتُ شَوْهَتِ الْحِظِّ السَّعِيدِ
فَوْقَ قَلْبِي وَ لِهُذَا أَنْتَسِبَا
وَ سَوَى التَّقْلِيدِ فِيهِ مَا بَدَا
مَنْ هُمْ عَيْنُ الرَّشَادِ وَالْفَلَاحِ
تَسْحَبُ الْمَاءَ وَ تَشْفِي مَا يَكَا (۱)
ضَرْبَ التَّقْلِيدِ قُلْ بِالْمَثَلِ
وَ بِهِ الْفَارِقُ لِلْإِثْنَيْنِ بَانَ (۲)

(۱) ای بان تشفی من العکس والاثار بان تكون آخذاً لماء حياة المعانی من بحر الحقيقة بلاوساطة الاحباب لتجد مرتبة المحققین (۲) ای ان العکس اذا ضربك اولاً بواسطة اجتماع المحبین او بواسطة خلق الذکر والسماع والصفاء اعلم انه تقلید ولا تغتر به ولما یكون ذلك مرة بعد اخرى بواسطة الاحباب او بغیر واسطتهم متوالیاً یكون ذلك تحقیقاً ویقال لمن اعترته هذه الحالات محقق -

که دو صد لعنت بر این تقلید باد
کابرو را ریختند از بهر نان
وین دلم از عکس ذوقین میشدی
که شوی از بحر بی عکس آب کش
چون بیابی شد شود تحقیق آن

(۱) مر مرا تقلیدشان برباد داد
(۲) خاصه تقلید چنین بیحاصلان
(۳) عکس ذوق آن جماعت میزدی
(۴) عکس چندان باید از یاران خوش
(۵) عکس کاول زد تو آن تقلید دان

- (۱) فَمِنْ الصَّحْبِ إِذَا التَّحْقِيقُ لَمْ
لَا تَخِلَّ الصَّدْفَ بِالْقَطْرَةِ
(۲) إِنْ تَرْمَ تَصْفُو وَتَخْلُو مِنْ كَدَرٍ
فَسُتُورَ الطَّمَعِ بِالْمَرَّةِ
(۳) حَيْثُ ذَا التَّقْلِيدِ لِلصُّوفِيِّ مِنْ
فَهُوَ عَنْ نُورٍ وَلَمَعَ رِبْطًا
(۴) طَمَعُ أَكْلِ الطَّعَامِ بِالْمُنَى
مَنَعَ عَقْلَهُ أَنْ يَدْرِيَ بِمَا
(۵) فِي الْمِرَاتِ الطَّمَعِ لَوْ نَهَضَا
مِثْلَنَا الْمِرَاتُ كَانَتْ بِالْإِنْفَاقِ
- يَاتِ لَا تَبْعُدْ وَلَا تُلُو الْقَدَمُ
لَمْ تَكُ الْقَطْرَةُ ذِي بِالدُّرَّةِ (۱)
عَقْلِكَ وَالسَّمْعُ بَتًّا وَالبَصَرُ
أَنْتَ مَزَقٌ وَأَزِلُّ عَنْ بَكْرَةٍ
طَمَعٌ كَانَ وَحَرِصٌ قَدْ كَمِنُ
..عَقْلَهُ التَّقْلِيدُ رَامَ غَلْطًا..
طَمَعٌ بِالدَّوْقِ ذَاكَ وَالْغِنَا
قَالَ تَقْلِيدًا وَمَا مِنْهُ نَمَى
زَمَنًا وَ الْوَجْهَ مِنْهَا عَرَضًا
..وَلَهَا كَمْ حَسَنَ وَصْفًا وَرَاقَ.. (۲)

(۱) ای مادام لك العكس لم يتحقق لا تنقطع عن الصلحاء ولا تبعد عنهم لانك لم تصل ومحتاج الى المرشد ولا تنقطع عن الصدف لان تلك القطرة لم تك ولم تصدردا يعنى قطرة الذوق والوجد في قلبك لم تصدردا و لم تتحقق ولم تنل مرتبة الكمال و المراد من قطرة الذوق ما انعكس عليك و وقع في قلبك من آثار المرشد ولا تطمع بالعجب في نفسك فانه يكون السبب في انقطاعك عن مرشدك ان اردت ان تكون صافي النظر والعقل والسمع فاخرق حجب ذلك الطمع - (۲) ای ولكن ليس للمرء آت طمع فلا نفاق فيها -

از صدف مگسل نشدان قطره در
بردران تو پردهای طمع را
عقل او بر بست از نور ولمع
مانع آمد عقل او را زاطلاع
در نفاق آن آینه چون ماستی

(۱) تا نشد تحقیق از یاران مبر
(۲) صاف خواهی چشم و عقل و سمع را
(۳) زانکه آن تقلید صوفی از طمع
(۴) طمع لوت و طمع آن ذوق و سماع
(۵) گر طمع در آینه برخاستی

- (۱) فَلَوْ الْمِيزَانُ قَدْ كَانَ الظَّمْعُ
فَمَتَى الْمِيزَانُ فِي تَوْصِيفِ حَالٍ
(۲) قَالَ هَبْ قَارُونَ صِرْتَ بِالطَّمْعِ
آخِرَ الْأَمْرِ بِذِي الصَّحْرَاءِ تَغُورُ
(۳) فِي الدُّنَا كُلُّ نَبِيٍّ مُرْسَلٍ
مِنْكُمْ الْأَجْرَ لِيَتَّبِعُنِي أَنَا
(۴) قَدَائِلُ أَنَا وَ الْحَقُّ الْقَدِيرُ
أَجْرَ دَلَالِيَنِي الْحَقُّ لَكُمْ
(۵) كَانَ لِلدَّلَالِ أَجْرٌ بِالْعَمَلِ
لَزِمَ أَنْ يَمْنَحَ الْحَقُّ لَهُ
- لَهُ بِالْمَالِ وَ لِلْجِرْصِ نَزْعٌ
..صَدَقَ الْقَاضِي كَانَ فِي الْجِدَالِ..
بِكُنُوزٍ ذُخِرَتْ زِدَتْ وَلَعٌ
أَنْتَ مَعَ تِلْكَ الْكُنُوزِ وَ تَبُورُ
مِنْ صَفَاءٍ قَالَ بِالْقَوْلِ الْجَلِيلِ (۱)
مَا طَلَبْتُ.. لَا وَلَا رُمْتُ الثَّنَاءَ..
أَشْتَرَاكُمْ لَهُ بِالسَّعْرِ الْكَثِيرِ (۲)
وَلَهُ أَعْطَى.. فَمَا شَغَلَنِي بِكُمْ..
وَفَقَّ سِعْرِ الْوَقْتِ أُوطِيقَ الْأَمَلِ
كَيِّ يَقُولُ بِالْأَجْزَاءِ مَا يَشْبَهُ

(۱) قال الله تعالى في سورة الانعام (قل لا اسئلكم عليه اجراً ان هو الا ذكرى للعالمين) وقال تعالى في سورة ص (قل ما اسئلكم عليه اجراً وما انا من المتكلفين ان هو الا ذكر للعالمين) و قال تعالى مثل ذلك في سورة هود ايضا - (۲) قال تعالى في سورة التوبة (ان الله اشترى من المؤمنين انفسهم و اموالهم بان لهم الجنة) - (قوله دوسرى فى الاصل) بعنى اعطى من الجانبين اى من جانب البائع و جانب المشتري او اعطانى فى الدنيا النبوة وفى الجنة الصدارة -

راست کى گفتی ترازو وصف حال
آخر الامر اندر اين هامون شوى
من نخواهم مزد پيغام از شما
داد حق دلايم هر دو سرى
مزد بايد داد تا گويد سزا

(۱) گر ترازو راطمع بودى بمال
(۲) گفت گيرم کز طمع قارون شوى
(۳) هر نبى ميگفت با قوم از صفا
(۴) من دليلم حق شما را مشتري
(۵) هست مزد کار مر دلارا

- (۱) مَا هُوَ بِالذَّاتِ حَقُّ عَمَلِي
هَبْ أَبُو بَكْرٍ هُوَ لَمَّا فَلَحْ
- (۲) لَيْسَ حَقِّي أَنَا مِثْلَ مَا وَجِبَ
وَ مَتَى قَدْ كَانَ دُرُّ عَدَنِ
- (۳) قِصَّةٌ وَاحِدَةٌ أَحْكِي لَكَ
كَيْ بِهَا تَعْلَمَ أَنَّ الطَّمْعَ
- (۴) كُلُّ مَنْ بِالطَّمْعِ وَالْجِرْصِ بَانَ
إِنَّ عَيْنَ الْقَلْبِ مَعَ سِتْرِ الطَّمْعِ
- (۵) فَخِيَالُ الْجَاهِ دَوْمًا وَ الذَّهَبُ
مِثْلَمَا فِي الْبَصْرِ كَانَ الشَّعْرُ
- (۶) غَيْرَ سَكْرَانٍ مِنَ الْحَقِّ أَمْتَلَا
هُوَ حُرٌّ خَالِصٌ مِنْهُ الْبَصَرُ
- نَظَرُ الْمَحْبُوبِ ذِي الْوَصْفِ الْجَلِّي (۱)
أَرْبَعِينَ أَلْفَ دِينَارٍ مَنَحَ
أَرْبَعِينَ أَلْفَ دِينَارٍ ذَهَبَ (۲)
شَبَهَا لِلشَّيْءِ بِالثَمَنِ
فَيَعْقِلُ أَسْتَمِعَهَا مَدْرَكَا
صَارَ لِلسَّمْعِ رِبَاطًا مَنَعَا
أَلَكْنَا . كَانَ ثَقِيلًا بِاللِّسَانِ
قُلْ مَتَى تَنْظُرُ نُورًا وَ لَمَعَ
فِي أَمَامِ عَيْنِهِ النُّورَ حَجَبَ
حَجَبَ النُّورَ السَّنِيَّ وَ النَّظْرُ
لَوْلَهُ تُعْطَى الْكُنُوزَ وَ الْمَلَأُ
قَدْ رَأَى الْحَقَّ وَ بِالرُّؤْيَا سَكْرًا..

(۱) روى ان ابابكر الصديق انفق اربعين الف دينار فى حب النبى (ص) حتى لم يبق له شئى ولم يخرج من الدار ثلاثة ايام لئلا يجد ستر عورته - (۲) الشبه الخرز الا سود و هو يكون من البور النهج -

گرچه خود بوبکر بخشد چل هزار
کى بود شبه شبه در عدن
تا بدانى که طمع شد بند گوش
با طمع کى چشم دل روشن شود
همچنان باشد که موى اندر بصر
گر چه بدهى گنجها او حر بود

(۱) چیست مزد کار من دیدار یار
(۲) چل هزار او نباشد مزد من
(۳) يك حکایت گویمت بشنو بهوش
(۴) هر که را باشد طمع الکن بود
(۵) پیش چشم او خیال جاه و زر
(۶) جز مگر مستی که از حق پر بود

- (۱) مَنْ مِنَ الرُّؤْيَا لِلْحَقِّ الظَّفَرِ نَالَ وَ الْوَاقِعِ لِلْأَمْرِ نَظَرَ
 ذِي الدُّنَا فِي عَيْنِهِ كَأَنْتَ دَنَسَ
 تَقَرَّرَ مِنْهَا .. وَ لِلنُّورِ التَّمَسُّ ..
 (۲) لَكِنْ الصُّوفِيَّ ذَاكَ بِالْبَعِيدِ
 كَانَ عَنْ سُكْرِ بِهِ الصَّحُورِ يَدُ
 كَانَ أَعْشَى .. مَا رَأَى النُّورَ الْخَطِيرُ ..
 (۳) فَصَرِيحِ الْحَرِصِ أَلْفَ قِصَّةٍ
 سَمِعَ دَوَّمَ دَرَى بِالْإِحْصَاءِ
 نَكْتَةً وَاحِدَةً فِي السَّمْعِ لَهُ
 لَمْ يَجِدْ .. فِي حَرِصِهِ أَزْدَادَ وَلَهُ ..

فی بیان تعریف المنادین من قبل القاضي اطراف

البلدة المفلس

- (۴) كَانَ شَخْصٌ مُفْلِسٌ عُسْرًا وَجَدَ
 مَا لَهُ وَ الْمُلْكُ وَ الْبَيْتَ فَقَدْ (۱)
 بَقِيَ فِي السِّجْنِ قَى رَهْنِ الْقِيُودِ
 لَا أَمَانَ لَهُ لَا يَخْلُ يَعُودُ

(۱) - قال فی النهج المراد من المفلس الشيطان لكونه بريئاً من الطاعة باقياً الى يوم القيمة

و من السجن الدنيا ومن اهل السجن انواع انبشر روى عن سلمان: الدنيا سجن المؤمن وجنة الكافر ..

- (۱) هر که از دیدار بر خوردار شد
 این جهان در چشم او مردار شد
 (۲) لیک آن صوفی زمستی دور بود
 لاجرم از حرص او شبکور بود
 (۳) صد حکایت بشنود مدهوش حرص
 در نیاید نکته در گوش حرص

تعریف کردن منادیان قاضی مفلسی را گرد شهر

- (۴) بود شخصی مفلسی بی خانمان
 مانده در زندان و بندی بی امان

- (۱) لُقْمَةً مِّنْ سُجْنُوا قَدْ أَكَلَا
فَوْقَ قَابِ الْخَلْقِ صَارَ مِنْ طَمَعٍ
(۲) لَمْ تَكْ مِنْ قُوَّةٍ حَتَّى أَحَدٌ
إِذْ هُوَ اللَّقْمَةُ بِالْكُلِّ خَطَفَ
(۳) كُلُّ مَنْ عَنِ دَعْوَةِ الرَّحْمَنِ كَانَ
الَّذِينَ السَّائِلُ هَبْ فِي النَّظَرِ
(۴) فَالْمُرَوَاتِ هُوَ قَدْ وَ ضَمًّا
وَ بِهَذَا الْخَاطِفِ لِلْخُبْرِ قَدْ
(۵) لَوْ إِلَى زَاوِيَةٍ لِلرَّاحَةِ
فِي الْأَمَامِ لَكَ مِنْ ذَاكَ الطَّرْفِ
(۶) أَبَدًا زَاوِيَةً مَا وَجِدَتْ
فِي مَكَانِ الْخَلْوَةِ لِلْحَقِّ لَا
- بِاطِلًا بِالنَّهْمَةِ الْعُمَرُ ابْتُلَى
جَبَلٌ قَافٍ بِهِ ازْدَادٌ وَ اجْزَعُ
يَا كُلُّ اللَّقْمَةِ طَيِّبًا وَ رَنَدٌ (۱)
سُرْعَةً مِنْهُ وَ مِنْ جُوعٍ رَجَفَ..
بِالْبَعِيدِ فَهُوَ عِنْدَ الْإِمْتِحَانِ
كَانَ سُلْطَانًا وَ بِالْمَلِكِ ظَفَرُ
تَحْتَ رِجْلَيْهِ بِحَرِصٍ وَ لِمَا
حَوْلَ السِّجْنِ سَعِيرًا مُتَقَدِّ
أَبَدًا تَهَرَّبُ خَوْفَ الْآفَةِ
آفَةٌ جَاءَتْ.. لَكَ الطَّمَعُ انْحَرْفَ..
مَالَهَا وَحْشٌ وَ فُخٌّ فُقِدَتْ
مَا سِوَاهَا الرَّاحَةُ فِي ذِ الْمَلَأِ

(۲) - فی الاصل (زهره نی) الزهرة هی المرارة دخلت علیها اداة النفی فصارت لامرارة بمعنی

لاقدرة - نسخة ثانية - ونط وار تجف -

بر دل خلق از طمع چون کوه قاف
زانکه آن لقمه ربا چابک برد
او گدا چشمست اگر سلطان بود
گشت زندان دوزخی زان نان ربا
زان طرف هم پیش آمد آفتی
جز بخلوتگاه حق آرام نیست

(۱) لقمه زندانیان خوردی گراف
(۲) زهره نی کس را که لقمه نان خورد
(۳) هر که دور از دعوت رحمن بود
(۴) او مروت را نهاده زیر پا
(۵) گر گریزی بر امید راحتی
(۶) هیچ کنجی بی ددو بی دام نیست

- (۱) أَبَدًا زَاوِيَةً فِي ذِي الدُّنَا
يَسُوِي دَقَّ الْحَصِيرِ وَ سَوَى
(۲) قَسَمًا بِاللَّهِ ذِي الْفَضْلِ الْكَبِيرِ
تَلْتَجِي تَبَلَّ بِسُورِ سَغَبِ
(۳) سَمَنَ الْإِنْسَانِ جَاءَ مِنْ خِيَالِ
(۴) وَ الْخِيَالَاتُ لَهُ لَوْ تُظْهِرُ
ذَابَ مِثْلَ الشَّمْعِ بِالنَّارِ اقْتَرَنَ
(۵) مَعَ خِيَالَاتِ الْمَلَحِ الطَّيِّبِ
بَيْنَ حَيَاتٍ وَ شَرٍّ عَقَرَبِ
- مَنْ بِهَا يَأْتِي الْخَلَاصَ زَمْنَا (۱)
أُجْرَةَ الرِّجْلِ إِنْ لَنْ تُرَى
لَوْ بِثَقْبِ الْفَارَةِ الدَّاجِي الصَّغِيرِ (۲)
حَدَّ أَظْفَارُهُ الثَّقْبَ طَلَبِ
لَوْ خِيَالَاتُهُ بَأَنْتِ بِالْجَمَالِ (۳)
أَلْقِيحَ .. الصَّفْوِ مِنْهَا يَغْدُرُ..
.. إِذْ بِهِ عَرَسَ حُزْنٌ وَ شَجَنُ..
لَوْ يَخْلِي اللهُ فِي مَرِّ السِّنِينَ
وَ لَكَ مِنْ أَحَدٍ لَمْ يَقْرَبِ

(۱) - ای لا بیسر الخلاص من هذه الدنيا بلا اجرة قدم ولا بلادق الحصير ای لازم لمن يكون في الدنيا السعي و الزحمة و المشقة روى عن أنس انه قال (ص) لو كانت المؤمن في جحر ضب لقيض الله فيه من يؤذيه و في رواية منافقا يؤذيه . (۲) - نسخه ثانیة - صاحب کف و بالثقب رغب - (۳) - لان تناسب الاعضاء الظاهرة و نشوها من تأثیرات الباطن ان حسناً فحسنة و ان سبئاً فسيئة و لهذا يقول (ورخیالاتش نماید ناخوشی) .

- (۱) کنج زندان جهان ناگزیر
(۲) و الله از سوراخ موشی در روی
(۳) آدمی را فر بهی هست از خیال
(۴) و رخیالاتش نماید ناخوشی
(۵) در میان مار و کژدم گر ترا
- نیست بی پامزد و بی دق الحصیر (۱)
مبتلای گربه چنگالی شوی
گر خیالاتش بود صاحب جمال
میکدازد همچو موم از آتشی
با خیالات خوشان دارد خدا

(۱) - دق الحصیر نام ولبه که برای خانه نوساز دهند و فرش را حصیر نواندازند و پیارسی بوریا کومی گویند و در این مورد مقصود زحمت و مشقت است .

- (۱) كَانَتْ الْحَيَاتُ وَالْعُقَرَبُ ذَاكَ
 إِذْ لَكَ كَانَ الْخِيَالُ الْكِيمِيَاءُ
 (۲) حُلُوا الصَّبْرُ الَّذِي مَرَّ غَدَا
 إِذْ لَهُ كَانَتْ خِيَالَاتُ الْفَرَجِ
 (۳) فَمِنْ الْإِيمَانِ حَلَّ فِي الضَّمِيرِ
 ضَعْفُ إِيْمَانٍ غَدَا قُطِعَ الرَّجَاءُ
 (۴) فَمِنْ الْإِيمَانِ لِلرَّأْسِ وَجَدَ
 كُلُّ مَنْ لَيْسَ لَهُ صَبْرٌ فَمَا
 (۵) فَالْتَبَيَّ قَالَ لَمْ يُعْطِ أَحَدٌ
 فِي الضَّمِيرِ الصَّبْرَ كُلُّ مَنْ وَجَدَ
 (۶) ذَلِكَ الْوَاحِدُ فِي عَيْنِكَ كَانَ
 وَهُوَ فِي الْعَيْنِ لِذَلِكَ الْآخِرِ
- مُونِسِينَ لَكَ بِالْكُلِّ هُنَاكَ
 لِلنَّحَاسِ .. وَبِهِ عُدَّتِ الصَّفَاءُ ..
 مِنْ خِيَالٍ طَيِّبٍ مِنْهُ بَدَأَ
 لِلْأَمَامِ وَرَدَّتْ بَعْدَ الْخَرْجِ
 جَاءَ ذَاكَ الْفَرَجُ السَّامِي الْخَطِيرُ
 وَالزَّحِيرُ .. الدَّاءُ مِنْ غَيْرِ دَوَاءُ ..
 تَاجَا الصَّبْرُ .. وَفِي الدَّسْتِ قَعْدُ ..
 لَهُ إِيْمَانٌ وَلَا خُلُقٌ سَمَى
 رَبِّهِ الْإِيمَانُ مَنْ كَانَ فَقَدْ (۱)
 لَهُ إِيْمَانًا بِهِ الصَّبْرُ أَعْدُ ..
 حَيَّةَ رُقُطَاءَ بِالْقَدْرِ مُهَانَ
 الْحَبِيبُ الْمُبْهَجُ لِلْخَاطِرِ

(۱) - قال النبي (ص) من لا صبر له فلا إيمان له . و المقصود نفى الإيمان الكامل

- | | |
|-----------------------------------|-------------------------------|
| (۱) مار و کژدم مر ترا مونس بود | کان خیالات کیمیای مس بود |
| (۲) صبر شیرین از خیال خوش شده است | کان خیالات فرج پیش آمده است |
| (۳) آن فرج آید ز ایمان در ضمیر | ضعف ایمان نا امیدی و زحیر (۱) |
| (۴) صبر از ایمان بیابد سر کله | حيث لا صبر فلا ایمان له |
| (۵) گفت پیغمبر خدای ایمان نداد | هر که را نبود صبوری در نهاد |
| (۶) آن یکی در چشم تو ماند چو مار | هم وی اندر چشم آن دیگر نگار |

(۱) - یعنی از ایمان صبر و از ضعف ایمان نا امیدی پیدا میشود .

- (۱) إِذْ خِيَالٌ كُفِّرِهِ فِي عَيْنِكَ
وَهُوَ فِي عَيْنِ الْخَلِيلِ وَالْخِيَالِ
(۲) أَنْ كِلَا الْفَعْلَيْنِ قَدْ بَا تَامَعَا
رَبَّمَا قَدْ كَانَ بَدْرًا وَ هَلَالُ
(۳) نِصْفُهُ الْمُؤْمِنِ كَانَ نِصْفُهُ
نِصْفُهُ حَرَصًا يَجُرُّ وَ طَمَعُ
(۴) رَبِّكُمْ قَالَ فَمِنْكُمْ مُؤْمِنٌ
قَالَ مِنْكُمْ كَافِرٌ ضَلَّ طَرِيقُ
(۵) مِثْلُ ثَوْرِ كَانَ نِصْفُ جِلْدِهِ
نِصْفُهُ الْآخِرُ كَانَ الْيَقَقَا
- لَا حَ وَ الْمَنْفُورَ بَانَ عِنْدَكَ (۱)
كَانَ لِلْإِيمَانِ فِيهِ وَ الْجَمَالُ
فِي أَمْرِهِ فَرِدَ هُمَا قَدْ جَمَعَا
رَبَّمَا فَخًّا يَكُونُ وَ حِبَالُ
الْمَجُوسِيِّ .. يُخْلِفُ وَصْفُهُ..
نِصْفُهُ صَبْرًا يَجُرُّ وَ وَرَعُ
ثُمَّ أَيْضًا .. وَ هُوَ مُعْطٍ مُحْسِنٌ (۲)
وَ مَجُوسِيَّ عَرِيقُ وَ عَتِيقُ
أَسْوَدَ اللَّيْلِ أَتَى مِنْ عِنْدِهِ
أَبْيَضَ كَالْبَدْرِ جَلَى الْقَسَقَا

(۱) - افاد قدس سره انه يمكن ان يكون شيئي واحد ذا اعتبارين من اعتبار مליح ومن اعتبار قبيح فان من تخيل ان المال سبب للغفلة والكفر و الطغيان نظرا الى قوله (ع) المال حية ومن تخيل انه سبب للخيرات والصدقات والنجاح نظرا الى قوله (ع) نعم المال الصالح للرجل الصالح (۲) - قال تعالى في سورة الثقلين (هو الذي خلقكم فمنكم كافر و منكم مؤمن)

- (۱) زانکه در چشمت خیال کفر اوست
(۲) کاندرین یک شخص هر دو فعل هست
(۳) نیم او مؤمن بود نیمیش کبر
(۴) گفت یزدانت فمنکم مؤمن
(۵) همچو گاوی نیمه جلدش سیاه
- وان خیال مؤمنی در چشم دوست
گاه ماهی باشد او و گاه شست (۱)
نیم او حرص آوری نیمیش صبر
باز منکم کافر کبر کهن
نیمه دیگر سپید و همچو ماه

(۱) - برا آگاهی از معنی این بیت و ابیات سه گانه بعد بصفحه ۴۶ ج ۲ شرح بحر العلوم رجوع شود.

- (۱) كُلُّ مَنْ ذَا النِّصْفِ حِينًا نَظَرَا
رَدَّهُ بِالطَّبْعِ عَنْهُ نَفَرَا (۱)
- (۲) مِنْ جَمَالِ يُوسُفَ كَمْ تَفَرُّوا
جَدُّ .. وَدَّ لَوْ بِهِ قَدْ ظَفَرَا ..
لَهُ إِخْوَانٌ إِذَا مَا نَظَرُوا
نُورًا .. الصُّبْحَ أَنَارَ وَ هَدَى ..
- (۳) مِنْ خِيَالٍ قَبَّحَ الْعَيْنُ اللَّتَى
فَرَّعَ الْقُبْحَ رَأَتْ بِالْمَرَّةِ (۲)
- قَدْ بَدَأَ فِيهِ وَ عَيْنُ الْأَصْلِ مَا
ظَهَرَتْ .. وَ الْفَرْقُ أَرْضَ وَ سَمَا .. (۳)
- (۴) نُورُ عَيْنِ الظَّاهِرِ بِالْمَثَلِ
ظَلَّ تِلْكَ الْعَيْنُ ذِي النُّورِ الْجَلِيِّ (۴)
- كُلُّ مَا الْعَيْنُ لَهُ تِلْكَ رَأَتْ
لَهُ عَيْنُ الظَّاهِرِ ذِي رَجَعَتْ

(۱) ای کذاک کل من یری نفسانیه و بشریه انسان و نظر الیها ینفر و اذا نظر الی عقله و حصاله الحمیده و روحانیتہ یطلبه و یحتاج لو صاله و کذاک کل من طلب حظ الدنیا و معاصیها یری الدنیا حسنة و یتفاخر بها و یری الامراض و المصائب بها قبیحة لانه نظر بالعين الظاهرة و لو نظر بالعين الباطنة لرأى الامر بالعکس و تدارک الاخرة و مثل آخر (از جمال یوسف اخوان بس نفور)

(۲) - ای العین الظاهرة بالخیال القبیح رأت یوسف قبیحا حالة کون العین المنسوبة الی الاصل غایبة و عنة ذلک (چشم ظاهر سایه آن چشم دان) (۳) - نسخه ثانیه - نور و عی - (۴) - ای ان عین الظاهر ظل تلك العین اللتی هی عین الاصل و عین الحقیقة فانها تری حقیقة کل شیئی و کل مارأته تلك العین الحقیقیة ترجع الیه هذه العین الظاهرة و تفرو تعترف به کانه یقول العین الظاهرة تخطی فی بعض الامور و لکن عاقبة الامور کل ما کان قبیحا فی الحقیقة یتظهر فی العین الظاهرة و کل ما کان حسنا و لطیفاً یتظهر فی الحقیقة -

- (۱) هر که این نیمه به بیند رد کند
لیک اندر دیدۀ یعقوب نور (۱)
- (۲) از جمال یوسف اخوان بس نفور
چشم فرع و چشم اصلی ناپدید
- (۳) از خیال بد مرو را زشت دید
هر چه این بیند بگردد این بدان (۲)
- (۴) چشم ظاهر سایه آن چشم دان

(۱) - این بیت مربوط به بیت سابق است (آن یکی در چشم تو ملاند چو مار)
(۲) - یعنی این چشم بدنی سایه چشم دل است اگر چشم دل نورانی و گشاده شود که میات خود را در ذات حق و صفات حق بیند این چشم نیز نورانیست و خیال خوش پیدا میکند و اگر چشم دل نایبناست این چشم بدنی نیز مانند چشم حیوانات است و نورانی نیست (از شرح بحر العلوم)

- (۱) وَهَبَ الظِّلَّ لَذَا الْأَصْلِ غَدًا
لَكِنْ أَنَّى الظِّلُّ مَعَ شَمْسِ الْفَلَكَ
- (۲) لِلْمَكَانِ تَنْسَبُ أَنْتَ وَكَانَ
ذَلِكَ الدُّكَانَ سُدَّ وَافْتَحَ
- (۳) لِلْجِهَاتِ السِّتِ لَا تَهْرَبِ لِأَنَّ
بَهَرَتْ وَالسِّتَةُ الْأَبْوَابُ كَمْ
- (۴) لَوْ كَيْلٍ كَانَ لِلْقَاضِي الْفِطْنُ
- فَرَعًا .. الْفَرَعُ مِنَ الْأَصْلِ بَدَأ ..
قَدَمًا جَرَّ .. وَ إِيَّاهُ سَلَكَ ..
أَصْلُكَ فِي الْقِدَمِ فِي اللَّامِكَانِ
لَكَ ذَا الدُّكَانَ .. وَافْلَحَ وَانْجَحَ ..
فِي الْجِهَاتِ السِّتَةِ الْأَبْوَابُ مَنْ
حَائِرَاتٍ حَائِرَاتٍ فِي الظُّلَمِ (۱)
- فِي بَيَانِ شَكَايَةِ أَهْلِ السِّجْنِ عِنْدَ وَكِيلِ الْقَاضِي مِنَ يَدِ الْمَفْلَسِ وَجَوْرِهِ
- شَاكِيًّا جَاءَ إِلَيْهِ مَنْ سِجْنِ

(۱) ای لا نهرب الى الجهات الست لانه في الجهات الست ستة طرق والستة الطرق هي الحواس الخمسة مع الحس المشترك والستة مستهلكة ميتة لا يمكن الخلاص منها الا بافتائها في طريق العشق ولهذا شرع قدس سره يعلم السالك طريق الهرب من الجهات الست وانها دكان الدنيا وما ينتج منها من المفاسد بحكاية تفيد شكايه خلق الزندان الى القاضي من المفلس وكلمات شش دره ومات است مات) الاولى اصطلاح على المغلوبيه في لعبة النرد والثانية اصطلاح على المغلوبيه في لعبة الشطرنج في اللغة الفارسية كما هو مذکور في الشرح الفارسي واراد بالزندان الدنيا ويا قاضي الحاجات وبالمفلس الشيطان فقال (شكايت كردن اهل پيش وکیل قاضي از دست مفلس)

- (۱) سایه اصل است فرع اما کجا
(۲) تو مکانی اصل تو در لامکان
(۳) شش جهت مگریز زیرا در جهات
- سایه با خورشید پا دارد بجا (۱)
ان دکان بر بند و بگشا این دکان
شش دره است و شش دره مات است مات (۲)

شکایت کردن اهل زندان نزد وکیل قاضی از دست آن مفلس

- (۴) با وکیل قاضی ادراك مند
اهل زندان در شکایت آمدند

(۱) یعنی هرچه را اصل میتواند دید لازم نیست که فرع هم بردیدن آن توانا باشد چنانکه چشم دل حق را می بیند و فرع نمی بیند - (۲) شش دره هر چه زیاده دارای شش درویش جهت باشد و خانه های شطرنج و طاس نرد و کعبتین و نوعی از بازی نرد که مهره های حریف درش خانه متصل و پیوسته بهم واپس مانده باشد و بیرون آمدن نتواند - و سرگردان و متعیر -

- (۱) أَنْ عَلَى الْقَاضِي لَنَا الْحَالُ السَّلَامُ
قُلْ لَهُ مَا نَحْنُ مِنْ ذَا الرَّجُلِ
(۲) هُوَ فِي ذَا السِّجْنِ قَدْ ظَلَّ مُدَامَ
(۳) فَالْسَّجِينُ لَمْ يَجِدْ مِنْ لُقْمَةٍ
عَمَلٍ وَالطَّعْمَةِ ثُمَّ وَجَدَ
(۴) فِي الزَّمَانِ ذَاكَ يَأْتِي لِلْأَمَامِ
وَلَهُ الْحِجَّةُ أَنْ قَالَ كُلُّوْا
(۵) كَالذُّبَابِ حَضَرَ عِنْدَ الطَّعَامِ
(۶) عِنْدَهُ اللَّاشِيئَى كَانَ لَوْ حَضَرَ
لَوْلَهُ قُلْتُ اكْتَفَى زِدْتَ لَقَمَ
- رَحْمَةً بَلَّغَ وَائِضًا فِي الْكَلَامِ
الَّذِي نَكْظُمُ بِالْخَلَالِ
سُخْرَةً لَعَابَ أَكَالِ الطَّعَامِ
وَ إِذَا مَا مَاءً مِنْ حَيْلَةٍ
وَلَهَا بِالْأَكْلِ نَطٌّ وَقَصْدُ
سَقَرِي الْخَلْقِ مِنْهُمْ الطَّعَامُ (۱)
لَهُ اللَّهُ .. الْحَلَالُ يَجْهَلُ ..
وَقِحًا لِأَفِي صَلَاحٍ أَوْ سَلَامٍ
فِي الْخَوَانِ قُوتُ سِتْمَيْنِ نَقَرٍ
مَا اكْتَفَى أَظْهَرَ لِلْسَّمْعِ الصَّمَمِ

(۱) ای اذا ظهر من احد عمل صالح لكونه في حضور الصلحاء او في خلوة ووصل له من الله تعالى فيض ونعمة بآتيه الشيطان على الفور ويوسوس له في صدره فيرى نفسه ويتعجب بعبادته فتذهب نعمته

- (۱) که سلام ما بقاضی بر کنون
(۲) کاندین زندان بماند او مستمر
(۳) مرد زندانی نیابد لقمه ای
(۴) در زمان پیش آید آن دوزخ گلو
(۵) چون مکس حاضر شود در هر طعام
(۶) پیش او هیچست لوت شصت کس
- بازگو آزار ما زین مرد دون
یاوه تاز و طبله خوارست و مضر
ور بصد حیلہ کشاید طعمه ای
حجتش اینکه خدا گفته کلوا (۱)
از وقاحت بی صلاح و بی سلام
کر کند خود را اگر گوئیش بس

(۱) یعنی حجت می آرد که خوردن امر حق است چنانکه فرموده اند (کلوا و اشرابوا)

- (۱) نَحْنُ مِنْ قَحِطِ ثَلَاثِ سَنَوَاتٍ
الْأَمَانُ نَسْتَلُ مِنْكَ الْأَمَانُ
- (۲) قُلْ مِنَ السِّجْنِ يَرْوَحُ بِعَجَلٍ
أَوَّلُهُ الْمُقَمَّةُ مِنْ وَقَفٍ أَقَرُّ
- (۳) أَنْتَ يَا مَنْ قَدَرَضِي عَنْكَ الذُّكُورُ
فَاغْنِنَا وَأَغْنِنَا يَا مُغِيثُ
- (۴) قَالُوا كَيْلُ اللَّيْقِ فِي عَجَلٍ
بَلَّغْ فَرْدًا فَرْدًا مَا شَكُّوا
- (۵) طَلَبَ الْقَاضِي مِنَ السِّجْنِ السَّجِينَ
فَحَصَّ أَعْيَانَهُ مَعَ غُرْمَاهُ
- (۶) فَلَدَى الْقَاضِي جَمِيعَ مَا شَكَّتْ
(۷) عِنْدَ ذَا الْقَاضِي لَهُ قَالَ انْهَضْ
- رُحْ لَيْتَ كَانَ بِالْأَرِثِ لَكَ
- مِثْلَ ذَا السَّغْبِ وَالْمُعْضَلَاتِ
ظَلُّ مَوْلَانَا بَقِيَ مَرُّ الزَّمَانِ
ذَلِكَ الْجَامُوسُ مِنْ دَوْمًا كُلُّ
كَبِيٍّ بَذَا يَا كُلُّ كُثْرًا مُسْتِمِرٌّ
وَالْأَنَاتُ أَبَدًا مَرُّ الْعُصُورِ
رَحْمَةً مِنْ نَهْمَةِ هَذَا الْخَبِيثِ ..
رَاحَ لِلْقَاضِي بِذِكْرِ الْعَمَلِ
مِنْهُ لِلْقَاضِي وَمَاهُمْ إِرْنَاوَا
عِنْدَهُ كَمْ صَارَ مِنْهُ يَسْتَبِينُ
سَتَلُ مِنْهُ بِمَا كَانَ يَرَاهُ
مِنْهُ ذِي الْفِرْقَةِ بِالْكَلِّ ثَبَتُ
أَنْتَ مِنْ ذَا السِّجْنِ أَذْهَبُ وَأَعْرِضُ
بَيْتًا .. أَجْلِسْ أَنْتَ فِيهِ وَحْدَكَ ..

ظل مولانا ابد پابنده باد
يا وظيفه كن ز وقفى لقمه ايش
داد كن المستغاث المستغاث
گفت باقاضى شكايك به يك
بس تفحص كرد از اعيان خویش
که نمودند از شكايك آن همه
سوى خانه مرده ريك خویش شو

(۱) زين چنين قحط سه ساله داد داد
(۲) گوز زندان تارود اين گاو ميش
(۳) اى زتوخوش هم ذكور وهم اناث
(۴) سوى قاضى شد و كيل بانمك
(۵) خواند اورا قاضى از زندان به پيش
(۶) گشته ثابت پيش قاضى آن همه
(۷) گفت قاضى خيز زين زندان برو

- (۱) قَالَ مِنْ إِحْسَانِكَ مَلِكٌ وَمَالٌ
جَنَّتِي سِجْنُكَ فَهَوَّلِي الدُّنَا
(۲) أَنْتَ مِنْ سِجْنِي لَوْ تَطْرُدْنِي
(۳) مِثْلَمَا أَبْلِسُ قَالَ يَا سَلَامٌ
(۴) إِذْ يَسْجَنُ هَذِهِ الدُّنْيَا أَنَا
كُنِّي أَنَا أَوْلَادَ خَصْمِي أَقْتُلُ
(۵) كُلُّ مَنْ كَانَ مِنَ الْإِيمَانِ قَدْ
(۶) آخَذَ حِينًا بِمَكْرٍ بَخْدَاعٍ
هَكَذَا أَعْمَلُ حَتَّى مِنْ نَدَمٍ
(۷) رَبِّمَا هَدَدْتُهُمْ بِالْدَّرُوشَةِ
رَبِّمَا الْعَيْنَ لَهُمْ بِالْخَالِ أَوْ
لِي مِثْلَ الْكَافِرِ كُنْتُ بِحَالٍ
وَبِهِ نَلِيتُ مُرَادِي وَالْمَعْنَى
مِتُّ مِنْ جُوعٍ وَكَدِّ مُوْهِنٍ
رَبِّ أَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ الْقِيَامِ (۱)
طَيِّبٌ قَيَّدَ سُرُورٍ وَهَنَا
وَبِهِمْ مَا أَنْ أَشَاءَ أَفْعَلُ
ذَخَرَ لِلْسَفَرِ خُبْرًا أَعَدَّ
حِينًا أَبْلِيهِمْ بِدَاءٍ وَصُدَاعٍ
هُمْ يَبْكُونَ بِدَمْعٍ كَالْيَدِيمِ
رَبِّمَا أَبْدِي أُمُورًا مَدَّهَشَةً
صَدَغَ أَوْ ثَقَّتْ وَمَا فِيهِ هَوَا

(۱) الاية فی اوائل سورة الاعراف قال أنظرنی الی یوم یبعثون قال انک من المنظر بن الی یوم

الوقت المعلوم -

- (۱) گفت خان و مان من احسان توست
(۲) گر ز زندانم برانی تو برد
(۳) همچو ابلیسی که میگفت ای سلام
(۴) کاندین زندان دنیا من خوشم
(۵) هر که او را قوت ایمانی بود
(۶) می ستانم که بکمر و که بریو
(۷) که بدرویشی کنم تهدید شان
همچو کافر جنتم زندان توست
خود بمیرم من زدرویشی وگد
ربی انظر نی الی یوم القیام
تا که دشمن زادگان را می کشم
وز برای زاد ره نانی بود
تا برآرند از پشیمانی غریو
که بزلف و خال بندم دیدشان (۱)

(۱) اشاره است بآیه الشیطان بعدکم الفقرو یا مکرّم بالفحشاء -

- (۱) قُوْتُ إِيْمَانٍ لَنَا فِي السِّجْنِ كَمْ
وَالَّذِي كَانَ بِقَصْدِ الْكَلْبِ ذَا
(۲) مِنْ صَلَوةٍ وَصِيَامٍ وَ حَيْلٍ
جَاءَ قُوْتُ الذَّوْقِ وَالْكَلِّ ذَهَبُ
(۳) هُوَ كَلْبٌ وَاحِدٌ فِي أَلْفِ أَلْفٍ
كُلُّ مَنْ قَدْ ذَهَبَ فِيهِ غَدَا
(۴) كُلُّ مَنْ بَرَدَكَ فِيهِ أَعْلَمُ
إِخْتَفَى الشَّيْطَانُ تَحْتَ جِلْدِهِ
(۵) إِذْ هُوَ بِالصُّورَةِ لَمَّا لَكَا
بِالْخِيَالِ جَاءَ حَتَّى بِالْخِيَالِ
(۶) مِنْ خِيَالَاتِكَ قَدْ جَاءَ الْبَلَا
فَاسِدًا جَاءَ مَحَلًّا فَمَحَلٌّ
- نَقَصَ .. وَ النَّزْرُ مَنْ فِيهَا أَلَمٌ ..
بِاضْطِرَابٍ هُوَ مِنْهُ وَ أَذَى
كَثْرَةٍ تَرَبُّوْا الْمِائَاتِ بِالْعَمَلِ
بِهِ أَوْلَاهُ بَوَارًا وَ عَطَبٌ
يَذْهَبُ .. يُحْرِقُهَا عَمَاءً فَصَفٌ ..
عَيْنُهُ وَ هُوَ هُوَ ذَاتًا بَدَا (۱)
كَانَ مَسْتُورًا بِهِ كَالْعَدَمِ
مَا .. أَتَى مِنْهُ أَتَى مِنْ عِنْدِهِ .. (۲)
مَا أَتَى مِنْكَ وَمَا بَانَ بِكَ
ذَلِكَ يَسْحَبُ يُؤْلِيكَ الْوَبَالَ (۳)
إِذْ لَكَ كَانَ الْخِيَالُ فِي الْمَلَا
تَارَةً حَنْظَلٌ بِالْأُخْرَى عَسَلٌ

(۱) قال (ع) الشيطان يجري من ابن آدم مجرى الدم فضيقوا مجراه بالجوع والعطش (۲) ای کل من بعدک عن عبادة الله تعالی اعلم ان ذاك الشيطان فيه وانه شيطان في صورة انسان ای اختفی الشيطان تحت جلده وصورته وتجانسا بالاغواء فهو مضل (۳) ای ان الشيطان لم آلم يجد من الادمی صورة ینصوب بها ای اذا لم يجد شيطان الصورة یدخل فيه وبضله یأتی لخیالک وبوسوس لک او ان الشيطان اذا لم یأت بصورة ینظر بها لیضلک بسببها یأتی لخیالک وبوسوس لک حتی انه بسبب خیاله ومکره یسحبک الی الشهوة والوبال -

- (۱) قوت ایمانی درین زندان کم است
(۲) از نماز و صوم و صدق بیچارگی
استعمید الله مِنْ شَیْطَانِهِ
(۳) یک سک است و در هزاران میرود
(۴) هر که سردت کرد میدان کود و روست
(۵) چون نیاید صورت آید در خیال
(۶) از خیالات تو می آید بلا
- وانچه هست از قصد این سک در خم است
قوت ذوق آید برد یک بارگی
قَدْ هَلَكْنَا آه مِنْ طُغْيَانِهِ
هر که در وی رفت او آن میشود
دیو پنهان گشته اندر زیر پوست
تا کشاند آن خیالت در وبال
چون خیالت فاسد آمد جابجا

- (۱) رَبُّمَا التَّفْرِيحَ كَانَ رَبُّمَا
 رَبُّمَا عَلَمًا يَكُونُ رَبُّمَا
 (۲) رَبُّمَا كَسْبًا يَكُونُ وَابْتِمَاعَ
 (۳) رَبُّمَا كَانَ خِيَالَ الْفِضَةِ
 رَبُّمَا كَانَ خِيَالَ الْحَزَنِ
 (۴) رَبُّمَا كَانَ خِيَالًا لِمَتَاعِ
 رَبُّمَا كَانَ الْخِيَالَ لِلْفِرَاشِ
 (۵) رَبُّمَا كَانَ خِيَالًا لِلرَّحَى
 رَبُّمَا كَانَ خِيَالًا لِسَحَابِ
 (۶) رَبُّمَا كَانَ خِيَالًا لِلْحُرُوبِ
 رَبُّمَا كَانَ خِيَالًا لِلْعُيُوبِ
- كَانَ دَكَانًا وَ مَا مِنْهُ نَمَى^(۱)
 مَلَكًا أَوْ مَالًا وَ جَاهًا كَمْ سَمَى
 رَبُّمَا كَانَ إِتْجَارًا وَ ارْتِفَاعَ
 مَعَ أَوْلَادٍ وَ زَوْجٍ نَضَّةِ
 وَ الْفُضُولِ وَ الْأَسَى وَ الشَّجَنِ
 وَ قُمَاشٍ مَا بِهِ يُرْجَى ارْتِفَاعِ
 رَبُّمَا الْمَفْرَشِ كَانَ وَ الْفِرَاشِ
 وَ لِبِسْتَانٍ وَ زَرْعٍ فَرَحًا^(۲)
 وَ ضَبَابٍ وَ اللَّعِبِ وَ إِضْطِرَابِ
 أَوْ لِصَلَحٍ أَوْ لِمَا مِنْهَا يَأُوبُ
 أَوْ سَجَايَا حُسْنَةٍ تُجَلِّي الْكُرُوبِ

(۱) - لم توجد هذه الابيات التالية المنسوبة الى الاصل في نسخة النهج القوي المعمول عليها وبما انها توجد في نسخة لكانهاور و نسخة الشرح لبحر العلوم وفي كثير من النسخ الاخر ذكرناها مع ترجمتها تنميماً - (۲) - باغ في الاصل البستان و راغ الزرع و مبخ السحاب و ماغ الضباب و ليغ بمعنى سبى القلب و ترجم له هنا بكلمة اضطراب و الضباب ولاغ الهزل و اللعب -

- (۱) که خیال فرجه و گاهی دکان
 (۲) که خیال مکسب سوداگری
 (۳) که خیال نقره و فرزند و زن
 (۴) که خیال کاله و گاهی قماش
 (۵) که خیال آسیا و باغ و راغ
 (۶) که خیال آتشی و جنگها
- که خیال علم و گاهی خان و مان
 که خیال تاجری و داوری
 که خیال بوالفضول یا بوالحزن
 که خیال مفرش و گاهی فراش
 که خیال مبخ و ماغ و لیغ و لاغ
 که خیال نامها و ننگها

(۱) - راغ کشت و باغ سبزه و دامن کوه و باغ معروف و مبخ ابر و ماغ بخاری که در زمستان پیدا میشود که از آن نم افند و در عربی آن را ضباب گویند - و لیغ بد دل و لاغ بازی و هزل گوئی است

- (۱) أَصَحِّ مِنْ رَأْسِكَ بِأَلْتِ إِخْرَجَ ذِي الْإِخْيَالِ وَلِلرُّوحِ اعْرَجَ..
 أَصَحِّ مِنْ قَلْبِكَ بِأَلْتِ اكُنْسَ ذِي التَّبَادِيلِ بِهَالَا تَأْنِسَ
 (۲) أَصَحِّ لِأَحْوَالَاتٍ فِي كُلِّ زَمَانٍ قُلْ وَفِي مَحِضِ اللِّسَانِ وَالْبَيَانِ
 لَا تَقْلَهَا بَلْ يَعْينِ الرُّوحَ لَكَ قُلْ وَكُنْ بِالْأَصْفُومَا فَوْقَ الْمَلَكِ..

بقیه قصه المفلس السجین مع القاضی

- (۳) بَعْدَ ذَا الْقَاضِي لَهُ قَالَ أُبَيْنِ لِي أَفْلَاسَكَ قَالَ مَنْ سَجِنَ
 هُمْ شُهُودٌ لِي عَلَى مَا أَذْكَرُ
 (۴) قَالَ هُمْ مُتَّهَمُونَ إِذْ غَدَوْا
 (۵) هُمْ إِيْضًا مِنْكَ قَدْ رَامُوا الْفِرَارَ
 لَهُمْ فِي الشَّرْعِ كِذْبًا شَهِدُوا
 (۶) كُلُّ أَهْلِ الْمَحْضَرِ قَالُوا عَلَى
 نَشْهَدُ أَيْضًا وَفِي أَفْلَاسِهِ

- (۱) هین برون کن از سر این تخیلیها
 (۲) هین بگو لا حولها اندر زمان

بقیه قصه مفلس زندانی با قاضی

- (۳) گفت قاضی مفلسی را و اما
 (۴) گفت ایشان متهم باشند چون
 (۵) وز تو می خواهند هم تاوار هند
 (۶) جمله اهل محکمه گفتند ما
- گفت اینک اهل زندانت گوا
 میگیرند از تو میگیرند خون
 زین غرض باطل گواهی میدهند
 هم بر آدبارو بر أفلاش گوا

قَالَ مُولَانَا .. الْفَقِيرُ وَالْأَجَلُ ..
 اغْسِلْ .. انْقِذْ مِنْهُ أَهْلَ الْمَحْبَسِ ..
 عَلَنَّا وَ اتَّعَلِمُوا كُلُّ أَحَدٍ
 بِالْخِدَاعِ الْمَالِ لِلنَّاسِ اغْتَنَمَ
 الْبِدَاءَ الصَّوْتِ ابْدَوْا وَاجْهَرُوا
 اضْرِبُوا دَوْمًا لِكُلِّ أَحَدٍ
 لَا يَبِيعُ أَيضًا أَوْ الْقَرْضِ أَحَدٌ
 مَفْلَسٌ مَا قَالَهُ يَنْقُضُهُ
 جَاءَ لِلدَّعْوَى بِهِ عِنْدِي زَمَنٌ
 لَا وَلَا أَسْمَعُ دَعْوَى مِنْ أَحَدٍ
 مِنْ مَتَاعٍ لَهُ أَوْ نَقْدٍ نَمَى

(۱) كُلُّ مَنْ عَنْ حَالِهِ الْقَاضِي سَأَلَ
 يَدَكَ بِأَلْبَتٍ مِنْ ذَا الْمَفْلَسِ
 (۲) أَمَرَ الْقَاضِي بِهِ طُوفُوا الْبَلَدَ
 أَنْ هُوَ الْمَفْلَسُ نَشَأَ وَ كَمْ
 (۳) فَمَحَلًّا وَ مَحَلًّا كَرَرُوا
 طَبَلَ أَفْلَاسِهِ كُلَّ بَلَدٍ
 (۴) كُلُّ شَخْصٍ لَهُ بِالْأَدِينِ أَبَدٌ
 فَلَسًا أَوْ أَنْقَضَ لَا يُقْرِضُهُ
 (۵) كُلُّ مَنْ كَانَ بِصُنْعٍ وَ بَقْنٍ
 أَنَا لَا أَسْجُنُهُ حِينًا أَبَدٌ
 (۶) ثَبَتَ أَفْلَاسُهُ عِنْدِي وَ مَا

گفت مولادست ازین مفلس بشو
 گردشهر این مفلس است و بس قلاش (۱)
 طبل افلاشش بهر جائی زنید
 قرض ندهد هیچکس او را يك تسو (۲)
 هیچ زندانش نخواهم کرد من
 نقد و کالا نیستش چیزی بدست

(۱) هر که را پرسید قاضی حال او
 (۲) گفت قاضی کش بگردانید فاش
 (۳) کو به کو او را منادیها کنید
 (۴) هیچکس نسیه نفروشد بدو
 (۵) هر که دعوی اردش اینجا بفن
 (۶) پیش من أفلاس او ثابت شده است

- (۱) وَلَإِذَا الْإِنْسَانُ فِي حَبْسِ الدُّنَا
كَبِيَ لَهُ يَثْبُتُ أَفْلَاسٌ وَ لَا
(۲) فَلَا فِلَاسٍ لِأَبْلَيسَ أَنَا
وَ بِهِ نَادَى وَ قَالَ أَحْذَرُوا
(۳) أَن هُوَ الْمَكَارَ وَ الْمَفْلَسَ كَانَ
أَبْدَأَ مَعَهُ بِبَيْعٍ وَ إِشْرَاءِ
(۴) وَ إِذَا مَا مَعَهُ كُنْتُ وَ بَعْدَ
هُوَ كَانَ مُفْلِسًا وَ الْفَائِدَةَ
(۵) وَ مِدَّ الْفِتْنَةَ قَدْ شَبَّتْ لِذَاكَ
حَظَبًا بَاعَ إِلَيْهِ أَحْضَرُوا
- كَانَ فِي قَيْدِ أَلْبَلَا رَهْنِ الْعَنَا (۱)
تَسْمَعُ دَعْوِي عَلَيْهِ فِي الْمَلَا
ذَكَرَ فِي ذِكْرِنَا خَالِقُنَا
مِنْهُ لَا تَتَّبِعُوا مَا يَأْمُرُ
وَ كَرِيهَ الْفِعْلِ بَدَأَ اللِّسَانُ (۲)
لَا تَكُونُوا زَادَ خُدْعًا وَ أَفْتِرَاءِ
حِيلَةً تَذَكَّرُ فِي عُذْرِ مَعَدٍ
قُلْ مَتَى مِنْهُ إِلَيْكَ عَائِدُهُ
جَمَلًا كَانَ لِكُرْدِي هُنَاكَ
كَبِيَ عَلَيْهِ فِي الْبَرَايَا يَشْهَرُوا

(۱) - أى الانسان من هذا السبب يكون فى حبس الدنيا حتى يصير افلاسه ثابتا والمراد بهذا ان تارك الدنيا المشتغل بالطاعة يخلص من تكاليف مالية الدنيا و من زندانها و عذابها فيكون العبد و ما يملكه لمولاه و يلقى مرتبة القفر و الافلاس فعلى هذا يعتقه قاضى الحقيقة من حبس الدنيا و يسكن فى أمان الله و لا يجوز عليه الحبس أبداً و كان أبو بكر الوراق يقول طوبى للفقراء لاخراج عليهم فى الدنيا و لا حساب عليهم فى الآخرة - (۲) - و فى افلاسه قال تعالى فى سورة النور ياايها الذين آمنوا لاتتبعوا خطوات الشيطان و من يتبع خطوات الشيطان فإنه يأمر بالفحشاء والمنكر ولولا فضل الله عليكم و رحمته ما زكى منكم من أحد أبداً ولكن الله يزكى من يشاء والله سميع عليم -

- (۱) آدمی در حبس دنیا زان بود
(۲) مفلسی دیو را یزدان ما
(۳) کودغا و مفلس است و بدسخن
(۴) ور کنی او را بهانه آوری
(۵) حاضر آوردند چون فتنه فروخت
- تا بود کافلاس او نابت شود (۱)
هم منادی کرد در قرآن ما
هیچ با او شرکت و سودا مکن
مفلس است او صرفه ازوی کی بری (۲)
اشتر کردی که هیزم میفروخت

(۱) - مراد از آدمی در این بیت آنست که حیات دنیا را بر آخرت برمیگزیند (۲) - مراد از صرفه محتمل است که بمعنای فریب و خدعه و یا بمعنای کسب و اقتصاد باشد -

- (۱) قَقَائِلُ الْجَحِيلَةِ الْكَرْدِيُّ ذَا
وَلِمَنْ وَكَلَّ بِالْدَّرِهِمْ قَدْ
(۲) فِي الضُّحَى الْجَمَلِ حَتَّى الْمَسَاءِ
(۳) أَجْلَسُوا الْمَفْلِسَ وَالْقَحْطَ الثَّقِيلَ
سَارَ خَلْفَ الْجَمَلِ رَبُّ الْجَمَلِ
(۴) رَكُضُوا فِيهِ مَحَلًّا فَمَحَلَّ
دَائِمًا حَتَّى يَبْذَا أَهْلُ الْبَلَدِ
(۵) فَأَمَامَ كُلِّ حَمَامٍ وَ فِي
هَجَمِ النَّاسِ عَلَى رُؤْيَيْهِ
(۶) فَمَنْ دُونَ جِهَارًا عَشْرَهُ
بَيْنَ رُومٍ مَعَ تَرْكِ وَ عَرَبٍ
- كَمْ بَكَى كَمْ صَرَخَ مِنْ ذَا الْأَذَى
فَرَحَ .. مَا جَدَّ نَجَحًا مَا وَ جَدَّ
أَخَذُوا نَوْحَهُ ضَاعَ وَالْبُكَاءُ
ذَاكَ فَوْقَ الْجَمَلِ الْمَضْنَى الْهَزِيلُ (۱)
عَدُوا أَمَّا سَوْ قُوا الْأَمْرًا مَثَلُ
وَالزُّرْقَاتِ وَ جَدُّوا بِالْعَمَلِ
شَهِدُوهُ الْكُلُّ بِالْعَيْنِ وَ جَدَّ
كُلِّ سُوقٍ عِنْدَ كُلِّ مَوْقِفٍ
نَظَرُوا كَلًّا إِلَى صُورَتِهِ
صَوَّ تَوَّا فِيمَا بِهِ قَدْ شَهَرَهُ
مَعَ كَرْدٍ مِثْلَمَا كَانَ وَجَبَ

(۲) - اراد بالكردي الروح الانساني وبالجمل البدن الانساني و من الموكل قرين السوء كانه

قدس روحه يقول ان البدن الانساني اذا فارق مشتهياته و ما اقتضاه طبعه و سحب مقارن الشيطان واجلسه عليه فتضج الروح من ذلك الحال و تنألم و تلحق بدنها كي لا تضيعه وترده الى ما كان عليه فلم تستفد من تصويتها شيئاً -

- (۱) كرد بيجاره بسی فریاد کرد
(۲) اشترش بردند از هنگام چاشت
(۳) بر شتر بنشست آن قحط گران
(۴) سو بسو و کو بکو می تاختند
(۵) پیش هر حمام و هر بازار گه
(۶) ده منادی گر بلند آوازیان
- هم موکل را بدانگی شاد کرد
تاشب و افغان او سودی نداشت
صاحب اشتر پی اشتر دوان
تا همه شهرش هیان بشناختند
کرده مردم جمله در شکلش نگه
ترك و کرد و روم میان تازیان

- (۱) مَفْلَسٌ هَذَا عَدِيْمٌ مَا وَ جَدَ
كَيَّ لَهٗ مِنْ بَعْدِ ذَا لَا يُقْرِضُ
(۲) مَا لَهٗ فِي الظَّاهِرِ وَ الْبَاطِنِ
مَفْلَسٌ قَلْبٌ كَثِيْرٌ الدَّغْلُ
(۳) اَصْحُوْا اَصْحُوْا مَعَهُ الْوَدَّ اَثَرُ كُوْا
فَاِذَا مَا الثَّوْرُ مِنْكُمْ وَرَدَا
(۴) وَ لِهَذَا مَيِّتَ الْفَقِيْرُ اِذَا
اَنَا مَيِّتَ الْفَقِيْرُ لَا اُسْجَنُ لَا
(۵) مَلَحَ مِنْهُ الْكَلَامُ حَلَقَهُ
مَعَ شَعَارٍ جَدِيْدٍ مِنْهُ الدِّثَارُ
- كُلَّ شَيْئِي وَ لَهٗ الصَّيْتُ فَقَدْ
اَحَدٌ فِلَسًا وَ عَنْهُ يُعْرِضُ
حَبَّةٌ يَزِيْرِي بِكُلِّ دَائِنِ
وَ الرِّيَا فِي الْبَيْعِ جَمُّ الْحِيْلِ
بِالشَّرِّ وَ الْبَيْعِ لَا تُشْتَرِ كُوْا
اَحْكُمُوْهُ مَا اُسْتَطَعْتُمْ عُقْدَا (۱)
جِئْتُمْ لِلْحُكْمِ عِنْدِيْ وَالْاَذَى
اَكْتُبُ جُرْمًا لَهٗ بَيْنَ الْمَلَا
كَمْ وَ سِيْعًا كَانَ سَاءَ خُلُقُهُ
خُرِقَ طَارَ هَبَاءٌ كَالْغُبَارِ

(۱) - قال في النهج (گاو آرد گره محکم کنید) عند قد ماء الفرس ضرب مثل لمن فعله السرقة بالخفة و العجلة نشأ عن لصين تباحثا عن مهارتهما بالسرقه فنصبا سارقاً ماهراً حكماً بينهما فقال لهما ايكما يقدر ان يبيع بقرة ثم يسرقها اليوم فأبى الواحد و أجاب الثاني و ذهب و باع بقرة له لحرث فأخذها الحرث و جعلها مع بقرة له زوجاً و ذهب ليجرث فأخذ السارق رفيقه الى طريق الحرث و اختفى احدهما و قعد الاخر على الطريق يقول العجب العجب فقال الحرث هنا شيئي يتعجب منه وترك وذهب ينظر فنخرج المخفي و سرق البقرة و ذهب بها و رجع الحرث يقول للمتعجب انت تقول العجب من الصباح ولم أَر شيئاً فأجابه وهل اعجب من هذا وانك تعثر على بقرة واحدة فذهب الحرث يقرل العجب فقالوا (اگر ترا گاو آرد گره محکم کن)

- (۱) مفلس است و او ندارد هیچ چیز
(۲) ظاهر و باطن ندارد حبه
(۳) هان و هان با او حریفی کم کنید
(۴) ور بحکم آرید این پژمرده را
(۵) خوش دم است او و گلویش بس فراخ
- قرض تا ندهد کس او را يك پشيز (۱)
مفلسی قلبی دغائی دبه (۲)
چونکه گاو آرد گره محکم کنید
من نخواهم کرد زندان مرده را
با شعار نو دثار شاخ شاخ (۳)

(۱) - پشيز پول بسیار که از نقره و برنج سازند و فلوس ماهی را نیز گویند - (۲) - در قاموس گفته الدبه بالضم الحال والطريقة و دبه بفتح در فارسی مرد دغا باز گویند - (۳) خوش دم چرب زبان و فراخی گلو کنایه از فصاحت است - شعار جام بالای جامه هاست - دثار جامه زیرین جامه هاست -

- (۱) تَوَلَّمِ كَرِ لَبِيسَ ذَاكَ الشُّعَارِ
 كَانَ ذَا عَارِيَّةَ حَتَّى الْعَوَامِ
 (۲) بِكَلَامِ الْحِكْمَةِ غَيْرِ الْحَكِيمِ
 حُمَلَاءَ عَارِيَّةَ مِنْهَا عَرَى
 (۳) هَبَكَ أَنْ أَلِصَّ ضَا فِي الْحَلَّةِ
 كَيْفَ ذَا مَنْ قَطَعُوا مِنْهُ الْيَدَا
 (۴) وَإِذَا مَا اللَّيْلُ جَاءَ وَ نَزَلَ
 فَلَهُ الْكَرْدِيُّ قَالَ مَنْزِلِي
 (۵) أَنْتَ مِنْ وَقْتِ الضُّحَى وَالْعَمَلِ
 أَنَا بِالْأَجْرَةِ خَلَيْتِ الشَّعِيرُ
- وَ بِهِ أَظْهَرَ جَاهًا وَ اعْتِبَارَ
 يَخْدَعُ فِيهِ يَلِمُ بِالْمَرَامِ
 لَوْ بِهِ قَالَ اعْتَبِرْهُ يَا سَلِيمُ
 وَ بَغِيرِ مَا بِهِ فَادَ دَرَى ..
 لَبِيسَ بَانَ بِحُسْنِ الْخِلَّةِ
 يَدَكَ يَمْسُكُ يَغْدُو وَ الْمَدَدَا
 ذَلِكَ الْمَفْلَسُ عَنْ ظَهْرِ الْجَمَلِ
 بَعْدَ كَثْرًا وَ قَلَّ الْوَقْتُ إِي
 قَدْ جَلَسْتَ فَوْقَ ظَهْرِ جَمَلِي (۱)
 أَنْقَضَ مَنْ خَرَجَ تَبْنِ هَلْ يَصِيرُ

(۱) - ای فعدت و رکبت علی جملی من وقت الضحی الی المساء أطلب منك الاجرة و ترکت الشعیر لانقص عن ثمن التبن کان الكردی لما أخذ أعوان القاضی منه الجمل کرهاً صاح ثم سلی نفسه بأخذ الاجرة و ترک الصیاح علی موجب حب الشیئی یعمی ویصم فمن محبته لفائدة ذهل عن أفلاس المفلس و طلب النفقة مفع حین نزوله فشنع المفلس علیه كذلك المرائی المدعی یطلب النفع و الفائدة من الشیطان المفلس و عاقبة الامر یحرم مثل الكردی -

- (۱) گر پیوشد بهر مکران جامه را
 عاریه است او تا فریبد عامه را
 (۲) حرف حکمت بر زبان نا حکیم
 حله های عاریت دان ای سلیم
 (۳) گر چه دزدی جامه پوشید، است
 دست تو چون گیردان بیریده است
 (۴) چون شبانه از شتر آمد بزیر
 کرد گفتش منزلم دور است و دیر
 (۵) بر نشستی اشترم را او بگاہ
 جورها کردم کم از اخراج گاہ (۱)

- (۱) قَالَ لِلْحَالِ إِذَا مِنَّا الْعَمَلُ
عَقَلَكْ آيْنِ فِئِي الْبَيْتِ أَحَدُ
(۲) طَبْلُ أَفْلَاسِي السَّمَاءِ الرَّابِعَةِ
(۳) مَا سَمِعْتَ سَمْعَكَ مِنْ طَمَعٍ
يَا غَلَامُ الطَّمَعُ هَذَا فَكَمْ
(۴) ذَالْبَيَانَ سَمِعَ حَتَّى الْحَجَرِ
أَنَّ ذَا الدِّيُوثِ فِي هَذَا الزَّمَانِ
(۵) فَلِرَبِّ الْجَمَلِ حَتَّى الْمَسَاءِ
فِيهِ مَا أَثَرُ إِذْ بِالطَّمَعِ
(۶) حَيْثُ خَتَمَ اللَّهُ جَلَّ وَ قَدَّرَ
وَلَكُمْ صَوْتٌ وَ كَمْ مِنْ صُورَةٍ
- مَا هُوَ كَانَ وَ مَا الْقَاضِي فَعَلَ
لَمْ يَكْ لَا مَالٌ فِيهِ لَا وَلَدٌ
عَبَّرَ أَنْتَ بِهِذِي الْوَاقِعَةِ
نَبِيَّ الْعُمَرِ أَمْتَلَا فَارْتَدَّعَ
صَيَّرَ الْإِنْسَانَ أَعْمَى وَ أَصَمَّ
وَالْحَصَى وَ الزَّرْعُ أَنْوَاعُ الشَّجَرِ
مُفْلِسٌ وَ الْمُفْلِسُ حِلٌّ أَمَانٌ
ذَلِكَ قَالُوا بِنُصْحٍ وَ إِدْعَاءِ
مُلَيِّ مَلِيًّا فَلَمْ يَرْتَدَّعِ
مُسْتَمِرٌّ فَوْقَ سَمْعٍ وَ بَصَرٍ (۱)
قَدْ غَدَّتْ فِي حُجْبٍ بِالسَّيْرِ

(۱) - ای موجود علی السمع والبصر ختم الله و فی الحجب صور كثيرة و اصوات لا تشاهدها کل عین قال تعالی فی سورة البقرة ختم الله علی قلوبهم و علی سمعهم و علی ابصارهم غشاوة - أفاد قدس سره ان اللذی صار جمیل بدنه مغلوباً الی الشیطان و مات روحه اللتی هی بمثابة الکردی الی الذات الجسمانیة و بسبب محبته رکض و هام بلا فائدة - و آخر الامر لم یر نفعاً من الشیطان فکان مغتوم القلب مطموس البصيرة لم یر الصور الكثيرة و الاصوات الغزيرة اللتی هی خلف الحجب و لا یلیق لرؤیتها و سماعها واللذی یكون مقبول الحق یقول فیہ قدس الله روحه (آنچه خواهد او رساند او بچشم) -

- (۱) گفت تا اکنون چه میگردیم پس
(۲) طبل افلاسم بچرخ سابعه
(۳) گوش تو پر بوده است از طمع خام
(۴) تا کلوخ و سنگ بشنید این بیان
(۵) تا شب گفتند در صاحب شتر
(۶) هست بر سمع و بصر مهر خدا
- هوش تو کو نیست اندر خانه کس
رفت تو نشنیده این واقعه
بس طمع کر میکند کور ای غلام
مفلس است و مفلس است این قلیبان
بر نزد کو از طمع پر بود پر
در حجب بس صورت است و بس صدا

- (۱) مَا لَهُ الْحَقُّ يُرِيدُ يُوَصِّلُ
مِنْ جَمَالٍ وَ كَمَالٍ وَ دَلَالٍ
- (۲) مَا لَهُ الْحَقُّ يُرِيدُ يُوَصِّلُ
مِنْ سَمَاعٍ وَ مِنْ التَّبَشِيرِ أَوْ
- (۳) هَبْ لَكَ الْحَالَ الْوَجُودُ غَفَلًا
عِنْدَ وَقْتِ الْحَاجَةِ الْحَقُّ عَيَانٍ
- (۴) فَالْنَبِيُّ قَالَ مَنْ جَلَّ ثَنَاءُ
(۵) إِيكَنْ أَنْتَ أَبَدًا مِنْ ذَا الدَّوَاءِ
- بِسَوَى أَمْرِ لَهُ إِمَّا صَدَرَ
(۶) مُبْلَأُ الْكَوْنِ بِكُلِّ قُدْرَةٍ
- مَا لَكَ حَتَّى لَكَ اللَّهُ الْقَدِيرُ
- لَهُ فِي الْعَيْنِ عَلَمُهَا يُفْضِلُ
سَحَبَ جَاهًا عَظِيمًا وَ جَلَالَ
- لَهُ فِي السَّمْعِ وَ لَا يَنْفَصِلُ
كُلِّ مَسْمُوعٍ بِهِ الْخَيْرَ رَأَوْا
- بَكْرَةً عَنْ ذَلِكَ مَا عَقْلًا
أُظْهِرَ فِيكَ لَكَ قَوَى الْجَنَانِ
- كُلُّ دَاءٍ لَهُ قَدْ سَوَى دَوَاءٍ
لَنْ تَرَى مِنْ لَوْنٍ أَوْ رِيحٍ لِدَاءٍ
- رَكَضَ فِيهِ الْقَضَاءُ وَ الْقَدَرُ
مَا لَكَ مِنْ قُدْرَةٍ أَوْ قُوَّةٍ
- كُوَّةٌ يَفْتَحُ وَ الْقَلْبُ يُنْفِرُ

(۲) - قال (ص) ما انزل الله داء الا انزل له دواء و في الجامع الصغير لابن ما جه عن ابی هريرة ما انزل الله ممن داء الا انزل له ابن شفاء -

- (۴) آنچه او خواهد رساند این چشم
(۵) و آنچه او خواهد رساند آن بگوش
(۱) در چه هستی تو کنون غافل از آن
(۴) گفت پیغمبر که بزدان مجید
(۵) لیک از آن درمان نه بینی رنگ و بو
(۳) کون بر چاره ست و هیچت چاره نی
- از جمال و از کمال و از کرشم
از سماع و از بشارت و از خروش
وقت حاجت حق کند آن را عیان
از پی هر درد درمان آفرید
بهر درد خویش بی فرمان او
تا که نگشاید خدایت روزنی

- (۱) أَصْحِرْ يَا مَنْ طَلَبَ كُلَّ زَمَانٍ
مِثْلَمَا الْعَيْنُ لِرُوحٍ مَنْ قُتِلَ
(۲) إِنَّ هَذَا الْعَالَمَ مِنْ لَا مَكَانٍ
لَهُ كَانَ وَالْمَحَلُّ.. أَلَّا مَكَانٍ
(۳) إِنَّ تَكِ الْمَوْلَى بِرُوحٍ تَطْلُبُ
مِنْ وَجُودٍ لَكَ نَحْوَ الْعَدَمِ
(۴) فَمَحَلُّ الدَّخْلِ كَانَ ذَا الْعَدَمِ
وَمَحَلُّ الْخُرْجِ كَانَ ذَا الْوُجُودِ
(۵) مَعْمَلٌ صُنِعَ الْإِلَهِ كَالْعَدَمِ
فَإِذَا مَنْ كَانَ فِي كَوْنِ الْوُجُودِ
- (۱) حِمْلَةٌ عَيْنِكَ ضَعُ فِي لَا مَكَانٍ (۱)
تَتَّبِعُ الرُّوحَ لَهُ لَمْ تَنْتَقِلْ
ظَهَرَ أَوْ جِهَةً مِنْ ذَا الْمَكَانِ (۲)
إِذْ هُوَ جَلَّ فَمِنْهُ الْكَوْنُ كَانَ..
لَهُ فِي كُلِّ الْأُمُورِ تَذَهَبُ
عَدَمٌ.. وَ فِي بَحْرِ الْبَقَاءِ أَنْعَدِمُ..
عَنْهُ لَا تَنْفَرُ وَلَا تُلَوِّ الْقَدَمَ (۳)
مَنْ إِلَيْهِ الْكَثْرُ وَالْقَلُّ يَعُودُ
إِذْ غَدَا.. فِيهِ الْوُجُودُ مَا أَلَمَ..
غَيْرُ مَنْ عَطَلَ أَوْ أَبْدَى الْجُحُودَ

(۱) - ای یا طالب الدواء اعمال هنا كما تعمل العين من الوجود الانساني اذا قبض روحه تبعه البصر كذلك انت ضع عينك في جانب لا مكان و اطلب الدواء و العلاج - ای كذلك انت افرغ من هذا المكان الفاني وانظر العالم الباقي - (۲) - ای ان هذا العالم ظهر من عالم لا مكان فان اللامكانية صارت لعالم الدنيا مكانا فاذا عالم اللامكان قائم بالحق و من جهة لا مكانية صار محلا لعالم الدنيا كانه يقول قدس سره ذات الباری لا مكان و جميع الكون و المكان بذاته ثابت و قائم فاذا كان الامر كذا علاج السالك ما يكون فيقول قدس سره (باز گرد از هست سوى نیستی) - (۳) - ای ان اللذی یصل الی المعنی یكون وصوله سبب قبول فیض الالهی و بهذا الاعتبار العدم محل الدخول و النفع و الوجود للذی هو سبب البعد عن العالم الالهی محل الخرج و الضرر -

- (۱) چشم را ای چاره جو در لا مکان
(۲) این جهان از بی جهت پیدا شده است
(۳) باز گرد از هست سوى نیستی
(۴) جای دخل است این عدم ازوی مرم
(۵) کارگاه صنع حق چون نیستیست
- هین بنه چون چشم کشته سوی جان
که ز بی جائی جهان را جاشده است
گر تو از جان طالب مولیستی
جای خرج است این وجودیش و کم
جز معطل در جهان هست کیست

(۱) - مراد از چشم چشم دل است و در حدیث نبوی آمده اذخرج الروح تبعه بصره بصفحه
۵۰ ج ۲ شرح بحر العلوم نیز رجوع نمائید.

فی المناجات

- (۱) يَا إِلَهَ الظَّاهِرِ السَّامِيِّ الْمَلِكِ مَا لَهُ فِي الْمَلِكِ خِلٌ وَ شَرِيكَ
أَخِذْ فِي يَدِنَا وَ النَّاصِرُ
- (۲) فَدَقِّقِ الْكَلِمَ عَلِّمْنَا لَنَا تَرْحَمُ يَا صَاحِبَ الرِّفْقِ وَمَا
كَانَ فِي الْكَوْنَيْنِ أَرْضٍ وَسَمَاءٍ..
- (۳) فَالِدَعَا مِنْكَ وَأَنْتَ الْمُسْتَجِيبُ مِنْكَ آمَنَ وَصَلَ أَنْتَ الْمُهِيبُ
.. أَنْتَ أَنْتَ الْمُصْلِحُ رِفْقًا بِنَا..
- (۴) لَوْ نَقُولُ الْخَطَا أَصْلَحَهُ لَنَا أَنْتَ يَا مَنْ لَكَ سُلْطَانُ الْكَلَامِ
كَانَ .. وَالْجَاهُ وَمَا جَلَّ مَقَامُ ..
- (۵) كَيْمِيَاءَ عِنْدَكَ تَبْدِيلُهُ تَعْلَمُ تَدْرِي بِهَا تَحْوِيلُهُ
تُرْجِعُ النِّيلَ جَرَى مَاءٍ زُلَّالٍ
- (۶) مِثْلُ ذِي الْمِينَاءِ تَبْدِيلُ الْحَجَرِ بِالْمِثَالِ
مِثْلُ ذَا الْأَكْسِيرِ تَبْدِيلُ النُّجَاسِ بِالزَّجَاجِ صُنْعَكَ السَّامِيِّ الْأَثَرِ
ذَهَبًا سِرُّكَ .. مَنْ عَزَّ الْتِمَاسُ ..

(۱) دستگیر و جرم ما را در گذار (۱)
که ترا رحم آورد آن ای رفیق
ایمنی از تو مهابت هم ز تو
مصلحتی تو ای تو سلطان سخن
گرچه جوی خون بود نیلش کنی
اینچنین اکسیرها زاسرار تست

(۱) ای خدای پاک و بی انباز و بار
(۲) یاد ده ما را سخنهای دقیق
(۳) هم دعا از تو اجابت هم ز تو
(۴) گر خطا گفتیم اصلاحش تو کن
(۵) کیمیا داری که تبدیلش کنی
(۶) اینچنین مینا گریه‌های کار تست

(۱) چون شرح عربی که در این فصل مناجات ذکر شده رفع نیازمندی بشرح فارسی
مینماید از تکرار آن خودداری شده است و در صورت لزوم بصفحه ۵۱ - ۵۸ ج ۲ شرح
بحرالعلوم که مبسوطترین شروح مثنوی است بزبان پارسی رجوع ننماید -

- (۱) فَتَرَابًا أَنْتَ خَمَرْتَ وَ مَاءً
لَا يَبْنِي أَدَمَ نَقَشَ الْبَدَنَ
(۲) نِسْبَةً أَعْطَيْتَهُ وَ الزَّوْجَ وَالْ
مَعَ الْآفِ الْوَفِ فِكْرَةَ
(۳) ثُمَّ لِلْبَعْضِ النِّجَاةَ قَدْ سَمَحْتَ
(۴) لَهُمْ أَتَّعَدْتَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ
وَ عَنِ الْطِينَةِ وَ الدَّانِي الْقَبِيحِ
(۵) كُلُّ مَا الْمَحْسُوسُ كَانَ لَهُ رَدٌّ
(۶) ظَاهِرٌ عِشْقُهُ وَ الْمَعشُوقُ لَهُ
خَارِجٌ مَعشُوقُهُ مِنْ فَتَنًا
- ثُمَّ مِنْ مَاءٍ وَ طِينٍ فِي السَّمَاءِ
قَدْ ضَرَبْتَ وَ بِهِ الرُّوحُ انْسَجَنَ
خَالَ وَ الْعَمَّ وَ وُلْدًا وَ مَحَلَّ (۱)
وَ سُرُورٍ وَ رَزَايَا كَثْرَةَ
عَنْ سُرُورٍ وَ أَسَى بَعْدًا مَنَحْتَ (۲)
وَ اتِّصَالَ كَانَ فِي نِسْبَتِهِمْ
لَهُمْ صَوْرَتٌ فِي الْعَيْنِ الْمَلِيحِ
كُلُّ مَا غَابَ لَهُ عَدَّ سَنَدٌ (۳)
كَانَ مَخْفِيًا .. بِهِ زَادَ وَلَهُ ..
وَ لَهُ الْفِتْنَةُ كَانَتْ فِي الدُّنَا

(۱) قال تعالى في سورة الحجرات يا ايها الناس انا خلقناكم من ذكر و انثى و جعلناكم شعوباً و قبائل لتعارفوا ان اكرمكم عند الله اتقاكم ان الله عليم خبير -
(۲) اي عن هذا السرور و الاسى بعداً سمحت - (۳) اي و بعض عبيدك تجلبت عليهم باسمك الباطن و من هذا السبب ردوا في هذا العالم المحسوس الظاهر و لم يميلوا عن الله و اعتادوا على الباطن و المستور و رغبوا فيه -

- (۱) آب را و خاک را بر هـم زدی
(۲) نسبتش دادی به جفت و خال و عم
(۳) باز بعضی را رهایی داده
(۴) برده از خویش و پیوند و سرشت
(۵) هر چه محسوس است آورد میکند
(۶) عشق او پیدا و معشوقش نهان
- ز آب و گل نقش تن آدم زدی
با هزار اندیشه شادی و غم
زین غم و شادی جدائی داده
کرده در چشم او هر خوب زشت
وانچه نا پیدا است مسند میکند
یار بیرن فتنة او در جهان

- (۱) کَلَّ عِشْقِ صَوْرَتِيْ اِرْفِضْ
فَعَلَى الصُّورَةِ مَا كَانَ وَلَا
(۲) مَنْ هُوَ الْمَعْشُوقُ عَنْهُ ذَهَبَتْ
هَبَّةُ عِشْقِ الْعَالَمِ هَذَا وَهَبْ
(۳) ذَاكَ مَنْ أَنْتَ لَهُ لِلصُّورَةِ
رُوحَهُ إِذْ خَرَجْتَ مِنْهُ أَفْصَحْ
(۴) صُورَةُ الْمَعْشُوقِ ذَاكَ فِي الْمَحَلِّ
أَيُّهَا الْعَاشِقُ ارْجِعْ وَاسْأَلْ
(۵) مَا هُوَ الْمَحْسُوسُ لَوْ كَانَ الْعِشِيقُ
كُلُّ مَنْ كَانَ لَهُ حُسْنٌ عَشِيقَتْ
- أَصْبَحَ .. يَا هَذَا لَهُ لَا تَنْهَضُ.. (۱)
فَوْقَ وَجْهِ السَّيِّدَةِ فِي هَذَا الْمَلَأِ..
صُورَةً دَوْمًا لَهُ مَا نُسِبَتْ (۲)
عِشْقَ ذَاكَ الْعَالَمِ .. أَنَّى ذَهَبَ..
عَاشِقًا كُنْتُ رَهِينَ الْحَيَاةِ (۳)
لَمْ تَرَكَتْ لِمَ لَهُ لَا تَبْرَحْ..
وُجِدْتُ فَالشَّبْعُ فِيكَ مِمَّ حَلَّ
مَنْ هُوَ مَعْشُوقُكَ .. (الْحَقُّ الْجَلِيلُ)..
لَكَ .. مِنْهُ الْوَجْدُ تَلْقَى وَالْحَرِيقُ..
.. وَ بِهِ هَمَّتْ غَرَامًا وَ عَاقَلَتْ..

(۱) ای اترک مذهبک و مشربک لان عند اهل الکمال ان العشق المنسوب الی الصورة ایس علی الصورة و حدها و لا علی وجه سنی - (۲) ای و ذلک اللذی فی الظاهر معشوق فی الحقیقة لیس صورة و لو کان فی الصورة لعشق مجنون لیلی فان مجنون عشقه فی الظاهر لیلی و فی الحقیقة الله تعالی فعلی هذا و لو کان عشق هذه الدنیا الظاهرة او عشق الاخری الباطنة فالله تعالی هو الظاهر و الباطن - (۳) ای و ذلک الشئی اللذی عشقت صورته لای شی اما خرجت روحه ترکه فلو کنت عاشق الصورة لا غیر لما ترکه فعلم انک لست عاشق الصورة و حدها بل انت عاشق المعنی الظاهر بسبب الصورة و لکن لم تفهم -

- (۱) هین رها کن عشقهای صورتی
(۲) آنچه معشوق است صورت نیست آن
(۳) آنچه بر صورت تو عاشق گشته
(۴) صورتش بر جاست این سیری زچیت
(۵) آنچه محسوس است اگر معشوقه است
- نیست بر صورت نه بر روی سنی (۱)
خواه عشق این جهان خواه آن جهان
چون برون شد جان چرایش هشته
عاشقا و جو که معشوق تو کیست
عاشق سنی هر چه او را حسن هست

- (۱) قَالُوا لَمَّا لِدَكَ الْعِشْقِ كَانَ
فَتَمَّتْ كَانِ الْوَفَا لِلْمُصَوَّرَةِ
(۲) فَعَلَى الْحَائِطِ ضَوْءُ الشَّمْسِ قَدْ
(۳) يَا سَلِيمُ كَيْفَ فَوْقَ الْحَجَرِ
إِطْلُبْ أَصْلًا لِكَيِّ حَتَّى الْأَبَدِ
(۴) أَنْتَ يَا مَنْ عَقْلُهُ كَمْ عِشْقًا
عَايَدِي الصُّورَةَ وَالنَّاسَ شَأً
(۵) لَمَعَ الْعَقْلُ عَلَى حِسِّكَ قَدْ
أَدْرَ أَنْ الذَّهَبَ مِنْكَ النُّحَاسُ
- بِالْمَزِيدِ لَهُ فِي كُلِّ زَمَانٍ (۱)
غَيْرَ أَخْرَجَ مِنْ ذِي السِّيرَةِ
لَمَعَ عَارِيَّةً لَمَعًا وَجَدَ (۲)
تَرَبُّطَ قَلْبِكَ قَيْدَ الْكَدْرِ
يَلْمَعُ دَوْمًا يَهْدِي وَرَشَدَ (۳)
وَرَأَى نَفْسَهُ دَوْمًا سَبَقًا
وَلَهُ التَّفْوِيقَ بِالْعَقْلِ رَأً
عُكْسَ .. وَالنُّورَ مِنْ ذَاكَ وَجَدَ (۴)
عَرَضَ عَارِيَّةً .. بَانَ التِّبَاسُ ..

(۱) ای لما كان ذلك العشق الحقيقي يزيد بالوفاء متى يغير الوفاء الصورة و لو غير الوفاء الصورة لكان مجازياً غير حقيقي كما ان احداً اذا عشق محبوباً ثم بعد زمان ظهرت لهيته وزالت تلك الحالة من العاشق كان عشقه مجازاً - (۲) ای كذلك المعشوق الحقيقي تجلى على صورة المعشوق الظاهري وأضاء وعكس ضيائه على حائط وجود المعشوق ولمع عارية فكما ان ضياء الحائط لم يكن من الحائط كذلك المعشوق الصوري حسنه ولطافته لم تكن منه بل هو بمثابة الحائط والخشب و لهذا يقول (بركلوخی دل چه بندی ای سلیم) - (۳) المراد من الأصل شمس الحقيقة فان انوار تجلياته لامعة ومضيئة على الدوام لا انقضاء لها ولا انصاف - (۴) ای ادر انت انك انعكاس عقل الكل فجمال عقلك وكماله على حسك اعلم انه ذهب على نحاسك عارية وان عقلك و ادراكك كالنحاس والذي عليه من ذهب العلم والمعرفة من انعكاس عقل الكل -

- (۱) چون وفا آن عشق افزون میکند
(۲) پرتو خورشید بر دیوار تافت
(۳) در کلوخی دل چه بندی ای سلیم
(۴) ای که تو هم عاشقی بر اصل خویش
(۵) پرتو عقلست آن بر حس تو
- کی وفا صورت دگرگون میکند
تابش عاریتی دیوار یافت
وا طلب اصلی که تابد او مقیم
خویش از صورت پرستان دیده بیش
عاریت میدان ذهب بر مس تو

- (۱) حَيْثُ أَنَّ الْحُسْنَ كَانَ فِي الْبَشَرِ
لَوْ سِوَى ذَلِكَ كَيْفَ كَالْحِمَارِ
(۲) فِي الْإِصْبَا كَالنُّورِ كَانَ وَالْمَلَكُ
ذَا لِأَنَّ حُسْنَهُ بِالْمُسْتَعَارِ
(۳) فَقَلِيلًا وَقَلِيلًا يَأْخُذُ
وَقَلِيلًا وَقَلِيلًا يُبَيِّسُ
(۴) رُحَّ وَمِنْ يَأْسِينِ أَقْرَأَ نَحْنُ مَنْ
قَلْبًا أَطْلُبُ لَا تَضَعُ قَلْبًا عَلَى
(۵) فَجَمَالَ الْقَلْبِ قَدْ كَانَ الْجَمَالَ
شَفَتَادَ دَائِمًا مَاءَ الْحَيَاتِ
- كَطِلَاءِ الذَّهَبِ عَنْهُ غَدَرُ (۱)
الَّذِي شَابَ الصَّبِيبُ لَكَ صَارَ
كَيْفَ كَالشَّيْطَانِ صَارَ وَالْحَلَاكَ
رَجَعَ لَيْلًا وَكَانَ كَالنَّهَارِ
ذَا الْجَمَالَ اللَّطْفَ مِنْهُ يَنْمِذُ
ذَلِكَ الْغُصْنَ سِوَاهُ يَغْرِسُ
لَهُ عَمَرْنَا نُنْكِسُهُ زَمَنُ
عَظِيمٍ .. الْعَظُمُ رَمِيمًا حَوْلًا ..
بَاقِيًا قَيْدَ الْخُلُودِ وَالْجَلَالِ
يُسْقِيَانِ يَنْمِسَانِ بِالنَّجَاتِ

(۱) ای ان الحسن و الظرافة کانطلاء کما ان الطلاء عاریه کذلک الحسن و الظرافة فی البشر و الاکیف صار محبوبک الحسن الظریف حماراً هرمأ فعلم ان الحسن عارضی کالطلاء علی النحاس فاذا ذهب الطلاء ظهر النحاس و اذا ذهب الحسن من البشر بقی حماراً هرمأ -

- (۱) چون زراندو دست خوبی در بشر
(۲) چون فرشته بود همچون دیو شد
(۳) آنده آنده می ستاند آن جمال
(۴) رو نمره ننکسه بخوان
(۵) کان جمال دل جمال باقی است
- ورنه چون شد شاهد تو پیر خر
کان ملاحت اندرو عاریه بد
آنده آنده خشک می گردد نهال
دل طلب کن دل منه بر استخوان
دو لبش از آب حیوان ساقی است

- (۱) هُوَ كَانَ الْمَاءَ كَانَ السَّاقِيَا
فَالطِّسْمُ لَكَ لَمَّا كَسِرَا
(۲) أَنْتَ ذَاكَ الْفَرْدَ قَطُّ بِالْقِيَاسِ
بِالْعُبُودِيَّةِ أَتَيْتِ الْبَاطِلَا
(۳) صُورَةً كَانَ لَكَ الْمَعْنَى وَكَانَ
وَعَلَى مَا نَاسَبَ أَوْ مَا اقْتَفَى
(۴) إِنَّمَا الْمَعْنَى الَّذِي قَدْ أَخَذَا
وَعَنِ النَّقْشِ لَكَ وَالصُّورَةِ
وَهُوَ السَّكَرَانُ حَيًّا بِأَقْيَا (۱)
ذِي الثَّلَاثِ الْكُلُّ فَرْدًا صِيرَا
مَا دَرَيْتَ .. لَا يَجِدُّ أَوْ مِرَاسِ..
لَا تَقُلْ يَا مَنْ غَدَوْتَ الْعَاطِلَا
مُسْتَعَارَ الْقُدْرَةِ ذَلَّ وَهَانَ (۲)
بِهِ مَسْرُورًا غَدَوْتَ شَفِغَا
مِنْكَ مَا فِيكَ جَمِيعًا نَبَذَا (۳)
جَعَلَ مُسْتَعْنِيًّا بِالسَّيْرِ

(۱) و بهذا الاعتبار الساقی هو الله تعالى من جهة كونه مفيض الحياة و السكران هو الانسان من حبه ظهور سر الوحدة و امکان ظهور سر الوحدة قوى على انكسار طلسم الوجود و لهذا قال صارت الثلاثة واحداً كانه قدس روحه يقول لما كسر طلسم انانيتك بالموت الاختيارى اى فنتيت فى الله ترى الساقى و السكران و القائل بلى و اُلت و احداً و هذا اذا يتيسر لك بالملوك عاقبة الامر اذا وقع الموت الاضطرارى يرى كل احد الوحدة المطلقة ولكن هذه غير مفيدة فان قلت انا اقر العلوم الالوية و أنهم و أعلم الوحدة المطلقة بالمقدمات و القياسات و البراهين يقول لك مولانا (آن يكى را تو ندانى از قياس) (۲) اى انت من المعنى بلا خبر لانك تعد الاشياء موجودة عديمة الثبات و الصورة معنى و بز عمك الفاسد تظن نفسك صاحب اسرار و تغتر بهذا الظن و فى الحقيقة ليس لك خبر من المعنى كما ان الكردي صاحب الجمل لم يفهم المعنى و دفعه الطمع و بهذا السبب حرم من الاجرة كذلك حال من لم يفهم المعنى و الذى لا يفهم المعنى لا يقول للفانى الزائل معنى لان سلطان الاوليا يقول (معنى آن باشد كه بستاند ترا) (۳) اى المعنى فى الحقيقة هو الذى يأخذك منك و من قيد الانانية فيخلصك و يفتيك عن النقش بالصورة لان المعنى الذى هو أسير النقش فى حكم الصورة

هرسه يك شد چون طلسم تو شكست
بندگی كن ژاژ كم خا ناشناس
بر مناسب شادى و بر قافيت
بى نیاز از نقش گرداند ترا

(۱) خودهم او آب است و هم ساقى و مست
(۲) آن يكى را تو ندانى از قياس
(۳) معنى تو صورتست و عاريت
(۴) معنى آن باشد كه بستاند ترا

- (۱) لَمْ يَكِ الْمَعْنَى الَّذِي الْأَعْمَى الْأَصَمُّ
صَبِيرٌ أَكْثَرَ عِشْقًا وَهَوًى
- (۲) قِسْمَةُ الْأَعْمَى الْخِيَالُ الْمَكْثَرُ
قِسْمَةُ الْعَيْنِ خَيَالَاتُ الْفَنَاءِ
- (۳) كَانَتْ الْعُمَيَانُ يَا ذَا الْمَعْدَنَاءِ
فَالْجِمَارَ مَا رَأَوْ فِي حِلْسِهِ
- (۴) إِنْ تَكِ الرَّائِي أَنْتَ فَالْجِمَارُ
عَابِدَ الْأَحْلَاسِ حَتَّى مَ تَخِيْطُ
- جَعَلَ وَالرَّجُلَ السَّامِيَّ الْهِمَمَ
وَبِهِ فِي هَوَاةِ الْعِشْقِ هَوًى..
- لِلْمَعْنَى وَالْغَمِّ فِيهَا يَظْهَرُ
هَذِهِ.. مَنْ سَتَرَتْ عَنَّا السَّنَاءِ..
- لِكَلَامِ الذِّكْرِ تَقْرَى حَسَنًا^(۱)
ضَرَبُوا مَا عَرَفُوا عَنْ نَفْسِهِ
- أَتَبِعَ فَهُوَ يَنْطُ لِلْفَرَارِ
أَنْتَ أَحْلَاسًا بِكَ الْجَهْلُ يُحِيْطُ^(۲)

(۱) کنی علی طریق الاستعارة التمثيلية ای لایرون المعانی و یضربون علی الالفاظ و هذا تعریض لعمی البصيرة فی العالمین بظاهر معانی القرآن و الغافلین عن مراد الله و ایاک و أساسه الادب مع أهل الله بان تقول اطلق علی معنی القرآن أسم الحلس و هذا نوع تحقیر و التحقیر للقرآن کفر و یقال لك ان شبه أحد القرآن و أراد التحقیر فهو کفرو ان أراد التفهیم فهو سوء أدب و أن لم ینکر أداة التشبیه کما هنا و اراد الکتابه علی طریق الاستعارة التمثيلية فلا یلزم ان یکون واحداً منهما بل أراد قدس الله روحه تعریف المثل المشهور (لایرون الحمار و یضربون حلسه) لعدم وقوفهم علی المقصود و کتابة عن تضییع الاوقات و السعی الضائع - النهج - (۲) ای ان ذلك المعنی نط من قید الحروف و الالفاظ و خلص الی متی تصطنع العبارات و الالفاظ یا طالب الحروف و الالفاظ و منشیها -

- (۱) معنی آن نبود که کور و کر کند
مرد را بر نقش عاشقتر کند
- (۲) کور را قسمت خیال غم فزاست
قسمت چشم این خیالات فناست
- (۳) حرف قرآن را ضربیران معدنند
خر نه بینند و بیالان برزنند
- (۴) چون تویینائی پی خر رو که جست
چند بالان دوزی ای بالان پرست

- (۱) فَإِذَا كَانَ الْإِحْمَارُ فَالْيَقِينُ
وَأِذَا مَا الرُّوحُ فِيكَ وَجِدَا
(۲) هَبْ لَكَ فِي الظَّاهِرِ ظَهْرُ الْإِحْمَارِ
إِنْ دُرَّ قَلْبُكَ أَصَحَّ رَأْسُ مَالٍ
(۳) الْإِحْمَارُ الْعَارِي رَبِّ الْفُضُولِ
الْإِحْمَارُ الْعَارِي حِلْسًا رَكِبَ
(النَّبِيُّ رَكِبَ مَعْرُورِيًّا
(۴) فِإِحْمَارُ نَفْسِكَ رَاحَ أَرْبَطِ
فَالْيَ مَ وَالْيَ مَ يَهْرَبُ
- لَكَ جَاءَ الْإِحْلَاسُ هَبْ كَدَّ الْيَمِينِ.. (۱)
لَا يَقِلُّ الْخُبْرُ .. يَا تَيْمَكَ غَدَا..
كَانَ دُكَّانًا وَمَالًا وَاتِّجَارًا (۲)
مِائَةُ قَالِبٍ أَدِرْ وَمِثَالٍ
أُرَكِّبُ أَسِرَ أَفْلَا كَانَ الرَّسُولُ (۳)
.. تَرَكَ اللَّفْظَ وَلِلْمَعْنَى ذَهَبَ..
النَّبِيُّ قَالَ سَافِرٌ مَاشِيًا (۴)
لَهُ بِالْمِسْمَارِ أَقْوَى مَرَبُطٍ
لَا لِشُغْلٍ لَا لِجَمَلٍ يَقْرُبُ

(۱) ای اذا تدارکت امور آخرتک فی هذه الدنيا و ترکت الامور الدنیویة فالرزق الدنیوی
لک مقرر با دنی مناسبه کانه يقول لا تنقید بالامور الدنیویة و تدارک لامور آخرتک ولو کان (بشت
خردکان و مال و مکسب است) - (۲) ای و لو کان الکسب فی الدنيا شرعاً و أجباً لکن فی جانب
حب الروح قرب الوصل و مشاهدة جمال الحق أهم فالقالب بالنسبة لهذه لاشی و کانه يقول یا هذا
معانی القرآن الالهی هی در قلبک رأس مال لمائة قلب و صورة المراد من در القلب و فی نسخة (درروح)
ان الروح و القلب لؤلؤة الايمان و العرفان یعنی الايمان و الايقان فی قلبک و روحک رأس مال لمائة
قالب - (۳) ای اترك الصورة و حصل المعنی ألم یرکب الرسول (ص) الحمار معروریا ای ألم یتروک
الصورة و اختار جانب المعنی و کانت عمله لله خالصاً و لم یثبت فی الاحادیث الصحیمة - (۴) ای
ألم تران الرسول و اصحابه ركبوا معنی القرآن فان أردت الوصول الى الله تعالی فسر علی اثرهم
فان الاشتغال بالعبارات و الالفاظ لیس من امور الدین

- (۱) خر چو هست آید یقین بالان ترا
(۲) بشت خردکان و مال و مکسب است
(۳) خر برهنه بر نشین ای بو الفضول
(۴) شد خر نفس تو بر میخشد به بند
- کم نگردد نان چو باشد جان ترا
در قلبت مایه صد قالب است
خر برهنه نه که را کب شد رسول
چند بگریزد ز بار و کار چند

- (۱) مَا لَهُ صَبْرٌ عَلَى حِمْلِ لَصَبْرٍ
كَانَ ذَا التَّحْمِيلِ مِنْكَ فِي مَاءٍ
(۲) أَبَدًا مَا حَمَلَ وَزَرَ سِوَاهُ
غَيْرَ بَذَرٍ زَرَ كُلِّ أَحَدٍ
(۳) كَانَ ذَاكَ الطَّمَعُ نِيًّا فَدَعُ
إِنَّ أَكَلَ النَّبِيِّ فِي الْخَلْقِ جَلَبُ
(۴) أَنْ فُلَانٌ وَجَدَ الْكَنْزَ الثَّمِينُ
أَنَا أَيْضًا مِثْلَهُ أَبْغَى وَلَمْ
(۵) كَانَ شُغْلُ الطَّالِعِ ذَا وَنَدَرَ
(۶) لَا تَجِرُ الرَّجُلَ عَنْ شُغْلٍ لَكَ
- وَلِشْكْرِ رَمَحَ مِنْهُ وَفَرَ (۱)
أَوْ ثَلَاثِينَ وَعِشْرِينَ سَنَةً
وَأَزَرَ أَوْ جَرَ غَيْرَ مَا نَوَاهُ
مَا سَمَى حَدًّا وَكَدًّا مَا حَصَدَ
يَا غُلَامَ أَكَلِ نَبِيٍّ مِنْ طَمَعٍ
عِلَّةٌ .. بِالْمَالِ وَاللُّبِّ ذَهَبُ ..
صَدَقَهُ حَظُّهُ بِالسَّعْدِ قَرِينُ
أَبْتَغَى الدُّكَّانَ فِي شُغْلٍ أَلَمْ
هُوَ إِعْمَلْ مَا لَكَ الْجِسْمُ قَدَّرَ
فَهُوَ فِي وَقْتِهِ آتٍ خَلْفَكَ

(۱) ای نفسک اللتی هی بمثابة العمار فرت من امر الله تعالی ارتباطها فی مسمار حکم القـرآن
حتی تجد مرتبة المقید بالعجل لا توجه ولا ترسلها طرف المشتبهات لتقدر علی ضبطها کما ان العمار اذا
لم تربطه ضاع الی متى تهرب نفسك من شغل الشریعة ومن حمل الامانة -

خواه در صد سال خواهی سی و بیست
هیچکس نرسود تا تخمی نکاشت
خام خوردن علت آرد در بشر
من همان خواهم چرا جویم دکان
کسب باید کرد تا تن قادر است
بامکش از کار کان خود در پی است

(۱) بار صبر و شکر اورا برد نیست
(۲) هیچ وازر و زر غیری بر نداشت
(۳) طمع خام است آن مخور خام ای پسر
(۴) کان فلانی یافت گنجی ناگهان
(۵) کار بخت است آن و آن هم نادر است
(۶) کسب کردن گنج را مانع کی است

- (۱) كُنِيَ بِهَذَا أَنْتَ لَا تَعْدُو أُسِيرٌ
لَوْ تَقُولُ لَوْ فَعَلْتَ ذَا يَصِيرُ^(۱)
أَوْ فَعَلْتَ ذَلِكَ كُنْتَ أَبَدٌ
قَيْدَ تَرِيدٍ وَشَكٍّ لَا يَحْدُ
(۲) فَالرَّسُولُ إِلَّا كَرَمٌ مِنْ قَوْلِ لَوْ
مَنْعَ قَالَ فِيهَا قَدْ رَأَوْا
الْإِنْفَاقَ قَوْلَهَا أَنْتَ أَحْذِرِ
.. كُنْ مُطِيعًا لِلْقَضَا وَالْقَدْرِ..
(۳) ذَاكَ مَنْ نَافَقَ فِي قَوْلِهِ لَوْ
غَاوِيًا مَاتَ كِمِثْلِ مَنْ غَوَى
وَهُوَ مِنْ قَوْلِهِ لَوْ مَا أَخَذَا
لِإِسْوَى الْحَسْرَةِ .. كَلَاءٌ نَبَذَا..

تمثيل لحقیقه الکلام واطلاع علی کشفه (۲)

- (۴) إِذْ غَرِيبٌ عَجَلًا يَوْمًا طَلَبُ
بَيْتًا الْخِلَّ لَهُ فِيهِ ذَهَبُ

(۱) ورد فی صحیح مسلم و فی المصابیح و المشارق عن أبی هریرة عن النبی (ص) انه قال المؤمن القوی أحب الی الله من المؤمن الضعیف و فی کل خیرا حرص علی ما ینفعک و استعن بالله و لا تعجز و ان أصابک شیء فلا تقل لو انی فعلت کذا کان کذا و کذا و لکن قل یقدر الله ما شاء فعل فان لو تفتح عمل الشیطان و قال علیه السلام - ایاکم و کلمة لو فانها من کلام المنافقین - (۲) و هو مشتمل علی ان قول لو لا نفع لها و ان الاختیار و المشیئة لله تعالی لقوله و ما تشاؤون الا أن یشاء الله -

- (۱) تا نکر دی تو گرفتار اگر که اگر این کردم یی آن دگر
(۲) کز اگر گفتن رسول با وفاق منع کرد و گفت هست این از نفاق
(۳) کان منافق در اگر گفتن بمرد و از اگر گفتن بجز حسرت فبرد

تمثيل بر حقیقت سخن و اطلاع بر کشف آن

- (۴) يك غریبی خانه میجست از شتاب دوستی بردش سر خانه خراب

- (۱) نَحْوَ بَيْتِ خَرِبٍ قَالِ قَلَوُ
كَانَ عِنْدِي مَسْكَنٌ فِيهِ لَكَ
(۲) يَجِدُونَ الرَّاحَةَ لَوْ فِي الْوَسْطِ
(۳) فَلَهُ قَالِ نَعَمْ كَانَ الْجَمِيلُ
لَكِنْ أَدِرْ أَحَدٌ لَا يَقْدِرُ
(۴) كُلُّ أَهْلِ الْعَالَمِ هَذَا السُّرُورُ
وَهُمْ مِنْ ذَوِقِ تَزْوِيرِ مُدَامِ
(۵) كُلُّ مَنْ شَابَ وَمَنْ نَبَأَ ظَهَرَ
لِلْعَوَامِ مَا دَرَى زَيْفُ الذَّهَبِ
- هُمْ بِالْحَالِ لَهُ سَقْفًا بَنَوْا
وَبِهِ الرَّاحَةُ أَيْضًا أَهْلُكَ
حَجَرَةً أُخْرَى لَهُ فِي ذَا النَّمَطِ
عِنْدَ مَنْ كَانَ الْأَلِيفُ وَالْخَلِيلُ
يَجِئُ فِي لَوْ لَهَا يَنْتَظِرُ
طَلَبُوا... وَالصَّفْوَ خَلَوْا وَالْحُضُورُ...
وَقَعُوا فِي النَّارِ مَا نَالُوا الْمَرَامَ (۱)
ذَهَبًا رَامَ وَلَكِنَّ النَّظَرَ (۲)
لَا وَلَا النِّقْدَ .. لَهُ اللَّبُّ ذَهَبٌ ..

(۱) المراد من التزوير الدنيا - (۲) ای ان العوام کالهوم عیون عقولهم لاتمیز الذهب الخالص من الزغل الزیوف لان متاع الدنيا ذهب زغل لا یسلک فی سوق الاخرة ولا ینفع صاحبه والاعمال الصالحات فی سوق الاخرة فی مثابة الذهب الخالص ولكن بصيرة العوام لاتقدر علی الفرق والتمیز -

- (۱) گفت او این را اگر سقفی بدی
(۲) هم عیال تو بیاسودی اگر
(۳) گفت آری پهلوی یاران خوش است
(۴) این همه عالم طلبکار خوشاند
(۵) طالب تزویر گشته پیر و خام
- پهلوی من مرترا مسکن شدی
در میانه داشتی حجره دگر
لیک ای جان در اگر نتوان نشست
وز خوش تزویر اندر آتشاند (۱)
لیک قلب از زر نداند چشم عام

- (۱) فَوْقَ قَلْبٍ لَمَعَ نَقْدُ الذَّهَبِ
ذَلِكَ مِنْ دُونِ مَحَكِّ أَنْظِرِ
(۲) لَكَ إِنْ كَانَ مَحَكُّ اخْتَرِ
نَحْوَ ذِي عِلْمٍ لَكَ الرُّوحَ أَرْهِنِ
(۳) وَسَطَ الرُّوحِ لَكَ حَقُّ الْمَحَكِّ
وَالطَّرِيقَ لَسْتَ تَدْرِي لِلْإِمَامِ
(۴) كَانَ صَوْتُ الْغُولِ صَوْتٌ مَنْ عُرِفَ
أَنَّهُ نَحْوَ الْفَنَاءِ يَسْحَبُ
- فَبَدَى كَالنَّقْدِ بِاللُّبِّ ذَهَبُ
ذَهَباً فِي ظَنِّكَ لَا تَخْتَرِ (۱)
وَإِذَا مَا لَمْ يَكُنْ فَلْتَعَذِرِ
عِنْدَهُ .. وَالنَّقْدَ لَا الزَّيْفَ أَقْتَنِي.. (۲)
وَإِذَا مَا لَمْ يَكُنْ ذَلِكَ لَكَ
وَحَدِّكَ لَا تَأْتِ ضَيَّعَتِ الْمَرَامِ
بِالْوُدَادِ وَدُهُ فِي ذَا وَصِفِ
زَيْفًا النَّقْدَ الرَّوَّاجَ يَقْلِبُ (۲)

(۱) ای ان متاع الدنيا اذا تزین بالنجایات الالهية وكانت التجلیات علیه كالطلاء اياك ان تقبله بمجرد الظن و الوهم بل اضربه علی المحك و هو العلم والمعرفة و زنه بمیزان الشریعة بالتفحص التام فان كان فیک رباء فهو مرء وان كان خالصاً من العیوب فهو خالص وان لم تقدر علی الفرق والتمیز فحضرة مولانا بقول (گر محك داری گزین کن ورنه رو) - (۲) ای آت و اقم عند العالم المارف زماناً كثيراً لتشتري محكاً وتفرق خالصك من زغلك - (۳) ای ان صوت الغول يشبه صوت العارف والاصحاب اللذين يسحبون الانسان الى طرف الهلاك - قال صاحب القاموس غاله اهلكه كغثاله واخذه من حيث لم يدر والقول الحداع والمكر وبعد المفازة والمشقة الى أن قال وبالضم الهلكة والداهية والسعالة الجمع اغوال وغيلان والحية وساحرة الجن و /النية و موضع شیطانات يأكل الناس او دابة رأتهما العرب وعرفتها وقتلها تأبط شراً ومن يتلون الوائى من السحرة و الجن او كل ما زاد به الفل -

- (۱) پرتوی بر قلب زر خالص ببین
(۲) گر محك داری گزین کن ورنه رو
(۳) یا محك باید میان جان خویش
(۴) بانگ غولان هست بانگ آشنا
- بی محك زر را مكن از ظن گزین
نزد دانا خویشان را كن گرو
ور ندانی ره مرو تنها ز پیش
آشنائی میکشد سوی فنا (۱)

(۱) مراد از بانگ غولان و سوسه های شیطانی و نفسانی است چنانکه مولانا قدس سره خود

فرمودند و مراد از فنا هلاك است نه فنای مصطلح ص ۶۰ ج ۳ شرح بحر العلوم -

- (۱) صَوَّتَ يَا رَكْبُ إِصْحَوْهَا إِلَيَّ فَالطَّرِيقُ ذَا وَ ذَا لَايَ عَلَيَّ (۱)
- (۲) إِسْمَ كُلِّ فَرْدٍ الْغُولِ ذَكَرَ كَتَبِي بِهِذَ السَّيِّدَ مِنْهُمْ يَضِلُّ (۲)
- (۳) وَ هُنَاكَ إِذَا تَى فِيهِ الْأَسَدُ عُمُرُهُ ضَاعَ الطَّرِيقُ بَعْدًا (۳)
- (۴) كَيْفَ صَوَّتَ الْغُولُ كَانَ قُلْ لَنَا أَطْلُبُ مَا لَا وَجَاهًا أَطْلُبُ (۴)
- (۵) هَذِهِ الْأَصْوَاتَ مِنْ دَاخِلِكَا تُكْشِفُ الْأَسْرَارَ مِنْهُ تَقَرَّبُ (۵)
- يَا قُلَانُ مِنْهُمْ .. فِيمَا اشْتَهَرُ ..
وَّ يَخْلِي الْحَرَّ فِي قَيْدٍ وَ غِلٍّ ..
نَظَرَ وَالذِّئْبَ لِلْأَكْلِ أُسْتَعَدَّ
يَوْمُهُ أَمْسًا غَدَى وَ اضْطَهَدَا
آخِرَ الْأَمْرِ وَ مَا قَالَ بِنَا
مَاءَ وَجْهِ عَنْ سِوَاهَا أَرْغَبُ
إِمْنَعْ إِحْدَرَ مَا بِهَا حَتَّى 'اَلْكَ'
.. تَنْظُرُ مَا كَانَ عَنْكَ يُحِبُّ ..

(۱) نسخه ثانیة - وذالای لدى .

سوی من آمید تک راه و نشان
تا کند آن خواجه را از آفلان
عمر ضایع راه دور و روز دیر
مال خواهم جاه خواهم و آب رو
منع کن تا کشف گردد راز ها

(۱) بانگ می دارد که هان ای کاروان
(۲) نام هر يك می برد غولان فلان
(۳) چون رسد آنجا ببیند گرگ و شیر
(۴) چون بود آن بانگ غول آخر بگو
(۵) از درون خویش این آواز ها

- (۱) أَذْكَرَ الْحَقُّ تَعَالَى وَ أَحْرِقَ صَوْتَ أَغْوَالٍ لَهَا السِّتْرَ أَخْرِقِ (۱)
 إِصْحَاحٌ عَنْ ذَا النَّسْرِ عَيْنَ النَّرْجِسِ خَطٌّ .. يَمْنَتُ شَفَقَةً لَا تَبِيسُ..
 (۲) صَادِقُ الصُّبْحِ مِنَ الْكَاذِبِ مِزْ .. وَعَنِ الظُّلُمَةِ بِالنُّورِ احْتِزَرُ..
 وَادِرْلُونُ الْخَمْرِ مِنْ لَوْنِ الْقَدَحِ .. أَيْضًا الْحَزَنُ تَوَقَّ بِالْفَرَحِ..
 (۳) كَمَى لَكَ بِالْمَكِثِ وَالصَّبْرِ الرَّزِينُ تَظْهَرُ عَيْنٌ هِيَ عَيْنُ التَّقِينِ (۲)
 مِنْ عُمُودٍ عَظُمَتْ جَلَّتْ ذُرَى سَبْعَةَ أَلْوَانٍ لِلْغَيْبِ تَرَى

(۱) للحديث اذا تغيلت الغيلان فبادروا بالاذان والمراد من الكركس المترجم له بالنسر النفس الامارة و من چشم نرجس المترجم له بعين الفرجس بصر البصيرة اى غمض عين بصر بصير تك عن النفس الامارة او عن الدنيا و ما فيها من النفس والهوى (۲) اى حتى تحصل على عين خارجة عن الاعين اللتى تشاهد سبعة الوان الكثرات اولها سبع طبقات كما هو معلوم عند ارباب الكحالة بسبب مفارقتك اللون و الرائحة بالصبر والتوقف او تقول حتى تكون من الاعين اللتى تشاهد سبعة الوان عالم الغيب بسبب الصبر و التوقف عين ظاهرة كما تظهر فى النوم عين مربوطه عن نقوش هذه الالوان تشاهد الواناً وصوراً اخر كذا العين الظاهرة فى حالة اليقظة تكون مربوطه عن رؤيه السوى وتظهر عين باطنة ترى صوراً غيبية و الى هذا اشار بقوله (رنگها بينى بجز اين رنگها)

- (۱) ذکر حق کن بانگ غولان را بسوز چشم نرگس را از این کرکس بدوز
 (۲) صبح صادق را ز کاذب و اشناص رنگ می را باز دان از رنگ کاس
 (۳) تا بود کز دیدگان هفت رنگ دیده ای پیدا کند صبر و درنگ (۱)

(۱) دیدگان اسم جمع دیده بمعنی چشم و نیز اسم جمع دیده که اسم مفعول دیدن است نیز استعمال شده و بنا بر معنی اول شاید بواسطه هر دو چشم که هفت طبقه دارند صبر و درنگ تو در عمل چنین دیده پیدا کند که جمله اشیاء را مشاهده نماید و بنا بر معنی دوم شاید بواسطه دیدن این همه اشیاء هفت رنگ و بسیاری انواع و اقسام که دارد صبر و درنگ تو نیز نمایان گردد و میتوان گفت که مراد از هفت رنگ دنیاست برای اینکه هفت اقلیم است و نیز مراد از هفت رنگ بسیاری و کثرت است چنانچه عدد هفت و هفتاد در زبان فارسی و عربی زیاد بکار آورده اند .

- (۱) غَيْرَ ذِي الْأَلْوَانِ الْوَانَاً أُخَرَ
بَدَلَ الْأَحْجَارِ أَعْلَاقًا غَلَتْ
(۲) مَا هُوَ الْجَوْهَرُ بَحْرِيًّا تَصِيرُ
(۳) قَدْ تَخْفَى الْعَامِلُ فِي الْمَعْمَلِ
فَعِيَانًا لَهُ أَنْتَ تَنْظُرُ
(۴) فَعَمَى الْعَامِلُ ذَا لَمَّا الْعَمَلِ
فَلَهُ لَا تَقْدَرُ .. خَتَّى الْأَجَلِ ..
- تَنْظُرُ الْحُسْنَ لَهَا اللَّبَّ بِهِوَ
.. تَنْظُرُ الْأَعْلَاقَ بِاللُّطْفِ عَلَتْ ..
تَقْدُو شَمْسَ فَلِكِ دَوْرًا تَسِيرُ
أَنْتَ رُحَ لِلْمَعْمَلِ فِي عَجَلِ (۱)
.. وَ لَكَ الْمَخْفِيُّ مِنْهُ يَظْهَرُ ..
تَسْجَ السِّتَرِ لَهُ غَضَى الْمَحَلِ (۲)
تَنْظُرُ فِي خَارِجِ ذَاكَ الْمَحَلِ

(۱) ای فان قلت کیف طریق الوصول لما قلته فی البيت السابق فيقول لك بملاقات المرشد و العمل و الرياضة فان قلت و کیف اجد المرشد فيقول سلطان الاولياء (کارکن در کارگه باشد نهان الخ) ای اختفی و بقى شاغل الشغل و الصنعة و هو المرشد او الحضرة الالهية فى محل الشغل و الصنعة اذهب انت لمحل الشغل تره هناك عياناً (۲) ای مادام انك لم تشغل بالشغل و العمل ولم تحصل الجنسية و المناسبة لا تراه فان الجنسية علة الانضمام او تقول لما ضربت الافعال على الفاعل المطلق الحقيقى حجاباً ای صارت الافعال الظاهرة على ابصار الناس حجاباً و تعطلوا عن مشاهدة الفاعل الحقيقى لا تقدر ان تراه خارج ذلك الشغل فى مكان معين محسوساً بل انظر اليه فى شغل الباطن بنظر القلب حتى تراه و تعلم ان جميع الشغل و العمل فعله .

- (۱) رنکها بینى بجز این رنکها
(۲) گوهرى چه بلکه دریائى شوى
(۳) کارکن در کارگه باشد نهان
(۴) کار چون بر کارکن پرده کشید
- گوهران بینى بجای سنکها
آفتابى چرخ بیمائى شوى
تو برو در کارگه بینش عیان (۱)
خارج آن کار نتوانیش دید (۲)

(۱) (کارکن در کارگه باشد نهان) یعنی اینکه خداوند متعال در مرتبه عالم که تعینات است موجود است پس میبایستی تعینات فنا گردد تا او را یافت و در بیت بعد مفرماید دیدن حق خارج از این مصنوعات امکان پذیر نیست (۲) در بعضی نسخ این بیت چنین ذکر شده است :
کار چون بر کارکن پرده تنید
کارکن بر کارگه باشد پدید

- (۱) إِذْ مَحَلُّ الْعَامِلِ الْمُعْمَلُ كَانَ
فَعِنِ الْعَامِلِ بِالذَّاتِ غَفَلَ
(۲) فَإِذَا فِي الْمُعْمَلِ بَعْنَى الْعَدَمِ
كَمَا تَرَى الصَّانِعَ وَالصَّنْعَ مَعًا
(۳) حَيْثُ أَنَّ الْمُعْمَلَ صَارَ مَحَلًّا
فَإِذَا خَارِجٌ ذَاكَ الْمُعْمَلِ
(۴) إِنَّ فِرْعَوْنَ الْعَنُودَ وَجَّهًا
فَبَلَا شَكَّ هُوَ عَنْ مَعْمَلِهِ
- مَنْ عَنِ الْمُعْمَلِ لِلْخَارِجِ بَانَ (۱)
وَلَهُ مَا نَظَرَ مَا أَنَّ عَمِلَ..
أَدْخَلَ أَفْنِ ذَاتَكَ كَيْفًا وَكَمْ (۲)
..فِي مَحَلٍّ وَاحِدٍ قَدْ جُمِعَا..
رُؤْيَا مِنْ نَوَّرَ الْأَسْمَى الْأَجَلِ.. (۳)
الْخَفَا وَالْإِسْتِرَافَ عَيْنُ الزَّلِيلِ..
لِلْوُجُودِ الْوَجْهَ عَنْهُ مَا انْتَهَى
كَانَ أَعْمَى الْعَيْنِ .. غِرًّا وَبَلَه..

(۱) كانه يقول الاعيان الثابتة هي محل وجود العامل و هو الفاعل الحقيقي و الذي هو خارج عن مرتبة العامل غافل عن العامل يعنى الذى هو بعيد و خارج عن هذه المرتبة غافل عن العامل ثم شرع فى بيان المقصود (من كارگر) و هو المعمل فقال (پس در آ در كارگه يعنى عدم) (۲) اى كما تعلم الله تعالى بالاشياء تعلم الاشياء بالله و لا يكون لك هذا العلم و المشاهدة الا بالرياضة و الصدق و الغلاص من الاخلاق الذميمة و الوصول الى مرتبة عدم و الفناء فى الله . (۳) اى ان مشاهدة الصانع خارج عدم و الفناء لا تكون لان المصنوعات فى طرف العبد حجاب للصانع فاذا لم يرفع العبد حجاب المصنوعات من البين لا ترى عين قلبه الصانع عياناً و لا يتيسر للعبد عدم و الفناء الا بتبديل الاخلاق الذميمة بالحميدة فان فرعون المائل الى الوجود المجازى الغافل عن الاعيان الثابتة اعشى البصيرة كيف عارض سيدنا موسى (ع) كما قال (رو بهشتى داشت فرعون عنور)

- (۱) كارگه چون جای باش عاملست
(۲) پس در آ در كارگه يعنى عدم
(۳) كارگه چون جای روشن دیدگى است
(۴) رو بهشتى داشت فرعون عنود
- آنكه بیرون است ازوى غافل است
تا ببینی صنع و صانع را بهم
پس برون كارگه بوشیدگى است
لاجرم از كار گاهش کور بود

- (۱) فَبِإِذَا شَكَّ لَتَبْدِيلِ الْقَدَرِ
يَرْجِعُ عَنْ بَابِهِ فِي وَفْقِ مَا
- (۲) فَالْقَضَا نَفْسُهُ فَوْقَ سُبُلِهِ
كُلُّ أَنْ ضَحِكَ بِالْخَفِيَةِ
- (۳) مِائَةَ آلَافِ طِفْلِ لَا لِدَنْبٍ
بَدَدَ .. حَتَّى لَتَقْدِيرِ الْأَلَةِ
- (۴) ذَا لِأَنَّ مُوسَى النَّبِيَّ لَا يَبِينُ
مِائَةَ آلَافِ ظُلْمٍ فِي الدُّنَا
- (۵) ذِي الدِّمَا أَهْرَقَ كَلًّا وَوُلِدَ
(۶) أَوْ رَأَى مَعْمَلٍ فَرَدٍ لَا يَزَالُ
يَدُهُ وَالرَّجُلُ جَفَّتْ وَ الْحِيلُ
- طَلَبَ حَتَّى الْقَضَاءِ مَا قَدَرَ
رَامَهُ يَجْعَلُ أَسْبَابَ السَّمَاءِ
ذَلِكَ الْمُحْتَالَ رَهْنُ الْعَفْلَةِ
وَلَهُ أَوْمِي يَقْصِدُ السُّخْرَةَ
قَتَلَ .. آبَائَهَا نَفِيًّا وَ ضَرْبُ ..
وَ لِحُكْمٍ يَمْنَعُ يُجْرِي مَنَاةَ
.. لَا وَ لَا يُبْدِي لَهُ شَرْعًا وَدِينَ ..
وَ دَمٍ أَهْرَقَ أَوْلَاهَا الْفَنَاءُ
لَهُ مُوسَى وَهُوَ الْمَقْهَرُ أَعْدُ
.. وَ دَرَى فِيهِ التَّعَالَى وَالْجَلَالُ ..
لَهُ أَعْيَتْ .. رَجَعَ عَمَّا سَأَلَ ..

تا قضا را باز گرداند ز در
زیر لب میکرد هر دم ریشخند
تا بگردد حکم و تدبیر اله
کرد برگردون هزاران ظلم و خون
و از برای قهر او آماده شد
دست و پایش خشک گشتی ز احتیال

- (۱) لا جرم میخواست تبدیل قدر
(۲) خود قضا بر سبیل آن حیلہ مند
(۳) صد هزاران طفل کشت او بیگناه
(۴) تا که موسی نبی ناید برون
(۵) اینهمه خون کرد و موسی زاده شد
(۶) گر بدیدی کارگاه لا یزال

- (۱) دَاخِلَ بَيْتِهِ مُوسَى بِالْمَعَاذِ
وَ لَدَى الْخَارِجِ دَوْمًا عَبَثًا
- (۲) مِثْلَ ذِي النَّفْسِ الَّذِي مِنْهُ الْبَدَنُ
وَ عَلَى الْغَيْرِ مِنَ النَّاسِ حَقْدٌ
- (۳) ذَا عَدُوٍّ لِي وَ ذَا كَانَ الْحَسُودُ
وَ لَهُ الْخَصْمُ الْأَلَدُ وَ الْحَسُودُ
- (۴) مِثْلَ فِرْعَوْنَ هُوَ وَ الْبَدَنُ
وَ هُوَ فِي الْخَارِجِ سَرْعَانِ رَكْضُ
- (۵) فَبَيَّيْتُ الْبَدَنَ النَّفْسُ غَدَتُ
وَ عَلَى الْغَيْرِ الْيَدَيْنِ حَنْقًا
- وَ الْأَمِينِ الْعُمَرُ مِنْهُ لَنْ يَخَافُ
يَقْتُلُ الْأَطْفَالَ .. فِيمَا أَكْثَرْنَا ..
- يُعْلِفُ يُعْطِيهِ لَحْمًا وَ سَمْنُ
بِهِمْ كَمْ ظَنُّ سُوءًا وَ حَسَدُ
- وَ الْخَصِيمَ ذَا الرَّقِيبِ وَ الْعَنُودُ
نَفْسَهُ ذَا الْجِسْمِ كَانَ وَ الْوُجُودُ
- لَهُ مُوسَى .. وَ بِهِ مُمْتَحَنُ ..
أَيْنَ لَا أَيْنَ الْعَدُوُّ ذُو الْغَرَضِ (۱)
- فِي دَلَالٍ وَ يَتَرْفِيهِ بَدَتُ
عَضَّ فِي حَقْدِهِ .. شَبَّ حَرْقًا ..

(۱) نسخه ثانیة - این لا این عدوی ذو الغرض -

وزیرون میکشت طفلان از کثواف
بر دگر کس ظن حقدی می برد
خودحسود و دشمن او آن تن است
او به بیرون میدود که کو عدو
بر دگر کس دست میخاید بکین

(۱) اندرون خانه اش موسی معاف
(۲) همچو صاحب نفس کو تن پرورد
(۳) کاین عدو و آن حسود و دشمن است
(۴) او چو موسی و تنش فرعون او
(۵) نفس اندر خانه تن نازنین

فی بیان ملامت الخلق لواحد من الناس بسبب قتل امه (۱)

- (۱) ذَالِكَ الْوَاحِدُ بِالضَّرْبِ الْكَثِيرِ
لِلْمَيْدِ وَالْخَنْجَرِ الْمَاضِي الْخَطِيرِ
أُمُّهُ حَقْدًا وَ بَغْضًا قَتَلَا
..سَاءَ كُلُّ الْخَلْقِ مَا قَدُ فَعَلَا..
- (۲) ذَالِكَ الْوَاحِدُ مِنْ قُبْحٍ لَكَا
مَا ذَكَرْتَ أَنْتَ حَقَّ الْأُمِّ لَكَ
قَالَ فِي الْأَصْلِ وَ مِنْ خُبَيْثٍ يَكَا
..لَا وَلَنْ تَرَعَى لَهَا مَا شَمَلَكَ..
- (۳) يَا قَبِيحَ الْوَجْهِ إِصْحَ لِمَ لَهَا
قَدْ قَتَلْتَ وَيْكَ لَمْ تَعْبَأْ بِهَا
أَفَلَا قُلْتَ هِيَ مَا فَعَلْتُ
بِكَ حَتَّى بِالْجَزَاءِ قُتِلْتَ
- (۴) قَالَ فِعْلًا فَعَلْتُ عَارًا لَهَا
كَانَ وَهُوَ دَائِمًا يُزِرِّي بِهَا
فَقَتَلْتُ أُمِّي كَانَ التُّرَابُ
فَوْقَهَا السَّتَارَ لِلْعَارِ الْحِجَابُ
- (۵) قَالَ يَا مُحْتَشِمَ ذَلِكَ مَنْ
تَعْلَمُ اقْتُلْ فَهُوَ قَدْرًا وَهَنْ
قَالَ فِي كُلِّ صَبَاحٍ لَزِمَا
رَجُلًا أَقْتُلْ أَهْرَبُ دَمًا

(۱) و اراد بالام النفس الامارة كما ستعلم -

ملامت کردن مردمان شخصی را که مادر را به نهمت بکشت

- (۱) آن یکی از خشم مادر را بکشت
هم بزخم خنجر و هم زخم مشت
(۲) آن یکی گفتش که از بدگوهری
یاد ناوردی تو حق مادری
(۳) هی چرا کشتی و را ای زشت رو
می نگوئی کو چه کرد آخر بتو
(۴) گفت کاری کرد کان عار وی است
کشمش کان خاک ستار وی است
(۵) گفت آن کس را بکش ای محتشم
گفت پس هر روز مردی را کشم

- (۱) فَقَتَلْتُ أُمِّي نِلْتُ الْخُلَاصَ
حَلَقَهَا أَقْطَعُ مِنْ حَلِقِ الْوَرَى
- (۲) نَفْسَكَ لَا غَيْرَهَا الْأُمُّ الَّتِي
مَنْ لَهَا قَدْ عَمَّ فِي السِّتِ الْجِهَاتِ
- (۳) أَصَحِّ وَأَقْتُلُهَا لِأَجْلِ تِلْكَ مَنْ
فَعَزِيزًا تَقْصُدُ كُلَّ نَفْسٍ
- (۴) ذِي الدُّنَا الرَّاغِبَةُ مِنْكَ غَدَتِ
وَلَهَا أَنْتَ مَعَ الْحَقِّ الْقَدِيرِ
- (۵) نَفْسَكَ لَمَّا قَتَلْتَ فَالْخُلَاصَ
إِذْ عَدَوًّا لَكَ سِرًّا وَجِهَارًا
- مِنْ دَمِ الْخَلْقِ وَمِنْ حَكْمِ الْقَصَاصِ
أَحْسَنَ خَيْرٍ لِي مَاذَا جَرَى
- قَبَحَتْ خَاصِيَّةً بِالْمَرَّةِ
الْفَسَادُ وَ لَهَا حَقُّ الْمَمَاتِ (۱)
- دَنَيْتَ طَبْعًا وَ قُلْتَ بِالثَّمَنِ
.. تَتْرُكُ النُّورَ تَصِيرُ لِلْغَلَسِ ..
- خَشَنَةً ضَيْقَةً الْعَجْمُ بَدَتْ
وَمَعَ خَلْقِهِ فِي حَرْبٍ كَثِيرٍ
- لَا عِتْدَارٍ.. نِلْتَ لَمْ تَخْشِ الْقَصَاصَ ..
لَنْ تَرَى مِنْ أَحَدٍ فِي ذِي الدِّيَارِ

(۱) نسخه نایه - اذ لها حق الممات ..

نای او برم به است از نای خلق
که فساد اوست در هر ناحیت
هر دمی قصد عزیزی می کنی
از پی او با حق و با خلق جنگ
کس ترا دشمن نماند در دیار

(۱) کشتم او را رستم از خونهاى خلق
(۲) نفس تست آن مادر بد خاصیت
(۳) هین بکش او را که بهر آن دنی
(۴) از وی این دنیاى خوش برتست تنگ
(۵) نفس کشتی باز رستی ز اعتدار

فی بیان جواب شبهه و اشکال المنکرین

- (۱) فَعَلَى الْقَوْلِ لَنَا بِالْأَنْبِيَا
أَحَدٌ لَوْ أَشْكَلَ وَالْأُولِيَا
(۲) فَالْمُنَبِّهُونَ الْإِنْفُسَهُمْ
رَغْبَةً مَا تَتَّصِفُ خُلُقُهُمْ
وَلَمْ الْحَسَادُ تُزِرِي بِهِمْ
فَلِمَ الْأَعْدَاءُ كَانَتْ لَهُمْ
(۳) طَالِبَ الْحَقِّ لَكَ السَّمْعَ ضَعِ
وَجَوَابَ الشُّبْهَةِ هَذِي أَسْمَعِ
(۴) فَأُولَاءِ الْمُنْكَرُونَ الْجَا حِدُونَ
خَصْمَاءُ نَفْسِهِمْ وَالْجَارِحُونَ
بِالْيَدِ أَنْفُسَهُمْ حَبَّوْا الْأَذَى
لَهُمْ أَنْظَرُ حَالَهُمْ كَانُوا كَذَا
(۵) فَالْعَدُوُّ ذَاكَ مَنْ كَانَ الْبَوَارِ
رَامَ الْمَرْوَحَ لَهَا جَرَّ الدَّمَارِ
وَالْعَدُوُّ لَيْسَ مَنْ كَانَ احْتَضَرُ
هُوَ رُوحًا لِمُعَادِيهِ افْتَقَرُ
(۶) لَمْ يَكِ الْخَفَاشُ مَا دَفَّ وَطَارَ
يَعْدُو الشَّمْسُ سِرَّاءً وَجَهَارَ
بَلْ عَدُوُّ رُوحِهِ بِالْإِحْتِجَابِ
عَفْوًا اخْتَارَ أَذَاهَا وَالْعَذَابِ..

جواب شبهه و اشکال منکران

- (۱) گر شکال آرد کسی بر گفت ما
از برای انبیا و اولیا
(۲) کانیا را نه کنفس کشته بود
بس چراشان دشمنان بود و حسود
(۳) گوش نه تو ای طلبکار صواب
بشنو این اشکال و شبهت را جواب
(۴) دشمن خود بوده اند آن منکران
زخم بر خود میزنند ایشان چنان
(۵) دشمن آن باشد که قصد جان کند
دشمن آن نبود که خود جان میکند
(۶) نیست خفا شک عدو آفتاب
او عدو خویش آمد ز احتجاب

- (۱) لَمَعَانِ الشَّمْسِ رَغَمًا وَ الصِّيَاءُ
وَالْأَذَى مِنْهُ وَ إِنْ زَادَ فَلَمْ
(۲) مَنَعُوا أَنْفُسَهُمْ مَنْ كَفَرُوا
مِنْ شُعَاعِ جَوْهَرٍ لِلْأَنْبِيَاءِ
(۳) وَ مَتَى الْخَلْقُ لِعَيْنٍ مَنْ غَدَتْ
صَيَّرَتْ أَعْيُنَهَا الْخَلْقُ حَنَقَ
(۴) كَغَلَامٍ هِنْدُوِيٍّ حَنَقًا
وَ لِحَرْبِ السَّيِّدِ عَفْوًا قَتَلَ
(۵) خَرًّا مِنْ سَطْحِ إِبِمَيْتِ وَ وَقَعَ
كَنِي بِذَا لِلسَّيِّدِ مِنْهُ الضَّرَرُ
- لَهُ قَتَالٌ وَ لَكِنْ الْعَنَاءُ
تَحْمِلُ الشَّمْسَ لَهُ مَا أَنْ أَلَمْ
جَمَلَةً بِالطَّوْعِ هُمْ كَمْ نَفَرُوا
أَصْلُهُ وَحَدَّةُ شَمْسِ الْكِبْرِيَاءِ
فَرْدًا الْيَسْتَرُ تَكُونُ لَوْ بَدَتْ (۱)
حَوْلًا أَوْعَمِيًّا وَ ضَلَّتْ مِنْ فَرْقِ
أَضْمَرَ فِي الْقَلْبِ أَخْفَى حَرَقًا
نَفْسُهُ .. بَاءً يُوْزِرُ وَ فَشَلَّ..
مِنْهُ مَنَكُوسًا وَ مَاتَ مِنْ جَزَعِ
يَأْتِ مِنْ ذَا الْمَوْتِ حَبٌّ وَالْخَطَرُ..

(۱) ای خلق دنیا متنی یکنونون حجاب عین الفرد عظیم النظیر ای الخلق لا یقدرون علی حجاب و منع اعین الانبیاء (ع) و لا یقدرون علی ایصال الضرر الیهیم ابدًا و لكن جعلوا اعین انفسهم عیاء و حولًا فلم یقدروا علی رؤیة الحق و الحقیقة فخرموا من حسن هذه الخصال الرحمانية فعلم ان الکفار اعداء لانفسهم مثلا (چون غلام هندونی کو کین کشد) .

- (۱) تابش خورشید او را میکشد
(۲) مانع خویشند جمله کافران
(۳) کئی حجاب چشم آن فردند خلق
(۴) چون غلام هندوی کو کین کشد
(۵) سرنگون می افتد از بام سرا
- رنج او خورشید هرگز کی کشد
از شعاع جوهر پیغمبران
چشم خود را کورو کژ کردند خلق
از ستیزه خواجه خود را میکشد
تا زیانی کرده باشد خواجه را

- (۱) فَالْعَلِيلُ لَوْ هُوَ عَادَى الطَّيِّبُ
وَالصَّبِيُّ لَوْ هُوَ عَادَى الْأَدِيبُ
- (۲) هُمْ فِي الْوَاقِعِ كَانُوا لِطَرِيقِ
وَطَرِيقِ رُوحِهِمْ مَعَ عَقْلِهِمْ
- (۳) لَوْ مِنَ الشَّمْسِ اللَّتَى تُجَلِّي الْفَلَقُ
لَوْ مِنَ الْمَاءِ الَّذِي سَالَ الذَّهَبُ
- (۴) أَنْتَ أَنْظُرْ حَسَنًا مَنْ ذَا الضَّرَرِ
وَمَنْ الْأَسْوَدَ بِالْعُقْبَى غَدَا
- (۵) لَوْ لَكَ الْحَقُّ دَمِيمَ الْخَلْقِ قَدْ
أَصْحَرَ بِالْخَلْقِ وَبِالْخَلْقِ مَعَا
- وَالصَّبِيُّ لَوْ هُوَ عَادَى الْأَدِيبُ
رُوحِهِمْ قَدْ قَطَعُوا بَيْنَ الْفَرِيقِ
هُمْ عَمْدًا ضَرَبُوا مِنْ جَهْلِهِمْ
غَضَبَ الْقَصَارِ وَ أَزُورَ حَنْقِ
وَاللَّجِينَ السَّمَكَ أَزْدَادَ غَضَبِ
وَجَدَ فِي فِعْلِهِ وَافِيَ الْخَطَرِ
طَالِمًا بِالنَّحْسِ وَ الشُّومِ بَدَا^(۱)
خَلَقَ .. وَالْحَسَنَ فِيهِ مَا أَعَدَّ
بِالْقَبِيحِ لَا تَكُ أَزْدَدُ وَرَعَا

(۱) نسخه ثانیة نجمة بالنحس..

- (۱) گر شود بیمار دشمن با طیب
ور کند کودک عداوت با ادیب
- (۲) در حقیقت دشمن جان خودند
راه عقل و جان خود را خود زدند
- (۳) گازی که چشم گیرد زافتاب
ماهشی که خشم میگیرد ز آب
- (۴) تو نکو بنگر کرا دارد زیان
عاقبت که بود سیاه اختر از آن
- (۵) گر ترا حق آفریده زشت رو
هان مشو هم زشت رو هم زشت خو

- (۱) لَوْ لَكَ بِالْفَعْلِ رَاحَ اصْطَبِيرُ
لَوْ لَكَ فَرَعَيْنِ سَوَى بِالضِعْفِ
(۲) لَوْ حَسُوداً كُنْتَ قُلْتَ هَا أَنَا
جَعَلْتُ فِي طَائِعِي نَقْصاً يَزِيدُ
(۳) كَانَ نَقْصَاناً وَعَيْباً ذَا الْحَسَدِ
بَلْ هُوَ مِنْ كُلِّ نَقْصٍ أَقْبَحُ
(۴) ذَالِكَ ابْلِيسُ مِنَ النَّقْصِ وَمِنْ
نَفْسِهِ فِي مِائَةِ لَقْصٍ قَذْفُ
وَ بَارِضٍ وَعَرَّةٍ لَا تُعْبِرُ (۱)
لَا تُصَيِّرُهَا فُرُوعاً أَرْبَعَةً
مِنْ فُلَانٍ بِالْأَقْلِ فِي الدُّنَا
وَبِذَا أَغْدُوا الْخَقِيرَ وَالزَّهِيدَ
نَفْسُهُ فِيكَ وَ كَمْ قُبْحاً وَجَدَ
يُفْسِدُ فِي ذَاتِهِ مَا يَصْلُحُ
عَارِ نَقْصَانٍ .. وَ مِنْ طَبَعِ دَرَنِ (۲)
وَأَهْ جَرٌّ بَوَاراً وَ تَلَفٌ

(۱) ای ان كان لك من حيث الصورة و السيرة فرعان و هما سوء الخلق و سوء الخلق
یعنی صورة قبیحة و سيرة سیئة لا تكن انت باربعة فروع و هی قبح الصورة و البرة و
سوء الاعمال و سوء العقیده فتكون اقبح من كل قبیح و يمكن ان يقال ان كان الذى
تعادیه و تحسده ذهب بملكك لا تذهب انت طرف الارض المحجرة كناية عن انه اذا قصد
ضورك لا تقصد ضرره و ان كان هو فرعين ای عدواً و حسوداً لا تضم اليه عدواتك و
حسدك فتكون اربعة فروع حسوداً و شقیاً و ناقصاً و معيوباً فتكثر قبائحك و لهذا بقول
(تو حسودى كز فلان من كترتم) (۲) نسخه ثانیه و من حقدك من

- (۱) ور برد کفشت مرو در سنگلاخ
(۲) تو حسودی کز فلان من کترتم
(۳) خود حسد نقصان و عیبی دیگر است
(۴) آن بلیس از نقص و عار کترى
ور دو شاخستت مشو تو چار شاخ (۱)
می فزاید کمتری در اخترم
بلکه از جمله بدیها بدتر است
خوبستن افکند در صد بدتری

(۱) در شرح بحر العلوم ص ۶۳ ج ۲ چنین نقل کرده - که مراد از دو شاخ کفش
دو پاره و از چهار شاخ کفش چهار پاره است -

- (۱) ذَا الْعُلُوِّ طَلَبَ بِالْحَسَدِ
 آيَنَ لَا آيَنَ الْعُلُوِّ بَلْ وَجَدَ
 (۲) ذَا أَبُوجَهْلٍ لَهُ مِنْ أَحْمَدٍ
 مِنْهُ قَدْ رَامَ الْعُلُوَّ فَهَوَى
 (۳) إِسْمُهُ فِي الْأَوَّلِ كَانَ أَبَا
 بِأَبِي جَهْلٍ دُعِيَ كَمْ بِالْحَسَدِ
 (۴) مَا رَأَيْتُ أَنَا فِي دُنْيَا الْعَمَلِ
 أَحْسَنَ كَلًّا مِنَ الْخُلُقِ الْحَسَنِ
 (۵) وَ لِهُذَا الْأَنْبِيَاءُ الْوَاسِطَةُ
 لِيُرَى فِي قَلْقٍ كُلِّ حَسَدٍ
 (۶) حَيْثُ فِي ذَا الْعَالَمِ كُلِّ أَحَدٍ
 لَنْ تَرَى فِي كُلِّ دَوْرٍ وَزَمَانٍ
- فَرَأَى مِنْهُ الَّذِي لَمْ يُرِدِ
 الْعُلُوَّ لِدَمٍ مِنْهُ صَعَدَ
 لِحَقِّ عَارٍ لِفَرْطِ الْحَسَدِ
 ..وَكَيْبَلِيسَ لِمَا رَامَ غَوَى..
 حَكَمَ ثُمَّ لِجَهْلٍ ذَهَبَا
 مَنْ تَرَاهُ الْأَهْلَ لَا أَهْلًا يُعَدُّ
 أَبَدًا أَهْلِيَّةً أَسْمَى أَجَلِ
 ..هُوَ نُورُ الرُّوحِ بِالصَّفِّ وَاقْتَرَنَ..
 قَدَّرَ الْحَقُّ وَكَانُوا الرَّاِبِطَةُ
 وَ اضْطَرَّابٌ مَعَهُمُ الْأَمَنَ قَقَدَّ
 مَا لَهُ عَارٍ مِنْ اللَّهِ أَبَدُ
 حَاسِدًا .. لِلَّهِ سِرًّا وَ عِيَانًا ..

خود چه بالا بلکه خون بالا بود (۱)
 وز حسد خود را بی‌بالا می‌فراشت
 ای بسا اهل از حسد نا اهل شد
 هیچ اهلیت به از خلق نکو
 تا پدید آید حسد ها در قلق
 حاسد حق هیچ دیاری نبود

(۱) از حسد میخواست تا بالا بود
 (۲) آن ابو جهل از محمد تنگ داشت
 (۳) بو الحکم نامش بد و بوجهل شد
 (۴) من ندیدم در جهان جستجو
 (۵) انبیا را واسطه زان بود حق
 (۶) زانکه کس را از خدا عاری نبود

- (۱) فَالَّذِي أَنْتَ تَظُنُّ مِثْلَهُ
أَنْتَ مِنْ ذَا السَّبَبِ كُنْتَ الْحَسَدُ
دَائِمًا كُنْتَ فَعَلْتَ فِعْلَهُ
مَعَهُ تَبْدِي لَهُ تَبْغِي النِّكَدُ
- (۲) وَالرَّسُولُ إِذْ لَهُ حَقُّ الْمَقَامِ
فَإِذَا مَا وَرَدَ كُلُّ أَحَدٍ
الْعَظِيمُ وَ بِهِ قَرَّ الْأُنَامُ
لِقَبُولِ الدَّعْوَةِ مِنْهُ الْحَسَدُ
- (۳) بَعْدَهُ فِي كُلِّ دَوْرٍ قَدْ ظَهَرَ
لِلْمَعَادِ الْأَمْتِحَانِ دَائِمُ
الْوَلِيُّ الْقَائِمُ السَّامِيُّ الْأَثَرُ (۱)
بِهِ مَقْرُونٌ وَ فِيهِ قَائِمٌ.
- (۴) كُلُّ مَنْ كَانَ لَهُ خُلُقٌ حَسَنٌ
كُلُّ مَنْ كَانَ لَهُ الْقَلْبُ الزَّجَاجُ
خَلَصَ .. يَحْلُو لَهُ مَرُّ الزَّمَنِ (۲)
كُسِرَ .. الدَّاءُ لَهُ أَعْيَى عِلَاجُ.

(۱) نسخه ثانیه - الولی القائم وفق الخبر (۲) نسخه ثانیه - حلو له مر الزمن

- (۱) آنکسی که مثل خود پنداشتی زان سبب با او حسد برداشتی
(۲) چون مقرر شد بزرگی رسول پس حسد ناید کسی را از قبول
(۳) پس بهر دوری ولی قائم است تا قیامت آزمایش دائم است (۱)
(۴) هر که را خوی نکو باشد برست هر که را کو شیشه دل باشد شکست (۲)

(۱) مراد از ولی در این بیت چنانچه بسیاری از شراح نگاشته‌اند قطب الاقطاب است برای آگاهی از اختلاف اقوال در قطب الاقطاب و ولی قائم و مهدی (ع) و غیره بصفحه ۶۴ - ۶۵ ج ۲ شرح بحرالعلوم رجوع شود (۲) شیشه دل برای شخصی گویند که دزد دلش برابر يك ذره تحمل برخلاف طبع و هوای نفس ندارد .

- (۱) فَالْإِمَامُ الْقَائِمُ الْحَيُّ الْجَلِيلُ
كَانَ مِنْ نَسْلِ عَلِيٍّ أَوْ عُمَرَ
(۲) فَهُوَ الْمَهْدِيُّ وَ الْهَادِي الْجَلِيلُ
هُوَ مَخْفِيٌّ وَ أَيْضًا فِي إِمَامٍ
(۳) هُوَ نُورٌ عَقْلُهُ جَبْرِيلُهُ
ذَا الْوَلِيِّ.. مَنْ لَهُ عَزَّ الْمَشِيلُ (۱)
..لَهُمَا الْفَارِقُ بِالْبَيْتِ غَدْرُ (۲)
..إِدْرِ ذَا يَا طَالِبَ الْخُلُقِ الْجَمِيلُ..
وَجْهِكَ.. قَدْ جَلَسَ مِثْلَ الْأَنَامِ..
ذَا الْوَلِيِّ دُونَهُ قَنْدِيلُهُ (۳)

(۱) نسخه ثانیة - فالامام القائم الحی الولی-ذلك البرهان و النص الجلی (۲) قال فی النهج لیس مراد حضرة مولانا قدس سره المهدی الموعود به بل مراده الولی القائم بامرالله فی کل دور و زمان و لهذا شرع فی وصفه بقول « او چو نور است و خرد جبریل او » (۳) ای ان عقله کجبریل للانبیاء واسطة بینہ و بین الحق و فی الممنی هو صاحب علم لدنی و من هذا السبب المعارضون له فی کل دور بل المنکرون له یظنون انهم یصیبون و الحال انهم یخطئون و هو ذاک الولی الموصوف انقص من القطب الذی هو قطب الاقطاب و الفوٹ الاکبر مثلا هذا الفوٹ کالمصباح یستمد من شمس الرسالة و الذی انقص بالمرتبه قنذیلہ ای یصل الیه الفیض و النور من القطب الذی انقص منه فی المرتبة مثلا کالائمة و الابدال السبعة هم قنذیل المصباح-

- (۱) پس امام حی قائم آن ولی است
(۲) مهدی و هادی وی است ای نیک جو
(۳) او چو نور است و خرد جبریل او
خواه از نسل عمر خواه از علی است
هم نهان و هم نشسته پیش رو (۱)
آن ولی کم از او قنذیل او (۲)

(۱) صفحه ۶۶ ج ۲ شرح بحر العلوم در پیرامون این بیت چنین گفته یعنی امام قائم که قطب الاقطاب است مهدی است از جانب حق - و این مطلب با آمدن مهدی موعود منافات ندارد و او نیز بهمین شأن خواهد بود (۲) مراد از نور حضرت محمد است یعنی قائم مقام او ست و عقل او عقل کل شده و همچو جبرئیل افاضه میکند .

- (۱) مَنْ عَنِ الْقَنْدِيلِ قَلَّ فَلَمَّا كَانَ مَشْكُوتَ.. لَهَا رَاقَ التَّنَا.. (۱)
 فَلِهَذَا النُّورِ فِي الْمَرْتَبَةِ رَتَّبَ .. مَعْدُودَةَ الْمَوْهَبَةِ.. (۲)
 (۲) إِذْ لِنُورِ الْحَقِّ سَبْعُ مِائَةٍ سِتْرٍ إِمْتَدَّ .. كَذَا لِلظُّلْمَةِ..
 وَ سَتُورُ نُورِهِ كَمْ طَبَقَ غَيَّرَتْ بِالرُّتْبَةِ وَ النَّسَقِ (۳)
 (۳) كُلُّ سِتْرٍ خَلْفَهُ حَلٌّ فَرِيقُ.. وَ لَهُ فِيهِ مَقَامٌ وَ رَفِيقٌ.. (۴)
 ذِي السَّتُورِ لَهُمْ صَفًا فَصَفَ نُسِقَتْ حَتَّى الْأَمَامَ بِالشَّرَفِ

(۱) نسخه ثانیة - بها زاد السنا (۲) ای مراتب الاولیاء کمراتب الانوار متفاوتة

و مرتبة بعضها اقرب للحق من بعض و اشرف مثلا کالمرأت المقابلة للشمس بلا واسطة و کالمرأت المقابلة للمرأت المقابلة للشمس و کالمرأت المقابلة للمرأت المقابلة للشمس و هلم جراً فالقابلة للشمس بلا واسطة من حيث افاضتها للمرأت الثانية اشرف و المرأت الثانية من حيث استفاضتها منها اقل و اکثف (۳) نسخه ثانیة - رتب معدودة بالنسبة ای و ان نور الحق له فی المراتب ترتیب علی موجب الحدیث الشریف ان لله سبعمأة حجاب من نور و ظلمة کانه قدس روحه یقول له سبعمأة حجاب من نور کما ان له سبعمأة حجاب من ظلمة و حجبه النورانية اعلم انها طبقات متعددة و الاولیاء متعددون و عددهم علی عدد طبقات الانوار (۴) قال فی النهج و اصول حجبه النورانية مائة اولها التوبة و اخرها الفناء فی الله -

- (۱) وانکه زین قندیل کم مشکوة ماست نور او در مرتبه ترتیب هاست (۱)
 (۲) زانکه هفتصد پرده دارد نور حق پرده های نور دان چندین طبق
 (۳) از پس هر پرده قومی را مقام صف صفند این پرده هاشان تا امام

(۱) مشکوة در لغت دریچه را گویند و در اصطلاح صوفیه چنانچه از کلمات عبدالرحمن جامی مفهوم میشود عبارتست از مقام ولایت است که بواسطه آن علوم را فرا میگردد و رؤیت سابق مقام ولایت زیردستان قطب را بقندیل تشبیه کردند برای اینکه افاضه نور قطب نخست بر آنها افتد چنانکه نور شمع هم اول بر قندیل می افتد و مقام ولایت زیردستان قطب را به مشکوة تشبیه نمودند برای اینکه تاییدن نور قطب بر ایشان بواسطه زیردستان وی میشود چنانکه در مشکوة از قندیل نور شمع برای آن می تابد .

- (۱) مَنْ هُمْ فِي آخِرِ صِفٍ غَدَوْا
عَيْنُهُمْ نُورًا لَصِفٍ سَبَقًا
(۲) وَكَذَا صِفٍ لَذَا الصِّفِ سَبَقُ
لَا يَطِيقُ نُورَ صِفٍ قَبْلَهُ
(۳) ذَلِكَ النُّورُ الَّذِي لِلأَوَّلِ
فِتْنَةٌ كَانَ لِهَذَا الْأَحْوَلِ
(۴) فَقَلِيلًا وَ قَلِيلًا ذَا الْحَوْلِ
فَهُوَ لَمَّا جَازَ سَبْعِمِائَةً
- إِذْ يَضَعِفُ النُّورُ وَالضُّوءُ بَدَوْا
لَا تُطِيقُ وَ بِهَا مَا اتَّعَلَقَا (۱)
إِذْ عَلَى عَيْنِيهِ ضَعْفٌ وَ قَلَقُ
يَنْظُرُ كَثْرًا ۰ يَرَاهُ جُلَّةُ ۰
بِالْحَيَوَةِ كَانَ وَالرُّوحَ الْعَلِيِّ
وَ أَذَى الرُّوحِ ۰ وَ شَرَّ الْعِلَلِ (۲)
ذَهَبَ الْأَسْتَارُ زَالَتْ وَ الْكِلَلُ
سَتَرَ الْبَحْرَ غَدَى بِالْكَثْرَةِ (۳)

(۱) نسخه ثانیة - بل بها ما اتلقتا (۲) ای و ذاك الضياء الذي هو لاهل الصف الاول و هم اصحاب التوحيد حیاة ای تحصل لهم به حیاة و لهذا الاحول علة روحه و فتنتها و مهنتها لانه ليس له قدرة و طاقة على فيض و تجليات الولی القائم فی النور الاول بل هی فتنه و هلاكة فيكون الذي فی المرتبة الثانية بالنسبة الى الذي فی المرتبة الاولى احول ای ضعيف البصر و ان اردت تحقيق هذا انظر الى الشيخ الاكبر و الكبريت الاحمر ترى كلمات صدرت منه لا يقدر على تأويلها و فهمها علماء كثيرة و لا مشايخ عديدة بل مطيعون فيه و كل هذا لكونهم فی رتبة ادون من رتبته العلية فتكون كلماته لهم محنة و فتنه - النهج - (۳) ای ذهب الحول قليلا قليلا بالتدریج و ارتفع الحجاب لما ذهبت السبعمة حجاب بالسلوك و صار الاحول السالك بحرأ لجمعه لجميع الانوار و امواجها و اما كانت مراتب الاولياء متفاوتة و لا يبلغ احد النهاية الا بالتدریج شرع فی بیان هذا السر فقال (آتشی کاصلاح آهن یا زر است) -

- (۱) اهل صف آخرین از صف خویش
(۲) وان صف پیش از ضعیفی بصر
(۳) دوشنبی ۰ کو حیات اول است
(۴) احولیها اندک اندک کم شود
- چشمشان طاقت ندارد نور پیش
تاب ناید روشنائی بیشتر
رنج جان و فتنه این احول است (۱)
چون ز هفتصد بگذرد او یم شود

(۱) مراد از احول همان صف ضعیف که در بیت پیشین ذکر نمودند و تعبیر باحول برای اینکه علم او بمرتبة توحید نرسیده است .

- (۱) اِنْ نَّارًا لِلْحَدِيدِ وَ الذَّهَبِ
فَمَتَى اسْفَرَجَلَا رَطْبًا نَضِرُ
(۲) كَانَ لِلْمُتَفَاحِ وَ الْاسْفَرَجَلِ
لَنْ يَكُونَا كَالْحَدِيدِ بَلْ وَجِبْ
(۳) وَ الْحَدِيدُ لَطَفَتْ تِلْكَ الشُّعْلُ
وَ هَجَّ الْأَفْعَى اللَّتَى ضَاهَتْ سَقَرُ
(۴) ذَا الْحَدِيدِ مَنْ هُوَ كَانَ الْفَقِيرُ
كَمْ غَدَا لِلنَّارِ تَحْتَ الْمِطْرَقَةِ
- تُصْلِحُ عَيْنُهُمَا فِيهَا ذَهَبُ
أَصْلَحَتْ حِينًا وَ تُفَاحًا خَضِرُ (۱)
غَلِظَ لَكِنْ خَفِيفُ الْعَمَلِ
لَهُمَا اللَّمْعُ الْخَفِيفُ لَا اللَّهَبُ
لَهُ إِذْ كَانَ جَدُوبًا بِعَجَلِ
.. تِلْكَ مَنْ فِي حِرْهَا الْكُونُ اسْتَمَرَّ.. (۲)
.. وَ الَّذِي هَانَ لَهُ الصَّعْبُ الْخَطِيرُ..
أَحْمَرُ فَرَحَانٍ مِمَّنْ طَرَقَهُ

(۱) گانه يقول ليس لكل احد قابلية و لا قدرة على مشاهدة الجمال الالهي و مراتب المشاهدة متفاوتة فتحمل الانبياء اكثر من تحمل قطب الزمان و كذا الاولياء اقل من القطب (۲) فان قيل المشبه بالحديد من يكون فيقول (هست آن آهن فقير سخت کش) .

- (۱) آتشی کاصلاح آهن یازر است
(۲) سیب و آبی خامه دارد خفیف
(۳) لیک آهن را لطیف آن شعله هاست
(۴) هست آن آهن فقیر سخت کش
- کی صلاح آبی و سیب تراست (۱)
نی چو آهن تابشی خواهد لطیف
کو جذوب تابش آن اژدهااست
زیر پتک آتش است سرخ و خوش

(۱) در این بیت و ما بعد قوی استعداد را بآهن و زر و ضعیف الاستعداد را به سیب و آبی تشبیه مینمایند و مراد آنستکه تابیدن نور حق بحسب مراتب قوه و ضعف استعداد مختلف است .

- (۱) حَجَبَ النَّارَ بِدُونِ واسِطَةٍ قَلْبَهَا حَلَّ بِغَيْرِ رَابِطَةٍ (۱)
 (۲) فَبِلا واسِطَةٍ لَا فِي حِجَابٍ مَا لَقِيَ الْمَاءَ وَأَبْنَاهُ الْخِطَابُ (۲)
 لَا وَلَا الظُّهْيَ مِنَ النَّارِ الْحَرِيقِ لَهُمْ أُعْيَى .. بِلا أَهْلِ الطَّرِيقِ ..
 (۳) قِدْرًا أَوْ مِقْلَاةَ عُدِّ الواسِطَةِ وَ لَوْلِدِ الْمَاءِ كَانَتْ رَابِطَةُ
 مِثْلَمَا لِلرَّجْلِ كَانُوا فِي الْمَسِيرِ وَضَعُوا لَفَافًا .. الْعَوْنُ يَصِيرُ .. (۳)

(۱) ای الذی افنی ذاته و انانیتہ بالمجاهدات تحت مطرقة ابتلاء ربہ و تحت نار تجلیات خالقہ حاجب نار تجلی رازقہ بلا واسطه داخل فی قلب نارالعشق بلا رابطه لیس هو کثیرہ فهو سبب وصل خالقہ بریشی من النفسانیة و واصل الی مرتبة الروحانية و اما غیرہ من الاولیاء (بی حجابی آب و فرزندان آب) - (۲) نسخه ثانیة - بنضح و خطاب . . ای بلا حجاب و لا واسطه الماء و هو احد العناصر الاریمة و ما تولد منها لا یجدون من النار نضاجاً و لا ادراکاً و لا وصولاً ولا خطاباً ای لا یستفیدون من نارالعشق و المجاهدات شیئاً الا بواسطه المرشد کذا السالك الناقص لا یقدر علی مشاهدة الجمال الالهی کالمرشد الکامل فان قلت الواسطه ای مقوله هی فیقول لك (واسطه دیگی بود یا تابه ای) - (۳) ای لازم لما یتولد من الماء علی موجب کل شیئی حی واسطه قدراً و مقلاة مثلاً للرجل فی الذهاب و السلوک لازم لها لفاف (یا تابه ای) فیکون اللفاف للرجل بمثابة القدر و المقلاة واسطه لما یتولد من اللفاف (یا تابه) للسلوک -

- (۱) صاحب آتش بود بی رابطه در دل آتش رود بی واسطه
 (۲) بی حجابی آب و فرزندان آب بختگی ز آتش نیابند و خطاب (۱)
 (۳) واسطه دیگی بود یا تابه ای همچو پا را در روش پاتابه ای

(۱) در بیت سابق فقیر رادر قبول کردن انوار الهی بآهن تشبیه کردند و در این ابیات اولیای دیگر را در قبول انوار الهی بآب و آنچه متولد از آب مانند غله و ثمار تشبیه نمودند که تابش را بی حجاب دیگ و غیره قبول نمیکنند و خلاصه مقصود آنستکه فقیر فیض الهی را بی واسطه قبول میکند و اولیای دیگر را واسطه می باید داشته باشند مانند آب و غیره که بختگی از آتش بواسطه دیگی برای این میآید یا اینکه در مکانی گرم باشد که او را پخته سازد -

- (۱) أَوْ مَكَانٍ كَانَ فِي الْبَيْنِ سَخِينٌ
مُحْرِقًا كَثْرًا يَصِيرُ الْمَاءُ فِيهِ
(۲) فَالْفَقِيرُ مَنْ بَغِيرِ وَاسِطَةٍ
مَعَ تِلْكَ الشَّعْلِ حَبَّ اللَّهَبِ
(۳) كَانَ قَلْبَ الْعَالَمِ هَذَا لِأَنَّ
كَانَ فِي ذَا الْقَلْبِ لَا غَيْرَ وَصَلَ
كَثْرَةً حَتَّى الْهَوَا مِنْهُ يَقِينُ
سَخِينًا أَيْضًا لَهُ حَرًّا شَبِيهَ (۱)
لِوُجُودٍ لَهُ سَوَى رَابِطَةٍ
بَيْنَهَا لَا فِي وَسِيطٍ أَوْ سَبَبٍ
صَيْرَ الْوَاسِطَةَ الْجِسْمَ لِفَنِّ (۲)
وَالْوُجُودُ بِهِ فِي الْكَوْنِ حَصَلَ..

(۱) ای او یکون فی الوسط مکان حراره حتی یحترق الهواء من سخونة ذاك المكان و تذهب تلك الحرارة الى الماء و تسخنه و اما الحديد يضعونه وسط النار بلا واسطة و لا یحترق بل يتشكل بشكل النار و تحصل له نورانية كذلك لا تأخذ المواليد الثلاثة و العناصر الاربعة من غير واسطة العقول و النفوس و الافلاك من نار التجليات الالهية تربية و لا تستوى و لا تنضج و اما الفقير الفاني فی الله الذی هو الحديد بتحملة المشاق ليس كذا بل انه محيى الكلية ليس فی عين شهوده من الاسباب و الوسائط و الالات و الوسائل شیئی فهو يأخذ من الحق تعالی الغیوضات الربانية و التجليات الالهية بلا واسطة - (۲) ای ان الفقير الفاني بعد التحقيق هو قلب العالم لان الوجود من واسطة هذا القلب يصل الى الفن و الشغل و الكمال و بواسطة هذا الروح الاعظم و وسیلته یتنظم الحال لانه صار مظهر آثار الصنع الالهی لان كل ما يطلبه تجده ظاهراً فيه و كل ما يطلبه و یریده قطب الزمان يظهر فی العالم -

- (۱) یا مکانی در میان تا آن هوا
(۲) پس فقیر آنست کوی بی واسطه
(۳) پس دل عالم وی است ایراکه تن
میشود سوزان و می گیرد نما
شعله ها را با وجودش رابطه
میرسد از واسطه این دل بفن

- (۱) فَإِذَا لَمْ يُوَجِدِ الْقَلْبَ الْبَدَنَ أَيَّ قَوْلٍ يَعْلَمُ أَمْ أَيُّ فَنٍ
 فَإِذَا لَمْ يَفْحِصِ الْقَلْبَ الْبَدَنَ أَيُّ فَحْصٍ يَعْلَمُ كُلَّ زَمَنٍ
- (۲) فَمَحَلُّ النَّظَرِ ذَاكَ الْجَدِيدَ لِمَشَاعٍ وَ سِوَاهُ لَا يُرِيدُ
 وَ مَحَلُّ النَّظَرِ الْقَلْبَ الْجَلِيلَ كَانَ لَا الْجِسْمَ لَدَى الرَّبِّ الْعَلِيِّ
- (۳) ثُمَّ أَيْضًا ذِي الْقُلُوبِ مَنْ غَدَتْ بِالسَّنَا الْجَزِيَّةَ أَنِّي بَدَتْ
 مَعَ قَلْبٍ صَاحِبِ الْقَلْبِ وَ مَنْ مَعْدَنًا صَارَ اعْتَبَرَهَا كَالْبَدَنِ (۱)
- (۴) كَتَبِي بِهَذَا الْحَسَنِ مِنَّا الْقَبِيحَ لَا يَعُودُ مَا مِنَ الْقَوْلِ الْمَلِيحِ (۲)
 قُلْتُ مَا كَانَ لِي عَنْ إِخْتِيَارِ بَلْ لِقَهْرِ كَانَ فِيَّ وَ اضْطِرَارِ

(۱) ای اذا علمت هذا فاعلم خلفه ان قلب القطب معدن و قلب خلق العالم كالوجود و البدن جزئی فیها ایها السالك هذه القلوب الجزئية كالبدن فان قلت قلب صاحب القلب بالنسبة لهذه القلوب ما يكون فيقول لك قلبه معدن الانوار الالهية و باقى... القلوب منورة من فیض انواره العلية قال تعالى فی حدیثه القدسی لا یسعی ارضی و لا سمائی و لكن یسعی قلب عبدي المؤمن - (۲) نسخه ثانیه - من القول الفصیح-

- (۱) دل نباشد تن چه داند گفتگو دل نجوید تن چه داند جستجو
 (۲) پس نظرگاه شعاع آن آه‌ن است پس نظرگاه خدا دل‌نی تن است
 (۳) باز این دل‌های جزئی چون تن است با دل صاحب‌دلی کو معدن است
 (۴) تا نکردد نیکوئی ما بدی این که گفتیم هم نه بد جز بیخودی

(۱) فَلِرَجُلٍ غَدَتِ الْعَوَجَاءُ رَاقٍ الْحِذَاءُ الْأَعْوَجُ شَكْلًا وَفَاقٌ (۱)

فَعَلَى مِطْرَقَةِ الْبَابِ تَصِيرُ قُوَّةُ الْعَامِلِ وَالْعَانِي الْفَقِيرُ (۲)

فی بیان امتحان السلطان ذینک الغلامین اللذین اشتراهما جدیداً

(۲) كَانَ سُلْطَانٌ غُلَامَيْنِ اشْتَرَى بِرَخِيصٍ الثَّمَنَ ثُمَّ جَرَى

لَهُ مَعَ فَرْدٍ مِنَ الْأَثْنَيْنِ ذَيْنِ اسْتِمَاعٌ وَ حَدِيثٌ مَرَّتَيْنِ

(۳) وَجَدَ مِنْهُ ذَكِيًّا وَالصَّوَابَ يَرْتَأَى فِي نُطْقِهِ حُلُوَ الْجَوَابِ

شَفَّةُ الْمُسْكَّرِ هَلْ تَلِدُ غَيْرَ مَاءِ الْمُسْكَّرِ مَا تَجِدُ

(۴) اخْتَفَى الْأَنْسَانُ فِي طَيِّ اللِّسَانِ لَهُ قَبْلَ الْقَوْلِ لَا فِي الطَّيِّ لِسَانٌ (۳)

فَلِابَابِ الرُّوحِ قَدْ صَارَ الْحِجَابُ ذَا اللِّسَانِ السِّتَرُ كَانَ لِلصَّوَابِ

(۱) نسخه ثانیه - فلرجل عوجة الشكل يروق - الحذاء الاعوج العدل يفوق (۲) کلمه

(دستگه) فی الاصل ترجمتها لفظاً محل الید - و قد ترجم لها بالمعنی هنا و هی القدرة و القوة و مطرقة الباب ای الکلام الاعوج للفهم الاعوج اولی و ان قدرة الفقیر تكون علی الباب لا داخل البیت لانه لا يقدر علی الدخول فی البیت بل یسأل من الباب و عادة الناس دفعه بمقدار یمیر کذا علیک النصیحة و لیس علیک اصلاح سرائرهم لانه لا يقدر علی اصلاحها الا بآمرها - و لما کان اللسان ترجمان القلب و منه ینکشف سر السالك و ما انطوى علیه اتی بالحکایة التالية - (۳) لما روى عن علی (ع) المرء مخفی تعت لسانه و فی رواية المرء مخبوء فی طی لسانه لا فی طیلسانه - ای و هذا اللسان فوق باب الروح حجاب اذا لم یرفع الحجاب لا یعلم داخل الباب و لهذا قالوا اللسان ترجمان القلب.

(۱) پای کثر را کفش کثر بهتر بود مرگدا را دستگه بر در بود

امتحان کردن پادشاه آن دو غلام را که خریده بود

(۲) پادشاهی دو غلام ارزان خرید با یکی زان دو سخن گفت و شنید

(۳) یافتش زیرک دل و شیرین جواب از اب شکر چه زاید شکر آب

(۴) آدمی مخفی است در زیر زبان این زبان پرده است بر درگاه جان

- (۱) وَ إِذَا مَا الرِّيحُ قَدْ لَفَّ الْحِجَابُ
سِرَّ صَحْنِ الْبَيْتِ قَدْ بَانَ لَنَا
(۲) أَنْ بِهَذَا الْبَيْتِ مَا يُدْخِرُ
كَنْزُ تَبْرِ أَمْ هُوَ بِالْمَرَّةِ
(۳) أَوْ بِهِ كَنْزٌ وَ فِي جَانِبِهِ
فَيْلًا حَارِسٍ قَطُّ مَا وَجَدَ
(۴) فَيْلًا فِكْرٍ وَ إِمْعَانٍ النَّظَرَ
فِيهِ عُمَرًا بَعْدَ خَمْسِ مِائَةٍ
(۵) قُلْتُ فِي بَاطِنِهِ الْبَحْرُ الْخِضَمُ
كُلُّ ذَاكَ الْبَحْرِ كَانَ الْجَوْهَرُ
(۶) نُورُ كُلِّ جَوْهَرٍ لَوْ يَسْتَنْبِرُ
مِنْهُ بَيْنَ الْبَاطِلِ وَ الْحَقِّ قَدْ
- وَلَهُ بَانَ الْكَلَامُ وَ الْخِطَابُ
وَ أَنْجَلَى الْغَامِضُ مِنْهُ عِنْدَنَا
أَهُوَ بُرٌّ بِهِ أَمْ جَوْهَرُ
جَمِيعٍ مِنْ عَقَرٍ أَوْ حَيَّةٍ
حَيَّةٍ .. تَحْرُسُ مِنْ طَالِبِهِ..
كَنْزُ تَبْرِ مَا تَجِدُ لَنْ تَجِدَ
هَكَذَا قَالَ وَمَا الْغَيْرُ افْتَكَرَ
نَظَرَ أَمَعْنَهُ أَوْ فِكْرَةَ
كَانَ مَخْزُونًا وَ سِرًّا مُكْتَتَمًا
نَاطِقًا .. وَ الْقَوْلُ مِنْهُ كَثَرًا..
مِنْهُ .. وَ الضَّوُّ بِهِ مِنْهُ يَصِيرُ..
ظَهَرَ الْفَارِقُ .. وَ اللَّبْسُ فَقَدْ..

سر صحن خانه شد بر ما پدید
گنج زر یا جمله مار و کژدمست
زانکه نبود گنج را بی باسبان
کز بس با نصد تأمل دیگران
جمله در یا گوهر گویاستی
حق و باطل را ازو فرقان شدی

(۱) چونکه بادی پرده را درهم کشید
(۲) کاندر آن خانه گهر یا گنده مست
(۳) یا در آن گنج است و ماری بر کران
(۴) بی تأمل او سخن گفتمی چنان
(۵) گفتمی در باطنش دریاستی
(۶) نور هر گوهر کزو تابان شدی

- (۱) مِثْلَمَا النُّورُ لِفُرْقَانٍ لَنَا
 أَظْهَرَ الْفَرْقَ ضِيَاءُ وَ السَّنَا
 ذَرَّةٌ لِلْحَقِّ بَعْدَ ذَرَّةٍ
 فَرَّقَ عَنْ بَاطِلٍ بِالْمَرَّةِ
- (۲) نُورُ ذَا الْجَوْهَرِ لَوْ نُورَ الْعَمِيُونِ
 صَارَ مِنَّا وَ لَهَا الْكَحْلُ يَكُونُ (۱)
 فَالسُّؤَالُ وَ الْجَوَابُ مَا صَدَرَ
 كَانَ مِنَّا.. الْوَحْدَةُ فِينَا تَقَرُّ..
- (۳) عَيْنُكَ عَوَّجَتْ قُرْصَ الْقَمَرِ
 أَنْتَ فَائِثَيْنِ تَرَى فِي النَّظَرِ (۲)
 كَالسُّؤَالِ إِذْ غَدَا هَذَا النَّظَرُ
 فِي اشْتِبَاهٍ وَقَعَ الرُّشْدُ غَدَرَ

(۱) ای نحن بسبب ذلك النور وصلنا من مرتبة علم اليقين الى مرتبة عين اليقين و ظهرت لنا الحقائق والدقائق وصرنا حلالين المشكلات او تقول لو كان نور ذلك الجواهر نور اعيننا لكان الجواب و السؤال منا يعنى لو كان نوره و هو اهل الحقيقة وعقل الكل نور عين قلبنا لكان السؤال و الجواب عن حقيقتنا و بقى السائل و المجيب حكم النفس الواحدة و ظهرت الوحدة - (۲) كانه يقول قدس روحه القمر فى الحقيقة واحد ليس هو اثنين لكن بسبب اعوجاج نظرك حصلت لك شبهة و لما كان هذا كالسؤال الناتج عن التردد وقع النظر فى اشتباه راجع صفحه ۲۱۸ من المجلد الثانى من النهج القوى .

- (۱) نور فرقان فرق کردی بهر ما
 ذره ذره حق و باطل را جدا
- (۲) نور گوهر نور چشم ما شدی
 هم سؤال و هم جواب از ما بدی (۱)
- (۳) چشم کز کردی دو دیدی قرص ماه
 چون سؤالست این نظر در اشتباه

(۱) در مجلد دوم شرح بحر العلوم صفحه ۷۱ از شارحی نقل کرده که این بیت در نسخ قدیمه مثنوی یافت نمیشود - و اینکه مراد از « و نور گوهر ذات حق و قرآن باشد -

- (۱) قَوْمَ الْعَيْنِ بِضَوْءِ الْقَمَرِ وَ أَدِرُّ فِيهِ سَلِيمَ النَّظَرِ (۱)
 كَيْ بِهَذَا الْقَمَرِ تَنْظُرُ أَنْتَ وَاحِدًا هَذَا جَوَابُ مَا سَأَلْتَ
 (۲) فِكْرَكَ أَعْمَلُ أَعْوَجًا لَا تَنْظُرِ يَوْجُدُ أَيْضًا لِذَاكَ الْجَوْهَرِ
 لَوْ أَصَبْتَ فِيكَ نُورٌ وَ شُعَاعٌ يَظْهَرُ مِنْهُ وَضْوءٌ وَ التِّمَاعُ
 (۳) كُلَّمَا كَانَ مِنَ السَّمْعِ الْجَوَابُ يَأْتِي لِلْقَلْبِ مِنَ الْعَيْنِ الْخِطَابُ
 لَهُ جَاءَ مِنِّي إِسْمَعُ وَ دَعِ ذَلِكَ السَّمْعَ فَلَيْسَ الْمُتَّبِعُ

(۱) ای یا نا ظر ضوء قمر الحقيقة الانسانية قوم عين باطنك بنور التوحيد حتى ترى قمر الحقيقة الانسانية واحداً هذا جوابك لان النظر في الحقيقة يرفع الاشتباه كما ان الجواب يرفع الاشتباه الذي في السؤال - و الذي نراه في تفسير البيتین كما ترجمنا لهما و ان البيت الاول معناه انك لما عوجت نظرك و رأيت القمر الذي في الحقيقة كان واحداً اثنين كان فملك هذا كالسؤال عن ان قمر الحقيقة واحداً اثنان حصل من اشتباه لنظرك بالعين المعوجة لقمر الحقيقة و البيت الثاني معناه لا تعوج عينك و انظر مستقيماً بها لقمر الوحدة لنراه واحداً كما هو منظوم في الترجمة و هذا جواب سؤالك في البيت الاول و هو قريب مما ذكره في النهج غير ان عبارة النهج مقرونة بالتعقيد -

- (۱) راست گردان چشم را در ماهتاب تا یکی بینی تومه را نك جواب
 (۲) فکرت را کژ مبین نیکو نگر هست هم نور و شمع آن گهر (۱)
 (۳) هر جوابی کان ز گوش آید بدل چشم گفت از من شنو آنرا بهل (۲)

(۱) مراد از فکر نظر عقلی و فلسفی نیست بلکه فکر عارفست چنانکه نقل شده : تفکر ساعة خير من عبادة سبعين سنة - در روایت دیگر : خير من الدنيا و ما فيها - (۲) در این ابیات اشاره است به علم اليقين و عين اليقين شده است زیرا که علم يقيني سه رتبه است (۱) علمی که از استدلال پیدا شود بنحویکه در آن شبهه نماند و آن علم اليقين است (۲) علمی که از مشاهده پدیدار شود بطوریکه نیازمند باستدلال نگردد و آن عين اليقين است . (۳) علمی که بخود عين او مشهود شود و ذائق آن باشد و آن حق - اليقين است و حاصل معنی این بیت آنست که هر جوابی که از گوش بدل آید چشم دل گوید این را بگذار و بن مشاهده کن که آن علم اليقين است ولی من عين اليقين ام .

- (۱) قُلْ لِسَمْعٍ وَ لِعَيْنٍ بِالْمِثَالِ ذَاكَ دَلَالٌ وَ ذَا أَهْلُ الْوِصَالِ (۱)
 ذَاتِ حَالٍ كَانَتْ الْعَيْنُ وَ كَانَ ذَا مَقَالِ السَّمْعِ وَ الْفَارِقُ بَانَ
 (۲) بِاسْتِمَاعِ السَّمْعِ تَبْدِيلُ الصِّفَاتِ بَعْيَانِ الْعَيْنِ تَبْدِيلُ الذَّوَاتِ (۲)

(۱) ای السمع دلال العلوم الیقینیه و عین الباطن اهل الوصال او تقول العلماء للذین هم بمنزلة السمع دلال العلوم الیقینیه و العرفاء الذین هم بمنزلة العین اهل الوصال یعنی العلماء بمنزلة السمع عبارة عن استفادتهم العلوم بالسمع و الاولیاء و العرفاء بمنزلة العین عبارة عن كونهم ارباب مشاهدة كل منهم صاحب حال و لهذا قال قدس روحه العین صاحبة الحال و السمع صاحب المقال لان المآل و المقصود موجود فی العین و لیس موجوداً فی السمع و لهذا قال (در شنود گوش تبدیل صفات) - (۲) و علت ذلك ان الجاهل بواسطة القیل و القال تبدل صفاته و یصیر عالمًا كاملاً و لیس كالذی بعد عن باب ربه و اللائق له العقاب فاذا وصل لمرتبة مشاهدة الذات صار مقبول الجناب و لاق الى رحمة ربه فظهر ان فائدة السمع علم الیقین و فائدة العین عین الیقین مثل المتصف بالفضب و عدم العفو اذا سمع قوله تعالی و الکاذبین الغیظ و العافین عن الناس و الله یحب المحسنین - و انصف بما ذکر صار متقیاً و الذی انصف بالبخل اذا سمع و من یوق شح نفسه فأولئك هم المفلحون و ترک البخل و الشح صار متقیاً و کذا من مائله فهو الذی بدل باستماعه صفاته و مثال الذی بدل الذات بمرتبة المعاينة علی موجب لن یری احدکم ربه حتی یموت ای حتی یبدل بشریة ذاته لانه لا قدرة له علی مشاهدة الجمال المطلق مع بقية الوجود فالرائی لربه هو الذی یموت بالموت الاختیاری و یغنی فی ذات الباری و بتبديل بشریته یعلم ان مع الغیریة و ذات البشریة معاينة الذات الالهیة - - - - - محال - و اعلم ان فائدة السمع علم الیقین و فائدة العین عین الیقین و ان العرفاء قالوا علم الیقین و عین الیقین و حق الیقین مثلاً الذی یرشدك الى النار باخبار صحیح فانت منه علی علم الیقین فاذا سافرت و رأیت النار فرویتك لها عین الیقین و اذا دخلتها و استویت بها فذا حق الیقین فالذی بعلم الیقین تبدل صفاته و الذی بعین الیقین تبدل ذات بشریته فاذا ذهب النی منه و نضج بنار التجلیات الالهیة و نار المعبة الذاتية بدل لونه بالانوار الالهیة و الى هذا یشیر بقوله (ذاتش از علمت یقین شد از سخن) .

- (۱) گوش دلالت و چشم اهل وصال چشم صاحب حال و گوش اصحاب قال
 (۲) در شنود گوش تبدیل صفات در عیان و دیدها تبدیل ذات (۱)

(۱) یعنی از شنیدن گوش صفات مانند شک و جهل و غیرها مبدل می شود و علم الیقین حاصل آید ولی از مشاهده عیان تبدیل ذات میشود که عین الیقین است .

- (۱) إِنْ يَكُنْ عِلْمُكَ بِالنَّارِ الْيَقِينُ بِالْكَلَامِ صَارَ .. فَالرَّأْيُ الرَّزِينُ (۱)
 أَطْلُبُ الطَّهْيَ وَ فِي عِلْمِ الْيَقِينِ لَا تَكُ الْمَازِلَ .. مِثْلَ الْأَسْفَلِينَ ..
 (۲) فَإِذَا لَمْ تَحْرِقْ عَيْنَ الْيَقِينِ لَمْ يَكُ ذَا .. وَبِهِ تَعْدُو الْغَيْبِ (۲)
 أَنْتَ إِنْ هَذَا الْيَقِينِ تُرِدْ نَفْسَكَ ذَوْبَ .. وَفِي الشَّارِ أَقْعِدْ
 (۳) فَإِذَا مَا السَّمْعُ كَانَ نَافِذَا صَارَ عَيْنًا .. لِلْمَعَالِي اخِذَا (۳)
 بِسَوَى ذَلِكَ قُلْ وَ اللفظُ قَدْ وَقَفَ فِي السَّمْعِ عَنْهُ مَا أُبْتَعَدْ

(۱) ای ان كان علمك بالنار من جهة الكلام صار يقيناً اطلب النضج ولا تكن نازلاً في علم اليقين و باقياً فيه لانه لا يتيسر لك مشاهدة جمال الذات في مرتبة علم اليقين حتى تنضج بنار الرياضات و يبدل لونك بالانوار الالهية فتنتقل من علم اليقين الى عينه ثم الى حقه لان اهل الحقيقة قالوا علم اليقين ما يحصل عن الفكر و النظر و عين اليقين ما يحصل عن العيان و حق اليقين باجتماعهما و اليه يشير (تا نسوزی نیست آن عين اليقين) -
 (۲) ای ما دام انك لم تحترق بنار الرياضات ليس ذاك عين اليقين ان كنت تطلب حق اليقين اقم في نار الرياضة و المجاهدة تخاض من عذاب الاخرة فان قيل علمنا لو كان حق اليقين فما فائدة علم اليقين فيقول قدس روحه (گوش چون نافذ بود دیده شود) - (۳) ای السمع اذا كان نافذاً و مفيداً يكون عيناً يعني اذا عامت و عملت بما علمت انتقلت من علم اليقين الى عينه و الا يكون الكلام (قل) واقفاً في السمع لا يصل تأثيره الى القلب لانه اتى اساس كل خير حسن الاستماع كما قال ابن الفارض :
 أسافر من علم اليقين لعينه الى حقه حيث الحقيقة رحلتى

- (۱) زاتش ار علمت يقين شد ار سخن بختگی جو در يقين منزل مكن
 (۲) تا نسوزی نیست آن عين اليقين ار يقين خواهی در آتش در نشين (۱)
 (۳) گوش چون نافذ بود دیده شود ررنه قل در گوش پیچیده شود

(۱) بر این بیت اشکال میکنند بسایمکه مولانا سوختن در آتش را عين اليقين میدانند در صورتیکه آن حق اليقين است بصفحة ۷۲ ج ۲ شرح بحر العلوم رجوع شود .

(۱) ذَا الْكَلَامِ مَا لَهُ حَدٌّ أَعْدُ ثَانِيًا لِلْقِصَّةِ عَنْهَا أَفْدُ
كَيِّ بِذَا السُّلْطَانِ تَدْرِي مَا فَعَلَ مَعَ غَلَامِيهِ وَ مَا كَانَ سَأَلَ

فی بیان ارسال السلطان احد الغلامین و سؤاله من الثاني

احوال الغلام المرسل

(۲) فَهُوَ لَمَّا الْغَلِيمُ ذَا نَظَرُ أَلْمَعِيًّا وَ ذَكِيًّا بِالنَّظَرِ
لِلْغَلَامِ الْأَوَّلِ أَوْمَى تَعَالُ لِلْحُضُورِ عِنْدَهُ: يَبْغِي الْمَقَالَ..
(۳) لَهُ قُلْتُ أَنَا يَا أَرْحَمَةَ لَا لِتَصْغِيرِ لَهُ أَوْ قِلَّةِ (۱)
فَإِذَا مَا الْجَدُّ قَالَ لِلْحَفِيدِ يَا بَنِي لَا لِتَحْقِيرِ يُرِيدُ
(۴) وَلَدَى السُّلْطَانِ لَمَّا أَنْ حَضَرَ الْغَلَامُ الْآخِرُ مِنْهُ نَظَرُ
أَسْوَدَ الْأَسْنَانِ كَانَ وَ الْفَمُ أَبْخَرُ .. وَ الْوَجْهُ مِنْهُ أَفْحَمُ

(۱) الكاف بالفارسية علامة التصغير و لذا قال في الاصل (كاف رحمت گفته‌ش)
و ابدلت بالترجمة بالياء اللتي علامة التصغير في العربية -

(۱) این سخن پایان ندارد بازگرد تا که شه با آن غلامانش چه کرد

روان کردن پادشاه یکی از آن دو غلام را و از دیگری احوال از

آن پرسیدن و باز گفتن او

(۲) آن غلامك را چو دید اهل ذکا آن دگر را کرد اشارت که بیا
(۳) كاف رحمت گفته‌ش تصغیر نیست جد چو گوید طفلکم تحقیر نیست
(۴) چون پیامد آن دوم در پیش شاه بود او گنده دهان دندان سیاه

- (۱) وَ لَوِ السُّلْطَانُ مَا طَابَ الْكَلَامُ
 مَعَ ذَا كَمْ فَحَصَ عَنْ سِرِّهِ
 (۲) قَالَ مَعَ ذَا الشَّكْلِ وَالنَّتَنِ الْكَثِيرِ
 شَاسِعًا اجْلِسْ لَكَ الرَّحْلَ اَوْقِفْ
 (۳) كَتَبِي عِلَاجَ الْفَمِ ذَا نَحْنُ لَكَ
 وَ يَذَا اَنْتَ لَنَا نِعَمَ الْحَبِيبِ
 (۴) فَلَيْبَرْغُوْثَ لَكَ حَرَقَ الْبِسَاطِ
 لَكَ غَمُضَ الْعَيْنِ مَا رَاقَ اَبَدَ
 (۵) مَعَ مَا فِيكَ مِنَ الْعَيْبِ اُتْنَتَيْنِ
 اِمْلِ حَتَّى صُوْرَةَ الْعَقْلِ لَكَ
 (۶) بَعْدَ ذَا ذَاكَ الذِّكْرِيَّ ذَا الْوَرَعِ
 جَنْبَ حَمَامٍ وَ قَالَ اُغْدِرْ
- لَهُ مِنْهُ.. لَا وَلَا حَبَّ الْمَقَامِ..
 وَ نَوَا يَا وَ خَافِي أَمْرِهِ
 لِلْفَمِ وَ الْبَدَنِ الْمُضْنِي الْحَقِيرِ
 لَا تُسِقْ أَكْثَرَ فِي ذَا الطَّرَفِ
 نَعْمَلْ .. نُبْرِءُ كُلَّ مَا بِكَ..
 وَ يَذَا نَحْنُ لَكَ خَيْرُ طَبِيبِ
 لَا يَلِيقُ.. لَا تَنْكِتْ فِي السِّرَاطِ..
 ..لَا وَلَا الْأَعْرَاضَ عَنْ بَغْيِ الرِّشْدِ..
 أَوْ ثَلَاثَ قَصَصِ دُونًا وَ زَيْنِ
 حَسَنًا اَنْظُرْ .. اُدْرِي مَا بِكَ ..
 نَحْوَ شُغْلٍ ارْسَلِ الشُّغْلَ وَقَعَ
 جِلْدَكَ حَاكَ .. الْثِيَابَ طَهَّرِ ..

جست و جوئی کرده ام زاسرار او
 دور بنشین مر کب این سوتر مران
 تو حبیب و ما طیب پر فنیم
 نیست لائق از تو دیده دوختن
 تا به بینم صورت عقلت نکو
 سوی حمامی که رو خود را بخار

(۱) گرچه شه ناخوش شد از گفتار او
 (۲) گفت با این شکل و این گنده دهان
 (۳) تا علاج این دهان تو کنیم
 (۴) بهر کیکی تو گلی می سوختن
 (۵) با همه بنشین دوسه دستان بگو
 (۶) آن ذکی را پس فرستاد او بکار

(۱) ذَٰلِكَ الْآخِرُ قَالَ الْمَلِكُ لَهُ أَلَمَعِي أَنْتَ لَسْتَ ذَا بَلَهٍ

لَسْتَ فَرْدًا أَنْتَ فِي الْوَاقِعِ بَلْ (۱)

(۲) أَنْتَ لَسْتَ مِثْلَ مَا قَالَ الزَّمِيلُ

وَعَلَيْكَ ذَا الْحُسُودِ بَرْدًا

(۳) قَالَ عَنْكَ أَنْتَ لَصٌ ذُو عِوَجٍ

أَفِنْ مَابُونٌ ذُو طَبَعٍ خَبِيثٍ

(۴) قَالَ لِلْمَلِكِ الْغَلَامُ دَائِمًا

صَادِقَ الْقَوْلِ أَنَا فِي فِعْلِهِ

(۵) كَانَ فِي بَاطِنِهِ صِدْقُ الْمَقَالِ

مَا يَقُولُ مِنْ كَلَامٍ فَأَنَا

لَا أَقُولُ الْفَارِغَ أَبَدِي الْخَنَا

لَا أَقُولُ الْفَارِغَ أَبَدِي الْخَنَا

(۱) نسخه ثانیة - قد فضل -

صد غلامی در حقیقت نه یکی

از تو ما را سرد میکرد آن حسود

حیز و نامرد و خبیث است و غبین

راست گوئی من ندیدستم چو او

هر چه گوید من نکویم اوتهی است

(۱) وان دگر را گفت شه تو زیر کی

(۲) آن نه ای کو خواجه تاش تونمود

(۳) گفت او دزد و کژاست و کژنشین

(۴) گفت پیوسته بد است اوراست گو

(۵) راست گوئی در نهادهش خلقه نیست

اَعَوَجَّا لَمْ ارَهُ .. فِي ذِي الدُّنَا ..
 .. لَا الْغَلَامَ ذَاكَ مَا عَنِّي عِلْمٌ ..
 هُوَ .. قَدْ بَانَ تَ صُنُوفًا وَضُرُوبٌ ..
 فِي وُجُودِي لَا أَرَى .. أَيَّ عَدَدٍ ..
 قَبْلًا أَنِّي مَا بَقِيَ حَتَّى الْآبَدِ
 فَارِغًا .. يَنْقُدُ غَيْرَ جَنْسِهِ ..
 مَا بِهِمْ عَنْ نَفْسِهِمْ كَمْ غَفَلُوا
 ذَكَرَ الْعَيْبَ .. لَهُ أَبَدِي غَرَضٌ ..
 صَمَمًا .. أَجْهَلُ عَيْبِي إِلَّا أَبَدٌ ..
 وَجْهِي أَنْتَ رَأَيْتَ لَوْ دَرَيْتَ
 وَرَأَى الْعَيْبَ الَّذِي فِيهِ أَشْتَهَرُ
 أَكْثَرَ .. مَا فِي الْحِجَابِ لَهُ بَانَ ..

(۱) صَاحِبَ الْفِكْرِ الْجَمِيلِ ذَا أَنَا
 فَوْجُودِي أَنَا فِي ذَا أَتَّهِمُ
 (۲) أَمْكَنَ أَنْ يَنْظُرَ فِي الْعُيُوبِ
 يَا مَلِيكَ وَ أَنَا مِنْهَا أَبَدِ
 (۳) لَوْ رَأَى الْعَيْبَ لَهُ كُلُّ أَحَدِ
 كَانَ عَنْ إِصْلَاحِ عَيْبِ نَفْسِهِ
 (۴) يَا أَبِي ذَا الْخَلْقِ دَوْمًا جَهِلُوا
 قَبْلًا شَكَّ هُمْ بَعْضًا لِبَعْضِ
 (۵) أَنَا وَجْهِي لَا أَرَى يَا مَنْ عَبَدَ
 فَأَنَا الْوَجْهَ لَكَ دَوْمًا رَأَيْتَ
 (۶) مَنْ إِلَى وَجْهِهِ قَبْلًا قَدْ نَظَرَ
 نُورَهُ مِنْ نُورِ كُلِّ الْخَلْقِ كَانَ

متهم دارم وجود خویش را
 من نه بینم در وجود خود شها
 کی بدی فارغوی از اصلاح خویش
 لاجرم گویند عیب يك دگر
 من به بینم روی تو تو روی من
 نور او از نور خلقان است بیش

(۱) کژ ندانم آن نکو اندیش را
 (۲) باشد او در من به بیند عیبها
 (۳) هر کسی گر عیب خود دیدی زبیش
 (۴) غافلند این خلق از خود ای پدر
 (۵) من نه بینم روی خود را ای شمن
 (۶) آن کسی که او بیند روی خویش

يَاكَ مِثْلَ النُّورِ ذَاكَ بِالْعِظَمِ
عَيْنِهِ .. السِّرُّ لَهُ يَبْدُو تَمَامٌ ..
بَقِيَّتْ كَالنَّجْمِ شَعٌّ فِي الظَّلَامِ
رُؤْيَا الْخَلَاقِ .. اُسْمَى رُتَبَةً ..
بِالْعُيُوبِ لَهُ وَ أَفْشَى بَيْنَنَا
عَيْنَهُ .. قُلْ أَنْتَ وَ أَبَدِمَا بَكَأ ..
أَنْتَ وَدِيٍّ وَ وَكِيلُ مُلْكِيَا
سَأَقُولُ هَبْ هُوَ لِي فِي الدُّنَا
بِالْعُبُودِيَّةِ لِلْمَلِكِ الْجَلِيلِ
وَ الْوَفَا وَ الْحُبِّ مَا يَسْمُو مَرَامِ
وَ الذُّكَا وَ الصَّفْوُ مَعَ كُلِّ الرِّفَاقِ

(۱) إِنَّ نُورًا نُسَبَّ لِلْحَسِّ لَمْ
مَنْ يَرَى وَجْهَهُ مَحْسُوسًا أَمَامَ
(۲) لَوْ يَمُوتُ الرُّؤْيَا مِنْهُ مُدَامَ
إِذْ لَهُ الرُّؤْيَا ذِي بِالنِّسْبَةِ
(۳) فَالْمَلِكُ قَالَ حَالًا قُلْ لَنَا
مِثْلَمَا قَالَ هُوَ عَنْ عَيْبِكَ
(۴) كَرِي يَذَا أَعْلَمَ تَغْتَمُّ لِيَا
(۵) قَالَ يَا مَلِكُ الْعُيُوبِ هَا أَنَا
حَسَنًا كَانَ مُفِيدًا وَ الزَّمِيلِ
(۶) عَيْنُهُ الْخِدْمَةُ لِلْخَلْقِ مُدَامَ
عَيْنُهُ الصِّدْقُ الْكَثِيرُ وَ الْوِفَاقِ

روی خود محسوس بیندیش رو
زانکه دیدش دید خلاق بود
آن چنان که او بگفت از عیب تو
کدخدای ملکت و کار منی
گرچه هست او مرا خوش خواهی تا
عیب او صدق و ذکا، و همدمی

(۱) نور حسی نبود آن نوری که او
(۲) گر بمیرد دید او باقی بود
(۳) گفت اکنون عیبهای او بگو
(۴) تا بدانم که تو غم خوار منی
(۵) گفت ای شه من بگویم عیبهای
(۶) عیب او مهر و وفا و مردمی

- (۱) فَأَقْلُ عَيْبِهِ عَدْلٌ وَجُودٌ
 (۲) مِائَةُ آلَافِ رُوحٍ أَظْهَرَا
 يَأْتَرِي أَيَّ جَوَادٍ وَ فَتَى
 (۳) لَوْ رَأَى ذَا فَمَتَى بِالرُّوحِ كَانَ
 وَ لِرُوحٍ فَرْدَةٍ كَيْفَ يَصِيرُ
 (۴) فَعَلَى الْضِفَّةِ لِلنَّهْرِ الطَّرِيدُ
 مَنْ عَنِ النَّهْرِ وَمَاءٍ قَدْ جَرَى
 (۵) قَالَ النَّبِيُّ قَالَ كُلُّ أَحَدٍ
 عَنْ يَقِينٍ يَعْلَمُ يَدْرِي بِمَا
 (۶) بَدَلَ الْوَاحِدِ مِنْهُ كَرَمًا
 وَ بِكُلِّ زَمَنٍ يُولَدُ لَهُ
 أَيُّ جُودٍ هُوَ بِالرُّوحِ يَجُودُ
 لَهُ اللَّهُ وَ أُعْطِيَ أَكْثَرًا
 مَا رَأَى ذَا أَوْ لِهَذَا مَا أَتَى
 بِأَخْلَا.. مَا مَلَكَ ذَلَّ وَ هَانَ..
 فِي عَنَّا جَمَّ وَ فِي حُزْنٍ كَثِيرٍ
 يَبْخُلُ بِالْمَاءِ وَ الشَّحَّ يُرِيدُ
 فِيهِ أَعْمَى الْعَيْنِ كَانَ لَا يَرَى
 فَالْجَزَاءُ لَهُ يَوْمَ الْمَوْعِدِ
 لَهُ يَوْمَ الدِّينِ مَا مِنْهُ نَمَى
 عَشْرَةَ تَأْتِي يُزَادُ نِعْمًا
 نَوْعُ جُودٍ آخِرُ مَا أُمَّلَهُ

آن جوانمردی که جانرا هم بداد
 چه جوانمردی بود کان را ندید
 بهر يك جان کی چنین غمگین شدی
 کو ز جوی آب نایبنا بود
 داند او پاداش خود در یوم دین
 هر زمان جود دگرگون آیدش

(۱) کمترین عیبش جوانمردی وداد
 (۲) صد هزاران جان خدا کرده پدید
 (۳) ور بدیدی که بجان بخلش بدی
 (۴) بر لب جو بخل آب آن را بود
 (۵) گفت پیغمبر که هر کس از یقین
 (۶) که یکی را ده عوض می آیدش

- (۱) جُمْلَةُ الْجُودِ لِأَهْلِ الْجُودِ مِنْ
فِيهِذَا الرَّؤْيِيَّةُ لِلْمَعْوِضِ
(۲) عَدَمُ رُؤْيِيَّةِ أَعْوَاضٍ غَدَا
رُؤْيِيَّةُ الْغَوَاضِ لِلدَّرِّ الْفَرَحِ
(۳) فَإِذَا فِي الْعَالَمِ مَا مِنْ بَخِيلٍ
حَيْثُ مَا مِنْ أَحَدٍ لَا عَنْ بَدِيلٍ
(۴) فَإِذَا بِالْعَيْنِ قَدْ كَانَ السَّخَاءُ
مَسَاكُ الشُّغْلِ وَلَا غَيْرُ النَّظَرِ
(۵) فِيهِ عَيْبٌ آخَرٌ أَنْ لَا يُرِيدُ
فِي الْوُجُودِ لَهُ مَوْجُودٌ بِأَنْ
- رُؤْيِيَّةُ لِلْمَعْوِضِ فِيهَا قَرْنُ
ضِدُّ خَوْفِ الْجُودِ تَقْضُ الْغَرَضِ
بُخْلًا إِدْرِ الضِّدَّ لِلْجُودِ بَدَا
تَجَلِّبُ.. الصَّدْرُ لَهَا فِيهَا أَنْشَرَحُ..
يُوجَدُ.. كَلَّا وَلَا النَّزْرُ الْقَلِيلُ..
يَأْتِي فِي شَيْءٍ لَهُ عَزَّ الْمَثِيلُ
لَا أَلِيدُ الرَّؤْيِيَّةُ فِيهَا وَ الضِّيَاءُ (۱)
مَا نَجَى غَيْرُ الَّذِي حَقًّا نَظَرُ
نَفْسُهُ.. لَمْ يَرِ فِيهِ مَا يُزِيدُ..
يَطْلُبُ الْعَيْبَ لَهُ كُلَّ زَمَنٍ

(۱) ای ان المنفق فی سبیل الله انفق لكونه شاهد فی قبال ما انفق الاجر الجزیل و العوض الجزیل و ما حصلت له هذه المشاهدة الا من بصر البصيرة ليس بالجوارح و الاعضاء فهذا الشغل حصل لاهل البصيرة و لم یخلص غیرهم فی هذا الطريق و العمی لم تنجو - ثم شرع قدس روحه فی بیان القصة ملامحاً ان الغلام الذکی اللذی شاهد احواله فی مرآت ذات الغلام الاخر فقال (عیب دیگر آنکه خود بین نیست او) -

پس عوض دیدن ضد ترسیدنست
شاد دارد دید در غواص را
زانکه چیزی او نیارد بی دلیل
دید دارد کار جز بینا نرست
هست او در هستی خود عیب جو

(۱) جود جمله از عوضها دیدنست
(۲) بخل نادیدن بود اعواض را
(۳) پس بعالم هیچکس نبود بخیل
(۴) پس سخا از چشم آید نی ز دست
(۵) عیب دیگر آنکه خود بین نیست او

- (۱) طَلَبَ الْعَيْبَ لَهُ عَيْبَهُ قَالَ
حَسَنٌ مَعَ نَفْسِهِ قُبْحًا صَنَعَ
مَعَ كُلِّ بِمَقَالٍ وَ فِعَالٍ
وَأَلْهَا زَادَ عَذَابًا وَ جَزَعَ..
- (۲) لَهُ قَالَ الْمَلِكُ لَا تَجْسُرِ
مَدْحَكَ فِي ضَمَنِ مَدْحٍ لَهُ لَا
فِي مَدِيحِ خِلِكَ وَ أَقْتَصِرْ
تَأْتِ فَهُوَ لَكَ خَيْرٌ فِي الْمَلَأِ
- (۳) إِذْ أَنَا آتِي بِهِ لِلْإِمْتِحَانِ
بَعْدَ هَذَا لَكَ يَأْتِي الْخَجَلُ
أَعْرِفْ مَا خَفِيَ مِنْهُ وَ بَانَ
وَالْحَيَا .. يَفْسُدُ مِنْكَ الْعَمَلُ..

فی بیان یمین العلام فی صدق ووفاء رفیقہ من نظافۃ ظنہ

- (۴) قَالَ لَا وَ اللَّهُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ
مَالِكِ لِلْمَلِكِ رَحْمَنٍ رَحِيمِ
(۵) ذَا الْأَلِيلَةِ مَنْ لِفَضْلِ أَرْسَلَا
رُسُلًا لَا لِأَحْتِيَاجٍ فِي الْمَلَأِ

- (۱) عیب جوی و عیب گوی خود بدست
با همه نیکو و باخود بد بدست
(۲) گفت شه جلدی مکن در مدح یار
مدح خود در ضمن مدح او میار
(۳) زانکه من در امتحان آرم ورا
شرم سازی آیدت در ماجری

قسم خوردن غلام بر صدق خود و طهارت ظن خود

- (۴) گفت ای و الله بالله العظيم
مالک للملک رحمن و رحیم
(۵) آن خدائی که فرستاد انبیا
نی بحاجت بل بفضل و کبریا

- (۱) ذَٰلِكَ اللَّهُ الْعَظِيمُ مَنْ بَرَأَ
 أَعْظَمَ أَمَلًاكِ فُرْسَانِ الْبَشَرِ
 (۲) مِنْ مِزَاجٍ مَنْ إِلَى التُّرْبِ انْتَمَوْا
 عَنْ جَمِيعٍ مَنْ إِلَى الْإِفْلَاقِ قَدْ
 (۳) مَنْ مِنَ النَّارِ الَّتِي جَلَّتْ لَمَعُ
 ثُمَّ فَوْقَ جُمْلَةِ الْأَنْوَارِ قَدْ
 (۴) بِسَنَاءِ بَرْقٍ بِذَاكَ مَنْ عَلَى
 شَعٍّ حَتَّى آدَمَ الْأَسْمَاءِ عَلِمَ
 (۵) وَ يَحَقِّقُ ذَاكَ مَنْ مِنْ آدَمَ
 يَدُ شَيْثٍ قَطَعَتْهُ إِذْ دَرَى
 مِنْ تُرَابٍ ذَلَّ قَدْرًا فِي الْوَرَى
 لَهُمُ السُّلْطَانُ فِي الْمَلِكِ أَقَرُّ..
 نَظَّفَ . وَ الْكُلَّ بِالْقَدْرِ سَمَوًا..
 نِسَبَ أَجْزَى لَهُ مِنْ كُلِّ حَدِّ
 مَسَكٍ وَ النُّورَ صَفَى وَ صَنَعَ
 غَلَبَ ذَا النُّورِ أَبَدًا مَا أَعَدَّ
 جُمْلَةَ الْأَرْوَاحِ شَعٍّ وَ عَلَا
 كُلَّهَا بِالنُّورِ هَذَا وَ فِيهِمْ
 قَدْ نَعَى ثُمَّ يَعْلَمُ عَالِمِ
 مِنْهُ ذَا النَّائِبِ عَنْهُ صَيْرًا (۱)

(۱) نسخه ثانیه - الخلفه عنه -

آفرید آن شهسواران جلیل
 بگذرانید از تک افلاکیان
 وانگه او بر جمله انوار تاخت
 تا که آدم معرفت زان نور یافت
 پس خلیفش کرد آدم کان بدید

(۱) آن خداوندی که از خاک ذلیل
 (۲) پاکشان کرد از مزاج خاکیان
 (۳) برگرفت از نار و نور صاف ساخت
 (۴) آن سنا برقی که بر ارواح تافت
 (۵) آن کز آدم رست و دست شیت چید

- (۱) حَيْثُ نُوحٌ عَلِيمٌ بِالْجَوْهَرِ
فَيَجِبُ الْبَحْرُ لِلرُّوحِ مَطَرٌ
(۲) فَمِنْ الْأَنْوَارِ تِلْكَ الْبَاهِرَةُ
وَبِلَا خَوْفٍ وَلَا أَذْنَى وَجَلْ
(۳) حَيْثُ إِسْمَاعِيلُ فِي النَّهْرِ لَهُ
فَهُوَ قَدَامَ صَقِيلِ الْخَنْجَرِ
(۴) مِنْ شُعَاعٍ شَعٍّ فِيهِ وَ لَمَعٌ
وَ الْحَدِيدُ الصَّلْدُ فِي كِفِّهِ لِأَنَّ
(۵) إِذْ سُلَيْمَانٌ رَضِيعٌ وَصَلِهِ
كَانَ وَالْعَبْدُ الدَّلِيلُ وَالْمُطِيعُ
- ذَا.. وَرَاقَ لَهُ حُسْنُ الْمَنْظَرِ..
وَهَمَى اللَّؤْلُؤُ لَوُ دَوْمًا وَ الدَّرَرْ
رُوحُ إِبْرَاهِيمَ هَامَتْ حَائِرُهُ
دَخَلَتْ فِي النَّارِ حُبًّا وَالشَّلَلُ
وَقَعَ .. وَ أَشْتَدَّ فِيهِ الْوَلَهُ..
لَهُ خَلَى رَأْسَهُ لَمْ يَحْذِرِ
رُوحُ دَاوُدَ وَرَى دَوْمًا وَلَعُ
..وَأَنْطَوَى كَالِطَرِسِ لِلْسَفَرِ وَهَانَ.. (۱)
صَارَ فَالشَّيْطَانُ طَوَعَ قَوْلَهُ
..كَيْفَمَا يَأْمُرُ لَبَّاءَ سَرِيعَ..

(۱) نسخه ثانیة - فی کفیه لان -

- (۱) نوح ازان گوهرچو برخوردار شد
(۲) جان ابراهیم ازان انوار رفت
(۳) چونکه اسماعیل در جویش فتاد
(۴) جان داود از شعاعش گرم شد
(۵) چون سلیمان شد وصالش رارضیع
- در هوای بحر جان در بارشد
بی حذر در شعله های نار رفت
پیش دشنه آبدارش سر نهاد (۱)
آهن اندر دست بافش نرم شد
دیو گشتش بنده فرمان مطیع

(۱) بنا بگفته مشهور است چنانکه در اول دفتر اول هم فرمودند والا بر وفق تحقیق ذیح
اسحق نه اسماعیل بوده است .

- (۱) إِذْ غَدَى يَعْقُوبُ طَوْعًا لِلْقَضَا
نُورَ عَيْنَيْهِ مِنْ رِيحِ الْوَلَدِ
(۲) يُوسُفُ الصَّدِيقُ مَنْ فَاقَ الْقَمَرَ
صَارَ بِالتَّعْبِيرِ لِلرُّؤْيَا الْخَيْرِ
(۳) مِنْ يَدِ مُوسَى الْعَصَا إِذْ شَرِبَتْ
مَلِكُ فِرْعَوْنَ جَمِيعًا لَقَفَتْ
(۴) إِذْ يَسِرَ الضُّوءُ مِنْهَا وَاللَّمَعُ
رُوحَهُ مِنْ شَفَفٍ قَدْ فَقَدَا
(۵) زَكَرِيَّا إِذْ لَهُ كَانَ عَشَقُ
رُوحَهُ فِي بَاطِنِ دَوَّحَتِهِ
- وَالَهُ أَخْضَعَ رَأْسًا وَ رَضِيَ
.. أَعْظَمُ النُّورِ لَهُ النَّجْحُ أَعَدَّ..
وَجْهَهُ لَمَّا لِذِي الشَّمْسِ نَظَرُ
.. فَأَيْقَأَ بِالرَّأْيِ مَعْدُومَ النَّظِيرِ..
مَائِهَا الْعَذَبُ وَفِيهِ رَغَبَتْ
لَقَمَةً .. طَوْعًا لَدَيْهِ وَقَفَتْ..
رُوحُ جَرَجِيسَ وَرَتْ زَادَتْ وَلَعُ
سَبْعَ مَرَّاتٍ وَ أَيْضًا وَجَدَا
لَحْظَةً فِي بَحْرِهِ الطَّامِي غَرِقُ (۱)
لَهُ فَدَى .. هَامَ فِي وَحْدَتِهِ..

(۱) لم توجد الايات الاربعة التالية في نسخة النهج القوی - الى قوله في الصفحة التالية (نردبان ش عیسی مریم چویافت) .

- (۱) در قضا یعقوب چون بنهاد سر
(۲) یوسف مه رو چو دید آن آفتاب
(۳) چون عصا از دست موسی آب خورد
(۴) جان جرجیس از فرش جون راز یافت
(۵) چونکه ز کربا ز عشقش دم زدی
- چشم روشن کرد از بوی پسر
شد چنان بیدار در تعبیر خواب
ملکوت فرعون را يك لقمه کرد
هفت نوبت جان فشاند و باز یافت (۱)
کرد در جوف درختش جان فدای (۲)

(۱) جرجیس از انبیای مقتول بوده که کافران او را تا هفت مرتبه میکشند و خداوند او را زنده مینمود و همواره از عشق حق خرم بوده است - (۲) گویند چونکه بنی اسرائیل قصد قتل زکریا کردند به درختی پناه برد درخت شکاف پیدا کرد و درجوف آن پنهان گشت سپس شیطان بنی اسرائیل را رهنمائی نمود و با منشار آن درخت را شق کردند بدن زکریا نیز مشقوق گردید .

- (۱) إِذْ مِنْ الْكَاسِ لَهُ قَدْ شَرِبَا
فَبِطْنِ الْحَوِثِ قَدْ كَانَ الْمَقَرُّ
(۲) إِذْ شُعَيْبٌ عَلِمَ ذَا الْأَرْتِقَاءِ
(۳) سَبْعَةَ أَعوَامٍ أَيُّوبُ صَبَرَ
عَبْرَ حَبِّ الْبَلَاءِ وَ الْمَلَالِ
(۴) وَ مُذِ الْخَضِرِ وَ الْيَاسِ الْمُدَامِ
وَجَدَامَاءَ الْحَيَاتِ وَ النَّزَقِ
(۵) وَ لَهُ عِيسَى الْمَسِيحُ إِذْ وَجَدَ
وَ عَلَى عَالِي السَّمَاءِ الرَّابِعَةِ
يُونُسَ الْجُرْعَةَ دَوْمًا طَرِبَا
لَهُ .. فَازَ بِالسُّرُورِ وَ الظَّفَرِ ..
خَسِرَ عَيْنِيهِ حُبًّا لِلِّقَاءِ
.. كَلَّمَهَا لِلَّهِ صَلَّى وَ شَكَرَ ..
إِذْ رَأَى لِلْحَبِّ آثَارَ الْوِصَالِ
لَهُ ذَاقَا .. سَكْرًا مِنْهَا مُدَامَ
قَلَمَلًا فِي ذَا النَّجَاحِ وَالسَّبَقِ
سَلَمًا سَرْعَانِ مِنْ شَوْقٍ صَعَدَ
رَكَضَ .. فَاقَ الشَّمْسُ الْلَامِعَةَ ..

- (۱) چونکه یونس جرعه زان جام یافت
(۲) چون شعیب آگاه شد زین ارتقا
(۳) شکر کرد ایوب صابر هفت سال
(۴) خضر و الیاس از میش چون دم زدند
(۵) نردبانش عیسی مریم چو یافت
در درون ماهی او آرام یافت
چشم را در باخت از بهر لقا
در بلا چون دید آثار وصال
آب حیوان یافتند و کم زدند
بر فراز گنبد چارم شتافت (۱)

(۱) معراج عیسی (ع) مطابق حدیث باستان دوم بوده نه چهارم بصفحه ۱۳۹ باورقی

فارسی ترجمه دفتر اول رجوع شود .

- (۱) أَحْمَدُ إِذْ وَجَدَ الْمَلِكَ الْعَظِيمَ
فِيَانٍ شَقَّ نِصْفَيْنِ الْقَمَرِ
(۲) آيَةُ التَّوْفِيقِ لَمَّا قُرِنْتَ
مَعَ مِثْلِ الْمَلِكِ ذَا الصَّاحِبَا
(۳) عُمَرُ لَمَّا بَدَا الْمَعْشُوقُ هَامَ
كَانَ فَارُوقًا عَنِ الْبَاطِلِ كَمْ
(۴) إِذْ غَدَا عُثْمَانُ عَيْنَ ذَا الْعِيَانِ
(۵) حَيْثُ مِنْ وَجْهِهِ كَانَ الْمُرْتَضَى
فِي مَرْجِ الرُّوحِ لِلَّهِ الْأَسَدِ
- وَالْهَنَا وَالْفَوْزَ ذَاكَ وَالنَّعِيمَ
وَلَهُ الْحُكْمَ عَلَى النَّجْمِ اسْتَقَرَّ..
بِأَبِي بَكْرٍ .. إِلَيْهِ رَكَنْتُ..
صَارَ وَ الصِّدِّيقَ.. دَوْمًا طَالِبَا..
وَوَيْهِ جُنَّ فَكَالْقَلْبِ مُدَامَ..
فَرَّقَ الْحَقَّ .. وَ بِالْعَدْلِ حَكَمَ..
نُورُهُ فَاضَ وَ ذَا النُّورَيْنِ كَانَ (۱)
نَشَرَ اللُّؤْلُؤَ وَ الشَّمْسَ أَضَا
صَارَ.. لِلْمُكَفَّرِ غَدَا الْخَصَمَ الْأَلَدَ..

(۱) ای باب زوجه (ص) کریمه تزوج اولاً قبل النبوة رقیة و ماتت عنده بعد ان ولدت له غلاماً و سماه عبدالله ثم تزوج اختها ام كلثوم فماتت عنده ايضاً و لم تلد فقال النبی (ص) لو كان عندنا ثلاثة لزوجتها عثمان و لم يعرف احد قبله تزوج بنتی بنی غیره و لم تكن هذه المرتبة الا لكونه كان صاحب هذا النور الفاض و المراد من فیضانه جمعه القرآن .

قرص مه را کرد در دم او دو نیم
باچنان شه صاحب و صدیق شد
حق و باطل را چو دل فاروق شد
نورفاض بود و ذو النورین گشت
گشت او شیر خدا در مرج جان

(۱) چون محمدیافت آن ملک و نعیم
(۲) چون ابوبکر آیت توفیق شد
(۳) چون عمر شیدای آن معشوق شد
(۴) چونکه عثمان آن عیان راعین گشت
(۵) چون ز رویش مرتضی شد در فشان

- (۱) إِذْ يُنُورُ لَهُ شَعٌّ وَ سَفَرٌ
صَيَّرَ الْقَرْطَيْنِ لِلْعَرْشِ كَمَا
(۲) ذَلِكَ الْوَاحِدُ بِالسَّمِّ نَثَرٌ
ذَلِكَ الْوَاحِدُ سَكْرَانٌ قَذَفٌ
(۳) إِذْ جُنَيْدٌ لَهُ ذَاكَ الْمَدْدَا
فَالْمَقَامَاتُ لَهُ زَادَتْ عَلَى
(۴) مِنْ مَزِيدِ النُّورِ فِيهِ بَايَزِيدٌ
وَيْهِ الْحَقُّ الْجَلِيلُ وَهَبَا
(۵) إِذْ لَهُ الْكَرْخِيُّ كَرْخًا حَرَسَا
صَارَ رَبَّانِيٌّ مَعْرُوفًا غَدَا
أَشْرَقَا السِّبْطَانِ شَمْسٌ وَقَمَرٌ
دُرَّتَيْنِ لَهُ قَدْ كَانَا هُمَا
رُوحَهُ لَمَّا إِلَى الْفَوْزِ نَظَرُ
فِي الطَّرِيقِ الرَّأْسِ عِشْقًا وَشَغَفُ
نَظَرَ مِنْ جُنْدِهِ وَ الْعِدْدَا
رَقَمَ الْعِدَى . وَ سَارَ فِي الْمَلَا .
لِلطَّرِيقِ نَظَرَ لُطْفًا يَزِيدُ
لَهُ قُطْبُ الْعَارِفِينَ لَقْبَا
خَلْفَةَ الْعِشْقِ أَقْرُ نَفْسَا (۱)
عِنْدَ أَهْلِ السِّرِّ بِالنُّورِ بَدَا .

(۱) اراد بالكرخ هنا البيت و القصر اى لما صار معروف الكرخى حارسا لكرخه
و هو النور الاعظم كان لسانا لمرتبة من مراتب النور الاعظم و صار خليفة العشق و ربانى
النفس -

عرش را درین و قرطین آمدند
وان سرافکنده براهش مست وار
خود مقاماتش فزون شد از عدد
نام قطب العارفين از حق شنید
شد خلیفه عشق و ربانى نفس

(۱) روشن از نورش چو سبطین آمدند
(۲) آن یکی از زهر جان کرده نثار
(۳) چون جنید از جند او دید آن مدمر
(۴) بایزید اندر مزیدش راه دید
(۵) چونکه کرخی کرخ اورا شد حرس

- (۱) سَوَّقَ ابْنُ أَدْهَمٍ مَرْكَبَهُ
فَرِحًا مَلَكَ الْمُلُوكِ فِي الثَّنَاءِ
(۲) ذَا شَقِيقٍ كَانَ مِنْ شَقِ الطَّرِيقِ
عَادَسَامِي الرَّأْيِ كَالشَّمْسِ فِكْرَ
(۳) مِائَةِ الْآلِفِ الْآلِفِ مَلِكِ
عَالِي الْقَدْرِ سَمَى كُلَّ طَرْفِ
(۴) إِسْمَهُمْ مِنْ غَيْرَةِ الْحَقِّ بَقَى
إِسْمَهُمْ كُلُّ فَقِيرٍ مَا قَرَأَ
(۵) فَبِحَقِّ النُّورِ هَذَا وَبِحَقِّ
تَنْتَمِي مَنْ هُمْ بِذَاكَ الْبَحْرِ قَدْ
- طَرَفَ ذَا .. تَرَكَ مَوْكِبَهُ.
رَجَعَ وَالْعَدْلُ جَلٌّ فِي الدُّنَا
.. ذَا لِكَ الصَّعْبِ الَّذِي أَعْيَى الْفَرِيقَ.. (۱)
وَ ذَكِيًّا أَلْمَعِيًّا بِالنَّظَرِ
خَفِيَ بِاللُّطْفِ مِثْلَ الْمَلِكِ
لِلدُّنَا الذُّرْوَةِ حَلٌّ لِلشَّرَفِ
فِي خِفَاءٍ وَ إِلَى الْغَيْبِ ارْتَقَى (۲)
هَكَذَا الْحَقُّ لَهُ عِزًّا بَرًّا
تِلْكَ مَنْ لِلنُّورِ ذَاكَ وَالْفَلَقِ
سَبَّحُوا كَالسَّمَكَ .. مِنْ غَيْرِ حَدٍّ..

(۲) کما قال تمالی فی حدیثه القدسی

(۱) ای شقیق البلخی قدس سره -

اولیائی تحت قبائی لا يعرفهم غیری -

گشت او سلطان سلطانات داد
گشت او خورشیدوار و تیز طرف (۱)
سر فرازانت زان سوی جهان
هر گدائی نامشان را برمخواند
کاندر آن بحرند همچون ماهیان

(۱) پور ادهم مرکب آن سوراندشاد
(۲) وان شقیق از شق آن راه شگرف
(۳) صد هزارون پادشاهان نهان
(۴) نامشان از رشک حق پنهان بماند
(۵) حق آن نور و حق نورانیان

(۱) پس از این بیت چهار بیت دیگر در غالب نسخ یافت میشود که نام فضیل و بشر حافی و ذوالنون مصری در آنها یاد شده است ولی در نسخه النهج القوی ذکر نشده اند.

- (۱) لَهُ رُوحُ الْبَحْرِ وَالْبَحْرِ لِرُوحٍ
لَا يَلِيقُ وَ لَهُ الْأَسْمُ الْجَدِيدُ
(۲) فَيَحِقُّ ذَلِكَ اللَّطْفُ وَ مَنْ
مَنْ لَهُ بِالنِّسْبَةِ كُنَّ اللَّبُوبُ
(۳) أَنْ صِفَاتِ الْخَلِّ ذَلِكَ وَ الزَّمِيلُ
أَكْثَرُ مِنْ مِائَةِ مِقْدَارِ مَا
(۴) مَا عَلِمْتُ أَنَا مِنْ وَصِفِ النَّدِيمِ
مَا أَقُولُ .. كَيْ بِهِ تَعْتَقِدُ.
(۵) فَلَهُ السُّلْطَانُ عَنْ حَالِكَ قَالَ
حُسْنُ حَالٍ ذَا وَ حُسْنُ حَالٍ ذَلِكَ
- لَوْ أَقُولُ .. مَعَ ذِيُولٍ وَ شُرُوحٍ ..
أَسْأَلُ .. لُطْفًا عَلَى الْكُلِّ يَزِيدُ.. (۱)
ذَا وَ ذَلِكَ مِنْهُ .. سِرًّا وَ عَلَنَ ..
الْقُشُورَ .. وَ لَهُ الْكُلُّ يُوْبُ ..
بِالْمُنَا وَ الْقَدْرِ وَ اللَّطْفِ الْجَزِيلِ
قَدْ ذَكَرْتُ وَصْفَهَا الْمَدْحَ سَمِي
ذَلِكَ لَوْ قُلْتُ لَدَيْكَ يَا كَرِيمُ
لَا تُصَدِّقُهُ . وَلَا تَعْتَمِدُ ..
قُلْ لَنَا كَمْ أَنْتَ أَسْهَبْتَ الْمَقَالَ (۲)
قُلْتُ قُلْ عَنْ نَفْسِكَ مَاذَا مِنْكَ

(۱) قال في النهج الاسم الجديد عند المشايخ هو اللطيفة الربانية و الحقيقة الانسانية التي قال في حقها القاشاني في اصطلاحاته هكذا (اللطيفة كل اشارة دقيقة المعنى بلوح منها في الفهم معنى لا تسعه العبارة) - قال في النهج و اللطيفة المذكورة على لسان العرب يقال لها على لسان الفرس (آن) و لهذا على اصطلاح الفرس شرع يقسم بها ويقول (حق آن آنی که این و آن از اوست) (۲) نسخه ثانیة - قل لنا كم تسهب انت المقال -

- (۱) بحر جان و جان بحر ار گویم
(۲) حق آن آنی که این و آن از اوست
(۳) که صفات خواجه تاش یار من
(۴) آنچه میدانم ز وصف آن ندیم
(۵) شاه گفت از آن خود را هم بگو
- نیست لائق نام نومی جویمش
مغزها نسبت بدو باشد چو پوست
هست صد چندان که این گفتار من
باورت ناید چه گویم ای کریم
چند گوئی آن این و آن او

- (۱) أَنْتَ مَا عِنْدَكَ مَا حَاصِلُكَ
فَمِنْ الْغُورِ وَ قَعْرِ الْبَحْرِ مَا
(۲) فَيَوْمَ الْمَوْتِ ذَا الْحِسِّ لَكَ
لِيَكُونَ الْخَلِّ لِلْقَلْبِ الرَّفِيقُ
(۳) هَذِهِ الْعَيْنُ التُّرَابُ فِي اللَّحْدِ
أَفْهَلُ يَوْجَدُ مَا الْقَبْرِ يُنِيرُ
(۴) فِي الزَّمَانِ ذَاكَ إِذْ مِنْكَ الْيَدُ
لَكَ رَيْشٌ وَ جَنَاحٌ كَبِيٌّ تَطِيرُ
(۵) فِي الزَّمَانِ ذَاكَ رُوحُ الْحَيَوَانِ
فِي الْمَحَلِّ لَكَ رُوحًا بَاقِيًا
- مَا لَكَ عَادَ وَ مَا وَاصِلُكَ
جِئْتَ مِنْ لَوْلُؤٍ أَوْ دِرَ سَمِي
يَبْطُلُ هَلْ نُورُ رُوحٍ عِنْدَكَ
لَكَ بِالرُّوحِ الْأَنْبَقِ فِي الطَّرِيقِ
يَمَلَأُ .. رَحْمَاكَ بِاللَّهِ أَقْدُ ..
لَكَ .. وَ الضُّوءُ بِهِ دَوْمًا يَصِيرُ ..
مَزَقَتْ وَالرَّجُلُ قُلْ هَلْ يَوْجَدُ
بِكَ رُوحٌ .. تَطْلُبُ الْمَلَكَ الْكَبِيرَ ..
فَنِمْتَ فِيهِ .. وَ خَافَ الثَّقَلَانِ ..
حَقٌّ أَنْ تَبْقَى يَكُونُ وَاقِيًا

- (۱) تو چه داری و چه حاصل کرده ای
(۲) روز مرگ این حس تو باطل شود
(۳) در لحد کاین چشم را خاک آگند
(۴) آن زمان که دست و پایت بر دردد
(۵) آن زمان کاین جان حیوانی نماند
- از تک دریا چه در آورده ای
نور جان داری که یار دل شود ؟
هست آنچه گور را روشن کند
پرو بالت هست تا جان بر پرد
جان باقی بایدت بر جان فشاند (۱)

(۱) مراد از جان حیوانی جانی که از مزاج عناصر پدیدار است و فلاسفه آنرا روح نفسانی و حیوانی گویند و این پس از مرگ باقی نمی ماند و مراد از جان باقی روح انسانی است که بصورت خاصی متصور است و بتعین خاصی متعین است .

- (۱) شَرُطٌ مِّنْ جَاءَ بِفِعْلِ الْحَسَنَةِ
لَيْسَ مَحْضُ الْفِعْلِ بَلْ ذِي الْحَسَنَةِ
(۲) فَمِنَ الْإِنْسَانِ أَوَّلًا مِنْ حِمَارٍ
هَذِهِ الْأَعْرَاضُ مَن قَيَّدَ الْفَنَاءَ
(۳) هَذِهِ الْأَعْرَاضُ صَوْمٌ وَ صَلَاةٌ
حَيْثُ (لَا يَبْقَى زَمَانَيْنِ) انْتَفَتْ
(۴) أَبَدًا لَا يُمْكِنُ ثَقُلُ الْعَرَضُ
يَذْهَبُونَ.. وَ بِهِ الصَّنْعُ الْقَبِيحُ..
- عَشْرَةَ امْتَالِ يُعْطِي ثَمَنَهُ
يُوصِلُ لِلْحَضْرَةِ الْمُؤْتَمَنَةِ
جَوْهَرٌ عِنْدَكَ فَرْدٌ ذُو اعْتِبَارٍ (۱)
كَيْفَ فِيهَا تَذْهَبُ.. نَحْوَ الْبَقَاءِ..
..سَائِرُ الْأَعْمَالِ فِي هَذِهِ الْحَيَاتِ..
..بِالْبَقَاءِ أَبَدًا مَا اتَّصَفَتْ.. (۲)
لَكِنَّ الْجَوْهَرَ مِنْهُ بِالْمَرَضِ (۳)
..يُصْلِحُونَ يَظْهَرُ الصِّفْوُ الْمَلِيحُ..

(۱) ای یا سالتک اتمسک جوهرأ من الانسانية او الحمارية فان هذه الاقوال والافعال و الاحوال التي فنيت كيف تذهبها لحضرتها و تنوير هذا المعنى (ابن عرضهای نماز و روزه را چونکه لايبقى زمانين انتفى) - (۲) نسخه ثانیة - كلها ما اتصفت - (۳) ای لا يمكن نقل الاعراض من محل الى محل لكن يذهبون من الجوهر الامراض ای من جوهر الروح ينحون الاعمال القبيحة فينصلح جوهر الروح فآثار الاعمال الصالحة صفاء القلب و آثار الاعمال القبيحة قسوته و علتة هذا ما قاله صاحب المواقف ان العرض لا ينتقل من محل الى محل لان الانتقال انما يتصور في المتحيز و العرض ليس بمتحيز انتهى - والجسم جوهر تزال منه الامراض فيصلحون جوهر الروح فيكون مراده من الجوهر الروح و من الامراض الاعمال القبيحة لكن اذا تبدل جوهر الروح من عرض الامراض الذي اشار اليه بهذا البيت (تا مبدل گشت جوهر زين عرض چون زهریزی که زائل شد مرض) -

- (۱) شرط من جا بالحسن نی کردن است
(۲) جوهری داری ز انسان یا خری
(۳) ابن عرض های نماز و روزه را
(۴) نقل نتوان کرد مر اعراض را
- این حسن را سوی حضرت بردن است
این عرض ها که فنا شد چون بری
چونکه لا یبقی زمانین انتفی (۱)
لیک از جوهر برند امراض را

(۱) اشاره است بگفته حکماء (العرض لا یبقی زمانین) یعنی در آن واحد بلکه در هر آن متجدد میشود و عرضی که در آن سابق موجود بود در آن لاحق منعدم میگردد.

- (۱) وَ إِذَا مَا بُدِّلَ فِي ذَا الْعَرَضِ جَوْهَرًا عَادَ .. اُنْتَفَى مِنْهُ الْمَرَضُ ..
 مِثْلَمَا بِالْحِمِيَةِ ذَاكَ الْمَرَضُ رُفِعَ .. لِلْجِسْمِ كُلُّ مَا عَرَضَ .. (۱)
 (۲) عَادَتِ الْحِمِيَةُ مَنْ كَانَتْ عَرَضُ جَوْهَرًا بِالْجَهْدِ قَدْ زَالَ الْمَرَضُ (۲)
 وَالْفَمَ الْمَرُّ غَدًا بِالْحِمِيَةِ شَهْدًا الْحُلُوَّ بَدَأَ بِالْمَرَّةِ (۳)
 (۳) وَمِنْ الزَّرْعِ التُّرَابُ السَّنْبِلَةُ عَادَ وَالشَّعْرُ طَوِيلَ السَّلْسَلَةِ
 مِنْ دَوَاءِ الشَّعْرِ عَادَ .. بِالْعَرَضِ جَوْهَرًا بَانَ وَ ذَا كَانَ الْفَرَضُ ..

(۱) ای حتی اذا بدل جوهر الروح من هذا العرض من الحمية التي زال منها المرض
 یعنی ترفع من جوهر الروح آثار الاعراض القبيحة بالحمية فاذا زالت الامراض رجع الجسم
 من سقامه الى الصحة فان المحققين من الاشاعرة والصوفية قالوا العرض هو الذي لا يبقى
 زمانين و الجوهر هو ما بقي زمانين او ازمنة كثيرة و على هذا التعريف يمكن ان يكون
 العرض جوهرًا و بالعكس و لهذا يفيد و يقول (گشت پرهیز عرض جوهر بجهد) -
 (۲) نسخة ثانية - جوهرًا في البدن زال المرض - (۳) ای صار بالحمية الذي هو
 كالعرض بالجد و السعى جوهرًا و صار الفم المر من الحمية شهيداً و قد علمت ان العرض
 هو الذي لا يقوم بنفسه و لا يبقى زمانين و الجوهر هو الذي يقوم بنفسه و يبقى زمانين
 و الحمية من اقسام العرض فالحمية التي هي من العرض صارت بالجد والسمي جوهر الصحة
 و السلامة مثلاً مرارة الفم عرض كذلك الحمية و حلاوة الفم بالنسبة لها جوهر لان المرارة
 و الحمية لا يبقيان زمانين و يزولان و حلاوة الفم تبقى ازماناً كثرة و الزائل عرض و الباقي
 جوهر و لفهم هذه الدقيقة شرع يمثل و يقول (از زراعت خاکها شد سنبله) -

- (۱) تا مبدل گشت جوهر زین عرض چون ز پرهیزی که زائل شد مرض
 (۲) گشت پرهیز عرض جوهر بجهد شد دهان تلخ از پرهیز شهد
 (۳) از زراعت خاکها شد سنبله داروی موکورد مو را سلسله

- (۱) وَ نِكَاحُ الْمَرَأَةِ تِلْكَ الْعَرَضُ
جَوْهَرُ الْأَبْنِ لَنَا مِنْهُ وَجَدُ
- (۲) فِي لِقَاحِ النَّاقَةِ وَ الْفَرَسِ
جَوْهَرُ الْمَوْلُودِ بِالْوَضْعِ وَ لَا
- (۳) زَرْعُ ذَا الْبُسْتَانِ أَيْضاً بِالْعَرَضِ
حَاصِلُ الْبُسْتَانِ كَانَ جَوْهَرًا
- (۴) عَرَضًا إِذَا هَابَكَ الْكِيمِيَاءُ
تَأْتِي بِالْجَوْهَرِ مِنْ ذِي الْكِيمِيَاءِ
- (۵) يَا مَلِيكَ الْأَرْضِ فِعْلُ الصَّقْلِ كَانَ
وَالصَّفَاءُ وَلَدَ مِنْ ذَا الْعَرَضِ
- فَانِيًّا كَانَ .. وَ لَكِنَّ الْعَرَضُ ..
.. عَرَضُ وَ الْجَوْهَرُ مِنْهُ وَلَدُ ..
عَرَضُ الطَّالِبِ وَ الْمُلْتَمِسِ
غَيْرُهُ .. أَجْعَلْ ذَا قِيَاسًا لِلْمَلَأِ ..
كَانَ مِنْهُ حَصَلَ هَذَا الْعَرَضُ
عَرَضُ الزَّرْعِ .. جَمِيعًا غَيْرًا ..
إِدْرِ أَيْضًا وَ جَبْ بِالْأَنْتِهَاءِ
.. لَوْ لَكَ يَحْصُلُ يَا رَبَّ الصَّفَاءُ ..
عَرَضًا فِي ذَاتِهِ .. قَلَّ وَ هَانُ .. (۱)
جَوْهَرًا فِي ذَا لِي تَمَّ الْعَرَضُ

(۱) نسخه نایه - بالقدرهان -

- (۱) آن نکاح زن عرض باشد فنا
(۲) جفت کردن اسب و اشتراک عرض
(۳) هست آن بستان نشانند هم عرض
(۴) هم عرض آن کیمیا بردن بکار
(۵) صیقلی کردن عرض باشد شها
- جوهر فرزند حاصل شد ز ما
جوهر کره بزائیدن عرض
گشت جوهر کشت بستان نک عرض
جوهری زان کیمیا گر شد بیار (۱)
زین عرض جوهر همی زاید صفا

(۱) برخی از شراح گفتند که این بیت و بیت بعد در نسخ قدیمه مثنوی یافت نمی شود و از ملحقات است .

- (۱) بَعْدَ هَذَا لَا تُقَلِّ كَمْ عَمَلٍ قَدْ عَمِلْتُ أَنَا.. لَا فِي زَلَلٍ..
 دَخَلَ ذِي الْأَعْرَاضِ أَنْتَ أَظْهَرَ وَ لَهَا الْحَاصِلَ خُذْ لَا تَحْذَرِ (۱)
 (۲) عَرَضُ ذَا الْوَصْفِ كَانَ فَاسْكُتِ وَ لِقُرْبَانٍ .. وَ نَيْلِ الرَّحْمَةِ..
 أَنْتَ ظِلُّ الْمَاعِزِ لَا تَقْتُلِ .. أَتُرِكَ الْوَصْفَ أَطْلِعْ لِلْعَمَلِ.. (۲)

(۱) ای فان علمت هذه المقدمات یا غلام لا تقل انا فعلت اعمالا و اظهر دخل و حاصل تلك الاعراض و لاتجفل و لا تحذر لان العمل عرض لا يبقى و المقصود منه الخلو و المحبة او ان الذى يفعل الطاعة بالصدق و الاخلاص يحصل له نور الباطن و صفاء القلب..
 (۲) ای كما ان هذا مجال كذا الوصف و القول وضعه موضع العمل مجال لان الظل للماعز كما لا يكون قربانا كذا الوصف والقول لا يكون عملا فاصرف كل عضو لما خلق له و اعمل حتى ينصلح قلبك كانه يقول العرض ما كان صفة لغيره كما قاله بعض الاشاعرة و ظل الماعز لا تذبحه لاجل القربان لان الاعمال و الطاعات اعراض و تقل الاعراض لا يمكن بل المقصود من هذه الاعراض اصلاح القلب و الروح كما ان فى الحماية تنصلح الابدان و المقصود من عمل الكيمياء تبديل النحاس بالذهب و من الزراعة السنبلة و من علاج الشعر تطويله و من النكاح الولد و من ازدواج الحصان و الجمال التاج فهذه الاعراض اعمال منقولة قائمة بجوهر الروح و القلب و الاعراض لا تقوم الا بالجواهر و انت هل حصلت لنفسك جوهر الروح الاضافى حتى تقوم به اعراض الاعمال ام لا كانه كنى بالمصراع الثانى عن المعنى فيقول لا تظن ذاك المعنى الذى هو عرض جوهره و آثاره و حالانه حقيقة فتكون كانك ظننت ظل الماعز جوهره و حقيقة و جوزت ذبحه قربانا ثم شرع الغلام الثانى فى اجوبة مطابقة لسؤال السلطان ايضا للمعنى و مثبتا كيف يظهر من العرض جوهر و اراد من الجواهر ما قام بذاته و من العرض ما لا يقوم بها (گفت شاهها بی قنوط عقل نیست گر تو فرمائى عرض را نقل نیست) -

دخلى آن اعراض را بنما مرم
 ساية بز را پى قربان مكش

(۱) پس مگو كه من عملها کرده‌ام
 (۲) اين صفت كردن عرض باشد خمش

- (۱) قَالَ يَا سُلْطَانُ عَقْلٌ مَا وَجِدَ
 أَنْ تَقُلَ لِلْعَرِضِ أَنْتَ انْتَقَالَ
 (۲) يَا مَلِيكَ الْقَوْلِ لِلْعَبْدِ الْعَرِضُ
 لَمْ يَكْ إِلَّا لِيَأْسِ الْعَبْدِ لَا
 (۳) فَإِذَا لِلْعَرِضِ نَقْلٌ وَ حَشْرُ
 كُلِّ قَوْلٍ تَفَهُ كُلُّ عَمَلٍ
 (۴) 'هَذِهِ الْأَعْرَاضُ فِي لَوْنٍ جَدِيدٍ
 حَشْرُ كُلِّ مَنْ فَنِي كَانَ بِكَوْنٍ
- مِنْ قُنُوطٍ عَارِيًّا .. دَوْمًا فُقِدَ.. (۱)
 لَمْ يَكْ .. مَا صَلَحَ هَذَا الْمَقَالُ..
 أَنْ يَفْتَ مِنْ بَعْدُ أَيضًا مَاعَرَضُ
 غَيْرَهُ .. فِيمَا لَهُ قَدْ أَمَلًا..
 لَمْ يَكْ حِينًا وَ لَا عَوْدَ وَ نَشْرُ
 بَطْلَ كَانَ قَرِينًا لِلْمَخْطَلِ
 نُقِلَتْ لِلْأَوَّلِ خُلَفَاءَ تَزِيدُ (۲)
 آخِرِ خَالَفَهُ خَلْقًا وَ لَوْنُ

(۱) قال الغلام يا سلطان لا يكون العقل من غير قنوط بل يعطى العقل قنوطاً
 ان كنت تقول ليس للعرض نقل - (۲) ای هذه الاعراض التي هي الاقوال والاعمال
 لم تنتقل بعينها كالجواهر بل انتقلت آثارها و اجزائها و يدل على هذا تفسير السيد الشريف
 في شرحه على المواقف عند قوله ان العرض لا ينتقل من محل الى محل ای على قياس الجسم
 من مكان الى مكان انتهى فيخلق الله تعالى مقابلة المبادات اجساماً نورانية و مقابلة
 المعاصي اجساماً ظلمانية قال تعالى في سورة النبأ (فتأتون) من قبوركم الى الموقف
 (افواجا) جماعات مختلفة انتهى جلالين - ای بصورة مناسبة على ما كان عليه في الدنيا
 من عمل و سيرة -

- (۱) گفت شاهها بی قنوط عقل نیست
 (۲) پادشاهها جز که یأس بنده نیست
 (۳) گر نبودى مر عرض را نقل و حشر
 (۴) این عرضها نقل شد لون دگر
- گر تو فرمائی عرض را نقل نیست (۱)
 هر عرض کان رفت باز آينده نیست
 فعل بودى باطل و اقوال قشر (۲)
 حشر هر فانی بود کون دگر

(۱) برای تفصیل بیاورقی عربی بالا و صفحه ۷۸ ج ۲ شرح بحرالمعلوم رجوع شود .
 (۲) در نسخه لکناهور چنین آمده (و اقوال فشر) بقاء مضمومه و شین ساکنه و راء
 ساکنه بمعنی بیهوده و هذیان است از فشا بضم فاست .

- (۱) كَانَ ثَقُلَ كُلِّ شَيْءٍ لِأَيُّهَا
لِقَطِيعِ الْغَنَمِ سَائِقُهُ
(۲) فَبَوَّاتِ الْمَحْشَرِ كُلِّ عَرَضٍ
وَلِكُلِّ عَرَضٍ ذِي صُورَةٍ
(۳) قَالِي نَفْسِكَ أَنْظُرْ أَفَلَا
نَاتِجٍ مِنْ إِزْدِوَاجٍ مَعَ عَرَضٍ
(۴) فِي الْبُيُوتِ قَبْلَ عِمْرَانٍ لَهَا
فِي ضَمِيرٍ مَنْ لَهَا هَنْدَسٌ قَدْ
- لَهُ أَيْضًا .. مَعَهُ سَارَ رَأْيًا.. (۱)
كَانَ أَيْضًا وَ هُوَ لِأَيْقُهُ
لَهُ كَانَتْ صُورَةً فِيهَا عَرَضٌ
بَرَزَتْ فِي الْمَحْشَرِ مِنْ نَوْبَةٍ
كُنْتَ أَنْتَ عَرَضًا فِي ذَا الْمَلَأِ
كُنْتَ زَوْجًا وَ بِذَا بَانَ الْغَرَضُ (۲)
أَنْظُرْ .. اعْرِفْ مَا أَدَيْكَ اشْتَبَهَا..
حَكَتِ الْقِصَّةَ .. لِلْمَنْقَلِ تَعَدُّ

(۱) فعلم من هذا ان محصل الاعمال الصالحة بساتين و رباحين و اشجار و اثمار و محصل الافعال السيئة غسلين و عقارب و حيات و نار و يلقي كل عرض صورة بعضها تظهر في البرزخ و بعضها في الحشر و النش و بعضها في الموقف و بعضها في الجنة او في النار - (۲) اي انظر لنفسك الم تكن قبل انت عرضاً مادة جسمك النطفة من ماء مهين انقلبت علقه ثم انقلبت مضغة ثم انقلبت لحماً و عظاماً يعني انت حصلت من حركة الازدواج و هو فعل الوالدين و انت زوج و قرين مع العرض -

لايق كله بود هم سايقش
صورت هريك عرض را نوبتی است
جنبش جفتی و جفتی با عرض
در مهندس بود چون افسانه ها

(۱) نقل هر چیزی بود هم لایقش
(۲) وقت محشر هم عرض را صورتی است
(۳) بنگر اندر خود نبودی که عرض
(۴) بنگر اندر خانه و کاشانه ها

- (۱) أَنْ ذَا الْبَيْتِ الْفُلَانِيَّ وَمَنْ
كَانَ بِالصَّفَةِ بِالسَّقْفِ وَفِي
(۲) جَرِّ مِمَّنْ هَنْدَسَ هَذَا الْعَرَضُ
الَّهِ مَعَ عَمْدٍ مِنْ صَنْعَةٍ
(۳) مَا هُوَ الْأَصْلُ لِكُلِّ صَنْعَةٍ
غَيْرِ فِكْرٍ وَخِيَالٍ وَعَرَضٍ
(۴) كُلِّ أَجْزَاءِ الدُّنَا انْظُرْ وَالْعَرَضُ
(۵) أَوَّلًا ذَا الْفِكْرِ جَاءَ بِالْعَمَلِ
هَكَذَا ادِرِ أَصْلَ خَلْقِ الْعَالَمِ
(۶) فَيَفِكِرُ الْمَرْءُ فِي الْأَوَّلِ قَدْ
صَبَّرَتْ ظَاهِرَةً فِي الْعَمَلِ
- قَدْ نَظَرْنَا لَهُ فِي ذَاكَ الزَّمَنَ
بَابِ الْمَوْزُونِ .. حُسْنًا نَصْطَفِي ..
وَمِنْ أَرَاذِلَةٍ فِي وَفْقِ الْغَرَضِ ..
وَعُلُومٍ وَفُنُونٍ جَمَّةٍ ..
رَأْسَ مَالٍ مَا تَرَى مِنْ حِرْقَةٍ
كُلُّ مَا فِي تِلْكَ مِنْ هَذِي نَهَضَ ..
دَعْ لَكَ لَمْ تَأْتِ إِلَّا مِنْ عَرَضٍ
أَخْرًا كَانَ كَذَاكَ فِي الْأَزْلِ (۱)
وَبِهِ سَوَى وَجُودِ آدَمِ ..
كَانَتْ الْأَثْمَارُ فِي الْآخِرِ عَدَّ
كُلُّ فِعْلٍ قَرَعَ فِكْرٍ أَوَّلِ ..

(۱) ای الفکر انی اولاً و مؤخرأ فی العمل کما ان العلة الغائبة تصورها مقدم و
لو تأخر وجودها .

بود موزون صغه وسقف ودرش
آلت آورد و ستون از پیشه‌ها
جز خیال وجز عرض اندیشه‌ای
در نگر حاصل نشد جز از عرض
بنیت عالم چنین دان در ازل
در عمل ظاهر بآخر میشود

(۱) کان فلان خانه که ما دیدیم خوش
(۲) از مهندس آن عرض و اندیشه‌ها
(۳) چیست اصل و مایه هر پیشه‌ای
(۴) جمله اجزای جهانی بی غرض
(۵) اول فکر آخر آمد در عمل
(۶) میوه‌ها در فکر در اول بود

- (۱) اِذْ عَمِلْتَ وَغَرَسْتَ الشَّجَرَا
فَالْكَلَامَ الْاٰخِرَ فِي الْاَوَّلِ
(۲) هَبَكَ فِي الْاَوَّلِ غُصْنٌ وَ وَرَقٌ
فِلَا جِلِ الثَّمَرِ هٰذِي جَمِيعُ
(۳) فَاِذَا ذَاكَ الْكَبِيْرُ مِنْ غَدَا
سَيِّدَ لَوْلَاكَ فِي الْاٰخِرِ كَانَ
(۴) نَقْلُ اَعْرَاضٍ غَدَا هٰذَا الْمَقَالُ
نَقْلُ اَعْرَاضٍ غَدَا هٰذَا الْاَسَدُ
- قَبْلَ ذَاكَ الْحَيِّنِ رُمْتَ الثَّمَرَا
قَدْ قَرَأْتَ .. اَنْتَ قَبْلَ الْعَمَلِ
وَ عُرُوْقُ خُضِرِ الْكُلِّ اتَّسَقَ
اُرْسِلَتْ.. فَلَتَمَعَيْنِ السِّرَّ الْبَدِيعُ ..
لَبَّ ذَا الْاَفْلَاكِ وَ الْاَصْلَ بَدَا
.. مَا لَهُ فِي الْاَوَّلِ فِي الْخَتْمِ بَانَ (۱)
كُلُّهُ وَ الْبَحْثُ مِنْهُ وَ الْجِدَالُ
وَ ابْنُ اَوْى بَتَّةً .. مَرَّ الْاَبْدُ ..

(۱) نسخه ثانیه - فالزعم الرأس ذاك من غدا - ای اذا كان الامر كذلك ذاك الرأس و الزعيم كان لب تلك الافلاك النعمة و اصلها و كان فی الآخر سلطان او سيد او مظهر (لولاك لما خلقت الافلاك) فكان (ص) مقدماً تصوره على الاشياء باعتبار روحه الشريفة -

- (۱) چون عمل کردی شجر بنشانندی
(۲) گر چه شاخ و برگ بخش اولست
(۳) پس سری که مغز آن افلاک بود
(۴) نقل اعراض است این بحث و مقال
- اندر آخر حرف اول خوانندی
آن همه از بهر میوه مرسلست
اندر آخر خواجه لولاک بود
نقل اعراض است این شیر و شگال (۱)

(۱) در نسخه النهج دو کلمه شیر و شگال بمعنی (لبن) شیر خوردنی و معنی (عقده) گره آمده است ولی در نسخه لکناهور چنین ذکر شده است (شیر و شگال) و در شرح بحر العلوم صفحه ۷۹ گفته مراد از شگال شغال است و تمثیل بحث نقل اعراض با صور است که شیر و شغال از آن جمله اند یعنی این بحث و مقال که گذشته نقل اعراض و شکار کردن وحشیات این بحث است - از این لحاظ بر وفق نسخه لکناهور این دو کلمه ترجمه شده است .

- (۱) جُمْلَةُ الْعَالَمِ بِالذَّاتِ الْعَرَضِ
 كَانَ حَتَّى أَنْ لَذَا الْمَعْنَى عَرَضُ
 يَكْ شَيْئًا ذُكِرَ .. كَانَ عَدَمُ
 وَلِدَتْ مِنْ صُورٍ قَدْ وَجِدَتْ
 وَلِدَتْ مِنْ فِكْرٍ تُدَكِّرُ
 فِكْرَةً وَاحِدَةً بَانَتْ لَنَا
 كُنَّ مِثْلَ الرُّسُلِ .. الْفَرْقُ ظَهَرَ ..
 عَالَمٌ ثَانٍ جَزَاءُ ذَا وَ ذَانِ
 رَدُّ زَنْجِيرًا وَ سِجْنًا بِالْعَوَضِ
 .. وَ بِحُسْنِ الْخِدْمَةِ أَبْدَى الْعَمَلِ ..
 كَانَ فِي الْحَرْبِ .. وَضِيقِ الْوَقْعَةِ ..
- (۲) هَلْ أَتَى .. حِينَ عَلَى الْإِنْسَانِ لَمْ
 هَذِهِ الْأَعْرَاضُ مِمَّ وَلِدَتْ
 مِمَّ أَيْضًا وَلِدَتْ ذِي الصُّورِ
 (۳) فَلِعَقْلِ الْكُلِّ كَانَتْ ذِي الدُّنَا
 وَ كَمِثْلِ الْمَلِكِ الْعَقْلِ الصُّورِ
 (۴) عَالَمٌ أَوَّلٌ دُنْيَا الْأُمْتِحَانِ
 (۵) عَبْدُكَ يَا مَلِكُ يَجْنِي ذَا الْعَرَضِ
 (۶) عَبْدُكَ لَمَّا لَكَ الْأَمْرُ امْتَثَلْ
 أَفْلَا ذَا الْعَرَضِ بِالْخَلْعَةِ

اندرین معنی بیامد هل أتى
 وین صور هم از چه زائید از فکر
 عقل چون شاهست و صورتهارسل
 عالم ثانی جزای این و آن
 آن عرض زنجیر و زندان میکند
 این عرض نی خلعتی شد در نبرد

(۱) جمله عالم خود عرض بودند تا
 (۲) این عرض ها از چه زائید از صور
 (۳) این جهان يك فكرت است از عقل كل
 (۴) عالم اول جهان امتحان
 (۵) چاکرت شاهان جنایت میکند
 (۶) بنده ات چون خدمت شایسته کرد

- (۱) مَعَ ذَاكَ الْجَوْهَرِ هَذَا الْعَرَضُ
 ذَاكَ مِنْ هَذَا وَمِنْ هَذَا وَلِدُ
 بَيْضَةٌ مَعَ طَيْرٍ.. أَوْ فِي بِالْعَرَضِ.. (۱)
 ذَاكَ فِي دَوْرٍ وَ سَيْرٍ يَتَحَدُّ
 قُلْتَ كَانَ الْعَرَضُ.. عَقْلًا سَمِيَّ.. (۲)
 وَاحِدَ الْجَوْهَرِ .. أَنْتَ مَا تَجِدُ..
 سَتَرَ لَمْ يُبْدِهِ لِلنَّظَرِ (۳)
 قَالَ فَالْعَقْلُ لِذَاكَ الْجَوْهَرِ
 لِيَكُونَ عَالَمَ هَذَا الْحَسَنِ
 وَالْقَبِيحِ الْغَيْبِ.. سِرَّ أَفِي الزَّمَنِ..

(۱) ای هذا العرض مع الجوهر ذاك بيضة و طير هذا من ذاك و ذاك من هذا يولد مع السير و الدور ای يولدا الطير من البيضة و البيضة من الطير کذا يولد العرض من الجوهر و الجوهر من العرض و ليس هذا العرض و الجوهر هو الذي ذكره و عرفه المتكلمون وحرى عليه صاحب التمریفات كما مر بل هو على ماعرفه الاشاعة و قالوا العرض هو الذي لا يبقى زمانين و الجوهر ما بقي زمانين او ازماناً كثيرة فلهذا هو شبهه بالبيضة و الطير - (۲) ای قال السلطان الاعظم للغلام معرضاً لما سمع منه ما ذكر نفرض ان مرادك هكذا ان ما قلته لكن ای فائدة لك فان اعراضك لم تلد جوهرأ واحداً ای لم يحصل لك من الطاعات التي هي اعراضك لطافة لروحك و صفاء و نور لقلبك فاجابه الغلام (گفت مخفی داشته است آنرا خرد) - (۳) اراد بقوله (عالم هذا الحسن و القبيح) ای دار ذا الحسن و القبيح و هی دار الآخرة و عبر عنها بالحسن و القبيح لظهورهما فيها كما هو حقه ای حتی كل احد يؤمن من قبل المشاهدة و يترك الرياء فی الطاعات و اراد بالسر جوهر قرب النوافل و الفرائض اخفاء العقل حتی يكون غيباً -

- (۱) این عرض با جوهر ان بیضه است و طیر
 این از آن و آن از این زاید بسیر
 (۲) گفت شاهنشاه چنین گیر المراد
 این عرضهای تو یک جوهر نژاد
 (۳) گفت مخفی داشته است آن را خرد
 تا بود غیب این جهان نیک و بد

- (۱) حَيْثُ لَوْ إِشْكَالٌ فِكْرٍ يَظْهَرُ وَ يَبِينُ الْجَوْهَرُ الْمُسْتَتَرُ
 كَافِرٌ مَعَ مُؤْمِنٍ دَوْمًا مَعًا لَنْ يَقُولَا غَيْرَ ذِكْرِ وَ دُعَا
 (۲) فَإِذَا يَا مَلِكُ الدِّينِ الْعِيَانُ كَانَ لَا غَيْبًا وَ سِرًّا لَا مُتِحَانُ
 وَ لَكَانَ ظَاهِرًا فَوْقَ الْجَبِينِ نَقَشُ كُفْرٍ كَانَ أَوْ نَقَشُ لِدِينِ
 (۳) وَ مَتَى فِي الْعَالَمِ هَذَا الصَّنَمِ كَانَ أَوْ عَابِدُهُ.. إِنِّي أَلَمِ
 وَ مَتَى كَانَتْ لَهُ مِنْ قُدْرَةٍ أَحَدٌ بِالْهَزْوِ وَ السُّخْرَةِ (۱)
 (۴) فَإِذَا كَانَتْ لَنَا هَذِي الدُّنَا أَلْمَعَادِ .. وَ بِهَا نِلْنَا الْهَنَا
 فِي الْمَعَادِ مِنْ بَجْرَمٍ وَ غَلَطٍ يَأْتِي.. أَوْ يَرْتَكِبُ أَدْنَى شَطَطِ..
 (۵) لَهُ قَالَ أَلَمَلِكُ الْحَقُّ سَتَرَ أَلْجَزَاءَ وَ عِيَانًا مَا ظَهَرَ
 غَيْرَ أَنَّ السِّتَرَ كَانَ لِلْمَعَوَامِ لَا الْخَوَاصِ لَهُ مِنْ هَذَا الْأَنَامِ

(۱) ای و کیف يكون لاحد قدرة و ارادة على التسخير و الاستهزاء على الانبياء
 قال تعالى فى سورة (عبس) يوم يفر المرء من اخيه و صاحبتة و بنيه لكل امرء منهم
 يومئذ شأن يغنيه .

- (۱) زانکه گر پیدا شدی اشکال فکر
 (۲) پس عیان بودی نه غیب ای شاه دین
 (۳) کی درین عالم بت و بتکر بدی
 (۴) پس قیامت بودی این دنیای ما
 (۵) گفت شه پوشیده حق پاداش بد
 کافر و مؤمن ننگفتی جز که ذکر
 نقش دین و کفر بودی بر جبین
 چون کسی را زهره تسخیر بدی
 در قیامت کی کند جرم و خطا
 لیک از عامه نه از خاصان خود

- (۱) لَوْ أَمِيرًا وَاحِدًا كُنْتُ أَنَا
أَسْتُرُ ذَالِكَ عَنْ كُلِّ أَمِيرٍ
(۲) وَكَفَى بِي أَنْ لِي الْحَقُّ أَبَانٌ
وَمِائَةُ الْأَلْفِ قَدْ أَظْهَرَ مِنْ
(۳) أَنْتَ أَيَاً اعْطِنِي أَدْرِي أَنَا
فَعَلَيَّ أَنَا مَا غَطَّى الْقَمَرُ
(۴) قَالَ فَالْمَقْصُودُ مِنْ قَوْلِي أَنَا
تَعْلَمُ مَا كَانَ تَدْرِي مَا يَكُونُ
(۵) لَهُ قَالَ الْمَلِكُ مَا الْحِكْمَةُ
ذَلِكَ الْمَعْلُومُ مِنْهُ لِلْعِيَانِ
- فِي شِرَاكِ أُسْجِنُ أُولَى الْعَنَا
لِي كَانَ لَا نَدِيمِي وَ الْوَزِيرُ
عَوَضَ الْأَعْمَالِ جَهْرًا وَ عِيَانُ
صُورِ الْأَعْمَالِ .. بَعْدَلَمْ تَبْنِ ..
بِالْتَّمَامِ ذِي لِي زَادَ السَّنَا
الْغَمَامُ .. لَا وَلَا حِينًا سَتَرُ ..
مَا هُوَ إِذْ أَنْتَ فِي هَذِي الدُّنَا
هُوَ فِي الْوَاقِعِ .. مِنْ سَامٍ وَ دُونِ ..
قُلْ لِأَظْهَارِ الدُّنَا وَ الْعِلَّةُ
يَأْتِي لِلْخَارِجِ .. مِثْلَ مَا أَبَانُ .. (۱)

(۱) ای قال السلطان للغلام الوهم لا يعطى حكم العيان ما الحكمة فى اظهار الدنيا
ذاك المعلوم بان يأتى للخارج و يظهر يعنى يصل صاحب علم اليقين الى عين اليقين فان
العالم صورة العلم الالهى والحكمة فى اظهارها تحقق الثابت فى العلم الالهى فى الخارج -

- (۱) گر بدامی افکنم من يك أمير
(۲) حق بمن بنمود بس پاداش کار
(۳) تو نشان ده که منم دانم تمام
(۴) گفت بس از گفت من مقصود چیست
(۵) گفت شه حکمت در اظهار جهان
- از امیران خفیه دارم فی وزیر
وز صورهای عملها صد هزار
ماه را بر من نمی پوشد غمام
چون تو میدانی که آنچه بود و نیست
آنکه دانسته برون آید عیان

- (۱) مَا بِهِ قَدْ عَلِمَ مَا دَامَ لَمْ
فَعَلَى الْعَالَمِ هَذَا مَا وَضَعَ
(۲) فَرَمَانًا وَاحِدًا لَا تَقْدَرُ
أَوْ لَكَ يَنْهَضُ مِنْ شُغْلٍ حَسَنٍ
(۳) ذَا تَقَاضِي الْفِعْلِ قَدْ كَانَ لِأَنَّ
أَنَّ لَكَ الْبَسْرَ يَجِيءُ لِلْعَيَانِ
(۴) بَعْدَ ذَا الْمَطْوِيِّ إِنْ هَذَا الْبَدَنُ
حَيْثُ رَأْسَ خَيْطِهِ دَوْمًا سَحَبَ
- يَدْرٍ أَوْ يَحْصُلُ.. كَمَا فِيهِ أَلَمْ..
تَعَبَ الْطَلْقِ وَلَا ضَغْطَ الْوَجْعِ (۱)
تَجَلِّسُ فِي غَيْرِ شُغْلٍ تَظْهَرُ
أَوْ قَبِيحُ الصِّفَةِ.. مَرَّ الزَّمَنُ..
وَكُلِّ فِيكَ خَفَاءٌ وَ عَلَنَ (۲)
عَلَمَكَ اللَّعِينُ يَأْتِي لَا اللِّسَانَ
هَلْ يَكُونُ سَاكِنًا فِي زَمَنِ (۳)
ذَا الضَّمِيرُ لَهُ قَهْرًا وَ جَذَبَ

(۱) نسخه نایه - (فعلی العالم هذا ما فرض - تعب الطلق و لا ضغط المرض)
ای و ذاک الذی علمه الحق تعالی ما دام انه لم يحصل فی علمه تعالی لم بظهر و لم
یضع زحمة الطلق و المرض و الوجع و لهذا اطلب منك علامة حتی یأتی علمی الی العین
و بظهر بما فيه و لو كان عیناً لم اطلب علامة - (۲) ای و هذا الشغل و الفعل
تقاضاهما لاجل انه صار عليك موکلا حتی یكون سرك الذی هو فی الاعیان الثابتة عیاناً
و وجودك الذی هو فی مرتبة العلم یأتی عیناً ان کنت مستعداً للمساعدة ظهرت فيک و ان
کنت مستعداً للشقاوة نشأت عنک - (۳) ای بعد هذا خیط البدن ابن یسکن لما یسجبه
ضمیره و قلبه کانه قول طرف الخیط الذی هو علی المغزل کیف یحرك و یدور المغزل
کذلك الضمیر و القلب یدور البدن علی هذا الاسلوب ویأتی بالافعال و الاقوال والصحيح
ان کلابه هنا بفتح الکاف العربیة بمعنى المطوی کما فی فوامیس اللغة الفارسیة لا بمعنى
المغزل کما خاله مؤلف النهج القوی -

- (۱) آنچه میدانست تا پیدا نکرد
(۲) يك زمان بیکار نتوانی نشست
(۳) این تقاضای کار از بهر آن
(۴) پس کلابه تن کجا ساکن شود
- برجهان منهاد حق این طلق ودود
تا بدی یانیکی از تو بجست
شد موکل تا شود سری عیان
چون سر رشته ضمیرش میکشد (۱)

(۱) در بعضی نسخ قدیمه این بیت چنین آمده است (ورنه کی گیرد کلابه تن قرار -
چون ضمیرت میکشد آنرا بکار) ولی گفتند از ملحقات است و در تفسیر آن توجیهاتی
نگاشتند بهترین آنها آنستکه در بیت پیش فرمودند تقاضای کارهای خوب و زشت بر آن
موکل است تا اثر سعادت و شقاوت تو نمایان گردد هرگاه این تقاضا نباشد پس چگونه
ضمیرت کلابه تن را بکاری میکشد زیرا که قرار نمیگیرد پس تا سه خود نشان کشش است
و مطلب همان است که دانسته و اینکه حق آن را عیان گرداند -

- (۱) غَمُّكَ الْإِي لَذَا السَّحْبِ يَصِيرُ
وَكَمِثْلِ السَّحْبِ لِلرُّوحِ لَكَ
(۲) يَلِدُ ذَا الْعَالَمِ وَ الْعَالَمِ
مَا بِهِ مِنْ سَبَبٍ أَمْ تَلِدُ
(۳) إِذْ هُوَ قَدْ وَلَدَ مِنْهُ الْآثَرُ
كَيْ يَبْذَا يُوَلَدُ مِنْ ذَا الْآثَرِ
(۴) هَذِهِ الْأَسْبَابُ نَسْلاً فَوْقَ نَسْلِ
لَكِنْ الْعَيْنُ الَّتِي كَثُرَ تُنِيرُ
- إِذْ عَلَيْكَ عَدَمُ الشُّغْلِ خَطِيرٌ (۱)
كَانَ .. وَالِدَاءِ الَّذِي فِي قَلْبِكَ ..
ذَلِكَ وَهُوَ .. أَبْدِي دَائِمٌ ..
أَثَرًا وَ الْوَلَدَ ذَلِكَ تَجِدُ (۲)
سَبَبًا ذَا صَارَ أَيْضًا بِالْآثَرِ
أَبْدَعُ الْآثَارِ عِنْدَ النَّظَرِ
نَسَقَتْ كَالنَّسَبِ .. فَرَعَاوْ أَصْلُ .. (۳)
وَجَبَّ حَتَّى تَرَى النُّسْلَ الْكَثِيرَ

(۱) ای قساوتک و غمک صار علامه السحب و البطالة عليك كسحب الروح ای علامه
سحب السر و الضمير طرف خیط البدن ای الوجود عاوض الغم لك لتقدر علی البطالة
و هی فی الحقیقه كسحب الروح و مقود الغم اللدی هو فی قلبك یجذب ذاك الشغل و یظهر
بعكم تقدیر الله ان سعادة فساد و ان شقاوة فشاوة - (۲) نسخه ثانیه - ذاك تعد
(۳) كانه یقال الدنيا و الاخرة یلدان كل سبب منها ام یولد الاثر فاذا ولد كان سبباً لاثار
عجیبه مثلاً لوجود الشجر اذا زرعت بذراً یكون البذر سبباً و اثره الشجر و الشجر سبب
الشر و هو الى التفدی و النشو و القوة و شغل الدنيا من الافعال و الاعمال ثم تنتقل
نتائجها الى الحشر و النشر و السؤال و الحساب و منها الى العقاب و الثواب و منها
الى النعم و العذاب نسلًا علی تسل لكن لازم لرؤية هذا عين منورة بزيادة تقدر علی
رؤية هذا النسل و لوطن انقطاعهما فی النعم و الجحیم -

- (۱) تا سه تو شد نشان آن كشش
(۲) این جهان و آن جهان زاید ابد
(۳) چون اثر زاید آن هم شد سبب
(۴) این سببها نسل بر نسل است لیک
- بر تویسکاری بود چون جان كشش
هر سبب مادر اثر زاید ولد
تا بزاید زو اثرهای عجب
دیدهای باید منور نیک نیک

- (۱) فَالْمَلِكُ مَعَهُ فِي الْقَوْلِ قَدْ وَصَلَ حَتَّى هُنَا .. وَصَفًا وَحَدًّا ..
 وَهُوَ إِمَّا آيَةً مِنْهُ نَظَرُ أَوْ لَهُ لَمْ يَنْظُرِ غَضَّ الْبَصَرُ
 (۲) ذَا الْمَلِكِ الطَّالِبِ لَوْ نَظَرَا بِالْبَعِيدِ لَمْ يَكْ كَمْ بَصَرًا
 لَكِنْ الذِّكْرُ لَهُ مِنْهُ أَبَدٌ مَا بِهِ الرُّخْصَةُ .. وَالرُّشْدُ فَقَدْ ..

سؤال السلطان ايضاً حال ذاك العبد الاخر (۱)

- (۳) إِذْ مِنَ الْحَمَامِ عَادَ ذَا الْعَلَامِ أَوْقَفَ عِنْدَهُ ذَا الْمَلِكِ الْهَمَامُ
 (۴) لَهُ قَالَ صَحَّكَ اللَّهُ النَّعِيمُ دَائِمًا كَانَ عَلَيْكَ وَ عَمِيمُ
 فَلَكُمْ أَنْتَ طَرِيفٌ وَظَرِيفٌ وَ مَلِيحُ الْوَجْهِ .. ذُو أَصْلِ شَرِيفٍ ..
 (۵) أَسَفًا لَوْ لَا الَّذِي مَا فِيكَ كَانَ مَا هُوَ دَوْمًا لَكَ قَالَ فُلَانُ

(۱) ای من العبد الذي ارسله قبلًا للحمام-

- (۱) شاه با او در سخن اینجا رسید یا بدید از وی نشانی یا ندید
 (۲) گر بدید آن شاه جویادور نیست لیک ما را ذکر آن دستور نیست

باز بر رسیدن شاه حال آن غلام دیگر

- (۳) چون ز گرمابه بیاید آن غلام سوی خویشش خواند آن شاه همام
 (۴) گفت صححاً لك نعیم دائمُ بس لطیفی و ظریف و خوب رو
 (۵) ای دریا گر نبودی در تو آن کز برای تو همی گوید فلان

- (۱) كُلُّ مَنْ قَدْ نَظَرَ الْوَجْهَ لَكَ
رُؤْيَا مِنْكَ لَهَا مُلْكُ الدُّنَا
- (۲) قَالَ يَا مُلْكُ لِي الرِّمَزُ أَذْكَرُ
لِي ذَاكَ الْبَاطِلُ الدِّينُ الْبَلِيدُ
- (۳) قَالَ فَالْأَوَّلُ وَجْهَيْنِ لَكَ
أَنْتَ فِي الظَّاهِرِ كُنْتَ الدَّوَاءُ
- (۴) فَمِنْ السُّلْطَانِ لَمَّا سَمِعَا
فَسَرِيماً لَهُ بَحْرُ الْغَضَبِ
- (۵) زَبَدًا ذَاكَ الْعَلَامُ أَظْهَرَا
هَكَذَا دَامَ إِلَى أَنْ عَبَرَا
- (۶) قَالَ فِي الْأَوَّلِ مِنْ بَدِءِ نَفْسٍ
هُوَ مِثْلُ الْكَلْبِ فِي الْقَحْطِ أَكَلُ
- فَرِحًا عَادَ وَ مَسْرُورًا بِكَ
.. قَلَّ وَالْحَمْدُ تَفُوقُ وَ الثَّنَاءُ ..
.. مِنْ مَقَالٍ أَبَدًا لَمْ يَذْكَرِ ..
.. لِأَرَى فِي قَدَحِي مَاذَا يُزِيدُ ..
وَصَفَ .. دَوْمًا أَحَطَّ شَانُكَ ..
وَ لَدَى الْبَاطِنِ الْآثَمُ وَدَاءُ
خُبْتُ خِلِّي بِهِ زَادَ وَ لَعَا
جَاشَ .. فِي قَلْبِ حَزِينٍ وَجِبَ ..
عَادَ مِنْ حَقْدٍ عَرَاهُ أَحْمَرَا
لَهُ مَوْجُ الْهَجْوِ حَدًّا كِيدَرَا
إِذْ لِي كَانَ صَدِيقًا مُلْتَمَسُ
دَوْمًا السَّرِيقِينَ أَوْ مِثْلَ الْجَعْلِ

دیدنت ملک جهان آرزیده ای
کز برای من نکفت آن دین تباه
کاشکارا تو دوائی خفیه درد
در زمان دریای خشمش جوش کرد
تا که موج هجو او از حد گذشت
همچو سگ در قحط سرگین خوار بود

(۱) شاد گشتی هر که رویت دیده ای
(۲) گفت رمزی زان بگو ای پادشاه
(۳) گفت اول وصف دودویت کرد
(۴) خبت یارش را که از شه گوش کرد
(۵) کف بر آورد آن غلام و سرخ گشت
(۶) گفت ز اول دم که با من یار بود

- (۱) إِذْ بِذَلِكَ الْوَقْتِ فِي كُلِّ نَفْسٍ
يَدُهُ السُّلْطَانُ فَوْقَ شَفَتِهِ
(۲) قَالَ خَيْرْتُ بِمَا كَانَ بِكَ
مِنْكَ رُوحٌ نَمَتْهُ مِنْهُ الْفَمُ
(۳) أَيُّهَا النَّاتِنُ رُوحًا فَبَعِيدُ
كَيْ عَمَلِكَ ذَلِكَ يَغْدُوا الْأَمِيرُ
(۴) فِي الْحَدِيثِ وَرَدَ التَّسْبِيحُ لَوْ
يَا كَبِيرُ كَالنَّبَاتِ الْخَضِيرِ
(۵) فَادْرِ أَنْ الصُّورَةَ الْحَسَنَاءُ اللَّتِي
مَعَ خِصَالٍ قَبَحَتْ زَادَتْ دَرَنَ
(۶) وَإِذَا مَا الصُّورَةُ بِالْخَلْقِ لَمْ
خُلِقْهَا إِذْ حَسَنَ مَعَ أَهْلِهَا
- هَجْوَهُ أَبْرَزَ دَوْمًا كَالْجَرَسِ
وَضَعَ أَوْ مَا صَهَ عَنْ صِفَتِهِ
وَ عَرِفْتُ وَصَفَهُ مِمَّا لَكَ
نَتْنٌ أَمْتَازَ لَهُ عَنْكَ الدَّمُ
أَجْلِسْ أَنْتَ كُنْ حَقِيرًا وَزَهِيدُ
أَنْتَ مَأْمُورُهُ بِالْخَلْقِ تَصِيرُ
مِنْ رِيَاءٍ كَانَ وَ اللَّبَسِ رَأَوْا
إِدْرِ فِي الْمَرْبَلَةِ لِلنَّظَرِ
لَطَفَتْ صُنْعًا صَفَتْ بِالْفِطْرَةِ
لَا تُسَاوِي وَاحِدَ الْفَلَسِ ثَمَنُ
تَكَ حَسَنَاءُ.. دَنْتُ كَيْفًا وَ كَمْ..
مُتٌ سَرِيعًا أَنْتَ تَحْتَ رِجْلِهَا

دست بر لب زد شهنشاهش که بس
از تو جان گنده است و از یارت دهان
تا امیر او باشد و مأمور تو
همچو سبزه گلخن است دان ای کیا
با خصال بد نیز زد یک تسو
چون بود خلقش نکو در پاش میر

(۱) چون دمام کرد هجوش چون جرس
(۲) گفت دانستم ترا از وی بدان
(۳) پس نشین ای گنده جان از دور تو
(۴) در حدیث آمد که تسبیح از ریا
(۵) پس بدانکه صورت خوب و نکو
(۶) و در بود صورت حقیر و ناپذیر

- (۱) صُورَةُ الظَّاهِرِ تَفْنِي لِلْأَبَدِ
 (۲) وَيَكْ كَمْ تَلْعَبُ عِشْقًا وَ قَرَحُ
 خَلَّ نَقَشِ الْكُوزِ وَالْمَاءِ أَطْلَبِ
 (۳) قَدْ نَظَرْتَ الصُّورَةَ مِنْهُ مُدَامَ
 إِنْ تَكِ الْعَاقِلُ دُرًّا فِي الصِّدْفِ
 (۴) هَذِهِ الْأَصْدَافُ مَنْ فِي ذِي الدُّنَا
 هَبْ لِبَحْرِ الرُّوحِ كَلًّا وَرَدَتْ
 (۵) لَيْكِنْ انْظُرْ لَيْسَ فِي كُلِّ صَدْفٍ
 وَ بِقَلْبِ كُلِّ فَرْدٍ انْظُرِ
- إِدْرِ وَ الْعَالَمَ لِلْمَعْنَى خَلَدَ
 مَعَ نَقِشِ الْكُوزِ أَوْ رَسْمِ الْقَدَحِ
 .. أَتُرِكَ الصُّورَةَ بِالْمَعْنَى ارْغَبِ ..
 وَ عَنِ الْمَعْنَى غَفَلَتْ وَ الْمَرَامُ
 إِنْ تَخِبُ .. وَ التَّوَرُّمُ خَلَّ السِّدْفِ ..
 قَالِبًا كَانَتْ .. وَ ظَرْفًا لِلْعَنَا ..
 وَ بِهِ الْحَيَّةَ لَا غَيْرُ غَدَتْ
 لَوْ لَوْ أَوْ كَانَ .. بِهِ يُجْلَى السِّدْفِ ..
 وَ افْتَحِ الْعَيْنَ لَهُ وَ اخْتَبِرِ

- (۱) صورت ظاهر فنا گردد بدان
 (۲) چند بازی عشق با نقش سبو
 (۳) صورتش دیدی ز معنی غافل
 (۴) این صدفهای قوالب در جهان
 (۵) لیک اندر هر صدف نبود گهر
- عالم معنی بماند جاودان (۱)
 بکنر از نقش سبو و آب جو (۲)
 از صدف درّی گزین گر عاقلی
 گر چه جمله زنده اند از بحر جان
 چشم بکشا در دل هر يك نگر

(۱) در نسخه لکناهور و برخی از نسخ دیگر این بیت پس از بیت زیر (چند بازی عشق با نقش سبو) ذکر شده است - (۲) در نسخه لکناهور و نسخه های دیگر بعد از این بیت این بیت یافته میشود (چند باشی عاشق صورت بگوی - طالب معنی شو و معنی بجوی) -

- (۱) اَنْ لِّذَا مَا كَانَ ذَاكَ مَا وَجَدَ
اِذْ غَدَا بِالْقَدْرِ ذَا الدَّرِّ الثَّمِينِ
(۲) لَوْ اِلَى الصُّورَةِ رُحْتَ فَالْجَبَلِ
مِائَةَ الْاَلْفِ اَلْفٍ بِالْكَبَرِ
(۳) قَالِيدَ وَالرَّجُلِ وَالدَّقْنِ اعْتَبِرْ
مِائَةَ مَنْ مِثْلِ نَقْشِ عَيْنِكَ
(۴) اَلَيْكِنِ السِّتَرَ عَلَيْكَ وَالْحِجَابُ
اَنْ مِنْ الْاَعْضَاءِ كُلِّ فِي النَّظَرِ
(۵) فَبِفِكْرٍ وَاحِدٍ فِي الْخَاطِرِ
مِائَةَ دُنْيَا بِجَرِّ نَفْسٍ
- وَ لَهُ اخْتَرُ .. بَعْدَ تَحْقِيقٍ وَجَدَ ..
نَادِرًا .. كَالْكَنْزِ فِي الْاَرْضِ دَفِينٌ ..
كَانَ بِالشَّكْلِ الْمُهَيْبِ وَالْقَلَلِ
صَارَ كَاللُّعْلِ الثَّمِينِ وَالْدَّرِ
لَكَ بِالصُّورَةِ اَيْضًا وَ اخْتَبِرْ
كُنْ .. فَاصْحِرْ وَارْعَوْيْ عَنْ ظَنِّكَ ..
رُفِعَ .. هَذَا اَتَى وَهُوَ الصَّوَابُ ..
جَلَّتِ الْعَيْنَانِ قَدْرًا لِلْمَنْظَرِ
يَأْتِي بِالْفَوْرِ بِأَمْرِ قَاهِرِ
تُقَلَّبُ دَكَا بِرَأْسِ نَكِيسِ

- (۱) کان چه دارد و آن چه دارد برگزین
(۲) گر بصورت میروی کوهی بشکل
(۳) هم بصورت دست و پا و بشم تو
(۴) لیک پوشیده نباشد بر تو این
(۵) از یک اندیشه که آید در درون
- زانکه کم یابست آن در زمین
در بزرگی هست صدچندانکه لعل
هست صدچندانکه نقش چشم تو
کز همه اعضا دو چشم آمدگزین
صد جهان گردد بیکدم سر نگون (۱)

(۱) برخی از شراح گوید مراد از اندیشه علم انسان کامل است که قطب زمانه خود باشد.

- (۱) إِنَّ جِسْمَ الْمَلِكِ بِالصُّورَةِ
مِائَةً أَلْفِ أَلْفِ فَيَلَقِ
- (۲) بَعْدَ هَذَا الشَّكْلِ لِلْمَلِكِ الصَّفِيِّ
كَانَ مَغْلُوبًا وَمَحْكُومًا لَهُ
- (۳) كُلُّ ذَا الْخَلْقِ الَّذِي مَا لَمْ يَحْدِ
فَلَهُ أَنْظُرْ كَيْفَ كَالسَّيْلِ الْعَرِمِ
- (۴) كَانَ ذَا الْفِكْرِ لَدَى الْخَلْقِ الصَّغِيرِ
أَكَلَ الْعَالَمَ كُلًّا وَذَهَبَ
- (۵) فَإِذَا مَا تَنْظُرُ فِي الْعَالَمِ
كُلِّ مَا تَعْرِفُهُ مِنْ صَنْعَةٍ
- هَبْهُ كَانَ الْمَفْرَدَ .. وَ السَّيْرَةَ ..
خَلْفَهُ سَارَ .. بَغَيْرِ فَرَقِ ..
- ذَاكَ وَ الصُّورَةَ لِلْفِكْرِ الْخَفِيِّ
.. هَبْ لَهُ بِالشَّانِ عَزَّ الشَّبَهُ ..
- هُوَ مِنْ فِكْرِ .. بِهِ اللَّهُ أَعَدَ ..
سَالَ فَوْقَ الْأَرْضِ مَوْجًا مَرَّتِمْ
- لِيَكُنْ إِنْ تَنْظُرُهُ كَالسَّيْلِ الْكَبِيرِ
بِهِ .. وَالسَّافِلِ وَ الْعَالِيِ قَلْبِ ..
- قَامَ مِنْ فِكْرِ بِنَحْوِ دَائِمِ
.. أَوْ تَرَى مِنْ حِرْقَةٍ أَوْ سِلْمَةٍ ..

- (۱) جسم سلطان گر بصورت يك بود
(۲) باز شكل و صورت شاه صفي
(۳) خلق مي پايان ز يك اندیشه بين
(۴) هست آن آندیشه پيش خلق خرد
(۵) پس چو مي بيني كه از اندیشه آي
- صد هزاران لشكرش در بي بود
هست محكوم يكي فكر خفي
گشته چون سيلی روانه بر زمين
ليک چون سيلی جهان را خورد و برد (۱)
قائم است اندر جهان هر پيشه آي

(۱) در نسخه لکناهور بعد از اين بيت بيت زير ذکر شده است (خلق عالم چون

رمة است و حق شبان - می دواند جمله را روز و شبان) -

- (۱) وَالْبُيُوتَ وَالْقُصُورَ وَالْبِلَادَ
(۲) مَا تَرَىٰ أَرْضًا وَبَحْرًا وَفَلَكَ
حَيِّي بِالْبَحْرِ.. فَرْدًا بَعْدَ فَرْدٍ..
(۳) فَلَمْ عِنْدَكَ كَانَ مِنْ سَفَهَ
كَسَلِيمَانٍ غَدَا بِالْأُمَرَةِ
(۴) إِذْ أَمَامَ عَيْنِكَ يَبْدِي الْجَبَلَ
حَيْثُ أَنَّ الْجَبَلَ كَالذَّبِّ كَانَ
(۵) عِنْدَكَ الْعَالَمُ كَانَ فِي النَّظَرِ
أَنْتَ مِنْ رَعْدٍ وَغَيْمٍ وَفَلَكَ
(۶) وَ عَنِ الْعَالَمِ لِلْفِكْرَةِ أَنْتَ
أَمِنًا كُنْتَ بَلِيدًا لَا خَبَرَ
- وَالْجِبَالَ وَالسُّهُولَ وَالْوَهَادَ^(۱)
وَشُمُوسًا مِنْهُ تَحْيِي كَالسَّمَكَ
.. بِهِ دَامَتْ مِثْلَمَا اللَّهُ أَعَدَّ..
أَيُّهَا الْأَعْمَى الضَّرِيرُ وَ بَلَهَ
جِسْمَكَ وَ الْفِكْرُ مِثْلَ النَّمْلَةِ
بِالْكَبِيرِ وَ الْعَظِيمِ بِالْقَلِيلِ
فِكْرُكَ بِالضَّعْفِ كَالْفَارَةِ بَانَ
الْمُهَيَّبِ الْمَوْحِشِ.. السَّامِي الْخَطِرِ..
تَرْجُفُ تَخْشَى كَمِثْلِ مَنْ هَلَكَ
بِالْأَقِيلِ مِنْ حِمَارٍ مَا عَقَلْتَ
لَكَ مِنْ فِكْرِ جَلِيلٍ كَالْحَجَرِ

(۱) کلمه (الوهاد) اقيمت مقام کلمه (نهرها) ای الا نهر فی الاصل -

- (۱) خانه ها و قصرها و شهرها
(۲) هم زمین و بحر هم مهر و فلک
(۳) پس چرا از ابلهی پیش تو کور
(۴) می نماید پیش چشمت که بزرگ
(۵) عالم اندر چشم تو هول و عظیم
(۶) در جهان فکرتی ای کم زخر
- کوهها و دشتها و نهرها
زنده از وی همچو دریا و سمک
تن سلیمانست و اندیشه چو مور
هست اندیشه چو موش و کوه گرگ
زابر و برق و رعد داری لرز و بیم
ایمن و غافل چو سنگ بی خبر

- (۱) حَيْثُ أَنْتَ النَّقْشَ لِلْعَقْلِ أَبَدٌ
مَا وَجَدْتَ.. لَا وَلَا تَدْرِي الرَّشْدَ..
- (۲) أَنْتَ مِنَ جَهْلٍ تَرَى الظِّلَّ الْمَزَالُ
لِلْحِمَارِ الْوَلَدُ بِالْجَهْلِ أَنْتَ
- (۳) كُنْ إِلَى يَوْمٍ بِهِ ذَاكَ الْخِيَالُ
شَخْصاً.. الْوَاقِعَ عَمِيرَتِ الْخِيَالِ.. (۱)
- وَلِهَذَا الشَّخْصُ كَانَ اللَّعِبِ
عِنْدَكَ.. السَّهْلَ الدِّنْيَ رُبّاً..
- يَفْتَحُ مِنْهُ الْجَنَاحَيْنِ يَصِيرُ
لَكَ وَ الْفِكْرُ الَّذِي خَلَّتِ الْمِثَالُ
- كَاشِفًا لِلْمَسْرِ مِنْ غَيْرِ سَتِيرِ

(۱) (۱) كانه بقول الدنيا ظل و خیال و انت تراها شخصاً باقیة و مقبولة لا زوال لها و الحال انها زائلة و ما كان ذلك الا من جهلك و بهذا ترى الشخص لعباً و سهلاً و قصيراً و جزئياً لانك فی حجاب الغفلة و الشخص هو العین الثابتة و المحجوب بری الدنيا الزائلة بمثابة الشخص عايلة و یغتر بها و بری الروح او العین الثابتة سهلة و یسيرة او بری الاخرة جزئياً و قصيراً -

- (۱) زانکه نقشی از خرد بی بهره ای
آدمی خود نیستی خرکره ای
- (۲) سایه را تو شخص می بینی ز جهل
شخص زان شد نزد تو بازی و سهل (۱)
- (۳) باش تا روزی که آن فکر و خیال
بی حجابی برگشاید پر و بال

(۱) در نسخه لکنهور و غیرها بعد از این بیت این ابیات سه گانه آمده است :

نك ز غیبت يك نمود از آتش است
کز لطافت چون هوای دلکش است

تا بجسمی در نمی پیچد کثیف
آگهی نبود بصر را زان لطیف

باز افزون است هنگام اثر
از هزاران تیشه و تیغ و تبر

مولانا عبد العلی ازشرح مشنوی راجع باین سه بیت بطور تلخیص چنین نگاشته است ، در مثال غیبت ذات بحت را بیان میفرمایند که ذات بحت را هیچ اثری نیست مگر بعد تعیین اول و تعیین اسماء است - باین معنی که آتش مانند هوا بواسطه لطافت برای چشم نمایان نیست و چون در جرم کثیف و جمره آمد نمایان میشود و اثر آن نیز بنحوی ظاهر میگردد که در تیغ و تبر نباشد و همچنین ذات ایزد متعال است که در مرتبه ذات بحت غیب مطلق است بنحوی که نه بادرک و نه بچشم و نه بخیال میآید ولی چون در مرتبه احدیت یا تعینات اسماء تعین گرفت نمایان میشود و بچشم دل مرئی میگردد .

- (۱) مِثْلَ عَيْنِ نَفْسِ كُلِّ الْجِبَالِ .. تَنْظُرُ الْخَلْقَ نِسَاءً وَرِجَالًا ..
 .. كَالْفَرَّاشِ .. بُثَّ ذِي الْأَرْضِ اللَّتِي
 (۲) لَا سَمَاءَ تَنْظُرُ لَا كَوَكْبًا
 لَا جُودًا لِلْوَرَى .. لَا مَذْهَبًا ..
 غَيْرَ رَبِّ وَاحِدٍ حَيٍّ وَدَوْدَ ..
 .. فَأَيْضَ جُودٍ وَخَلَاقٍ وَجُودَ ..

فی بیان حسد الاعیان و الخدم علی العبد الخاص المقبول

- (۳) قِصَّةٌ وَاحِدَةٌ صِدْقًا أَتَتْ
 أَوْ هِيَ كِذْبٌ وَ بِالْخَلْفِ بَدَتْ (۱)
 کَمَنْ إِلَى الصِّدْقِ الضِّیَاءَ تَمْنَحُ
 .. وَبِهَا الْحِصَّةُ نَقْلًا تَصْلَحُ ..
 (۴) مَلِکٌ قَدَمَ عَبْدًا مِنْ کَرَمٍ
 وَلَهُ اخْتَارَ عَلَى كُلِّ الْحَشَمِ

(۱) کانه بقول لا اعتبار لصدق القصة او لکذبها بل الاعتبار ان تاخذ من القصة حصة حتى تعطى القصة علی صدقها ضیاء ای تدل علی صدقها و لا يلزم وقوعها بل المراد الاعتبار بها و الاستغراب -

- (۱) کوهها بینی شده چون بشم نرم نیست گشته این زمین سرد و کرم
 (۲) نه سما بینی نه اختر نه وجود جز خدای واحد حی و دود

حسد بردن حشم بر آن بنده خاص

- (۳) يك فسانه راست آمد یا دروغ تا دهد مر راستی ها را فروغ
 (۴) پادشاهی بنده ای را از کرم بر گزیده بود از جمله حشم

- (۱) اَرْبَعِينَ رَاتِبَ شَهْمِ امِيرٍ
 مَا رَاوَا وَاحِدَ عَشْرِ قَدْرِهِ
 (۲) مِنْ كَمَالِ الطَّالِعِ السَّعْدِ وَمِنْ
 اَنْ هُوَ كَانَ اَيَاظاً وَ الْمَلِكِ
 (۳) رُوْحَهُ مَعَ رُوْحِهِ فِي اَصْلِهِ
 كَانَ مَنْسُوباً اِلَيْهِ وَ قَرِيبَ
 (۴) ذَاكَ مَنْ كَانَ لَهُ الشُّغْلُ يَانَ
 خَلٍ عَنْ هَذِي التَّأْثِيرِ الْمَتَّي
 (۵) خُصَّصَ الْعَارِفُ بِالشُّغْلِ لِأَنَّ
 فَعَلَى الزَّرْعِ الْقَدِيمِ الْاَوَّلَى
- وَازَن رَاتِبُهُ اَلْفَ وَزِيرٍ
 .. كُلُّ مَنْ فِي الْمَلِكِ طَوَعَ اَمْرِهِ..
 حُسْنِ حِظٍّ .. وَاُمُورٍ لَمْ تَبْنِ..
 كَانَ مَحْمُوداً لَهُ قَلَّ الشَّرِيكَ
 قَبْلَ هَذَا الْبَدَنِ مَعَ شُغْلِهِ
 وَ بِهِ مُتَّصِلٌ .. مِثْلَ الْحَبِيبِ..
 لَهُ صَارَ قَبْلَ اِبْجَادِ الْبَدَنِ
 جَدَدَتْ حَادِثَةٌ بِالْخِلْقَةِ
 لَمْ يَكْ اِلَّا حَوْلَ وَالرَّائِي الْحَسَنِ..
 كَانَ مِنْهُ النَّظَرُ الْفَرْدُ الْجَلِي

- (۱) جامگی^۱ او وظیفه چل امیر
 (۲) از کمال طالع و اقبال بخت
 (۳) روح او با روح شه در اصل خویش
 (۴) کار آن دارد که پیش از تن بد است
 (۵) کار عارف را است که نه احوال است
- آن یکی قدرش نندیدی صد وزیر (۱)
 او ایازی بود و شه محمود وقت
 پیش از این تن بوده هم پیونده خویش
 بگذر از آنها که نوحادث شده است
 چشم او بر کشتهای اول است

(۱) جامگی بجیم عربی و کاف فارسی وظیفه و رتبه است .

- (۱) فَالَّذِي هُمْ زَرَعُوهُ الْبَرَّ كَانَ
فَهَنَّاكَ الْعَيْنُ لَيْلًا وَنَهَارًا
(۲) مَا لَهُ قَدْ حَمَلَ لَيْلُ الْأَزَلِ
وَالْخِدَاعِ مَا هِيَ إِلَّا هَوَاءُ
(۳) وَ مَتَى بِالْحَيْلِ الْحَسَنَةِ حِينَ
مَنْ يَرَى الْحَيْلَةَ لِلْحَقِّ عِلَّتْ
(۴) دَاخِلَ الْفَخْرِ هُوَ وَالْفَخْرُ قَدْ
قَسَمًا فِي رُوحِكَ لَا ذَا خَلَصَ
- أَوْ شَعِيرًا.. لَهُ فِي الْوَاقِعِ بَأَن.. (۱)
لَهُ رَهْنٌ.. فِي خَفَاءٍ وَجِهَارًا..
غَيْرُهُ لَا يُوَلِّدُ كُلُّ الْحَيْلِ
فِي هَوَاءٍ... ذَهَبَتْ طَارَتْ هَبَاءً..
فَرِحَ الْقَلْبُ وَبِاللُّطْفِ يَبِينُ
رَأْسُهُ بِالْفَتَكِ.. عَنْ ضِدِّ خَلَّتْ..
وَضَعَ لِلصَّيْدِ.. بِالْمَكْرِ اسْتَعَدَّ..
زَمَنًا مِنْهُ وَلَا ذَاكَ مَلَصَ

(۱) ای الذي قدروه سعيداً او شقيماً عين العارف ليلاً و نهاراً مرهونة هناك ای مقيدة بجانب الازل فكلما يحدث هناك يعلمه من سر القضاء قال علي (ع) الناس يخافون من الخاتمة بحكم انما الاعمال بالخواتم و انا اخاف من الفاتحة لان الخاتمة لا تكون الا على مقتضى الفاتحة و لهذا قال في البيت الثاني معبراً عن الازل بالليل و عن المعقب بالنهار على فحوى الليالي جبالى تلد كل امر عجيب -

- (۱) آنچه گندم کاشتندش و آنچه جو
(۲) آنچه آبستست شب جز آن نژاد
(۳) کی شود دل خوش بحیلتهای کش
(۴) او درون دام و دامی می نهد
- چشم او آنجا است روز و شب گرو
حیله ها و مکرها باد است باد (۱)
آنکه بیند حیلت حق بر سرش
جان تو نی آن جهد نی این جهد

(۱) مراد از شب عدم است و آبستن شب کنایه از استعداد اعیان در ثبوت علمی

وی است .

- (۱) مِائَةُ زَرْعٍ إِذَا يَنْمُو وَ إِنِ
 آخِرَ الْأَمْرِ تَرَى زَرْعَ الْأِلَهِ
 (۲) فَوْقَ زَرْعٍ أَوَّلِ زَرْعًا جَدِيدَ
 كَانَ ذَا الثَّانِي الْمَزَالِ وَالزَّهِيدِ
 (۳) بَذَرُ ذَاكَ الْأَوَّلِ الْمُنْتَخَبِ
 بَذَرُ ذَا الثَّانِي ذَاوِ فَاْسِدُ
 (۴) إِرِمَ تَدْبِيرَكَ هَذَا فِي أَمَامِ
 هَبَكَ تَدْبِيرُكَ مِنْ تَدْبِيرِهِ
 (۵) وَجَدَ الشُّغْلَ الَّذِي الْحَقُّ الْجَلِيلُ
 آخِرَ الْأَمْرِ الَّذِي فِي الْأَوَّلِ
 يَذُو.. أَوْ يَذْهَبُ ضِياعاً لَمْ يَبْنَ
 يَنْمُو.. مِنْهُ الْأَمْرُ يَجْرِي وَقَضَاهُ..
 زَرَعُوا.. هَلْ تَعْلَمُ الْبَاقِيَ الْمُفِيدُ..
 كَانَ ذَاكَ الْأَوَّلَ الْبَاقِيَ الْوَحِيدُ
 ..وَالْفَرِيدُ الْكَامِلُ الْمَطْلَبُ.. (۱)
 مَالَهُ نَفْعٌ وَ لُطْفٌ بِأَيْدِ
 ذَلِكَ الْفَرْدِ.. ابْتَغَى فِيهِ الْمَرَامُ..
 كَانَ كَلًّا وَ عَلَى تَقْدِيرِهِ
 لَهُ أَعْلَى.. وَلَهُ كَانَ الْخَلِيلُ..
 زَرْعَ يَنْمُو.. يَنْحُو أَكْمَلُ..

(۱) المراد من الاول التقدير الالهى فى الازل و من الثانى تقديرات و تدبيرات
 الخلق و مكرهم على فحوى : اذا حلت التقادير بطلت التدابير -

عاقبت بروید آن کشت آله
 این دوم فانی است وان اول درست
 تخم ثانى فاسد و پوسیده است
 گر چه تدبیرت همه تدبیر او است
 آخر آن روید که اول کاشته است

(۱) گر بروید و بریزد صد گیاه
 (۲) کشت نو کارند بر کشت نخست
 (۳) تخم اول کامل و بگزیده است
 (۴) افکن این تدبیر خود راپیش دوست
 (۵) کار آن دارد که حق افراشته است

- (۱) كُلُّ مَا تَزْرَعُ لِلْحَقِّ الْقَدِيرِ
لِلْحَبِيبِ يَا مُجِيبٌ.. فَلْتَعِ
(۲) حَوْلَ لِصِّ النَّفْسِ وَالشُّغْلِ لَهُ
كُلُّ مَا لَمْ يَكْ شُغْلَ الْحَقِّ كَانَ
(۳) قَبْلَ أَنْ يَوْمَ الْحِسَابِ يَظْهَرُ
فِي أَمَامِ مَالِكِ الْمَلِكِ الْقَدِيرِ
(۴) فَيَتَذَيَّرُ وَ فَنَ سَرَقَا
وَ عَلَى عَاتِقِهِ يَوْمَ الْحِسَابِ
(۵) مِائَةُ الْأَفْ عَقْلٍ يَنْهَضُونَ
كَيِّ يَفْخِرُ آخِرُ هُمْ يَضَعُونَ
(۶) فَخَهِمُ هُمْ يَجِدُونَ أَكْثَرَا
وَمَعَ الرِّيحِ مَتَى وَاهِي الْحَشِيشِ
- إِزْرَعُ إِذْ كُنْتَ رَهِينًا وَ أُسِيرُ
.. إِسْوَاهُ أَبَدًا لَا تَخْشَعُ..
لَا تَحْمُ.. بِالْبَيْتِ فَهُوَ السَّفَهَ..
عَدَمًا مَحْضًا وَ كَمْ ذَلَّ وَ هَانَ
فِيهِ لُصُّ اللَّيْلِ جَهْرًا يُشْهَرُ
.. مَنْ هُوَ لَا غَيْرَ لِلْعَانِي النَّصِيرُ..
لِلْمَتَاعِ بَتَّةً وَ انْطَلَقَا
بَقِيَ.. وَ الْحُكْمُ أَنْوَاعُ الْعَذَابِ..
جَمْعًا الْحُكْمِ عَلَيْهِ يَرْفُضُونَ
لَهُ.. وَ التَّقْدِيرَ عَنْهُ يَمْنَعُونَ..
قُوَّةً لَا غَيْرَ أَسْمَى أَثَرَا
يَقْدَرُ الْقُوَّةَ يَبْدَى أَوْ يَعِيشُ

چون اسیر دوستی ای دوست دار
هر چه آن نی کار حق هیچ است هیچ
نزد مالک دزد شب رسوا شود
ماند روز داوری برگردنش
تا بغیر دام او را می نهند
کی نماید قوتی با باد خس

(۱) هر چه کاری از برای حق بکار
(۲) کرد نفس دزد و کار او میبچ
(۳) پیش از آنکه روز دین پیدا شود
(۴) رخت دزدیده بتدبیر و فنش
(۵) صد هزاران عقل با هم بر جهند
(۶) دام خود را سخت تر یابند و بس

- (۱) لَوْ تَقُولُ لِلْوَحْدِ الْفَائِدَةُ
يَا عَنُودُ فِي سُؤَالِ لَكَ هَلْ
(۲) وَإِذَا هَذَا السُّؤَالُ مَا وَجَدَ
فَلَمْ أَسْمَعْ ذَا أَوْ أَصْطَفِيهِ
(۳) وَالسُّؤَالُ لَكَ كَمْ مِنْ فَائِدَةٍ
فَإِذَا هَذِي الدُّنَا كَيْفَ غَدَتْ
(۴) وَالْأُنَا مِنْ جِهَةٍ لَوْ مَا لَهَا
مِنْ جِهَاتٍ أُخْرٍ بِالْفَائِدَةِ
(۵) فَلَمَّا الْفَائِدَةُ إِنْ لِي أَبَدُ
إِذْ لَكَ الْفَائِدَةُ حِينًا تَصِيرُ
(۶) لِحِمَالِ يُوسُفَ فِي ذِي الدُّنَا
هَبْ عَلَى إِخْوَانِهِ كَانَ الْعَبَثُ
- مَا هِيَ كَانَتْ إِلَيْهِ عَائِدَةً
تَجِدُ فَائِدَةً مَا ذَا حَصَلَ
أَبَدًا فَائِدَةُ النِّفْعِ فَقَدْ
عَبَثًا مِنْ دُونِ نَفْعٍ عَادَ فِيهِ..
لَوْ يَضُمُّ وَ إِلَيْكَ عَائِدَةً
مَا لَهَا فَائِدَةٌ.. صِفْرًا بَدَتْ..
أَبَدًا فَائِدَةٌ بَانَتْ بِهَا
مِلَّتْ دَوْمًا إِلَيْهَا عَائِدَةً
لَمْ تَكْ فَائِدَةُ عِنْدِي تُعَدُّ
لَا تَقِفْ عَنْهَا بِهَا النِّفْعُ الْكَثِيرُ
وَالْمَلَأُ فَائِدَةً جَلَّتْ ثَنَا
زَائِدًا.. وَالْكُلُّ مِنْهُ مَا اكْتَرَتْ..

در سؤالت فائده هست ای عنود
چه شنوم آنرا عبث بی عائده
پس جهان بی فائده آخر چرا است
از جهت های دگر بر عائده است
مر ترا چون فایده از وی مایست
گر چه بر اخوان عبث بد زائده

(۱) گر تو گوئی فائده هستی چه بود
(۲) گر ندارد این سؤالت فائده
(۳) گر سؤالت را بسی فائده هاست
(۴) و جهان از یک جهت بی فائده است
(۵) فایده تو گر مرا فائده نیست
(۶) حسن یوسف عالمی را فائده

- (۱) وَ كَذَا لَحْنٍ لِدَاوُدَ نُسِبَ
مَنْ بِهِ الْعَالَمُ مِنْ لُطْفٍ طَرِبَ..
- (۲) إِنَّ مَاءَ الْنَيْلِ مِنْ مَاءِ الْحَيَاتِ
فَلَدَى الْمَحْرُومِ وَالْمُنْكَرِ كَانَ
- (۳) وَلَدَى الْمُؤْمِنِ قَدْ كَانَ الْمَمَاتِ
وَلَدَى مَنْ نَافَقَ الْمَوْتَ الزُّوَامِ
- (۴) فِي الدُّنَا قُلْ لِي أَيْ نِعْمَةٍ
فَلِشَوْرٍ وَ حِمَارٍ قَرَرِ
- (۵) كُلُّ رُوحٍ وَجَدَ قُوَّتَ لَهَا
غَيْرَ قُوَّتِ آخِرَةٍ خُصَّ بِهَا
- مِثْلَ صَوْتِ الشَّجَرِ فِي الرِّيحِ بَانَ^(۱)
فَاقَ بِالْمَدَّةِ.. أَرَبَى بِالصِّفَاتِ..
أُنْكَرَ الْحَقَّ.. وَ مَاتَ نَدْمًا..
فِي سَبِيلِ اللَّهِ عِزًّا وَ حَيَاتِ
وَ الْبَلَاءِ كَانَ وَ نَقْضًا لِلْمَرَامِ
مَنْ بِهَا مَا حُرِمَتْ مِنْ أُمَّةٍ
مَا هِيَ الْفَائِدَةُ بِالشُّكْرِ
غَيْرَ قُوَّتِ آخِرَةٍ خُصَّ بِهَا

(۱) نسخه ثانیة - مثل صوت الخشب -

- (۱) لحن داودی چنان محبوب بود
لیک بر محروم بانگ چوب بود
- (۲) آب نیل از آب حیوان بدفزون
لیک بر قبطنی منکر بود خون
- (۳) هست بر مؤمن شهیدی زندگی
بر منافق مردنست و ژندگی (۱)
- (۴) چیست در عالم بگو یک نعمتی
که نه محروم ماند از وی امتی
- (۵) گاو و خر را فائده چه از شکر
هست هر جانرا یکی قوت دگر
- (۱) ژندگی بمعنی ژنده است که خر که کهنه و پاره باشد و نیز بمعنی پیر بزرگ و مهیب آمده است.

- (۱) لَیْکِنْ إِنْ کَانَ لَهُ ذَا الْقُوَّةِ حِینَ
قَلَّهُ النَّصِیْحُ یَکُونُ رَائِضًا
(۲) مِثْلَ مَنْ لِلطَّیِّبِ حُبٌّ مِنْ مَرَضٍ
هَبَّهُ خَالَ أَنَّهُ الْقُوَّةُ مُدَامَ
(۳) قُوَّتِهِ الْأَصْلِیِّ بِالنِّسْبَانِ قَدْ
وَجَّهَ الْوَجْهَ إِلَى قُوَّةِ الْمَرَضِ
(۴) تَرَكَ الْحُلُوَّ وَ سَمَاءً أَکَلَا
ظَنَّهُ کَالِدُهْنِ لُطْفًا بِالْأَثَرِ
(۵) إِنْ نُورَ اللَّهِ کَانَ لِلْبَشَرِ
أَفَلَا یَعْلَمُ قُوَّةَ الْحِیَوَانِ
- عَارِضِيًّا .. عَنْهُ یَنَائِیْ وَ یَبِینُ ..
وَ یُزِیْلُ عَنْهُ ذَاكَ الْعَارِضَا .. (۱)
و .. لَهُ أَکَلُهُ قَدْ کَانَ الْغَرَضُ ..
لَهُ کَانَ .. وَ بِهِ اِزْدَادَ غَرَامٌ ..
تَرَكَ مَا وَجَدَ مِنْهُ فَقَدْ ..
وَلَهُ الطَّیِّبِ وَ لَا غَیْرُ الْغَرَضِ ..
وَ لِقُوَّةِ الْمَرَضِ إِذْ حَصَلَا
وَهُوَ وَزَرَ وَ عَذَابٌ وَ سَقَرٌ ..
قُوَّتُهُ الْأَصْلِیِّ وَ السَّامِیِّ الْأَثَرِ
لَهُ مَا لَاقَ .. دَنَى قَدْرًا وَ هَانَ ..

(۱) کانه يقول اهل السعادة اذا وقع في الفسق فالنصيحة تجعله راضيا و الرياضة هي اطاعته و رضاؤه بالامور الشرعية فهو كان حروناً لا ينقاد الى الامور الشرعية والنصيحة ساقته الى الرياضة و صارت له طريقاً مستقيماً -

- (۱) ليک گر آن قوت بروی عارضی است
(۲) چون کسی کو از مرض گل داشت دوست
(۳) قوت اصلی را فراموش کرده است
(۴) نوش را بگذاشته سم خورده است
(۵) قوت اصلی بشر نور خداست
- پس نصیحت کردن اورا راضی است
گرچه پندارد که او خود قوت اوست
روی در قوت مرض آورده است
قوت علت همچو چربش کرده است (۱)
قوت حیوانی مر اورا ناسزا است

- (۱) لَكِنَّ الْقَلْبَ لَهُ مِنْ مَرَضٍ
عِمَدَ دَوْمًا لِهَذَا الْغَرَضِ
أَنْ لِهَذَا الْمَاءِ وَالطَّيْنِ الْقَدِرُ
يَأْكُلُ يَوْمًا وَ لَيْلًا مَا حَذِرُ
(۲) وَجْهَهُ أَصْفَرٌ مُدَامًا وَالْقَدَمُ
ضَعْفٌ وَالْقَلْبُ خَفٌّ لِلْمُسْقَمِ
أَيْنَ لَا أَيْنَ .. وَهَلْ فِيهِ تَشْكُ ..
مِنْ غَذَاءٍ وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْحَبْكِ (۱)
(۳) إِخْوَانِ الدَّوْلَةِ ذَاكَ الْغَذَاءُ
أَلَا لِحُلُقُومٍ وَ أَيْ آلَةٍ
أَلَا لِهَيْئَةٍ .. مَا أُعِوزَ فِي حَالَةٍ ..
(۴) فَعَذَاءُ الشَّمْسِ مِنْ عَرْشِ السَّمَاءِ
كَانَ .. وَالنُّورِ الَّذِي لِلنُّورِ سَمَى ..
وَ غَذَاءُ الْحَاسِدِ وَابْلِمْسَ كَانَ
خِصَّةً بِالْقَدْرِ لِلْمَفْرِشِ الدَّخَانِ

(۱) ای القوت الناشی فی الطین هوا بن من القوت النورانی اللذی فی (و السماء ذات الحبک انکم لفی قول مختلف یؤفک عنه من افک) - الایة فی سورة الذاریات -

- (۱) لیک از علت در این افتاد دل
که خورد اوروز و شب زین آب و گل
(۲) روی زرد و پای سست و دل سبک
کو غذای و السما ذات الحبک (۱)
(۳) آن غذای خاصگان دولت است
خوردن او بی گلو و آلت است
(۴) شد غذای آفتاب از نور عرش
مرحسود و دیو را از دود فرش (۲)

(۱) در شرح بحر العلوم صفحه ۸۷ گفته مراد از سما در این آیه علوم الهیه است و از حبک راهبای انهاست یعنی کسیکه در تلذذات قوت حیوانی روی آورده است در مجالس خاصان حق نمیتواند نشست و بنظر نگارنده اینگونه نگارشات تکلف محض است که بهیچ وجه مراد مولانا نبوده است . (۲) مراد از آفتاب انبیا و اولیاء است -

- (۱) فِي الشَّهِيدِينَ الْإِلَهَ يُرْزَقُونَ
ذَا الْغَدَاءِ لَا فَمَ لَا طَبَقَ
(۲) يَتَغَذَّى الْقَلْبُ مِنْ كُلِّ حَيْبٍ
يَذْهَبُ مِنْ كُلِّ عِلْمٍ بِالصَّفَاءِ
(۳) كُلُّ إِنْسَانٍ لَهُ الصُّورَةُ قَدْ
وَمِنَ الْمَعْنَى لَهُ أَلْعَيْنُ غَدَتْ
(۴) مِنْ لِقَاءِ كُلِّ شَخْصٍ وَالْوَصَالِ
مِنْ قِرَانٍ كُلِّ مِثْلِ وَ قَرِينِ
(۵) وَ إِذَا مَا نَجْمَةٌ كَانَتْ قَرِينِ
لِكَلَا الْأَثْنَيْنِ مَا رَاقَ وَلِدَ
- فَرِحِينَ قَالَ .. دَوْمًا يُنْعَمُونَ.. (۱)
لَهُ .. نُورٌ أَصْلُهُ مُؤْتَلَقٌ..
وَ كَذَلِكَ الْقَلْبُ لِلْفَرْدِ اللَّيِّبِ
.. وَ بِهِ يَزْدَادُ لُطْفًا وَ بَهَاءً..
حَكَتِ الْكَاسِ .. وَضَاهَتْهُ بِجَدٍّ..
تَنْظُرُ حَسَّاسَةً أَنِّي بَدَتْ
تَأْكُلُ شَيْئًا وَ مَطْلُوبًا تَنَالُ
تَأْخُذُ شَيْئًا.. وَ فِي حَالِ تَبِينٍ..
نَجْمَةٍ أُخْرَى زَمَانًا فَيَقِينُ
أَثَرٌ مِنْ نَحْسٍ أَوْ سَعْدٍ أُعِدَّ

(۱) الآية فی سورة آل عمران- و لا تحسبن الذین قتلوا فی سبیل الله امواتاً بل

احیاء عند ربهم یرزقون-

- (۱) در شهیدان یرزقون فرمود حق
(۲) دل ز هر یاری غذائی میخورد
(۳) صورت هر آدمی چون کاسه است
(۴) از لقای هر کسی چیزی خوری
(۵) چون ستاره با ستاره شد قرین
- آن غذا را نه دهان و نه طبق
دل ز هر علمی صفائی میبرد
چشم از معنی او حساسه است (۱)
از قران هر قرین چیزی بری
لایق هر دو اثر زاید یقین

(۱) مراد از چشم چشم دل عارف است و معنی آن بمناسبت ابیات پیشین آنست که صورت هر

انسانی مانند کاسه بر از طعام معنوی میباشد که در آن همگی اسماء و صفات ذات نمایان است و تنها چشم دل عارف از آن طعام معنوی که در آن کاسه است حساسه و بیننده است .

- (۱) مِنْ قِرَانِ الرَّجُلِ وَالْمَرَأَةِ
وَلَدَ ذَا الْبَشَرِ بِالْمَرْءِ (۱)
مِنْ قِرَانِ الْحَدِيدِ وَالْحَجَرِ
وَلَدَ ذَا الْبَرَقِ أَيْضًا وَالشَّرَرِ
(۲) مِنْ قِرَانِ اللَّتْرَابِ وَالْمَطَرِ
تَنْمُوا أَثْمَارَ رِيَّاحِينَ خَضِرٍ
(۳) مِنْ قِرَانِ لِلرِّيَّاضِ وَالزَّهْرِ
مَعَ إِنْسَانٍ بِغَمٍّ وَكَدَرٍ
وُلِدَ لِلْقَلْبِ طِيبٌ وَهَنًا
وَسُرُورٌ مَذْهَبٌ عَنْهُ الْعَنَاءُ
(۴) مِنْ قِرَانِ لِلْمَهْنِ مَعَ رُوحِنَا
وَلَدَ الْأَحْسَانَ وَاللُّطْفَ لَنَا
(۵) تَقْبَلُ أَجْسَامُنَا إِلَّا كُلَّ إِذَا
مَا تَفَرَّجْنَا وَلَمْ نَلْقَ أَذَى
وَلَنَا مِنْ ذَا الْمُرَادِ حَصْلًا
وَلَدَ الْإِحْسَانَ وَاللُّطْفَ لَنَا
(۶) فَأَحْمِرَارُ الْوَجْهِ كَانَ مِنْ قِرَانِ
وَلَدَ الْإِحْسَانَ وَاللُّطْفَ لَنَا
وَالدَّمُ مِنْ وَهَجِ الشَّمْسِ غَدَاً
لِلدَّمِ بِالْأَحْمَرِ وَالْوَصْلِ زَمَانٌ (۲)
أَحْمَرٌ صَافِي بِاللُّطْفِ بَدَاً

(۱) نسخه ثانیة - عن بكرة - (۱) كانه يقول النورانية و الصفاه تحصل من
غذاء الطاعات و الرياضات و يصل من شمس الحقیقه احمرار الوجه فان الفرس يقولون للذی
یؤدی خدمته من غیر قصور و یضع کل شیئی موضعه (سرخ روی شد و سرخ روی یافت)
ای صار احمر الوجه او لقی حمرة الوجه و يقولون للذی یخجل (سرخ روی شد) النهج -

- (۱) از قران مرد و زن زاید بشر
(۲) وز قران خاک با بارانها
(۳) از قران سبزه ها با آدمی
(۴) وز قران خرمی با جان ما
(۵) قابل خوردن شود اجسام ما
(۶) سرخ روئی از قران خون بود
وز قران سنگ و آهن هم شرر
میوه ها و سبزه ها ریحانها
دلخوشی و بی غمی و خرمی
می بزاید خوبی و احسانها
چون برآید از تفرج کام ما
خون هم از خورشید خوش گلگون شود

- (۱) أَحْسَنُ الْأَلْوَانِ لَوْنٌ أَحْمَرُ هُوَ مِنْ شَمْسٍ وَ مِنْهَا يَظْهَرُ
 (۲) كُلُّ أَرْضٍ قُرِنَتْ مَعَ زُحَلٍ سَبَخَةٌ عَادَتْ بِغَيْرِ عَمَلٍ
 وَ لَزَرَ بَعْدَ مَا صَارَتْ مَحَلَّ
 (۳) لَا تَفَاقٍ أَتَتْ الْقُوَّةُ فِي كَقِرَانٍ مُسْتَمِرٍّ وَ وَفَاقٍ
 (۴) ذِي الْمَعَانِي الشَّامِخَاتُ كُنَّ مِنْ مَا لَهَا مِنْ طِمِطِرَاقٍ بِالْكَلامِ
 .. لَا وَلَا فِي خَصْبِهَا أَذْنَى أَمَلٍ ..
 فَعَلٍ .. الْجِنْسُ لِجِنْسٍ يَصْطَفِي ..
 كَانَ مِنْ إِبْلِيسَ مَعَ أَهْلِ النِّفَاقِ
 تَأْسِعُ الْأَفْلَاحُ .. سِرّاً لَمْ تَبْنِ ..
 .. عَظُمَتْ جَلَّتْ لَهَا الْمَعْنَى مُقَامٌ .. (۱)

(۱) الطاق ما لطف من الابنية استماره هنا للمكان و المقام و طرم بضم الطاء هو بيت الشعر و المراد منهما الطمطراق و العظمة و العشمة - نسخة ثانية - عظمت بالقدر جلت بالمقام -

- (۱) بهترین رنگها سرخی بود وان ز خورشید است و از وی میرسد
 (۲) هر زمینی کو قرین شد با زحل شوره گشت و کشت را نبود محل
 (۳) قوت اندر فعل آید ز اتفاق چون قران دیو با اهل نفاق (۱)
 (۴) این معانی راست از چرخ نهم بی همه طاق و طرم طاق و طرم

(۱) یعنی آنچه که بالقوه است از کمال در فعل می آید از اتفاق چنانچه از اتفاق شیطان با قرین خود اتفاق پیدا میشود .

- (۱) عَالَمُ الْخَلْقِ بِهِ ذَا الطُّمِطِرَاقِ
طُمِطِرَاقُ عَالَمِ الْأَمْرِ أَبَدٌ
- (۲) كَمْ هُمْ لِلطُّمِطِرَاقِ سَحَبُوا
بِرَجَاءِ الْعِزِّ فِي الذِّلِّ هُمْ
- (۳) بِرَجَاءِ الْعِزِّ أَيَّامًا قِلَالٌ
صِيرَتْ كَالْمِغْزِلِ الْجِيدِ لَهَا
- (۴) كَيْفَ هُمْ مِنْي لَمْ يَأْتُوا هُنَا
أَنَا شَمْسُ نَوْرَتِ كُلِّ الشُّمُوسِ
- (۵) مَشْرِقُ ذِي الشَّمْسِ بَرَجٌ عَائِسٌ
شَمْسُنَا بِالنُّورِ مِنْ كُلِّ الْبُرُوجِ
- مُسْتَعَارٌ فِي زَوَالٍ وَافْتِرَاقٍ ..
كَانَ ذَاتِيًّا .. مِنَ الْحَيِّ الْأَحَدِ ..
ذَلَا .. الْعَمْرِيهِ كَمْ رَغَبُوا ..
نَعَمُوا حَالًا وَ طَابَ لَهُمْ
عَشْرَةٌ لُبًّا أَضَاءَتْ وَ خِيَالٌ
.. مِنْ عَنَاءٍ وَ أَسَى لَمْ يَهَا ..
فَبِذَا الْعِزُّ الْكَثِيرُ وَ الْهَنَا
.. وَ يَهَا الْأَرْوَاحُ تَجَلَّى وَالنَّفُوسُ ..
.. لَوْنُهُ كَالْقَبْرِ دَاجٍ دَائِسٌ ..
خَرَجَتْ .. فِي نُورِهَا جَلَّتْ عُرُوجُ ..

امر را طاق و طرم ماهیتی است
بر امید عز در خواری خوشند
کردن خود کرده اند از غم چودوک
کاندرین عز آفتاب روشنم
آفتاب ما ز مشرقها برون

(۱) خلق را طاق و طرم عاریتی است
(۲) از پی طاق و طرم خواری کشند
(۳) بر امید عز ده روزه خدوک
(۴) چون نمی آیند اینجا که منم
(۵) مشرق خورشید برج قیرگون

- (۱) قَلَّهَ الْمَشْرِقُ مِنْ ذَرَاتِهِ
لَا يَكُونُ عَالِيًا أَوْ سَافِلًا
(۲) نَحْنُ مَنْ خَلَفًا بَقِينَا رُتَبًا
فَبِذَيْنِ الْعَالَمَيْنِ فِي الدُّرَى
(۳) مَعَ ذَا أَيْضًا أَدُورُ عَجَبًا
أَجَدَ أَيْضًا مِنَ الشَّمْسِ اللَّتِي
(۴) شَمْسُ بِالْأَسْبَابِ كُلِّ وَالْعِلَلِ
مَا مِنْ الْأَسْبَابِ حَبْلٌ قُطِعَا
(۵) مِائَةُ الْأَلْفِ أَلْفِ مَرَّةٍ
أَنَا مِمَّنْ أَقَطَعُ صَدَقْتُمْ
- كَانَ بِالنِّسْبَةِ إِذْ فِي ذَاتِهِ (۱)
.. كُلُّ إِنْ كَانَ بَرَجًا نَازِلًا ..
وَ لَنَا الذَّرَّاتِ أَعْطُوا لَقَبًا
نَحْنُ شَمْسُ مَا هِيَ ظِلٌّ يَرَى
دَوْرَ ذِي الشَّمْسِ وَ هَذَا السَّبَبُ
كُلُّ شَمْسٍ نَوَّرَتْ بِالْإِرْفَعَةِ (۲)
وَقَفَّ وَ اطَّاعَ مِنْذُ الْأَزَلِ
مِنْهُ أَيْضًا .. وَ إِلَيْهِ رَجَعَا
قَدْ قَطَعْتَ أَمَلِي بِالْمَرَّةِ
ذَلِكَ مِنْ شَمْسٍ يَذَا أَيْقَنْتُمْ

(۱) ای ان مشرق العنصره بالنسبة لذراته ای مخلوقاتش مشرق لیس کمشرق الشمس الظاهرة لان ذاته العلية لم تأت علواً و لم تنصر سفلا كالشمس الظاهرة فان شمس الحقيقة منزّهة عن الطلوع و الغروب - (۲) نسخه ثانیه - بالطلعة -

- (۱) مشرق او نسبت ذرات او
(۲) ماکه واپس مانده ذرات ویم
(۳) بازگرد شمس می‌گردد عجب
(۴) شمس باشد بر سببها مطلع
(۵) صد هزاران بار بیریدم امید
- نی بر آمد نی فروشد ذات او
در دو عالم آفتاب بی فیم
هم ز فرشمس باشد این سبب
هم از او حبل سببها منقطع
از که از شمس این شما باور کنید (۱)

(۱) بیشترین شراح بر آنند که استفهام در این بیت انکاری است یعنی باور نکنید بیریدن امید از من -

- (۱) لَا تُصَدِّقْ أَنْتَ عَنْ شَمْسٍ أَنَا
لَا وَلَا أَنَا عَنْ الْمَاءِ السَّمَكِ
(۲) وَ إِذَا أَيَّاسُ يَأْسِي يَا جَمِيلُ
(۳) كَيْفَ عَيْنُ الصَّنْعِ مِمَّنْ صَنَعَا
كَيْفَ مِنْ غَيْرِ وَجُودٍ يَرْتَعُ
(۴) كُلُّ مَوْجُودٍ بِذِي الرُّوضَةِ لَا
هَبْ بَرَاقًا أَوْ جَوَادًا عَرَبِيَّ
(۵) غَيْرَ أَنَّ الْفَرَسَ الْعَمِيَّا اللَّتِي
لَا تَرَى مَرْدُودَةً مِنْ ذَا غَدَتِ
- أَصْبِرُ .. لَا أَنْظُرُ مِنْهَا السَّنَا.. (۱)
يَصْبِرُ .. لَوْ لَا هُمَا الْكُلُّ هَلَاكَ..
عَيْنُ صُنْعِ الشَّمْسِ وَاللُّطْفِ الْجَزِيلِ
قُطِعَ بِالذَّاتِ .. أَصْلًا مُعَا.. (۲)
أَنَا الْمَوْجُودُ .. ذَا مُتَمَنِّعٍ ..
مَا سِوَاهَا يَرْتَعُ مِنْ ذَا الْمَلَا
أَوْ حَمِيرًا هِيَ بِالذَّاتِ أَحْسِبُ (۳)
مِنْ عَمَى تَرَعَى لَطِيفَ الرُّوضَةِ
..إِذْ لِذَلِكَ اللَّطْفِ أَنَا مَا اهْتَدَتِ..

(۱) نسخه ثانیة - منه السنا - (۲) ای لما علمت ان الانقطاع الجسمانی لایمنع الانقطاع الروحانی لکون عین الصنع لا یقطع عن نفس الصانع اصلا وابدأ وکیف یأخذ الفیض ممکن الوجود من غیر الموجد لانه لا یسکن الانتفاع من العدم فان الرازق هو الله تعالی - (۳) ای ان کان صالح السیرة و مقبول الصفة مثل براق الجنة و الفرس العربی او ان کان سکران الشهوات کالحمیر ای ان کان طالعا جملتهم یأخذون من هذه المرتبة حصه و یحصلون ذوقا -

- (۱) تو مرا باور مکن کز آفتاب صبر دارم من ویا ماهی ز آب
(۲) ورشوم نو مید نومیدی من عین صنع آفتابست ای حسن
(۳) عین صنع از نفس صانع چون برد عین هست از غیر هستی چون چرد (۱)
(۴) جمله هستی ها از این روضه چرند گر براق و تازیان یا خود خرند
(۵) لیک اسب کور کورانه چرد می نه بیند روضه را ز آنست رد

- (۱) مَنْ لَذَا الْبَحْرِ جَمِيعَ الْحَرَكَاتِ
وَجْهَهُ وَجْهَهُ فِي كُلِّ نَفْسٍ
- (۲) هُوَ مَاءٌ مَا لِحَا دَوْمًا شَرِبُ
شَرِبَ حَتَّى لَهُ الْمَاءُ الْأَجَاجُ
- (۳) لَهُ قَالَ الْبَحْرُ مِنْ مَائِي أَشْرَبُ
أَيُّهَا الْأَعْمَى لِكَيْ تَلْقَى الْبَصَرَ
- (۴) وَلَيْدُ الْيَمْنَى هِيَ الظَّنُّ الصَّحِيحُ
مِمَّ جَاءَ .. فَهُوَ عِلْمُ الْيَقِينِ
- (۵) هَا هُوَ مَنْ دَوَّرَ الرُّمَحَ حَضَرَ
تَارَةً مُعْتَدِلًا أُخْرَى تَصِيرُ
- فِي الْوُجُودِ مَا رَأَى وَالْمُمَكِّنَاتُ
نَحْوَ مِحْرَابٍ جَدِيدٍ وَالْتِمَسُ
- لِضَلَالٍ فِيهِ مِنْ بَحْرِ عَذَبٍ (۱)
صِيرَ الْأَعْمَى .. وَمَعْلُولَ الْمَزَاجِ ..
- بِالْيَدِ الْيَمْنَى مِرَارًا وَ اطْلُبِ
.. وَ بَذَا الْفَوْزَ تَوَافِي وَالظَّفَرَ ..
- .. مَنْ هُوَ يَدْرِى الْمَالِجَ وَالْقَبِيحَ ..
.. مَا خَفَى عَنْكَ لَهُ عَيْنًا يَبِينُ ..
- مِنْكَ يَا رُمَحَ وَ أَنْتَ بِالْأَثَرِ (۲)
أَعُوجًا فِي حُكْمِهِ أَنَّى يُدِيرُ

(۱) لما عبر عن مرتبة الألوهية بالروضة شرع معبراً عنها بالبحر - (۲) ای یا غافل عن الفاعل الحقیقی انت فی ید قدرة الفاعل الحقیقی مثل الرمح مدوره و مقلبه موجود و هو الله تعالی فیا ربانی انت رمح الوجود الانسانی تارة تكون مستقیماً و تارة معوجاً فاعلم ان المتصرف فیک هو الله تعالی -

- (۲) وانکه گردشها از این دریا ندید
(۲) اوز بحر عذب آب شور خورد
- هر دم آرد رو بمحراب جدید (۱)
(۳) بحر میگوید بدست راست خور
- تا که آب شور او را کور کرد
(۴) هست دست راست اینجا ظن راست
- ز اب من ای کور تا یابی بصیر
(۵) نیزه گردانی است ای نیزه که تو
- کو بداند نیک و بد را از کجا است
راست می گردی گهی گاهی دو تو

(۱) رو آوردن بمحراب جدید کنایت است از اینکه توجه بغیر حق دارد -

- (۱) فَلشَّمْسِ الدِّينِ مِنْ عِشْقِ بِنَا
وَ إِذَا لَمْ يَكْ هَذَا وَاقِيَا
(۲) يَا ضِيَاءَ الْحَقِّ مُصْبِحَ الْهُدَى
دَاوِيهِ رَغْمًا عَلَى أَتْفِ الْحُسُودِ
(۳) تَوْتِيَاءُ الْكِبْرِيَاءِ عَجَلُ
أَنْ دَوَاءَ ظُلْمَةِ الْخَصْمِ الْأَلْدِ
(۴) ذَاكَ مَنْ لَوْ فَوْقَ عَيْنِ مَنْ عَمَى
لِظْلَامِ مِائَةِ عَامٍ يُزِيلُ
(۵) جُمْلَةَ الْعَمِيَانِ دَاوِ يَا قَمَرُ
(۶) جُمْلَةَ الْعَمِيَانِ غَيْرَ مَنْ حَسَدُ
- وَ غَرَامِ نَحْنُ لَا ظَفَرْنَا
نَحْنُ ذَا الْأَعْمَى نَعِيدُ الرَّائِيَا
وَ حُسَامِ الدِّينِ قَتَالَ الْعِدَا
عَجَلًا.. أَنْتِ أَرْزِلِ عَنْهُ الْقِيُودَ ..
فَعَلَهُ اخْتَصَّ بِهِ ذَا الْعَمَلِ (۱)
وَ الْعِلَاجُ كَانَ يُجَلِّي مَا وَجَدَ
مِائَةَ عَامٍ بِهِ الْغَيِّ نَمَى
عَنْهُ بِالْبَيْتِ مِنَ الدَّلَاطِفِ الْجَزِيلِ
يَا غِرَاسَ الثَّمَرِ أَنْشُرِ لِلثَّمَرِ
دَاوِ فَهُوَ لَكَ جَرٌّ بِالْحَسَدِ

(۱) ان کحل الکبریاء عجل -

- (۱) ما ز عشق شمس دین بی ناخنیم
(۲) هان ضیاء الحق حسام الدین تو زود
(۳) توتیای کبریای تیز فعل
(۴) آنکه گر بر چشم اعمی بر زند
(۵) جمله کوران را دوا کن ای قمر
(۶) جمله کوران را دوا کن جز حسود
- ورنه ما آن کور را بینا کنیم
داروش کن کوری چشم حسود
داروی ظلمت کش است استیزه فعل
ظلمت صد ساله را زو بر کند
ای نهال میوه دار افشان نمر
کز حسودی بر تو می آرد ججود

- (۱) الْجُودُ هَبْ أَنَا ذَاكَ الْحُسُودُ
أَبْدًا بِالرُّوحِ لِي حَتَّى أَنَا
(۲) مَنْ غَدَى الْحَاسِدَ لِلشَّمْسِ الضَّرِيرِ
(۳) أِهْ الْعِلَّةُ فَانْظُرْهَا وَمَا
هِيَ هُوَ فِي قَعْرِ بَيْتٍ لِلْأَبَدِ
(۴) نَفْيِ شَمْسِ الْأَزَلِ كَانَ الْغَرَضُ
ذَا الْمَرَامَ لَهُ قُلْ أَنِّي وَجَدَ
- لَكَ كُنْتَ ابْخُلْ وَ إِيَّاكَ تَجُودُ
اسْحَبِ الرُّوحَ .. كَذَا الْقَى الْفَنَاءُ
عَنْ وُجُودِ الشَّمْسِ بِالْقَهْرِ يَصِيرُ
مِنْ دَوَاءٍ هُوَ رَهْنٌ لِلْعَمَى
وَقَعَ لَمْ يُنْجِهِ كُلُّ أَحَدٍ
لَهُ يَأْتِي وَ مَتَى حِينًا عَرَضُ
حَاسِدٌ لَبَّهِ وَ الرُّشْدَ فَقَدْ

فی بیان وقوع البازی فی وسط البوم فی الخرابات

- (۵) ذَلِكَ الْبَازِي الَّذِي قَدْ رَجَعَا
بَازِيًّا أَعْمَى يَكُونُ مَنْ غُفِلَ
وَالطَّرِيقَ الرَّحْبَ لِلْمَلِكِ جِهْلٌ (۱)
- لِلْمَلِكِ وَ إِلَيْهِ هَرَعَا

(۱) اراد بالملك و السلطان حضرة الخالق تعالى و اراد بالبازی الانبياء و الاولياء
وقعوا فی خرابات الدنيا لاجل المصلحة ثم رجعوا لاساعد القدرة الالهية و اراد بالبازی
الاعمى اهل الغفلة و الضلالة -

- (۱) مر حسودت را اگر چه آن منم
(۲) انکه او باشد حسود آفتاب
(۳) اینت درد بی دوا کوراست آه
(۴) نفی خورشید ازل بایست او
- جان مده تا همچنین جان میکنم
کور میگردد ز بود آفتاب
اینست افتاده ابد در قعر چاه
کی بر آید این مراد او بگو

گرفتار شدن باز میان جفتان پویرانه

- (۵) باز آن باشد که باز آید بشاه
باز کوراست انکه او گم کرده راه

- (۱) ذَالِكَ الْبَازِي عَلَى الْبُومِ وَقَعَ
وَالطَّرِيقُ ضَيَّعَ فَوْقَ الْخَرَابِ
(۲) كُلُّهُ نُورٌ وَمِنْ نُورِ الرِّضَا
(۳) بِالْتُّرَابِ فَوْقَ عَيْنَيْهِ ضَرْبٌ
فِي الْخَرَابَاتِ وَبَيْنَ الْبُومِ قَدْ
(۴) زَادَ هَذَا أَنْ عَلَى رَأْسِهِ كَمْ
مِنْهُ رِيشًا وَجَنَاحًا كَمْ صَفَى
(۵) وَقَعَتْ وَلَوْلَهُ فِي الْبُومِ أَنْ
جَاءَ حَتَّى يَأْخُذَ أَوْ كَانَنَا
(۶) كِكِلَابِ الْقَرْيَةِ مِنْ غَضَبِ
مَزَقَتْ مَرَقَّةً ذَاكَ الْغَرِيبِ
- فِي الْخَرَابَاتِ مَعَ الْبُومِ اجْتَمَعَ
وَقَعَ .. صَارَ لِحُزْنٍ وَ عَذَابٍ ..
لَكِنْ أَعْمَاءُ الْأَمِيرِ لِمَقْضَا
عَنْ طَرِيقٍ نَكَبَ عَكْسًا ذَهَبَ (۱)
أَوْدَعَ ذَا الْبَازِي .. الشَّهْمَ الْأَسَدَ ..
ضَرْبَ الْبُومِ .. لَهُ جَرٌّ الْأَلَمَ ..
قَلَعُوا .. أَوْلَوْهُ صَدًّا وَجَفَا ..
أَصْحَوَا ذَا الْبَازِي الْخَدُوعَ ذُو الْفِتَنِ
يَمْلِكُ فِي مَكْرِهِ أَوْ طَانَنَا ..
كَانَ أَوْ حَقْدٍ بِهَا مُلْتَهَبِ
.. مَنْ عَنِ الْأَوْطَانِ غَابَ وَالْحَبِيبِ ..

(۱) ای ضرب علی عین بصیرته تراب بشریت و اخرجه عن الطريق المستقیم فعدل عن
رؤیة الحقیقة -

- (۱) باز در ویران بر جفدان فتاد
(۲) او همه نور است از نور رضا
(۳) خاک در چشمش زد و از راه برد
(۴) بر سری جفدانش بر سر میزنند
(۵) ولوله افتاد در جفدان که ها
(۶) چون سکان کوی بر خشم و مهیب
- راهر گم کرد و در ویران فتاد
لیک کورش کرد سرهنگ قضا
در میان جغد و ویرانش سپرد
پر و بال نازینش می کنند (۱)
باز آمد تا بگیرد جای ما
اندر افتادند در دلق غریب

- (۱) قَالَ ذَا الْبَازِي مَعَ الْيَوْمِ أَنَا
مَالًا مِنْ ذِي الْخَرَابَاتِ فَدَيْتُ
(۲) فَأَنَا أَرْجِعُ لَا أَبْقَى هُنَا
(۳) أَبَدًا لَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ
بِالْمَقَامِ أَنَا نَحْوُ الْوَطَنِ
(۴) فَبِعَيْنِ أَلَكُمْ هَذَا الْخَرَابُ
بِإِسْوَاهُ سَاعِدُ الْمَلِكِ لَنَا
(۵) وَلَكُمْ قَالَ فَذَا الْبَازِي الْمَقَالُ
كَبِي لَكُمْ يَقْلَعُ عَنْ مُلْكٍ وَمَالٍ
(۶) يَأْخُذُ الدَّوْرَ لَنَا بِالْحَيْلِ
يَقْلَعُ بِالْمَكْرِ مِنْهُ وَالْخِدَاعُ
- هَلْ أَلِيقُ .. الْفَرْقَ كَثُرَ بَيْنَنَا.. (۱)
أَنَا لِلْيَوْمِ .. وَمَا مِنْهَا رَأَيْتُ ..
مِنْ مَلِكٍ كُلِّ مَلِكٍ فِي الدُّنَا
أَيُّهَا الْيَوْمُ فَلَسْتُ عِنْدَكُمْ
أَذْهَبُ .. أَخْلَصُ مِنْ ذِي الْمَحَنِ ..
كَانَ بِالْمَعْمُورِ .. وَالسَّامِي الْقَبَابُ ..
الْمَحَلُّ .. الْخَالِدُ الْعَالِي بِنَا ..
عِنْدَكُمْ كَثُرَ خُدْعًا وَاحْتِيَالًا
.. وَلَكُمْ يَأْتِي الدَّمَارُ وَالْوَبَالُ ..
وَعَنِ الْوَكْرِ لَنَا فِي عَجَلٍ
.. يَمْلِكُ أَيْضًا قِرَانَا وَالْبِقَاعُ ..

(۱) نسخه ثانیه - زاد بیننا -

صد چنین ویران فدا کردم بجغد
سوی شاهنشاه راجع می شوم
نی مقیمم میروم سوی وطن
ورنه ما را ساعد شه باز جاست
تازخان و مان شما را برکند
برکند ما را بسالوسی زوکر

(۱) باز گوید من چو درخوردم بجغد
(۲) من نخواهم بود اینجا می روم
(۳) خویشتن نکشیدای جغدان که من
(۴) این خراب آباد در چشم شماست
(۵) چند گفتا باز حیلست میکند
(۶) خانه های ما بگیرد او بمکر

ذَا.. وَ رَبِّ الْعِزَّةِ الْأَسْمَىٰ الْأَجَلَّ..
 أَكْثَرَ.. وَالْمَكْرُ وَاللَّبْسَ صَنَعَ..
 طِينًا الدُّهْنَ وَ مَا مِنْهُ حَصَلَ
 لَا تُخْلُوا.. فَهُوَ غَيْرُ الْمُؤْتَمَن..
 يُظْهِرُ الْفَخْرَ بِهِ يُمِدِّي الْوَلَه
 سَلِمُوا يُخْرِجُ يُؤَلِّمُنَا الْعَنَاءَ
 أَبَدًا مَا كَانَ ذَاكَ هَلْ يَصِيرُ
 أَنْ لِيَجْنِسَ السُّكَّرَ الصَّبْرُ الْمَذَاقُ
 قَالَهُ فَالْكُلُّ مَعْنَاهُ بِأَنَّ
 طَالِبًا قَرَّبَنِي مِنْ عِظْمِهِ
 ذَا الْكَلَامِ النَّبِيُّ لَيْسَ يُقْبَلُ
 ..لَكُمْ قَالَ لَهُ الْقَدْرُ مُهَانَ..

(۱) قَالَتْنِي أَظْهَرَ عِبَادَ الْجَحِيلِ
 هُوَ مِنْ كُلِّ الْحَرِصِينَ طَمَعُ
 (۲) هُوَ كَالدُّبْسِ مِنَ الْحَرَصِ أَكَلُ
 آيَهَا الْأَحْبَابُ لِلدُّبِ زَمَنُ
 (۳) فَعِنِ السُّلْطَانِ وَ السَّاعِدِ لَهُ
 كَتِي لَنَا نَحْنُ الَّذِينَ مِنْ صَفَاءِ
 (۴) هُوَ جِنْسُ الْمَلِكِ أَوْ جِنْسُ الْوَزِيرِ
 لَا يَتَى اللَّوْزِيَنَةُ التُّومُ أَرَاقُ
 (۵) مَا يَفْعَلُ وَ يَفْكُرُ وَ يَفَنُ
 لِي كَانَ الْمَلِكُ مَعَ حَشَمِهِ
 (۶) ذَا هُوَ الْمَاخُولِيَا لَا يُعْقَلُ
 وَ شِرَاكَ الْأَحْمَقِ الصِّيَادِ كَانَ

ورنه از جمله حریصان برتر است
 دنبه مسپارید ای یاران بخرس
 تا برد او ما سلیمان را از راه
 هیچ باشد لایق لوزینه سیر
 هست سلطان با حشم جویای من
 اینست لاف خام و دام کول گیر

(۱) می نماید سیری آن حیلت پرست
 (۲) او خورد از حرص طین را همچو دبس
 (۳) لاف از شه میزند و ازدست شاه
 (۴) جنس شاه است او و یا جنس وزیر
 (۵) آنچه میگوید ز فعل و فکر و فن
 (۶) اینست خود ما خولیای ناپذیر

- (۱) كُلُّ مَنْ ذَا صَدَقَ مِنْهُ الْمَلِيْدُ
هَلْ يَلِيْقُ مِنْ مَلِيْكَ قَدْرًا
(۲) فَاقْلُ الْبُومِ اِنْ يَضْرِبُ عَلٰى
قُلِّ مِنَ الْمَلِكِ لَكَ اَيْنَ الْمُعِيْنُ
(۳) قَالَ ذَا الْبَاِزِيْ اِذَا مَا كُسِرَا
مَلِكُ الْاَمَلَاكِ مِنْ ذَا جَزَعَا
(۴) مَنْ هُوَ الْبُومُ لَوْ الْبَاِزِيْ لِيَا
(۵) صَنَعَ الْمَلِكُ بِكُلِّ رَبْوَةٍ
مِنْ رُؤْسِ الْبَزَاةِ بِالْاَثَرِ
(۶) فَالْعِنَايَاتُ لَهُ كَانَتْ مُدَامَ
اَذْهَبُ الْمَلِكُ مَعِيَ كَانَ جَالِسٌ
- كَانَ فَالطَّيْرُ الْهَزِيْلُ وَالطَّرِيْدُ
.. صِبْتُهُ بَيْنَ الْمُلُوكِ شُهْرًا ..
مِنْهُ .. يُوَلِّيهِ كَرَبًا وَ بَلَا ..
لَمْ صِيْرَتْ .. اِلَى الْقَدْرِ الْمَهِيْنِ ..
لِي جَنَاحٌ .. اَوْ يُوَافِي خَطْرًا ..
اَصْلَ مَلِكِ الْبُومِ بَتًّا قَلْعًا (۱)
اَتَعَبَ قَلْبِي الْجَفَا سَوَى بِيَا
وَ تِلَالٍ وَ وِهَادٍ قَفْرَةٍ
اَلْفَ اَلْفٍ بَيْدَرٍ فِيْهَا اَقْرَ
حَرْسِي كُلِّ مَكَانٍ وَ مَقَامٍ
.. وَهَوَلِيْ خَيْرُ حَبِيْبٍ وَ اُنَيْسٍ ..

(۱) نسخهٔ ثانیه - ملک الاملاک من ذا غضبا - اصل ملک البوم ذراه هبا -

- (۱) هر که این باور کند زو ابله است
(۲) کمترین جغد از زند بر مغز او
(۳) گفت باز از یک پر من بشکند
(۴) جغد خود چه بود اگر بازی مرا
(۵) شه کند توده بهر شیب و فراز
(۶) پاسبان من عنایات وی است
- مرغک لاغر چه درخورد شه است
مرو را باری گری از شاه کو
بیخ جغدستان شهنشه میکند
دل برنجانند کند با من جفا
صد هزاران خرمن از سرهای باز
هر کجا من میروم شه در پی است

- (۱) فَبِقَلْبِ الْمَلِكِ مِثِّي الْخِيَالُ
مِنْ خِيَالٍ لَوْ خَلَى قَلْبَ الْمَلِكِ
(۲) وَإِذَا مَا طِيرَ لِي فِي الْمَسِيرِ
مِثْلَمَا الشَّعْلَةُ مِنْهُ وَ الضِّيَاءُ
(۳) فَاطِيرٌ مِثْلُ شَمْسٍ وَ قَمَرٍ
(۴) وَ ضِيَاءٌ كُلِّ عَقْلِ فِكْرَتِي
(۵) فَأَنَا الْبَازِي وَ بِي حِرَانٌ قَدْ
مَا هُوَ الْبَوْمُ الْحَقِيرُ كَتِي لَنَا
(۶) فَلَمَّا كَانَ الْمَلِكُ السِّجْنَ قَدْ
حَرَّرَ أَطْلَقَ مِنْ أَسْرِ الْقِيُودِ
- قَدْ أَقَامَ وَلِي كَانَ الْمِثَالُ
فَسَقِيمًا عَادَ .. مَا عَنِّي أَفْكَ ..
فَبَاوَجَ الْقَلْبِ وَ الرُّوحَ اطِيرُ
تَلْهَبُ .. يَلْقَى بِهَا الْقَلْبُ الصَّفَاءُ ..
أَخْرَقَ سِتَرَ السَّمَاءِ فِي نَظَرِ
وَ السَّمَاءُ أَنْفَطَرَتْ مِنْ فِطْرَتِي
صَارَ طِيرُ السَّعْدِ وَ الْبُشْرَى وَجَدَ
يَعْرِفُ السِّرَّ وَ يُبْدِي مَا بِنَا
ذَكَرَ كَمْ مِائَةً أَلْفٍ بَعْدَ
.. تَرَكَوْا الْعِلْمَ وَ سَارُوا لِلشُّهُودِ ..

- (۱) در دل سلطان خیال من مقیم
(۲) چون بیراند مرا شه در روش
(۳) همچو ماه و آفتابی می برم
(۴) روشنی عقلها از فکرتم
(۵) بازم و حیران شود در من هما
(۶) شه برای ما ز زندان یاد کرد
- بی خیال من دل سلطان سقیم
می برم بر اوج دل چون پرتوش
برده های آسمانها می درم (۱)
انفطار آسمان از فطرتم
جغد چه بود تا بداند سر ما
صد هزاران بسته آزاد کرد (۲)

(۱) در حاشیه نسخه لکناهور ذکر کرده که این بیت اشاره بهعراج رسل است و هرگاه مطلق ولی مراد باشد اشاره است بهعراج ولی که معراج روحی دارد - (۲) یعنی حواس جسمانی که در زندان تن بزنجیرهای لذت آنها را بسته اند بواسطه لطف حق بر روح هنگام جذب آزاد میشوند -

- (۱) فَمَعَ الْبُومَ لِي إِذْ فِي نَفْسٍ
أَرْجَعُ فِي نَفْسِي الْبُومَ الْعَنِيدَ
(۲) سَعِدَ الْبُومُ الَّذِي بِالطَّيْرَانِ
وَ لِحُسْنِ الطَّالِعِ مِنْهُ دَرَى
(۳) فَبِي لَوْذُوا لِكَي تَقْدُوا الْبِرَاءَةَ
فَسَلَاطِينَ الْبِرَاءَةِ فِي الدُّنَا
(۴) مَنْ لِمَلِكٍ مِثْلُ ذَاكَ كَانَ الْحَبِيبُ
(۵) كُلُّ مَنْ كَانَ لِسُقْمٍ وَ لِدَاءٍ
هَبَّهُ مِثْلَ النَّايِ أَنْ فَالَانَيْنِ
(۶) مَا لِكَ الْمَلِكِ أَنَا لَسْتُ أَنَا
لِي طَبْلُ الْبَازِي الْمَلِكُ ضَرَبَ
- صَيَّرَ الصَّاحِبَ .. أَذْنِي مُلْتَمَسٌ ..
بَازِيًّا .. فِي سَاعِدِ الْمَلِكِ السَّعِيدِ ..
لِي حَسٍّ وَ رَأَى لِي الدَّوْرَانِ
لِي بِالسِّرِّ .. وَ مَا مِنْهُ جَرَى ..
هَبَكُمْ الْبُومَ تَكُونُونَ ذَوَاتِ
تَرْجِعُونَ وَ تَفُوزُوا بِالْهِنَا
أَيْنَمَا حَلَّ لِمَ عَارَ الْغَرِيبِ
لَمْ فِيهِ الْمَلِكُ كَانَ الدَّوَاءُ
كَانَ مَعَ فَائِدَةٍ فِيهِ قَرِينِ
ضَارِبَ الطَّبْلِ لِكَسْبِ فِي الدُّنَا
مِنْ حَوَالِيهِ .. وَ لِلْأَمْرِ جَلَبَ (۱)

(۱) ای لیست دعوتی و تبلیغی عبثاً و لاجل الصيد بضرب لی السلطان طبل البازی
ای من کثرة محبته لی یدعونی لحضوره من طرف عالم الشهادة و هو عالم الربوبية -

- (۱) يك دم با جفدها دمساز کرد
(۲) ای خنك جفدی که در پرواز من
(۳) در من آویزد تا بازان شويد
(۴) آنکه باشد با چنان شاهی حبیب
(۵) هر که باشد شاه را دردش دوا
(۶) مالك ملکم منم نی طبل خوار
- از دم من جفدها را باز کرد
فهم کرد از نيك بختی راز من
گر چه جفداند شهبازان شويد
هر کجا افتد چرا باشد غریب
گر چونی نالد نباشد بی نوا
طبل بازم می زند شه از کنار

- (۱) طَبْلٌ بِأَزْيِي نِدَاءٌ إِرْجَمِي
(۲) لَسْتُ جِنْسَ الْمَلِكِ عَنْهُ بَعِيدٌ
فِي التَّجَلِّي نُوْرُهُ لُطْفًا أَجْدُ
(۳) لَيْسَتْ الْجِنْسِيَّةُ مَعَهُ بِذَاتٍ
مِثْلَمَا الْمَاءُ التُّرَابَ بِالنَّبَاتِ
(۴) كَانَ بِالْقُوَّةِ لِلْمَنَارِ الْهَوَاءُ
أَخِرَ الْأَمْرِ الْمُدَامُ الطَّبِيعَ قَدْ
- شَاهِدِي الْحَقُّ بِرَغَمِ الْمُدْعَى (۱)
أَنَا لَكِنْ لِي مِنَ الْحِظِّ السَّعِيدِ
.. مَعِيَ قَيْضُهُ جُودًا مُتَّحِدٌ ..
لَا وَلَا شَكْلٌ.. وَكَانَتْ بِالصِّفَاتِ.. (۲)
وَالظُّهُورِ الْجِنْسُ كَانَ فِي الْحَيَاتِ
جِنْسًا.. النُّورَ أَقَامَ وَ الضِّيَاءُ..
جَانَسَ بِالْوَصْفِ.. لَا ذَاتٍ وَحَدٌ.

(۱) المقصود من طبل البازی لفظ ارجمی فی آخر سورة الفجر فی قوله تعالى (یا ایها النفس المطمئنة ارجمی الی ربک راضية مرضية فادخلی فی عبادی و ادخلی جنتی) - (۲) و بهذا يظهر الحديث القدسی (ان الله خلق آدم علی صورته) معناه علی صفته من حیث انه متصف بصفاته من السمع و البصر و العلم و الکلام - ای ان الماء اتی جنس التراب فی الظهور لا من جهة الصورة و الشكل بل من جهة المعنی لان فی الماء صفتی الاحیاء و الانبات و کذا فی التراب صفتا الاحیاء و الانبات و من جهة التریة اتی الباء جنسا للتراب و الا فالماء لیس جنسا للتراب من جهة الصورة بل من جهة المعنی - و کذا فیما ینذکره من الامثال التالية -

- (۱) طبل باز من ندای ارجمی
(۲) من نیم جنس شهنشه دور ازاو
(۳) نیست جنسیت زروی وشکل وذات
(۴) باد جنس آتش آمد در قوام
- حق گواه من بر غم مدعی
لیک دارم در تجلی نور او
آب جنس خاک آمد در نبات
طبع را جنس آمده است آخر مدام

- (۱) جَنَسُنَا إِذْ لَيْسَ جِنْسٌ مَلِكُنَا .. إِذْ لَنَا كَانَ الْوُجُودُ مَمَكِنَا ..
 فَلَمَّا كَانَ الْوُجُودُ فَانِيَا
 (۲) إِذْ فَنَى مِنَّا الْوُجُودُ وَالْعَدَمُ
 كَالْغُبَارِ عِنْدَ رَجُلِ الْفَرَسِ
 (۳) صَارَتِ الرُّوحُ وَ اثَارُ لَهَا
 وَعَلَى هَذَا التُّرَابِ وَجِدَتْ
 (۴) كُنْ تُرَابِ رَجُلِهِ لِلْأَيَّةِ
 تَعْدُو تَاجَ رَأْسٍ مِّنْ جَرَوْا الرِّقَابَ
 لَّهُمْ .. كَانُوا السِّرَاطَ لِلصَّوَابِ ..
 لَوْجُودٍ لَهُ .. كَانَ بَاقِيَا .. (۱)
 وَ بَقِيَ الْفَرْدُ الْوَحِيدَ فِي الْقَدَمِ (۲)
 لَهُ دَرْتُ .. الْغَيْرَ لَمْ التَّمَسِ ..
 بِالتُّرَابِ .. لَهُ دَانَتْ وَ لَهَا .. (۳)
 آيَةُ الرَّجُلِ لَهُ .. فِيهِ بَدَتْ ..
 هَذِهِ حَتَّى بِكُلِّ حَالِهِ
 لَهُمْ .. كَانُوا السِّرَاطَ لِلصَّوَابِ ..

(۱) نسخه ثانیة - لوجود له دوماً باقیا - (۲) ای ادور تحت ارادته کما بدور
 الغبار تحت رجل الفرس ای اکون تحت ارادته بلا اختیار و لا ابعد عنه و اتقرب اليه
 و کذا یقول اهل المعنی بلسان الحال للمباہین بحجاب البشریة (خاک شد جان و نشانیهای او)
 (۳) کانه قدس سره یقول لاهل الصورة وجود الانسان صار تراباً و لقى مرتبة الفناء
 و الروح الحيوانی و اوصافها و اخلاقها صارت له بمنزلة العلامة فعلى تراب ذاك الروح
 و هو الجسد علائم قدم السلطان الحقیقی ای قدرته و ارادته موجودة -

- (۱) جنس ما چون نیست جنس شاه ما
 (۲) چون فنا شد ماى ما او مانند فرد
 (۳) خاک شد جان و نشانیهای او
 (۴) خاک پایش شو برای این نشان
 ماى باشد بهر ماى او فنا
 بیش پای اسب او گردم چو گردد
 هست بر خاکش نشان پای او
 تا شوی تاج سر گردنکشان

- (۱) کَتَبَ لَكُمْ لَا يَخْدَعُ شَكْلِي كُلُّوَا
قَبْلَ نَقْلِي أَنَا عَنْ ذَا الشَّكْلِ .. أَوْ
(۲) فَلَكُمْ مِنْ أَحَدٍ مِنْهُ الطَّرِيقُ
قَصْدَ الصُّورَةِ وَالنَّفْسِ ضَرْبُ
(۳) آخِرُ الْأَمْرِ فَذَا الرُّوحُ الْبَدَنُ
هَلْ لِهَذَا الرُّوحِ أَنَا بِالْبَدَنِ
(۴) شُعْلَةُ نُورِ الْعُيُونِ امْتَزَجَتْ
إِنَّ نُورَ الْقَلْبِ ضَمَنَ قَطْرَةَ
(۵) فَلَأَسَى فِي الْكَيْدِ فِي الرِّثَةِ
مِنْ لُبَابِ الرَّأْسِ وَالْجَوْهَرِ.. قَدْ
نَقَلَ خَمِيرَ لِي وَ مِنْ مَا بِي أَنَّهُلُوا
أَرْحَلُ عَنْكُمْ.. وَ وَجْهِي لَنْ تَرَوْا..
تَضْرِبُ الصُّورَةَ فِي الْجَهْلِ غَرِيقُ
فَوْقَ اللَّهِ لَهُ اللَّبُّ انْقَلَبَ (۱)
لَازِمٌ لِلْأَجَلِ فِيهِ اقْتَرَنَ
شَبَهٌ كَانَ .. بِمَعْنَى وَ بِفَن..
مَعَ دُهْنٍ وَ بِشَحْمٍ مُزِجَتْ
لِلدَّمِ مُسْتَتِرٌ بِالْفِطْرَةِ
السُّرُورُ الْعَقْلُ أَسْمَى خِلْقَةٍ
.. نَزَلَ الْبَاطِنَ كَالشَّمْعِ اتَّقَدْ..

(۱) نسخه تانيه - الروح انقلب -- اي نظر-رتم الى بشرية الانبياء و الاولياء
كالكفار و لم تفحصوا عن حقيقتهم و لم تعلموا ان النبوة غير منافية للبشرية و من فعل
هذا قصد الصورة و في المعنى ضرب نفسه على الرب قال تعالى في حديثه القدسي (من
أهان لي ولياً فقد بارزني بالمحاربة) ثم اجاب البازي يوم الدنيا القاتلين ان بين المرسل
و المرسل الجنسية لازمة فقال (آخر ابن جان با بدت ييوسته است) -

- (۱) تا كه نفيديد شما را شكل من
(۲) اي بسا كس را كه صورت راهزد
(۳) آخر ابن جان با بدن پيوسته است
(۴) تاب نور چشم با پيه است جفت
(۵) شادي اندر گرده وغم در جگر
نقل می نوشيد پيش از نقل من
قصد صورت كرد و بر اللهزد
هيچ ابن جان با بدن مانده است
نور دل در قطره خونی نهفت
عقل چون شمعی درون مغز سر

- (۱) أَفَلَا هَٰذَا التَّعَالِيقُ اللَّتِي
فَالْعُقُولُ عَجَزَتْ مِنْ عِلْمِ مَنْ
(۲) إِنَّ رُوحَ الْكُلِّ قَدَمًا وَصَلَتْ
مِنْهُ رُوحُ الْجُزْءِ دُرًّا مُفْرَدًا
(۳) وَكَمِثِلِ مَرْيَمَ الرُّوحِ الْأَجَلِ
هُوَ فِيمَنْ خَطَفَ الْقَلْبَ الْمَسِيحَ
خَلِيتُ مِنْ كَيْفٍ أَوْ كَيْفِيَّةٍ
مَالَهُ كَيْفِيَّةٌ .. دَوْمًا وَ فَنَ.. (۱)
مَعَ رُوحِ الْجُزْءِ فِيهَا اتَّصَلَتْ
أَخَذَتْ فِي الْجَيْبِ خَلَّتْ مَدَدًا (۲)
بِاتِّصَالِ الْجَيْبِ وَ الدَّرَّ حَمَلٌ (۳)
..بِتَجَلِّيهِ وَ بِالْخُلُقِ الْمَلِيحِ..

(۱) ای الم تکن هذه التعالیق المذكورة بلاکيف و لا كيفية نعم فاذا علمت هذا فاعلم ان العقول عن الکيف و الکيفية عاجزة ای لا تدرك كيفية السرور فی الكلوة و لا الغم فی الکبد و لا العقل فی لب الرأس کذا تعلق الكل فی روح الجزء و تقدير المصراع الاول من البيت الاول (افلا تدری هذی التعالیق اللتی) ای هی اللتی - (۲) المراد من الدر الفیض الالهی و من روح الكل الحقیقة المحمدیة و من روح الجزء الروح الانسانیة فاذا اتصلت بها اخذت منها نوع در اسرار و انوار و وضعتها فی جیب وجودها کما یقول (همچو مریم جان از آن آسیب جیب) - (۳) ای مریم (ع) حملها لعیسی (ع) حمل الروح الجزئی من الروح الکلی للذوق الروحانی -

- (۱) این تعلقها نه بی کیف است و چون عقلها در دانش چونی زبون
(۲) جان کل با جان جزء آسیب کرد
(۳) همچو مریم جان از آن آسیب جیب
جان او درمی ستد در جیب کرد (۱)
حامله شد از مسیح دلفریب

(۱) جان کل کنایت از ذات حق است یعنی اینکه ذات حق بر روح انسان کامل آسیب زد یعنی تجلی نمود و این جان در ستد و در جیب خود کرده و گرفتن در و در جیب گذاردن عبارت از مشاهدات انوار و اخلاق الهیه است -

- (۱) لَا الْمَسِيحُ ذَاكَ مَنْ فِي الْيَابِسِ
كَانَ وَالرُّطْبِ .. وَلَيْلِ دَامِسِ ..
بَلْ هُوَ ذَاكَ الْمَسِيحُ مَنْ سَمِيَ
عَنْ تَقَادِيرٍ .. كَأَمَلِكِ السَّمَاءِ ..
(۲) فَلِرُوحِ الرُّوحِ لَمَّا الرُّوحُ قَدْ
حَمَلَتْ .. شَعَّتْ بَنُورٍ لَا يَحْدُ .. (۱)
فَإِذَا مِنْ مِثْلِ ذِي الرُّوحِ الدُّنَا
صَبَّرَتْ حَامِلَةً ذَاكَ الْهَمَا
(۳) فَإِذَا ذَا الْعَالَمِ أَيْضًا يَلِدُ
عَالَمًا آخَرَ مِثْلَ مَا يُعَدُ
وَلَهُ ذَا الْمَحْشَرِ أَيْضًا يَمِينُ
مَحْشَرًا آخَرَ .. بِالصَّنْعِ يَمِينُ ..

(۱) ای اذا كان کذا لما قبل اهل الکون الاستفاضة و الاستنارة من روح الروح و حملها الانسان الکامل ولد کوناً آخراً و عالمياً معنوياً و هو فی الحقيقة عالم الآخرة الذى هو عالم ظهور حقيقة کل شیئى ذیرى لهذا الحشر الصورى حشر آخر و تظهر من هذه الحالة و الاجتماع و القيامة قیامة اخرى باعتبار تجدد الامثال و فی کل آن تكون قیامة و القیامات ثلاث صغری و هی انبعث المیت بعد الموت الطبیعی فی البرزخ والوسطی و هی البعث بعد الموت لاجل الحیة القلبية فی عالم القدس و القیامة الکبرى و هی البعث لاجل الحیة الحقيقية بعد الفناء بالله عند البقاء بالله -

- (۱) آن مسیحی نی که برخشک و تراست
آن مسیحی کنر مساحت بر تراست
(۲) پس زجان جان چو حامل گشت جان
از چنین جانی شود حامل جهان (۱)
(۳) پس جهان زاید جهان دیگرى
این حشر را و نماید محشرى

(۱) یعنی جان انسان کامل چونکه حامل ذات باسما و صفات شده پس از یاری وى همه جهان حامل میشود و از این جهان جهان دیگرى پدید مى آید و محتمل است که اشاره بتجدد امثال است و اینکه هر عالمی که نوزائیده مى شود از عالمی است که در سابق بوده است -

- (۱) اَنَا الْمَحْشَرُ لَوْ قُلْتَ مُدَامَ لَهُ عَدَدَتْ وَ أَسهَبْتَ الْكَلَامَ
 اَنَا عَنْ شَرْحِي لِهَذَا الْمَحْشَرِ قَاصِرُ الْعِدِّ قَلِيلُ النَّظَرِ
 (۲) ذَا الْكَلَامِ هُوَ بِالْمَعْنَى غَدَا قَوْلَ يَا رَبِّي إِلَى الْحَقِّ هَدَى (۱)
 فَالْحُرُوفُ بِالْصَّفَا وَ الْمَعْرِفَةُ كُنَّ فَخَّ نَفْسٍ حُلُو الشُّفَّةِ
 (۳) كَيْفَ بِالتَّقْصِيرِ يَبْدُو أَوْ يَبِينُ بِسُكُوتٍ.. لَيْسَ يَبْكِي بِأَنْيْنٍ..
 إِذْ يَا رَبِّي لَبَّيْكَ وَصَلْ لَهُ مِنْهُ.. وَ أَجَابَ مَا سَأَلَ..
 (۴) تَوَجَّدُ لَبَّيْكَ لَا تَقْدَرُ أَنْ تَسْمَعَ.. لَيْسَتْ بِحَرْفٍ أَوْ يَفْنَى..
 بَلْ لَهَا تَقْدَرُ رَأْسًا لِقَدَمٍ أَنْ تَذُوقَ.. حَاوَةَ مِنْذُ الْقَدَمِ..

فی بیان حکایة العطشان ورمیه اللبن فی الماء

- (۵) كَانَ فَوْقَ ضِفَّةِ النَّهْرِ جِدَارٌ شَاهِقٌ زَادَ بِنَاءً وَ قَرَارٌ
 وَ عَلَى رَأْسِ الْجِدَارِ جَلَسَا ظَامِيٌّ مَحْزُونٌ شَبَّ قَبَسًا

(۱) اراد بالفم الحلو قول رب العذرة لعبده لبيك فان العبد يصيد معناها فيكون قول العبد يا رب سببا لقول الله للعبد لبيك -

- (۱) تا قیامت گر بگویم بشمرم من ز شرح این قیامت قاصر
 (۲) این سخنها خود بمعنی یا ربی است حرفها دام دم شیرین لبی است
 (۳) چون کند تقصیر پس چون تن زند چونکه لبیکش بیارب میرسد
 (۴) هست لبیکی که نتوانی شنید لبیک سر تا پای بتوانی چشید

گلوخ انداختن آن نشنه از سر دیوار در جوی آب

- (۵) بر لب جو بود دیواری بلند بر سر دیوار تشنه دردمند

- (۱) فَمِنْ الْمَاءِ الْجِدَارُ مَنَعًا
هُوَ مِثْلُ السَّمَكِ الْمَاءَ طَلَبَ
- (۲) بَغْتَةً فِي الْمَاءِ أَلْقَى لِبَنَةً
جَاءَ صَوْتُ الْمَاءِ لَبَّيْكَ وَصَلَ
- (۳) كَخِطَابِ الْحَبِّ حُلُوً وَ لَذِيذَ
أَسْكَرَ سَوَاهُ فِي قَلْبِ ثَمَلِ
- (۴) مِنْ سَمَاعِ الصَّوْتِ لِلْمَاءِ رَجَعُ
لِلْجِدَارِ ذَاكَ قَذَافُ اللَّبَنِ
- (۵) صَوْتُ الْمَاءِ لَهُ يَعْنِي أَنْتَبَهُ
لَكَ فِي ضَرْبِي بِهَذِي اللَّبَنِ
- (۶) فَلَهُ الظَّامِيُّ قَالَ مَرَّتَيْنِ
أَنَا مِنْ ذِي الصَّنْعَةِ مِثْنِي أَيْدَا
- لَهُ .. مَا أَنْ مِنْ ظَمَاهُ جَزَعًا ..
وَلَهُ حَنٌّ .. وَ أَنْ وَ نَدَبٌ ..
كَالْخِطَابِ السَّمْعَ مِنْهُ مَرَّةً
لَهُ .. بِالنُّورِ وَ بِالْفَيْضِ اتَّصَلَ ..
صَوْتُ ذَا الْمَاءِ لَهُ مِثْلُ النَّبِيذِ
عَاشِقُ بِالرُّوحِ عَانِ مُبْتَلِ
ذَلِكَ الْمُتَحِنُّ الْوَارِي وَلَعُ ..
وَلَهُ الْقَلَاعُ .. فِي عِلْمٍ وَ فَنٍّ ..
أَنْتَ مَا الْفَائِدَةُ لَا تَشْتَبَهُ
لِي .. أَوْ ضَحَّهُ بِقَوْلِ حَسَنِ ..
أَجْدُ فَائِدَةً لِي وَ اثْنَتَيْنِ
مَا بَقِيَتْ لَا أَكْفُ أَبَدًا

از پی آب او چو ماهی زار بود
بانگ آب آمد بگوشش چون خطاب
مست کرد آن بانگ آبش چون نبید
گشت خشت انداز و از آنجا خشت کن
فایده چه زین زدن خشتی مرا
من از این صنعت ندارم هیچ دست

(۱) مانعش از آب آن دیوار بود
(۲) ناکهان انداخت او خشتی در آب
(۳) چون خطاب یار شیرین و لذیذ
(۴) از سماع بانگ آب آن متحن
(۵) آب میزد بانگ یعنی هی ترا
(۶) تشنه گفت آیا مرا دو فائده است

- (۱) مَرَّةً أُولَى اسْتِمَاعِ الصَّوْتِ مِنْ
إِذْ هُوَ لِلظَّامِّينَ كَالرَّبَّابِ
(۲) صَوْتُهُ الصَّوْتُ لِإِسْرَافِيلَ قَدْ
بِهِ لِلْأَمْوَاتِ تَحْوِيلٌ بَدَأَ
(۳) أَوْ كَصَوْتِ الرِّعْدِ فِي فَصْلِ الرَّبِّيعِ
(۴) أَوْ عَلَى الدَّرْوِيشِ فِي وَقْتِ الزَّكَاةِ
(۵) أَوْ كَمِثْلِ نَفْسِ الرَّحْمَنِ مِنْ
جَانِبِ أَحْمَدَ مِنْ دُونِ فَمِ
- ماءٍ .. الْقَلْبُ بِهِ دَوْمًا فُتِنَ.. (۱)
.. بِهِ مِنْ لَبَّيْكَ قَدْ جَاءَ الْخَطَابُ ..
أَشْبَهَ .. مَعَ صُورِهِ الْمِثْلَ وَجَدَ ..
مِنْ مَمَاتٍ لِحَيَاتٍ قَدْ هَدَى
فِيهِ لِلْبُسْتَانِ كَمْ نَقَشَ بَدِيعُ
أَوْ عَلَى الْمَجْبُوسِ إِبْلَاحُ النِّجَاةِ (۲)
هَبَّ بِالنَّفْحَةِ مِنْ نَحْوِ الْيَمَنِ
لَا وَ لَا حَرْفٍ وَ أَيْ كَلِمٍ

(۱) نسخهٔ ثانیه - کان فی لحن بری کالرباب به من لیبیک قد جاء الخطاب بناء
على ان كلمة الرباب بمعنى المطر والترجمة الاولى بناء على انها بمعنى آلة السماع -
(۲) نسخهٔ ثانیه - اخبار النجاة -

- (۱) فائده اول سماع بانگ آب
(۲) بانگ او چون بانگ اسرافیل شد
(۳) یا چو بانگ رعد اُیام بهار
(۴) یا چو بر درویش هنگام زکات
(۵) چون دم رحمن بود کان از یمن
- کو بود مر تشنگانرا چون رباب
مردہ رازین زندگی تحویل شد
باغ مییابد از او چندین نگار
یا چو بر مجبوس پیغام نجات
میرسد سوی محمد بی دهن

- (۱) أَوْ كَرِيحٍ أَحْمَدَ الْمُرْسَلِ إِنْ
جَاءَ بِالشُّفْعَةِ لِلْمَعَاصِي الْحَزَنُ
- (۲) أَوْ كَرِيحٍ يُوسَفَ السَّامِي اللَّطِيفُ
هَبَّ فِي رُوحٍ لِيَعْقُوبَ النَّحِيفُ
- (۳) أَوْ كَمَا جَاءَ رَسُولُ الْكِيمِيَاءِ
لِلنُّحَاسِ الْأَسْوَدِ الْعَارِي الضِّيَاءِ
- أَنْ هَلُمَّ يَا بَلِيدُ الذَّهَبِ
عُدْتُ . بِاللُّطْفِ . النُّحَاسُ ذَهَبًا ..
- (۴) أَوْ كَمَا مَجْنُونٌ مِنْ لَيْلَى الْكَلَامِ
سَمِعَ .. هَاجَ هِيَامًا وَ غَرَامًا ..
- أَوْ كَمَا وَيَسَ إِرَامِينَ الْخَبَرِ
أَرْسَلَ .. وَالْوَعْدَ بِالْوَصْلِ ذَكَرًا ..
- (۵) مَرَّةً أُخْرَى فَكُلَّ لِبْنَةٍ
أَنَا مِنْ ذَا أَقْلَعُ بِالْمَرَّةِ (۱)
- أَرْنُو لِلْمَاءِ الْمَعِينِ وَ الْحَيَاةِ
.. أَبْعُدْ عَنِ ذَا السَّبَاتِ وَالْمَمَاتِ ..
- (۶) لَوْ يَنْقُصُ اللَّبْنُ ذَاكَ الْجِدَارِ
أَرْفِيعُ يَقْصُرُ يَدُنُوْهُ اعْتِبَارُ

(۱) نسخه نانية - اقلع عن بكرة -

كان بمعاصی در شفاعت میرسد
میزند مرجان یعقوب نحیف
میرسد پیغام کای اُبله بیا
یا فرستد ویس رامین را پیام
بر کنم آیم سوی ماء معین
پست تر گردد یقین ای هوشمند

(۱) یا چو بوی احمد مرسل بود
(۲) یا چو بوی یوسف خوب لطیف
(۳) یا سوی مسّ سیه از کیمیا
(۴) یا ز لیلی بشنود مجنون کلام
(۵) فائده دیگر که هر خشتی کزین
(۶) گر کمی خشت دیوار بلند

- (۱) فَيَقِينًا يَا لَيْبُ بِالْقَصْرِ
فَصَلُّهُ كَانَ لَوْصِلَ زَمَنًا
(۲) جَاءَتْ السَّجْدَةُ قَلْعَ لِبْنَةٍ
قَلْعُ ذِي اللَّيْنَةِ وَالطَّيْنِ اللَّزْبِ
(۳) ذَا الْجِدَارِ مَا بَقِيَ بِالرَّقْبَةِ
فَلِهَذَا الرَّأْسِ صَارَ مَا نَعَا
(۴) فَعَلَى مَاءِ الْحَيَاتِ أَبَدًا
مَا لِيَذَا الْجِسْمِ التَّرَائِي النَّجَاةُ
(۵) فَعَلَى رَأْسِ الْجِدَارِ كُلِّ مَنْ
فَيَقْلَعُ اللَّيْنِ وَالْحَجَرِ
- لِلْجِدَارِ الْقُرْبُ لِلْمَاءِ ظَهَرَ (۱)
بِالدَّوَاءِ .. وَ الْبُلُوغُ لِلْمُنَى ..
.. كَرْبَةٍ فِيهَا جَمِيلُ الْقُرْبَةِ ..
أَوْجَبَ الْقُرْبَةَ وَأَسْجَدَ وَ اقْتَرَبَ
عَالِي الصُّنْعِ جَلِيلُ الْعَقَبَةِ (۲)
أَنْ يَكُونَ سَاجِدًا أَوْ خَاشِعًا
مَا قَدَّرْتَ زَمَنًا أَنْ تَسْجُدَ
لَمْ تَجِدْ .. فَهُوَ السُّبَاتُ وَالْمَمَاتُ ..
عَطَشًا أَكْثَرَ كَانَ وَمِخَنَ
أَسْرَعُ .. أَذْنَى لِنَيْلِ الْآثَرِ ..

(۱) ای کل طالب قلعه لبنة صفة من اوصاف البشرية و الاخلاق النفسانية فهي قرب
درجة لماء الحياة الحقيقية و التعليمات الذاتية حتى اذا قلعه هذا العاطف بالكلية وصل لقرب
ربه - قال تعالى في سورة الفلق في حق الذي ينهى عبدا اذا صلى و هو ابو جهل باسمحمد
« و اسجد واقترب » - (۲) نسخة ثانية - كؤد العقبة -

فصل آن درمان وصلی میشود
موجب قربت که و اسجد واقترب
مانع این سر فرود آوردن است
تا نیابی این زن خاکی نجات
زود تر برمی کند خشت و مدر

(۱) بستی دیوار قریبی میشود
(۲) سجده آمد کندن خشت ازب
(۳) تا که این دیوار عالی کردن است
(۴) سجده نتوان کرد بر آب حیات
(۵) بر سر دیوار هر کو تشنه تر

- (۱) مَنْ بِصَوْتِ الْمَاءِ مِنْ عَشْقٍ يَزِيدُ .. وَطَرِيدَ النَّهْرِ وَالرِّيِّ يُرِيدُ ..
 فَكَبِيرَ اللَّبَنِ دَوْمًا قَلَعٌ مِنْ حِجَابٍ .. وَالظَّمَا مِنْهُ قَمَعٌ ..
 (۲) فَبِصَوْتِ الْمَاءِ حَتَّى الْعُنُقَا مِلْيَ خَمْرًا هُوَ وَ الْبُلُقَا (۱)
 لَا سِوَاهُ وَالصَّدَى الْغَيْرُ الْغَرِيبُ سَمِعَ مِنْهُ .. وَ كَانَ كَالرَّقِيبِ ..
 (۳) سَعِدَ رُوحًا مِنْ الْوَقْتِ اغْتَمَمَ مِنْذُ أَيَّامِ الشَّبَابِ وَ الْقِدَمِ (۲)
 نَصَبَ فُخَّهُ وَ الصَّيْدَ قَمَصَ شَمَرَ لِلْوَقْتِ عَبَى الْفُرَصِ (۳)
 (۴) فَيَذِي الْأَيَّامِ كَانَتْ قُدْرَةُ صِحَّةَ لِلْقَلْبِ عَزَمَ قُوَّةُ

(۱) ای صار من صوت الماء مملوا بالدوق و الصفاء ای خلص من محبة السوى و استغرق نى اثر لبیک خالقه الى العنق و الاجنبى لا يسمع من صوت الماء غير بلق و هو الظاهر منه عند قذف الحجر فيه و لا يستفيض من الدوق المعنوى - (۲) نسخة ثانية - يا صفى روحاً من الوقت اغتمم - (۳) نسخة ثانية - نصب الفخ له الصيدقنص -

- (۱) هر که عاشق تر بود بر بانگ آب او کلوخ زفت بر کند از حجاب
 (۲) او ز بانگ آب پر می تا عنق نشود بیگانه جز بانگ بلق (۱)
 (۳) ای خنک آنرا که او ز ایام پیش مقنم دارد گذارد دام خویش
 (۴) اندر آن ایام کش قدرت بود صحت و زور دل و قوت بود

(۱) شراح گفتند مراد از بلق آوازی که در آب پیدا میشود از انداختن سنگ و مناسب مقام نیز همانست - در قاموس برای کلمه بلق چندین معنی نگاشته از آن جمله معنی خام و بیهودگی است محتمل است در این بیت همین معنی هم مراد باشد -

- (۱) وَالشَّبَابُ مِثْلُ بُسْتَانٍ نَضِرُ
يُوصِلُ مَنْ غَيْرِ بَطْءٍ وَقُصُورُ
(۲) بِعُيُونِ الْقُوَّةِ وَالشَّهْوَةِ
خَضِرَةٌ رِيَانَتُهُ أَرْضُ الْبَدَنِ
(۳) يَا لَهُ بَيْتٌ رَفِيعٌ كَمْ سَمِي
مُسْتَوِي الْأَرْكَانِ مِنْ غَيْرِ بَاطٍ
(۴) إِصْحَاحُ رِيْعَانِ الشَّبَابِ يَا وَلَدَ
إِخْفِضِ الرَّأْسَ وَلَا تَخْشِ الْخَطَرَ
(۵) قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَ الْمَشِيبُ بِالْعَدَدِ
- عِطْرُ غَضُّ وَ رِيْحَانُ خَضِرُ
ثَمَرًا يَانِعَ أَنْوَاعَ الزَّهْوَرُ
مَنْ هِيَ تَجْرِي بِكُلِّ قُوَّةٍ
تَرْجَعُ .. تَزْهَرُ بِالْوَرْدِ الْحَسَنِ
لَهُ سَقْفٌ .. نَاطِحَ نَجْمِ السَّمَاءِ
لَا وَلَا تَخْلِيطُ مُمْتَدِّ السِّرَاطِ
إِغْتَنِمِ .. فَالْمَرْءُ مَا جَدَّ وَجَدَّ
وَاقْلَعِ اللَّبَنَةَ دَوْمًا وَالْحَجَرَ
جَيْدَكَ يُلَوِّي بِحَبْلِ مِنْ مَسَدٍ

- (۱) وان جوانی همچو باغ سبز و تر
(۲) چشمه های قوت و شهوت روان
(۳) خانه معمور و سقفش بس بلند
(۴) هین غنیمت دان جوانی ای پسر
(۵) پیش ازین کایام پیری در رسد
- میرساند بی دریغی بار و بر
سبز میگردد زمین تن بدان
معتدل ارکان بی تخلیط و بند (۱)
سر فرود آور بکن خشت و مدر
گردنت بندد بحبل من مسد

(۱) تخلیط و بند کنایه از تدبیر است یعنی بدون تدبیر و علاج ارکان
معتدل اند و در بعض نسخ (بی تخلیط بند) بدون واو ذکر شده است -

- (۱) وَ التُّرَابُ الْمَالِحُ الرَّخْوُ الْمَهِيلُ
 فِي التُّرَابِ الْمَالِحِ انْتَبَتَ الْحَسَنُ
 (۲) قُطِعَ الْمَاءُ إِنْ مَاءُ الشَّهْوَةِ
 هُوَ مِنْ نَفْسِهِ وَ الْغَيْرُ بِهِ
 (۳) حَاجِبَاهُ مِثْلُ شَكْلِ الذَّنْبِ
 وَ عَلَى عَيْنَيْهِ قَدْ غَشَى الْبَلَلُ
 (۴) وَ مِنَ الشَّيْخُوخَةِ الْوَجْهَ حَكَى
 نَطَقَهُ وَ الطَّعْمُ مَعَ أَسْنَانِهِ
 (۵) ظَهَرَهُ اثْنَيْنِ غَدَى الْقَلْبُ رَجِيفُ
 يَدُهُ وَ الرِّجْلُ كَالْخَيْطِ التَّوَى
 عَادَ لَا يُجْدِي.. وَلَا النِّزْرَ الْقَلِيلُ..
 لَيْسَ يَنُمُو بَتَّةً مَرَّ الزَّمَنُ
 دَائِمًا مِنْهُ وَ مَاءُ الْقُوَّةِ
 مَالَهُ نَفْعٌ وَ لَمْ يَنْتَبِهْ
 أَسْبَلًا تَحْتًا.. شِعَارُ الْعَطَبِ..
 فَهُمَا لَا يَنْظُرَانِ فِي الْعَمَلِ..
 ظَهَرَ ضَبٌّ.. وَ مِنَ الضَّعْفِ شَكَى.. (۱)
 عَجَزَتْ.. خَرَّ عَلَى أَرْكَانِهِ..
 ضَوْعُفَ وَ الْجِسْمُ مَهْزُولًا نَحِيفُ
 وَ كَلْبُ الْقَلَمِ الْجِسْمُ ضَوْى..

(۱) نسخه ثانیة - ظهر ضب و من الضعف اتکا - نسخه ثانیة - للمصراع الاول -
 - و لتشیج به الوجه حکی -

- (۱) خاک شوره گردد و ویران و سست
 (۲) آب زور و آب شهوت منقطع
 (۳) ابروان چون پاردم زیر آمده
 (۴) از تشنج رو چو پشت سوسمار
 (۵) پشت دو تا گشته دل سست و طپان
 هرگز از شوره نبات خوش نرست
 او ز خویش و دیگران نا منتفع
 چشم رانم آمده تاری شده (۱)
 رفته نطق و طعم دندانها زکار
 تن ضعیف و دست و پا چون ریسمان

(۱) پاردم افسار را هم گویند -

- (۱) شَعْرُهُ فِي الرَّأْسِ كَالثَّلَجِ وَمِنْ
حَذَرِ الْمَوْتِ .. وَ ضَعْفٍ قَدْ كَمَنْ ..
كُلُّ أَعْضَاءٍ لَهُ مِثْلَ الْوَرَقِ
تَرُجُفُ .. مَنْ تَعَبَ أَوْ مِنْ فَرَقِ ..
(۲) فَالْنَّهَارُ مَا لَهُ وَقْتُ الْبَدَنِ
أَعْرَجُ وَ الْمَعْمَلُ صُنْعاً وَ فَنَ
خُرِبَ طَالَ الطَّرِيقُ وَ الْعَمَلُ
مَا لَهُ وَزَنَ .. قُرَيْنَ بِالْفَشْلِ ..
(۳) فَجُدُورُ الْعَادَةِ السَّيِّئَةِ
أُحْكِمْتُ لِلْقَاعِ كُلِّ قُوَّةَ
نَقَصْتُ .. عَادَ أُسِيراً لِلْعَنَا
.. بَعْدَ أَيَّامِ السُّرُورِ وَ الْهَنَا

حکایتی من امر شخصاً بزرع الشوك على رأس الطريق ثم رحم الناس

و خاف عليهم فقال له اقلع الشوك عن رأس الطريق

- (۴) مِثْلَ ذَلِكَ الرَّجُلِ الْفِظُّ الْمَلِيحُ
بِالْكَلَامِ فَعَلَ الْفِعْلَ الْقَبِيحَ (۱)
مِنْ غِرَاسِ الشَّوْكِ عَمْدًا فِي الْوَسْطِ
لِلطَّرِيقِ غَرَسَ .. أَبْدَأُ الشَّطْطِ ..

(۱) ای صارت جذور صاحب الفعل القبیح فی مثابة شخص هو خشن و کلامه لطیف
ای لا یقبل النصیحة و فی الظاهر فی المکالمه حسن فكان ذلك الشخص لعدم انقیاده لاوامر
ربه زرع فی وسط الطريق شجرة شوك -

- (۱) موی برسر همچو برف از بیم مرگ
جمله اعضا لرز لرزن همچو برگ
(۲) روز بیکه لاشه لنگ وره دراز
کارگه ویران عمل رفته ز ساز
(۳) بیخهای خوی بد محکم شده
قوت بر کندن آن کم شده

حکایت فرمودن خار بن نشاندن شخصی بر سر راه و رحمت رسانیدن

و فرمودن او را که خار را از سر راه برگز

- (۴) همچو آن شخص درشت و خوش سخن
در میان ره نشاند او خار بن

- (۱) كُلُّ مَنْ مَرَّ لَهُ لَأَمٌ وَقَالَ
 (۲) فَغِرَّاسُ الشَّوْكِ هَذِي كَمْ نَمَتْ
 بِالْجِرَاحَاتِ لَهَا رِجْلُ الْوَرَى
 (۳) وَ ثِيَابُ الْخَلْقِ بِالشَّوْكِ الْكَثِيرِ
 وَ الدَّرَاوِشُ يَنْخَسِرُ الرِّجْلُ كَمْ
 (۴) وَ أَمِيرُ الْبَلَدِ لَمَّا يَجِدُ
 فَلَهُ قَالَ نَعَمْ يَوْمًا أَنَا
 (۵) مُدَّةٌ قَالَ غَدًا أَوْ بَعْدَ غَدٍ
 أَمُتَلَّ بِالْوَعْدِ حَتَّى ذِي الْغِرَّاسِ
- وَيَذَاكَ أَقْلَعَهَا فَمَا أَجْدَى الْمَقَالِ
 كُلُّ أَنْ يَاتِسَاقٍ وَ سَمَتْ (۱)
 غَرِقَتْ بِالْدَمِّ.. وَ الْقَلْبُ وَرَى..
 خُرِقَتْ ضَاقَ عَلَى النَّاسِ الْمَسِيرُ (۲)
 بِكَيْتٍ وَجَدًا.. وَضَجَّتْ مِنْ أَلَمٍ..
 قَالَ أَقْلَعَهَا لِهَذَا لَا تَعُدْ (۳)
 أَقْلَعُ أَرْفَعُ.. لِلْخَلْقِ الْعَنَاءُ..
 وَاعِدًا يُقْلَعُهَا كَلًّا يَجِدُ
 شَجَرًا صَارَتْ قَوِيًّا بِالْأَسَاسِ

(۲) نسخه ثانیه - مزقت ضاق علی الناس المیسر -

(۱) نسخه ثانیه - باسقات و ست -

(۳) اراد بالحاكم المرشد -

پس بگفتندش بکن او را نکنند
 پای خلق از زخم او پر خون شدی
 پای درویشان بخستی زار زار
 گفت آری برکنم روزیش من
 شد درخت خار او محکم نهاد

(۱) ره گذاراناش ملامت گر شدند
 (۲) هر دمی آن خار بن افزون شدی
 (۳) جامه های خلق بدریدی ز خار
 (۴) چون بجدا حاکم بدو گفت این بکن
 (۵) مدتی فردا و فردا وعده داد

- (۱) فَلَهُ الْحَاكِمُ قَالَ مَنْ وَعَدَ
لِلْأَمَامِ أَنْتَ وَخَلْفًا شَغَلْنَا
(۲) فَلَهُ الْغَارِسُ يَا عَمِيَّ قَالَ
لَهُ قَالَ الْحَاكِمُ عَجَلٌ وَ لَا
(۳) أَنْتَ يَا مَنْ قُلْتَ لِي هُذِي أَنَا
جَاءَ أَوْ مَرَّ زَمَانٌ يَغْدُرُ
(۴) بِشَبَابٍ زَادَ تِلْكَ الشَّجَرَةَ
ذَلِكَ الْقَالِعُ بِالشَّيْبِ يَزِيدُ
(۵) بِقِيَامٍ وَ قُوَى ذِي الشَّجَرَةَ
وَ مُرِيدُ قَلْعِهَا فِي الْكِبَرِ
- أَعَوَجَ الْوَعْدُ.. وَلِذْ كَذِبِ اسْتَعَدَّ..
.. لَا تَخْلِي رَاجِعًا عَنْ قَوْلِنَا..
بَيْنَتَا الْإِيَّامَ كَثُرَ وَ طَوَالَ
تَمِطِلُ الدِّينَ لَنَا.. بَيْنَ الْمَلَأُ..
أَقْلَعُ فِي كُلِّ يَوْمٍ الدُّنَا
..فَمَتَى تَفْعَلُ مَا ذَا تُؤْمَرُ..
وَاللَّتِي سَأَتَتْ تَصِيرُ النَّصْرَةَ (۱)
وَلَهَا يَضْطَرُّ طَوْعَ مَا تُرِيدُ
.. مَا بِهِ تَنْمُو تُعِيدُ ثَمَرَهُ..
وَ بِنُقْصَانٍ .. ضَعِيفُ الْأَثَرِ..

(۱) قال (ع) بهرم ابن آدم و بقیی معه اثنتان الحرص و طول الامل -

- (۱) گفت روزی حاکمش ای وعده کث
(۲) گفت ایام یا عم بیننا
(۳) تو که میگوئی که فردا این بدان
(۴) آن درخت بد جوان تر میشود
(۵) خاربن در قوت و برخاستن
- پیش آ در کار ما واپس مغر
گفت عجل لا تماطل دیننا
که بهر روزی که می آید زمان
وین کننده پیر و مضطر میشود
خارکن در سستی و درکاستن

- (۱) هِيَ فِي كُلِّ أَوَانٍ وَ نَفْسٌ
وَهُوَ فِي كُلِّ أَوَانٍ يَبْسَا
(۲) هِيَ تَزْدَادُ شَبَابًا وَ كَمَالًا
عَجَلًا كُنْ وَلَكَ الْعَمَرُ الثَّمِينُ
(۳) فِغْرَاسُ شَجَرِ الشَّوْكِ لَكَ
اِخْرَ الْأَمْرِ مِرَارًا جَرَحًا
(۴) أَنْتَ مِنْ خُلُقِكَ كَمْ مِنْ مَرَّةٍ
مَا لَكَ حِسٌّ بِلَا حِسٍّ كَثِيرٍ
(۵) إِنْ غَفَلْتَ عَنْ جِرَاحٍ غَيْرِكَ
(۶) ذَا بِهِمْ كَانَ فَهَلْ أَنْتَ غَفَلْتَ
لَمْ تَكُ الْغَافِلُ لَا أَنْتَ عَذَابُ
- رَطْبَةً زَاهِيَةً مِثْلَ الْقَبَسِ
زَادَ مِنْ حُزْنٍ وَضَاقَ نَفْسًا..
وَهُوَ يَزْدَادُ مَشِيئًا وَ نَكَالًا
وَالْحَيَاتُ لَا تَضَعُ.. تَعْدُوا الْغَيْنِ..
كُلَّ خُلُقٍ سَيِّئٍ اِدْرِ بِكَ
رِجْلَكَ ذَا الشَّوْكِ سَوَى قُرْحًا
قَدْ جُرِحْتَ فَهُوَ كَالشَّوْكِ
صِرْتَ لِلْغَفْلَةِ.. وَ النَّفْسِ أُسِيرٌ..
مَنْ مِنَ الْخُلُقِ الَّذِي سَاءَ بِكَ
عَنْ جِرَاحٍ لَكَ بِالْخُلُقِ جَعَلْتَ
نَفْسَكَ وَ الْغَيْرِ.. أَهْلٌ لِلْعِقَابِ..

خار کن هر روز زار و خشک تر
زود باش و روزگار خود میر
بار ها در پای خار آخر زد
حس نداری سخت بی حس آمدی
که ز خلق زشت توهست آن رسان
تو عذاب خویش و هم بیگانه ای

(۱) خار بن هر روز و هر دم سبز و تر
(۲) او جوان تر میشود تو پیر تر
(۳) خار بن دان هر یکی خوی بدت
(۴) بارها از خوی خود خسته شدی
(۵) گرز خسته گشتن دیگر کسان
(۶) غافل ی باری ز زخم خود نه ای

- (۱) أَوْخِذِ الْفَاسَ وَكُنْ مِثْلَ الرِّجَالِ
وَإِلْهَذَا الْبَابِ بَابِ خَيْبَرِ
- (۲) أَوْ إِلْهَذَا الشَّوْكَ أَوْصِلْ بِالزَّهْرِ
وَمَعَ نَارٍ ذَكَتْ نُورَ الْحَبِيبِ
- (۳) كَيَّ لَهُ النُّورُ يَجْرُ النَّارَ لَكَ
وَصَلَّهُ الشَّوْكَ لَكَ الْوَرْدَ النَّضِرُ
- (۴) فَمِثَالُ سَقَرٍ أَنْتَ وَذَا
أَمْكَنَ لِلْمُؤْمِنِ فِي النَّارِ .. لَا
- (۵) فَالْنَّبِيِّ قَالَ مِنْ قَوْلِ سَقَرٍ
مِنْكَ هَا إِنِّي إِلَيْكَ خَاضِعَةٌ
- أَنْتَ كُنْ مِثْلَ عَلِيٍّ فِي النَّزَالِ
إِقْلَعْ .. أَقْذِفْهُ كَمِثْلِ الْحَجَرِ ..
وَالْوُرُودِ وَبَنُورِ كَمِ زَهَرٍ
أَوْصِلْ .. أَحْذَرِ ذَلِكَ الشَّوْكَ الرَّقِيبَ ..
بِالضِّيَاءِ .. يُبَدِّلُ مِنْكَ الْحَلْكَ ..
يَرْجِعُ وَالزَّهْرُ وَالرَّوْضُ الْخَضِرُ
مُؤْمِنٌ وَالْقَتْلُ .. أَنْوَاعُ الْأَذَى ..
.. مَا سِوَاهُ مَنْ تَرَى مِنْ ذَا الْمَلَأِ ..
أَنَا فِي خَوْفٍ كَثِيرٍ وَحَذَرٍ
.. وَلِإِذَا تَأَمَّرُ فِيهِ خَاشِعَةٌ .. (۱)

(۱) قال من كلام الجحيم الجحيم للمؤمن من خوفها متضرعة و الحديث الشريف للطبرانی فی الکبیر و لابی نعیم فی الحلیة ایضاً علی وجه آخر -

- (۱) یا تبر برگیر و مردانه بزن
(۲) یا بگلین وصل کن این خار را
(۳) تا که نور او کشد نار ترا
(۴) تو مثال دوزخی او مؤمن است
(۵) مصطفی فرمود از گفت جحیم
- تو علی و ار این در خیبر بکن (۱)
وصل کن با نار نور یار را
وصل او گلین کند خار ترا
کشتن آتش بمؤمن ممکن است
که بمؤمن لابه گر گردد ز بیم

(۱) برای این بیت شرحی مبسوط که در آن انواع مجاهدات با نفس هم ذکر شده است بصفحه ۹۷ - ۱۰۰ ج ۲ شرح بحر العلوم رجوع نمایید -

- (۱) لَهُ قَالَتْ يَا مَلِيكَ عَجَلًا
عَنِّي اغْدُرْ .. سَاذُوبُ وَجَلًا ..
اَصْحِ فَالنُّورُ لَكَ مِنِّي خَطْفُ
حَرِّي وَالْوَهْج .. الْقَلْبُ ارْتَجَف ..
(۲) فَهَلَاكَ النَّارِ نُورُ الْمُؤْمِنِ
كَانَ اِذْ فِي الْعَقْلِ غَيْرُ مُمَكِّنِ
اَنْ يَلَا ضِدَّ لِضِدِّ يُدْفَعُ
مِثْلَمَا بَيْنَهُمَا لَا يُجْمَعُ ..
(۳) فَيَوْمَ الْعَدْلِ كَانَتْ بِالْمَثَلِ
نَارُ الضِّدِّ لِنُورِ فِي الْعَمَلِ
فَهِیَ تُقْلَعُ مِنْ قَهْرٍ شَدِيدِ
وَهُوَ يُقْلَعُ مِنْ فَضْلِ مَزِيدِ
(۴) اِنْ تَرَمُ اَنْتَ مُدَامًا تَدْفَعُ
شَرَّ نَارٍ وَ بِكَ لَا تَطْلَعُ (۱)
فَقَلْبِ النَّارِ مَاءَ الرَّحْمَةِ
خَلٍّ وَ اَهْرِقْ تَنْظِفِي بِالْمَرَّةِ
عَيْنُ مَاءِ الرَّحْمَةِ ذَاكَ غَدَى
مَنْ هُوَ الْمُؤْمِنُ لِلْحَقِّ هَذَا
اَفْلًا مَاءَ الْحَيَاتِ بِالْجَلَالِ
لَهُ رُوحُ الْمُحْسِنِ السَّامِيِّ الْمِثَالِ

(۱) ای اذا كنت تريد دفع شر النار عنك فادفع اليوم عنك الصفاة الذميمة فانها عين نار الجحيم و اهرق عليها ماء الرحمة ای الاخلاق الحميدة فان قلت من يكون منبع ماء الرحمة فيقول قدس سره (چشمه آن آب رحمت مؤمن است) -

- (۱) گویدش بگذر ز من ایشاه زود
هین که نورت سوز نارم را ربود (۱)
(۲) پس هلاک نار نور مؤمن است
زانکه بی ضد دفع ضداً ممکن است
(۳) نار ضد نور باشد روز عدل
کان ز قهر انگیزخته شد وین ز فضل
(۴) گر همی خواهی تو دفع شر نار
آب رحمت در دل آتش گمار
(۵) چشمه آن آب رحمت مؤمن است
آب حیوان روح پاک محسن است

(۱) اشاره به حدیث معروف کسه فرموده چون مؤمن از جهنم عبور کند جهنم گوید (جز یا مؤمن فان نورک اظفا ناری) -

- (۱) فَإِذَا مِنْهُ لَكَ النَّفْسُ تَفِرُ
حَيْثُ مِنْ نَارٍ تَكُونُ وَهَوَمِنْ
(۲) وَ لَذَا النَّارُ مِنَ الْمَاءِ الْفَرَارُ
إِذْ لَهَا الْأَحْرَاقُ بِالْمَاءِ الْخَرَابُ
(۳) فَمِنْ النَّارِ غَدَى الْحِسُّ لَكَ
كَانَ حِسُّ الشَّيْخِ وَالْفِكْرُ مَعَا
(۴) مَاءٌ نُورٌ لَهُ فَوْقَ النَّارِ إِنْ
فَمِنْ النَّارِ بَدَى صَوْتُ رَقِيقٍ
(۵) إِنْ تُصَوِّتَ رِقَّةً أَنْتَ أَلَمْ
كَبِي بِهَذَا سَقَرُ النَّفْسِ لَكَ
- ..مَعَهُ فِي حَالَةٍ لَا تَسْتَقِرُّ..
مَاءٍ نَهْرٍ فَأُضِرَّ غَيْرِ..دَرَنْ..
طَلِبْتُ.. لَمْ تَكْ مَعَهُ فِي قَرَارِ..
وَجَدَ..وَأَفَى الْوَبَالَ وَالْعَذَابُ..
.. وَ بِهَا لَا غَيْرُ قَامَ فِكْرُكَ..
مِنْ سَنَا بَرَقَ وَ نُورٍ لَمَعَا
قَطَرَ فِيهَا .. بِسِرٍّ لَمْ يَبْنُ..
بِهِ نَطَّتْ.. وَلَهَا يُطْفِئُ الْحَرِيقُ..
قُلْ لَهَا زِدَتْ وَ مَوْتًا وَ عَدَمَ(۱)
تَبَرَّدُ .. تَخْلُصُ مِنْ حَرِّ بَكَ..

(۱) ای لما تصوت نار نفسک و طبعک فی الرياضة و المجاهدة قل لها انت موت لك و وجع عليك حتى تكون نار جهنم هذه النفس باردة و تزول منها الاوصاف البشرية و تبرد بماء الطاعات و يزول غضبها -

- (۱) پس گریزان است نفس تو ازو
(۲) ز آب آتش زان گریزان میشود
(۳) حس تو و فکر تو از آتش است
(۴) آب نور او چو بر آتش چکد
(۵) چون کند چکچک تو گویش مرگ و درد
- زانکه تو از آتش اواز آب جو
کاتشش از آب ویران میشود
حس شیخ و فکر او نور خوش است
چکچک از آتش بر آید بر جهد
تا شود این دوزخ نفس تو سرد (۱)

(۱) چکچک سه معنی دارد آواز زدن شمشیر و گرز و چکیدن قطره آب و دندان بر هم زدن از سرما خوردن -

- (۱) کَیْ لَکَ لَا تُحْرِقُ الْوَرْدَ وَلَا
عَدَّ لَکَ وَ الْبِرَّ فِي هَذَا الْمَلَا
- (۲) أَلْفَ أَلْفِ رَوْضَةٍ فِي شَرِّ
تُسْرِقُ مَا بَيْنَ كُلِّ الزُّهْرِ
- لَا لَهَا إِسْمٌ يَظِلُّ لَا وَ سَامٌ
.. لَا وَ لَا تَشْرَ وَ طَلٌّ وَ رَكَامٌ..
- (۳) بَعْدَ هَذَا كُلِّ شَيْءٍ تُغْرِسُ
ثَمَرًا تُعْطِي.. رِيَاضًا تُؤْتِسُ..
- وَ لَکَ النَّسْرَيْنِ وَ النَّمَامِ بِأَنَّ
وَ الشَّقِيقَ الْعَبِيقَ وَ الْأَقْحَوَانَ
- (۴) مِنْ طَرِيقٍ مُسْتَقِيمٍ فِي قَدَمٍ
أَوْ سَعٍ أَيْصًا تَسِيرُ وَ أَهَمُّ
- يَا زَعِيمُ ارْجِعْ لَنَا أَيْنَ الطَّرِيقُ
كَانَ.. أَيْنَ رَبُّنَا أَيْنَ الْفَرِيقُ.. (۱)
- (۵) نَحْنُ فِي التَّقْرِيرِ هَذَا يَا حَسُودَ
قَدْ أَفْضْنَا وَ لَهُ حَالًا نَعُودُ
- أَنْ لَکَ کَانَ الْجِمَارُ اعْرَجَا
وَ الطَّرِيقُ شَطَّ زَادَ عَوَجَا (۲)

(۱) نسخهٔ ثانیه - کان ابن رکنبنا ابن الفریق - (۲) أبدلت کلمه (منزل)
فی الاصل بالطریق فی الترجمة -

- (۱) تا نسوزد او گلستان ترا
تا نسوزد عدل و احسان ترا
- (۲) يك شرار از وی هزاران گلستان
از یکی نی نام مانند نی نشان
- (۳) بعد از آن چیزی که کاری بر دهد
لاله و نسرين و سيسنبر ميدهد
- (۴) باز پهنا ميرويم از راه راست
باز گردای خواجه راه ما کجاست
- (۵) اندرين تقرير بوديم ای حسود
که خرت لنگست و منزل دور زود

- (۱) حِمْلَكَ قَدْ ثَقُلَ أَيْضًا غَدَا
فِي الطَّرِيقِ الرَّحْبِ فِي وَجْهِ النَّهَارِ
(۲) سَنَةٌ سِتِّينَ جَاءَتْ تَسْحَبُ
فَطَرِيقَ الْبَحْرِ ابْغِي كَيْيَ بَدَا
(۳) ذَالِكَ الْعَاقِلُ مَنْ لِلْبَحْرِ قَدْ
خَرَقَ الْفَخَّ مِنْ النَّارِ طَفَرُ
(۴) فَبِلَا وَقْتِ غَدَا الْعَامُ غَدَرُ
غَيْرُ وَجْهِ أَسْوَدٍ فِعْلٌ قَبِيحٌ
- فِي الطَّرِيقِ الْبِئْسُ وَالْمَوْتُ بَدَا
لَا تَسِرْ أَعَوْجَ .. تَسْعَى لِلْبَوَارِ ..
لَكَ فِي فِخْرٍ فَأَيْنَ تَهَرَّبُ
رَشْدًا تَلْقَى وَلَا تَخْشَى الْأَذَى
وَصَلَّ .. لِلْفَرَقِ الرُّوحَ أَعَدَّ ..
.. مِنْ خِضَمِّ الْبَحْرِ فِي اللَّجِّ اسْتَقَرَّ ..
زَمَنُ الزَّرْعِ أَتَى فَصَلُّ الضَّرَرِ
مَا بَقِيَ .. مِنْ ذَالِكَ الْعُمَرِ الْمَلِيحِ ..

- (۱) بار تو باشد گران در راه چاه
(۲) سال شصت آمد که در شصت کشت
(۳) آنکه عاقل بود در دریا رسید
(۴) سال بیگه گشت و وقت کشت نه
- کج مرو روز است اندر شاهراه (۱)
راه دریا گیر تا یابی رشد
شد خلاص از دام و از آتش جهید
جز سیه روئی و فعل زشت نه

(۱) در صفحه ۱۰۱ ج ۲ شرح بحر العلوم بعد از این بیت چنین نگاشته
پنج بیت پس از این بیت در نسخ جدید یافته میشود که از نسخه شیخ عبد اللطیف
که جامع ملحقات بهاشد نقل شده است اول و دوم و سوم این ابیات
بیت مذکور (سال شصت آمد) و دو بیت بعد از آن (آنکه عاقل بود) و (سال بیگه گشت)
و چهارم و پنجم دو بیت زیر است :

ور نه در تابه شوی بریان بسی
حال آن سه ماهی و آن جویبار
اینچنین هر گز کند بر خود کسی
گفته شد اینجا برای اعتبار
(قصه سه ماهی در دفتر چهارم ذکر شده است) چونکه سه بیت پیشین در نسخه النهج
القوی که اصح نسخ است ذکر شده است محتمل است که بیت چهارم و پنجم از ملحقات

- (۱) فِي جُذُرِ الدَّوْحَةِ لِلْمَبْدَنِ
وَجَبَّ أَنْ تُقْلَعَ كُلًّا وَأَنْ
(۲) إِصْحَإِصْحَ أَنْتَ يَا مَنْ فِي الطَّرِيقِ
إِنَّ شَمْسَ عُمْرِكَ سَارَتْ إِلَى
(۳) إِصْحَإِصْحَ فَالْيَوْمَانِ ذَانِ مَنْ لَكَ
أَنْثُرُ الشَّيْخُوخَةَ أَسْرِعْ بِالْعَمَلِ
(۴) فَمَنْ الْبَذْرِ لَكَ هَذَا الْقَدَرُ
بَيْنَ ذَيْنِ النَّفْسَيْنِ بِالْعَدَدِ
(۵) قَبْلَ أَنْ هَذَا السِّرَاجُ الْحَوْهَرِيُّ
إِصْحَإِصْحَ وَاعْمَلْ لَهُ زَيْتًا وَفَتِيلَ
- وَقَعَ الدُّودُ .. نَمَتْ بِالْمَحَنِ ..
تَوَضَّعَ فِي النَّارِ وَ الْجَمْرِ زَمَنَ (۱)
ذَهَبَ الْوَقْتُ غَدَا الْعُمُرُ بِضَيْقِ
طَرَفِ الْمِثْرِ لَكَ الْوَقْتُ خَلَى
بِهِمَا الْقُوَّةُ مِنْ جَوْرِ بَكَا
قَبْلَ أَنْ يَبْغَتَكَ جَيْشُ الْأَجَلِ
بَقِيَ فَازَرَعُهُ حَتَّى بِالْأَثْرِ
يَنْبَتَ الْعُمُرُ الطَّوِيلُ لِلْأَبَدِ
يَخْمَدُ .. وَالنُّورُ هَذَا الْأَزْهَرِيُّ ..
مُسْرِعًا كَثْرًا خِيفَ الْخَطْبُ الْجَائِلُ (۲)

(۱) ای الذي يبلغ سن الشيخوخة و يتبع الشهوات ولم يتب حتى يبلغ اجله اللاتق

به النار و لهذا جذر بعد و بقول (هين و هين ای راه رو بیگاه شد) - (۲)
نسخه ثانیه - مسرعاً کثراً خف اللیل المهیل -

بایدش برکند و در آتش نهاد
آفتاب عمر سوی چاه شد
پیر افشانی بکن از راه جود
تا بروید زین دو دم عمر دراز
هین فتیله اش ساز و روشن زودتر

(۱) کرم در بیخ درخت تن فتاد
(۲) هین و هین ای راه رو بیگاه شد
(۳) این دوروز ترا که زوری هست زود
(۴) اینقدر تخمی که مانده استت بیاز
(۵) تا نه مرده است این چراغ باگهر

فی بیان آفة تأخیر الخیرات بغد وضرر ذالک

- (۱) اِصْحِرْ وَ الْقَوْلَ غَدًا خَلَّ فِکُمْ
کَبِیْ لَکَ الزَّرْعُ جَمِيعًا لَا تَمُرْ
(۲) اِسْمِعِ النُّصْحَ لِیْ عَقْدَ قَوِیِّ
فَالْعَتِیقَ اُخْرِجْ لَوِ الْمِیْلَ الْجَدِیدَ
(۳) شَفَّتِیْکَ اِرْبِطْ وَ کَفًّا تَمَتَّلِیْ
خَلَّ بَخْلَ الْبَدَنِ الْجُودَ لَکَا
(۴) تَرُکْ کُلَّ لَذَّةٍ مَعَ شَهْوَةٍ
کُلُّ مَنْ کَانَ غَرِیقَ الشَّهْوَةِ
مِنْ غَدِ رَاحَ وَ کَمْ یَوْمِ اَلَمْ
لَهُ اَیَّامٌ .. وَ یَأْتِی مَا یُضِرُّ ..
کَانَ هَذَا الْبَدَنُ الصَّلْدُ السَّوِیُّ (۱)
لَکَ کَانَ .. فَبِذَا تَغْدُوا السَّعِیدَ ..
ذَهَبًا اِفْتَحْ .. لِکَشْفِ الْمَعْصِلِ ..
قَدِّمِ اخْلَعْ کُلَّ مَا لَمْ یَبْکَا
کَانَ جُودًا وَ سَخَا بِالرِّفْعَةِ
لَمْ یَقُمْ دَوْمًا اُسَیْرَ الْمِحْنَةِ (۲)

(۱) ای ان الوجود رباط قوی اخرج العتیق و هو مقتضی وجودک و طبعک ان کان
لک میل جدید ای اترك حالات الجسم لتجد الحالات العلیة و اللذات الاخریة - (۲)
لم یقم ای لم یخلص من محن نفسه -

بیان آفت تأخیر بفردا

- (۱) هین مگو فردا که فرداها گذشت
تا بکلی نگذرد ایام کشت
(۲) بند من بشنو که تن بند قوی است
کهنه بیرون کن گرت میل نوی است
(۳) لب به بند و کف پر زر برگشا
بخل تن بگذار و پیش آور سخا (۱)
(۴) ترک لذتها و شهوتها سخاست
هر که در شهوت فرو شد بر نخاست

(۱) برخی از شراح معنی لب بستن و کف پر زر گشادن در این بیت کنایه از
ترك لذات و برآوردن طاعات دانسته‌اند -

- (۱) ذَا السَّخَا غُصْنٍ لِحُوطِ الْجَنَّةِ وَيَلَّ مَنْ مِنْ كَفِّهِ لِلْغَفْلَةِ
مِثْلَ ذَا الْغُصْنِ مِنَ الْكَفِّ وَضَعُ
(۲) إِنْ عَمِدَا التَّرِكَ مِنْكَ لِلْهُوَى
يَسْحَبُ ذَا الْغُصْنِ لِلرُّوحِ اللَّطِيفِ
(۳) فَلَمَّكَ غُصْنُ السَّخَا يَسْحَبُ
بِكَ دَوْمًا يَا جَمِيلَ الْمَذْهَبِ
وَيْلَ مَنْ مِنْ كَفِّهِ لِلْغَفْلَةِ
وَعَدَى الْعَجْرُومَ مِنْهُ مَا انْتَفَعَ..
هُوَ كَانَ الْعُرْوَةَ الْوُثْقَى ذُرَى (۱)
لِلسَّمَاءِ وَ إِلَى الْمَجْدِ الْمُنِيفِ
لِلسَّمَاءِ .. فَوْقَ حَتَّى يَذْهَبُ..
نَحْوَ أَصْلِ لَكَ سَامِي الرُّتَبِ (۲)

(۱) قال بعض العرفاء العروة الوثقى هي الشريعة و بعض الايمان و بعض القرآن و بعض التوفيق و الهداية و بعض الجذبة و المحبة و عند مولانا قدس روحه هي ترك الهوى-
(۲) قال الدار قطنى فى الانوار و البيهقى فى شعب الايمان عن ابى هريرة قال رسول الله (ض) السخاء شجرة من شجر الجنة اغصانها متدليات فى الدنيا فمن اخذ بغصن منها قاده ذاك الغصن الى الجنة و البخل شجرة من اشجار النار اغصانها متدليات فى الدنيا فمن اخذ بغصن من اغصانها قاده ذلك الغصن الى النار قل المناوى السخاء يدل على كرم النفس فمن اخذ بهذا الاصل فقد استمسك بالعروة الوثقى الجاذبة له الى ديار الابرار و علتها بينها قدس سره بتشبيه هذا العالم الظلماني فى بُرُكْنِمان و الرسن الذى هو العروة الوثقى بالصبر على الامر الالهى و انت يا صابر كيوسف فقال :
(يوسف حسنى و ابن عالم چو چاه و بن رسن صبر است بر امر آله)

- (۱) اين سخا شاخى است از سرو بهشت و اى او كز كف چنين شاخى بهشت (۱)
(۲) عروة الوثقى است اين ترك هوى بر كشد اين شاخ جانرا بر سما
(۳) تا برد شاخ سخاى خوب كيش مر ترا بالا كشان تا اصل خویش

(۱) اشاره است بحديث معروف - السخاء شجرة فى الجنة فمن كان سخيا اخذ بغصن

منها -

- (۱) یُوسُفُیُّ الْحُسَیْنِ أَنْتَ ذِی الدُّنَا
وَلَاكَ الصَّبْرُ عَلَى أَمْرِ الْأَلَّةِ
(۲) هَا هُوَ يَا یُوسُفُ جَاءَ الرَّسَنُ
لَا تَكُ الْغَافِلَ عَنْ ذَا الرَّسَنِ
(۳) نَحْمَدُ اللَّهَ بِأَنْ هَذَا الرَّسَنُ
وَلِفَضْلِ الْحَقِّ مَعَ رَحْمَتِهِ
(۴) لَتَرَى مِنْ عَالَمِ الرُّوحِ الْجَدِيدِ
عَالَمٌ جَلَّ كَمِ الْمَعْنَى ظَهَرَ
(۵) عَادَ هَذَا الْعَالَمُ مِنْ عَدَمًا
وَلَاكُمْ ذَا الْعَالَمِ الْمَوْجُودُ صَارَ
- بِئْرُ كَنْعَانَ .. بِهَا حَلَّ الْعَنَا ..
كَانَ هَذَا الرَّسَنُ أَدِرَ لَا سِوَاهُ
بِالْمَدِينِ أَمْسِكَ .. سِرًّا وَعَلَنَ .. (۱)
وَقَّتَهُ ضَاقَ خَلَى مِنْ زَمَنِ
عَلَّقُوا فِي الْبَيْتِ مِنْ لُطْفٍ وَمَنْ
خَلَطُوا دَلَّوْا عَلَى نِعْمَتِهِ
مَا يُحِبُّ اللَّبَّ بِاللُّطْفِ الْمَزِيدِ (۲)
لَهُ وَالشَّكْلُ تَخْفَى وَاسْتَتَرَ
كَانَ كَالْمَوْجُودِ حَقًّا عُلِمَا
كَامِنًا خَلَفَ حِجَابٍ وَسِثَارٍ

(۱) ای اصبر علی الامر الالهی قبل فوت الفرصة - (۲) ای یا یوسف المعنی تمسک بامر الحق و اخرج من بئر الطبیعة حتی ترى عالم الروح الجدید عالمًا فی الصورة مخفیًا و فی المعنی ذاته بزیادة -

- (۱) یوسف حسنی تواین عالم چو چاه
(۲) یوسفا آمد رسن در زن تو دست
(۳) حمد لله کاین رسن آویخته
(۴) تا به بینی عالم جان جدید
(۵) این جهان نیست چون هستان شده
- وین رسن صبر است بر أمر آله
از رسن غافل مشو بیگه شده است
فضل و رحمت را بهم آمیخته (۱)
عالم بس آشکار و ناپدید
وان جهان هست بس پنهان شده

(۱) در نسخه لکناهور بعد از این بیت بیت زیر آمده است - در رسن دست زن بیرون روز چاه - تا بینی بارگاه پادشاه - معتمل است که از ملحقات باشد -

- (۱) فَالْتُّرَابُ كَمْ غَدَى فَوْقَ الْهَوَاءِ
وَ بِهِ يَلْعَبُ كَثْرًا مِنْ رِيَاءٍ^(۱)
إِعْوَاجًا يُظْهِرُ سَوَى الْحِجَابِ
سَتَرَ مَا كَانَ حَقًّا وَ الصَّوَابِ..
- (۲) فَالَّذِي كَانَ عَلَى شُغْلِ غَدَا
وَالَّذِي الْمَسْتُورَ صَارَ اللَّبَّ كَانَ
فَالْتُّرَابُ الْإِلَآةَ قَيْدَ الْيَدِ
لِلْهَوَاءِ أَشْبَهَ بِالْمَجْتَدِ^(۲)
- الْهَوَاءُ أَدِرَ الْعَلِيِّ وَالْعَلِيِّ
هُوَ كَانَ .. وَالْقَدِيمَ الْأَزَلِيِّ^(۳)

(۱) ای فی الظاهر التراب علی الهواء و یلعب بالهواء لكن التراب ارانته اعوجاجاً و یفعل حجاباً ای ذاك عالم الاخرة فی المعنی كالهواء و هذا العالم فی الصورة كالغبار و عالم الصورة علی الدوام یتحرك فی عالم المعنی كما یتحرك الغبار فی الهواء و احوال هذا العالم من تأثیرات ذاك العالم كما ان الهواء مخفی و حركة التراب منه و لكن التراب یری لعالم المعنی حجاباً و یصطنع بقاء بان التراب موجود و قائم بالذات و الامر بالعکس فان التراب معدوم و المتصرف فیة عالم المعنی و هذه الحالة ارانته اعوجاج و اصطناع حجاب و لكن (اینکه بر کار است بی کار است و پوست - و اینکه پنهان است مغز و اصل اوست)

(۲) ای التراب فی ید الهواء مثل الالة حرکتها بسبب حركة الهواء کذا عالم الصورة فی ید عالم المعنی اعلم ان الهواء عالی و اصله عالی بالنسبة الى التراب - و فهم من هذا التوحید الحقیقی ان الواجب علی کل مسلم ان یعلم ان المؤثر هو الله تعالی و الموجود بمثابة المعدوم و لهذا یقول (چشم خاکی را بخاک افتد نظر) - (۳) نسخه ثانیه - هوکان و قدیمأ ازلی -

- (۱) خاک بر باد است و بازی میکند کثر نمائی پرده سازی میکند
(۲) اینکه بر کار است بی کار است و پوست و اینکه پنهان است مغز و اصل اوست
(۳) خاک همچون آلتی در دست باد باد را دان عالی و عالی نژاد (۱)

(۱) حالت گرفته باد را بیان میفرماید چنانکه در حاشیه عربی فوق ذکر شده است -

- (۱) إِنَّ عَيْنًا لِلتُّرَابِ نُسِبَتْ
لِكِنِ الْعَيْنُ الَّتِي تَرْنُوا الْهَوَاءَ
(۲) فَرَسٌ بِالْفَرَسِ تَدْرِي بِأَنْ
فَارِسٌ بِالْفَارِسِ قَدْ عَلِمَا
(۳) إِنَّ عَيْنَ الْحِسِّ شَبَهَ لِلْفَرَسِ
وَبِلَا فَارِسٍ لِلْمُشْغِلِ الْفَرَسِ
(۴) فَإِذَا مِنْ عَادَةٍ سَأَلْتُ بَكَ
فَلَدَى الْمَلِكِ وَ لَوْ جَرَّ نَفْسُ
- لِلتُّرَابِ نَظَرْتُ .. مَا ذَهَبَتْ .. (۱)
هِيَ نَوْعٌ آخَرٌ .. جَلَّتْ ضِيَاءُ ..
جَنَسَهَا كَانَتْ لَهَا الْخِلُ الْحَسَنُ
.. كُلُّ أَحْوَالِهِ حَقًّا فِيهِمَا .. (۲)
نُورُهُ الْفَارِسُ عَزَّ مَلْتَمَسٌ (۳)
مَا أَتَى .. بَتًّا وَلَا جَرَّ نَفْسٍ ..
فَرَسًا أَدَبٌ وَ لَوْ دَامَتْ لَكَ (۴)
لَمْ تَكْ مَقْبُولَةٌ هَذَا الْفَرَسُ

(۱) نسخهٔ ثانیه - للتُّرَابِ نظرت ماضربت - (۲) نسخهٔ ثانیه - فارس بالفارس بدری بما له من حال جمیعاً علماً - (۳) کانه یقول قدس سره الفرس التي لم تؤدب لا تنفع لانها غیر قابلة للركوب - (۴) ای کذا الحواس أدبها بسوط المجاهدات لتخلص من رؤیة الظاهر كالین المنسوبة الى التراب فانها لا ترى الا الصورة فاذا خلصت عين الحس من عين الطبيعة المنسوبة للتُّرَابِ لاقت لركوب السلطان و وصلت لحرم عصمة خالق اللیل و النهار و لرتبة المعصوم من عصم الله و لهذا یقول (چشم اسپ از چشم شه رهبر بود)

- (۱) چشم خاکی را بخاک افتد نظر
(۲) اسپ داند اسپ را کوهست یار
(۳) چشم حس اسپ است و نور حق سوار
(۴) پس ادب کن اسپ را از خوی بد
- باد بین چشمی بود نوع ددر
هم سواری داند احوال سوار
بی سواره اسپ خود ناید بکار
ورنه پیش شاه باشد اسپ رد

- (۱) فَبِعَيْنِ الْمَلِكِ عَيْنُ الْفَرَسِ
عَيْنُهَا مِنْ دُونِ عَيْنِ الْمَلِكِ
(۲) إِنَّ عَيْنَ الْفَرَسِ غَيْرَ النَّبَاتِ
أَيْنَمَا قُلْتَ لَهَا أَتِ ذِي تَقُولُ
(۳) إِنَّ نُورَ الْحَقِّ جَلٌّ يَجِبُ
بَعْدَ ذَا الرُّوحِ سَرِيعًا يَذْهَبُ
(۴) فَبِلَا فَارِسٍ هَلْ تَدْرِي الْفَرَسُ
لَزِمَ السُّلْطَانَ كَيْ رَحَبَ الطَّرِيقُ
الدَّلِيلَ قَدْ غَدَتِ وَالْمُلْتَمَسُ (۱)
كَانَتْ الْمُضْطَرَّةُ .. فِي الْحَلَكِ ..
غَيْرَ مَا الْمَرْعَى يَكُونُ فِي الْحَيَاتِ
لَمْ أَتِي لَنْ تَرَى مِنْهَا الْقَبُولُ
نُورَ حِسٍّ لَهُ قَبْلًا يَرْكَبُ
جَانِبَ الْحَقِّ وَفِيهِ يَرْغَبُ
لِلطَّرِيقِ الرَّسْمِ .. هَبْهُ مَا أَنْدَرَسَ ..
تَعْلَمَ .. تَسْرِي لِمَا سَارَ الْفَرِيقُ ..

(۱) ای من غیر دلالة السلطان تكون مضطرة و متحيرة و ذاهبة الى مشتبهاتها ای لا تطلب کسر شهوة النفس بشئ من المعاصی فان تناول الاطعمة اللذيذة یقوی شهوة الحریص علی الاكل و لومعتها امتنعت و لهذا یقول (چشم اسبان جز گیاه و جز چرا)

- (۱) چشم اسب از چشم شه رهبر بود
چشم او بی چشم شه مضطر بود
(۲) چشم اسبان جز گیاه و جز چرا
هر کجا خوانی بگوید که چرا
(۳) نور حق بر نور حس را کب شود
وانگهی جان سوی حق راغب بود
(۴) اسب بی را کب چه داند رسم راه
شاه باید تا بداند شاهراه

- (۱) نَحْوِ حِسِّ سِرِّ لَهُ النُّورُ غَدَا
فَارِسًا لِلْحَقِّ دَلٌّ وَ هَدَا^(۱)
كَانَ لِلْحِسِّ مُدَامًا رَاكِبًا
زَيْنٌ .. اِذْ شَعَّ فِيهِ وَ اتَّقَدَّ..^(۲)
نُورٌ .. الْاَنْوَارِ جَلَّى وَ عَلَا..
لِلْمُتَرَابِ جَرٌّ .. لِلْمُسْفَلِ ذَهَبٌ..
لِلسَّمَاءِ رِفْعَةٌ قَدْ وَصَلَا
عَالَمًا اَدْنَى .. وَ لِلْمُسْفَلِ هَدَا..
كَالْنَدَى الْحَسَّ لَهُ اِعْرِفْ اَوْ كَطَلْ
لَهُ .. مَا اَنْ صَوَّبَ مِنْهُ النَّظْرَ..
..فِيهَا يَبْدُو بِسِرٍّ وَ عَلَنَ..
(۲) فَلِنُورِ الْحِسِّ نُورُ الْحَقِّ قَدْ
كَانَ هَذَا مَعْنِي نُورٌ عَلَى
(۳) اِنَّ نُورًا هُوَ لِلْحِسِّ اَنْتَسَبَ
اِنَّ نُورَ الْحَقِّ جَلَّ وَ عَلَا
(۴) ذَا اِلَآنَ كُلِّ مَحْسُوسٍ غَدَا
كَانَ نُورُ الْحَقِّ بَحْرًا بِالْمَثَلِ
(۵) لِيَكُنِ الرَّاْكِبُ ذَاكَ مَا ظَهَرَ
بِسُوءِ الْاَثَارِ وَالْقَوْلِ الْحَسَنِ

(۱) اراد بالحس هنا المرشد فان نور الله دليله و بسبه خلص من الضلالة -

(۲) قال في النهج اعلم ان بود في الاصل معناها بالفارسية يكون و هنا معناها است اى اداة الخبر فعلمى هذا نور الحق مزين لنور الحس فيلقى معنى آية نور على نور الایة (نور على نور يهدى الله لنوره من يشاء) -

- (۱) سوى حسی رو که نورش را کب است
حس را آن نور نیکو صاحب است
(۲) نور حس را نور حق تزین بود
معنی نور علی نور این بود
(۳) نور حسی میکشد سوى نری
نور حقش میبرد سوى علا
(۴) زانکه محسوسات دوتقر عالمی است
نور حق دریاو حس چون شبنمی است
(۵) لیک پیدا نیست آن را کب بر او
جز بآثار و بگفتار نیکو^(۱)

(۱) یعنی آن حق که را کب است خود برای چشم حس ظاهر نمیشود بلکه تنها آثار و گفتار های نیک او پدیدار است -

بِالْغَلِيظِ وَ الثَّقِيلِ فِي الْإِيَانِ
 فِي سَوَادِ الْأَعْيُنِ مَا نَظَرَا
 لَمْ تَكْ تَنْظُرْ لَدَيْكَ مَا ظَهَرَ
 تَنْظُرُ فِي الْخَارِجِ مِنْكَ يَبِينُ
 مُخْتَفِي .. لِلْعَيْنِ يَا مَنْ مَا اتَّعَظَ ..
 بِالصَّفِيِّ .. الطَّلَقِ وَالنُّورَ هَذَا ..
 فِي هَوَاءِ الْغَيْبِ مِنْهُ رَجَعَا
 عَدَلًا .. أَنَّى أَمَرَ الْأَمْرَ امْتَثَلْ ..
 رَبَّمَا لِلْبَرِّ قَسْرًا طَلَبَا
 رَبَّمَا سَوَاهُ وَالرَّوْضَ النَّضِيرُ
 لَهُ يُدْنِي .. وَ يُزِيلُ نِعْمًا ..
 رَبَّمَا سَوَى الْكَسِيرِ وَالْقَبِيحِ

(۱) إِنَّ نُورًا نُسَبَّ لِلْحَسِّ كَانَ
 مَعَ ذَا دَوْمًا غَدَا مُسْتَتِرًا
 (۲) حَيْثُ نُورَ الْحَسِّ أَنْتَ فِي النَّظَرِ
 كَيْفَ نُورَ ذَالِكَ الدِّينِيِّ حِينَ
 (۳) إِنَّ نُورَ الْحَسِّ مَعَ هَذَا الْغَلِظِ
 كَيْفَ لَا يَخْفَى الضِّيَاءُ مِنْ غَدَا
 (۴) هَذِهِ الدُّنْيَا كَقَشٍ وَقَعَا
 عَاجِزًا بِالصُّنْعِ لِلْغَيْبِ سَمَلِ
 (۵) رَبَّمَا لِلْبَحْرِ فِيهِ ذَهَبَا
 رَبَّمَا الْيَاسَ سَوَاهُ الْخَضِرُ
 (۶) رَبَّمَا لِلْقَشِ يُعَلِّي رَبَّمَا
 رَبَّمَا سَوَاهُ بِالصُّنْعِ الصَّحِيحِ

هست پنهان در سواد دیدگان
 چون به بینی نور آن دینی ز چشم
 چون خفی نبود ضیائی کان صفی است
 عاجزی پیشه گرفت از داد غیب
 گاه خشکش میکند گاهیش تر
 که در ستش میکند گاهی شکست

(۱) نور حسّی کو غلیظ است و گران
 (۲) چونکه نور حسّی نمی بینی ز چشم
 (۳) نور حسّی با این غلیظی مختفی است
 (۴) این جهان چون خس بدست باد غیب
 (۵) که به بحرش میبرد گاهیش بر
 (۶) که بلندش میکند گاهیش بست

- (۱) رَبَّمَا سَوَّاهُ يَمَنًا وَ يَسَارًا
رَبَّمَا سَوَّاهُ وَرَدًّا رَبَّمَا
(۲) فَالْيَدُ الْمَسْتُورَةُ عَنَا الْقَلَمُ
مَا بَدَى الْفَارِسُ حِينًا وَالْفَرَسُ
(۳) أَنْظِرِ السَّهْمَ الَّذِي يُرْمَى وَقَدْ
بَدَتْ الْأَرْوَاحُ رُوحُ الرُّوحِ مَا
(۴) أَصْحَ هَذَا السَّهْمُ لَا تَكْسِرُ فَذَا
لَمْ يَكِ الرَّمْيُ بِلَا عِلْمٍ بَلَى
- رَبَّمَا سَوَّاهُ.. مَا أَنْ شَاءَ صَارَ..
صَيَّرَ شَوْكَاً بِهِ الضَّرُّ نَمَى
أَنْظِرِ الْخَطَّ يَمْدٌ وَ الرِّقْمُ
كَمْ تُجُولُ.. فِي الصَّبَاحِ وَالْفَلَسُ.. (۱)
خَفِيَ الْقَوْسُ مَعَ الرَّامِي أَبَدَ
ظَهَرَ .. أَنَا بِأَرْضٍ وَسَمَا.. (۲)
سَهْمٌ سُلْطَانٍ.. ثَرَى شَرٌّ الْأَذَى..
هُوَ مِنْ قَوْسِ الْخَبِيرِ ذِي الْعَلَا (۳)

(۱) ای بد الغیب مستوره و انظر لكاتب الخط ای لاثاره الظاهرة و الفرس فی الجولان و الفارس غیر ظاهر کانه یقول الحركات و السکنات ظاهرة و المحرك و المسکن مستور فاسع و جاهد - (۲) ای انظر سهم القضاء و القدر کیف هو مرمی لطرف الخلق و نافذ و القوس و الرامی مخفی غیر ظاهر و انظر ظهور الارواح من جهة تعینها و ظهور خواصها و صفاتها فی الجسد و روح الروح جل و علا من جهة ذاته و هویته مخفی فاللائق بك الصبر و التفكير و لهذا یقول (تیر را مشکن که ابن تیرشهی است) - (۳) ای لا تكسر السهم الربانی فانه منسوب لسلطان الحقیقة و متضمن لاسرارده و لیس سهماً لرامِ صوری و فاعل مجازی -

- (۱) که یمینش میکند گاهش یسار
(۲) دست پنهان و قلم بین خط گذار
(۳) تیر پران بین و ناپیدا کمان
(۴) تیر را مشکن که ابن تیرشهی است
- که گلستانش کند گاهیش خار
اسب در جولان و ناپیدا سوار
جان ها پیدا و پنهان جان جان
نیست پرتابی ز شست آگهی است (۱)

- (۱) مَا رَمَيْتْ إِذْ رَمَيْتَ الْحَقُّ قَالَ
كُلُّ شُغْلٍ سَبَقَ .. وَهُوَ السَّبَبُ ..
(۲) أَنْتِ اكْسِرْ غَضَبًا فَيْكَ وَلَا
إِنَّ عَيْنَ الْغَضَبِ مِنْكَ تَرَى
(۳) قَبْلَ السَّهْمِ وَ قِدْمَهُ إِلَى
ذَلِكَ السَّهْمِ الَّذِي مِنْ قَلْبِكَ
(۴) مَا هُوَ الظَّاهِرُ مَرْبُوطٌ أَسِيرٌ
مَا هُوَ الْمَخْفِيُّ كَانَ الْقَادِرُ
- إِنَّ شُغْلَ الْحَقِّ .. عِلْمًا وَ كَمَالًا ..
.. كَانَ فِي الْبَدَءِ لِكُلِّ مَا وَجِبَ (۱)
تَكْسِيرِ السَّهْمِ الَّذِي زَادَ عَلَا
دَمًا الدَّرَّ .. النَّضَارَ كَالثَّرَى (۲)
ذَلِكَ السُّلْطَانِ جَلَّ وَ عَلَا (۳)
لَوْثَ بِالدَّمِ . طَوَعَ رَبَّكَ .
لِلْمَقْيُودِ مُعَدَّمٌ عَانٍ فَتَقِيرُ
وَالْمَلِكِ الْفَنَامِيعَ وَ الْقَاهِرَا (۴)

(۱) الآية فی سورة الانفال اولها (فلم تقتلوهم و لكن الله قتلهم و ما رمیت اذ رمیت و لكن الله رمی) اشاره الى انه اذا لم یخلق الله و یفعل لا یتظهر فعل الخلق فعلى هذا شغل الحق سابق و متقدم على كل شغل - (۲) ای لا تفسد السهم الالهی بعدم الصبر و الانقیاد لان عین غضبک تعد الدر دمًا و الذهب ترابًا - (۳) ای ولو فرض انه شرب دمک لکن سلمه لحضوره مع الرضا و احمد الله تمالی علیه - (۴) ای و ذاك الذي هو ظاهر و أراد به عانم الحس عاجز و مربوط و اسير و ذاك الذي هو مخفی و اراد به العالم الالهی کذا قوى و غالب لا یقدر أحد علی مخالفته -

- (۱) ما رمیت اذ رمیت گفت حق
(۲) خشم خود بشکن تو مشکن تیر را
(۳) بوسه ده بر تیر و پیش شاه بر
(۴) آنچه پیدا عاجز و بسته وزبون
- کار حق بر کارها دارد سبق
چشم خشمت خون شمارد شیر را
تیر خون آلوده از خون جگر
و آنچه ناپیدا چنان تند و حرون

- (۱) نَحْنُ صَيِّدٌ مِثْلُ ذَا الْفَخِّ وَمَنْ عَظَّمَ بِالصَّنْعِ وَ الْفِعْلِ الْحَسَنَ
 نَحْنُ صِرْنَا كَرَّةً لِلصَّوْلَجَانِ ضَارِبُ ذَا الصَّوْلَجَانِ أَيْنَ كَانَ (۱)
 (۲) مَرَّقٌ خَيْطٌ ذَا الْخِيَّاطِ أَيْنَ نَفَخَ أَحْرَقَ ذَا النِّفَّاطِ أَيْنَ (۲)

(۱) ای نحن فی هذه الدنيا بالنسبة الى القضاء الالهی کرة الصولجان الالهی والصولجان ابن او الصولجان المنسوب الى الفاعل الحقيقي ابن قال الله تعالى فی سورة الحديد (وهو معکم) - (۲) اراد بالصولجان و الخياط و النفاط المثل فان ذاته تعالی منزّهة عن الشكل و الصورة و لكن لا يتعقل عبد معرفتها الا بواسطة تخيل محسوس فی الصورة الجميلة التي تصلح ان يمثل بها ذلك الجمال الحقيقي المعنوی الذي لا صورة فيه و لا لون و لا شكل ثم يطلق على ذالك المثل انه حق وصدق لكونه واسطة فی التعريف والمثال مخالف للمثل فان المثل يشترط فيه المساواة بخلاف المثل وتأمل العقل فانه معنى لايمائله غيره وكثيراً ما يمثل بالشمص و ايس بينهما من المناسبة الا شيئى واحد و هو ان المحسوسات تنكشف بنور الشمس كما تنكشف المقولات بالعقل و قد ضرب الله المثل لنوره بقوله الله نور السموات والارض مثل نوره كمشكوة و ای مماثلة بين نوره و نور الزجاجة والمشكوة و الزيت و هذا بحث طويل عليك به فانه مسطور فی موازين الشعراوى رحمه الله و كل ذلك من باب المثل لا من باب المثل فكما صح ضرب الامثلة لكل ما ذكر صح ضرب الامثلة من كل عارف لذات الله تعالى التي لا مثل لها لمناسبات معقولة من صفات الله تعالى فاذا اردنا ان نعرف مسترشداً سألنا كيف يخلق الله الاشياء و كيف يعلمها و يوبدها و كيف يتكلم و كيف يقوم الكلام بنفسه لا تقدر نعرفه ذلك الا بما قام عنده من صفات نفسه و لو لا انه عرف نظير هذه الصفات من نفسه لما فهم مثال ذلك فى حق الله عز وجل فان الله قادر على ان يجعل (ساعتى كافر كتد صديق را) الخ -

- (۱) ما شكاريم اين چنين دامى کراست گوى چو گانيم چو گانى کجاست (۱)
 (۲) ميدرد ميدوزد اين خياط کو ميدمد ميسوزد اين نفاط کو

(۱) مراد شکار پیدا و دام ناپیدا است و در عالم غیب پنهان شده است برای آگاهی از مفاد آیات بعد بیاورقی شرح عربی فوق رجوع شود -

- (۱) سَاعَةً مِّنْ هُوَ صِدِّيقٌ جَعَلَ
 كَافِرًا.. كَدَّرَ رَوْحًا وَ عَمَلٌ..
 زَاهِدًا.. وَالرَّشْدَ سَوَى الضَّلَالِ..
 قَدْ غَدَى الْمُخْلَصُ خَوْفَ الضَّرِّ (۱)
 خَالِصًا بِالرُّوحِ وَ الْقَلْبِ مُدَامَ
 جَاوَزَ الْقَطَاعُ حَصْرًا لَا يَحْدُ (۲)
 فِي أَمَانِ اللَّهِ وَ اللَّهِ هَذَا
 هُوَ طَيْرَ الْقُرْبِ بَعْدَ مَا قَنَصَ
 قَانِصًا صَارَ خَلِيفًا لِلظَّفَرِ (۴)
 (۲) حَيْثُ كَانَ فِي الطَّرِيقِ وَالْعَدَدُ
 وَ الَّذِي يَخْلُصُ مِنْهُمْ مَنْ غَدَا
 (۳) فَلَهُ الْمِرْءَاتُ لَمْ تَخْلُصْ خَلَصَ
 (۴) قَانِصًا صَارَ خَلِيفًا لِلظَّفَرِ

(۲) ی و من هذا السبب يكون المخلص في خطر من الفخ وهو فخ القضاء الالهي مادام ان المخلص لم يخلص من نفسه بالتمام و علته ان الله فعال لما يريد و لان الاخلاص في اللغة ترك الرياء - (۲) قال النبي (ص) حكاية عن الله تعالى الاخلاص سر من اسراري استودعه قلب من احبه من عبادي و فيه تنبيه على انه لا يقدر احد على الاخلاص الا بتوفيق الله تعالى فان المعصوم من عصمه الله - (۳) كانه قدس سره يقول المخلص اذا اخلاص مع بقية الوجود و هو في صدد الصيد لطير القرب الالهي خالص و الا فلا - المخلص بكسر اللام هو الذي ينظر الى اخلاصه و طاعته و يراهما مقبولتين و في هذا خطر عظيم لانه لم يغن في الله و المخلص بفتح اللام هو الذي انتهى في طاعته و عبادته و فنى في الله و علم ان اخلاصه من الله و استحى من اعماله وهذا من الذين لا خوف عليهم و لاهم يحزنون -

- (۱) ساعتی کافر کند صديق را
 ساعتی زاهد کند زنديق را
 (۲) زانکه مخلص در خطر باشد زدام
 تا ز خود خالص نگردد او تمام
 (۳) زانکه در راه است و رهزن ييجد است
 آن رهد کو در امان ايزد است
 (۴) آينه خالص نگشت او مخلص است
 مرغ را نگرفته است او مقنص است

- (۱) حَيْثُ أَنَّ الْمُخْلِصَ الْمَخْلَصَ عَادَ
فِي مَقَامِ الْأَمْنِ رَاحَ الصَّدْرَ صَارَ
(۲) أَبَدًا مَا كَانَتْ الْمِرْءَاةُ حِينَ
أَبَدًا فَالْخُبْرُ حِينًا مَا رَحَعَ
(۳) أَبَدًا مَا عِنَبَ طَوْرًا جَدِيدَ
أَبَدًا فَالْكِهْمَةُ قَدْ نَضِجَتْ
- خَلَصَ أَيْضًا وَ فَازَ بِالرَّشَادِ (۱)
.. رُوحَهُ الْحَقُّ أَضَاءَ وَأَنَارَ..
بِالْحَدِيدِ مَرَّةً أُخْرَى تَبِينُ (۲)
بَيَدْرًا لِلْبَرِّ .. كَالْبَرِّ طَلَعَ..
حُصْرُ مَا صَارَ.. لَهُ الطَّبَعُ .. يُعِيدُ.. (۳)
لَنْ تَرَى لِلْنِّمَةِ قَدْ خَرَجَتْ

(۱) ای لما لقی المخلص بکسر اللام مرتبة المخلص بفتح السلام خلص م-ن قید وجوده و ذهب لمقام الامن و لقی مرتبة لا خوف علیهم و لا هم یحزنون و تصدر و لیس له بعد تلك الصدارة رجوع فهو فی مقعد صدق عند ملک مقتدر و الی هذه الدقیقة یقرر و یقول (هیچ آئینه دگر آهن نشد) ای کذا المخلص بکسر اللام اذا صار بسبب اخلاصه مخلصاً بفتح اللام و وصل الی القرب الالهی لا یطراً علیه بعد ذلك زوال و لا نقصان- (۲) ای هل تكون المرأة مرة اخرى حدیداً او يكون الخبز مرة اخرى بر بیدر کلا - (۳) قال فی النهج کما وقع لسیدنا و مولانا صاحب هذا الکتاب فانه اول ما تلقن الذکر من برهان الدین المشهور بین الناس بالمحقق الترمذی المدفون الان فی بلدة قیصریة و المسمى بشیخ سردان فهو قدس الله روحه خليفة سلطان العلماء والد حضرة مولانا و کان تلقینه الذکر منه فی طفولته باشارة والد سلطان العلماء قبل ملاقاته بشمس الدین التبریزی بسنین عديدة و الی هذا یامر و یقول (پخته گرد و از تغیر دور شو - رو چو برهان محقق نور شو) فی صفحة ۹ و ۱۰ من شرح حال مولانا فی طلیعة ترجمة الدفتر الاول اشارة الی صدر الدین المحقق و وفاته فلیلا حظ -

- (۱) چونکه مخلص گشت مخلص باز رست در مقام أمن رفت و برد دست
(۲) هیچ آئینه دگر آهن نشد هیچ نان گندمی خرمن نشد
(۳) هیچ انکوری دگر غوره نشد هیچ میوه پخته با کوره نشد

- (۱) نَاضِجًا كُنَّ وَ مِنَ التَّغْيِيرِ صِرَ
رَحَّ وَ كُنَّ نُورًا لَنَا مُؤْتَلِمًا
بِالْبَعِيدِ وَ لِقُرْبِ الْحَقِّ سِرٌّ
مِثْلُ بُرْهَانِ الْهُدَى مَنْ حَقَّقَا
(۲) مِنْ وَجُودِ لَكَ لَوْ تَخْلُصَ أَنْتَ
وَ الْعِبُودِيَّةَ إِذْ قُلْتَ الْفَنَاءَ
(۳) وَ الْإِيَّانَ إِنْ تَرَمَّ أَنْتَ زَمَانٌ
فَتَحَّ الْعَيْنَيْنِ مِنْهُ وَ نَظَرَ
بِالْجَمِيعِ صِرْتَ بُرْهَانًا نَظَرْتُ (۱)
عُدْتُ وَ السُّلْطَانَ صِرْتَ بِالْهِنَا
فَصَلَّاحُ الدِّينِ أَبْدَى ذَا الْإِيَّانِ
كُلِّ مَا كَانَ عَنِ الْغَيْرِ اسْتَمَرَّ

(۱) ای لما عدمت العبودية بالفناء فى الله صرت سلطاناً متصرفاً بتصرف الله لك فى ملكه و لما كان برهان الدين فى مشرب العلماء المدققين سقى مرديبه و محبيه من الماء القليل بالتفسير و الاحاديث الشريفة شراب الحقائق و لم يكن سر الفقر و الفناء فيه عياناً بل كان مستوراً تحت العلوم الظاهرة و كان عياناً فى الشيخ صلاح الدين زركوب القينوى شرع فى ضمن الارشاد فى مدح الشيخ صلاح الدين كما مدح برهان الدين فقال (كَرَّ عِيَانُ خَوَاهِي صَلَاحِ الدِّينِ نَمُودَ) فى صفحة ۷ و ۸ من شرح حال مولانا فى اول ترجمة دفتر الاول اجمال حال صلاح الدين زركوب -

- (۱) پخته گرد و از تغير دور شو رو چو برهان محقق نور شو (۱)
(۲) چون زخود رستی همه برهان شدی چونکه گفتم بنده ام سلطان شدی
(۳) ور عیان خواهی صلاح الدين نمود چشمها را کرد بینا و گشود (۲)

(۱) بصفحة ۹ و ۱۰ از شرح مولانا در آغاز ترجمه دفتر اول رجوع شود -
(۲) بصفحة ۷ و ۸ از شرح حال مولانا ترجمه دفتر اول برای شرح حال صلاح الدين زركوب نیز رجوع شود -

- (۱) فَمِنْ الْعَيْنَيْنِ وَالْإِسْمَاءِ لَهُ
فَقَرَهُ وَ الْعِشْقَ كَلًّا وَ الْوَلَةَ
تَنْظُرُ الْعَيْنُ اللَّتِي نُورُ الْإِلَهِ
وَجَدَتْ.. كَانَتْ دَلِيلًا لِهْدَاهُ..
(۲) كَانَ هَذَا الشَّيْخُ فَعَالًا بِلَا
إِلَهَ كَالْحَقِّ جَلٌّ وَ عَلَا^(۱)
مَعَ مُرِيدِيهِ بِلَا قَوْلٍ مَنَحَ
دَرْسًا.. الصَّدْرُ بِلَا لَفْظٍ شَرَحَ..
(۳) مِثْلَ شَمْعٍ لَيِّنٍ الْقَلْبِ مُطِيعٍ
لَهُ مَا أَنْ رَامَ لُبَّاهُ سَرِيعٍ
وَلَهُ الْخَاتَمُ حِينًا صَنَعَا
عَارًا الْأِسْمَ زَمَانًا وَضَعَا^(۲)

(۱) لما كان الشيخ عند القوم هو الانسان الكامل فى العلوم الشرعية و العلوم الدينية العارف بافات النفوس و امراضها و كان الشيخ صلاح الدين أميناً لا يقرأ و لا يكتب بل وصل الى الله تعالى بواسطة الكشف و الالهام الربانى قال ان الشيخ صلاح الدين فعال و متصرف كالحق تعالى بلا آلة على مريديه يعطى بلا قول و لا كلام درساً و سبقاً اى يريهم فى الباطن و لا يسحب لاجل التعليم القول و القال كالحق تعالى و اعطى سبقاً و وصل الى الكمال بوجه -

(۲) نسخه ثانية - عاراً المجد زماناً وضعاً -

- (۱) فقر را از چشم و از سیمای او دید هر چشمی که دارد نور هو
(۲) شیخ فعالست بى آلت چو حق با مریدان داده بى گفتن سبق
(۳) دل بدست او چو موم نرم رام مهر او که تنگ سازد گاه نام

- (۱) مَا هُوَ الْمَمُورُ فِي الشَّمْعِ الْمَثَلِ كَانَ لِلْخَاتِمِ مَا مِنْهُ حَصَلَ (۱)
 بَعْدَ ذَلِكَ نَقُشٌ فَصَّ الْخَاتِمِ
 قُلْ لِمَنْ يَحْكِي بِهَذَا الْعَالَمِ
 (۲) هُوَ فِكْرَ ذَلِكَ الصَّانِعِ كَانَ
 فَكُلِّ الْحَلَقَاتِ السَّلْسَلَةِ
 قَدْ غَدَتْ فِي غَيْرِهَا مُتَّصِلَةً

(۱) اراد بالخاتم على طريق الاستعادة دائرة العالم ای مهوور شمع خاتم ذاك الكامل حاكٍ لختم انطباع نقوش السلاك يعنى انطباع الخاتم الواقع فى شمع قلوب السلاك يبين اثره من خاتم ثم ذاك الاثر مبین لخاتم لان الاثر الظاهر فى قلب المرید فى الظاهر من المرشد و فى المعنى من الله تعالى بمناسبة ان المرشد يأخذه عن الله تعالى و نقش فص ذاك الخاتم لمن يكون حاكياً و مبیناً أجيونا أُنابكم الله تعالى الجواب (حاكى اندیشه آن زرگر است) - (۲) ای هو حاكٍ لفكر الصانع ای الشيخ صلاح الدين فان سلسلة كل حلقة من فكره الشريف داخله فى غيرها و متصلة و اسرار افكار قلبه كالزنجير لا تفرق و لا تنقطع حلقاتها بل هى سلسلة و باقية و غير متناهية عكس لاثار الاسماء و الصفات الالهية فكما ان الأسماء و الصفات لا تتناهى متصلة بعضها الى بعض من حيث المعنى كذلك افكار قلب الانسان الكامل فكانه قدس سره يقول الخاتم المنطبع فى الشمع يشمر انه الخاتم و النقش الذى هو فى فضه يظهر صائفاً كذلك التصرف فى قلب المرید من اثر المرشد و الاثر الذى هو فى قلب المرشد من تصرف الحق جل و علا هذا ان ثبت بيت (گر عیان خواهی صلاح الدين نمود) و الا فانت الحاكى هو برهان الدين ثم شرع يغاطب الطالب للخليفة الالهى و يقول (اين صدا در كوه دلها بانگ کیست) -

- (۱) مهر مومش حاكى انگشترى است باز آن نقش نگین حاكى کیست
 (۲) حاكى اندیشه آن زرگر است سلسله هر حلقه اندر دیگر است

- (۱) فِي الْجِبَالِ لِلْقُلُوبِ ذَا الصَّدا
رُبَّمَا ذَا الْجَبَلِ بِالصَّوْتِ قَدْ
(۲) أَيْنَمَا كَانَ فَاسْتَادَ حَكِيمُ
لَا خَلَى مِنْ صَوْتِهِ هَذَا الْجَبَلُ
(۳) جَبَلٌ يُوجَدُ لِلصَّوْتِ بَعِيدُ
جَبَلٌ يُوجَدُ لِلصَّوْتِ يُزِيدُ
(۴) فِي هَذَا الصَّوْتِ وَالْقَالَ الْجَبَلُ
وَمِنْ الْمَاءِ الزَّلَالِ قَدْ أَفَاضَ
صَوْتٌ مِّنْ كَانَ وَمِمَّ قَدْ بَدَى
مِلِّيْ حِينًا خَلَى الصَّوْتِ قَدْ
هُوَ يَدْرِي بِالصَّحِيحِ وَالسَّقِيمِ
الَّذِي لِلْقَلْبِ عَنْهُ مَا أَنْفَصَلَ
مَثْنَى .. الْفَرْدَ عَلَيْهِ لَا يَزِيدُ. (۱)
مِائَةَ صَوْتٍ .. لَطِيفٍ وَ جَدِيدٍ ..
مِائَةَ الْأَفْرِ عَيْنٍ مِنْ عَسَلٍ (۲)
وَبِهَا رَوَى حَقُولًا وَرِيَاضٌ ..

(۱) بعد اتمیم معرفه المرشد شرع بیین استعداد المرشد - (۲) كما قال تعالى
و لقد آتینا داود منا فضلا یا جبال اوبی معه ای آتیناه نبوتاً و کتاباً فیسا جبال ارجعی
معه بالنسبیح فكیف لا یتظهر منها الماء لانه یروی ان الوحوش كانت تجتمع الیه حتی یؤخذ
باعناقها و یحمل کل یوم اربعمائة ممن مات من طیب قرائته فعلم ان النباتات و الجمادات
عارفة و متأثرة و منفعله من کلمات انبیائه و اوایائه و لهذا یقول (چون زکه آن لطف
بیرون میشود) -

- (۱) این صدادر کوه دلها بانگ کیست
(۲) هر کجا هست آن حکیم و اوستاد
(۳) هست که کآواز مثنی میکند
(۴) میژهاند که از آن آواز و قال
که پراست از بانگ این که گه تهی است (۱)
بانگ او زین کوه دل خالی مباد (۲)
هست که کآواز صد تا میکند (۳)
صد هزاران چشمه آب زلال

(۱) کوه دلها عبارت از عارف است زیرا که قلب در اصطلاح این طایفه قلب
عارف را گویند یعنی این صدا که از دل عارف ناشی میشود در ثبات خود مانند کوه است
(۲) یعنی هر دلی که در وی حق است آن حکیم و استاده است - (۳) در
این بیت اشاره است بتفاوت استعداد قلب سالک در قوت و ضعف -

- (۱) حَيْثُ ذَاكَ اللَّطْفُ كَانَ مِنْ جَبَلٍ
فَمِيَاهُ الْأَعْيَنِ لَمْ لَا تَصِيرُ
(۲) مِنْ جَلِيلٍ فَعِلَ ذَاكَ الْمَلِكِ
طُورُ سَيْنَاءَ مِنَ الْبَدءِ إِلَى
(۳) هَذِهِ الْأَجْزَاءِ كُلُّ لِلْجَبَلِ
يَا فَرِيقُ آخِرُ الْأَمْرِ أَقْلُ
(۴) لَا مِنْ الرُّوحِ لَهُ عَيْنٌ تَفُورُ
كَانَ مِنْ لَيْسُوا الْأَخْضَرِ حِينَ
(۵) لَا صَدَا صَوْتٍ لِمُشْتَاقٍ بِهَا
- خَرَجَ مَعَ غِلَظٍ فِيهِ حَصَلٌ ..
بِالْدَمِّ .. وَهِيَ يَوْجِدُ كَالسَّعِيرِ ..
لِلْمُلُوكِ .. وَ الْضِيَا فِي الْحَلَكِ ..
خَتَمَ اللَّعْلَ غَدَا فِي ذَا الْمَلَأِ (۱)
قَبِلْتُ رُوحًا وَ عَقْلًا بِعَجَلٍ
نَحْنُ مِنْ صَخِرٍ وَ رَمَلٍ وَ جَبَلٍ (۲)
لَا وَ لَا الْجِسْمُ لَهُ مَدَّ الْعُصُورِ
بِإِبْطَاسِ الصَّفْوَةِ الطَّهْرِ يَبِينُ ..
لَا صَفَاءَ جُرْعَةٍ السَّاقِي لَهَا

(۱) نسخهٔ ثانیه - جل علا (۲) نسخهٔ ثانیه - نحن من صخر و رمل لجبل -

- (۱) چون ز که آن لطف بیرون میشود
(۲) زان شهنشاه همایون فعل بود
(۳) جان پذیرفت و خرد اجزای کوه
(۴) نی زجان یک چشمه جوشان میشود
(۵) نی صدای بانگ مشتاقی در او
- آبهای چشمه ها خون میشود (۱)
که سراسر طور سینا لعل بود (۲)
ماکم از سنگیم آخر ای گروه (۳)
نی بدن از سبزه پوشان میشود
نی صفای جرعهٔ ساقی در او

(۱) بیرون شدن لطف کنایه از عروض حال مستی است که از مستی لطافت ادراک برکنار میشود و خون شدن چشمه کنایه از شطح گفتن است - (۲) مراد از شهنشاه موسی (ع) میباشد یعنی ابن تجلی که بر کوه طور واقع شده از برکت موسی بوده - (۳) در این بیت انتقال نموده از قلب عارف بقلب عامه و اشاره میفرمایند بآیه کریمه (فهی کالحجارة او اشد قسوة و ان من الحجارة لما يتعجر منه الانهار و ان منها لما يشفق فيخرج منه الماء و ان منها لما يهبط من خشية الله و ما الله بغافل عما تعملون -

- (۱) أَفَلَا الْغَيْرَةُ كَتَى بِالْمَعُولِ هُمْ وَ الْقُدُومِ مِثْلَ الْجَبَلِ
 ذَا يُزِيلُونَ وَ بِالْكُلِّ عَجَلٌ
 (۲) فَعَلَى أَجْزَائِهِ لَيْتَ الْقَمَرُ
 لَيْتَ لَمَعَ الْقَمَرُ فِيهِ الطَّرِيقُ
 (۳) إِذْ قِيَامُ السَّاعَةِ كَانَ الْجِبَالُ
 فَعَلَى أَرْؤُسِنَا مِنْهَا الظَّلَالُ
 (۴) فَقِيَامُ السَّاعَةِ هَذِي مَتَى
 أَنْقَصَ ذَاكَ الْقِيَامُ الْجُرْحَ كَانَ
- هَمْ وَ الْقُدُومِ مِثْلَ الْجَبَلِ
 يَقْلَعُونَ.. وَ يَدْكُونُ الْقُلُلُ..
 لَمَعَ حِينًا عَلَيْهِ وَ سَفَرُ
 وَجَدَ.. وَ الْهَدْيِ وَافَى لِلْفَرِيقِ..
 قَلَعَ دَكُّ لَهَا سَامِي الْقِلَالِ (۱)
 لَيْسَ تُلْقِي.. بَلْ لَنَا تُولَى الزَّوَالِ.. (۲)
 مِنْ قِيَامِ السَّاعَةِ تِلْكَ أَتَى (۳)
 ذَا الْقِيَامِ مَرَهْمًا بِالصَّنْعِ بَانَ (۴)

(۱) قال تعالى يوم ينفخ في الصور فتأتون أفواجا و فتحت السماء فكانت ابواباً و سirt الجبال فكانت سراباً - (۲) نسخة ثانية - قل متى تلقى لنا تولى الزوال - (۳) اى هذه القيامة و هى رفع النفس متى تكون ادنى و اقل من القيامة المستقبلية الاتية الموعود بها و تلك القيامة الكبرى جراح و عذاب و عقاب و حسرة على اهل الغفلة و هذه القيامة مرهمها الوصلة الالهية و المعاينة الذاتية و لهذا قال عنها مثل المرهم تداوى بها جراحات المشاق و تأتى بها التوبة و الرجوع بخلاف القيامة الكبرى و لهذا قال : (هر كه ديد اين مرهم از زخم ايمن است) - (۴) نسخة ثانية - ذا القيام مرهماً بالامتحان -

- (۱) کو حمیت تا ز تیشه وز کلند
 (۲) بو که بر اجزای او تابد مهی
 (۳) چون قیامت کوهها را بر کند
 (۴) این قیامت زان قیامت کی کم است
- اینچنین که را بکلی بر کند
 بو که در وی تاب مه یابد رهی
 بر سر ما سایه کی می افکند
 آن قیامت زخم و این چون مرهم است

- (۱) كُلُّ مَنْ ذَا الْمَرَمِّ قَدْ نَظَرَا
كُلَّ مَا كَانَ رَأَى ذَاكَ الْحَسَنَ
(۲) سَعِدَ ذَاكَ الْقَبِيحُ مِنْ قَرِينِ
خَابَ ذَاكَ الْأَحْمَرُ الْوَجْهَ اللَّطِيفُ
(۳) مَيَّتَ الْخُبْزُ لِأَن صَارَ قَرِينِ
عَيْنَهَا وَ الْحَيَّ عَادَ.. وَالْحَسَنُ..
(۴) حَطَبَ أَسْوَدُ لِلنَّارِ بِحِينِ
فَالْأَسْوَادُ ذَهَبَ الْأَنْوَارَ صَارَ
(۵) لَوْ حِمَارٌ مَيَّتَ فِي الْمَمْلَكَةِ
ذِي الْحِمَارِيَّةِ وَالْمَوْتَ وَضَعُ
- مِنْ جِرَاحِ أَمِنْ كَمْ ظَفَرَا
مِنْ قَبِيحٍ مُحْسِنًا كَانَ.. بِمَنْ..
لَهُ صَارَ الْحَسَنُ .. الْخُبْرُ الرِّزِينُ.. (۱)
مَنْ قَرِينًا لَهُ قَدْ صَارَ الْخَرِيفُ
رُوحَ الْخُبْزِ الَّذِي مَاتَ يَبِينُ
.. إِذْ بِهَا مُقْتَرِنًا صَارَ زَمَنُ..
قَدْ غَدَى مَعَهَا الْفِئَا وَ قَرِينِ
كُلَّهُ .. وَ الْعُمَرَ شَعَّ وَ أَنْارُ..
وَقَعَ مِنْ بَعْدُ.. وَفَقَ الْمَصْلَحَةُ.. (۲)
طَرَفًا مِنْهُ بِهِ .. الْعَبْدُ انْتَفَعَ..

(۱) المراد من السعيد القبيح هو الفاسق الموفق للدخول تحت ارادة الولي والتحرر على المحبوب احمر الوجه الذي صار مقارنا للخریف ای لفاسق الفاجر على موجب الصحبة مؤثرة والطبيعة سارقة -
نسخة تانية - طاب ذالوردی وجهاً واللطيف - (۲) ای کذا اذا قارن القلب والروح اللذان هما فی مثابة الميت
القدر لملح صحة ولی و معی اختیاره اثرت صحبته بتأثیر الله فی ذلك الميت فتذهب افعاله
القدرة النجسة و کسب نورانية و افعالا طيبة و خلص من النجاسة والعفونة و لقی حياة
طيبة بان انصبغ بصباغ ذاك الولی -

- (۱) هر که دید این مرهم از زخم ایمن است
(۲) ای خنک زشتی که خوش شد حریف
(۳) نان مرده چون حریف جان شود
(۴) هیزم تیره حریف نار شد
(۵) در نمکزار از خر مرده فتاد
- هر بدی کان حسن دید او محسن است
وای گل رومی که جفقتش شد خریف
زنده گردد نان و عین آن شود
تیرگی رفت و همه انوار شد
آن خری و مردگی یکسو نهاد

- (۱) صِبْغَةَ اللَّهِ غَدَتُ لَوْنًا إِلَى كُوْزِ رَبِّ الْكُوْنِ جَلٍّ وَعَلَا
فَيَلَوْنٍ وَاحِدٍ بِالْفِطْرَةِ تَظْهَرُ لَا غَيْرَ كُلُّ صَنْعَةٍ (۱)
(۲) إِذْ هُوَ فِي الْكُوْزِ مِنْ عِشْقٍ وَقَعَ وَلَهُ قَمٌ قُلَّتْ وَجَدًا وَ وَلَعَ (۲)
قَالَ هَا إِنِّي أَنَا الْكُوْزُ طَرَبٌ لَا تَلْمَنِي..الْلَوْنُ لِي كَلَّا ذَهَبُ..

(۱) قال البيضاوى فى تفسير سورة البقرة (صبغة الله) اى صبغنا الله صبغة و هى فطرة الله التى فطر الناس عليها فانها حاية الانسان كما ان الصبغة حلقة المصبوغ وذكر البغوى فى تفسيره عن ابن عباس (رض) انها دين الله و انما صبغه لانه يظهر اثر الدين على المتدين كما يظهر اثر الصبغ على الثوب - و سبب نزولها ان النصارى كانوا يضمون و يغمسون اولادهم فى ماء اصفر و يقولون الان صار نصرانيا فامر الله المؤمنين ان يقولوا آمنا بالله و صبغنا الله بالايمان - (۲) اى لما وقع المقارن للمرشد و المتصبغ بصبغه فى كوز الهوية و قلت له قم من ذلك الكوز و اخرج الى البشرية قال من طريقه لانلمنى الكوز انا و ذلك انه ائتمنى من صفاته فى صفات الاله اى تخلق باخلاق الله و تكلم من مرتبة الهوية الالهية و كان قوله (آن منم خم خود انا الحق گفتن است) و صار مصداق الحديث القدسى ما زال عبدى يتقرب الى بالنوافل حتى أحببته فاذا أحببته كنت يده التى يبطش بها و سمعه الذى يسمع به و بصره الذى يبصر به -

- (۱) صبغة الله هست رنگ خم هو پيشه ها يك رنگ كردندندراو
(۲) چون در آن خم افتد و كوئيش قم از طرب گويد منم خم لا تلم (۱)

- (۱) اَنَا نَفْسُ الْكُوزِ وَهُوَ قَوْلُهُ هَا اَنَا الْحَقُّ.. دَعِ اللَّوْمَ لَهُ..
لَهُ لَوْنُ النَّارِ إِلَّا بِالْحَدِيدِ هُوَ كَانَ .. وَعَلَيْهِ لَا يَزِيدُ..
- (۲) فَيَلَوْنِ النَّارِ لَوْنٌ لِلْحَدِيدِ مَجِي كَلًّا قَدِيمًا وَ جَدِيدٌ (۱)
هُوَ بِالنَّارِيَّةِ كَمْ فَخْرًا وَ كَيْمُثِلِ السَّائِكَةِ قَدْ ظَهَرَا
- (۳) إِذْ هُوَ بِالْحُمْرَةِ مِثْلُ الذَّهَبِ صَارَ لِلْمَعْدِنِ بِالْجِنْسِ انْتَسَبَ (۲)
قَالَ مِنْ غَيْرِ لِسَانِ هَا اَنَا نَارُ الْفَخْرِ أَبَانَ وَ الشَّامَا (۳)

(۱) کانه بقول الحديد في النار بسك شكل النار باللون والحرارة ولكن هو حديد ولو كان ظن نفسه ناراً كذلك الواصل الى الله تعالى فانه جميعه منور بالانوار الالهية ومستور بكنيته بالصفات الربانية الا انه بشر و ما اراد قدس روحه بالحديد الا التمثيل بالفاسق الذي وصل الى مرتبة فناء الفناء فالصادر منه في الحقيقة صادر من الله تعالى على موجب و ما رميت اذ رميت و لكن الله رمى و لهذا القول يحقق و يقول (رنگ آهَن مجو رنگ آتش است) - (۲) روى عن الحسن البصري قال كان بعبد - اذان رجل اسود بأوى الى الخرابات فجمات معي شيئاً و طلبته فلما وقفت عينه على تبسم و اشار بيده الى الارض فرايت الارض كلها ذهباً تلمع ثم قال هات ما معك فتناولته و هالني امره فهربت - (۳) نسخة ثانية - صار للمعدن بالبت انتسب -

- (۱) آن منم خم خود انا الحق گفتن است رنگ آتش دارد الا آهَن است (۱)
(۲) رنگ آهَن مجو رنگ آتش است زاتشی می لافد و خامش وش است
(۳) چون بسرخی گشت هم چون زر کان پس انا النار است لافش بی زبان

(۱) یعنی عارف اگر چه مانند آتش میشود و فانی میگردد ولی آهَن است و باقی بالله میباشد شیخ عبد الرحمن جامی در شرح آن گفته اند عارف اگر چه متخلق باخلاق الهیه و اسمای الهیه ظاهر شده است و لیکن بوجوب ذاتی نمیتواند موصوف شود

- (۱) فَمِنْ النَّارِ وَمِنْ لَوْنٍ وَطَبَعَ
 قَالَ مِنْ بَدَخٍ أَنَا نَارٌ أَنَا
 (۲) أَنَا نَارٌ لَوْلَاكَ شَكٌّ وَظَنٌّ
 (۳) أَنَا نَارٌ لَوْ عَلِمَكَ التَّبَسُّا
 (۴) آدَمَ لَمَّا مِنْ اللَّهِ الْعَلِيِّ
 لِاجْتِبَاءٍ لَهُ بِالْقَدْرِ سَمَى
 (۵) مَنْ هُوَ مَسْجُودٌ مِثْلَ الْمَلِكِ
 وَمِنْ الطُّغْيَانِ وَالشَّكِّ نَجَتْ
- كَانَ فِيهَا صَارَ ذَا نُورٍ وَلَمَعَ
 نَارَ النُّورِ أَفْضَتْ وَالسَّمَاءُ
 اِمْتَحَنَ خَلِّيَ الْيَدَ فَوْقِي زَمَنَ
 وَجْهَكَ ضَعُ فَوْقَ وَجْهِي نَفْسًا (۱)
 أَخَذَ التُّورَ السَّنِيَّ وَالْجَلِيَّ (۲)
 صَارَ مَسْجُودًا لِلْمَلَائِكِ السَّمَاءِ
 كَانَ أَيْضًا رُوحَهُ مِنْ حَاكِ (۳)
 لِسَمَاءِ الرِّفْعَةِ قَدْ عَرَجَتْ..

(۱) کذا وقع لابی یزید لما غلبت علیه حرارت التجلیات و قال انا الحق اعترضوا
 علیه و قصدوه فراوا ان ما فعلو به عاد الیهم کما سیأتی- (۲) ای الم تعلم ان آدم (ع)
 لما مسک نوراً من الله تعالی صار من اجتبیائه مسجود الملائكة - (۳) ای و الذی
 یمسک النور الالهی کما اذا صار مسجود الملک فهو کالملک و روحه خلصت من الطغیان
 والشک علی فحوی من یطع الرسول فقد اطاع الله فان الصلحاء و الابرار یطیعون للخليفة
 کاطاعة الملائكة لادم و اطاعتهم لم تکن الا لتعظیم الله تعالی -

- (۱) شد ز رنگ و طبع آتش محتشم
 (۲) آتشم من گر ترا شک است و ظن
 (۳) آتشم من بر تو گر شد مشتبه
 (۴) آدمی چون نور گیرد از خدا
 (۵) نیز مسجود کسی کو چون ملک
- گوید او من آتشم من آتشم
 آزمون کن دست را بر من مزین
 روی خود بر روی من یک دم بنه
 هست مسجود ملائک ز اجتبا
 رسته باشد جانش از طغیان و شک

- (۱) مَا هِيَ النَّارُ وَمَا كَانَ الْحَدِيدُ
لَا وَلَا تَضْحَكِ عَلَى لِحْيَةٍ مِّنْ
(۲) رَجُلِكَ فِي الْبَحْرِ إِيَّاكَ تَضَعُ
وَعَلَى الْحَافَةِ لِلْبَحْرِ اسْكُتِ
(۳) مِائَةٌ مِنْ مِثْلِي الْبَحْرَ الْعَمِيقُ
غَيْرَ أَنِّي أَنَا فِي الْبَحْرِ الْغَرَقُ
(۴) يَا فَدَى عَقْلِي وَرُوحِي الْبَحْرَ ذَا
ثَمَنَ الْعَقْلِ مَعَ الرُّوحِ لِيَا
شَفَّتَيْكَ أَرْبِطْ عَنِ الْقَوْلِ الزَّهِيدِ^(۱)
شَبَهَ التَّشْبِيهِ .. ذَاكَ فِي زَمَنٍ ..
قُلْ قَلِيلًا عَنْهُ .. دَعْ مِنْكَ الطَّمَعُ ..^(۲)
شَفَّتَيْكَ عَضِّ لِلْمُصْحِرِ انْصِتِ
الْعُبُورَ لَهُ هَبَّكَ لَا تُطِيقُ
لَا أَطِيقُ أَتْرُكُ .. مَالِي فَرَقُ ..
فِيهِ خَوْفِي طَابَ وَالْأَذَى ..
وَهَبْ ذَا الْبَحْرِ .. كَمْ مَاجَ يَمَا ..

(۱) ای افرغ من التشبيه ولا تستهزأ على هذا فانه مثال لا مثل و المثال جائز لان الله تعالى يقول مثل نوره كمشكوة و لا مماثلة بينهما بل هو مثال - (۲) ای یا من انت ساکن فی ساحل البشرية و تطلب الوحدة المطلقة مثالا ما انت دمت على ساحل البشرية محجوب لا تضع رجلا فی بحر الوحدة و تکلم عنها قليلا لانها ليست شانك فانت على حافة البحر ای فی العالم الظاهر اسکت حالت کونک عاضا على شفتیک و لا تقبل عن الاسرار الخفية و المعارف الالهية لانها بحر لانهاية له -

- (۱) آتشی چه آهن چه لب به بند
(۲) پای در دریا منه کم گو از آن
(۳) گر چه صد چون من ندارد تاب بحر
(۴) عقل و جان من فدای بحر باد
دیش تشبیه مشبه را مخند
بر لب دریا خمش کن لب گزان
لیک من نشکیم از غرقاب بحر
خونیهای عقل و جان این بحرداد

- (۱) رَجُلِي مَا فِيهِ تَمْشِي أَسْحَبُ
صِرْتُ كَالْبَيْطِ بِهِ دَوْمًا أَعْوَمُ
(۲) مَنْ يَغْيِرُ آدَبٍ لَوْ حَضَرَا
فَلَوْ الْحَلَقَةُ عَوْجَاءَ غَدَتِ
(۳) أَنْتِ يَا مَنْ لَوْتِ مِنْهُ الْبَدَنُ
وَمَتَى خَارِجَ حَوْضٍ طَهَرَا
(۴) وَالنَّظْفُفُ ذَا مِنْ الْحَوْضِ هَجَرَ
هُوَ عَنْ تَطْهِيرِ ذَاتِ لَهُ قَدْ
- وَ إِذَا مَا الرَّجُلُ مِنِّي تَذْهَبُ (۱)
..مُنِّيَتِي الْبَحْرَ سِوَاهُ لَا أَرُومُ..
أَحْسَنَ مِنْ غَائِبٍ قَدْ سَتَرَا (۲)
أَفَلَا فِي الْبَابِ .. لِلْعَيْنِ بَدَتْ..
دِرْ مَدَارَ الْحَوْضِ وَ الْمَاءِ زَمَنْ
بَدَنْ الْمَرْءِ.. إِذَا مَا قَدَّرَا..
لَهُ لِلتَّطْهِيرِ فِيهِ مَا حَضَرَ (۳)
غَفَلَ أَيْضًا بِهَا لَوْنًا وَجَدَ

(۱) و هذا ينبغي السلاك على انه لا بطلالة و لا تهاون و ان حصل بعض قصور في عالم الاستغراق عند اهل الظاهر لا باس به و علتة (بی ادب حاضر ز غائب خوشتر است) (۲) لان الغير المتأدب الحاضر على السدوام ساع في القرب و الوصال بخلاف المؤدب المتقاعد المعترف بقصوره فانه ادون حالا بسبب تفاعده و له يخاطب مولانا (ای تن آلوده بگرد حوض گرد) - (۳) ای النظیف المغتر بصلاحه المعرض عن المرشد وقع مهجورا عن الحوض لاجتنابه عن اهل الله و النظیف البعید عن الحوض بعید ایضاً عن نظافة نفسه لانه اذا لم يغتسل بماء علمه الذی هو فی حوض قلبه لایجد الطهارة الكاملة و اراد بالحوض المرشد و لهذا یقول (پاکى این حوض بی پایان بود) -

چون نماند پا چو بطانم دراو
حلقه گر چه کز بود نی بردر است
پاک کی گردد برون حوض مرد
اوز پاکى خویش هم دور افتاد

(۱) تا که پایم میرود رانم در او
(۲) بی ادب حاضر ز غائب خوشتر است
(۳) ای تن آلوده بگرد حوض گرد
(۴) پاک کو از حوض مهجور افتاد

- (۱) طَهَّرْ ذَا الْحَوْضِ بِلَا حِدٍّ وَعَدَّ
نَقْصَ وَزْنًا.. وَ بِالْحِدِّ دَنَى
(۲) ذَا لَإِنَّ الْقَلْبَ حَوْضٌ طَهَّرَا
فِي الْخَفَاءِ ذَاكَ لِلْبَحْرِ طَرِيقُ
(۳) طَهَّرْ مَحْدُودَكَ أَنْتَ لِلْمَدَدِ
وَ إِذَا مَا لَهُ لَمْ يَأْتِ الْمَدَدُ
طَهَّرْ ذِي الْأَجْسَامِ مَنْ قُلَّتْ رَشْدُ
مَا لَهُ قَدَرٌ وَ شَأْنٌ فِي الدُّنَا..
فَائِضًا لِيَكُنْ غَدَى مُسْتَتِرًا
لَهُ كَانَ وَ بِهِ سَارَ الْفَرِيقُ
كَانَ مُحْتَاجًا لَهُ الْعَدُّ نَفْدًا (۱)
فَلَمَدَى الصَّرْفِ لَهُ قَلَّ الْعَدَدُ

تمثيل فی بیان دعوة الملوثین بالماء الکدر الی الماء النظيف

- (۴) قَالَ صَافِي الْمَاءِ لِلْمَاءِ الَّذِي
قَالَ مَنْ لَوْثَ إِنِّي أَخْجَلُ
لَوْثَ أَسْرِعْ وَصَفْوِي اتَّخِذِ (۲)
أَنَا مِنْ مَاءٍ.. إِلَيْهِ أَعْجَلُ..

(۱) ای نظافه محدودك تطلب مدداً و معاونة من جانب الحوض و هو المرشد كى لا تنقطع نظافته فانه يفسد بخلاف المرشد فانه متصل ببحر الحقيقة و الافق الخارج و الصرف ينقص العدد اذا لم يكن من ورائه مدد و اما اذا كان له مدد و عناية على الاتصال يبرئى من الفناء - (۲) كنى بالماء عن المرشد لصفائه -

- (۱) پاکی این حوض بی پایان بود
(۲) زانکه دل حوض است لیکن در کمین
(۳) پاکی محدود تو خواهد مدد
پاکی اجسام کم میزان بود
سوی در باراه پنهان دارد این
ورنه اندر خرج کم گردد عدد

تمثيل در بیان خواندن آب آلودگان را با پاکی

- (۴) آب گفت آلوده را در من شتاب
گفت آلوده که دارم شرم آب

- (۱) لَهُ قَالَ الْمَاءُ فِي غَيْرِي أَبَدٌ
وَمَتَى اَتَلَوَيْتَ هَذَا يُقَدَّرُ
- (۲) فَمِنْ الْمَاءِ إِذَا مَا كُلُّ مَنْ
فَالْحَيَا الْإِيْمَانُ كَانَ مَا نِعَا
- (۳) يَا تَرَى مِنْ رُتْبَةِ حَوْضِ الْبَدَنِ
مِثْلَمَا مِنْ مَاءٍ حَوْضٍ لِلْقُلُوبِ
- (۴) يَا بَنِي الْحَوْضِ لِلْقَلْبِ ابْتَدِرْ
إِحْتَرِزْ مِنْ رُتْبَةِ حَوْضِ الْبَدَنِ
- ذَا الْحَيَا لَا يُذْهِبُ كُلُّ أَحَدٍ
أَنْ يُزَالَ أَوْ صَفَاءٌ يَحْضُرُ
- لَوْثَ يَخْفَى .. الْحَيَا فِيهِ اقْتَرَنَ (۱)
.. إِذْ هُوَ الْعِصْيَانُ كَانَ وَإِقْعَا ..
- لَوْثَ الْقَلْبِ بِطِينٍ وَ دَرَنَ
نُظِفَ ذَا الْبَدَنِ الْوَافِي الذُّنُوبِ (۲)
- وَعَلَى الرُّتْبَةِ مِنْهُ طِفْ وَ دِرْ
.. وَلَهُ إِحْذَرْ فِيهِ الْمَوْتُ اقْتَرَنَ ..

(۱) فیکون المراد هنا من الحياء الغيرة على حفظ الجاه و من هذه الجهة نوع هذا الحياء يمنع الايمان لانه معصية و اما نفس الحياء من الله تعالى كما في الرواية الحياء و الايمان مقرونان لا يفترقان الا جميعاً و الحياء الذي اراده قدس سره ان طالب الاخرة يكون عالماً فاضلاً و يطلب ان يكون من اصحاب الحقيقة و لكن يمنعه علمه و مرتبته وجاهه فهذا يقال له حياؤك يمنع ازداد الايمان - (۲) نسخة ثانية - ها هو من ماء حوض للقلوب -

- (۱) گفت آب این شرم بی من کی رود
بی من این آلوده زائل کی شود
- (۲) ز آب هر آلوده گر پنهان شود
الحیا يمنع من الايمان بود
- (۳) دل ز پایه حوض تن گلنک شد
تن ز آب حوض دلها پاک شد (۱)
- (۴) گرد پایه حوض دل گرد ای پسر
هان ز پایه حوض تو میکن حذر

(۱) یعنی دلی که در شهوات تن غوطه کند گلنک میشود و پاکی از حوض تن نمی یابد ولی تن از حوض دل پاک میشود -

- (۱) فَوْقَ بَحْرِ الْقَلْبِ بَحْرُ الْبَدَنِ
وَلِذَا بَيْنَهُمَا مَرَّ الزَّمَانُ
(۲) مُسْتَقِيمًا إِنْ تَكُ أَوْ أَعْوَجَا
لِلْأَمَامِ أَرْحَفُ وَلَا تَزَحَفَ إِلَى
(۳) فَلَدَى السُّلْطَانِ هَبَ لِلرُّوحِ كَانَ
لِكِنِ الْعَالُونَ بِالْهِمَّةِ لَمْ
(۴) وَ لَوْ السُّلْطَانُ طَعَمَ السُّكَّرِ
فَلِحُلُوِّ إِنْ تَكُ الرُّوحُ أَبَدَ
(۵) أَيُّهَا اللَّائِمُ أُعْطِيتَ النِّجَاةَ
النِّجَاةَ أَنْتَ مَفْصُومُ الْعَرَى
- ضَرْبَ .. كَمْ زَخَرَ بِالْدَّرَنِ.. (۱)
فِي الْوُجُودِ بَرَزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ
كَأَنَّكَ رَمَّ بِالْفُورِ ذَاكَ الْمَنْهَجَا
خَلْفَ.. خَلَى الْمَرْءَ وَاطْلُبْ مِنْ حَلَى..
خَطَرَ كَثُرَ وَ خَوْفٌ وَ امْتِحَانٌ
يَصِيرُوا عَنْهُ وَلَوْ زَادُوا أَلَمَ
فَاقَ وَالْأَحْلَى غَدَى فِي النَّظَرِ
تَذَهَبُ أَحْسَنَ طَيْبًا وَ رَشَدَ
أَيُّهَا الطَّالِبُ فِي هَذِي الْحَيَاةِ (۲)
.. وَضَعِيفُ الْحَرِّ فِي عَشْقٍ وَرَى..

(۱) ای تلاقی اهل الهوی باهل التقوی و لکن بینها و فی وسطها برزخ لا یبغیان
ای یختلط احدهما بالآخر قال تعالی فی سورة الرحمن مرج البحرین یلتقیان بینهما برزخ
لا یبغیان کانه یقول اهل الهوی بحر و اهل القلب بحر و لو کانا بحسب الظاهر متصلین
ببحر القلب و مختلطین لکن بینهما حاجز معنوی لا یدعهما ان یختلطتا حقیقة و لا یتجاوزا
مرتبتیہما - (۲) روی فی الخبر انه تعالی یعود ایوب فی اسحار ایام البلاء بغير واسطة
و لا قطع مسافة و یقول له حبیبی ایوب کیف انت فی بلائی وحلول لاوائی فلما شم ایوب رائحة
العافیة تاوه حسرة علی مفارقة تلك العیادة فاستوحش لذلك و لنحو هذا قال (همچو کوره
عشق را سوزنده نیست) -

- (۱) بحر تن بر بحر دل بر هم زنان
(۲) گر تو باشی راست ور باشی تو کثر
(۳) پیش شاهان گر خطر باشد بجان
(۴) شاه چون شیرین تر از شکر بود
(۵) ای ملامت گو سلامت مر ترا
- در میانشان برزخ لا یبغیان
پیشتر می غز بدو واپس مغز
لیک نشکبید از او باهمتان
جان ز شیرینی رود خوشتر بود
ای سلامت جوتوئی واهی العری

- (۱) رُوحِي الْكَائُونُ بِالنَّارِ الرِّضَا
وَكَفَى الْكَائُونُ فَخْرًا أَنْ غَدَا
(۲) مِثْلُ كَائُونٍ بِإِحْرَاقٍ كَثِيرٍ
كُلُّ مَنْ كَانَ عَنِ الْكَائُونِ ذَا
(۳) حَيْثُ زَادَ عَدَمُ الزَّادِ لَكَ
بَاقِي الرُّوحِ وَجَدْتَ الْمَوْتَ عِنْدَكَ
(۴) لَكَ لَمَّا الْغَمُّ قَدْ أَعْطَى السُّرُورَ
رَوْضَةً رُوحَكَ مِنْ ذَا الزَّنْبَقَا
(۵) مَا هُوَ الْخَوْفُ لِغَيْرِ فَلَأَمَانٍ
حَيْثُ أَنَّ الْبَطَّ فِي الْبَحْرِ الْقَوِيَّ
- أَظْهَرَتْ.. طَابَ لَهَا جَمْرُ الْفَضَا..
مَعْمَلُ النَّارِ وَ بِالْحَرِّ بَدَا
إِعْرِفِ الْعِشْقَ.. الْمُوَازِي لِلْسَّعِيرِ..
بِالضَّرِيرِ لَهُ بِالنَّارِ أَذَى
صَارَ زَادًا .. وَ الْفَنَاءُ لَمْ يَكَا.. (۱)
ذَهَبَ.. صِرْتَ دَلِيلَ مَنْ سَلَكَ..
زَائِدًا وَالسَّعْدَ أَهْدَى وَالْحُبُورَ
مَسَكَتْ وَالسُّوسَنَ وَالْعَبَقَا
لَكَ.. وَالصَّعْبَ لَهُمْ عِنْدَكَ هَانًا..
كَانَ طَيْرُ الْبَيْتِ مُضْنَى وَ ضَوْيِ (۲)

(۲) کلمه شد فی المصراع الثانی فی الاصل بمعنی ذهب و فی المصراع الاول بمعنی صار ای لما کان زاد عدم الزاد و طعام عدم الطعام لك زاداً و طعاماً لقیث و وجدت الروح الباقية و ذهب منك الموت ای لما کان لك الفقر غذاء و الضعف قوة و تلذت و روحك بالفناء لقیث الروح الباقية و السعادة الابدية - (۲) نسخه ثانیه - ذا لان البط فی البحر القوی -

- (۱) جان من کوره است و با آتش خوش است
(۲) همچو کوره عشق را سوزنده نیست
(۳) برگ بی برگی ترا چون برگ شد
(۴) چون ترا غم شادی افزون گرفت
(۵) آنچه خوف دیگران آن امن تست
- کوره را این بس که جای آتش است
هر که اوزین کور باشد کوره نیست
جان باقی یافتی و مرگ شد
روضه جانت گل و سوسن گرفت
بط قوی در بحر و مرغ خانه سست

- (۱) يَا طَيْبُ أَنَا مِنْ هَذَا جُنُنْتُ
بَعْدَ كَمْ وَسَوَسْتُ مِنْهُ وَفُتِنْتُ
يَا حَبِيبُ .. أَنَا مِنْ هَذَا الْهَنَا..
عِزَّتْ سَوْدَاوِي كَمْ أَهْوَى الْعَنَا..
- (۲) لَكَ فِي السَّلْسَلَةِ صِفَتٌ حَلَقٌ
ذِي فُنُونٍ غَيْرَ مِنْهَا النَّسَقُ (۱)
فَلِكُلِّ حَلَقَةٍ مِنْهَا جُنُونٌ
لِلْجُنُونِ الْآخِرِ الْغَيْرِ يَكُونُ
- (۳) صُنِعَ كُلُّ حَلَقَةٍ يُعْطِي فُنُونٌ
فَإِذَا قَدْ كَانَ فِي كُلِّ نَفْسٍ
لِي جُنُونٌ آخَرَ بِالْمَلْتَمَسِ
أَخْرَأَ جَلَّتْ صِفَاتًا وَ شُئُونُ (۲)
- (۴) فَفُنُونٌ ذَا الْجُنُونِ بِالْمَثَلِ
وَلَدَى الْعُشَّاقِ أَصْحَابِ الْعِلَلِ
جَاءَ أَيْضًا سِيمًا فِي السَّلْسَلَةِ
لِلْأَمِيرِ ذَا الْعَظِيمِ الْمَنْزِلَةِ

(۱) ای کل حلقه من حلقات سلسلتک تعطی جنوناً آخراً یکون سبباً للخلاص من السوی بخلاف جنون اهل دنیا فان جنونهم یکون سبباً للبعد عن الله تعالی کانه یقول الصفات الالهیه کل منها مستلزم لصفة أخرى کما ان حلق السلسله کل منها مستلزمة لحلقه اخرى و مرتبطة بها و کل حلقه منها تعطی جنوناً آخراً - (۲) ای کل حلقه اثرها فنون اخرى لان الیز عزته متنوعه قال القاشانی و صاحب هذا الاستغراق ظفر بالاستقامه و أمن من الضلاله لاتصافه بصفات اهل الولاية و للحديث لایکمل ایمان احدکم حتی یقول الناس انه لمجنون -

- (۱) باز دیوانه شدم من ای طیب
باز سودایی شدم من ای حبیب
(۲) حلقه های سلسله تو ذو فنون
هریکی حلقه دهد دیگر جنون
(۳) داد هر حلقه فنونی دیگر است
پس مرا هر دم جنونی دیگر است
(۴) پس جنون آمد فنون این شد مثل
خاصه در زنجیر این میر أجل

(۱) فَجُنُونٌ مِثْلُ ذَا الْقَيْدِ كَسَرَ وَطَفَى حَتَّى الْمَجَانِينِ الْحَذَرُ (۱)
 مِنْهُ رَامُوا وَلِيَ الْكُلِّ نَصَحَ .. وَلِهذا النَّصَحِ عَقَلِي مَا صَلَحَ ..

فی بیان مجیشی الاحباء الی المارستان لعیادة ذوالنون المصری (۲)

(۲) مِثْلُ ذَا ذُو النُّونِ مَنْ فِي مِصْرَ قَدْ وَلَدَ وَافَى لَهُ اللَّبَّ فَقَدْ
 إِذْ جُنُونٌ لَهُ عَفْوًا وَلِدَا مِنْ هِيَاجٍ لَهُ قَبْلًا وَجَدَا
 (۳) وَ الْهِيَاجُ ضَوْعِفَ حَتَّى الْفَلَكَ عَبَّرَ .. لِلْمَلَأِ الْأَعْلَى سَدَكَ ..
 وَصَلَ مِنْهُ كَمِلَحٍ لِلْقُلُوبِ جَرَّحَ .. جَرَّ رَزَايَا وَ خُطُوبَ (۳)

(۱) كانه يقول مجانين العشق الالهى جنونهم بالنسبة للمجنون عقل و ان قلت يامولانا
 و هذا الجنون هل وقع لفيرك من اهل الله فيقول (آمدن دوستان بمارستان الخ) -
 (۲) و هو ثوبان بن ابراهيم و لقبه ذوالنون و سببه انه كان مسافراً فى سفينة فسرقت
 للمتاجر فيها درة و اتهموه بها و اذوه اذى بليغاً فتكلم بكلام خفى فاتاه الوف من الحيتان
 فى فم كل واحدة درة فاخذت واحدة من حوت و دفعها لتساجر و بها لقبوه ذالنون
 اى صاحب الصوت و اورد سلطان الاولياء هذه الحكاية قسماً للفقراء العراء ثم اعقبها
 بذكر العلاج و استشهد عليها بالقران المحيد فقال (اينچنين ذوالنون مصرى را فتاد) -
 (۳) نسخه ثانیه (وصل منه كملح و القلوب) -

(۱) آنچنان دیوانگی بگسست بند که همه دیوانگان بندم دهند

آمدن دوستان به بیمارستان جهت پرورش ذوالنون مصری

(۲) اینچنین ذوالنون مصری را فتاد کاندراو شور و جنون نو بزاد
 (۳) شور چندان شد که تا فوق فلک میرسید از وی جگرها را نمک

- (۱) اِصْحِرْ وَافْهَمِ اَنْتَ يَا سَبِخَ التُّرَابِ
 لَا تَتَضَعُ مِنْكَ هِيَا جَا وَاضْطَرَابُ ..
 فِي حَوَالِي هِيَا جِ مَنْ هُمْ
 كِبَرَاءُ طَابَ كُلُّ مِنْهُمْ
 (۲) مَنْ جُنُونٍ لَهُ كُلُّ الْخَلْقِ لَمْ
 يَجِدِ الطَّاقَةَ مِنْهُ الْحَالِ ذَمُّ
 نَارُهُ الْوَهَاجَةُ مِنْهَا اللَّحَى
 اُحْرِقَتْ دَارَتْ عَلَيْهَا كَالرَّحَى ..
 (۳) لِلْعَوَامِ النَّارُ مِنْهُ فِي اللَّحَى
 اِذْ غَدَتْ وَ اللَّبُّ مِنْهُ مَا صَحَى (۱)
 قَيَّدُوهُ كَيِّ يَسْجِنُ مُظْلِمِ
 يَضْعُونَ وَ عَذَابٍ مُبْرَمِ
 (۴) اَبَدًا لَا يُمَكِّنُ هَذَا الْجَبَامِ
 يَسْحَبُ لِلْخَلْفِ هَبْ اِنَّ الْعَوَامِ (۲)
 هُمْ مِنْ هَذَا الطَّرِيقِ الضِّيْقَا
 قَطَعُوا .. اضْطَرُّوا لِمَا قَدْ سَبَقَا ..
 (۵) لِلْعَوَامِ ذِي الْمُلُوكِ نَظَرَتْ
 خَوْفَ رُوحٍ مَذْ لَدَيْهَا ظَهَرَتْ (۳)
 ذَا لَانَ عُمِيًّا غَدَتْ هَذِي الْعَوَامِ
 وَالْمُلُوكُ لَا بَايَ اَوْ وَسَامِ

(۱) ای لما احرقت نار قلبه الشريف وجهه مخالفیه العوام و اذهبت زينة اعتقادهم المرعى عندهم و ازالتم مراسم دينهم الذي اتخذوها ديناً لهم قيدوه ليضعوه في السجن -
 (۲) ای لا يمكن الاحتراز عن الجنون في الله بالة و لا بسحب عذبان فرس الاختيار والعشق و لا ضبطها و لو اتى العوام مضطربين و بعد فهمهم لكلمات اهل الله - (۳) ای قالوا لانبيائهم ما انتم الا بشر مثلنا و ما انزل الرحمن مى شيئى و لم يقدرُوا على مشاهدة جمالهم المعنوى لكونهم عمياً و الانبياء و الاولياء فى كل زمان مستورون عن الاغيار كانه يقول لا يعلم اهل الظاهر حقيقة اهل الباطن -

- (۱) هين منه تو شور خود ای شوره خاک
 بهلو شور خداوندان پاك
 (۲) خلق را تاب جنون او نبود
 آتش او ريش هاشان مى ربود
 (۳) چونكه در ريش عوام آتش فتاد
 بند كردندش بزندانى نهاد
 (۴) نيست امكان وا كشيدن اين لكلام
 گرچه زين ره تنگ مى آيد عوام
 (۵) دیده ابن شاهان زعامه خوف جان
 كاین گره كورند و شاهان بى نشان

- (۱) حَيْثُ أَنَّ الْحُكْمَ فِي كَيْفِ الْعُلُوجِ
فَإِذَا لَا يَدْعُ ذُو النُّونِ يَصِيرُ
(۲) أَنْظَرُوا الْفَارِسَ فَرْدًا يَذْهَبُ
كَيْتِيمٍ الدَّرِّ فِي كَيْفٍ لِمَنْ
(۳) مَا هُوَ الدَّرُّ الْيَتِيمُ الْبَحْرُ كَانَ
هُوَ شَمْسٌ خَفِيَتْ فِي الذَّرَّةِ
(۴) هُوَ شَمْسٌ نَفْسُهُ كَالذَّرَّةِ
كَشَفَ الْوَجْهَ يَسِيرًا فَيَسِيرُ
(۵) جُمْلَةُ الذَّرَاتِ فِيهِ مُجِيتٌ
مَا بَدَى مِنْ عَالَمٍ فِيهِ سَكْرٌ
- كَانَ وَالْأَقْزَامِ أَشْبَاهِ الزُّنُوحِ
قَيْدَ سِجْنٍ وَ لَدَى الْعَبْدِ أَسِيرٌ
مِثْلَ مَلِكٍ لَهُ جَلَّ الْمَوَكِبُ (۱)
هُمْ أَطْفَالُ الطَّرِيقِ فِي الزَّمَنِ
اخْتَفَى فِي قَطْرَةٍ عَنْ ذَا الْعِيَانِ
.. مَظْهَرُ الْعَالَمِ عَنْ بَكْرَةٍ..
أَظْهَرَ ثُمَّ لَهُ بِالْندَرَةِ
.. مِثْلَمَا الشَّمْسُ عَلَى الْأُفُقِ تَسِيرُ..
وَ بِهِ لِلْأَبَدِ قَدْ حُمِيتْ
وَ صَحَى شَوْقًا وَ هَاجَ وَاسْتَعَرَّ

(۱) ای کالدر الیتیم فی ید اطفال الشریعة و صبیان الطریقة وحیداً من غیر متابعة

العوام الذببت هم کالانعام -

- (۱) چونکه حکم اندر کف رندان بود
(۲) يك سواره میرود شاه عظیم
(۳) در چه دریا نهان در قطره ای
(۴) آفتابی خویش را ذره نمود
(۵) جمله ذرات در وی محو شد
- لاجرم ذوا النون در زندان بود
در کف طفلان چنین در یتیم (۱)
آفتابی مخفی اندر ذره ای
و اندک اندک روی خود رامی گشود
عالم از وی مست گشت و صحو شد

(۱) مراد از شاه عظیم ولی است و از طفلان عام است که عقل معاد ندارند -

- (۱) فِي يَدِ الْغَدَارِ لَمَّا الْقَلَمُ وَقَعَ بِالْقَسْرِ وَهُوَ الْحَكَمُ^(۱)
 فَإِذَا لَا يَدْعُ فَوْقَ الْمَشْنَقَةِ كَانَ مَنْصُورٌ بِأَيْدٍ مُوثَقَةٍ
- (۲) حَيْثُ أَنَّ الْحَكَمَ وَالشُّغْلَ اسْتَقَامَ لِلسَّيِّئِينَ عَلَى كُلِّ الْأَنَامِ^(۲)
 وَجَبَ بِالْجَوْرِ هَذَا وَالْجَفَاءُ أَنَّ الْكَفْرَ يَقْتُلُونَ الْأَنْبِيَاءُ
- (۳) لِلنَّسِيبِينَ هُمْ قَالُوا سَفَهُ مِنْكُمْ الْحَقُّ عَلَيْنَا مُشْتَبِهٌ^(۳)
 فَالطَّرِيقُ ضَاعَ مِنْ قَوْلٍ لَكُمْ إِذْهَبُوا إِنَّا تَطِيرُنَا بِكُمْ
- (۴) لِلنَّصَارَى الْجَهْلَ أَنْظُرْ فَلَا أَمَانَ قَلَعَ مِنْ هُوَ لِلَّهِ كَانَ^(۴)
 يَنْتَمِي أَنْ عَلِقَ فِي الْمَشْنَقَةِ .. بِحَدِيثٍ لَنْ تَرَى مِنْ وَثَقَةٍ^(۵)

(۱) اراد بالغدار الذي لا يعلم الاسرار و الحقائق الالهية فاذا صرفه الله تعالى
 لحكمة ارادها غدر بأهل الله - (۲) اشار الى الاية في سورة آل عمران « ان الذين
 يكفرون بآيات الله و يقتلون النبيين بغير حق و يقتلون الذين يأمرون بالقسط من الناس
 فبشرهم بئذاب اليم » - (۳) الاية في سورة يس « انا تطيرنا بكم لئن لم تنتهوا
 لنرجمنكم و لمسنكم منا عذاب اليم قال طائرکم معکم لئن ذکرتم بل انتم قوم مسرفون » -
 (۴) اشاره الى الاية في سورة النساء « انا قتلنا المسيح بن مريم رسول الله و ما قتلوه
 و ما صلبوه و لكن شبه لهم » - (۵) نسخه ثانياة - في يد غلت و رجل موثقه -

- (۱) چون قلم در دست غداري بود لاجرم منصور برداري بود
 (۲) چون سفيهان را بود کار و کیا لازم آمد يقتلون الانبياء
 (۳) انبياء را گفته قوموا راه گم از سفه انا تطيرنا بكم
 (۴) جهل ترسا بين امان انكيخته زان خداوندی که گشت آويخته

- (۱) إِذْ يَقُولُ لَهُمْ ظُلْمًا صُلِبَ
فَلَهُ الْأَمْنُ مَتَى حِينًا ظَهَرَ
(۲) حَيْثُ قَلْبُ الْمَلِكِ هَذَا الْجَلِيلُ
كَيْفَ مِنْهَا الْعِصْمَةُ يُفْنِي وَأَنْتَ
(۳) يُوجَدُ لِلذَّهَبِ الطَّلَقِ وَمَنْ
زَوَّرُوا كَثْرًا وَخَانُوا خَطَرَ
(۴) يُوسُفِيُّونَ هُمْ مِنْ حَسَدِ
فَالْحِسَانِ مِنْ عَدُوٍّ لَهُمْ
(۵) يُوسُفِيُّونَ لِمَكْرِ الْأَخْوَةِ
لِلذِّئَابِ يُوسُفًا أَعْطَوْ حَسَدَ
- هُوَ فِي أَمْرِ الْيَهُودِ وَ نِكَبَ
..أَوْ عَلَى الْأَعْدَاءِ لِلْحَقِّ ظَهَرَ..
لِلدَّمِ حَوْلَ.. وَالْمُضْنَى الْعَلِيلِ.. (۱)
فِيهِمْ عَنْهُمْ زَمَانًا مَا خَرَجْتَ
صَاغَهُ مِنْهُمْ مَرَّ الزَّمَنَ (۲)
هَائِلٌ .. قَسْرًا أَتَاهُ الضَّرَرُ..
لِلْمِقْبَاحِ اسْتَتَرُوا لِلْأَبَدِ
حَمِيٍّ فِي النَّارِ كُلِّ مِنْهُمْ
هُمْ مِنَ الْبُغْرِ هَوُوا فِي الْهُوَّةِ
..وَهَبُوا يَعْقُوبَ وَجَدًا وَكَمَدَ..

(۱) اشاره الى الاية في سورة الانفال « و اذا قالوا اللهم ان كان هذا هو الحق من عندك فامطر علينا حجارة من السماء او ائتنا بعذاب اليم و ما كان الله ليعذبهم و انت فيهم - (۲) كانه يقول قدس سره للمرشد الكامل و لشيخ المكمل من المزورين و اصحاب الحيل خطر مظيم الم تنظر (يوسفان از رشك زشتان مخفی اند) -

- (۱) چون بقولی اوست مصلوب جهود
(۲) چون دل این شاه زیشان خون شود
(۳) زر خالص را و زرگر را خطر
(۴) یوسفان از رشک زشتان مخفی اند
(۵) یوسفان از مکر أخوان در چه اند
- پس مرا و را امن کی تاند نمود
عصمت و انت فیهم چون بود
باشد از قلاب خائن بیشتر
کز عدو خوبان در آتش میزند
کز حسد یوسف بگرگان میدهند

- (۱) یُوسُفُ الصِّدِّیقُ مِنْ شَرِّ الْحَسَدِ
 کَانَ هَذَا الْحَسَدُ ذَنْبًا ضَخِيمًا
 (۲) فَإِذَا لَا شَكَّ يَعْقُوبُ الْحَلِيمُ
 أَنَّ عَلٰی یُوسُفَ یَعُوّی عَابِثًا
 (۳) ذَلِكَ الذَّنْبُ الَّذِي قَدْ ظَهَرَ
 إِنَّ هَذَا الْحَسَدَ فِي الْفِعْلِ كَمْ
 (۴) عَبَثَ ذَا الذَّنْبِ مَعَ غَدْرِ لَبِقِ
 (۵) مِائَةَ الْأَلْفِ ذَنْبٍ لَمْ تَجِدْ
 فَاصْبِرِ الْعَاقِبَةُ لِلْمَكْرِ ذَا
- مَا عَلَيْهِ قَدْ جَرَى مَا ذَا وَجَدَ
 .. فِي الْخَفَاءِ عَجَزَ عَنْهُ الْحَلِيمُ..
 کَانَ مِنْ ذَا الذَّنْبِ فِي خَوْفٍ عَظِيمٍ
 .. وَ لِعَهْدٍ مِنْهُ کَانَ نَاكِثًا..
 فِي مَدَارِ یُوسُفَ مَا دَوَّرَا
 لِذُنُوبٍ سَبَقَ قَبْلًا أَلَمْ
 ذَكَرَ (إِنَّا ذَهَبْنَا نَسْتَبِقُ) (۱)
 مِثْلَ ذَا الْمَكْرِ وَ عَنْهُ تَبْتَعِدُ
 فِي الْحِسَابِ الْخِزْيُ يَأْتِي وَالْأَذَى

(۱) اشاره الى الاية فى سورة يوسف « انا ذهبنا نستبق و تركنا يوسف عند متاعا فأكله الذئب و ما انت بمؤمن لنا و لو كنا صادقين » -

- (۱) از حسد بر یوسف مصری چه رفت
 این حسد اندر کمین گرگی است زفت
 (۲) لاجرم زین گرگ یعقوب حلیم
 داشت بر یوسف همیشه خوف و بیم
 (۳) گرگ ظاهر گرد یوسف خود نگشت
 این حسد در فعل از گرگان گذشت
 (۴) زخم کو زین گرگ وز غدر لبِق
 آمده کانا ذهبنا نستبق (۱)
 (۵) صدهزاران گرگ را این مکر نیست
 عاقبت رسوا شود این مکر بیست

(۱) لبِق بفتح لام و بای عربی بمننی چربی و نرمی زبان آمده است و مرد لبِق یا غدر لبِق بفتح لام و کسر باء نیز باین معنی است -

- (۱) حَيْثُ أَنَّ الْحَشَرَ لِلْحُسَّادِ كَانَ
 فِي الْمَعَادِ وَ بِلَا شَكٍّ عِيَانٌ
 أَنْ عَلَى شَكْلِ الذَّنَابِ يُحْشَرُونَ
 لَهُمْ وَالْعَسَدُ ذَا يُظْهِرُونَ
 (۲) فَكَثِيرُ الْحِرْصِ أَكَّالُ النَّجَسِ
 حَشَرُهُ يَوْمَ الْحِسَابِ الْمُلْتَمَسُ
 مَائِلُ الْخِزْيَرِ بِالشَّكْلِ اتَّحَدَ
 صُورَةً مَعَهُ كَمَا جَاءَ وَجَدَ
 (۳) فَمِنْ الزَّانِينَ عُضْوٌ مُسْتَمَرٌّ
 مِنْهُمْ النَّاتِنُ بِالرَّيْحِ ظَهَرَ
 شَارِبُوا الْخَمْرَ الْفَمُ مِنْهُمْ غَدَا
 أَبْخَرَ مَكْرُوهَ بِالْمَتْنِ بَدَا

- (۱) زانکه حشر حاسدان روز گزند
 بیگمان بر صورت گرگان کنند (۱)
 (۲) حشر بر حرص خسی مردار خوار
 صورت خوگی بود روز شمار
 (۲) زانیان را گنده اندام نهان
 خمرخواران را بود دنده دهان

(۱) این بیت و بعض ابیات دیگری که متفرقا در دفاتر ششگانه مثنوی است دلالت دارد بر اینکه مولانا این مذهب را نسبت به حشر اجساد برگزیدند که حشر بعض گناهکاران بر صورت حیوانات میشود و پس از حساب و احقاق حق بر صورت خود که صورت انسانی بود برمیگردند و در بهشت با همان صورت انسانی میروند و در دوزخ بر صور حیواناتی که مناسب گناههای آنها باشد هم میروند مولانا عبد الرحمن جامی در این مورد گفته پس از مرگ و پیش از قیامت کبری روح در جسدی که موافق اعمال است خواهد بود و اما در حشر قیامت کبری بمانند همین جسد خواهد بود ولی بر برخی از ابیات بعد مولانا مانند (صورت خوگی بود روز شمار) منطبق نمیشود برای اینکه اطلاق روز شمار بر عالم مثال صحیح نیست و تنها بر عالم برزخ میتوان اطلاق کرد و مانند بیت زیر (گشت اندر حشر محسوس و پدید) برای اینکه محسوسیت تنها در روز قیامت کبری خواهد بود -

- (۱) ذَلِكَ النِّتْنُ الْخَفِيُّ مَنْ وَصَلَ
عَادَ فِي الْمَحْشَرِ مَحْسُوساً يَبِينُ
(۲) أَجْمَةً كَانَ وَجُودُ الْإِدْمِي
إِتَّقَى مِنْ ذَا الْوُجُودِ .. لَوْ تَصَبَّرَ ..
(۳) فِي وَجُودٍ ضَمْنًا الْآفُ الْآفُ
صَالِحٌ مَعَ طَالِحٍ مَعَ حَسَنِ
(۴) حُكْمُ ذَاكَ الْخُلُقِ صَحٌّ مَنْ غَلَبَ
مِنْ نُحَاسٍ أَكْثَرَ كَانَ الذَّهَبُ
لِلْقُلُوبِ .. وَ لَهَا دَوْمًا أَعْلَى .. (۱)
.. لِأُولَى الْأَلْبَابِ أَصْحَابِ الْيَقِينِ ..
فَكثِيراً أَنْتَ فِي ذَا الْعَالَمِ (۲)
وَيْكَ مِنْ ذَا النَّفْسِ الزَّاكِي الْمُنِيرِ
ذَنْبٍ أَوْ خِنْزِيرٍ صَفًّا بَعْدَ صَفِّ
مَعَ قَبِيحٍ وَ دَمِيمٍ خَشِنٍ
مِثْلَمَا إِذْ كَانَ بِالْقَدْرِ الذَّهَبُ
لَا النُّحَاسُ الْفَاتِقُ رَبَّ الْغَلَبِ

(۱) نسخه ثانیه - للقلوب و لها دوماً افضل - (۲) اتی وجود الادمی مأسده
جامعه للکواسر من الحيوانات ای کالمأسده جامعه للمصفیات الذمیه و الاخلاق الرديئة ان
كنت من ذاك النفس ای ان كان فيك ذاك النفس الرحمانی کن علی الحذر من هذا الوجود
ای اخله من الذمائم کی لا يهلك و لهذا المعنی یشير (در وجود ما هزاران گرگ
و خوک) -

- (۱) گشت اندر حشر محسوس و پدید
پر حذر شوزین وجود ارزان دمی
صالح و ناصالح و خوب و خشوک (۱)
چونکه زربیش از مس آمد آن زراست
(۱) کند مخفی کان بد لها میرسید
(۲) بیشه آمد وجود آدمی
(۳) در وجود ماهزاران گرگ و خوک
(۴) حکم آن خوراست کو غالب تراست

(۱) خشوک بشین معجمه به معنی بدکار و بسین مهمله بمعنی خار است و مراد اینجا
زبون برابر ترس و بیم -

- (۱) صُورَةٌ كَانَتْ عَلَى الْقَلْبِ لَكَا
فَعَلَى التَّصْوِيرِ ذَاكَ وَجِبَا
(۲) سَاعَةٌ ذُبَابًا يَمِينُ فِي الْبَشَرِ
(۳) مِنْ صُدُورٍ لَصُدُورٍ يَذْهَبُ
مِنْ طَرِيقٍ خَفِيٍّ مَرُّ الزَّمَنِ
(۴) بَلْ تَسِيرُ الْعَادَةُ مِنْ ذَا الْبَشَرِ
تَسْرِي بِالْتَّعْلِيمِ وَالْعِلْمِ وَفِي
(۵) فَيَطْبَعُ رَائِضٍ تَسْرِي الْفَرَسُ
لِعَبَا الْمَاعِزُ أَيْضًا سَلَمًا
- غَلَبَتْ وَ ارْتَسَمَتْ دَوْمًا بِكَ^(۱)
حَشْرَكَ وَفَقًا لِمَا قَدْ غَلَبَا
يُوسُفِي الْوَجْهِ أُخْرَى كَالْقَمَرِ
خُلِقَ سَاءَ وَ خُلِقَ طَيِّبَ^(۲)
مَا تَرَاهُ مِنْ قَبِيحٍ أَوْ حَسَنٍ
لِلْكَالِبِ وَ الْحَمِيرِ وَالْبَقَرِ
صَنْعَةٍ مَا هُوَ فِيهَا يَصْطَفِي^(۳)
الْجَمُوحُ وَ كَذَا الدُّبُّ التَّمَسُّ
..مِثْلَمَا الْإِنْسَانُ صُنْعًا عَلَمًا..

(۱) مرت ترجمه هذا البيت ايضاً في صفحة ۳۴۵ من ترجمة دفتر الاول - (۲)
كانه يقول الطبيعة سارقة و الاخلاق تبديل و عورض بقوله تعالى لا تبديل لخلق الله و اجابوا
عنه بان الخلق الذي لا يبدل صفة غريزية جبل عليها الانسان والخلق المبدل السيرة البهيمية
التي حصلت للالسان من الماء و الطين و لهذا قالوا و من الكرامات تبديل الاخلاق و لا
يتيسر هذا الا بالمتابعة الانبياء و الاولياء - (۳) نسخة ثانية (صنعة ما هو فيها يقتفى)

- (۱) صورتی کودر وجودت غالب است
(۲) ساعتی گرگی در آید در بشر
(۳) میرود از سینه ها در سینه ها
(۳) بلکه خوی از آدمی در گاو و خر
(۵) اسب سکسک میرود رهوار و رام
- بر همان تصویر حشرت واجب است
ساعتی یوسف رخی همچون قمر
از ره پنهان صلاح و کینه ها
میرود دانائی و علم و هنر
خرس بازی میکند بز هم سلام (۲)

(۱) نسخه دوم - سیرتی کودر وجودت غالب است - (۲) سکسک بفتح تین اسبی است که راه نداند -

- (۱) فَمِنَ الْإِنْسَانِ لِلْكَلبِ ذَهَبٌ
حَافِظًا صَارَ وَ صَيَّادًا كَمَا
الْهَوَى وَالْجِرْصُ وَازْدَادَ طَلَبُ
رَاعِيًا صَارَ .. يَهْشُ الْغَنَمَا ..
- (۲) فَلِكَلبِ الصَّحْبِ مِنْ تِلْكَ الرُّقُودِ
طَالِبًا لِلَّهِ صَارَ .. وَ دَخَلَ ..
خَلَقَ جَاءَ بِهِ الْكَلبُ الْعَنُودُ (۱)
.. جَنَّةً مِمَّا لَهُ مِنْهُمْ وَصَلَ ..
- (۳) فَبِكُلِّ زَمَنٍ فِي الصَّدْرِ هُمْ
تَارَةً إِبْلِيسَ أُخْرَى الْمَلَكَا
نَوْعَ سِرٍّ أَوْدَعُوا فَضْلًا لَهُمْ
وَ بِأُخْرَى السَّبْعِ وَالشَّرَّكََا
- (۴) وَ عَجِيبٌ هُوَ تِلْكَ الْمَأْسَدَةُ
يَقْظَةُ حَتَّى يَفْخِخَ لِلْصُّدُورِ
أَنَّ بِهَا كُلَّ الْأَسْوَدِ الْمُفْرَدَةِ (۲)
مِنْ طَرِيقٍ خَفِيٍّ تَدْرِي الْأُمُورَ

(۱) نسخه ثانیه - (فلكلب الكهف من تلك الرقود - خلق جاء به الكلب الحقود)
(۲) نسخه ثانیه - (أن بها كل الاسود المرعده) - (۳) اراد بالمأسدة مرتبة الصنع
الالهی فانه منبت اشجار المكونات و قلب كل احد منها طريق يظهر منه القبض و البسط
او تقول اراد بها الوجود الانسانی فانه محل انواع الحيوانات الكواسر و يكون المعنى
و من عجب تلك المأسدة ان الاسود فيها يقظانة و عالمة بالخصال الحيوانية محترزة عنها
ملهمة بالهام ربانی حتى لشبكة صدر كل منها طريق معنوی مخفی او تقول العجب من
تلك المأسدة كل سبع فيها يقظان و كل حمار و كلب فيها غافل حتى لشبكة صدر كل
منها طريق يعلمه السبع و يخفی على الحمار و الكلب بسبب غفلته و اراد بالسبع اصحاب
القلوب و بالكلب و الحمار الجهال عديمی المعرفة و لهو لاء الجهال يقول (دزدنی كن
از زر و مرجان جان) -

باشبان شد یا شکاری یا حرس
رفت تا جویای الله گشته بود
گاه دیو و گاه ملك كه دام و دد
تا بدام سینه ها پنهان ره است

(۱) رفت در سگ ز آدمی حرص و هوس
(۲) در سگ اصحاب خوئی زان رقود
(۳) هر زمان در سینه نوعی سر کنند
(۴) زان عجب بیشه که هر شیر آگاه است

- (۱) وَيَاكَ مِنْ مَرْجَانِ رُوحٍ وَذَهَبٍ
مِنْ ضَمِيرِ الْعَارِفِينَ ذِي الرُّتَبِ
أَنْتَ يَا أَنْقَصَ مِنْ كَلْبِ اسْرِقٍ
وَيَكَلْبِ الْكَهْفِ قَفٍّ وَالْحَقِّ..
- (۲) حَيْثُ كُنْتَ السَّارِقَ الدُّرَّ اللَّطِيفَ
لَيْتَاكَ تَسْرِقُ وَالشَّيْءَ الظَّرِيفَ
حَيْثُ كُنْتَ الْحَامِلَ لَيْتَاكَ حِينَ
تَحْمِلُ الْحِمْلَ الشَّرِيفَ وَالرَّزِينَ

فی بیان فهم مریدی ذی النون انه لم یکن مجنوناً بل قاصداً فیہ المصلحة

- (۳) ذَهَبَ الْأَحْبَابُ نَحْوَ السِّجْنِ فِي
قِصَّةِ ذِي النُّونِ رَأْيَا تَصْطَفِي
وَهُنَاكَ صَنَعُوا الشُّورَى بِأَنَّ
مَا هُوَ التَّدْبِيرُ وَالرَّأْيُ الْحَسَنُ
- (۴) إِنَّ هَذَا كَانَ بِالْقَصْدِ وَقَعَ
مِنْهُ أَوْ لِلْحِكْمَةِ عَنْهُ اِطَّلَعَ
إِذْ هُوَ فِي الدِّينِ خَيْرٌ قَبْلَهُ
وَ أَجَلُ آيَةٍ .. أَوْ ظُلَّةٍ ..

- (۱) دزدئی کن از زر و مرجان جان
ای کم از سگ از درون عارفان
- (۲) چونکه دزدی باری آن در لطیف
چونکه حامل میشوی باری شریف

فهم کردن مریدان که ذوالنون دیوانه نشده است

- (۳) دوستان در قصه ذوالنون شدند
سوی زندان و در آن رأیی زدند (۱)
- (۴) کابین مگر قاصد کند یا حکمتی است
کو در این ره قبله است و آیتی است

(۱) در نسخه لکنهور و غیرها بیش از این بیت دو بیت العافی یافت میشود.

- (۱) فَبَعِيدٌ وَبَعِيدٌ مِنْ حِجَابِهِ
أَنْ يَبِينَ بِجُنُونٍ بِالسَّفَةِ
(۲) لِكَمَالٍ شَأْنِهِ حَاشَا الْإِلَهَ
وَ يُوَارِي مِنْهُ وَجْهًا كَالِهَلَالِ
(۳) هُوَ مِنْ شَرِّ الْعَوَامِ بِالْجَلِيسِ
هُوَ مِنْ عَارٍ أَتَى لِلْعَقْلَاءِ
(۴) هُوَ مِنْ عَارٍ لِعَقْلِ سَخِفًا
عَامِدًا نَحْوَ الْجُنُونِ ذَهَابًا
الَّذِي كَالْبَحْرِ كَانَ وَ نُهُاهُ
لَهُ كَانَ أَمْرًا أَوْ بِالْبَلَاءِ
أَنْ يُغَطِّيَ الْغَيْمَ لِلْسُقْمِ سَنَاهُ
بَهَرٍ مِنْهُ الْجَلَالُ وَ الْجَمَالُ
صَارَ فِي الْبَيْتِ لَهُ قَلَّ الْأَنْبَسُ (۱)
صَارَ مَجْنُونًا .. قَرِينَ الْجَهْلَاءِ
عَابِدًا لِلْمَبْدِنِ كَمْ ضَمَفًا (۲)
و لَهُ التَّسْفِيهِ عَفْوًا طَلِبًا ..

(۱) اراد من شر العوام السلامة من الغيبة و النفاق و الرياء و النفرة لاستنباط الحكم و هذه هي العزلة الحقيقية - (۲) ای ذوالنون من عار عقله الضعیف الذی هو عابد لوجود نفسه ذهب قاصدا و صار مجنوناً ای تنزل حتی اری نفسه مجنوناً - کاه بقول الذی هو فی فکر المعاش بعید عن المعاد عاقل فی الظاهر و مجنون فی المعنی فحصل له من هذا العقل عار و قال (که به بنیدیم قوی در ساز گاو) -

- (۱) دور دور از عقل چون دریای او تا جنون باشد سفته فرمای او
(۲) حاشا لله از کمال جاه او کابر بیماری بپوشد ماه او
(۳) او ز شر عامه اندر خانه شد او ز تنگ عاقلان دیوانه شد
(۴) او ز عار عقل کند تن پرست قاصداً رفته است و دیوانه شده است

- (۱) أَنْ قَوِيًّا قِيدُونِي بِحَذَرٍ
رَأْسِي وَالظَّهْرَ عَفْوًا إِضْرِبُوا
(۲) كَيْ يَضْرِبَ الذَّنْبُ هَذَا أَنَا
مِثْلَ مَقْتُولٍ يَضْرِبُ الْبَقْرَةَ
(۳) كَيْ يَضْرِبَ ذَنْبٌ لِلْبَقْرِ
مِثْلَمَا كَانَ قَتِيلُ الْبَقْرَةِ
- وَلِي بِالذَّنْبِ مِنْ ذَا الْبَقْرِ^(۱)
وَإِلَى تَحْقِيقِ ذَا لَا تَذْهَبُوا
الْحَيَاةَ أَجْدُ أَلْقَى إِلَيْنَا^(۲)
لِلْكَالِمِ يَا ثِقَاةَ بَرِّهِ^(۳)
اغْدُوا مَسْرُورًا جَمِيلَ النَّظَرِ
لِلْكَالِمِ أَنَا أَقْفُوا^(۴) أَثَرَهُ

(۱) ای اویطونی محکماً قویاً و اضر بونی علی رأسی و ظهری بذنب البقر و لهذا لا تفتشوا و لا تبجثوا و فائده هذا (تا ز زخم لخت من یابم حیات)
(۲) نسخه ثانیه - کی بضرب الاله هذا انا - (۳) قال تعالی فی سورة البقرة « و اذ قتلتم نفساً فادارتم (ای تخاصمتم) والله مخرج ماکنتم تکتُمون قتلنا اضر بوه ببعضها (ای القتل) فضر بلسانها او عجب ذنبها فحیی و قال قتلنی فلان لابن عم له - و لهذا المعنی بسط المقام و قال عن لسان ذی النون المصری - (تا ز زخم لخت گاوی خوش شوم) -

- (۱) که به بند یدم قوی در ساز گاو
بر سر و پشتم بزن وین را مکاو (۱)
(۲) تا ز زخم لخت من یابم حیات
چون قتیل از گاو موسی یا ثقات
(۳) تا ز زخم لخت گاوی خوش شوم
همچو کشته گاو موسی کش شوم

(۱) ساز گاو تسمه چرمین که از آن گاو را میرانند یعنی مرا به بندید و از ساز گاو بزنید بر پشت من و سر من و درین کاوش نه کنید تا اینکه سر معلوم نشود

- (۱) فَقَتِيلُ الذَّنْبِ لِلْبَقَرَةِ ذَا بَضْرِبٍ .. مَا عَلِمْنَا أَثَرَهُ..
 عَادَ حَيًّا كَالنُّحَاسِ الذَّهَبِ خَالِصًا .. لِلِكِيمِيَاءِ انْقَلَبَا..
 (۲) نَهَضَ الْمَقْبُولَ وَالْأَسْرَارَ قَالَ أَظْهَرَ مَا كَانَ مِنْ وَصْفٍ وَحَالٍ
 كِمَنْ لِلزُّمَرَةِ تِلْكَ اللَّتَّى لِلدَّمِ تَشْرَبُ قَيْدَ الْغَفْلَةِ
 (۳) وَاضِحًا قَالَ بَانَ ذَا النِّفَرِ الَّذِي فِي الزَّمَنِ ذَاكَ أَسْرُ
 لِي حَقْدًا فِي خِصَامِي اضْطَرَبَا قَاتِلِي كَانَ .. أَرَانِي عَطْبَا..
 (۴) حَيْثُ ذَا الْجِسْمِ الثَّقِيلُ يُقْتَلُ .. وَلَهُ الْأَعْمَالُ كَلًّا تَبْطُلُ..
 فَوْجُودُ عَالِمٍ فِي كُلِّ سِرِّ عَادَ حَيًّا يُظْهِرُ مَا قَدْ سُرِّ

- (۱) زنده شد کشته ز زخم دم گاو
 (۲) کشته بر جست و بگفت اسرار را
 (۳) گفت روشن کاین جماعت کشته اند
 (۴) چونکه کشته گردد این جسم گران
 همچو مس از کیمیا شد زر ساو (۱)
 و نمود آن زمره خونخوار را
 کاین زمان در خصم آشفته اند (۲)
 زنده گردد هستی اسرار دان

(۱) اجمال قصه آنستکه شخصی در زمان موسی (ع) عمو زاده خویش را در محل دیگری کشت که مال او را ببرد چونکه قاتل معلوم نبوده نزد موسی رفتند گفت خداوند امر میکند گاوی در برابر آت ذبح کنید بنو اسرائیل تعلل در سن و رنگ و نشان آن کردند و امر الهی آمد که میباید گاوی بی عیب باشد و از آن آبیاری و شخم زمین بکار نیاید ناگزیر آن گاو را بقیمت گران خریداری کردند و ذبح نمودند سپس خداوند امر فرمودند که جزو این گاو را بر مقتول زنید امثال امر کردند و کشته زنده گشت و قاتل خود را معلوم نمود این داستان بتفصیل در سوره بقره ذکر شده است . (۲) نسخه دوم- تخم این آشوب ایشان کشته اند.

- (۱) رُوحَهُ الْجَنَّةَ وَ النَّارَ تَرَى
جَمَلَةَ الْأَسْرَارِ تَدْرِي بِالضَّمِيرِ
- (۲) يُظْهِرُ كُلَّ الشَّيَاطِينِ الَّتِي
يُظْهِرُ فَخَّ الْخِدَاعِ وَ الْحَيْلِ
- (۳) كَانَ ذَبْحُ الْبَقْرِ شَرْطَ الطَّرِيقِ
هَذِهِ الرُّوحُ الَّتِي فِي سَكْرَةٍ
- (۴) فَلَمَّكَ النَّفْسَ الَّتِي كَالْبَقْرَةِ
كَيْ خَفِيَ الرُّوحُ بِالْعَقْلِ يَبِينُ
- (۵) لِلْكَلَامِ ذَا انْقِطَاعٍ وَ خِتَامٍ
حَالِ ذِي النُّونِ مَعَ مَنْ حَضَرَ
- ثُمَّ أَيْضًا تَعَلَّمَ فِي ذَا الْوَرَى
.. وَ بِمَا لَمْ بِمَا الْقَلْبَ يَسِيرُ..
- لِلدِّمَاءِ تَشْرَبُ بِالْمَرْةِ
يُظْهِرُ فِي الْعَمَلِ مَا مِنْ دَغَلٍ
- كَيْ يَضْرِبَ الذَّنْبُ مِنْهُ تَفِيْقُ (۱)
هِيَ كَانَتْ وَ بِقَيْدِ الْغَفْلَةِ
- عَجَلًا أَقْتُلُ.. كَمِثْلِ الْبَرَّةِ..
.. وَ تَرَى مَا كَانَ كَالْكَنْزِ دَفِينُ..
- لَا تَسْلُ رَحَ لِلْمُرَادِ وَالْمَرَامِ
مِنْ مُرِيدِهِ ابْنُ مُعْتَبِرَا

(۱) فانه اذا لم ترتفع الاحوال الجسمائية لا تكون لروح السالك افاقة .

- (۱) جان او بيند بهشت و نار را باز داند جمله اسرار را
- (۲) و نمايد خونیان دیو را و نماید دام خدعه وریو را
- (۳) گاو کشتن هست از شرط طریق تا شود از زخم دمش جان مفیق
- (۴) گاو نفس خویش را زوتر بکش تا شود روح خفی زنده بهش
- (۵) این سخن را مقطع و پایان مجو حال ذوالنون با مریدان را بگو

رجوع الی حکایة ذوالنون مع مریدیه

- (۱) إِذْ أَوْلَاءِ النَّفَرَ مِنْهُ دَنَوْا صَرَخَ مَنْ أَنْتُمْ أَصْحَوَا... مَا نَشْنَوَا..
- (۲) وَلَهُ قَالُوا بِلُطْفٍ وَ أَدَبٍ نَحْنُ أَحْبَابُكَ يَا سَامِي الرَّتَبِ
- (۳) كَيْفَ مِنْكَ الْحَالُ يَا مَنْ بِالْكَمَالِ نَسْأَلُ حَالَكَ يَا كُلَّ الْمُنَى
- (۴) وَمَتَى كَانَ الدِّخَانُ لِلْوَطِيسِ بَحْرُ عَقْلِ ذُوقُنُونِ بِالْجَلَالِ
- (۵) أَنْتَ عَنَّا لِكَالَامِ ذَا الْبَيَانِ فَالْجُنُونُ أَسْنَدُوا... أَزْرَوْا بِكَاءٍ
- وَمَتَى الْعُنُقَاءُ حَبِينًا تُغْلَبُ وَصَلَ الشَّمْسُ لَهَا صَارَ الْجَلِيسُ
- لِلْغُرَابِ... لَوْ عَلَيْهَا يَضْرِبُ
- أَنْتَ عَنَّا لِكَالَامِ ذَا الْبَيَانِ لَا تُؤَخِّرْ وَ لَنَا أَظْهَرُ عِيَانِ
- نَحْنُ خِلَا نَكَ صِدْقًا مَعْنَا مِثْلُ ذَا لَا تَفْعَلْ أَوْضَحُهُ لَنَا (۱)

(۱) نسخه ثانیة - مثل ذَا لَا تَفْعَلْ اوضحه لنا -

رجوع بحکایات ذوالنون با مریدان

- (۱) چون رسیدند آن نفر نزدیک او بانگ بر زد هی کیانید اتقوا
- (۲) با ادب گفتند ما از دوستان بهر پرسش آمدیم اینجا بجان
- (۳) چونی ای دریای عقل ذو فنون این چه بهتانست بر عقلت جنون
- (۴) دود گلخن کی رسد بر آفتاب چون شود عنقا شکسته از غراب
- (۵) و امگیر از ما بیان کن این سخن ما مجانبیم با ما این مکن

- (۱) فَالْمُحِبُّونَ هُمْ مَا لَاقَ أَنْ
أَوْ لِمَسْتَوِرٍ وَخُدْعٍ وَدَغَلٍ
(۲) يَا مَلِيكَ جِيءَ بِسِرِّ الْمَوْسَطِ
وَجْهَكَ تَحْتَ السَّخَابِ يَا قَمَرُ
(۳) نَحْنُ أَحْبَابُكَ صِدْقًا وَتَعَبٍ
وَعَالِيكَ وَحَدِّكَ فِي الْعَالَمِينَ
(۴) حَيْثُ ذُو النُّونِ الْكَلَامُ ذَا مُدَامٍ
مَا رَأَى غَيْرَ طَرِيقِ الْأَمْتِحَانِ
(۵) بَدَأَ بِالسَّبِّ وَالشَّتْمِ هَذَرُ
قَالَ الْفَاطَا بِلَا مَعْنَى كَقَافٍ
(۶) نَهَضَ يَرْمِي الْعِصِيَّ وَالْحَجَرَ
- يَبْعُدُوا أَوْ يَجِدُوا الْقَطْعَ زَمَنُ
يُهَجِّرُوا مِنْ غَيْرِ ذَنْبٍ بِالْحَيْلِ
لَكَ لَا تَسْتُرُهُ جَوْرًا وَسَخَطُ
رَحْمَةً لَا تَخْفِ أُبْرِزْ مَا اسْتَرَتْ
قَلْبُنَا ذَابَ لَنَا اللَّبُّ ذَهَبُ
قَدْ عَقَدْنَا قَلْبُنَا .. وَالنَّاطِرِينَ
سَمِعَ مِنْهُمْ يَوْجِدُ وَغَرَامُ
مَخْلَصًا مِنْهُمْ لَهُمْ ذَاكَ الزَّمَانُ
مِثْلَمَا الْمَجْنُونُ بِالْقَوْلِ هَجَرَ
مَعَ زِي لَا يَوْفِقُ أَوْ خِلَافُ
كُلُّهُمْ مِنْ خَوْفِ ذَا الرَّمِيِّ نَفَرَ

- (۱) مر محبان را نشاید دور کرد
(۲) راز را اندر میان آورشها
(۳) ما محب صادق و دل خسته ایم
(۴) چونکه ذوالنون این سخن زایشان شنید
(۵) فحش آغازید و دشنام از گزاف
(۶) برجهید و سنگ پراکن کرد و چوب
- یا برو پوش و دغل مهجور کرد
رو مکن در ابر پنهانی مها
در دو عالم دل بتو بر بسته ایم
جز طریق امتحان مخلص ندید
گفت اودیوانگانه زی وقاف
جملگی بگریختند از بیم کوب

- (۱) ضِحَكَ قَهْقَهَةً وَالرَّأْسَ قَدْ
حَرَكَ قَالَ كَمَنْ عَقْلًا وَجَدَ
فَمَعَ الدَّرْوِيشَ ذِي الْأَحْبَابِ حِينَ
أَنْظَرَ الْأَحْبَابَ قُلْ أَيْنَ الْوِسَامُ
(۲) لَّهُمْ كَالرُّوحِ قَدْ طَابَ النَّصَبُ
وَمَتَى كَانَ الْحَبِيبُ مِنْ تَعَبٍ
قِشْرُ الْحُبِّ لَهُ كَانَ النَّصَبُ
(۳) فَوِسَامُ الْحُبِّ يَا هَذَا الْأُ
وَبُكْلَ أَفَةٍ أَوْ مِحْنَةٍ
(۴) فَالْحَبِيبُ حُبُّهُ كَالذَّهَبِ
وَبِقَلْبِ النَّارِ لَوْ كَانَ الذَّهَبُ
(۵) حَرَكَ قَالَ كَمَنْ عَقْلًا وَجَدَ
أَنْظَرَ إِعْرِفْ مَا لَهَا مِنْكَ يَبِينُ
فِيكَ لِلْأَحْبَابِ مَنْ هَاجُوا غَرَامُ..
وَالْعَنَا وَالسَّقَمُ أَنْوَاعُ التَّعَبِ..
لِلْحَبِيبِ بِالثَّقِيلِ أَوْ نَصَبٍ
لَبًا.. الْفَرْعُ هُوَ الْأَصْلُ التَّعَبُ..
بِالسُّرُورِ وَالرِّضَاءِ فِي الْبَلَاءِ
وَحُطُوبٍ فِي رَزَايَا جَمَّةٍ
وَالْبَلَاءُ كَالنَّارِ ذَاتِ اللَّهَبِ (۱)
خَالِصًا أَهْنًا إِلَيْهِ وَ أَحَبُّ

(۱) قيل لرابعة العدوية متى يكون العبد راضياً فقالت اذا سرته المصيبة كما تسره
النعمة قال تعالالى و الذين آمنوا و عملوا الصالحات رضى الله عنهم و رضوا عنه -

گفت بادریش ابن یاران نگر
دوستان را رنج باشد همچو جان
رنج مغز و دوستی او را چو پوست
در بلا و محنت و آفت کشی
زر خالص در دل آتش خوشست

(۱) قهقهه خندید و جنبانید سر
(۲) دوستان بین کو نشان دوستان
(۳) نی گران گیرد زرنج دوست دوست
(۴) کی نشان دوستی شد سرخوشی
(۵) دوست همچون زر بلا چون آتشست

امتحان السید لقمان و صاحبه عقل لقمان و فراسته و رأیه

- (۱) أَفَلَا لُقْمَانُ عَبْدًا نَظَفًا كَانَ بِالظَّاهِرِ ذَاتًا شَرَفًا
 بِالْعُبُودِيَّةِ لَيْلًا وَ نَهَارًا مُسْرِعًا كَانَ ذَكِيًّا ذَا اخْتِبَارًا
 (۲) وَ لَهُ سَيِّدَةٌ فِي الشُّغْلِ كَانُ قَدَّمَ أَكْثَرَ.. فِيمَا قَالَ دَانُ..
 أَحْسَنَ مِنْ وَلَدِهِ عَدُوٍّ وَ مِنْ كُلِّ مَنْ مِنْ مَكْرِهِ الْعُمَرِ أَمِنْ
 (۳) حَيْثُ لُقْمَانُ وَ لَوْ كَانَ الرَّقِيقُ أَصْلُهُ الرِّقِيَّةُ فِيهَا عَرِيقُ
 سَيِّدًا كَانَ وَ حُرًّا وَ الْهَوَى تَرَكَ وَ النَّفْسَ عَنْ إِثْمِ لَوَى

حکایه

- (۴) قَالَ سُلْطَانٌ لِشَيْخٍ بِالْمَقَالِ مَنِّي اَطْلُبْ أَنْتَ شَيْئًا لِلْمَوَالِ

امتحان کردن خواجه لقمان را در زیرگی

- (۱) نی که لقمان را که بنده پاک بود روز و شب در بندگی چالاک بود
 (۲) خواجه اش میداشتی در کار بیش بهترش دیدی ز فرزندان خویش
 (۳) زانکه لقمان گر چه بنده زاده بود بنده بود و از هوا آزاده بود (۱)

حکایت

- (۴) گفت شاهی شیخ را اندر سخن چیزی از بخشش زمن درخواست کن

(۱) در لقمان اختلافی است باینکه پیغمبر بوده یا ولی است و در صورتیکه ولی

بوده ممکن است که بنده زاده باشد -

- (۱) قَالَ يَا سُلْطَانُ مَعَ هَذَا الْجَلَالِ
لِي تَقُولُ مِثْلَهُ فَلَا أَحْسَنًا
(۲) أَنَا عَبْدَيْنِ مَلَكَتُ وَهُمَا
وَ مَعَا ذَانِ عَلَيَّكَ حَكْمًا
(۳) فَلَهُ السُّلْطَانُ قَالَ ذَا الْكَلَامِ
مَنْ هُمَا فَالْوَاحِدُ قَالَ الْغَضَبُ
(۴) ذَلِكَ السُّلْطَانُ إِدْرِ مَنْ فَرَّغَ
لَهُ فَوْقَ الشَّمْسِ دَوْمًا وَ الْقَمَرِ
(۵) وَجَدَ الْمَخْزَنَ ذَاكَ مَنْ غَدَتِ
وَالْوُجُودَ وَجَدَ مَنْ لِلْوُجُودِ
(۶) سَيِّدُ لُقْمَانَ كَانَ السَّيِّدَا
وَاقِعَ الْأَمْرِ إِذَا تَرَصَّدَهُ
- أَفَلَا تَخْجَلُ مِنْ هَذَا الْمَقَالَ
مِنْهُ وَ الْأَعْلَى لِي قُلْ زَمْنَا
بِالْحَقِيرَيْنِ دَنَى شَأْنُهُمَا
أَنْتَ مَا مَوْرَ مُدَامًا أَهْمَا
زَلَّةُ الْأَثْنَانِ ذَانِ بِالْمَرَامِ
وَالْهَوَى الْآخِرُ هَذَانِ الْعَطَبُ
هُوَ مِنْ سُلْطَانِ النُّورِ بَزْغُ
وَهُوَ مِنْ دُونِ هَذَيْنِ سَفَرُ
ذَاتُهُ الْمَخْزَنَ بِالْكَيْهِ بَدَتْ
كَانَ خَصْمًا وَ لَهُ أَبْدَى الصُّدُودِ
لَهُ فِي الظَّائِرِ يُبْدِي السُّودْدَا
عَبْدَ لُقْمَانَ غَدَا سَيِّدَهُ

- (۱) گفت ای شه شرم ناید مر ترا
(۲) من دو بنده دارم و ایشان حقیر
(۳) گفت شه آن دو چه اند این زلت است
(۴) شاه آن دان کو زشاهی فارغ است
(۵) مخزن آن دارد که مخزن ذات اوست
(۶) خواجه لقمان بظاهر خواجه وش
- که چنین گوئی مرا زین برترا
وان دو بر تو حاکمانند و امیر
گفت آن يك خشم و دیگر شهوت است
بر مه و خورشید نورش بازغ است (۱)
هستی آن دارد که هستی را عدوست
در حقیقت بنده لقمان خواجه اش

- (۱) فِي الدُّنَا الْمَعْكُوسُ مِنْ هَذَا الْقَبِيلِ
بِالْأَقْلِ عِنْدَهُمْ فِي الْمَنْظَرِ
- (۲) لِلصَّحَّارِيِّ الْأِسْمَ عَمْدًا جَعَلُوا
وَ غَدَاذَا الْأِسْمَ وَاللَّوْنُ شَرَكُ
- (۳) فَفَرِيقُ وَاحِدِ الثُّوبِ أَبَدُ
فِي الْقَبَا لَوْ ظَهَرَ الْعَامِي لَهُ
- (۴) وَ فَرِيقُ وَاحِدٍ قَدْ ظَهَرَ
لَزِمَ النُّورُ لَهُ حَتَّى يَصِيرَ
- (۵) لَزِمَ نُورٌ مِنْ التَّقْلِيدِ قَدْ
كَبِيَ بِهِ الْمَرْءَ بِلاَ قَوْلٍ وَ لَا
- كَثْرَةُ وَالْجَوْهَرُ الْعَارِي الْمَثِيلُ
مِنْ خَسِيسٍ نَاقِصٍ مُحْتَقِرٍ
الْمَفَازَاتِ وَ كَمْ هُمْ ذَهَلُوا
عَقْلُهُمْ قَيْدَ ضَلَالٍ وَ حَلَاكَ
عَرَفَ .. سِوَاهُ مِنْ أَهْلِ الرَّشْدِ..
هُمْ قَالُوا وَ رَمَوْهُ بِالسُّفْهِ
بِالرِّيَا وَ الزُّهْدِ قُدْسًا بَهْرًا
بِهِ جَاسُوسًا عَلَى الزُّهْدِ خَيْرُ
طَهَرَ وَ الْعَوْلَ وَ الْغُشَّ فَقَدْ
عَمَلٍ يَدْرِي يَرَى مَا جَهْلًا

- (۱) در جهان باز گو نه زین بسی است
(۲) مر بیابانرا مفازه نام شد
(۳) يك گره را خود معرف جامه است
(۴) يك گره را ظاهر آسالوس و زهد
(۵) نور باید پاك از تقلید و عول
- در نظرشان گوهری کم از خسی است
نام و نفکی عقلشان را دام شد (۱)
ور قبا گویند کو از عامه است (۲)
نور باید تا بود جاسوس زهد
تا شناسد مرد را بی فعل و قول

(۱) زیرا که بیابان را بتنازی مفازه گویند در صورتیکه مفازه جای فوز است بنا بر این میبایستی
مفازه نام آبادی باشد - (۲) در صفحه ۱۱۵ ج ۲ شرح بحر العلوم توجیهاتی برای
این بیت نقل نموده از آفجمله مراد از جامه جامه صوفیان است ولی مضاف الیه که صوفیان
باشد حذف گردیده چنانکه مصراع ثانی نیز بر این معنی قرینه می باشد -

- (۱) مِنْ طَرِيقِ الْعَقْلِ فِي قَلْبِ لَهُ
يَذْهَبُ بِالْبَتِّ لَا يَشْتَبِهُ
نَقْدَهُ يَنْظُرُ لَمْ يَحْتَجْ إِلَى
قَوْلٍ أَوْ عَقْلِ لَهُ مِثْلُ الْمَلَأِ
(۲) فَالْخَوَاصُّ الطُّهْرُ أَصْحَابُ الْقُلُوبِ
مَنْ عَبِيدَ الْحَقِّ عِلَامُ الْغُيُوبِ (۱)
فَبِدُنْيَا الرُّوحِ فِي وَفْقِ الْخَبَرِ
هُمْ جَوَاسِيسُ الْقُلُوبِ فِي الْبَشَرِ
(۳) كَالْخِيَالِ بَاطِنِ الْقَلْبِ دَخَلَ
لَهُ سِرُّ الْحَالِ يَبْدُو وَالْعَمَلِ
بَدَنِ الْعُصْفُورِ حَتَّى يَخْتَفِيَ
كَأَنَّ مَا لَمْ يَشِئْ أَوْ عَرَفَ
(۴) مَا مِنَ الْقُدْرَةِ وَالْقُوَّةِ فِي
ذَا عَلَى عَقْلِ بِهِ الْبَازِي وَصِفَ
(۵) مَنْ عَلَى سِرِّ هُوَ قَدْ وَقَفَا
سِرُّ مَخْلُوقٍ لَهُ مَا وَصِفَا
مَا يَكُونُ عِنْدَهُ فَهُوَ الْحَقِيرُ
هَبَهُ فِي الْخَلْقِ كَثِيرًا وَخَطِيرًا

(۱) اشاره لقوله (ع) اتقوا فِرَاسَةَ الْمُؤْمِنِ فَإِنَّهُ يَنْظُرُ بِنُورِ اللَّهِ وَطَرِيقَ تَجَسُّسِهِمْ

کما قال (در درون دل در آید چون خیال) -

- (۱) در رود در قلب اواز راه عقل
نقد عقل او نباشد بند نقل
(۲) بندگان خاص علام الغیوب
در جهان جان جواسیس القلوب (۱)
(۳) در درون دل در آید چون خیال
پیش او مکشوف باشد سرّ حال
(۴) در تن گنجشک چه بود برگ و ساز
که شود پوشیده آن بر عقل باز
(۵) آنکه واقف گشت بر اُسرار هو
سر مخلوقات چه بود پیش او

(۱) در حدیث نبوی آمده است (لكل شیئی صفاة وصفاة القلوب ذکر الله) -

- (۱) مَنْ عَلَى الْأَفْلَاقِ سَارَ مَا الْخَطَرُ لَهُ فَوْقَ الْأَرْضِ لَوْ رَامَ السَّفَرُ
 (۲) عَادَ فِي كَفِّ دَاوُدَ الْحَدِيدِ شَمْعًا انْقَادَ لِمَا مِنْهُ يُرِيدُ
 يَا ظُلُومُ الشَّمْعُ فِي كَفِّهِ مَا هُوَ بِالْقَدْرِ لَهُ الشَّانُ سَمَى
 (۳) كَانَ لُقْمَانُ كَمِثْلِ السَّيِّدِ لَهُ شَكْلُ الْعَبْدِ سَامِي الْمُحْتَدِ
 وَ الْعُبُودِيَّةُ فِيهِ ظَهَرَتْ قُلْ بِهَا دِيبَاجَةٌ كَمْ بَهَرَتْ
 (۴) فَإِذَا سَيِّدُهُ نَحْوَ مَكَانٍ غَيْرِ مَعْرُوفٍ لَهُ رَاحَ زَمَانُ
 فَالِلْبَاسِ لَهُ فَوْقَ عَبْدِهِ وَضَعَ قَرَبَهُ مِنْ عِنْدِهِ
 (۵) وَلِلْبَاسِ الْعَبْدِ ذَاكَ بَدَلًا لِبَسَ الْعَبْدَ لَهُ قَدْ جُعِلَا
 (۶) فِي الْأَمَامِ خَلْفَهُ مِثْلَ الْعَبْدِ فِي الطَّرِيقِ سَارَ حَتَّى أَوْ يُرِيدَ
 أَحَدٌ يَعْرِفُهُ لَا يَقْدَرُ لَا الْإِسْرَ لَدَيْهِ يَظْهَرُ..

بر زمین رفتن چه دشوارش بود
 موم چه بود در کف او ای ظلوم
 بندگی در ظاهرش دیباجه‌ای
 بر غلام خویش پوشاند لباس
 مر غلام خویش را سازد امام
 تا نباید زو کسی آگه شود

(۱) آنکه بر افلاک رفتارش بود
 (۲) در کف داود کاهن گشت موم
 (۳) بود لقمان بنده شکلی خواجه‌ای
 (۴) چون رود خواجه بجای ناشناس
 (۵) او بپوشد جامه های آن غلام
 (۶) در پیش جون بندگان درره شود

أَنَا مِثْلَ الْعَبْدِ نَعْلًا بِأَلَيْدٍ
 ..أَنْتَ لِي كَالسَيِّدِ الشَّهْمِ الْأَمِيرِ..
 أَبَدًا لَا تَبْغِي أَوْ تَعْظِمِيَا
 مِنْكَ .. وَ التَّوَقَّيرُ لِي وَ الْحُرْمَةُ..
 أَنْتُ أَبْلَغُ كُلِّ مُنْتَبِي
 ذِي الْعُبُودِيَّاتِ فِيهَا ابْتَتَلُوا
 ..خَدَمُوا السَّيِّدَ مِثْلَ مَا يُرِيدُ..
 شَبِعُواكُمْ نَهَلُوا مِنْ مَوْرِدٍ
 .. وَ لَهُمْ مِنْ بَعْدِ حَالًا نَظَرُوا..
 عَكْسِ ذَاوَ الْكُلِّ مِنْهُمْ فِي الْأَمَلِ
 نَفْسَهُ بِالْعِظَمِ كَمْ وَ صَفَا

من بگیرم کفش چون بنده کمین
 مرا تو هیچ توقیری منه
 تا بغربت تخم حیلہ کاشتم
 تا گمان آید که اینها برده‌اند
 کارها را کرده‌اند آمادگی
 خویشتن بنموده‌خواجه عقل و جان

(۱) قَالَ رُحْ فِي الصَّدْرِ يَا عَبْدًا قَعِدْ
 أُمْسِكْ كَالْعَبْدِ مَوْهُونًا حَقِيرْ
 (۲) سُبْنِي بِالْحِدَّةِ تَكْرِيمِيَا
 (۳) تَرَكْكَ لِلْخِدْمَةِ لِي الْخِدْمَةُ
 كَيْ بُدُورَ الْحِيلَةِ فِي الْفُرْبَةِ
 (۴) فَالْسَّرَاةُ السَّادَةُ قَدْ عَمِلُوا
 كَيْ يُظَنَّ أَنَّهُمْ كَانُوا الْعَبِيدَ
 (۵) هُمْ فِي حُكْمٍ وَ كُلِّ سُودِدٍ
 هَيَّاؤُوا الْأَعْمَالَ مِنْهُمْ اخْبَرُوا
 (۶) وَ عَيْدُ الشَّهْوَةِ هَذِي عَلَى
 سَيِّدَ رُوحٍ وَ عَقْلٍ عَرَفَا

(۱) گویدای بنده تو رو در صدرشین
 (۲) تو درشنی کن مرا دشنام ده
 (۳) ترک خدمت خدمت تو داشتم
 (۴) خواجگان ابن‌بندگیها کرده‌اند
 (۵) چشم پر بودند و سیراز خواجگی
 (۶) و بن غلامان هوا برعکس آن

- (۱) فَطَرِيقُ الْأَنْقِيَادِ وَالرَّجُوعِ
إِذْ مِنْ الْعَبْدِ الْعَبُودِيَّةُ لَا
(۲) فَإِذَا إِعْلَمَ لِذَاكَ الْعَالَمِ
تَعْبِيَّاتٍ عَكْسَ ذَا شَأْنٍ أَسَمَتِ
(۳) فَمِنْ الْحَالِ الَّذِي قَدْ سَتَرَا
إِذْ لِلْقَمَانِ رَأْيٌ أَيْ عَرَفَ
(۴) عِلْمَ السِّرِّ بِطَبِيبِ لِلْجِمَارِ
مَنْ هُوَ السَّالِكُ كَانَ لِلطَّرِيقِ
(۵) سَيِّدُ الْقَمَانِ الْقَمَانِ عَمَقَ
أَنْ لِلْقَمَانِ السَّرُورُ وَالْهِنَا
(۶) إِذْ لِلْقَمَانِ الْمُرَادُ ذَا بَانَ
لِلْفَتَى وَالسَّبَّحِ ذَا لَا يَلِمُ
- وَرَدَ لِلْسَّيِّدِ أَبْدَى الْخُشُوعِ
غَيْرَهَا تَبْدُو وَ لَوْ زَادَ عَلَا
هَكَذَا كَانَتْ لِهَذَا الْعَالَمِ
وَكُرُوحِ الرُّوحِ بِاللُّطْفِ نَمَتْ..
سَيِّدُ الْقَمَانِ عَنْهُ اخْتَبَرَا
سِرَّهُ فِيمَا بِهِ ذَاتًا وَصِفَ
لِلْمَصْلَاحِ سَاقِ ذَا السَّامِيِّ فَيَخَارُ
وَبِهِ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ الْفَرِيقِ..
هُوَ مَنْ يَدُوعُ وَلَكِنْ قَدْ وَثَّقَ
أَنْ يَكُونَ الْعَبْدُ فِي هَذِهِ الدُّنَا
أَحَدًا لَا يَعْلَمُ السِّرَّ زَمَنَ
لَا وَ لَا فِي بَعْضِ مَا مِنْهُ عِلْمُ..

ناید از بنده بغیر بندگی
تعبیت ها هست برعکس این بدان
بود واقف دیده بود از وی نشان
از برای مصلحت آن راهبر
لیک خشنودی لقمان را بجست
کس نداند سر آن شیر و فتی

(۱) آید از خواجه ره افکندگی
(۲) پس از آن عالم بدین عالم چنان
(۳) خواجه لقمان بر احوال نهان
(۴) راز میدانست خوش میراند خر
(۵) فرد را آزاد کردی از نخست
(۶) زانکه لقمان را مراد این بود تا

- (۱) فَعَجِيبٌ لَّمْ يَكْ لَوْ عَنْ قَبِيحٍ
تَكْتُمُ السِّرَّ الْجَمِيلَ وَالْمَلِيحَ
بَلْ عَجِيبٌ أَنْتَ لِلْسِرِّ لَكَا
(۲) شَغْلَكَ عَنْ عَيْنِكَ اكْتُمُ كَيْ يَكُونُ
نَفْسَكَ سَلِمَ لِفَخِّ الْأَجْرَةِ
(۳) شَيْئًا إِسْرُقَ مِنْ وَجُودِ لَكَ مَا
أَعْطُوا الْمَجْرُوحَ أَفْيُونًا لِأَنَّ
(۴) سَاعَةَ الْمَوْتِ إِسْقَمَ قَطْعُوهُ
هُوَ مَشْغُولٌ بِذِي الْحَالَةِ هُمْ
تَكْتُمُ فِي زَمَنِ عَنْ نَفْسِكَ
شَغْلَكَ السَّالِمَ مِنْ زَيْنٍ وَدُونِ (۱)
بَعْدَ هَذَا وَبِأَدْنَى فِتْرَةٍ
مِنْ وَجُودِهِ عَنْ ذَاكَ سَمَى (۲)
يَخْرِجُونَ الْمَصْلَ حَلً فِي الْبَدَنِ
وَالْأَلَامِ عِدَادٍ بِضَعُوهُ
قَبَضُوا رُوحَهُ نَالُوا مَا لَهُمْ

(۱) فان المخلص من يخفى حسنه كما يخفى سيئاته - (۲) ای سلم نفسك الى فخ الفائدة ای اشتغل بالطاعات فان الاجر و الثواب كفخه و بعد هذا اسرق شيئاً منك بلا انت ای بلا وجود و لا اناية خذ من حقیقتك لتخلص من وجودك و تصل الى مرتبة الفناء لانك اذا لم تكن انت انت لم يحصل منك شیء انت انت خلصت من وجودك الموهوم و اليه يشير بقوله (میدهدند افیون بررد زخم مند) و فی نسخه لکناهور (خویش را تسلیم کن بردار مزد) ای سلم نفسك الى مشقة الاجرة و الثواب -

- (۱) چه عجب که سر ز بد پنهان کنی
(۲) کار پنهان کن تو از چشمان خود
(۳) خویش را تسلیم کن بردار مزد
(۴) میدهدند افیون بررد زخم مند
(۵) وقت مرگ از رنج اورامی درند
این عجب که سر ز خود پنهان کنی
تا بود کالت سلیم از نیک و بد
وانکه از خود بی زخود چیزی بدزد
تا که پیکان از تنش بیرون کنند
او بدان مشغول شد جان می براند

- (۱) إِذْ بِكُلِّ فِكْرٍ الْقَلْبَ جَعَلْتُ
 فِي الْخَفَاءِ مِنْكَ شَيْئًا مَا اشْتَغَلْتُ^(۱)
- (۲) سَرَقُوا يَا مَعْنِي مَا أَنْ لَكَ
 تَجَدَّ شَيْئًا تَرَاهُ مِلْكًا^(۲)
- مِنْ طَرِيقٍ تَأْمَنُ مِنْهُ وَرَدَّ
 لَكَ لِصُّ سَرَقَ مَا قَدْ وَجَدَ
- (۳) فَإِذَا بِالْأَحْسَنِ أَنْتَ اشْتَغَلْتُ
 فَهُوَ لَوْ بِالْفُرْصَةِ مِنْكَ يَصِلُ^(۳)
- سَرَقَ مِنْكَ الَّذِي الْمُحْتَقَرُ
 كَانَ يَبْقَى الْأَحْسَنُ مَدَّخَرًا
- (۴) فَإِذَا فِي الْمَاءِ حِمْلُ التَّاجِرِ
 وَقَعَ طَبْعًا وَ وَفَّقَ الظَّاهِرِ
- فِي الْمَتَاعِ الْأَحْسَنِ قَبْلًا وَضَعُ
 يَدَهُ مَا يَقْدَرُ مِنْهُ رَفَعُ

(۱) ای قس علی مقدمه اعطاء الافیون للمجروح و علی مقدمه اشتغال الميت وقت قبض روحه بالالام لما تريد ان تسلم قلبك الى كل فكر و انت مشغول بذلك الفكر اعلم انهم يريدون خفية ان يذهبوا شيئاً منك و ذاك الشيئ هو (هر چه تحصیلی کنی ای معنی الخ) - (۲) ای یا معنی کل شیئی حاصلته یأتی اللص من الجانب الذی انت غافل عنه و يأخذه منك فأذا كان الامر كذا فعلاجه (پس بدان مشغول شو كان بهتر است) - (۳) كانه يقول قدس سره اذا كان سارقك الشيطان و اعوانه فاشتغل انت بحجة الله و دواعيها فان الشيطان لا يرضى لك بها فاذا اشتغلت بها و اتى ليذهب بشيئ من شرك بترك المحبة لله لشغلك بها و يذهب بالاحقر فتخلص لك المحبة لله الم تنظر (بار بازرگان چو در آب اوفتد الخ) -

- (۱) چون بهر فکری که دل خواهی سپرد
 از تو چیزی در نهان خواهند برد
- (۲) هر چه تحصیلی کنی ای معنی
 می در آید دزد از آن سو کایمنی
- (۳) پس بدان مشغول شو کان بهتر است
 تا ز تو چیزی برد کان کهنتر است
- (۴) بار بازرگان چو در آب اوفتد
 دست اندر کاله بهتر زند

- (۱) إِذْ لَكَ فِي الْمَاءِ لَا بُدَّ يَابَنَ يَذْهَبَ شَيْءٌ فَذَا الرَّأْيُ الْحَسَنُ (۱)
تَتْرُكُ إِلَّا تَقْصَ وَالْأَحْسَنَ أَنْتَ تَأْخُذُ.. تَطْلُبُ خَيْرَ مَا وَجَدْتَ..

ظهور فضل وعقل ورأی لقمان عند الممتحنین له

- (۲) فَلَهُ كُلَّ طَعَامٍ أَرْسَلُوا خَافَ لُقْمَانَ رَسُولًا يُرْسِلُ
(۳) كَيْ يَهْدَا يَدَ لُقْمَانَ تَمُدَّ لِلطَّعَامِ ذَا.. تَنَالُ مَا قَصَدَ..
وَلَهُ السَّيِّدُ بَعْدًا يَا كُلُّ مِنْ طَعَامٍ أَكَلَ مَا يُهْمِلُ
(۴) أَكَلَ سُورَهُ وَ الشَّوْقَ قَلَعَ ..وَلَكُمْ هَاجَ غَرَامًا وَ وَلَعَ..
وَ لَذَا كُلَّ طَعَامٍ مَا أَكَلَ هُوَ مِنْهُ أَهْرَقَ عَنْهُ اعْتَزَلَ

- (۱) و لما كانت المحبة لله و هي الاحسن من كل شئنى لا تحصل الا بالصبر قال
(ظاهر شدن فضل لقمان الخ) -

- (۱) چونکه چیزی فوت شد خواه در آب ترك کمتر گیر و بهتر را بیاب

ظاهر شدن فضل و هنر لقمان پیش امتحان کنندگان

- (۲) هر طعمانی کاورندیدی بوی کس سوی لقمان فرستادی زبوی
(۳) تا که لقمان دست سوی آن برد قاصدا تا خواه پس خوردش خورد
(۴) سور را خوردی و شورانگیختی هر طعمایی او نخوردی ریختی

- (۱) وَ إِذَا مَا أَكَلَ مِنْهُ بِلَا
كَانَ هَذَا الْأَتِّصَالُ مَا لَهُ
(۲) تُحَفَّةٌ جَاءُوا بِبَطِيخٍ وَ كَانَ
(۳) سَيِّدُ لُقْمَانَ عَبْدًا أَمْرًا
قَالَ سِرَّ سِرْعَانٍ وَأَتِ بِالْوَلَدِ
(۴) حَيْثُ لُقْمَانُ أَتَى مِنْهُ قَعْدَ
(۵) إِذْ هُوَ الْبَطِيخُ شَقٌّ وَ مَنَحَ
أَكَلَ كَالْعَسَلِ وَ الْسُكَّرِ
(۶) هُوَ بِالطَّيِّبِ لَيْتَمَكَ إِذَا أَكَلَ
عَدَدَ ذِي الْقِطَعَاتِ الْعَشْرَةِ
- إِشْتِهَاءٍ لَا يَقْلِبُ أَكْلًا
أَنْتِهَاءً وَ الْفَنَاءَ وَالْوَلَهَ
غَائِبًا لُقْمَانُ فِي هَذَا الزَّمَانِ (۱)
أَبْنُ لُقْمَانَ لَهُ أَنْ يَحْضُرَا
يَا غُلَامُ لَهُ إِذْ عَنَّا ابْتَعَدَ
مُدَّةَ سَيِّدِهِ جَرٌّ بِيَدِ
لَهُ مِنْهُ قِطْعَةً أَبْدَى الْفَرْحَ
ذَاكَ مَمْزُوجًا بِعُودِ الْعَنْبَرِ
مَنَحَ الثَّانِيَةَ حَتَّى وَصَلَ
مَعَ سَبْعِ قِطَعٍ مُعْتَبَرَةٍ

(۱) ترجمه هذا البيت و البيتين الذين بعده كما في نسخة لكانهور لا كما في نسخة النهج -

- (۱) ور بخوردی بیدل و بی اشتها
(۲) خربره آورده بودند ارمغان
(۳) گفت خواجه با غلامی کای فلان
(۴) چونکه لقمان آمد و پیشش نشست
(۵) چون برید و داد او را یک برین
(۶) از خوشی که خورد داد او را دهم
- این بود پیوستگی بی انتها
ایک غائب بود لقمان آن زمان
زود رو فرزند لقمان را بخوان
خواجه بس بگرفت سگینی بدست
همچو شکر خوردش و چون انگبین (۱)
تا رسید آن کر چها تا هفدهم

(۱) برین بیای عربی تراشه خربزه که آنرا کرچ هم گویند -

- (۱) قِطْعَةً قَدْ بَقِيَتْ قَالَ أَنَا
کَیِّ لَذَى الْبَطِیْخَةِ أَذْرِي الْحَلَاةَ
(۲) فَبَطِيبٍ أَكَلَ هَذِي بِأَنَّ
كُلَّ طَبْعٍ صَارَ طَلَابَ اللَّقْمِ
(۳) وَلَهَا إِذْ أَكَلَ مِنْ مِرِّ طَعْمٍ
دُمْلًا فَوْقَ اللِّسَانِ أَظْهَرَتْ
(۴) سَاعَةً مِنْ طَعْمِهَا الْمِرَّ غَدَا
بَعْدَ ذَا قَالَ لِشَوْقٍ وَ عَنَا
(۵) کَیْفَ مِثْلِ السَّمِّ ذَا أَنْتَ أَكَلْتَ
- أَكَلَ هَذِي بِطِيبٍ وَ هَنَا
مَا هِيَ.. هَلْ شَبَهُ تِلْكَ الْقِطْعَاتِ..
لَهُ مِنْ ذَوْقٍ وَشَوْقٍ كَمْ فَتَنَ
وَ كَثِيرُ الْأَشْتِهَاءِ فِي نَهَمٍ
كَانَ فِيهَا نَارُهَا.. مَنْ شَرُّ خَصْمٍ..
لِلْحَرِيقِ الرُّوحَ أَيْضًا صِيرَتْ
مَا لَهُ رُوحٌ.. وَ كَالصَّخْرِ بَدَا..
لَهُ يَا لُقْمَانُ يَا رُوحَ الدُّنَا
کَیْفَ هَذَا الْقَهْرَ لُطْفًا قَدْ ظَنَنْتَ

- (۱) مانند کرجی گفت من اینرا خورم
(۲) او چنین خوش میخورد که ذوق او
(۳) چون بخورد از تلخیش آتش فروخت
(۴) ساعتی بیخود شد از تلخی آن
(۵) نوش چون کردی تو چندین زهر را
- تا چه شیرین خربزه است این بنگرم (۱)
طبعها شد مشتهی و لقمه جو
هم زبان کرد آبله هم جان بسوخت
بعد از آن گفتش که ای جان جهان
لطف چون آنکاشتی این قهر را

(۱) کرج بکسر کاف عربی و کسر حرف دوم که راء مهمله است و سکون جیم فارسی تراشه خربزه و هندوانه است و بدین معنی بکسر اول و سکون ثانی هم آمده بلکه اصح نیز اینست و بضم اول و سکون ثانی و جیم فازی باز هم بمعنی تراشه خربزه و هندوانه است و در نسخه لکناهور مصراع اول این بیت چنین است (مانند شمس گفت من اینرا خورم) شمس نیز بمعنی تراشه خربزه است -

- (۱) مَا هُوَ ذَا الصَّبْرِ مِمَّ قَدَبَدْتُ
ذِي الصَّبُورِيَّةِ أَوْ مِنْكَ غَدْتُ
رُوحَكَ الْخَصَمَ تُرِيدُ قَتْلَهُ
فَأَكَلْتَ ذَلِكَ السَّمَّ لَهُ
(۲) لِمَ مَا أَظْهَرْتَ تَعْلِيلًا وَلَا
حُجَّةً أَبَدَيْتَ أَنَّ لَا تَأْكُلُ
أَنَّ لِي عُدْرَ فَأَمِهلْ سَاعَةً
..هَبْنِي فَدَيْتَ رُوحِي طَاعَةً..
(۳) قَالَ مِنْ فَيْضِ يَدِ نِعْمَتِكَ
كَمْ أَكَلْتَ الْعُمَرَ أَوْ رَحِمَتِكَ
مِنْ حَيَاتِي أَنَا دَوْمًا مُنْجَنِي
تَأْمُرُنِي لَا أَتُنْجِي
(۴) اسْتَحَيْتُ أَنَا مُرًّا وَاحِدًا
كُنْتُ مِنْ كِفِّكَ حِينًا وَاحِدًا
بَغْتَةً لَا أَكُلُ أَوْقِفُكَ
عَنْهُ عَنِ طَعْمٍ بِهِ أَعْلِمُكَ
(۵) حَيْثُ مِنْ أَنْعَامِكَ أَجْزَائِيَا
نَبَتَتْ كَلًّا وَبَانَ مَا بِيَا
وَهِيَ فِي الْبَرِّ وَفِي الْفَخْرِ لَكَا
غَرِقَتْ مَرْهُونَةٌ فِي مَنَّا

یا مگر در پیش تو جانت عدوست

که مرا عذری است بس کن ساعتی

خورده‌ام چندان که از شرمم دو تو

ناگهان دیدم کنم زان واقفت

رسته اند و غرق دانه و دام تو

(۱) این چه صبر است این صبوری از چه روست

(۲) چون نیاوردی بهانه و حجتی

(۳) گفت من از دست نعمت بخش تو

(۴) شرمم آمد که یکی تلخ از کفت

(۵) چون همه اجزایم از انعام تو

- (۱) تَوَّ اَنَا مِنْ مَرَّةٍ طَعَمٍ وَاحِدٍ
أَضَجُّرُ .. أَشْكُو لِكُلِّ وَارِدٍ ..
- (۲) فَلَمَسْتُكَ لَذَّةً فِي أَثَرِ
فَعَلَى الرَّأْسِ لِأَجْزَائِي التُّرَابُ
- (۳) فَمِنْ الْحَبِّ اللَّذِي مَرَّ حَلَى
كَيْفَ فِي الْبَطِيخِ هَذَا مِنْ أَثَرِ
- (۴) وَمِنْ الْحَبِّ اللَّذِي الدَّرْدِيُّ كَانَ
صَافِيًا فِي الْقَدَحِ لِلْمَعِينِ بَانَ
- (۵) وَمِنْ الْحَبِّ غَدَى الشُّوكُ الْوَرُودُ
وَبِهِ الْخَلُّ لَنَا خَمْرًا يَعُودُ
- شَافِي السُّقْمِ وَ بِالْبَرِّهِ أَلَمْ
- وَبِهِ التَّبَرُّ النُّحَاسُ حَوْلًا (۲)
- طَعَمِ مَرَّةٍ يَتْرُكُ .. أَنَّى ظَهَرَ ..

(۱) کذا من رأى بنور الله تعالى نعمة النیر المتناهية اذا وصلت اليه مشقة من قبله

تعالی منی يتضجر منها بل يشربها كالسكر و هذا تعليم للسلاك -

- (۱) گر یکی تلخی کنم فریاد و داد
خاک صد ره بر سر اجزایم باد
- (۲) لذت دست شکر بخش تو داشت
اندر این بطیخ کی تلخی گذاشت
- (۳) از محبت تلخها شیرین شود
وز محبت مس ها زرین شود
- (۴) از محبت دردها صافی شود
وز محبت دردها شافی شود
- (۵) از محبت خارها گل میشود
وز محبت سرکه ها مل میشود

- (۱) وَ مِنْ الْحَبِّ الَّذِي مَاتَ يَصِيرُ
وَمِنْ الْحَبِّ غَدَى الْعَبْدُ الْحَقِيرُ
- حَيًّا الْعُمَرَاءُ رَأَى الْخَيْرَ الْكَثِيرُ .. (۱)
مَلِكًا .. دَانَ لَهُ الْمُلْكُ الْكَبِيرُ ..

(۱) كما احبى عيسى (ع) عازراً صديقه و كما صار ابراهيم بن ادهم السلطان عبداً توجد هذه الايات التالية بعد قوله (از محبت خاها گل ميشود) اللذى مر فى آخر الصفحة السابقة ۳۲۳ فى غالب النسخ المطبوعة و لا توجد فى نسخة النهج القوى المعول عليها بالترجمة وهى -

- | | | |
|-----|----------------------------|----------------------------------|
| (۱) | و من الحب تصوير المشقة | دست ملك .. فى رياض مونه .. |
| | و من الحب غدى العمل الثقيل | طالماً ميمون و الحظ الجليل |
| (۲) | و من الحب خطير السجن صار | روضة .. والقلب والروح انار .. |
| | و بلا حب و طيساً صيرت | روضة فى وردها كم زهرت |
| (۳) | و من الحب تصوير النار نور | و به الشيطان قد صير حور |
| (۴) | و من الحب ثقل الحجر | صار زيتاً .. او يتيم الدرر .. |
| | و من الحب غدى الشمع الحديد | قاسياً .. فى غلظ الطبع يزيد .. |
| (۵) | و من الحب الاسى عاد الفرح | و به الفول اللذى ضل نصح |
| (۶) | و من الحب غدى الجرح الشديد | جرعة .. والطرب دوماً يزيد .. |
| | و من الحب يصير الاسد | فارة ضعفاً و خوفاً يجد |
| (۷) | و من الحب شديد السقم | صحة عاد خلت من ألم |
| | و من الحب غدى القهر الرضا | .. والتقى والصبر فى جور القضا .. |

- | | | |
|-----|------------------------|-------------------------|
| (۱) | از محبت دار تختى ميشود | وز محبت بار بختى ميشود |
| (۲) | از محبت سجن گلشن ميشود | بى محبت روضه گلشن ميشود |
| (۳) | از محبت نار نوری ميشود | وز محبت ديو حورى ميشود |
| (۴) | از محبت سنگ روغن ميشود | بى محبت موم آهن ميشود |
| (۵) | از محبت حزن شادی ميشود | وز محبت غول هادی ميشود |
| (۶) | از محبت نیش نوشی ميشود | وز محبت شیر موشی ميشود |
| (۷) | از محبت سقم صحت ميشود | وز محبت قهر رحمت ميشود |

(۱) از محبت مرده زنده ميشود وز محبت شاه بنده ميشود

(۱) در غالب نسخ کلمه بخت بفتح باى عربى بمعنی طالع خوانده شده است ولى بنظر نگارنده کلمه بخت بضم باه است و بمعنی نافه يا اشتر است و معنى بيت آنست از محبت دار که مبعوض است تخت ميشود و بار که سنگين است بخت ميشود -

- (۱) إِنْ هَذَا الْحُبُّ مِنْ عِلْمٍ حَصَلَ
يَقْدِرُ أَنْ يَجْلِسَ دَوَّماً عَلَى
وَمَتَى عَفْوَاً بِلاَ عِلْمٍ وَصَلَ
مِثْلُ هَذَا الدَّسْتِ مَنْ شَاءَ الْعِلْمُ..
- (۲) إِنْ عِلْماً نَاقِصاً ذَا الْعِشْقِ أَيْنَ
يَلِدُ النَّاقِصُ عِشْقاً غَيْرَ أَنْ
وَلَدَ غَيْبَ.. لَا تُرْنُوهُ عَيْنَ.. (۱)
لِلْجَمَادِ كَانَ.. لَا الْحَيِّ الدَّسَنَ..
- (۳) لَوْ أَنَّ مَطْلُوبَ لَهُ فَوْقَ الْجَمَادِ
مِنْ صَفِيرِ صَوْتِ مَحْبُوبٍ سَمِعَ
نَظَرَ.. لَيْسَ إِحْيَى ذِي رَشَادَ..
..ظَنَّ أَنَّ لِلْوَاقِعِ الْحَقِّ أَطْلَعَ..
- (۴) نَاقِصُ الْعِلْمِ مُدَاماً مَا دَرَى
فَإِذَا لَا جَرَمَ شَمْسِ النَّهَارِ
فَرَقاً اللَّبَّ.. لَهُ الْجَهْلُ عَرَى..
عِلْمَ الْبَرْقِ.. وَ بِاللَّيْلِ اسْتَنَارَ.. (۲)

(۱) كانه يقول لا يحصل من ناقص العقل الخشية و العشق الالهى لان الله تعالى يقول
فى سورة فاطر (انما يخشى الله من عباده العلماء) و تفسير البيت الثانى (بلد الناقص
عشقا الخ اى انه من نقصان العلم تحصل المحبة الجسمانية و لا تظهر المحبة الروحانية لان
صاحب العلم الناقص الموكل الى المحبة الانسانية النفسانية يميل الى الامور الدنيوية لا
الاخرية و لو زعم انه يحب الله و اليوم الاخر و لهذا يقرر و يقول (بر جمادى
رنگ مطلوبى چو ديد) - (۲) نسخه ثانیه - علم البرق و ما مضى انار) -

کى گزافه بر چنين تختى نشست
عشق زايد ناقص اما بر جماد
از صفيرى بانگ محبوبى شنيد
لاجرم خورشيد داند برق را

(۱) اين محبت در نتيجه دانش است
(۲) دانش ناقص کجا اين عشق زاد
(۳) بر جمادى رنگ مطلوبى چو ديد
(۴) دانش ناقص نداند فرق را

- (۱) فَأَلْزَمَ رَسُولُ نَاقِصِ الْعَقْلِ لِأَنَّ
أَوَّلَ الْقَوْلِ الشَّرِيفِ لِلرَّسُولِ
(۲) إِذْ عَلَى مَنْ نَقَصَ مِنْهُ الْبَدَنُ
وَ عَلَى الْمَرْحُومِ مَا سَاغَ أَبَدُ
(۳) نَقْصُ عَقْلِ ذَاكَ مَنْ صَعِبَ الْمَرَضُ
أَوْجَبَ لَعْنَتَهُ فِي ذَا اسْتَحَقَّ
(۴) حَيْثُ تَكْمِيلُ الْعُقُولِ بِالْبَعِيدِ
غَيْرُ مَقْدُورٍ لَهُ كَسْبُ الْكَمَالِ
- قَرَأَ الْمَلْعُونُ بِاللَّعْنِ قَرْنُ
رَامَ بِالنَّقْصَانِ نَقْصَانَ الْعُقُولِ
جَاءَ رَحِمُ الْحَقِّ مِنْ لُطْفٍ وَمَنْ (۱)
لَعْنٌ أَوْ طَرْدٌ وَ رَدٌّ مِنْ أَحَدٍ
وَ قَبِيحٌ الْأَلَمِ فِيهِ عَرَضُ
بَعْدَ الْأَجْدَرِ فِيهِ وَ الْأَحَقُّ
لَمْ يَكْ لِكِنَّمَا الْجِسْمُ الزَّهِيدُ
..أَمْكَنَ لِلْعَقْلِ لِجِسْمٍ اسْتَحَالَ..

(۱) للحديث المروى عن رسول الله (ص) ذهاب البصر مغفرة للذنوب و ذهاب السمع مغفرة للذنوب و ما نقص من الجسد فيجسب ذلك و لهذا قال فى الشطر الثانى (نيست بر مرحوم لايق لعن و زحم) - اى ليس على المرحوم يليق اللعن و الطرد و العذاب بل هذا كله على ناقص العقل و اليه يشير بقوله (نقص عقلست آن که بدرنجورى است) -

- (۱) چونکه ملعون خواند ناقص را رسول هست در تأویل نقصانى عقول
(۲) زانکه ناقص تن بود مرحوم رحم نيست بر مرحوم لائق لعن و زحم (۱)
(۳) نقص عقل است آنکه بدرنجورى است موجب لعنت سزای دورى است
(۴) زانکه تکميل خردها دور نيست ليک تکميل بدن مقدور نيست

- (۱) كَفَرُ كُلِّ مَنْ لِفِرْعَوْنَ يُؤَلِّ
فَمِنَ النُّقْصَانِ فِي الْعَقْلِ ظَهَرَ
(۲) وَلِإِنْقِصَانِ بَدَنِ فَوْقَ الْبَدَنِ
مَا عَلَى الْأَعْمَى أَتَى مِنْ حَرَجٍ
(۳) أَفَلُ الْبَرَقِ مُدَامًا كَمْ عِدَمٍ
يَا عَدِيمًا لِلصِّفَا بَرَقًا أَفَلُ
(۴) ضَحِكَ الْبَرَقُ عَلَى مَنْ ضَحِكَ
عَقْلًا الْقَلْبَ عَلَى نُورٍ لَهُ
أَوْ مَجْوِسِيٍّ بِزَرَّتْ يَتَقُولُ (۱)
كُلُّهُ.. النَّاقِصُ عَقْلًا مَنْ كَفَرَ..
فَرَجٌ قَدْ جَاءَ فِي الذِّكْرِ الْحَسَنِ (۲)
..لَا وَلَا مَنْ فِي الدُّنَا ذُو عَرَجٍ..
مِنْ وَفَاءٍ وَ سَنَاءٍ لَمْ يَدِمَ
أَوْ بَقِيَ لَمْ تَدِرْ.. مِثْلَ مَنْ عَقِلَ..
قُلْ عَلَى ذَاكَ الَّذِي مَا مَلَكَ (۳)
وَضَعَ .. فِيهِ يَشِبُّ الْوَلَهُ..

(۱) و لو ظهرت من الكفار معارف غريبة كلها انت من عقل المعاش و هو مردود عند الانبياء و خلفائهم و المطلوب عقل المعاد و نقصانه ورد في حقه الناقص ملعون بخلاف ناقص الوجود و علمته (بهر نقصان بدن آمد فرج) - (۲) ای من اجل نقصان البدن اتی الفرّج و السرور و قال الله تعالی فی سورة النور لبس علی الاعمی خرج و لا علی الاعرج خرج و لا عنی المریض خرج) - (۳) ای و ما كانت له هذه الحالة الا من نقصان عقله لانه لا قدرة له علی تمییز النور الاقل من النور الباقي و الی هذا یشیر (نور های چرخ ببریده بی است) -

- (۱) کفر فرعونى و هر گبر عنید
(۲) بهر نقصان بدن آمد فرج
(۳) برق آفل باشد و بس بی وفا
(۴) برق خندد بر که میخندد بگو
جمله از نقصان عقل آمد پدید
در نبی که ما علی الاعمی خرج
آفل از باقی ندانی بی صفا (۱)
بر کسی کودل نهد بر نور او

(۱) این بیت مربوط به بیت سابق (دانش ناقص نداند فرق را - لاجرم خورشید داند برق را) و مراد از برق همان جماد است که در آن الوهیت تخلیلى است و بصورت معبود نمایان میگردد مانند کوساله بنی اسرائیل و غیره -

- (۱) إِنَّ نُورَ الْفَلَکِ أَصْلًا قُطِعَ
وَمَتَى مِنْ مِثْلِ لَا شَرْقِيَّ كَانَ
(۲) أَعْرِفِ الْبَرْقَ الَّذِي لَا بُصَارَ قَدْ
وَأَعْرِفِ النُّورَ الَّذِي دَوْمًا بَقِيَ
(۳) فَإِذَا فِي زَبَدِ الْبَحْرِ الْفَرَسُ
أَبْتَرَ .. زَالَ مُدَامًا لَا يَشْعُ (۱)
لَا وَ لَا غَرْبِيَّ .. جَلَّ عَنْ مَكَانٍ
خَطَفَ بِالْعَادَةِ لَمَّا اتَّقَدَّ (۲)
كُلَّهُ الْأَنْصَارَ إِمَّا اتَّخَلَّعَا
سَقَّتْ أَوْ فِي نُورِ بَرْقٍ فِي الْغَلَسِ (۳)

(۱) الایة فی سوره النور (الله نور السموات و الارض مثل نوره کمشکوة فیہا مصباح المصباح فی زجاجة الزجاجة کانہا کوکب دری یوقد من شجرة مبارکة زيتونة لا شرقية و لا غربية یکاد ریتها یضیی و لو لم تمسه نار نور علی نور یهدی الله لنوره من یشاء و الله بکل شیئی علیم - (۲) اشاره الی ما قرره الحق تعالی عن حالة الکفار فی اول سورة البقرة (مثلهم کمثل الذی استوقد ناراً فلما اضاءت ما حوله ذهب الله بنورهم و ترکهم فی ظلمات لا یبصرون صم بکم عمی فهم لا یرجعون او کصیب من السماء فیہ ظلمات و رعد و برق یجعلون اصابهم فی آذانهم من الصواعق حذر الموت و الله محیط بالکافرين یکاد البرق یخطف ابصارهم کلما اضاء لهم مشوا فیہ و اذا اظلم علیهم قاموا -

(۳) ای اذهاب الفرس علی الزبد الطافی علی البحر و ظنه قاراً متیناً و قرآنه مکتوب فی نور البرق - هذا کلامه مبتدأ و خبره قوله (از حریصی عاقبت نما دیدن است) -

- (۱) نور های چرخ بیریده پی است
آن چو لا شرقی و لا غربی کی است
(۲) برق را خود یخطف الابصار دان
نور باقی را همه انصار دان
(۳) در کف دریا فرس را راندن
نامه ای در نور برقی خواندن

- (۱) اِكِتَابٍ تَقْرَأُ مِنْ حِرْصِكَ اٰخِرَ الْاَمْرِ الَّذِي حَقَّ لَكَ^(۱)
 عَدَمُ الرُّؤْيٰى وَ الْضَحْكُ عَلٰى رُوْحَكَ مَعَ عَقْلِكَ بَيْنَ الْمَلَا
 (۲) كَانَ مِنْ خَاصِيَّةِ الْعَقْلِ بِاَنَّ يَنْظُرَ الْعُقْبٰى وَ مَا فِيْهَا اقْتَرَنَ
 وَ اِذَا لَمْ يَنْظُرِ الْعُقْبٰى غَدَا نَفْسًا.. النُّقْصَانُ فِيْهِ كَمْ بَدَا..
 (۳) وَ اِذَا مَا الْعَقْلُ لِلنَّفْسِ الْغَايِبِ وَجَدَ فَالْعَقْلُ ذَا النَّفْسِ اِنْقَلَبَ
 وَ اِذَا مَا الْمُشْتَرِي السَّعْدُ زَحَلُ غَلَبَ نَحْسًا لَهُ السَّعْدُ جَعَلَ^(۲)
 (۴) فَبِذَا النُّحْسِ اِدْرَ مِنْكَ النَّظَرُ اَيْضًا اُنْظُرْ مَنْ لَكَ نَحْسًا اَقْرَ

(۱) ای ارسال فرسه علی الزبد الطافی علی البحر الصوری لا بحر الحقیقه وقرائنه
 مکتوباً فی البرق المجازی الذی هو فی الحقیقه عالم الصورة عاقبتیه من الحرص هو غیر
 راء و علی عقل نفسه ضاحک یعنی حرصه علی دنیا و اعتماده علیها هو بمنزلة الاستهزاء
 منه علی قلب و عقل نفسه - (۲) نسخه ثانیه - و اذا ما المشتري قد غلبا -- زحل
 بالحظ نحساً قلبا -

- (۱) از حریصی عاقبت نادیدن است بر دل و بر عقل خود خندیدن است
 (۲) عاقبت بینی ست عقل از خاصیت نفس باشد گر نبیند عاقبت
 (۳) عقل کو مغلوب نفس او نفس شد مشتری مات زحل شد نحس شد
 (۴) هم در این نحسی بگردان این نظر در کسی که نحس کردت در نگر

- (۱) إِنْ ذَاكَ النَّظَرَ مَنْ نَظَرَا
جَزْراً أَوْ مَدَّ الصَّحِيحَ اخْتَبَرَا^(۱)
- هُوَ مِنْ نَحْسٍ إِلَى سَعْدٍ خَرَقَ
خَرَقاً. الصُّبْحُ أَتَاهُ مِنْ غَسَقٍ.
- (۲) وَإِذَا قَدْ كَانَ مِنْ حَالٍ إِحَالٍ
قَلْبَ دَوْماً لِأَنْ بِالْأُنْتِقَالِ
- مُظْهِرٌ لِلضِدِّ بِالضِدِّ. وَفِي
نَفِيهِ لِلضِدِّ ضِدّاً يَصْطَفِي.
- (۳) فَإِذَا لَمْ تَنْظُرِ الْخَوْفَ يَعْسُرُ
فَمَتَى تَحْظِي بِالطَّافِ لَيْسَرٍ^(۲)

(۱) ای و ذاک النظر الذی فی هذا الجزر و المد و القبض و البسط و یعلم ما یظهر فیها من النفرة و الانقیاد یعلم ان النحوسة و السعادة و الشقاوة و الهدایة من الله تعالی فهو ای ذاک الناظر من النحوسة لطرف السعادة نقب نقباً و خرق خرقاً ای خلص من النحوسة بتوفیق الله تعالی الی السعادة ونجامن الشقاوة و وصل الی الهدایة و فی الحقيقة انه تعالی محول الاحوال و مقلب القلوب و الابصار و ان قلوب بنی آدم بین اصبعین من اصابع الرحمن یقلبها کیف یشاء و لهذا قال (زان همی گر داندت حالی بحال) -

(۲) لم يذكر الاصل لترجمة هذا البيت فی نسخة النهج و ذکر فی نسخة لکناهور و غيرها -

- (۱) آن نظر که بنگرد آن جزر و مد
او ز نحسی سوی سعادت نقب زد
- (۲) زان همی گرداندت حالی بحال
ضد بضد پیدا کنان در انتقال
- (۳) تا که از عسری نه بینی خوف ها
کی زیسری باز یابی لطف ها

- (۱) کَی لَکْ یُولَدُ خَوْفٌ اَنْ تَصِیْرَ
اَنْتَ مِنْ ذَاتِ الشِّمَالِ وَالسَّعِیْرِ^(۱)
- وَ بِهَذَا لَذَّةُ ذَاتِ الْیَمِیْنِ
تَطْلُبُ فَهِيَ رَجَاءُ الْاَمَلِیْنِ
- (۲) کَی بِهَذَا بِجَنَاحِیْنِ تَطِیْرُ
بِجَنَاحٍ وَاحِدٍ اِمَّا یَطِیْرُ^(۲)
- طِیْرٌ الْعَاجِزَ کَانَ وَ النُّصَبُ
یا لَطِیْفُ وَجَدَ اَنْیَ ذَهَبُ
- (۳) اِصْحَ وَ الْمِیْمَنَةُ وَ الْمِیْسِرَةُ
اَجِزِ.. نَحْوَ السَّابِقِیْنِ الْبَرَرَةِ..
- فِی الْمَحَلِّ لَھُمْ بِالْمَرَّةِ
رَحٌ.. وَ دَعٌ غَیْرَھُمْ عَنْ بَکْرَةِ..

(۱) ای حتی یولد لك خوف من ذات الشمال بمشاهدة تلك التغيرات وتعتز منها و تنزع و تقول یا مقلب القلوب و الابصار ثبت قلوبنا علی دینک و تعترف بقصورک و عجزک لان لذة ذات الیمین تعطی رجاء للرجال و اراد بذات الیمین القرب الالهی و بذات الشمال الشقاق و القهر الالهی فجوهر المعنی انه یقلبک الحق من حال الی حال حتی یتولد منک خوف ان تكون من اصحاب الشمال و ترجو لذة ذات الیمین كما یرجوا الرجال الذین فعلوا الطاعات و ذاقوا لذة القرب الالهی - کلمة رجاء الآملین فی الترجمة بمعنی رجاء الرجال الآملین كما فی الاصل - (۲) ای اجمع بین الخوف و الرجاء حتی تكون ذاجنا حین قال علیه السلام اذا وزن خوف العبد ورجاؤه و اعتدلا تسمیا جناحی القلب - و لما رای هذا الباب واسماً لا نهاية له شرع ملتفتاً الی مقلب القلوب و الابصار معترفاً بان تغییر ما فی الضمائر لا یکون الا بارادة الله تعالی فقال (یا رها کن تا نیایم در کلام) -

- (۱) تا که خوفت زاید از ذات الشمال لذت ذات الیمین یرجی الرجال
- (۲) تادو پر باشی که مرغ یک پره عاجز آید از پریدن یکسره
- (۳) هین گذر از میمنه و از میسرہ در سرای سابقان ران یک سرہ

- (۱) لِيْ إِمَّا تَتَّكُ حَتَّى الْكَلَامِ
أَوْ لِي الدُّسْتُورُ تُعْطِي أَنْ أَمَا
- (۲) وَإِذَا مَا لَمْ تَرَمْ هَذَا وَلَا
أَبْدَأْ لَا يَعْلَمُ مِنْ أَحَدٍ
- (۳) رُوحُ إِبْرَاهِيمَ حَقَّتْ كَيْ بِنُورٍ
- (۴) دَرَجًا مِنْ فَوْقِ شَمْسٍ وَ قَمَرٍ
لَا يَكُونُ حَلَقَةُ الْبَابِ يَدُومُ
- (۵) كَالْخَلِيلِ لِلْسَّمَاءِ السَّابِعَةِ
قَالَ وَيَكُمُ لَا أَحَبُّ الْآفِلِينَ
- أَنَا لَا آتِي.. وَلَا أَبْدِي الْمَرَامِ..
أَذْكُرُ كُلَّ كَلَامٍ وَ مِنْى
- ذَا إِلَيْكَ الْأَمْرُ فِي كُلِّ أَلَمٍ
مَا لَكَ مِنْ غَرَضٍ أَوْ مَقْصِدٍ
- تَنْظُرُ فِي النَّارِ حُورًا وَ قُصُورٍ
دَرَجًا يَذْهَبُ حَتَّى بِالْآثَرِ
- قَيْدِ بَابٍ.. لَا يَنَالُ مَا يَرُومُ..
جَازَ فِي رُوحٍ.. كَشَمْسٍ لَامِعَةٍ..
- شَمْسِي الْخَلَاقُ رَبُّ الْعَالَمِينَ..

(۱) الاية فى سورة الانعام (و كذلك نرى ابراهيم ملكوت السموات و الارض فلما
جن عليه الليل رأى كوكبا قال هذا ربى فلما اهل قال لا احب الافلين -

- (۱) یا رها کن تا نیایم در کلام
(۲) ورنه این خواهی نه آن فرمان تراست
(۳) جان ابراهیم باید تا بنور
(۴) بایه پایه بر رود بر ماه و خور
(۵) چون خلیل از آسمان هفتمین
- یا بده دستور تا گویم تمام
کس چه داند مر ترا مقصد کجاست
بیند اندر نار فردوس و قصور
تا نماند همچو حلقه بند در
بگذرد که لا احب الافلین

- (۱) جُنَّةٌ هَذِي الدُّنَا تَرْمِي الغَلَطُ غَيْرَ مَنْ مَا كَانَ مَعَهَا وَاخْتَلَطُ (۱)
وَمِنْ الشَّهْوَةِ لِلنَّفْسِ خَلَصُ مِنْ قِيُودِ الغَفْلَةِ كَلَّا مَلَصُ..

فی بیان ثنمة حسد ذلك الحشم والاتباع

على غلام السلطان الخاص

- (۲) قِصَّةُ السُّلْطَانِ مَعَ مَنْ أَمْرًا وَ بَيَانُ الْحَسَدِ مَا أَنْ جَرَى (۲)
مَعَ غُلَامٍ خَصَّ سُلْطَانُ النُّهَى مَنْ إِلَيْهِ الْأَمْرُ وَالنُّهَى انْتَهَى..

(۱) کلمه (غلط انداز شد) فی الاصل یعنی صارت ترمی الغلط - ای جنة هذه الدنيا صارت ترمی الغلط غیر الذي سلم من الشهوة النفسانية و خلص كانه يقول قدس روحه بعد عن ربه من كان مغلوب حظوظه النفسانية فانه ينشاء منها ای الحظوظ كل خصلة قبيحة و لهذا شرع يقول (تنمة حسد آن حشم بر غلام خاص سلطان) - (۲) فی بعض النسخ (بر غلام خاص و سلطان خرد) مع الواو - و خلاصته ان کلمة سلطان المضافة الى النهی فی قوله سلطان النهی ان قرئت بكسر النون و كانت صفة لغلام و اراد به سرور الکائنات (ص) يكون المعنى هذه قصة السلطان و الامراء و الحسد الواقع على الغلام الخاص الذى هو سلطان العقل و ان قرئت بفتح النون و كانت کلمة سلطان مفعولا للكلمة خص يكون المعنى قصة السلطان و الامراء و الحسد الواقع على غلام خص سلطان العقل و المراد بسلطان العقل و مالکة رب العزة جل و علا -

- (۱) ابن جهان تن غلط انداز شد جز مرا نرا کوز شهوت باز شد

تنمة حسدان حشم بر غلام خاص سلطان

- (۲) قصه شاه و امیران و حسد بر غلام خاص سلطان خرد

- (۱) فَمِنْ أَلْجَرِ لَجَرَ أَرِ الْكَلَامِ بِالْبَعِيدِ بَقِيَ ظَلَّ الْمَرَامِ^(۱)
 لَزِمَ الْعُودُ لِسَرْدِ الْقِصَّةِ بِالْتِمَامِ .. وَ لِيَذْكُرِ الْحِصَّةَ ..
- (۲) قِيمُ الْبَاغِ لِيَذَا الْمَلِكِ وَ مَنْ هُوَ سُلْطَانٌ بِهِ السَّعْدُ اقْتَرَنَ^(۲)
 كَيْفَ عِلْمًا هُوَ كُلَّ شَجَرَةٍ عَنْ سِوَاهَا مَا دَرَى وَالْثَمَرَةَ
- (۳) مُرَّةٌ مَرْدُودَةٌ لَوْ شَجَرَةٍ كَانَتْ الْأُخْرَى غَدَتْ بِالْثَمَرَةِ
 حُلُوةٌ وَاحِدُهَا سَبْعُ مِائَةٍ مَمِيزَتْ بِالذَّاتِ بَانَتْ بِالصِّفَةِ ..
- (۴) فَمَتَى بَيْنَهُمَا بِالْمَرْتَبَةِ هُوَ سَاوَى لَوْ بَعَيْنِ الْعَاقِبَةِ

(۱) علی موجب الکلام یجر الکلام و بهذا السبب تأخرت القصة - (۲) باغبان ملک ای سلطانہ الذی هو بالاقبال و البخت کیف لا یعلم شجرة من شجرة و لا یميزها و الاستفهام للتقريب کانه قدس سره یقول کما یفرق مربی الاشجار و یميز اشجارها و اثمارها و یلتفت الی ثمرها الطیف بالتربية و المحافظة کذا المربی الذی هو سلطان الکون او سيد الرسل و من ناب عنه بمظهريته و ظهرت فيه حقيقته فانه تعالی متصف بصفات الکمال اللانق بشأنه الهدایة و الرعاية لمن یلیق بها و الضلالة لمن يستحقها لانه یعلم السر و ما یخفی و الرسول (ص) و من ناب منابه کیف لا یميزون و هم مظهر نور الانوار و الحقیقة المحمدية -

- (۱) دور ماند از جر جرار کلام
 (۲) باغبان ملک و با اقبال و بخت
 (۳) آن درختی را که تلخ ورد بود
 (۴) کی برابر دارد اندر مرتبت
- باز باید گشت و کرد آن را تمام
 چون درختی را نداند از درخت
 وان درختی که یکش هفصد بود
 چون به بیندشان بچشم عاقبت

- (۱) لَهُمَا قَدْ نَظَرَ أَنَّ ذَا الشَّجَرِ
بِالْخِتَامِ مَالَهُ كَانَ الشَّمَرُ (۱)
وَأَحَدًا.. كَانَ اخْتَفَى فِيهِ الْأَثَرُ..
هُوَ فِي نُورِ الْأَيْلِهِ اخْتَبَرَا
كَوْنًا عَيْنًا.. بِأَرْضٍ وَ سَمَا..
كَانَ لِلغَيْرِ وَ لِلْحَقِّ نَظَرَ
نَظَرَتْ فِي الْبَدءِ تَدْرِي بِالْخِتَامِ
الْقَبِيحِ الْمُرِّ مَعْدُومِ الْأَثَرِ
شَقِيتَ رُوحًا وَسَاءَتْ مُقَلَّبٌ..
قَذَفُوا مِمَّا عَرَاهُمْ مِنْ حَسَدٍ
قَلَعُوا كَمْ أَظْهَرُوهُ مِنْهُمْ
- (۲) ذَٰلِكَ الشَّيْخُ الْمَلَّذِي مَنْ نَظَرَا
بِالْخِتَامِ وَ يَبْدُءُ مِثْلَمَا
(۳) خَتَمَ الْعَيْنَ اللَّتِي مِنْهَا النُّظَرُ
فَتَحَّ الْعَيْنَ اللَّتِي الْعُقْبَى مُدَامَ
(۴) تِلْكَمُ الْحُسَادُ كَانُوا ذَا الشَّجَرِ
ذَاتُهَا مَرَّتْ لَهَا الْحِظُّ اضْطَرَبَ
(۵) هُمْ قَدْ جَاشُوا مُدَامًا وَ الزَّبْدُ
فِي الْخَفَاءِ الْمَكْرَ وَ الْخُدْعَ هُمْ

(۱) ای اللایق بالسالك ان يتعلم معنى قوله تعالى قل كل من عند الله و هو ان من صدرت منه الاعمال الصالحة هي توفيق الله تعالى و من ظهرت منه الاعمال الطالحة انها من الله بحسب استعداده و قابليته فلا يلو من الا نفسه و على هذا المنوال شرع يبين استعداد كل احد ليتبين الصالح من الطالح فقال (شيخ كو ينظر بنور الله شد) -

گر چه یکسانند این دم در نظر
از نهایت و از نخست آگاه شد
چشم آخر بین گشاد اندر سبق
تلخ گوهر شور بختان بوده اند
در نهانی مکر می انگیزند

(۱) کان درختانرا نهایت چیست بر
(۲) شیخ کو بنظر بنور الله شد
(۳) چشم آخر بین به بست از بهر حق
(۴) آن آن حسود آن بد درختان بوده اند
(۵) از حسدجوشان و کف می ریختند

- (۱) لِلْغُلَامِ الْخَاصِ كَيْ مِنْهُ الْعُنُقُ
يَضْرِبُونَ .. وَ بِهِ مَا لَمْ يَرُقْ ..
فِي الزَّمَانِ أَصْلَهُ بِالْمَرَّةِ
يَقْلَعُونَ .. يَخْطُوبُ كَثْرَةً ..
(۲) كَيْفَ يَفْنَى مَنْ إِلَى الرُّوحِ غَدَا
مَلِكًا بِالْعِزِّ وَالْقَهْرِ بَدَا
أَصْلَهُ فِي عِصْمَةِ اللَّهِ اعْتَصَمَ
.. يُوَسِّمُ الْمَلِكِ السَّامِي اتَّسَمَ ..
(۳) فَيَبْذِي الْأَسْرَارَ وَالْخُدْعَ وَقَفَ
الْمَلِكُ وَ لَهَا لَمَّا عَرِفَ
كَأَبِي بَكْرٍ الرَّبَّابِي سَكَتَ
حَائِرًا .. وَالرَّجُلُ بِالْأَرْضِ نَكَتَ .. (۱)
(۴) فَيَتَفَرِّجُ عَلَى قَلْبِ اللَّذِينَ
قَبَحُوا أَصْلًا بَدْنِيًّا وَ يَدِينُ (۲)
سَخَرَ يَدَيِ الصَّفِيرِ فَوْقَ مَنْ
صَنَعُوا الْأَكْوَاذَ فِي حَقِّهِ وَ فَنَ

(۱) ای کان السلطان خیراً من هذه الاسرار مثل ابی بکر الربابی المنسوب الی الرباب
مجنوب العشق الالهی فانه کان اذا سمع کلاماً موجباً للقهر تحمله و ضرب الارض برجله
کذا سلطان الحقیقة وقف علی اسرار الغلام الخاص و بقی متفکراً - (۲) ای فی
التفرج علی قلب قبیحی الاصل ضارباً علی فاعلی الاکواز صغیراً مستهزأً علیهم (الخنبک)
هو التصفیر علی طریق الاستهزاء کما یصفر للحيوان حین یشرب -

- (۱) تا غلام خاص را گردن زنند
بیخ او را از زمانه برکنند
(۲) چون شود فانی چو جانش شاه بود
بیخ او در عصمت الله بود
(۳) شاه از آن اسرار واقف آمده
همچو بوبکر ربابی تن زده (۱)
(۴) در تماشای دل بدگوهران
میزدی خنبک بر آن کوزه گران

(۱) ابوبکر ربابی از مشایخ نامی بوده که هفت سال سکوت و خاموشی را
برگزیده است -

- (۱) فَأُولَئِئِ الْقَوْمُ أَصْحَابُ الْحِجَلِ
كَيْ هُمْ السُّلْطَانُ فِي دَنِ الشَّرَابِ
صَنَعُوا الْمَكْرَ الْكَثِيرَ يَعْجَلُ (۱)
يَجْعَلُونَ.. وَلَهُ يَأْتِي الْعَذَابُ..
(۲) وَيَكُمُ السُّلْطَانُ مَنْ كَمَ عَظْمًا
كَيْفَ فِي دَنِ صَغِيرٍ يَا حَمِيرُ
(۳) لِلْمَلِكِ نَصَبُوا الْفَخَّ هُمْ
مِنْهُ ذَا التَّدْبِيرِ وَالرَّأْيِ.. كَمَا
(۴) نَحْسُ تَلْمِيزٍ مَعَ مَنْ عِلْمًا
وَلَهُ أَبْدَى الْمَسَاوَاةَ وَ سَارَ
بَانَ لَوْ وَاَزَاهُ حِينًا قَدَمًا
لِلْأِمَامِ.. مَالَهُ مِنْ ذَاكَ عَارٍ..

(۱) ای هو سلطان عظیم بلا نهاییه یا حمیر کیف یسمه فقاع ای دن واحد و المراد من السلطان حضرة الحق و هذا کنایه عن عدم رضاهم بامر الله تعالى و قضائه و يمكن ان يكون المراد من السلطان الواقف على اسرار رب العزة و مثل بوضعهم الحق تعالى فی ظرف فقاع اشعاراً الى ان صنعمهم مخالف للعقل و لهذا يقول (از برای شاه دامی دوختند) -

- (۱) مکر میسازند قوم حیلہ مند
(۲) بادشاهی بس عظیم و بیکران
(۳) از برای شاه دامی دوختند
(۴) نحس شاگردی که با استاد خویش
تا که شه را در فقاعی افکنند (۱)
در فقاعی کی بکنجد ای خران
آخر این تدبیر از او آموختند
همسری آغازد و آید به پیش

(۱) فقاعی بضم فا شیشه و حباب و بتشدید نوعی از شراب که از جو سازند -
در فقاع افکندن یعنی بیهوش نمودن -

- (۱) ذَا الْهَوَىٰ مَعَ أَيِّ أَسْتَاذٍ وَقَعَ
وَتَسَاوَىٰ عِنْدَهُ مَا ظَهَرَ
(۲) عَيْنُهُ أَمَّا بِنُورِ اللَّهِ لَا
حُجَبَ الْجَهْلِ جَمِيعًا ضَرَبَا
(۳) .. ذَالِكَ التَّلْمِيزُ.. مِنْ قَلْبٍ خَرِقَ
فَحِجَابًا يَضْرِبُ عِنْدَ الْحَكِيمِ
(۴) مَعَ الْآفِ فَمِنْ كَانَ عَلَيْهِ
وَعَلَيْهِ عَادَ ثَقْبًا كُلُّ فَمٍ
(۵) قَالَ ذَا الْأُسْتَاذِ لِلتَّلْمِيزِ
مِنْكَ غَابَ الْأَجْدَرُ كَانَ يَكَا
(۶) أَنْتَ لِي الْأُسْتَاذُ لَا تَحْسِبْ وَمَنْ
بَلِّ لِي التَّلْمِيزَ أَفَرَضَ مِثْلَكَ
- مَعَ أَسْتَاذِ الدُّنَا مَنْ قَدْ خَضَعَ
وَ اخْتَفَى.. صَارَ كَمَا قَدْ أَمْرًا..
غَيْرِهِ تَنْظُرُ فِي هَذَا الْمَلَأِ
بَعْضَهَا بِالْبَعْضِ كَلَّا قَلْبًا
كَبِساطِ دَارِسِ بِالِ خَلْقِ
ذَا يَظُنُّ أَنَّ بِهِ لَيْسَ الْعَلِيمُ
ذَا الْحِجَابُ ضَاحِكًا يَهْزُو لَدَيْهِ
يُظْهِرُ مِنْ قَلْبِهِ مَا كَانَ ضَمَّ
أَنْقَصَ مِنْ كَلْبٍ أَصَحَّ فَالْحَيَا
أَنَّ لِي تُوفِّي وَتَدْرِي قَدَرَكَا
لِلْحَدِيدِ قَطَّعَ جَلَّى الْمَحْنِ
كُنْتُ أَعْمَى الْقَلْبِ لِبَيِّ لَبْكََا

پیش او یکسان هویدا و نهان
برده های جهل را بر هم زده
برده ای بنده به پیش آن حکیم
هر دهانی گشته آشکافی بر آن
ای کم از سک نیستت با من وفا
همچو خود شاگرد گیر و کور دل

(۱) با کدام استاد استاد جهان
(۲) چشم او بنظر بنور الله شده
(۳) از دل سوراخ چون کهنه کلیم
(۴) برده می خندد بر او با صد دهان
(۵) گوید آن استاد مر شاگرد را
(۶) خود مرا استامگیر آهن کسل

- (۱) أَفَلَا الْعَوْنُ لَكَ مِنِّي أَنَا
جَاءَ لِلرُّوحِ حَيِّتَ فِي الدُّنَا
بِسَوَايَ أَنَا فَالْمَاءُ لَكَ
مَا جَرَى حِينًا وَلَا مَرًّا بِكَ
(۲) فَإِذَا قَلْبِي كَانَ مَعْمَلًا
حَظَّكَ .. وَالسَّعْدُ مِنْهُ كَمَلًا ..
فَلِمَ يَا نَاقِصَ ذَا الْمَعْمَلِ
تَكْسِرُ أَنْتَ تَخْجُبُ أَمَلًا
(۳) لَهُ قُلْتُ بِالْخَفَاءِ أَقْدَحُ
زَنْدِي فِيهَا أَرْوَمُ أَنْجَحُ
أَفَلَا قَدْ كَانَ مِنْ قَلْبٍ بِقَلْبٍ
كُوَّةَ تَظْهَرُ مَا لِلزَّنْدِ شَبْ
(۴) أَخِرَ الْأَمْرِ لَكَ مِنْ كُوَّةِ
يَنْظُرُ فِي الْحَالِ كُلِّ فِكْرَةٍ (۱)
قَلْبِكَ مِنْ ذِكْرِهِ يُعْطِي عِيَانِ
شَاهِدًا عَمَّا لَكَ فِي الْقَلْبِ بَانَ
(۵) غَيْرَ أَنْ فِي وَجْهِكَ لَا يُظْهَرُ
كَرَمًا هَذَا وَلَا يَحْتَقِرُ
كَلَّمَا قُلْتُ لَهُ قَالَ نَعَمْ
ضَاحِكًا .. زَادَ عَلَيْكَ بِالنِّعَمِ ..

(۱) آخر الامر فکرت من کوة القلب او آخر الامر الاستاذ من کوة القلب یری فکرت و قلبه يعطيه عياناً و شهادة من ذکرک هذا و قولک هذا علی ان فاعل الرؤية الاستاذ نزل نفسه منزلة القلب او الله تعالی لکونه لا يخفى علیه شیئی -

- (۱) نرمنت یاریست در جان و روان بی منت آبی نمی گیرد روان (۱)
(۲) پس دل من کارگاه بخت تست چه شکنی این کارگاه ای نادرست
(۳) گویش پنهان ز من آتش زنه نی بقلب از قلب باشد روزنه
(۴) آخر از روزن به بیند فکر تو دل گواهی میدهد زین ذکر تو
(۵) لیک در رویت نمالد از کرم هر چه گوئی خندد و گوید نعم (۲)

- (۱) هُوَ لَا يَضْحَكُ مِنْ ذَوْقِ عَلِيٍّ
بَلْ عَلَى خُدْعِكَ هَذَا وَالْحَيْلِ
(۲) فَإِذَا صَارَ الْخِدَاعُ لِلْخِدَاعِ
أُضْرِبِ الْكَاسَ لَكَ الْكَوْزَ اطْلُبِ
(۳) فَهُوَ لَوْ مَعَكَ ضِحْكُ الرِّضَا
مِائَةُ أَلْفِ رَوْضٍ فَتَحَا
(۴) فَإِذَا مَا قَلْبُهُ رَامَ الْعَمَلَ
إِدْرِ أَنْ الْقَلْبَ مِنْكَ بِالْمَحَلِّ
(۵) وَبِذَا مِنْهُ النَّهَارُ وَالرَّبِيعُ
مِنْ رِضَاهُ بِازْدِيَادٍ مُخْتَلِطٌ
(۶) أَنْتَ إِذْ كُنْتَ رِبْعًا مِنْ خَرِيفٍ
كَيْفَ رَمَزَ الضَّحْكَ تَدْرِ فِي الشَّمْرِ
- مَا بِهِ صَاقَلْتَ مَا مِنْكَ أَنْجَلِي
ضِحْكٌ .. مِمَّا عُرَاكَ مِنْ خَطَلِ .. (۱)
بِالْجَزَاءِ مِثْلُهُ .. صَاعًا بِصَاعٍ ..
ذَا جَزَاءُ لَكَ كَانَ فَادْهَبِ
صَنَعَ .. أَوْ لَكَ بِالْبُشْرِ قَضَى ..
لَكَ أَكْمَامًا وَمِسْكَ نَفْحَا
مِنْكَ لُطْفًا وَرِضَاهُ قَدْ حَصَلَ
كَانَ شَمْسًا نَزَلَتْ بَرْجَ الْحَمَلِ
يَضْحَكُ وَالزَّهْرُ وَالرَّوْضُ الْمَرِيعُ
.. قُلْ عَلَى الْأَرْضِ النُّجُومُ تَنْبَسِطُ ..
لَسْتَ تَدْرِ لَا وَلَا رِبْعًا وَرِيفُ
أَوْ بِالْغَازِ السُّرُورِ فِي الزُّهْرِ

(۱) نسخه ثانیة - من زلال -

او همی خندد بر این اسکالشت
کاسه زن کوزه بجو اینک جزا
صد هزاران گل شکفتی مر ترا
آفتابی دان که آید در حمل
در هم آمیزد شکوفه و سبزه زار
چون بدانی رمز خنده در ثمار

(۱) او نمی خندد ز ذوق از مالشت
(۲) پس خداعی را خداعی شد جزا
(۳) گر بدی با تو در آخنده رضا
(۴) چون دل او در رضا آرد عمل
(۵) زو بخندد هم بهار و هم بهار
(۶) چون ندانی تو خزان را از بهار

- (۱) مِائَةُ الْأَفِّ أَلْفٍ بَلْبِلٍ مَعَ قُمْرِيٍّ بِأَزْهَى حَلَلٍ
نَعْمَةُ الْقَى وَ قَالَ بِأَلْهِنَا
فِي الدُّنَا ذِي.. مَنْ لَهَا الْحِطُّ دَلَى..
- (۲) حَيْثُ أَنْتَ وَرَقَ الرُّوحِ لَكَ لَا تَرَاهُ كَيْفَ لَا تَدْرِي بِأَنْ
غَضَبُ السُّلْطَانِ بِالرُّوحِ اقْتَرَنَ
لَوْ أَتَتْ فَلَا وَجْهَ مِثْلَ الْكِتَابِ
- (۳) إِنْ شَمَسَ الْمَلِكِ بُرْجَ الْعِتَابِ
تَجْعَلُ مُسَوْدَةً فِيهَا الْغَضَبُ
بِأَنْ مِنْهَا.. وَلَهَا اللَّوْنُ انْقَلَبَ..
- (۴) فَلَمَّا الْأَرْوَاحَ عُدَّ لِعُطَا
وَلَمَّا الْمِيزَانَ عُدَّ ذَا السَّوَادِ
رَدَ ذَاكَ وَرَقًا قَدْ بَسِطَا^(۱)
وَالْبَيَاضَ .. مِنْ ضَلَالٍ وَرَشَادٍ..

(۱) ای و عطارد ذاک اوراقه ارواحنا ای ارواحنا بشابۀ السورق لعطارد و ذاک البیاض و السواد الذی فی ارواحنا میزان لنا کانه قدس روحه یقول کما ان عطارد کاتب السماء الظاهرة کذا عطارد سماء الروح و نجم الهدایة و الاستاذ صاحب الولاية و من شأن الکاتب ان یکتب بیاضاً و سواداً فالملکوت علی اوراق ارواحنا اهو بیاض الاعمال و سواد الافعال السیئة او بیاض الصفوة و سواد الکدورة او بیاض الترقی و سواد التزل فمیزاننا المحرر بصحیفة قلوبنا لیس تحریرنا و تقریرنا بل هو رقم قلم الکاتب الالهی انظر فی صحیفة قلبک فاذا رأیت قلبک یا طالب مملوؤ بالانوار فاعلم ان تلك الانوار عکوس قلب المرشد و ان رأیت قلبک منقبضاً و مکراً فتحقق انها آثار غضبه -

- (۱) صد هزاران بلبل و قمری نوا
أفکند اندر جهان بی نوا
(۲) چونکه برگ روح خود زرد و سیاه
می نه بینی چون ندانی خشم شاه
(۳) آفتاب شاه در برج عتاب
میکند روها سیه همچون کتاب
(۴) آن عطارد را ورقها جان ماست
آن سپیدی وان سیه میزان ماست

- (۱) أَيْضًا الْمَنْشُورُ بَعْدَ أَحْمَرَ
يَكْتُبُ مِنْ كَرَمٍ أَوْ أَخْضَرٍ (۱)
- كَيَّ بِذَا الْأَرْوَاحُ تَنْجُو بِعَجَلٍ
مِنْ سَوَادِ الْعَجْزِ فِيهَا وَ الْفَشَلِ
- (۲) أَحْمَرٌ أَوْ أَخْضَرٌ نَسَخُ الرَّبِّيعِ
وَقَعَ فِي الْوَرْدِ وَالرَّوْضِ الْمَرِيعِ (۲)
- كَخَطُوطٍ كُنَّ فِي قَوْسٍ قَزَحٍ
كُلُّهَا بِالنِّسْبَةِ لَوْنٍ صَالِحٍ

(۱) ای ان الخلیفه الذی هو عطار الدماء الروحانی یکتب او الله تعالى من لطفه و کرمه یزین قلوب عباده بمنشور الایمان و الایقان بالوان العلوم و العرفان لتخلص الارواح من سواد العجز و الکسل و اراد بالحمرة و الخضرة الایمان و الایقان و بالسواد الکفر و العصیان كما قال (ع) الحمرة خضاب المؤمن و السواد خضاب الکافر و قال (ع) الدنيا حلوة خضرة - (۲) ای الاحمر و الاخضر وقع نسخ النهار الجدیدای الربیع فکتبه او حوله كما تقول العرب نسخت الکتاب بمعنی کتبه او تقول نسخت آثار الدیار ای غیرتها و نسخ الایة بالایة ازالة حکمها فکانه قدس سره یقول كما ان فی اول الربیع الاوراق محمرة و مخضرة کذا الانوار الرحمانية و الآثار الروحانية کالاوراق الخضر و الحمر فوقوعها کتابة او تحویل ازل الربیع فی الاعتبار و النظر کخطوط قوس قزح الحمر و الخضر و الصفر فکما انها متفاوتة کذا الاستعداد و القابلیة خطوط واقعة فی السواح القلوب و الارواح متفاوتة و لیسان هذا التفاوت قال : (عکس تعظیم سلیمان (ع) در دل بلبیس) -

- (۱) باز منشوری نویسد سرخ و سبز
تارهند ارواح از سودای عجز (۱)
- (۲) سرخ و سبز افتاد نسخه نوبهار
چون خط قوس قزح در اعتبار

من صورة الهدهد الحقیقیر وقع فی قلب بلقیس عکس تعظیم

سلیمان (ع)

- (۱) فَعَلَىٰ بِلْقِيسَ تِلْكَ الْمَرَأَةُ
عَقَلَ أَلْفَ رَجُلٍ أَعْطَىٰ لَهَا
(۲) هُدُودَ جَاءَ بِأَيِّ وَكِتَابٍ
مَعَ بَيَانٍ ضَمَّ مِقْدَارًا يَسِيرٌ
(۳) إِذْ هِيَ ذَاكَ الْكِتَابَ وَالنُّكْتَ
فَبَعَيْنِ الْأَحْتِقَارِ لِلرَّسُولِ
- مِائَةً ضَعُفَ أَتَىٰ مِنْ رَحْمَةٍ
رَبُّهَا .. وَ الْعِظَمَ سَوَّىٰ بِهَا ..
مِنْ سُلَيْمَانَ لَهَا كَانَ الْخِطَابُ (۱)
مِنْ حُرُوفٍ شَمَلَتْ مَعْنَىٰ كَبِيرٌ
مَنْ هِيَ مِثْلُ الشُّمُولِ قَدْ قَرَّتْ (۲)
مَارَاتٌ .. بَلْ أَظْهَرَتْ بُشْرَىٰ الْوُصُولِ ..

(۱) کما حکاه الله تعالى فی سورة النمل عنها بقوله (قالت یا ایها الملأ القی الی کتاب انه من سلیمان و انه بسم الله الرحمن الرحیم ان لا تعلموا علی و اتونی مسلمین)
(۲) الحصۃ - ان المرشد الداعی لا ینظر الیه بالحقارة لانه رسول الرسول کما ان الهدهد رسول الرسول و من اهان رسول الرسول فقد اهان الرسول (ص) قال (ع) من اهان عالماً فقد اهانتی -

عکس تعظیم پیام سلیمان در دل بلقیس از صورت حقیر هددهد

- (۱) رحمت صد تو بر آن بلقیس باد که خدایش عقل صد مرده بداد
(۲) هددهی نامه بیاورد و نشان از سلیمان چند حرفی با بیان
(۳) چون بخواند آن نکته های باشمول با حقارت ننگرید اندر رسول (۱)

(۱) شمول وزیدن بادن شمال و خنک شدن چیزی از پیوستگی بیاد شمال و از این روی شراب خنک را شمول گویند -

- (۱) هِيَ جِسْمٌ الْهَدَّهِدُ الْهَدَّهِدُ قَدْ
رَأَتْ الْعَنْقَاءَ وَ الْحِسَّ الزَّبَدُ
نَظَرَتْ .. وَالرُّوحَ فِي ذَاتٍ وَحْدَ.. (۱)
أَبْصَرَتْ وَالْقَلْبَ كَالْبَحْرِ بِعَدَ
.. لَهُمَا الْخُلْفُ أَتَى عِلْمًا وَفَنَ .. (۲)
مِنْ طَلِسْمَاتٍ بِلَوْنَيْنِ مُدَامَ
مِثْلَمَا أَحْمَدُ مَعَ مَنْ نُسَبُّوا
(۳) بَشَرًا أَحْمَدَ عَدَّ مَنْ كَفَرَ
(۴) فَالْتُرَابَ أَحْثِ عَلَى الْعَيْنِ اللَّتِي
إِنَّ عَيْنَ الْحِسِّ خَصَمَ وَ رَقِيبَ
فِي جِلَادٍ مُسْتَمِرٍّ وَ خِصَامَ
لِأَبِي جَهْلٍ عَلَيْهِ شَغِبُوا
حَيْثُ فِيهِ مَارَأَوْا شَقَّ الْقَمَرِ
تَنْظُرُ الْحِسَّ لَكَ بِالْفِطْرَةِ
لِلْمُحْجَى وَالِدَيْنِ وَالصَّفْوِ الْحَبِيبِ

(۱) تفهیدیر البیت فی الاصل (جسم هدهد دید) هدهد جسم دید -
(۲) المقصود من لونی هذه الطلسمات لونا الاجسام ای الظاهر و الباطن و هما
لون الصورة و لون الروحانية كما ان محمداً رسول الله (ص) مع ابی جهل و اتباعه
فی الحرب لان الحس ناظر الى الظاهر و العقل الى الباطن کما ان اهل الظاهر مع
اهل الباطن فی الخلاف و النزاع و اراد بابی جهل و اتباعه المتمردین و باللام الخاص
حضرت الرسول (ص) -

- (۱) جسم هدهد دید و جان عنقاش دید
(۲) عقل با حس زین طلسمات دو رنگ
(۳) کافران دیدند أحمد را بشر
(۴) خاک زن بر دیده حس بین خویش
حس چو کفی دید و دل درباش دید
چون محمد با ابو جهلان بجنک
چون ندیدند از وی انشق القمر
دیده حس دشمن عقل است و کیش

- (۱) فَلَمَّعَيْنِ الْحَسَّ بِالْعَمِيَاءِ قَالَ
وَلَمَن يَرْتَوِبُهَا عَبْدُ الْوَتَنِ
(۲) إِذْ هِيَ لَمْ تَنْظُرِ الْبَحْرَ الزُّبْدَ
نَظَرَتْ لَمْ تَنْظُرِ الْبَاقِي وَغَدَ
(۳) إِنَّ هَذِي الْعَيْنَ مَنْ حَالًا وَغَدَ
تِلْكَ لَمْ تَنْظُرِ مِنَ الْكَثْرِ أَبَدَ
(۴) ذَرَّةٌ مِنْهُ مِنَ الشَّمْسِ الْخَبَرِ
وَلِتِلْكَ الذَّرَّةُ الشَّمْسُ غَدَتْ
- الْأَلِهُ.. لَا تَرَى غَيْرَ الضَّلَالِ.. (۱)
قَالَ وَالْضِدُّ إِلَى الْمَاءِ الْحَسَنُ
نَظَرَتْ وَالْحَالُ دَوْمًا مَنْ نَفَدَ
..فَلِذَا الْعَمِيَاءُ صَارَتْ عَنْ رَشَدَ..
نَظَرَتْ سَيِّدَةً كَانَتْ سَنَدَ (۲)
غَيْرَ فِلْسٍ قَلَّ قَدْرًا وَ نَفَدَ
تَوْصِلُ .. وَالْعَالَمُ مِنْهَا ظَهَرَ..
بَسَنَاهَا الْعَبْدَ وَالرِّقَّ بَدَتْ

(۱) ای عین الحس ناداها الله تعالى بالعمی لقوله لای عین الحس (صم بکم عمی) لعدم قدرتها علی مشاهدة الاسرار و قال تعالى (ولهم اعین لا یبصرون بها) و لهذا ایضاً سماهم ربنا بعباد الاصنام و ناداهم بضد الماء و هو التراب و علة هذا (زانکه او کف دید و دریا را ندید) - (۲) ای العین التي ترى الظاهر و الباطن سيدة فان الدنيا و الآخرة قدامها تقدر علی التصرف فیهما او نقول ان سید الآخرة و الدنيا ذاك النبی او الولی هو قدام ذلك الحس و لكن عین الحس لا ترى من الخزائن غیر ما لا یلیق کالفلس -

بت پرستش خواند و ضد ماش خواند
زانکه حالی دید و فردا را ندید
او نمی بیند ز گنجی جز تسو
آفتاب آن ذره را گردد غلام

(۱) دیده حس را خدا أعماش خواند
(۲) زانکه او کف دید و دریا را ندید
(۳) خواجه فردا و حالی پیش او
(۴) ذره ای زان آفتاب آورد پیام

- (۱) قَطْرَةٌ كَانَتْ لِبَحْرِ الْوَحْدَةِ بِالسَّفِيرِ فَلَمِنَ ذَلِكَ الْقَطْرَةِ
 ذِي الْبِحَارِ السَّبْعَةِ صَارَتْ أَسِيرَ
 (۲) مِنْ تُرَابٍ حَفَنَةً لَوْ ذَهَبَتْ
 رَأْسَهَا أَفْلَاكُهُ مِنْ تُرِبِهَا
 (۳) فَتُرَابُ آدَمَ لَمَّا انْتَدَبَ
 مِنْ تُرَابٍ لَهُ أَمَلَاكُ السَّمَاءِ
 (۴) آخِرُ الْأَمْرِ انْشِقَاقُ ذِي السَّمَاءِ
 كَانَ مِنْ إِنْسَانٍ عَيْنٍ خَرَجَا
 بِالسَّفِيرِ فَلَمِنَ ذَلِكَ الْقَطْرَةِ
 طَوَّعُهَا بِالْحُكْمِ كَالْعَبْدِ تَسِيرَ
 نَحْوَهُ .. الرُّوحَ إِلَيْهِ نَدَبَتْ ..
 طَاطَأَتْ تَسْتَلُّ قُرْبَ رَبِّهَا
 طَائِعًا لِلْحَقِّ جَلًّا وَاقْتَرَبَ
 طَاطَأَتْ رَأْسًا لَهَا الْقَدْرُ سَمَى
 مِمَّ كَانَ وَ لِمَا ذَا نَجَمَا (۱)
 مِنْ تُرَابٍ لِلْسَّمَاءِ عَرَجَا

(۱) اشاره الى الایة (اذا السماء انشقت و اذنت) (ای سمعت و اطاعت) اربها
 و حقّت) ای حق لها ان تسمع و تطیع و جواب الشرط محذوف دل علیه ما بعده تقدیره
 لقى الانسان عمله ای کان من انسان عین خاص و خرج من تراپیتہ و نظف من غبار غفلتہ
 و صدق بالقیامة و اعترف لربه و آمن برسوله -

- (۱) قطره ای کز بحر وحدت شد سفیر
 هفت بحر آن قطره را باشد اسیر
 (۲) گر کفی خاکى شود چالاک او
 پیش خاکش سر نهد افلاک او
 (۳) خاک آدم چونکه شد چالاک حق
 پیش خاکش سر نهد املاک حق
 (۴) السما انشقت آخر از چه بود
 از یکی چشمی که ناکه بر گشود

- (۱) فَالْتُرَابُ تَحْتَ مَاءٍ يَتَّعِدُ
كَانَ مِنْ ثِقَلٍ بِهِ يَضْطَّهِدُ^(۱)
- ذَا التُّرَابُ انْظُرْ مِنَ السَّرْعَةِ قَدْ
كَانَ فَوْقَ الْعَرْشِ وَالرُّوحَ وَجَدَ
- (۲) فَادِرٍ أَنْ اللَّطْفَ ذَاكَ وَاللَّبِقُ
لَمْ يَكْ إِلَّا لِجُودِ ذَاكَ مَنْ
- (۳) لَوْهُوَ السِّفْلِيُّ نَارًا وَهُوَ
مَبْدَعٌ وَهَابٌ ذُو فَضْلٍ وَمَنْ^(۲)
- قَدَّمَ فَوْقَ الْوُرُودِ وَجَعَلَ
صَيَّرَ وَالشَّوْكَ لُطْفًا وَبَهَا
- (۴) حَاكِمًا كَانَ وَمَا شَاءَ فَعَلَ
طَالِحًا مَنْ صَالِحًا خَالَ عَمَلُ
- هُوَ مِنْ عَيْنِ السَّقَامِ وَالْوَجَعِ
الْأَلَهُ وَالِدَوَاءَ كَمْ جَعَلَ
- مَا يَرُومُ الْحَالَ سَوَى وَوَضَعَ

(۱) اراد بالتراب فى الشطر الثانى جسده (ص) ثم التفت الى الفلاسفة القائلين ان الجسد المنسوب الى التراب عروجه من كمال لطافة الروح و العقل معبراً عن الروح بالماء لملاسته الحياة فقال (آت لطافت پس بدان كز آب نيست) - (۲) اى افلاتظن ان قول الفلاسفة الطبيعيين ان عروج الانبياء كصعود الجلد المنفوخ من اسفل الماء و ان كل شئى لا يتجاوز طبعه و لا يتجاوز مركزه و ان النار محرقة بالطبع و كذا الماء وغيره -

- (۱) خاک از دردی نشیند زیر آب
خاک بین کز عرش بگذشت از شتاب
- (۲) آن لطافت پس بدان کز آب نیست
جز عطای مبدع وهاب نیست
- (۳) گر کند سفلی هواء و نار را
ورز گل او بکنرانند خار را
- (۴) حاکم است و بفعل الله ما يشاء
او ز عین درد انگیزد دواء

- (۱) وَ لَوْ أَلْسِنِي نَارًا وَ هَوَاءَ
فَالْكَثِيفَيْنِ الثَّقِيلَيْنِ جَعَلُ
(۲) وَ إِذَا مَا الْأَرْضَ وَ الْمَاءَ جَعَلُ
فَالطَّرِيقَ لِمَسْمَا بِالرَّجْلِ قَدْ
(۳) فَإِذَا قَوْلُ تُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ
أَنْ يَقُولَ لِلْمُرَائِبِيِّ الْجَنَاحُ
(۴) قَالَ لِلنَّارِيِّ رُحْ إِبْلِيسَ صِرْ
وَ اسْكُنِ السَّابِغَ مِنْ أَطْبَاقِهِ
(۵) أَدَمُ أَنْتَ خُلِقْتَ مِنْ تُرَابٍ
أَنْتَ يَا إِبْلِيسَ مِنْ نَارٍ وَرَى
- صَبْرًا.. مَا لَيْسَ أَثُوبَ الصَّفَاءِ..
لَهُمَا.. كَدَّرَ لُونًا وَ عَمَلُ..
لُطْفًا الْعُلُويَّ بَعْدَ أَنْ سَفَلَ (۱)
جَعَلَ الْمَطْوِيَّ أَعْطَاهَا الْمَدَدُ
بِالْيَقِينِ عِنْدَ خِلَافِ الصَّفَاءِ
لِلْمَفْلَاحِ افْتَحَ وَ حَلَقَ لِلنَّجَاحِ
وَمَعَ التَّلَاسُفِ تَحْتَ الْأَرْضِ قَرُ..
لَا تَسِرْ مِنْ بَعْدُ فِي أَفَاقِهِ..
لَكَ مِنْ فَوْقِ السُّهَى حَقُّ الذَّهَابِ
حَرُّهَا فَادْهَبْ إِلَى قَعْرِ الثُّرَى

(۱) كانه يقول قدس سره طبع الماء و الهواء سفلی و لو جملهما و جعل المركب
منهما علویاً لجعل السماء و طریقها تطوی بالارجل و الاقدام بل جعل من استخلصه من
عباده كذا كادم و خادم الانبياء و غیرهم فاذا علمت هذا (پس یقین شد که تعز من تشاء) -

- (۱) گر هوا و نار را سفلی کند
(۲) ور زمین و آب را علوی کند
(۳) پس یقین شد که تعز من تشاء
(۴) آتشی را گفت رو ابلیس شو
(۵) آدم خاکی برو تو بر سهی
- تیرگی و دردی و ثقلی کند
راه گردون را بپامطوی کند
خاکی را گفت پر ها برگشا
زیر هفتم خاك با تلبیس شو
ای بلیس آتشی رو تانری

(١) اَنَا بِالْأَرْبَعَةِ الْأَصْلِ الطَّبَاعِ تَمَّ أَكْ وَالْعِلَّةُ الْأُولَى ارْتِفَاعُ (١)
شَأْنِي أَكْثَرَ بِالصَّنْعِ اَنَا دَائِمُ الْقُدْرَةِ فِيمَا كُونَا

(١) اى انا لست الطبايع الاربعة العنصرية و هى الحرارة و البرودة و البيوسة و الرطوبة التى ذهب علماء الطبيعة الى كونها مؤثرة فى الحقيقة و كذلك انا لست العلة الاولى التى ابنى عليها مذهب الحكماء و هى العقل الاول فانهم قالوا لما اراد الله تعالى اظهار ذاته اظهر من ذاته نوراً فسموه العقل الاول و العلة الاولى و قالوا انها سبب و علة لوجود الموجودات و قالوا لها وجهان وجه من جانب كونها و اجبة القيام بربها و وجه من جانب الحدوث و الامكان فاطهر من جانب الوجوب العقل الثانى و من جانب الامكان جرم الفلك الاطلس و كذا العقل الثانى من جانبه الشريف العقل الثالث و من جانبه الدنى نفس كرسى الفلك و جرمه و على هذا الاسلوب ظهرت العقول العشرة و نفوس اجرام الافلاك التسعة و من دوران الافلاك التسعة ظهرت العناصر الاربعة و من تراكيب العناصر الاربعة ظهرت المواليذ الثلاثة و لابد لكل حادث من مادة و مدة و يسندون جميع الاشياء الى سبب البتة و يقولون لا يقدر تعالى على شئ خارج حكم العقل لان الحوادث فى حكم الطبايع و كذا الطبايع فى حكم الافلاك و الافلاك فى حكم النفوس و النفوس فى حكم العقول و العقول فى حكم العقل الاول و هو فى حكم و تصرف الله تعالى فالله تعالى متصرف فى جميع الاشياء بالوسائط و هذا المذهب باطل لقوله تعالى كل يوم هو فى شأن امر يظهره على وفق ما قدره فى الازل من امانة و احياء و اذلال و اعزاز و اعدام و اغناء و اجابة داع و اعطاء سائل و غير ذلك فكان مولانا يقول عن لسان القدرة انا الباقي فى التصرف بالاشياء مع الوسائط و بلا واسطة و شغلى بلا علة مستقيم فلو كان سقيماً اكون لا قدرة لى على تحويل عادتي و لا اكون مختاراً و لكن (عادت خود را بگردانم بوقت) -

- (۱) فَبَوَّقتِ عَادَتِي صُنْعاً أُدِيرُ
مِنْ أَمَامِ الْأَعْيُنِ مِنْهُمْ بَوَّقتِ
(۲) إِصْحَحِ لِّلْبَحْرِ أَقُولُ فَأَمَتَّابِي
وَ أَقُولُ أَنَا لِلنَّارِ أَغْدِرُ
(۳) وَ أَقُولُ مِثْلَ عَيْنِ الْمَجْبَلِ
وَ أَقُولُ فِي أَمَامِ الْعَيْنِ لِي
(۴) وَ أَقُولُ أَيُّهَا الشَّمْسُ اقْرَبِي
مِنْهُمَا أَصْنَعُ مَا مِثْلَ السَّحَابِ
وَ الْغَبَارَ ذَلِكَ الْوَافِي الْخَطِيرُ^(۱)
أَقْلَعُ.. مَا شِئْتَهُ دَوَّماً صَنَعْتُ..
نَاراً الْكَوْنَ وَرَتَ بِالشَّعْلِ
رَوْضَةً كَوْنِي أَمَتَّابِي بِالزَّهْرِ
كُنْ عَلَى الرَّغْمِ أَمْدٌ مِنْكَ الْقَلْبُ^(۲)
إِنْ أَشَأْ لِلْفَلَكَ اسْقُطْ مِنْ عَلِ
نَفْسِكَ بِالْقَمَرِ الزَّاهِي السَّنِي^(۳)
أَسْوَدَ كَانَ.. أَزِيدُ بِالْعَذَابِ..

(۱) شرع باین طریق تغییر الله تعالی لعاداته فی الاخرة عن لسان القدرة فقال راداً
لقول الحكماء و راداً لقولهم لا يمكن دوام الحیاة و دوام الاحراق معاً و بنظرون الان
للجاری من العادة الالهية (بحر را گویم که هین پر نار شو) - (۲) قال تعالی
فی سورة الفارعة (يوم يكون الناس كالفراش المبثوث و تكون الجبال كالعهن المنفوش) -
(۳) قال تعالی فی سورة القيامة (يسال ايان يوم القيامة فاذا برق البصر) ای دهش و
تعبیر (و خسف القمر و جمع الشمس و القمر) ای طلعا من المغرب او ذهب ضوءهما -

این غبار از پیش بنشانم بوقت
گویم آتش را که رو گلزار شو
چرخ را گویم فرو در پیش چشم
هر دورا سازیم چون ابر سیاه

(۱) عادت خود را بگردانم بوقت
(۲) بحر را گویم که هین پر نار شو
(۳) کوه را گویم سبک شو همچو پشم
(۴) گویم ای خورشید مقرون شو بماء

- (۱) نَحْنُ عَيْنَ الشَّمْسِ شَبَّتْ قَبَسَا نَرْجِعُ بِالْقَهْرِ مِنَّا يَبَسَا
 نَحْنُ عَيْنَ الدَّمِ بِالْقَيْنِ نَعِيدُ مِسْكَاً. الشَّمْعَ نُرِي صُلْدَ الْحَدِيدِ..
 (۲) وَكَثُورَيْنِ قَدْ اسْوَدَّ الْقَمَرُ إِدْرِ وَالشَّمْسَ هُمَا ازْدَادَا كَدَرُ
 مِنْهُمَا بِالنَّيْرِ شَدَّ الرِّقَبَةَ الْأَلَهُ بَقِيَا فِي الْعَقَبَةَ

فی بیان انکار فلسفی علی قرائة قوله تعالى فی سورة الملك (۱)

- (۳) قَارِئُ فِي الْمَصْحَفِ الزَّاكِي قَرَأَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا.. وَمَعْنَاهُ دَرَى.. (۲)
 أَنْ مِنَ الْعَيْنِ إِذَا الْمَاءُ يَسُدُّ مَنْ بِهَا الْمَاءَ سِوَى اللَّهِ أُعَدُّ
 (۴) فَالْعِمَاةَ اسْتُرَتْ تَحْتَ الشَّرَى وَالْعِيُونَ مَنْ بِهَا الْمَاءُ جَرَى
 أَيْسُ أَكْثَرُ مِنْهَا الْيَبَسَا ..بَعْدَ مَا فَاضَ بِهَا وَانْبَجَسَا..

(۱) « قل ارايتم ان اصبح ماؤكم غوراً (اى غائراً فى الارض) فمن ياتيكم بماءٍ معين » اى جار تناله الايدى و الدلاء كما تمكم اى لا يأتى به الا الله فكيف تنكرون ان يبعثكم و تليت هذه الاية عند بعض المتحيرين فقال نأتى به الفؤس و المعاول فذهب ماء عينه و عمی - عن الجلالين - (۲) يستحب ان يقول القارى عقب قوله تعالى (معين) فى الاية الله رب العالمين كما ورد فى الحديث -

- (۱) چشمه خورشید را سازیم خشک چشمه خون را بفن سازیم مشک
 (۲) آفتاب و مه چو دو گاو سیاه بوغ بر کردن به بنددشان آله

انکار فلسفی بر قرائت ان اصبح ماؤکم غوراً

- (۳) مقرئى ميخواند از روى كتاب ماؤکم غوراً ز چشمه بندم آب
 (۴) آب را در غورها پنهان کنم چشمه هارا خشک و خشکستان کنم

- (۱) فِي الْعُيُونِ الْمَاءَ مَنْ غَيْرِي يُسِيلُ
لِي بِالْفَضْلِ وَ بِالْمَجْدِ أَحَدُ
- (۲) فَلَسْفِيٍّ مَنْطِقِيٍّ مُحَقِّقٍ
(۳) إِذْ هُوَ الْآيَةُ تِلْكَ سَمِعَا
- قَالَ بِالْفَأْسِ أَنَا وَالْمَوْلُ
- (۴) أَنَا فِي قُوَّةٍ مِسْحَاةٍ وَ فِي
أَتِي مِنْ أَسْفَلَ بِالْمَاءِ إِلَى
- (۵) نَامَ لَيْلًا رَجُلٌ مِثْلَ الْأَسَدِ
وَعَلَى عَيْنَيْهِ بِالْكَفِّ ضَرْبُ
- (۶) قَالَ لِلْعَيْنَيْنِ ذَيْنَ مَنْ هُمَا
يَا شَقِيَّ النُّورَ بِالْفَأْسِ أَخْرَجَ
- بِسَوَايَ أَنَا مَنْ عَزَّ الْمَثِيلُ
لَيْسَ يُجْرِي الْمَاءَ فِي الْعَيْنِ أَبَدُ
مِنْ طَرِيقِ الْمَكْتَبِ يَوْمًا عَبْرَ
مُنْكَرًا بِالسُّخْرَةِ.. مَا فَزَعَا..
أُظْهِرُ الْمَاءَ.. الْإِدْلَاءُ تَمْتَلِي..
حِدَّةُ فَأْسٍ.. كَسَيْفٍ مَرْهَفٍ..
فَوْقَ.. فِيهِ يَرْتَوِي كُلُّ الْمَلَأِ..
نَظَرَ وَ الْغَضَبُ فِيهِ اتَّقَدَ
وَمَعًا أَعْمَاهُمَا عَنْهُ ذَهَبَ
مَنْبَعُ الْعَيْنِ نَظَرَتْ بِهِمَا
إِنْ تَكَ الصَّادِقُ بِالْمَاءِ تُجِي

جز من بی مثل و با فضل و خطر
میگذشت از سوی مکتب آن زمان
گفت آریم آب را ما با کلند
آب را آریم از پستی زیر
زد طپانچه هر دو چشمش کور کرد
با تبر نوری بر آرد صادق

(۱) آب را در چشمه که آرد دگر
(۲) فلسفی منطقی مستهان
(۳) چونکه بشنید آیه او را بلند
(۴) ما بزخم بیل و تیزی تبر
(۵) شب بخت و دید او یک شیر مرد
(۶) گفت زین دو چشمه چشم ای شقی

- (۱) ظَهَرَ الصُّبْحُ وَ عَيْنِيهِ الْعَمَى
فَإِضْ النُّورِ لِعَيْنِيهِ اسْتَتَرَ
(۲) وَهُوَ لَوْ أَنَّ غَدَاً الْمُسْتَغْفِرَا
(۳) لَكِنْ اسْتِغْفَارُهُ لَيْسَ بِيَدِ
إِنَّ ذَوْقَ التَّوْبَةِ مَا كَانَ مِنْ
(۴) قُبْحِ أَعْمَالٍ وَ شُؤْمٍ لِلْجُحُودِ
لِطَرِيقِ التَّوْبَةِ عَنْ قَلْبِهِ
(۵) مِثْلَ وَجْهِ الْحَجَرِ الْقَلْبُ غَدَاً
فَلِزَرْعٍ لَهُ كَيْفَ التَّوْبَةِ
- نَظَرَ غَشَى .. بِأَمْرِ .. لِلْسَّمَاءِ (۱)
.. عَرَفَ حُكْمَ الْقَضَاءِ وَالْقَدَرِ ..
نُورُهُ الْمَاضِي لِجُودِ ظَهَرَا
لَهُ أَيْضًا .. شَأْنُهُ صَدٌّ وَرَدٌّ ..
كُلِّ سَكَرَانٍ .. فَجَرِبَ وَامْتَحَنَ ..
كُنْ فِي ذَا الْفَلَسَفِيِّ ذِي الْحُقُودِ
قَطَعْتَ .. بَاءً بِسَخَطِ رَبِّهِ ..
مِنْ مَعَاصِيهِ بِتَحْكِيمِ بَدَا
تَخْرُقُ .. أَوْ تَبْدُو فِيهِ الْاَوْبَةُ ..

(۱) و بهذه المناسبة شرع قدس الله روحه يقرر فوائد الرجوع بالانابة و الاستغفار
من سوء الاعتقاد و الافعال السيئة فقال (گر بنالیدی و مستغفر شدی) -

- (۱) روز برجست و دو چشمش کوردید
(۲) گر بنالیدی و مستغفر شدی
(۳) لیک استغفار هم در دست نیست
(۴) زشتی اعمال و شوقی جحود
(۵) دل بسختی همچو روی سنگ گشت
- نور فائض از دو چشمش ناپدید
نور رفته از کرم ظاهر شدی
ذوق تو به نقل هر سرمست نیست
راه توبه بر دل او بسته بود
چون شکافد توبه او را بهر گشت

- (۱) كُشَيْبُ بْنُ حَنْطَلٍ الْجَبَلِ
فَالْتَرَابَ يَصْنَعُ لِلزَّرْعِ مَا
(۲) مِنْ خُضُوعٍ وَاعْتِقَادٍ لِلْخَلِيلِ
مُمْكِنًا صَارَ.. وَ بَرْدًا وَسَلَامًا..
- (۳) أَوْ سُؤَالَ مَنْ صَحَابِيٍّ صَدَرَ
وَلَهُ الْأَرْضُ الْيَبَابُ بِالْحَجَرِ
(۴) هَكَذَا بِالْعَكْسِ انْكَارُ الرَّجُلِ
فَالنُّجَاسَ يَجْعَلُ طَلْقَ الذَّهَبِ
(۵) ذَا الدُّعَاءِ الصِّدْقُ كَانَ بِالْأَثَرِ
الْتَرَابَ الْقَابِلَ سَوَى يُعِيدُ
- مِنْ دُعَاءٍ وَ لِصِدْقٍ بِالْعَمَلِ (۱)
.. أَجْدَبَ دَوْمًا بِهِ الرُّوضُ نَمَى..
ذَلِكَ فَالْصَّعْبُ الْخَطِيرُ الْمُسْتَحِيلُ
.. عَادَتِ النَّارُ غَدَا النُّورِ الظُّلَامُ..
- مَعَ رَسُولِ اللَّهِ اسْمَى مَنْ ظَهَرَ (۲)
مِلَأَتْ بِالزَّرْعِ غَصَّتْ وَ الْخَضِرُ
مِنْ مَعَاصِيهِ لَهَا الْعَفْوُ يَجُلُ
وَ يُسَوِّي الصَّلَاحَ حَرْبًا وَ شَغْبُ
كَهْرَبَاءَ الْمَسْخِ صَخْرًا وَ حَجَرُ
مِثْلَ عَيْنِ نَفْسٍ صَلَدَ الْجَدِيدُ

(۲) روى من معجزات سيدنا شعیب (ع) ان المحل الذى يسكنه كان جبلا محجرا لا يقبل الزراعة فدعا الله تعالى ان يبدله بارض ذات تراب تقبل الزراعة ففعل -
(۲) روى ان المقوقس كان ملك اسكندرية و قال بعض اسم رجل فقير من اصحاب الرسول (ص) كانت له مزرعة اطرافها أحجار فمر الرسول (ص) عليها يوماً فاستدعاه فدعاه فتحرلت ترابا -

- (۱) چون شعیبی کو که تا او از دعا
(۲) از نیاز و اعتقاد آن خلیل
(۳) یا بدرویزه مقوقس از رسول
(۴) همچنین بر عکس آن انکار مرد
(۵) کهربای مسخ آمد این دعا
- بهر کشتن خاک سازد کوه را
گشت ممکن امر صعب مستحیل
سنگلاخی مزرعی شد یا وصول (۱)
مس کند زرا و صلحی را نبرد
خاک قابل را کند سنگ و حصی

- (۱) كُلُّ قَلْبٍ فَلَهُ بِالسُّجْدَةِ
أَجْرَةٌ الرَّحْمَةِ وَالْفَيْضِ الْكَثِيرِ
(۲) أَصَحَّ لَا تَرْكَنْ إِلَى ذَاكَ الْخَطَا
أَنْ إِلَى التَّوْبَةِ بَعْدُ التَّجِي
(۳) لَزِمَ لِلتَّوْبَةِ مَاءٌ وَ حَرٌّ
(۴) لَزِمَ مَاءٌ وَ نَارٌ لِلشَّمْرِ
وَأَمِضُ الْبَرْقِ وَمُخْضِلُ السَّحَابِ
(۵) فَإِذَا مَا الْمَاءُ لِلْعَيْنَيْنِ قَدْ
فَمَتَى تَسْكُنُ نَارٌ لِلْغَضَبِ
(۶) وَإِذَا عَيْنُ السَّحَابِ بِالْمَطَرِ
وَ إِذَا لِلْبَرْقِ تَغَرَّى يَا وَلَدَ
- مَا أَتَى الدُّسْتُورُ أَوْ بِالْقُرْبَةِ
لَا تَكُونُ قِسْمَةً كُلِّ أَجِيرٍ
تَعْمَلُ بِالذَّنْبِ تَأْتِي غَاطَا
..هِيَ لِي فِي الضِّيقِ بَابُ الْفَرَجِ..
شَرْطُهَا رَعْدٌ وَ بَرْقٌ وَ مَطَرٌ
وَجِبَ لِلْحَيْلَةِ ذِي بِالْأَثَرِ
..صَاحِبُ الرَّعْدِ وَمَنْهَلُ الرُّبَابِ..
جَمَدٌ وَ الْبَرْقُ لِلْقَلْبِ خَمَدٌ
وَ لِتَهْدِيدٍ تَشَبُّ بِالْكَرْبِ
لَمْ تَكُ الْبَاكِئَةِ فَوْقَ الْخَضِرِ
لَمْ يَكُ بِالضَّاحِكِ الْبُشْرَ أَعْدَ

مزد رحمت قسم هر مزدور نیست

که کنم توبه در آیم در پناه

شرط شد برق و سحابی توبه را

واجب آمد ابر و برق این شیوه را

کی نشیند آتش تهدید و خشم

تا نباشد خنده برق ای پسر

(۱) هر دلی را سجده هم دستور نیست

(۲) هین به پشت آن مکن جرم و گناه

(۳) می بیايد آب و تابی توبه را

(۴) آتش و آبی بیايد میوه را

(۵) تا نباشد برق دل و آب دو چشم

(۶) تا نباشد گریه ابر از مطر

- (۱) فَمَنْى تَخْضَرُ مِنْ ذَوْقِ الْوِصَالِ
 قُلْ مَتَى تَنْفَجِرُ.. أَنَّى الرَّبِّيعُ..
 (۲) وَمَتَى الْوَرْدُ الْكَثِيرُ الْخَضِرُ
 وَمَتَى كَانَ الْأَقَاحُ لِلشَّقِيقِ
 (۳) وَمَتَى الْغَرْبُ يَدِيهِ فَتَحَا
 وَمَتَى الْأَشْجَارُ كَانَتْ لِلْمُثَمَّرِ
 (۴) وَمَتَى النُّوَارُ مِنْهُ الرُّدْنُ مَنْ
 يَنْشُرُ فِي الْأَرْضِ أَيَّامَ الرَّبِّيعِ
 (۴) وَمَتَى الْخَدَّ لَهُ يُورِي الشَّقِيقِ
 وَمَتَى الْوَرْدُ مِنَ الْكِيسِ الذَّهَبِ
 رَوْضَةٌ وَالْعَيْنُ لِلْمَاءِ الزَّلَالِ
 ..وَجَدَ الْأَوْرَادُ وَالرَّوْضُ الْمَرِيعُ..
 قَالَ سِرًّا أَوْ لَهَا الْحُبَّ أَسْرُ
 عَقَدَ عَهْدًا مِنَ الْحُبِّ وَثِيقُ
 لِلدُّعَاءِ .. أَوْ لِعَفْوٍ صَلَاحِ..
 تَنْشُرُ فَوْقَ الرُّوَابِي وَ الْخَضِرُ
 مُلَأَ بِالنَّدَمِ مِنْ لُطْفٍ وَ مَنْ
 مَا .. بِهِ أَوْدَعَ مِنْ سِرِّ بَدِيعِ..
 كَالدَّمِ وَ التَّبَرِّ أَوْ مِثْلَ الْعَقِيقِ
 نَشَرَ فِي الْخَارِجِ النَّشْرَ وَهَبِ (۱)

(۱) كانه يقول متى تمتلى حدود شقائق حقائق القلب الصنوبرى بالانوار الالهية
 و بنيران العشق الصمدانية و متى ينفتح و ينشرح ورد العقل و الروح و يخرج من كيس
 قلبه ذهب المعانى و الاسرار -

- (۱) کى بروید سبزه ذوق وصال
 (۲) کى گلستان راز گوید با چمن
 (۳) کى چناری کف گشاید در دعا
 (۴) کى شکوفه آستین بر اتار
 (۵) کى فروزد لاله را رخ همچو خون
 کى بجوشد چشمه از آب زلال
 کى بنفشه عهد بندد با سمن
 کى درختی بر فشاند میوه را
 بر فشاندن گیرد ایام بهار
 کى گل از کیسه بر آرد زربرون

- (۱) وَمَتَى الْبَلْبَلُ يَأْتِي وَ الْوُرُودُ
يَنْشَقُّ .. أَوْ يُوثِقُ مِنْهَا الْعُهُودُ ..
مَثَلَمَا الطَّالِبُ قَدْ رَامَ الْوُصُولُ (۱)
لَكَ قَالَ يَا مَلِيكَ مَنْ مَلِكُ
مُلْكُكَ كَانَ لَكَ كُلُّ زَمَانٍ
الْتُرَابُ يُظْهِرُ .. يَغْدُو الْبَشِيرُ ..
كَالَسَّمَاءِ وَالنَّجْمِ يَزْهُو وَ يَنْبِرُ
مِنْ رَحِيمٍ مُنْعِمٍ الْكُلُّ حَاصِلٌ
مَنْ يَجُلُّ عَنْ مَثِيلٍ وَرَقِيبٌ ..
مَا تَا رُوحِ عَرَاهَا الْوَلَه (۲)
- (۲) وَمَتَى الْفَاخِخَةُ (كُوكُو) تَقُولُ
(۲) وَمَتَى الْلَقْلَقُ فِي رُوحِهِ لَكَ
مَا هُوَ مَعْنَى لَكَ يَا مُسْتَعَانَ
(۳) وَمَتَى بِاللُّطْفِ اسْرَارَ الضَّمِيرِ
وَمَتَى الْبُسْتَانُ بِالرَّوْضِ الْنَضِيرِ
(۴) هِيَ مِنْ أَيْنَ أَتَتْ فِي ذِي الْحُلَلِ
(۵) ذِي اللَّطَافَاتِ وَسَامَاتِ الْحَبِيبِ
مَنْ بِكُلِّ سَاعَةٍ تُفْدَى لَهُ

(۱) ابقیت کلمه (کو کو) فی الاصل اللتی بالعربیة بمعنی أين أين علی ماهی بالفارسیة لان لفظ الفاخنة بها أشبه من کلمه أين أين و النسخة الثانية - ومتی الفاخنة أين نقول- مثلما الطالب قد رام الوصول- (۲) المصراع الاول من الاصل کما هو فی نسخة لکناهور و فی نسخة النهج (آن نشان پای مرد عابدی است) ای و تلك العلائم من الملاحه و الطراوة آثار قدم الرجل العابد العارف فی طریقہ -

- (۱) کی بیاید بلبل و کل بو کند
(۲) کی بگوید لك آن لك لك بجان
(۳) کی نماید خاك اسرار ضمير
(۴) از کجا آورده اند این حله ها.
(۵) آن لطافت ها نشان شاهدیست
کی چو طالب فاخته کو کو کند
لك چه باشد ملك لك يا مستعان
کی شود چون آسمان بستان منیر
من کریم و من رحیم کلها
که بهر ساعت دوصدجانش فدیست

- (۱) مِنْ وَسَامٍ فَرِحَ ذَلِكَ مَنْ
قَدْ رَأَى السُّلْطَانَ مِنْ لُطْفٍ وَمَنْ
لَوْ هُوَ فِي الْبَدْءِ أَنَا مَا رَأَاهُ
بِالْوَسَامِ لَهُ مَا كَانَ انْتِبَاهَهُ
(۲) رُوحُ ذَلِكَ مَنْ لَدَى الْقَوْلِ الْجَمِيلِ
لَأَلَسْتُ رَبِّهِ الْفَرْدِ الْجَمِيلِ (۱)
نَظَرَ سَكْرَانٍ عَادَ مَا صَحَى
عَنْ وُجُودِ لَهُ بِالْبَتِّ انْمَحَى

(۱) ای روح ذاک الذی فی وقت الست بر بکم رأی ربها و صارت سکرانة بان حصل لها معه معارفة فالحالة التي وقت لها فی عالم الارواح تظهر بعد نزولها لهذا العالم كما هو معلوم من نصه الکریم (و اذ اخذ ربک من بنی آدم من ظهورهم ذریاتهم) بان اخرج بعضهم من صلب آدم نسلا بعد نسل کنتحو ما يتوالدون کالذر بنعمان يوم عرفة و نصب لهم دلائل علی ربوبيته و اشهد علی انفسهم (الست بر بکم قالوا بلی) ای شهدنا ان تقولوا يوم القيامة (انا کننا عن هذا غافلين) و المستمعون منهم علی ثلث طبقات السابقون و اصحاب المیمنة و اصحاب المشامة فالسابقون سمعوا خطابه بالسمع المنور بنور المحبة و فهموا خطابه و اجابوه بلسان المحبة شوقاً و صدقاً و تعبداً بلی انت ربنا و محبوبنا و معبودنا و اما اصحاب المیمنة فسمعوا الخطاب بالسمع الربانی و فهموا تعریف الوحداية بالقلوب الربانية فاجابوه بلسان الايمان و قالوا بلی انت ربنا و معبودنا و اما اصحاب المشامة فامتحنوا باظهار العزة و العلا و حجبا برداء الکبرياء فسمعوا الخطاب من وراء الحجاب و علی الابصار غشاوة الاختیار -

چون نديد اورا نباشد انتباه

دیدرب خویش و شد بیخویش و مست

(۱) آن شود شاد از نشان کو دید شاه

(۲) روح آن کس کو بهنگام الست

- (۱) عَرَفَ رِيحَ الشَّرَابِ ذَاكَ مَنْ
لِلشَّرَابِ يَشْرَبُ الذُّوقَ امْتَحَنَ (۱)
فَالشَّرَابَ إِذْ هُوَ مَا شَرِبَا
كَيْفَ رِيحَ الْفِعْلِ يَدْرِي وَالْكَبَا
(۲) حَيْثُ أَنَّ الْحِكْمَةَ بِالْمَثَلِ
نَاقَةٌ ضَلَّتْ بِقَيْدِ الزَّلَلِ (۲)
وَهِيَ كَالدَّلَالَةِ تَهْدِي الْمُلُوكَ
لِلطَّرِيقِ .. تُرْشِدُ أَهْلَ السُّلُوكِ ..
(۳) مِثْلَمَا فِي النَّوْمِ أَنْتَ تَجِدُ
وَاحِدًا حَاوِيَ الْمَلَقَاءِ يَعِدُ
(۴) لَكَ وَعْدًا آيَةً يُعْطِيكَ .. أَنْ
قَصْدَكَ نَجَزَ بِالنَّجْحِ قَرْنَ ..
آيَةً ذَلِكَ أَنَّ شَخْصَ بَعْدَ
عِنْدَكَ يَأْتِي كَمَا أَحْكِي وَجَدُ

(۱) فاعلم ان الذي شرب الشراب الروحي في عالم الارواح يفعل العشق هنا و ان لم يشربه هناك فهو هنا بلا حصة و لا نصيب و لهذا قيل الحكمة ضالة المؤمن و الحكمة ضالة الحكيم فحيث وجدما فهو احق بها - (۲) و اما كان هذا رداً على الفلاسفة المنكرين للمبعث المعترضين على العشاق الموقنين بيوم الحساب قال اذا رأيتم عاشقاً موقناً تستهزون به لانه لم يكن لكم نصيب من الحكمة الالهية فان مثال من اعطى الحكمة في الازل ثم اضلها (تو به بينى خواب در بك خوش لقا) -

- (۱) او شناسد بوی می که می بخورد
چون نخورد او می چه داند بوی کرد
(۲) زانکه حکمت همچو ناقه ضاله است
همچو دلالة شهبان را واله است
(۳) تو به بینى خواب در بك خوش لقا
کو دهد و عهه و نشانی مر ترا
(۴) که مراد تو شود اینک نشان
که به پیش آید ترا فردا فلان

- (۱) آيَةُ أُخْرَى بِهِ أَنْ رَاكِبًا
هُوَ كَانَ وَ لِقَاكَ طَائِبًا
آيَةُ أُخْرَى لَهُ أَنْ ضَمَّكَ
مِنْهُ لِلصَّدْرِ وَ فِيكَ احْتِنَاكًا
(۲) آيَةُ أُخْرَى لَهُ أَنْ عِنْدَكَ
يَضْحَكُ مِنْ فَرَحٍ فِي وَجْهِكَ
آيَةُ أُخْرَى لَهُ أَنْ عَقْدًا
لِلْمَيْدَيْنِ عِنْدَكَ إِذْ وَرَدَا
آيَةُ أُخْرَى بِأَنْ ذَا النُّومِ مِنْ
هُوسٍ لَغَيْرٍ أَنَا لَا تُبَيِّنُ
فَإِذَا مَا الْغَدُ جَاءَ لِأَحَدٍ
لَا تَقُلْ .. فَالِصِّحَّةَ كُلًّا فَقَدْ..
(۴) مَعَ أَبِي يَحْيَى بِذِي الْآيَةِ قَالَ
زَكَرِيَّا بَتَّةً كُلِّ مَقَالٍ (۱)
الْلِّسَانَ كَفَّ أَيَّامًا ثَلَاثَ
فِي الْوَرَى مِنْ دُونِ رَيْبٍ وَ اكْتِرَاتُ

(۱) كما قال تعالى في سورة آل عمران (هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهُ قَالَ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ) فَنَادَتْهُ الْمَلَائِكَةُ وَ هُوَ قَائِمٌ يَصَلِّي فِي الْمِحْرَابِ إِنَّ اللَّهَ يَبْشُرُ الْمُتَّقِينَ بِمُصَدِّقَاتِ كَلِمَاتِهِ مِنَ اللَّهِ وَ سَيِّدًا وَ حَصُورًا وَ نَبِيًّا مِنَ الصَّالِحِينَ قَالَ رَبِّ انِّي يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَ قَدْ بَلَغَنِي الْكِبَرُ وَ امْرَأَتِي عَاقِرٌ قَالَ كَذَلِكَ يَقَعُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي آيَةً قَالَ آيَتُكَ أَنْ لَا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ إِلَّا رَمْزًا -

- (۱) يك نشانی آن که او باشد سوار
يك نشانی که ترا گیرد کنار
(۲) يك نشانی که بخندد پیش تو
يك نشان که دست بدهد پیش تو
(۳) يك نشانی اینکه این خواب از هوس
چون شود فردا نگوئی پیش کس
(۴) زان نشان با والد یحیی بگفت
که نیائی تا سه روز اصلاً بگفت

- (۱) لِلَّيَالِي ثَلَاثٌ مِنْ حَسَنٍ
هَذِهِ الْآيَةُ قَدْ صَارَتْ بِأَنَّ
(۱) فَيَوْمٍ وَاحِدٍ وَاثْنَيْنِ أَنْتَ
ذَا السَّكُوتِ آيَةٌ مَقْصُودٌ كَا
(۲) أَصَحَّ أَنْتَ ذِي الْعَلَامَاتِ أَبَدٍ
أَخْفِ هَذَا الْقَوْلَ فِي قَلْبِكَ لَا
(۴) ذِي الْعَلَامَاتِ لَهُ كَالسَّكْرِ
مِائَةٌ مِنْ مِثْلِهَا أُخْرَى ذَكَرَ
(۵) هَذِهِ الْآيَةُ كَانَتْ أَنْ لِمَا
دَائِمًا مِنْ كَرَمِ الرَّبِّ تَجِدُ
(۶) هِيَ أَنْ تَبْكِي لَيَالِي طَوَالَ
- وَقَبِيحٌ لَكَ صَهْفِي ذَا الزَّمَنِ
لَكَ يَحْيَى يَأْتِي .. بِالسَّعْدِ اقْتَرَنَ ..
نَفْسًا لَا تَبْدُ بِالْقَوْلِ جَعَلْتُ
و .. بِهِ تَسْعُدُ فِي مَطْلُوبِكَ ..
لَا تَقْلُمَا مَا حَيِّتَ لِأَحَدٍ
تُفْشِرُ مِنْهُ السِّرَّ فِي هَذَا الْمَلَأِ
قَالَ هَذِي مَا هِيَ فِي النَّظَرِ
لَهُ .. مَا لُبَّهُ وَ الرُّوحَ بَهَرَتْ
تَطْلُبُ مِنْ مُلْكٍ أَوْجَاهِ سَمَى
لَوْلَهُ تَرَكْنُ مِنْ خَوْفٍ يَجِدُ
وَهِيَ وَقْتُ السَّحْرِ تَضْرِي ابْتِهَالِ

این نشان باشد که یحیی آیدت

کاین سکوت آیت مقصود تو

این سخن را دار اندر دل نهفت

این چه باشد صد نشانهای دگر

که همی جوئی بیابی از آله

وانکه میسوزی سحر که در نیاز

(۱) تا سه شب خامش کن از نیک و بدت

(۲) دم مزین سه روز اندر گفت و گو

(۳) هین میاور این نشانرا تو بگفت

(۴) این نشانها گویدش همچون شکر

(۵) این نشان این بود کان ملک و جاه

(۶) آن که میگرمتی بشبهای دراز

- (۱) وَهِيَ لَوْ لَا هَا بَانَ صَارَ النَّهَارُ
وَعَدَا كَالْمَغْزَلِ مِنْكَ الْعُنُقُ
(۲) وَهِيَ أَنْ تُعْطِيَ جَمِيعَ مَا تَجِدُ
كَزْكَوَةِ الطَّاهِرِينَ فَالْثِّيَابُ
(۳) لَكَ لَوْنُ الْوَجْهِ وَالنَّوْمَ وَ مَا
قَدْ مَنَحْتَ وَ فَدَيْتَ رَأْسُكَ
(۴) كَمْ كِمِثْلِ الْعُودِ فِي النَّارِ جَلِيسُ
كَمْ كِمِثْلِ الْمَغْفِرِ عِنْدَ الْجِلَادِ
(۵) مِائَةُ أَلْفٍ كِمِثْلِ ذِي الْحَيْلِ
مَالَهَا حَدٌّ وَ لَا مِنْ رَقَمٍ
لَكَ لَيْلًا مُظْلِمًا تَحْتَ السِّتَارِ (۱)
دِقَّةً .. وَ ارْتَبَكَ مِنْكَ الْخُلُقُ..
فِي الزَّكْوَةِ كُلِّ مَا كُنْتَ تَعْدُ
لَكَ إِعْطِ وَأَسْأَلُكَ النَّهْجَ الصَّوَابُ
مِنْ مَتَاعٍ فِي سَبِيلِ مَا سَمَى
صَارَ كَالشَّعْرَةِ سُقْمًا جِسْمًا
صِرْتَ .. وَالْإِخْلَ فَقَدْتَ وَالْأَنْفِسَ..
رِحْتَ لِلْمُسَيِّفِ لَهُ تُبْدِي الْعِنَادُ
عَادَةُ الْعُشَّاقِ كَانَتْ وَ الْعَمَلُ
لَا وَ لَا وَصَفٍ بِأَدْنَى كَلِمٍ

(۱) ای و بلا علامه اظلم نهارك مثل الليل و صار عنقك مثل المغزل رفیعاً لبعذك
عن الله تعالى و ترقبك الفتوح -

همچو دو کی گردنت باریک شد
چون زکات پاك ها زان رختهاست
سر فدا کردی و گشتی همچو مو
چند پیش تیغ رفتی همچو خود
خوی عشاق است ناید در شمار

(۱) وانکه بی آن روز تو تاریک شد
(۲) وان چه داری هر چه دادی در زکات
(۳) رختها دادی و خواب و رنگ رو
(۴) چند در آتش نشینی همچو عود
(۵) زین چنین بیچار گیها صد هزار

- (۱) حَيْثُ فِي اللَّيْلِ لَدِي الرُّؤْيَا نَظَرْتُ
مَنْ رَجَاءٍ لَكَ فِيهَا يَوْمُكَ
(۲) عَيْنَكَ دَوَّرْتَ يُسْرَى وَ يَمِينٍ
أَيْنَ لَا أَيْنَ الْعَلَامَاتُ الَّتِي
(۳) تَرْجُفُ دَوْمًا كَمِثْلِ الْوَرَقِ
حَيْثُ يَمْضِي الْيَوْمُ وَالْآيَةُ لَمْ
(۴) تَرَكُضْ فِي السُّوقِ وَالْقَصْرِ وَفِي
مِثْلٍ مَنْ قَدْ ضَيَّعَ الْعِجْلَ رَكُضٌ
- وَالنَّهَارُ صَارَ بِالضُّوْمِ ظَفَرْتُ
ظَفَرًا وَافِي وَ لَاحَ سَعْدُكَ
أَنَّ تِلْكَ الْآيَةُ أَيْنَ تَبِينُ
لِي فِيهَا قَدْ أَتَتْ بِالرُّؤْيَا (۱)
تَصْرُخُ وَيَلَايَ مِنْ ذَا الْفَرْقِ (۲)
يَأْتِ عَنْهَا بَدَلٌ مَعْنَى وَكُمْ
كُلَّ أَرْضٍ أَوْ مَحَلٍّ تَصْطَفِي
.. مَا دَرَى أَيْنَ مَضَى فَاتَ الْغَرَضُ ..

(۱) اراد بتلك الاية الراكب و اراد بالايات الحالات الظاهرة منه اي دورت عينك يميناً و شمالاً على رجاء ملاقات ذاك الراكب و تلك الحالات اين هي - (۲) على موجب الحكمة ضالة الحكيم اينما وجدها التقطها فالذي اعطى في عالم الارواح علامة فهو في خالقه هائم و لهان يغفل حاله عن الاغبار خائفاً على فوات عمره قبل وصوله لخالقه -

- (۱) چونکه شب این خواب دیدی روز شد
از امیدش روز تو پیروز شد
(۲) چشم گردان کرده ای بر چپ و راست
کان نشان و آن علامتها کجاست
(۳) بر مثال برگ میلرزی که وای
گر رود روز و نشان ناید بجای
(۴) می دوی در کوی و بازار و سرا
چون کسیکه گم کند گوساله را

- (۱) أَيُّهَا السَّيِّدُ مَا خَيْرُكَ لِمَ
 مِنْكَ ذَا الرِّغْزِ وَمَا أَنْتَ تُلِمُ
 مَا هُوَ الضَّائِعُ مِنْكَ مَنْ لَكَ
 كَانَ فِي هَذَا الْمَجَلِّ مَا يَكَا
 (۲) قُلْتَ خَيْرًا لَهُ لَكِنْ خَيْرِيَا
 كَانَ هَذَا لَا يَلِيقُ غَيْرِيَا^(۱)
 (۳) أَنْ بِهِ يَدْرِي فَلَوْ قُلْتُ أَنَا
 آيَةً وَاحِدَةً مِنْهُ هُنَا^(۲)
 فَاتَ وَالْآيَةُ إِنْ فَاتَتْ وَصَلُ
 زَمَنَ الْمَوْتِ بِذَا الْخُسْرِ حَصَلَ
 (۴) تَنْظُرُ فِي وَجْهِ كُلِّ رَجُلٍ
 فَارِسٍ دَوْمًا بِقَلْبٍ وَجَلٍ
 لَكَ قَالَ مِثْلَ مَجْنُونٍ لِيَا
 وَيَكْ لَا تَنْظُرُ فَمَا تَدْرِي بِيَا^(۳)

(۱) و هو الاخلاص الذى فى اللغة ترك الرياء فى الطاعات و فى اصطلاح اهل الحقيقة هو كذلك ايضاً قال النبى (ص) حكاية عن الله تعالى الاخلاص سر من اسرارى استودعه قلب من احبه من عبادى - (۲) اى ان طريق الوصول عدم النفوه و الصمت فاذا فاتت العلامة و هى الصمت الذى به الحياة اتى وقت الموت - (۳) اى و هذا هو حال من شرع بالتفحص عما بشر به فى عالم الست فاذا رأى شكل راكب فرس ميدان الحكمة ظن انه المبشر به من عالم الست و ظهر له انه لا خبر له من العشق و قال له لما رأى دفته بالنظر اليه لا تنظر لى كالمجنون -

- (۱) خواجه خير است اين دوا دويچيست
 گم شده اينجا كه دارى كيستمت
 (۲) گوئيش خير است ليك اين خير من
 كس نشايد كه بداند غير من
 (۳) گر بگويم يك نشانم فوت شد
 چون نشان شدفوت وقت موت شد
 (۴) بنگرى در روى هر مردى سوار
 گويدت منگر مرا ديوانه وار

- (۱) لَهُ قُلْتُ صَاحِبِي الْعَالِ أَنَا
وَجِهِي وَجَهْتُ لِلْفَحْصِ مَدَامْ
- (۲) يَا أَدَامَ اللَّهُ يَا فَارِسَ لَكَ
أَرْحَمَ الْعَشَاقِ وَاعْذِرْهُمْ فَهَمْ
- (۳) إِذْ طَلَبْتَ وَصَلَ الْجِدِّ النَّظَرَ
فَعَلَى ذَا الْخَبِيرِ الصِّدْقِ وَرَدْ
- (۴) بَغْتَةً بِالصَّدَقَةِ مِنْكَ وَرَدْ
ضَمَّكَ لِلصَّدْرِ مِنْهُ وَاعْتَقْ
- (۵) أَنْتَ مِنْ ذَوْقِ بِلَا فِكْرٍ وَقَعْتَ
مَنْ بِكَ مَا لَمْ قَالَ الْحِمْلَةُ
- غَفْلَةً ضَيَّعْتُ وَهُوَ لِي الْمُنَى
أَسْأَلُ عَنْهُ عَسَى أَلْقَى الْمَرَامْ
- دَوْلَةً قَامَتْ عَلَى سَطْحِ الْفَلَکِ
وَالْهُونَ ضَيَّعُوا اللَّبَّ لَهُمْ
- مِنْكَ لِلْفَوْزِ دَنَوْتُ وَالظَّفَرَ^(۱)
مَا خَطَا الْجِدُّ فَمَنْ جَدَّ وَجَدْ
- فَارِسَ شَهْمَ سَعِيدٍ ذُو عُدَدٍ
بِكَ صَعْبًا قَلْبُهُ فَيْكَ التَّصَقُّ
- لِقَفَاكَ وَ يَلْفَظُ مَا نَطَقْتُ^(۲)
وَالْخِدَاعُ مِنْكَ ذَا وَالزُّلَّةُ

(۱) الخیر من رسول الله (ص) من طلب وجد وجد - (۲) و يمكن ان يقال
کلمة (طاق) فی الاصل بمعنى منفرد فتكون الترجمة (وقعت منفرداً و بعيداً عن الاخوان)

- (۱) گویش من صاحبی کم کرده‌ام
(۲) دولتت پاینده بادا ای سوار
- (۳) چون طلب کردی بجد آید نظر
(۴) ناکهان آمد سواری نیکبخت
- (۵) تو شدی بیهوش و افتادی بطلاق
رو بجستجوی او آورده‌ام
- رحم کن بر عاشقان معذور وار
جد خطا نکنه چنین آمد خبر
- پس گرفت اندر کنارت سخت سخت
بی خبر گفت اینت سالوس و نفاق

- (۱) مَنْ بِهِ مَا لَمْ آيِنَ نَظَرًا
آيَةَ الْوَصْلِ هُوَ مَا عَلِمَا
- (۲) هَذِهِ الْآيَةُ كَانَتْ حَقًّا مَنْ
ذَلِكَ الْآخِرُ مَنْ مَا نَظَرًا
- (۳) فَبِكُلِّ زَمَنٍ مِنْهُ تَصِلُ
قَلْبَهُ رُوحٌ عَلَى رُوحٍ تَرِدُ
- (۴) وَصَلَ الْمَاءُ أَمَامَ السَّمَكَةِ
ذِي الْعَلَامَاتِ اللَّتِي عَيْنُ الصَّوَابِ
- (۵) فَالْعَلَامَاتِ اللَّتِي لِلْأَنْبِيَاءِ
خَصَّتِ الرُّوحَ اللَّتِي مُنْذُ الْأَزَلِّ
- .. فِي الْأَسْتِ نَظَرًا طِفْلاً وَ مَنْ.. (۱)
فَمَتَى ذَا الْآيِ مِنْهُ ظَهَرًا
آيَةُ الشَّخْصِ فِيهِ تَتَّصِلُ
وَ حَيَاةَ طَيِّبَةً دَوْمًا تَجِدُ
وَ هِيَ الْمُسْكِينَةُ وَالنَّهِيكَةُ
هِيَ نَصُّ تِلْكَ آيَاتِ الْكِتَابِ
..مَنْ هِيَ صَفْوَةُ رَبِّ الْكِبَرِيَاءِ.. (۲)
فِي الْأَسْتِ عُرِفَتْ جَلَّتْ عَمَلُ

(۱) ای من المشار الیهم فی حدیث (الارواح جنود مجنّدة ما تعارف منها ائتلف)
ای الف و احب و اما اللّٰذی فی تنمّۃ الحدیث و هو (ما تناکر منها اختلف)
فمتی تظہر له العلامة لا تظہر لانه لا خبر له من السلطان و علامته و اللّٰذی یعلم السلطان
(هر زمان از وی نشانی میرسد) - (۲) کانه قدس سره یقول الرائی لایات الله
فی هذه الدنيا اللّٰذی حصلت له معارفه مع الله فی عالم الّست و المعرض بخلافه -

- (۱) او چو می بیند در او این سوز چیست
(۲) این نشان در حق او باشد که دید
(۳) هر زمان که وی نشانی میرسد
(۴) ماهی بیچاره را پیش آمد آب
(۵) پس نشانیها که اندر انبیاست
- او نداند کاین نشان وصل کیست
آن دگر را کی نشان آید بدید
شخص را جانی بجانی میرسد
این نشانها تلك آیات الکتاب
خاص آن جان را بود که آشناست

- (۱) ذَا الْكَلَامِ نَاقِصًا لَا فِي قَرَارٍ
بَقِيَ مَالِي عَلَيْهِ إِقْتِدَارٌ
مَالِي مِنْ قَلْبٍ أَعْدَرَنِي فَمَا
أَقْدَرُ .. لَا أُمْلِكُ مِنِّي فَمَا ..
(۲) هَلْ عَلَى الذَّرَّاتِ تَلْقَى مِنْ أَحَدٍ
يَقْدَرُ يَأْتِي بِحَصْرِ أَوْ بَعْدُ
سِيمًا مَنْ كَانَ مِنْهُ الْعِشْقُ قَدْ
خَطَفَ عَقْلَهُ وَالْقَلْبَ فَقَدْ
(۳) أَنَا لِلْبُسْتَانِ عَدَدْتُ الْوَرَقَ
لِغُرَابٍ وَ لِدُرَّاجٍ أَنَا
مَا أَتَتْ بِالْعَدَدِ لَكِنْ لِأَنَّ
أَعْدُ الصَّوْتِ فِي هَذِي الدُّنَا
قَدْ عَدَدْتُ أَنَا قَدْرَ الْوُسْعِ لِي
يَحْصُلُ الرُّشْدُ بِهَا لِلْمُمْتَحِنِ (۱)
لَوْ عَدَدْتُ عَدُّهَا لَمْ يُحْصِرْ
رَاجِيًا فِي ذَلِكَ كَشَفَ الْمَعْضِلِ
نَحْسَ كَيَّوَانٍ وَ سَعْدَ الْمُشْتَرِي (۵)

(۱) علی فحوی الطبیعة سارقة و النصیحة مؤثرة بقدر الامکان -

- (۱) این سخن ناقص بماند و بیقرار
دل ندارم بیدلم معذور دار
(۲) ذره ها را کی تواند کس شمرد
خاصه آن کو عشق ازوی عقل برد
(۳) می شمارم برگهای باغ را
می شمارم بانگ کبک وزاغ را
(۴) در شمار اندر نیاید لیک من
می شمارم بهر رشد ممتحن
(۵) نحس کیوان یا که سعد مشتری
ناید اندر حصرگر چه بشمری

- (۱) لَكِنَّ الْبَعْضَ لِيُشْرَحِ الْأَثَرَيْنِ
وَجَبَّ حَتَّىٰ لِنَفْعٍ وَ ضَرَرٍ
- (۲) كَتَبِي بِذَا تَعْلَمُ أَثَارَ الْقَضَا
عِنْدَ أَهْلِ السَّعْدِ وَالنَّحْسِ وَمَنْ
- (۳) مَنْ لَهُ الطَّالِعُ كَانَ الْمُشْتَرِي
(۴) مَنْ لَهُ الطَّالِعُ قَدْ صَارَ زَحَلُ
هُوَ مِنْ كُلِّ الشُّرُورِ الْقَلْبَ لَهُ
- (۵) أَنَا لَوْ لَا أَنَّ لَهُ قُلْتُ زَحَلُ
هُوَ مِنْ نَارٍ بِهِ الْمُسْكِنَ ذَا
- ذِينَ مَنْ قَدْ ظَهَرَ أَفِي الْكُوكَبَيْنِ
بِهِمَا يُعَرَّفُ يُدْرَى بِالْأَثَرِ
وَيَبِينُ السَّخَطُ مِنْهَا وَالرِّضَا
بِالسَّعِيدِ وَ الشَّقِيَّ فِي الزَّمَنِ
فَرِحًا مَسْرُورَ كَانَ الْعَبْقَرِي
لَزِمَ يَحْتَاطُ فِي كُلِّ عَمَلٍ
يَصْقَلُ بِالْخَوْفِ مِنْهُ وَ الْوَلَهُ
نَجْمُكَ مِنْهُ احْتَرِزْ عِنْدَ الْعَمَلِ (۱)
أَحْرَقَ جَرًّا لَهُ شَرُّ الْأَذَى

(۱) قال فی النهج ان كنت أقول و فی درایة ان كنت لا اقول الذی طالعہ نجم زحل له نحوسة
زحل لاحرق زحل الذی لا حيلة له من نحوسته و ناريتہ و لكن انبهه ليتنبه -

- (۱) ليك بعضی هم از این هر دو اثر
(۲) تا شود معلوم آثار قضا
(۳) طالع آن کس که باشد مشتری
(۴) وانکه را طالع زحل از هر شرور
(۱) گر بگویم آن زحل استاره را
- شرح باید کرد بهر نفع و ضرر
شمه ای مر اهل نحس و سعد را
شاد گردد در نشاط و سروری
احتیاطش لازم آمد در امور
زاتشش سوزد مر آن بیچاره را (۱)

(۱) در نسخه لکناهور و غیرها بجز النهج القوی پس از این بیت این چهار بیت زیر آمده است که
ظاهرا از الحاقیات است -

- بس کن ای بیهوده تا زان آفتاب
از کواکب در سپهر بیکران
آنچه بردارد بدان مشغول شو
جنبش اختر نباید جز عقیم
- آتشى ناید بیکباره بشتاب
در دمی نی نور مانند نی نشان
وز دگر گفتار ها معزول شو
بر ندارد جز که لطف آن رحیم

- (۱) اذْكُرُوا اللَّهَ لَنَا سُلْطَانُنَا
أَمَرَ فِي ذَا قَوَى إِيمَانُنَا^(۱)
هُوَ فِي النَّارِ رَأْنَا وَ لَنَا
وَهَبَ نُورًا وَ مَنْ بِالْسَنَا
(۲) قَالَ مَعَ أَنِّي غَنِي عَنْكُمْ
لَسْتُ مُحْتَاجًا بِأَن لَكُمْ
مِنْكُمْ التَّصْوِيرُ لِي بِالْمَثَلِ
لَا يَلِيقُ .. انْتَبَهُوا لِلزَّلَالِ ..
(۳) لَكِنِ اسْكُرَانْ كَانَ مِنْ خِيَالِ
وَ بِتَّصْوِيرِ لَهُ لَا فِي مِثَالِ^(۲)
أَبْدًا لَا يُدْرِكُ الذَّاتَ لَنَا
وَلَهُ التَّمَثِيلُ قَدْ سَاغَ بِنَا ..

(۱) قال تعالى في سورة الاحزاب يا ايها الذين آمنوا اذكروا الله ذكراً كثيراً و سبحوه بكرة و اصيلاً ليخرجكم من الظلمات الى النور و كان بالمؤمنين رحيماً تحيتهم سلام و اعذ لهم أجراً كريماً - (۲) اي المفتون بالتصوير و الخيال لا يفهم ذاتنا بلا مثال و لا تمثيل اصلاً فان الله تعالى يجوز عليه المثال فقال تعالى و تلك الامثال نضربها للناس و لا يجوز عليه المثل فانت المثل المساوي في جميع الصفات و الامثال لا يشترط فيه المساوات و تأمل العقل فانه معنى لا يماثله غيره و كثيراً ما يمثل بالشمس و ليس بينهما من المناسبة الا شيئي واحد و هو ان المحسوسات تنكشف بنور الشمس كما تنكشف المعقولات بالعقل و انظر لقوله تعالى الله نور السموات و الارض مثل نوره كمشكوة و اي مماثلة بين نووه و نور الزجاجة و الزيت فهذا ضرب مثل لنوره تعالى فان صاحب التصوير و الخيال لا يفهم ذاته تعالى بلا مثال و لهذا قال (ذكر جسماته خيال ناقص است) -

- (۱) اذكرو الله شاه مادستور داد اندر آتش ديد ما را نور داد
(۲) گفت گرچه پاكم از ذكر شما نيست لائق مر مرا تصويرها
(۳) ليك هرگز مست تصوير و خيال در نيابد ذات ما را بي مثال

- (۱) ذِكْرُ تَجْسِيمٍ لَهُ رَأَى الْخِيَالُ نَاقِصًا كَانَ .. حَافِيًا لِلضَّلَالِ.. (۱)
 ذَلِكَ الْوَصْفُ الْمَلُوكِيُّ الْحَسَنُ خَلَصَ مِنْ ذِي بِهِ الطُّهْرُ اقْتَرَنَ (۲)
 (۲) لَوْ لِسُلْطَانٍ يَقُولُ أَحَدُ حَائِكًا لَسْتَ وَ أَنْتَ سَنَدُ
 أَيُّ مَدَحٍ لَهُ ذَا كَانَ .. أَلَمْ يَدْرِ فِي هَذَا.. وَ كُلِّ مَا أَلَمْ.. (۳)

انکار موسی علی مناجات الراعی لله تعالی

- (۱) فِي الطَّرِيقِ رَاعِيًا مُوسَى نَظَرُ يَا إِلَهَ رَبِّيَا دَوْمًا ذَكَرُ

(۱) نسخه ثانیة - ذکر تجسیم له حل الخیال - (۲) ای ذکر الخالق بالجسمانیة خیال ناقص او خیال الناقص القاصر من الفهم و الادراک لا يفهم الا بطریق التمثیل و الوصف الملوكی الحسن الطف و اخلاص و اعلى من حالات الاوصاف الجسمانية مثلاً (شاه را گوئی الخ) - (۳) ای انه تعالی لا یوسف الا بما یلیق بذاته و الحیاكة والحجامة و غيرها لا تلیق به تعالی فسبحان الله عما یصفون و ماوصف الله تعالی به ذاته العلیة من اوصاف السمع والبصر والكلام والاستواء موقوفة علی تقرير الرسول لها و تبلیغها لنا فنعتقد حیثذ ان ذاته لا تشبها الذوات و لا حكت صفاته الصفات -

- (۱) ذکر جسمانه خیال ناقص است وصف شاهانه از آنجا خالص است
 (۲) شاه را گوید کسی چو لاه نیست این چه مدح است این مگر آگاه نیست

انکار کردن موسی (ع) بر مناجات شبان

- (۳) دید موسی بك شبانی را براه كه همی گفت ای خدای و ای اله

أَمْشِطُ رَأْسَكَ الْوَيْ جَعَدَكَ
 .. إِنْ أَنْتَ فِي السَّمَاءِ أَمْ فِي الْبَسِيطِ ..
 خِدْمَةً أَبْدِي لَكَ .. تُعْيِي الْبَشَرِ ..
 أَقْتُلْ .. يَا مَنْ هُوَ الْمَلِكُ مَلِكُ ..
 .. أَحْضِرُ الْمَدَقَ عَلَى مِرَّ الزَّمَنِ ..
 بَغْتَةً أَوْ ظَهَرَ السُّقْمِ بِكَ
 بِكَ حَلَّ مِثْلَكَ كُنْتُ أَنَا
 أَفْرُكُ .. إِنْ جَانِ وَقْتُ نَوْمِكَ ..
 .. أَفْرِشُ حَتَّى لَكَ يَحْلُوا الرُّقَادُ ..
 فَصَبَاحًا وَ مَسَاءً لَبْنَا
 .. مَا تَشَاءُ غَيْرَهُ لَا تَسْأَلُ ..

(۱) آئِنَ أَنْتَ لِأَصِيرَ عَبْدَكَ
 أَرْقِعْ نَعْلَكَ وَ الثَّوبَ أَخِيطُ
 (۲) آئِنَ أَنْتَ كَيْ بِسَمْعِي وَ الْبَصَرِ
 (۳) أَغْسِلْ ثَوْبَكَ وَ الْقَمَلَ لَكَ
 فِي الْأَمَامِ لَكَ أَتِي بِاللَّبَنِ
 (۴) وَ إِذَا مَا مَرَضُ عَنْ لَكَ
 فَأَنَا أَحْمِلُ غَمًّا وَ عَنَّا
 (۵) أَلْتُمُ كَفْكَ وَ الرِّجْلَ لَكَ
 أَكْنُسُ مِنْهُ الْمَحِلَّ .. بِالْفُؤَادِ ..
 (۶) لَوْ رَأَيْتَ بَيْتَكَ دَوْمًا أَنَا
 مَعَ دُهْنٍ لَكَ أَتِي .. تَأْكُلُ

چارقت دوزم کنم شانه سرت (۱)
 جامه ات را دوزم و بغیه زنم
 شیر پیشت آورم ای محتشم
 من ترا غمخوار باشم همچو خویش
 وقت خواب آید برویم جایکت
 روغن و شیرت بیارم صبح و شام (۲)

(۱) تو کجائی تا شوم من چاکرت
 (۲) تو کجائی تا که خدمتها کنم
 (۳) جامه ات شویم شپشهایت کشم
 (۴) و در ترا بیمار می آید به پیش
 (۵) دستکت بوسم بمالم پایکت
 (۶) گریه بینم خانه ات را من دوام

(۱) چارق موزه و باتابه و کفش که صحرائیان پوشند و بندی دارند - (۲) درسخته لکناهور بعد از این بیت بیت زیر آمده است -
 هم بنیر و نانهای روغن
 خمرها جفرائهای نازنین - جفرائ خم کوچک -

- (۱) فِي صَبَاحٍ وَ مِساءٍ اَعْمَلْ
مِنْ يَّيْ كَانَ الْخَوَانُ وَ الطَّعَامُ
(۲) يَا فِداكَ كُلُّ كَفْشٍ وَ حَمَلٍ
يَا يَذْكُرِي لَكَ (هَيْهَاي وَ هِيْ
(۳) ذَاكَ الرَّاعِي عَلَى هَذَا النِّسْقِ
قَالَ مُوسَى يَا فُلَانُ مَعَ مَنْ
(۴) قَالَ مَعَ ذَاكَ الَّذِي سَوَّى لَنَا
(۵) قَالَ مُوسَى وَيَلَّكَ الرَّأْسُ لَكَ
أَنْتَ قَبْلَ أَنْ تَصِيرَ مُسْلِمًا
(۶) أَصَحِّ مَا ذَا الْبَاطِلُ مَا ذَا الْهَذَرُ
- وَ إِلَى بَيْتِكَ حَبًّا أَرْحَلَ
مِنْكَ كَانَ الْأَكْلَ وَالشُّرْبَ مُدَامًا
لِي وَ الْمَاعِزُ مَا عِنْدِي حَصَلَ
(هِيَ) وَمَا أَبْدِيهِ فِي مَرَعَى وَ حَى (۱)
هَذَا قَالَ لَطِيشٍ وَ نَزَقَ
قُلْتُ هَذَا مَا لَكَ أَزْدَدْتَ أَفَنَ
مَنْ بِهِ الْأَفْلَاقُ بَأَنْتَ وَ الدُّنَا
جَنَّ وَ الْوَسْوَاسُ قَدْ بَانَ بِكَ
كَافِرًا بِاللَّهِ كُنْتَ مُجْرِمًا
قُطْنَةً فِي فَمِكَ أَعْصِرْ مِنْ حَذَرِ

(۱) کلمات هی هی و هیهای فی الاصل بمعنی الصخب و الضوضاء تفولها الرعاة لزجر الغنم و الماشية ابقیت علی حالتها لتنوير المرام -

- (۱) سازم و آرم به پیشت صبح و شام
(۲) ای فدای تو همه بزهای من
(۳) زین نمط بیهوده میکفت آن شبان
(۴) گفت با آن کس که ما را آفرید
(۵) گفت موسی های خیره سر شدی
(۶) هین چه ز اوست این چه گفرست و فشار
- از من آوردن ز تو خوردن طعام
وی بیادت هی هی و هیهای من
گفت موسی با کیستت ای فلان
این زمین و چرخ از او آمد پدید
خود مسلمان ناشده کافر شدی
پنبه ای اندر دهان خود فشار (۱)

(۱) فشار در مصراع اول بضم فاء بمعنی دشنام است و در مصراع ثانی بکسر فاء امر است

از فشردن -

- (۱) نَتْنُ كُفْرِكَ لَكَ أَبْدَيْتَ جِهَارَ
كُفْرِكَ لِلدِّينِ دِيْبَا جَا سَلَبْ
- (۲) لَكَ لَاقِ النَّعْلِ مَا لَفَّ عَلَى
فَتَى رَاقٍ لَهَا مَا تَذَكَّرُ
- (۳) فَمَكَ لَوْ لَمْ تَسُدَّ عَنْ ذَا الْكَلَامِ
(۴) وَ إِذَا لَمْ تَأْتِ نَارَ لَكَ مَا
- لَمْ صَارَ اسْوَدَّا نَفْسِكَ لَمْ
(۵) لَوْ مُدَامًا تَعْلَمُ أَنَّ الْإِلَهَ
- كَيْفَ صَدَّقْتَ بِسُوءِ الْأَدَبِ
(۶) فَوِدَادُ الْغَيْرِ مَسْلُوبِ اللَّبَابِ
- وَ عَنِ الْخِدْمَةِ هَذِي الْحَقُّ كَانَ
- أَنْتَنَ الدُّنْيَا .. لَهَا جَرَّ الشَّنَارِ ..
وَ لَهُ أَبْلَى .. وَ بِالْحُسْنِ ذَهَبْ ..
رَجُلِ الشَّمْسِ اللَّتِي جَلَّتْ عَلَا
أَنْتَ كَمْ فِي الْقَوْلِ جَهْلًا تَهْذُرُ
تَأْتِي نَارٌ تَحْرَقُ فِيهَا الْأَنَامُ
ذَا الدُّخَانُ رُوحَكَ مَنْ قَدْ سَمِيَ
صَارَتْ الْمَرْدُودَةُ مِمَّا تِلْمُ
حَاكِمٌ بِالْعَدْلِ حَقٌّ مَا قَضَاهُ
وَ الْكَلَامِ الْبَاطِلِ وَ الرِّيبِ
كَانَ لِلرُّوحِ عَدَاءٌ وَ عَذَابُ
بِالْغَنِيِّ وَهُوَ نِعَمُ الْمُسْتَعْمَانِ ..

- (۱) گند کفر تو جهان را گنده کرد
(۲) چارق و پاتابه لائق مر تراست
(۳) گر نبندی زین سخن تو خلق را
(۴) آتشی گر نامده است این دود چیست
(۵) گر همی دانی که یزدان داور است
(۶) دوستی بی خرد خود دشمنی است
- کفر تو دیبای دین را ژنده کرد
آفتابی را چنین هاکی رواست
آتشی آید بسوزد خلق را
جان سیه گشته روان مردود چیست
ژاژ و گستاخی ترا چون باور است
حق تعالی زین چنین خدمت غنی است

- (۱) مَعَ مَنْ أَنْتَ تَقُولُ ذَا الْمَقَالِ
فَهَلِ الْحَاجَةُ وَ الْجِسْمُ تَصِيرُ
(۱) لَبَنًا يَشْرَبُ ذَاكَ مَنْ غَدَا
لَبَسَ النِّعْلَ الَّذِي لِلْقَدَمِ
(۳) لَوْ بِفَرَضٍ كَانَ لِلْمُعْبِدِ الْمَقَالِ
فَأَنَا كَانَ هُوَ كُنْتُ أَنَا
(۴) ذَاكَ مَا قَالَ فَيَا ابْنَ آدَمِ
لَمْ تَعُدْ نَبِيَّ فَالْمَرِيضُ أَنَا لَا
أَمَعَ عَمَّ لَكَ قُلْتَ وَ خَالَ
فِي صِفَاتِ الْحَقِّ ذِي الشَّانِ الْقَدِيرِ
فِي نُشُوءٍ وَ نُمُوءٍ أَبَدًا
مُعَوِّزًا كَانَ .. أَتَى مِنْ عَدَمٍ ..
ذَلِكَ مَنْ هُوَ فِيهِ الْحَقُّ قَالَ (۱)
هُوَ .. إِذْ فِي الْحُبِّ بَادٍ وَ فَنَاءُ ..
قَدْ مَرَضْتُ أَنَا فِي ذَا الْعَالَمِ (۲)
ذَلِكَ وَحْدَهُ .. قَدْ عَمَّ الْبَلَاءُ ..

(۱) كما اشار تعالى لقوله في مقام التجلي لعبده المصطفى (وما رميت اذ رميت
ولكن الله رمى) و هذا معنى الحديث القدسي كنت له سمعاً وبصراً - (۲) والحديث
القدسي يا بن آدم مرضت فلم تعدني و استطعمتك فلم تطعمني و استسقيتك فلم تسقني قال
يا رب و كيف اعودك و انت رب العالمين قال تعالى اما علمت بان عبدي فلان مرض
فلم تعده اما علمت لو عدته لوجدتني عنده -

- (۱) با که میگوئی تو این با عم و خال
(۲) شیر او نوشد که در نشو و نماست
(۳) و بر برای بنده است این گفت تو
(۴) آنکه گفت انی مرضت لم تعد
جسم و حاجت در صفات ذو الجلال
چارق او پوشد که او محتاج پاست
آنکه حق گفت او من است و من خود او
من شدم و نجور او تنها نشد

- (۱) ذَاكَ مَنْ صَارَ بِيَّ يَسْمَعُ بِي
فَلِهَذَا الْعَبْدُ أَيْضًا ذَا الْمَقَالِ
- (۲) فَالْمَقَالُ بَتَّةً لَا فِي آدَبٍ
سَوْدَ مَنْ عَمِلَ الْمَرْءُ الْوَرَقَ
- (۳) أَنْتَ لَوْ فَاطِمَةٌ لِلرَّجُلِ
كَانَ جِنْسُ الرَّجُلِ وَالْمَرْأَةِ
- (۴) قَصْدَ مِنْكَ الدَّمَّ مَا أَمَكْنَا
فَاطِمَ اسْمٌ جَمِيلٌ لِلنِّسَاءِ
- (۵) وَإِذَا مَا بِهِ سَمِيتَ زَمَانُ
وَبَصْرُكَ بِي يَبْصُرُ كَأَنَّهُ بِاسْمِي رَتَبٌ (۱)
- عَبْدًا كَانَ حَلِيفًا لِلضَّلَالِ..
- مَعَ مَنْ بِالْحَقِّ خَصَّ وَاقْتَرَبَ
وَأَمَاتَ الْقَلْبَ أَوْلَاهُ الْفَرْقُ
- قُلْتَ هَبْ بِالْخَلْقَةِ فِي الْأَزَلِ
وَاحِدًا كَلًّا غَدَا عَنْ بَكْرَةِ
- هَبْ حَكِيمًا كَانَ صَفْوًا مُؤْمِنًا
ضَمِنَ الْوَصْفَ الْجَمِيلَ وَالْثَنَاءَ
- رَجُلًا كَانَ كَجَرَحٍ بِسَنَانٍ

(۱) الحديث القدسی لا یزال عبدي یتقرب الی بالنوافل حتی احبه فاذا احببته کنت سمعه و بصره و یدہ و لسانہ فبی یسمع و بی یبصر و بی یبطش و بی ینطق) و هذه مرتبة قرب النوافل - (۲) کما قال الشیخ الاکبر من جلس مع الصوفیة و خالف ما یتحققون به نزع الله الایمان من قلبه -

- (۱) آنکه بی یسمع و بی ببصر شده است
- (۲) بی آدب گفتن سخن با خاص حق
- (۳) گر تو مردی را بخوانی فاطمه
- (۴) قصد خون تو کند تا ممکن است
- (۵) فاطمه مدح است از بهر زنان
- در حق آن بنده این هم بیهوده است
- دل بمیراند سیه دارد ورق
- گر چه یک جنس اند مرد و زن همه
- گر چه خوشنوی و حکیم و مؤمن است
- مرد را گویی بود زخم سنان

- (۱) كَانَ وَصَفَ الْيَدِ وَالرَّجْلِ لَنَا
وَلَدَى ظَاهِرٍ شَأْنِ الْحَقِّ جَلْ
(۲) لَمْ يَلِدْ لَمْ يُولَدْ إِلَّا جَدَرَ كَانَ
وَالِدًا كَانَ وَ مَوْلُودًا خَلَقَ
(۳) كُلُّ جِسْمٍ إِقْتَضَى أَنْ يُولَدَا
أُدرِهِ مِنْ طَرَفِ النَّهْرِ وَلِدَ
(۴) مَا هُوَ صَارَ لِكَوْنٍ وَفَسَادٍ
حَادِثًا صَارَ وَ لَا بُدَّ بِأَنْ
(۵) قَالَ يَا مُوسَى اعْظِمْنِي أَنْتَ فَمَيَّ
نَفْسِي أَحْرَقْتَ أَنْتَ نَدَمَا
لَوْ يُقَالُ الْمَدْحَ يَدْرِي وَ النَّنَا
كَانَ تَلَوِيثًا وَ شَيْنًا وَ خَلَلٌ
بِهِ.. فَهُوَ كُلُّ مَا فِي الْكَوْنِ بَانَ..
بِالْوُجُودِ كُلِّ مَوْجُودٍ سَبَقَ
كُلُّ مَوْلُودٍ فَمَا أَنْ يُوْجَدَا
لَا مِنْ الرَّبِّ عَنِ الْكُفْرِ ابْتَعَدَ..
وَ حَقِيرًا كَانَ.. مَعْدُومَ الرُّشَادِ..
لَهُ كَانَ مُحْدَثٌ قَبْلًا بِفَنٍ
خِطَّتْ فَارْحَمْنِي لَا تُهْرِقْ دَمِي
لَيْتَنِي مَا قُلْتَ تِلْكَ الْكَلِمَا..

در حق پاکی حق آرایش است
والد و مولود را او خالق است
هر چه مولود است او زینسوی جوست
حادث است و مجددی خواهد یقین
وز پشیمانی تو جانم سوختی

(۱) دست و پا در حق ما آسایش است
(۲) لم یلد لم یولد او را لایق است
(۳) هر چه جسم آمد ولادت وصف اوست
(۴) آنکه از کون و فساد است و مهین
(۵) گفت ای موسی دهانم دوختی

فی بیان فعل الحق تعالی العتاب مع موسی لاجل الراعی

- (۱) نَزَلَ الْوَحْيُ عَلَى مُوسَى الْكَالِمِ
مِنْ إِلَهِ الْكَوْنِ وَالرَّبِّ الْكَرِيمِ
- (۲) عَبْدَنَا عَنَّا قَطَعْتَ وَ إِيَّاهُ
أَنْتَ جِئْتَ لَمْ تَجِءْ أَنْتَ لِفَصْلِ
- (۳) مَا تَطْبِقُ رِجْلَكَ الْوَيْ عَنْ فِرَاقِ
أَبْغَضِ الْأَشْيَاءِ عِنْدِي الطَّلَاقِ (۱)
- (۴) فَلِكُلِّ أَحَدٍ مِنْ ذَا الْأَنَامِ
سِيرَةٌ نَحْنُ وَضَعْنَا وَمَرَامِ (۲)
- وَلِكُلِّ أَحَدٍ نَحْنُ لِسَانِ
قَدْ مَنَحْنَا وَاصْطَلَحْنَا وَ بَيَانِ
- (۵) لَهُ مَدْحٌ وَ لَكَ سَبٌّ وَ ذَمٌّ
لَهُ شَهْدٌ وَ لَكَ صَابٌ وَ سَمٌّ

(۱) قال (ع) ما خلق الله مباحاً احب اليه من العناق و ما خلق الله مباحاً ابغض اليه من الطلاق - (۲) قال تعالى و من آياته خلق السموات و الارض و اختلاف السنتكم و الوانكم ان في ذلك لايات للعالمين -

فتاب کردن حق تعالی موسی را بجهت شبان

- (۱) وحی آمد سوی موسی از خدا
بنده ما را ز ما کردی جدا
- (۲) تو برای وصل کردن آمدی
نی برای فصل کردن آمدی
- (۳) تا توانی با منه اندر فراق
أبغض الاشياء عندي الطلاق
- (۴) هر کسی را سیرتی بنهاده ایم
هر کسی را اصطلاحی داده ایم
- (۵) در حق او مدح و در حق تو ذم
در حق او شاهد و در حق تو سم

- (۱) فَلَهُ نُّورٌ لَّكَ نَارٌ وَوَقَدْ
 (۲) فَمِنْ التَّنْزِيهِ نَحْنُ وَالْعَدَمُ
 وَمِنْ الْخِفَةِ لِلرُّوحِ وَثِقَلُ
 (۳) أَنَا لَمْ أَمُرْ لِنَنْفَعِ بَلْ لِأَنَّ
 (۴) فَلِكُلِّ مِنْ هُنُودٍ وَ سُنُودٍ
 (۵) أَنَا مِنْ تَسْبِيحِهِمْ بِالطَّاهِرِ
 هُمْ أَيْضًا يَطْهَرُونَ وَ الدَّرَرُ
 (۶) نَحْنُ لِنُظَاهِرِ وَ الْقَالَ النَّظَرُ
 فِي الضَّمِيرِ وَ إِلَى الْحَالِ أَبَدٌ
- وَلَاكَ شَوْكَ لَهُ رَوْضٌ وَوَرْدٌ (۱)
 لَهُ عَارُونَ وَ كُلِّ مَا أَلَمْ
 وَ جَمِيعِ وَصْفِهِ.. قَوْلًا وَ فِعْلًا..
 لِلْعِبَادِ أَحْسَنُ جُودًا وَ مَنْ
 أَصْطِلَاحٌ بِالثَّنَا مِنْهُمْ يَعُودُ
 لَمْ أَكْ.. بِالْبَاطِنِ وَ الظَّاهِرِ..
 يَنْشُرُونَ.. وَ يَنَالُونَ الظَّفَرَ..
 لَا نُوجِّهَ بَلْ لِمَا كَانَ اسْتَمَرَّ
 لَا سِوَاهُ نَزُّو فِي كُلِّ أَحَدٍ

- (۱) لم يوجد هذا البيت من الاصل في النهج القوى و نقل عن نسخة لكانهور -
 (۲) قال (ع) ان الله لا ينظر الى صوركم و لا الى اعمالكم بل ينظر الى قلوبكم
 و نياتكم -

در حق او ورد و در حق تو خار
 از گران جانی و چالاکی همه
 بلکه تا بر بندگان جودی کنم
 سندیان را اصطلاح سند مدح
 پاک هم ایشان شوند و درفشان
 مادران را بنکریم و حال را

(۱) در حق او نور و در حق تو نار
 (۲) ما بری از پاک و ناپاکی همه
 (۳) من نکردم امر تا سودی کنم
 (۴) هندیان را اصطلاح هند مدح
 (۵) من نکردم پاک از تسبیحشان
 (۶) ما برون را نکریم و قال را

- (۱) نَحْنُ لِلْقَلْبِ نَظَرْنَا لَوْ خَشَعُ
 (۲) حَيْثُ أَنَّ الْجَوْهَرَ الْقَلْبَ الْغَرَضُ
 فَطَفِيلِي أَتَى هَذَا الْغَرَضُ
 (۳) كَمْ مِنَ الْأَلْفَافِ هَذِي وَالْمَجَازِ
 أَطْفَبَ مِنْكَ كَلَامًا ذَا حَرِيقِ
 (۴) أَنْتَ فِي رُوحِكَ بِالْعِشْقِ أَشْعَلِ
 وَالْعِبَادَاتِ جَمِيعًا وَ الْفِكْرِ
 (۵) ادْرِ يَا مُوسَى فَمَنْ هُمْ ذَوَا أَدَبِ
 مَنْ هُمْ رُوحًا وَقَلْبًا أُحْرِقُوا
 (۶) فَمِنْ الْعُشَّاقِ كُلِّ نَفْسِ
 فَعَنِ الْقَرِيَةِ أَنْ بَادَتْ رُفِعَ
- هَبَهُ فِي لَفْظٍ وَقَوْلٍ مَا خَضَعُ
 هُوَ لَا غَيْرَهُ وَالْقَوْلُ الْغَرَضُ
 وَلَنَا الْجَوْهَرُ لَا غَيْرُ الْغَرَضُ
 تَأْتِي وَالْإِضْمَارُ مِنْ غَيْرِ احْتِرَازِ
 وَمَعَ هَذَا الْكَلَامِ كُنْ رَفِيقِ
 نَارًا أَضْرِمَهَا كَمِثْلِ الْمَشْعَلِ
 بَنَةً أَحْرِقْ بِذَا تَمَّ الظَّفَرُ
 غَيْرُ مَنْ بِالْعِشْقِ هُمْ شَبُوهَا لَهَبُ
 غَيْرُ مَنْ بِاللَّفْظِ خَيْرًا نَطَقُوا
 مُحْرِقٍ مِثْلَ لَهَبٍ الْقَبَسِ
 كُلُّ عَشْرِ وَخَرَجٍ قَدْ وَضِعَ

گر چه گفت لفظ ناخاشع بود
 پس طفیل آمد عرض جوهر غرض
 سوز خواهم سوز با آن سوز ساز
 جمله فکر و عبادت را بسوز
 سوخته جان و روانان دیگرند
 برده ویران خراج و عشر نیست

(۱) ناظر قلییم اگر خاشع بود
 (۲) زانکه دل جوهر بود گفتن عرض
 (۳) چند از این الفاظ واضمار و مجاز
 (۴) آتشی از عشق در جان بر فروز
 (۵) موسیا آداب دانان دیگرند
 (۶) عاشقانرا هر نفس سوزند نیست

- (۱) خَطَا لَوْ قَالَ فَالْخَاطِي لَا
بِالدَّمِ غَسَلَهُ دَعُ فِي ذَا الْفَرْقِ
(۲) فَمِنْ الْمَاءِ دِمَاءُ الشُّهَدَاءِ
ذَا الْخَطَا مِنْ مِائَةِ أَلْفِ صَوَابٍ
(۳) دَاخِلَ الْكَعْبَةِ مَا لِلْقِبْلَةِ
فَلَوْ الْغَوَاصُ مَا عَنْهُ الْفَرْقُ
(۴) مِنْ سَكَارَى الرَّأْسِ لَا تَطْلُبُ دَلِيلَ
خَرَقُوا أَثْوَابَهُمْ لَا تَأْمُرْ
- تَحَسَّبُ إِنْ صَارَ شَهِيداً وَامْتَلَأَ
لَهُ طَابَ.. الْأَمْنُ وَافَى فِي الْفَرْقِ..
كَانَ أَوَّلَى.. وَبِهِ بَانَ الصَّفَاءُ..
كَانَ أَوَّلَى.. وَلَكُمْ رَاقٍ وَطَابُ..
رَسْمٌ.. أَوْ حَدَّ خَلَّتْ مِنْ جِهَةٍ..
يَمْنَعُ لَوْ فَقَدَ أَيَّ فَرْقٍ
أَنْتَ مِمَّنْ هُمْ لِلْمُعَشِقِ الْجَلِيلِ
يَرْقَعُوها.. يَتْرَكُوا لِلْمُضَرِّ..

(۱) پاچيله بالباء و الجيم المعجبتين أطار كالدف مسمر عليه بالالواح و من وسطه
مدخل يوضع فيه قدم الرجل يمشى فيه غب مطر الثلج يصنع ذلك للصيد لثلاث نفوس قدم
الماشي في الثلج اى غم للغواص ان لم يكن له پاچيله فانها تلزم اللذى يخاف من
الفرق كذا العشاق مستغنون عن العبارات غارقون فى بحر الدقائق -

- (۱) گر خطا گوید ورا خاطی مگو
(۲) خون شهیدان را ز آب اولی تر است
(۳) در درون کعبه رسم قبله نیست
(۴) تو ز سر مستان قلاوزی مجو
- گر شود پر خون شهیدان را مشو
این خطا از صدها اولی تر است
چه غم از غواص را پاچيله نیست
جامه چاکان را چه فرمائی رفو

- (۱) مِلَّةُ الْعِشْقِ سِوَى كُلِّ الْمِلَلِ مَيِّزَتُ .. وَ اخْتَلَفَ مِنْهَا الْعَمَلُ ..
- مِلَّةُ الْعِشَاقِ وَ الدِّينِ الْإِلَهِ مَا لَهَا مِنْ مَذْهَبٍ فِي ذَا سِوَاهُ (۱)
- (۲) لَيْسَ لِلْمَعْلَى اهْتِمَامٌ لَوْ أَحَدٌ مَا لَهُ حَبٌّ عَلَيْهِ مَا اعْتَمَدَ (۲)
- لَيْسَ لِلْعِشْقِ اللَّذِي بَحَرَ الْحَزْنَ خَاضَ مِنْ غَمٍّ .. إِذَا فِيهِ اقْتَرَنَ ..

فی بیان مجیشی الوحی لموسی (ع) فی عذر ذلك الراعی

- (۳) بَعْدَ ذَا فِي سِرِّ مُوسَى الْحَقُّ قَدْ وَضَعَ أَسْرَارَ جَلَّتْ .. أَنْ تُعَدَّ ..

(۱) ملة العشق بعيدة عن جميع الاديان فكما ان المجانين خلصوا من التكاليف الشرعية كذلك مجانين العشق الالهى و لان الاحكام الشرعية مبنية على العقل و العشق ليسوا محكومى العقل بل محكوموا افراط المحبة و اللذى سيره مسح الله لا يرى غير الله فاذا ارتفعت الغيرية بقى المذهب و الذاهب و النهاب و لا يرى غير الله فدينه و ملته الله فان الامر اذا منع امره بخدمة اخرى فهل يؤاخذ على ما منع و لهذا يقول (لعل را گر مهر نبود باك نيست) - (۲) اى ان العشق بتبديل الوجود البشرى صاروا كاللعل فان ظهرت عليهم محبة و علامة الرسومات الشرعية ام لم تظهر لاقوف عليهم قال تعالى الا ان اولياء الله لاقوف عليهم و لاهم يحزنون لان العشق فى بحر النعم ليس مغموماً و لا متألماً فمتد العاشق اللطف والجمال والجلال متساو فان وقع فى بحر النعم او لم يقع فهو مسرور بجمال الله تعالى -

- (۱) ملت عشق از همه دينها جداست عاشقان را ملت و مذهب خداست
- (۲) لعل را گر مهر نبود باك نيست عشق در دريای غم غمناك نيست

وحی آمدن بموسى (ع) از بهر عذر خواستن آن شبان

- (۳) بعد از آن در سر موسى حق نهفت رازهاى كان نمى آيد بگفت

- (۱) صَبَّ فِي قَلْبِهِ أَقْوَالَ بِهَا
 (۲) كَمْ غَدًا مِنْ غَيْرِ رُوحٍ وَأَنْمَحَى
 وَ لَكُمْ مِنْ أَزَلٍ لِلْأَبَدِ
 (۳) بَعْدَ هَذَا الشَّرْحِ لَوْ قُلْتُ الْبَلَهَ
 حَيْثُ أَنَّ الشَّرْحَ ذَا عَنْ بَكْرَةَ
 (۴) لَوْ أَقُولُ أَنَا عَنْهَا فَالْعُقُولُ
 وَ إِذَا مَا أَكْتُبُ كَمْ مِنْ قَلَمٍ
 (۵) وَ إِذَا قُلْتُ شُرُوحًا تُعْتَبَرُ
- خَلَطَ الرُّؤْيَا وَ الْقَوْلَ لَهَا (۱)
 كَمْ بِرُوحٍ ظَهَرَ دَوْمًا صَحَى
 طَارَ حَيْرَانٍ بِحُبِّ الْأَحَدِ
 كَانَ وَالْخَبْطَ الْكَثِيرَ وَالسَّفَهَ
 كَانَ فَوْقَ الْعَقْلِ غَيْرَ الْيَقَظَةِ
 تَقْلَعُ تَأْتِي بِعَجْزٍ وَ ذُهُولٍ
 كَسِرَ مِمَّا بِهَا عَظْمًا أَلَمَ
 لِلْمَعَادِ هِيَ كَانَتْ مُخْتَصِرَ

(۱) ای جمع له المشاهدة مع الكلمة - ای اوحی الیه و شاهد الاسرار -

- (۱) بر دل موسی سخنها ریختند
 (۲) چند بیخود گشت و چند آمد بخود
 (۳) بعد از این گر شرح گویم ابله‌ی است
 (۴) گر بگویم عقل ها را بر کند
 (۵) و بر بگویم شرح های معتبر
- دیدن و گفتن بهم آمیختند (۱)
 چند پرید از ازل سوی ابد
 زانکه شرح این و رای آگهی است
 و بر نویسم بس قلم ها بشکند
 تا قیامت باشد آن بس مختصر

(۱) یعنی اینکه سخن و دیدن هر دو از و رای حجاب تجلی است و وحی در این مورد بر وفق حقیقت است و شنیدن این وحی از گوش دل بود چنانکه مصراع اول و بیت اول بر آن گواه است -

- (۱) فَإِذَا لَا شَكَّ قَصَرْتُ اللِّسَانَ
فَمِنْ الْبَاطِنِ وَ الْإِسْرِ لَكَ
- (۲) حَيْثُ مُوسَى سَمِعَ هَذَا الْعِتَابَ
رَكَضَ يَطْلُبُ ذَاكَ الرِّئَايَا
- (۳) رَكَضَ يَقْتَصُّ اِثَارَ الْقَدَمِ
وَ بِأَطْرَافِ الصَّحَارِي كَمْ اِثَارَ
- (۴) خُطْوَةِ رَجُلِ اللَّذِينَ صَرَعُوا
مَيَّزَتْ عَنْ خُطْوَةِ الْغَيْرِ ظَهَرَ
- (۵) قَدَمٌ كَالرَّخِ مِنْ أَعْلَى إِلَى
قَدَمٌ كَالْفِيلِ مُعَوَّجًا يَسِيرُ
- أَنَالُوا أَنْتَ تَرُومُ ذَا الْبَيَانِ
ذَلِكَ أَقْرَأُ تَعْرِفُ مَا هَمَّكَ
لِلْأَلِهِ فِي الصَّحَارِي وَ الْهَضَابِ
.. حَاسِرَ الرَّأْسِ حَزِينًا بَاكِيًا..
لَهُ حَيْرَانٌ .. وَ كَمْ أَبْدَى النَّدَمَ..
مِنْ غُبَارٍ كَانَ لِلشَّمْسِ سِتَارُ
.. بَغْرَامِ رَبِّهِمْ كَمْ وَلِعُوا..
فَرَّقَهَا .. أَيْضًا لِمَنْ صَحَّ نَظَرُ..
أَسْفَلَ لِلْأَرْضِ خَرًّا إِذْ عَلَا
فِي طَرِيقِ أَعْوَجٍ وَغَيْرِ خَطِيرِ

- (۱) لاجرم کوتاه کردم من زبان
(۲) چونکه موسی ابن عتاب از حق شنید
(۳) بر نشان پای آن سرگشته راند
(۴) گام پای مردم شوریده خود
(۵) يك قدم چون رخ ز بالا تا نشیب
- گر توخواهی از درون خود بخوان
در بیابان در پی چوپان دوید
کرد از بره بیابان بر فشاند (۱)
هم ز گام دیگران پیدا بود
يك قدم چون پیل رفته بر اریب (۲)

(۱) بره دامن و کناره صحرا یعنی نقش قدم شبان را پیدا کرد چنانچه گردد شکافتن
بمعنی واضح شدن معروف است - (۲) اریب بمعنی کج است و کج رفتن را اریب
گویند و رخ و پیل مهره شطرنج است -

- (۱) رَبِّمَا كَالْمَوْجِ مَدَّ الْعِلْمَا
رَبِّمَا كَالسَّمَكِ خَفْضًا يَصِيرُ
(۲) رَبِّمَا فَوْقَ التُّرَابِ حَالُهُ
مِثْلَ رَمَالٍ عَلَى الرَّمْلِ ضَرْبُ
(۳) رَبِّمَا قَامَ فَكُورًا حَائِرًا
رَبِّمَا كَالْكُرَةِ مِنْ صَوْلَجَانِ
(۴) أَخِرَ الْأَمْرِ لَهُ مُوسَى وَجَدَ
وَصَلَ الدُّسْتُورَ لِلْحَقِّ الْقَدِيرِ
(۵) أَنْتَ تَرْتِيبًا وَادَابًا أَبَدَ
قَلْبِكَ الضِّيقُ مَا شَاءَ وَرَامَ
.. غَمَرَ الْأَطْوَادَ غَطَّى الْقِمَمَا..
فَوْقَ بَطْنٍ لَهُ فِي الْمَاءِ يَسِيرُ
كَتَبَ .. يَطْلُبُ مِنْهُ فَالَهُ..
حَالُهُ يَسْتَلُّ مِنْهُ مَا وَجِبَ
رَبِّمَا رَحْلَهُ حَثَّ سَائِرًا
قُلِبَتْ .. عِنْدَ سِبَاقٍ وَرِهَانٍ..
قَالَ بُشْرَى لَكَ أَسْعِدْتَ فَقَدْ
.. مَا تَشَاءُ فَعَلَ كَثِيرًا وَ يَسِيرُ..
لَا تَسَلْ لَا تُرْعَ حَقًّا لِأَحَدٍ
قُلْ .. وَلَا تَحْذَرُ لَكَ رَاقَ الْكَلَامِ..

- (۱) گاه چون موجی فرازانه علم
(۲) گاه بر خاکی نوشته حال خود
(۳) گاه حیران ایستاده گه روان
(۴) عاقبت دریافت او را و بدید
(۵) هیچ ترتیبی و آدابی مجو
گاهى چون ماهی روانه بر شکم
همچو رمالی که رملى بر زند
گاه غلطان همچو گوی از صولجان
گفت مژده ده که دستوری رسید (۱)
هر چه میخواهد دل تنگست بگو

(۱) مژده ده فاعل گفت است و مقوله (گفت او که دستوری رسید) تا چند بیت یعنی موسی (ع) گفت در حالیکه مژده دهنده بود که ترا دستوری رسید که هیچ ترتیب و آدابی مجو و هر چه خواهی بگو - ..

- (۱) کَفَرُكَ الدِّينُ لَكَ الدِّينُ غَدًا
أَمِنْ أَنْتَ وَ مَنْ مِنْكَ أَنْتَسَبُ
(۲) يَا مَعَاذَ آيَةٍ مَا أَنْ يَشَاءَ
رُحْ وَ مِنْ دُونِ مُحَابَاةٍ لَكَ
(۳) قَالَ يَا مُوسَى وَ مِنْ هَذَا أَنَا
بَدَمٍ لِمَكِيدٍ صِرْتُ غَرِيقُ
(۴) أَنَا جِزْتُ السِّدْرَةَ لِلْمُنْتَهَى
مِائَةَ الْآفِ الْآفِ سَنَةٍ
نُورَ رُوحٍ.. وَ بِهِ الْهَدْيُ بَدَا..
لِلدُّنَا الْأَمْنُ لَهُ أَيْضًا وَجِبُ
.. يَفْعَلُ اللَّهُ .. بِأَرْضٍ وَ سَمَاءٍ.. (۱)
الْلسَانَ افْتَحَ .. وَ أَظْهَرَ قَوْلَكَ..
جِزْتُ وَ الْحَالِ أَنَا قَيَّدَ الْفَنَاءِ (۲)
لَسْتُ سَكْرَانًا وَ لَكِنْ لَا أَفِيقُ
أَنَا مِنْ ذَا الصَّوْبِ مَنْ لَا يُنْتَهَى (۳)
رَحْتُ .. قَدْ فُزْتُ بِأَعْلَى صَلَةٍ..

(۱) الآية في سورة آل- عمران و هنا لك دعا زكريا ربه كذلك يفعل الله ما يشاء-
(۲) اي انا خلصت من عالم الجذبة و مرتبة الفكر و انا الان تبللت بدم الكيد اي
اي اتيت لمرتبة الفناء و الاضمحلال و خرجت من مرتبة القيل و القال - (۳) اي
بسبب الجذبة الالهية مرقت من سدرة المنتهى و علوت عليها و هي فوق السماء السابعة
و اليها تنتهي علوم الخلائق -

- (۱) کفر تو دین است و دینت نور جان
(۲) ای معاف یفعل الله ما یشاء
(۳) گفت ای موسی از آن بگذشته ام
(۴) من ز سدره منتهی بگذشته ام
ایمنی و ز تو جهانی در امان
بی محابا روزبان را برگشا (۱)
من کنون در خون دل آغشته ام
صد هزاران ساله زان سورفته ام

(۱) معاف مصاف و یفعل الله ما یشاء و مضاف الیه واقع شده است یعنی ای معاف

خداوند -

- (۱) لِي سَوَاطًا قَدْ ضَرَبْتَ وَالْفَرَسُ
نَظَّةٌ سَوَتْ وَ مَا فَوْقَ الْفَلَكَ
(۲) مَحْرَمٌ نَاسُوتِنَا يَا جُعِلَا
يَا أَدَامَ اللَّهُ بَاعًا وَ يَدَا
(۳) حَالِي حَالًا مِنْ الْقَوْلِ أَنَا
مَا أَقُولُ أَنَا لَيْسَ حَالِيَا
(۴) أَنْتَ فِي الْمِرَاتِ نَقْشًا تَنْظُرُ
هُوَ لَيْسَ النَّقْشُ لِلْمِرَاتِ كَانَ
رَجَعْتَ .. تَبْغِي الْمُنَى وَالْمُلْتَمَسُ .. (۱)
عَبَرْتَ .. وَالْمَلِكُ كَلًّا وَالْمَلِكُ ..
دَوْمًا اللَّاهُوتَ فِيهِ اتِّصَالًا (۲)
لَكَ .. أَنْعِمَ بِهِمَا لِي مَدَدًا ..
خَرَجَ .. بِالْبَتِّ عَنْهُ وَ فَنَى ..
حَالٍ غَيْرِي كَانَ .. سِرًّا مَا بِيَا ..
نَقْشَكَ ذَلِكَ فِيهَا يَظْهَرُ (۳)
نَقْشَكَ كَانَ عَلَى الْمِرَاتِ بَانَ

(۱) أراد بالفرس الروح و بالسوط التأديب ای لما ادبتنی رجعت روحی فی الحال و علت علی السماء - (۲) ای اجمل اللهم محرم ناسوتنا و هویة بشریتنا و جسمانیتنا لاهوتیة ملکية او صار ناسوتنا محرمًا للاهوت آدم اللهم هذه اليد و الباع ما احسنه بسبب ضربة منه وصلت لهذه المرتبة العالية - (۳) ای ذاك النقش الذى رأیته فی المرآت هو نقشك فهو انعكس فی المرآت و ليس هو نقش المرآت ای انعكست حالاتك فی بحسب ما وضع الله فی القابلية مثلاً (دم که مرد نائی اندر نای کرد) -

- (۱) تازیانه بر زدی اسبم بگشت
گنبدی کرد و زگردون برگذشت
(۲) محرم ناسوت ما لاهوت باد
آفرین بردست و بر بازوت باد (۱)
(۳) حال من اکنون برون از گفتن است
آنچه میگویم نه احوال من است
(۴) نقش می بینی که در آئینه ای بست
نقش است آن نقش آن آئینه نیست

(۱) ناسوت عالم خلق و لاهوت از عالم الهی است یعنی از ناسوت بلاهوت رسید-

- (۱) فَإِذَا مَا نَفْسًا فِي النَّايِ قَدْ
أَنَّهُ لِلنَّايِ رَاقٍ لَا لِمَنْ
(۲) أَنْتَبِهْ وَاصْحِرْ لَوِ الْحَمْدَ تَقُولُ
أَدْرِهِ الْمَعْيُوبَ كَانَ وَالزَّهِيْدَ
(۳) حَمْدَكَ بِالنِّسْبَةِ مِنْهُ وَإِنْ
أَنَّهُ بِالنِّسْبَةِ لِلْحَقِّ كَانَ
(۴) كَمْ تَقُولُ لِلْمِغْطَا إِذْ رَفَعُوا
(۵) رَحْمَةً مِنْهُ قَبُولُ الذِّكْرِ ذَا
بِالصَّلَاةِ رُخْصَةً جَاءَتْ لِمَنْ
- نَفَخَ النَّافِخُ أَنَا فَلَا سُدَّ
نَفَخَ النَّايَ لَهُ أَبَدًا بِفَنٍّ..
أَوْ تَقُولَ الشُّكْرَ شَرْحًا وَفُصُولَ (۱)
كَشْنَاءِ ذَلِكَ الرَّاعِي الْبَلِيدِ
أَحْسَنَ كَانَ وَلِإِكْنَ ذَا السَّتِيْنِ
أَبْتَر.. كَمْ عِنْدَهُ قَلٌّ وَهَانَ..
ذَا الَّذِي ظَنُّوا هُمْ لَا يَقَعُ
لَكَ كَيْ تَحْظِيَ بِأَجْرِ هَكَذَا
هِيَ حَاضَتْ رَحْمَةً مِنْهُ وَ مَنْ

(۱) نسخه تانية - او تقول الشكر شرحاً و ذبول -

- (۱) دم که مرد نائی اندر نای کرد
(۲) هان و هان گر حمد گوئی و رسیاس
(۳) حمد تو نسبت بتوگر بهتر است
(۴) چند گوئی چون غطا برداشتند
(۵) این قبول ذکر تو از رحمت است
- در خور نایست فی در خورد مرد
همچو نافرجام آن چوپان شناس
لیک آن نسبت بحق هم ابراست
کاین نبوده است این چنین پنداشتند
چون نماز مستحاضه رخصت است

- (۱) مَعَ صَلَوةٍ لَوِثْتُ تِلْكَ يَدَمَ
 كَمْ بِتَشْبِيهِهِ وَ كَيْفٍ.. وَ بِكُمْ..
- (۲) نَجَسًا كَانَ الدَّمُ الْمَاءُ أَزَالَ
 نَجِسَ الْبَاطِنِ.. إِلَّا مَنْ وَهَبَ..
- (۳) يَسُوِيْ مَاءٍ لِلطُّفِ اللهِ جَلْ
 (۴) لَيْتَكَ عِنْدَ السُّجُودِ وَجْهَكَ
 قَوْلَكَ سُبْحَانَ رَبِّيَ تَعَالَى
- (۵) رَبِّيَا مِنْبِي السُّجُودِ كَالْوُجُودِ
 كُلِّ ذَنْبٍ لِيْ أَمْنَحُ بِالْجَزَاءِ
- (۶) فَبِحِلْمِ الْحَقِّ ذِي الْأَرْضِ الْأَثَرِ
 لِلنَّجَاسَاتِ تُزِيلُ وَ الثَّمَرِ
- ذِكْرُكَ الْإِيمَانَ إِذْ مِنْهُ انْعَدَمَ
 لَوِثَ يَا مَنْ مِنَ اللَّطْفِ أَنْحَرَمَ
 لَهُ لَكِنْ بِالْمَحَالِ أَنْ يُزَالَ
 .. لَهُ مَاءُ الرَّحْمَةِ اللهُ أَحَبُّ..
- لَا يَزُولُ مِنْ ضَمِيرِ ذَا الْعَمَلِ
 كُنْتَ دَوَّرْتَ.. عَلِمْتَ تَقْصَا..
- .. وَ لَهُ الْمَعْنَى تَكُنْهُ تَفْهَمُ..
 لَا يَلِيقُ.. لَكَ مِنْ لُطْفٍ وَجُودِ..
- أَجْرًا.. أَسْعِفُهُ بِفَضْلِ وَ عَطَاءِ..
 وَجَدْتُ حَتَّى 'بِهَذَا لِلْبَشَرِ
 تَمْنَحُ وَرْدًا وَ رَوْضًا وَ زَهْرَ

ذکر تو آلوده تشبیه است و چون
 لیک باطن را نجاستها بود
 کم نگردد از درون مرد کار
 معنی سبحان ربی دانستی
 هر بدی را تو نکوئی ده جزا
 تا نجاست برد و گلها داد بر

(۱) با نماز او پیاالوده است خون
 (۲) خون پلید است و بآبی میرود
 (۳) کان بغیر آب لطف کردگار
 (۴) در سجودت کاش رو گردانستی
 (۵) کای سجودم چون وجودم ناسزا
 (۶) این زمین از حلم حق دارد اثر

- (۱) کَرِي بِهَذَا لِلنَّجَاسَاتِ مُدَامَ
تَسْتَرُّ بِالْعَوَاضِ بَيْنَ الْأَنَامِ
تَنْبِتُ إِلَّا كُمَامَ وَالْوَرْدَ اللَّطِيفَ
(۲) إِذْ رَأَى الْكَافِرَ فِي عَدَلٍ وَجُودٍ
(۳) وَأَقَلَّ مِنْ تُرَابٍ مَا ظَهَرَ
غَيْرُ إِفْسَادٍ وَحِينًا مَا طَلَبَ
(۴) قَالَ إِنِّي عُدْتُ خَلْفًا بِالذَّهَابِ
(۵) مِنْ تُرَابٍ لَيْتَنِي لَمْ أَخْتَرِ
وَكَيْفَ ذَا التُّرَابِ أَرْجِعُ
تَسْتَرُّ بِالْعَوَاضِ بَيْنَ الْأَنَامِ
تُظْهِرُ مَا رَاقَ مِنْ رِيْعٍ وَرَيْفٍ
نَفْسُهُ أَتَقَصَّ .. فِي هَذَا الْوُجُودِ ..
مِنْ وَجُودٍ لَهُ وَرْدٌ وَ ثَمَرٌ
لِلطَّهَارَاتِ جَمِيعًا أَوْ رَغْبٍ
أَسَفًا يَا لَيْتَنِي كُنْتُ تُرَابٌ (۱)
أَنَا إِذْ كُنْتُ بِهِ لِلْسَفَرِ
حَبَّةً فِيَّ مُدَامًا تَطْلُعُ

(۱) قال تعالى في سورة النساء و يقول الكافر يا ليتني كنت تراباً -

- (۱) تا بپوشد او پلیدیهای ما
(۲) پس چو کافر دید که در داد وجود
(۳) از وجود او گل و میوه نرست
(۴) گفت واپس رفته ام من در ذهاب
(۵) کاش از خاکی سفر نگزید می
در عوض بر روید از وی غنچه ها
کمتر و بی مایه تر از خاک بود
جز فساد و جمله پاکیها نجست
حسرتا یا لیتنی کنت تراب
همچو خاکی دانه ای می چید می

- (۱) حَيْثُ سَافَرْتُ الطَّرِيقُ امْتَحَنًا
لِي بِهَذَا السَّفَرِ الْحَالُ أَنَا
- (۲) مَا هِيَ تَحْفَتِي مِنْ ذَا السَّبَبِ
لِلتُّرَابِ مَيْلُهُ دَوْمًا ذَهَبُ (۱)
- أَذْهَوُ فِي السَّفَرِ مَدُّ النَّظَرِ
لَا يَرَى نَفْعًا لَهُ أَوْ مَدَّخِرُ
- (۳) فِعْلُهُ لِلطَّمَعِ وَالْحِرْصِ قَدْ
وَجَّهَ وَجْهَهُ خَلْفًا وَابْتَعَدَ (۲)
- فِعْلُهُ لِلصِّدْقِ وَالطَّاعَةِ كَانَ
لِلطَّرِيقِ وَجْهَهُ الرُّشْدَ أَبَانَ
- (۴) كُلُّ نَبْتٍ وَحَشِيشٍ لِلْعَلَاءِ
مَيْلُهُ زَادَ حَيَاةً وَنِمَاءً
- (۵) طَرَفَ الْأَرْضِ إِذَا الرُّأْسَ أَدَارُ
يَبْسَاءُ عَادُو نَقْصًا وَانْكِسَارُ

- (۱) المراد من التراب الدنيا و المراد من السفر السفر الباطني و العزلة والخمول -
- (۲) كانه يقول التوجه لله باطناً يجد به تزايداً روحانياً و التوجه باطناً للنفس يرجع به خلف فتزول روحانيته و لهذا يقول (هر گيا را كش بود ميل علا) -

- (۱) چون سفر کردم مراره آزمود
زین سفر کردن ره آوردم چه بود
- (۲) زان سبب میلش سوی خاکست کو
در سفر سودی نه بیند پیش رو
- (۳) روی واپس کردنش آن حرص و آزار
روی در ره کردنش صدق و نیاز
- (۴) هر گیارا کش بود میل علا
در مزید است و حیات است و نما
- (۵) چونکه گردانید سر روی زمین
در کمی و خشکی و نقص و غین

- (۱) مِیل رُوحِ لَکَ اِذْ لِمَفُوقِ کَانَ
فَلَمَّکَ الْمَرْجِعُ فِي ذَاکَ الْمَکَانَ
بَارِذِیَادٍ وَ نُمُوٍّ وَ ارْتِقَاءٍ
اِذْ اِلَى الْوَعْدِ رَغِبْتَ وَ الْلِقَاءِ
(۲) وَ اِذَا الْمَنْکُوسُ کُنْتَ رَأْسًا
جَانِبِ الْاَرْضِ بِهَامَسَکُنُکَا
اِفْلٍ وَ الْحَقُّ فِي الذِّکْرِ الْمِیْنِ
قَالَ اِنِّی لَا اَحِبُّ الْاِفْلِیْنَ

سؤال موسی (ع) من الحق عن سر غلبة الظالمین

- (۳) قَالَ مُوسَى يَا کَرِیْمُ بِالْمُرَادِ
اَنْتَ يَا مَنْ ذِکْرُکَ بَيْنَ الْعِبَادِ
لَوْ یُقَالُ نَفْسًا عُمَرًا طَوِیْلَ
وَهَبَ وَالْفُضْلَ وَالْمَنَّ الْجَزِیْلَ
(۴) اَنَا نَقَشُ (اعوج معوج) لِي
بَانَ فِي مَاءٍ وَ طِیْنٍ سَفِیْلِ
فَعَلَى ذَٰلِكَ قَلْبِیْ اعْتَرَضَا
مِثْلَ اَمْلَکِ السَّمَاءِ طَوْعَ الْقَضَا

(۱) اعوج معوج قیلت مهملة رعاية لموافقة ما فی الاصل بقوله (نقش کژ مژ) -

- (۱) میل روح چون سوی بالا بود در تزايد مرجعت آنجا بود
(۲) ور نگونساری سرتروی زمین آفلی حق لا احب الافلین

سؤال موسی از سر غلبة ظالمان

- (۳) گفت موسی ای کریم کار ساز ای که یکدم ذکر تو عمر دراز
(۴) نقش کژ مژ دیدم اندر آب و گل چون ملایک اعتراضی کرد دل (۱)

(۱) کژ مژ با کاف و میم و دو زای فارسی طفل نو سخن که زبانش درست سخن نمیگوید و مراد اینجا اوصاف نفسانیه است که از جاده طریقت کج است و مراد از آب و گل انسان است که دارنده این اوصاف میباشد چنانکه ملائکه اعتراض نموده اند.

- (۱) وَ لَوْ الْقَصْدُ لَوْضَعَ النَّقْشَ كَانَ
 (۲) أَشْتَعَالَ نَارِ ظُلْمِ الظَّالِمِينَ
 (۳) أَصْلُ مَاءٍ أَصْفَرٍ أَوْ مُزْجَا
 غَلِيَانِ الْقَلْبِ كَانَ لِلْخُضُوعِ
 (۴) أَنَا أَدْرِي مُوقِنًا أَنَّ قَدْ غَدَتْ
 لَكِنِ الْمَقْصُودُ لِي كَانَ الْعَيَانُ
 (۵) ذَا الْيَقِينِ قَالَ لِي وَيَاكَ اسْكُتْ
 رَبَّمَا قَالَ لِي أَغْلٍ وَ الْأُسْكُوتُ
- نَشْرَ بَذْرِ لِلْفَسَادِ وَ الْهَوَانِ
 لِحَرِيقِ الْمَسْجِدِ وَ السَّاجِدِينَ
 بِدَمٍ .. شَبًّا ضَرَامًا وَ هِجَا..
 وَ لَا بُرَازِ التَّدَانِي وَ الْخُشُوعِ
 هِيَ عَيْنُ الْحِكْمَةِ مَا أَنْ بَدَتْ
 وَ الشُّهُودُ بِاخْتِبَارٍ وَ امْتِحَانِ (۱)
 لَكِنِ الْحِرْصُ لِحُبِّ الرُّؤْيَةِ
 لَا يَلِيقُ .. فِيهِ النُّجْجُحُ يَفُوتُ ..

(۱) ای مقصودی من هذا السؤال العيان و الرؤية لاصل من مرتبة علم اليقين اعينه و من شأن الانبياء السؤال عن الحقيقة و هذا من قبيل سؤال سيدنا ابراهيم (ع) بقوله في سورة البقرة (و اذ قال ابراهيم ربى ادنى كيف تحبى الموتى قال او لم تؤمن قال بلى و لكن ليطمئن قلبى) -

- (۱) . گر چه مقصود است نقشی ساختن
 (۲) آتش ظلم و فساد افروختن
 (۳) مایه خونابه و زر دابه را
 (۴) من یقین دانم که عین حکمت است
 (۵) آن یقین میگویدم . خاموش کن
- و اندر آن تخم فساد انداختن
 مسجد و سجده کفان را سوختن (۱)
 جوش دادن از برای لابه را
 لیک مقصودم عیان و رؤیت است
 حرص رؤیت گویدم نی جوش کن

(۱) آتش ظلم مبتداست و مصراع دوم تفسیر و عطف بیان بحذف عاطف بر مصراع اولست و بیت سوم (من یقین دارم) خبر است -

- (۱) فَلَدَى الْأَمْلَإِكِ أَنْتَ سِرَّكَ
قَدْ أَذَعْتَ.. وَأَبْنَتْ عِلْمَكَ.. (۱)
- مِثْلُ هَذَا الْعَسَلِ بِاللَّدَةِ
ثَمَنًا سَاوَى لَوْحِزِ الْأَبْرِ
- (۲) فَعَلَى الْأَمْلَإِكِ نُورَ آدَمِ
قَدْ عَرَضْتَ.. وَ يَطْوِرُ دَائِمًا.. (۲)
- مَا أَمَّا أَشْكَلَ بَانَ وَ ظَهَرَ
..بَاعْتِدَارٍ وَقَعْتَ عَمَّا صَدَرَ..
- (۳) حَشْرُكَ الْأَجْسَادِ سِرَّ الْمَوْتِ قَالَ
مَا هُوَ السِّرُّ يَكُونُ فِي الْوَرَقِ
- ..حَفِظُهَا مِمَّا لَهَا جَرَّ الْفَرْقِ..
مَا هُوَ الْأَثْمَارُ أَبَدَتْ بِالْمِثَالِ (۳)

(۱) اشاره الى الایة (انى جاعل فى الارض خلیفة) أنجعل فیها من یفسد فیها و یسفک الدماء) - (۲) اشاره الى الایة (اُنَبِّئُونِی بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ اِنْ کُنْتُمْ صَادِقِینَ قَالُوا سُبْحَانَکَ لَاَعْلَمُ لَنَا اِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا اِنَّکَ اَنْتَ الْعَلِیمُ الْحَکِیمُ - (۳) ای اذا اتى الشئ تموت الاغصان ثم اذا اُحیایها الله تعالى فى الربیع تسئل الاثمار عن سر الاوراق فنخبر بلسان الحال ان ظهور الاوراق لاجل حصول الاثمار فان الاوراق تحفظ الاثمار من الامطار و الهواء وحرارة الشمس لتحصل لها لذة کذا الظلمة اذا لم ینق المؤمن الموحد ظلمهم و یسحب المشاق فى الدنيا لا یصل الى لذة النعم کذا (سر خون و نطفه حـن آدمی است) -

- (۱) مر ملایک را نمودی سرخویش کاینچنین نوشی همی اُرزده نیش (۱)
- (۲) عرضه کردی نور آدم را عیان بر ملایک گشته مشکلها بیان
- (۳) حشر تو گوید که سرمرگ چیست میوه‌ها گویند سر برگ چیست

(۱) یعنی چنانکه ملایک را از سر آگاه کردی مرا نیز آگاه کن و مانند این نوش که انسان کامل است همی اُرزد به نیش که فساد است شارحی گفته مراد از نیش اعتراض ملایکه است یعنی عیان کردن سر برابر اعتراض اُرزش ندارد و بنا بر این نسخه چنین میشود (کاینچنین نوشی نمی اُرزد به نیش) ولی تقریر اول بنظر صحیح ترمیباشد.

- (۱) إِنَّ سِرَّ الْعَلَقِ وَ النَّطْقَةِ
بِالْجَمَالِ سَابِقُ كُلِّ اَزْدِيَادِ
(۲) اَوَّلًا مِنْ دُونِ رَيْثٍ بِعَجَلٍ
فَوْقَهُ دَوْمًا حُرُوفًا كَتَبًا
(۳) يَجْعَلُ مِنْ دَمْعِهِ الدَّانِي دَمًا
وَ عَلَيْهِ بَعْدَ اسْرَارًا خَفَتْ
(۴) فَبِوَقْتِ الْغَسَلِ حَقًّا وَجِبًا
اِذْ هُمْ رَامُوا لَكَ اَنْ يَصْنَعُوا
- كَانَ لِلْاِنْسَانِ حُسْنُ الصِّفَةِ
اٰخِرَ الْاَمْرِ هُوَ النُّقْصَانُ عَادِ (۱)
يُنْسَلُ اللُّوحُ وَ بَعْدُ فِي الْعَمَلِ
.. اِذْ عَلَيْهِ مَا بَدَا قَدْ ذَهَبَا..
قَلْبَهُ .. بِالْحَبِّ اَوْرَى ضَرَمًا..
.. كَتَبَ عَنْهَا الْعُقُولُ وَقَفَتْ..
تَعْرِفُ اللُّوحَ .. وَ تَدْرِي السَّبَبَا..
دَفْتَرًا .. مَا لَكَ فِيهِ يَضَعُوا..

(۱) و فی نسخه (سر خون و نطفه حس آدمی است) ای سر الدم و النطفة حسن و جمال الانسان او حس و إدراك الانسان و علته ان سابق كل زيادة و او لها يكون آخر الامر نقصاناً كانه قدس سره يقول كل من كان في الدنيا مظلوماً بسبب ازدياد و ظلم الظلمة في الجنة و النقصان كان يوم القيمة في الرحمة و الاحسان و لهذا المعنى اورد أمثلة فقال (لوح را اول بشوید بی وقوف)-

- (۱) سر خون و نطفه حسن آدمی است
(۲) لوح را اول بشوید بی وقوف
(۳) خون کند دلرا ز اشك مستهان
(۴) وقت شستن لوح را باید شناخت
- سابق هر بيشمی ای آخر کمی است (۱)
آنکهی بر او نویسد او حروف
بر نویسد بر وی اسرار نهان
که مر آنرا دفتری خواهند ساخت

(۱) یعنی بیشتر هر بیشی که در آخر واقع شود کمی و نقصان است بایات بعدی
منثوی و شرح عربی اگر رجوع شود مقصود نمایان است-

- (۱) إِذْ أَسَاسَ الْبَيْتِ حَالًا وَضَعُوا
(۲) هُمْ مِنْ قَعْرِ الْبَسِيطِ يُخْرِجُونَ
أَخْرَ الْأَمْرِ هُمْ الْمَاءَ الْقِرَاحَ
(۳) هَا هِيَ الصَّبِيَّانِ لَمَّا حِجَمَتِ
(۴) سِرٌّ هَذَا الْعَمَلِ الْمَرْءَ اللَّيِّبِ
ذَهَبًا نَشْتَرُهُ الدَّامِي مَدَحُ
(۵) يَرْكُضُ الْحَمَالُ بِالْحِمْلِ الْكَثِيرِ
(۶) حَرْبَ حَمَالَيْنِ لِلْحِمْلِ أَنْظِرِ
- لِلْبِنَاءِ الْأَوَّلِ هُمْ قَلَمُوا (۱)
أَوَّلًا طِينًا.. عَلَى ذَا يَنْهَجُونَ..
يَشْرَبُونَ.. وَ لَهُمْ يَأْتِي النَّجَاحُ..
صَرَخَتْ تَبْكِي لِأَنَّ مَا عَلِمَتْ
يَمْنَحُ الْحَجَّامَ فِي بُشْرِ وَ طِيبُ
.. أَذْ لَهُ فِي ذَلِكَ النَّفْعِ سَمَحُ..
يَخْطِفُ مِنْ غَيْرِهِ الْحِمْلَ الْكَبِيرُ
.. بِهِ شُغْلَ الدِّينِ بِالْجِدِّ ابْصُرُ..

(۱) ای کذا انت یا سالک اُخرب بیت وجودک بالطاعات و البكاء لتعمر بیت قلبک

بالتقوی -

- (۱) چون اساس خانه ای می افکنند
(۲) گل بر آرند اول از قعر زمین
(۳) از حجامت کودکان گیرند زار
(۴) مرد خود زر میدهد حجام را
(۵) میدود حامل در بار گران
(۶) جنگ حاملان برای بارین
- اولین بنیاد را بر میکنند
تا بآخر برکشند ماء معین
که نمیدانند ایشان سر کار
می نوازد نیش خون آشام را
میرباید بار را از دیگران
اینچنین است اجتهاد کار بین

- (۱) فَأَلْصُقُوبَاتُ أَسَاسِ الرَّحْمَةِ
 (۲) أَلْمَرَارَاتُ زَعِيمٌ وَ وَجِيهٌ
 كَانَ مِنَّا حَفَّتِ النَّارُ بِمَا
 (۳) أَصْلُ بَذْرِ نَارِكَ غُصْنٌ رَطْبٌ
 (۴) فَلِإِمَاءِ الْكُوْثَرِ كَانَ الْقَرِينُ
 قُرْنٌ فِي فِي مِجْنَةٍ هَذَا جَزَاءُ
 (۵) كُلُّ مَنْ قَدْ كَانَ فِي قَصْرِ قَرِينِ
 لَهُ قَدْ صَارَ جَزَاءُ مِجْنَةٍ
 إِذْ غَدَتْ كَانَتْ لِكُلِّ نِعْمَةٍ
 حَفَّتِ الْجَنَّةُ فِي كُلِّ كَرِيهٍ
 كَانَ مِنْ شَهْوَاتِنَا .. فِيمَا نَمَى ..
 مَنْ حَرِيقَ النَّارِ كَانَ الْمُلْتَهَبُ (۲)
 كُلُّ مَنْ فِي السِّجْنِ قَدْ صَارَ السَّجِّينُ
 لِقَمَةٍ أَوْ شَهْوَةٍ جَرَّتْ عَنَاءُ
 دَوْلَةٍ فَأَعْلَمَ بِأَنَّ ذَا يَقِينِ (۳)
 .. وَ جِلَادٍ سَبَقَ فِي فِتْنَةٍ ..

(۱) اصل هذا البيت الحديث الشريف ما روى لا حمد فى مسنده وامسلم عن ابى هريرة عن النبى (ص) قال حفت الجنة بالمكاره و حفت النار بالشهوات اى لا تنال الجنة الا بقطع مفاوز المكاده و الصبر عليها و النار لا ينجى منها الا بحسم النفس عن مطلوباتها (۲) اى اصل اصل بذر نارك غصن طرى مبلول بالهوى و الهوس و سبب دخولك النار شهواتك و نفسانيتك المتحدة - (۳) كانه قدس سره يقول من جاهد قدام سلطانه تمكن عنده و قارن المناصب و القصور و من جاهد النفس و الشيطان هداه الله تعالى سبيل الرحمة و الغفران ففاز عنده بنعيم الجنة و طيبها و هو رؤية الجمال -

- (۱) چون گرانی ها اساس رحمت است
 (۲) حفت الجنة بمكروها تانا
 (۳) تخم مایه آتشت شاخ تر است
 (۴) هر که در زندان قرین محنتی است
 (۵) هر که در قصری قرین دولتی است
 تلخ ها هم پیشواى نعمت است
 حفت النيران من شهواتنا
 سوخته آتش قرین کوثر است
 آن جزای لقمه ای و شهوتی است
 آن جزای کارزار و محنتی است

- (۱) مَنْ عَنِ الْأَصْلِ وَ كُلِّ عُنْصُرٍ رُوحَهُ قَدْ خَرَجَتْ بِالْأَثَرِ
مَنْصَبُ الْخَرَقِ أَكُلَ سَبَبٍ مَالِكُهُ كَانَ كَثِيرَ الْغَلَبِ
(۲) كُلٌّ مَنْ تَنْظُرُ فَرْدًا بِالذَّهَبِ وَاللُّجَيْنِ.. الْفَقْرَ عَنْهُ قَدْ ذَهَبَ..
أَدْرَانْ فِي فِعْلِهِ لِلْكَسْبِ كَانَ صَابِرًا.. لَأَقَى أُمْتِحَانًا وَهَوَانٌ.. (۱)
(۳) حَيْثُ أَنَّ الْبَصَرَ مِنْهُ ذَهَبَ نَظَرَ الْأَشْيَاءَ مِنْ دُونِ سَبَبٍ (۲)
أَنْتَ مَنْ فِي الْحَسِّ تَبْقَى لِلْمَسَبِّ أَرَعَ ذَاكَ.. النَّظَرَ مِنْكَ ذَهَبَ..

(۱) هو مفهوم البيت السابق الشامل لقواه (ص) حفت الجنة بالمكاره الخ - لان لكل
مجنة محبة و لكل محبة ولاية و لكل جراحة راحة و لكل غم سرور و لكل ألم حضور
و من اكرم الله تعالى له بهدايته كان نظره ملتفتا جانب الحقيقة و اذا نظر الحقائق
بنور الله يرى الاشياء بلا سبب و لهذا يقول (بى سبب بیند چو دیده شد گذار)
(۲) ای انت اللذى بقيت فى الحس و لم يك بصرك عابراً للعالم الالهى و ترى
الاشياء بلا واسطة لا تبعد عن مقام الاسباب و الواسطة فانك لم تكمل و لم تصل الى
مسبب الاسباب -

- (۱) آنکه بیرون از طبایع جان اوست منصب خرق سبب ها آن اوست
(۲) هر که را دیدی بزر و سیم فرد دان که اندر کسب کردن صبر کرد
(۳) بى سبب بیند چو دیده شد گذار تو که در حسی سبب را گوش دار

- (۱) وَمُدَامَا يَنْظُرُ لَا عَنْ سَبَبٍ
كَانَ مِنْ مَاءٍ وَتَبَتْ .. مُنْتَخَبٌ (۱)
- ذَا الْوَلِيِّ الْعَيْنُ عَيْنُ الْمُعْجَزَاتِ
وَالْمَرَايَا لِلنَّسِيبِينَ الْهُدَاةُ (۲)
- (۲) اِدْرِ هَذَا السَّبَبَ مِثْلَ الْعَلِيلِ
وَالطَّبِيبِ اَوْ لَهُ اِدْرِ كَالْفَتِيلِ (۳)
- كَانَ وَالْمُصْبَاحِ .. لَكِنَّ الشِّفَاءَ ..
وَالضِّيَا كَانَا لِرَبِّ الْكَبِيرِ يَا ..
- (۳) فَلِمُصْبَاحِكَ فِي اللَّيْلِ الدَّجِي
الْفَتِيلِ أَفْتِلَ جَدِيدًا وَ التَّجِي
- وَ اِدْرِ ضَوْءَ الشَّمْسِ عَنْ هَذَا غَدًا
بِالْغَنِيِّ الطَّاهِرِ .. ذَاتًا بَدَا .. (۴)

(۱) نسخه ثانیة - (کان من ماء و نبت قد وجب) - (۲) ای الولی و العین و صاحب البصیرة بری عین معجزات الانبیاء الفاضلة علی خلق الله من المسبب و هو الله تعالی لا من الاسباب لان الاسباب لا مدخل لها فی المعجزات و الکرامات و هذا هو الفارق بین السحر و المعجزات لان کلا منهما خارق العادة و لكن السحر بمعاونة الاسباب و الوسائط و المعجزات بالارادة الالهية لمن اقتضت الارادة الالهية له النبوة و الولاية - (۳) فعلم ان العمل ليس موجب الجنة و لكنه سبب لفضل الله تعالی - (۴) ای اعلم ان شمس الروح الالهية غنية عن مثل هذا الفتیل الذی هو الاکل والشرب مستنيرة بأنارة الحق تعالی و الله تعالی غنی عن العالمین -

- (۱) بی سبب بیند نه از آب و گیا
چشم چشمه معجزات انبیا
- (۲) این سبب همچون طبیب است و علیل
این سبب همچون چراغ است و فتیل
- (۳) شب چراغت را فتیلی نو بتاب
باک دان زین ها چراغ آفتاب

- (۱) رُحٌ وَطِينًا عِجَنَ بِالتَّبَنِ أَنْتَ أَصْنَعَ السَّقْفَ لِرُوحٍ.. لَوْ قَدَرْتُ.. (۱)
- أَدِرْ سَقْفَ الْفَلَكَ كَانَ لَطِينٌ مَعَ تَبَنِ لَيْسَ مُحْتَاجًا بِحِينٍ (۲)
- (۲) إِهْ إِذْ مِنَّا الْحَبِيبُ .. اثْتَلَقَا.. وَ بِنَا الْغَمَّ الْكَثِيرَ أَحْرَقَا
- خَلْوَةُ اللَّيْلِ مَضَتْ جَاءَ النَّهَارُ وَ الصَّفَاءُ ذَهَبَ بَانَ انْكِدَارُ (۳)
- (۳) فَيَغْيِرُ اللَّيْلُ أَنْتَ لِلْقَمَرِ لَا تَرُمُ مِنْ جَلْوَةٍ .. هَبْهُ سَفَرٌ.. (۴)
- وَ يَغْيِرُ وَجَعَ الْقَلْبِ الْحَبِيبُ .. لَا تَسْلُ فَهُوَ مُقِيمٌ فِي الْوَجِيبِ..

(۱) ای اذهب و همنی اطعمة نفیسة لاجل عمارة سقف روح وجودك فان سقف الفلك و هو الروح الالهية اعلم انه غنی و نظيف من الاطعمة النفیسة او سقف الفلك غنی عن المرتبة و الاصلاح لیس كسائر الیوت و اما بیت وجودك محتاج ان ترتبه بالطاعات (۲) نسخه ثانیة - مع تبن لبس محتاجاً یقین - (۳) ای اما صارت روحنا التي هی النفخة الالهية محرقة لغموننا آه ذهبت خلوة اللیل و ظهر النهار و ذهب الصفاء - (۴) ای لا تحصل لك مرتبة وصال قرب الحق بغير انكسار القلب فانه قال (ص) مخبراً عن الله تعالى (انا عند المنكسرة قلوبهم لاجلی) -

- (۱) رو تو کهگل ساز بهر سقف جان سقف گردون را ز کهگل باک دان
- (۲) آه چون دلدار ما غم سوز شد خلوت شب در گذشت و روز شد
- (۳) جز بشب جلوه نباشد ماه را جز بدرد دل مجو دلخواه را

- (۱) أَنْتَ عَيْسَىٰ قَدْ تَرَكْتَ وَالْحِمَارَ
كَالْحِمَارِ أَنْتَ مِنْ خَلْفِ الْحِجَابِ
(۲) طَالِعُ عَيْسَىٰ غَدًا فَضْلًا وَعِلْمُ
لَمْ يَكْ يَا مَنْ يَوْصَفُ كَالْحِمَارِ
(۳) فَلَا نَيْنَ لِلْحِمَارِ تَسْمَعُ
لَكَ لَا تُدْرِي الْحِمَارُ أَمْرًا
(۴) فَلَيْعِيسَىٰ رَاحِمًا كُنْ لَا الْحِمَارَ
(۵) لَا تُصَيِّرْهُ زَعِيمًا طَبْعًا
كَثْرَةً مِنْهُ اتَّخِذْ أَنْتَ وَدَيْنَ
- لَكَ رَبَّيْتَ .. بِحَبٍ وَ اخْتِيَارِ (۱)
صِرْتَ لَا شَكَّ بِذَاكَ وَ ارْتِيَابُ
لِلْحِمَارِ الطَّالِعُ هَذَا الْمِهْمُ
أَنْتَ .. مَا اُمْتَزَتْ عَلَيْهِ بِاعْتِبَارِ ..
وَ لَكَ الرَّحْمُ عَلَيْهِ يَطْلُعُ
بِالْحِمَارِيَّةِ فِيهَا ظَهَرُ
.. طَبْعَكَ لِلْعَقْلِ عَفْوًا وَ اخْتِيَارِ (۲)
دَعَا حَتَّىٰ هُوَ يَبْكِي عِنْدَكَ (۳)
رُوحَكَ إِذَا .. هُوَ عَارٍ وَ شَيْنٌ ..

(۱) ای ترک عیسی روح و دیت حمار وجودک لانه بهذا السبب بقيت خارج الباب و الحجاب مثل الحمار لانک اسیر الروح الحيوانی - (۲) ای تنقید بجانب الروح وهو عیسی و لا تنقید بجانب الحمار و هو نفسك - (۳) كانه يقول كم زمان كنت مغلوب الطبع و بقيت في مرتبة الجسمانية و ضيعت حالات الروح الان مافوته أده بتركك للطبع لتحصل الروح على حالاتها و لهذا يقول (سالها خربنده بودی بس بود) -

- (۱) ترك عيسى کرده خر پرورده ای
(۲) طالع عیسی است علم و معرفت
(۳) ناله خر بشنوی رحم آیدت
(۴) رحم بر عیسی کن و بر خر مکن
(۵) طبع راهل تا بگرید زار زار
- لاجرم چون خر برون پرده ای (۱)
طالع خر نیست ای تو خر صفت
پس ندانی خر خری فرمایدت
طبع را بر عقل خود سرور مکن
تو از آن بستان و وام جان گذار

- (١) فَسِينِيًّا كُنْتَ حَمَارًا كَفَى
 مَذْعِنًا بِالْخِدْمَةِ خَلَفَ الْحِمَارُ
 (٢) أَخْرَوْهُنَّ .. الرَّسُولُ ذَكَرًا..
 قَصْدُهُ مِنْ ذَا الْكَلَامِ نَفْسُكَ
 (٣) بِالْمِزَاجِ كَانَ ذَا الْعَقْلِ الدُّنْيَى
 فِكْرُهُ دَوْمًا أَنَا كَيْفَ الْعَلَفِ
 (٤) فَلَعِيسَى ذَا الْحِمَارِ بِالْمِزَاجِ
 فِي مِزَاجِ الْعُقُلَاءِ الْمَنْزِلِ
 ذَاكَ فَالْحِمَارُ طَبْعًا وَقَفَا
 ..مِثْلَ عَبْدٍ وَبِهَا قَامَ جِهَارُ..
 ..حَيْثُ كَانَ اللَّهُ جَلَّ أَخْرًا.. (١)
 أَخْرًا رَأَتْ وَبَدَأَ عَقْلُكَ
 كَالْحِمَارِ هُوَ .. أَيْضًا أَيْقِنُ.. (٢)
 بِالْيَدِ أَطْلُبُ .. بِالْمِثْلِ اتَّصِفُ..
 مَسَكٌ لِلْقَلْبِ .. فِي طَيِّ الْفِجَاجِ..
 مَسَكٌ .. كَانُوا إِلَيْهِ الْمَوْتِلاُ..

(١) قال (س) أخروهن (اى النساء فى صف الصلوة) عن الرجال من حيث
 أخرهن الله (فى الارث و العقل) - (٢) العقل الخسيس الذى هو عقل المعاش
 و اما العقل المذكور فى البيت الاول عقل المعاد لائق بالتقديم و لهذا قال فكر هذا العقل
 الدنى كيف احصل العلف و اتى به و يذهب على الدوام لطرف اللذائذ الدنيوية -

- (١) سالها خربنده بودى بس بود
 زانكه خربنده ز خر واپس بود
 (٢) أخروهن مرادش نفس تست
 كو بآخر بايد و عقلت نخست
 (٣) هم مزاج خر شده اين عقل پست
 فكرش اينكه چون علف آرد بدست
 (٤) آن خر عيسى مزاج دل گرفت
 در مزاج عاقلان منزل گرفت

- (۱) حَيْثُ أَنَّ الْغَالِبَ الْعَقْلَ الْجِمَارُ
فَمَنْ الرَّاكِبِ ذِي الْعِزِّ الْقَوِي
(۲) أَنْتَ يَا مَنْ كَالْجِمَارِ بِالْثَمَنِ
ذَا الْجِمَارِ الْهَزْلُ الْمُضْنَى غَدَا
(۳) أَنْتَ مِنْ عَيْسَى إِذَا الْقَلْبُ لَكَ
أَيْضًا اطْلُبْ صِحَّةً مِنْهُ وَ لَا
(۴) يَا مَسِيحَ طَيِّبِ بِالنَّفْسِ
أَبَدًا مَا كَانَ كَنْزٌ فِي الدُّنَا
- ضَعْفٌ.. بَانَ بِطَوْعٍ وَ انْكَسَارٌ.. (۱)
ذَا الْجِمَارُ عَادَ مَهْزُولًا ضَوِي
مِنْ هِزَالٍ لَكَ.. بِالْعَقْلِ اقْتَرَنَ..
حَيَّةٌ رَقَطَاءٌ بِالْشَّرِّ بَدَا
مَرِيضٌ وَ السَّقَمُ بَانَ بِكَ (۲)
تَتْرُكُ الدَّيْلَ لَهُ.. فِي ذَا الْمَلَأُ..
كَيْفَ أَنْتَ مِنْ عَنَاءِ لِمَسِي
مَالَهُ مِنْ حَيَّةٍ تُؤْلِي الْعَنَاءَ

(۱) ای کذا عقل المعاد إذا كان غالبا و قويا يضعف حمار النفس - (۲)
شرع يخاطب أهل النفس قائلا ان صرت مريض القلب من عيسى الوقت و هو الشيخ المكرم
بأمره لك بالرياضات الشاقة فلا تنعم لهذا و اجتهد فيما أمرك به فان الصحة تصل لك
منه ثم شرع يخاطب معلمی الناس و مرشديهم فقال -- (ای مسیح خوش نفس چونی
ز رنج) -

- (۱) زانکه غالب عقل بود و خر ضعیف
(۲) از ضعیفی عقل تو ای خر بها
(۳) گر ز عیسی گشته ای رنجور دل
(۴) ای مسیح خوش نفس چونی ز رنج
- از سوار زفت گردد خر نحیف
این خر پرمرده گشته ازدها
هم از او صحت رسد اورا مهل
که نبود اندر جهان بی مار گنج

- (۱) كَيْفَ يَا عِيسَىٰ بِرُؤْيَاكَ الْيَهُودَ
 أَنْتَ تَوَالٍ نَكَارَ مِنْهُمْ وَالْجُحُودَ
 وَالْحُسُودِينَ . . أَيْنَ عَمَّا يَكَا
 كُنْتَ لِلْقَوْمِ الْمُضِلِّينَ عَمَلْ
 تَهَبُ الْعُمَرَ مَفِيضًا بِهِمْ
 مَا لَهُمْ فَنِّ . . بِهِ حِينًا سَمَوَا
 وَجَعُ الرَّأْسِ وَحُمَقُ وَ أَفَنِّ
 مِنْ بِالنُّورِ عَلَيْنَا وَ أَنْجِلْ (۱)
 وَ نِفَاقٍ وَ رِيَاءٍ وَ دَغَلْ
 نَحْنُ خَلٌّ وَ لِذِي الصَّفَرَا يَقِينْ
 وَ بَنُورٍ وَ جِهَتِكَ الزَّاهِي أَهْدِنَا
- (۲) أَنْتَ لَيْلًا وَ نَهَارًا بِالْمَثَلِ
 مِثْلَ لَيْلٍ وَ نَهَارٍ لَهُمْ
 (۳) أَهْ مِنْهُمْ لِلصَّفَرَا أَنْتَمَوْا
 فَمِنْ الصَّفَرَا مَا يُوَلَّدُ فَنِّ
 (۴) مِثْلَ شَمْسِ الْمَشْرِقِ أَنْتَ أَفْعَلِ
 نَحْنُ فِي مَكْرٍ وَ خَدَعٍ وَ حِيلِ
 (۵) عَسَلْ أَنْتَ وَ فِي دُنْيَا وَ دِينِ
 يَمْنَعُ الْجَلَابَ دَوْمًا فَاشْفِنَا

(۱) نسخه ثانیة - (و علینا من بالنور الجلی) -

- (۱) چونی ای عیسی ز دیدار یهود
 چون شب و روزی مدد بخشای عمر
 چه هنر زاید ز صفرا در دسر (۱)
 ما نفاق و حيله و دزدی و زرق
 مانع این صفرا بود سر کنگبین
- (۲) تو شب و روز از بی این قوم غمر
 (۳) آه از این صفرائیان بی هنر
 (۴) تو همان کن که کند خورشید شرق
 (۵) تو عسل ماسر که در دنیا و دین

(۱) نفس اماره را بصفراء تشبیه دادند و صفرائیان را باهل نفس -

- (۱) نَحْنُ قَوْمٌ مُّدْنِفُونَ بِالزَّحِيرِ
عَسَلًا زِدْ أَنْتَ لُطْفًا وَ كَرَمًا
- (۲) لَأَقْ ذَا مِنَّا كَذَا فِيمَنَا وَرَدَ
- (۳) وَالْعَمَى يَا أَيُّهَا الْكُحْلُ الثَّمِينُ
أَنْ لِّكُلِّ مَنْ هُوَ اللَّاشِيءُ كَانَ
- (۴) مِنْ أَوْلَاءِ الظَّالِمِينَ لَكَ قَدْ
مِنْكَ كَانَتْ جُمْلَةُ هَذَا الْخِطَابِ
- (۵) مَعْدَنُ الْعُودِ إِذَا مَا وَضَعُوكَ
هَذِهِ الدُّنْيَا بَرِيحَانٍ لَكَ
- لِلشِّفَاءِ الْخَلِّ قَدْ زِدْنَا كَثِيرًا
لَكَ لَا تَمْنَعُهُ .. يَا رَبَّ النِّعَمِ ..
فَالْحَصَى فِي الْعَيْنِ مَا زَادَ الرَّمْدَ
مِنْكَ لَأَقْ ذَا عَلَى الْخَلْقِ يَقِينُ
يَرِدُ شَيْءٌ .. لِفَضْلِ وَ اِمْتِنَانِ ..
وَرِي الْقَلْبِ شَوَاطِئًا وَ اتَّقَدْ
إِهْدِ رَبِّي قَوْمِي النَّهْجَ الصَّوَابَ (۱)
زَمَنًا فِي النَّارِ هُمْ .. مَا رَفَعُوكَ .. (۲)
وَ يَعْطِرُ مِلَأَتْ .. فَاحَتْ بِكَ ..

- (۱) ای لك اسوة بالرسول (ص) لما خرج في غزوة احد و انكسرت ربايعته
اضطربت الاصحاب و قالوا ادع عليهم يا رسول الله فقال اللهم اهد قومي فانهم لا يعلمون -
(۲) ای کذا اهل الدنيا ينتفون من روائحك العطرية و فوائحك المكية -

- (۱) سرکه افزودیم ما قوم زحیر
(۲) این سزید از ما چنان آمد ز ما
(۳) آن سزد از تو ایبا کحل عزیز
(۴) زاتش این ظالمانت دل کباب
(۵) کان عودی در تو آتش میزنند
- تو عسل افزا کرم را و امگیر
ریگ اندر چشم چه افزاید عمی
که بیابد از تو هر ناچیز چیز
از تو جمله اهد قومی بد خطاب (۱)
این جهان از عطر و ریحان پر کنند

- (۱) أَنْتَ لَسْتَ ذَلِكَ الْعُودَ وَ مَنْ
 أَنْتَ لَسْتَ الرُّوحَ ذَاكَ مَنْ أُسِيرَ
 (۲) يُحَرِّقُ الْعُودَ مِنَ الْحَرَقِ بَعِيدَ
 وَمَتَى كَانَ الْهَوَاءُ حَمَلًا
 (۳) أَنْتَ يَا مَنْ لِلْمَسْمُوتِ الصَّفَاءِ
 أَنْتَ يَا مَنْ بِالْعَلَا مِنْهُ الْجَفَا
 (۴) فَالْجَفَا لَوْ صَدَرَ مِنْ عَاقِلٍ
 (۵) فَالْنَّبِيِّ قَالَ بُغْضَ مَنْ عَقِلَ
- يَنْقُصُ بِالنَّارِ لَوْ فِيهَا اقْتَرَنَ..
 كَانَ لِلْغَمِّ .. وَ فِي سِجْنٍ يَصِيرُ..
 مَعْدُنُ الْعُودِ .. هَبِ النَّارُ تَزِيدُ.. (۱)
 فَوْقَ أَصْلِ النُّورِ مِنْهُ وَصَلًا
 كَانَ وَ النُّورَ السِّنِّيَّ وَالضِّيَاءَ
 وَالصَّدُودُ فِي الْوَرَى فَاقَ الْوَفَا
 كَانَ خَيْرًا مِنْ وَفَاءِ الْجَاهِلِ (۲)
 فَاقَ بِالتَّوَصُّيفِ حُبَّ مَنْ جَهْلُ

(۱) كانه يقول الذي هو كالعود بالرائحة الطيبة اذا احترق و فنى بنار الغم قبل النقصان و اما من بعد لا ينقص كذا انفاس الخلائق لا تطفئ نور الحق و النور الاصلى فى مرتبته و هو المرشد الكامل لا يتضرر و كذا كما ينطفى الشمع من الهواء فالولى و من معه لا يصل لهم ضرر ولا يطفئون - (۲) الحديث الشريف عداوة العاقل خير من صداقة الجاهل و لشرح هذا اورد حكاية فقال (رنجانيدين اميرى الخ) -

- (۱) تو نه آن عودى كه زاتش كم شود
 تو نه آن روحى كاير غم شود
 (۲) عود سوزد كان عود از سوز دور
 باد كى حمله برد بر اصل نور
 (۳) اى ز تو مر آسمان ها را صفا
 اى جفاى تو نكوتر از وفا
 (۴) زانكه از عاقل جفايى گر رود
 از وفاق جاهلان بهتر بود
 (۵) گفت پيغمبر عداوت از خرد
 بهتر از مهرى كه از جاهل رود

(١) مَعَ أَنَاسٍ عَقَلُوا رَاقَ الْوِدَادِ .. بِهِمْ يَأْتِي السَّدَادُ وَ الرَّشَادُ ..
فَعَدُّوْهُ مُبَرِّمٌ صَعْبٌ عَقْلٌ فَضَلْ خِلَاً صَفِيّاً قَدْ جَهِلْ

فی بیان ایلام امیرلذاک النائم اللذی ذهبت فی فمه حیه

(٢) عَاقِلٌ جَاءَ عَلٰی ظَهْرِ فَرَسٍ رَاكِبًا يَطْلُبُ أَمْرًا مُلْتَمَسٌ
حَيَّةٌ فِي فَمٍ شَخْصٍ رَقْدًا دَخَلَتْ .. بِالصَّدَقَةِ قَدْ وَجَدَا ..
(٣) نَظَرَ الرَّاَكِبَ هَذَا بِعَجَلٍ رَكُضَ حَتَّى بَقِيَ وَ عَمَلْ
يُنْقِذُ الرَّاقِدَ إِنْ كَانَ مَا وَجَدَ فُرْصَةً .. وَ النَّاصِرَ مِنْهُ فَقَدْ ..
(٤) إِذْ لَهُ مِنْ عَقْلِهِ كَانَ الْمَدَدُ كَثْرَةً .. وَ النَّاصِرَ مِنْهُ وَجَدَ ..
فَعَمِلَى الرَّاقِدِ ذَا بِالْقُوَّةِ ضَرَبَ الدَّبُّوسَ كَمْ مِنْ مَرَّةٍ
(٥) وَ مُدِّ الرَّاقِدِ مِنْ نَوْمٍ ثَقِيلٍ نَظَرَ مَبْهُوتًا مِنَ الْخَطْبِ الْجَلِيلِ
رَاكِبًا تَرَكَا مَعَ الدَّبُّوسِ قَدْ نَظَرَ مِنْهُ بِذَا الْقَلْبَ فَقَدْ

(١) دوستی با مردم دانا نکوست دشمن دانا به از نادان دوست

رنج‌آیدن امیری آن خفته را که مار در دهانش رفته است

(٢) عاقلی بر اسب می آمد سوار در دهان خفته ای می یافت مار
(٣) آن سوار آن را بدید و می شنافت تار هاند خفته را فرصت نیافت
(٤) چونکه از عتلمش فراوان بد مدد چند دبوسی قوی بر خفته زد
(٥) خفته از خواب گران چزن بر جهید يك سوار ترك با دبوس دید

- (۱) قَتَوِيُّ الضَّرْبِ بِالدَّبُوسِ ذَا
هَارِبًا حَتَّىٰ بَتَحْتَ شَجَرَهُ
(۲) كَانَ تَفَّاحٌ كَثِيرٌ وَ فَسَدَ
مَرَضًا وَ الدَّاءُ فِيهِ نَزَلَا
(۳) كَمْ لَهُ التَّفَّاحَ اعْطَىٰ وَأَكَلَ
مِنْ فَمِ الْهَارِبِ هَذَا وَ سَقَطَ
(۴) صَرَخَ قَالَ رُوَيْدًا يَا أَمِيرُ
قاصِدي كُنْتَ لِي أَيُّ عَمَلٍ
(۵) لَوْلَاكَ بِالْأَصْلِ مَعَ رُوحِي خِصَامُ
(۶) لِي أُولَىٰ مَرَّةً لَا سَعْدَتْ
إِذْ أَنَا فِيهَا ظَهَرْتُ عِنْدَكَ
ذَهَبَ فِيهِ بِضَجِرٍ وَ أَذَى
وَقَعَ حَيْرَانٍ مِمَّا اعْتَوَرَهُ
لَهُ قَالَ الرَّأْيُ كِبَىٰ يَا مَنْ وَجَدَ
كُلَّ مِنَ التَّفَّاحِ هَذَا عَجَلًا
ذَلِكَ الْهَارِبِ حَتَّىٰ أَنْ نَزَلَ
.. أَكَلَهُ دَامَ عَلَىٰ هَذَا النَّمَطِ ..
أَخِرَ الْأَمْرِ لِمَ ذَا بِي يَصِيرُ
سَيِّئِي جِئْتُ أَنَا أَيُّ زُلَلٍ
إِصْلَيْتِ السَّيْفَ دَمِي أَهْرِقِ وَالْجَمَامُ
سَاعَةً يَا أَيْتَهَا مَا وَجِدْتُ
يَا بَقِيَّ مَنْ لَيْسَ يَرْنُو وَجْهَكَ

- (۱) مرد او را زخم آن دبوس سخت
(۲) سیب پوسیده بسی بدریخته
(۳) سیب چندان مرد را در خورد داد
(۴) بانگ میزد ای امیر آخر چرا
(۵) گر ترا ز اصل است با جانم ستیز
(۶) شوم ساعت که شدم بر تو پدید
زو گریزان تا بزیر یک درخت
گفت زین خورای بدود آویخته
کز دهانش باز بیرون می فتاد
قصد من کردی چه کردم من ترا
تینغ زن یکبارگی خونم بریز
ای خنک آنرا که روی تو ندید

لَا يَنْقُصَانِ وَلَا أَيَّازِدِيَا
لَا يُجِيزُوا وَلَهُ مَا بَدَرُوا
يَقْطُرُ .. وَافَيْتَ كُلَّ أَلَمٍ ..
.. أَوَّلِهِ لَا تُهْدِيهِ نَهْجَ الصَّوَابِ ..
هُوَ قَالَ وَلَهُ السَّبُّ يُعِيدُ
فِي الْفَلَاةِ هُذِهِ أَرْكَضُ كُلَّ حَالٍ
شِدَّةَ الرَّأْكِبِ بِاللَّحْنِ الْخَشِنِ
وَقَعَ أَيْضًا لِمَا قَدْ شَمَلَهُ
وَعَلَى رَأْسِهِ وَالرَّجُلِ بَدَا
لَهُ جَرٌّ لِأَمَامٍ وَ وَرَاءَ
مِنْهُ قَيٌّ .. وَ بِهِ أَزْدَادَ الْوَجَعِ ..

(۱) فَبِلَا ذَنْبٍ وَلَا أَيَّ عِنَادٍ
مِثْلَ ذَا الظُّلَمِ الَّذِينَ كَفَرُوا
(۲) مَعَ دَمِي هَذَا الْكَلَامُ مِنْ فَمِي
يَا إِلَهِي أَنْتَ كَافَاءُ .. الْعَذَابِ ..
(۳) فَبِكُلِّ زَمَنِ لَعْنًا جَدِيدٍ
لَهُ زَادَ الرَّأْكِبُ ضَرْبًا وَقَالَ
(۴) مِنْ قَوِيِّ الضَّرْبِ بِالدَّبُوسِ مِنْ
رَكَضَ سَرْعَانِ فَوْقَ الْوَجْهِ لَهُ
(۵) نَعْسًا مَلَانِ رَخْوًا قَدْ غَدَا
(۶) مِائَةَ الْآفِ جَرْحِ الْمِيسَاءِ
ضَاجِرًا حَتَّى مِنَ الصَّفْرَا وَقَعَ

ملحدان جایز ندانند این ستم
ای خدا آخر مکافاتش تو کن
دوش میزد کاندین صحرا بدو
می دوید و باز بر رومی فتاد
بر سر و پایش هزاران زخم شد
تا ز صفراقی شدن بروی فتاد

(۱) بی جنایت بی گناه بی بیش و کم
(۲) می چکد خون از دهانم با سخن
(۳) هر زمان میگفت او نفرین نو
(۴) زخم دبوسی سوار همچو باد
(۵) ممتلی و خوابناک و سست و بد
(۶) تا شبانگه می کشید و می گشاد

- (۱) فَالطَّعَامُ مِنْهُ جَاءَ حَسَنًا
وَقَبِيحًا قِطْعَاتٍ زَمْنَا
وَهِيَ فِي ذَاكَ الطَّعَامِ مُزَجَّتْ
هُوَ مِنْ جَوْفِهِ .. لَاقَى فَرَجًا..
- فَلِذَاكَ الْفَاعِلُ الْفِعْلُ الْجَمِيعُ
(۳) قَالَ أَنْتَ جَبْرِئِيلُ الرَّحْمَةِ
(۴) سَعِدْتُ بِي سَاعَةً أَنْتَ بِهَا
مَيِّتًا كُنْتُ لِي الرُّوحَ الْجَدِيدَ
(۵) أَنْتَ لِي كَالْأُمِّهِاتِ تَطْلُبُ
(۶) فَالْحِمَارُ يَهْرَبُ مِنْ صَاحِبِهِ
رَكَضَ صَاحِبُهُ وَهُوَ غَدَا
- سَجَدَ يَشْكُرُهُ الشُّكْرَ الْجَزِيلَ
أَمْ مَلِيكَ وَوَلِيَّ النِّعْمَةِ
لِي رَأَيْتَ .. وَآتَى الْيَمْنَ لَهَا..
قَدْ وَهَبْتَ فَلَكَ الشُّكْرَ أَزِيدُ
كَالْحَمِيرِ أَنَا مِنْكَ أَهْرَبُ
لِلْحِمَارِيَّةِ كَمْ فِي جَانِبِهِ (۱)
بِالْعَلَا كَالنَّجْمِ لِلْمَخْلُقِ هَدَا

(۱) الحمار من حماریته هارب من صاحبه ای مهدیه و مرشده و صاحبه من ذاته و علو
همته اثر الحمار برکض و ما کان هو عالمابه الجبله -

- (۱) زو بر آمدخورددها زشت و نکو
(۲) چون بدید از خود برون آن مار را
(۳) گفت تو خود جبرئیل رحمتی
(۴) ای مبارک ساعتی که دیدیم
(۵) تو مرا جویان بسان مادران
(۶) خرگریزد از خداوند از خری
- مار با آن خورده بیرون جست ازو
سجده آورد آن نکو کردار را
یا خداوند و ولی نعمتی
مرده بودم جان نو بخشیدیم
من گریزان از تو مانند خران
صاحبش در پی ز نیکو اختری

- (۱) لَا لِنَفْعٍ لَا لِضَرٍّ طَلِبَا
لَهُ بَلْ حَتَّىٰ إِذَا مَا ذَهَبَا
لَا تَمِزْقُهُ السِّبَاعُ وَالذِّئَابُ
أَوْ لَهُ مِنْ سَغَبٍ يَأْتِي الْعَذَابُ
(۲) يَا لَقَى السَّعْدَ الَّذِي الْوَجْهَ لَكَ
نَظَرَ أَوْ وَقَعَ فِي رَبْعَا
(۳) بَغْتَةً يَا مَنْ لَكَ الرُّوحُ الْكَبِيرُ
مَدَحَ .. حَبَكَ كُلِّ مَلِكٍ (۱)
كَمْ لَكَ قُلْتُ كَلَامًا سَخِفَا
سَاقِطَ الْقَدْرِ دَنِيًّا جَنَفَا
(۴) يَا مَلِيكَ لِلْمُلُوكِ وَالْأَمِيرُ
أَنَا مَا قُلْتُ مِنَ الْقَوْلِ الْحَقِيرُ
جَهْلِي قَالَ لِي الذَّنْبُ أَغْفِرُ
عُذْرِي الْجَهْلُ الْكَثِيرُ فَأَعْذِرُ
(۵) أَنَا مِنْ ذَا الْحَالِ لَوْ كُنْتُ عَلِمْتُ
شَمَةً كَالذَّرَّةِ مِنْهُ فَهَمْتُ
فَلِقَوْلٍ سَاقِطٍ لَا أَقْدَرُ
أَنْ أَقُولَ لَوْ إِلَيْهِ أَغْدُرُ

(۲) قال فی النهج اراد بالروح الروحانيين و هم الملاء الاعلى -

- (۱) نرپی سود و زیان می جویدش
لیک تاگرکش ندرد یا ددش
(۲) ای خنک آنرا که بیند روی تو
یا در افتد ناگهان درکوی تو
(۳) ای روان پاک بستوده ترا
چند گفتم ژاژ بیهوده ترا
(۴) ای خداوند و شهنشاه و امیر
من نگفتم جهل گفت آن تو مکبر
(۵) شمه ای زین حال اگر دانستمی
گفتم بیهوده نتوانستمی

- (۱) کَمْ ثَمَاءٍ لَّكَ يَا مَنْ حَسُنَا
لَوَلِيَّ رَمْزًا مِنَ الْحَالِ ذَكَرْتُ
(۲) لَكِنْ أَنْتَ قَدْ تَغَيَّرْتَ عَلَيَّ
بُسْكُوتٍ فَوْقَ رَأْسِي تَضْرِبُ
(۳) رَأْسِي الْأَبْلَهَ صَارَ مِنْهُ طَارُ
سِيمًا ذَا الرَّأْسِ مَنْ كَانَ اللَّيَابُ
(۴) عَفْوًا أَمْنَحْ يَا جَمِيلَ الصُّورَةِ
فَجَنُونًا أَنَا مَا قُلْتُ اغْفِرْ
- بِالْخِصَالِ قُلْتُ إِذْ ذَاكَ أَنَا
وَعَرَفْتُ مَا لَهُ أَنْتَ بَدَرْتُ
سَاكِتًا لَا تُظْهِرُ شَيْئًا إِلَيَّ (۱)
.. لَسْتُ أَدْرِي مَا بِذَاكَ تَطْلُبُ..
عَقْلِي مَنْ لِي أَهْدِي وَأُنَارُ (۲)
بِالْأَقْلِ لَهُ.. لَمْ يَدْرِ الصَّوَابُ..
يَا جَمِيلَ الْعَمَلِ وَالسَّيْرِ
لِي عَلَيَّ تُبْ لِمَنْ وَاعْذِرْ

(۱) لكن فعلت مع السكوت غضبا و صوت و ضربت على رأسى الدبوس كالساكنين
ای بلا سبب طردتنی و ارعبتنی - (۲) ای ان العقل الكامل و الذى يدري هو المتيقظ
لاخرته و لذا قال (ص) الناس نيام فاذا ماتوا انتبهوا -

- (۱) بس ثنایت گفتمی ای خوش خصال
(۲) لیک خامش کرده می آشوفتی
(۳) شد سرم کالیوه عقل از سر بجست
(۴) عفو کن ای خوب روی خوب کار
- گر مرا يك رمز میگفتی ز حال
خامشانه بر سرم میکوفتی
خاصه این سر را که مغزش کمتر است
آنچه گفتم از جنون اندر گذار

- (۱) قَالَ لَوْ قُلْتُ لَكَ رَمْزاً أَنَا
مَتَّيْتُ مِنْكَ الْفَوَادَ وَالْكَبِدَ
(۲) لَوَلَاكَ أَوْصَافَ تِلْكَ الْحَيَّةِ
جَرَّ مِنْ رُوحِكَ مَوْتاً وَبَوَارَ
(۳) فَالْنَّبِيِّ قَالَ لَوْ أَنَّ لَكُمْ
(۴) فَالْمَرَارَاتِ لِكُلِّ بَطْلٍ
لِلْمَطَرِيقِ لَهُ لَا يَبْقَى ذَهَابُ
(۵) مَا بَقِيَ فِي قَلْبِهِ مِنْ قُدْرَةٍ
كَيِّ بِهَا يَقْدَرُ أَنَّ يَأْتِيَ الْبَدَنُ
- مِنْهُ فِي ذَاكَ الزَّمَانِ مِنْ عَنَا
قَلْبِكَ صَارَ كَمَاءٍ .. مُنْجَمِدٌ ..
قَدْ ذَكَرْتُ خَوْفَكَ بِالْمَرَّةِ
.. وَبِكَ دَارَ الْهَلَاكِ وَالْدَّمَارِ ..
قُلْتُ شَرَحَ الْخَصْمِ فِي رُوحِكُمْ
مُزِقْتُ بِالْمَرَّةِ مِنْ وَجَلٍ
لَا وَلَا لِلْمُشْغِلِ يَلْقَى مِنْ عَذَابٍ
لِلْخُضُوعِ لَا وَلَا مِنْ قُوَّةِ (۱)
بِالصِّيَامِ وَالصَّلَاةِ فِي زَمَنٍ

(۱) اشاره الى الحديث له (س) لو تعلمون ما اعلم لبكيتم كثيراً و ضحكتم

قليلا و اخرجتم الى الصحراءات تجأرون الى الله تعالى فلا تدرن ان تنجون ام لا تنجون -

- (۱) گفت اگر من گفتمی رمزی از آن
زهره تو آب گشتی آن زمان
(۲) گر ترا من گفتمی اوصاف مار
ترسی از جانت بر آوردی دمار
(۳) مصطفی فرمود اگر گویم براست
شرح آن دشمن که در جان شماست
(۴) زهره های پر دلان بر هم درد
نی رود ره نی غم کاری خورد
(۵) نی دلش در تاب ماندی در نیاز
نی تنش را قوت صوم و نماز

- (۱) صَارَ كَالْفَارَةِ جَنْبَ الْهَرَّةِ
وَكَيْمِلِ الْحَمَلِ لَوْ جَعَلَا
(۲) مَا بِهِ مِنْ حِيلَةٍ تَبْقَى وَلَا
فَادًّا مَا لَا يُقَالُ لَكُمْ
(۳) كَأَبِي بَكْرٍ الرَّبَابِيِّ أَصِيرُ
وَكِدَاوَدَ يَدِي فَوْقَ الْحَدِيدِ
(۴) كَيْ بَذَا يَغْدُوا الْمَحَالَّ مِنْ يَدِي
وَيَصِيرُ الطَّيْرُ مَحْضُوصَ الْجَنَاحِ
(۵) فَوْقَ أَيْدِيهِمْ يَدُ اللَّهِ لِأَنَّ
يَدَهُ اللَّهُ لَنَا قَالَ الْيَدَا
- كَانَتْ اللَّاشِيءُ .. دُونَ الذَّرَّةِ ..
فِي أَمَامِ الذَّئْبِ خَوْفًا جَفَلَا
مِنْ حِرَاكِهِ .. فِيهِ كَرْبٌ وَبَلَا ..
أَنَا رَبِّيتُ وَأُخْفِي عَنْكُمْ
سَاكِتًا .. مِنْ دُونَ خِلِّ وَ سَمِير ..
أَضَعُ .. أَعْمَلُ فِيهِ مَا أُرِيدُ ..
حَالًا الْمُمْكِنَ مَرًّا الْأَيْدِ
ذَا جَنَاحٍ .. وَبِي يَلْقَى النِّجَاحُ ..
جَعَلْتُ .. وَالظَّفَرُ فِيهَا اقْتَرَنَ .. (۲)
.. وَأَنَا الْعَوْنُ غَدَاً وَالْمَدَدَا ..

(۱) الایة فی سورة الفتح ان اللذین یبایعونک انما یبایعون الله ید الله فوق ایدیهم
فمن نکث فانما ینکث علی نفسه فسیؤتیہ أجرًا عظیمًا -

- (۱) همچو موشی پیش گربه لا شود
(۲) اندر او نی حیلہ مانند نی روش
(۳) همچو بوبکر ربابی تن زنم
(۴) تا محال از دست من حالی شود
(۵) چون یدالله فوق ایدیهم بود
- همچو بره پیش گرگ از جا رود
بس کنم ناگفته تان من پرورش
دست چون داود بر آهن زنم
مرغک پرکنده را بالی شود
دست ما را دست خود فرمود احد

- (۱) فَيَقِينًا فِي أَزَاءِ ذَا أَتَتْ
 (۲) يَدَيَّ فَوْقَ السَّمَاءِ أَظْهَرَتْ
 أَيُّهَا الْقَارِئُ ذِكْرًا وَ عِبْرَ
 (۳) ذِكْرَتْ ذِي الصِّفَةِ أَيْضًا لِأَنَّ
 مَعَ ضَعْفِي الْعَقْلِ شَرْحُ الْقُدْرَةِ
 (۴) أَنْتَ تَدْرِي لَوْ مِنَ النَّوْمِ لَكَ
 ..هَذِهِ الْأَسْرَارُ بَلْ لُبُّ الْبَابِ..
 (۵) لَوْ لَكَ قُلْتَ جَمِيعَ مَا وَقَعَ
 (۶) فُصِّلَ عَنْكَ وَ لَنْ تَبْقَى بِكَ
 مِنْ طَرِيقٍ تَقْدِرُ فِيهِ عَلَى
 لِي يَدِ السَّبْعِ السَّمَوَاتِ جَزَتْ
 صُنْعَةً ..فِي صُنْعِهَا كَمْ بَهَرَتْ.. (۱)
 أَقْرَأِ الْآيَةَ انْشَقَّ الْقَمَرُ
 كَانَ ضَعْفٌ بِالْعُقُولِ مُقْتَرَنُ
 لَا يُلَيِّقُ .. أَبَدًا بِالْمَرَّةِ..
 تَرَفَعُ الرَّأْسَ وَ يَصْحُو لُبُّكَ
 خَتِمَتْ وَاللَّهُ أَدْرَى بِالصَّوَابِ
 رُوحَكَ فِي الْحَيَاتِ ذَاكَ مِنْ فَزَعِ
 قُوَّةِ الْأَكْلِ وَ لَنْ تَلْقَى لَكَ
 قِيٍّ أَوْ تَخْلُصَ مِنْ هَذَا الْبَلَاءِ

(۱) نسخه ثانیه - کم مهرت -

- (۱) پس مرا دست دراز آمد یقین
 (۲) دست من بنموده برگردون هنر
 (۳) این صفت هم بهر ضعف عقل هاست
 (۴) خودبدانی چون برآی سرزخواب
 (۵) گر ترا من گفتمی این ماجرا
 (۶) مر ترانی قوت خوردن بدی
 برگزیده ز اسمان هفتمین
 مقربا برخوان که انشق القمر
 با ضعیفان شرح قدرت کی رواست
 ختم شد والله أعلم بالصواب
 آندم از تو جان تو گشتی جدا
 نی ره و پروای قی کردن بدی

- (۱) اَسْمَعُ السَّبَّ الْجِمَارَ لِي اُسُوقُ
اَقْرَأُ بِالسِّرِّ تَحْتَ الشَّفَةِ
(۲) لَيْسَ لِي الرُّخْصَةُ فِي ذِكْرِ السَّبِّ
لَا وَلَا مِنْ قُدْرَةٍ اَنْ اَتُرْكَأُ
(۳) وَجَعُ الْقَلْبِ اَنَا كُلُّ زَمَنْ
اُهِدِ قَوْمِي اِنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ
(۴) ذَلِكَ النَّاجِي مِنَ الْحَيَّةِ كَمْ
قَائِلًا يَا مَنْ سَعِدْتَ السَّعْدُ كَانَ
(۵) فَجَزَاكَ اللَّهُ خَيْرًا يَا شَرِيف
(۶) أَيُّهَا السَّيِّدُ فَالْحَقُّ ذَكَرُ
ذَلِكَ الْحَظُّ اَنَا تِلْكَ الشَّفَةُ
- رَبِّي يَسِّرْ.. لَا تُعَسِّرْ مَا يَرُوقُ..
لِلْمُنَّا اِتْيِ بِاسْمِي صِفَةً..
.. مَا هُوَ السِّرُّ وَمَا الْغَيْبُ كَتَبَ..
لَكَ.. فِي الْفِعْلِ الَّذِي كَانَ لَكَ..
قُلْتُ يَا رَبِّي يَا مُوَلِّي الْمِنَنْ
..مِنْ ضَلَالٍ مَا دَرَوَا مَا يَعْمَلُونَ..
سَجَدَ مِنْ فَرَحٍ فِيهِ اَلَمْ
لِي اِقْبَالًا وَ كُنْزًا فِي الزَّمَانِ
لَا يَطِيقُ شُكْرُكَ هَذَا الضَّعِيفُ
لَكَ شُكْرًا وَ حَبَاكَ بِالظَّفَرِ
وَالْفَمِ مَا لِي حَتَّى اَصِفَهُ

رب يسر زير لب می خواندم
ترك تو كردن مرا مقدور نيست
اهد قومی انهم لا يعلمون
کای سعادت دی مرا اقبال و گنج
لا يطيق شكرك هذا الضعيف
آن لب و چانه ندارم وان نوا

(۱) من شنیدم فحش و خرمی را ندم
(۲) از سبب گفتن مرا دستور نیست
(۳) هر زمان می‌گفتم از درد درون
(۴) سجده ها می‌کرد آن رسته ز رنج
(۵) از خدا یابی جزاهای شریف
(۶) شکر حق گوید ترا ای پیشوا

- (۱) فَيَخْصَامُ الْعَاقِلِينَ ذَا النِّسْقِ كَانَ كَالْأَمْنِ يَصِيرُ فِي الْفَرْقِ..
 سَمَّهُمُ لِلرُّوحِ لُطْفٌ وَ بَهَاءُ دَائِهِمُ لِلْقَلْبِ اسٍ وَ دَوَاءُ
 (۲) فَوِدَادُ الْبَلَةِ جَهْدٌ وَ ضَلَالٌ أَسْمَعِ الْقِصَّةَ هُذِي لِلْمِثَالِ

فی بیان اعتماد ذاک الرجل الابله علی تملق ووفاء الدب

- (۳) سَحَبَ التُّعْبَانُ دُبًّا لِلدَّمَارِ رَجُلٌ كَالْأَسَدِ الدُّبَّ أَجَارَ
 (۴) إِنَّ أَسَادَ الرِّجَالِ فِي الدُّنَا مَدَدًا كَانُوا إِذَا مَا زَمَنَا
 وَصَلَ مِنْهُمْ أَنْيُنٌ مَنْ ظَلِمَ وَ بِهِمْ لَا ذَلَّةَ الْحَالِ عَلِمَ..
 (۵) هُمْ مِنْ أَيْ مَكَانٍ سَمِعُوا أَنَّةَ الْمَظْلُومِ عَدَوًّا هَرَعُوا
 نَحْوَهُ فِي الْجَانِبِ مِنْهُ تَصِيرُ مِثْلَمَا الرَّحْمَةُ لِلْحَقِّ تَسِيرُ

- (۱) دشمنی عاقلان زینسان بود زهر ایشان ابتهاج جان بود
 (۲) دوستی ابلهان رنج و ضلال این حکایت بشنو از بهر مثال

اعتماد گردن آن مرد ابله بر تملق و وفای خرس

- (۳) ازدهائی خرس را در میکشید شیر مردی رفت و فریادش رسید
 (۴) شیر مردانند در عالم مدد آنزمان کافغان مظلومان رسد
 (۵) بانگ مظلومان زهرجا بشنوند آنطرف چون رحمت حق میدوند

- (۱) فَهُمْ أَرْكَانُ تَقْصَانِ الدُّنَا
 (۲) خَفِي خَالِصِ حُبِّ وَ حَنَانِ
 هُم مِثْلُ الْحَقِّ مَا مِنْ عِلَّةِ
 (۳) لَوْ أَنَّهُ قُلْتُ فَمَاذَا النُّصْرُ كَانَ
 لَكَ قَالَ مِنْ بَلَاءٍ وَ عَنَا
 (۴) فَالْحَنَانِ لِلْضَّعَافِ وَ الرَّشْدِ
 وَ الدَّوَاءِ فِي الدُّنَا مَا طَلِبَا
 (۵) أَيْنَمَا كَانَ السَّقَامُ فَالدَّوَاءُ
 أَيْنَمَا الْمُنْخَفِضُ كَانَ إِلَيْهِ
 (۶) فَقَلِيلًا أَطْلُبِ الْمَاءَ الظَّمَا
 كُنِيَ لَكَ الْمَاءُ يَفُورُ مِنْ عَلِ
- هُمْ أَطِبَّاءُ سَقَامٍ وَ عَنَا
 هُم.. وَ الْأَمْرَةَ سِرًّا وَ عِيَانًا..
 لَهُمْ فِي الْفِعْلِ ذَا أَوْ رُشْوَةً
 لَهُ كَلًّا وَ لِمَاذَا مِنْكَ بَأْنِ
 وَ لِضَعْفٍ لَمْ فِيهِ زَمَنًا
 صَارَ صَيْدَ الرَّجُلِ الشَّهْمِ الْأَسَدِ
 غَيْرَ دَاءٍ وَ إِلَيْهِ ذَهَبَا
 نَحْوَهُ سَارَ لَهُ جَاءَ الشِّفَاءُ
 ذَهَبَ الْمَاءُ.. جَرَى دَوْمًا عَلَيْهِ..
 أَبْعِ وَأَوْرِ مِنْكَ قَلْبًا وَ فَمَا
 صَافِيًّا كَالْكَوْثَرِ أَوْ أَسْفَلِ

آن طبیبان مرض های نهان
 همچو حق بی علت و بی رشوت اند
 گوید او بهر غم و بیچارگی
 در جهان دارو نجوید غیر درد
 هر کجا پستی است آب آنجا رود
 تا بجوشد آب از بالا و پست

(۱) آن ستونهای خلل های جهان
 (۲) محض مهر و داوری و رحمتند
 (۳) این چه یاری میکنی یکبارگی
 (۴) مهربانی شد شکار شیر مرد
 (۵) هر کجا دردی دوا آنجا رود
 (۶) آب کم چو تشنگی آور بدست

- (۱) کُنْیَ اَکْ یَا تَیِّ الْخِطَابُ بِمُرُورِ
ظَامِئًا کُنْ تَشْرَبُ الْمَاءَ الْعِذَابُ
(۲) لَکَ مَاءُ الرَّحْمَةِ قَدْ لَزِمَا
ثُمَّ خَمَرَ الرَّحْمَةَ اشْرَبْ وَاسْکُرْ
(۳) رَحْمَةً فِی رَحْمَةٍ لِلرَّأْسِ قَدْ
وَاکَ لَا تَغْطُسُ بِفَرْدِ الرَّحْمَةِ
(۴) جِیءَ لِتَحْتَ رِجْلِکَ بِالْفَلَکِ
وَاصْخُ مِنْ فَوْقِ سَامِیِ الْفَلَکِ
(۵) قُطْنَةُ الْوَسْوَاسِ عَنْ سَمْعٍ لَکَا
کُنْیَ اِلَى سَمْعِکَ مِنْ دَوْرِ الْفَلَکِ
- فَسَقِیْهِمْ رَبُّهُمْ مَاءً طَهُورَ
أَبَدًا وَ اللَّهُ أَدْرِی بِالصَّوَابِ
رُحْ سَرِیْعًا وَ انْخَفِضْ وَ اَزْدَدْظُمَا
وَوِیْرُوضِ الْفَضْلِ أَجْلِسْ وَ اشْکُرْ
وَرَدَتْ تَتْرَى تَبَاعًا یَا وَلَدَ
جِدٍّ وَ اَطْلُبْهَا بِقَبْدِ الْکَثْرَةِ (۱)
یَا شِجَاعُ .. اِرْفَعْ حِجَابَ الْحَلَاکِ ..
تَسْمَعُ صَوْتَ سَمَاعِ الْمَلْکِ
اَبْعَدُ اَعْقِدْ بِالْیَقِیْنِ قَلْبَکَا
یَرِدُ الصَّوْتُ وَ تَصَفْوُ کَالْمَلْکِ

(۱) کلمه فرومای فی الاصل بتقدیر فرومای مرکبه من فرو معناه تعبت و آی مشتقه من آمدن فعل امر ای تمال أنت الرحمة فی الرحمة غیر متناهیه لا تفرق یا ولدی فی رحمة واحدة ای لا تنزل و لا تقنع بل اسع فی المجاهدات لتصل اعلى مقام -

- (۱) تا سقاہم ربہم آید خطاب
(۲) آب رحمت بایدت روپست شو
(۳) رحمت اندر رحمت آید تا بسر
(۴) چرخ را در زیر پا آرای شجاع
(۵) بنہ وسواس بیرون کن زگوش
- تشنه باش الله اعلم بالصواب
وانگهان خورخمر رحمت مست شو
بر یکی رحمت فروما ای بسر (۱)
بشنو از فوق فلک بانگ سماع
تا بگوشت آید از گردون خروش

- (۱) نَظَفِ الْعَيْنَيْنِ مِنْ شَمْرِ كَثِيرٍ
كَانَ لِلْعَيْبِ.. وَ لِلدَّانِي الْحَقِيرِ..
لِتَرَى الْبُسْتَانَ لِلْعَيْبِ وَ مَا
لَهُ مِنْ دَلَبٍ كَثِيرٍ كَمْ نَمَى
(۲) وَالزَّكَامُ أَرْفَعُ عَنِ اللَّبِّ وَ عَنْ
أَنْفٍ أَرْفَعُ مَا عَرَاهُ مِنْ دَرَنٍ (۱)
كُنِيَ بِذَا الرِّيحِ مِنْ اللَّهِ يَصِلُ
لِلدِّمَاغِ لَكَ فِيهِ تَتَّصِلُ
(۳) أَبَدًا لَا تُبْقِ لِلْحُمَى أَثَرَ
لِتُوَافِي أَنْتَ طَعْمَ السُّكْرِ
لَا وَ لَا الصُّفْرَاءِ فِيهِ وَ الْكَدْرُ
فِي الدُّنَا مُمْتَزَجًا بِالْعَنْبَرِ
(۴) فَالْرُجُولِيَّةَ عَالِجٌ لَا تَسِرُ
عَادِيًا عَيْنَيْنِ.. فِي طَبْعٍ أَشْرُ..
كُنِيَ لَكَ الْآفُ ذِي وَجْهِ جَمِيلٍ
تَظْهَرُ.. تَسْعُدُ بِالْفَضْلِ الْجَزِيلِ..

(۱) ای ارفع من لب عقلک و من آنف روحک الزکام الحاصل من برودة هوى النفس فانه مرض معنوی يمنعک عن استشمام روائح الرحمن حتى یأتی ریح الله ابدأ الی دماغک قال (ص) ان لربکم فی ایام دهرکم نفحات فتعرضوا لها لعل ان تصیبکم نفحة منها فلا تشقون بعدها ابدأ -

- (۱) پاک کن دو چشم را از موی عیب
تا به بینی باغ و سروستان غیب
(۲) دفع کن از مغز و از بینی زکام
تا که ریح الله آید در مشام
(۳) هیچ مگذار از تب و صفرا اثر
تا بیابی از جهان طعم شکر
(۴) داروی مردی کن و عین مپوی
تا برون آید دوصدگون خوب روی

(۱) فَلِرَجُلِ الرُّوحِ مِنْ قَيْدِ الْبَدَنِ
 كَيَّ تَجُولَ حَوْلَ ذِيَاكَ الزُّهُورِ
 (۲) أَنْتَ غِلُّ الْبُخْلِ مَا تَقْدِرُ عَنْ
 فِي عَتِيقِ الْفَلَكَ الْحِظُّ الْجَدِيدِ
 (۳) وَ إِذْ أَنْ تَقْدِرَ فِي أَنْ تَطِيرَ
 عَدَمَ قُدْرَتِكَ لِلْمَقَادِرِ
 (۴) فَلَا أَنْيُنْ وَ الْبُكَاءُ بِالْأَثَرِ
 رَحْمَةً كُلِّيَّةً مِنْهُ غَدَتِ
 (۵) يَا تَرَى الْأُمَّ مَعَ الطَّيْرِ هُمَا
 أَيُّ وَقْتِ ذَلِكَ الْطِفْلُ يَصِيرُ
 (۶) طِفْلٌ حَاجَاتِ لَكُمْ قَدْ خَلَقَا
 وَ تَتَنَوَّنَ لِكَيِّ يَبْدُو اللَّيْنُ

أَنْقِذْ اغْسِلْ مَا عَلَيْهِمَا مِنْ دَرَنٍ
 .. بَيْنَ وَلَدَانِ وَ حُورٍ وَقُصُورِ..
 يَدُكَ ابْعُدْ.. فِيهِ السِّجْنُ اقْتَرَن..
 ابْنِغْ وَ ابْقِ أَبَدَ الدَّهْرِ سَعِيدِ
 زَمَنًا مِنْ كَعْبَةِ اللَّطْفِ الْخَيْرِ
 اعْرِضِ.. اطْلُبْ مِنْهُ غَوَاثَ النَّاصِرِ..
 رَأْسُ مَالٍ زَادَ نَفْعًا وَ ظَفَرُ
 أَحْسَنَ ظَنَرٍ إِلَى الْخَيْرِ هَدَتْ
 يَطْلُبَانِ عِلَّةً أَنْ لَهُمَا
 بَاكِيًا لِلْمُتَدَيِّ وَ الدَّرِّ يُشِيرُ
 هُوَ حَتَّى تَجِدُونَ الْقَلَقَا
 لَهُ .. وَ الْفَضْلُ بَيْنُ وَالْمِنَّ

(۱) کنده تن را ز پای جان بکن
 (۲) غل بخل ازدست و گردن دور کن
 (۳) ورنمی تانی بکعبه لطف پر
 (۴) زاری و گریه قوی سرمایه ای است
 (۵) دایه و مادر بهانه جو بود
 (۶) طفل حاجات شما را آفرید

تا کند جولان بگرد آن چمن
 بخت نو دریاب از چرخ کهن
 عرضه کن بیچارگی بر چاره گر
 رحمت کلی قوی تر دایه ای است
 تا که کی آن طفل او گریان شود
 تا بنالید و شود شیرش پدید

فِي خُضُوعٍ مُّسْتَمِرٍّ وَ يَاقِينُ
 .. أَكُم يَسْتُرُ بِالْعَفْوِ الذُّنُوبُ..
 لَبِنًا مِنْ غَمِنَا.. يَا ذَا الْبَابِ..
 ..صَبْرُكَ بِالرَّحْمَةِ مِنَّا امْتَزَج..
 ..أَنْتَ فِي هَذَا السُّفُولِ لَمْ طَمِعْتَ..
 بِالْإِدَاءِ عَفْوَهُ لَمْ تَطْلُبِ
 صَوْتَ غَوْلٍ جَرَّ دَوْمًا أَذْنَا
 ..لَيْسَ يَبْقَى مِنْ قُنُوطٍ مَأْمَنًا..
 لِلْعُلُوِّ لَكَ فَوْقًا جَلْبَا
 مِنْ عُلُوِّ لَكَ لُطْفًا أَرْسَلَا
 جَاءَ فِيهِ طَمَعًا فِيكَ أَعَدَّ
 مَزَقَ مِنْ شَرَسٍ فِيهِ أَلَمَ

(۱) قَالَ ادْعُوا اللَّهَ سِرًّا بِأَنِينَ
 لِيَفُورَ لَبَنُ الْحَبِّ ضُرُوبُ
 (۲) فَضْجِجُ الرِّيحِ أَوْ نثر السَّحَابِ
 أَنْتَ أَصْبِرْ سَاعَةً تَلْقَى الْفَرْجَ
 (۳) فِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ هَلَا سَمِعْتَ
 وَ تَشَبَّثَ بِهِ لَمْ تَرْغَبِ
 (۴) خَوْفَكَ وَالْبَاسُ إِدْرِ أَنْ لَكَ
 لِلْسُّفُولِ وَ إِلَى قَعْرِ الدُّنَا
 (۵) كُلُّ مَا كَانَ الْإِدَاءُ سَحْبًا
 إِدْرِ أَنْ ذَاكَ الْإِدَاءُ وَصَلَا
 (۶) كُلُّ مَا كَانَ الْإِدَاءُ لِلْحَرَصِ قَدْ
 صَوْتَ ذُئِبٍ إِدْرِهِ وَالْخَلْقَ كَمْ

تا بجوشد شیر های مهر باش
 در غم ما اندیک ساعت تو صبر
 اندر این پستی چه بر چسبیده ای
 میکشد گوش تو تا قعر سفول
 آن ندائی دان که از بالا رسد
 بانگ گرگی دان که او مردم درد

(۱) گفت ادعوا الله بی زاری مباش
 (۲) های و هوی باد و شیر افشان أبر
 (۳) فی السماء رزقکم نشنیده ای
 (۴) ترس و نومیدیت دان آواز غول
 (۵) هر ندائی که ترا بالا کشد
 (۶) هر ندائی کان ترا حرص آورد

- (۱) ذَا الْعُلُوِّ مِنْ مَكَانٍ لَمْ يَصِلْ
 ..لَا وَلَا بِالْجِسْمِ أَنَا يَتَّصِلُ..
 ذِي الشُّنُونِ السَّامِيَّاتِ مَنْ هَدَتْ
 هِيَ مِنْ عَقْلِ وَرُوحٍ قَدْ بَدَتْ
 (۲) إِنْ كُلِّ سَبَبٍ فَاقَ الْأَثَرَ
 وَ لَذَا كَانَ الْحَدِيدُ وَالْحَجَرُ (۱)
 سَبَبًا بِالصَّنْعَةِ فَاقَا الشَّرَّ
 .. وَهُوَ فِي الْوَاقِعِ أَسْمَى نَظَرَ..
 (۳) جَلَسَ ذَا الْمَرءِ فَوْقَ ذَاكَ مَنْ
 مِنْهُ شَأْنًا قَدْ سَمَى عِلْمًا وَ فَنَ
 هَبَهُ بِالصُّورَةِ كَانَ جَنْبَهُ
 جَلَسَ أَكْثَرَ جَهْلًا عُجْبَهُ
 (۴) كَانَتْ الْفَوْقِيَّةُ فِي ذَا الْمَحَلِّ
 لِلَّذِي بِالشَّرَفِ الْأَسْمَى الْأَجَلِّ
 فَمِنْ الصُّدْرِ إِذَا كَانَ الْمَحَلِّ
 بِالْبَعِيدِ صَارَ كَالْجِنْسِ الْأَذَلِّ

(۱) ای کل سبب اتی اعلا من الاثر و لهذا اتی الحديد و الحجر فائقا علی الشرار
 ای فالقدحة و الحجر سبب و الشرارات اثر و هذا فی الصورة شریف و فی المعنی
 ادون و احقر و اما الذی فی المعنی شریف و فی الصورة ادین فهو (آن فلانی فوق
 آن سرکش نشست) -

- (۱) این بلندی نیست از روی مکان
 این بلندیهاست سوی عقل و جان
 (۲) هر سبب بالاتر آمد از اثر
 سنگ و آهن فائق آمد بر شرر
 (۳) آن فلانی فوق آن سرکش نشست
 گرچه در صورت به پهلویش نشست
 (۴) فوقی آنجاست از روی شرف
 جای دور از صدر باشد مستخف

- (١) فَلِهَٰذِي الْجِهَةِ كَانَا الْحَجَرُ
وَالْحَدِيدُ سَبْقًا حَازَا الظَّفَرَ
لِكَلَا الْأَثْنَيْنِ ذَيْنِ بِالْعَمَلِ
ظَهَرَتْ فَوْقِيَّةً بَانَا أَجَلْ
(٢) وَلَدَى الْوَاقِعِ كَانَ ذَا الشَّرِّ
لَمَرَامٍ نَفْسِهِ عِنْدَ النَّظَرِ (١)
كَانَ اسْمُهُ مِنْ حَدِيدٍ وَحَجَرٍ
سَبَقَ الْأَثْنَيْنِ ذَيْنِ وَبَهْرُ
(٣) أَوَّلًا كَانَا الْحَدِيدُ وَالْحَجَرُ
ثَانِيًا بِالزَّمَنِ جَاءَ الشَّرُّ (٢)
لِئِنْ الْأَثْنَانِ ذَانِ كَالْبَدَنِ
رُوحًا إِدْرِ الشَّرَّ فِيهِ قُتِرْنَ
(٤) حَيْثُ أَنَّ الشَّرَّ هَبَ فِي الزَّمَانِ
أَخِرَ بِالرُّتْبَةِ الثَّانِي كَانَ
هُوَ اسْمُهُ مِنْ حَدِيدٍ وَحَجَرٍ
صِفَةً كَانَ وَ أَعْلَى فِي النَّظَرِ

(١) ای ذاك الشر من وجه مقصود نفسه والعللة الغائية من الحديد والحجر المتولدة من هذين الاثنين الشر و هو مقدم و سابق كذا الدعاء فى الصورة مقدم على الرحمة و لكون غايته الرحمة فهى مقدمة فى المعنى و هكذا اولاد آدم و الى هذا يشير (سنك و آهن اول و پايان شر) - (٢) ای ان الشر و ان كان مؤخراً عن الحديد و الحجر فى الزمان و لكن بالاعتبار مقدم و لهذا قال (ص) نحن الاخرون السابقون -

- (١) سنک و آهن زین جهت که سابق است در عمل فوقی این دو لایق است
(٢) و ان شر از روی مقصودی خویش ز آهن و سنک است زین دو پیش ریش
(٣) سنک و آهن اول و پايان شر لیک این هر دو تن اند و جان شر
(٤) کان شر در زمان واپس تراست در صفت از سنک و آهن بر تراست

- (۱) فِي الزَّمَانِ سَبَقَ الْغُصْنُ الثَّمَرَ
وَهُوَ بِالصَّنْعَةِ كَانَ وَالْأَثَرُ
سَبَقَ الْغُصْنَ كَثِيراً هَبْ بَدَأَ
ثَانِياً فَالْأَوَّلَ شَأْنًا غَدَا
(۲) حَيْثُ أَنْ الْقَصْدَ مِنْ غَرَسِ الشَّجَرِ
ثَمَرًا كَانَ لَهُ صَارَ الْأَثَرُ
فَإِذَا بِالرُّبَّةِ صَارَ الثَّمَرُ
أَوَّلًا وَالثَّانِي كَانَ الشَّجَرُ
(۳) وَإِلَى الثُّعْبَانِ وَالدَّبِّ نَعُودُ
ثَانِياً أَيْضاً فَبِئْسَ هَذَا الْقِيُودُ
وَمَجَازَاتٍ وَ إِظْمَارٍ يَطُولُ
ذَا الْكَلَامِ وَ لِنُقْصَانِ يُؤْلُ
(۴) وَمُذِ الدَّبِّ مِنَ الثُّعْبَانِ قَدْ
صَرَخَ وَ الْخَطَرَ فِيهِ وَجَدَ
رَجُلٍ بِالْعَزْمَةِ مِثْلُ الْأَسَدِ
مِنْ يَدِ الثُّعْبَانِ نَجَّى وَ ابْتَعَدَ
(۵) صَارَتِ الْحَيْلَةُ عَوْنُ الْقُوَّةِ
وَ بِذِي الْقُوَّةِ لِلثُّعْبَانِ قَدْ
كَانَتْ قُوَّةٌ
(۶) فَمِنْ الثُّعْبَانِ كَانَتْ قُوَّةٌ
لِيَكُنْ أَعْلَمَ لَكَ فَوْقَ الْحَيْلَةِ
وَمَعَا كَانَا بِقَيْدِ الْوَحْدَةِ
قَتَلَ وَالْعَوْنُ صَارَ وَ الْمَدَدُ
رَهْبَتٌ جِدًّا وَ لَيْسَتْ حَيْلَةٌ
حَيْلَةٌ أَيْضاً سَمَتْ بِالْفِعْلَةِ

در هنر از شاخ او فائق تر است
پس ثمر اول بود آخر شجر
زانکه طولی دارد اضممار و مجاز
شیرمردی کرد از چنگش رها
اژدها را او بدین قوت بکشت
لیک فوق حیلۀ تو حیلۀ ای است

(۱) در زمان شاخ از ثمر سابق تر است
(۲) چونکه مقصود از شجر آمد ثمر
(۳) سوی خرس و اژدها گردیم باز
(۴) خرس چون قریب کرد از اژدها
(۵) حیل و مردی بهم دادند پشت
(۶) اژدها را هست قوت حیلۀ نیست

- (۱) إِذْ لَكَ الْحِیلَةُ أَبْصَرْتَ أَرْجِعْ ثَانِیاً وَ الْفِکْرَ حَقِّقْ وَ اطْلِعْ
 أَنْ هِیَ مِنْ أَيْنَ جَاءَتْ أَوَّلًا
 (۲) كُلُّ مَا فِي السَّفَلِ جَاءَ مِنْ عَلٍ
 (۳) ضَعْ كَثِیراً وَ انْتَبِهْ فَالْنَّظْرُ
 هَبَكَ ضَعْفًا أوردَ فِي الْأَوَّلِ
 (۴) عَوْدَ الْعَيْنِ عَلَى الضَّوِّ إِذَا
 بِالصِّیَاءِ انْظُرْ لِذَاكَ الطَّرْفِ
 (۵) نَظَرَ الْعَقْبَى وَ سَامَ نَوْرًا
 وَ ابْتِلَاءٌ جَرَّ .. عِنْدَ الْعَمَلِ .. (۱)
 لَمْ تَكِ الْخُفَّاشُ لَنْ تَلْقَى الْأَذَى (۲)
 .. تَنْظُرُ نُورًا سَمَى بِالشَّرَفِ ..
 حَاضِرُ الشَّهْوَةِ عَيْنُ قَبْرِكَ

(۱) ای و لو كان الابتلاء بالرياضة اویاتیک بالضعف لكن النظر الى العلا یهبك النور و لما كان نظر الناظر متنوعاً خاطب صاحب النظر الضعیف بقوله (چشم را در روشنائی خوی کن) - (۲) ای عود نظرك على العالم الالهی ای ان لم تكن اعمی خفاش الطبیعة -

- (۱) حیلۀ خود را چو دیدی باز رو کز کجا آمد سوی آغاز رو
 (۲) هر چه در پستی است آمد از علا چشم را سوی بلندی نه هلا
 (۳) روشنی بخشد نظر اندر علا گر چه اول خیرگی آرد بلا
 (۴) چشم را در روشنائی خوی کن گر نه خفاشی نظر آن سوی کن
 (۵) عاقبت بینی نشان نور تست شهوت حالی حقیقت گور تست

- (۱) نَاطِرُ الْعَابَةِ مَنْ لَعِبَا
 لَمْ يَكْ مِثْلُ اللَّذِي حِينَمَا سَمِعَ
 (۲) فَلِلْعَبِ وَاحِدٍ كَمْ ظَهَرَا
 وَ لِكَبْرِ بِهِ عَنْ كُلِّ الشُّيُخِ
 (۳) هُوَ مِثْلُ السَّامِرِيِّ الْمَعْرِفَةِ
 هُوَ عَنْ مُوسَى لِكَبْرِ وَ غُرُورِ
 (۴) هُوَ مِنْ مُوسَى لِمَلِكِ الْمَعْرِفَةِ
 عَيْنُهُ خَيْطَ عَمَّنْ عَلَمَا
 مِائَةَ لَعِبٍ .. إِلَيْهِ ذَهَبَا .. (۱)
 مِنْهُ لَعِبًا وَاحِدًا فِيهِ وَلَعُ
 بِغُرُورٍ مَعْجَبًا مَفْتَحِرَا
 بَعْدَ زَادَ سُمُوءًا وَ شُمُوخَ
 تِلْكَ فِي نَفْسِهِ خَالَ وَالْصِفَةِ
 أَعْرَضَ . الْوَيْلُ أَتَاهُ وَ الثُّبُورُ ..
 عَلِمَ .. قَبْلًا كَمَا قَدْ عَرَفَهُ ..
 لَهُ .. لَنْ يَرَعَاهُ لَمَّا فَهَمَّا ..

(۱) ای لا بكون حال الكامل مثل حال المبتدى قال تعالى هل يستوى الذين يعلمون

و الذين لا يعلمون -

- (۱) عاقبت بینی که صد بازی بدید
 مثل آن نبود که یک بازی شنید
 (۲) زان یکی بازی چنان مغرور شد
 که از تکبر زواستادان دور شد
 (۳) سامری وار آن هنر درخود بدید
 او ز موسی از تکبر سر کشید
 (۴) او ز موسی آن هنر آموخته
 وز معلم چشم را بردوخته

- (۱) فَبَيَّلَا شَكَّ لَهُ مُوسَى لَعِبٍ
سَلَبَ رُوحَهُ بِاللَّبِّ ذَهَبٌ
لَعِبًا آخَرَ حَتَّىٰ ذَا اللَّعِبِ (۱)
.. إِذْ لَهُ مَا نَظَرَ حَقًّا وَجَبَ..
(۲) فَكَثِيرًا مَا بِرَأْسٍ يَعْجَلُ
يَعْدُو وَالسَّيِّدَ يَزْدَادُ غُرُورَ
رَكَّضَ الْعِلْمُ لِكُنَىٰ فِيهِ الْأَجَلَ
.. مَا لَهُ مِنْ عَمَلٍ خَيْرٍ يَبُورُ..
(۳) أَنْ تُرْدَ رَأْسَكَ لَا يَذْهَبُ فِصْرُ
يَلْوَإِ الْقُطْبِ ذِي الرَّأْيِ الْحَسَنِ
بَصَرَ الْعَيْنِ وَ سُلْطَانِ الزَّمَنِ
(۴) أَنْ تَكُ السُّلْطَانُ أَنْتَ نَفْسَكَ
لَا تَرَ مَا فَوْقَهُ .. اعْرِفْ قَدْرَكَ..
أَنْ تَكُ الشَّهْدَ فَلَا تَقْطِفْ سِوَى
مَا هُوَ نَبْتُهُ بِالْجَنَسِ عَلَا

(۱) ای ان موسی اری السامری لعه و معرفه اخری قلعت لعه کما اخبر به تعالی
فی سورة طه قال فما خطبك یا سامری قال بصرت بمالم یبصرو به فقبضت قبضة من اثر
الرسول فنبذتها و كذلك سولت لی نفسی قال فان لك فی الحیاة ان تقول لا مساس -
ای لا تقربنی -

- (۱) لاجرم موسی دگر بازی نمود تا که آن بازی او جانش ربود
(۲) ای بسا دانش که اندر سر رود تا شود سرور بدان خودسر رود
(۳) سر نخواهی که رود تو پای باش در پناه قطب صاحب رای باش
(۴) گرچه شاهی خویش فوق او مبین گر چه شهدی جز نبات او مچین

(۱) فِكْرُكَ نَقَشَ وَرَوْحٌ فِكْرُهُ
 قَلْبَ النَّقْدَ لَهُ أَدِرْ قَدْ غَدَا
 (۲) هُوَ أَنْتَ نَفْسَكَ أَطْلُبْ أَبَدًا
 أَيْنَ أَيْنَ قُلْ وَ مِثْلَ الْفَاخِخَةِ
 (۳) صَحْبَةَ الْأَبْنَاءِ لِلْجِنْسِ إِذَا
 فِي فَمِ الشُّعْبَانِ صِرَتْ.. وَالْعَطَبُ..
 (۴) فَعَسَى الْأُسْتَاذُ يَأْتِي وَ لَكَ
 وَ لَكَ يَسْحَبُ مِنْ ذَاكَ الْخَطَرُ
 (۵) أَصَحَّ حَيْثُ لَمْ تَجِدْ مِنْ قُوَّةٍ
 حَيْثُ أَعْمَى كُنْتَ لَا تَسْحَبُ أَبَدًا
 (۶) أَنْتَ مِنْ دَبِّ أَقْلٍ مِنْ وَجَعٍ
 صَرَخَ مِنْ وَجَعٍ فِيهِ خَلَصَ

نَقْدَكَ .. مَا أَنْ يَصِحَّ تَبْرَهُ..
 مَعَدَنًا .. طَلَقًا لِفَيْضٍ وَ نَدَا..
 فِي الْوُجُودِ لَهُ تَلْقَى رَشْدًا
 صِرْ لَدَيْهِ بِخُضُوعٍ نَاصِيَتَهُ (۱)
 لَمْ تَرَمْ كَالِدَبِّ قِيدًا لِلْأَذَى
 .. تَجِدْ تَلْقَى الدَّمَارَ بِالطَّلَبِ..
 يُخْلِصُ يُنْقِذُكَ مِمَّا بَكَ
 خَارِجًا .. تَلْقَى نَجَاحًا وَ ظَفَرًا..
 أَبْكَ دَوْمًا فِي أَشَدِّ عِبْرَةٍ
 رَأْسَكَ عَمَّنْ هَذَاكَ لِلرَّشْدِ
 لَا تَتَيْنُ الدَّبَّ لَمَّا مِنْ جَزَعٍ
 .. وَ عَنِ الشُّعْبَانِ وَ السَّمِّ مَلَصَ..

(۲) کلمه کو و کو بالفارسیه يعبر بها عن صوت الفاخنة و هو بمعنى اين و اين-

نقد تو قلب است و نقد اوست کان
 کو و کو گو فاخنه شو سوی او
 در دهان ازدهائی همچو خرس
 از نظر بیرون کشاند مر ترا
 چونکه کوری سرمکش از راه بین
 خرس رست از درد چون فرباد کرد

(۱) فکر تو نقش است و فکر اوست جان
 (۲) او توئی خود را بجو در اوی او
 (۳) ور نخواهی خدمت ابنا، جنس
 (۴) بوکه امتادی رهاند مر ترا
 (۵) زاری می کن چو زورت نیست هین
 (۶) تو کم از خرسی نمی نالی ز درد

(۱) يَا إِلَهِي الْقَلْبَ ذَا مِثْلَ الْحَجَرِ
شَمْعًا أَجْعَلُهُ .. أَرْزُلْ عَنْهُ الْخَطَرَ..
حَسَنًا مِنْهُ الْخُضُوعَ وَالْأَنِينَ
أَجْعِلْ .. أَرْحَمَهُ يَعْلَمُ وَ يَقِينُ..

فی بیان قول السائل الاعمی انا امسك عمیین ارحمونى (۱)

(۲) كَانَ أَعْمَى قَالَ دَوْمًا فَلَأَمَانُ
أَنَا لِي عَمِيَانِ يَا أَهْلَ الزَّمَانِ
(۳) فَعَلَيْ رَحْمَتَيْنِ أَنْتَبِهُوا
أَفْضِلُوا .. دَوْمًا وَ لَا تَشْتَبِهُوا..
حَيْثُ عَمِيَيْنِ وَ جَدْتُ فِي الْوَسْطِ
أَنَا كُنْتُ .. قَالَ كَثْرًا ذَا النَّمَطِ..
(۴) لَهُ قَالَ الْخَلْقُ ذَا شَيْءٍ عَجَابُ
أَوْضَحِ الْعَمِيَيْنِ ذَيْنِ بِالْخِطَابِ
(۵) حَسَنًا جِدًّا لِأَنَّ فِيكَ الْعَمَى
وَاحِدًا نَنْظُرُ .. مَا مِنْهُ نَمَى..
فَالْعَمَى الثَّانِي أَظْهَرَهُ لَنَا
مَا هُوَ حَتَّى يَبِينَ عِنْدَنَا

(۱) الاول العمى البصرى و الثانى قبح الصوت كما ستعرفه بعداً -

(۱) ای خدا این سنگدلرا موم کن ناله اورا خوش و مرحوم کن

گفتنی نایبناى مسائل كه من دو كورى دارم مراد رحم كنيد

(۲) بود كورى كو همى گفت الامان
من دو كورى دارم ای اهل زمان
(۳) پس دو باره رحمتم آرید هان
چون دو كورى دارم ومن درمیان
(۴) از تعجب مردمان گفتند ليك
این دو كورى را بیان كن نيك نيك
(۵) زانكه يك كوريت مى بينيم ما
آن دگر كورى چه باشد وانما

- (۱) قَالَ صَوْتِي قُبِحَ مِنْبِي الْغِنَا
فَقُبِحَ الصَّوْتُ يَا هَذَا لِيَا
(۲) صَوْتِي الْمَكْرُوهُ كَانَ رَأْسَ مَالٍ
مِنْ قُبْحِ صَوْتِي حُبُّ الْأَنَامِ
(۳) فَقُبِحَ صَوْتِي أَيَّ مَكَانٍ
رَأْسَ مَالٍ الْحَقْدِ كَانَ وَالْغَضَبِ
(۴) فَعَلَى الْعَمِيِّينَ أَنْتُمْ رَحِمَكُم
مِثْلَ ذَا مَنْ مَالُهُ وَسِعَ أَبَدَ
(۵) فَبِذِي الشَّكْوَى لَهُ مِنْهُ ذَهَبٌ
وَعَلَى رَحْمَتِهِ الْخَلْقُ جَمِيعٌ
- كِرِهَ دَوْمًا .. بِهِ نِلْتُ الْغِنَا ..
وَالْعَمَى اثْنَانِ .. هُمَا بَانَا يِيَا ..
لِلْأَسَى وَالْكَدَرِ فِي كُلِّ حَالٍ
يَنْقُصُ بَعْضُهُمْ يَبْدُو مُدَامَ
وَصَلَ صَارَ لِي كُلُّ زَمَانٍ
وَالْأَسَى وَالْحُزْنَ أَنْوَاعَ الْكُرْبِ
مَرَّتَيْنِ اجْعَلُوا أَوْ فَضْلَكُمْ
أَوْسَعُوهُ .. كَرِّرُوا مِنْهُ الْمَدَدَ ..
قُبِحَ ذَاكَ الصَّوْتُ .. مَنْ بَغْضًا كَسَبَ ..
وَحِدَّوْا .. إِذْ ذَهَبَ الصَّوْتُ الشَّنِيعَ ..

- (۱) گفت زشت آوازم و ناخوش نوا
(۲) بانگ زشتم مایه غم میشود
(۳) زشت آوازم بهر جا که رود
(۴) بر دو کوری رحم را دو تا کنید
(۵) زشتی آواز کم شد زین گله
- زشت آوازی و کوری شد دو تا
مهر خاق از بانگ من کم میشود
مایه خشم و غم و کین میشود
اینچنین ناگنج را گنجا کنید
خلق شد بر وی برحمت يك دله

- (۱) حَسَنًا قَدْ فَعَلَ إِذْ سِرَّهُ لَهُمْ قَالَ .. أَذَاعَ أَمْرَهُ.. (۱)
 لُطْفَ صَوْتِ قَلْبِهِ الصَّوْتِ الْجَمِيلِ جَعَلَ .. أَسْعَدَ بِالْفَضْلِ الْجَزِيلِ ..
 (۲) وَاللَّذِي قَدْ كَانَ صَوْتُ قَلْبِهِ قَبِيحَ .. أَيْضًا .. نَائِيَّ عَنْ رَبِّهِ.. (۲)
 ذَا لَهُ الْعَمَى الْقَبِيحُ اثْنَيْنِ زَادَ سَرْمَدِيًّا .. مَا لَهُ فِي الْخَلْقِ هَادٍ..
 (۳) غَيْرَ أَنَّ مَنْ يَدُونِ عِلَّةٍ وَهَبُوا كَثْرًا يَوْفِقِ الْمُنِيَّةِ (۳)
 عَلَّمَهُمْ مِنْ فَوْقِ رَأْسِ قُبْحِهِ يَضَعُونَ يَدَهُمْ فِي نَجْوَاهِ

(۱) ای ذلک السائل فعل ملیحاً لما قال لهم سره ای أظهره فكان لطف صوت قلبه جعل صوته لطیفاً و ملیحاً قال تعالی فی سورة الحج فانها لا تعبی الابصار و لكن تعبی العلوب اللتی فی الصدور فاذا صح وصفها بالسمع و البصر صح وصفها بسائر صفات الحق تعالی من وجوده الادراکات فلما اعترف ذلک السائل عن أسرار قلبه بانه قبیح دل ذلک المعنی علی لطف قلبه فكان لطافة قلبه اعترافه بقبحه و جعلت شناعة صوته حسنا کذا قس علیه التائب و المتضرع و الملازم لاولیاء - (۲) ای و ذاک اللذی یکون صوت قلبه قبیحاً یکون له من العمی ثلاثة و هی عمی القول و عمی الفکر الفاسد و عمی الاخلاق کما کان للاعمی السائل عمی البصر و عمی الصوت فانه او لم یعترف لکان له عمی السر فتکون له وبعداً سرمدیاً ولكنه اعترف فدل اعترافه علی انه بصیر ببصر سریره و صح علیه الحکم بقول القائل لیس الاعمی من یمی بصره انما الاعمی من یمی قلبه - (۳) ای یمدون الوصف بانواع العمی و یخلصونه -

- (۱) کردنیکو چون بگفت او را ز را لطف آواز دلش آواز را
 (۲) وانکه آواز دلش هم بد بود آن سه کوری زشتی سرمد بود (۱)
 (۳) لیک وهابان که بی علت دهند بوکه دستی بر سر زشتش نهند

(۱) مقصود چونکه زنگار بر دل چیره شود هر چه از دل خیزد بد می آید داروی این کوری نیست مگر آنکه وهاب بی علت آنرا درمان دهد -

- (۱) حَيْثُ مِغْفَةُ الصَّوْتِ مَرْحُومًا غَدَاً
وَجَمِيعًا .. وَصَفَهُ اللَّيْلُ هَذَا ..
فَالْقُلُوبُ الصَّادِقَةُ مِثْلُ الْحَجَرِ
وَالْقَبِيحُ كَانَ مِنْ هَذَا الرَّفِيقِ (۱)
لِلْقَبُولِ لَمْ يَكْ .. فِي الذِّكْرِ قَالَ ..
.. مَا دُعَاءُ الْكَافِرِ إِلَّا ضَلَالٌ ..
(۲) هُمْ قَبِيحُ الصَّوْتِ هَدِيًّا فَقَدُوا (۲)
مَنْ هُمْ كَالْكَلْبِ كَانُوا شَرِبُوا
مِنْ دِمَائِ الْخَلْقِ فِيهَا رَغَبُوا
رَحْمَةً لِلْمُطْفِ فِيكَ ذَهَبًا
(۴) إِذْ أَنْبَأَ الدُّبَّ حُسْنًا جَلَبَا
وَالْأَنْبِيَاءُ لَكَ لَمَّا هَكَذَا
لَمْ يَكْ بِالْحَسَنِ جَرُّ الْأَذَى

(۱) قال تعالى في سورة الرعد و ما دعاء الكافرين الا في ضلال - (۲) الاية

في سورة المؤمنين و منها (ربنا اخرجنا منها فان عدنا فانا ظالمون اخسثوا فيها) اي
ابعدوا في النار قال ذلك عن لسان مالك -

- (۱) چونکه آواز خوش او مرحوم شد
زودل سنگین دلان چون موم شد
(۲) ناله کافر چه زشت است و شهیق
زان نمیگردد اجابت را رفیق
(۳) اخسثوا برزشت آواز آمده است
کوزخون خلق چون سگ بوده است
(۴) چونکه ناله خرس رحمت کش بود
ناله ات نبود چنین ناخوش بود

- (۱) فَمَعَ يُوسُفَ إِدْرِ أَنْ عَمِلْتُ
وَدَمَّ مَنْ مَالَهُ ذَنْبٌ أَكَلْتُ
(۲) تَبَّ وَقِيَّ مَالَهُ قَبْلًا قَدْ أَكَلْتُ
رُحَّ وَبِالنَّارِ أَكْرَاهُ الْكَيُّ غَدَا
خَلَقَ الذُّبِّيَّةَ .. الصَّفْوَ جِهَلْتُ ..
وَعَلَى الْغَيْبَةِ وَالْحَقِّ حَصَلْتُ ..
وَ إِذَا مَا عَتَقَ الْجُرْحُ مَلَلْتُ
لِلدَّوَاءِ الْآخِرِ أَمَّا بَدَا

فی بیان تتمه حکایه الدب و ذاک الابله الذی اعتمد علی صداقة الدب

- (۳) وَ مُدَّ الدُّبُّ مِنَ الثُّعْبَانِ قَدْ
مِنْ أَشَدِّ رَجُلٍ بَيْنَ الرِّجَالِ
(۴) مِثْلَ كَلْبِ الصَّحْبِ أَهْلِ الْكَهْفِ صَارَ
خَلْفَ ذَاكَ الصَّابِرِ عِنْدَ الْبَلَاءِ
خَلَصَ وَ الْكَرَمَ ذَاكَ وَ جَدَّ
وَأَنْتَهَى ذَاكَ السَّقَامَ وَالْمَلَالَ ..
لَا زَمَ الْخِدْمَةَ لَيْلًا وَ نَهَارَ
مَنْ لَهُ عَزَّ النَّظِيرُ فِي الْمَلَأِ .. (۱)

(۱) نسخه ثانیة - (شد ملازم در پی آن یار غار) - و بناء علی هذه النسخة
یلتحق هذا البيت بالبيت الاول و یحذف البيت الثانی المذكور -

خَلْفَ ذَاكَ صَاحِبِ الْغَارِ وَ مَنْ لَهُ قَدْ عَزَّ الْمَثِيلُ فِي الزَّمَنِ

- (۱) دانکه بایوسف تو گرگی کرده ای باز خون بیگناهی خورده ای
(۲) توبه کن وز خورده است فراغ کن ور جراحت کهنه شد رو داغ کن

تتمه حکایت خرس و آن ابله که بر وفای او اعتماد کرده بود

- (۳) خرس هم از اژدها چون وارheid وان کرم زان مرد مردانه بدید
(۴) چون سگ اصحاب کف آن خرس زار شد ملازم در پی آن بردبار

- (۱) ذَٰلِكَ الْمُسْلِمُ مِنْ سَقَمِ بَدَا
حَارِسًا بِالْقَلْبِ وَ الرُّوحِ مُدَامًا
(۲) ذَٰلِكَ الْعَاقِلُ إِذْ فِيهِ عَبْرَةٌ
يَا أَخِي ذَا الدُّبِّ مَا كَانَ لَكَ
(۳) لَهُ قَالَ الْقِصَّةَ مِنْهُ ذَكَرَ
قَالَ يَا أَبَلَهْ إِحْذَرْ لَا تَضَعْ
(۴) إِنْ وَدَّ الْأَبَلَهْ عِنْدَ النَّظَرِ
فِي كُلِّ حِيلَةٍ أَوْ سَبَبٍ
(۵) قَالَ وَ اللَّهُ لِي هَذَا حَسَدٌ
لَمْ لِلدُّبِّيَّةِ فِيهِ نَظَرْتُ
- بِهِ رَأْسًا وَضَعَ الدُّبُّ غَدَاً
.. لَهُ مِنْ شَوْقِ عَرَاهُ وَ غَرَامِ..
سَمَّلَ حَالَهُ وَ الْأَمْرَ اخْتَبَرَ
هُوَ كَالْعَبْدِ يَكُونُ عِنْدَكَ
خَبَرَ الثُّعْبَانِ مَا مِنْهُ صَدْرُ
فَوْقَ دُبِّ قَلْبِكَ تَلْقَى الْجَزَعُ
مِنْ خِصَامٍ لَهُ أَدْنَى وَ أَمْرُ
تَعْلَمُ صَدُّ لَهُ لَا تَقْرَبِ
قَالَ لَوْ لَا الْحَسَدُ فِيهِ وَجَدُ
حَبَهُ وَ الْخِدْمَةَ انْظُرْ مَا قَدَرْتُ

- (۱) آن مسلمان سر نهاد از خستگی
(۲) آن یکی بگذشت و گفتش حال چیست
(۳) قصه واگفت از حدیث ازدها
(۴) دوستی ز ابله بتر از دشمنی است
(۵) گفت والله از حسودی گفت این
- خرس حارس گشت از دلبستگی
ای برادر مرا این خرس کیست
گفت بر خرسی منه دل ابلها
او بهر حيله که دانی راندنی است
ورنه خرسی چه انگری این مهرین (۱)

(۱) یعنی صفت خرسی خرس را چه بینی مهری که او با من دارد به بین بنا بر این هوکاه چنین امر خوب را انکار میکنی البته از راه حسد خواهد بود و نه او را تجلیل می کردی -

(۱) قَالَ حُبُّ الْبُلْهَةِ مَكْرٌ وَ خِدَاعٌ
 إِنَّ هَذَا الْحَسَدَ مِنْبِي يَفُوقُ
 (۲) فَكَذًا مِنْبِي هَلُمَّ الدُّبُّ ذَا
 أَبَدًا لِلدُّبِّ لَا تَخْتَرِ وَلَا
 (۳) قَالَ إِذْهَبْ يَا حَسُودُ وَ اَعْمَلِ
 قَالَ شُغْلِي ذَا وَلَكِنْ حَظًّا
 (۴) يَا شَرِيفُ لَسْتُ مِنْ دُبِّ اَنَا
 كَبِي اَنَا دَوْمًا اَكُونُ خَلًّا
 (۵) فَعَلَيْكَ قَلْبِي كَمْ رَجَفَا
 مَعَ مِثْلِ الدُّبِّ ذَا لِلْأَجْمَةِ
 (۶) أَبَدًا قَلْبِي هَذَا مَا رَجَفَ
 كَانَ هَذَا النُّورُ لِلْحَقِّ الْأَجَلُ

مَنْحَ جَرِّ خِصَامًا وَ نِزَاعُ
 حُبِّه.. ذَا الْقَوْلِ مِنْكَ لَا يَرُوقُ..
 أَبَعْدُ.. إِحْذَرُ مِنْهُ مَكْرًا وَ اَذَى..
 تَتْرِكُ الْجِنْسَ لَكَ فِي ذَا الْمَلَا
 شُغْلَكَ.. مَا تَجَهَّلُ لَا تَفْعَلُ..
 غِيَبَ مِنْكَ.. وَ بَانَ جَهْلَكَ..
 بِالْأَقْلِ اَتْرَكْهُ أَنْتَ زَمْنَا
 وَ لِدُبِّ لَا تُضَيِّعْ عَقْلَكَ
 مِنْ خِيَالٍ وَ لِفِكْرِ شَغْفَا
 لَا تَرَحُ.. وَ اَحْذَرُ خَطِيرَ الْأَزْمَةِ..
 عَمَشًا.. كَلَّا وَ لَا لُونِي اِنْخَطَفُ..
 لَا لِدَعْوَى وَ مُجُونٍ وَ هَزَلُ

(۱) گفت مهر ابلهان عشوه ده است
 (۲) ای بیا با من بران این خرس را
 (۳) گفت رور و کار خود کن ای حسود
 (۴) من کم از خرسی نباشم ای شریف
 (۵) بر تو دل می لرزد ز اندیشه ای
 (۶) این دلم هرگز نلرزد از گراف

این حسودی من از مهرش به است
 خرس را مکن زین مهل هم جنس را
 گفت کارم این بد و بخت نبود
 ترك او کن تا منت باشم حریف
 با چنین خرسی مرو در بیشه ای
 نور حق است این نه دعوی و نه لاف

- (۱) فَأَنَا الْمُؤْمِنُ فِي نُورِ الْإِلَهِ
إِنْتَبِهْ وَبِكَ كَثِيرًا وَاهْرَبِ
(۲) كُلُّ ذَا قَالَ وَمِنْهُ مَا دَخَلَ
إِنْ سَوْءَ الظَّنِّ سَدًّا مُحْكَمًا
(۳) مَسَكَ مِنْهُ الْيَدَ وَالْيَدَ جَرَّ
أَنَا رُحْتُ حَيْثُ لَسْتُ لِي أَبْدُ
(۴) قَالَ رُحْ أَنْتَ عَلَيَّ لَا تَصِرْ
فَقَلِيلًا أَنْتَ يَا رَبَّ الْفُضُولِ
(۵) كَرَّرَ الْقَوْلَ لَهُ إِنِّي أَنَا
كَانَ لُطْفًا لَكَ لَوْ خَلْفِي تَسِيرُ
(۶) قَالَ نَعْسَانُ أَنَا عَيْنِي أَذْهَبِ
أَخِرَ الْأَمْرِ لَهُ قَالَ الصَّدِّيقُ
- نَاظِرٌ .. أَهْدَيْتَ دَوْمًا بِهْدَاهُ ..
مِنْ مَحَلِّ النَّارِ ذَاتِ اللَّهَبِ
أَبْدَأَ فِي السَّمْعِ شَيْئًا مَا امْتَثَلَ
كَانَ لِلْمَرْءِ .. وَلَيْلًا مُظْلِمًا ..
مِنْهُ قَالَ لَهُ لَمَّا أَنْ غَدَرَ
أَنْتَ بِالْخِلِّ الْوَفِيِّ ذِي الرَّشْدِ
بِالشَّفِيقِ وَ لِمَا فِي كِيدِ
أُظْهِرِ الْمَعْرِفَةَ الْأُولَى الْعُدُولِ
لَسْتُ بِالْخَصْمِ لَكَ أَتُبْغِي الْعَنَا
مَا شِئًا وَ الْعَاقِلِ الْخُبْرَ تُصِيرُ
خَلْنِي وَحْدِي وَلِي لَا تَصْحَبِ
أَتَّبِعْ كُنْ لِي رَفِيقًا فِي الطَّرِيقِ

هان و هان بگریز از این آتشکده
بدگمانی مرد را سدی است زفت
گفت رفتم چون نه ای یار رشید
بوالفضولا معرفت کمتر تراش
لطف باشد گر بیانی در پیم
گفت آخر یار را منقاد شو

(۱) مؤمنم بنظر بنورالله شده
(۲) اینهمه گفت و بگوشش در نرفت
(۳) دست او بگرفت و دست از وی کشید
(۴) گفت رو با من تو غمخواره مباش
(۵) باز گفتش من عدو تو نیم
(۶) گفت خواستم مرا بگذار رو

- (۱) لَتَمَامَ فِي لَوَاذِ مُقْبِلِ
(۲) وَقَعَ مِنْ جِدِّهِ ذَا الرَّجُلِ
غَضِبَ مِنْهُ لَهُ الْوَجْهَ أَدَارِ
(۳) اَنْ هُوَ الْقَتَالِ بِالْقَوْلِ قَصْدُ
اَمْ هُوَ وَقَادَنَارِ وَطَيْسُ
(۴) اَوْ مَعَ اَحْبَابِهِ شَرْطًا عَقْدُ
(۵) مِنْ جَلِيسِي ذَا اَمِ الْمَكْرِ حَسَدُ
وَ بِمِثْلِ ذَا يَجِدُ فِي الْعَمَلِ
(۶) اَبَدًا مَا وَرَدَ ظَنُّ حَسَنُ
- فِي جَوَارِ صَاحِبِ الْقَلْبِ الْوَلِيِّ (۱)
فِي خِيَالِ وَ عَرَاهُ الْوَجَلَ
سَيِّئُ الظَّنِّ بِهِ لَا بِاخْتِيَارِ
دَمِي يُهْرِيقُ لِي الْمَوْتَ اَعَدُ
سَائِلُ طَمَاعُ ذُو حِطِّ تَعْيَسُ
اَنْ اِلَيَّ خَوْفًا يُبَيِّنُ وَ نَكَدُ
اَضْمَرُ مِنْ حُبِّ خِلِّي الْمُعْتَمَدُ
لِي وَ الشُّغْلِ لِكَيِّ الْقِي الْفَشَلُ
لَهُ فِي الْخَطَرِ مِنْ خُبْتِ اَكُنْ

(۱) نسخه ثانیة - فی جوار الخل ذی القلب الولی -

- (۱) تا به خسبی در پناه مقبلی
(۲) در خیال افتاد مرد از جد او
(۳) کین مگر قصد من آمدخونی است
(۴) یا گرو بسته است با یاران بدین
(۵) یا حسد دارد ز مهر یلر من
(۶) خود نیامد هیچ از خبت سرش
- در جوار دوستی صاحب‌دلی
خشم‌گین شد زو بگردانید رو
یا طمع دارد گدائی و توئی است
که بترساند مرا زین همنشین
کاینچنین جد میکند در کار من
یک گمان نیک اندر خاطرش

- (۱) كُلُّ ظَنٍّ حَسَنٍ مِنْهُ انْحَصَرَ
 مَرَّةً بِالْذَّبِّ وَ الْخِلِّ اعْتَبَرَ
 لَمْ يَلْقَ ذَا غَيْرَ أَنَّ الذَّبَّ كَانَ
 جِنْسُهُ... وَالْجِنْسُ بِالْجِنْسِ اسْتَعَانَ...
 (۲) وَمِنْ الْكَلِمَةِ الْمَرْءُ الْخَيْرُ
 تَهْمَةٌ أَوْدَعَ وَ الذَّبُّ الْحَقِيرُ
 خَالَ أَهْلَ الْعَدْلِ وَالْحَبِّ اعْتَقَدَ
 بِهِ وَ الْخِلُّ لَهُ دَوْمًا أَعَدَّ

قول سیدنا موسی (ع) لعابد العجل و الساجد له بان ذلك الخيال
 اللذی تفکرت من این کان

- (۳) قَالَ مُوسَى لِلَّذِي الْعَجَلُ عَبْدٌ
 بِالْخِيَالِ سَكَّرَ دَوْمًا سَجَدَ
 يَا قَبِيحَ الْفِكْرِ يَا مَنْ مِنْ ضَلَالٍ
 وَ شِقَاءٍ كَانَ سَكَّرًا الْخِيَالُ
 (۴) مِائَةً شَكَّ لَكَ فِيمَا أَنَا
 بِهِ أُرْسِلْتُ لِخَلْقِ الدُّنَا
 مَعَ مِثْلِ الْخَالِقِ هَذَا الْجَمِيلُ
 فِيَّ وَ الْبُرْهَانِ أَوْ نَصِّ الدَّلِيلِ

- (۱) ظن نیکش جملگی بر خرس بود
 او مگر مر خرس را هم جنس بود
 (۲) عاقلی را از سگی تهمت نهاد
 خرس را دانست اول مهر و داد

گفتن موسی گویا اله پرست را که این خیال اندیشی تو از گجاست

- (۳) گفت موسی با یکی مست خیال
 کای بداندیش از شقاوت و از ضلال
 (۴) صد گمانت بود در پیغمبریم
 با چنین برهان و این خلق کریم

- (۲) مِائَةُ الْآفِ الْآفِ مُعْجَزُهُ
مِنْ بِيٍّ أَنْتَ .. رَأَيْتَ مُحَرَّزَهُ ..
لَكَ زَادَتْ مِائَةُ شَكٍّ وَظَنٍّ
وَخِيَالٍ لَكَ فِي مَرِّ الزَّمَنِ
(۲) فَمِنْ الْوَسْوَاسِ دَوْمًا وَالْخِيَالِ
أَنْتَ صِرْتَ ضَيْقًا فِي كُلِّ حَالٍ
فَطَمَنْتَ مُنْكَرًا فِيمَا أَنَا
بِهِ أُرْسِلْتُ لَكَ الْخُلُقُ دَنَى
(۱) فَالْغُبَارَ أَنَا لِلْبَحْرِ عِيَانٍ
قَدْ أَثَرْتُ وَبِهِ ذَاكَ الزَّمَانُ (۱)
مِنْ عَدَاءٍ مَنْ لِفِرْعَوْنَ أَنْتَمَى
قَدْ خَلَصْتُمْ .. وَفَقَ أَمْرٍ لِلْسَمَاءِ ..

(۱) اشاره الى الاية فى سورة طه و لقد او حينما الى موسى أن أسر بعبادى فاضرب لهم طريقاً فى البحر يساً لا تخاف دركا و لا تخشى فاتبعهم فرعون بجنوده فعشيهم من اليم ما غشيهم و اضل فرعون قومه و ما هدى -

- (۱) صد هزاران معجزه دیدى ز من
صد خیالت میفزود و شک و ظن
(۲) از خیال و وسوسه تنگ آمدى
طعن بر پیغمبریم میزدى
(۳) گرد از دریا بر آوردم عیان
تا رهیدید از شر فرعونیان (۱)

(۱) اشاره است باینکه موسى با بنی اسرائیل هجرت کرده بود و فرعون بالشکر خود از عقب بآنها رسید موسى عصای خود را بر رود نیل افکند آب شکافته شد راه بر زمین نمایان گردید بنو اسرائیل از این راه نجات یافته و بر فرعون و لشکرش بر هم شد -

- (۱) مِنْ سَمَاءِ الْجُودِ كَأْسٌ وَخُوانٌ
 مِنْ دُعَائِي النَّهْرُ فَاضٌ مِنْ حَجَرٍ
 (۲) ذَا وَ مِثْلُ مِائَةٍ مِنْهُ وَ مِنْ
 أَكْثَرَ مِنْهُ فَيَا بَارِدُ لَمْ
 (۳) صَوَّتَ مِنْ سِحْرِهِ الْعِجْلُ بِأَنْ
 (۴) فَلَاكَ الْأَوْهَامُ هَذِي السَّيْلُ قَدْ
 أَرْبَعِينَ سَنَةً جَاءَ عِيَانُ (۱)
 .. وَ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ عَيْنًا أَنْفَجَرَ..
 مَا هُوَ بِالْحَرِّ وَ الْبَرْدِ قُرْنُ
 يَنْقُصُ الْوَهْمُ لَكَ مِمَّا أَلَمْ
 قَدْ سَجَدْتَ أَنْتَ لِي الرَّبُّ الْحَسَنُ (۲)
 أَذْهَبَ وَالنُّومُ فِي عَقْلِ بَرْدٍ (۳)

(۱) الشطر الاول مقتبس من قوله تعالى في سورة البقرة و انزلنا عليكم المن و السلوى و الثانى من قوله تعالى و اذا استسقى موسى لقومه فقلنا اضرب بعصاك الحجر فانفجرت منه اثنتا عشرة عينا قد علم كل اناس مشربهم- (۲) اراد بالعجل عابد العجل و هو السامرى الذى قال عنه تعالى فكذا لك القى السامرى عجلاً جسداً له خوار فقالوا افلا يرون ان لا يرجع قولاً و لا يرد جواباً و لا يملك لهم ضراً و لا نفعاً فنسى - اى نسيه موسى و ذهب يطلبه عند الطور او فنسى السامرى اى ترك ما كان عليه من اظهار الايمان الالية فى سورة طه - (۳) اى توهماتك اذهبت اعتقادك فى و فى رسالتى رأساً واحداً مع اذعانك و علمى انى حق و ما جئت به حق تعلمها فى العجل مع علمك انك هو الذى صنعه بيدك و اذهب النوم عقلك البارد و صرت ابله غافلاً -

- (۱) ز آسمان چل ساله کاسه و خوان رسید
 (۲) این دو صد چندین و چندین گرم و سرد
 (۳) بانگ زد گو ساله ای از جادومى
 (۴) آن توهمات را سیلاب برد
 وز دعایم جوی از سنگی دوید
 از توای سرد آن توهم کم نکرد
 سجده کردی که خدای من توامى
 زیر کی باردت را خواب برد

سَيِّءَ الظَّنِّ بِهِ أَوْ تَعْتَبِرَ
هَكَذَا تُشْنِي .. وَ تُخْفِي لُبًّا ..
لَمْ يَجِءْ .. أَوْ مِنْ فَسَادٍ وَضَلَالٍ ..
لِلْخَنَاءِ مَالٌ .. وَ بِالْجَهْلِ اقْتَرَنَ ..
هُوَ حَتَّى الْخَالِقِ اللَّهِ الْقَدِيرِ
فِي رُبُوبِيَّةٍ عِجَلٍ قَدْ خُلِقَ
مَا لَكَ فِي ذَا وَ أَدْنَى غَفْلَةٍ
بِالرُّبُوبِيَّةِ ذَا الْمِجَلِّ الْحَقِيرِ
قَدْ أَتَيْتَ قُلْتَ فِي حَقِّي الْجُرَافِ
قَدْ سَجَنْتَ وَ رَكَنْتَ لِلْبَوَارِ
عَادَ مِنْ جَهْلٍ بِكَ يَا مُمْتَرِي

(۱) ذَهَبَ أَيْضًا لَكَ لِمَ لَا تَبْصُرَ
يَا قَبِيحَ الْوَجْهِ كَيْفَ رَأْسُكَ
(۲) كَيْفَ مِنْ تَزْوِيرِهِ مِنْكَ الْخِيَالِ
سِحْرِهِ الْمُغْرِي بِهِ الْحَقْمِيُّ وَمَنْ
(۳) يَا كِلَابَ السَّامِرِيِّ مَنْ يَصِيرُ
(۴) فِي الدُّنَا يَنْحَتُ كَيْفَ الْمُتَفِقِ
صِرَتْ قَلْبًا وَاحِدًا مِنْ شُبْهَةٍ
(۵) أَبْدَعُوْنِي وَ يَكْذِبْ هَلْ جَدِيرُ
أَنْتَ فِي إِرْسَالِي كَيْفَ الْخِلَافِ
(۶) مِنْ حِمَارِيَّتِكَ أَنْتَ لِلْحِمَارِ
عَقْلُكَ صَيْدًا لِسِحْرِ السَّامِرِيِّ

چون نهادی سرچنان ای زشت خو
و از فساد سحر احمق گیر او
کو خدایم بر ترا شد در جهان
وز همه اشکالها عاقل شدی
در رسولی ام تو چون کردی خلاف
گشت عقلت صید سحر سامری

(۱) چون نبودی بد گمان در حق او
(۲) چون خیالات نامد از تزویر او
(۳) سامری خود که باشد ای سگان
(۴) در خدایم گاو چون یکدل شدی
(۵) گاو می شاید خدایم را بلان
(۶) پیش کاوی سجده کردی از خری

- (۱) فَعَلَىٰ ذَا الْعَقْلِ مَا كَانَ انْتَحَبَ
مِثْلَكَ الْمَعْدُنَ لِلْجَهْلِ لَزِمَ
(۲) سَرَقَ عَيْنَكَ مِنْ نُورِ سَفَرٍ
هَـا هُوَ الْجَهْلُ الْكَثِيرُ وَالضَّلَالُ
(۳) صَاحَ عِجْلُ الذَّهَبِ مَا ذَا ذَكَرَ
كُلُّ هَذَا الْحَبِّ وَالْمِيلِ فَهَمَّ
(۴) أَعْجَبَ مِنْ ذَلِكَ الْعَيْنُ كَثِيرُ
(۵) يَقْبَلُ الْحَقُّ فَمَا لِلْبَاطِلِينَ
كَانَ بِالْمَحْبُوبِ مِنْهُمْ عَاطِلُ
- لَكَ قَدْ لَاقَ الْبَصَاقُ بَلَّ وَجَبَ
قَتَلَهُ .. حَقًّا جَزَاءً لَوْ عُدِمَ ..
لِلَّأَلِهِ ذِي الْجَلَالِ وَالْقَدَرِ
.. لَكَ قَدْ رَاقَ الدَّمَارُ وَالْوَبَالُ ..
آخِرَ الْأَمْرِ وَالْحَقِّ ظَهَرَ
عَبْدُوهُ شَاكِرِينَ فَعَلِمَهُ (۱)
لِي رَأَتْ لِيَكُنْ مَتَى كُلُّ حَقِيرٍ
جَلَبَ الْبَاطِلُ مَا لِلْعَاطِلِينَ
.. هَكَذَا الْجِنْسُ لِجِنْسٍ مَا ثُلَّ ..

(۱) - (رغبت شکفت) ای لهذا العقی غبه عجیبه فی عبادتی و ترجم له بالمعنی -

- (۱) شه بر آن عقل و گزینش که تراست
(۲) چشم دزدیدی ز نور ذوالجلال
(۳) کاو زرین بانک زد آخر چه گفت
(۴) زان عجب تردیده ای از من بسی
(۵) باطلان را چه رباید باطلی
- چون توکان جهل را کشتن سزااست (۱)
اینت جهل وافر و عین ضلال
کاحمقان را اینهمه رغبت شکفت
لیک حق را کی پذیری هر خسی
عاطلان را چه خوش آید عاطلی

(۱) شه کلمه ای است که در هنگام نفرت و کراهیت از چیزی گویند -

- (۱) حَيْثُ أَنَّ كُلَّ جِنْسٍ جَلَبَا
وَمَتَى الْعَجَلُ لَهُ الْوَجْهَ أَدَار
جَنَسَهُ بِالطَّبْعِ فِيهِ رَغْبَا
لِلْعَفْرِ نِي الْفَحْلِ أَوْ نَحْوَهُ صَار
(۲) وَمَتَى الذَّئْبُ بِعَشْقِ يُوسُفِ
بِسُوءِ مَكْرٍ لَهُ حَتَّى بَذَا
جَاءَ أَوْ حُسْنًا عَرَاهُ يَصْطَفِي
يَغْنَمُ أَكْثَهُ يُؤْلِيهِ الْأَذَى
(۳) إِذْ مِنْ الذَّئْبَةِ قَدْ خَرَجَا
مِثْلَ كَلْبِ الصَّحْبِ أَهْلِ الْكَهْفِ صَار
مَحْرَمًا صَارَ وَ لَأَقَى الْفَرَجَا
مِنْ بَنِي آدَمَ .. كَمْ زَادَ فَخَارُ..
(۴) كَأَبِي بَكْرٍ لِأَنَّ مِنْ أَحْمَدِ
قَالَ هَذَا لَيْسَ وَجْهَ كَاذِبٍ
أَخَذَ رِيحًا وَ بِالنُّورِ هُدًى (۱)
.. صَادِقٌ لِلْحَقِّ دَوْمًا نَادِب..
(۵) حَيْثُ مَا كَانَ أَبُو جَهْلٍ كَمَنْ
هُمُ صَحْبُ .. الْمَرَضِ أَوْ أَهْلُ فَن..
مَاءَ مُعْجَزَةٍ شَقَّ الْقَمَرُ
نَظَرَ مَا صَدَقَ .. عَنْهَا غَدَرُ..

(۱) نسخه ثانیة - نشق ربعاً -

- (۱) زانکه هر جنسی رباید جنس خود
(۲) گرگ بر یوسف کجا رو آورد
(۳) چون زگرگی وارهد محرم شود
(۴) چون ابو بکر از محمد برد بو
(۵) چون نبید بوجهل از اصحاب درد
گاو سوی شیر نر کی رو نهد
جز مگر از مکر تا او را خورد
چون سک کھف از بنی آدم شود
گفت هذا لیس وجه کاذب
دید صد شق قمر باور نکرد

- (۱) فَمَرِيضٌ أَزْمَنَ فِيهِ الْمَرَضُ خَزِيئَةُ زَادَ لَهُ بَانَ الْغَرَضُ
 قَدْ سَتَرْنَا الْحَقَّ عَنْهُ مَا اسْتَتَرَ .. صِدْقُهُ كَالشَّمْسِ فِي الْكَوْنِ اشْتَهَرَ.. (۱)
- (۲) مَنْ هُوَ الْجَاهِلُ مِنْ سَقَمٍ بِهِ بِالْبَعِيدِ عَنْ وَصَالِ رَبِّهِ
 كَمْ لَهُ السِّرُّ ابْنًا وَهُوَ لَمْ يَرَهُ مِنْ سَقَمٍ فِيهِ أَلَمْ
 (۳) فَمِرَاتُ الْقَلْبِ حَقٌّ أَنْ تَبَيَّنَ بِالصِّفَاءِ كَيْ يَعْلَمَ وَ يَقِينَ
 تَنْظُرُ لِلصُّوَرِ فِيهَا الْحَسَنَ وَ الْقَبِيحَ.. لَا يَغِشَّ أَوْ دَرَنَ..

فی بیان قول النصیحه من ذلك الناصح الى المغرور بعد مبالغته فی

نصیحه مغرور ذاك الدب

- (۴) ذَلِكَ الْمُسْلِمُ لِلْأَبْلَهِ قَدْ تَرَكَ مِنْ غَضَبٍ فِيهِ اتَّقَدَّ
 قَائِلًا لَا حَوْلَ تَحْتَ شَفَتِهِ ثُمَّ رَاحَ مُعْجَبًا مِنْ صِفَتِهِ

(۱) قوله فی الاصل (ز بام افتاد طشت) ضرب مثل یقال فلان وقع طسته من السطح کنایة عن کمال شهرته بالفضاحة -

- (۱) دردمندی کش ز بام افتاد طشت زو نهان کردیم حق پنهان نه گشت
 (۲) وانکه جاهل بود از دردش بعید چند بنمودیم و او آن را ندید
 (۳) آینه دل صاف باید تادر او و اشناسی صورت زشت از نکو

ترك گفتن آن مرد ناصح بعد از مبالغه پند «مغرور خرم را

- (۴) آن مسلمان ترك او کرد و بتفت زیر لب لا حول گویان باز رفت

- (۱) قَالَ إِذْ كَانَ لِنُصْحِي وَالْجِدَالِ وَ لَجْدِي مُحْكَمًا مِنْهُ الْخِيَالِ
 (۲) يُؤَلَّدُ فِي قَلْبِهِ صَارَ طَرِيقُ نُصْحِي الْمَسْدُودَ وَهُوَ لَا يُفِيقُ
 أَمَرَ أَعْرَضَ عَنْهُمْ بِالْمُتَّبِعِ صَارَ مَا لَا قُوَا لِنُصْحِ وَرَعِ (۱)
 (۳) فَالِدَوَاءِ إِذْ لَكَ فِيهِ السَّقَمُ قَدْ أَزَادَ نُورَكَ مِنْهُ إِذْ لَهُمْ (۲)
 فَعَلَى الطَّالِبِ قُصَّ الْقِصَّةَ عَبَسَ أَقْرَأَ وَ تَوَخَّى الْهِصَّةَ

(۱) قال تعالى فى آخر سورة السجدة و يقولون متى هذا الفتح ان كنتم صادقين قل يوم الفتح لا ينفع اللذين كفروا ايمانهم و لا هم ينظرون فاعرض عنهم و انتظر انهم منتظرون - (۲) قال تعالى عبس و تولى ان جاءه الاكعمى) و هو عبد الله بن ام مكتوم فقطعه عما هو مشغول به ممن يرجوا اسلامه من اشراف قريش اللذى هو حريص على اسلامهم ولم يدر الاعمى انه مشغول بذلك فناداه علمنى مما علمك الله فانصرف النبى الى بيته فعوتب فى ذلك بما انزل فى هذه السورة فكان بعد ذلك يقول له اذا جاء مرجباً بمن عاتبنى فيه ربي و يبسط له ردائه (و ما يدريك لعله يزكى او يذكر فتنفعه الذكرى اما من استغنى فانت له تصدى و ما عليك الا يزكى و اما من جاءك يسمى و هو يخشى فانت عنه تلهى) قال فى الشفاء فى فضل الرد على من اجاز عليهم الصغائر و اما قوله (عبس و تولى) الاية ليس فيه اثبات ذنب له (ع) بل اعلام الله تعالى ان ذلك المتصدى له ممن لا يزكى و ان الصواب والاولى لك ما لو كشف لك حال الرجلين الاقبال على الاعمى و فعل النبى (ص) ما فعل و تصديه لذلك الكافر كان طاعة لله و تبليفاً عنه لا معصية و ما قصه الله تعالى عليه أعلاماً بحال الرجلين و توهين امر الكافر عنده والاشارة الى الاعراض عنه بقوله و ما عليك الا يزكى آه -

- (۱) گفت چون از جد و بندم و از جدال در دل او بیش می زاید خیال
 (۲) پس ره بند و نصیحت بسته شد امر اعرض عنهم پیوسته شد
 (۳) چون دوايت میفزاید درد پس قصه بر طالب بگو بر خوان عبس

- (۱) إِذِ اتَى الْأَعْمَى وَلِلْحَقِّ طَلَبُ
لَا يَرُوقُ لَكَ جَرَحَ صَدْرِهِ
(۲) فَحَرِيصٌ أَنْتَ أَنْ تَهْدِيَ الْكِبَارَ
يَتَلَقَّوْا الْعِلْمَ مِمَّنْ قُدِّمُوا
(۳) أَحْمَدٌ أَنْتَ رَأَيْتَ فِي الدُّنَا
(۴) لِلْكَلامِ اسْتَمَعُوا طِبْتَ لَعَلَّ
يَنْصُرُونَ جَيِّدًا فَوْقَ الْعَرَبِ
(۵) إِنَّ هَذَا الْصِّيتَ سَامِي الْقُدْرَةِ
فَعَلَى دِينِ الْمُلُوكِ فِي الزَّمَنِ
- فَلِفَقْرٍ لَمْ فِيهِ وَ نَصَبُ
لَا وَ لَا الرَّدْعُ لَهُ عَنْ أَمْرِهِ
كَيَّ عَوَامُ الْخَلْقِ سِرًّا وَ جِهَارًا
..فَهُمْ كَانُوا مَنَارًا لَهُمْ..
مِنْ مُلُوكِ الْأَرْضِ قَوْمًا زَمَنًا (۱)
ذَا الْكِبَارِ الدِّينَ عِلْمًا وَ عَمَلًا
هُمْ وَ الْأَحْبَاشَ سَادُوا بِالرَّتَبِ
مِنْ تَبُوكٍ عَبَرِ وَ الْبَصْرَةِ
كَانَتْ النَّاسِ وَ قَفَّتْهُمْ بِفَنِّ

(۱) قوله فی الاصل (که بوك) مرکبة من که للبيان و بوك بضم الباء العربية

الموحده معناها لعل مصروفة الى البيت الثاني (ابن ريسان يار دين گردند خوش) -

بهر فقر او را نشايد سينه خست

تا بيا موزند علم از سروران

مستمع گشتند گشتی خوش که بوك

بر عرب اينها سرند و بر حبش

زانکه الناس علی دين الملوك

(۱) چونکه اعمی طالب حق آمده است

(۲) تو حریصی بر رشاد مهتران

(۳) أحمد! دیدی که قومی از ملوک

(۴) ابن ريسان يار دين گردند خوش

(۵) بگنرد اين صيت از بصره و تبوك

- (۱) مِنْ ضَرِيرٍ مُهْتَدِيٍّ مِنْ ذَا السَّبَبِ
 وَجَهَكَ دَوَّرْتَ ضِغْتَ مَنْ غَضَبُ
 قَلَّ مَا يُوْجَدُ أَوْ يُتَّبَعُ
 لَكَ فَاذْهَبْ عَنِّي الْحَالِ سَرِيعُ
 لِي صِرْتَ لَسْتَ تَدْرِي مَا لَزِمُ
 قَدْ ذَكَرْتُ لَا يَحْرِبُ وَشَغَبُ
 عِنْدَ رَبِّ الْعِزَّةِ الْحَيِّ الْقَدِيرُ
 ..لَيْسَ لِلْمُصَوَّرَةِ مِنْ قَدَرٍ يَسِيرُ..
 مَعْدَنًا مُخْتَلِفًا فِيمَا بَدَتْ
 مِائَةُ الْأَلْفِ مِائَةُ مَعْدَنٍ
 ..عِنْدَ أَهْلِ اللَّبِّ كَانَ وَالطَّرِيقُ.. (۱)
 لِلْمُحَاسِنِ.. هَبْ صَفَى مِنْ دَرَنِ..
- (۲) أَنْ يَهْدِي الْفُرْصَةَ ذَا الْمَجْمَعِ
 أَنْتَ مِنْ أَصْحَابِنَا الْوَقْتُ وَسَمِعُ
 (۳) فَبِوَقْتٍ ضَيْقٍ لِي مُزْدَحِمُ
 أَنَا ذَا النَّصْحِ لَكَ لَا عَنْ غَضَبِ
 (۴) أَجْمَدُ ذَا الرَّجُلِ الْفَرْدُ الضَّرِيرُ
 فَاقَ الْآلِفَ قَيَّصَرَ الْآلِفَ وَزِيرُ
 (۵) أَصَحِّ وَأَذْكَرُ قَوْلَ النَّاسِ غَدَتْ
 مَعْدَنٌ كَانَ سَمَى بِالثَّمَنِ
 (۶) مَعْدَنٌ يَخْفِي لِلْعَلِّ وَغَثِيقُ
 أَحْسَنُ مِنْ أَلْفِ أَلْفِ مَعْدَنٍ

(۱) کذا عبدالله بن ام مكتوم الضرير احسن و افضل عند الله من مائة الوف معدن

کفر و نفاق و سببه (احمددا اينجا ندارد مال سود) -

رو بگردانیدی و تنگ آمدی
 تو ز یارانی و وقت تو فراخ
 این نصیحت میکنم نه از خشم و جنگ
 بهتر از صدقیصر است و صد وزیر
 معدنی باشد فزون از صد هزار
 بهتر است از صد هزاران کان مس

(۱) زین سیب تواز ضریر مهتدی
 (۲) کاندرا این فرصت که افتد این مناخ
 (۳) مزدحم میگرددیم در وقت تنگ
 (۴) احمددا نزد خدا این يك ضریر
 (۵) یاد الناس معادن هین بیار
 (۶) معدن لعل و غقیق مکنس

- (۱) أَحْمَدُ لِلْمَالِ لَا نَفْعَ هُنَا
وَلَا يَعْشَقُ وَ سَقَامٍ وَ وَجَعٍ
(۲) لَوْ أَتَى أَعْمَى لَهُ قَلْبٌ مُنِيرٌ
أَعْطَاهُ فَالْنَّصْحُ بِالذَّاتِ غَدَا
(۳) لَوْ لَكَ أَثْنَانِ وَفَرْدٌ أَنْكَرُوا
فَمَتَى الْمَرْءُ تُرَى فِي الْمُنْظَرِ
(۴) لَوْ لَكَ أَثْنَانِ أَوْ الْوَاحِدُ مِنْ
بِهِمْ فَبِكَ يَخْلُونُ لَكَ
لَزِمَ الصَّدْرُ الْمَلِيَّ بِالْعَنَا
وَ ضَرَامٍ وَ غَرَامٍ وَ وَلَعٍ
لَا تَسُدُّ الْبَابَ وَ النَّصْحَ الْكَثِيرُ
حَقُّهُ .. لِلْحَقِّ دَلٌّ وَ هَدًى ..
مَا لَكَ مِنْ دَعْوَةٍ إِذْ حَضَرُوا (۱)
حَيْثُ أَنْتَ الْمَعْدُنُ لِلْسُّكْرِ
حَقِّقِ التَّهْمَةَ مِنْ حَقْدٍ كَمِنْ (۲)
شَهِدَ الْحَقُّ عَلَى صِدْقٍ بَكَ

(۱) كما قال تعالى في آخر سورة الحجر (و لقد نعلم انه يضيق صدرك بما يقولون فسبح بحمد ربك حتى يأتيك اليقين) - (۲) قال تعالى في سورة المنافقين (اذا جاءك المنافقون قالوا نشهد انك لرسول الله و الله يعلم انك لرسوله والله يشهد ان المنافقين لكاذبون) -

- (۱) احمد! اينجا ندارد مال سود
(۲) اعمی روشن دل آمد درمبند
(۳) گر دو سه احمق ترا تهمت نهند
(۴) گر دو سه احمق ترا تهمت نهد
سینه باید برز عشق و درد و دود
پند او راده که حق اوست پند
تلخ کی گردی چو هستی کان قند
حق برای تو گواهی میدهد

- (۱) قَالَ عَنْ إِقْرَارِ مَنْ فِي ذِي الدُّنَا
مَنْ لَهُ الْحَقُّ تَعَالَى شَهِدًا
(۲) أَوْ لِيُخْفَاشٍ تَلْبِقُ الشَّمْسُ حِينَ
(۳) نَفْرَةِ الْخُفَاشِ قَدْ دَلَّتْ بِأَنَّ
(۴) فَلِمَاءِ الْوَرْدِ لَوْ حَبُّ الْجَعَلِ
(۵) وَالْمَحَكَّ الْقَلْبُ لَوْ حِينًا يُرِيدُ
(۶) لَيْلًا اللَّيْصُ أَرَادَ لَا نَهَارَ
بَلْ نَهَارٌ أَنَا فِي كُلِّ الدُّنَا
- فَارِغًا بِالْمَرَّةِ كُنْتُ أَنَا
أَيُّ غَمٍّ لَهُ أَنَا عَمِدًا
دَلُّ أَنْ لَا شَمْسَ إِذْ ذَاكَ يَقِينُ (۱)
أَنَا شَمْسُ شُعْلَةٍ بَارِي الْمَنَنِ
دَلُّ مَاءِ الْوَرْدِ فِيهِ مَا حَصَلَ
فِي الْمَحَكِّ الشَّكُّ وَالنَّقْصُ يُزِيدُ (۲)
إِدْرِ هَذَا لَسْتُ لَيْلًا وَ سِتَارُ
ضَوْئِي أَشْرَقَ دَوْمًا وَ السَّنَاءُ..

(۱) نسخه ثانیة - (لو غدی الخفاش للشمس قرین) - (۲) نسخه ثانیة -
(و النقص یبید) -

- (۱) گفت از اقرار عالم فارغم
(۲) گر خفاشی راز خورشید خور است
(۳) نفرت خفاشکان باشد دلیل
(۴) گر گلابی را جعل راغب شود
(۵) گر شود قلبی خریدار محک
(۶) دزد شب خواهد نه روز این را بدان
- آنکه حق باشد گواه او را چه غم
آن دلیل آمد که او خورشید نیست
که منم خورشید تابان جلیل
آن دلیل ناگلابی می کند
در محکی اش در آمد نقص و شک
شب نیم روزم که تابم در جهان

- (١) فَارِقًا فَارُوقَ كُنْتُ بِالْمَثَلِ
تَبْنِ أَوْ رَمِلِ بِي لَا يَقْدَرُ
(٢) أَنَا مِيزَتُ الدَّقِيقُ مِنْ سَبُوسَ
(٣) مِثْلُ مِيزَانِ إِلَهِي فِي الدُّنَا
عَيْنُهُ كَانَ خَفِيفًا أَوْ ثَقِيلَ
(٤) رَبًّا الْعِجْلُ لَهُ الثَّوَرُ أَعَدَّ
لَهُ كَانَ اللَّائِقُ وَ الْمُشْتَرِي
(٥) أَنَا لَسْتُ الثَّوَرُ حَتَّى الْعِجْلُ لِي
أَنَا لَسْتُ الشَّوْكَ حَتَّى لِي الْجَمَلُ
(٦) ظَنَّ أَنَّ كَانَ لِي جَوْرًا عَمَلِ
وَ عَنِ الْمِرْءَاتِ مِنْ قَلْبِي أزال
- مِثْلُ غِرْبَالِ أَنَا حَتَّى أَقْلُ
مِنْ بِي حِينًا لِغَيْرِي يَعْبُرُ
لِأَبْنِ ذِي نُقُوشًا ذِي نُفُوسَ
كُلَّ شَيْءٍ وَزَنَهُ أَبْدِي أَنَا
.. هَكَذَا قَرَّرَ لِي الْحَقُّ الْجَلِيلُ ..
فَالْحِمَارُ لِلْمَتَاعِ مَا وَجَدَ
رَبَّهُ عَدَّ .. بِأَسْمَى مَظْهَرِ ..
يَشْتَرِي يَحْسِبُنِي الرَّبُّ الْعَلِيِّ
يَا كُلُّ يَبْلُغُ فِي هَذَا الْأَمَلِ
بَلْ هُوَ فِي الْوَاقِعِ خَيْرًا فَعَلَ
لِلْغُبَارِ .. وَصَفَى مِنْهَا الْجَمَالَ ..

- (١) فاروقم فاروقيم غريبيل وار
(٢) آرد را پيدا کنم من از سبوس
(٣) من چو ميزان خدايم در جهان
(٤) گاو را داند خدا گوساله ای
(٥) من نه گاوم تا که گوسالم خرد
(٦) او گمان دارد که با من جور کرد
- تا که کاه از من نمی یابد گزار
تا نمایم این نقوش است این نفوس
وا نمایم هر سبك را از گران
خر خریداری و در خور کاله ای (١)
من نه خارم کاشتری از من چرد
بلکه از آئینه من روفت گرد

فی بیان تملق مجنون لجالینوس الحکیم و خوفه منه

- (۱) قَالَ جَالِينُوسُ فِيمَنْ حَضَرَا
أَعْطِنِي ذَاكَ الدَّوَاءَ الْمُدَّخِرَ
(۲) لَهُ قَالَ وَاحِدٌ يَا ذَا الْفُنُونِ
(۳) فَبَعِثْ ذَاكَ عَنْ عَقْلِكَ دَعُ
قَالَ مَجْنُونٌ إِلَيَّ نَظُرَا
(۴) سَاعَةً فِي وَجْهِهِ مِنْهُ النَّظَرُ
غَمَزَ عَيْنًا إِلَيَّ وَ سَحَبَ
(۵) فَإِذَا الْجِنْسِيَّةُ لَمْ أَجِدِ
ذَا الْقَبِيحُ الْوَجْهَ فِي وَجْهَهَا
- لَهُ مِنْ صَحْبٍ وَ فِيهِ أَعْتَبَرَا
لَأَرَى الْجَوْهَرَ مِنْهُ وَ الْأَثَرَ
ذَا الدَّوَاءِ خُصَّ فِي أَهْلِ الْجُنُونِ
لَا تَفَهَ فِيهِ بِكَ حَلَّ الْوَرَعِ
شَرًّا الْحَالَةَ مِنِّي اخْتَبَرَا
وَجْهَ الرَّأْسِ أَدَارَ وَ افْتَكَرَ
كَيْمِي لَا عَنْ شُعُورٍ وَ ذَهَبَ
فِيٍّ مِنْهُ فَمَتَى لِلْأَبَدِ
وَجْهَهُ .. وَ الرُّوحَ مِنِّي شَوْهَا..

تملق کردن دیوانه با جالینوس و ترسیدن جالینوس از وی

- (۱) گفت جالینوس با اصحاب خود
(۲) پس بدو گفت آن یکی کی ذوفنون
(۳) دور از عقلت مگو این گفتگو
(۴) ساعتی در روی من خوش بنگرید
(۵) گر نه جنسیت بدی در من از او
- مر مرا تا آن فلان دارو دهد
این دوا خواهند از بهر جنون
گفت در من کرد يك دیوانه رو
چشمکم زد آستین من کشید
کی رخ آوردی بمن آن زشت رو

- (۱) فَلَوْ الْجِنْسَ لَهُ لَمْ يَنْظُرِ
وَمَتَى كَانَ بَغَيْرِ جِنْسِهِ
(۲) فَلَوْ اثْنَانِ وَ لَوْ أَنَا هُمَا
قَدَرُ مُشْتَرَكٍ .. فِي السِّرِّ كَانَ ..
(۳) وَ مَتَى طَيْرٌ مَعَ طَيْرٍ يَطِيرُ
صُحْبَةً مَنْ لَيْسَ بِالْجِنْسِ الْمَلْحَدُ ..
فَمَتَى جَاءَ وَقَفَى أَثَرِي
ضَرَبَ قَيْدَ رَغَمِ نَفْسِهِ
قُرْبًا لَا شَكَّ أَنَّ بَيْنَهُمَا
.. هَبَهُ فِي الصُّورَةِ مَا لِاحَ عِيَان ..
لَوْ لِجِنْسٍ لَهُ جِنْسًا لَا يَصِيرُ
.. وَالْأَذَى وَالْقَبْرُ زَجْرٌ لَا يُحْد ..

سبب طیران طیر مع طیر هو غیر جنس له

- (۴) ذَا الْحَكِيمُ قَالَ فِي الْقَفْرِ الْكَبِيرِ
مُسْرِعًا أَبْصَرْتُ .. طَوْعًا وَ اخْتِيَارًا ..
(۵) عَجِبًا أُبْقِيتُ عَنْ حَالِهِمَا
قَدْرًا مُشْتَرَكًا مِنْهُ الْخَبَرُ
لَقَلَقًا فِي جَنْبِهِ الزَّاعُ يَسِيرُ
.. مَا لَهُ فِي ذَلِكَ أَيَّ اضْطِرَارٍ ..
كَمْ فَحَصْتُ لِأَرَى بَيْنَهُمَا
أَعْرِفُ وَ الْإِي كَيْفَ ذَا صَدَرَ

- (۱) گر ندیدی جنس خود کی آمدی
(۲) چون دو کس برهم ز ندبی هیچ شک
(۳) کی برد مرغی مگر با جنس خود
کی بغیر جنس خود را برزدی
در میانشان هست قدر مشترک
صحبت نا جنس گور است و لحد

سبب پریدن مرغی با مرغ دیگر که جنس او نبود

- (۴) آن حکیمی گفت دیدم هم تکی
(۵) در عجب ماندم بچشم حالشان
در بیابان زاغ را با لک لکی
تا چه قدر مشترک یابم نشان

- (۱) إِذْ قَرُبْتُ أَنَا حَيْرَانٌ وَلَعُ
فِكْلا الْأَثْمَنِ كَانَا أَعْرَجَيْنِ
مِنْهُمَا الْعِلَّةُ فِي ذَا مُتَبِعٍ
قَدْ رَأَيْتْ خُلُطًا مُمْتَزَجَيْنِ
(۲) سَيْمًا أَلْبَازِي الْقَوِيَّ الطَّيْرَانِ
مَعَ بَوْمٍ كَانَ فَرَشِيًّا .. وَ مَنْ ..
(۳) ذَلِكَ الْوَاحِدُ فِي جَنْسٍ وَذَاتٍ
ذَلِكَ الْوَاحِدُ خُفَاشٌ وَ قَدْ
(۴) ذَلِكَ الْوَاحِدُ نُورٌ كُلِّ عَيْبٍ
ذَلِكَ الْوَاحِدُ أَعْمَى وَ عَلَى
(۵) ذَلِكَ الْوَاحِدُ كَانَ الْقَمَرَا
ذَلِكَ الْآخِرُ كَانَ الْجَعَلَا
مَنْ غَدَى الْعَرْشِيَّ فَرْدًا فِي الزَّمَانِ (۱)
.. مَا لَهُ جَنْسِيَّةٌ مَعَهُ وَ قَنْ ..
شَمْسٌ عَلِيَّيْنِ مَحْمُودُ الصِّفَاتِ
جَاءَ مِنْ سِجِّينَ بِاللَّيْلِ اتَّحَدَ
مَا بِهِ .. نُزَّهَ مِنْ شَكٍّ وَ رَيْبٍ ..
كُلِّ بَابٍ سَائِلٍ فِي ذَا الْمَلَأِ
جَاوَزَ السَّعْدَ الثَّرِيَّا عَبْرَا
غَاصَ فِي السِّرْقَيْنِ .. فِيهِ نَزَلَا ..

(۱) أراد بالبازي العرشي الاولياء و العرفاء من الصلحاء و باليوم الفرشي صاحب النفس و الهوى من الفجار و الفساق -

- (۱) چون شدم نزديك من حيران و دنك
(۲) خاصه شهبازی كه او عرشی بود
(۳) آن يکی خورشيد عليين بود
(۴) آن يکی نوری ز هر عیبی بری
(۵) آن يکی ماهی كه بر پروين زند
خود بديدم هر دوان بودند لنگ
با يکی جغدی كه او فرشی بود
وين دگر خفاش كز سجين بود
وان دگر كوری گدائی هر دری
وان يکی كرمی كه بر سر گين زند

- (۱) ذَلِكَ الْوَاحِدُ بِالْحُسْنِ الْقَبَسُ
يُوسُفِي عَيْسَوِي بِالنَّفَسِ
ذَلِكَ الْآخِرُ ذِئْبٌ قَدْ شَرَسَ
أَوْ حِمَارٌ عَلِقَ فِيهِ الْجَرَسُ
(۲) ذَلِكَ الْوَاحِدُ فَوْقَ السَّمَاكِنِ
طَيْرٌ قُدْسٍ لَهُ دَانَ الْمَلَوَانِ (۱)
ذَلِكَ الْآخِرُ فَوْقَ الْمَزْبَلَةِ
كَالِكِلَابِ رَهَنَ كُلِّ مُعْضَلَةٍ
(۳) بِاللِّسَانِ الْمَعْنَوِيِّ لِلْجَمَلِ
نَطَقَ الْبَلْبَلُ فِي كُلِّ مَحَلٍّ
(۴) دَائِمًا يَا مُنْتِنَ الْأَيْطِ إِذَا
مَا مِنَ الْبُسْتَانِ لَا قَيْتَ الْأَذَى
وَهَرَبَتْ الْهَرَبُ هَذَا الْكَمَالُ
كَانَ لِلْبُسْتَانِ دَوْمًا وَ الْجَلَالُ

(۱) أراد باللامكان عالم اللاهوت و هو عالم الروح -

- (۱) آن یکی یوسف رخی عیسی نفس
وان یکی گرگی و یا خرباجرس
(۲) آن یکی بران شده در لامکان
وان یکی در کاهدان همچون سگان
(۳) با زبان معنوی گل با جعل
این همی گوید که ای کنده بغل (۱)
(۴) گر گریزانی ز گلشن بی گمان
هست آن نفرت کمال گلستان

(۱) این ابیات نیز پیش از بیت زیر و بعد از ابیات سابق در نسخه لکناهور یافت میشود -

- آن یکی سلطان عالی مرتبت
وان یکی در گلخنی در تعزیت
آن یکی خلقی ز اکرامش خجل
وین دگر از بینوائی منفعل
آن یکی سرور شده ز اهل زمان
وین دگر در خاک و خاری بس نهان

- (۱) غَيْرَتِي مَقْرَعَةً كَأَنْتَ عَلَى
وَيْكَ عَنْ ذَا الْبَابِ أَبْعَدِيَا حَقِيرُ
(۲) وَ إِذَا أَنْتَ مَعِيَ تَخْتَلِطُ
جَاءَ ذَا الظَّنِّ بِأَنْ مِنْ مَعْدَنِي
(۳) لَأَقَ لِلْبُلْبُلِ يَصِيحُ فِي مَحَلِّ
أَكْثَرَ أَنْ لَهُ كَانَ الْوَطَنُ
(۴) إِذْ لِي الْحَقُّ تَعَالَى طَهْرًا
أَوْ يَلِيقُ أَنْ عَلَيَّ النَّجَسُ
(۵) كَانَ عِرْقٌ وَاحِدٌ مِنْهُمْ بِمَا
يَلْحَقُ مِنْ ذَلِكَ الْعِرْقُ الْقَبِيحُ
رَأْسِكَ تَضْرِبُ قَالَتْ فِي الْمَلَأِ (۱)
فَلَمْكَ مِنْهُ الدُّخُولُ لَا يَصِيرُ
يَا دَنِيَّ وَ يَيَّ تَرْتَبِطُ
أَنْتَ كُنْتُ .. وَ نَزِيلُ مَوْطِنِي ..
رَوْضٍ أَوْ بُسْتَانٍ لَأَقَ لِلْجُعَلِ
حَدَّثَ نَتْنٌ وَ رَوْثٌ عَفِنُ
مَرَّةً مِنْ نَجَسٍ هَلْ جَدْرًا
يُوكَلُّ .. يَغْدُو لِي مَلْتَمَسًا ..
قَطَعَ الْحَقُّ لَهُ أَنْيَ لِيَا (۲)
.. كُلُّ عِرْقٍ بِي جَمِيلٌ وَ مَلِيحٌ ..

(۱) قال في النهج (دور باش) الاولى هو قولی دور باش بمعنى السوط والمقرعة
ای مقرعة قولی دور باش تضرب رأسک و تقول کن بیداً - (۲) ای عرق واحدلی
منهم و هو الاوصاف البشرية قطعه الحق تعالی -

میزند کای خس از این دردور باش
این گمان آید که از کان منی
مر جعل را در چمن خوشتر وطن
چون سزد بر من بلیدی را گماشت
درمن آن بدرگ کجا خواهد رسید

(۱) غیرت من بر سر تو دور باش
(۲) ور بیامیزی تو با من ای دنی
(۳) بلبلان را جای می زیببد چمن
(۴) حق مرا چون از بلیدی پاک داشت
(۵) یک رگم زایشان بد و آن را برید

- (١) لَا بَيْنَا أَدَمَ مُنْذُ الْأَزَلِّ
وَمَا مَقَامِ الرَّفْعَةِ الْأَمْلَاحُ لَهُ
- (٢) آيَةُ أُخْرَى بِأَنَّ إِبْلِيسَ لَا
قَائِلًا إِنِّي أَنَا الْمَلِكُ أَنَا
- (٣) فَإِذَا إِبْلِيسُ أَيْضًا قَدْ سَجَدَ
- (٤) أَيْضًا السُّجْدَةُ مِنْ كُلِّ مَلَكٍ
أَيْضًا الْجُحْدُ لِذَا الْخَصْمِ الْأَلَدِ
- (٥) لَهُ أَيْضًا كَانَ إِقْرَارُ الْمَلِكِ
أَيْضًا الْكُفْرُ لِجُرْوِ الْكَلْبِ كَانَ
- آيَةُ وَاحِدَةٌ أَنَّ مِنْ مَحَلِّ
تَضَعُ الرَّأْسَ .. كَمَا قَدْ جَلَّلَهُ ..
يَضَعُ الرَّأْسَ لَهُ هَبْهُ عَلَا (١)
بِالزَّعِيمِ الْفَرْدِ حَقَّ لِي الثَّنَا
لَمْ يَكْ أَدَمَ ذَا الْغَيْرِ يُعَدُّ
لَهُ مِيزَانُ بِلا رَيْبٍ وَ شَكِّ
لَهُ بُرْهَانٌ وَ نَصٌّ مُعْتَمَدٌ
شَاهِدٌ صِدْقٍ بِهِ يَجْلَى الْحَلَكُ
شَاهِدٌ حَقِّ .. بِهِ الْوَاقِعُ بِأَنَّ (٢)

(٢) أراد بقوله في الاصل (سَكَ)

(١) نسخة ثانية - (في ذا الملا) -

المترجم له بجرو الكلب - ابليس -

که ملائک سر نهندش از محل
نهندش سر که منم شاه و رئیس
او نبودی آدم او غیری بدی
هم ججودان عدو برهان اوست
هم گواه اوست کفران سگ

(١) يك نشان آدم آن بود از ازل
(٢) يك نشان دیگر آنکه آن بلیس
(٣) پس اگر ابلیس هم ساجد شدی
(٤) هم سجود هر ملك میزان اوست
(٥) هم گواه اوست اقرار ملك

(۱) لَا اِنْتِهَاءَ لِلْكَلامِ ذَا فَعَدَّ ثَانِيًا مِنْ قِصَّةِ الدُّبِّ وَزِدَ
لِتَرَى ذَا الدُّبِّ مَا كَانَ فَعَلَّ مَعَ ذَاكَ الرَّجُلِ السَّامِي عَمَلَّ

فی بیان اعتماد ذاک المغرور علی تملق الدب و تبصیه

(۲) رَقَدَ الْمَرْءُ وَكَمْ عَنْهُ الدُّبَابُ دَفَعَ الدُّبُّ لَهُ خَافَ الْعَذَابُ
وَ الدُّبَابُ مِنْ عِنَادِ رَجَعَا لَهُ أَيْضًا وَ عَلَيْهِ وَقَعَا
(۳) فَمَدَامًا هُوَ عَنْ ذَاكَ الْفَتَى طَرَدَ ذَاكَ الدُّبَابُ كَمْ أَتَى
(۴) رَاكِضًا نَحْوَهُ وَ الدُّبُّ الْغَضَبُ أَظْهَرَ عِنْدَ الدُّبَابِ وَ ذَهَبُ
عَادِيًا وَ الْحَجَرَ الصَّلْدَ الْكَبِيرُ قَلَعَ مِنْهُ بِحَقْدٍ مُسْتَطِيرُ
(۵) فَاتَى بِالْحَجَرِ أَيْضًا وَجَدَ فَوْقَ وَجْهِ النَّائِمِ ذَاكَ قَعَدَ

(۱) آن سخن پایان ندارد باز گرد تا چه کرد آن خرس با آن نیکمرد

تمه اعتماد آن مغرور بر تملق خرسی

(۲) شخص خفت و خرس می راندش مکس وز ستیز آمد مکس زو باز پس
(۳) چند بارش راند از روی جوان آن مکس زو باز می آید دوان
(۴) خشمگین شد بامکس خرس و برفت برگرفت از کوه سنگی سخت وزفت
(۵) سنگ آورد و مکس را دید باز بر رخ خفته گرفته جای ساز

- (۱) عِنْدَ هَذَا حَجَرَ الطَّاحُونِ قَدْ
ضَرَبَ فَوْقَ الدُّبَابِ كَبِيْرًا
(۲) وَجَهَ ذَاكَ الرَّاقِدِ صَلْدُ الْحَجَرِ
فِي جَمِيعِ الْعَالَمِ هَذَا الْمَثَلُ
(۳) إِنْ حُبَّ الْأَبْلَهَ الْغَرِيْبَ يَقِيْنُ
حُبَّهُ بَغْضٌ وَ بَغْضُ حُبِّهِ
(۴) عَهْدُهُ رَخْوٌ خَرَابٌ وَ ضَعِيفٌ
(۵) لَا تُصَدِّقُهُ وَ لَوْ كَانَ الْيَمِيْنُ
نَقَضَ الْمَرْءَ الَّذِيْ أَعْوَجَ كَلَامُ
(۶) إِذْ بَغِيْرٍ قَسَمَ مِنْهُ الْمَقَالُ
لَا تَقْعُ فِي الْمَدِيْقِ أَنْتَ مِنْ قَسَمِ
- مَسَكٌ مِنْ طَاقَةٍ مَا أَنْ وَجَدَ
ذَا الدُّبَابُ يَرْجِعُ يَغْدُو الْأَذَى
صِيْرَ الْخَشْخَاشِ بَانَ وَ اشْتَهَرَ
مَا لِعَقْبِي الْمَرْءِ وَ الدُّبِّ شَمَلُ
كَانَ حُبُّ الدُّبِّ عَنْهُ لَا يَبِيْنُ
قُرْبُهُ بَعْدَ وَ بَعْدَ قُرْبِهِ
قَوْلُهُ الضَّخْمُ الْوَفَا مِنْهُ ضَعِيفٌ
حَلَفَ أَغْلَظَ فِيهِ فَيَقْلِيْنُ
لِلْيَمِيْنِ عَكْسَهُ أَبْدَى الْمَرَامُ
كَذِبٌ زَادَ سَقَامًا وَاعْتِلَالُ
لَهُ أَوْ مَكْرٍ وَ خُدْعٍ قَدْ أَلَمَ

بر مگس تا آن مگس واپس خزد
این مثل بر جمله عالم فاش کرد
کین او مهر است و مهر اوست کین
گفت او ژفت و وفای او مخیف
بشکند سوگند مرد کثر سخن
تومیفتم از مکر و سوگندش بدو غ

(۱) برگرفت آن آسیا سنگ و بزد
(۲) سنگ روی خفته را خشخاش کرد
(۳) مهر ابله مهر خرس آمد یقین
(۴) عهد اوسست است و ویران و ضعیف
(۵) گر خورد سوگند هم باور مکن
(۶) چونکه بی سوگند گفتش بددروغ

- (۱) نَفْسُهُ حَاكِمَةً صَارَتْ أَمِيرٌ
مِائَةُ أَلْفٍ أَلْفٍ مُصَحَّفٍ
(۲) إِذْ هُوَ مِنْ دُونِ حِلْفٍ يَجْنِثُ
(۳) يَحِلْفُ أَكْثَرَ فَالنَّفْسُ تَزِيدُ
أَنْ لَهَا تَرِبُطٌ بِالْحِلْفِ الثَّقِيلِ
(۴) لَوْ أَسِيرٌ وَضَعَ الْقَيْدَ عَلَى
كَسَرِ الْحَاكِمِ ذَا الْقَيْدِ نَهَضَ
(۵) وَعَلَى رَأْسِهِ ذَا الْقَيْدِ ضَرَبَ
وَكَذَلِكَ الْقَسَمُ أَيْضاً ضَرَبَ
- عَقْلُهُ الْمَحْكُومَ كَانَ وَالْأَسِيرُ
لَوْ لَهُ يُقَسِّمُ دَعَا لَا تَعْرِفُ
فَهُوَ لَوْ يَحْلِفُ لَا يَكْتَرِثُ
أَضْطَرَّ أَبَا مِنْكَ لَوْ حِينًا تُرِيدُ
وَالْيَمِينِ الْمُؤْتِقِ الصَّعْبِ الْجَلِيلِ
حَاكِمٍ قَيْدَهُ بَيْنَ الْمَلَأِ
مِنْهُ مِنْ ضَغْطٍ عَلَى النَّفْسِ عَرَضُ
ذَلِكَ الْحَاكِمِ حَقْدًا وَغَضَبٌ (۱)
مِنْ عَلَى وَجْهِهِ زَجْرًا وَنَصَبٌ

(۱) كانه قدس سره يقول- اللذى غلبت نفسه على عقله و حكمت عليه فاذا ربطها

العقل يمين لا تقبله و تضربه على وجهه -

- (۱) نفس او ميرست و عقل او اسير
(۲) چونكه بى سوگند قولى بشكند
(۳) زانكه نفس آشفته تر گردد از آن
(۴) چون اسيرى بند بر حاكم نهد
(۵) بر سرش كوبد ز خشم آن بندرا
- صدهزاران مصحفش خود خورده گير
گر خورد سوگند از آن بدتر كند
كه كنى بندش بسوگند گران
حاكم آنها بر درد بيرون جهد
ميزند بر روى او سوگند را

- (۱) أَنْتَ مِنْ قَوْلِهِ أَوْفُوا بِالْعُقُودِ
يَدَكَ اغْسِلْ .. فِيهِ أَبْدَى الْجُودِ.. (۱)
- إِحْفَظُوا أَيْمَانَكُمْ مَعَهُ أَبَدًا
لَا تَقُلْ عَنْ عَمَلٍ فِيهِ ابْتَعَدَ
- (۲) وَالَّذِي يَعْلَمُ مَع مَنْ عَقَدَا
عَهْدَهُ أَيَّ مَقَامٍ عَمِدَا
- جَعَلَ مِثْلَ السُّدَى مِنْهُ الْبَدَنَ
حَوْلَهُ دَارَ عَلَى مَرِّ الزَّمَنِ

فی بیان ذهاب المصطفیٰ لعیادة الصحابی و بیان فائده العیادة

- (۳) فَمِنْ الْأَصْحَابِ ذُو شَانٍ جَلِيلٍ
زَمَنًا صَارَ سَقِيمًا وَ عَلِيلٍ
- وَ بِهَذَا السَّقَمِ الْخِيطُ الدَّقِيقُ
عَادَ فِي الْبُرِّ لَهُ أَعْيَى الطَّرِيقُ
- (۴) فَلَهُ عَادَ النَّبِيُّ الْمُصْطَفَى
..أَذْهُوَ كَانَ كَمَا اللَّهُ اصْطَفَى..
- صَارَتْ الْأَخْلَاقُ مِنْهُ وَ الشِّيمَ
لُطْفًا أَوْ جُودًا وَ فَضْلًا وَ كَرَمَ

(۱) الاية فی سورة المائدة - یا ایها الذین آمنوا اوفوا بالعقود اُحلت لکم بهیمة الانعام الا ما یتلی علیکم غیر محلی الصيد و انتم حرم ان الله یمکن ما یرید -

- (۱) توزاوفوا بالعقودش دست شو
احفظوا ایمانکم با او مگو
- (۲) وانکه داند عهد باکه میکند
تن کند چون تار و کرد او تند

رفتن مصطفیٰ بعیادت صحابی و فائده عیادت

- (۳) از صحابه خواهه ای بیمار شد
واندر آن بیماری او چون تار شد
- (۴) مصطفی آمد عیادت سوی او
چون همه لطف و کرم بدخوی او

- (۱) لَكَ فِي عَوْدِ الْمَرِيضِ فَاِئِدَةٌ
 هِيَ اَيْضاً لَكَ كَانَتْ عَاِئِدَةٌ
 (۲) اَوَّلُ فَاِئِدَةٍ ذَاكَ الْعَلِيلُ
 (۳) وَ اِذَا لَمْ يَكُ قُطْباً فَالْرَفِيقُ
 وَ لَوِ السُّلْطَانُ مَا كَانَ لَعَلُّ
 (۴) يَا عَنُودُ نَاطِرَا الْقَلْبِ لِأَنَّ
 حَيْثُ لَا تَدْرِي مِنَ الْعَوْدِ الْحَطَبُ
 (۵) اِذْغَدَا فِي الْعَالَمِ الْكَنْزُ فَلَا
 اَبْدَأَ مَخْرُوبَةً لَا تَحْسَبِ
 (۶) فَبِنْحَوِ عَمَّ رَمَّ كُلَّ فَقِيرٍ
 قَدْ وَجَدْتَ اَيَّةً مِنْهُ فِطْفُ

فائده آن باز با تو عایده است
 بو که قطبی باشد و شاه جلیل
 شه نباشد فارس اسپه شود
 که نمیدانی تو هیزم راز عود
 هیچ ویران را مدان خالی ز گنج
 چون نشان یابد بجد میکن طواف (۱)

(۱) در عیادت رفتن تو فایده است
 (۲) فائده اول که آن شخص علیل
 (۳) ورنه باشد قطب یار ره شود
 (۴) چون دو چشم دل نداری ای عنود
 (۵) چونکه گنجی هست در عالم مرنج
 (۶) قصد هر درویش میکن از گزاف

(۱) در نسخه لکناهور بعد از این بیت دوبیت زیر آمده که ظاهراً از ملحقات است:
 گنج می پندار اندر هر وجود
 شه نباشد فارس اسپه بود
 چون ترا آن چشم باطن بین نبود
 ور نباشد قطب یار ره بود

- (۱) فَلَا خُوانَ الطَّرِيقِ اعْرِفْ تَجِبْ
كُلَّ مَنْ كُنْتَ رَأَيْتَ رَاجِلاً
(۲) لَوْ غَدَى الْخَصَمُ الْأَدَّ فِي الزَّمَنِ
فَبِإِحْسَانٍ كَثِيراً مَا الرَّقِيبُ
(۳) وَ إِذَا مَا لَمْ يَعْدِ خَلاً وَدَوْدَ
أَذْ غَدَى الْإِحْسَانُ لِلْحَقِّدِ أَبَدَ
(۴) وَلَكُمْ فَائِدَةٌ كَانَتْ سِوَى
غَيْرِ أَنِّي مِنْ كَلَامٍ لِي طَوِيلُ
(۵) حَاصِلُ الْقِصَّةِ جَاءَ أَنَّ صَدِيقُ
كُنْ كَعْبِدُ الصَّنَمِ بِالْأَثَرِ
(۶) أَدْ كَثِيرُ الْجَمْعِ دَوماً وَالْفَرِيقُ
كَسَرَ ظَهراً وَ رُمَحاً وَ سَنَانُ
- صِلَّةٌ يَسْعُدُ مَنْ فِيهَا رَغْبُ
كَانَ أَوْ فَارِسَ حَقّاً كَامِلاً
فَلَهُ الْإِحْسَانُ ذَا أَيْضاً حَسَنُ
وَ الْعَدُوُّ الْخِلَ عَادَ وَالْحَبِيبُ
حَقُّهُ الزَّائِدُ لِلْمَنْقُصِ يَعُودُ
مَرَهُماً خَيْرَ دَوَاءٍ لِلْحَسَدِ
هَذِهِ زَادَتْكَ رُوحاً وَ قُوَى
أَحْذَرُ الْأَسْهَابِ يَا خِلَايَ الْجَمِيلِ
كُنْ لِكُلِّ أَحَدٍ وَ أَقْفُوا الطَّرِيقَ
إِنْنَتِ الْخِلَ لَكَ مِنْ حَجَرِ (۱)
لِلْمُضِلِّينَ وَ قُطَّاعِ الطَّرِيقِ
بَدَدَ الشَّمْلَ لَهُمْ كُلُّ أَوَانٍ..

هر که باشد گر پیاده گر سوار
که با احسان دوست گردد گر عدوست
زانکه احسان کینه را مرهم شود
از مذلت خائفم ای یار نیک
همچو بتگر از حجر یاری تراش
رهزنان را بشکنند پشت و سنان

(۱) پس صله باران ره لازم شمار
(۲) ورعدو باشد هم این احسان نکوست
(۳) ورنه گردد دوست کینهش کم شود
(۴) بس فوائد هست غیر این و لیک
(۵) حاصل این آمد که یار جمع باش
(۶) زانکه انبوهی و جمع کاروان

(۱) کانه يقول الواجب على السالك اذا لم يجد صديقاً يصاحبه شكله شكل الانسان
ينعت لنفسه حجراً كى لا يسلك طريق القوم منفرداً لانهم قالوا الجماعات رحمة و ذاك
زانکه انبوهی و جمع کاروان -

فی بیان وحی الحق تعالیٰ لموسیٰ (ع) لای شیئی لم تأت لعیادتی (۱)

- (۱) فَمِنْ الْحَقِّ لِمُوسَىٰ وَرَدَا
 أَنْتَ يَا مَنْ لَطْلُوعِ الْقَمَرِ
 (۲) أَنَا مِنْ نُورِ إِلَهِي سَفَرُ
 قَدْ مَرَضْتُ وَ أَنَا الْحَقُّ الْقَدِيرُ
 (۳) قَالَ أَنْتَ قَدْ طَهَرْتَ مِنْ مَرَضِ
 مَا هُوَ ذَا الرَّمْزِ يَا رَبِّي ابْنِ
 (۴) ثُمَّ قَالَ لَهُ إِذْ لَمْ أَلْقَمَ
 (۵) قَالَ يَا رَبِّي لَا تُقْصَانِ لَكَ
 ذَا الْكَلَامِ افْتَحْ وَ بَيِّنْهُ لِيَا
 ذَا الْعِتَابَ لَهُ لُطْفًا عَمْدًا
 نَظَرَ مِنْ جَنِبِهِ مِنْ ظَفَرِ
 مُشْرِقًا صَيَّرْتُكَ اللَّبَّ بَهْرُ
 لَمْ تَعُدْنِي أَفَلَا أَنْتَ الْخَيْرُ
 وَ عَنَّا سُبْحَانَكَ مَا ذَا الْغَرَضُ
 ذَلِكَ وَ أَظْهِرْ لِي سِرًّا كَمَنْ
 بِي لَمْ عَنِّي لَمْ تَسْتَلْ كَرَمُ
 مُجِي الْعَقْلُ لَذَا اللَّبُّ ارْتَبَكَ
 لَسْتُ أَدْرِي أَنَا مِنْ نَقْصٍ بِيَا

(۱) فعلى هذا كانت العيادة للصحاء زيارة الرحمن -

وحی کردن حق تعالیٰ بموسیٰ (ع) چرا بهیادت من نیامدی

- (۱) آمد از حق سوی موسی این عتیب
 (۲) مشرق کردم ز نور ایزدی
 (۳) گفت سبحانک تو پاکی از زبان
 (۴) باز فرمودش که در رنجوریم
 (۵) گفت یا رب نیست نقصانی ترا
 کای طلوع ماه دیدی تو ز جیب
 من حقم رنجور گشتم نامدی
 این چه رمز است این بکن یارب بیان
 چون نپرسیدی تو از روی کرم
 عقل کم شد این سخن را بر گشا

- (۱) فَلَهُ قَالَ نَعَمْ عَبْدِي وَمَنْ دَنِفًا عَادَ هُوَ كَانَ أَنَا
هُوَ خَاصٌّ لِي مُخْتَارٌ بَيْنَ قَدْ فَنِي فِيَّ لَهُ انْظُرْ حَسَنًا
(۲) عُدُّهُ عُدْرِي لَوْ كَانَ الْمَرَضُ مَرْضِي وَهُوَ لِي كُلُّ الْغَرَضِ
(۳) كُلُّ مَنْ رَامَ لِأَنْ يَغْدُوَ الْجَلِيسُ لِلَّهِ جَلٌّ لِلْحَقِّ الْأَنْبَسُ
قُلْ لَهُ إِنْ جَلَسَ صَبَاحًا وَ مَسَاءً فِي حُضُورِ الْأَصْفِيَاءِ الْأَوْلِيَاءِ
(۴) عَنْ حُضُورِ الْأَوْلِيَاءِ إِنْ تَنَقَّطَ هَالِكٌ أَنْتَ لِأَنْ جُزَّ وَ دُونَ
كُلِّ مَنْ كَانَ لَهُ أَبْلِسُ قَطْعٌ عَنْ كِرَامِ النَّاسِ بِالْمَكْرِ مَنَعٌ
مِنْ مُعِينٍ لَهُ حِينًا مَا وَجَدَ أَكَلِ رَأْسَهُ وَ الْخَيْرَ فَقَدْ

- (۱) گفت آری بنده خاص گزین کشت رنجور او منم نیکش بین
(۲) هست معنوریش معنوری من هست رنجوریش رنجوری من
(۳) هر که خواهد همنشین با خدا تا نشیند در حضور اولیا (۱)
(۴) از حضور اولیا گر بگسلی تو هلاکی چونکه جزوی نی کلی
(۵) هر که را دیو از کریمان در برد بی کسش بابد سرش را و اخورد

(۱) در این بیت تلمیح شده بحديث معروف : من اراد ان يجلس مع الله فليجلس

مع اهل التصوف - و در روایت دیگری مع اهل الذکر اگرچه در مآل يك معنی دارد.

(۱) فَيَشِيرُ وَاحِدٌ إِنْ تَبَعِدِ أَنْتَ عَنْ جَمْعٍ بِإِنْ مُفْرَدٍ (۱)
مَكْرُ شَيْطَانٍ هُوَ هَذَا أَسْمِعِ حَسَنًا.. وَاحْذَرْ لَهُ لَا تَنْزِعِ..

فی بیان ابعاد الناطور وهو قیّم الباغ الصوفی والفقیه الشریف

(۲) قَيِّمُ الْبُسْتَانِ إِذْ مِنْهُ النَّظَرُ مَدٌّ فِي بُسْتَانِهِ عَفْوًا نَظَرُ
مِنْ رِجَالٍ عَبَرُوا اثْنَيْنِ وَفَرْدُ كَاللُّصُوصِ فِيهِمَا الشُّكُّ وَجَدُ
(۳) وَاحِدٌ صُوفِيٌّ مِنْهُمْ وَفَقِيهٌ وَاحِدٌ مِنْهُمْ شَرِيفٌ وَوَجِيهٌ
كُلُّ فَرْدٍ مِنْهُمْ أَبَدِيٌّ فُنُونُ مِنْ فُضُولٍ وَ مِزَاحٍ وَ مُجُونُ

(۱) لقوله (ص) الشيطان كذب الغنم يأخذ الشاة القاصية اياكم و الشعاب و التفرقة - و لبيان ذلك أورد الحكاية الاتية -

(۱) يك وژہ از جمع رفتن يك زمان مكرديو است بشنوان نيكو بدان (۱)

جدا گردن باغبان صوفی و فقیه و شریف از همدیگر

(۲) باغبانی چون نظر در باغ کرد دید چون دزدان بباغ خود سه مرد
(۳) يك فقیه و يك شریف و صوفی هر یکی شوخی فضولی یوفتی (۲)

(۱) در نسخهٔ لسكناهور اول مصراع اول چنین آمده است
(يك بدست از جمع رفتن يك زمان) و كلمه يك بدست با فتح بای موحد و دال
مكسور نیز بمعنی شبر است - (۲) كلمه یوفی یعنی یافه كوف بمعنی بیهوده كو و
بمعنی اول محتمل است كه منسوب به یوف است كه كلمه تقریع و توییخ است و نیز در این
بیت بحديث معروف تلمیح شده (من فارق الجماعة شبرا فقد خلع ربة الاسلام) -

- (١) مِائَةً حُجَّةٍ قَالَ مَعَهُمْ
غَيْرَ أَنْ جَمَعًا هُمْ وَالْجَمْعُ قَدْ
(٢) أَبَدًا لَا أَقْدَرُ وَحْدِي أَنَا
وَلِي رَاقٍ بِأَنْ أُلْقِيَ الْإِنْفَاقُ
(٣) كُلُّ فَرْدٍ مِنْهُمْ فِي جَانِبٍ
إِذْ هُوَ الْفَرْدُ غَدَى شَارِبُهُ
(٤) عَمِلَ الْحِيلَةَ وَالصُّوفِيَّ سَاقٍ
يُبْعِدُ عَنْهُ الْوُدَادَ لَهُمْ
(٥) قَالَ لِلصُّوفِيِّ إِذْهَبْ لِلرِّبَاطِ
لِي كَانَتْ أَقْدَرُ أَمْنَهُمْ
قَرْنَ بِالرَّحْمَةِ مَعَهَا اتَّحَدَ
مَعَ رِجَالٍ هُمْ فَرْدًا وَنَنَا
أَوَّلًا بَيْنَهُمْ أُولَى الْفِرَاقِ
أَقْدَفُ خُدْعًا بِغَيْرِ صَاحِبٍ
أَنْتَفُ .. صِرْتُ بِذَا غَالِبَهُ..
لِطَرِيقٍ كَثِي بِذَا بَاقِي الرِّفَاقِ
يُفْسِدُ مَعَهُ .. يَحْقِيقُ بِهِمْ..
وَأَتِ بِالْخِرْقَةِ يَا رَبَّ النَّشَاطِ (١)

(١) المراد من قوله في الاصل كليم و هو البساط الخرقه -

- (١) گفت با اینها مرا صد حجت است
(٢) من نتانم يك تنه با سه نفر
(٣) هر یکی را من بسوی افکنم
(٤) حيله کرد و کرد صوفی را براه
(٥) گفت صوفی را برو سوی وثاق
ليك جمع اند و جماعت رحمت است
بس بیرمشان نخست از یکدگر
چونکه تنها شد سبالش برکنم
تا کند یارانش با او را تباہ
يك گلیم آور برای این رفاق

- (۱) لِلرِّفَاقِ ذِي فَلَمَّا أَنْ ذَهَبَ
 قَالَ أَنْتَ الْيَوْمَ شَيْخٌ وَفَقِيهٌ
 (۲) نَحْنُ فِي فَتَوَاكَ خُبْرًا تَأْكُلُ
 مِنْكَ طِرْنَا.. وَ لَمَّا كَانَ الْجَنَاحُ..
 (۳) ذَلِكَ الْآخِرُ نَجَّلَ الْمَلِكِ
 سَيِّدٌ مِنْ آلِ بَيْتِ الْمُصْطَفَى
 (۴) مَنْ هُوَ الصُّوفِيُّ ذِيَاكَ الْخَسِيسُ
 كَيْ مَعَ مِثْلِ سَلَاطِينِ عِظَامِ
 (۵) لَوْ أَتَى الْمَرْءُ إِلَيْكُمْ فَانْكُرُوا
 وَ بِيَسْتَانِي وَ لِحْفِ جَبَلِي
 لِلصَّدِيقَيْنِ .. بِسِرٍّ مُحْتَجِبٍ..
 فِي الدُّنَا ذَاكَ شَرِيفٌ وَ وَجِيهٌ
 نَحْنُ فِي سَهْمٍ لِعِلْمٍ يَحْصُلُ
 .. بِالْأُمُورِ وَ بِهِ تَرْجُوا النِّجَاحُ..
 طَاهِرٌ صَفْوٌ كَمِثْلِ الْمَلِكِ
 .. وَ شَرِيفٌ أَعَقَبَتْهُ الشَّرْقَا..
 وَ الدُّنْيَا السَّغْبُ الْوَعْدُ التَّعْيِيسُ
 أَنْتُمْ يَجْلُسُ يَسْمُو بِالْمَقَامِ
 قَوْلَهُ بِالْمَرَّةِ مِنْهُ أَحْذَرُوا
 جُمُعَةً إِبْقُوا أَنْعَمُوا فِي مَنْزِلِي

- (۱) رفت صوفی گفت خلوت باد و یار
 (۲) ما بفتوای تو نانی میخوریم
 (۳) وین دگرشهرزاده و سلطان ماست
 (۴) کیست آن صوفی شکم خوار خسیس
 (۵) چون پیامد مرد را پنبه کنید
 تو فقیهی وان شریفی نامدار
 ما به تیر دانش تو می پریم
 سید است از خاندان مصطفی است
 تا بود با چون شما شاهان جلیس
 هفته ای مر باغ و راغ من زبید (۱)

- (۱) مَا هُوَ الْبُسْتَانُ رُوحِي وَ الْفُؤَادُ
 أَنْتُمْ يَا مَنْ تَصِيرُونَ لِيَا
 (۲) لَهُمُ الْوَسْوَاسُ أَبْدَى بِالْحِمْلِ
 أَهْ عَنْ ذِي الْخِلَّةِ الْغُرِّ الْحَسَانِ
 (۳) إِذْ هُمَا الصُّوفِيُّ رَدًّا وَ ذَهَبُ
 (۴) بِالْمَصَا الضَّخْمَةِ قَالَ وَيَا
 مَنْ بِبُسْتَانِ الْوَرَى كَرَهَا دَخَلَ
 (۵) فَعَلَى هَذَا الطَّرِيقِ بَايَزِيدُ
 لَكَ ذَا مِنْ أَيِّ قُطْبٍ أَوْ مُرَادُ
 (۶) ضَرَبَ الصُّوفِيَّ لَمَّا أَنْ وَجَدَ
 رَدَّهُ كَالْمَيْتِ الرَّأْسَ فَلَقَى
- ..مِلْكُكُمْ مَا لِي سِوَاكُمْ مِنْ مُرَادُ..
 عَيْنِي الْيَمْنَى.. فَرَحْمَاكُمْ يَا..
 ..خَدَعَنِي فِي ذَلِكَ نَالَ الْأَمَلُ..
 لَا يَرُوقُ الصَّبْرُ وَالْكَفُّ بَانَ
 خَلْفَهُ الْخَصْمُ لَهُ جَدَّ طَلَبُ
 كَلْبُ يَا صُوفِي يَا عَيْنَ الرِّيَا
 وَ بِهَا خَفَّ وَ سَارَ يَعَجَلُ
 أَمْ جُنَيْدُكَ .. دَلَّ ذَا بَعِيدُ..
 وَصَلَ أَمْ أَيُّ شَيْخٍ لِلْمُرْشَادِ
 وَحْدَهُ.. مَا لَهُ عَوْنٌ وَمَدَدُ..
 مِنْهُ أَبْقَاهُ عَلَى أَدْنَى رَمَقُ

- (۱) باغ چبود جان من آن شماس
 (۲) وسوسه کرد از مر ایشان را فریفت
 (۳) چون برون کردند صوفی را و رفت
 (۴) گفت ای سگ صوفی کوازستیز
 (۵) این جنیدت ره نمود و بایزید
 (۶) کوفت صوفی را چو تنها یافتش
- ای شما بوده مرا چون چشم راست
 آه کز یاران نمیاید شکفت
 خصم شد اندر پیش با چوب زفت
 اندر آئی باغ مردم تیز تیز
 از کدامین شیخ و پیرت می رسید
 نیم کشتش کرد و سر بشکافتش

- (١) عِنْدَ ذَا الصُّوفِيِّ قَالَ نَوْبَتِي
أَحْفَظُوا أَنْفُسَكُمْ مِنْ مَكْرِهِ
(٢) لِي غَيْرًا قَدْ حَسِبْتُمْ أَحْذَرُوا
لَمْ تَكُ الْغَيْرِيَّةُ لِي أَكْثَرًا
(٣) كُلَّ ذَا الضَّرْبِ الَّذِي ظَلَمْتُ أَنَا
تَأْكُلُونَ مِثْلَ ذَا الْجَلَابِ كَانَ
(٤) جَبَلُ هَذِي الدُّنَا الْقَوْلُ لَكَا
(٥) إِذْ مِنْ الصُّوفِيِّ عَادَ فَارِغًا
.. بِالْدَمِ مِنْهُ .. فَمِنْ بَعْدُ صَنَعَ
(٦) يَا شَرِيفُ لِي لِمَبِيتٍ عَجَلُ
أَنْ طَبَخْتُ لِلْمُضْحَى حُلْوَ الرِّقَاقِ

- ذَهَبَتْ لِكَنِّكُمْ يَا خِلَّتِي
حَسَنًا .. وَاحْشُوا وَخِيمَ أَمْرِهِ ..
فَمِنْ الدِّيُوثِ ذَا لَوْ تَنْظُرُوا
.. فَالْفَرَارُ مِنْهُ كَانَ أَجْدَرًا ..
قَدْ أَكَلْتُ أَنْتُمْ فِي الدُّنَا
لَا يُقَى كُلِّ دَنِيٍّ وَ مَهَانٍ
كَالْصَّدَا قَدْ رَجَعَ أَيْضًا بِكَ
قِيمُ الْبُسْتَانِ .. صَارَ وَالْغَا ..
حِمْلَةً لِلْعَلَّةِ تِلْكَ اتَّبَعَ
رُحْ فَمِنْ يَوْمِ الْيَوْمِ قَدْ كَانَ الْعَمَلُ (١)
.. فَبِهَا أَتِ تَأْكُلُ مِنْهَا الرِّفَاقُ ..

(١) الوثاق ما يوثق به الاسرى و لكن الفرس يستعملون كلمة الوثاق بمعنى البيت
كما فى البيت المذكور -

ای رفیقان پاس خود دارید نیک
نیستم اغیار تر زین قلیبان
و اینچنین شربت سزای هردنی است
چون صدا هم باز آید سوی تو
یک بهانه کرد زان پس جنس آن
که ز بهرت چاشت من بختم رفاق

- (١) گفت صوفی آن من بگذشت لیک
(٢) مر مرا اغیار دانستید هان
(٣) آنچه من خوردم شمارا خوردنی است
(٤) این جهان کوه است گفت و گوی تو
(٥) چون ز صوفی گشت فارغ باغبان
(٦) کای شریف من برو سوی وثاق

- (۱) أَطْرُقُ الْبَابَ مِنْ الْبَيْتِ لَنَا
بِالرِّقَاقِ ذَاكَ وَ الْبِطِّ الَّذِي
(۲) إِذْ لَهُ أَرْسَلَ قَالَ لِلْفَقِيهِ
فَفَقِيهَ أَنْتَ ذُو عِلْمٍ وَ دِينٍ
(۳) فَالْشَّرِيفِيَّةَ طَيْبَ الْمُحْتَدِ
أُمُّهُ هَلْ كَانَ مَنْ فِيهَا فَعَلَّ
(۴) أَعْلَى فِعْلِ النِّسَاءِ وَ النِّسَاءِ
نَقَصَتْ عَقْلًا عَلَيْهَا تَعْتَمِدُ
(۵) كُلُّ وَغْدٍ فِي الدُّنَا يَا لَلْعَجَبِ
- قُلْ لِقَيْمَارَ لِكَيْ تَأْتِي هُنَا (۱)
طَبِخَ .. مَا لَكَ أَعْطَتْهُ خُذِ ..
يَا عَمِيدَ الدِّينِ وَ الْفَرْدِ الْوَجِيهَ
ظَاهِرٌ هَذَا لَكَ حَقًّا يَقِينُ
يَدْعِي عِنْدَكَ مِثْلَ السَّيِّدِ
أَحَدٌ يَدْرِي .. لَهَا صَحَّ الْعَمَلُ ..
تَضَعُ قَلْبًا لَهَا تَرْجُو الْوَفَاءَ
.. عَجَبًا هَلْ غَيْرُكَ هَذَا عِمْدُ ..
لِلنَّبِيِّ وَ عَلِيٍّ يَنْتَسِبُ

(۱) قیماز اسم امرأة الباغیان -

- (۱) بر در خانه بگو قیماز را
(۲) چون بره کردش بگفت ای مرد دین
(۳) او شریفی میکند دعوی سرد
(۴) برزن و بر فعل زن دل می نهید
(۵) خویشان را بر علی و بر نبی
- تا بیارد آن رفاق و قاز را (۱)
تو فقیهی ظاهر است این و یقین
مادر او را که داند تا که کرد
عقل ناقص و انگهانی اعتماد
بسته است اندر زمانه هر غیبی

(۱) در حاشیه نسخه لکناهور نگاشته قیماز بفتح اول کنیزك و خدمتکار را گویند -

- (۱) كُلُّ مَنْ زُنَاً أَوْ ابْنُ زِنَا
مِثْلُ ذَا الظَّنِّ بِحَقِّ الْأَوْلِيَاءِ
(۲) كُلُّ مَنْ رَأَسَهُ قَيْدُ الدَّوْرَانِ
مِثْلُهُ الْبَيْتَ مُدَامًا نَظَرًا
(۳) كُلُّ مَا الْقِيَمُ لِنَبَاغِ ذَكَرٍ
حَالُهُ كَانَ الْبَعِيدَ كَمْ غَدَا
(۴) هُوَ لَوْ لَا أَنَّ لِأَهْلِ الْأَرْتَادِ
فَمَتَى حِينًا يَمِثِلُ ذَا يَقُولُ
(۵) قَرَأَ ذِي الْحِيلِ مِنْهُ الْفَقِيهَ
كَانَ بِالْفِعْلِ لَهُ الطَّبَعُ دَنَى
ظَنُّ وَ الشَّكُّ أَبَانَ وَ الرِّيَاءُ
كَانَ دَارَ دَائِحًا كُلَّ زَمَانٍ (۱)
دَائِرًا .. كُلَّ الْجِهَاتِ عَبْرًا..
مِنْ فُضُولٍ وَ بِهِ مَكْرًا هَجَرًا
ذَلِكَ عَنْ وَلَدِ الرَّسُولِ الْمُقْتَدَى
خَلْقًا كَانَ وَ نَجَلًا لِلْفَسَادِ
لِذَوِي الرِّفْعَةِ مِنْ بَيْتِ الرَّسُولِ
سَمِعَ الظَّالِمُ هَذَا وَ السَّفِيهَ

(۱) ای كذلك الذي يظن في الربانيين و يقيسهم على نفسه لانهم قالوا الكلام صفة المتكلم كانه اخبر عن صفته و الى هذا يشير بقوله (آنچه گفت آن باغبان بوالفضول)-

- (۱) هر که باشد از زنا و زانیان این برد ظن در حق ربانیان
(۲) هر که برگردد سرش از چرخ ها همچو خود گردنده بیند خانه را
(۳) آنچه گفت آن باغبان بوالفضول حال او بد دور ز اولاد رسول
(۴) گر نبودی او نتیجه مرتدان کی چنین گفتی برای خاندان
(۵) خواند افسونها شنید آنرا فقیه در پیش رفت آن ستمکار سفیه

- (۱) خَلَقَهُ سَارَ وَ قَالَ يَا حِمَارُ
 قَدْ دَعَاكَ هَلْ لَكَ بَعْدَ النَّبِيِّ
 (۲) أَشْبَهَ لِلْأَسَدِ شِبْلُ الْأَسَدِ
 قُلْ بِمِ تَشْبَهُهُ فِي خُلُقِ
 (۳) ذَلِكَ الْوَعْدُ مَعَ 'مَذَا الشَّرِيفُ
 عَمِلَ مَا خَارِجِيٍّ مِنْ دَغَلٍ
 (۴) مَا لِشَيْطَانٍ وَ غُولٍ وَرَدَا
 هُوَ بِالظُّلْمِ كِشْمِرٍ وَ يَزِيدُ
 (۵) فَيُظْلِمُ الظَّالِمِ ذَاكَ الشَّرِيفُ
 وَ بَعَيْنِ مِلَاتٍ دَوْمًا وَرَمَ
- مَنْ لِيذِي الْبُسْتَانِ سِرًّا أَوْجِهَارُ^(۱)
 ارْتَأُ الشَّحْدُ يَكُونُ يَا غَيْبِ
 لِلنَّبِيِّ أَنْتَ إِذْ كُنْتَ الْوَلَدُ
 لَكَ أَوْ خُلُقٍ أَجِبْ أَنْ تَصْدُقَ
 مِنْ قَبِيحِ الْعَمَلِ الْوَاهِي السَّخِيفُ
 مَعَ آلِ أَحْمَدَ بَغْضًا فَعَلَّ
 دَائِمًا مِنْ حَنْقٍ قَدْ وَجَدَا
 مَعَ آلِ الْمُصْطَفَى اعْرِفْ بَلْ يَزِيدُ
 دَنِفًا عَادَ وَ مُضْنَى وَ نَحِيفُ
 لِلْفَقِيهِ قَالَ إِذْ ذَاكَ نَدَمُ

(۱) و فی نسخه (گفت آخر اندر این باغت که خواند) ای قسا! آخر الامر من دعاك الى هذه البستان -

- (۱) گفت ای خرا اندر این باغت که خواند
 (۲) شیر را بچه همی مانند بدو
 (۳) با شریف آن کرد آن دون از کجی
 (۴) تا چه کین دارند دایم دیو و غول
 (۵) شد شریف از ظلم آن ظالم خراب
- از پیمبر دزدیت میراث ماند
 تو به پیغمبر چه می مانی بگو
 که کند با آل یاسین خارجی
 چون یزید و شمر با آل رسول
 با فقیه او گفت با چشم پر آب

أَنْتَ فَرْدًا .. وَ قَلِيلًا قَدْ شَقِيتَ ..
 أَحْمِلِ الضَّرْبَ .. وَمَتَّ فِي ظَنِّكَ ..
 لِأَتَقًا لِلْمُصْحَبَةِ صَفْوًا ظَرِيفَ
 بِالْأَقْلِ لَمْ أَكْ .. فِي ذِي الدُّنَا ..
 أَحْمَقًا صِرْتَ لَكَ بِئْسَ الْعِوَضُ
 أَفْقِيهِ أَنْتَ بَلْ كُلُّ سَفِيهِ
 قُطِعَتْ .. لَا عُدْبَ مَوْرَدَهُ ..
 تَسْأَلُ مِنْ رُخْصَةٍ مُسْتَعْلِمًا
 لَكَ فِي فَتَوَاكَ هُذِي وَالرِّضَا
 لَكَ فِيهَا .. يَا مَنْ انْحَطَّ عَلَا ..

(۱) رَجُلَكَ امْسِكْ وَ تَحْمِلْ إِذْ بَقِيتْ
 كُنْ كَمِثْلِ الطَّبْلِ فَوْقَ بَطْنِكَ
 (۲) أَنَا إِذْ لَمْ أَكْ خَلَاً وَ شَرِيفَ
 فَلِمِثْلِ الظَّالِمِ هَذَا أَنَا
 (۳) ذَمِّي قُلْتَ لَذَا رَبِّ الْغَرَضُ
 (۴) فَرَّغَ مِنْ ذَاكَ جَاءَ لِلْفَقِيهِ
 (۵) لَهُ عَارًا كُنْتَ يَا مَنْ يَدُهُ
 هَذِهِ فَتَوَاكَ أَنْ تَأْتِي وَ مَا
 (۶) فَلَا مَامَ الْحَنَفِيِّ قَدْ قَضَى
 لِلْأَمَامِ الشَّافِعِيِّ حَصَلَا

چون دهل شو زخم میخور برشکم
 از چنین ظالم ترا من کم نیم
 احمقی کردی ترا بئس العوض
 چه فقیهی ای تو ننگ هر سقیه
 کاندرا آمی و نکوئی امر هست
 شافعی گفته است این ای ناسزا

(۱) پای دار اکنون که ماندی فرد کم
 (۲) گر شریف و لایق و همدم نیم
 (۳) مر مرا دادی باین صاحب غرض
 (۴) شد از او فارغ بیامد کای فقیه
 (۵) فتویت اینست ای ببریده دست
 (۶) بو حنیفه داد این فتوی ترا

- (١) مِثْلُ هَذِي الرُّخْصَةِ هَلْ فِي الْوَسِيطِ
 قَدْ قَرَأْتَ أَمْ وَجَدْتَ فِي الْمَحِيطِ
 (٢) هَذِهِ الْمَسْئَلَةُ مِنْ بَعْدِ ذَا
 يَدُهُ أَعْطَتْ لِجَقْدِ قَلْبِهِ
 (٣) قَالَ حَقًّا لَكَ فَاضْرِبْ وَصَلَتْ
 ذَا جَزَاءٍ مِنْ مَنْ الْأَحْبَابِ كَانَ
 (٤) فَلِذَا أَوْ مِائَةٍ مِنْ مِثْلِهِ
 فَلِمَ مِنْ حَنْقٍ فِي قَطْعَتْ
 (٥) كُلِّ فِكْرٍ لَكَ صِرْتَ سَامِعًا
 أَنْ لَكَ النَّامُوسُ ظُلْمًا ذَهَبًا
 (٦) كُلُّ مَنْ كَانَ عَنِ الصَّحْبِ انْفَرَدَ
 قَدْ قَرَأْتَ أَمْ وَجَدْتَ فِي الْمَحِيطِ
 فَتَحَ مِنْهُ الْيَدَيْنِ لِلْأَذَى
 عَدْلًا أَزْدَادَتْ قُوَى فِي ضَرْبِهِ
 يَدُكَ مِنْبِي... بِنَ جَرِي اتَّصَلَتْ..
 نَافِرًا.. فِي صُحْبَةِ الصَّفِّ وَاسْتَهَانَ..
 أَنَا أَهْلٌ وَ قَرِينُ فِعْلِهِ
 حَبْلٌ وَدَيِّ وَأَوْدَائِي مَنَعَتْ
 وَعَلَى رَأْسِي ضَرَبْتُ جَازِعًا
 ..وَعَلَيْكَ الْخِصْمُ كَرَهَا غَلَبًا..
 مِثْلُ ذَا الْقُبْحِ لَهُ كَثْرًا وَرَدَّ

یا بده است این مسئله اندر محیط
 دست او کین دلش را داد داد
 هین سزای اینکه از یاری برید
 تا چرا بیریدم از یاران بکین
 میزنم بر سر که شد ناموس تو
 اینچنین آید مر او را جمله بد

(١) این چنین رخصت بخواندی دروسیط
 (٢) این بگفت و دست بر وی برگشاد
 (٣) گفت حق استت بزن دستت رسید
 (٤) من سزاوارم باین و صد چنین
 (٥) گوش کردم آنچه افسوس تو
 (٦) هر که تنها ماند از یاران خود

فی بیان الرجوع لقصة المریض و عیادة النبی الصحابی

- (۱) إِنَّ هَذَا الْعَوْدَ كَانَ لِلصَّلَاةِ هَذِهِ وَهِيَ تَكُونُ الْحَامِلَةَ
مِائَةً نَوْعٍ مِنَ الْحُبِّ.. وَمِنْ..
(۲) فَالرَّسُولُ الْفَدُّ مَعْدُومُ الْمَثِيلِ
سَارَ وَافَاهُ بِنَزْعٍ وَ احْتِضَارٍ
(۳) عَنْ حُضُورِ الْأَوْلِيَاءِ إِنْ تَبَعِدَ
فَعَيْنُ اللَّهِ تَعَالَى بِالْبَعِيدِ
(۴) حَيْثُ هَجَرَ الرُّفَقَاءَ أَنْتَجَا
فَمَنْى كَانَ فِرَاقٌ وَجْهٍ مَنْ
إِذْ لَعُودِ ذَا الصَّحَابِيِّ الْجَلِيلِ (۱)
..لَطْفٍ أَوْ سِرٍّ عَظِيمٍ لَمْ يَبْنَ..
..لَكَ خُذْ هَذَا مِثَالًا وَ اعْتِبَارًا..
..قُرْبَهَا مِنْ غَفَلَةٍ لَمْ تَرِدْ..
كُنْتُ فِي الْوَاقِعِ.. وَالْجَانِبِ الطَّرِيقِ..
غَمًّا النَّارَ بِقَلْبٍ أَجْجَا
غَدَ وَالْأَمْلَاقَ أَذْنَى بِمَحْنٍ

(۱) نسخه ثانیه - اللیل -

بازگشتن بقصه و عیادت پیغمبر (ص)

- (۱) این عیادت از برای این صله است
وین صله از صد محبت حامله است
(۲) در عیادت شد رسول بی ندید
آن صحابی را بحال نزع دید
(۳) چون شوی دور از حضور اولیا،
در حقیقت گشته ای دور از خدا
(۴) چون نتیجه هجر همراهان غم است
کی فراق روی شاهان زان کم است

- (۱) فَبِكُلِّ نَفْسٍ ظِلَّ الْمُلُوكِ
أَطْلُبُ اسْرِعْ.. تَابِعاً أَهْلَ السُّلُوكِ..
- (۲) كَيْ يَذَا الظِّلَ مِنَ الشَّمْسِ تَكُونُ
رُحْ وَ لِدْفِي ظِلِّ ذِي حِظِّ وَلِي
- (۳) يُعْتِقُ لَوْ رُمْتَ حِينًا سَفَرَا
فَبِذِي النِّيَّةِ رُحْ وَ الْحَضْرَا
- إِنْ تَرُمَ عَنْ ذَلِكَ لَا تَعْفَلْ
..فَهُوَ خَيْرُ مَأْمَنٍ أَوْ مَوِيلِ..

فی بیان قول شیخ لابی یزید البسطامی وهو انا الکعبة طف اطرافی

- (۴) بَا يَزِيدُ ذَا كَبِيرُ الْأُمَّةِ
رَكَضَ سَرْعَانَ نَحْوَ مَكَّةِ
- عُمَرَةَ وَ الْحَجَّ فِي ذَا قَصْدَا
وَ لِكُلِّ بَلَدَةٍ إِذْ وَرَدَا
- (۵) فَعَنِ الْأَحْبَابِ بِالْبِدْءِ عَجَلْ
فَحَصَّ عَنْهُمْ كَثِيرًا وَ سَمَلْ

- (۱) سایه شاهان طلب هر دم شتاب
تا شوی زان سایه بهتر ز آفتاب
- (۲) رو بخسب اندر پناه مقبلی
بو که آزادت کند صاحب‌دلی
- (۳) گر سفر داری بدین نیت برو
ور حضر باشد از این غافل مشو

گفتن شیخی بایزید را که کعبه منم گرد من طواف کن

- (۴) سوی کعبه شیخ امت با یزید
از برای حج و عمره می دوید
- (۵) او بهر شهری که میرفت از نخست
مرعیزان را بگردی باز جست

- (۱) دَارَ فِي أَطْرَافِ كُلِّ الْبَلَدِ مَنْ بِهَا بِالسَّالِكِ الْمُعْتَمِدِ
 مَنْ عَلَى رُكْنِ الْهُدَى كَانَ اتَّكَأَ .. وَلِغَيْرِ الْحَقِّ جَلَّ مَا اشْتَكَى ..
 (۲) فَلَا إِلَهَ إِلَّا الْحَقُّ قَالَ فِي السَّفَرِ لَزِمَ أَيَّ مَحَلٍّ وَ مَقَرٍّ
 تَذَهَّبُ قَبْلًا تَكُونُ أَوَّلًا تَطْلُبُ بِالْجِدِّ فِيهِ رَجُلًا^(۱)
 (۳) أَطْلُبِ الْكَثْرَ فَهَذَا الضَّرَرُ لَوْ أَتَى وَ النَّفْعُ لَا يُعْتَبَرُ
 تَبَعًا يَأْتِي وَ فَرَعًا يَعْرِفُ لَهُ .. لِلْكَثْرِ اجْتِهَدُوا اخْتَلَفَ ..

(۱) روى البخارى حديثا ان موسى (ع) قام خطيباً فى بنى اسرائيل فسئل اى الناس اعلم فقال انا فعتب الله عليه اذ لم يرد العلم اليه فاوحى الله اليه ان لى عبداً بمجمع البحرين هو اعلم منك فقال موسى يا رب فكيف لى به قال تاخذ معك حوتاً فتجمله فى مكمل فحيث ما فقدت الحوت فثم آه و لهذا يحكى حضرة مولانا قول ربنا فوجدا عبداً من عبادنا و هكذا سنة السلاك فى اسفارهم و عملا بقوله تعالى (فاسئلوا اهل الذكر) العلماء كذا الانبياء و اراد به هنا الواقف على اسرار الانبياء و العارف باحوال الاصفياء طلبهم كل حين واجب على السلاك و لهذا يقول (قصد گنجى كن اين سود و زيان) -

- (۱) گرد میگشتی که اندر شهر کیست کو بر ارکان بصیرت متکی است
 (۲) گفت حق اندر سفر هر جا روی باید اول طالب مردی شوی
 (۳) قصد گنجی کن که این سود و زیان در تبع آید تو آن را فرع دان

- (١) كُلُّ مَنْ قَدْ زَرَعَ الْبُرَّ قَصَدَ
تَبَعًا فِي نَفْسِهِ التَّبَنُّ وَرَدَّ
- (٢) لَهُ لَوْ أَنْتَ الشَّعِيرَ تَزَرَعُ
حَبْنًا الْبُرَّ لَكَ لَا يَطْلَعُ (١)
- رَجُلًا أَطْلَبَ لَكَ أَطْلَبَ رَجُلًا
رَجُلًا أَطْلَبَ وَ جِدَّ عَجَلًا
- (٣) أَقْصِدِ الْكَعْبَةَ إِمَّا عَرَضًا
لَكَ وَتَتُ الْحَجَّ خُذْهَا غَرَضًا
- فَلَمَّا لَوْ تَذْهَبُ أَيْضًا رَأَيْتَ
مَكَّةَ بِالتَّبَعِ فِيهَا حَظِيَّتْ
- (٤) كَانَ بِالْمِعْرَاجِ قَصَدَ الرُّؤْيَا
لِلْحَبِيبِ وَحَدَّهُ بِالْفِطْرَةِ (٢)
- رُؤْيَا الْعَرْشِ وَ أَمْلَاكِ السَّمَاءِ
تَبَعًا كَانَتْ.. وَمَا قَدَرًا سَمَى..
- (٥) سَيِّدُ الْأَعْمَالِ بِالنِّيَّاتِ قَالَ
نِيَّةُ الْخَيْرِ لَكَ فِي كُلِّ حَالٍ (٣)
- كَمْ لَهَا رَوْضٌ وَ وَرْدٌ نَوْرًا
.. وَبِهَا نُورٌ وَ ضَوْءٌ سَفَرًا..

(١) أراد بقوله في الاصل (مردمی) الانسان فان أضيف الى عين الباصرة قالوا على اصطلاح الفرس (مردم چشم) و هو انسان العين - (٢) نسخة ثانية- (بالمرة)-
(٣) هذا البيت و ما بعده لم يذكر في نسخه النهج -

- (١) هر که کارد قصد کندم باشدش کاه خود اندر تبع می آیدش
- (٢) جو بکاری بر نیاید کندمی مردمی جو مردمی جو مردمی
- (٣) قصد کعبه کن چو وقت حج بود چونکه رفتی مکه هم دیده شود
- (٤) قصد در معراج دید دوست بود در تبع عرش و ملائک هم نمود
- (٥) سید الاعمال بالنیات گفت نیت خیرت بسی گلهای شکفت

(۱) نِيَّةُ الْمُؤْمِنِ خَيْرٌ مِنْ عَمَلٍ لَهُ هَذَا قَوْلُ سُلْطَانِ الدَّوَلِ

فی بیان حکایة البیت الجدید اللذی بناه المرید الجدید یوماً
ومجی المرشد لرؤیته

- (۲) ذَاتَ یَوْمٍ سَأَلَکَ بَیْتًا جَدِیدَ
قَدْ بَنَى مُرْشِدُهُ الْفَدُّ الْوَحِیدَ
- (۳) نَظَرَ الْبَیْتَ فَقَالَ لِلْمُرِیدِ
لَهُ وَ السَّالِکِ ذِیَاکَ الْجَدِیدِ
- بِامْتِحَانٍ لَهُ مِنْ ذَا لِاحْسَنَ
فِکْرًا الْمُعْتَمِدَ وَالْمُؤْتَمِنَ
- (۴) یَا رَفِیقَ الْکَوَّةِ هَهِیْ اِفْدِ
لِمَ فَتَحَتْ قَالَ حَتَّى أَنْ یَجِدَ
- نُورًا الْبَیْتَ وَ یَأْتِی مِنْ طَرِیقِ
لَهُ ضَوْءٌ وَ اِسْکَنْایَ یَلِیقِ
- (۵) قَالَ ذَا فَرَعٍ وَ ذَا الْأُحْرِی بَانَ
تَطْلُبَ الطَّاعَةَ وَالْأَجَرَ الْحَسَنَ
- کَیْ لَکَ مِنْ ذَا الطَّرِیقِ فِی الْحَیَاتِ
یَرُدُّ صَوْتَ الْأَذَانِ لِلْمُصَلَّوَةِ

(۱) نیت مؤمن بود به از عمل همجنین فرمود سلطان أجل

حکایت خانۀ نو ساخت روزی نومرید پیر آمد خانۀ او را بدید

- (۲) خانۀ نو ساخت روزی نومرید
پیر آمد خانۀ او را بدید
- (۳) گفت شیخ آن نومرید خویش را
امتحان کرد آن نکواندیش را
- (۴) روزن از بهر چه کردی ای رفیق
گفت تا نور اندر آید از طریق
- (۵) گفت آن فرع است این باید نیاز
تا از این ره بشنوی بانگ نماز

- (۱) لَكَ يَأْتِي النُّورُ بِالذَّاتِ تَبَعٌ
 ذَلِكَ أَنْوَلَكَ حَقًّا مَتَّبِعٌ
 (۲) بَايَزِيدُ كَمْ كَثِيرًا فِي السَّفَرِ
 جَدٌّ حَتَّى هُوَ يَلْقَى بِالْأَثَرِ
 فِيهِ خَضِرَ الْوَقْتِ شَيْخًا نَظَرَا
 قَدَّهُ مِثْلَ الْهِلَالِ انْكَسَرَا
 (۳) نَظَرَ الْقُوَّةَ فِيهِ لِلرِّجَالِ
 .. وَأُولَى الْعِزِّ بِحَالٍ وَمَقَالِ..
 (۴) عَيْنُهُ لَا تَنْظُرُ وَالْقَلْبُ كَانَ
 مِثْلَ فِيلٍ فِي الْمَنَامِ الْهِنْدَ قَدْ
 (۵) مِثْلَ عَيْنٍ غَمَضَتْ نَامَتْ رَأَتْ
 وَإِذَا مَا فُتِحَتْ ذَاكَ الطَّرَبُ
 مِثْلَ شَمْسٍ نُّورُهُ كُلُّ مَكَانٍ (۱)
 نَظَرَ وَالْحِظَّ وَالسَّعْدَ وَجَدَ
 مِائَةَ سُكْرِ وَبِالْمُطَفِّ دَرَتْ (۲)
 وَالسُّرُورَ مَا رَأَتْ يَا لِلْعَجَبِ

(۱) كانه قدس سره يقول شيخ عن باب الحق ليس بمجبوب و من جهة الباطن كرائی هند الحقيقة و ناظر لعالم الجبروت واللاهوت و من شدة اشتياقه سكران ومجنوب و عن الدنيا بكلية العلائق قاطع و للعالم الالهی مائل وعن الدنيا نافر - (۲) كناتم غمض عينه و فى عالم الرؤيا يرى مائة طرب لما فتح عينه من النوم يا عجب لم يرداك الشوق والذوق فى هذا العالم لان هذا العالم محل الشرور و الغرور و ذاك العالم محل الذوق و السرور فاذا غمض الولی عينه عن الدنيا كان متلذذاً بذاك الشوق و الذوق فاذا فتح عينه للدنيا و رأى غرور أهلها تعجب اذ لم يرداك الشوق و الذوق -

- (۱) نور خود اندر تبع می آیدت
 نیت آنراکن که آن می بایدت
 (۲) بایزید اندر سفر جستن بسى
 تا بیابد خضر وقت خودکسى
 (۳) دید پیری با قدی همچون هلال
 بود در وی فرد گفتار رجال
 (۴) دیده نابینا و دل چون آفتاب
 همچو پیلای دیده هندستان بخواب
 (۵) چشم بسته خفته بیند صد طرب
 چون گشاید آن نبیندای عجب

- (۱) فَعَجِبْتُ كَثْرَةَ فِي النَّوْمِ كَمْ
وَصِيرُ الْقَلْبِ فِي النَّوْمِ لَهَا
(۲) وَالَّذِي الْيَقْظَانُ كَانَ وَ يَرَى
عَارِفًا كَانَ التُّرَابَ اجْعَلْ أَبَدَ
(۳) بَايَزِيدَ إِذْ لَهُ قُطْبًا وَجَدَ
(۴) جَلَسَ قُدَّامَهُ الْحَالُ كَثِيرَ
(۵) بَايَزِيدَ قَالَ فَالْعَزْمُ لَكَ
وَ طَوَارِي الْغُرْبَةِ أَيْنَ تُرِيدُ
تَسْفُرُ الْعَيْنُ بِأَنْوَارِ الْعِظَمِ (۱)
كُوَّةً .. تَهْدِيهِ مِنْ نُورٍ بِهَا ..
رُؤْيَا طَيِّبَةً لَا كَالْوَرَى (۲)
لَهُ كَيْحَلُ الْعَيْنِ دَاءٌ لِلرَّمَدِ
خَضَعَ مِنْهُ وَ بِالْخِدْمَةِ جَدَ
سَأَلَ وَافَاهُ ذَا أَهْلِ فَقِيرِ
أَيْنَ يَخْتَارُ مَنَاخَ رَحِيلِكَ
تَسْحَبُ .. هَلْ فِي قَرِيبِ أُمِّ بَعِيدِ ..

(۱) كانه يقول الانوار الظاهرة من العالم الالهي و الاسرار الباهرة من عالم المثال
تشاهد بواسطه القلب و لا مدخل فيه للمعين الظاهرة - (۲) اي اليقظان هو الذي
يرى رؤيا حسنة و هو العارف بالله أسحب تراب اذيا له ليعطيك نظراً روحانياً -

- (۱) پس عجب در خواب روشن میشود
(۲) وانكه بيدار است و بيند خواب خوش
(۳) بايزيد او را چون اقطاب يافت
(۴) پيش رو بنشست و ميپرسيد حال
(۵) گفت عزم تو كجا اي بايزيد
دل درون خواب روزن ميشود
عارف است و خاك اودر ديده كش
مسكنت بنمود و در خدمت شتافت
يافتش درویش و هم صاحب عيال
رخت غربت را كجا خواهي كشيد

- (۱) قَالَ قَصْدِي الْكَعْبَةُ فِي بُكَرَةِ
فِي الطَّرِيقِ مَعَكَ قُلْ أَيُّ زَادٍ
(۲) قَالَ عِنْدِي مِائَتَانِ عَدَدًا
فِي رِدَائِي مُحْكَمًا بِالطَّرْفِ
(۳) قَالَ طِفْ حَوْلِي سَبْعًا وَاعْبُدْ
(۴) وَ النَّقُودَ تِلْكَ ضَعُهَا يَا جَوَادُ
(۵) قَدْ وَجَدْتَ الْعُمَرَةَ الْعُمَرَ الْمَدِيدَ
صَافِيًا عُدْتُ وَ مِنْ أَهْلِ الصَّفَا
قَالَ أَصَحِّ يَا جَمِيلَ الْفِكْرَةِ (۱)
قَدْ أَتَيْتَ .. مَا لَكَ رُوحًا أَفَادَ ..
دِرْهَمًا مِنْ فِضَّةٍ قَدْ عَقِدَا
مِنْهُ .. يَا رَبَّ الْحِجَى وَالطَّرْفِ ..
مِنْ طَوَافِ الْحَجِّ خَيْرًا ذَا عَدَدٍ
عِنْدِي حَجَّكَ نِلْتُ وَ الْمُرَادُ
تَغْنِمُ تَحْظِي بِكُلِّ مَا تُرِيدُ (۲)
صِرْتُ دَوْمًا وَ سَعَيْتَ لِلصَّفَا

(۱) نسخه نایب - (از بگه ای من الصباح) - (۲) کانه اخذ من الحديث الشريف المروى

عن ابی هريرة العمرة الى العمر كفار لما بينهما و الحج المبرور ليس له جزاء الا الجنة
و اذا كان كذا فزيارة الاولياء تطهير للاثام بالاولى -

- (۱) گفت قصد کعبه دارم ازوله
(۲) گفت دارم از درم نقره دویست
(۳) گفت طوفی کن بگردم هفت بار
(۴) و این درم ها پیش من نه ای جواد
(۵) عمره کردی عمر باقی یافتی
گفت هین باخود چه داری زاد ره
نک به بسته سخت بر گوشه ردیست (۱)
وین نکوتر از طواف حج شمار
دان که حج کردی و حاصل شد مراد
صاف گشتی بر صفا بشتافتی

(۱) ردی رد است با ماله ردی شده .

- (۱) فَوَحِّىَ الْحَقِّ ذَاكَ مَنْ لَهُ
قَدْ رَأَاهُ رُوحُكَ وَ الْوَلَّهُ (۱)
فَعَلِمَى الْبَيْتِ لَهُ فَضَّلَنِي
وَ لِي اخْتَارَ بِذَا جَلَّلَنِي
(۲) هَبَّكَ أَنَّ الْكَعْبَةَ كَانَتْ أَبَدَ
بَيْتَ إِحْسَانٍ وَ بِرٍّ لَا يُحَدِّ
خَلَقْتَنِي بِالذَّاتِ بَيْتَ سِرِّهِ
أَنَا أَيْضًا.. وَ كُنُوزَ بَرِّهِ..
(۳) مُنْذُ شَادَ الْبَيْتَ ذَاكَ مَا دَخَلَ
هُوَ فِيهِ.. شَأْنُهُ مِنْ ذَا أَجَلٍ.. (۲)
وَ بِذَا الْبَيْتِ سِوَى الْحَيِّ الْأَحَدِ
أَحَدٌ مَا دَخَلَ حَتَّى الْأَبَدِ

(۱) ای و حق الحق للذى روحك له رأيت و لجمالها شاهدت انه اختارنى على بيته
الحرام بقوله فى سورة الم يكن (ان اللذين آمنوا و عملوا الصالحات هم خير البرية)
و فسروا البرية بالخليفة و لهذا قالوا المؤمن اشرف عند الله من الكعبة و لهذا الشرف
عن لسان الشيخ يشير بقوله (كعبه هر چندی كه خانه بر اوست) - (۲) لان
دخوله فيه عبودية و الله تعالى معبود و فى ذاك البيت لم يذهب احد غير الحى القيوم لقوله
فى حديثه القدسى (ما وسعنى ارضى و لا سمانى و لكن وسعنى قلب عبدى المؤمن
التقى التقى) -

- (۱) حق آن حقی که جانت دیده است که مرا بر بیت خود برگزیده است
(۲) کعبه هر چندی که خانه بر اوست خلقت من نیز خانه سراوست
(۳) تا بکرد آن خانه را در وی نرفت و اندر آن خانه بجز آن حى نرفت

- (۱) أَنْتَ إِذْ أَبْصَرْتَنِي الْحَقَّ الْعَظِيمَ كُنْتُ قَدْ أَبْصَرْتُ وَالرَّبَّ الْكَرِيمَ (۱)
 دَرْتُ حَوْلَ كَعْبَةِ الْإِصْدَقِ الصَّفَا .. نَزَلْتُ وَالْمُرَّو رَأَيْتَ وَالصَّفَا ..
- (۲) خِدْمَتِي الطَّاعَةَ وَالْحَمْدُ الْكَثِيرَ لِلَّهِ الْعَالِمِ الْحَيِّ الْقَدِيرِ (۲)
 كَيْ يَبْذُلَا تَحْسَبِ الْحَقَّ الْمُبِينَ عَنِّي يَفْتَرِقُ .. أَوْ أَنْ يَبِينَ ..
- (۳) حَسَنًا عَيْنَكَ إِفْتَحْ وَالنَّظَرَ مِنْكَ حَقَّقْ بِي حَتَّى فِي الْبَشَرِ
 أَنْتَ نُورَ الْحَقِّ جَلَّ تَنْظُرُ .. وَلَكَ الشُّكُّ الْمُرِيبُ يَغْدُرُ ..

(۱) للحديث عن ابي هريرة في الجامع الصغير و هو خلق الله آدم على صورته فعلى هذا آدم الحقيقي هو الانسان الكامل من الاولياء و الانبياء خلقهم على اسمائه و صفاته فهم مرءات الحق و لهذا قال في انشطر الثاني فاذا كانت رؤيتي كروبة الحق و نظرت الى كانك درت حوالى و اطراف كعبة الصدق و الصفاء لانى منظوره فاذا كان الامر كذا (خدمت من طاعت و حمد خدا است) - (۲) قال الشيخ عبد الوهاب الشعراوى فى الموازين ان لله تعالى مثالا يقع التجلى فيه حتى يعرف ان الله خلق آدم على صورته فعلى هذا (چشم نيكو باز کن در من نگر) -

- (۱) چون مرا دیدی خدا را دیده ای گرد کعبه صدق بر گردیده ای
 (۲) خدمت من طاعت و حمد خداست تا نه پنداری که حق از من جداست
 (۳) چشم نیکو باز کن در من نگر تا به بینی نور حق اندر بشر

- (۱) بایزیدُ الکعبَةُ فی وَجَدْتُ مائةَ عِزٍّ وَ جَاهٍ ما اَرَدْتُ
- (۲) مِنْ مِائَتِ عِظَمٍ قَالَ الرَّفِیقُ مرةً واحِدةً بَیتِی العَتیقُ وَ یوصِفِ عَبدِہ السَّبْعَینَ قَالَ عَبدِی المؤمنُ بَیتِی ذِوالجَلالِ..
- (۳) بایزیدُ النُکَتَ هُذِی وَعِی مِنْ صَمِیمِ الرُّوحِ لَبِیْ وَ دَعِی مِثْلَ قُرْطِ الذَّهَبِ فی السَّمْعِ لَهُ عَلقَ حَلَقَتَهُ.. شَبٌّ وَ لَهُ..
- (۴) بایزیدُ مِنْهُ صارَ فی مَزیدَ هُوَ کَانَ المُنْتَهی فیما یُریدُ (۱) اِخِرَ الامرِ اَتِی لِلانْتِهاءِ وَصَلَ مِنْهُ.. وَ غاضَ فی الصِّفاءِ..

(۱) ای حتی سَمی بسلطان العارِفین کذا کل من کان علی انره و الافلا -

- (۱) بایزیدا کعبه را دریافتی صد بها و عز و صد فر یافتی
- (۲) کعبه را یکبار بیتی گفت یار گفت یا عبدی مرا هفتاد بار
- (۳) بایزید آن نکته ها را هوش داشت همچو زرین حلقه اش در گوش داشت
- (۴) آمد از وی بایزید اندر مزید منتهی در منتهی آخر رسید



فی بیان معرفه النبی (ص) سبب المرض لذلك الشخص انه كان وقوع قله ادب منه فی دعائه

- (۱) قَالَ النَّبِيُّ إِذْ رَأَى ذَاكَ الْعَلِيلَ لَا طَفَّ مَنْ لَهُ فِي الْغَارِ الْخَلِيلُ (۱)
(۲) حَيِّيْ ذَاكَ الصَّحَابِيَّ لِأَنَّ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ بِأَرْوِيَا اقْتَرَنَ لَهُ .. مِنْ نُورٍ بِهِ الْقَلْبُ اتَّهَلَّقَ ..
(۳) قَالَ فِي النَّفْسِ لَهُ ذَاكَ الْعَلِيلَ مَرَضِي ذَا الطَّالِعِ السَّعْدُ الْجَلِيلُ لِيْ أَعْطَى أَنْ لِي السُّلْطَانُ جَاءَ فِي الصَّبَاحِ .. وَ حَبَانِي بِالصَّفَاءِ ..
(۴) كَثْرَةً حَتَّى لِي جَاءَ الشِّفَاءُ وَمَضَى الدَّاءُ بِي وَافَى الدَّوَاءُ ..
مِنْ قُدُومِ الْمَلِكِ هَذَا الَّذِي مَوْكِبًا فِي الْخَلْقِ لَمْ يَتَّخِذْ

(۱) رفیق غاره (یار غار) ای البالغ فی تصدیقه له فی جمیع امورہ (س) -

دانستن پیغمبر (ص) که سبب رنجوری شخص گستاخی بوده است در دعا

- (۱) چون پیمبر دید آن بیمار را خوش نوازش کرد یار غار را (۱)
(۲) زنده شد او چون پیمبر را بدید گوئیا آن دم مرا ورا آفرید
(۳) گفت بیماری مرا این بخت داد کامد این سلطان بر من بامداد
(۴) تا مرا صحت رسید و عافیت از قدوم این شه بی حاشیت

(۱) یار غار در عرف دوستی را گویند که کمال اخلاص داشته باشد -

- (۱) بُورِكَتْ حُمَّى وَ ضَغْطٌ وَ سَقَمٌ
بُورِكَ فِي اللَّيْلِ سَهْدٌ وَ أَلَمٌ
(۲) ذَالِي فِي الْكِبَرِ عِنْدَ الْهَرَمِ
مِثْلَ هَذَا النَّصَبِ وَ السَّقَمِ
(۳) وَجَعًا فِي ظَهْرِي أُعْطِيَ لِأَن
وَ الرُّقَادَ أَتْرَكَ قَسْرًا أُسِيرَ
(۴) كَرِي بِهَذَا جُمْلَةً اللَّيْلِ مُدَامَ
لِي أُعْطِيَ الْحَقُّ الْأَمَّا بِهَا
(۵) وَ بِهَذَا الْمَرَضِ رَحِمَ الْمُلُوكَ
وَ عَنِ التَّهْدِيدِ لِي ذَوْمًا سَقَرٌ
بُورِكَ فِي اللَّيْلِ سَهْدٌ وَ أَلَمٌ
أَنَّ لِي الْحَقَّ لِلطَّفِّ وَ كَرَمٌ
لِي أُعْطِيَ وَ وَحْبِي بِالنِّعَمِ
نِصْفَ كُلِّ لَيْلَةٍ حُلُوًّا وَ لَوْسَنَ
مُسْرِعًا ذَا نِعْمَةٍ مِنْهُ أُصِيرُ (۱)
أَنَا كَالْجَامُوسِ جَهْدًا لَا أَنَامُ
صِرْتُ بِالْيَقْظَةِ دَوْمًا وَ لَهَا
جَاشَ وَ الْصَفْوَةَ وَ جَدْتُ وَالسَّلُوكَ
أُخِمِدْتُ صَارَتْ رِيَاضًا وَ زُهْرٌ

(۱) نسخهٔ ثانیة - (بخضوع مسرعاً منه اصیر) -

- (۱) ای خجسته رنج و بیماری و تب
(۲) نک مرا در پیری از لطف و کرم
(۳) درد بستم داد تا من هم ز خواب
(۴) تا نخسبم جمله شب چون گاو میش
(۵) زبن شکست آن رحم شاهان جوش کرد
ای مبارک درد و بیداری شب
حق چنین رنجور می داد و سقم
بر جهنم هر نیم شب لایه شتاب
دردها بخشید حق از لطف خویش
دوزخ از تهدید من خاموش کرد

- (۱) كُنْزاً السَّقْمُ أَنَّى كَمْ رَحْمَةً
مِثْلَمَا اللَّبَّ إِذَا مَا خُرِقَا
(۲) يَا أَخِي الصَّبْرُ عَلَى أَذْنَى مَحَلْ
(۳) عَيْنُ مَاءِ الْحَيَوَانِ وَالْقَدَحُ
فَالسَّمَوَاتُ جَمِيعاً بِالشَّرْفِ
(۴) وَالرَّبِيعُ ذَاكَ كَانَ فِي الْخَرِيفِ
مِلاً هَذَا الْخَرِيفُ بِالرَّبِيعِ
(۵) فَمَعَ الْوَحْشَةُ كُنْ خِلاً رَفِيقُ
فِي الْحِمَامِ لَكَ عُمْراً أَبَدِي
- أَضْمَرْتُ فِيهِ وَكَمْ مِنْ نِعْمَةٍ (۱)
جِلْدُهُ صَارَ طَرِيّاً أَنْقَا
بَارِدِ دَاجٍ بِحُزْنٍ وَ عِلَلْ
لِلشَّرَابِ الْمُسْكِرِ كُلُّ الْفَرَحِ (۲)
وَضَعْتُ بِالْخَفْضِ ذَلَّتْ بِالطَّرْفِ
مُضْمِراً بِالْبَتِّ مَعَ رِيعٍ وَ رِيفِ
مِنْهُ لَا تَهَرَّبْ حَوَى رِيفاً وَ رِيعِ
أَنْتَ لِلْغَمِّ وَ لِلْحُزْنِ صَدِيقُ
أَطْلُبِ إِنْعَمَ بِنَعِيمِ سَرْمَدِي

(۱) للحديث في الجامع الصغير - من ابتلى فصبر و اعطى فشكر و ظلم فغفر و
ظلم فاستغفر اولئك لهم الا من و هم مهتدون - (۲) قوله (كان بلندی ها همه در
پستی است) ای و هؤلاء المعالی جميعهم في الانخفاض بالتواضع و افناء الوجود بالرياضات
و تبديل الاخلاق الذميمة بالحميدة، اباك من الفرار و عليك بالتحمل -

- (۱) رنج گنج آمد که رحمت هادر اوست
(۲) ای برادر موضع تاریک و سرد
(۳) چشمه حیوان و جام مستی است
(۴) آن بهاران مضمر است اندر خزان
(۵) همره غم باش و با وحشت بساز
- مغزه تازه شد چو بنخراشیده پوست
صبر کردن بر غم و سستی و درد
کان بلندیها همه در پستی است
پر بهار است این خزان مگر یز از آن
می طلب در مرگ خود عمر دراز

- (۱) مَا تَقُولُ نَفْسُكَ هَذَا الْمَحَلِّ
فَلَهَا لَا تَسْمَعِ الْقَوْلَ لِأَنَّ
(۲) فَعَلَى الْخُلْفِ لَهَا أَنْتَ أَعْمَلِ
فِي الدُّنَا جَاءَ وَمَا وَصَّوْا بِهِ
(۳) فِي الْأُمُورِ وَجَبَتْ مَشُورَةٌ
(۴) تَنْقُصُ وَ النَّدَمُ لَا يَحْصُلُ
حِيلًا حَتَّى عَلَى ذَا دَوْرًا
(۵) تَطْلُبُ النَّفْسُ بِأَنْ تُولِيَ الْخَرَابَ
(۶) قَالَتْ الْأُمَّةُ مَعَ مَنْ نَفْعَلُ
فَمَعَ الْعَقْلِ الْأِمَامِ الْأَنْبِيَاءُ
- بِالْقَبِيحِ دَعَا بِأَتَيْكَ الْخَلَلَ
شَغَلَهَا الدَّائِمُ بِالْضِدِّ اقْتَرَنَ
لِلنَّبِيِّينَ كَذَا النُّصِّ الْعَجَلِي (۱)
.. لَهُمْ فِي الْكُتُبِ فَاَنْتَبِهْ ..
كَيْ يَهِيَ فِي الْآخِرِ الْمَعْدَرَةُ
فَالنَّبِيُّونَ الْكِرَامُ عَمِلُوا
حَجَرُ الطَّاحُونِ .. أَبْدَى أَثَرًا ..
تَوَرَّثَ الْخَلْقُ ضَلَالًا وَعَذَابَ
نَحْنُ سُورَى .. قُلْ لَنَا مَا نَعْمَلُ ..
لَهُمْ قَالُوا فَعْمَلُوا .. فَهُوَ الضِّيَاءُ ..

(۱) و من تلك النصوص و الوصيات وصية آدم لا و لاده خالفوا نفوسكم في جميع الامور و لا تفعلوا شيئاً بلا مشورة ومنها اوحى الله الى داود حذر أصحابك أكل الشهوات و قال يوسف الصديق (و ما أبرئ نفسي الخ) -

- (۱) آنچه گوید نفس تو کاینجا بد است
(۲) تو خلافت کن که از پیغمبران
(۲) مشورت در کارها واجب شود
(۴) سعی ها کردند بسیار انبیا
(۵) نفس میخواهد که تا ویران کند
(۶) گفت امت مشورت با که کنیم
- مشغول چون کار او ضد آمده است
این چنین آمد وصیت در جهان
تا پشیمانی در آخر کم بود
تا که گردان شد بر این سنگ آسیا
خلق را گمراه و سرگردان کند
انبیا گفتند با عقل امیم (۱)

(۱) امیم اماله امام و اضافه عقل بسوی امام اضافه لامیه است یعنی با عقل مردی که امام باشد -

- (۱) قَالَتِ الْأُمَّةُ لَوْ طِفَّلَ وَرَدَ
حَيْثُ لَا عَقْلَ وَلَا رَأْيٍ سَدِيدٍ
(۲) قَالَ شَاوِرٌ مَعَهُمَا إِنَّ ذَكَرَ
(۳) فِي الطَّرِيقِ أَهْوَى لَكَ النَّفْسَ أَعْرِفِ
أَقْبَحَ فَالْمَرْأَةُ الْجُزْءُ غَدَتِ
(۴) إِنَّ تُشَاوِرَ نَفْسَكَ كُلَّ اللَّذِي
(۵) بِالْخِلَافِ أَعْمَلْ وَلَوْ تَأْمُرُكَ
نَفْسُكَ مَكَارَةً كَمْ وَلَدَتْ
(۶) فَمَعَ نَفْسِكَ شَاوِرَ بِالْفِعَالِ
نَحُونًا مَعَ مَرَأَةٍ .. قَلًا رَشَدًا ..
مَعَهُمَا الشُّورَى .. أَفِدَ كَيْفَ تُرِيدُ ..
بِالْخِلَافِ أَعْمَلْ بِهِ لَا فِي حَذَرٍ
مَرَأَةٍ مِنْ مَرَأَةٍ إِنْ تَقِفِ
نَفْسُكَ الْكُلُّ وَالشَّرُّ بَدَتْ
لَكَ قَالَتْ هِيَ ذِي الطَّبَعِ الْبَذِي
بِصَلْوَةٍ وَصِيَامٍ .. وَبُكَاءٍ ..
مَكْرًا الْخُدْعَ مُدَامًا وَجَدَتْ
كَلِمًا قَالَتْ لَكَ الْعَكْسُ الْكَمَالُ

- (۱) گفت گر کودک در آید با زنی
(۲) گفت با او مشورت کن و آنچه گفت
(۳) نفس خود را زن شناس از زن بتر
(۴) مشورت با نفس خود گر میکنی
(۵) گر نماز و روزه می فرمایدت
(۶) مشورت با نفس خود اندر فعال
کو ندارد عقل و رأی روشنی
تو خلاف آن کن و در راه افت (۱)
زانکه زن جزواست نفست کل شر
هرچه گوید کن خلاف آن دنی
نفس مکار است مکاری زایدت
هرچه گوید عکس آن باشد کمال

- (۱) فَعَلَيْهَا لَسْتَ تَعْلَمُوْا وَ الْعِنَادُ
 سِرُّ إِلَىٰ خِلِّ صَدِيقٍ وَ اَمْسِكِ
 (۲) مَسَاكُ الْعَقْلِ بِعَقْلِ اٰخِرِ
 قَصَبُ السُّكْرِ قَدْ اَعْطَى الْكَمَالَ
 (۳) اَنَا مِنْ مَكْرٍ بِهِ النَّفْسُ بَدَتْ
 تُذْهِبُ فِي سِحْرِهَا التَّمْيِيزَ مِنْ
 (۴) فَلَمَّا الْوَعْدُ الْجَدِيدَ بِالْيَدِ
 اَلْفَ اَلْفِ مَرَّةً تِلْكَ الْوَعْدُ
 (۵) مِائَةً عَامٍ لَوْ الْعُمُرُ الْاَجَلَ
 كُلَّ يَوْمٍ لَكَ اَعْطَتْ حُجَجًا
 لَا تَطْبِقُ اَنْتَ مِنْهَا وَ الْفَسَادُ
 ذِيْلُهُ مِنْهُ تَعَلَّمَ وَ اَسْلَمَ
 قُوَّةً .. صَالٍ بِرَأْيٍ بِاِتْرٍ.. (۱)
 قَصَبُ السُّكْرِ .. اَرْبَى بِالْجَمَالِ..
 عَجَبًا اَشْيَاءُ ابْصَرْتُ غَدَتْ
 ثاقِبِ الْفِكْرَةِ وَ الرَّأْيِ الْفِطْنِ
 تَمْنَحُ وَهِيَ بِكُلِّ مَوْرِدِ
 تُخْلِفُ تَأْتِي بِمَا الضَّرَّ يَعُوذُ
 لَكَ اَعْطَى وَ نَأَى عَنْكَ الْاَجَلَ (۲)
 وَ تَعَالَيْلَ وَ اَبَدَتْ فُرَجًا

(۱) نسخه ثانیة - (برأی ظاهر) - (۲) کلمة (اوت) فی الاصل مرکبة من
 او ضمیر راجع الی النفس و من حرف خطاب معناه النفس لك كل يوم تفضع حجة جديدة-

- (۱) بر نیائی با وی و استیزاو
 (۲) عقل قوت دیرد از عقل دگر
 (۳) من زمکر نفس دیدم چیزها
 (۴) وعده ای بدهد ترا تازه بدست
 (۵) عمر اگر صد سال خود مهلت دهد
 رو بر یاری بکیر آمیز او
 نیشکر کامل شود از نیشکر (۱)
 کو برد از سحر خود تمییزها
 کو هزاران بار آنها را شکست
 اوت هر روزی بهانه نو نهد

(۱) کامل شدن يك نیشکر از دیگر بجهت آنستکه نیشکر کسه وسط کشت است
 چیده میشود و آنکه کناره کشت است ناکاره میشود -

- (۱) بَارِدَ الْوَعْدِ بِحَرِِّ الْمَقَالِ
مِثْلَ سَحَّارٍ بِمَكْرِ سَحَرَا
(۲) يَا ضِيَاءَ الْحَقِّ.. نَبْرَاسَ الْكَمَالِ..
بِسَوَالِكَ مَا نَمَى فِي الْمَالِحَةِ
(۳) فَحِجَابٌ عَلِقَ لِلْفَلَكَ
(۴) ذَا الْقَضَا هَذَا الْقَضَا أَيْضًا عَلِمَ
إِنَّ عَقْلَ الْكُلِّ كَانَ بِالْقَضَا
(۵) إِنَّ تِلْكَ الْحَيَّةَ السَّودَاءَ قَدْ
تِلْكَ مَنْ كَانَتْ لَدَى كُلِّ فَرِيقٍ
- تُظْهِرُ الْإِصْدَقَ.. لِمَكْرِ وَاحْتِمَالِ..
رَجُلًا قَيِّدَهُ مَا قَدَرَا
وَحُسَامَ الدِّينِ رَحْمَاكَ تَعَالَى
عُشْبَ.. أَوْفَى الْفَقْرِ هَبَّتْ رَائِحَتُهُ..
مِنْ دُعَا مَجْرُوحِ قَلْبٍ نَهَكَ^(۱)
بِالْعِلَاحِ لَهُ وَ الْبَرَاءَةِ فِيهِمْ
حَاطِرًا أَعْمَى بِشَيْءٍ مَا قَضَى
عَادَتِ الْأَقْمَى الْعَظِيمَ بِالنَّكَدِ
دُودَةَ مِسْكِينَةٍ فَوْقَ الطَّرِيقِ

(۱) كانه يقول اصحاب النفوس الامارة صار بينهم و بين الحق حجاب لتغير قلب ولى عليهم و بملت نفوسهم عن الحق و مالت الى الضلال و كان لهم هذا الحال قضاء ربانياً-

- (۱) گرم گوید وعده های سرد را
(۲) ای ضیاء الحق حسام الدین بیا
(۳) از فلک آویخته شد پرده ای
(۴) این قضا را هم قضا دارند علاج
(۵) اژدها گشته است آن مار سیاه
- جادو مردی به بندد مرد را
که نروید بی تو از شوره گیا
از پی نفرین دل آزرده ای
عقل خلقان در قضا گنج است و کاج (۱)
آنکه گرمی بود افتاده براه

- (۱) صَارَتْ الْحَيَّةُ وَالْأَفْعَى الْعَصَا
 أَنْتَ يَا مَنْ رُوحُ مُوسَى سَكَّرَا
 بِالْيَدِ مِنْكَ.. بِهَا أَخْضَرَ الْحَصَى..
 بِهِ لُطْفًا.. وَ سَنَاهُ بَهْرًا..
- (۲) حُكِّمَ خُذْهَا لَا تَخَفْ أَعْطَى لَهَا
 يَرْجِعُ الشُّعْبَانُ.. طَوْعَ أَمْرٍ كَا..
 رَبُّكَ حَتَّى الْعَصَا فِي يَدِكَ (۱)
 .. كَيْفَمَا شِئْتَ غَدَتْ أَوْ نَهَيْكَ..
- (۳) أَصْبَحْ يَا سُلْطَانُ لُطْفًا وَ أَظْهِرْ
 وَ افْتَحْ الصُّبْحَ الْجَدِيدَ وَ أَزِلْ
 يَدَكَ الْبَيْضَاءَ.. بِالنُّورِ اسْفِرْ.. (۲)
 لِللِّمَالِ السُّودِ.. سِتْرًا مُنْسَدِلًا..
- (۴) سَقَرُ شَبَّتْ عَلَيْهَا أَنْفَخَ نَفْسُ
 إِنَّ هَذَا النَّفْسَ مِنْكَ سَمَى
 رُقِيَّةٌ يُطْفِي.. شَطَاها وَ الْقَبَسُ..
 نَفْسَ الْبَحْرِ.. بِهِ الْمَوْجُ طَمَى..

(۱) الایة فی سورة طه (و ما تلك بيمينك يا موسى قال هي عصاى اتوكأ عليها و أهش بها على غنمى ولى فيها ماأرب أخرى قال ألقها يا موسى فألقاها فاذا هي حية تسمى قال خذها) (۲) الایة و اضمم يدك الى جناحك تخرج بيضاء من غير سوء آية اخرى -

- (۱) ازدها و مار اندر دست تو
 شد عصای جان موسی مست تو
 (۲) حکم خذها لا تحف دادت خدا
 تا بدستت ازدها گردد عصا
 (۳) هین ید بیضا نما ای پادشاه
 صبح نو بگشا ز شبهای سیاه
 (۴) دوزخی آفروخت بروی دم فسون
 ای دم تو از دم دریا فزون

- (۱) بَحْرُ الْمَكْرِ لَهُ زَادَ أَبَانُ زَبَدًا .. فِي النَّظَرِ قَلَّ وَهَانُ.. (۱)
- سَقَرٌ مِنْ مَكْرِهَا النَّزْرُ الْيَسِيرُ تَظْهَرُ .. مِنْ وَهَجٍ فِيهَا خَطِيرٌ ..
- (۲) وَلِهَذَا السَّبَبُ فِي عَيْنِكَ ظَهَرَتْ نَزْرًا .. وَذَلَّتْ عِنْدَكَ.. (۲)
- لِتَرَاهَا ضَعُفَتْ مِنْكَ الْغَضَبُ فِي حِرَالِكَ يَظْهَرُ يَضْرِي لَهَبٌ
- (۳) مِثْلَ ذَاكَ الْعَسْكَرِ الْجَرَّارِ مَنْ صَارَ فِي عَيْنِ النَّبِيِّ الْمُؤْتَمَنُ
- (۴) بِالْقَلِيلِ النَّزْرُ حَتَّى ضَرَبَا لَا بِخَوْفٍ وَ عَلَيْهِ غَلَبَا
- و النَّبِيُّ لَوْ رَأَى مِنْهُ الْكَثِيرُ حَذَرَ مِنْهُ .. لَهُ أَعْيَى الْمَسِيرُ ..

(۱) ای نفس الامارة فی المثل بحر مکار رؤیت لك او أرتك زبدا طافياً و النفس نار من مكرها أرتك حرارة و غرتك - (۲) ای من هذا السبب ترى النفس فی عينك مختصرة حتى تراها ضعيفة و يتحرك غضبك و او شاهدها كما ينبغي ليئت من مقابلتها -

- (۱) بحر مکار است و بنموده کفی دوزخست از مکر بنموده تفی
- (۲) زان نماید مختصر در چشم تو تا زبون بینیش و جنبه خشم تو
- (۳) همچنانکه لشکر انبوه بود مر پیمر را بچشم اندك نمود
- (۴) تا بر ایشان زد پیمر بی خطر ورفزون دید از آن کردی حذر

- (۱) أَحْمَدُ ذَا اللَّطْفِ دَوْمًا وَالكَرَمِ
يَسُوِيْ ذَٰلِكَ أَنْتَ قَلْبُكَ
كَانَ لِلَّهِ عَلَيْكَ فِي الْقَدَمِ (۱)
هَيْبَةً خَافَ .. وَ تَاهَ لَبْكَ ..
- (۲) ذَا الْجِهَادِ اللَّهُ مَا مِنْهُ ظَهَرَ
لِلنَّبِيِّ وَ لِأَصْحَابِ لَهُ
أَوْ خَفِيَ سَهْلٌ جَلَى لِلْكَدْرِ (۲)
.. صَفْوَةَ الْحَقِّ لِذَا تَمْتَنِيهِ ..
- (۳) وَ بِذَا الْيُسْرِى لَهُ قَدْ يَسْرًا
وَعَنِ الْعُسْرِى بِذَا قَدْ دَوْرًا (۳)
ظَفَرًا فَتَحًا مُبِينًا وَ فَخَارَ
وَ طَرِيقَ الظَّفَرِ عِلْمًا يُبِينُ
- (۴) وَجْهَهُ عَنْهُمْ لَهُ التَّقْلِيلُ صَارَ
إِذْ لَهُ الْحَقُّ النَّصِيرُ وَ الْمُعِينُ
لَا وَ لَا لِلْظَّفَرِ كَانَ النَّصِيرُ
عِنْدَهُ الْهَرَّةَ بَانَ فِي النَّظَرِ
- (۵) فَالَّذِي الْحَقُّ لَهُ لَيْسَ ظَهِيرُ
وَيْلَهُ لَوْ أَسَدٌ فَحُلَّ زُرَّ

(۱) ای و الا تعبير جيان القلب خائفاً من الكفار - (۲) نسخه ثانية - قلل
جلى للكدر - (۳) و فسر اليسر فى قوله تعالى فى سورة الليل (فسنيسره لليسر)
فسننبهه للخله التى تودى الى يسر و راحة كدخول الجنة و فسر العسر فى قوله (فسنيسره
للعسرى) للخله المؤدية للعسر والشدة كدخول النار -

- (۱) آن عنايت بود فضل ايزدى
آخ اهدا ورنه تو بددل ميشدى
(۲) كم نمود اورا واصحاب ورا
آن جهاد ظاهر و باطن خدا
(۳) تا ميسر كرد يسرى را بدو
تا ز عسرى او بگردانيد رو
(۴) كم نمودن مرو را بيروز بود
كه حقش يار و طريق آموز بود
(۵) آنكه حق پشتش نباشد از ظفر
واى اگر گربه اش نمايد شير نر

- (۱) وَیَلَهُ لَوْ وَاحِدًا قَدْ نَظَرَا
 کَیْ بِهَذَا مِنْ غُرُورٍ لِلْجَلَادِ
 وَلِهَذَا السَّبَبِ قَدْ ظَهَرَا
 (۲) وَ لِهَذَا السَّبَبِ فَحَلَّ الْأَسَدُ
 (۳) کَیْ بِهَذَا الْأَحْمَقُ یَغْدُو الْجَسُورُ
 وَ یَبْذِي الْحِیْلَةَ دَوْمًا وَضِعَا
 (۴) کَیْ تَجِيْ هَذِهِ الْحَمَقُیْ اِلَی
 (۵) وَرَقَ تَبَنِ لَکَ یُبْذِي لِأَنَّ
 عَنْ وُجُودٍ وَ تَسْوِیْهِ الْعَدَمِ
- مِنْ بَعِیدِ مِائَةِ مَا حَذَرَا
 یَأْتِی وَالْحَرْبِ الشَّدِیدِ وَالْعِنَادِ
 ذُو الْفَقَارِ حَرْبَةً .. مَا نَظَرَا ..
 هِرَّةٌ سَاعِبَةٌ بَانَ یَعْدُ
 وَ یُرِیدُ الْحَرْبَ .. کَالْمِیْثِ الْمَهْصُورِ ..
 فِی یَدِ الْحَرْبِ وَ مَاتَ فَزَعَا
 مَعْبِدِ النَّارِ تَجَرُّ الْأَرْجُلَا
 أَنْتَ سَرْعَانَ لَهُ تَخْلُو زَمَنَ (۱)
 .. مِنْ غُرُورٍ فِیْکَ أَوْ کَبِیرِ الْمَ ..

(۱) أراد بقوله (کاه برگی) ورقة تبین ای - صورة بشریة الانبیاء و النفس

الامارة -

- (۱) وای اگر صد را یکی بیند زدور
 (۲) زان نماید ذوالفقاری حربۀ
 (۳) تا دلیراندر فتد احمق بچنگ
 (۴) تا بیای خویش باشد آمده
 (۵) کاه برگی مینماید تا تو زود
- تا بجالش اندر آید از غرور
 زان نماید شیر نر چون گربۀ
 واندراآردشان بدین حیات بچنگ
 آن فلیوان جانب آتشکده (۱)
 بف کنی او را برانی از وجود

- (۱) أَصَحَّ ذَاكَ التَّبَنُّ كَمْ مِنْ جَبَلٍ
قَلَعَ .. مِنْهُ الدُّنَا فِي وَجَلٍ ..
بِكَيْتٍ مِنْهُ وَ دَوْمًا مِنْ سُورٍ
هُوَ فِي ضَحْكَ .. وَ زُلْفَى وَ حَبُورٍ ..
(۲) مَاءُ هَذَا النُّهْرِ لِلْكَعْبِ يَسِينُ
عُمُقُهُ .. لِلْأَمْنِ حِلْفٌ وَ قَرِينُ .. (۱)
مِائَةٌ مِنْ مِثْلِ عَوْجِ بْنِ عَنَقٍ
لَقِيَ فِيهِ حِمَامًا وَ غَرَقَ
(۳) تَلٍّ مِسْكٍ يُظْهِرُ مَوْجَ الدَّمِ
لَهُ قَعَرٌ بِحَرِّهِ الْمُلْتَطِمِ
يُظْهِرُ مِنْهُ تُرَابًا يَبْسَا
.. مَا لَهُ ضَرٌّْ إِذَا مَا التَّمَسَا ..
(۴) ذَلِكَ الْبَحْرُ الَّذِي كَمْ زَخْرًا
لَهُ فِرْعَوْنُ الضَّرِيرُ نَظَرَا
يَبْسَا حَتَّى لِسْكَرٍ وَ غُرُورٍ
وَ قَوَى فِيهِ .. يَسُوقُ لِلْمَبُورِ ..
(۵) إِذْ أَتَى مِنْهُ بِقَعْرِ الْبَحْرِ غَاصَ
.. لِلْخُرُوجِ مَا لَهُ أَيْ مَنَاصُ ..
وَ مَتَى الْعَيْنُ لِفِرْعَوْنَ تَرَى
.. بَاطِنَ الْأَمْرِ .. كَمَا حَقًّا جَرَى ..

(۱) ای ماء وجود الانبياء و الاولياء یرى قليلا فی اعین الکفار و المنافقین حتی الکعب ولكن مائة من مثل عوج بن عنق غريقه ثم مثل عداوة الاولياء و الانبياء بموج الدم فانه یرى فی الصورة لناظر الصورة تل مسك و بحر بوا ظنهم الشریفة تراب ناشف لا بلبل فيه -

- (۱) هین که آن که کوهها بر کنده است
زو جهان گریان واو در خنده است
(۲) مینماید تا بکعب این آب جو
صد چو عوج بن عنق شد غرق او
(۳) مینماید قمر دریا خاک خشک
مینماید موج خورش تل مشک
(۴) خشک دید آن بحر را فرعون کور
تا درو راند ز سر مستی و زور
(۵) چون در آید در تک دریا بود
دیدۀ فرعون کی بینا بود

- (۱) مِنْ لِقَاءِ الْحَقِّ جَلٍّ وَ قَدَرٌ
وَمَتَى الْحَقُّ لِكُلِّ أَحْمَقٍ
(۲) سُكْرًا لَوْ نَظَرَ السَّمَّ النَّقِيعُ
شَرَكًا لَوْ نَظَرَ فِي الْوَاقِعِ
(۳) مَا لَكَ يَا فَلَكَ فِي فِتْنَةٍ
تُسْرِعُ الدَّوْرَ أَمَانًا يُنْجِ
(۴) خَنْجَرٌ مَاضٍ لَكَ فِي قَصْدِنَا
نَشْتَرُ لَوْتَ بِالسَّمِّ النَّقِيعِ
تَجِدُ الْعَيْنُ الضِّيَاءَ وَ الْبَصَرَ
بِالْمَعِينِ كَانَ .. وَ الْمُتَّفِقِ ..
كَانَ فِي الْوَاقِعِ .. وَالْمَوْتَ الْفَجِيعِ .. (۱)
صَوْتُ غَوْلٍ .. خَدَعَ السَّامِعِ ..
فِي الزَّمَانِ الْمُنتَهِي بِالْمَرَّةِ
آخِرَ الْأَمْرِ .. بِرَحْمٍ إِسْمَحِ ..
يَظْهَرُ دَوْمًا كَذَا فِي قَصْدِنَا
.. نَحْنُ لَا قَيْنَا بِكَ الْخَطْبَ الْفَظِيعَ ..

(۱) كانه يقول المهلكات التي تصورت بصورة الصلاح لشدة خفائها لا يراها الاحمق و يسلك طريق المهالك و يقع في سوء الاعتقاد و يتخذ طريق الفلسفة و يذهب لقولهم الافلاك قديمة و يستمد بأفعالها منها بخلاف العارف فانه يقول بالروح كيف لا أعبد من خلقتي قيل كل شيء فكنيت أعبدته في عالم الارواح قبل خلق الاجسام و على و تيرة التعريض يدخل نفسه معهم ردأ لمذهبهم الفاسد بأسناد بعض أمور الى الفلك على طريق المجاز العفلى فيقول (اى فلك در فتنه آخر زمان) -

- (۱) دیده بینا از لقای حق شود
حق کجا همراهِ هر احمق شود
(۲) قند بیند خود بود زهر قتل
دام بیند خود بود آن بانگ غول
(۳) اى فلك در فتنه آخر زمان
تیز میگردی بده آخر امان
(۴) خنجر تیز تو اندر قصد ما
نیش زهر آلوده اى در قصد ما

- (۱) رَحْمَةً مِنْ رَحْمَةِ الْحَقِّ اكْتَسَبَ
فِي الدُّنَا.. يَا فَلَكُ الصَّفْحَ اطْلُبِ..
فَوْقَ قَلْبِ النَّمْلِ مِثْلَ الْحَيَّةِ
وَيْكَ جُرْحًا لَا تَضَعُ مِنْ رَحْمَةٍ
(۲) فَيَحِقُّ ذَاكَ.. مَنْ دَوْمًا جَعَلَ
أَلَّةَ الدَّوْرِ لَكَ مُنْذُ الْأَزَلِ
دَوَّرَتْ مِنْ فَوْقِ هَذَا الْعَالَمِ
.. سِرُّهَا أَعْجَزَ كُلِّ عَالِمِ..
(۳) أَنْ بِشَكْلِ آخِرٍ أَنْتَ تَدُورُ
وَلَنَا تَرْحَمُ.. فِي كُلِّ الْأُمُورِ..
قَبْلَ أَنْ مِنَّْا الْجُدُورُ تَقْلَعُ
.. وَلَنَا الْأَسْبَابُ كَسَلًا تَقْطَعُ..
(۴) وَ يَحِقُّ ذَاكَ مَنْ رَبَّى لَنَا
أَوَّلًا حَتَّىٰ بِهَذَا غَرُسْنَا
كَانَ مِنْ مَاءٍ وَ طِينٍ نَبَتَا..
وَلَمْ نَمِ.. وَ الْخَلْقُ مِنَّْا ثَبَتَا..
(۵) وَ يَحِقُّ ذَاكَ السُّلْطَانِ مَنْ
صَافِيًا سَوَّاكَ فِيكَ بِالْمَنْنِ
أَظْهَرَ بِالنُّورِ كَمْ مِنْ مَشْعَلَةٍ
.. فِي قَرَارَاتِ لَهَا مِنْتَقِلَةٍ..

- (۱) ای فلک از رحم حق آموز رخم
بر دل موران مزن چون مار زخم (۱)
(۲) حق آن که چرخه چرخ ترا
کرد گردان بر فراز این سرا
(۳) که دگرگون کردی و رحمت کنی
پیش از اینکه بیخ ما را بر کنی
(۴) حق آن که دایگی کردی نخست
تا نهال ما ز آب و خاک رست
(۵) حق آن شه که ترا صاف آفرید
کرد چندین مشعله در تو پدید

- (۱) هَكَذَا الْمَعْمُورَ سَوَّاكَ جَعَلَ
بَاقِيًا حَتَّىٰ بَانَ مِنْذُ الْأَزَلِ
ظَنَّاكَ الدَّهْرِيَّ كُنْتَ فِي الْقَدَمِ
وَبِكَ كَانَ الْوُجُودُ وَالْعَدَمُ.. (۱)
(۲) نَشْكُرُ يَا فَلَكَ اللَّهُ بَانَ
أَوَّلًا قُلْنَا لَكَ.. بَدَأَ الزَّمَنُ..
فَالنَّبِيُّونَ بَدَأُوا قَالُوا لَنَا
سِرَّكَ ذَا.. وَظَهَرَتْ عِنْدَنَا..
(۳) آدَمِيُّ عِلِمَ الْبَيْتِ بَانَ
حَادِثًا كَانَ.. وَبِالْخَلْقِ اقْتَرَنَ.. (۱)
لَيْسَ يَدْرِي الْعَنْكَبُوتُ مَنْ غَدَا
عَابِثًا فِي الْبَيْتِ.. بِاللَّعِبِ بَدَأ..
(۴) وَمَتَى تَدْرِي الْبَعُوضُ بِابْتِدَاءِ
هَذِهِ الْبُسْتَانِ.. كَيْفَ الْأَنْتِهَاءِ..
فَهِيَ خَلْقًا فِي الرَّبِيعِ تُولَدُ
فِي الشِّتَاءِ الْمَوْتَ تَلْقَى تُفْقَدُ
(۵) هَا هُوَ الدُّودُ الَّذِي حَالًا ضَعِيفُ
وُلِدَ فِي الْعُودِ مَوْهُونًا نَحِيفُ
كَيْفَ وَقْتَ الْفَرَسِ لِلْعُودِ عِلِمَ
..أَوْ يَقْطِفِ الزَّهْرَ حِينًا يُلِمُ..

(۱) قال تعالى في سورة الجاثية وما يهلكنا الا الدهر و ما لهم بذلك من علم ان هم الا بظنون - (۲) اراد بقوله (عنكبوتى) أى المنسوب الى العقول الجزئية -

- (۱) آن چنان معمور و باقى داشت
تا كه دهري از ازل پنداشت
(۲) شكر دانستيم آغاز ترا
انبيا گفتند آن راز ترا
(۳) آدمى داند كه خانه حادث است
عنكبوتى نى كه دروى عابث است
(۴) پشه كى داند كه اين باغ از كى است
كو بهاران زاد و مرگش دردى است
(۵) كرم كاندز چوب زايد سست حال
كى بداند چوب را وقت نهال

- (۱) تَوَدَّرَى الدُّودَ بِكُنْهِ ذَاتِهِ .. خَلَقَهُ أَدْرَكَ فِي أَوْقَاتِهِ ..
 كَانَ عَقْلاً وَاقِعَ الْأَمْرِ وَدَوْدَ .. كَانَ بِالصُّورَةِ .. بِالْفَوْزِ يَعُوذُ ..
 (۲) يَظْهَرُ الْعَقْلُ بِأَشْكَالٍ عِدَادَ .. نَفْسُهُ وَالْجِنُّ عَنْهَا .. بِازْدِيَادٍ .. (۱)
 أَشْبَهَ كَمْ فَرَسَخَ عَنْهَا بِعَمِيدَ .. شَأْنُهُ عَنْ ذَلِكَ كَثُرَ أَيْزِيدَ ..
 (۳) هُوَ فَاقَ الْمَلِكَ قَدْرًا فَهَلْ .. كَانَ لِلْجِنِّ لَدَى الْعَقْلِ مَحَلْ (۲)
 أَنْتَ بِالْخَلْقِ ذُبَابِي الْجَنَاحَ .. طَرَتْ لِلْسَفَلِ لَكَ .. قَلَّ النِّجَاحَ ..

(۱) نسخه ثانیة - بالوان عداد اى الولى برى عقله مشکلا من الغیالات والتصورات و القیل و القیل و القال لکن هو مثل الجن من تلك الاشکال بعید فراسخ اى کما برى الجن نفسه بالوان متعددة و اشکال متنوعة و هو مجرد و بعید عنها کذا الولى ابعده منه بل ابعده من الملك على ان انبياء البشر فضل من انبياء الملائكة و کذا اولیائهم افضل من اولیائهم - (۲) قال تعالى فى سورة الملك عن الکفار (و قالوا لو کنا نسمع او نعقل ما کنا فى اصحاب السعیر) -

- (۱) ور بدانند کرم از ماهیتش عقل باشد کرم باشد صورتش
 (۲) عقل خود را مینماید رنگها چون برى دور است زان فرسنگها (۱)
 (۳) از ملک بالاست چه جای برى .. تو مگس برى به بستی مى برى ..

(۱) برخی از شراح در تفسیر این بیت چنین نوشته اند یعنی عقل که خود تمام رنگهای عالم راست مشاهده میکند نیز خود را بر رنگهای گوناگون مى نماید اما از برى دور دور است که حقیقت آن عقل را داند بلکه از ملک هم دور دور است چه جای برى است و بموجب حدیث مشهور - اول ما خلق الله العقل چون وجود موجودات از عقل است عقل در صور مختلفه نمایان میشود و بنا بر این با ترجمه مذکور موافقت ندارد و میباید چنین باشد -
 بظهر العقل باشکال عداد نفسه و الجن عنها بازدياد
 غفل کم فرسخ عنها بعید شأنه العقل على الجن يزید

- (۱) هَبْ لَكَ الْعَقْلَ إِلَى الْأَعْلَى يَطِيرُ طَيْرُ تَقْلِيدِكَ مَهْزُولٌ حَقِيرُ
لَقِطَ فِي السُّفْلِ حَباً وَ رَعَى .. هُوَ مِنْكَ الطَّيْرَانِ مَنَعَا ..
- (۲) قَوَّالٌ رَوْحُنَا عِلْمٌ غَدَا أَصْلُهُ التَّقْلِيدُ قَطُّ مَا هَدَى (۱)
مُسْتَعَاراً قَدْ غَدَا وَ الْمَاءُ مَا غَسَلَ مَعَدَنَنَا .. قَدْراً سَمَى ..
- (۳) حَقٌّ مِنْ ذَا الْعَقْلِ لِلْمَرْءِ بِأَنْ يَرْكُنَ لِلْجَهْلِ عَنْهُ وَ الْأَفْنَ
حَقٌّ أَنْ مِنْهُ الْيَدُ فَوْقَ الْجُنُونِ يَضْرِبُ .. إِلَّا بَلَهَ رَاقٍ أَنْ يَكُونُ ..

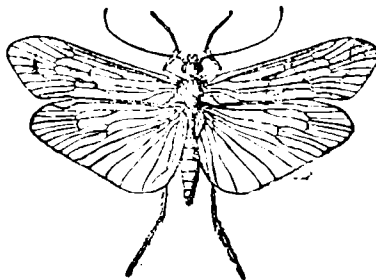
(۱) قوله (ما نشست) مركبة من لفظة ما عربية و نه اداة النفي بفتح النون و من شست بضم الشين المثلثة الفوقانية و سكون السين المهملة اسم مفعول مفعول اى ليس مفعولاً بالماء و المعنى العلم التقليدى و بال روحنا بخلاف العلم التحقيقى لان التقليدى هو المأخوذ من الكتب عارية و هو مفعول بالماء اما التحقيقى المأخوذ من المرشد ليس مفعولاً بالماء و هو مخصوص بنا وصلنا فى تحقيقه الى الشهود و هو اصلنا و مخصوص بنا -

- (۱) گر چه عقلت سوى بالا مى پرد مرغ تقلیدت به پستی میچرد
(۲) علم تقلیدی و بال جان ماست عاریه است و ما نشسته کان ماست
(۳) زین خرد باید همی جاهل شدن دست در دیوانگی باید زدند

- (۱) مَا تَرَاهُ لَكَ نَفْعًا إِنْ هَزِمَ
إِجْرَعَ السَّمَّ النَّقِيعَ وَالنَّجَاتُ
(۲) كُلُّ مَنْ أَتْنَىٰ عَلَيْكَ وَ مَدَحَ
مَا لَكَ مِنْ ثُرُوةٍ أَوْ رَأْسِ مَالٍ
(۳) أَتُرِكَ الْأَمْنَ مَحَلَّ الْخَوْفِ صِرَ
(۴) أَنَا قَدْ جَرَّبْتُ عَقْلَ مَنْ غَدَا
بَعْدَ هَذَا اخْتَرْتُ مَجْنُونًا أَصِيرُ
مِنْهُ .. وَالْخُسْرَانُ وَالضَّرُّ اغْتَنِمَ ..
بِهِ أَطْلُبُ فَهُوَ مَاءُ الْحَيَاتِ
لَهُ سُبَّ .. لَكَ أَنَا مَا صَلَحَ ..
إِقْرِضِ الْمُفْلِسَ فِيهِ .. كَالنَّوَالِ .. (۱)
أَتُرِكَ النَّامُوسَ .. بِاللَّوْمِ اشْتَهَرَ ..
بِالْبَعِيدِ فَكَّرَ .. زَادَ هُدًى .. (۲)
.. بِالْجُنُونِ صِرْتُ ذَاخِرٍ بَصِيرَ ..

(۱) نسخه ثانیة - (فیہ بالمال) - (۲) و لذا قال (ص) لا یکمل ایمان احدکم حتی یقول الناس انه مجنون و بهذه المناسبة اورد هذه الحکایة فقال (عذر کردن دلقک با سید اجل الخ) -

- (۱) هر چه بینی سود خود زان میگریز
(۲) هر که بستیاید ترا دشنام ده
(۳) ایمنی بگذار و جای خوف باش
(۴) آزمودم عقل دور اندیش را
زهر نوش و آب حیوان را بریز
سود و سرمایه به مفلس وام ده
بگذر از ناموس و رسوافاش باش
بعد از این دیوانه سازم خویش را



فی بیان عذر الدلقك الذى هو نديم السيد الاجل و قوله

لنديمه لای شیئی نكحت الفاحشة

- (۱) لَيْلَةً مَعَ دَلَقِكَ السَّيِّدُ مَنْ قَالَ أَنْتَ قَدْ طَلَبْتَ الْأَمَاهِرَ
(۲) لَزِمَ أَنْ تَذْكُرَ هَذَا مَعِيَ كَيْ لَكَ مَسْتُورَةٌ مَعَكَ قَرِينُ
(۳) تَسَعَ مَسْتُورَاتٍ قَالَ صَالِحَاتٍ عُدْنَ مِنْ حُزْنٍ وَ غَمٍّ بَدَنِي
(۴) هَذِهِ الْقَحْبَةُ مِنْ بَعْدِ طَلَبْتُ لِأَرَى مِنْ بَعْدِ هَذَا الْعَاقِبَةَ
- بِالْأَجْلِ عُرِفَ مَلِكُ الزَّمَنِ (۱)
لِلنِّكَاحِ عِجْلاً وَ الْفَاجِرَةَ
لِأَلِيمٍ .. وَ بِهِ حَقّاً أَعْيَى ..
أَجْعَلَ زَوْجاً بِهَا الْخَيْرُ يَبِينُ
قَدْ طَلَبْتُ وَ قِحَاباً طَالِحَاتٍ
نَقَصَ .. صِرْتُ أَسِيرَ الْمِحَنِ .. (۲)
لَا لِعِلْمٍ لِي فِيهَا وَ رَغِبْتُ
مَا تَكُونُ .. هَلْ تَقِلُّ النَّائِبَةُ ..

(۲) نسخه ثانیه - (قرین المحن) -

(۱) بنا علی ان دلقك اسم شخص مجونی

هذر گردن دلقك با سید اجل که چرا فاحشه نکاح کردی

- (۱) گفت با دلقك شبی سید اجل
(۲) با من این را باز میبایست گفت
(۳) گفت نه مستوره صالح خواستم
(۴) خواستم این قحبه را بی معرفت
- قحبه ای را خواستی تو از عجل (۱)
تا بکی مستوره کردیست جفت
قحبه گشتند و زغم تن کاستم (۲)
تا ببینم چون شود این عاقبت

(۱) در شرح بحر العلوم نگاشته مراد از دلقك شخص ژنده پوش و از سید اجل سردار بزرگ ترند و یا اینکه دلقك نام شخصی است که مسخره شاه ترند و نامش سید اجل بوده است - (۲) کلمه (نه) ممکن است نیز که بفتح خوانده شود و بمعنی نی باشد یعنی جای سؤال نیست که صالح خواسته بودم و قحبه گشتند -

- (۱) اَيْضاً الْعَقْلُ أَنَا جَرَّبْتُهُ كَثْرَةً.. مَا أَنَا أَتَتْ رَغْبَتُهُ.. (۱)
وَلِذَا الْقَمَلَ أَبْغَى وَالْجُنُونَ مَغْرَساً أَجْعَلُ.. أَرْنُومَا يَكُونُ..

فی بیان سؤال السائل لذاك الكبير واتیانه بالحيلة والظرافة

بانك جعلت نفسك مجنوناً والحال انك عاقل

- (۲) ذَاكَ الْوَاحِدُ قَالَ أَطْلُبُ عَاقِلًا حَتَّى لِيُشَوِّرَ أَذْهَبَ
مَعَهُ فِي كُلِّ أَمْرٍ مُشْكِلٍ عَوْنِي يَغْدُو بِكُلِّ مُعْضِلٍ
(۳) لَهُ قَالَ الْوَاحِدُ ذَاكَ بِأَنَّ لَيْسَ فِي بِلَدِنَا هَذَا الزَّمَنُ
عَاقِلٌ غَيْرَ الْمَلْدِيِّ بِالْمُظْهِرِ لِلْجُنُونِ.. كَانَ بَادِي النَّظَرِ..

(۱) قال فی النهج قوله سپس بضم السين وفتح الباء المعجمة القمل واحده قملة اراد بذكرها الممسوخ و كنى به عن الفواحش اى كذا أنا مثل الدلق كما جرب الفواحش أنا جربت عقل المعاش كثيراً و عند التحقيق رأيت افحش من تلك الفحاب بعد هذا الممسوخ أطلب مغرساً للجنون اغرس فيه بذر الجنون لاخلص من مصاحبة العوام و على هذا اورد حكاية فقال (بحیلت در سخن آوردن الخ) - و الصحيح فی نظرنا ان كلمة (سپس) هنا بفتح السين والباء الفارسية وهى بمعنى بعد لا بمعنى القمل والتكاف المذكور اى بعد امتحانى العقل ذهبت الى الجنون ولكن الترجمة بناء على ما ذكره فی النهج-

- (۱) عقل را هم آزمودم من بسی زین سپس جویم جنون را مغرسى

بحیلت در سخن آوردن سائلى آن بزرگرا که خود را دیوانه ساخته است

- (۲) آن یکى میگفت خواهم عاقلی مشورت آرم بدو در مشکلی
(۳) آن یکى گفتش که اندر شهر ما نیست عاقل غیر آن مجنون نما

- (۱) ففلان هو فوق القصبة وسط الأطفال .. تعدو عقبه ..
 (۲) صاحب رأي ذكي و نبيل قدره عال سماوي جليل
 كتلة نجم .. بها الروح سفر .. قطعة نار .. بها الفكر استغر ..
 (۳) فياملاك السماء الاقربين نوره الروح غدا .. عين اليقين ..
 هو في هذا الجنون سيرا .. واقع الحال له ما ظهرا ..
 (۴) لكن انت كل مجنون ترى لا تعد الروح .. في هذا الوري ..
 و كمثل السامري لا تضع رأسك .. للعجل جهلاً و طمع ..
 (۵) إذ ولي لك سراً في العان قال أو اظهر شيئاً في الزمن
 مائة الاف اسرار و غيب ستر عنك .. بلا شك و ريب ..

(۱) قوله (آتش باره ای) قطعه نار و أراد بها سرعة الفهم و قوله (اختر

باره ای) قطعه نجم و اراد بها علو درجه و رفیع مقامه -

- (۱) برنشی گشته سواره نك فلان میدواند در میان کودکان
 (۲) صاحب رأیست و آتش باره‌ای آسمان قدر است و اختر باره‌ای
 (۳) فرّ او کبر و بیان را جان شده است او در این دیوانگی پنهان شده است
 (۴) لیک هر دیوانه را جان شمري سرمنه گوساله را چون سامری
 (۵) چون ولی آشکارا با تو گفت صد هزاران غیب و اسرار نهفت

- (۱) حَيْثُ ذَاكَ الْفَهْمُ وَالْعَقْلُ لَكَ
أَنْتَ مَا مَيَّزْتَ عُودًا عَنْ نَجَسٍ
(۲) مِنْ جُنُونٍ لَهُ إِذْ كَانَ الْوَلِيُّ
أَنْتَ يَا أَعْمَى مَتَى تَفْهَمُ مَا
(۳) لَوْ لَكَ عَيْنٌ يَقِينٌ فُتِحَتْ
تَحْتَ كُلِّ حَجَرٍ تَلْقَى زَعِيمٌ
(۴) فَأَمَامَ الْعَيْنِ تِلْكَ وَهِيَ قَدْ
وَأَمَامَ كُلِّ مَنْ كَانَ الْكَلِيمُ
(۵) فَالْوَلِيُّ ذَا الْوَلِيِّ شَهْرًا
وَجَمِيعَ مَنْ هُوَ رَامَ جَعَلَ
- لَمْ يَكْ مِنْ حَمَقٍ لَمْ يَكْ
لَا وَلَا تَعْرِفُ صَبْحًا مِنْ غَلَسٍ
جَعَلَ السِّتْرَ عَلَى النُّورِ الْجَلِيِّ
هُوَ بِالْقَدْرِ وَمَا شَأْنًا سَمِي
وَلِذَاكَ النَّظَرِ قَدْ صَلَحَتْ
عَسْكَرٍ جَرَّارٍ ذَا فَتَحٍ عَظِيمٍ
فُتِحَتْ قَامَ دَلِيلًا وَ سَنَدٍ
خَرْقَةً فِيهَا انْطَوَى السِّرُّ الْعَظِيمُ
أَيْضًا الْمَخْفِيٍّ مِنْهُ أَظْهَرَ (۱)
لَهُ ذَا نَفْعٍ بِهِ الْخَيْرَ وَصَلَ

(۱) لم يذكر هذا البيت في نسخة النهج ولعله من الملحقات -

- (۱) مرترا آن فهم و آن دانش نبود
(۲) از جنون خود را ولی چون پرده ساخت
(۳) گر ترا باز ست این دیده یقین
(۴) پیش آن چشمی که باز او را هیراست
(۵) مر ولی را هم ولی شهره کند
- واندانستی تو سرگین را زعود
مرو را ای کور کی خواهی شناخت
زیر هر سنگی یکی سرهنگ بین
هر کلیمی را کلیمی در بر است
هر که را او خواست با بهره کند

- (۱) أَحَدٌ مِنْ عَقْلِهِ لَا يَقْدَرُ
إِذْ هُوَ .. لِلْإِسْتِتَارِ .. جَمَلًا
لِلْوَلِيِّ يَعْرِفُ .. أَوْ يَسْمُرُ ..
نَفْسَهُ الْمَجْنُونِ .. قَدْرًا سَفَلًا ..
- (۲) فَإِذَا مَا سَرَقَ اللَّصُّ الْبَصِيرُ
فَهَلِ الْأَعْمَى وَلَوْ جَدَّ عُصُورُ
فِي الْعُبُورِ بَزَّةَ الْأَعْمَى الْفَقِيرُ
يَجِدُ اللَّصَّ زَمَانًا فِي الْعُبُورِ
لَهُ كَانَ اللَّصُّ هَبٌ فِيهِ اقْتَرَنَ
وَجْهِهِ كَانَ .. لَهُ أَفْضَى الْكَلَامِ ..
- (۳) أَبَدًا مَا عَلِمَ الْأَعْمَى بِمَنْ
ذَلِكَ اللَّصُّ الْعَنُودُ وَ أَمَامَ
وَأِذَا الْكَلْبُ الْعَقُورُ عَضَّ مَنْ
فَمَتَى الْأَعْمَى لِذَاكَ الْكَلْبِ قَدْ
هُوَ أَعْمَى دَارِسَ الثُّوبِ زَمَنَ
عَرَفَ .. هَبٌ مِنْهُ قَامَ وَ قَعَدَ ..

چونکه او مرخویش را دیوانه ساخت

هیچ یابد دزد را اعمی بزور

گرچه بر وی خود زند دزد عنود

کی شناسد آن سگ درنده را

(۱) کس نداند از خرد او را شناخت

(۲) چون بدزد دزد بینا رخت کور

(۳) کور شناسد که دزد او که بود

(۴) چون گزد سگ صاحب آن زنده را



فی بیان حمله الکل علی الفقیر الاعمی

- (۱) ذَاتَ یَوْمٍ نَبَحَ کَلْبٌ عَلٰی
مِثْلَ لَيْثِ الْحَرْبِ دَوْمًا کَمْ حَمَلُ
مُعَدِّمٍ سَائِلٍ اَعْمٰی فِی الْمَلَا
فَوْقَهُ اَبْدٰی نِبَاحًا یُعَجِّلُ^(۱)
- (۲) یَنْبَحُ الْکَلْبُ الدَّرَآوِیْشَ غَضَبٌ
عَجَبًا وَ الْقَمَرُ مِنْ حَبِیْهِمْ
مِنْ نِبَاحِ الْکَلْبِ ذَا الْاَعْمٰی الْفَقِیْرُ^(۲)
وَ لِیْهَذَا السَّبَبِ لِکَلْبِ کَمْ
- (۳) قَالَ یَا مَنْ کَانَ لِلْقَنْصِ الْاَسَدُ
یَدُکَ الْعُظْمٰی الْیَدُ فَاَمْسِکْ یَدُکَ
عَجَزَ خَافَ لَهٗ الْجَوْرَ الْکَثِیْرُ
جَاءَ بِالْحُرْمَةِ زَادَ بِالْعِظْمِ
وَ اَمِیْرَ الصَّیْدِ وَ الشَّهْمِ الْاَسَدُ
عَنِیَّ وَ اَسْمَحْ بِالطَّفِ عَمَّ لَکَ..

(۱) ای حملت النفس الامارة بالسوء علی الجاهل الاعمی - (۲) اراد بالقمر اهل السماء یکحلون اعینهم بتراب اقدام الفقراء و کذا عادة الظلمة الجفاء لاهل الله و الحال ان قدرهم أعلى من السماء -

حمله کردن سگ بر کور گدا

- (۱) يك سگی در کوی بر کوری گدا
حمله می آورد چون شیر و غمی
- (۲) سگ کند آهنگ درویشان بخشم
در کشد مه خاک درویشان بجشم
- (۳) کور عاجز شد ز بانگ و بیم سگ
اندر آمد کور در تعظیم سگ
- (۴) کای امیر صید ای شیر شکار
دست دست تست دست از من بدار

- (۱) لِضُرُورِيْ بَدَا ذَاكَ الْحَكِيْمُ
لَقَبًا كَمْ عَظَمَ وَصْفًا .. وَقَالَ
(۲) لِضُرُورِيْ بَدَا اَيْضًا لَهُ
مِنْنِي الْمَهْزُولُ جِسْمًا وَالضَّعِيفُ
(۳) فِحِمَارِ الْوَحْشِ تَصْطَادُ الرِّفَاقُ
اَنْتَ تَصْطَادُ اِذَا مَا تَعْبُرُ
(۴) فِحِمَارِ الْوَحْشِ بِالصَّيْدِ الرِّفَاقُ
تَطْلُبُ بِالْكَيْدِ اَعْمَى وَفَقِيْرٌ
(۵) ذٰلِكَ الْكَلْبُ الَّذِي عَلِمَ صَادٌ
ذٰلِكَ الْكَلْبُ الَّذِي قَدْ جَهَلَا
- ذَنْبَ الْيَعْفُوْرِ قَدْ اَعْطَى الْكَرِيْمُ
لَهُ مِنْ شَأْنٍ كَبِيْرٍ وَ جَلَالٌ ..
قَالَ يَا لَيْتُ اَلَا تَنْتَبِهْ
اَيُّ صَيْدٍ لَكَ يَأْتِي .. يَا شَرِيْف ..
لَكَ فِي الصَّحْرَاءِ اَعْمَى فِي الزُّقَاقِ
.. كَمْ يَبْدَا الْفَارِقِ عَنْهُمْ يَظْهَرُ ..
لَكَ رَامَتْ اَنْتَ دَوْمًا فِي الزُّقَاقِ (۱)
.. يَا تَرِيْ هَلْ مِثْلَهُمْ اَنْتَ تَصِيْرُ ..
لِحِمَارِ الْوَحْشِ فَازَ بِالْجِلَادِ
قَصَدَ الْاَعْمَى .. عَلَيْهِ حَمَلًا ..

(۱) الاول حال العالم العامل و الثاني حال الجاهل الماكر و لهذا يقول (آن سگ عالم شکار گور کرد) -

- (۱) گز ضرورت دم خر را آن حکیم
(۲) گفت او هم از ضرورت ای اسد
(۳) گور میگیرند یارانت بدشت
(۴) گور میجویند یارانت به صید
(۵) آن سگ عالم شکار گور کرد
- کرد تعظیم و لقب دادش کریم
از چو من لاغر شکارت چه رسد
گور میگیری تو در کوچه بگشت
گور میجوئی تو در کوچه به کید
وین سگ بی مایه قصد کور کرد

- (۱) و إِذَا مَا عَلِمَ الْكَلْبُ نَهَضَ
وَإِلَى الْأُجَامِ لِلصَّيْدِ الْحَلَالِ
(۲) و إِذَا مَا عَلِمَ الْكَلْبُ غَدَا
و إِذَا مَا الْكَلْبُ كَانَ الْعَارِفَا
(۳) عَلِمَ الْكَلْبُ أَمِيرَ الصَّيْدِ مَنْ
ذَلِكَ النُّورُ الَّذِي عَلَّمَ مَا
(۴) مَا دَرَى الْأَعْمَى وَ لَكِنْ لَا لِأَنَّ
بَلْ لِأَنَّ ذَاكَ كَانَ مِنْ جَهْلٍ سَكَرَ
(۵) هُوَ فِي نَفْسِهِ لَيْسَ إِلَّا كَثُرَا
هَذِهِ الْأَرْضُ لِفَضْلِ الْحَقِّ قَدْ
- مِنْ ضَلَالٍ.. وَ إِلَى الرُّشْدِ رَكُضٌ..
يَذْهَبُ .. الْعِزَّ يَنَالُ وَ الْجَلَالَ..
شَاطِرًا لِلزَّحْفِ.. وَ الصَّرْبِ عَدَا..
مِنْ صِحَابِ الْكَهْفِ صَارَ الْوَاقِفَا
كَانَ يَا رَبِّي .. الْقَدِيرُ ذُو الْعِزِّ (۱)
هُوَ كَانَ قَدْرُهُ أَيْنَ سَمَى
مَا لَهُ عَيْنٌ تَرَى مَرَّ الزَّمَنِ (۲)
.. صَارَ أَعْمَى الْقَلْبِ دَوْمًا وَ الْبَصَرُ..
مِنْ عَمَى الْأَرْضِ وَ مِنْهَا أَحْقَرَا
غَدَتِ الرَّأْيِيَّةُ الْخَصْمَ الْأَلَدَ

(۱) كانه يقول من تعلم على نفسه وعمل قليلا ليس للانسان الا ما سمى يا رب النور
الفهم ما يكون اى يدرك بالبصيرة لا بالبصر - (۲) كما قال تعالى لا تعمى الابصار
و لكن تعمى القلوب التى فى الصدور -

- (۱) علم چون آموخت سگ رست از ضلال
(۲) سگ چو عالم گشت شد چالاک و زهف
(۳) سگ شناساند که میرصید کیست
(۴) کور نشناسد نه از بی چشمی است
(۵) نیست خود بی چشم تر کور از زمین
- میکنند در بیشه ها صید حلال
سگ چو عارف گشت شد صاحب کبف (۱)
ای خدا آن نور اشناسنده چیست
بلکه این ز آفت کز جهلست مست
این زمین از فضل حق شد خصم بین

(۱) زهف بمعنی چست و تیز در شرح بحر العلوم نگاشته صحیح زهف با هاء است
نه با حاء -

- (۱) نُورَ مُوسَىٰ نَظَرَتْ مُوسَىٰ رَعَتْ
(۲) رَجَفَتْ طَوْعًا تُبِيدُ كُلَّ مَنْ
وَمِنْ الْحَقِّ بِفِكْرِ الْمَعْيِ ..
(۳) هَا هِيَ النَّارُ وَ مَاءٌ وَ هَوَاءٌ
مَا لَهَا خُبْرٌ بِنَا وَ اخْتَبَرَتْ
(۴) نَحْنُ بِالْعَكْسِ لَنَا الْخُبْرُ بِمَنْ
مَا لَنَا خُبْرٌ وَ لَا بِالرُّسُلِ
(۵) فَإِذَا لَا جَرَمَ الْكُلِّ غَدَا
وَ عَنِ الْحَيَوَانِ وَ السَّعْيِ لَهُ
خَسَفَ قَارُونَ عَنْهُ اِطْلَعَتْ
بِالدَّعْيِ كَانَ .. بِالْخُبْرِ اقْتَرَنَ ..
فَهِمَّتْ بِالْقَوْلِ يَا اَرْضِ اِبلَعِي (۱)
وَ تُرَابٌ .. مَا بِاَرْضٍ وَ سَمَاءٌ ..
هِيَ بِالْحَقِّ .. اِلَيْهِ اِبْتَدَرَتْ ..
كَانَ غَيْرَ الْحَقِّ بِالْحَقِّ زَمَنَ
لَهُ .. وَ الْوَحْيِ الْجَلِيلِ الْمُنْزَلِ ..
مُشْفِقًا مِنْهَا .. وَ بِالضَّعْفِ بَدَأَ (۲)
وَ اخْتِلَاطٍ بِهِ رَاقَ الْبَلَاءُ

(۱) یا ارض ابلعی ماءك و یا سماء اقلعی و غیض الماء و قضی الامر و استوت
على الجودی و قيل بعداً للقوم الظالمین - الایة فی سورة هود - (۲) ای الافلاك
و العناصر و الجبال خافوا منها و اعرضوا عنها و هم من اختلاط الحيوان و سعيه و حمله
صاروا حمقى ای فرو من العیاء لئلا يغفلوا عن الحق قال تعالى فی آخر سورة الاحزاب
(انا عرضنا الامانة على السموات و الارض و الجبال فأبین ان يحملنها و اشفقن منها
و حملها الانسان انه كان ظلوماً جهولاً) -

- (۱) نور موسی دید موسی را نواخت
(۲) رجف کرد اندر هلاك هر دعی
(۳) آب و باد و خاك و نار با شرر
(۴) ما بعكس آن ز غیر حق خبیر
(۵) لاجرم اشفقن منها جمله شان
خسف قارون کرد قارون را شناخت
فهم کرد از حق که یا ارض ابلعی
بی خبر از ما و با حق با خبر
بی خبر از حق و از چندین نذیر
کنده شد ز امیز حیوان جمله شان

- (۱) قَالَتْ الْكُلُّ بِأَنَا نَنْفُرُ
نَحْنُ مِنْ هَذِي الْحَيَاتِ نَحْدُرُ
وَ مَعَ الْحَقِّ الْبَوَارِ وَالْمَمَاتِ
وَجَدَ عَادَ يَتِيمًا لِلْأَبَدِ (۱)
طَيِّبُ الْفِطْرَةِ .. وَالْقَلْبُ السَّلِيمُ ..
مِنْ مَتَاعِ ذَلِكَ الْأَعْمَى حَنْقُ
وَلَوْ الْلِصُّ الْخَدُوعُ لَا يَبِينُ (۲)
وَأَنَا الْلِصُّ الَّذِي حَازَ السَّبْقَ
.. وَمَتَى مَا سَرَقَ مِنْهُ يَبِينُ ..
فَقَدَ بِالْمَرْءِ .. فِي ذِي الدُّنَا ..
- (۲) إِذْ لَنَا كَانَ مَعَ الْخَلْقِ الْحَيَاتِ
إِذْ عَنِ الْخَلْقِ انْزَوَى مَا مِنْ أَحَدٍ
لَزِمَ لِلْأَنْسِ بِالْحَقِّ الْعَظِيمِ
(۳) فَإِذَا مَا الْلِصُّ لِلْأَعْمَى سَرَقَ
(۴) مِنْهُ كَمْ أَنَّ عَلَى الْلِصِّ حَزِينُ
فَيَقُولُ أَنَا مَنْ مِنْكَ سَرَقَ
(۵) فَمَتَى الْأَعْمَى دَرَى الْلِصِّ اللَّعِينِ
حَيْثُ نُورَ الْعَيْنِ ذَاكَ وَالسَّنَا

(۱) قالوا الاتصال بالحق بقدر الانفصال عن الخلق و قال (ص) لى وقت مع الله
لا بمعنى فيه ملك مقرب و لا نبى مرسل فاذا بلغ الاعمى هذه المرتبة قدر على كسب
الدوق و الا (چون ز كورى دزد دزد كاله اى) - (۲) اراد باللس الشيطان -

- (۱) گفت بیزارم جمله زین حیات
(۲) چون بماند از خلق گردد او یتیم
(۳) چون ز کوری دزد دزد کاله ای
(۴) تا نگویید دزد او را کان منم
(۵) کی شناسد کور دزد خویش را
- کو بود با خلق حی با حق موات
انس حق را قلب می باید سلیم
میکند آن کور عیا ناله ای
کز تو دزدیدم که دزد پرفرم
چون ندارد نور چشم و آن صفا

- (۱) فَإِذَا مَا لَكَ قَالَ وَ أَقَرَّ
مِنْهُ حَتَّىٰ يَذْكُرَ أَيَّ مَتَاعٍ
(۲) فَإِذَا لَا شَكَّ ضَغُطَ اللَّصِّ كَانَ
لِيَقُولَ لَكَ مَا كَانَ سَرَقَ
(۳) أَوَّلًا قَدْ سَرَقَ كُحْلَ الْبَصَرِ
تَجِدُ عُدَّتَ الْبَصِيرَ التَّبَصُّرَةَ
(۴) فَمَتَاعُ الْحِكْمَةِ مَنْ قَدْ غَدَا
عِنْدَ أَهْلِ الْقَلْبِ حَقًّا وَ يَقِينُ
- فَلَهُ أَمْسِكَ مُحْكَمًا لَا فِي حَذَرٍ (۱)
ذَلِكَ جَهْرًا .. تَرَىٰ مَا قَدْ أَضَاعَ ..
بِالْجِهَادِ الْأَكْبَرِ كُلَّ زَمَانٍ
مَا هُوَ الْأَمْرُ .. وَمَا مِنْهُ التَّحَقُّقُ ..
لَكَ لَوْ تَأْخُذُهُ فِيهِ الظَّفَرُ
تَغْنِمُ أَيْضًا .. كَمِثْلِ الْبَرَّةِ ..
ضَائِعَ الْقَلْبِ .. وَمَنْ زَادَ هُدًى (۲)
حَاصِلًا كَانَ لَهُمْ دَوْمًا يَبِينُ

(۱) كانه يقول قدس سره يا سالك لما تكون مظهر النور الالهي و تعلم ان عمرک تلف و اعلمتک شياطين النفس بلسان حالهم انهم لصوص خذهم محکماً حتى يقولوا لك عن علائم و آثار امتعتك - (۲) متاع الحكمة اللذي أضاعه القلب عند اهل القلب هذا حاصل من غير شك لم يسرقه الشيطان -

- (۱) چون بگويد هم بگير اورا تو سبخت
تا بگويد او علامتهاي رخت
(۲) پس جهاد اكبر آمد عصر دزد
تا بگويد كه چه دزديد و چه برد
(۳) اولاً دزديد كحل ديده ات
چون ستاني باز يابي تبصرت
(۴) كاله حكمت كه گم کرده دل است
پيش اهل دل يقين اين حاصل است

- (۱) إِنَّ أَعْمَى الْقَلْبِ وَالرُّوحِ وَمَنْ
لَيْسَ لِلشَّيْطَانِ ذَا مَنْ سَرَقَا
(۲) عَنْهُ أَهْلَ الْقَلْبِ لَا غَيْرَ اسْتَلِ
فَأَمَامَ عَيْنِهِ كُلُّ الْوَرَى
(۳) نَزَجُ أَيْضًا لِمَنْ قَدْ طَلِبَا
لِيَكُونَ مَعَ مَنْ لِلْسِرِّ قَالَ
(۴) طَالِبُ الْمَشُورَةِ جَاءَ أَمَامَ
يَا أَبَ طِفْلاً غَدَا سِرّاً ابْنِ
(۵) قَالَ مِنْ ذِي الْحَلَقَةِ اذْهَبْ لِأَحَدٍ
خَلْفًا ارْجِعْ لَيْسَ ذَا الْيَوْمِ يُعَدُّ
- سَمِعَهُ وَالطَّرْفِ بِالْعَمَى اقْتَرَنَ (۱)
أَثَرًا يَدْرِي .. بِهِ مَا لِحَقًّا..
مِنْ جَمَادٍ لَا تَسْلُ ذَا امْتِثِلِ
كَالْجَمَادِ كَانَ شَيْئًا مَا دَرَى
لَهُ سِرّاً .. وَ مُدَاماً ذَهَباً..
وَاحِداً بِالشَّوْرِ .. يَدْرِي بِالْمَالِ..
ذَلِكَ الْمَجْنُونِ قَالَ لِلْمَرَامِ
بِالْمَقَالِ .. وَلِي أَكْشِفْ مَا كَمِنَ..
لَيْسَ بِالْمَفْتُوحِ ذَا الْبَابِ أَبَدُ (۲)
يَوْمَ سِرِّ .. مَنْ بِهِ جَاءَ يُرَدُّ..

(۱) ای لا يستدل على مؤثرها لانه اعمى لا يدرك نفسه فكيف يدرك غيره - (۲) ای
اليوم ليس يوم السر بل يوم القيمة يوم تظهر فيه جميع السرائر -

- (۱) کور دل با جان و با سمع و بصر
(۲) ز اهل دل جو از جمادآن را مجو
(۳) باز میگردیم سوی راز جو
(۴) مشورت جوینده آمد نزد او
(۵) گفت روزین حلقه کین در باز نیست
- می نداند دزد شیطان را اثر
که جماد آمد خلايق پیش او
تا شود هم مشورت با رازگو
کای آب کودک شده دازی بگو
باز کرد امروز روز راز نیست

(۱) لَوْ طَرِيقٌ وَجَدَ فِي اللّامَكَانِ لِلْمَكَانِ فَأَنَا مَرَّ الزَّمانِ (۱)
 كالشَّيْوخِ حَوْلَ دُكَّانٍ .. أَنَا .. لَسْتُ أَبْغِي الصُّورَةَ فِي ذِي الدُّنَا ..

فی بیان دعوة المحتسب السكران الواقع الخراب الى السجن وجوابه

(۲) فَيَنْصَفِ اللَّيْلَ جَاءَ الْمُحْتَسِبُ مِنْ مَكَانٍ .. لَهُ عَفْوَاً مَا طَلِبَ ..
 فَرَأَى سَكْرَانًا فِي لِحْفِ الْجِدَارِ نَامَ .. لَا يَعْلَمُ سِرًّا مِنْ جِهَارٍ ..
 (۳) قَالَ إِصْحِ أَنْتَ سَكْرَانٌ فَمَا قَدْ شَرِبْتَ .. بِمَ بَلَلْتَ فَمَا ..
 قَالَ مِنْ هَذِي شَرِبْتُ مِنْ غَدَتٍ هِيَ فِي الدِّينِ .. وَلِلْقَلْبِ هَدَتْ .. (۲)

(۱) اراد بالمكان عالم الصورة و باللامكان المعنى كانه يقول لو كن لعالم الصورة هذا طريق لجانب عالم المعنى اى لاهل الصورة حالة كونهم فى قيد الصورة بهذا الطريق لو شموا راحة من عالم لامكان أكون أنا مثل ساير المشايخ على الدكان مشغولا بتعمير الصورة لكن ليس لهذه الصورة طريق لجانب اللامكان حتى اعطى اهل الصورة سرّاً و ارشدهم و اقمعد على سجادة الارشاد و اتقيد بهم بل انا مثل ذاك السكران الباحث مع المحتسب فمن اراد ان يأخذ عنى فليتز يا بزبى - (۲) نسخة ثانية - (قال من هذى اللتى فى القدح قد شربت صرت قيد الفرج) -

(۱) گر مکان راره بدی در لامکان همچو شیخان بودمى من بر دکان

خواندن محتسب مستی را بزدان و جواب او

(۲) محتسب در نیم شب جائی رسید در بن دیوار مستی خفته دید
 (۳) گفت هی مستی چو خوردستی بگو گفت ازین خوردم که هست اندر سبو

- (۱) لَهُ قَالَ اخِرَ الْأَمْرِ ابْنُ
قَالَ مِنْ ذَاكَ الَّذِي مِنْهُ أَنَا
(۲) قَالَ مَا أَنتَ لَهُ كُنْتَ شَرِبْتَ
قَالَ ذَاكَ مَا هُوَ فِي الدِّنِّ كَانَ
(۳) صَارَ دَوْرِيًّا لَهُ هَذَا السُّؤَالُ
وَبِذَا الْمَحْتَسِبُ مِثْلَ الْحِمَارِ
(۴) فَلَهُ الْمَحْتَسِبُ قَالَ أَفِقْ
كَرَّرَ لَفْظًا (هُوَ) عِنْدَ الْكَلَامِ
(۵) قَالَ أَهْ قُلْتُ لِي أَنتَ ذَكَرْتَ
قَالَ مَسْرُورٌ أَنَا قَيْدُ الْكَمَالِ
- مَا هُوَ فِي الدِّنِّ .. أَظْهَرَ مَا كَيْفَ ..
قَدْ شَرِبْتَ قَالَ ذَا رَمَزَ لَنَا
.. مَا هُوَ ذَاكَ الَّذِي فِيهِ رَغِبْتَ ..
بِالْخَفِيِّ .. وَلِي إِذْ ذَاكَ بَانَ ..
وَالْجَوَابُ ذَا .. وَزَادَ بِالْمَقَالِ .. (۱)
صَارَ فِي الطَّيْنِ .. وَأَعْيَاهُ الْفَرَارُ ..
لِي أَهْ قُلْ .. أَرَى مَا يَتَّفِقُ ..
ذَلِكَ السَّكَرَانُ .. وَفَقًّا لِلْمَرَامِ ..
(هُوَ) بِالتَّكْرَارِ .. لِي الْقَصْدَ غَدَرْتُ .. (۲)
أَنتَ مِنْ غَمٍّ حَنِيتَ .. كَالْإِهْلَالِ .. (۳)

(۱) ای کذا سکران شراب العشق الالهی لا یفشی سره المعوام و یتقیهم فی وحل الافکار و لما عجز عن تقریره أراد ان یطلع علی سره من نفسه فقال (گفت او را محتسب هین آه کن) - (۲) و فی نسخه النهج (تو از غم دم زنی) ای و انت من الغم تضرب نفساً - (۳) نسخه ثانیه (قال مسرور انا قید الهما) - منحنی انت لغم و عنا -

- (۱) گفتش آخردر سبوا گو که چیست
(۲) گفت آنچه خورده ای آن چیست آن
(۳) دور میشد این سؤال و این جواب
(۴) گفت او را محتسب این آه کن
(۵) گفت گفتم آه کن هو میکنی
- گفت از آن که خورده ام گفت این خفی است
گفت آن کاندرا سبوا مخفی است آن
ماند چون خر محتسب اندر خلاب (۱)
مست هو هو کرد هنگام سخن
گفت من شادم تو از غم منحنی

- (۱) لَفْظَةً أَهْ لِعَمٍّ وَ وَجَعٌ
شَرِبُوا الْخَمْرَ مُدَاماً مِنْ سُورٍ
(۲) فَلَهُ الْمُحْتَسِبُ قَالَ عَجَلٌ
خَلٌّ وَ الْمَعْرِفَةُ لَا تَنْحَتِ
(۳) فَلَهُ قَالَ امْضِ عَنِّي فَأَنَا
وَلَهُ قَالَ إِلَى السِّجْنِ تَعَالِ
(۴) فَلَهُ السَّكْرَانُ يَا مُحْتَسِبُ
فَمِنْ الْعُرْيَانِ مَنْ يَقْدَرُ أَنْ
(۵) لَوْ لِي الْقُوَّةُ كَانَتْ لِلْمِذْهَابِ
أَذْهَبْتُ نَحْوَ بَيْتِي وَ مَتَى
يَا هُوَ) التَّكْرَارِ مِنْهُمْ وَلَعٌ
وَ نَشَاطٍ لَمْ فِيهِمْ وَ حُبُورٌ
إِنْهُضْ إِنْهُضْ ذَا الْعِنَادِ وَ الْجَدَلِ
لِي.. لَا أُدْرِي أَنَا هَذَا اسْكُتِ..
أَيْنَ أَيْنَ أَنْتَ بِالْقَصْدِ ثَمْنَا
أَنْتَ سَكْرَانٌ.. لَكَ حَقُّ الْوَبَالِ..
قَالَ رَحْ دَعْنِي.. وَ بِي لَا تَرْغَبُ..
يَأْخُذْ رَهْنًا وَ يَحْطِي بِشَمَنِ
وَ الْخَلَاصِ أَنَا مِنْ هَذَا الْعَذَابِ
كَانَ لِي هَذَا وَ مِنْ أَيْنَ أَتَى (۱)

(۱) اراد بيبته دار الاخرة و بالزندان الدنيا -

- (۱) آه از درد و غم و بیدادی است
(۲) محتسب گفت این ندانم خیز خیز
(۳) گفت رو تو از کجا من از کجا
(۴) گفت مست ای محتسب بگذار و رو
(۵) گر مرا خود قوت رفتن بدی
هوی هوی میکشان از شادی است
معرفت متراش و بگذار این ستیز
گفت مستی خیز تا زندان بیا
از برهنه کی توان بردن گرو
خانه خود رفتی و این را کی شدی

- (۱) لَوْ مَعَ الْأَمْكَانِ وَالْعَقْلِ أَنَا
عِنْدَ دُكَانِي.. جَلَسْتُ وَالْعِبَادَ..
كَالشُّيُوخِ كُنْتُ فِي هَذِي الدُّنَا
.. أَنصَحُ أَهْدِيهِمْ نَحْوَ الرَّشَادِ.. (۱)

فی بیان سئوال السائل لذلك الولی الکبیر مرّة ثانیة لیظهر له حاله

- (۲) قَالَ ذَاكَ الطَّالِبُ جَرَّ نَفْسَ
أَيُّهَا الرَّائِبُ فَوْقَ الْقَصَبَةِ
أَخِرَ الْأَمْرِ فَسَقَ مِنْكَ الْفَرَسُ
لِلطَّرِيقِ ذَا .. لِتَدْرِي الْعَقَبَةَ ..
(۳) سَوَّقَ نَحْوَهُ أَنْ إِصْحَ عَجَلُ
فَكَثِيرًا فَرَسِي الطَّبَعُ بِهَا
قُلْ .. وَمَا تَطَابُ قَوْلًا وَعَمَلًا.. (۲)
كَانَ فَجَاءَ غَاظَ الْخُلُقُ لَهَا
أَنْتَ مِمَّ تَسْأَلُ مَا ذَا كَمِنْ
(۴) كَيْ لَكَ لَا تَرْمَحُ عَجَلُ ابْنِ

(۱) ای دکان الارشاد - (۲) قوله (تند خو) و فی نسخة (گام جو) بالكاف
الفارسية و معنا گام الخطوة و جو بالواو الرسمية معناه الطلب فاذا ركب مع جوصار
وصفا ترکیبیا ای سربع الخطو - و هذا من باب التستر ای فرس روحی قویة -

(۱) من اگر با عقل و با امکانی همچو شیخان بر سر دکانی

دوم بار سخن کشیدن سائل آن بزرگی رانا حال او معلوم گردد

- (۲) گفت ای طالب که آخر يك نفس
(۳) راند سوی او که هین زوتر بگو
(۴) تالگد بر تو نکوبد زود باش
ای سواره برنی این سوران فرس
کاسب من بس توسن است و تندخو
از چه میپرسی بیانش کن تو فاش

- (۱) إِذْ مَجَالَ الْقَوْلِ لِلْسِرِّ فَقَدْ
قَالَ وَالْوَاقِعَ إِخْرَاجاً فَعَلْ
(۲) قَالَ فِي هَذَا الزُّقَاقِ أَطْلُبْ
مَنْ تَرَى رَاقَتَ لِمَنْ مِثْلِي أَنَا
(۳) فَالِنِّسَاءُ قَالَ فِي هَذِي الدُّنَا
ذَانِكَ النَّوْعَانِ سَقَمٌ وَ خَطَرٌ
(۴) هَذِهِ الْوَاحِدَةَ لَوْ رُمَتْهَا
هَذِهِ الثَّانِيَةَ نِصْفٌ لَكَ
(۵) هَذِهِ الثَّلَاثَةَ أَعْلَمَ أَنَّهَا
ذَا سَمِعْتَ مِنِّْي عَنِّي أَبْعِدْ
- هُوَ بِالسَّرْعَةِ عَمَّا فِيهِ جَدٌ (۱)
وَلَهُ جَرٌّ لِلْمُطَفِّ وَهَزَلْ
مَرَأَةً رَاقَتَ لِي لَوْ تُنْسَبُ
حَبِّدَا لَوْ أَجِدُ .. فَهِيَ الْعُنَى
هِيَ نَوْعَانِ وَ نَوْعٌ عِنْدَنَا
ذَلِكَ النَّوْعُ كَكَمَزٍ مُدَّخَرٍ
لَكَ كَانَتْ لَا سِوَاكَ كُلِّهَا
نِصْفُهَا الْآخَرُ عِنْدَ غَيْرِكَ
هِيَ لِلْغَيْرِ تَكُونُ كُلِّهَا
رَحْتُ بِالْفَوْرِ لِي لَا تَقْصِدْ

(۱) ای ذاک السائل لما لم یر مجالا لقول سر قلبه و لا فرصة لاطهار ما فی لبه
اسرع فعل الاخراج ای عدل عما فی ضمیره و سحب ذلک المتجنن الی اللطيفة والمزاح-

- (۱) او مجال راز دل گفتن ندید
(۲) گفت میخواهم در این کوچه زنی
(۳) گفت سه گونه زنند و زنند اندر جهان
(۴) آن یکی را چون بخواهی کل تراست
(۵) وان سوم هیچ ترا نبود بدان
- زوبرون شو کرد و در لاغش کشید
کیست لائق از برای چون منی
آن دو رنج و این یکی گنج روان (۱)
وان دگر نیمی ترا نیمی جداست
این شنیدی دور شو رفتم روان

(۱) این ابیات مشتمل بر مضمون حدیث مشهور (النساء ثلثة واحدة لك و واحدة
عليك و واحدة لك و عليك اما اللتي لك فهي البكر فقلبيها وحبها لك و اما اللتي عليك
فهی المتزوجة ذات ولد تاكل مالك و تبكي على الزوج الاول - و اما اللتي لك و
عليك فالمتزوجة اللتي لا ولد لها فان كنت لها خيراً من الاول فهي لك و الا فملك -

- (۱) کَیْ لَکْ لَا تَرْمَحْ مِنْیَ الْفَرَسِ
 (۲) لَا تَقُومُ أَبَداً وَالشَّيْخُ سَاقُ
 مَرَّةً ثَانِيَةً ذَاكَ الْفَتَى
 (۳) اِنَّ هَلُمَّ اٰخِرَ الْاَمْرِ اِبْنُ
 قُلْتُ نَوْعَانِ وَ نَوْعَ ذِي النِّسَاءِ
 (۴) نَحْوَهُ سَاقُ وَقَالَ الْبُکْرُ قَدْ
 کُلَّمَا کَانَتْ لَکَ مِنْ کُلِّ غَمٍّ
 (۵) وَاللَّتِي النِّصْفُ لَکَ .. لَمْ تَزِدِ
 وَ الْمَّتَّى بِالْکُلِّ مَا کَانَتْ اَبَدُ
- تَقَعُ فِي الْأَرْضِ مَقْطُوعَ النَّفْسِ (۱)
 وَسَطِ الْأَطْفَالِ .. کَالصَّحْبِ الرَّفَاقِ ..
 صَاحِ الشَّيْخِ .. وَ مِنْهُ قَدْ أَتَى ..
 لِي هَذَا .. وَأَذِعْ سِرّاً کِمَنْ ..
 کُنْ فَاخْتَرْ .. مَا لِي فِيهِ الصَّفَاءُ ..
 خَصِصْتَ فِیْکَ وَ لَیْسَتْ لِأَحَدٍ
 قَدْ خَلَصَتْ .. وَ نِزَاعٍ وَ حَکَمٍ ..
 ثَمِیماً کَانَتْ .. بِغَیْرِ وَلَدٍ ..
 لَکَ تِلْکَ ثَمِبٌ ذَاتُ وَلَدٍ

(۱) ای کذا روح المرشد اذا ضربت الطالب ضرب الغضب وردته لا يقوم أبداً ولا
 یجد فلاحاً -

- (۱) تا ترا اسمم نپراند لگد که بیفتی و نخیزی تا ابد
 (۲) شیخ راند اندر میان کودکان بانگ زد بار دگر او را جوان
 (۳) که بیا آخر بگو تفسیر این این زنان سه نوع گفتی برگزین
 (۴) راند سوی او بگفتش بکر خاص کل ترا باشد ز غم یابی خلاص
 (۵) وانکه نمی آن تو بیوه بود وانکه هیچت آن عیال با ولد

- (۱) فَلِزَوْجٍ أَوَّلٍ لَمَّا لَهَا
كُلُّ مَا فِي الْخَاطِرِ مِنْهَا غَدَا
(۲) إِبْتَعَدَ عَنِّي حَتَّى الْفَرَسِ
طَرَفُ حَافِرٍ هَذِي الْفَرَسِ
(۳) صَنَعَ الشَّيْخُ ضَجِيجًا وَذَهَبَ
(۴) أَيْضًا السَّائِلُ ذَا قَالَ تَعَالَى
(۵) سَاقَ أَيْضًا نَحْوَهُ قَالَ أَذْكَرُ
فَمِنَ النَّادِي الصَّبِيِّ ذَا خَطَفَ
(۶) قَالَ يَا سُلْطَانُ مَعَ مِثْلِ الْأَدَبِ
عَجَبًا مَا الْفِعْلُ هَذَا مَا الْجُنُونُ
وَلَدَ كَانَ فَمِنْ شَوْقٍ بِهَا
نَحَوَ ذَاكَ الطَّرْفِ فِيهَا بَدَا
لِي مِنْ طَيْشٍ بِهَا لَا تَرْفُسُ
لِي قَوِيٌّ لَكَ يَا بَنِي .. احْتَرَسِ ..
وَ لَهُ الْأَطْفَالُ أَيْضًا قَدْ طَلَبَ
لِي سُؤَالَ ظَلٍّ يَا مَلِكَ الْجَلَالِ
مَا هُوَ قَلْبُهُ سَرِيعًا وَ اغْدِرِ
كَرْتِي .. وَالطَّبْعُ لِي مِنْ ذَا انْحَرَفَ ..
لَكَ وَ الْعَقْلُ الْكَثِيرُ وَالْغَلَبُ
ذَا .. وَمَا السِّرُّ وَمَا مِنْهُ يَكُونُ ..

- (۱) چون ز شوی اولش کودك بود
(۲) دور شوتا سپ نندازد لكه
(۳) های وهومی كرد شيخ و باز راند
(۴) باز بانگش كرد آن سائل بيا
(۵) باز راند اين سو بگوزو ترچه بود
(۶) گفت ای شه با چنین عقل و ادب
مهر كل خاطرش آن سو رود
سم اسب تو ستم بر تورسد
كودكان راباز سوی خویش خواند
يك سئوالم ماند ای شاه و كيا
كه ز ميدان آن بچه گويم ربود
اين چه شيدست اين چه فعل است ای عجب

- (۱) أَنْتَ فَوْقَ الْعَقْلِ لِلْكَلِّ تَكُونُ
فِي الْبَيَانِ الشَّمْسُ أَنْتَ فِي الْجُنُونِ
- (۲) كَيْفَ دَوْمًا تُحَجِّبُ قَالَ ارْتَأَتْ
أَنْ هِيَ فِي بَلَدِي الْقَاضِي لِيَا
- (۳) قُلْتُ دَفْعًا إِلَيَّ لَا قَالُوا فَمَنْ
مِثْلَكَ فِي عِلْمٍ أَوْ حُكْمٍ وَفَنْ
- (۴) مَعَ وُجُودِ لَكَ كَانَ بِالْحَرَامِ
انْقُصَ مِنْكَ الْحَدِيثَ وَالْقَضَا
- (۵) مَا لَنَا الرُّخْصَةُ فِي الشَّرْعِ الْعَظِيمِ
نَجْمَلُ إِلَّا نَقُصَ مِنْكَ بِالزَّعِيمِ
- (۶) وَ لِذَا الْأَمْرِ ضُرُورِيًّا أَنَا
غَيْرَ أَنْ فِي الْبَاطِنِ كُنْتُ كَمَا
- يَذْكُرُ .. سَخَطًا يُبِينُ أَوْ رِضًا ..
صِرْتُ مَجْنُونًا وَ غِرًّا .. فِي الدُّنَا ..
أَنَا .. لَمْ انْقُصَ بِعَقْلِ كَمْ سَمَى ..

- (۱) تو وراى عقل کلی در بیان
آفتابی در جنون چونی نهان
- (۲) گفت این اوباش رایی میزدند
تا در این شهر خودم قاضی کنند
- (۳) دفع می گفتم مرا گفتن نی
نیست چون تو عالمی صاحب فنی
- (۴) باوجود تو حرام است و خبیث
که کم از تو در قضا گوید حدیث
- (۵) در شریعت نیست دستوری که ما
کمتر از توشه کنیم و پیشوا
- (۶) زین ضرورت گنج و دیوانه شدم
لیک در باطن همانا که بدم

- (۱) عَقْلِي كَيْزٌ أَنَا إِنْ تَقَسَّ
كَالْخَرَابِ الدَّائِرِ الْمُنْدَرِسِ
فَإِذَا مَا الْكَنْزَ حِينًا أَظْهَرَ
أَنَا مَجْنُونٌ.. وَمِنِّْي يُحْذَرُ..
- (۲) ذَلِكَ الْمَجْنُونُ مَنْ مِنْ بَلَدِهِ
لَمْ يَكِ الْمَجْنُونُ قَيْدَ الْسَفْهِ (۱)
نَظَرَ ذَا الْعَسَسِ وَالْبَيْتَ لَمْ
يَدْخُلِ.. الْعَمَرَ يُحِبُّ مَا أَلَمْ..
- (۳) عِلْمِي الْجَوْهَرُ حَالًا لَا الْعَرَضُ
ثَمَنِيًّا لَمْ يَكِ كُلُّ عَرَضٍ
لَهُ لَا غَيْرُ أَنَا بِالْمَوْهَبَةِ (۲)
أَنَا أَيْضًا.. لِي عَزَّ الْمَنْزِلُ..
- (۴) مَعْدَنٌ لِلْمُسْكِرِ وَالْمَقْصَبَةِ
مِنِّْي يَنْمُو وَ مِنْهُ أَكُلُ

(۱) كانه يقول المذی اظهر نفسه بالنباهة قبل الغلاص من قيد العقل الجزئی هو
المجنون و العاقل هو اللذی اختار العزلة و اختفی لئلا یذهب سمت الحكومة - (۲)
(بالمرتبه) -

- (۱) عقل من گنج است و من ویرانه ام
گنج اگر پیدا کنم دیوانه ام
(۲) اوست دیوانه که دیوانه نشد
این عسس را دید و در خانه نشد
(۳) دانش من جوهر آمد نی عرض
این بهائی نیست بهر هر عرض (۱)
(۴) کان قندم نیستان شکرم
هم ز من میروید و هم من خورم (۲)

(۲) عرض در مصراع اول برابر جوهر است و در مصراع ثانی بمعنی کالا و متاع -
(۲) برخی از شراح گویند در این بیت اشاره است بسخن شیخ محیی الدین بن عربی در
فص شمس از فصوص الحکم (فَن شجرة نفسی حتی ثمرتی) برای روشن کردن
مقصود بفص مذکور میبایستی رجوع شود -

- (۱) عِلْمٌ تَقْلِيدٌ وَ تَعْلِيمٌ بِفَنٍّ
نَفَرَ حَامِلُهُ مِنْ ذَا ضَجَرٍ
- (۲) إِذْ هُوَ فِي طَلَبِ الْحَبِّ وَمَا
كَانَ مِثْلَ طَالِبٍ عِلْمِ الدُّنَا
- (۳) لِلْخَوَاصِّ وَ الْعَوَامِ طَلِبَا
لَا لِأَن يَخْلُصَ مِنْ هَذِي الدُّنَا
- (۴) مِثْلَ فَارٍ ثَقَبَ كُلَّ طَرَفٍ
طَرَدَ عَنْ بَابِهِ قَالَ أْبْعِدْ
- (۵) إِذْ إِلَى الصَّحَرَاءِ وَالنُّورِ الطَّرِيقُ
فَبَيْتِكَ الظُّلُمَاتِ جِهْدَا
- مَنْ لَوْ الْمُسْتَمِعُ مِنْهُ زَمَنٌ
.. وَلَهُ أَبَدِي اكْتِثَابًا وَ كَدَرٌ..
- طَلِبَ النُّورَ الَّذِي عَنْ ذَا سَمَى
مَنْ وَهَتْ شَانًا لَهَا الْقَدْرُ دَنَى
- ذَلِكَ الْعِلْمَ وَ فِيهِ دَابَا
.. وَ يَرُوحَ لِلْبَقَا يَعْدُوا الْفَنَّا..
- إِذْ لَهُ النُّورُ الَّذِي جَلَّ شَرَفُ
أَنْتَ مَرْدُودٌ وَلِي لَا تَقْصِدْ
- لَمْ يَجِدْ.. مَا قَطَعَ الْفَجَّ الْعَمِيقُ..
.. أَيْضًا اللَّيْلَ الْبَهِيمَ قَصْدًا..

کز نفور مستمع دارد فغان

همچو طالب علم دنیای دنی است

نی که تا یابد از این عالم خلاص

چونکه نورش را ندارد گفت رد

هم در آن ظلمات جهدی می نمود

(۱) علم تقلیدی و تعلیمی است آن

(۲) چون پی دانه نه بهر روشنی است

(۳) طالب علم است بهر عام و خاص

(۴) همچو موشی از هر طرف سوراخ کرد

(۵) چونکه سوی دشت و نورش ره نبود

- (۱) لَوْ جَنَاحًا رَبُّهُ يُعْطِي جَنَاحَ
فَمِنْ الْفَارِیَّةِ يَنْجُو يَطِيرُ
(۲) وَ الْجَنَاحَ لَهُ لَوْ لَمْ يَطْلُبْ
أَيْسًا مِنْ أَنْ يَرَى أَيْ طَرِيقَ
(۳) إِنَّ عِلْمَ الْقَالِ وَالْقِيلِ وَ مَنْ
عَاشَقَ وَجْهَ اللَّذِينَ يَشْتَرُونَ
(۴) هَبْ لَهُ الْحَامِلَ وَقْتَ الْبَحْثِ كَانَ
مُشْتَرِيهِ لَوْ زَمَانًا فَقَدْ
- عَقِلَ .. الْفَوْزَ يُلَاقِي وَ النِّجَاحَ .. (۲)
كَالطَّيُورِ .. عَالَمَ السِّرِّ يَصِيرُ ..
بَقِيَّ تَحْتَ التُّرَابِ مُحْتَجِبٌ
لِذَهَابِ السَّمَاءِ كَالْفَرِيقِ
مَا لَهُ رُوحٌ وَ إِخْلَاصٌ بِفَنِّ (۲)
لَهُ بِالرُّوحِ .. إِلَيْهِ يَظْهَرُونَ ..
بِالْقَوِي قُدْرَةً فِيهِ أَبَانٌ
مَاتَ بِالْفَوْرِ .. وَ كَلَّا نَفْدًا ..

(۱) كان سائلا قال له و كيف الخلاص من هذه الورطة فقال (گر خدایش بردهد
پر خرد) - (۲) كانه يقول العلم اللذي يكون لغير الله هو بلا اخلاص فان الاخلاص
فى العلم كالروح فى البدن و من شأن هذا العلم انه عاشق لمشتريه بخلاف العلم
التحقيقى -

- (۱) گر خدایش پر دهد پر خرد
برهد از موشی و چون مرغان پرد
(۲) ور نجوید پر بماند زیر خاک
نا امید از رفتن راه سماک
(۳) علم گفتاری که او بیجان بود
عاشق روی خریداران بود
(۴) گر چه باشد وقت بحث علم زفت
چون خریدارش نباشد مرد و رفت

- (۱) اَنَا لِي اللَّهِ الْعَظِيمِ الْمُشْتَرِي
يَسْحَبُ لِلْعَالَمِ السَّامِيِّ الذُّرَى
(۲) فَجَمَالَ ذِي الْجَلَالِ لِدَمِي
اَكْلُ كَسْبًا حَلَالًا لِثَمَنِ
(۳) هَؤُلَاءِ الْمُشْتَرِينَ الْمُفْلِسِينَ
مِنْ تُرَابٍ قَبْضَةً أَيْ اشْتَرَاءَ
(۴) لَا تَسْلُ طِينًا وَلَا تَأْكُلُ وَلَا
أَكَلَ الطَّيْنِ ضَوْى كَانَ مُدَامَ
- وَلِي مِنْهُ .. بِلُطْفٍ عَبْقَرِي ..
حَيْثُ كَانَ قَوْلُهُ اللَّهُ اشْتَرَى (۱)
ثُمَّنٌ .. حَسْبِي بِهِ مِنْ نَعَمٍ .. (۲)
دَمِي .. وَهُوَ لِي الْقَوْتُ الْحَسَنُ ..
وَيْكَ دَعْ .. مَا تَقْدَرُ وَالتَّعَسِينَ ..
عَمَلٌ .. زَادَ رِيَاءً وَ افْتِرَاءً ..
تَشْتَرِي طِينًا فَمَنْ مِنْ ذَا الْمَلَأِ
أَصْفَرَ الْوَجْهِ رَهِينًا لِسِقَامِ

(۱) لما كان العلم التقليدي تدخله حظوظ النفس و العلم الحقيقي هو بذل النفس في حب ربه قال هذا البيت اي كما قال تعالى في سورة التوبة (ان الله اشترى من المؤمنين اموالهم و انفسهم بان لهم الجنة) - (۲) لانه ورد في الحديث القدسي (من احبني قتلته و من قتلته فعلى دينه و من كانت دينته على فانا دينه) و انت يا اخي (ابن خريداران مفلس را بهل) -

- (۱) مشتری من خدايست و مرا
(۲) خونبهای آن جمال ذو الجلال
(۳) اين خريداران مفلس را بهل
(۴) گل مخور گل را مخر گل را مجو
- ميكشد بالا كه الله اشترى
خونبهای خود خورم كسب حلال
چه خريدارى كند يك مشت گل
زانكه گل خوار است دائم زردرو

- (۱) اشترى القلب لکي تغدو الشباب
وَلَاکَ الصُّورَةُ مِثْلَ الْأَرْجَوَانِ
- (۲) طَالِبًا لِّلْقَلْبِ صِرَ حَتَّى تَصِيرَ
لِتَصِيرَ ضَاحِكًا تُبْدِي السُّرُورَ
- (۳) مَا لَهُ قَلْبٌ مِّنَ الطَّيْنِ طَلَبَ
نَحْوِ ذِي الْقَلْبِ.. وَمِنْ ذَوْقًا صَفَى..
- (۴) رَبَّنَا هَذَا عَطَاءٌ وَكَرَمٌ
لِّطَفِكَ أَنْتَ لَهُ اللَّطْفُ الْخَفِيُّ
- (۵) بِالْيَدِ مِنْكَ الْيَدَ مِنَّا خُذْ
إِزْفِعِ الْيَسْتَرَ وَمِنَّا الْيَسْتَرَ لَا
- (۶) يَا إِلَهِي اشْتَرِنَا مِنْ نَفْسِنَا
وَصَلَتْ مَدَيْتَهَا مِنَّا الْعِظَامُ
- دَائِمًا.. تَصْفُو بِذَوْقٍ وَ لُبَابِ..
بِالتَّجَلِّي.. تَزْهَرُ مَرَّ الزَّمَانِ..
مِثْلَ وَرْدِ الرُّوضِ.. وَالنَّجْمِ الْعَنِيرِ..
مِثْلَ خَمْرِ.. إِذْ بِهَا السَّاقِي يَدُورُ..
ذَا الْكَلَامِ وَجَّهَ الْوَجْهَ ذَهَبَ
.. حَسْبِيَ اللَّهُ حَسْبِيَ وَ كَفَى..
لَيْسَ حَدَّ الشُّغْلِ مِنَّا وَالْإِهْمَمُ
لَا قَ مِنْكَ وَبِهِ الدَّاءُ شَفِيَّ
.. وَ لَنَا أَنْتَ اشْتَرِ لَا تَنْيِذُ..
تَرْفَعُ أَمْدِلُهُ عَلَيْنَا فِي الْمَلَأِ
فِيهِ الْعَاصِيَةُ كَانَتْ بِنَا
.. وَ دَهْتُنَا بِالْبَوَارِ وَالْجَمَامِ..

از تجلی چهره ات چون ارغوان
تا شوی شادان و خندان همچو گل
این سخن را روی بر صاحب دل است
لطف تو لطف خفی را خود سزا است
برده را بردار و پرده ما بدر
کارش تا استخوان ما رسید

(۱) دل بخر تا دائماً باشی جوان
(۲) طالب دل شو که تا باشی چو گل
(۳) دل نباشد آنکه مطلوبش گل است
(۴) یارب این بخشش نه حد کارماست
(۵) دستگیر از دست ما ما را بخر
(۶) باز خر ما را از این نفس بلید

- (۱) عَاجِزُونَ نَحْنُ مَنْ عَنْ مِثْلِنَا
شُدَّ يَا مَلِكُ بِلَا تَاجٍ وَلَا
(۲) مِثْلَ ذَا الْقِفْلِ الثَّقِيلِ يَا وَدُودُ
غَيْرَ فَضْلِ لَكَ عَمَّ يَفْتَحُ
(۳) نَحْنُ عَنْ أَنْفُسِنَا نُثْنِي النَّظَرَ
حَيْثُ أَنْتَ أَقْرَبُ مِنَّا إِلَى
(۴) مَعَ مِثْلِ الْقُرْبِ ذَا نَحْنُ أَبَدُ
إِبْعَثِ النُّورَ بِمِثْلِ الظُّلْمَةِ
(۵) فَالِدَعَا أَيْضاً بِتَعْلِيمٍ لَكَ
يَسْوَى ذَلِكَ فَالْوَرْدُ النَّضِيرُ
- يَفْتَحُ الْقَيْدَ الْقَوِيَّ مَنْ بِنَا
تَخْتُ .. أَوْهَيْمَنَةً فِي ذَا الْمَلَأِ (۱)
مَنْ تَرَى يَقْدَرُ فِي هَذَا الْوُجُودِ
.. أَوْ لَهُ بِالْحِلِّ لُطْفًا يَسْمَحُ ..
.. وَإِلَيْكَ الرَّأْسَ نُلَوِي فِي حَذَرٍ ..
نَفْسِنَا .. يَا مَنْ لَهُ الْقَدْرُ عَلَا ..
بِالْبَعِيدِينَ كَثِيراً .. لَوْ نَعُدُّ ..
ذِي .. وَ أَنْعِمَ بِعَظِيمِ الرَّحْمَةِ ..
.. وَاجُودٍ وَعَطَاً مِنْ عِنْدِكَ ..
فِي الْوُطَيْسِ كَيْفَ يَنْمُو وَالسَّعِيرُ

(۱) نسخهٔ ثانیه - (تخت او موکب فی هذا الملا) ایضاً نسخهٔ (تخت او سیطره)
ایضاً نسخهٔ - تخت او کوکبه -

- (۱) از چو ما بیچارگان این بند سخت
که گشاید ای شه بی تاج و تخت
(۲) همچنین قفل گران را ای ودود
که تواند جز که فضل تو گشود
(۳) ما ز خود سوی تو گردانیم سر
چون توئی از ما بما نزدیکتر
(۴) با چنین نزدیکتی دوریم دور
در چنین تاریکشی بفرست نور
(۵) این دعا هم بخشش و تعلیم تست
ورنه در گلخن گلستان از چه رست

- (۱) أَبَدًا مَا بَيْنَ أَمْعَاءٍ وَ دَمٍ
يَنْقَلُ فَهَمًّا وَ عَقْلًا .. غَيْرَ مَا ..
(۲) إِنَّ ذَا النُّورِ الَّذِي قَدْ فَاضَ مِنْ
مِنْهُ مَوْجُ النُّورِ مَا فَوْقَ السَّمَاءِ
(۳) قِطْعَةُ لَحْمٍ أَتَى مِنْهَا اللِّسَانُ
(۴) مِثْلَ نَهْرٍ نَحْوِ ثَقْبٍ إِسْمُهُ
وَ أَتَى بُسْتَانَ رُوحٍ وَ الثَّمَرُ
(۵) فَطَرِيقُ رَوْضَةِ الْأَرْوَاحِ مَنْ
وَ رِيَاضِ الْعَالَمِ كُلًّا غَدَتْ
- أَحَدٌ لَا يَقْدَرُ مَا أَنَّ أَلَمَ
لَكَ مِنْ جُودٍ وَ مِنْ لُطْفٍ سَمَى ..
قِطْعَتِي شَحْمٍ .. بِسِرِّ كَمْ كَمِنْ ..
يَضْرِبُ .. وَ الْمَلِكُ لُطْفًا سَمَى ..
وَ هُوَ سَيْلُ الْحِكْمَةِ سَالَ عَيَانُ
أُذُنٍ أَعْجَبَ صُنْعًا رَسْمُهُ
مِنْهُ بِالْأَسْمِ الْعُقُولُ وَ الْفِكْرُ
رَحَبَ الشَّرْعُ لَهُ .. وَفَقَ السُّنَنُ ..
فَرَعَهُ .. وَهِيَ بِمَا فِيهِ بَدَتْ ..

- (۱) در میان خون و روده فهم و عقل
(۲) از دو پاره پیه این نور روان
(۳) گوشت پاره که زبان آمد از او
(۴) سوی سوراخی که نامش گوشه‌است
(۵) شاهراه باغ جانها شرع اوست
- جز زاکرام تو نتوان کرد نقل
موج نورش میزند بر آسمان
می‌رود سیلاب حکمت همچو جو
تا بی‌اغ جان که میوه اش هوشه‌است
باغ و بستانهای عالم فرع اوست

- (۱) مَنَبَعُ الذَّوْقِ وَ أَصْلُ الظَّفَرِ ذَاكَ ذَاكَ لَا سِوَاهُ اعْتَبِرْ (۱)
 مِنْهُ تَجْرِي تَحْتَهَا الْأَنْهَارُ عُدَّ فِي الْكِتَابِ لَهُ إِقْرَأْ لَا تَرُدْ..
 (۲) قِصَّةُ الْمَدِينِ قُلْ وَ الْمُصْطَفَى مَنْ لَهُ بِالشَّرَفِ اللَّهُ اصْطَفَى
 حَيْثُ لُطْفَ الْحَقِّ كَانَ وَالْكَرَمِ لَا انْتِهَاءَ لَهُ بَتًّا مَا انْخَتَمَ
 (۳) كَيْفَ شُكْرَ النِّعْمَةِ تُبْدِي لِأَنَّ كَانَ مِنْكَ الشُّكْرُ فِي ذَاكَ الزَّمَنَ (۲)
 نِعْمَةٌ مِنْهُ وَ إِحْسَانًا جَدِيدَ كُلَّمَا تَشْكُرُهُ لُطْفًا يَزِيدُ..
 (۴) عَجْزُكَ بِالشُّكْرِ شُكْرًا بِالتَّمَامِ إِفْهَمْ أَعْلَمْ هَا هُنَا تَمَّ الْكَلَامُ

(۱) ان اللذين آمنو و عملو الصالحات لهم جنات تجرى من تحتها الانهار - الاية

فی سورة البروج -

(۲) لم يذكر هذا البيت و اللذى بعده نى نسخة النهج -

- (۱) اصل و سرچشمه خوشی آنست آن زود تجرى تحتها الانهار خوان
 (۲) قصه رنجور گو با مصطفی زانکه لطف حق ندارد منتها
 (۳) شکر نعمت چون کنی چون شکر تو نعمت تازه بود و احسان او
 (۴) عجز تو از شکر شکر آید تمام فهم کن درباب قد تم الکلام

تتمه النصیح من الرسول لذلك المریض و تعلیمه الدعاء له

- (۱) فَالْنَّبِيُّ الْأَكْرَمُ لَمَّا الْعَلِيلُ وَالرَّفِيقَ الْمُوجِعَ الْوَارِي الْعَلِيلُ
(۲) عَادَ قَالَ هَلْ لِنَوْعٍ مِنْ دُعَاءٍ قَدْ آتَيْتَ أُمَّ لِحَبْلٍ وَ عَنَاءٍ
أَكَلٍ أَنْتَ غَدَاءَ لَيْنَا خَلِطَ بِالسَّمِّ .. فَأَوْضَحَهُ لَنَا ..
(۳) بِالدُّعَاءِ مَا قُلْتَ عَنْ مَكْرٍ كَثِيرٍ لَكَ بِالنَّفْسِ اضْطَرَبْتَ كَالسَّعِيرِ
(۴) قَالَ لَا أَذْكُرُ أَرْجُو هِمَّةً مِنْكَ تَدْعُو لِي لِيَأْتِي بَرَهَةً
(۵) مِنْ حُضُورِ الْمُصْطَفَى مَنْ وَهَبَا نُوراً الْأَرْوَاحَ لُطْفاً جَذْباً
عَادَ فِي خَاطِرِهِ مَا غَدَرَا مِنْ دُعَاءٍ عِنْدَهُ قَدْ حَضَرَا

تتمه نصیحت کردن رسول آن بیمار را و دها آموزیدن او را

- (۱) گفت پیغمبر مر آن بیمار را چون عیادت کرد یارزار را
(۲) که مگر نوع دعائی کرده ای از جهالت زهر بائی خورده ای (۱)
(۳) یاد آور چه دعائی گفته ای چون ز مکر نفس می آشفته ای
(۴) گفت یادم نیست الا همتی دار با من یادم آید ساعتی
(۵) از حضور نور بخش مصطفی بیش خاطر آمد او را آن دعا

(۱) زهر بائی یعنی آشی که در آن زهر بوده است - و در اول آبا بکسر همزه است تخفیف شده است .

- (۱) هِمَّةٌ نَفْسِ الرَّسُولِ مَنْ غَدَا
 مَا هُوَ قَدْ نَسِيَ تَوَّأَ حَضَرَ
 (۲) فَمِنْ الْكُوءِ تِلْكَ مَنْ غَدَتْ
 لَمَعَ نُورٌ وَ فِيهِ الْحَقُّ قَدْ
 (۳) قَالَ حَالًا قَدْ ذَكَرْتُ يَا رَسُولَ
 (۴) إِذْ أُسِيرَ الذَّنْبِ كُنْتُ وَالْفَرِيقِ
 وَ ضَرَبْتُ الْيَدَ وَالرَّجْلَ لِأَنَّ
 (۵) مِنْكَ تَهْدِيدٌ وَ تَوْعِيدٌ وَصَلْ
 (۶) بِالْعَذَابِ الصَّعْبِ صِرْتُ الْمُضْطَرِبَ
 أَبَدًا مَا وَهَنَ الْقَيْدُ وَ لَمْ
- مَعْدَنَ النُّورِ وَ لِلرُّوحِ هَدًى (۱)
 لَهُ فِي الْخَاطِرِ وَ الْكُلِّ ذَكَرٌ
 هِيَ مِنْ قَلْبٍ إِلَى قَلْبٍ هَدَتْ
 فَرَّقَ عَنْ بَاطِلٍ مَعَهُ اتَّحَدَ
 مِنْ دُعَاءِ قُلَّتُهُ قَيَّدَ الْفُضُولَ
 صِرْتُ فِي الْعَصِيَانِ أَعْيَانِي الطَّرِيقِ
 أَخْلَصَ مِنْهُ وَ لَا أَلْقَى الْمَحَنَ
 لِلْمُعْصَاةِ وَ مَنْ إِنْخِتَارَ الزَّلَلَ
 مَالِي مِنْ حَبْلَةٍ مَا أَطْلَبَ
 يَفْتَحُ الْقِفْلَ .. خَطِيرٌ مَا أَلَمْ..

(۱) روشن کده - فی الاصل معناه معدن النور -

- (۱) همت پیغمبر روشن کده
 (۲) تافت زان روزن که ازدل تادل است
 (۳) گفت اینک یادم آمد ای رسول
 (۴) چون گرفتار گنه می آمدم
 (۵) از تو تهدید و وعیدی می رسید
 (۶) مضطرب میگشتم و چاره نبود
- پیش خاطر آمدمش آن گم شده
 روشنی که فرق حق و باطل است
 آن دعا که گفته ام من از فضول
 غرقه گشته و دست و پائی میزد
 مجرمان را از عذابات شدید
 بند محکم بود و قفل ناگشود

- (۱) لَا مَحَلَّ الصَّبْرِ كَانَ لَا الطَّرِيقَ لِلْفَرَارِ لَا مُعِينَ فِي الْفَرِيقِ
 لَا رَجَاءَ التَّوْبَةِ كَانَ الْمَرَامُ لَا مَحَلَّ الْحَرْبِ كَانَ وَالْإِخْصَامُ
 (۲) مِثْلُ هَارُوتَ وَ مَارُوتَ أَنَا حَزِنًا قُلْتُ إِلَهِي رَبَّنَا

فی بیان صعوبت العذاب و شدتہ

- (۳) إِنَّ هَارُوتَ وَ مَارُوتَ عَلَنَ طَلَبًا فِي بَابِلَ الْيَمْرِ لِأَنَّ
 (۴) خَطَرًا خَافًا.. وَلِلْعُقْبَى الْعَذَابُ.. هَاهُنَا رَامَا بِهَا حَبًّا الْعِقَابُ..
 وَ هُمَا كَانَا بِمَكْرٍ وَ نُهَى وَ يَسْحَرُ مَا لَهُ مِنْ مُنْتَهَى
 (۵) حَسَنًا مَا فَعَلَاهُ فِي الْمَحَلِّ لَهُ كَانَ وَهُوَ بِالضَّجْرِ أَقْلُ
 فَالْعَذَابُ بِالدُّخَانِ الْأَسْهَلُ مِنْ عَذَابِ النَّارِ.. وَهُوَ الْمَعْضَلُ..

- (۱) نی مقام صبر نی راه گریز نی امید توبه نی جای ستیز
 (۲) من چو هاروت و چو ماروت از حزن آه می کردم که ای خلاق من

ذکر دشواری عذاب و سختی آن

- (۳) از خطر هاروت و ماروت آشکار چاه بابل را نمودند اختیار
 (۴) تا عذاب آخرت اینجا کشند گر بزند و عاقل و ساحر و شند (۱)
 (۵) نیک کردند و بجای خویش بود سهل تر باشد ز آتش رنج دود

- (۱) گریز با کاف فارسی مضموم و رای مهمله و ضم بای موحد و سکون زای
 بیکار و معیل در اصل گرگ بز بود و آن را تخفیف داده اند -

- (۱) فَأَلْعَذَابُ لِلدُّنَا تِلْكَ أَبَدٌ
وَ إِذَا كَانَ عَذَابُ ذِي الدُّنَا
(۲) يَا صَفَى نَفْسًا وَ طَابَ وَ سَعِدَ
وَ لَهُ الْجِسْمَ يَعْدِلُ قَدْ زَجَرَ
(۳) كَيْ هُوَ يَخْلَصَ مِنْ ذَاكَ الْعَذَابِ
فَالْعَذَابُ لِلْعِبَادَاتِ وَضَعُ
(۴) وَأَنَا قُلْتُ مُدَامًا بِالْإِدْعَاءِ
لِي بِهَذَا الْعَالَمِ أَيْضًا عَجَلُ
(۵) كَيْ بِذَلِكَ الْعَالَمِ أَلْقَى حُضُورُ
وَ يَمِثِلُ الطَّلَبِ هَذَا أَنَا
(۶) مِثْلُ هَذَا الْمَرَضِ فِي ظَهَرُ

سهل باشد رنج دنیا پیش آن
بر بدن زجری و دادی میکند
بر خود این رنج عبادت می نهد
هم در این عالم بران بر من شتاب
در چنین درخواست حلقه میزد
جان من از رنج بی آرام شد

(۱) حد ندارد وصف رنج آن جهان
(۲) ای خنک او کو جهادی میکند
(۳) تا ز رنج آن جهانی وارهد
(۴) من همی گفتم که یارب آن عذاب
(۵) تا در آن عالم فراغت باشدم
(۶) این چنین رنجورمی پیدام شد

- (۱) وَعَنِ الْأَوْرَادِ وَ الذِّكْرِ لِيَا
عَدْتُ عَنْ نَفْسِي بِأَلَا خُبِرَ وَعَنْ
(۲) وَجْهَكَ لَوْ لَمْ أَلْكَ حَالاً أَنَا
بُورِكَتْ رَائِحَةُ مِنْكَ تَفُوحُ
(۳) أَنَا مِنْ قَيْدِ الشِّفَا وَ الصِّحَّةِ
غَيْرَ أَنَّ الْأَغْتِمَامَ ذَا فَعَلْتُ
(۴) إِصْحَاحُ إِصْحَاحٍ قَالَ بَعْدُ ذَا الدُّعَاءِ
نَفْسَكَ مِنْ أَصْلِهَا وَ الْأَسْفَلِ
(۵) أَنْتَ يَا نَمَلٌ ضَعِيفٌ مَا لَدَيْكَ
مِثْلَ هَذَا الْجَبَلِ الْعَالِي قُلِّلْ
(۶) قَالَ يَا سُلْطَانُ قَدْ ثُبْتُ أَنَا
كُلٌّ فَنِّ لَا فِتْخَارٍ لَا أُبَيِّنُ
- قَدْ بَقِيتُ.. وَبَدَى الضَّعْفُ يَا..
مَا هُوَ لِي مِنْ قَبِيحٍ وَ حَسَنٍ
أَنْظُرْ مَعَ مَا عَرَانِي مِنْ عَنَا
..وَصَفَى خُلُقَ لَكَ فِينَا يَلُوح..
قَدْ ذَهَبَتْ كَلِمِي بِالْمَرَّةِ
أَنْتَ فِعْلاً مَلِكِيّاً وَعَدَلْتُ
أَنْتَ لَا تَفْعَلْ وَلَا تَهْوِ الْعَنَاءَ
وَيَاكَ لَا تَقْلَعُ.. لِأَدْنَى مَنْزِلٍ..
مِنْ قُوَى أَوْ طَاقَةٍ حَتَّى عَلَمِكَ
يَضَعُ حَتَّى لَكَ يَعْفُوا الرَّلَّ
لِأَصْطِبَارٍ أَنَا فِي هَذِي الدُّنَا
..وَ بِمَا تَأْمُرُنِي حَقّاً أَدِينُ..

بیخبر گشتم ز خویش و نیک و بد
ای خجسته وی مبارک بوی تو
کردیم شاهانه این غم خوارگی
برمکن تو خویش را از بیخ و بن
که نهد بر تو چنین کوه بلند
از سر جلدی نه لافم هیچ فن

(۱) ماندم از ذکر و از اوراد خود
(۲) گر نمی دیدم کنون من روی تو
(۳) می شدم از بند من یک بارگی
(۴) گفت هی هی این دعا دیگر مکن
(۵) تو چه طاقت داری ای مور نژند
(۶) گفت توبه کردم ای سلطان که من

- (۱) ذِي الدُّنَا التَّبِيهِ وَمُوسَى أَنْتَ فِيهِ نَحْنُ بِأَقْوَنَ لِدُنْبٍ نَقْتَفِيهِ
- (۲) نَحْنُ كَمْ مِنْ مَنَزِلٍ سِرْنَا سِنِينَ
- مَنْزِلًا أَوَّلَ بِالْأَسْرِ لَنَا
- اٰخِرَ الْأَمْرِ كَذَا مِنَّا يَمِينُ
- كَانَ .. مَمْلُوءًا بِحُزْنٍ وَ عَنَا ..

فی بیان ذکر قوم موسی (ع) و ندامت‌هم

- (۱) قَوْمُ مُوسَى هُمْ كَمْ كَانُوا الطَّرِيقُ قَطَعُوا .. كَمْ سَبَرُوا الْفَجَّ الْعَمِيقُ ..
- اٰخِرَ الْأَمْرِ لَهُمْ قَدْ ظَهَرَا
- (۴) مَنْ شُيُوخٍ وَ شَبَابٍ وَ نِسَاءٍ وَ رِجَالٍ .. قَرَرُوا السِّرَّ خَفَاءَ ..
- خُطْوَةً أُولَى مَشَوْا لَا أَكْثَرَا

- (۱) این جهان تبه است و تو موسی و ما از گنه در تبه مانده مبتلا
- (۲) سالها ره می‌رویم و در آخر آن چنان در منزل اول اسیر

ذکر قوم موسی (ع) و پشیمانی ایشان

- (۳) قوم موسی راه می پیموده‌اند آخر اندر گام اول بوده اند (۱)
- (۴) راز می گفتند پیدا و نهان جمله مرد و زن و پیر و جوان

(۱) این ابیات تا فرموده مولانا (و نه موسی کی روا دارد که حق) داخل مقوله آن صحابی است که خطاب به پیغمبر (ص) مینموده چنانکه دو بیت اخیر هم بر آن گواه است -

- (۱) وَ جِهَاراً كُلُّهُمْ لَوْ كَانَ حِينَ
فَطَرِيقُ التَّيَّةِ بَانَ وَ الطَّرْفُ
(۲) لَوْ هُوَ بِالْكُلِّ مِنَّا نَفَرَا
مِنْ سَمَا الْجُودِ.. الْخُوانِ وَصَلَا..
(۳) وَ مَتَى الْأَعْيُنُ فَاضَتْ مِنْ حَجَرٍ
كَئِي يَبْدَأُ أَرْوَا حِنَا تَلْقَى الْأَمَانَ
(۴) بَلْ تَجِي النِّارُ دَوْمًا فِي الْمَكَانِ
أَلْهَبًا تَضْرِبُ فِي ذَا الْمَنْزِلِ
(۵) حَيْثُ فِي الشُّغْلِ لَنَا مُوسَى غَدَا
خِلْنَا حِينًا يَكُونُ وَ الْحَبِيبُ
(۶) حَقْدُهُ وَ الْغَضَبُ النَّارُ أَبَدٌ
حِلْمُهُ رَدٌّ لَنَا سَهَمَ الْقَضَا
- قَلْبُ مُوسَى رَاضِيًا عَنَّا يَمِينُ
لَهُ مِنَّا.. الْكُلِّ بِالْحَالِ وَقَفْ..
فَمَتَى مَنْ وَ سَلَوَى حَضَرَا
..نَحْنُ لَمْ نَقْطَعْ بِمُوسَى الْأَمَلَا..
فِي الصَّحَارِي.. وَبَدَتْ مِنْهَا الْخَضَرُ..
وَ نَرَى السِّرَّ كَمَا قَالَ عِيَانُ
لِلْخُوانِ فَوْقَنَا كُلَّ زَمَانِ
..وَلَنَا تَحْوِقُ مِثْلَ الْحَرَمِلِ..
صَاحِبَ قَلْبَيْنِ.. بِالرَّيْبِ بَدَا..
خَصَمْنَا حِينًا يَكُونُ وَ الرَّقِيبُ
فِي الْمَتَاعِ يَضْرِبُ الْحَرَقَ أَعْدُ
..وَلَنَا اخْتَارَ السُّكُوتَ وَالرِّضَا..

تیه را راه و کران پیدا شدی
کی رسیدی من و سلوی از سما
از بیابان تا امان جان شدی
اندرین منزل لهب برما زدی
گاه خصم ما و گاهی یار ماست
حلم او رد میکند تیر بلا

(۱) گردل موسی ز ما راضی بدی
(۲) ور بکل بیزار بودی او ز ما
(۳) کی زسنگی چشمه ها جوشان شدی
(۴) بل بجای خوان خود آتش آمدی
(۵) چون دودل شد موسی اندر کار ماست
(۶) خشمش آتش میزند در رخت ما

- (۱) وَ مَتَى الْجِلْمَ يَعُودُ الْغَضَبُ
 .. أَيْضًا الْمَاءُ يَصِيرُ اللَّهَبُ ..
- (۲) حَيْثُ مَدَحُ الْحَاضِرِ الْوَحْشَةِ كَانَ
 بِاسْمِ مُوسَى قَدْ آتَيْتَ وَ أَنَا
 (۳) بِسَوَى ذَلِكِ مُوسَى أَبَدًا
 مَا رَضِي أَنْ أَذْكَرَ الْقَصْدَ لَهُ ..
- (۴) مِائَةً مَرَّةً أَوْ أَلْفَ لَنَا
 عَهْدُكَ كَالْجَبَلِ مِنْهُ الْقَرَارُ
- (۵) عَهْدُنَا تَبَنٍ وَ فِي كُلِّ هَوَاءٍ
 عَهْدُكَ كَالْجَبَلِ بِالصَّنْعِ بَلْ
- .. أَيْضًا الْمَاءُ يَصِيرُ اللَّهَبُ ..
 لَكَ .. مِنْ لُطْفٍ كَثِيرٍ بِأَهْرٍ ..
 فَلِذَا كُنْتُ كَذَا فِي ذَا الْأَوَانِ
 قَصْدِي أَنْتَ .. لَكَ رُمْتُ الثَّنَاءِ ..
 فِي حُضُورِ لَكَ بَتًّا أَحَدًا
 أَنْتَ لَا غَيْرُكَ فِيكَ وَ إِلَهُ
 كَسِرَ الْعَهْدَ الْوَثِيقَ عَلَّمْنَا
 ثَابِتٌ .. مَا وَجَدَ أَدْنَى انْكِسَارٍ ..
 ضَعْفُهُ بَانَ .. انْحَنَى مِنْهُ اسْتِواءٌ ..
 هُوَ أَلْفَ جَبَلٍ عَظْمًا فَضْلُ

- (۱) کی بود که حلم گردد خشم نیز
 نیست این نادر ز لطفت ای عزیز
- (۲) مدح حاضر و حشت است از بهر این
 نام موسی میبرم قاصد چنین
- (۳) ورنه موسی کی روا دارد که من
 پیش تو یاد آورم از هیچ تن
- (۴) عهد ها بشکست صد بار و هزار
 عهد تو چون کوه ثابت برقرار (۱)
- (۵) عهد ما گاه است و مهر ما زبون
 عهد تو کوه و ز صد که هم فزون

(۱) این ابیات نیز داخل مقوله صحابی بیمار است که مناجات بحق میکند بعد از اقتباس

- (۱) فَبِحَقِّ الْقُوَّةِ تِلْكَ عَالِي
يَا مَلِيكَ كُلِّ لَوْنٍ مِنْ حَنَانٍ
(۲) قَدْ رَأَيْنَا نَفْسَنَا نَحْنُ وَ مَا
يَا مَلِيكَ أَكْثَرَ مِنْ ذَا لَنَا
(۳) كَيْ تَكُونُ كُلِّ خِزْيٍ آخِرٍ
يَا كَرِيمٍ مُسْتَعَانَ .. بِهِ لَا
(۴) لَا تَعُدُّ بِالْجَمَالِ وَالْكَمَالِ
(۵) عَدَمَ الْحِدَايَةِ مِنْكَ عَالِي
الْمُتَيْمِ هُوَ صَمٌّ مِنْ تُرَابٍ
(۶) إِصْحَ خَيْطٍ وَاحِدٍ قَدْ بَقِيََا
نَحْنُ مِصْرَ قَبْلَ ذَا كُنَّا بَقَى
- كُلِّ تَلْوِينٍ لَنَا فِي ذَا أَلْمَلَا
رَحْمَةً أَنْعَمَ بِهَا .. نُبْدِي أَمْتِنَانُ ..
كَانَ مِنْ خِزْيٍ لَنَا الْخِزْيَ سَمَى
لَا تَكُ مُمْتَحِنًا .. وَ أَرَأَفَ بِنَا ..
سَاتِرًا .. يَا خَيْرَ كُلِّ نَاصِرٍ ..
غَيْرِهِ يَا مَنْ بِهِ النُّورُ أَنْجَلَى ..
أَنْتَ نَحْنُ بِأَعْوَجَاجٍ وَ ضَلَالٍ
إِعْوَجَاجٍ لَا يُعَدُّ فِي أَلْمَلَا
يَا كَرِيمُ ضَعْ لَهُ .. خَلَايَ الْعَذَابِ ..
مِنْ قُمَاشٍ عُمَرْنَا إِذْ بَلِيَا (۱)
حَائِطٍ فَرَدَّ .. بِهِ أَرَدْنَا شَقَا ..

(۱) كانه يقول بقى من قماش عمرنا خيط و من مصر وجودنا حائط اى بلغ عمرنا النهاية - اراد بقوله تقطيعنا تقطيع الثياب و يراد به القماش اللذى يلقونه على الرأس و غيره -

رحمتى کن ای امیر لونها
امتحان ما مکن ای شاه بیش
کرده باشی ای کریم مستعان
در کژی ما بیچدیم و در ضلال
بر کژی بیچد مثنی لثیم
مصر بودیم و یکی دیوار ماند

(۱) حق آن قوت که بر تلوین ما
(۲) خویش را دیدیم و رسوائی خویش
(۳) تافضیحت های دیگر را نهان
(۴) بیچدی تو در جمال و در کمال
(۵) بیچدی خویش بگمار ای کریم
(۶) هین که از تقطیع ما یکتار ماند

- (۱) يَا عَظِيمَ الْمَلِكِ رَحْمَاكَ بِمَا
كُنِيَ بِذَا الرُّوحِ لِإِبْلِيسَ مَدَامُ
(۲) لَا لَنَا أَنْعَمَ بَلْ لِلْطُّفْلِ أَوْلَى
قَدْ طَلَبْتَ لِلْعَصَاةِ وَالرَّشَادِ
(۳) إِذْ لَنَا قُدْرَتُكَ الْعَظْمَى ابْنَتْ
أَنْتَ يَا مَنْ كَانَ فِي شَحْمٍ وَلَحْمٍ
(۴) يَا كَبِيرُ لَوْ لَكَ هَذَا الدُّعَاءُ
رَحْمَةً مِنْكَ الدُّعَاءُ عَلِمَ لَنَا
(۴) مِثْلَمَا مِنْ جَنَّةِ الْخُلْدِ هَبْطُ
تَوْبَةً أَعْطَيْتَهُ الْعُمَرَ وَ مِنْ
- بَقِيَ مِنْ عَمَرِنَا أَنْعَمَ كَرَمًا
لَا تَكُ الْمَسْرُورَةُ مِنْ ذَا تَمَامٍ
مَنْ بِهِ أَنْتَ الْقَدِيمُ الْأَزَلِي
لَهُمْ أَهْدَيْتَ مَالُوا لِلْسَّدَادِ..
فَأَيْنَ رَحْمًا لَهَا فِيهِ مَنَنْتَ
وَضَعَ مِنْ كَرَمٍ لُطْفًا وَ رَحْمَ
غَضَبًا زَادَ فَأَنْتَ بِالْجَزَاءِ
و.و. بِالطُّفْلِ مِنْكَ أَصْلَحَ مَا بِنَا.. (۱)
أَدَمَ.. لَمَّا رَأَى مِنْكَ السَّخَطَ..
شَرَّ إِبْلِيسَ الْقَبِيحِ قَدْ أَمِنَ

(۱) ای الدعاء اللذی علمته لادم (ع) بقولك (فتلقى آدم من ربه كلمات فتاب

عليه) -

- (۱) البقيه البقيه ای خدیو تا نگردد شاد کلی جان دیو
(۲) بهر ما فی بهر آن لطف نخست که تو کردی گمراهان را باز جست
(۳) چون نمودی قدرتت بنمای رحم ای نهاده رحم ها در لحم و شحم
(۴) این دعا گر خشم افزایش ترا تو دعا تعلیم فرما مهترا
(۵) آن چنان کدام بیفتاد از بهشت رحمتش دادی که رست از دیوزشت

- (۱) مَنْ هُوَ إبليسُ حَتَّىٰ أَدْمَا
وَعَلَىٰ مِنْ مِثْلِ ذَا النُّطْعِ يَصِيرُ
(۲) وَ لَدَى الْوَاقِعِ كَانَ بِالْأَثَرِ
كُلُّ ذَاكَ الصَّخْبِ وَالْمَكْرِ كَانَ
(۳) هُوَ لَعِبًا وَاحِدًا قَدْ نَظَرَا
مَا رَأَى فَالْرَكْنُ لِلْبَيْتِ لَهُ
(۴) ضَرَبَ النَّارَ بِزَرْعٍ غَيْرِهِ
وَ إِلَى الزَّرْعِ لَهُ النَّارُ الْهَوَا
- يَغْلِبُ .. يَغْدُوا الْقَوِي الْحَازِمَا ..
غَالِبًا بِاللَّعِبِ .. فِيهِ خَيْرٌ ..
هُوَ نَفْعُ آدَمَ .. عَيْنُ الظَّفَرِ ..
لَعْنَةُ لِإِبْلِيسَ فِي مَرِّ الزَّمَانِ
مَا تَبَى لَعِبٍ .. وَ أَسْمَى أَثَرًا ..
خَرَبَ عَمْدًا .. عَرَاهُ السَّفَهَ ..
لَيْلًا الْخُسْرَ نَوَى فِي مَكْرِهِ (۱)
أَذْهَبَ .. فِي نَفْسِهِ حَاقَ الْبَلَاءُ ..

(۱) قوله في الاصل (بران) بكسر الباء العربية من لفظ بردن صيغة الصفة المشبهة

معناه أذهب كما في الترجمة و في نسخة بران بفتح الباء الفارسية معناه أطار النار اليها -

- (۱) دیو که بود کو ز آدم بگذرد
بر چنین نطعی از او بازی برد
(۲) در حقیقت نفع آدم شد همه
لعنت حاسد شد آن بد دمدمه
(۳) بازی دید و دو صد بازی ندید
پس ستون خانه خود را برید
(۴) آتشی زد شب بکشت دیگران
باد آتش را بکشت او بران

- (۱) لَعْنَةُ إِبْلِيسَ قَدْ صَارَتْ رِبَاطًا
وِ بَذَا الْمَكْرِ لَهُ كُلُّ الضَّرَرِ
(۲) مَكْرُهُ أَيْضًا لِرُوحِ آدَمَ
قُلْتُ أَنَّ آدَمَ كَانَ فِي الدُّنَا
(۳) كَانَتْ اللَّعْنَةُ مِنْ لِلْمَرْءِ قَدْ
مَعْجَبًا فِي نَفْسِهِ زَادَ غُرُورَ
(۴) كَنِي بَذَا يَعْلَمَ مَنْ كَانَ فَعَلَ
فَبِلَا شِكِّ عَلَيْهِ يَرْجِعُ
- عَيْنِهِ.. مَا نَظَرَ رَحْبَ السَّرَاطِ.. (۱)
نَظَرَ لِلْخَصْمِ.. سَارَ لِلْخَطَرِ..
صَارَ إِبْلِيسًا لَهُ فِي الْعَالَمِ
لَهُ إِبْلِيسًا.. وَ مِنْهُ امْتَحَنًا..
صِيرَتْ أَحْوَلَ مَشْحُونًا حَسَدَ
مَائِي حَقْدًا.. عَنِ الْخَيْرِ نَفُورَ..
الْقَبِيحِ.. سَاءَ صُنْعًا وَ عَمَلَ.. (۲)
ذَلِكَ كَلًّا.. وَ فِيهِ يَطْلَعُ..

(۱) كانه بقول اعتقد الشيطان ان مكره مضر لسيدنا آدم فأقدم و سمى لاضراره
فعاد فعله عليه و لعن و طرد - (۲) قال تعالى في سورة بنى اسرائيل (ان احسنتم
احسنتم لانفسكم و ان اساتم فلها) قوله في الاصل تا بدانند كما فى الترجمة و فى نسخة
تا نداند بالنون الفوقية بدل الباء الموحدة التحتية اداة النفي اى حتى من غروره لايعلم -

- (۱) چشم بندى بود لعنت ديو را
(۲) هم زبان جان او شد ديو او
(۳) لعنت اين باشد كه كثر بينش كند
(۴) تا بدانند كه هر آنكو بد كند
- تازيان خصم ديد آن ريو را (۱)
خود توگوئى بود آدم ديو او
حاسد و خودبين و پر كينش كند
بيگمان باز آيد و بروى زند

يعنى لعنت خداوند تعالى ابليس را چشم او را از ديد خوب بند ساخت تا كه مكر
خود را زبان خصم كه انسان است ديد و مصر شد بر گفتارش (لاغوينهم اجمعين)
چنانكه در بيت دوم فرموده اند كه اين اغوا بوى بازگشت كرد -

- (۱) مَلْعَبَ كُلِّ الْفَرَّازِينِ يَرَى
وَعَلَيْهِ قَوْلُ (مَاتَ) وَالْغَلَبُ
(۲) فَهُوَ لَوْ نَفْسَهُ لَا شَيْئًا نَظَرَ
مُهْلِكًا بِالْبَتِّ وَالنَّاسُورَ كَانَ
(۳) مِثْلُ هَذَا النُّظَرِ مِنْهُ الْوَجَعُ
وَلَهُ ذَا الْوَجَعِ قَدْ أَخْرَجَا
(۴) ضَغْطَ الطَّلَقِ إِذَا لِلْأَمِّ مَا
مِنْ طَرِيقٍ لَمْ يَرِ الْطِفْلُ لِأَنَّ
عَكْسَ مَا كَانَ بِهِ مَفْتَكِرًا^(۱)
يَرَجِعُ النُّقْصَانُ يَبْدُو وَالتَّعَبُ
وَرَأَى الْجَرْحَ الشَّدِيدَ بِالْخَطَرِ
وَبِهِ أَعْيَى وَ زَادَ الْأَمْتِحَانُ..
قَامَ فِي الْبَاطِنِ كَمْ فِيهِ جَزَعٌ..
مِنْ حِجَابٍ.. وَ عَنَاهُ أَفْرَجَا..
مَسَكَ لَمْ تَرَ فِيهِ أَلْمَا^(۲)
يُولَدُ فِي الْعَالَمِ.. مَرُّ الزَّمَنِ..

(۱) فان قيل و من ای شیئی بری المطرود و الحاسد هدایه یجیبه قدس سره بقوله
(زانکه گر او هیچ بیند خویش را) - (۲) هذا فی الافاقی و اما فی الا نفسی
(این امانت در دل و جان حامله است) -

- (۱) جمله فرزین بندها بیند بعکس
(۲) زانکه او گر هیچ بیند خویش را
(۳) درد خیزد در چنین دیدن درون
(۴) تا نکیرد مادران را درد زه
مات بر وی گردد و نقصان ونکس
مهلك و ناسور بیند ریش را (۱)
درد او را از حجاب آرد برون
طفل در زادن نیابد هیچ ره

(۱) این بیت به بیت سابق (لعنت این باشد که کو بینش کند) ارتباط دارد و
حاصل بیت مذکور و ما بعد آن است اگر خود را هیچ بیند و ریش خود را مهلك
داند البته در وی درد پیدا خواهد شد و از این درد حجابی که مانع از مشاهده قرب
برای او بوده برمیخیزد و رهائی مییابد -

- (۱) هَذِهِ الْمُوَدَّعَةُ فِي الْقَلْبِ قَدْ
وَبِهَا الْقَلْبُ غَدَا كَالْحَامِلَةِ
(۲) قَالَتْ الْقَائِلَةُ مَا مِنْ وَجَعٍ
وَجَعٍ رَاقٍ فَلِلْمُطْفَلِ الْوَجَعُ
(۳) وَ الَّذِي قَدْ كَانَ مِنْ غَيْرِ وَجَعٍ
حَيْثُ مَنْ لَمْ يَتَوَجَّعْ مِنْ غَدَا
أُودِعَتْ مِثْلَ الْجَنِينِ لِلْأَبَدِ (۱)
ذِي الْعِظَاتِ كِمِثَالِ الْقَائِلَةِ (۲)
كَانَ بِالْمَرَأَةِ .. مَا كَانَ الْفَرْعُ .. (۳)
بِالطَّرِيقِ كَانَ .. هَبْ زَادَ جَزَعُ ..
لِلطَّرِيقِ قَاطِعٌ .. قَيْدَ الطَّمَعِ .. (۴)
قَوْلُهُ الْحَقُّ أَنَا .. الْخَلْقَ هَدَى ..

(۱) أراد بالامانة المترجم لها بالمودعة الايقان و الاخلاص و الايمان بما جاء به الرسول (ص) مع العشق و المحبة لله تعالى - (۲) نسخة ثانية -

هذه المودعة في القلب د اودعت و هو بها حتى الابد
حمل هذى العظاات القايله اشبهت و القلب مثل الحامله

(۳) ای كذلك أصحاب النصائح اذا لم يرو في الطالب تألماً و اضطراباً و عشقاً يقولون لحامل الامانة و طالب الوصول ليس له وجع ولا طلب فالوجع احرى لتولد الولد القلبي و لظهور آثار الطاعات و العبادات و اللذی لم يكن منه وجع لا يحصل منه شئیی. (۴) ای اللذی ليس له وجع لتخليص روحه و لا اضطراب لاداء الامانة الالهية بل قلبه ساكن فهو من قطاع طرق الانبياء و الاولياء لانه من هذا الخصوص لا يبالي فهو فرعون لانه لا يظهر الامانة بل يضعها و هذا عبارة عن الاستغناء كانه يقول انا الحق و ثابت بنفسی لا احتیاج الى العبودية فكان عدم توجعه قول انا الحق و هذا باطل و كفر و تصديه لارشاد الناس من غير وجع و محن العشق ضلال فان قيل و هذا لكل قائل انا الحق فاجاب بقوله (ان انابی وقت گفتن اعنت است) -

- (۱) این امانت در دل و جان حامله است
(۲) قابله گوید که زن را درد نیست
(۳) آنکه او بی درد باشد رهزن است
این نصیحت ها مثال قابله است
درد باید درد کودک را زهی است
زانکه بیدردی انا الحق گفتن است (۱)

(۱) مراد از انا الحق گفتن در مصراع ثانی شرك خفی است زیرا شخصی که درد عشق ندارد خود را موجود مستقل میداند -

- (۱) فَأَنَا تِلْكَ بِلَا وَقْتٍ إِذَا
 قَالَ كَأَنْتَ لَعْنَةٌ شَرُّ الْأَذَى
 وَ أَنَا تِلْكَ مَعَ الْوَقْتِ إِذَا
 قَالَ كَأَنْتَ رَحْمَةٌ .. يَا حَبِّدًا.. (۱)
 (۲) فَأَنَا تِلْكَ لِمَنْصُورٍ غَدَتْ
 رَحْمَةٌ .. بِالْيَمِينِ وَ النَّصْرِ بَدَتْ ..
 وَأَنَا تِلْكَ لِفِرْعَوْنَ يَقِينٍ
 صَارَتْ اللَّعْنَةُ .. شَأْنِ الْأَسْفَلِينَ ..
 (۳) كُلُّ طَيْرٍ صَوَّتَ مِنْ غَيْرِ أَنْ
 يَسْنَحَ الْوَقْتُ .. بِهِ الْمَوْتُ اقْتَرَنَ ..
 لَهُ قَطْعُ الرَّأْسِ إِذَا ذَاكَ وَجَبَ
 .. مُعْلِمًا عَنْ قُبْحِهِ فِيمَا ارْتَكَبَ ..

(۱) قول تلك الانانية يعنى قول انا الحق قبل تكميل نقصانه و اتصافه بها وقت
 نفسانيته بعد لعنة و قوله انا الحق بعد الكمال و خروجه من الوجود المجازى و وصوله
 الى الوجود الحقيقى رحمة و لهذا قال : (آ ن انا منصور رحمت شد يقين) -

- (۱) آ ن انا بى وقت كفتن لعنت است
 وين انا در وقت كفتن رحمت است
 (۲) آ ن انا منصور رحمت شد يقين
 وان انا فرعون لعنت شد يقين
 (۳) لاجرم هر مرغ بى هنگام را
 سر بریدن واجب است اعلام را (۱)

(۱) حاصل اين ابيات آنستكه مرغ بى هنگام اگر آواز كند سر بریدن او واجب
 است يعنى كه اين مرغ كه نفس است بكمال نرسيده است و انا الحق اگر بكويد بى هنگام
 است و ميبايد او را برياضت كشت -

- (۱) مَا يَكُونُ الْقَطْعُ لِلرَّأْسِ أَجِبَ
 فِي الْجِهَادِ الْأَصْغَرِ وَالْأَكْبَرِ
 (۲) مِثْلَمَا لِلْعَقْرِ الْأَبْرَةِ حِينَ
 وَبَذَا النَّفْسُ خَلَاصًا تَجِدُ
 (۳) تَقْلَعُ لِلْحَيَّةِ السِّنَّ بِسَمِّ
 مِنْ بَلَاءٍ وَ عَنَّا ذِي الْحَيَّةِ
 (۴) غَيْرُ ظِلِّ الْمُرْشِدِ مَا قَتَلَا
 فِي ظِلَالِ ذَاكَ مَنْ لِلنَّفْسِ قَدْ
 (۵) لَوْ لَهُ تَمَسَّكَ أَنْتَ مُحْكَمًا
 مَا لَكَ مِنْ قُوَّةٍ تَأْتِي أَعْلَمُ
 هُوَ قَتْلُ النَّفْسِ .. وَفَقَ مَا يَجِبُ.. (۱)
 تَرَكُّكَ النَّفْسِ .. بِعِزِّ قَسَوْرِي..
 تَقْلَعُ حَتَّى بِهَا الضَّعْفُ يُبَيِّنُ
 .. وَعَنِ الْعِصْيَانِ قَسْرًا تَحْدِ..
 مِلْيَةً حَتَّى إِمَّا حَقَّ بِرَجْمٍ
 تَخَاصُّ .. لَمْ تَأْتِ مِنْهَا النَّكْبَةُ
 أَبَدًا لِلْحَيَّةِ .. جَرَّ الْبَلَاءُ..
 قَتَلَ بِالْجِدِّ لَدَّ وَ أَبْغَى الْمَدَدَ
 كَانَ تَوْفِيقًا إِلَهِيًّا سَمَى
 هِيَ جَذْبُ الْمُرْشِدِ .. ذِي النِّعَمِ..

(۱) یعنی قطع رأس طیر النفس ای ازاله اوصافها الخبیثة بالرياضات و مخالفتها بترك مشتبهاتها -

- (۱) سر بریدن چیست کشتن نفس را
 (۲) همچنان که نیش کژدم بر کنی
 (۳) بر کنی دندان بر زهری ز مار
 (۴) هیچ نکشد مار را جز ظل پیر
 (۵) چون بگیری سخت آن توفیق هوست
 در جهاد و ترك گفتن نفس را
 تا که یابد او ز کشتن اُیمنی
 تارهد مار از بلای سنگسار
 دامن آن نفس کش را سخت گیر
 در تو هر قوت که آید جذب اوست

- (۱) فَصَحِّحًا مَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ
إِذْرِهِ.. مَا مِنْهُ فِي الذِّكْرِ رَأَيْتَ.. (۱)
كُلُّ مَا فِي رُوحِكَ كَانَ فَمِنْ
رُوحِ رُوحٍ . هُوَ كَالسِّرِ كَمِنْ..
(۲) فَأَلْحَكُمُ هُوَ ذَا مَنْ بِالْيَدِ
أَخَذَ وَالْعَوْنُ كُلُّ الْمَدَدِ
نَفْسًا فِي نَفْسٍ مِنْهُ الْكَرَمُ
إِبْغِ.. وَالْفَيْضَ الْغَزِيرَ وَالنِّعَمَ.. (۲)
(۳) لَيْسَ مِنْ غَمٍّ إِذَا أَنْتَ بَقَيْتَ
يَسْوَاهُ الْغَفْلَةُ مِنْكَ رَضِيتَ
وَبَعِيدَ الْمَسَكِ كُنْتَ وَالشَّدِيدُ
لَهُ بِالْقَارِي بِهِ الظَّنُّ تَزِيدُ

(۱) ولیمعلم انه تعالى مانفی الرمی عن النبی (ص) بالکلیة بقوله (مارمیت اذرمیت) بل اسند الرمی الیه ولكن نفی وجوده بالکلیة فی الرمی واثبتہ لنفسه تعالی ای وما رمیت بل اذرمیت بل رمیت بالله تعالی و ذلك فی مقام التجلی فاذا تجلی الله لعبد من عباده بصفة من صفاته يظهر علی العبد فعل منه یناسب تلك الصفة كما كان من حال عیسی (ع) لما تجلی الله بصفة الاحیاء کان یحبی الموتی باذنه قال سیدنا ومولینا (راست دان) ای اعلم ان هذا صحیح لامریتة فیه و کل ما أتى به الروح المخلوق من خواص عباده کان و سیکون من روح الروح الی انتهاء الزمان و انقضاء الدوران و وجود المرشد و قدرته و قوته آلة و کشف ربنا الفناع عن هذا بقوله (ان اللذین یبایعونک انما یبایعون الله ید الله فوق ایدیهم) و لهذا قال سیدنا (دست گیرنده وی است و بردبار) - (۲) ای الاخذ بالید هو روح الروح و معطی الخیر و الفتوح -

هر چه دارد جان بود ازجان جان
دمبدم آن دم از او امید دار
دیر گیرد سخت گیرش خوانده ای

(۱) مارمیت اذ رمیت راست دان
(۲) دستگیرنده ویست و بردبار
(۳) نیست غم گر دیر بی او مانده ای

- (۱) هُوَ مِنْهُ الرَّحْمَةُ لَوْ آخَرًا
فَلَهَا أَحْكَمَ حَتَّى يَا تَرَى
نَفْسًا حَضَرَتْهُ عَنْهَا أَبَدٌ
لَمْ يُغَيَّبْ .. وَلَكَ قُرْبًا أَعَدَّ
- (۲) لَوَارَدَتْ شَرَحَ ذَا الْوَصْلِ الْعَجِيبِ
وَالْوَلَا .. وَالْحَبِّ وَالْقُرْبِ الْغَرِيبِ (۱)
فَبِتَدْيِيرٍ وَفِكْرٍ قَدْ صَحَى
أَتْلُو فِي الذِّكْرِ الْمَجِيدِ وَالضُّحَى
(۳) وَإِذَا قُلْتَ وَ حَاشَاهُ تَمَامٌ
ذِي الْقِبَاحَاتِ أَتَتْ مِنْهُ مُدَامٌ
فَمَتَى النِّقْصَانُ فِي فَضْلِ عُرْفٍ
لَهُ كَانَ بَلْ لَهُ مَدْحًا وَصَفٌ
(۴) كَانَ إِعْطَائُهُ أَيْضًا وَالنَّوَالِ
ذِي الْقِبَاحَاتِ السُّمُوُّ وَالْكَمَالُ
لَكَ يَا مُحْتَشِمُ آتِي أَنَا
بِمِثَالٍ .. مَا أَقُولُ بَيْنَنَا ..

(۱) الایة (و الضحی و اللیل اذا سجدی ما ودعک ربک و ما قلی) ای ابغضک نزلت هذه الایة لما قال الکفار عند تأخر الوحی عنه (ص) خمسة عشر يوماً ان ربه ودعه وقلاه (و للآخرة خیر لك من الاولی و لسوف يعطیک ربك فترضی) و هذا ورود خاص و حکمه عام فی کل احد من المؤمنین بان لا یقطعهم لحکمة مرهونة بوقتہا -

- (۱) دیر گیرد سخت دیرد رحمتش
یک دمت غائب نداند حضرتش
(۲) ور توخواهی شرح این فضل وولا
از سر اندیشه میخوان و الضحی
(۳) ور تو گوئی این بدیها از وی است
لیک آن نقصان فضل او کی است (۱)
(۴) آن بدی دادن کمال اوست هم
من مثالی گویت ای محتشم

(۱) حاصل سؤال آنست آنچه گفته شده از انا الحق بی وقت گفتن اگرچه بدنماست ولی چون از او سبحانه صادر شده است پس باید کمال باشد نه بدی والانقصان درموجد لازم می آید چنانکه معتزله گویند خلق قبیح هم قبیح است در مصراع دوم این بیت و ابیات بعد پاسخ آنست که خلق قبیح قبیح نیست بلکه کمال است چنانکه تفصیل آن میآید -

مثال فی بیان معنی قوله (ع) ان تؤمن بالقدر خیر و شره

- (۱) عَمِلَ الرَّسَّامُ مِمَّا رَسَمَا صُنْعَةً بِالْحِذْقِ نَوَّعَيْنِ هُمَا
 مِنْ رُسُومٍ كَمْ صَفَتْ جَلَّتْ أَثَرُ وَرُسُومٍ مَا صَفَتْ زَادَتْ كَدَرُ
 (۲) عَمِلَ الْحُورِيُّ رَسْمَ يُوسُفَ حَسَنَ الْخَلْقَةِ مَحْبُوبًا صَفِيَّ
 عَمِلَ رَسْمَ الْعَفَارِيطِ الْعِظَامِ وَ الشَّيَاطِينِ الْقَبَاحِ وَاللِّثَامِ
 (۳) فِكْلًا النُّوعَيْنِ لِلنَّقْشِ غَدَا صُنْعَ أَسْتَاذِيَّةٍ فِيهَا بَدَا (۱)
 لَمْ تَكُ قُبْحِيَّةُ النَّقْشِ الْقَبِيحُ لَهُ بِالْقُبْحِيَّةِ الْعِلْمُ الصَّحِيحُ

(۱) قال فی النهج عند قوله فی الاصل (رادی او است) راد لفظ فارسی معناه

کریم و جواد و سخی و الیاء فيه للوصف المصدري ای و ليس النقش القبيح اللذي نقشه
 قبحته و نقصانه بل هو جوديته و كرمه و احسانه اه و رادی ايضاً بمعنی العلم الصحيح
 و الحكمة كما فی الترجمة -

مثال در بیان معنی ان تؤمن بالقدر خیر و شره

- (۱) کرد نقاشی دو گونه نقشهای صاف و نقش بی صفا
 (۲) نقش یوسف کرد و حور خوش سرشت نقش عفريتان و ابلیسان زشت
 (۳) هر دو گونه نقش استادی اوست زشتی او نیست آن رادی اوست (۱)

(۱) رادی یعنی دانائی و حکمت

- (۱) يَنْقُشُ لِلْغَايَةِ الصَّوْفَ الْحَسَنَ
 مِنْهُ حَسُّ الْعَالَمِ مَرَّ الزَّمَنِ (۱)
 ذَاقَ صَفْوًا .. وَغَدَا مِنْهُ الْجَمِيلُ
 .. مَا لَهُ بِاللُّطْفِ نِدٌّ وَمَثِيلُ ..
 (۲) وَالْقَبِيحَ غَايَةَ الْقَبِيحِ فَعَلَ
 .. حَوْلَهُ كُلُّ قَبِيحٍ بِالْعَمَلِ ..
 دَارَ دَوْمًا .. وَعَلَيْهِ ضَرْبًا ..
 (۳) كَتَبَ كِمَالَ عِلْمِهِ يَتَّضِعُ
 مِنْكَرٍ قُدْرَتِهِ يَفْتَضِعُ
 (۴) وَإِذَا مَا جِهَلَ فِعْلَ الْقَبِيحِ
 نَاقِصًا كَانَ لَهُ الْعِلْمُ الصَّحِيحُ
 وَلِذَا بِالْقُدْرَةِ الْخَلَاقِ كَانَ
 كَافِرًا مَعَ مُؤْمِنٍ .. بِالْحَقِّ بَانَ ..
 (۵) وَلِذَا الْكُفْرُ وَإِيمَانٌ عَلَى
 قُدْرَةٍ جَلَّتْ كَثِيرًا فِي الْمَلَأِ
 شَهِدَا فِي ذَا لَدَيْهِ سَجْدًا ..
 .. سَبَّحَا وَالصُّنْعَ دَوْمًا حَمْدًا ..

(۱) لم بذكر هذا البيت في نسخة النهج -

- (۱) خوب را در غایت خوبی کشد
 حس عالم چاشنی از وی چشد
 (۲) زشت را در غایت زشتی کند
 جمله زشتی‌ها بگردش بر تنند
 (۳) تا کمال دانشش پیدا شود
 منکر استنادیش رسوا شود
 (۴) ور نداند زشت کردن ناقص است
 زین سبب خلاق گبر و مخلص است
 (۵) پس از این رو کفر و ایمان شاهدند
 بر خداوندیش هر دو ساجدند

- (۱) فَالْمَجُوسِيُّ عَلَى الْكَرِّهِ سَجَدَ
غَيْرَ أَنْ كَانَ مُرَادًا آخَرًا
(۲) قَلْعَةَ السُّلْطَانِ رَامَ أَنْ يُشِيدَ
لِئِنْ الدَّعْوَى أَقَامَ أَنْ يَبْهَأَ
(۳) شَاغِبًا فِي الْقَلْعَةِ عَادَ لِأَنَّ
وَالِى السُّلْطَانِ تُنْمِي الْقَلْعَةَ
(۴) لِئِنْ الْمُؤْمِنُ لِلْسُّلْطَانِ كَانَ
لَا لِحُبِّ الْجَاهِ أَوْ لِلْأَمْرِ
- هُوَ أَيْضًا لِلْأُلْهِ وَ عَبْدٌ (۱)
قَصَدَ الْمُؤْمِنَ فِي ذَا غَيْرًا
وَلَهَا يَحْكُمُ عِمْرَانًا يُزِيدُ
أَمْرًا .. كَانَ سِوَاهُ مَا لَهَا..
مَلِكَهُ تَعْدُو بِصُنْعٍ وَ يَفْنُ (۲)
آخِرَ الْأَمْرِ .. وَفِيهِ الرِّفْعَةُ..
عَمَرَ ذِي الْقَلْعَةِ .. زَادَ امْتِحَانًا..
.. قَلْبَهُ مِنْ ذَا خَلَى بِالْمَرَّةِ ..

(۱) قال تعالى فى سورة آل عمران و له أسلم من فى السموات و الارض طوعاً
او كرها - (۲) اراد قدس سره المثال لحال الكافر بانه يدارى وجوده لاجل هواه و هوسه
زاعماً انه يريد الطاعة لله تعالى و يستغنى عن سلطان الحقيقة و يتسلطن فى أخذها منه جبراً
بأهلاكه و حال المؤمن (مؤمن آن قلعه براى پادشاه) -

- (۱) هست کرها گبر هم یزدان پرست
لیک قصد او مراد دیگر است
(۲) قلعه سلطان عمارت میکند
لیک دعوی امارت میکند
(۳) گشت باغی تا که ملک او بود
عاقبت خود قلعه سلطانی شود
(۴) مؤمن آن قلعه براى پادشاه
میکند معمور نی از بهر جاه

- (۱) فَقَبِيحًا قَالَ يَا سُلْطَانُ مَنْ
وَالْقَبِيحِ السَّيِّئِ كُنْتَ الْقَدِيرُ
خَلَقَ الْقُبْحَ عَلَى الْخُلُقِ الْحَسَنِ
وَوَحَدَكَ لَا مَعَ مُعِينٍ وَ نَصِيرٍ..
- (۲) أَوْ جَمِيلًا قَالَ يَا مَلِكُ الْجَمَالِ
مِنْ عُيُوبٍ شُوِّهَتْ طَهَّرْتَنِي
وَالْبَهَاءُ.. وَالْحُسْنِ أَنْوَاعِ الْجَلَالِ..
وَوَيْبَحِرِ جُودِكَ أَغْمَرْتَنِي..
- (۳) حَاصِلُ ذَلِكَ صَارَ مَا يُرِيدُ
كَيْفَمَا رَامَ قَبِيحًا وَ حَسَنُ
جَوْهَرًا كَانَ.. مِنَ الْحَقِّ يَزِيدُ.. (۱)
مِثْلَمَا الشَّوْكُ مَعَ الْوَرْدِ قَرْنُ
- (۴) هُوَ لَا غَيْرُ عَلَى كُلِّ مَلِكٍ
صَانِعَ مَا اللَّهُ شَاءَ فَعَلَا
مَلِكًا كَانَ لَهُ.. الْأَرْضَ مَلِكُ..
.. مَا أَرَادَ هُوَ حَقًّا جَعَلَا..

(۱) هذا البيت و ما بعده لا يوجد في نسخة النهج القوى -

- (۱) زشت گوید ای شه زشت آفرین
قادرى بر خوب و برزشت مهین
- (۲) خوب گوید ای شه حسن و بها
پاك گردانیدیم از عیب ها
- (۳) حاصل آن شد گوهر آنچه خواست کرد
خوب را و زشت را چون خار و ورد
- (۴) اوست بر هر پادشاهی پادشا
کار ساز یفعل الله مایشا

فی بیان وصیة النبى (ص) لذاک العلیل و تعلیمه الدعاء له

- (۱) فَالنَّبِیُّ لِلْمَرِیضِ ذَاكَ قَالَ
 ذَا الدُّعَاءِ اِذْ کُرِّ وُقِلَ یَا ذَا الْجَلَالِ..
 ..اَنْتَ یَا مَنْ سَهْلَ کُلِّ عَسِیرٍ..
 (اِتْنَا فِی دَارِ دُنْیَانَا حَسَنَ
 اِتْنَا فِی دَارِ عَقْبَانَا حَسَنَ) (۱)
 (۲) فَالطَّرِیْقَ اجْعَلْ لَنَا بِالْاَثَرِ
 مِثْلَ بُسْتَانِ لَطِیْفِ نَضْرِ
 یَا شَرِیْفَ الْمَنْزِلِ اَنْتَ لَنَا
 کُنْ لِفَضْلِ مِنْکَ فِی تِلْکَ الدُّنَا
 (۳) قَالَ مَنْ اَمَنَ فِی الْحَشْرِ عَلَنَ
 یَا مَلِیْکَ.. الْخَلْقِ یَا رَبَّ الْاِمْنِ.. (۲)
 اَفَلَا کَانَ طَرِیْقًا مُشْتَرِکَ
 سَقَرٍ فِیهِ الْفَرِیْقَانِ سَلَکَ

(۱) هذا البيت المناظم قدس سره - لما روى مسلم عن انس عاد النبي (ص) واحداً من الصحابة فراه قد صار مثل الفرخ فقال له هل كنت تدعو الله بشيئى او تسأله اياه قال نعم يا رسول الله كنت اقول اللهم ما كنت معاقبى به فى الآخرة فاجعله لى فى الدنيا قال سبحان الله لا طاقة لك بعذاب الله افلا قلت اللهم آتنا فى الدنيا حسنة و فى الآخرة حسنة و قنا عذاب النار و الآية فى سورة البقرة (فمن الناس من يقول ربنا آتنا فى الدنيا و ماله فى الآخرة من خلاق و منهم من يقول ربنا آتنا فى الدنيا حسنة الآية - (۲) لقوله فى سورة مريم (وان منكم الا واردها) -

وصیت گردن پیغمبر (ص) آن بیمار را و دهاء آمرزیدنش را

- (۱) گفت پیغمبر مر آن بیمار را
 این بگو که سهل کن دشوار را
 (۲) راه بر ما را چو بستان کن لطیف
 منزل ما خود تو باشی ای شریف
 (۳) مؤمنان گویند در حشر ای ملک
 نی که دوزخ بود راه مشترک

- (۱) مُؤْمِنٍ مَّعَ كَافِرٍ قَدْ عَبَّرَا
نَحْنُ فِي هَذَا الطَّرِيقِ لَمْ نَجِدْ
(۲) هَذِهِ الْجَنَّةُ كَانَتْ وَ الْمَكَانُ
فَإِذَا ذَا الْمَعْبَرِ السَّاقِطُ أَيْنَ
(۳) بِالْجَوَابِ الْمَلِكُ قَالَ الْخَضِرُ
مَنْ بِذَلِكَ الْمَعْبَرِ لِلنَّظَرِ
(۴) سَقَرٌ تِلْكَ وَ مَنْ فِيهَا الْعِقَابُ
لَكُمْ الْبُسْتَانُ صَارَتْ وَ الْخَضِرُ
(۵) أَنْتُمْ إِذْ صِرْتُمْ أَنْفُسَ اللَّتِي
مَنْ غَدَتْ نَارَ الْمَجُوسِيِّ وَ مَنْ
- هَذِهِ النَّارُ عَلَيْهَا غَدَرَا
مِنْ دُخَانٍ لَا وَ لَا نَاراً نَرِدُ
الرَّفِيعُ السِّمَّةُ مَأْوَى الْأَمَانِ
كَانَ مِنَّا .. لَنْ تَرَاهُ الْيَوْمَ عَيْنٌ ..
تِلْكَ وَ الرُّوضُ الْبِهِيِّ وَ الزَّهْرُ
لَكُمْ جَاءَتْ بِأَزْهَى مَنَظَرٍ
وَ التَّدَابِيرُ الصِّعَابُ وَ الْعَذَابُ
وَ الرِّيَاحِينُ وَ أَنْوَاعُ الشَّجَرِ
سَقَرًا كَانَتْ هِيَ بِالْخُلَّةِ
طَلَبَ فِي الْأَرْضِ أَنْوَاعَ الْفِتَنِ

- (۱) مؤمن و کافر بر او یابد گذار
(۲) نک بهشت و بارگاه ایمنی
(۳) پس ملک گوید که آن روضه و خضر
(۴) دوزخ آن بود و سیاستگاه سخت
(۵) چون شما این نفس دوزخ خوی را
- ما ندیدیم اندر این ره دود و نار
پس کجا بود آن گذرگاه دنی
کان فلان جا دیده اند اندر گذر
بر شما شد باغ و بستان و درخت
آنشوی و گبر و فتنه جوی را

مِلَأْتِ تِلْكَ .. وَفَاقَتْ بِالْبَهَاءِ ..
 هَذِهِ النَّارُ بِمَا أَعَدَّدْتُمْ
 شُعْلَةً فِي الْكَوْنِ دَوْمًا لِهَبَّتْ
 رَجَعَتْ .. فِي نُورِهَا الْقَلْبُ اهْتَدَى ..
 مِنْكُمْ قَدْ أُخِمِدَ مِنْهَا اللَّهَبُ
 مِنْكُمْ الْعِلْمُ وَ بِالنُّورِ بَدَتْ
 مِنْكُمْ .. صَارَتْ وَ بِالْخَيْرِ تَعَوَّدُ ..
 شَوْكَ الرُّوضَةِ بِاللُّطْفِ بَدَا
 لِلْأَلِهِ الْحَقِّ قَدْ أُخِمِدْتُمْ
 كَلِمًا أُخِمِدْتُمْ زِدْتُمْ هَمًّا
 عَزَيْتَ بِالزُّهْدِ مِنْكُمْ وَالرَّشْدُ
 بَذَرَ مَعْرُوفٍ نَشَرْتُمْ .. وَلَهَا ..

(۱) مَعَهَا الْجَهْدَ عَمِلْتُمْ وَ الصَّفَاءَ
 وَ لِأَجْلِ اللَّهِ قَدْ أُخِمِدْتُمْ
 (۲) إِنَّ نَارَ الشَّهْوَةِ مَنْ ضَرَبَتْ
 خُضْرَةَ التَّقْوَى وَ أَنْوَارَ الْهُدَى
 (۳) أَيْضًا اِحْلَمْ غَدَتْ نَارُ الْغَضَبِ
 أَيْضًا الظُّلْمَةُ لِلْجَهْلِ غَدَتْ
 (۴) إِنَّ نَارَ الْحِرْصِ أَثَارًا وَ جُودُ
 وَلَكُمْ ذَا الْحَسَدُ مَنْ قَدْ غَدَا
 (۵) أَنْتُمْ إِذْ كُلُّ نَارٍ لَكُمْ
 إِذْ أَمَامًا وَ أَمَامًا فِي الدُّنَا
 (۶) هَذِهِ النَّارُ الَّتِي لِلْمَنَارِ قَدْ
 مِثْلُ بُسْتَانٍ جَعَلْتُمْ وَ بِهَا

نار را کشتید از بهر خدا
 سبزه تقوی شده و نور هدی
 ظلمت جهل از شما هم علم شد
 وان حسد چون خار بد گلزار شد
 بهر حق کشتید جمله پیش پیش
 اندر او تخم وفا انداختید

(۱) جهد ها کردید و آن شد بر صفا
 (۲) آتش شهوت که شعله می زدی
 (۳) آتش خشم از شما هم حلم شد
 (۴) آتش حرص از شما ایشار شد
 (۵) چون شما این جمله آتش های خویش
 (۶) نفس ناری را چو باغی ساختید

- (۱) بَلْبَلِ التَّسْبِيحِ وَالذِّكْرِ مَدَامُ
حَسَنًا فِي ضِفَّةِ النَّهْرِ وَفِي
(۲) دَاعِيِ اللَّهِ أَجَبْتُمْ جِئْتُمْ
بِالْعِيَاهِ وَ لَهَا أَخَذْتُمْ
(۳) نَارُنَا فِي حَقِّكُمْ أَيْضًا غَدَتِ
وَلَكُمْ صَارَتْ رِفَاهًا وَ وَرَقَ
(۴) فَلَا إِحْسَانَ أَجِبْنِي يَا وَلَدَ
هُوَ إِحْسَانٌ وَ لُطْفٌ مُعْتَبَرٌ
(۵) أَفَمَا قُلْتُمْ قَرَابِنًا نَكُونُ
عِنْدَ أَوْصَافِ الْبَقَاءِ فِي الدُّنَا
(۶) نَحْنُ بِالشُّطَارِ لَوْ كُنَّا وَلَوْ
فَلِذَا السَّاقِي وَ ذَاكَ الْقَدَحِ
- صَدَحَ فِيهَا يَعْشِقُ وَ هِيَامُ
خَضِرِ تَزْهُو .. كَرِيطِ رَقَرَفِ ..
فِي جَحِيمِ النَّفْسِ قَهْرًا لَكُمْ
.. طَبَقَ مَا أَنْتُمْ لَكُمْ أَعَدَدْتُمْ ..
خُضْرَةً بِالرُّوضِ وَالْوَرْدِ بَدَتِ
وَ ثِمَارًا .. وَ خَوَانًا وَ طَبَقَ ..
مَا هُوَ كَانَ الْجَزَاءُ لِلْأَبَدِ
.. وَ ثَوَابٌ ظَاهِرٌ يُجَالِي الْكَدَرَ ..
وَ لَنَا الذَّبْحُ لَدَى الْحَقِّ يَهُونُ ..
نَحْنُ فَاثْنُونَ .. الْفَنَاطِبَ لَنَا ..
بِالْمَجَانِينِ .. كَمَا النَّاسُ دَرَوَا ..
بِالسَّكَارَى .. وَ صَرِيعِي الْفَرَحِ ..

خوش‌سرایان در چمن برطرف‌جو
در جحیم نفس آب آورده‌اید
سبزه‌گشت و گلشن و برگ و فوا
لطف و احسان و ثواب معتبر
پیش اوصاف بقا ما فانییم
مست آن ساقی و آن پیمانه‌ایم

(۱) بلبلان ذکر و تسبیح‌اندر او
(۲) داعی حق را اجابت کرده‌اید
(۳) دوزخ ما نیز در حق شما
(۴) چیست احسان را مکافات ای پسر
(۵) نی شما گفتید ما قربانییم
(۶) ما اگر قلاش و گر دیوانه‌ایم

- (۱) فَوْقَ خِطِّ لَهٗ أَوْ حُكْمٍ نَضَعُ
نَمْنَحُ رَهْنًا وَ عِنْدَ حَضْرَتِهِ
(۲) فَيُخَيَّلُ الْحُبَّ مِنْ مَحْبُوبِنَا
فَالْعُبُودِيَّةُ وَ التَّضْجِيَّةُ
(۳) إِنَّمَا كَانُوا هُمْ شَمْعَ الْبَلَا
مِائَةَ الْأَلْفِ رُوحٍ أَحْرَقُوا
(۴) عَاشِقُوا وَجْهِ الْحَبِيبِ مَنْ هُمْ
حَوْلَ شَمْعِ الْوَجْهِ دَارُوا مِنْ طَرْبِ
(۵) إِمضِ يَا قَلْبُ إِلَى ذَاكَ الْمَحَلِّ
وَ غَدَوْ كَالِدِرْعِ مِنْ كُلِّ خَطَرٍ
(۶) وَسَطَ الرُّوحِ هُمْ أَعْطَوْا مَكَانَ
يَمْلِئُونَ خَمْرَةً مِثْلَ الْقَدَحِ
- رَأْسًا النَّفْسُ اللَّتَّى تَحْلُو وَلَعُ
نَجْعَلُ .. نَسْأَلُ فَيُضَ قُدْرَتِهِ ..
مَا هُوَ فِي السِّرِّ مِنْ مَطْلُوبِنَا
شُغْلُنَا .. فِيهَا لَنَا التَّالِيَّةُ ..
أَوْقَدُوا مِثْلَ الْفَرَّاشِ فِي الْمَلَأِ
هُمْ .. وَالْمَطْلَقِ مِنْهَا أَوْتَقُوا ..
دَاخِلَ الْبَيْتِ غَدَّوْا كُلَّهُمْ
كَالْفَرَّاشِ .. وَلَهُمْ طَابَ اللَّهَبُ ..
مَنْ هُمْ فَبِكَ اسْتَمَارُوا مِنْ جَدَلِ
لَكَ حُبًّا وَ بِهِمْ تَلْقَى الظَّفَرَ ..
لَكَ حَتَّى هُمْ فِي كُلِّ زَمَانٍ
.. وَ بِكَ اِزْدَادُوا سُرُورًا وَ فَرَحَ ..

جان شیرین را کروگان میدهیم
چاکری و جان سپاری کارماست
صد هزاران جان عاشق سوختند
شمع روی یار را پروانه‌اند
وز بلاها مر ترا چون جوشنند
تا ترا بر باده چون جامی کنند

(۱) بر خط و فرمان او سر می نهیم
(۲) تا خیال دوست در اسرار ماست
(۳) هر کجا شمع بلا افروختند
(۴) عاشقانی کز درون خانه‌اند
(۵) ای دل آنجا رو که با توروشنند
(۶) در میان جان ترا جا میکنند

- (۱) وَسَطَ الرُّوحِ لَهُمْ بَيْتًا لَكَ
 أَيُّهَا الْبَدْرُ الْمُنِيرُ فِي السَّمَاءِ
 (۲) دَفْتَرَ الْقَلْبِ هُمْ مِثْلَ عَطَا
 لَكَ حَتَّى كُلِّ سِرٍّ يُظْهِرُونَ
 (۳) عِنْدَ أَقْوَامِكَ مِثْلَ الْأَجْنَبِيِّ
 لَوْ تَكُونُ قِطْعَةً مِنْ قَمَرٍ
 (۴) فَاحْتِرَازُ الْجُزْءِ مِنْ كُلِّ لَهُ
 وَمَعَ مَنْ خَالَفَ ذَا الْأَيْتِلَافِ
 خُذْ وَبَيْتًا لَكَ سَوَاءَ الْفَلَكَ
 .. فَلَمَّ الْقَدْرُ عَلَى النَّجْمِ سَمَى ..
 رَدَّ حُبًّا فَتَحَوْا .. زَادُوا عَطَا ..
 وَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ هُمْ يُؤْثِرُونَ .. (۱)
 كُنْ بِبَدْرِ كَمَلِ النَّفْسِ اضْرِبْ (۲)
 کَیْ تَرَى دَوْمًا بِوُجْهِ سَفَرِ
 مَا يَكُونُ لِمَ لَا يَأْلَفُهُ
 كُلُّهُ مَا كَانَ .. رَاقِ الْأَيْتِلَافِ ..

(۱) یعنی کما فتح عطار در دفتر الفلك يفتحون قلبك حتى يظهروا لك الاسرار و بوصلموها لك - (۲) ای ان كنت جزئياً في الاول و كان لك من الصلاح نصيب قارن في هذه ابدنيا مظهر الكل البدر المنير لتكمل و بسببه تخلص من النقصان لانه (جزو را از کل خود پرهیز چیست) -

- (۱) در میان جان ایشان خانه گیر
 (۲) چون عطار در دفتر دل واکنند
 (۳) پیش خویشان باش چون آواره ای
 (۴) جزء را از کل خود پرهیز چیست
 در فلك خانه کن ای بدر منیر
 تا که بر تو سیرها پیدا کنند
 برمه کامل زن ارمه پاره ای
 بامخالف این همه آمیز چیست

- (۱) أَنْظِرِ الْجِنْسَ غَدَى النُّوعَ لِأَنَّ
وَأَنْظِرِ الْغَيْبِيَّةَ الْعَيْنَ غَدَتْ
(۲) أَنْتَ مَا دُمْتَ كَمَثَلِ الْمَرْأَةِ
فَمَتَى مِنْ كِذْبٍ أَوْ خُدْعٍ مَدَدَ
(۳) مَلَقَ الْمَدَّاحُ مَعَ حُلُولِ الْكَلَامِ
تَأْخُذُ فِي الْجَيْبِ مِثْلَ الذَّهَبِ
(۴) مَعَ أَنَّ الضَّرْبَ وَالسَّبَّ الْكَثِيرَ
لَكَ كَانَ أَحْسَنَ مِنْ مَدْحٍ مِنْ
(۵) كُلِّ مِنَ الْأَمْلاكِ صَفْعًا وَاحِمِلِ
لِتَصِيرَ الْعَيْنُ مِنْ إِقْبَالٍ مِنْ
- إِقْتَفَى فِيهِ .. وَ بِالطَّبْعِ اقْتَرَنَ .. (۱)
فِي الطَّرِيقِ لَهُ .. كَالْحَسْرِ بَدَتْ ..
تَشْتَرِي الْخُدْعَ ضَعِيفَ الْفِكْرَةِ
تَجِدُ .. أَوْ زَمَنًا تَلْقَى الرَّشْدَ ..
وَ الْخِدَاعِ .. مَا لَهُ قَالَ الطَّغَامُ ..
تَضَعُ .. تَطْغَى بِقَوْلِ كِذْبِ
مِنْ مُلُوكٍ شَأْنُهُمْ سَامٍ خَطِيرُ
هُمْ فِي قَيْدِ ضَلَالٍ وَ فِتَنِ
عَسَلًا لِلْمُسَوِّقَةِ لَا تَأْكُلِ
هُوَ عَيْنٌ وَ كَبِيرٌ فِي الزَّمَنِ

(۱) نسخهٔ ثانیه - (و بالکل اقترن) -

غیبهایین عین گشته در رهش

از دروغ و عشوه کی یابی مدد

می ستانی می نهی چون زر بجیب

بهنر آید از ثنای گمراهان

تا کسی گردی ز اقبال کسان

(۱) جنس را بین نوع گشته در روش

(۲) تا چو زن عشوه خری ای بی خرد

(۳) چاپلوسی لفظ شیرینی فریب

(۴) مر ترا سلی و دشنام کهان

(۵) صفع شاهان خور مخور شهذخسان

- (۱) حَيْثُ مِنْهُمْ خِلْعَةٌ مَعَ دَوْلَةٍ
بِمَلَاذِ الرُّوحِ قَدْ صَارَ الْجَسَدُ
(۲) أَيْنَمَا أَنْتَ فَقِيرًا حَافِيًا
إِدْرِمِنْ أَسْنَادِهِ قَدْ هَرَبَا
(۳) لِيَكُونَ هَكَذَا فِي وَفْقِ مَا
ذَلِكَ الْقَلْبُ الَّذِي لَا حَاصِلُ
(۴) لَوْ غَدَا فِي مِثْلِ مَا الْأُسْتَاذُ رَامَ
(۵) مَنْ مِنْ الْأُسْتَاذِ دَوْمًا هَرَبَا
إِدْرِذَا مِنْ دَوْلَةٍ قَدْ هَرَبَا
(۶) فَيَكْسِبُ الْبَدَنِ أَنْتَ عَلِمْتَ
فِيدًا فِي صَنْعَةِ الدِّينِ أَضْرِبِ
(۷) فِي الدُّنَا صِرْتَ الْمَغْطَى وَالْغَنِيِّ
قَدْ خَرَجْتَ مِنْ هَذَا مَا تَعْمَلُ
- تَصِلُ .. تَصْعَدُ أَسْمَى ذُرْوَةٍ..
رُوحًا .. السَّعْدَ يُنَالُ وَالرَّشْدَ..
تَنْظُرُ رَثَّ اللَّبَاسِ عَارِيًا
.. وَ لَهُ بِالصَّنْعَةِ مَا رَغْبَا..
قَلْبُهُ يَطْلُبُ .. عَادَى مَنْ سَمَى..
لَهُ وَالْأَعْمَى .. الْقَبِيحُ الْعَاطِلُ..
نَفْسُهُ زَيْنَ كَثْرًا وَالْأَنَامَ
فِي الدُّنَا .. وَالْغَيْرَ جَهْلًا طَلِبَا..
.. وَ لَهُ حَبُّ الْفَنَاءِ وَالْعَطْبَا..
صَنْعَةً وَالْفَرَضَ مِنْهَا فَهِمْتَ
.. وَلِرَبِّحِ زَادَ فِي الْعُقْبَى أَذْهَبَ..
قَاذًا مَا أَنْتَ بَعْدَ زَمَنِ
.. فِي الدُّنَا تِلْكَ وَمَاذَا تَفْعَلُ ..

در پناه روح جان گردد جسد
دانکه او بگریخته است از اوستا
آن دل کور بد بی حاصلش
خویش را و خلق را آراستی
او زدولت می گریزد این بدان
چنگ اندر پیشه دینی بزن
چون برون آیی از اینجا چون کنی

(۱) زانکه زایشان خلعت و دولت رسد
(۲) هر کجایی برهنه و بی نوا
(۳) تا چنان گردد که میخواهد دلش
(۴) گر چنان گشتی که استا خواستی
(۵) هر که از استا گریزد در جهان
(۶) پیشه‌ای آموختی در کسب تن
(۷) در جهان پوشیده گشتی و غنی

- (۱) فَتَعَلَّمَ صُنْعَةَ الْمُقْبَى وَمَنْ
 (۲) بَلَدَهُ تِلْكَ الدُّنَا السُّوقُ لَهَا
 كَيْ يَهْذَأَ لَا تَظُنُّ أَنَّ هُنَا
 (۳) فَلَا إِلَهَ إِلَّا الْحَقُّ قَالَ .. بِالْمَثَلِ ..
 فِي أَمَامِ الْكَسْبِ ذَاكَ اللَّعِبِ
 (۴) مِثْلُ طِفْلِ فَوْقَ طِفْلِ ضَرْبًا
 وَمِساسًا مَعَهُ أَبَدَى زَمَنَ
 (۵) تَصْنَعُ الصَّبِيَّانِ دُكَّانًا لِأَنَّ
 مَا بِهِ نَفْعٌ سِوَى مَرِّ الزَّمَنِ
- دَخَلَهَا الْكَسْبُ لِفُقْرَانٍ وَمَنْ
 مَلِئَ وَ الْكَسْبُ قَدْ زَادَ بِهَا
 لِأَسْوَاهُ الْكَسْبُ .. جَلَّ أَوْدَانِي ..
 كَسْبُ ذِي الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا حَصَلَ (۱)
 إِدْرِ لِلصَّبِيَّانِ .. جَهْلًا حُسْبًا ..
 يَدُهُ فِي شَكْلِ مَنْ قَدْ صَحِبَا
 .. وَ بِهِ قَلْبُهُ وَالرُّوحُ قَرَنَ ..
 تَلْعَبُ فِيهِ بِلَا عِلْمٍ وَ قَدْ
 وَ ذَهَابِ الْوَقْتِ وَالْعُمْرِ الْحَسَنِ ..

(۱) الاية فى سورة الحديد (انما العیوة الدنیا لعب ولهو و زینة و تفاخر بینکم

و تکاثر فی الاموال و الاولاد) -

- (۱) پیشه آموز کاندرا آخرت
 (۲) آن جهان شهرست پر بازار و کسب
 (۳) حق تعالی گفت کاین کسب جهان
 (۴) همچو آن طفلی که بر طفلی تند
 (۵) کودکان سازند در بازی دکان
- اندر آید دخل کسب و مغفرت
 تا نه پنداری که کسب اینجاست حسب (۱)
 پیش آن کسب است لعب کودکان
 شکل صحبت کن مساسی میکند
 سود نبود جز که تقبیر زمان

(۱) در صفحه ۱۶۵ ح ۲ شرح بحر العلوم نگاشته اکثر شراح معنی ابن بیت را حمل میکنند بر کسب زراعت و تجارت چنانکه در بعضی احادیث صحاح آمده است - بکتاب مذکور رجوع شود -

عَادَ لِلْبَيْتِ .. وَ فِيهِ رَغْبًا ..
 مُفْرَدًا .. لَمْ يَبْقَ مِنْهُمْ عِنْدَهُ ..
 لَيْلًا أَنْتَ نَحْوَهُ كُلَّ زَمَانٍ
 مِثْلَ ذَا الطِّفْلِ فَكُورًا تَعْبًا
 وَ اكْتِثَابٍ وَحَدَكْ فِيهِ تَصِيرُ
 وَالْهَوَى وَالْعِشْقَ .. مَعَ تَرْكِ الرِّقَادِ ..
 قَبْلَ ادْرِ وَ بِهِ الْعُمَرُ اتَّقَدُ
 مِنْكَ كَسْبَ الْفَانِي قَدْ سَمَّاتُ
 وَيْلَكَ دَعْ ذَا وَ حَسْبُ مِنْ عَمَلٍ
 فِي الدُّنَا كَسْبًا شَرِيفًا سَمَّاتُ
 فِي الْخَفَاءِ التَّابِعِ أَحْسَبُ وَالْمَدَدُ

(۱) وَ إِذَا مَا اللَّيْلُ جَنَّ سَغْبًا
 ذَهَبَ الْأَطْفَالُ ظَلٌّ وَحَدَهُ
 (۲) مَلْعَبُ هَذِي الدُّنَا وَالْمَوْتُ كَانَ
 تَرَجَعُ صَفَرُ الْيَدَيْنِ سَغْبًا
 (۳) وَلَبَّيْتَ الْقَبْرِ مَعَ أَلْفِ زَفِيرٍ
 (۴) إِنْ كَسَبَ الدِّينَ جَذَبَ لِلْفُؤَادِ
 يَا حَرُونَ الْجَذْبُ نُورَ الْحَقِّ قَدْ
 (۵) هَذِهِ النَّفْسُ الْمَلْتِي مَنْ سَفَلَتْ
 كَمْ تَرُومُ أَنْتَ كَسَبَ مَنْ سَفَلْ
 (۶) لَوْ لَكَ النَّفْسُ الْمَلْتِي قَدْ سَفَلَتْ
 فَلَهَا الْحَيْلَةُ وَ الْمَكْرُ أَبَدُ

کودکان رفتند بماند یک تنه
 بازگردی کیسه خالی پر تعب
 با فغان و احسرتا بر خوانده‌ای
 قابلیت نور حق دان ای حرون
 چند کسب‌خس کنی بگزار و بس
 حيله و مکرری بود آنرا ردیف

(۱) شب شود در خانه آید گرسنه
 (۲) این جهان بازیگه است و مرگ شب
 (۳) سوی خانه گور تنها مانده‌ای
 (۴) کسب‌دین عشق است و جذب‌اندرون
 (۵) کسب‌فانی خواهدت این نفس خس
 (۶) نفس خس گر جویدت کسب‌شریف

فی بیان ایقاظ الشیطان لمعاویة ان قم فقد فات وقت الصلوة^(۱)

(۱) فی الحدیثِ جاءَ عَخالُ الْمُؤْمِنِینَ .. مَنْ هُوَ الْكَافِرُ حَتَّاءَ وَ الْيَقِینَ ..
لَیْلَةً فی قَصرِهِ حَتَّى السَّحَرِ نَامَ مِنْ بَعْدِ عَناءٍ وَ سَهَرِ

(۱) (الشیعة الامامية الاثنی عشریة تلعن معاویة) لانه من محاربی امیر المؤمنین علی (ع) و اتفقت الامامية و الزیدية و الخوارج علی ان الناکثین و القاسطین من اهل البصرة و الشام اجمعین کفار ملعونون کما قرره الشیخ المفید محمد بن محمد بن النعمان من اکابر علماء الامامية فی القرن الرابع للمجرة فی رسالته فی الفرق ما بین الفرق و قال ایضاً فی کتابه المسمی بحرب الجمل بعد ذکره اقوال اهل القبلة فی احکام الفتنة فی البصرة و المقتولین بها - و اجمعت الشیعة علی الحكم بکفر محاربی امیر المؤمنین و لم یخرجوا بذلك عن حکم ملة الاسلام اذ کان کفرهم من طریق التأویل کفر ملة لا کفر ردة عن الشرع مع اقامتهم علی الجملة منه و اظهارهم الشهادتین و الاعتصام بذلك عن کفر الردة - اه - و ثبت تجری معاویة علی علی (ع) و هو أمام مفروض الطاعة بدلائل کثيرة و منها امره بوضع الاحادیث فی الازراء به و تطمیعه الوعاظ و الخطباء بالاموال من تابعیه کما قرره السبکی فی صفحة ۱۵۲ ج ۱ من طبقات الشافعية و کما ذکره فرهاد میرزا الفاجاری فی کتابه ق مقام زخار الفارسی صفحة ۱۰۰ و ابن طائوس فی صفحة ۲۷ و ۲۹ من کتابه فرحة الغری و ابن ابی الحدید فی صفحة ۰۹ ج ۲ من شرح نهج البلاغة و ذکر ایضاً فی صفحة ۲۰۲ الاخبار اللتی وضعها عمر بن العاص فی ذلك و ذکر مؤلف النصایح الکافی السید محمد ابن عقیل فی صفحة ۷۳ من کتابه هذا لعن المغيرة بن شعبة له بالکوفة و ذکر ایضاً فی صفحة ۶۹ لعن معاویة له فی المدينة و نقل کلماته اللتی قالها فیہ صفحة ۷۰ منه و استمرت التتمة فی الصفحة التالية

بیدار کردن ابلیس معاویه را که وقت نماز بیگاه شد

(۱) در خبر آمد که خال مؤمنان بود اندر قصر خود خفته شبان (۱)

(۱) از مقایسه مولانا ابلیس با معاویه و تدقیق در تمام ابیات ابن گفتار بخوبی سلب اعتقاد او نسبت بمعاویه نمایان میگردد چنانچه در چند مورد از مشنوی نسبت بفرزندش یزید بن معاویه هم سوء عقیده خود را بیان فرمودند -

- (١) قَصْرُهُ مِنْ دَاخِلٍ قَدْ أَرْتَجَا .. بَابُهُ مِنْ أَحَدٍ مَا وَلِجًا ..
 فِيهِ لَمَّا بِهِ لَمْ أَلْتَعَبْ مِنْ حُضُورِ الْخَلْقِ زَادَ النَّصَبُ
 (٢) رَجُلٌ أَيْقَظُهُ بِالصَّدَقَةِ عَيْنُهُ إِذْ فَتَحَ بِالْمَرَّةِ

- (١) قصر را از اندرون در بسته بود کز زیارت‌های مردم خسته بود
 (٢) ناگهان مردی ورا بیدار کرد چشم چون بگشاد پنهان گشت مرد

هذه السنة الرديئة من معاوية في لعن على (ع) في الشام و مصر و العراق من عصره الى عصر عمر بن عبد العزيز و منعه ذلك كما هو مسطور و من هذا التجري على الله و رسوله نتجت الفجائع الوخيمة الفادحة و وقع ما وقع على العلويين و شيعة على (ع) من خلف معاوية و بنى امية حتى ان اهالى الشام و قرطبة من الاندلس كانوا يعظمون قاتلى الحسين (ع) و يسمونهم بأسامى خاصة و يمثلون برأسه (ع) فى ايام عاشوراء كما ذكره النورى فى صفحة ٤٩٩ من خاتمة مستدرک الوسائل و ذكره الكراچكى فى كتابه كنز الفوائد قبله بقرون عديدة و ذكره البهائى ايضا فى صفحة ١٩٤ من كشكوله و غيرهم - و فى سنة ٣٥١ كما نقله السيوطى فى صفحة ٢٦١ من تاريخ الخلفاء كتبت الشيعة لعن معاوية و سبه بأمر معز الدولة البويهى على أبواب المساجد و المشاهد فى بغداد و دام اللعن على معاوية مستمرا للتاريخ هذا فى المحافل و النوادى و اجمع كتاب للشيعة فى وجوب لعن معاوية بالدلائل لعصرنا كتاب النصايح الكافية فى مثالب معارفة للسيد محمد بن عقيل الحسينى الحضرمى المطبوع بمصر - و فى الحقيقة ان جنابة معاوية و ولده على الاسلام و الخلافة الروحانية الطلقة و تغييرها الى سلطنة جباوة ظاهرها التوحيد و باطنها الكفر الخالص مولودة لحكمة سياسية محمدية هامة و هى تغويل المنافقين بذكرهم كلمتى الشهادتين جميع ما للمسلمين الصادقين من المواهب الاجتماعية الاسلامية و لذلك بحث مبسوط افرادنا فى كلمة على (ع) و معاوية من كتابنا دائرة المعارف الاسلامية الامامية - اما ذكر مولانا قدس الله روحه لمعاوية فى كتابه فلا يعرب عن حسن اعتقاده فيه بل من مقارنته له بالملس يعلم عكسه و ما نقله فيه على مثال القصة للحصة و هى النصيحة و لاغيرها -

أَحَدٌ مِّنْ ذَا وَفِي أَيِّ زَمَانٍ
 .. مَا رَعَىٰ لِي الْحُرْمَةَ يَا لَلْعَجَبِ ..
 فِي الزَّمَانِ ذَا عَسَاهُ أَنْ يَجِدَ
 خَفِيَّ عَنْهُ .. لَهُ أَلْبَبٌ فَتَنُ ..
 فَرَأَىٰ خَلْفَ السِّتَارِ مُدِيرًا
 أَنْتَ إِصْحِرْ مَا اسْمُكَ قُلْهُ عَلَنُ
 .. أَنَا خَصْمُ الْوَرَعِ وَالْمُتَّقِي ..
 قُلْ صَاحِبُ جَالِي لَا عَكْسًا وَضِدَّ
 قَالَ لِلْمَسْجِدِ مِنْ قَبْلِ الْفَوَاتِ
 إِذْ مِنْ الْوَحْدَةِ دُرًّا ثَقْبًا
 قَالَ .. فَلَتَذْهَبْ سَرِيعًا لِلصَّلَاةِ ..

کیست کاین گستاخی و جرأت نمود
 تا بیابد زان نهان گشته نشان
 در پس پرده نهان میکرد رو
 گفت نامم فاش ابلیس شقی است
 راست گو بامن مگوبرعکس وضد
 سوی مسجد زود می باید دوید
 مصطفی چون در وحدت راسفت

(۱) إِخْتَفَىٰ قَالَ فَمَا فِي الْقَصْرِ كَانَ
 دَخَلَ وَاجْتَرَأَ خَلَى الْأَدَبَ
 (۲) دَارَ حَوْلَ الْقَصْرِ فِي جَهْدٍ وَجَدَ
 آيَةً مِنْ ذَلِكَ الْمَخْفِيِّ مِنْ
 (۳) فِي وَرَاءِ الْبَابِ مَدَّ النَّظْرَا
 (۴) سَتَرَ الْوَجْهَ لَهُ قَالَ فَمَنْ
 فَصَرَيحًا قَالَ إِبْلِيسُ الشَّقِي
 (۵) قَالَ لِمَ أَيْقَظْتَنِي أَنْتَ بَجِدَ
 (۶) وَصَلَ لِلْآخِرِ وَقَتِ الصَّلَاةِ
 (۷) لَزِمَ الرُّكُضَ النَّبِيَّ الْمُجْتَبَى
 عَجَلُوا الطَّاعَاتِ مِنْ قَبْلِ الْفَوَاتِ

(۱) گفت اندر قصر کس راره نبود
 (۲) گردبرگشت وطلب کرد آن زمان
 (۳) از پس در مدبری را دید کو
 (۴) گفت هی تو کیستی نام تو چیست
 (۵) گفت بیدارم چرا کردی بجد
 (۶) گفت هنگام نماز آخر رسید
 (۷) عجلوا الطاعات قبل الفوت گفت

- (۱) قَالَ لَا لَا أَنْتَ مَا هَذَا الْغَرَضُ
 أَنْ لِيْخَيْرٍ لِّيْ صِرْتَ بِالْذَّلِيلِ
 (۲) فِي الْخَفَاءِ اللَّيْصُ يَأْتِي مَسْكَنِي
 (۳) فَبِذَا اللَّيْصُ أَنَا كَيْفَ الْيَقِينُ
 يَعْرِفُ الْأَجْرَ وَيَدْرِي بِالثَّوَابِ
 (۴) سِيمًا إِيصًا كَقَطَاعِ الطَّرِيقِ
 أَكْ كَانَ .. مَا خَلَوْتَ مِنْ مَرَضٍ ..
 .. مُغْرِضًا أَنْتَ بِكَ الدَّاءُ الدَّخِيلُ ..
 قَالَ لِيْ جَاءَ لِأَنْ يَحْرُسَنِي
 يَحْصُلُ لِيْ وَمَتَى اللَّيْصُ الْمَلْعِينُ
 .. أَوْ هُوَ يَخْشَى الْعَذَابَ وَالْعِقَابَ ..
 مِثْلَكَ مِمَّ لِيْ صِرْتَ الشَّفِيقُ

جواب ابليس ثانياً لمعاوية

- (۵) قَالَ مَهْلًا كَلَّمْنَا فِي الْأَوَّلِ
 نَحْنُ بِالرُّوحِ طَرِيقَ الطَّاعَةِ
 نَحْنُ أَمْلَاكُ الْقَدِيمِ الْأَزَلِي
 قَدْ طَوَيْنَا مَا لَنَا مِنْ أَقَةِ

- (۱) گفت منی بنی این غرض نبود ترا
 (۲) دزد آید در نهان در مسکنم
 (۳) من کجا باور کنم آن دزد را
 (۴) خاصه دزدی چون توقطاع الطريق
 که بخیری رهنما باشی مرا
 گویدم که پاسبانی میکنم
 دزدکی داند نواب و مزد را
 از چه رو گشتی بگو بر من شفیق

دوم بار جواب گفتن معاویه

- (۵) گفت ما اول فرشته بوده ایم
 راه طاعت را بجان پیموده ایم

- (۱) مَحْرَمًا لِّلسَّالِكِينَ فِي الطَّرِيقِ
وَلَمَنْ قَدَسَ كُنُوا الْعَرْشَ الرِّفَاقِ
(۲) صَنَعَةُ أُولَى مَتَى قَدْ ذَهَبَتْ
وَمَتَى حُبُّ أَتَى فِي الْأَزَلِ
(۳) أَنْتَ فِي الْأَسْفَارِ رُومًا أَوْخَتَنَ
ذَهَبَ مِنْ قَلْبِكَ .. لِلْوَطَنِ ..
(۴) كَلَّمْنَا نَحْنُ سُكَارَى بِالشَّرَابِ
كَلَّمْنَا نَحْنُ لِيَتْلِكَ الْعَتَبَةِ
(۵) فَعَلَى الْحَبِّ لَهُ سُرَّتْنَا
عَشَقَهُ فِي رُوحِنَا قَدْ زَرَعُوا
- نَحْنُ كُنَّا .. نَسْبِرُ الْفَجَّ الْعَمِيقَ ..
نَحْنُ كُنَّا .. فِي وِفَاقٍ وَتَلَاقٍ ..
هِيَ مِنْ قَلْبٍ وَفِيهِ رَغِبَتْ
زَالَ عَنْ قَلْبٍ قَدِيمٍ أَزَلِي
لَوْ نَظَرْتَ فَمَتَى حُبُّ الْوَطَنِ (۱)
.. حَنَّ هَبَ بَعْدَ مُرُورِ الزَّمَنِ ..
ذَا وَ مَسْلُوبُوا الْفُؤَادِ وَاللُّبَابِ
عَاشِقُونَ الْعُمَرِ نُلَوِي الرِّقَبَةَ
قَطَعُوا .. سَوَّاءَ بِهِ فِطْرَتَنَا ..
.. غُصْنَنَا مِنْ رَوْضِهِ مَا قَطَعُوا ..

(۱) اراد بالختن قسمًا من الترك الساكنين في ماوراء النهر المعروفة اليوم بالتاجيك

- (۱) سالکان راه را محرم بیدیم
(۲) پیشه اول کجا از دل رود
(۳) در سفر گر روم بینی باختن
(۴) ما هم از مستان این می بوده ایم
(۵) ناف ما بر مهر او بپریده اند
- ساکنان عرش را همدم بیدیم
مهر اول کی زد زایل شود
از دل تو کی رود حب الوطن
عاشقان درگاه وی بوده ایم
عشق او در جان ما کاریده اند

- (۱) فَمِنْ الدَّهْرِ بِأَيَّامٍ حَسَانٍ
مِنْهُ مَاءُ الرَّحْمَةِ فَصَلَ الرَّبِيعَ
(۲) أَيْدُ الْفَضْلِ لَهُ لَيْسَتْ لَنَا
أَفْلا مِنْ عَدَمٍ نَحْوَ الْوُجُودِ
(۳) أَنْتَ يَا مَنْ مِنْهُ إِحْسَانًا كَثِيرٌ
وَ بِحَقْلِ إِرْضَاهُ وَ الرَّبِيعِ
(۴) وَ يَدَ الرَّحْمَةِ فَوْقَ رَأْسِنَا
فَتَحَّ أَجْرِي يَنَا بِمِيعِ الْكَرَمِ
قَدْ حَظَيْنَا وَ لِلْطَّفِ وَامْتِنَانٍ
كَمْ شَرِبْنَا نَقِيطُ الزَّهْرِ الْمَرِيعِ
زَرَعْتَ وَ الْعَبَقُ نَمَتْ بِنَا
رَفَعْتَنَا .. هِيَ مِنْ لُطْفٍ وَجُودِ
قَدْ رَأَيْنَا نَحْنُ .. وَ الْجَمُّ الْغَفِيرِ
نَحْنُ دِرْنَا الْأَمْرَ فِي رَيْفٍ وَرِيعِ
وَضَعَ الْأَعْيُنَ مِنْ لُطْفِ بِنَا
وَرِيَاضِ الْفَضْلِ نَمَى وَالنِّعَمِ ..

- (۱) روز نیکو دیده‌ایم از روزگار
(۲) نی که ما را دست‌فضلش کاشته است
(۳) ای بسا کز وی نوازش دیده‌ایم
(۴) بر سر ما دست رحمت می نهاد
آب رحمت خورده‌ایم از جویبار (۱)
از عدم ما را نه او برداشته است
در گلستان رضا گردیده‌ایم
چشمهای لطف بر ما می گشاد

(۱) در این ابیات ابلیس خود را مشمول رحمت میداند و تحقیق آنستکه رحمت دو بخش است رحمت امتنایه است که عام و مطلق و سابق بر غضب است و با این رحمت عذاب از کفار در دوزخ برکنار میشود و ابلیس امیدوار همین رحمت است و رحمت وجوبیه است و مقید است باینکه خداوند برخورد واجب دانسته که بر صالحان و تائیدان رحمت کند و ابلیس از این رحمت نا امید است و مشمول آن نخواهد شد -

- (۱) أَنَا مُدِّ طِفْلاً غَدَوْتُ وَاللَّبَنَ
مَنْ تَرَى مَهْدِي هَزَّ هُوَ لَا
(۲) غَيْرَ دَرٍ لَهُ مِمَّنْ قَدْ شَرِبْتُ
مَنْ لِي أَطْعَمَ أَوْ غَذَى سِوَى
(۳) عَادَةِ سَارَتْ مَعَ الدَّرِ زَمَنْ
فَمَتَى تِلْكَ مِنَ الْمَرْءِ تَزُولُ
(۴) لَوْ لِي قَدْ عَاتَبَ بَحْرُ الْكَرَمِ
(۵) أَصْلُ نَقْدٍ لَهُ عَدْلٌ وَسَخَاءٌ
حَيْثُ أَنَّ الْقَهْرَ فَوْقَ ذَا غَدَا
(۶) صَنَعَ الْعَالَمَ مِنْ لُطْفٍ كَمَا
- رُمْتُ صِرْتُ عَاجِزًا فِي ذَا الزَّمَنِ (۱)
.. غَيْرُهُ جَلَّ مَقَامًا وَعَلَا..
أَنَا دَرًا أَوْ بِهِ أَنَا رَغِبْتُ
حُسْنِ تَدْبِيرٍ لَهُ فَاقَ النُّهَى
فِي الْوُجُودِ وَبِهَا الطَّبْعُ افْتَتَنَ
.. أَوْ عَنِ الطَّبْعِ آهًا يَبْدُو قُفُول..
فَمَتَى يُغْلِقُ أَبْوَابَ الْكَرَمِ
مَعَ لُطْفٍ وَامْتِنَانٍ وَعَطَاءٍ
كَغَبَارِ الْغَيْشِ فِي النَّقْدِ بَدَا
شَمْسُهُ الذَّرَّاتِ سَوَتْ كَرَمًا

(۱) نسخه ثانیه (رمت کنت العاجز فی ذال الزمن)

- (۱) وقت طفلی ام که بودم شیر جو
(۲) از که خوردم شیر غیر از شیر او
(۳) خوی کان با شیر رفت اندر وجود
(۴) گر عتابی کرد دریای کرم
(۵) اصل نقدش داد و لطف و بخشش است
(۶) از برای لطف عالم را بساخت
- گاهوارم را که جنبانید او
که مرا پرورده جز تدبیر او
کی توان او را ز مردم وا گشود
بسته کی گردند درهای کرم
قهر بروی چون غباری از غش است
ذره ها را آفتاب او نواخت

- (۱) وَلَوْ الْفُرْقَةُ صَارَتْ حَامِلَةً
فَلِاجْلِ الْعِلْمِ فِي قَدْرِ الْوِصَالِ
(۲) كَيْ يَذَا لِلرُّوحِ تَأْدِيًّا يَكُونُ
وَبِهَذَا قَدَرِ أَيَّامِ الْوِصَالِ
(۳) فَالِنَّبِيُّ قَالَ فَالْحَقُّ ذَكَرُ
(۴) فَخَلَقْتُ الْخُلُقَ حَتَّى هُمْ بِهَا
لَهُمُ الْأَيْدِي ثَلَاثٌ بِالْكَرَمِ
(۵) لَا لِأَنَّ مِنْهُمْ أَنَا أَنْتَفِعُ
(۶) عِدَّةُ أَيَّامٍ لِي قَدْ طَرَدَا
عَيْنِي فِي وَجْهِهِ السَّامِيِّ الْحَسَنِ
- لَهُ مِنْ قَهْرٍ .. وَمِنْ ذَا ذَاهِلَهُ: (۱)
لَهُ .. لَا لِلْبُعْدِ عَنْهُ وَالْمَلَالِ ..
بِالْفِرَاقِ .. وَالْوِصَالِ لَا يَهُونُ ..
تَعْرِفُ الرُّوحَ .. وَتَسْعَى لِلْكَمَالِ ..
قَصْدِي بِالْخَلْقِ إِحْسَانًا غَيْرُ
يَجِدُوا نَفْعًا وَمِنْ شَهِدٍ لِيَا
لِي يَدْرُونَ .. وَيَعْطُونَ النِّعَمَ ..
وَمِنْ الْعَارِي الرِّدَا أَنْتَزِعَ
مِنْ حُضُورِي عِنْدَهُ أَوْ أَبْعَدَا
بَقِيَتْ نَاطِرَةٌ مَرَّ الزَّمَنِ

(۱) كانه يقول ولو كانت الفرقة مظهر القهر لكن لاجل معرفة قدر وصال المحبوب
لا للبعد الابدي (سأطلب بعد الدار عنكم لتقربوا)

- (۱) فرقت از قهرش اگر آبتن است
(۲) تادهد جانرا فراقش گوشمال
(۳) گفت پیغمبر که حق فرموده است
(۴) آفریدم تا زمن سودی کنند
(۵) نی برای اینکه من سودی کنم
(۶) چند روزی که زبیشم رانده است
- بهر قدر وصل او دانستن است
جان بداند قدر ایام وصال
قصد من از خلق احسان بوده است
تا ز شهدم دست آلودی کنند
وز برهنه من قبائی برکنم
چشم من در روی خویش مانده است

- (۱) مِثْلُ ذَا الْقَهْرِ وَهَذَا الْغَضِبِ كَانَ مِنْ ذَا الْوَجْهِ يَا لَلْعَجَبِ
كُلُّ شَخْصٍ شُغِلَ بِالسَّبَبِ وَغَدَا قَيْدَ الْعَنَا وَالتَّعَبِ
(۲) أَبَدًا لِلْسَّبَبِ لَا أَنْظُرُ أَنَا أَنَا بِهِ لَا أَعْتَبِرُ (۱)
إِذْ هُوَ قَدْ حَدَثَ مَا حَدَثَا حَادِثًا مِنْ مِثْلِهِ قَدْ بَعَثَا
(۳) لُطْفَهُ السَّابِقِ لَا غَيْرَ أَنَا أَنْظُرُ فِيهِ سُعُودِي وَالْهَنَا
كُلَّمَا الْحَادِثِ كَانَ أَقْطَعُ لَهُ نِصْفَيْنِ وَ عَنْهُ أَمْنَعُ (۲)
(۴) تَرْكِي السُّجْدَةَ فَرَضًا بِالْحَسَدِ كَانَ لَا مِنْ غَيْرِهِ فِي وَرَدِ
فَمِنْ الْعِشْقِ أَتَى هَذَا الْحَسَدُ لَا الْجُحُودِ فَهُوَ خَيْرٌ وَرَشَدُ (۳)

(۱) كانه يقول هذه الاعمال الصالحة والطالحة أسباب حادثة والاسباب الحادثة لا تغير الخصال القديمة لان الحادث عرض والقديم ذاتي والعرض لا ينفى الذاتي على موجب السعيد سعيد في بطن الازل والشقى شقى في الازل وانا لا انظر للاسباب العارضة . (۲) كانه يقول كنت اتعبد في السماء والارض حتى خلق الله آدم وامتنعت من السجود فحدث في القهر والغضب انا لا التفت لهذا الحادث لانه عارض والعارض كالمعدوم فاختر مذهب الفلاسفة ونسبى قولى تعالى (فمن يعمل مثقال ذرة خيراً يره ومن يعمل مثقال ذرة شراً يره)
(۳) كانه قيل للشيطان تركك السجود لادم حسد والحسد جاحد لانه لا يرضى بقضاء الواحد فاجاب بهذا البيت -

- (۱) كزچنان رومى چنين قهراى عجب هر كسى مشغول گشته در سبب
(۲) من سبب را ننگرم كان حادث است زانكه حادث حادثى را باعث است
(۳) لطف سابق را نظاره ميكنم هر چه آن حادث دو پاره ميكنم
(۴) ترك سجده از حسد گيرم كه بود آن حسد از عشق خيزد نه از جحود

- (۱) فَمِنْ الْحُبِّ يَقِينًا ذَا الْحَسَدِ نَهَضَ وَالْحُبُّ لِلْحُبِّ قَصْدٌ (۱)
 أَنْ مَعَ غَيْرِ الْحَبِيبِ جَلَسَا وَ عَلَى رَغَمِ الْحَبِيبِ اتَّمَسَا..
 (۲) إِنَّ شَرْطَ الْحُبِّ أَنْ يَصْطَنِعَا غَيْرَةً مِنْهُ تَرَى مَا امْتَنَعَا (۲)
 مِثْلَ قَوْلِ آكَ بَعْدَ الْعَطْسَةِ عَشْ سَعِيداً وَقَرِينَ الرَّحْمَةِ

(۱) وغلط بهذا الجواب بان قاس محبة الله بمحبة النفس المعلقة بالاغراض -
 (۲) شرط المحبة اصطناع المحبة للمحبوب والمحبة له مثل قولك له بعد العطسة يرحمك
 الله وعش طويلاً لما روى عن ابن مسعود انه (ع) قال اذا عطس احدكم فليقل الحمد لله
 رب العالمين وليقل له يرحمك الله كأنه يقول كما ان شرط العطسة التسميت كذا شرط المحبة
 الغيرة وظن نفسه غيوراً ولم يعلم ان اصل الغيرة لله تعالى لقوله (ع) ان سعاداً لغيورواً غير
 من سعد والله اغير منى ومن غيرته حرم الفواحش ما ظهر وما بطن والغيرة تحصل بمشاهدة
 والله تعالى قادر على يطلب مألوهاً ومقدوراً والمراد من المألوه والمقدور العالم وادم هو
 غيره فاذا ظهرت غيرة الله تطلب من العبد ان لا يعبد غيره ولو كان فى الحقيقة لا غير
 ولكنه بحكم الغير وغيرة العبد لا تخلو من ثلثة اشياء فان خلت منها فهى نفسانية وشيطانية
 فالاولى والثانية (الغيرة لله وفى الله) كغيرة سيدنا سليمان (ع) لما فاته وقت العصر حين
 عرض عليه بالعشى الصافنات الجياد فقال انى احببت حب الخير عن ذكر ربى حتى توارت
 بالحجاب ردها على فطفق مسجاً بالسوق والاعناق فانهم قالوا الغيرة لله وفى الله هو ان
 يرى الانسان ماخذ الحق ان يتمداه الخلق فنقوم به صفة الغيرة لله لا لنفسه والثانية الغيرة
 على الله وهى المحافظة على المحبوب من الغير تكون فى المحبوب المجازى وتستحيل على
 الله تعالى وطريقها ان تدعو الخلق الى الله تعالى وتعرضهم وترغبهم فى مشاهدته تعالى
 وتود ان يحبه العالم كله ولكن من الغيرة على الله كتمان السر عن الاجانب كما قال
 فى حديثه القدسى اوليائى تحت قبائى لا يعرفهم غيرى .

- (۱) اين حسد از دوستى خيزد يقين كه شود با دوست غيرى همنشين
 (۲) هست شرط دوستى غيرت بزي همچو بعد عطسه گفتن ديرزى

- (۱) إِذْ عَلَيَّ نُطْعُهُ غَيْرُ اللَّعِبِ
 قَالَ لِي إِلْعَبْ لَعِبْتُ مَا دَرَيْتَ
 (۲) ذَلِكَ اللَّعِبُ الَّذِي فِيَّ غَدَا
 وَبِهَذَا السَّبَبِ نَفْسِي أَنَا
 (۳) فِي الْبَلَاءِ أَيْضًا أَنَا لَذَاتِهِ
 أَنَا مَقْهُورٌ لَهُ مُسْتَهْلَكٌ
 (۴) يَا زَعِيمُ كَيْفَ فِي السِّتِ الْجِهَاتِ
 مِنْ شِعَابِ سِتَّةٍ .. كُلُّ أَحَدٍ
- ذَلِكَ مَا كَانَ لِهِذَا السَّبَبِ (۱)
 مِنْ مَزِيدٍ وَبِمَا كَانَ أَتَيْتُ
 قَدْ خَسِرْتُ وَكَمَا كَانَ بَدَأَ
 فِي الْبَلَاءِ أَوْقَعْتُ رَهْنًا لِلْعَنَا
 ذُقْتُ .. طَابَ الطَّعْمُ مِنْ آفَاتِهِ ..
 لَهُ مَغْلُوبٌ لَهُ مَا أَمْلِكُ
 نَفْسَهُ يُخْلِصُ أَوْ يَلْقَى النَّجَاةَ (۲)
 صَارَ مِنْهَا فِي قِيُودٍ لَا تُحْدَ ..

(۱) كانه يقول لما لم يكن على نطع تقديره وبساط لوح محفوظه غير لعب امتناعی عن السجود واستكباری ولم يضع تعالى فی غیر هذه الخصلة والخاصة فقال حين الامتحان اعمل واجر ما تعرفه فظهرت ما رضع فی من الخاصة ای شی اعلم زائداً علی ما وضعه فی وجودی فكان عدم سجودی لادم (ع) غیره (۲) أبداً لا یخلص نفسه احد من ستة اشعاب فی ست جهات كما هو معلوم عند لعبة النرد فی لعبهم اذا تمت الابواب الستة غلب الخصم وبقى عن اللعب کذا کیف یخلص نفسه أحد فی الجهات الست من هذه الحواس الست وهی الخمسة الظاهرة والحس المشترك .

- (۱) چونکه برنطعش جزاین بازی نبود
 (۲) آن یکی بازی که بد من باختم
 (۳) در بلا هم می چشم لذات او
 (۴) چون رهاند خویشان را ای سره
- گفت بازی کن چه دانم در فزود
 خویشان را در بلا انداختم
 مات اویم مات اویم مات او
 هیچکس درش جهت ازش دره

- (۱) سِتَّةٌ جُزْئِيَّةٌ مِنْ سِتَّةٍ خُلِقَتْ كَلِمَةً بِالْفِطْرَةِ (۱)
 كَيْفَ تَنْجُوا سَيِّمًا مِّنْ أَعْوَجَا
 وَضَعَ اللَّهُ .. وَعَكْسًا نَهَجَا ..
 (۲) كُلُّ مَنْ فِي السِّتَّةِ عَفْوًا وَقَعَ
 ذَاكَ مَنْ ذَا خَلَقَ السِّتَّةَ لَا
 فِي سُوَيْدِ النَّارِ مِنْهَا مَا طَلَعَ
 غَيْرُهُ يُخْلِصُ .. مَا كُلُّ الْأَمَلَا ..
 (۳) نَفْسُهُ الشَّيْءُ لَوِ الْكُفْرُ وَلَوْ
 كَانَ صُنِعَ الْيَدِ مِنْ حَضْرَتِهِ
 هُوَ أَيْمَانٌ وَكُلُّ مَا ارْتَاوُ
 .. وَالْحَقِيقُ بِهِ مِنْ قُدْرَتِهِ ..

ایضاً تقریر معاویہ مکر ابلیس معہ

- (۴) فَالْأَمِيرُ لَهُ قَوْلَ ذِي تَمَامٍ كُلُّهَا صَحَّتْ وَوَفَّقَ لِلْمَرَامِ
 غَيْرَ أَنْ مِنْهَا النَّصِيبُ لَكَ كَانَ نَاقِصًا .. مَّتَّهَمًا .. أَعْيَى بَيَانُ ..

(۱) وكيف تخلص السنة الجزئية من الستة الكلية ای الجهات الستة الجزئية من الحواس الست الكلية على الخصوص الذى وضعه الله تعالى اعوج .

- (۱) جزو شش از کل شش چون وارهد
 (۲) هر که در شش او درون آتش است
 (۳) خود اگر کفر است اگر ایمان او
 خاصه بیچون که مر اورا کثر نهد
 اوش برهاند که خلاق شش است
 دست باف حضرت است و آن او

پاز تقدیر گردن معاویہ مکر ابلیس با او

- (۴) گفت امیر اورا که اینها راست است
 لیک بخش تو از اینها کاسته است

- (۱) مِائَةَ آلَافٍ مِنْ مِثْلِي الطَّرِيقُ
وَحَفَرْتَ الْحُفْرَةَ لِلْمَخْزَنِ
- (۲) أَنْتَ نَارٌ أَحْرَقُ فِيكَ أَنَا
لَمْ يَمَرِّ ثَوْبُهُ مِنْكَ جَزَعٌ
- (۳) إِذْ لَكَ الْإِحْرَاقُ يَا نَارُ غَدَى
مَا لَكَ مِنْ حَيَاةٍ إِلَّا بِأَنْ
- (۴) هَذِهِ اللَّعْنَةُ صَارَتْ أَنْ لَكَ
وَلِكُلِّ سَارِقٍ بِالرُّتْبَةِ
- (۵) فِي قِبَالِ اللَّهِ قُلْتَ وَسَمِعْتَ
يَا عَدُوَّ أَنَا مِنْ مَكْرِ لَكَ
- قَدْ قَطَعْتَ لَهُمْ بَيْنَ الْفَرِيقِ
جِئْتَ.. لَمْ تَبْقِ لَهُمْ مِنْ مَأْمَنٍ..
مَا لِي مِنْ حِيلَةٍ مَنْ فِي الدُّنَا
..أَوْ بِكَ لَمْ يَلْقَ حُزْنًا وَفَزَعٌ..
طَبَعًا أَنْتَ مَا بَقِيَتْ أَبَدًا
تُحْرِقُ مَنْ لَكَ مِنْ جَوْرِ رَكْنٍ
مُحْرِقًا تَجْعَلُ مِنْ خُبْثٍ بَكَ
يَجْعَلُ الْأُسْتَاذَ سَامِي الْوُثْبَةِ
جَهْرَةً وَجَهًا بِوَجْهِ مَا فَزَعَتْ
مَا أَكُونُ مَا مَقَامِي عِنْدَكَ

- (۱) صد هزاران را چو من توره زدی
(۲) آتشی از تو بسوزم چاره نیست
(۳) طبعت ای آتش چو سوزانید نیست
(۴) لعنت این باشد که سوزانت کند
(۵) با حذر گفتن شنیدی رو برو
- حفره کردی در خزینه آمدی
کیست کزدست تو جامه اش پاره نیست
تا نسوزانی تو چیزی چاره نیست
اوستاد جمله دزدانت کند
من که باشم پیش مکررت ای فدو

- (۱) أَشْبَهَ عِرْفَانِكَ صَوْتَ الصَّفِيرِ
هُوَ صَوْتُ الطَّيْرِ لِيَكُنْ كَمْ يَصِيرُ
- (۲) صَائِدَ الطَّيْرِ مِائَةً وَالْوَفْ
لِلطُّيُورِ نُبِغَتْ صَفَتْ صُفُوفُ
- جَنَسُهَا خَالَتْ لِيَجْهَلَ وَغُرُورُ (۱)
مِنْهُ جَاءَتْ وَهُنَا صَارَتْ أَسِيرُ
- (۳) فِي الْهَوَا إِذْ سَمِعْتَ صَوْتَ الصَّفِيرِ
قَطَعَ مِنْهَا الطَّرِيقَ وَالطُّيُورُ
- (۴) قَوْمَ نُوحٍ هُمْ مِنْ مَكْرِ لَكَ
صَارَ مَشُورِيًّا وَمِنْكَ صَدْرُهُمْ
- (۵) لِلَّهِوَ أَعْطَيْتَ عَادًا فِي الدُّنَا
قَدْ تَشَطَّى .. وَادْلَهُمْ أَمْرُهُمْ ..
- (۶) أَنْتَ أَلْقَيْتَ وَرَجَمَ قَوْمٍ لُوطُ
وَلَهَا قَيْدَ الْعَذَابِ وَالْعَنَا
- كَانَ مِنْكَ وَهُمْ غَمَسًا وَغَوْطُ
.. بِكَ نَالُوا وَاسْتَحَقُّوا لِلْعِقَابِ ..

(۱) نسخهٔ ثانیه - ظنت لجهل -

- (۱) معرفتهای تو چون بانگ صفیر
بانگ مرغان است لیکن مرغ گیر
- (۲) صد هزاران مرغ را او ره زده است
مرغ غره کاشنایی آمده است
- (۳) در هوا چون بشنود بانگ صفیر
از هوا آید شود اینجا اسیر
- (۴) قوم نوح از مکر تو در نوحه اند
دل کباب و سینه شرحه شرحه اند
- (۵) عاد را تو باد دادی در جهان
او فکندی در عذاب و اندهان
- (۶) از تو بود این سنگسار قوم لوط
در سیاه آبه ز تو خوردند غوط

- (۱) مُخْ نُمُودِ عَلٰی الْاَرْضِ اَنْتَرَّ
وَرَزَايَا وَخُطُوبِ وَفِتَنَ
- (۲) عَقْلُ فِرْعَوْنَ الذِّكْرِ الْفَيْلَسُوفُ
- (۳) مِنْكَ ذَاكَ الْحَبْرُ قَدْ صَارَ اَبَا
وَبِكَ عَادَ اَبَا جَهْلٍ اَبُو
- (۴) فَعَلٰى الشَّطْرَنْجِ اَنْتَ مَنْ ارَادَ
مِائَةَ اَلَا فِ اُسْتَادِ اِمَاتُ
- (۵) اَنْتَ يَا مَنْ مِنْ فَرَازِينِ لَكَ
اَحْرَقْتَ كُلَّ الْقُلُوبِ قَلْبُكَ
- (۶) بَحْرُ مَكْرٍ اَنْتَ وَالْخَلْقِ اَعْلَمُ
وَالسَّلِيمُونَ كَمِثْلِ الذَّرَّةِ
- مِنْكَ يَا مَنْ اَلْفَ اَلْفٍ مِنْ عِبَرٍ
قَدْ اَثَارَ فِي الْوَرَى جَرَّ الْمِحْنِ
- عَادَ اَعْمَى مَا كَفَى مِنْكَ الْوُقُوفُ
لَهَبٍ وَ الْحَقِّ لِلدِّينِ اَبِي
- حَكَمَ .. وَهُوَ اللَّيِّبُ الطَّيِّبُ ..
لَهُ ذِكْرًا بِالْعِنَادِ وَالْفَسَادُ
- هُوَ مِنْهُ لَمْ تَجِدْ اَيُّ نَجَاتٍ
فِي عُقُودٍ اَشْكَلَتْ مِمَّا يَكَا
- اَسْوَدًا كَانَ .. قَلَاكَ رَبَّكَ ..
قَطْرَةً اَنْتَ كَطُودٍ مُحْكَمٍ
- اَلَاكَ كَانُوا .. يَا خَبِيثَ الْفِطْرَةِ ..

ای هزاران فتنه ها انگیخته
کور شد از تو نیاید او وقوف
بو الحکم هم از تو بو جهلی شده
مات کرده صد هزار استاد را
سوخته دلها سیه گشته دلت
تو چو کوهی و سلیمان ذره

(۱) مغز نمرود از تو آمد ریخته
(۲) عقل فرعون ذکی فیلسوف
(۳) بولهب هم از تو نااهلی شده
(۴) ای براین شطرنج بهر یاد را
(۵) ای زفرزین بندهای مشکلت
(۶) بحر مکر تو و خلقان قطره

- (۱) مَنْ مِنَ الْمَكْرِ لَكَ يَا مُخْتَصِمٌ
نَحْنُ بِالطُّوفَانِ غَرَقَى لِلْقَمَمِ
(۲) كَمْ نَجُومُ السَّعْدِ مِنْكَ احْتَرَقَتْ
(۳) وَلَكُمْ مِنْ مُسْلِمٍ قَدْ خَسِرَا
وَعَلَى الرَّأْسِ إِلَى قَعْرِ سَقَرٍ
(۴) وَلَكُمْ شَخْصٌ كَمِثْلِ بَلْعَمِ
وَلَكُمْ مِنْ مِثْلِ بَرَصِيصَا بَكَا
يَخْلَصُ أَوْ يَجْدُ مِنْ مُعْتَصِمِ
غَيْرَ مَا اللَّهُ مِنَ الْمَكْرِ عَصَمِ
كَمْ جِيُوشُ الْجَمْعِ مِنْكَ افْتَرَقَتْ
دِينَهُ مِنْكَ .. وَظَلُّ كِدِرَا..
رَكُضَ بِالسَّرْعَةِ فِيهِ اسْتَقَرَّ
مِنْكَ مَا يُوسَا غَدَا فِي نَدَمِ
وَهُوَ الصَّالِحُ صَارَ مُشْرِكَا

فی بیان جواب ابلیس لمعاویة

- (۵) قَالَ ابْلِيسُ لَهُ فَافْتَحْ لِيَا
فَمَحَكَ الْقَلْبَ وَالنَّقْدَ أَنَا
هَذِهِ الْعُقْدَةُ .. لَا تَطْعُنْ بِيَا..
وَوَيْيَ الْحَزْنُ يَبِينُ وَالْهَنَا.. (۱)

(۱) نسخه ثانیة وبی الظلمة تبدو والسنا

- (۱) کی رهد از مکر تو ای مختصم
(۲) بس ستاره سعد از تو محترق
(۳) بس مسلمان کز تو دین در باخته
(۴) بس چو بلعم از تو نو مید آمده
غرق طوفانیم الا من عصم
بس سپاه جمع از تو مفترق
سرنگون تا قعر دوزخ تاخته
بس چو برصیصا ز تو کافر شده

باز جواب ابلیس مر معاویة را

- (۵) گفت ابلیسش گشا این عقد را
من محکم قلب را و نقد را

- (۱) بِامْتِحَانِ السَّبْعِ وَ الْكَلْبِ قَدْ
 خَصَّنِي الْحَقَّ وَبِي هَذَا أَعَدَّ
 بِامْتِحَانِ الْقَلْبِ وَ النِّقْدِ أَنَا
 خَصَّنِي الْحَقَّ .. الْجَدِيرُ بِالْهَمَّا..
 (۲) وَ مَتَى الْقَلْبَ أَنَا رُمْتُ بِإِنْ
 وَجْهَهُ يَسُودُ أَوْ يَبْدِي الْحَزْنَ
 صَيَّرَفِي أَنَا عَنْ سَعْرِهِمَا
 قُلْتُ .. لَا أَعْلَمُ مِنْ سِرِّهِمَا..
 (۳) فَأَنَا كُنْتُ دَلِيلَ الصَّالِحِينَ
 نَصْرَةً أَيْضًا أَنَا لِلطَّالِحِينَ
 (۴) قِيمُ الْبَاغِ أَنَا الْغُصْنُ الْخَضِرُ
 مَرَّةً رَبَّيْتُ وَ الرُّوضَ النَّضِيرُ
 أَيْضًا الْغُصْنُ الَّذِي جَفَّ أَنَا
 (۵) أَنَا هَذَا الْعَلَفَ مِمَّ أَضَعُ
 أَقْطَعُ أَوْلِيهِ مَوْتًا وَ فَنَا
 كَيْ بِذَا الْحَيَوَانِ يَبْدُو جِنْسَ مَنْ
 مَا أَرْوَمُ بِهِ مَاذَا الْمَتَّبِعُ
 (۶) فَمِنْ الظُّبْيِ لَوْ الْكَلْبُ وَلَدَ
 هُوَ كَانَ أَقْبَحُ أَمْ حَسَنُ
 أَنْ يَهِيَ الْكَلْبِيَّةُ قَدْ كَثُرَتْ
 صَدَقَةٌ صَارَ بِذَا الشَّكُّ وَرَدَ
 أَمْ بِهِ الظُّبْيِيَّةُ قَدْ غَزَرَتْ

امتحان نقد و قلبم کرد دحق
 صیرفیم قیمت او کرده ام
 مر بدان را پیشوایی میکنم
 شاخهای خشک را هم میبرم
 تا پدید آید که حیوان جنس کیست
 در سگی و آهوئی دارد شکی

(۱) امتحان شیر و کلیم کرد حق
 (۲) قلب را من کی سیه رو کرده ام
 (۳) نیکوان را رهنمائی میکنم
 (۴) باغبانم شاخ تر می پرورم
 (۵) این علفهای می نهم از بهر چیست
 (۶) سگ چو از آهو بزاید بچکی

- (۱) عَلَفًا أَنْتَ وَعَظْمًا عِنْدَهُ
أَنْ إِلَى أَيَّهِمَا بِالْعَمَلِ
- (۲) لَوْ إِلَى الْعَظْمِ أَتَى الْكَلْبَ أَحْسِبَ
رَامَ فَأَعْلَمَهُ يَقِينًا أَنْ بَدَأَ
- (۳) قُرْنَ الْقَهْرُ مَعَ اللَّطْفِ اجْتَمَعَ
وَمِنْ الْأَثْنَيْنِ ذَيْنِ وَلِدَا
- (۴) عَلَفًا أَنْتَ وَعَظْمًا بِالْمَثَلِ
وَاعْرِضِ الْقُوَّةَ لِنَفْسٍ وَلِرُوحِ
- (۵) لَوْ غَذَاءَ النَّفْسِ رَامَ الْأَبْتَرَا
وَغَذَاءَ الرُّوحِ لَوْ رَامَ الزَّعِيمِ
- فِي الْأَمَامِ ضَعُ وَلَا حِظَّ قَصْدَهُ
هُوَ يَخْطُو قَافِرًا فِي عَجَلِ
وَإِذَا مَا الْعَلَفَ بِالطَّلَبِ
بِهِ عِرْقُ الظُّبْيِ وَالظُّبْيِ غَدَا
وَاحِدٌ بِالْآخِرِ الْعُمَرِ اتَّبَعَ
فِي الدُّنَا خَيْرٌ وَشَرٌّ أَبَدَا
إِعْرِضْ أَعْرِفْ مَا يَهْدِيَنَّ حَصْلُ
إِعْرِضِ الْقُوَّةَ اسْتَبِينَ مَاذَا يَلُوحُ..
عُدَّ وَالْوَعْدُ الْخَسِيسَ الْأَكْدَرَا
كَانَ.. وَالْعَاهِلَ وَالْحَبَرَ الْعَظِيمِ..

تا کدامین سو کند او گام تیز
ورگیا جوید یقین آه و رک است
زاد ازین هر دو جهانی خیر و شر
قوت نفس و قوت جانی عرضه کن
ورغذای روح خواهد سروو است

(۱) تو گیاه و استخوان پیشش بریز
(۲) گر بسوی استخوان آید سگ است
(۳) قهر و لطفی جفت شد با همدگر
(۴) تو گیاه و استخوان را عرضه کن
(۵) گر غذای نفس جوید اَبتر است

- (۱) فَالْجِمَارُ هُوَ لَوْ كَانَ الْبَدَنُ
وَيَبْحَرُ الرُّوحُ لَوْ غَاصَ وَجَدَ
(۲) هَبْ هُمَا الْأُتْنَانِ ذَانِ بِالْأَثَرِ
لَكِنَّ الْأُتْنَانِ كَانَا فِي عَمَلٍ
(۳) فَالْنَّبِيُّونَ الْكِرَامُ عَرَضُوا
عَكْسَهَا الْأَعْدَاءُ مِنْهَا الشَّهَوَاتُ
(۴) أَنَا لَسْتُ الْخَالِقَ كَيْفَ السَّعِيدُ
أَنَا مَخْلُوقٌ وَلَسْتُ الْخَالِقَا
(۵) أَشَقِيًّا أَجْعَلُ مَنْ بِالسَّعِيدِ
لِلشَّقِيِّ وَالسَّعِيدِ مَا أَنَا
- خَدَمَ .. أَعْطَاهُ مَا فِيهِ افْتَتَنَ ..
جَوْهَرًا مَا لَهُ مِنْ سِعْرِ يَحْدُ
بِاخْتِلَافٍ ظَهَرَا خَيْرًا وَ شَرَّ
وَاحِدٍ مُتَّفِقٍ مَا أَنْ حَصَلَ
لَهُمُ الطَّاعَاتِ وَهِيَ الْغَرَضُ
عَرَضَتْ .. وَهِيَ مُنَاهَا وَالنَّجَاتُ ..
بِالشَّقِيِّ أَجْعَلُ الْخَلْقَ أَعْمَدُ
لَهُمُ .. هَلَا نَظَرْتَ الْفَارِقَا ..
كَانَ لَسْتُ الرَّبِّ وَالْمُبْدِي الْمَعْبُدُ
غَيْرَ مِرْءَاتٍ .. بِهَا مِنْهُ السَّنَا ..

ورود در بحر جان یابد گهر
لیک این هر دو بیک کار اندرند
دشمنان شهوات عرضه میکنند
داعیم من خالق ایشان نیم
زشت را و خوب را آیینه ام

(۱) گر کند او خدمت تن هست خر
(۲) گرچه این دو مختلف خیر و شرند
(۳) انبیا طاعات عرضه میکنند
(۴) نیک را چون بد کنم یزدان نیم
(۵) خوب را من زشت سازم رب نیم

- (۱) أَحْرَقَ الْمِرْعَاتَ هِنْدِيٌّ لِأَن
قَالَ هَذَا أَسْوَدًا وَجْهَ الرَّجُلِ
(۲) قَالَتِ الْمِرْعَاتُ فَالذَّنْبُ لِيَا
وَضَعِ الذَّنْبَ عَلَى مَنْ صَقَلَا
(۳) هُوَ سَوَانِي دَوْمًا أَظْهَرُ
لِأَقُولَ مَنْ هُوَ كَانَ الْقَبِيحُ
(۴) شَاهِدًا كُنْتُ أَنَا وَ الشَّاهِدُ
شَهِدَ اللَّهُ عَلَيَّ أَن أَنَا
(۵) أَيْنَمَا كُنْتُ رَأَيْتُ شَجَرَهُ
أَقْطَعُ وَالْبَعْرَ مِنْ مِسْكِ أَنَا
(۶) أَيْنَمَا كُنْتُ رَأَيْتُ شَجَرَهُ
فَلَکُمْ رَبَّيْتَهَا دَوْمًا أَنَا
- يُظْهِرُ الْوَجْهَ لَهُ أَزْدَادَ حَزَنٍ
تُظْهِرُ .. وَالرَّجُلُ عَنْ ذَا يَجْلُ ..
لَمْ يَكْ .. لَمْ تَرَ مِنْ شَيْئِي بِيَا ..
وَجْهِي .. وَاللَّمْعَ فِي جَعَلَا ..
مَا لِي الْقَوْلَ الصَّحِيحَ أَذْكَرُ
وَالدَّمِيمَ وَمِنْ الصَّفْوِ الْمَلِيحِ
لَيْسَ مِنْ سِجْنِ عَلَيْهِ وَارِدُ
لَسْتُ أَهْلَ السِّجْنِ بَتًّا وَالْعَنَا
مُرَّةً جَفَّتْ وَ لَيْسَتْ مُثْمِرَةً (۱)
أَعْلَمُ .. وَالْحَزْنَ أَدْرِي وَالْهِنَا ..
حَدَّثْتَ غَرَسًا وَ لَيْسَتْ مُثْمِرَةً
مِثْلَ ظُنِّي .. وَخَدَمْتُ حَسَنًا ..

(۱) كَأَنَّهُ يَقُولُ أَنَا مَرْبِي الصِّلَحَاءَ فِي الْحَقِيقَةِ لِأَنِّي إِذَا ارْتَدَتْ اضْلَالَهُمْ تَنَاهَوْا وَازْدَادُوا فِي الذِّكْرِ وَالِاسْتِغْفَارِ وَابْضًا لِلْحَدِيثِ الشَّرِيفِ أَسْلَمَ شَيْطَانِي عَلَى يَدِي فَلَا يَأْمُرُنِي إِلَّا بِخَيْرٍ كَذَا وَرَتَاؤُهُ إِذَا أَسْلَمَ شَيْطَانُهُمْ عَلَى أَيْدِيهِمْ كَأَن يَأْمُرُهُم بِالْخَيْرِ وَبِرَبِّهِمْ مِثْلَ الدَّايَةِ وَامَّا إِذَا كَانَتْ شَجَرَةُ الْوُجُودِ الْإِنْسَانِي مَرَّةً وَبَابِهَا أَقْطَعُهَا بِسَيْفِ الضَّلَالَةِ لِيَمْتَازَ الدَّنَسُ مِنَ الطَّاهِرِ

- (۱) سوخت هندو آینه از درد را
(۲) گفت آینه گناه من نبود
(۳) او مرا غماز کرد و راست گو
(۴) من گواهم برگواز ندان کجاست
(۵) هر کجا بینم درخت تلخ و خشک
(۶) هر کجا بینم نهالی میوه دار
- کین سیه رو می نماید مرد را
جرم او را نه که روی من زدود
تا بگویم زشت کو و خوب کو
زاهل زندان نیستم یزدان گواست
می برم من می شناسم پشک و مشک
تربیتها می کنم من دایه وار

- (۱) قَالَتْ الْيَابِسَةُ مَعَ مَنْ غَدَا
يَا فَتَى رَأْسِي مِنْ غَيْرِ سَبَبٍ
- (۲) قِيمُ الْبَاغِ لَهَا قَالَ اسْكُتِ
سَيِّئًا كَانَ الْيَسَّ يُسْكُ
- (۳) قَالَتْ الْيَابِسَةُ لَسْتُ أَنَا
وَبَلَا ذَنْبٍ يَبِينُ تَقْطَعُ
- (۴) قِيمُ الْبَاغِ لَهَا قَالَ فَلَوْ
لَيْتَكَ الْعُوجَةُ كُنْتَ الْخَضِرَةُ
- (۵) فَلَاكَ مَاءَ الْحَيَاةِ تَجْدِبِينَ
(۶) بَذْرُكَ مَعَ أَصْلِكَ قَدْ قَبَحَا
- مَا اتَّصَلْتَ وَيْلَكَ مَعَ شَجَرِهِ
- قِيمُ الْبَاغِ وَ بِاللُّطْفِ بَدَا
لَمْ قَطَعْتَ وَعِقَابِي لَمْ وَجَبْ
- أَنْتِ يَا مَنْ طَبَعُهَا بِالْصِفَةِ
كَافِيًا كَانَ لِي فِي ذَنْبِكَ
- عُوجَةٌ مِمَّ لِي رُمْتَ الْعَنَا
عِرْقِي .. وَالْخَيْرَ عَنِّي تَمْنَعُ ..
- كُنْتُ ذَا سَعْدِكَ الْحِظِّ رَأَوَا
بُنْتُ فَالْخَضِرَةُ كَأَنْتِ مُثْمَرَةُ
- وَبِهِ بُلِّغْتُ مِثْلَ الْأَقْرَبِينَ
يَا بَسًا .. لِلْمُثْمَرِ مَا صَلَحَا ..
- خَضِرَةً بِاللُّطْفِ دَوْمًا مُثْمَرَةُ

مر مرا چه می بری سر بی خطا
بس نباشد خشکی تو جرم تو
تو چرا بی جرم می بری پیم
کاشکی کثر بودی تر بودی
اندر آب زندگی آغشته
با درخت خوش نبوده وصل تو

(۱) خشک گوید باغبان را کای فتی
(۲) باغبان گوید خمش ای زشت خو
(۳) خشک گوید راستم من کثر نیم
(۴) باغبان گوید اگر مسعودی
(۵) جاذب آب حیاتی گشته
(۶) تخم تو بد بوده است و اصل تو

- (۱) وَ إِذَا مَا الْعُصْنُ طَابَ وَاتَّصَلَ بِهِ غُصْنٌ مَرَّ .. عَنْهُ مَا انفَصَلَ ..
 ذَلِكَ الْعُصْنُ الَّذِي طَابَ الْأَثَرُ مِنْهُ فِي الْعُصْنِ الَّذِي مَرَّ أَقْرَ (۱)
 (۲) لَوْ لَكَ أَيْقَظْتُ لِلْمَدِينِ فَذَا طَبِيعِي الْأَصْلِيَّ بِالْخَلْقِ كَذَا

لوم معاویة لا بلیس

- (۳) فَلَا مِطْرُ قَالَ يَا مَنْ لِلْمَطَرِ قَطَعَ الْحُجَّةَ دَعُ بَيْنَ الْفَرِيقِ تَبْتَغِي فِي طَرِيقًا كَالْمَلَأُ مِنْ طَرِيقِ مَا لَكَ فِي فَلَا
 (۴) أَنْتَ لِصٌّ وَأَنَا مَرَّةٌ غَرِيبٌ تَاجِرٌ .. لَسْتُ إِلَيْكَ بِالْقَرِيبِ .. وَ مَتَى كُلُّ لِبَاسٍ بِهِ أَنْتَ لِي تَأْتِي أَشْتَرِيهِ هَبْ مَدَحْتُ كُفِّرْ أَوْ مَكْرٍ وَمَا فَيْكَ كَيْمَنْ لَا تَكُونُ .. اللَّيْصُ أَنْتَ الْمُفْتَرِي ..
 (۵) لَا تَدِرْ حَوْلَ مَتَاعِي أَنْتَ مِنْ لِمَتَاعٍ أَحَدٍ بِالمُشْتَرِي

(۱) نسخه ثانیة - اللذی طاب الثمر -

- (۱) شاخ تلخ ار باخوشی وصلت کند
 (۲) گر ترا بیدار کردم عذف دین
 ان خوشی اندر نهادش برزند
 خوی اصل من همین است و همین

عنف کردن معاویه ابلیس را

- (۳) گفت امیر ای راه زن حجت مگو
 (۴) دهنی تو من غریب و تاجر
 (۵) کرد رخت من مکرد از کافری
 مر ترا ره نیست از من ره مجو
 هر لباسانی را که آری کی خرم
 تو نه رخت کسی را مشتری

- (۱) لَا يَكُونُ الْمُشْتَرِي مِنْ أَحَدٍ
وَلَوْ الْمُشْتَرِي قَدْ أَظْهَرَ
(۲) عَجَبًا هَذَا الْحَسُودُ مَا أَعَدَّ
يَا إِلَهِي الْغُوثَ مِنْكَ نَطْلُبُ
(۳) لَوْ هُوَ يَنْفَخُ فِصْلًا آخِرًا
خَطَفَ ذَا اللَّصِّ مِنْ يَ لِّلْمِشْعَارِ
أَبَدًا لِّصٍّ .. كَثِيرُ النِّكَدِ ..
نَفْسُهُ مَكْرًا وَخُدْعًا أَخْبَرَا
لِي فِي الْقَرْعِ .. وَمَا فِيهِ وَجَدُ ..
لِلْعَدُوِّ ذَا .. إِلَيْكَ تَهَرَّبُ ..
فِي يَحْتَالُ عَلَيَّ مَا كَرَا
وَبَقِيَتْ قَيْدَ حُزْنٍ وَاضْطِرَارِ

التوسل بالحق تعالى من مكر ابليس

- (۴) ذَا الْحَدِيثِ مِنْهُ كَانَ كَالْدُخَانِ
بِيَدِي خُذْ وَ سِوَى ذَاكَ الْبِسَاطِ
(۵) مَعَ إِبْلِيسِ أَنَا بِالْحُجَّةِ
فِتْنَةً كُلِّ خَسِيسٍ وَ شَرِيفٍ
يَا إِلَهُ فَبِكَ أَرْجُو الْأَمَانَ
سَوَدَ لِي .. وَ زَلَلْتُ فِي السِّرَاطِ ..
عَاجِزٌ لَا أَقْدِرُ بِالْمَرَّةِ
هُوَ كَانَ .. مَا أَنَا هَذَا الضَّعِيفُ ..

- (۱) مشتری نبود کسی را راهزن
(۲) تا چه دارد این حسود اندر کدو
(۳) گر یکی فصل دگر در من دمد
ور نماید مشتری مکرست و فن
ای خدا فریاد مارا زین عدو
دررباید از من این رهزن نمد

تالیدن بحق تعالى از مکر ابليس

- (۴) این حدیثش همچو دودست ای اله
(۵) من بهجت بر نیایم با بلیس
دست گیر از نه کلیم شد سیاه
کوست فتنه هر شریف و هر خسیس

- (۱) آدَمَ مَنْ لَهُ نُورُ الْحَقِّ بَانَ
هُوَ مِنْ حَمَلَةٍ ذَا الْكَلْبِ اللَّتِي
(۲) فَمِنْ الْجَنَّةِ مَا فَوْقَ التُّرَابِ
مِنْ عَلَى سَطْحِ السَّمَاءِ كَالسَّمَكَ
(۳) نُوحَةَ إِنَّا ظَلَمْنَا ضَرْبًا
فَحَدِيثُ مَكْرِهِ وَالْحَيْلِ
(۴) لَهُ فِي بَاطِنِ كُلِّ خَبِيرِ
(۵) وَالرَّجُولِيَّةَ مَكْرًا لِلرِّجَالِ
وَيَزِيدُ الْهُوسَ فِي الرَّجُلِ
- أَكْبَرَ مَنْ عَلِمَ الْأَسْمَاءَ كَانَ
لَمَعَتْ كَالْبَرْقِ لَا فِي حَمَلَةٍ
قَدْ رَمَاهُ .. وَلَهُ رَامَ الْعَذَابِ ..
صَارَ فِي الْفَخِّ .. لَهُ الْيَسْتَرُ هَتَكَ .. (۱)
.. وَإِلَى غُفْرَانِهِ كَمْ طَلَبَا .. (۲)
مَا لَهُ مِنْ آخِرٍ أَوْ أَوَّلِ
مِائَةِ آلَافٍ سِحْرِ مُضْمَرِ
يَرْبُطُ فِي نَفْسٍ .. مِثْلَ الْعِقَالِ ..
دَائِمًا وَالْمَرَأَةَ بِالْحَيْلِ

(۱) السماك بكسر السين السماء العالية (۲) الآية في سورة الاعراف ربنا انا ظلمنا انفسنا وان لم تغفر لنا وترحمنا لنكونن من الخاسرين -

- (۱) آدمی کو علم الاسما بگ است
(۲) از بهشت انداختش بر روی خاک
(۳) نوحه انا ظلمنا می زدی
(۴) اندرون هر حدیث او شراست
(۵) مردی مردان به بندد در نفس
- در تک چون برق این سگ بی تک است
چون سمک در شست اوشد از سماک
نیست دستان و فسونش را حدی
صد هزاران سحر در وی مضمر است
در زن و در مرد افزوده هوس

- (۱) وَيَاكَ يَا ابْلِيسُ يَا مَنْ أَحْرَقَا
لِلْمُورَى لِلْفِتَنِ كَمْ خَلَقَا
فَلِمَ أَيْقَظْتَنِي فِي عَجَلٍ
أَصْدِقِ الْقَوْلَ .. بِهَذَا الْعَمَلِ ..
- (۲) مَعَ مِثْلِي الْحِجَلَةُ لَمْ تَسْعَ
إِصْحَ هَذَا الْغَرَضُ مِنِّي أَسْمَعُ
لَا تَضَعُ فِي الْبَيْنِ مِنْ غَيْرِ رِيَا
وَبَلَا فَنَ .. قُلِ الْأَمْرَ لِيَا ..

أَيْضاً تقرير ابليس تلبيسه وشرّعه في المكر

- (۳) قَالَ كُلُّ رَجُلٍ بِالظَّنِّ كَانَ
سَيِّئًا .. بِالشَّكِّ فِي الْمَخْلُوقِ بَانَ ..
أَبَدًا مَا سَمِعَ الصِّدْقَ وَلَوْ
لَهُ أَلْفَ آيَةٍ عَيْنًا أَرَوْ
- (۴) كُلُّ مَا الْخَاطِرُ كَانَ بِالْخِيَالِ
فَكَرَّ الْوَاقِعَ خَلَى بِالْمَثَالِ
بِالدَّلِيلِ لَوْ أَتَيْتَ فَالْخِيَالِ
قَدَّمَ مِنْهُ .. وَلِلْقَصْدِ أَزَالَ ..
- (۵) فَالْكَلَامُ لَوْ بِهِ حُلُّ الْمَرَضِ
صَارَ وَالْعِلَّةُ أَوْ سُوءَ الْغَرَضِ
مِثْلَ سَيْفِ الْفَاتِحِ الْغَازِي إِذَا
آلَةَ اللَّيْصِ غَدَا .. زَادَ الْأَذَى ..

- (۱) ای بلیس خلق سوز فتنه جو
برچیم بیدار کردی راست گو
- (۲) زانکه حیلست در ننگنجد بامنی
هین غرض را در میان نه بی فنی

باز تقرير ابليس تلبيس خود را

- (۳) گفت هر مردی که باشد بدگمان
نشود او راست را باصد نشان
- (۴) هر درونی که خیال اندیش شد
چون دلیل آری خیالش بیش شد
- (۵) چون سخن دروی رود علت شود
تبغ غازی دزد را آلت شود

- (۱) فَالْسَّكُونُ وَالسَّكَوْتُ بِالْجَوَابِ
وَالْحَدِيثُ مَعَ مَنْ فِيهِ الْبَلَّةُ
(۲) أَنْتَ عِنْدَ الْحَقِّ مَنِيٌّ يَا سَلِيمُ
أَنْتَ مِنْ شَرِّ الَّذِي النَّفْسُ اللَّتِي
(۳) أَنْتَ بِالشَّهْوَةِ لِلْحُلُوى أَكَلْتَ
وَبِكَ الْحَمَى تَلِمُ طَبْعَكَ
(۴) وَبِلا ذَنْبٍ لِإِبْلِيسَ لَعَنْتَ
(۵) يَا غَوِي لَيْسَ مِنْ إِبْلِيسَ ذَا
حَيْثُ نَجَوَ الذَّنْبِ كَالْتَعَلَبِ
(۶) حَيْثُ أَنْتَ الذَّنْبُ فِي الْخَضِرِ
وَتَرَاهُ الْفَخَّ ذَا يَا تَعَلَبُ
- لَهُ لَاقَ .. قُبِحَ مَعَهُ الْخِطَابُ ..
بِالْجُنُونِ كَانَ بَلَّ عَيْنِ السَّفَهَةِ
لَمْ تَتَّيْنُ .. وَلَمْ الْإِلَهَ تَدِيمُ ..
لَتَمْتُ أَنْ .. وَخَفَ بِالْمَرَّةِ ..
دُمْلًا صَارَتْ بِكَ .. مِنْهَا اعْتَلَمْتُ ..
صَارَ مُخْتَلًا بَيْنَ سُقْمَا
لَمْ ذَا التَّلْبِيسَ مِنْكَ مَا نَظَرْتُ
كَانَ بَلَّ مِنْكَ أَتَى هَذَا الْأَذَى
تَذْهَبُ .. لَمْ تَدْرِ سُوءَ الطَّلَبِ ..
.. تَنْظُرُ لِمَ أَنْتَ لَمْ تَفْتَكِرِ (۱)
وَلَهُ مِنْ حِكْمَةٍ لَا تَطْلُبُ

(۱) اراد بکلمه (سبزه) المترجم لها بالخضر مشتبهات النفس -

همت با ابله سخن گفتن جنون
تو بنال از شر این نفس لثیم
تب بگیرد طبع تو مختل شود
چون نه بینی از خود این تلبیس را
که چو روبه سوی دنبه میروی
دام باشد این ندانی روبها

(۱) پس جواب او سکوتست و سکون
(۲) تو ز من با حق چه نالی ای سلیم
(۳) تو خوری حلوا ترا دمل شود
(۴) بی گنه لعنت کنی ابلیس را
(۵) نیست از ابلیس از توست ای غوی
(۶) چون که در سبزه به بینی دنبه را

- (۱) وَلِذَا لَا تَعْلَمُ إِذْ هُوَ قَدْ
عَيْنَ عَقْلٍ لَكَ حُبُّ الذَّنْبِ
(حُبُّكَ الْأَشْيَاءَ يَعْمِي وَيَصُمُّ
(۲) فَعَلَيَّْ أَنْتَ ذَنْبًا لَا تَضَعُ
أَنَا مِنْ فِعْلِ الْقَبِيحِ وَالْحَسَدِ
(۳) فَالْقَبِيحَ قَدْ فَعَلْتُ وَأَنَا
بِإِنْتِظَارٍ أَنْ لِي اللَّيْلُ يَصِيرُ
(۴) مِنْ طِبَاعٍ خُولِفَتْ حِرْصٌ وَحَقْدٌ
فِيَّ الْأَضْدَادِ تِلْكَ الْأَرْبَعَةُ
- أَبْعَدَ عَنْ عِلْمِ الْجَهْلِ أَعَدَّ
مَرَّةً أَعْمَى أَتَى بِالْعَطَبِ
نَفْسَكَ السُّوءَ جَنَّتْ لَا تُخْتَصِمُ (۱)
أَعْوَجَ مَعْوَجَ لَا تَنْظُرُ وَدَعِ
وَمِنْ الْحِرْصِ نَفُورٌ لِلْأَبَدِ
حَالًا النَّدْمَانِ فِي قَيْدِ الْعَنَا
بِالنَّهَارِ.. وَ لِي الْقَلْبُ يُنِيرُ..
وَجَمِيعِ مَا مِنَ الْقُبْحِ تَجِدُ
قَدْ أَحَاطَتْ.. وَ غَدَتْ مُجْتَمِعَةً..

(۱) لهولانا قدس سره -

- (۱) زین ندانی کت ز دانش دور کرد
(۲) تو گنه بر من منه کثر مژ مبین
(۳) من بدی کردم پشیمانم هنوز
(۴) حرص و کین است از طبایع مختلف
- میل دنبه چشم عقلت کور کرد
من ز بد بیزارم و از حرص و کین
انتظارم تا شبم آید بروز
مر مرا که چار ضد شد مکتنف (۱)

(۱) در صفحه ۱۷۳ ج ۲ شرح بحر العلوم نگاشته شیخ عبداللطیف از شرح مثنوی

گفته این بیت از ملحقات است و در بیشترین نسخ مثنوی یافت نمیشود -

- (۱) مَعَ سَقَامٍ وَحَرِيقٍ أَضْرِبُ
أَنْ مَتَى اللَّيْلُ الْبَهِيمُ يَرْجِعُ
(۲) أَنَا بَيْنَ الْخَلْقِ صِرْتُ الْمُتَّهَمُ
بِرِجَالٍ وَ نِسَاءٍ فَعَلَيَّ
(۳) ذَلِكَ الذُّبُّ الضَّعِيفُ هَبْ غَدَا
كَانَ عِنْدَ الْخَلْقِ دَوْمًا مُتَّهَمُ
(۴) جَيْثٌ لَا يَقْدَرُ مِنْ ضَعْفٍ يَزِيدُ
قَالَتْ الْخَلْقُ مِنَ الْأَكْلِ الْكَثِيرِ
- أَمَلِي وَالصَّبْرَ دَوْمًا أَطْلُبُ
كَالْنَهَارِ . الشَّمْسُ فِيهِ تَطْلُعُ
كُلُّ فِعْلٍ وَقَبِيحٌ قَدْ أَلَمَّ
يَضْعُونُ .. وَ يَصِيرُونَ إِلَيَّ (۱)
سَغْبًا لِلضَّعْفِ فِيهِ مَا عَدَا
أَنَّهُ فِي قُوَّةٍ قَيَّدَ الْعِظَمُ
فِيهِ يَمْشِي .. لَا يَنَالُ مَا يُرِيدُ
صَارَ مَتَّخَوْمًا .. وَ شَبْرًا لَا يَسِيرُ

ایضاً اصرار معاویة علی ابلیس وجواب ابلیس له

- (۵) قَالَ غَيْرُ الصِّدْقِ يَا ابْلِيسُ لَا
وَ كَذَلِكَ الْعَدْلُ مِنْكَ طَلَبَا
أَحَدٌ يُخْلِصُكَ مِنْ ذَا الْمَلَأِ
صِدْقًا أَيْضًا .. فَأَيْنَ مَا حُجِبَا

(۱) نسخه ثانیة - ویشیرون الی -

- (۱) هم امید میزد بادر و سوز
(۲) متهم گشتم میان خلق من
(۳) کرک بیچاره اگرچه گرسنه است
(۴) چونکه نتواند ضعف او را دور کند
تا که کی گردد شب دیجور روز
فعل خود بر من نهد هر مرد و زن
متهم باشد که او در طنطنه است
خلق گوید تخمه است از لوت زفت

باز اصرار کردن معاویه بر ابلیس را و جواب او

- (۵) گفت غیر راستی نرہاندت داد سوی راستی میخواندت

- (۱) قُلِّ الصِّدْقَ لِكَيِّ تَخْلَصَ مِنْ
لُغْبَارِ حَرْبِي لَا يَقْشَعُ
(۲) قَالَ كَيْفَ الصِّدْقَ وَالْكَذْبَ عَلِمْتَ
أَنْتَ مَنْ فَكَّرَ دَوْمًا بِالْخِيَالِ
(۳) قَالَ فَلَا يَتَى قَدْ أَعْطَى الذَّبِي
وَضَعَ فِينَا مَحَكًّا فَاخْتَبِرْ
(۴) قَالَ مَا كَانَ بِرَيْبٍ لَكَ دَعُ
رَيْبَ الْكَذْبِ لَكَ وَالصِّدْقُ كَانَ
(۵) فَبَقُولِ كَذِبٍ لَا يَطْمَئِنُّ
أَبَدًا مَاءٌ وَ دَهْنٌ مُزْجَا
- يَدِي مَا بِكَ مِنْ مَكْرٍ كَيْفَ
..لَا وَلَا مِنْهُ يَنْفَعُ تَرْجَعُ..
..أَوْ لِمَا أَضْمَرَهُ فَيْكَ فَهَمْتُ..
وَأَمَلَى بِالْفِكْرِ..حَالًا وَمَقَالَ..
لِلْجَمِيلِ الصَّفْوِ وَالْقَلْبِ الرَّدِيِّ
..وَبِهِ الْقَسَمِينَ بِالصُّنْعِ اعْتَبِرْ..
..وَلِمَا لَيْسَ بِرَيْبٍ أَقْفُو وَرَعُ..
بِالْطَّمَأْنِينِيَّةِ .. الرُّوحَ أَبَانَ..
أَبَدًا قَلْبٌ .. وَمِنْ رَيْبٍ يَتُّنْ..
لَا يُزِيدَانِ السِّرَاجَ بَلَجَا

- (۱) راست گو تا وارهی از چنگ من
(۲) گفت چون دانی دروغ و راست را
(۳) گفت پیغمبر نشانی داده است
(۴) گفته است کذب ریب فی القلوب
(۵) دل نیار آمد بگفتار دروغ
- مکر نشانند غبار جنگ من
ای خیال اندیش و بر اندیشها
قلب و نیکورا محک بنهاده است
گفته الصدق طمانین و طروب (۱)
آب و روغن هیچ نفروزد فروغ

(۱) از امام حسن مجتبی (ع) نقل شده است (حفظت من رسول الله (ص) دع ما یریبک
الی مالا یریبک وان الصدق طمانینه) -

(۱) فِي الْمَقَالِ الصِّدْقِ تَسْكِينُ الْجَنَانِ

كَانَ حَبَّ الْفَخِّ لِلْقَلْبِ .. يَصِيدُ ..

(۲) لَيْسَ إِلَّا الْقَلْبُ بِالطَّبْعِ سَقِيمٍ

ذَوْقُهُ اخْتَلَّ لِطَعْمِ ذَا وَذَا

(۳) وَإِذَا مِنْ عِلَّةٍ أَوْ نَصَبٍ

كَانَ طَعْمُ الصِّدْقِ وَالْكَذِبِ مُدَامَ

(۴) آدَمَ لَمَّا لَهُ الْجِرْصُ جَلَبَ

خَطَفَ مِنْ قَلْبِهِ الطَّبْعَ السَّلِيمَ

(۵) وَلِذَا الْمَغْرُورَ صَارَ وَسَمِعَ

قَاتِلَ السِّمِّ النَّقِيعَ شَرِبَا

(۶) وَبِذَلِكَ النَّفْسَ لِلْبَرِّ مَا

حَيْثُ مِنْ سُكْرِ الْهَوَى التَّمْيِيزُ طَارَ

وَكَذَلِكَ الصِّدْقُ ..عِنْدَ لَا مِتْحَانِ ..

.. بِهِ لِلْقَوْلِ الطَّرِيفُ وَ التَّلْمِيزُ

فَعَمَهُ صَارَ عَلِيلاً وَ ذَمِيمَ

لَيْسَ يَدْرِي .. كَانَ رَهْناً لِلْأَذَى ..

سَلِمَ الْقَلْبُ خَلَى مِنْ تَعَبِ

عِلْمِ .. وَ الْفَرْضَ نَالَ تَمَامَ ..

جَانِبَ الْبَرِّ بِهِ حَلَّ النَّصَبِ

وَعَدَى الْعَانِي وَ الْمُضْنَى السَّقِيمَ

خُدَعَكَ وَالْمَكْرَ بِالْبَرِّ وَلِعَ

.. وَلَمَّا اغْرَيْتَ فِيهِ ذَهَابَ ..

مَيِّزَ مِنْ عَقْرِ رَهْنِ الْعَمَى

.. وَلَهُ اللَّيْلُ يَبِينُ كَالنَّهَارِ ..

(۱) در حدیث راست آرام دل است

(۲) دل مکر و نجور باشد بد دهان

(۳) چون شود از رنج و از علت سلیم

(۴) حرص آدم چون سوی گندم فزود

(۵) پس دروغ و عشوہات را گوش کرد

(۶) کز دم از گندم نداند آن نفس

راستیها دانه دام دلست

کو نداند چاشنی این و آن

طعم صدق و کذب را باشد علیم

از دل آدم سلیمی را ربود

غره گشت و زهر قاتل نوش کرد

می برد تمیز از مست هوس

- (۱) فَسْكَارَىٰ بِالْهَوَىٰ وَ الْهَوَسِ خَلَقَ ذَا الْكَوْنِ بِكُلِّ نَفْسٍ
وَ لَذَا كَانُوا هُمْ قَدْ قَبِلُوا كِبْرَكَ وَ الْخَدَعَ فَبِكَ اتَّصَلُوا
(۲) كُلُّ مَنْ مِنْ عَادَةِ الْفِعْلِ الْقَبِيحِ وَ الْهَوَىٰ رُدَّ إِلَى الْخُلُقِ الصَّحِيحِ
سَمِعَهُ لِلْسِرِّ أَوْعَى وَ الْفَوَادِ.. وَ رَأَىٰ فِي نَفْسِهِ نُورَ الرَّشَادِ..

شکایة القاضی من آفة و ضرر القضا و جواب النائب له (۱)

- (۳) قَاضِيًا هُمْ نَصَبُوا الْقَاضِي بَكِي وَ لَكُمْ حَنٌّ وَ أَنْ وَ شَكَى
لَهُ قَالَ النَّائِبُ مِمَّ بَكَيْتَ أَيُّهَا الْقَاضِي وَ مِنْ أَيِّ شَكَيْتَ
(۴) أَيْسَ ذَا وَقْتُ الْأَيْنِ وَ الْبُكَاءِ بَلْ هُوَ وَقْتُ السُّرُورِ وَ الْهَمَاءِ

(۱) كما اخبر عنه رسول الله (ص) بقوله القضاء ثلاثة اثنان في النار و واحد في الجنة قاض قضي بالهوى فهو في النار و قاض قضي بغير علم فهو في النار و قاض قضي بالعق فهو في الجنة هكذا في الجامع الصغير عن ابن عمر -

- (۱) خلق مست آرزواند و هوا زان پذیرایند دستان ترا
(۲) هر که خود را از هوا خو باز کرد گوش خود را آشنای راز کرد

شکایات قاضی و جواب نائب او را

- (۳) قاضی بنشاندهند او میگریست گفت نائب قاضیا گریه ز چیست
(۴) این نه وقت گریه و فریاد تست وقت شادی و مبارکباد تست

- (۱) قَالَ آه كَيْفَ مَنْ كَانَ بِلَا
 بَيْنَ ذَيْنَ الْعَالَمَيْنِ جَاهِلُ
 قَلْبِ الْحَاكِمِ فِي هَذَا الْمَلَا
 يَحْكُمُ . وَهُوَ بَلِيدٌ غَافِلٌ..
- (۲) فَكَلَا الْخَصْمَيْنِ ذَيْنَ عَرِفَا
 ذَلِكَ الْقَاضِي الْفَقِيرُ مَا عَلِمَ
 وَاقَعَ الْأَمْرِ بِحَقِّ وَقَفَا
 هُوَ فِيمَا أَضْمَرَاهُ مَا فَهِمَ
- (۳) جَهْلَ حَالَهُمَا الْحَقَّ غَفِلَ
 يَذْهَبُ فِي الدَّمِ وَالْمَالِ يُبَيِّحُ
 لَهُمَا كَيْفَ بِلَا عِلْمٍ يُدِلُّ
 أَهْمَا ذَلِكَ.. لَا يَدْرِي الصَّحِيحُ..
- (۴) قَالَ فَالْخَصْمَانِ هَبْ قَدْ عَلِمَا
 جَاهِلٌ أَنْتَ وَلَكِنْ فِي الدُّنَا
 عِلَّةٌ كَانَا وَمَا بَيْنَهُمَا
 أَنْتَ شَمْعُ الْمِلَّةِ الضَّافِي سَنَا
- (۵) حَيْثُ أَنْتَ مَا لَكَ مِنْ عِلَّةٍ
 ذَا الْفَرَاغِ لَكَ نُورَ الْبَصَرِ
 وَجَدْتَ بَيْنَهُمَا بِالْمَرَّةِ (۱)
 كَانَ .. قَيْدَ النُّصْرَةِ وَالظَّفَرِ..

(۱) نسخه ثانیة - أو ذلة

- (۱) گفت آه چون حکم راند بیدلی
 (۲) ان دو خصم از واقعه خود واقفند
 در میان ان دو عالم جاهلی (۱)
 قاضی مسکین چه داند زان دویند
 (۳) جاهل است و غافل است از حالشان
 چون رود در خونشان و مالشان
 (۴) گفت خصمان عالمند و علتی
 جاهلی تو لیک شمع ملتی
 (۵) زانکه تو علت نداری در میان
 ان فراغت هست نور دیدگان

(۱) در حدیث آمده که پیغمبر (س) فرمودند (القاضی جاهل بین العالمین)

- (۱) وَلِذَیْنِ الْعَالَمِیْنَ الْفَرَضُ
لَهُمَا الْعِلْمُ بَغَیْرِ حَصْلٍ
(۲) فَبِلَا عِلَّةٍ الْجَهْلُ یَصِیرُ
وَمَعَ الْعِلَّةِ مِنْ قَلْبٍ أَبَدٍ
(۳) أَنْتَ إِذْ لِلرَّشْوَةِ لَمْ تَسْتَلِمِ
وَإِذَا مَا تَطْمَعُ كُنْتَ الضَّرِیرُ
(۴) طَبِیْعِي حَرَرْتُ مِنْ قَبْدِ الْهَوَى
(۵) أَنَا قَلَمْتُ وَذَوِقْتُ قَلَمِیَا
عِلْمُ الصِّدْقِ یَحِقُّ مِنْ كَذِبِ
- بُكْرَةَ أَعْمَى .. وَزَادَ الْمَرَضُ ..
وَعَنِ الْوَاقِعِ قَسْرًا فُصْلًا ..
عِلْمًا الْوَاقِعِ لِلْأَمْرِ یُنِیرُ
ذَهَبَ الْعِلْمُ .. وَعَادَ بِالنَّكَدِ ..
فَالْبَصِيرُ كُنْتُ بِالنُّورِ تِلْمِ
عَبْدًا الْعُمَرُ وَالنَّفْسِ أُسِیرُ
لَقَمِ الشَّهْوَةِ مَعَ كُلِّ الْقَوَى
صَارَ وَضَاءً .. بَدَأَ الْحَقُّ لَیَا ..
لَهُمَا صِیرَ مِثْلَ مَا یَجِبُ ..

فی بیان اتیان معاویة لابلیس بالاقرار

- (۶) أَنْتَ لِمَ أَيْقَظْتَنِي يَا مَا كَرُّ
أَنْتَ لِلْمِيقَظَةِ خَصْمٌ بَاهِرُ

- (۱) وان دو عالم را غرضشان کور کرد
(۲) جهل را بی علتی عالم کند
(۳) چون تو رشوت نستدی بیننده
(۴) از هوا من خوی را وا کرده ام
(۵) چاشنی گیر دلم شد با فروغ
علمشان را علت اندرگور کرد
علم را علت زد لها بر کند
چون طمع کردی ضریر و بنده
لقمهای شهوتی کم خورده ام
راست را داند حقیقت از دروغ

باقرار آورد معاویه ابلیس را

- (۶) تو چرا بیدار کردی مرا
دشمن بیداری تو ای دغا

- (۱) أَنْتَ كَالْخَشْخَاشِ تَأْتِي بِالرُّقَادِ
أَنْتَ مِثْلُ الْخَمْرِ لِلْعَقْلِ تَزِيلُ
(۲) فِي مَسَامِيرِ شِدَادٍ أَرْبَعَهُ
إِصْحَ قُلْ صِدْقًا وَدَعْ تِلْكَ الْحِيلَ
(۳) أَنَا كُنْتُ أَمَلًا فِي كُلِّ مَنْ
(۴) أَنَا مِنْ خَلٍّ لِحُلُوِّ السُّكَّرِ
كُلُّ مَنْ خَنَثَ يَا ذَا أَطْلُبُ
(۵) كَالْمَجُوسِ مَا طَلَبْتُ مِنْ وَثْنٍ
أَوْ مِنْ الْحَقِّ لَهُ كَانَ وَسَامٌ
(۶) فَمِنْ السَّرْقِينَ عِطْرًا عَنَبَرِي
وَ بِمَاءِ النَّهْرِ حِينًا لَبِنًا
- لِلْجَمِيعِ .. وَ عَدُوِّ السُّهَادِ ..
تَجْعَلُ الْقَلْبَ عَلِيلاً وَ هَزِيلَ ..
أَنَا اسْمَرْتُكَ كَثْرًا مُوجِعَةً
إِعْلَمْ الْيَصْدُقَ وَ مَا مِنْهُ حَصَلَ
مَلِكِ الشَّيْءِ بِطَبْعٍ وَ بَفَنٍ
مَا طَلَبْتُ لَا وَلَا لِلْعَسْكَرِ
.. أَوْ لِغَيْرِ مَا يَلِيقُ أَرْغَبُ ..
أَنْ يَكُونَ الْحَقُّ سِرًّا أَوْ عَلَنٍ
وَصَلَ .. وَهُوَ شَفِيعِي لِلْمَرَامِ ..
أَنَا لَمْ أَطْلُبْ وَ خُلِقًا عَبَقَرِي
يَا بَسًّا لَا أَطْلُبُ بَتًّا أَنَا

همچو خمری عقل و دانش را بری
راست را دانم تو حیلتها مجو
صاحب آن باشد اندر طبع و خو
هر مخنت را نگیرم لشکری
کو بود حق یا زحق او آیتی
من در آب جو نجویم خشت خشک

(۱) همچو خشخاشی همه خواب آوری
(۲) چار میخت کرده ام هین راست گو
(۳) من زهر کس ان طمع دارم که او
(۴) من زسر که می نجویم شکری
(۵) همچو گبران می نجویم از بتی
(۶) من زسر گین می نجویم بوی مشک

(۱) فَمِنَ الشَّيْطَانِ ذَا لَا أَطْلُبُ إِذْ هُوَ الْغَيْرُ وَإِلَيَّ لَا يَقْرُبُ
أَنْ هُوَ يُوقِظُنِي حَتَّى أَنَا أَصِلُ لِلْخَيْرِ .. أَعْدُو لِلْهَنَاءِ ..

فی بیان قول ابلیس ما فی ضمیره و مقصوده لمعاویه

- (۱) قَالَ مِنْ طَوْعٍ وَعَجْزٍ يَا فُلَانُ فَلَمَّا أَيْقَظَكَ ذَاكَ الْأَوَانُ (۱)
(۲) كَبِيَ بِذَا خَلْفَ نَبِيٍّ رُفِعَا لِلصَّلَاةِ تَصِلُ مُجْتَمِعَا
(۳) فَلَمَّكَ وَقْتُ الصَّلَاةِ لَوْ ذَهَبُ ذِي الدُّنَا اسْوَدَّتْ لَكَ زِدَتْ كَرْبُ
(۴) سَالَ مِنْ عَيْنَيْكَ دَمْعٌ كَالْقَرَبِ مِنْ عَنَّا لَمْ وَغَبِنِ وَنَصَبِ

(۱) قوله (از بن دندان) یعنی من اسفل السن کنی به عن شدة العجز والاطاعة

(۱) من زشیطان این نجویم کوست غیر کو مرا بیدار گرداند بخیر

راست گفتن ابلیس ضمیر خود را با معاویه

- (۲) از بن دندان بکفتش بهر آن کردم بیدار می دان ای فلان (۱)
(۳) تارسی اندر جماعت در نماز از پی پیغمبر دولت فراز
(۴) گر نماز از وقت رفتی مر ترا این جهان تاریک گشتی بی صفا
(۵) از غبن و درد رفتی اشکها از دو چشم تو مثال مشکها

(۱) بن دندان کنایه از رغبت کردن و فرمانبرداریست -

- (۱) كُلُّ شَخْصٍ مَسَكَ لِمَطَاعَةٍ ذَوْقًا الصُّبْرُ لَهُ فِي سَاعَةٍ
 (۲) قُلْ عَنْهَا الْغَبْنُ ذَاكَ وَالْكَدْرُ عَدَلَ أَلْفَ صَلَاةٍ بِالْأَثَرِ
 أَيْنَ لَا أَيْنَ الصَّلَاةُ أَيْنَ كَانَ لَمَعُ ذَاكَ الْجَزَعِ وَالْأُمْتِحَانِ

فی بیان تحسر ذاک المخلص علی فوت الصلاة

- (۳) ذَالِكَ الْوَاحِدُ لَمَّا الْمَسْجِدُ دَخَلَ فِيهِ الصَّلَاةَ قَصْدًا
 خَرَجَ النَّاسُ وَمَا فِي الْمَسْجِدِ لِلْمَصَلَاةِ بَقِيَ مِنْ أَحَدٍ
 (۴) سَائِلًا عَادَ مِنَ الْمَسْجِدِ لِمَ خَرَجَ الْجَمْعُ سَرِيعًا مَا يُلِمُّ
 (۵) لَهُ قَالَ وَاحِدٌ إِنَّ النَّبِيَّ بِالصَّلَاةِ قَدْ أَتَى السِّرَّ الْخَفِيِّ
 (۶) ذَكَرَ مَعَ مَنْ مِنَ النَّاسِ حَضَرَ أَنْتَ يَا نَبِيَّ مِنْ الْأَجَرِ غَدْرُ
 أَيْنَ تَمْضِي فَالنَّبِيُّ لِلْإِسْلَامِ قَالَ فِيمَا .. حَانَ لِلْقُرْبِ الْخِتَامُ..

- (۱) ذوق دارد هرکسی بر طاعتی لاجرم نشکبید از وی ساعتی
 (۲) از غبن و درد بودی صد نماز کو نماز و کو فروغ ان نیاز

حسرت خوردن ان مخلص برفوت نماز جماعت

- (۳) ان یکی میرفت در مسجد درون مردم از مسجد همی آمد برون
 (۴) گشت پرسان که جماعت را چه بود که زمسجد می برون آیندزود
 (۵) ان یکی گفتش که پیغمبر نماز باجماعت کرد فارغ شد زراز
 (۶) تو کجا در میروی ای مرد خام چونکه پیغمبر بدادست و السلام

- (۱) قَالَ آهِ وَالدُّخَانَ بِالْأَثَرِ
آهَهُ مِنْ قَلْبِهِ رِيحَ الدَّمِ
- (۲) لَهُ قَالَ وَاحِدٌ أَنْتَ لِيَا
وَصَلَاتِي ذِي لَكَ أُعْطِيَ أَنَا
- (۳) قَالَ أُعْطِيتَ لَكَ الْآهَ الصَّلَاةُ
ذَلِكَ مِنْهُ أَخَذَ الْآهَ مَضَى
- (۴) لَهُ قَالَ هَاتِفِ ضَمَنْ الرُّقَادُ
إِشْتَرَيْتَ وَ سَعِدْتَ بِالصَّفَا
- (۵) وَلِاجْلِ حُرْمَةِ ذَا الْأَخْتِيَارِ
قُبِلَتْ كُلُّ صَلَاةٍ لِلْوَرَى
- صَعَدَ الْخَارِجِ مِثْلَ الشَّرِّ
أُظْهِرَ .. مِمَّا بِهِ مِنْ ضَرَمِ ..
إَعْطِ ذَا الْآهَ .. وَضَاعِفُهُ يَمَا ..
وَلِي هَذَا السُّقَامُ وَالْعَنَا
قَدْ قُبِلَتْ .. وَهِيَ لِي خَيْرُ الصَّلَاةِ ..
.. مَعَ أَلْفِ بَهْجَةٍ فِي ذَا رَضَى
يَا قَرِينَ الطَّوْعِ يَا خَيْرَ الْعِبَادِ
أَنْتَ مَاءَ الْحَيَوَانِ وَالْشِّفَا
وَالدُّخُولِ وَلِقُرْبِ وَاعْتِبَارِ
.. وَلَقْتَ أَجْرًا بِهَا سَامِي الذَّرَى ..

آه او میداد از دل بوی خون
وین نماز من ترا بادا عطا
او ستد ان آه را باصد نیاز
که خریدی آب حیوان وشفی
شد نماز جمله خلقان قبول

(۱) گفت آه و دود آمد زان برون
(۲) ان یکی گفته بده این آه را
(۳) گفت دادم آه و پذیرفتم نماز
(۴) شب بخواب اندر بگفتش هاتفی
(۵) حرمت این اختیار و این دخول

فی بیان تتمه اقرار ابلیس بمکره و حیلته لمعاویة

- (۱) ثُمَّ إِبْلِيسُ لَهُ قَالَ عَلَن
 هَا هُوَ مَكْرِي عِيَانًا فِي الْوَسْطِ
 (۲) فِي الزَّمَانِ ذَاكَ لَوْ مِنْكَ الصَّلَاةُ
 فَمِنْ الْقَلْبِ حَنِينًا وَجَزَعُ
 (۳) وَلَكَ ذَاكَ الْحَنِينُ وَالْأَسَفُ
 مَا تَبَى رُكْعَةً مِنْ فَرَضِ الصَّلَاةِ
 (۴) أَنَا أَيْقَظُكَ مِنْ خَوْفٍ لِأَنَّ
 مِنْكَ لَا يُخْرِقُ سِتْرًا وَحِجَابُ
 (۵) كَيْ يَمِثِلَ إِلَهُ ذَا لَا تَسْعُدُ
- يَا أَمِيرَ الْعَدْلِ يَا مَلِكَ الزَّمَنِ
 أَضَعُ.. أُبْدِي الصَّحِيحَ لَا الْغَلَطُ..
 ذَهَبْتُ.. صَارَتْ قَضَاءً بِالْقَوَاتِ..
 تَضْرِبُ.. تُظْهِرُ أَنَا مَا وَقَعَ..
 وَجَمِيعُ مَا لَكَ الْقَلْبَ خَطَفُ
 جَازَ.. وَالْفَوْزَ لَقِيتَ وَالنَّجَاةَ..
 مِثْلُ ذَا إِلَهِ الْكَثِيرِ وَالْحَزَنَ
 .. وَبِهِ تَلْقَى نَجَاحًا وَغِلَابَ..
 أَنْتَ أَوْ مِنْهُ طَرِيقًا تَجِدُ

تتمه اقرار ابلیس بمعاویہ مکر خود را

- (۱) پس عزازیلش بگفت ای میر داد
 (۲) گر نمازت فوت میشد ان زمان
 (۳) ان تاأسف وان فغان وان نیاز
 (۴) من ترا بیدار کردم از نهیب
 (۵) تا چنان آهی نباشد مر ترا
- مکر خود اندر میان باید نهاد
 میزدی از درد دل آه و فغان
 در گذشتی از دو صد رکعت نماز
 تا نسوزاند چنان آهی حجیب
 تا بدان راهی نباشد مر ترا

- (۱) فَحَسُودٌ أَنَا يَا ذَا مِنْ حَسَدٍ قَدْ فَعَلْتُ هَكَذَا يَا بَغِيَّ الذُّكْدِ ..
 وَعَدُوٌّ أَنَا شُغْلِي الْحَقْدَ كَانَ وَالْخِدَاعَ .. كُلُّ مَا أَلْخَلَقَ أَهَانُ ..
 (۲) قَالَ حَالًا قُلْتَ صِدْقًا وَلَكَا رَاقَ ذَا وَالْأَجْدَرَ كَانَ بِكَ

تصدیق معاویه ابلیس فی هذا القول

- (۳) عَنْكَبُوتٌ أَنْتَ فِينَا وَالدُّبَابُ لَكَ تَصْطَادُ وَلِلرُّوحِ الْعَذَابُ
 أَنْتَ يَا كَلْبُ أَنَا وَاهِي الدُّبَابُ وَبِكَ لَا تُتْعَبُ وَلَا تُبْدِرُ تِيَابُ
 (۴) أَنَا بَازِي أَبْيَضُ وَالْمَلِكُ لِي يَصْطَادُ هَوْلِي الشَّرَكُ
 وَمَتَى يَقْدَرُ حَوْلِي الْعَنْكَبُوتُ شَرَكًا يَنْسِجُ دَعِ مِنْكَ الْعُنُوتُ ..
 (۵) أَيُّهَا اللَّصُّ اللَّعِينُ شُغْلُكَ ذَاكَ كَانَ وَمُدَامًا مَكْرُكَ
 نَحْوَ مُذِقٍ بِالذُّبَابِ مِنْ عَسَلٍ تَأْتِي .. بِالْمَكْرِ تَجِيءُ وَالْحِيلُ ..

- (۱) من حسودم از حسد کردم چنین من عدوم کار من مکرست و کین
 (۲) گفت اکنون راست گفتم صادق از تو این آید تو این را لاف می

تصدیق کردن معاویه ابلیس را دران قول

- (۳) عنکبوتی تو مگس داری شکار من نیم ای سگ مگس زحمت میار
 (۴) باز اسپیدم شکارم شه کند عنکبوتی کی بگرد من تند
 (۵) کار تو این است ای دزد لعین سوی دوغ آری مگس از انگبین

- (۱) اِنْتَبِهْ مَا تَقْدِرُ اَنْتَ الذُّبَابُ
وَاِلَى الْمُدِقِ الذُّبَابِ اَطْلُبْ
(۲) وَ اِذَا مَا الْعَسَلَ رُمْتَ يَقِيْنُ
(۳) اَنْتَ قَدْ اَيَقَظْتَنِي وَهُوَ غَدَا
فَالسَّفِيْنِ لِي اَظْهَرْتَ وَكَانَ
(۴) وَ لِذَا لِلْخَيْرِ اَنْتَ تَطْلُبُ
صِدْ.. وَزِدْ فِي ذَاوِبَالَا وَعَذَابُ..
وَلِذَا لَا غَيْرُهُ الْعُمَرُ اِذْهَبِ..
اَيْضًا الْكِذْبُ هُوَ مُدَقًّا يَمِيْنُ
غَفْلَةً.. وَالنَّوْمَ كِذْبًا قَدْ بَدَا..
هُوَ دَوَّارٌ وَمَوْتُ وَامْتِحَانُ
لِي لِكَيِّ مِنْ اُخَيْرَ بِي تَذْهَبُ

- (۱) رو مکس می گیر تا تانی هلا
(۲) ور بخوانی تو بسوی انگین
(۳) تو مرا بیدار کردی خواب بود
(۴) تو مرا در خیر زان میخواندی
سوی دوعی زن مکسهارا صلا (۱)
هم دروغ و دوع باشد ان یقین
تو نمودی کشتی ان گرداب بود
تامرا از خیر بهتر رانندی

(۱) هلا کلمه تنبه است یعنی آگاه باش و صلا بفتح آواز دادن برای طعام خوردن -



فی بیان خلاص اللص باعطاء ذاك الشخص لصاحب البيت

صوتاً وفوت اللص وخلاصه وكان صاحب البيت أتی قریباً منه لیمسكه

- (۱) ذَا حَكِي شَخْصًا إِلَى لِصٍّ نَظَرَ جَاءَ فِي الْبَيْتِ .. فَلَمَّا الْلِصُّ فَرَّ
- (۲) خَلْفَهُ عَدُوَيْنِ أَوْ أَكْثَرَ قَدْ رَكَضَ حَتَّى بَدَأَ الْجُهْدَ وَجَدَ
- وَرَمَى فِي الْعَرِيقِ مِنْهُ التَّعْبَا وَلَهُ أَعْيَى وَزَادَ نَصْبَا
- (۳) وَبِتِلْكَ الْحَمَلَةِ إِذْ قَرَّبَا مِنْهُ .. وَاللِّصُّ أَزِيدَ تَعْبَا ..
- كَبِيٍّ إِلَيْهِ يَصِلُ فَوْرًا يَشِبُّ وَلَهُ يُمْسِكُ مِثْلَ مَا حَسِبُ
- (۴) لَهُ لِصٌّ آخَرٌ صَاحَ تَعَالَى لِيَتَرَى الْآيَاتِ مِنْ هَذَا الْوَبَالِ

فوت شدن دزد با آواز دادن آن شخصی صاحبخانه را که نزدیک آمده

بود که دزد را دریابد و بگیرد

- (۱) این بدان ماند که شخصی دزد دید در وثاق اندر بی او می دوید (۱)
- (۲) تا دوسه میدان دوید اندر پیش تا درافکنند از تعب اندر خویش
- (۳) اندر آن حمله که نزدیک آمدش تا بدو اندر جهد دریابدش
- (۴) دزد دیگر بانگ کردش که بیا تا به بینی این علامات بلا

(۱) یعنی بیدار کردن ابلیس معاویه را برای نماز و بازداشتن از سوز و نیاز بدان می ماند که شخصی درخانه خود دزدی دید چون دربی وی دوید و باو رسید دزد دیگر بروی بانگ زد که جوان مرد از این طرف بازگرد تا او را از گرفتن دزد مانع آید.

- (۱) اِتِّ سَرْعَانْ وَعَدْ يَا مَنْ غَدَا
لِتَرَى الْحَالْ هُنَا صَعْبًا كَثِيرًا
رَجَلُ الشُّغْلِ وَبِالْجِدِّ بَدَا
وَجَلِيلُ الْأَثَرِ جِدًّا خَطِيرًا..
- (۲) صَاحِبُ الْبَيْتِ لَذَا إِذْ سَمِعَا
قَالَ مَعَ نَفْسِهِ ذَا مَنْ سَرَقَا
عَادَ حَيْرَانٍ لِمَا قَدْ وَقَعَا
لِلْثِيَابِ افْرَضَهُ مَاتَ فَرَقَا
(۳) قَالَ أَيْضًا فَعَسَى ذَاكَ الْمَحَلْ
لَوْ أَنَا لَا أَرْجِعُ فِي عَجَلِ
يُوجَدُ لِي.. لِي يَأْتِي الْخَلَلُ..
لِي جَاءَ.. صِرْتُ قَيْدَ الْفَشْلِ..
يَدُهُ مَا شَأْنُهُ فِيهِمْ صَنَعُ
مَا تَكُونُ مَا هِيَ لِي عَائِدُهُ
(۴) وَعَلَى زَوْجِي وَالْوَلَدِ وَضَعُ
يُوثَاقِ اللَّصِ ذَا مَا الْفَائِدَةُ
لِي رَامَ أَنَا رَهْنُ النَّدَمِ
(۵) إِنَّ هَذَا الْمُسْلِمَ مِنْ كَرَمِ

- (۱) زود باش و باز گرد ای مرد کار
(۲) چون شنید این مرد گشت اندیشناک
(۳) گفت شاید کان طرف دزدی بود
(۴) برزن و فرزند من دستی زند
(۵) این مسلمان از کرم میخواندم
تا به بینی حال اینجا زار زار
گفت باخود کشته گیر این جامه چاک (۱)
گر نکردم زود او بر من رود
بستن این دزد سودم کی کند
گر نکردم زود پیش آید ندم

(۱) اشاره بهمان دزد است که نزدیک بود او را بگیرد یعنی ان را کشته فرض کن زیرا که رفتن بسوی آن آواز دهنده و کشتن دزد دیگر ازان ضروری تر است -

حُبِّ هَذَا الطَّيِّبِ فِي عَجَلٍ
ثَانِيًا .. مِمَّا عَرَاهُ لَا يَفِيقُ ..
مِنْ يَدِ مَنْ وَالصِّيَّاحُ وَالْحَذَرُ
كَانَ لِلصِّ الْمَحَلِّ ذَا عَبْرٍ
هُوَ كَانَ قَائِدًا بِالْأُجْرَةِ
خَلْفَهُ سِرٌّ مُسْرِعًا مَا أَنْ قَدَرْتُ
كَانَ كَالدِّيُوثِ فِي مَكْرٍ وَفَنٍ
قَائِلٌ .. فَالْحَزَنُ لَمْ يَبِا ..
مَا سِكَأ .. نِلْتُ مُرَادِي وَالْمُنَى ..
لَهُ كَمْ آسَفَاتٍ مَا مَسَكْتُ
آدَمِيًّا خِلْمَتِكَ زِدْتُ عَنَا

(۱) لَوْ تَرَكْتُ الرَّجْعَةَ فِي أَمَلٍ
تَرَكَ اللَّصَّ وَعَادَ فِي الطَّرِيقِ
(۲) قَالَ يَا خَلِيَّ مَا الْحَالُ الضَّجَرُ
(۳) قَالَ فَانْظُرْ ذَا مِنْ الرَّجُلِ الْأَثَرُ
ذَلِكَ اللَّصُّ الَّذِي لِلْمَرْأَةِ
(۴) فَعَلَى ذَا الْأَثَرِ وَالنَّقْشِ أَنْتُ
هَذِهِ آيَةُ رَجُلٍ اللَّصِّ مِنْ
(۵) قَالَ يَا أَبَلَهُ مَا أَنْتَ لِيَا
آخِرَ الْأَمْرِ لَهُ كُنْتُ أَنَا
(۶) أَنَا مِنْ تَصَوُّبِكَ كُنْتُ تَرَكْتُ
أَنْتَ مِنْ مِثْلِ الْحِمَارِ وَأَنَا

دزد را بگذاشت باز آمد براه
این فغان و بانگ تو از دست کیست
کاین طرف رفتست دزد زن بمزد
در پی او رو بدین نقش و نشان
من گرفته بودم آخر آن دزد را
من تو خرا را آدمی پنداشتم

(۱) بر امید شفقت ان نیک خواه
(۲) گفت ای یار نکو احوال چیست
(۳) گفت اینک این نشان پای دزد
(۴) یک نشان پای دزد قلنبان
(۵) گفت ای ابله چه میگوئی مرا
(۶) دزد را از بانگ تو بگذاشتم

- (۱) قَالَ مَا التَّمَوِيَّةُ هَذَا وَالْأَثَرُ
يَا فَلَانُ الْهَجْرَ قُلْتَ وَالْكَدْرُ
أَنَا لِلْمَوَاقِعِ أَدْرَكْتُ فَمَا
آيَةٌ وَالنَّقْشُ خَلٌّ لَهُمَا
(۲) قَالَ فَلَا آيَةَ لِلْحَقِّ أَنَا
لَكَ أُعْطِيَ لَا تَكْ رَهْنُ الْعَنَا
أَنَا بِالْمَوَاقِعِ أَدْرِي وَلَهُ
هَذِهِ الْآيَةُ لَا تَشْتَبِهْ
(۳) قَالَ أَنْتَ سَارِقٌ أَوْ أَبْلَهٌ
أَنْتَ بَلْ لِصٌّ .. لَهُ كَمْ تَشَبَهْ ..
وَبِذِي الْحَالَةِ تَدْرِي وَالْخَبْرُ
تَعْلَمُ مَا مِنْهُ غَابَ وَحَضَرَ
(۴) قَدْ سَحَبْتُ خَصْمِي مِنْ شَعْرِهِ
أَنَا .. أَخْشَى مِنْ وَخِيمِ أَمْرِهِ ..
أَنْتَ أَطْلَقْتَ لَهُ قُلْتَ تَعَالِ
آيَةُ الرَّجُلِ لَهُ أَنْظُرْ وَالنِّعَالُ
(۵) عَنْ جِهَاتٍ قُلْتَ أَنْتَ وَالْجِهَاتُ
أَنَا مِنْهَا قَدْ خَرَجْتُ فِي الْحَيَاتِ
فِي الْوِصَالِ أَيْنَ تَأْتِي الْبَيِّنَاتُ
وَيْكَ وَالْآيَاتُ حِينًا وَالْإِسْمَاتُ (۱)

(۱) نسخه ثانیة - والصفات

- (۱) این چه ژاژ است و چه هرزه ای فلان
من حقیقت یافتم چه بود نشان
(۲) گفت من از حق نشانت میدهم
این نشانت کز حقیقت آگهم
(۳) گفت طراری تو خود یا ابلهی
بلکه تو دزدی وزین دزد آگهی
(۴) خصم خود را میکشیدم موکشان
تو رهانیدی ورا کاینک نشان
(۵) تو جهت گو من بروم از جهات
در وصال آیات کو یا بینات (۱)

(۱) مراد از جهت استدلال است و جهت در این مورد معلل وجه است که بمعنای دلیل باشد یعنی تو در بند استدلال هستی و من از این بند رهیدم برای اینکه در وصال نیازمندی بآیات و بینات نمی باشد زیرا پس از وصول بمطلوب طلب دلیل بی سود خواهد بود -

- (١) نَظَرَ الْمَرءُ اللَّذِي عَنْهُ الْوَصْفَاتُ حَجَبَتْ لِلْمُصْنَعِ فِي كُلِّ الْجِهَاتِ^(١)
وَالَّذِي قَدْ ضَيَّعَ الذَّاتَ نَظَرَ لِلْوَصْفَاتِ .. وَ بِهَا اَزْدَادَ نَظَرُ..
(٢) حَيْثُ كَانَ الْوَاصِلُونَ يَا وَلَدَ غَرِقُوا فِي الذَّاتِ لِلْحَيِّ الْأَحَدِ
فَمَتَى هُمْ فِي الْوَصْفَاتِ نَظَرُوا لَهُ غَيْرَ ذَاتِهِ مَا بَصَرُوا
(٣) إِذْ يَقَعُ النَّهْرُ مِنْكَ الرَّأْسُ كَانَ فَيَلَوْنِ الْمَاءِ فِي أَيِّ زَمَانٍ
وَقَعَ مِنْكَ عَلَيْهِ النَّظَرُ ..أَوْ بِهِ فِي حَالِهِ تَعْتَبِرُ..

(١) كانه يقول التجليات متنوعات تجلی الذات وتجلی الصفات وتجلی الافعال فالقاطن فی تجلی الافعال محروم من تجلی الصفات والذات کذا الواصل لتجلی الصفات محروم من تجلی الذات مثلا اللذی هو فی مرتبة الافعال لا یرى غیر المصنوع والمقدور والمرزوق من الصانع والقادر والرازق واما اللذی هو فی مرتبة الصفات هو اللذی یرى الصفات قائمة بالذات ویشاهدها من وجهه عین ومن وجهه غیر فیقال له عالم وعارف ولا یقال له واصل ومستغرق ولهذا یقول (واصلان چون غرق ذاتند ای پسر)

- (١) صنع بیند مرد محجوب از صفات در صفات آنست کو گم کرد ذات (١)
(٢) واصلان چون غرق ذاتند ای پسر کی کنند اندر صفات او نظر
(٣) چونکه اندر قعر جو باشد سرت کی برنگ آب باشد منظر

(١) یعنی شخصی که از صفات محجوب است صنع می بیند یعنی در مشاهده افعال است و شخصی که ذات را گم کرده از ذات محجوب میباشد و در مشاهده صفات است برای تفصیل بصفحه ١٧٤ و ١٧٥ ج ٢ شرح بحر العلوم نیز رجوع شود -

- (١) لَوْ يَلُونِ الْمَاءِ أَنْتَ بَعْدَ أَنْ كُنْتَ فِي الْقَعْرِ تَعُودَ مُفْتَتَنٌ (١)
 مِثْلَمَا لِلشَّوْبِ مَرْقُوعًا خَلِقَ تَأْخُذُ تُعْطِي لَكَ الشَّعْرَ الْأَثْقَ
 (٢) لِلْعَوَامِ الطَّاعَةُ الذَّنْبُ أَحْسِبَ لِلْخَوَاصِ وَبِهَا لَا تَرْغَبُ (٢)
 لِلْعَوَامِ الْوَصْلَةُ إِدْرِ الْحِجَابَ لِلْخَوَاصِ وَ لَهُمْ مِثْلُ الْعَذَابِ

- تمثيل -

- (٣) لَوْ وَزِيرًا صَيَّرَ الْمُحْتَسِبُ مَلِكًا .. بَدَلَ مِنْهُ اللَّقْبَا (٣)
 فَلَهُ الْمَلِكُ عَدُوٌّ لَا مُحِبَّ لَهُ فِي الْوَاقِعِ .. وَالْخَصَمَ حَسِبَ ..

(١) ولو انك أتيت الى لون الماء بعد استغراقك في قعره اى بعد وصولك الى الوحدة المطلقة والفناء فى الله اذا رجعت الى عالم الخلق بلا شهود الحق كانك اخذت بلاساً وهو ثياب خشنة مرقمة واعطيت شعراً اى البسة لطيفة وتركت الاصل واخذت الفرع ألم تعلم ان حسنات الابرار سيئات المقربين ولهذا يقول (طاعت عامه كغناه خاصكان) (٢) طاعة عامة الابرار من العبادات والحالات ذنب لخاص الخواص لان العوام يفعلونها مع بقية الوجود والوجود ذنب عند الخواص لا يقاس عليه ذنب لان فيه رائحة الشرك كأنه ترك الاعلى وهو الاصل وتنزل الى الادنى وبعد عن القرب الالهى ولهذا قال اعلم ان وصلة العوام حجاب الخواص ولهذا يمثل بطريق الحكاية فيقول (تمثيل)

(٣) اى كذا الفانى فى الله مع الامر بالمعروف والنهى عن المنكر مع بقية الوجود فاذا نزل الحق الفانى فى الله الى مرتبة الكثرة بعد رصوله للحقيقة و أمر الخلق ونهاهم كالعوام فالحق من وجه عدوه -

- (١) ور برنگ آب باز آئی ز قعر پس پلاسى بستدى دادى تو شعر
 (٢) طاعت عامه كغناه خاصكان وصلت عامه حجاب خاص دان

تمثيل

- (٣) گر وزیرى را کند شه محتسب شه عدو او بود نبود محب

- (۱) ذَا الْوَزِيرِ الذَّنْبِ أَيْضًا عَمَلًا
لَمْ يَكْ بِالْبَيْتِ مِنْ غَيْرِ سَبَبٍ
(۲) قَالَ الَّذِي مِنْ أَوَّلِ مُحْتَسِبًا
فَلَهُ الدَّوْلَةُ كَانَتْ وَالنَّصِيبُ
(۳) إِنْ كَانَ أَعْلَمَ ذَلِكَ مَنْ فِي الْأَوَّلِ
فَقَبِيحٌ فَعَلِهِ كَانَ سَبَبٌ
(۴) إِذْ مِنْ الْأَسْكَفَةِ الْمَلِكُ دَعَاكَ
وَإِلَى إِسْكَفَةٍ قَدْ فُتِحَتْ
(۵) فَيَقِينًا إِدْرِ بِالذَّنْبِ لَكَ
وَمِنْ الْجَهْلِ الَّذِي مِنْكَ سَبَقَ
- فَلَهُ التَّغْيِيرُ ذَا لَوْ حَصَلًا
بَلْ لِدُنْبٍ وَفَقَهُ الْبُعْدُ وَجَبَ
كَانَ .. فِيهِ زَمَنًا قَدْ لُقَبَا ..
مُنْذُ بَدْءٍ .. وَ لَهُ مِثْلُ الْحَبِيبِ ..
بِالْوَزِيرِ كَانَ كُلُّ الرَّجُلِ
جَعَلِهِ مُحْتَسِبًا .. قُلْ لَقَبْ ..
لِلْأَمَامِ .. عِنْدَهُ لُطْفًا رَعَاكَ ..
أَبْعَدَ .. أَيْضًا جَزَاءً صَلَحَتْ ..
أَنْتَ جِئْتَ وَ ظَلَمْتَ نَفْسَكَ
جِئْتَ بِالْجَبْرِ .. وَمَا فَيْكَ التَّحَقُّقِ ..

- (۱) هم گناهی کرده باشد ان وزیر
(۲) زانکه اول محتسب بودخود ورا
(۳) لیک کان اول وزیر و شه بدست
(۴) چون ترا شه ز آستانه پیش خواند
(۵) تو یقین می دان که جرمی کرده
- بی سبب نبود تغیر ناگزیر
بخت و روزی ان بدست از ابتدا
محتسب کردن سبب فعل بدست
باز سوی آستانه باز راند
جبر را از جهل پیش آورده (۱)

- (١) أَنْ لِي الْقِسْمَةُ وَالرِّزْقُ أَنَا هَذِهِ الْمَجْبُورَ كُنْتُ فِي الدُّنَا
فَيُقَالُ الدَّوْلَةُ هَذِي لَكَ لَمْ كَانَتْ أَوَّلًا فِي يَدِكَ (١)
(٢) أَنْتَ مِنْ جَهْلٍ بِكَ قِسْمَتَكَ قَدْ قَطَعْتَ عَامِدًا فِي يَدِكَ
وَاللَّبِيبُ الْأَهْلُ فِي قِسْمَتِهِ زَادَ أَضْعَافًا وَفِي دَوْلَتِهِ

فی بیان قصه المنافقین وبنائهم لمسجد الضرار

- (٣) فَمِثَالٌ آخَرَ فِي الْأَعْوِجَاجِ لَكَ .. وَالْحِجَلَةُ آتِي وَاللَّجَاجُ (٢)
هُوَ مِنْ ثَقُلِ الْكِتَابِ لَاقَ أَنْ تَسْمَعَ مِنْهُ الْكَمَالَ وَالسَّنَنَ

(١) جائت کلمه وی فی المصراع الثانی فی نسخه النهج مع الداء المهملة و الیاء التحتية (دی علی وزن می) وقال عنها اسم اول شهر من الشتاء - واسم ثانى يوم من الشهر وعند البعض يقولون دى لاول شهر الخريف و آخره وبهذه المناسبة اراد به أمس وهو اليوم الاول - والمعنى (فهذا التقدير الالهى الاول كان نصيبى وقسمتى وانا مجبور فيقال له فلاى شئى كانت هذه الدولة الدينية أمس بيدك حالة رعايتك للاداب و الطاعات والان ذهبت -

(٢) قال تعالى فى سورة التوبة (واللذين اتخذوا مسجداً ضراراً) اى مضارة لاهل مسجد قباء لانهم بنوه بأمر ابى عاص الراهب ليكون معقلاً لهم يقدم فيه من يأتى من عنده وكان ذهب لىأتى بجنود من قيصر ليقاتل النبى (ص) وتفريقاً للمؤمنين الى آخر الاية -

(١) که مرا روزی و قسمت ان بدست پس چرا وی بودت این دولت بدست

(٢) قسمت خود خود بریدی توز جهل قسمت خود را فزاید مرد اهل

فیه مناقبان ومسجد ضرار ساختن ایشان

(٣) يك مثال ديگر اندر کژروى شايد او از نقل قران بشنوى

- (۱) مِثْلُ ذَا اللَّعْبِ الَّذِي إِعْوَجَّ بِفَرْدٍ
لَعِبَ أَهْلَ الْإِنْفَاقِ وَالْحَيْلِ
(۲) أَنْ لِعِزِّ الدِّينِ دِينَ أَحْمَدٍ
(۳) مِثْلُ ذَا اللَّعْبِ الَّذِي إِعْوَجَّ هُمْ
وَسِوَى مَسْجِدِهِ هُمْ صَنَعُوا
(۴) فَرَشَهُ وَالسَّقْفَ وَالْقُبَّةَ هُمْ
كَانَ تَفْرِيقُ الْجَمَاعَاتِ .. وَمَا
(۵) كَالْجِمَالِ هُمْ جَاءُوا عِنْدَ الرَّسُولِ
(۶) يَا رَسُولَ الْحَقِّ مِنْ لُطْفٍ سَمِيَّ
- وَبَزَوْجٍ .. مَا مِنَ الْمَكْرِ أَعَدَّ ..
مَعَ رَسُولِ اللَّهِ وَالْأَسْمَى الْأَجَلِ
مَسْجِدًا نَبِيٍّ .. قَوِيٍّ الْعَمَدِ ..
لَعِبُوا وَالْمَكْرَ اخْفُوا لَهُمْ
مَسْجِدًا وَالذِّكْرَ فِيهِ وَضَعُوا
قَدْ أَعَدُّوا لَهُ الْكَيْنَ قَصْدُهُمْ
.. بِهِ لِلْإِسْلَامِ مِنْ أَمْرِ سَمِيَّ ..
فِي الْأَمَامِ بِخُضُوعٍ وَذُهُولٍ
نَحْوَ ذَا الْمَسْجِدِ إِتْعَبْ قَدَمَا

- (۱) اینچنین کثربازی درجفت و طاق
(۲) کز برای عز دین احمدی
(۳) اینچنین کثربازی می‌باختند
(۴) فرش و سقف و قبه‌اش آراستند
(۵) نزد پیغمبر بلا به آمدند
(۶) کای رسول حق برای محسنی
- با نبی می‌باختند اهل نفاق
مسجدی سازیم و بود آن مرتدی
مسجدی جز مسجد او می‌ساختند
لیک تفریق جماعت خواستند
همچو اشتر پیش او زانوزدند
سوی آن مسجد قدم رنجه کنی

- (۱) لِمَعُودَ بِكَ مَيِّمُونًا لِكَيَّ
 (۲) مَسْجِدَ شَيْدَ لِيَوْمِ الْوَحْلِ
 وَ لِيَوْمِ وَجَبَ فِيهِ الْحُضُورُ
 (۳) وَ لِأَنَّ فِيهِ الْغَرِيبُ يَجِدُ
 وَ لِأَنَّ فِي الدَّارِ هَذِي الْخِدْمَةُ
 (۴) وَ لِأَنَّ فِيهِ الشِّعَارُ وَالْأَثَرُ
 إِذْ مَعَ الْأَحْبَابِ مَا مَرَّ يَطِيبُ
 (۵) سَاعَةً ذَاكَ الْمَحَلَّ شَرِيفًا
 (۶) فَعَلَى الْأَصْحَابِ وَالْمَسْجِدِ حِينَ
 نَحْنُ لَيْلَ أَنْتَ قُرْصُ الْقَمَرِ
- إِسْمُكَ لِلْحَشْرِ يَبْقَى فِيهِ حَيٌّ
 وَ لِيَوْمِ .. الْغَيْمِ خَوْفَ الْفَشْلِ ..
 وَ لَوْ قَتِ الصَّبْرُ .. أَوْ بِاقِي الْأُمُورِ ..
 خَيْرًا الْأَمْنُ .. مِنْهُ يَرِدُ ..
 تَكْثُرُ جَدًّا .. وَ تَأْتِي الصَّفْوَةُ ..
 يَكْثُرُ جَدًّا .. وَ يُمْلَى بِالظَّفَرِ ..
 لَكَ مِنْ شُغْلٍ .. وَيَفْدُو كَالْحَبِيبِ ..
 وَ لَنَا زَكِيٌّ زَمَانًا عَرِيفًا
 أَحْسَنَ أَقْبَلَهُ بِتَشْرِيفِ ثَمِينٍ
 نَفْسًا شُعْ عَلَيْنَا وَاحْضِرِ

تا قیامت تازه بادا نام تو
 مسجد روز ضرورت وقت صبر
 تا فراوان گردد این خدمت سرا
 زانکه با یاران شود خوش کار مر
 تزکیه ما کن زمان تعریف ده
 تو مهی ما شب دمی با ما بساز

(۱) تا مبارک گردد از اقدام تو
 (۲) مسجد روز گل است و روز ابر
 (۳) تا غریبی یابد آنجا خیر و جا
 (۴) تا شعار دین شود بسیار و پر
 (۵) ساعتی ان جایکه تشریف ده
 (۶) مسجد و اصحاب مسجدرا نواز

- (۱) لَيَصِيرَ اللَّيْلُ كَلَّاءًا كَالنَّهَارِ
 أَنْتَ يَا مَنْ قَدْ غَدَا مِنْهُ الْجَمَالُ
 (۲) أَسَفًا هَذَا الْكَلَامُ مِنْهُمْ
 فَمَرَامُ النَّفَرِ هَذَا حَصَلُ
 (۳) وَإِذَا اللَّطْفُ بِلَا رُوحٍ وَقَلْبُ
 يَا أَحِبَّاءَ كَعِثِلِ الْخُضْرَةِ
 (۴) أَنْتَ مِنْ بَعْدِ لَهَا أَنْظُرْ وَاغْدُرْ
 لَا يُلِيقُ لَكَ بَتًّا يَا وَلَدُ
 (۵) فَتَقِظْ نَحْوَ لُطْفٍ مَنْ هُمْ
 لَا تَرَحْ فَهُوَ كَجِسْرِ لِلْمَخْرَابِ
- بِالْجَمَالِ لَكَ حُسْنًا وَاعْتِبَارُ
 شَمْسِ رُوحٍ .. كَمْ سَمِيَ مِنْهَا الْجَلَالُ ..
 لَوْ مِنْ الْقَلْبِ يَبِينُ لَهُمْ
 وَلَهُمْ نَالُوا الرَّجَاءَ وَالْأَمَلَ
 فِي اللِّسَانِ وَرَدَ وَاللَّفْظَ حَبْ
 فِي الْوُطَيْسِ .. وَجَمِيلِ النُّضْرَةِ ..
 أَكَلَهَا وَالشَّمَّ دَعُ وَاخْتَبِرْ
 فَهُوَ فِي الْوَاقِعِ غَمٌّ وَنَكْدُ
 مِنْ وَفَاءٍ أَبَدًا مَا لَهُمْ
 عَادَ فَاسْمَعْ حَسَنًا هَذَا الْخِطَابُ

ای جمالت آفتاب جانفروز
 تا مراد ان نفر حاصل شدی
 همچو سبزه تون بود ای دوستان
 خوردن و بورا نشاید ای پسر
 کان پل ویران شود نیکو شنو

(۱) تا شود شب از جمالت جمله روز
 (۲) ای دروغا کان سخن از دل بدی
 (۳) لطف کاید بی دل و جان در زبان
 (۴) هم ز دورش بنگرد اندر گذر
 (۵) سوی لطف بی و فایان هین مرو

- (۱) لَوْ عَلَيَّهِ الْجَاهِلُ حِينًا وَضَعُ
هَدِمَ ذَا الْجِسْرِ كَلًّا وَالْقَدَمَ
(۲) اَيْنَمَا يُكْسِرُ جَيْشٌ وَمَصَافٌ
أَوْ هُمْ بِالْوَصْفِ مِمَّنْ خَنِثُوا
(۳) بِالسِّلَاحِ يَأْتِي لِلصَّفِّ الرَّجَالُ
وَضَعُوا الْقَلْبَ عَلَيْهِ وَالرَّفِيقُ
(۴) فَإِذَا مَا الْقَتْلَ وَالضَّرْبَ نَظَرُ
وَالْفَرَارُ لَهُ مِنْكَ الظَّهَرُ قَدْ
(۵) ذَا الْكَلَامُ مُسَهَّبٌ زَادَ كَثِيرُ
- قَدَمًا لَمْ يَدْرِ مَا مِنْهُ يَقَعُ
كُسِرَ.. صَارَ الْخَرَابَ وَالْعَدَمَ..
فَمِنْ اثْنَيْنِ أَوْ يَزِيدُونَ ضِعَافُ
..وَمِنَ الْعَارِ لَهُمْ مَا اكْتَرَثُوا..
أَشْبَهَ.. عَبَى لِحَرْبٍ وَقِتَالٍ..
لَهُمْ فِي الْعَارِ عَدُوًّا وَالصَّدِيقُ
وَحْهَهُ خَوْفًا أَدَارَ وَنَفَرُ
كُسِرَ..وَالْخَوْفَ وَالرُّعْبَ أَعَدُ..
مَا هُوَ الْمَقْصُودُ قَدْ صَارَ سَتِيرُ

- (۱) گر قدم را جاهلی بروی زند
(۲) هر کجا لشکر شکسته میشود
(۳) در صف آید با سلاح و مردوار
(۴) رو بگرداند چو ببند زخم را
(۵) این دراز است و فراوان می شود
- بشکند پل وان قدم را بشکند
از دوسه سست و منخن می بود
دل برو بنهند کاینک یار غار
رفتن او بشکند پشت ترا
وانچه مقصودست پنهان میشود

فی بیان خداع المنافقین لرسول الله (ص) لیذهبوا به

الی مسجد الضرار

- (۱) لِرَسُولِ الْحَقِّ كَمْ مِنْ ذِي الْحِيلِ قَرَأُوا.. وَالْمَكْرَ أَخَفُوا وَالِدَغْلَ..
وَمِنْ الْمَكْرِ وَأَنْوَاعِ الْخِدَاعِ نَحْوَهُ سَاقُوا بِشَوْقٍ وَالتِّياعِ
(۲) ذَا الرُّسُولِ صَاحِبِ الرَّحْمِ وَمَنْ خُلِقَهُ جُودٌ وَلُطْفٌ وَمِنْ
لَهُمْ مَا قَدَّمَ غَيْرَ ابْتِسَامٍ وَبَلَى أَوْ نَعَمْ عِنْدَ الْكَلَامِ
(۳) سَعَى ذَاكَ الْجَمْعِ كُلَّ شَكْرًا وَلَهُ لَمْ يَنْسَ دَوْمًا ذَكَرًا
بِالْجَوَابِ الْقَاصِدِينَ فَرَحًا وَعَنِ الْمَكْرِ لَمْ مَا صَرَحًا
(۴) وَأَمَامَ وَجْهِهِ الْمَكْرُ ظَهَرَ وَاحِدًا فِي وَاحِدٍ مِثْلَ الشَّعْرِ
فِي الْحَلِيبِ وَقَعَ.. بَانَ لَهُ.. كُلُّ مَا ظَنُّوا لَهُ يَشْتَبَهُ..

فریقین منافقان پیغمبر (ص) نامسجد ضرار برند

- (۱) بر رسول حق فسونها خواندند رخش و دستان حیل می رانندند
(۲) ان رسول مهربان و رحم کیش جز تبسم جز بلی ناورد پیش
(۳) شکرهای ان جماعت یاد کرد در أجابت قاصدان را شاد کرد
(۴) می نمود ان مکر ایشان پیش او يك به يك زانسان که اندر شیر مو

- (۱) ذَا اللَّطِيفِ الطَّيِّبِ عَنْ ذَا الشَّعَرِ
وَالْحَلِيبِ حَسَنَ ذَاكَ الظَّرِيفِ
(۲) أَلْفَ أَلْفِ شَعْرَةٍ مِنْ مَكْرِهِمْ
نَظَرَ وَالْعَيْنَ فِي ذَاكَ النَّفْسِ
(۳) صَدَقَ بَحْرُ السَّخَا ذَا فِي الدُّنَا
(۴) أَنَا جَنْبَ النَّارِ كَمْ شَبَّتْ لَهَبُ
(۵) أَنْتُمْ مِثْلَ الْفَرَاشِ نَحْوَهَا
وَالْيَدَانِ لِي مَعًا قَدْ مَنَعَا
- قَدْ تَعَامَى .. لَهُ مَا أَبْدَى النَّظَرُ ..
مِنْ صَفَافٍ فِيهِ وَمِنْ ظَنِّ طَرِيفِ
وَضَجِيجِ وَ جَمِيعِ أَمْرِهِمْ
نَوْمَ عَنْهُ وَأَخْفَى مَا أَحْسَنُ
أَنْ عَلَيْكُمْ أَشَقُّ مِنْكُمْ أَنَا
قَدْ جَلَسْتُ .. وَلَكُمْ سَاءَتْ غَضَبُ .. (۱)
قَدْ رَكَضْتُمْ .. مَا خَشِيتُمْ وَقَدَّهَا ..
لِلْفَرَاشِ .. وَ عَلَيْكُمْ فَزَعَا ..

(۱) اشاره الى الحديث النبوی - مثلی کمتل رجل استوقد ناراً فلما أضاءت ما حولها وقع الفراش فيها وصار يحجزهن فيتعجمن فانا احجزكم وانتم تعجمون

- (۱) موی را نادیده میکرد ان لطیف
(۲) صد هزاران موی مکر و دمدمه
(۳) راست میفرمود آن بحر کرم
(۴) من نشسته بر کنار آتشی
(۵) همچو پروانه شما آن سو دوان
- شیر را شاباش میگفت آن ظریف
چشم خوابانید آن دم از همه
بر شما من از شما مشفق ترم (۱)
با فروغ و شعله بس ناخوشی
هر دو دست من شده پروانه ران

(۱) اشاره است بحديث نبوی : أَنَا بِالْمُؤْمِنِينَ أَوْلَى مِنْ أَنْفُسِهِمْ أَنْ تُوْفَى أَحَدٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فَتَرْكَ دِينًا فَعَمِلَى قِضَاءً وَمَنْ تَرَكَ مَا لَا فَاوْرِتَهُ -

- (۱) حَيْثُ قَدْ قَرَّ بَانَ يَمْضِي الرُّسُولُ
صَرَخَتْ لِلْعَوْلِ لَا تَسْمَعُ أَبَدُ
- (۲) ذَا الْخَيْبِثُونَ بِمَكْرٍ وَحِيلٍ
- (۳) كَانَ مَعْكَوساً وَمَا غَيْرَ السَّوَادِ
وَمَتَّى كَانُوا النَّصَارَى وَالْيَهُودَ
- (۴) فَوْقَ جِسْرِ سَقَرٍ هُمْ صَنَعُوا
مَعَ رَبِّ الْعِزَّةِ نَرَدَ الدَّغْلَ
- (۵) قَصْدُهُمْ تَفْرِيقُ أَصْحَابِ الرُّسُولِ
- (۶) هَلْ يَكُونُ عَارِفاً بَلْ ذَا لِأَنَّ
لِهَذَا يَأْتُونَ فِيهِ فَالْيَهُودَ
- غَيْرَةَ الْحَقِّ أَبَتْ مِنْ ذَا الْقَبُولِ
مِنْ.. مَقَالٍ هَبْهُ بَانَ بِرَشْدِ..
- قَدَّاتُوا وَالْكَلَّ عِلْماً وَعَمَلٍ
لِلْجُودِ قَصْدُهُمْ بَثُّ الْقَسَادِ
- طَلَبُوا لِلْمَدِينِ خَيْرًا وَسَعُودَ
مَسْجِدًا.. لِلْمَكْرِ فِيهِ اجْتَمَعُوا..
- لَعِبُوا.. مَا رَبِحُوا غَيْرَ الْفَشْلِ..
- وَلِفَضْلِ الْحَقِّ كُلُّ ذِي فَضُولٍ
لِلْيَهُودِ هُمْ مِنَ الشَّامِ عَلَنَ
- وَعَظَّهُ حَبُوءًا.. رَأَوْا فِيهِ السُّعُودَ..

غیرت حق بانگ زد مشنو زغول
جمله مقلوبست آنچه آورده اند
خیر دین کی جست ترسا و جهود
با خدا نرد دغل می باختند
فضل حق را کی شناسد هر فضول
که بو عظ آن جهودان سرخوشند

(۱) چون بران شد تاروان گردد رسول
(۲) کین خبیثان مکرو حیلت کرده اند
(۳) قصد ایشان جز سیه روئی نبود
(۴) مسجدی بر جسر دوزخ ساختند
(د) قصدشان تفریق اصحاب رسول
(۶) تا جهودی را ز شام اینجا کشند

- (۱) فَنَعَمْ قَالَ النَّبِيُّ غَيْرَ أَنْ
 (۲) نَقْصِدُ مِنْ سَفَرِي لَمَّا أَنَا
 لَكُمْ آتِي عَلَى الْفَوْرِ عَجَلُ
 (۳) لَهُمْ رَدٌّ وَ الْغَزْوُ ذَهَبَ
 نَوْعَ نَرْدٍ مِنْ خِدَاعٍ وَ حَيْلُ
 (۴) إِذْ أَتَى مِنْ غَزْوِهِ الْكُلُّ اجْتَمَعَ
 طَالَبُوا الْوَعْدَ الَّذِي مِنْهُ سَبَقُ
 (۵) يَا رَسُولَ رَبِّهِ قَالَ أَظْهَرَ
 لَوْ تَكُونُ الْحَرْبُ مِنْهُمْ وَ الْقِتَالُ
 (۶) قَالَ يَا قَوْمُ اسْكُتُوا حَتَّى أَنَا
- فِي الطَّرِيقِ نَحْنُ وَ الْغَزْوُ زَمَنُ
 ارْجِعُ الْمَسْجِدَ هَذَا وَ الْبِنَا
 .. قَصْدَكُمْ تَلْقُرَن مِّنِّي وَ الْأَمَلُ ..
 مَعَ أَهْلِ الْخُدْعِ وَفَقَ مَا وَجَبَ
 لِعَبٍّ .. وَافَقَ قَوْلًا لَا عَمَلُ ..
 عِنْدَهُ أَيْضًا بِوَجْدٍ وَ وَلَعُ
 .. وَ إِلَى اسْتِنْجَازِهِ الْكُلُّ اسْتَبَقَ ..
 مَكْرَهُمْ أَنْتَ لَهُمْ وَ اعْتَذِرِ
 قُلْ لَهَا كُونِي وَ لَا تَخْشَى الْجِدَالَ
 لَكُمْ الْأَسْرَارَ كَلَّا عَلْنَا

بر سر راهم و بر عزم غزا

سوی آن مسجد روان کردم روان

بادغایان از دغا نردی بیباخت

طالب آن وعده ماضی شدند

عذر آور جنگ باشد باش گو

تا نگویم رازها تن تن زنید

(۱) گفت پیغمبر که آری لیک ما

(۲) زین سفر چون باز کردم ان کهمان

(۳) دفعشان گفت و بسوی غزو ساخت

(۴) چون پیامد از غزا باز آمدند

(۵) گفت حقش کی پیمبر فاش گو

(۶) گفت ای قوم دغل خامش کنید

- (۱) لَا أُبَيِّنُ إِنَّ ذَا الْقَوْلِ لَكُمْ
أَنَا لَا آتِي دَعْوَتِي أَنْصَرِفُوا
(۲) هُوَ مِنْ أَسْرَارِهِمْ لَمَّا أَبَانَ
(۳) قُبِحَ الْحَالُ لَهُمْ مَنْ قَصَصُوا
رَجَعَ عَنْهُ وَحَاشَا اللَّهَ قَالَ
(۴) كُلُّ شَخْصٍ نَافِقٍ فِي مَصْحَفٍ
بِهِ جَاءَ لِلرَّسُولِ مَكْرَهُ
(۵) جَاءَ لِلْإِيمَانِ فَأَلَا إِيْمَانٌ قَدْ
كَانَتْ الْإِيمَانُ لِلْعُوجِ الَّذِينَ
- بَاطِنًا سَاءَ كَثِيرًا نَحْوَكُمْ (۱)
بَتَّةً .. فَالْقَصْدَ مِنْكُمْ أَعْرِفُ..
عِدَّةَ آيَاتٍ فِي الْنَادِي عِيَانُ
فِي الزَّمَانِ ذَاكَ مِمَّا وَجَدَا
دَائِمًا مَا كَانَ ذَا مِنَّا بِحَالٍ
تَحْتَ إِبِطٍ لَهُ صَارَ الْمُصْطَفَى
أَبْطَنَ وَالْخُدَعِ أَخْفَى أَمْرُهُ
كَانَتْ الْجَنَّةُ وَالْإِسْتِرَاعُ
مَكْرُوا السُّنَّةَ وَالْشَّرْعَ الْمِيمِينَ

(۱) نسخه ثانیة - فلتسكنوا -

- (۱) گفت تان بس بد درون و دشمنید
(۲) چون نشانه چند از اسرارشان
(۳) قاصدان زو بازگشتند ان زمان
(۴) هر منافق مصحفی زیر بغل
(۵) بهر سوگندان که ایمان جنت است
- من نخواهم آمد از من بگذرید
در میان آورد بد شد کارشان
حاش لله حاش لله دم زنان
سوی پیغمبر بیاورد از دغل
زانکه سوگندان کثران راست است (۱)

(۲) اشاره بآیه واقعه در سوره مجادله است : اتخذوا ایمانهم جنة فصدوا عن سبيل

الله فلهم عذاب مهين -

- (۱) حَيْثُ لِلْمَرْءِ الَّذِي اَعَوْجَّ الْوَفَا
كُلَّ اَنْ يَنْقُضُ مِنْهُ الْيَمِينَ
(۲) فَلَا يَمَانِ اللَّادُونَ صَدَقُوا
اِذْ لَهُمْ عَيْنَانِ ضَاءَا نَظَرَا
(۳) فَمِنْ الْحُمَقِ غَدَا نَقَضُ الْعُهُودِ
(۴) فَالرَّسُولُ قَالَ فَالْحِلْفُ لَكُمْ
اَوْ اَنَا صَدَقْتُ حِلْفَ اللَّهِ جَلِ
(۵) ثُمَّ اَيْضًا كَرَّرَ الْقَوْمُ الْيَمِينَ
مِنْهُمْ وَالْمَهْرُ لِلْمَصُومِ عَلَى
(۶) اَنْ يَحِقَّ ذَا الْكَلَامِ الطَّاهِرِ
فَبِنَاءُ الْمَسْجِدِ لِلَّهِ كَانَ
- لَمْ يَكْ فِي الدِّينِ مَا اَنْ حَلِفَا
دَائِمًا .. بِالْحِنْتِ لِلْحِلْفِ يَدِينُ ..
مَا لَهُمْ مِنْ حَاجَةٍ هُمْ وَتَقُوا
مَا عَنِ الْغَيْرِ مُدَامًا سَتِرَا
وَالْمَوَاطِقِ وَأَنْوَاعُ الْجُحُودِ
رَاقَ اَنْ صَدَقْتُ أَقْفُوا قَوْلَكُمْ
.. فِي الْكِتَابِ وَ بِهِ الْوَحْيُ نَزَلَ ..
لَهُمْ وَالْمُصْحَفُ قَيْدَ الْيَمِينِ
شَفَتِيهِمْ .. لَهُمْ الصَّوْتُ عَلَا ..
وَالصَّحِيحُ الْمُسْتَقِيمُ الْبَاهِرِ
مَا بِهِ غِشٌّ .. يَسِرُّ أَوْ عِيَانُ ..

هر زمانی بشکند سوگند را
زانکه ایشان را دو چشم روشنی است
حفظ ایمان و وفا کار تقی است
راست گیرم یا که سوگند خدا
مصحف اندر دست و بر لب مهر صوم
کین بنای مسجد از بهر خداست

(۱) چون ندارد مرد کژ در دین وفا
(۲) راستان را حاجت سوگند نیست
(۳) نقض میثاق و عهد از احمق است
(۴) گفت پیغمبر که سوگند شما
(۵) باز سوگند دگر خوردند قوم
(۶) که بحق این کلام پاک راست

- (۱) فَبِذَا الْمَسْجِدِ مَكْرٌ وَحِيلٌ
 مَا لَنَا قَصْدٌ سِوَى ذِكْرِ وَوَرْدٍ
 (۲) فَالْنَّبِيُّ قَالَ قَوْلَ اللَّهِ جَلْ
 (۳) فَعَلَى سَمْعِكُمْ اللَّهُ خَتَمَ
 لَهُ لَا يَسْتَبِقُ حِينًا .. وَلَا
 (۴) ذَا صَرِيحٍ الْقَوْلِ لِلْحَقِّ يَرِدُ
 مِثْلَمَا الصَّافِي مِنْ عَكْرِ وَحِيلِ
 (۵) مِثْلَ مُوسَى مِنْ حَوَالِي الشَّجَرَةِ
 كَانَ قَوْلَ الْحَقِّ لُطْفًا سَمِعَا
- أَبْدَأُ مَا كَانَ .. عُرِيٍّ مِنْ دَغَلٍ ..
 قَوْلُ يَا رَبِّي وَمَا مِنْهُ يَرِدُ
 هُوَ كَالصَّوْتِ إِلَى الْأُذُنِ وَصَلُ
 كَيْ يَقُولِ الْحَقِّ مَا أَنْ قَدْ أَلَمَ
 .. يَعْرِفُ مَا عَرَفَ مِنْهُ الْمَلَأُ ..
 لِي وَرُوحِي لَهُ وَالْقَلْبُ أُعِدَّ
 أَنَا صَفِّيتُ أَصْفِيَهُ عَمَلٌ (۱)
 وَفَقَ مَا الذِّكْرُ الْعَظِيمُ قَرَرَهُ (۲)
 يَا سَعِيدَ الْحِظِّ زِدْتَ وَرَعَا

(۱) نسخه نایه - عجل - (۲) الایه فی سوره القصص فلما أتاها نودی من شاطئی
 الوادی الایمن من الشجرة ان یا موسی انی أنا الله رب العالمین -

- (۱) اندراینجا هیچ مکر و حیلہ نیست
 (۲) گفت پیغمبر که آواز خدا
 (۳) مهر برگوش شما بنهاد حق
 (۴) نک صریح آواز حق می آیدم
 (۵) همچنانکه موسی از سوی درخت
- قصد ما زان صدق و ذکر یاربی است
 میرسد درگوش من همچون صدا
 تا با آواز خدا نارد سبق
 همچو صاف از درد می پالایدم
 بانگ حق بشنید کای مسعود بخت

- (۱) سَمِعَ مِنْهَا أَنَا اللَّهُ وَمَعَ قَوْلِهِ النُّورُ بَيْنُ وَالْمَعِ
 (۲) حَيْثُ أَنْ الْقَسَمَ اللَّهُ قَرَأَ جَنَّةَ تَوْقِي .. وَ تُرْسًا لِلْمَوْتِ ..
 فَتَمَى الْخَصْمُ الْأَلَدُّ لَهُ حِينُ يَضَعُ التُّرْسَ وَلَا يَهْوَى الْيَمِينَ
 (۳) وَ يَتَكَذِّبُ لَهُمْ كَانَ النَّبِيُّ صَرَحَ أَيْضًا وَ بِالْقَوْلِ الْجَلِيِّ
 قَدْ كَذَبْتُمْ أَنْتُمْ يَا مَا كَرُونُ غَيْرَ مَا أَضْمَرْتُمُوهُ تَظْهَرُونَ

فی بیان تفکر واحد من اصحاب الرسول (ص) بالانکار

قائلا فی نفسه لنفسه لاى شئى لم يفعل الرسول الستر

- (۴) قَالَ حَتَّى وَاحِدٌ مِنْ صُحْبِهِ أَنْكَرَ التَّكْذِيبَ ذَا فِي قَلْبِهِ
 (۵) أَنْ شَيْوْخٌ مِثْلُ هَذِي فِي مَشِيبٍ وَ وَقَارٍ جَاذِبِ الرُّوحِ عَجِيبٍ
 لَهُمْ هَذَا النَّبِيُّ يُخْجِلُ كَثْرَةَ وَالْقَوْلِ مِنْهُمْ يُنْكَلُ

- (۱) از درخت آی انا الله می شنید با کلام انوار می آمد پدید
 (۲) چون خدا سوگند را خواند سپر کی نهد اسیر ز کف پیکار گر
 (۳) باز پیغمبر بتکذیب صریح قد کذبتم گفت با ایشان فصیح

اندیشیدن یکی از اصحاب که چرا رسول خدا (ص) ستاری نمی کند

- (۴) تا یکی یاری ز یاران رسول در دلش انکار آمد ان نکول
 (۵) کین چنین پیران با شیب و وقار میکنندشان این پیغمبر شرمسار

- (۱) اَيْنَ رَاحَ الْكَرْمُ اَيْنَ الْحَيَاءِ
مِائَةً آلَافٍ عَيْبٍ تَسْتُرُ
- (۲) ثُمَّ بَعْدُ اسْتَغْفَرَ عَمَّا وَقَعَ
كَيْ يَهْذَأَ الْأَعْتِرَاضُ لَا يَصِيرُ
- (۳) غَيْرَ أَنَّ النَّقْشَ ذَاكَ مَنْ غَدَا
وَقَبِيحُ الْحُبِّ أَنَا مَا ذَهَبَ
- (۴) شَوْمُ حُبِّ الْمَاكِرِينَ ذِي النِّفَاقِ
مِثْلَهُمْ صَيْرَ عَاقًا وَقَبِيحُ
- (۵) ثُمَّ أَيْضًا قَدْ بَكَى قَالَ أَيَا
لَا تَدْعُ أَنَا عَلَى الْكُفْرِ مُصِرُ
- (۶) لَيْسَ قَلْبِي فِي يَدِي مِثْلَ الْبَصْرِ
أَوْ غَدَا فِي يَدِي الْقَلْبُ غَضَبُ
- اَيْنَ مِنْهُ السِّتْرُ غَابَ وَالْغِطَاءُ
الْأَنْبِيَاءُ اللَّهُ مِمَّنْ تَكْفُرُ
لَهُ فِي الْقَلْبِ وَتَابَ وَارْتَدَعَ
وَجْهَهُ أَصْفَرَ مِنْ قَوْلِ خَطِيرِ
أَعْوَجَ فِي قَلْبِهِ دَوْمًا بَدَا
لَهُ مِنْ قَلْبِ مَلِيٍّ بِالْكَرْبِ
جَعَلَ الْمُؤْمِنَ .. مَنْ زَادَ وَفَاقَ ..
ذَهَبَ مِنْ قَلْبِهِ النَّقْشُ الْمَلِيحُ ..
عَالِمَ السِّرِّ الْخَفِيِّ فَلَمَّا
.. أَنْتَ تَدْرِي مَا نُبِينُ أَوْ نَسِرُ ..
لِي .. وَالرُّؤْيَا فِيهِ وَالنَّظَرُ ..
أُحْرِقُ فِي نَفْسِ أَوْلِي الْعَطَبِ

صد هزاران عیب پوشند انبیا
تا نگردد زاعتراض او روی زرد
مهر بد از طبع بی حاصل نرفت
کرد مؤمن را چه ایشان زشت و عاق
مر مرا مگذار بر کفران مصر
ور نه دل را سوزمی این دم بخشم

(۱) کو کرم کوستر پوشی کو حیا
(۲) باز در دل زود استغفار کرد
(۳) لیک ان نقش کجش از دل نرفت
(۴) شومی یاری أصحاب نفاق
(۵) باز می زارید کای علام سر
(۶) دل بدستم نیست همچون دید چشم

- (۱) وَبِذَا الْفِكْرِ لَهُ النَّوْمُ خَطَفَ
 (۲) مَلَأَ بِالْغَائِطِ كُلُّ حَجَرٍ
 خَرِبًا عَادَ الدُّخَانُ الْأَسْوَدُ
 (۳) ذَهَبَ فِي حَلَقِهِ ذَاكَ الدُّخَانُ
 هُوَ مِنْ خَوْفِ الدُّخَانِ الْمَرِّ ذَا
 (۴) فَعَلَى وَجْهِهِ فِي الْفَوْرِ وَقَعَ
 يَا إِلَهِي آيَةُ الْأَنْكَارِ ذِي
 (۵) أَحْسَنُ مِنْ مِثْلِ ذَا الْحِلْمِ الْمُخَاطِ
 نَكَبَ النُّورَ لِإِيْمَانِي أزال
 (۶) أَنْتَ لَوْ مِنْ عَمَلِ أَهْلِ الْمَجَازِ
 كَانَ مِثْلَ الْبَصْلِ بَعْضًا عَلَى
- فَرَأَى مَسْجِدَهُمْ كُلَّ طَرْفٍ
 لَهُ فَوْقَ حَدِّثِ كَانَ الْمَقَرُّ
 بَانَ مِنْ أَحْجَارِهِ .. لَا يَنْفَدُ
 خَدَشَ الْحَقِّ لَهُ ذَاكَ الزَّمَانُ (۱)
 تَرَكَ النَّوْمَ .. بِهِ زَادَ الْأَذَى (۲)
 بَاكِيًا لِلَّهِ كَمْ حَنَّ جَزَعُ
 بِي بَدَتْ .. فَالْرَحْمَةُ لِي ! تَخَذِ ..
 يَا إِلَهِي فَهُوَ عَنْ رُحْبِ السِّرَاطِ
 عَنِّي .. وَالْجَهْلُ جَرَّ وَالضَّلَالُ
 بِأِحْسًا كُنْتُ بِلا أَدْنَى احْتِرَازِ
 بَعْضُ التَّمَنِّي يَبِينُ فِي الْعَمَلِ

(۱) نسخه ثانیة - ذاك الاوان (۲) کلمه (شد) معناها صار وهنا معناها ذهب

مسجد ایشانش پرسرگین نمود
 می دمید از سنگها دود سیاه
 از نهیب و دود تلخ از خواب جست
 کای خدا اینها نشان منکر است
 که کند از نور ایمانم جدا
 تو بتو کننده بود همچون پیاز

(۱) اندرین اندیشه خوابش در ربود
 (۲) سنگها اندر حدث جای تباه
 (۳) دود بر حلقش شد و حلقش بخست
 (۴) در زمان در رو فتاد می گریست
 (۵) خلم بهتر از چنین حلمی خدا
 (۶) گر بکاوی کوشش اهل مجاز

- (۱) كُلِّ فَرْدٍ مِنْهُمْ فَقَدْ اللَّبَابُ
وَلَمَنْ قَدْ صَدَقَ اللَّبُّ عَلَى
(۲) فَعَلَى الْأَقْيَمَةِ أَلْفَ حِزَامٍ
كَيَّ بِهَذَا مَسْجِدَ أَهْلِ قَبَا
(۳) مِثْلَ أَهْلِ الْفِيلِ مِنْ أَهْلِ الْحَبَشِ
صَنَعُوا الْكَعْبَةَ وَالْحَقُّ ضَرْبُ
(۴) وَلِسُوءٍ قَصْدُوا أَنْ يَصْنَعُوا
حَالَهَا كَيْفَ غَدَى بِالْإِنْتِقَامِ
- أَكْثَرُ مِنْ آخِرٍ أَوْفَى أَرْتِيَابُ
آخِرٍ زَادَ .. وَفَاقَ بِالْعُلَا
عَقَدَ ذَا الْقَوْمِ وَالْوَعْدُ اللَّئَامُ
يَهْدُمُونَ وَيَنَالُوا الْعَلَا
أَظْهَرُوا كُفْرًا.. لَهُ اللَّبُّ أَنْدَهَشَ.. (۱)
فَوْقَهَا النَّارَ .. بِهَا شَبَّ الْعَطْبُ..
كَعْبَةً فِي كَيْدِهِمْ هُمْ وَقَعُوا (۲)
فَمَنْ الْقُرْآنِ إِقْرَأْ ذَا الْكَلَامِ

(۱) فانهم بنوا كعبة على زعمهم الباطل لتكون بدلا عن الكعبة مكيدة للعرب فضر بها الحق بالنار اذ روى انها وقعت في السنة التي ولد فيها رسول الله (ص) ولتواترها نزلها منزلة الحاضر وخاطب رسوله بقوله (ألم تركيف فعل ربك باصحاب أليفيل) وقصتها أن أبرهة بن الصباح الاشرم ملك اليمن من قبل اصحبة النجاشي بنى كنيسة بصنعاء وسماها بالقليس وأراد ان يصرف عليها الحجاج فخرج رجل من كنانة فقمعد فيها ليلا فأغضبه ذلك فحلف ليهدم الكعبة فخرج بجيشه ومعه فيل قوى اسمه محمود وافيلة أخرى فلما تهيأ للدخول وعبى جيشه وقدم الفيل أرسل الله طيراً كل طير في منقاره حجران أكبر من المدسة وأصغر من الحمصة فيرميهم فيقع الحجر في رأس الرجل فيخرج من دبره فهلكوا جميعا وهذا الهلاك نار ضربها الله عليهم بما صطنعوه (۲) ألم يجعل كيدهم في تضليل - بان دمرهم وعظم شأتها -

صادقان را يك زدبگر نغزتر
بهر هدم مسجد أهل قبا
کعبه کردند وحق آتش زدش
حالشان چون شد فروخوان از کلام

(۱) هر یکی از یک دگر بی مغزتر
(۲) صد کمر آن قوم بسته بر قبا
(۳) همچو آن اصحاب فیل اندر حبش
(۴) قصد کعبه ساختند از انتقام

وَدَمِيمُونَ غَدُوا كَلًّا وَشَوْهً..

وَإِخْدَاعٌ وَ الْعِنَادُ وَ الدَّغْلُ

نَظَرَ لِلْمَسْجِدِ ذَاكَ الزَّمَانُ

بِأَنَّ مِنْ مَكْرِ لَهُمْ كَانَ كَمِينَ..

وَإِضْحًا قُلْتُ بِوَصْفٍ وَبِحَدِّ

بِالْيَقِينِ.. مِنْهُمْ الرِّيبُ انْتَفَى..

قَبِلُوا لَا عَنْ مَحَكِّ لَهُمْ

أَحْذَرُ السِّرِّ لَهُمْ أَبْدِي هُنَا

لِلدَّلَالِ الْأَهْلُ هُمْ فِي كُلِّ حَالٍ

(۱) وَلَمِنَ بِالْدِّينِ هُمْ سُودُ الْوُجُوهِ

مَا لَهُمْ مِنْ سَبَبٍ إِلَّا الْإِحْيَالُ

(۱) كُلُّ مَنْ كَانَ صَحَابِيًّا عَيَانُ

وَقَعَةً حَتَّى لَهُ السِّرُّ يَقِينُ

(۳) وَاقِعَاتٍ لَوْ لَهَا فَرْدًا فَفَرْدُ

فَالْأَهْلُ الشُّكِّ قَدْ عَادَ الصِّفَا

(۴) فَبِلَا تَقَايِدِ الشَّرْعِ هُمْ

(۵) قَبِلُوا النِّقْدَ وَلِئِنْ أَنَا

غَنِيْجُونَ هُمْ قَدْ زَادُوا دَلَالَ

(۱) مر سیه رویان دین از خود جهیز

(۲) هر صحابی دید زان مسجد عیان

(۳) واقعات ار باز گویم يك به يك

(۴) شرع بی تقلید می پذیرفته اند

(۵) ليك می ترسم ز کشف رازشان

نیست الا حیل و مکر و ستیز

واقعہ تا شد یقین شان سران

پس یقین گردد صفا بر اهل شك (۱)

بی محك ان نقد را بگرفته اند

نازنینانند و زیبید نازشان

(۱) واقعہ در اصطلاح صوفیہ آن چیزیست کہ در عالم مثال یا ارواح و یا اعیان

و مخبر از وقوع امری باشد یا مطلق کشف است ولی در این ابیات عمومیت واقعہ مراد است

باین معنی کہ اگر واقعات ایشان به صحابه يك به يك گویم یقین صاف میگردد و شك

اهل شك باطل میشود

(۱) حِكْمَةُ الْقُرْآنِ لَمَّا أَنْ بَدَتْ ضَالَّةُ الْمُؤْمِنِ.. وَالْقَصْدَ غَدَتْ..

كُلُّ فَرْدٍ بِالْمَثَالِ يَقْنَأُ أَدْرَكَ الضَّالَّةَ مِنْهُ زَمَنًا

فی بیان قصه ذاك الشخص الذى يطلب جملة الضائع ويسأل عنه

(۲) نَاقَةٌ ضَيَّعَتْ بِالْفَحْصِ اجْتَهَدَتْ فَلِمَ أَنْتَ لَهَا لَمَّا وَجَدْتَ (۱)

لَسْتُ تَدْرِي أَنَّهَا نَاقَتُكَ.. مَنْ لَهَا قَدْ وَهَنْتَ طَاقَتُكَ..

(۳) مَا تَكُونُ الضَّالَّةُ ذِي النَّاقَةِ لَكَ ضَاعَتْ وَدَهَتْكَ الْفَاقَةُ (۲)

فِي حِجَابِ هَرَبَتْ مِنْ يَدِكَ قَدَرُهَا ضَيَّعَ دَوْمًا عِنْدَكَ

(۴) صَاحِبُوا الرِّكَبِ لِمَتَحْمِيلِ الرِّكَابِ عَبَّأُوا.. رَامُوا الرِّوَا حَ وَالذِّهَابَ..

وَأَنَّكَ ذِي النَّاقَةِ بَيْنَ النِّيَاقِ ضَيَّعَتْ.. زِدْتَ وَبَالًا وَشِقَاقَ..

(۱) كَأَنَّهُ يَقُولُ ضَيَّعَتْ جَمَلُ الْعِلْمِ وَالْحِكْمَةِ فَكَيْفَ تَقْدِرُ عَلَى وَجْدَانِهِ وَالْحَالُ إِنَّكَ لَا

تَعْلَمُهُ لِأَنَّكَ أَنْتَ فِي الْحِجَابِ وَالْغَفْلَةِ وَلِهَذَا يَقُولُ مُسْتَفْهِمًا (ضَالَهُ چِه بود نَاقَةُ گم کرده)

(۲) وَأَرَادَ بِالْجَمَلِ وَالنَّاقَةِ الْحِكْمَةَ الْإِلَهِيَّةَ أَوْ الْحَقَّ تَعَالَى لِأَنَّهُ خَلَقَكَ لَتَعْرِفَهُ فَاضْلَمْتَهُ

فِي حِجَابِ الْغَفْلَاتِ وَالْمَلَاهِي -

(۱) حکمت قرآن چو ضاله مؤمن است هر کسی برضاله خود موقن است

قصه آن گاه از اشتر ضاله نشان می پر سید

(۲) اشتری گم کرده وجستیش چست چون بیابی چون ندانی کآن تست

(۳) ضاله چه بود نَاقَةُ گم کرده از کفت بگریخته در پرده

(۴) کاروان در بار کردن آمده اشتر تو از میانه گم شده

- (۱) فِيْهِذَا الطَّرَفِ وَالطَّرَفِ
يَشْفَاهُ يَبْسَتْ وَالرُّكْبُ قَدْ
وَالْمَتَاعُ طَرَحَ فَوْقَ الْبَسِيطِ
(۲) أَنْتَ خَلْفَ النَّاقَةِ عَدَوًّا تَسِيرُ
(۳) أَنْتُمْ يَا مُسْلِمُونَ ذُو الرِّشْدِ
فَمِنَ الْمَبْرُكِ صُبْحًا تَفَرَّتْ
(۴) كُلُّ مَنْ عَن نَّاقَتِي لِي ذَكَرًا
لَهُ كَمْ مِنْ دِرْهَمٍ أُعْطِي أَنَا
(۵) تَرَجَعُ تَطْلُبُ مِنْ كُلِّ أَحَدٍ
وَكَذَا دَوْمًا بِكَ كُلُّ دَنِي
- ذَاكَ تَعْدُو فِي حَشًا مُرْتَجِفٍ (۱)
بَعْدَ اللَّيْلِ دَنَى .. النَّجْمُ اتَّقَدَّ ..
بِالطَّرِيقِ الْخَوْفُ وَالرُّعْبُ يُحِيطُ
وَبِطُوفٍ لَسْتَ تَدْرِي مَا يَصِيرُ
مِنْكُمْ مِنْ نَّاقَةٍ ضَلَّتْ وَجَدَ
لِلْفَلَاةِ وَإِيَّيَ مَا ظَهَرَتْ
آيَةٌ فِي عَوِضٍ مَا بَشَرًا
.. شُكْرَهُ الْعَمْرُ أُدِيمُ وَالْثَنَاءُ ..
آيَةٌ عَنْهَا وَفِي جَهْدٍ وَجَدَ
يَهْزُءُ يَضْحَكُ كُلُّ زَمَنٍ

(۱) نسخه نایبه - فی فواد وجف -

کاروان شد دور و نزدیکست شب
تو بی اشتر دوان گشته بطوف
جسته بیرون بامداد از آخری
مژدگانی میدهم چندین درم
ریشخندت میکند زین هر کسی

(۱) میدوی ابن سو و آن سوخشک لب
(۲) رخت مانده بر زمین در راه خوف
(۳) کای مسلمانان که دیدست اشتری
(۴) هر که برگوید نشان از اشترم
(۵) بازجویی نشان از هر کسی

- (۱) أَنْ رَأَيْنَا جَمَلًا فِي ذَا الطَّرَفِ ذَهَبَ فِي طَرَفِ ذَاكَ الْعَلَفِ^(۱)
 قَدْ رَأَيْنَا جَمَلًا بِاللَّوْنِ كَانَ أَحْمَرَ الْجِلْدِ .. لَهُ يَبْغِي الْمَكَانَ ..
 (۲) ذَلِكَ الْوَاحِدُ قَالَ الْأَصْلَمَاءُ كَانَ وَالْآخِرُ قَالَ الْأَعْلَمَاءُ
 ذَلِكَ الْآخِرُ قَدْ قَالَ الْجَلَالُ لَهُ مَنَقُوشٌ .. وَفَرَّدَ بِالْجَمَالِ ..
 (۳) ذَلِكَ الْوَاحِدُ قَدْ قَالَ الْجَمَلُ وَاحِدُ الْعَيْنِ .. لَهُ قَلَّ الْعَمَلُ ..
 ذَلِكَ الْوَاحِدُ قَالَ مِنْ جَرَبٍ عَارِيًّا كَانَ لَهُ الصُّوفُ ذَهَبُ
 (۴) مِائَةُ آيَةٍ كُلُّ مَنْ حَضَرَ مِنْ دَنِيٍّ وَخَسِيسٍ مُحْتَقَرٍ
 هَذَا قَالَ وَتَسْخِيفًا لِأَنَّ أَجْرَةَ التَّبَشِيرِ يُعْطَى وَالْمِنَنُ

(۱) و هذا حال علماء الظاهر مع العاشق السالك يسألهم عن الحكمة الالهية او عن طريق الوصول الى رب البرية فيستهزؤن به و يخبرونه من غير يقين على و ذق مشربهم ومذهبهم عن الخبر الصادق و يرون أنفسهم انهم واقفون على الاسرار والهم يستهزؤن به -

- (۱) کاشتری دیدیم میرفت این طرف آشتری سرخی بسوی این علف
 (۲) ان یکی گوید بریده گوش بود وان دگر گوید جلش منقوش بود
 (۳) ان یکی گوید شتر يك چشم بود وان یکی گوید زگر بی پشم بود
 (۴) از برای مژدگانی صد نشان از گرافه هر خسی کرده بیان

(۱) هَذِهِ الْأَسْرَارُ يَا قَلْبُ اسْمَعْ. أُولَئِكَ الْقِسْمَةُ كَانَتْ فَاطْلَعِ.

وَهَنِيئًا أَنْتَ مِنْهَا إِشْرَبِ .. وَبَغَيْرِ مَا لَكَ لَا تَرْغَبِ..

فی بیان المتردد وسط المذاهب المختلفة وخروجه

(۲) قِسْ عَلَى ذَلِكَ لِلْمَعْرِقَةِ ذَلِكَ الْغَيْبِيِّ بِالتَّوْصِفَةِ

وَصَفَ بِالْقَوْلِ كُلِّ أَحَدٍ .. غَيْرَ مَقْصُودٍ لَهُ لَمْ يَرِدِ..

(۳) وَبَنُوعٍ غَيْرِ هَذَا الْفَلَسَفِيِّ شَرَحَ قَالَ مَقَالًا يَصْطَفِي (۱)

بَاِحْثٍ آخَرُ مِنْهُ الْقَوْلَ قَدْ جَرَحَ .. زَادَ لَهُ نَقْضًا وَرَدَ..

(۱) ای شرح الفلّسفی بان الله موجب بالذات والاشیاء من لوازم ذاته وباحث معتزلی

رده بان قال له اذا كانت الاشیاء من لوازم الذات اقتضى ان تكون ذاته مقيدة بها بل

هو وجود مطلق ولكن ارادته عين ذاته لا صفة زائدة على الذات

(۱) ای دل این اسرار را در گوش کن قسم تو گر هست زین خوش نوش کن

متردد شدن در میان مذاهب مختلفه و بیرون شدن از تخیلی یافتن

(۲) همچنانکه هر کسی در معرفت میکنند موصوف غیبی را صفت

(۳) فلسفی از نوع دیگر کرده شرح باحثی مرگفت او را کرده جرح (۱)

(۱) برای تفصیل بفارسی بصفحه ۱۸۰ - ۱۸۱ ج ۲ شرح بحر العلوم رجوع نمایند

- (۱) ذَالِكَ الْوَاحِدُ فِي الْاِثْنَيْنِ كَانَ طَاعِنًا .. وَ الْغَرَضُ مِنْهُ اِبَانُ (۱)
 ذَالِكَ الْوَاحِدُ كَانَ مِنْ رِيَاءٍ عَالَجَ الرُّوحَ .. لَهُ جَرَّ الْعَنَاءِ ..
 (۲) كُلُّ فَرْدٍ كَانَ مِنْهُمْ مِنْ طَرِيقٍ هَذِهِ الْآيَاتِ مِنْهُ لِلْفَرِيقِ (۲)
 مَنَحَ حَتَّى لِهَذِي الْقَرْيَةِ يَنْسَبُونَ .. وَلِتَمْلِكَ الرِّفْقَةَ ..

(۱) ذلك الاخر يطعن في كل واحد من الاثنين وذلك الاخر من الرياء يعالج روحه
 ای والسنی بطعن فی الفلسفی بان یقول له قول الباحث فی حقکم وارد فان صفاته لیست
 عین ذاته ویطعن فی الباحث المعتزلی بان یقول له تعریفکم مقدوح فیه بان صفاته لیست
 عین ذاته لانه یقتضی نفی الصفات الالهیة وذهب أهل السنة الی ان صفاته لیست عین ذاته لما
 ان المعانی اللتی تفهم من هذه الصفات لغة وعقلا ان لم تكن ثابتة لذاته تعالی كان نقصا
 لانها صفات کمال وقائضها نقائص وان كانت ثابتة كانت زائدة بالضرورة لان تلك المعانی
 یمتنع قیامها بذواتها فثبت انها لیست عین الذات ولا غیرها لما ان الغیرین اللذین یمکن
 انفکاک أحدهما عن الاخر اما بمكان او زمان او وجود أو عدم و ذاته تعالی مع صفاته
 لیست كذلك اذ ذاته بدون صفاته وعلى العکس ممتنع فلا تكون غیره بل قدیمات مصونات
 الزوال والاخر وهو الریاضی یقول لایلزم تحصیل العلم والمعرفة بل المطلوب ریاضة النفس
 بلا معرفة فهو يعالج روحه (۲) نسخة ثانية - الزمرة ای کل واحد من الفلسفی والمعتزلی
 والسنی والریاضی یعطى هذه العلامات من طریق الحق تعالی حتی یظن الاحق انهم من
 تلك القرية ای زمرة اهل الله

- (۱) وان دگر در هر دو طعنه می زند وان دگر از زرق جانی میکند
 (۲) هر یکی از ره نشانها زان دهد تاگمان آید که ایشان زان ده اند

- (۱) إِدْرِ حَقًّا ذَا بَانَ لَيْسَ الْجَمِيعُ
لَا وَلَا أَهْلُ الضَّلَالِ ذَا الْفَرِيقِ
(۲) إِذْ بِلَا حَقٍّ مُدَامًا مَا ظَهَرَ
هَا هُوَ الْأَبْلَهُ لِلْقَلْبِ اشْتَرَى
(۳) لَوْ لِنَقْدٍ مِنْ رَوَاجٍ فِي الدُّنَا
فَمَتَى الْقَلْبُ زَمَانًا يُقَدَّرُ
(۴) فَإِذَا مَا الْإِصْدَقُ بِالْبَيْتِ فَقَدْ
ذَلِكَ الْكِذْبُ مِنَ الْإِصْدَقِ يَعُودُ
أَهْلَ حَقٍّ .. مِثْلَمَا الْقَوْلَ تُذْبِعُ ..
كُلَّهُمْ .. نِكَبَ عَنْ رُحْبِ الطَّرِيقِ ..
بَاطِلٌ .. بِالْحَقِّ لَا ذَا وَانْتَصَرَ ..
بِرَجَاءِ الذَّهَبِ مَا اخْتَبَرَا
لَمْ يَكْ .. الْقَدْرُ لَهُ كَلًّا دَنَى ..
يُصْرَفُ .. الْمَسْتُورُ مِنْهُ يَظْهَرُ ..
فَمَتَى الْكِذْبُ زَمَانًا قَدْ وَجَدَ
نَيِّرًا .. يُبْذِي سُرُورًا وَسُعُودَ ..

- (۱) این حقیقت دان نه حقند این همه
(۲) زانکه بی حق باطلی ناید پدید
(۳) گر نبودی در جهان نقد روان
(۴) تا نباشد راست کی باشد دروغ
نه بکلی گمراهاند این رمه (۱)
قلب را ابله به بوی زر خرید
قلبهارا خرج کردن کی توان
آن دروغ از راست میگردد فروغ

(۱) لفظ این همه اشاره است به فلسفی که باحث و صوفی دران داخل نیست بلکه قول تحقیق وفق مذهب صوفیه است یعنی حق آنست که صوفی بر آنست که نه قول فلسفی بهمه وجه باطلست و نه قول باحث بلکه هر دو بوجهی حق است و بوجهی باطل بنا بر این فلسفی صحیح گفته در حکم او بی بودن وجود نفس ذات حق و خطا کرده در این که ذات حق وجود متعین است و صلاحیت ظهور در شئون متکثره ندارد و باحث اگر چه در دانستن حق را موجود صحیح گفته است لیک در دانستن وجود زائد بخطا رفته است بشرح عربی صفحه ۶۳۲ نیز رجوع شود

- (۱) بِرَجَاءٍ لِلصَّحِيحِ الْأَعْوَجَا
يَدْخُلُ السَّمَّ بِقَنْدٍ أَوْ لَا
(۲) وَلَوْ الْبَرُّ الَّذِي أَكَلَا حَلِي
مُظْهِرُ الْبَيْعِ لِبَرٍّ وَالشَّعِيرِ
(۳) فَإِذَا بِالْكُلِّ ذِي الْأَنْفَاسِ لَا
بِرَجَاءٍ الْحَقِّ صَارَ الْبَاطِلُ
(۴) فَإِذَا كَلًّا ضَلَالًا وَخِيَالُ
فِي الدُّنَا مِنْ وَاقِعٍ مَا فَقَدَا
(۵) سَتَرَ الْحَقُّ الْقَدِيرُ ذُو الْجَلَالِ
لَيَكُونَنَّ الرُّوحُ كُلُّ لَيْلَةٍ
- يَشْتَرُونَ لَهُ .. كَانَ الْمَنْهَجَا ..
بَعْدَ ذَا مَنْ شَاءَ مِنْهُ أَكَلَا
فَقَدَّ .. وَالْبَيْدَرُ مِنْهُ خَلَى ..
بَاعَ فَالْبَرْجُ لَهُ أَنَّى يَصِيرُ
تَقِلُّ الْبَاطِلُ ضَلَّتْ عَمَلَا
فَخِ قَلْبٍ .. بِالتَّعَالِي آهَلٍ ..
لَا تَقُلْ كَانَتْ .. وَلَا تُبْدِ الْمَلَالُ ..
ذَا الْخِيَالُ .. بَلْ لَهُ كَمْ وَجَدَا ..
لَيْلَةَ الْقَدْرِ مُدَامًا فِي اللَّيَالِ (۱)
يَقْدَرُ يَمْتَحِنُ .. لِلْمَحْظُوءَةِ ..

(۱) الترجمة المذكورة بناء على ان المراد من كلمة حق في الاصل الباري تعالى
ويمكن ان تكون بمعنى الحق المقابل للباطل فتكون الترجمة عندئذ:
.. ليلة القدر غدا الحق استتر .. في الليالي الفضل منه مظهر ..

- (۱) بر امید راست کثرا می خرنند
(۲) گر نباشد گندم محبوب نوش
(۳) پس مگو کاین جمله دمها باطلند
(۴) پس مگو جمله خیالست و ضلال
(۵) حق شب قدر است در شبها نهان
- زهر درقندی رود انکه خورند
چه برد گندم نمای جو فروش
باطلان بر بوی حق دام دل اند
بی حقیقت نیست در عالم خیال
تاکنند جان هر شبی را امتحان (۱)

(۱) ظاهر آنست که مراد از حق مقابل باطل است یعنی اینکه قول حق میان اقوال
باطله بمنزله شب قدر است که میان شبهای تاریک نهان شده است

- (۱) يَا فَتَى لَيْسَتْ بِكُلِّ لَيْلَةٍ
لَا وَلَا كُلِّ اللَّيَالِي مَا غَدَتْ
(۲) لِفَقِيرٍ وَاحِدٍ مَا بَيْنَ مَنْ
إِمْتَحَنَ مَا وَافَقَ الْحَقَّ خُذِ
(۳) مُؤْمِنٍ كَيْسٍ خُبِرَ وَ بَصِيرٍ
مِنْ غَنِيِّ يَعْلَمُ الدَّانِي الْقَبِيحَ
(۴) فِي الدُّنَا الْمَعْيُوبَ لَوْ لَمْ يُوجَدْ
كُلُّ تَجَارٍ الْوَرَى الْبُلَهَ غَدَتْ
(۵) فَإِذَا فَهَمُ الْمَتَاعِ سَهْلًا
حَيْثُ لَا عَيْبَ وَمَا لَيْسَ بِأَهْلٍ
(۶) وَالْجَمِيعُ لَوْ غَدَا عَيْبًا فَلَا
وَالْجَمِيعُ إِذْ غَدَا الْقِشْرَ يَقِينُ

- لَيْلَةَ الْقَدْرِ وَذَاتُ الْحَبْوَةِ
لَيْلَةَ الْقَدْرِ وَبِالْخَيْرِ بَدَتْ
لَيْسَ الْخِرْقَةُ بِالْحَقِّ افْتَتَنَ
وَسِوَاهُ أَرْفُضُ .. لَهُ الْعُمَرُ أَنْبَدُ ..
أَيْنَ كَانَ كَبِيٍّ إِذَا يَدْرِي الْفَقِيرُ
مِنْ مَلِيحٍ .. وَالسَّقِيمَ وَالصَّحِيحَ ..
.. وَبِهِ مَا عُرِفَ مِنْ أَحَدٍ ..
وَالِى التَّمْيِيزِ بَتًّا مَا اهْتَدَتْ
كَثْرَةً عِنْدَ الْجَمِيعِ حَصَلًا
مَعَ أَهْلِ وَحْدًا .. عِلْمًا وَ جَهْلًا ..
نَفَعَ الْعِلْمُ وَتَعَلَّمَ الْمَلَأُ
أَمْ يَكْ عُوْدٌ .. وَلَا عَطَرٌ يَبِينُ ..

نی همه شبها بود خالی از ان
امتحان کن وانکه حق است ان بکیر
باز داند پادشا را از گدا
تاجران را جمله باشند ابلهان
چونکه عیبی نیست چه نا اهل و اهل
چون همه چوبست اینجا عود نیست

(۱) نی همه شبها بود قدر ای جوان
(۲) در میان دلق پوشان يك فقیر
(۳) مؤمن کیس ممیز کو که تا
(۴) گرنه معیوبات باشد در جهان
(۵) پس بود کاله شناسی سخت سهل
(۶) و ر همه عیب است دانش سود نیست

- (١) قَالَ الَّذِي قَالَ الْجَمِيعَ بِالْكَلَامِ
وَالَّذِي قَالَ الْجَمِيعَ الْبَاطِلَا
(٢) فِعْلٌ تُجَارِ النَّبِيِّنَ غَدَا
تَاجِرُوا الْأَلْوَانِ وَالرِّبْحِ هُمْ
(٣) يَظْهَرُ الْمَالُ بِعَيْنِ الْعَاقِلِ
فَكَلَا الْعَيْنَيْنِ إِمْسَحْ حَسَنًا
(٤) فَلِهَذَا الْبَيْعِ وَالنَّفْعِ أَحْذَرِ
وَإِلَى خُسْرَانٍ عَادٍ وَثُمُودٍ
(٥) فِيهِذَا الْمَلِكِ مِنْكَ النَّظَرَا
حَيْثُ أَنَّ الْحَقَّ مِنْكَ الْبَصْرَا
حَقُّ الْأَحْمَقِ كَانَ فِي الْأَنَامِ
فَهُوَ كَانَ الشَّقِيَّ الْعَاطِلَا
رِبْحًا النَّفْعُ بِهِ دَوْمًا بَدَا
عَمِيَّ الزُّرْقَةُ بَانَتْ بِهِمْ (١)
حَيَّةٌ رُقُطَاءَ قَيَّدَ الْجَاهِلِ
بَعْدًا أَنْظَرُهُ تَرَاهُ بَيْنَنَا
أَنْ تَمِيلَ وَلَهُ لَا تَمْتَنُظِرِ
أَنْظُرْ أَعْرِفْ مَا لَكَ مِنْهُ يَعُودُ
كَرِّرْ أَعْرِفْ مَا بِهِ مُخْتَبِرَا
قَالَ إِرْجِعْ مَرَّتَيْنِ كَرِّرَا

(١) مر فی شرح الابیات السافاة فی ترجمة الدفتر الاول معنى كور و كبود و ان

الزرقة عند الفرس شعار الحزن

وانكه گوید جمله باطل او شقی است

تاجران رنگ و بو کور و کبود

هر دو چشم خویش را نیکو بمال

بنگر اندر خسر فرعون و ثمود

زانکه حق فرمود نم ارجع بصر

(١) انكه گوید جمله حق است احمق است

(٢) تاجران انبیا کردند سود

(٣) می نماید مارت اندر چشم مال

(٤) منکر اندر غبطه این بیع و سود

(٥) اندرین گردون مکرر کن نظر

فی بیان انه يجب عليك امتحان كل شئ وقع نظرك عليه

حتى يظهر لك فيه الخير والشر

- (۱) فَلِسَقِفِ النُّورِ هَذَا بِالنَّظَرِ
مَرَّةً لَا تَقْنَعُ إِرْجَعْ لِلْبَصَرِ
كَرَّتَيْنِ هَلْ تَرَى فِيهِ أَبَدٌ
مِنْ فُطُورٍ.. أَوْ رِبَاطٍ وَ عَمَدٍ..
- (۲) إِذْ هُوَ قَالَ لَذَا السَّقِفِ الْحَسَنَ
مِثْلَ شَخِصٍ فَحَصَّ الْعَيْبَ زَمَنَ
أَنْتَ أَنْظِرْهُ مِرَارًا وَارْغِبِ
.. مَا لَهُ مِنْ عَمِدٍ أَوْ طَنْبٍ..
- (۳) فَإِذَا تَعَلَّمَ كَمْ رَاقٍ بَانَ
تَنْظُرَ الْأَرْضَ الَّتِي اسْوَدَّتْ دَرَنَ
وَلَهَا دَوْمًا تُمَيِّزُ بِالْقَبُولِ
.. تَعْرِفُ مِنْهَا الْجِبَالَ وَالسُّهُولَ..
- (۴) كَمْ لَنَا قَدْ وَجَبَ الْعَقْلُ بَانَ
نُتَعِبَ حَتَّى بَدَأَ نَحْنُ يَفَنَ
مَنْ صَفَوْا عَمَّنْ هُمْ أَزْدَادُوا كَدَرَ
نَعْرِفُ وَالْفَرْقَ نَدْرِي وَالْآثَرَ
وَلَهَا دَوْمًا تُمَيِّزُ بِالْقَبُولِ
- (۵) فَامْتِحَانَاتِ الشِّتَاءِ وَالرَّبِيعِ
مَنْ هُوَ كَالْوَرْدِ فِي رَيْفٍ وَرَبِيعٍ
وَالْخَرِيفِ وَ لَطَى الصَّيْفِ إِذْ كُرِ
.. تَعْرِفُ مِنْهَا الْجِبَالَ وَالسُّهُولَ..

امتحان کردن هر چیزی تا ظاهر شود خیری و شری که در اوست

- (۱) يك نظر قانع مشو این سقف نور
بارها بنگر بین هل من فطور
- (۲) چونکه گفت است کاندین سقف نکو
بارها بنگر چو مرد عیب جو
- (۳) پس زمین تیره را دانی که چند
دیدن تمییز باید در پسند
- (۴) تا بیالایم صافان را زدرد
چند باید عقل مارا رنج برد
- (۵) امتحانهای زمستان و خزان
تاب تابستان بهاری همچو جان

- (۱) وَ كَذَا الْأَرْيَاحُ دَوْمًا وَالْبُرُوقُ
بِالْطَّوَارِي وَ جَمِيعٍ مَا عَرَضَ
(۲) كَيْ يَذَا الْأَرْضُ لَنَا لَوْنُ التُّرَابِ
كُلَّ مَا فِي جَيْبِهَا مِنْ حَجَرٍ
(۲) كُلَّ مَا قَدْ سَرَقَ هَذَا التُّرَابُ
مِنْ كُدُوزِ الْحَقِّ بَحْرِ الْكَرَمِ
(۴) شَحْنَةُ التَّقْدِيرِ قَالَ قُلْ صَحِيحٌ
أَيُّهَا الْمُحْتَالُ فَرَدًّا بَعْدَ فَرْدٍ
(۵) فَالتُّرَابُ الْمَلِصُّ حَاشَايَ أَبَدٍ
وَلَهُ الشَّحْنَةُ قَهْرًا سَحْبًا
(۶) وَلَهُ الشَّحْنَةُ مِثْلُ السُّكَّرِ
رُبَّمَا عَلَّقَهُ فَلَا صَعْبًا
- وَالْغَيُومُ تَظْهَرُ حَتَّى الْفُرُوقِ
تَبْدُو .. يَمْتَازُ الْمَرَامُ وَالْغَرَضُ ..
تُخْرِجُ تَظْهَرُ أَشْيَاءُ عِجَابٍ
كَانَ أَوْ لَعَلَّ وَأَبْهَى دَرٍ
الْعَبُوسُ .. وَ بِهِ حَارَ اللَّبَابِ ..
وَمُحِيطُ الْقُدْرَةِ وَ الْقِدَمِ
مَا سَرَقْتَ أَنْتَ مِنْ شَيْءٍ مَلِيحٍ
عَيْنًا أَشْرَحَهُ وَ بَيْنَهُ بَعْدَ
قَالَ لَمْ أَسْرِقْ لَشَيْءٍ مِنْ أَحَدٍ
فِي الْعَذَابِ وَ أَزَادَ كُرْبًا
رُبَّمَا قَالَ بِالْطِّفِ عَبْقَرِيَّ
قَالَ وَ الْأَقْبَحُ دَوْمًا عَذْبًا

تا پدید آرد عوارض فرقهها
هرچه اندر جیب دارد لعل و سنک
از خزانه حق و دریای کرم
انچه بردی شرح ده ای حبله جو
شحنه اورا در کشد در پیچ پیچ
که برآویزد کند هر چه بتر

(۱) بادها و ابرها و برقها
(۲) تا برون آرد زمین خاک رنگ
(۳) هرچه دزدیدست این خاک دزم
(۴) شحنه تقدیر گوید راست گو
(۵) دزد یعنی خاک گوید هیچ هیچ
(۶) شحنه گاهش لطف گوید چون شکر

- (۱) کَیْ بِذَا تِلْكَ اللَّتَّی قَدْ سَتَرْتُ
تَظْهَرُ مِنْ نَارِ خَوْفٍ وَرَجَاءٍ
(۲) ذَا الرَّبِیعِ النَّضِرُ السَّامِیَ بَهَاءٍ
وَالْخَرِیفُ الْعَاسُ التَّهْدِیدَ کَانَ
(۳) وَالْشِّتَاءُ مَنْ بِهِ الرَّعْبُ بَدَا
کَیْ بِهَذَا أَنْتَ يَا لِصُّ سَتِرْ
(۴) فَإِذَا لِلْمَسَالِکِ حِینًا یَکُونُ
حِینًا الْقَبْضُ وَغَشٌّ وَوَجَعٌ
(۵) حَیْثُ هَذَا الْمَاءُ وَالطِّینُ وَمَنْ
هُوَ لِصٌّ مُنْکَرٌ بِالْفِطْرَةِ
فِي التُّرَابِ أَبَدًا مَا نَظَرْتُ
وَسَطَ الْمُطْفِ وَقَهْرٍ وَعَنَاءٍ
كَانَ لَطْفَ الشَّحْنَةِ لِلْکَبْرِیَاءِ
لِلْأَلِهِ وَاضْطِهَاذًا وَامْتِحَانًا
آلَةَ التَّعْذِیبِ فِي الْمَعْنَى غَدَا
تَظْهَرُ .. بِالنِّعْمَةِ دَوْمًا تُقَرُّ
بَسَطَ قَلْبٍ وَلَهُ الْغَمُّ یَهُونُ (۱)
وَأَسَى کَثْرًا وَغِلٌّ وَجَزَعٌ
كَانَ أَبْدَانًا لَنَا صُنْعًا وَفَنٌ
لِضِیَا أَرْوَاحِنَا عَنْ بَکْرَةِ

(۱) کما علمت من حال الفصول الاربعة فی الافاق اعلم ایضاً فی الانفسی انه یتولی
علیه تارة البسط وتارة القبض وتارة اللطف وتارة القهر وتارة السرور وتارة الغم وتارة
الصحة وتارة السقم -

- (۱) تاملان قهر و لطف ان خفیهما
(۲) ان بهاران لطف شحنه کبریاست
(۳) وان زمستان چار میخ معنوی
(۴) پس مجاهدرا زمانی بسط دل
(۵) زانکه این آب و گلی کابدان ماست
ظاهر آید ز آتش خوف ورجا
وان خزان تهدید و تخویف خداست
تا تو ای دزد خفی ظاهر شوی
یک زمانی قبض و درد و غش و غل
منکر و دزد ضیای جانهاست

- (۱) يَا شُجَاعَ الْحَقِّ فَوْقَ الْبَدَنِ
حَرًّا أَوْ بَرْدًا وَسُقْمًا وَالْهَمَّ
- (۲) نَقْصُ أَمْوَالٍ وَأَجْسَامٍ وَمَا
فَلْيَنْقِدِ الرُّوحَ كَلًّا ظَهَرَتْ
- (۳) كُلُّ هَذَا الْوَعْدِ مِنْهُ وَالْوَعْدُ
فَلِأَجْلِ ذَا الْقَبِيحِ وَالْحَسَنِ
- (۴) حَيْثُ أَنَّ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ هُمُ
فِي كَيْسٍ مِنْ أَدِيمٍ صَنَعُوا
- (۵) فَلَهُ حَقٌّ بَانَ يَنْتَحِبَا
فِي الْأُمُورِ لِامْتِحَانَاتٍ نَظَرُ
- وَضَعَ رَغْمًا بِمِرِّ الزَّمَنِ
وَجَمِيعَ مَا بِنَا قَهْرًا أَلَمْ
كَانَ مِنْ خَوْفٍ وَجُوعٍ نَجْمًا^(۱)
.. وَلَهَا بِالْإِمْتِحَانِ ابْتَدَرَتْ..
قَلَعَ مَا بِهِ مِنْ قَهْرٍ يَزِيدُ
مَنْ غَدَا مُمْتَرِجًا دَوْمًا يَفْنُ
خَلَطُوا مَا مَيَّزَ قَطُّ لَهُمْ
لَهُمْ نَقْدًا وَقَلْبًا وَضَعُوا
مِنْ مَحَكِّ حَسَنِ كَمْ جَرَبَا
فِي الْهَوِيَّاتِ وَبِالْحَقِّ اخْتَبَرُ

(۱) الآية فی سورة البقرة (ولنبلوکم بشئ من الخوف والجوع ونقص من الاموال والانفس والثمرات وبشر الصابرين) -

- (۱) حق تعالی گرم و سرد ورنج و درد
(۲) خوف و جوع و نقص اموال بدن
(۳) این وعید و وعدها انگیزخته است
(۴) چونکه حق و باطلی کآمیختند
(۵) پس محک میبایدش بگزیده
- برتن ما می نهد ای شیر مرد
جمله بهر نقد جان ظاهر شدن
بهر این نیک و بدی کآمیخته است
نقد و قلب اندر چرمدان ریختند (۱)
در حقایق امتحانها دیده

(۱) چرمدان کیسه که از چرم دوزند -

- (١) لَيْصِرَ هُوَ فَارُوقًا مُبِينٌ
لَيْصِرَ هُوَ دُسْتُورًا يُمَيِّزُ
(٢) فَلَهُ يَا أُمَّ مُوسَى أَمْنَحِ
إِلْقَاهُ فِي الْمَاءِ لَا تَفْتَكِرِ
(٣) كُلُّ مَنْ يَوْمَ أَلَسْتُ شَرِبًا
مِثْلَ مُوسَى هُوَ ذَا الدَّرِّ دَرِي
(٤) لَوْ عَلَى تَمْيِيزِ طِفْلٍ لَكَ أَنْتَ
أُمَّ مُوسَى ذَا الزَّمَانِ إَرْضِعِي
ذِي التَّزَاوِيرِ.. وَغَثًّا مِنْ سَمِينِ..
ذِي التَّدَايِيرِ.. حَقِيرًا وَعَزِيزَ..
دَرَكٍ.. بِالتَّذْيِ مَنِّي وَأَسْمَحِ.. (١)
فِي بَلَاءٍ لَهُ يَأْتِي خَطِرُ
ذَلِكَ الدَّرِّ.. بِفِيهِ عَذَابُ.. (٢)
قَدْرًا أَمْتَازَ عَلَى كُلِّ الْوَرَى
وَلِعَا كُنْتُ وَبِالرُّشْدِ مَنَنْتُ
لَهُ.. دَرٍّ غَيْرِكَ عَنْهُ أَمْنَعِي..
فِي بَلَاءٍ لَهُ يَأْتِي خَطِرُ
ذَلِكَ الدَّرِّ.. بِفِيهِ عَذَابُ.. (٢)
قَدْرًا أَمْتَازَ عَلَى كُلِّ الْوَرَى
وَلِعَا كُنْتُ وَبِالرُّشْدِ مَنَنْتُ
لَهُ.. دَرٍّ غَيْرِكَ عَنْهُ أَمْنَعِي..

(١) كانه يقول يا مربي اعط لموسى السر حليب ولبن العلم والحكمة والقه في ماء العلم والمعرفة ولا تفتكر في غرقه فانه (هركه درروز آلت آن شیر خورد) (٢) الایة وحرمانا علیه المراضع من قبل وقالت هل أدلکم علی أهل بیت یکفلونه لکم وهم ناصحون فرددناه الی امه - ولهذا شبه مولانا مرشد الوقت بأم موسى و خاطب ذاک المرشد فقال (گر تو بر تمییز طفلت مولعی)

- (١) تا شود فاروق این تزویرها
تا بود دستور این تدبیرها
(٢) شیر ده ای مادر موسی ورا
اندر آب افکن میندیش از بلا
(٣) هرکه درروز آلت آن شیر خورد
همچو موسی شیر را تمییز کرد
(٤) گر تو بر تمییز طفلت مولعی
این زمان ای ام موسی ارضعی

- (۱) كَيْ يَرَى لَذَّةَ طَعْمِ لَبَنِ أُمِّهِ .. لَيْسَ لَهُ مِنْ ثَمَنِ.. (۱)
 كَيْ إِلَى ظَنَرٍ دَنَتْ لَا يَخْضَعُ رَأْسُهُ .. وَالْدرَّ عَنْهُ تَمْنَعُ..

فی بیان شرح فائده ذلك الشخص طالب الجمل

- (۲) جَمَلًا ضَيَّعَتْهُ يَا مُعْتَمِدَ فَلِهَذَا الْجَمَلِ كُلِّ أَحَدٍ
 لَكَ أُعْطِيَ آيَةً عَرَفَا عَنْهُ فِي وَصْفٍ لَهُ قَالَ لَكَ
 (۳) أَنْتَ لَا تَعْلَمُ ذَاكَ الْجَمَلُ أَيْنَ رَاحَ عَنْكَ أَنْ رَحَلَا
 لَكِنْ أُيَقِّنْتَ بِأَنْ كَانَتْ خَطَا هَذِهِ الْآيَاتُ قَبِلَتْ غَلَطَا

(۱) نسخه ثانیة - رأسه الدر لك لا یرضع - كأنه يقول حتى موسى وهو طفل الروح یرى طعم لبن امه وهو السر فاذا وضع فی تابوت البدن ورمى فی بحر الدنيا لا یخاف ولا یحزن علیه من شرفرعون النفس الامارة ولا یتنزل لدایة مرضعة الجهات النفسانية الفبیحة بل یكون رباء السر الالهی - ولهذا شرع یبین لك الحصة فی هذه القصة فقال (شرح فائده حکایت ان شخص اشتر جوبنده)

(۱) تا به بیند طعم شیر مادرش تا فرو ناید به دایه بد سرش

شرح فایده حکایت شتر جوبنده

- (۲) اشتری گم کرده ای معتمد هر کسی ز اشتر نشانت میدهد (۱)
 (۳) تو نمیدانی که ان اشتر کجاست لیک دانی کین نشانیها خطاست

(۱) در شرح بحر العلوم گفته است مقصود در این آیات بیان حال سه نفر که جوبنده حق اند بعلم الیقین - بعین الیقین تا حق الیقین - بتقلید محض - ولی در شرح عربی النهج نگاشته که مقصود تشبیه کردن حکمت دینی و اسرار یقینی است باشتری که در عالم غیبی گمراه

شده است -

- (۱) وَالَّذِي مَا ضَمِعَ مِنْهُ الْجَمَلُ
 (۲) جَمَلًا قَالَ بِتَمْوِيهِ أَجَلُ
 كُلُّ مَنْ كَانَ لَهُ فَحَصًا وَجَدَ
 (۳) كَرِي لَكَ بِالْجَمَلِ يَغْدُو الزَّمِيلُ
 لَكَ فِي ذَا اللَّعِبِ .. وَهُوَ مُدَامُ ..
 (۴) هُوَ بِالْمَعْوَجِّ أَوْ بِالْمَعْتَدِلِ
 لَكِنَّ الْقَوْلُ لَكَ كَانَ الْعَصَا
 (۵) كَلَمًا الْآيَةَ قُلْتَ فَالْخَطَا
 هُوَ فِي تَقْلِيدِكَ قَالَ كَمَا
 مِثْلَ مَنْ ضَمِعَ تَقْلِيدًا سَأَلَ
 أَنَا أَيْضًا لِي ضَمِعْتُ الْجَمَلُ
 جِئْتُهُ فِي أُجْرَةٍ .. زَادَتْ عَدَدُ ..
 طَمَعًا بِالْجَمَلِ صَارَ الْمَثِيلُ
 .. قَلَدَ سَأَوَاكَ قَوْلًا وَمَرَامُ ..
 آيَةَ مَا عَلِمَ .. أَوْ مَا يُدَلُّ ..
 عِنْدَ مَنْ قَلَدَ أَيْضًا فَحَصًا
 هَذِهِ الْآيَةُ دَعَهَا غَلَطًا
 قُلْتَ .. وَهُوَ قَوْلُكَ مَا عَلِمَا ..

- (۱) وانکه اشتراک نکرد او از مری
 (۲) که بلی من هم شترگم کرده ام
 (۳) تا در اشتر با تو انبازی کند
 (۴) او نشانه کثر نشناسد ز راست
 (۵) هرچه واگوئی خطا بود ان نشان
 همچو ان گم کرده جوید اُشتری
 هر که یابد اجرتش آورده ام
 بهر طمع اشتر این بازی کند
 لیک گفتست آن مقلد را عصاست (۱)
 او بتقلید تو میگوید همان

(۱) یعنی او خالی از علم یقینی بان اشتراک شده است لیکن مقلد است و بتقلید تصدیق ان نشانها میکند

- (۱) فَصَحِّحاً لَكَ أَوْ شَبَهَ الصَّحِيحِ
فَيَقِيناً هِيَ كَأَنَّكَ عِنْدَكَ
(۲) هَذِهِ الْآيَةُ قَدْ صَارَتْ شِفَاءً
لَوْنِكَ يَصْفُو وَفِيكَ الصِّحَّةُ
(۳) فَحَدِيداً مِنْكَ يَغْدُو الْبَصَرُ
جِسْمَكَ رُوحاً يَصِيرُ رُوحَكَ
(۴) فَتَقُولَ يَا أَمِينَ الصِّدْقِ أَنْتَ
ذِي أَعْلَامَاتُ الْبَلَاغِ الْمُظْهِرُ
(۵) فِيهِ آيَاتٌ ثِقَاةٌ بَيِّنَاتٌ
لَوْهُمْ قَالُوا .. وَبِاللَّحْنِ الْمَلِيحِ ..
.. ذَهَبَ بِالْبَيْتِ فِيهَا شَكُّكَ
رُوحَكَ الْعَانِيَّةُ اِزْدَانَتْ بِهَاءُ
تَظْهَرُ دَوماً تَبِينُ الْقُوَّةُ
تَرْكُضُ الرَّجُلُ لَكَ مَا تَقْدَرُ
جَارِياً وَالشَّمْسُ يَعْلُو نَوْرَكَ
قُلْتَ بِاللُّطْفِ عَلَيَّ كَمْ مَنَنْتَ (۱)
وَالْمُبِينُ كُلَّ مَا يَسْتَتِرُ
ذِي حَوَالَاتٍ وَآيٍ لِلْمَنْجَاةِ ..

(۱) شبه الحكمة الدينية والاسرار البقية بالناقاة الضالة في عالم الغيب التي كانت ملك المؤمن فضيعها بجيبه لعالم الطبيعة وسأل عنها كل فرقة فأجابوه بدلائل ظنيات فلم يحصل له شفاء اصلاً فاذا صادف مرشداً وقال له عنها علامة صدفة وقال له هذه الكلمات المنسوبة لهذه العلامات الصحيحة موصلة و ظاهرة البلاغ المبين بالدعوة الى الله و بيان كيفية السير اليه -

- (۱) چون نشان راست گویند و شبیه
(۲) آن شفای جان رنجورت شود
(۳) چشم تو روشن شود بابت دوان
(۴) پس بگوئی راست گفتی ای امین
(۵) فيه آيات ثقاة بيناة
پس يقين گردد ترا لا ريب فيه
رنگ روى صحت و زورت شود
جسم تو جان گردد و جانت روان
آن نشانيها بلاغ آمد مبين
اين براتى باشد و قدر نجات

- (۱) هَذِهِ الْآيَةُ إِذْ أَعْطَى الْأَمَامَ
حَانَ وَقْتُ الْقَصْدِ لِلْقَصْدِ الدَّلِيلَ
(۲) اقْتَفَيْ فِيكَ أَنَا يَا مَنْ غَدَا
قَدْ شَمَمْتَ أَنْتَ رِيحَ جَمَلِي
(۳) فِي أَمَامِ ذَلِكَ مَنْ لِلْجَمَلِ
مَنْ لِيَتَّقِيْدَ هُوَ نَحْوَ الْجَمَلِ
(۴) فَمِنْ الْآيَةِ ذِي الصِّدْقِ الْيَقِينِ
غَيْرُ عَكْسٍ مَنْ يَصْدُقُ لِلْجَمَلِ
- قُلْتُ سِرِّيَا مَنْ.. سَمَى كُلَّ الْأَنَامِ..
كُنْ.. فَأَنْتَ السَّيِّدُ الْحَبِيرُ الْجَلِيلُ..
قَائِلُ الصِّدْقِ وَالْحَقِّ هَدَى
لِي أَظْهَرُهُ فَذَلِكَ أَمَلِي
لَمْ يَكُ الصَّاحِبُ .. تَقْلِيداً فَعَلَ.. (۱)
فَإِحْصَاءً كَانَ مُجِدِّدًا بِالْعَمَلِ
لَهُ لَمْ يَزِدْ .. وَلَا عِلْمٌ يَبِينُ..
طَلَبَ جَدَّ يَعْلَمُ وَعَمَلُ

(۱) كانه قدس سره شبه السلاك برجلين رجل عاقل ورجل احمق اشقركا وانجرا حتى يوماً في بحر غرقا وذهب متاعهما وبقياً على لوح فقال العاقل للاحمق ان يسر الله تعالى لنا الخلاص اصرف بقية عمري في تجارة الاخرة فقال له الاحمق وانا اتبعك وشاركك في هذا الخصوص فكان العاقل مخلصاً وصادقاً في طلبه والاحمق مراثماً ومقلداً ولهذا يقول (زين نشان راست نفزودش يقين) اه وسياق الكلام الانى يدل على ان المقلد هذا ببركة هداية ذاك المحقق والطالب الحقيقي ايضاً اهتدى وصار واصلاً - كما قال :

كاذبی باصافی چون شد روان او دروغش راستی شد ناگهان
آن مقلد شد محقق چون بدید آشتی خود را کانجا میچرید

- (۱) این نشان چون داد گو پیشرو
(۲) پیروی تو کنم ای راست گو
(۳) پیش آن کس که نه صاحب اشتربست
(۴) زین نشان راست نفزودش یقین
- وقت آهنگ است پیش آهنگ شو
بوی بردم ز اشتیری بنما که کو
کو درین جست شتر بهر مری است
جز زعکس ناهه جوی راستین

- (۱) فَمِنْ الْجِدِّ وَ مِنْ حَرِّ شَدِيدٍ
شَمَّ أَنْ لَيْسَ جُزَافًا وَ هَوَاءَ
- (۲) فَلِمَنْ قَلَّدَ فِي هَذَا الْجَمَلِ
غَيْرَ أَنْ قَدْ ضَيَّعَ أَيْضًا جَمَلِ
- (۳) كَانَ مِنْهُ الطَّمَعُ فِي جَمَلِ
مَا لَهُ ضَاعَ نَسِيَ مَا أَذْكَرَا
- (۴) أَيْنَمَا قَدْ رَكِضَ ذَاكَ رَكِضَ
وَلَهُ مِنْ طَمَعٍ صَارَ الْخَلِيلِ
- (۵) كَاذِبٌ مَعَ صَادِقٍ لَمَّا سَرَى
بَعْتَهُ صِدْقًا غَدَا مِنْهُ غَدَرُ
- (۶) فَيَبْذِي الصَّحْرَا الَّتِي ذَاكَ الْجَمَلِ
ذَلِكَ الْكَاذِبُ كَانَ الْجَمَلَا
- لَهُ مِنْ عَزْمٍ .. وَهِيَ مِنْهُ الْحَدِيدُ ..
كَانَ ذَا الْفَحْصُ الشَّدِيدُ وَالْعَنَاءُ
لَيْسَ مِنْ حَقِّ .. وَلَا أَذْنَى أَمَلِ ..
هُوَ لَا يَعْلَمُهُ أَتَى رَحَلُ
غَيْرِهِ السِّتْرَ لَهُ فِي الْعَمَلِ
.. لَا وَلَا مِنْهُ أَتَى وَ اخْتَبَرَا ..
خَلْفَهُ ذَا .. لَهُ حَاكِي بِالْفَرَضِ ..
وَالْوُدُودَ مَعَهُ كَانَ الزَّمِيلُ
ذَلِكَ الْكِذْبُ الَّذِي مِنْهُ جَرَى
ذَلِكَ الْكِذْبُ الَّذِي دَوْمًا ظَهَرَ
رَكِضَ وَالصَّادِقَ عَنْهُ سَمَلُ
وَجَدَ أَيْضًا لَهُ .. وَ اتَّصَلَا ..

که گرافه نیست ابن هیهای او
اشتری گم کرده است او هم بلی
انچه زو گم شد فراموشش شده
از طمع همدرد و صاحب می شود
ان دروغش راستی شد ناکهان
اشتر خود نیز ان دیگر بیافت

(۱) بوی برد از جد و از گرمیهای او
(۲) اندرین اشتر نبودش حق ولی
(۳) طمع نفاقه غیر رو پوشش شده
(۴) هر کجا او می دود این می دود
(۵) کاذبی با صادقی چون شد روان
(۶) اندر آن صحرا که ان اشتر شتافت

- (۱) إِذْ رَأَاهُ ذَكَرَ مِنْهُ الْغَرَضُ
 مَا لَهُ كَانَ .. وَمَا قَبْلًا عَرَضُ ..
- (۲) ذَاكَ مَنْ قَلَّدَ مِمَّنْ حَقَّقَا
 خَلِيٍّ مِنْ طَمَعٍ فِي جَمَلٍ
 إِذْ هُوَ قَدْ نَظَرَ مِنْهُ الْجَمَلُ
- (۳) فَبَيَّنَّاكَ اللَّحْظَةَ لِلْجَمَلِ
 وَاهُ مَا طَلَبَ حَتَّى نَظَرَ
 هُوَ صَارَ طَالِبًا فِي عَجَلٍ
- (۴) بَعْدَ تِلْكَ الرُّؤْيَا فَرَدًّا ذَهَبَ
 فَتَحَ عَيْنَيْهِ بِالْجِدِّ طَلَبَ
 أَنْ إِلَى الصَّحْرَاءِ لِلرَّعْيِ غَدَرَ
 لَهُ ذَاكَ الْجَمَلُ .. مَا قَلَّدَا ..
- (۵) قَالَ ذَاكَ الصَّادِقُ أَنْتَ لِيَا
 وَإِلَى الْحَالِ لِي كُنْتَ التَّمَعُ
 قَدْ تَرَكْتَ لِي لَمْ تَلْحَقْ بِهَا
 .. بَعْدَ لِلْمَوَاقِعِ جَدُّ مُفْرَدًا ..
- حَافِظًا قَلَّدْتَ مِنِّي مَا يَقَعُ^(۱)

(۱) نسخه ثانیة - ترقب منی مایقع

- (۱) چون بدیدش یاد آورد آن خویش
 بی طمع شد زاشتر آن یار بیش
- (۲) آن مقلد شد محقق چون بدید
 اشتر خود را که انجا می چرید
- (۳) او طلبکار شتر آن لحظه گشت
 می نجستش تا ندید او را بدشت
- (۴) بعد از آن تنها روی آغاز کرد
 چشم سوی ناقه خود باز کرد
- (۵) گفت آن صادق مرا بگذاشتی
 تا باکنون پاس من میداشتی

- (۱) فَلَهُ قَالَ إِلَى الْحَالِ أَنَا
طَمَعِي زَادَ فَصِرْتُ لِلْمَلَقِ
(۲) وَبِهَذَا الزَّمَنِ صِرْتُ الزَمِيلِ
وَ بِجِدِّي أَنَا بِالْجِسْمِ افْتَرَقْتُ
(۳) أَنَا وَصَفَ الْجَمَلِ مِنْكَ سَرَقْتُ
قَصْدَهَا رُوحِي رَأَتْ عَيْنِي امْتَلَتْ
(۴) فَإِذَا مَا لَمْ أَجِدْهُ الطَّالِبَا
.. فَالْنُّحَاسُ غَلِبَ .. الْحَالُ الذَّهَبُ
(۵) سَيِّئَاتِي كُلُّهَا الطَّاعَاتِ قَدْ
ثَبَتَ الْجَدُّ لِي الْهَزْلُ فَنِي
(۶) سَيِّئَاتِي إِذْ إِلَى الْحَقِّ غَدْتُ
فَعَلِمِي ذِي السَّيِّئَاتِ لِي أَبَدُ
- هَزَلِيًّا كُنْتُ .. رَهْنًا لِلْعَنَا ..
وَالْهَوَى وَالطَّيْشِ كَثْرًا وَالنَّزَقِ
لَكَ بِالْجِدِّ وَبِالْقَصْدِ الْعَدِيلِ
عَنْكَ بِالْبَيْتِ وَبِالرُّوحِ التَّصَقَّتْ
أَيْنَمَا رِحْتُ أَنَا فِيكَ التَّحَقَّتْ
.. فَهِيَ جَهْرًا تَنْظُرُ مَا سَأَلْتُ ..
لَهُ مَا كُنْتُ أَنَا وَالرَّاعِبَا
غَالِبًا صَارَ .. لِي الْأَمْرُ انْقَلَبَ ..
بُدِلَتْ أَشْكُرُ مَا اللَّهُ أَعَدَّ
أَشْكُرُ اللَّهَ عَلَى هَذَا الْغِنَى
سَبَبًا لِلرُّوحِ جَلَّتْ وَهَدَتْ
أَنْتَ لَا تَطْعَنُ .. بِهَا نِلْتُ الرِّشْدَ ..

از طمع در چاپلوسی بوده ام (۱)
در طلب از تو جدا گشتم بتن
جان من دید آن خود شد چشم پر
مس کنون مغلوب شد زر غالبش
هزل فانی شد وجد اثبات شکر
پس مزین بر سیئاتم هیچ دق

(۱) گفت تا اکنون فسوسی بوده ام
(۲) این زمان هم درد تو گشتم که من
(۳) از تو می دزیدم و صف شتر
(۴) تا نپاییدم نبودم طالبش
(۵) سیئاتم شد همه طاعات شکر
(۶) سیئاتم چون وسیلت شد بحق

- (۱) صِدْقُكَ الطَّالِبَ سَوَّاكَ وَلِي
فَتَحَ لِلصِّدْقِ بَابًا وَالطَّرِيقُ
(۲) صِدْقُكَ جَاءَ بِكَ لِلطَّلَبِ
(۳) فِي الْبَسِيطِ أَنَا بَذَرُ الدَّوْلَةِ
خِلَّتُهُ السَّخْرَةَ كَانَ لَا عِوَضَ
(۴) لَمْ يَكْ ذَا الطَّلَبِ لَا فِي عِوَضَ
فِي أَزَاءِ زَرْعٍ كُلِّ حَبَّةٍ
(۵) ذَهَبَ اللَّصُّ لِبَيْتِ جَنْبِهِ
هُوَ وَالْبَيْتُ لَهُ مَا سَرَقَا
(۶) كُنْ بِحَيْرٍ أَنْتَ يَا مَنْ بَرَدَا
لَكَ يَأْتِي وَتَحْمَلُ خَشِنَا
- جَدِي وَالطَّلَبُ لِلْجَمَلِ
أَوْجَدَ .. فِيهِ وَصَلْتُ لِلْفَرِيقِ ..
وَبِي لِلصِّدْقِ جَاءَ طَلَمِي
قَدْ زَرَعْتُ .. كُنْتُ قَيْدَ الْغَفْلَةِ ..
لَهُ مَا نِلْتُ بِهِ أَذْنَى غَرَضٍ
كَانَ كَسْبًا حَسَنًا فِيهِ الْغَرَضُ
مِائَةٌ مِنْهَا سَمْتُ بِالرُّتْبَةِ
إِذَا أَتَى مِنْهُ رَأَى أَنْ رَبَّهُ
لَهُ كَانَ .. حَارٌّ مِمَّا اتَّفَقَا ..
كَيْ يَبْذَا الْحَرُّ اللَّذِي كَمْ وَقْدَا
كَيْ لَكَ اللَّطْفُ يَجِي زَمْنَا

مر مرا جد و طلب صدقی گشود
جستم آورد در صدقی مرا
سخره و بیکار می پنداشتم
هر یکی دانه که کشتم صد درست
چون در آمد دید کان خانه خودست
بادرشتی ساز تا نرمی رسد

(۱) مرا ترا صدق تو طالب کرده بود
(۲) صدق تو آورد در جستم ترا
(۳) تخم دولت در زمین می کاشتم
(۴) آن نه بد بیکار کسی بد درست
(د) دزد سوی خانه شد زیر دست
(۶) گرم باش ای سرد تا گرمی رسد

- (١) هَذِهِ النَّاقَةُ فَرَّدَ لَا مُنَا
 هِيَ كَانَتْ .. وَ بِهَا كُلُّ الْمَعْنَى.. (١)
 ضَيْقًا مِنْ ذَا أَتَى اللَّفْظُ وَ كَمْ
 مِلًّا الْمَعْنَى وَ بِالْأَسْرَارِ الْمَمَّ
 (٢) أَبَدًا مَا وَضَعَ اللَّفْظُ لِأَنَّ
 يَشْمَلُ الْمَعْنَى اللَّذِي فِيهِ اقْتَرَنَ
 وَلِذَا قَالَ الرَّسُولُ فَالِلِّسَانِ
 كُلٌّ عَنْ قَوْلٍ بِهِ ضَاقَ الْبَيَانُ
 (٣) مِثْلَ إِصْطِرْلَابِ النُّطْقِ غَدَا
 فِي الْحِسَابِ مَا لَهُ الْعَدُّ بَدَأَ (٢)
 مِنْ مَسِيرِ الشَّمْسِ مِنْ دَوْرِ الْفَلَكَ
 أَيَّ شَيْءٍ عَلِمَ .. الْجَهْلَ سَلَكَ..
 (٤) بِالْخُصُوصِ فَلَكَ هَذَا الْفَلَكَ
 دَوْرَةٌ مِنْهُ .. وَ بِاللَّفْظِ اشْتَرَكَ..
 وَ مِنَ الشَّمْسِ مِنَ الشَّمْسِ لَهُ
 ذَرَّةٌ .. فِيهَا يَدُورُ الْوَلَهُ..

(١) وبما ان الناقه المذكورة فى خصوص المحقق و المقلد هى واحدة وليست اثنتين من جهة كون مطلوب المحقق والمقلد واحداً والواحد لا يقبل التعداد ومن جهة كون الحكمة الالهية خالصة المؤمن شبهها قدس سره بالناقه و بهذه المناسبة كان التعداد لان اللفظ اتى ضيقاً و المعنى واسع كثيراً كالفطرة والبحر - (٢) اى فكما ان اسطرلاب الدائرة لا يحيط بعلم الفلك والشمس من كل الوجوه كذا النطق والالفاظ لا تحيط بسمااء المعنى مع ان هذا الفلك من سمااء المعنى كخردلة . والشمس من شمس كذرة و لهذا يقول چرخى الخ ..

- (١) آن دواشتر نيست ان يك اشتراست
 تنك آمد لفظ معنى بس پرست
 (٢) لفظ در معنى هميشه نارسان
 زان ييمبر گفت قد كل اللسان
 (٣) نطق اسطرلاب باشد در حساب
 چه قدر داند زچرخ و آفتاب
 (٤) خاصه چرخى كاين فلك زان دوره است
 آفتاب از آفتابش ذره است

فی بیان ذلك الذى فى كل نفس فتنه مسجد الضرار موجوده فيه

- (۱) حَيْثُ بَانَ أَنَّ هَذَا الْمَسْجِدَ
كَانَ بَيْتَ الْحِيلَةِ فَخَّ إِلَهُودُ
(۲) فَالِنَّبِيِّ أَمَرَ أَنْ يُخْرَبُوا
وَمَحَلًّا لِلْخَسِيسِ وَالرَّمَادِ
(۳) صَاحِبِ الْمَسْجِدِ مِثْلَ الْمَسْجِدِ
مِثْلَمَا الْحَبَّ عَلَى الْفَخِّ تَضَعُ
(۴) قِطْعَةً لَحْمٍ عَلَى رَأْسِ الشَّرْكَ
مِثْلُ ذِي الْقَمَةِ لَيْسَتْ بِالسَّخَاءِ
- لَمْ يَكْ فِي الْوَاقِعِ وَالْمَعْبَدِ
وَمَقَرَّ الشَّرِّ وَالْخَضَمِ الْعُنُودِ
ذَلِكَ مَا فِيهِ كَلَّا يُذْهِبُوا^(۱)
يَجْعَلُونَ فَهُوَ مَأْوَى الْفَسَادِ
كَانَ قَلْبًا .. وَمُضِلَّ الْمُهْتَدِي..
لَيْسَ جُودًا ذَا وَلَا خَيْرًا وَقَعَ
لَكَ فِيهَا تَقْصُدُ صَيْدَ السَّمَكَ
لَا وَلَا مَنْ وَلُطْفٍ وَعَطَاءِ

(۱) ولذلك دعى النبی (ص) مالک بن جشم و من بن عدی و عامر بن السکن والوحشی

و قال انطلقوا الى هذا المسجد الظالم اهلہ و اهدموه و احرقوه ففعلوا -

بیان آنکه در هر نفسی فتنه مسجد ضرار در اوست

- (۱) چون پدید آمد که آن مسجد نبود
(۲) پس نبی فرمود کان را بر کنند
(۳) صاحب مسجد چو مسجد قلب بود
(۴) گوشت کاند رشعت توماهی رباست
- خانه حیلست بد و دام ججود
مطرحة خاشاک و خاکستر کنند
دانه ها بر دام ریزی نیست جود
انچنان لقمه نه بخشش نه سخاست

- (۱) مَسْجِدُ أَهْلِ قَبَاءٍ مِّنْ جَمَادٍ
إِذْ لَهُ لَمْ يَكْ كَفُوءًا فَالطَّرِيقُ
(۲) فِي الْجَمَادَاتِ كَمِثْلِ الظُّلْمِ ذَا
فَأَمِيرُ الْعَدْلِ فِيمَنْ مَا غَدَا
(۳) وَالْهَوِيَّاتُ الَّتِي أَصْلُ الْأُصُولِ
وَفُرُوقٌ.. مِثْلًا بَيْنَ الْجَمَادِ..
(۴) لَا الْحَيَاتُ لَهُ كَانَتْ كَالْحَيَاتِ
- كَانَ .. لَمْ يَقْصِدْ بِهِ غَيْرُ الْفَسَادِ..
لَهُ سَدٌّ .. مَا أَتَى مِثْلَ الْفَرِيقِ..
مَا أَتَى حِينًا .. وَلَا حَلَّ الْأَذَى..
كُفُوءًا النَّارَ أَشْبَ لِلْمُهْدَى (۱)
هِيَ إَعْلَمَ بَيْنَهَا كَمْ مِنْ فُضُولِ (۲)
.. مِنْ هُبُوطٍ وَ سُمُوءٍ بِالْتِضَادِ..
لَهُ مَا كَانَ الْمَمَاتُ كَالْمَمَاتِ (۳)

(۱) نسخه نایه - از هدی (۲) اراد هنا بالحقائق الحقایق الانسانیة للحديث القدسی یابن آدم خلقت الاشیاء لاجلک وخلقنک لاجلی فکانت الحقایق اصل الاصول وخلقت الاشیاء بالتبع فکما کن بین الجمادات اعلى وادنى کذا بین الحقایق الانسانیة کما اخبرنا ربنا بقوله (تلك الرسل فضلنا بعضهم على بعض) (۲) قال تعالى فی الفریقین فی سورة الملائكة وما یستوی الاعمی والبصیر ولا الظلمات ولا النور ولا الظل ولا الحرور وما یستوی الاحیاء والاموات -

- (۱) مسجد أهل قبا كان بد جماد
(۲) در جمادات اینچنین حیفی نرفت
(۳) پس حقایق را که اصل اصلهاست
(۴) نی حیاتش چون حیات او بود
- انچه کفو او نبذ راهش نداد
زد در ان ناکفو امیر داد تفت
دان که انجا فرقهها وفضلهاست (۱)
نی مماتش چون ممات او بود

(۱) مراد از حقایق باصطلاح اعیان ثابته است که آنها حقایق امکانیه است و مراد اینجا خصوص حقایق است

- (۱) قَبْرُهُ بِالنِّبْتِ مِثْلَ قَبْرِهِ
 أَيَّ شَيْءٍ أَذْكَرُ حَالًا أَنَا
 (۲) رَجُلَ الشُّغْلِ لَكَ الشُّغْلُ أَضْرِبْ
 كَيْ يَهْذَا مَسْجِدَ أَهْلِ ضَرَارٍ
 (۳) أَنْتَ فَوْقَ مَسْجِدِ أَهْلِ ضَرَارٍ
 وَإِذَا أَمَعَنْتَ فَيْكَ النَّظْرَا
 لَا تَخْلُ كَانَ وَبَاقِي أَمْرِهِ
 عَنْ فُرُوقٍ لَهُ فِي تِلْكَ الدُّنَا
 فِي مَجْكِ.. وَ إِلَى الْخَيْرِ أَذْهَبِ..
 لَكَ لَا تَصْنَعُ.. وَلَا تَلْقَ الْبَوَارِ..
 تَهْزَأُ تُبْدِي انْقِبَاضًا وَانْكِسَارَ
 مِنْهُمْ كُنْتَ وَزِدْتَ أَثَرَا

فی بیان حکایة الهند الاربعة المتخاصمة وکل واحد منهم

لم يعلم عیب نفسه (۱)

- (۴) هَلْ سَمِعْتَ أَنَّ هِنْدُ أَرْبَعَةً
 وَرَدَتْ فِي مَسْجِدِ مُجْتَمِعَةٍ
 كَمْ بِهِ قَدْ رَكَعَتْ أَوْ سَجَدَتْ
 طَاعَةً لِلَّهِ دَوْمًا عَبَدَتْ

(۱) (قال فی النهج فی بیان حکایة هندی مع خصومه الخ ثم تکلف فی معنی هندی بما قاله - اعلم الواو عند الفرس اذا لحقت آخر الكلمة و كانت ساكنة تكون للتصغير وتقع تارة فی مقام الترحم والتلطف اه (و الصحيح ما ذكرناه (هندو) كما فی الاصل)

- (۱) گور او هرگز چو گور او مدان
 (۲) بر محک زن کار خود ای مرد کار
 (۳) تو بران مسجد کنون تسخر زدی
 خود چه گویم حال فرق آن جهان (۱)
 تاناسازی مسجد أهل ضرار
 چون نظر کردی تو خود زایشان بدی (۲)

حکایت آن چهار هندو که با یار خود جنگ می کردند و هر یک از عیب

خود بی خبر بوده

- (۴) چار هندو در یکی مسجد شدند
 بهر طاعت راکع و ساجد شدند

(۱) مراد افراد انسانی است که مختلف الاستعداد در سماعت و شقاوت هستند - (۲) در حدیث صحیح آمده است القبر روضة من ریاض الجنان او حفرة من حفرات النيران -

- (۱) كُلُّ فَرْدٍ مِنْهُمْ فِي نِيَّةٍ
لِلصَّلَاةِ الْكُلِّ مِنْهُمْ بِخُضُوعٍ
(۲) مَنْ يَقُولُ لِلْإِذَانِ إِذْ حَضَرَ
أَنْتَ يَا مَنْ أَذَّنَ هَلْ سَنَحَا
(۳) فَلَهُ الْهِنْدِيُّ ذَاكَ الْآخَرُ
فِي الصَّلَاةِ أَصَحُّ أَتَيْتَ بِالْكَلَامِ
(۴) ذَلِكَ الثَّالِثُ لِلْمَثَانِي ذَاكَ
أَعْلَاهُ تَطْعَنَ مَعَ نَفْسِكَ
(۵) ذَلِكَ الرَّابِعُ قَالَ أَحْمَدُ
أَنْ أَنَا فِي الْبَيْتِ مِثْلُ ذِي الرِّفَاقِ
(۶) فَصَلَاةُ كُلِّ هَذِي الْأَرْبَعَةِ
حَيْثُ مَنْ قَالُوا الْعُيُوبَ أَكْثَرًا
- كَبَّرَ اِمْتَازَ بِهَا بِالْمَرَّةِ
وَابْتِهَالٍ وَرَدَ يَبْدِي خُشُوعٍ
وَاحِدٌ مِنْهُمْ لَهُ لَفْظٌ طَفَرُ
لِلْإِذَانِ الْوَقْتُ شَرْعًا صَلَاحًا
قَالَ مِنْ طَوْعٍ عَلَيْهِ ظَاهِرُ
فَالصَّلَاةُ بَطَلَتْ ضَاعَ الْمَرَامُ
قَالَ يَا عَمِي قُلْ لِي مَا دَهَاكَ
ذَاكَ قُلْ فَهُوَ أَتَى فِي حَقِّكَ
رَبِّي وَالْفَضْلُ مِنْهُ أَقْصَدُ
لَمْ أَقْعُ لَمْ أَغْدُو فِي قَيْدِ الْوِثَاقِ
فَسَدَتْ لَيْسَتْ بِهَا مُنْتَفِعَةٌ
لِلطَّرِيقِ ضَيَّعُوا مِنْ ذَا الْوَرَى

در نماز آمد به مسکینی و در رد
کای مؤذن بانگ کردی وقت هست
هی سخن گفتی و باطل شد نماز
چه زنی طعنه باو خود را بگو
در نیفتادم بچه چون این سه تن
عیب گویان بیشتر گم کرده راه

(۱) هر یکی بر نیتی تکبیر کرد
(۲) مؤذن آمد زان یکی لفظی بجست
(۳) گفت ان هندوی دیگر از نیاز
(۴) ان سوم گفت ان دوم را کای عمو
(۵) آن چهارم گفت حمد الله که من
(۶) پس نماز هر چهاران شد تباه

(۱) يَا صَفَى الرُّوحِ الَّذِي الْعَيْبَ نَظَرَ

كُلُّ مَنْ عَيْبًا يَقُولُ حَسِبًا

(۲) إِذْ لَهُ مِنْ مَنَبَعِ الْعَيْبِ وَصَلَ

نِصْفُهُ الْآخِرُ فَهُوَ مِنْ دُنُو

(۳) فَعَلَى رَأْسِكَ لَمَّا تَوَجَّدُ

حَقٌّ أَنْ تَرِبَطَ مِنْهَا الْمَرْهُمَا

(۴) كَانَ تَعْيِيبُهُ لِنَفْسِ الدَّوَاءِ

إِذْ هُوَ الْمَكْسُورُ صَارَ فَمَحَلِّ

(۵) لَوْ بِكَ ذَا الْعَيْبِ مَا كَانَ فَلَأ

أَيْضًا الْعَيْبُ بِكَ هَذَا ظَهَرَ

(۶) فَمَنْ اللَّهُ أَلَسْتَ تَسْمَعُ

فَلِمَ أَنْتَ أَمِينًا وَحَسَنَ

لَهُ فِي عَيْبِ سِوَاهُ مَا اعْتَبَرَ

لَهُ قَالَ .. الْبُعْدُ عَنْهُ طَلِبًا ..

نِصْفُهُ مِنْ مَنَبَعِ الْعَيْبِ حَصَلَ

رُتَبَةً كَانَ وَأُخْرَى مِنْ سَمَوِ

مِائَةِ جَرْحٍ وَلَمَّا تَنَفَّدُ

فَوْقَكَ دَوْمًا .. وَ تُشْفِي الْأَلَمَا ..

لِلْجُرُوحِ لَهُ حَقًّا وَالْشِّفَاءُ

إِرْحَمُوا كَانَ وَ اللَّتَضْمِيدُ أَهْلُ

تَطْمَئِنُّ أَنْتَ عَسَى بَيْنَ الْمَلَا

.. وَ يَبِينُ فَيْكَ مَا فِيهِ اسْتَقَرَّ ..

لَا تَخَافُوا لِمَ لَهَا لَا تَنْزِعْ

قَدْ رَأَيْتَ نَفْسَكَ مَرَّ الزَّمَنِ

هر که عیبی گفت ان برخود گزید

وان دگر نیمش ز غیبستان بد است

مرهمش برخویش باید کار بست

چون شکسته گشت جای ارحموست

بو که آن عیب از تو گردد نیز فاش

پس چه خود را ایمن و خوش دیده

(۱) ای خنک جانی که عیب خویش دید

(۲) زانکه نیم او ز غیبستان بد است

(۳) چونکه بر سر مرترا صدریش هست

(۴) عیب کردن خویش را داروی اوست

(۵) گر همان عیبت نبود ایمن مباش

(۶) لا تخافوا از خدا نشنیده

- (۱) فِسْنِينًا كَثْرَةً قَيَّدَ الْحَيَاتِ
عَادَ مَفْضُوحًا لَهُ الْإِسْمَ انْظُرِ
(۲) فَلَهُ الْعَلِيَاءُ فِي هَذِي الدُّنَا
عَادَ مَعْرُوفًا بِعَكْسٍ مَا لَهُ
(۳) أَنْتَ مَا لَمْ تَأْمَنْ أَحَدٌ أَنْ تُرَى
وَمِنْ الْخَوْفِ لَكَ الْوَجْهَ اغْسِلِ
(۴) أَنْتَ يَا مَحْبُوبِي مَا دَامَ أَنْ
فَعَلَى الْآخِرِ ذَاكَ الْأَمْرِ
(۵) ذَلِكَ انْظُرْ فَلَهُ الرُّوحُ ابْتَلَا
وَقَعَ فِي الْبُئْرِ حَتَّى لَكَ صَارَ
- كَانَ إِبْلِيسٌ.. جَمِيلًا بِالصِّفَاتِ..
مَا يَكُونُ بَعْدَ ذَا وَاعْتَبِرِ
كَمْ غَدَتْ مَعْرُوفَةً زَادَتْ ثَنَا
مَعَ لَعْنٍ دَائِمٍ يَا وَيْلَهُ
طَالِبًا لِلشُّهْرَةِ فِي ذَا الْوَرَى
ثُمَّ مِنْكَ الْوَجْهَ أَظْهَرُ وَاعْمَلِ
فِي الْحَيَاتِ لَكَ لَا يَنْمُو الذَّقْنُ (۱)
وَيْكَ لَا تَطْعَنَ وَلَا تَنْتَقِدِ
بِالْعَذَابِ.. افْتَضَحَ بَيْنَ الْمَلَا..
عِظَّةً..ذَاتِ احْتِرَازٍ وَاعْتِبَارِ..

(۱) زنج اسم الذقن فلما دخلت عليه كلمة ساده وصار ساده زنج كان معناه الامرد۔

- (۱) سالها ابليس نیکو نام زیست
(۲) در جهان معروف بد علیای او
(۳) تا نه ایمن تو معروفی مجو
(۴) تا نروید ریش تو ای خوب من
(۵) این نگر که مبتلا شد جان او
- گشت رسوا بین که اورا نام چیست
گشت معروفی بعکس ای وای او
پاك شو از خوف پس بنمای رو
بردگر ساده زنج طعنه مزین
در چهی افتاد تا شد پند تو

(۱) لَمْ تَقَعْ فِي الْبُئْرِ أَنْتَ لَا تَصِيرُ نَصَحَهُ .. فَبِكَ إِلَى الْخَيْرِ يَسِيرُ ..
هُوَ سَمًا أَكَلَ وَالسُّكْرَا لَهُ كُلُّ أَنْتَ وَفِيهِ اعْتَبِرَا

فی بیان قصد الغز قتل رجل لیخاف الغیر منهم

(۲) ذَا قَبِيلُ الْغَزِ لِمَتْرِكَ وَمَنْ لِدَمِ أَهْرَقَ .. فِي الْخَلْقِ عَلَنَ ..
جَاءَ لِلنَّهْبِ وَفَوْقَ قَرْيَةٍ ضَرَبَ بَدَدَهَا عَنْ بُكْرَةٍ
(۳) وَجَدُوا اثْنَيْنِ لِمَتْلِكَ الْقَرْيَةِ مِنْ وَجْهِ مَنْ يَهَا بِالرِّفْعَةِ
أَسْرَعُوا فِي قَتْلِ فَرْدٍ مِنْهُمَا .. إِذْ غَدَى الْحَكَمُ سَوَاءَ لَهْمَا ..
(۴) فَيَدِيهِ أَوْثَقُوا حَتَّى هُمْ يَذْبَحُوهُ الْفِدْيَ يَغْدُو لَهُمْ
(۵) لِدَمِي فِي أَيِّ وَجْهِ تُهْرَقُونَ وَلَهُ مِنْ ظَمًا لِمَ تَشْرَبُونَ

(۱) تو نیفتادی که باشی پند او زهر او نوشیده تو خور قند او

قصد کردن غزان در خون مردی تا دیگری برسد

(۲) آن غزان ترك خون ریز آمدند بهر یغما بردهی ناگه زدند
(۳) دو کس از اعیان آن ده یافتند در هلاک آن یکی بشتافتند
(۴) دست بستندش که قربانش کنند گفت ای شاهان وارکان بلند
(۵) قصد خون من بچه رو می کنید از چه آخر تشنه خون منید

- (۱) مَا هِيَ الْحِكْمَةُ مَا كَانَ الْمَرَامُ
إِذْ أَنَا الدَّرْوِيشُ عَارِي الْبَدَنِ
(۲) فَلَهُ قَالُوا لِأَنَّ فِي ذَا الطَّرِيقِ
لَكَ حَتَّى يَحْذَرَ مِنَّا الذَّهَبُ
(۳) قَالَ مِنِّي آخِرُ الْأَمْرِ يَكُونُ
فَلَهُ قَالُوا كَذَا قَصْدًا ظَهَرَ
(۴) قَالَ إِذْ وَهَمًا غَدَى كُنَّا مَعَا
فِي مَقَامِ الشَّكِّ أَوْ فِي الْأَحْتِمَالِ
(۵) يَا سَلَاطِينَ اقْتُلُوا فِي الْأَوَّلِ
أَنَا أَخْشَى وَلَكُمْ حَالًا أُبَيِّنُ
- لَكُمْ فِي قَتْلِي بَيْنَ الْأَنَامِ
مَا لِي مِنْ قُدْرَةٍ أَوْ ثَمَنِ
تَضْرِبُ هَيْبَتَهُ فَوْقَ الرَّفِيقِ
لَهُ يُبْدِي.. لَا نَخِيبُ بِالطَّلَبِ..
أَكْثَرَ مَسْكَنَةً قَدْرًا يَهُونُ
ذَهَبُ كَثْرَ لَدَيْهِ مُسْتَمْتَرٌ
وَاحِدًا فِيهِ كِلَانَا وَقَعَا
مَا لَنَا فِي ذَا افْتِرَاقٍ وَانْفِصَالِ
ذَا الرَّفِيقِ لِي لِكَيْ فِي عَجَلِ
آيَةً عَنِ ذَهَبٍ عِنْدِي دَفِينِ

چون که من درویشم و عریان تنم
تا بترسد او و زر پیدا کند
گفت قاصد کرده است او را زدرست
در مقام احتمال و در شکیم
تا بترسم من دهم زرا نشان

(۱) چیست حکمت چه غرض در کشتنم
(۲) گفت تاهیببت برین یارت زند
(۳) گفت آخر او زمن مسکین ترست
(۴) گفت چون وهم است ماهر دویکیم
(۵) خود ورا بکشید اول ای شهان

- (۱) كَرَّمَ اللهُ إِذَا أَنْتَ أَنْظِرِ
وَلَهُ عَظَمٌ وَفِيهِ اعْتَبِيرِ
أَنْ أَتَيْنَا آخِرَ الْعَصْرِ لِأَنْ
تَعْرِفَ مَنْ كَانَ فِي مَاضِي الزَّمَنِ
(۲) آخِرَ كُلِّ الْقُرُونِ لِلْمُقْرُونِ
سَبَقَ .. وَالظَّافِرَ مِنْهَا يَكُونُ ..
فِي الْحَدِيثِ جَاءَ نَحْنُ الْآخِرُونَ
وَعَلَى كُلِّ الْقُرُونِ السَّابِقُونَ
(۳) كَانَ ذَا حَتَّى هَلَاكَ قَوْمِ هُودَ
وَبَوَارِ قَوْمِ نُوحٍ بِالْجُحُودِ
عَارِضُ الرَّحْمَةِ فِي الرُّوحِ لَنَا
أَظْهَرَ .. خِفْنَا بِذَا مِنْهُ الْعَنَاءُ ..
(۴) لَهُمْ قَدْ قَتَلَ حَتَّى الْجَذَرِ
نَجِدَ مِنْهُ نَلِمُ بِالْخَطَرِ
وَإِوَالِأَمْرٍ عَلَى الْعَكْسِ وَقَعَ
فِيكَ الْوَيْلُ يَبِينُ وَالْجَزَعُ

فی بیان حال الانانیین محبی الذات و الکافرین بنعمه

وجود الانبیاء والاولیاء

- (۵) كُلُّ مَنْ أَخْبَرَ عَنْهُمْ مِنْ عُيُوبٍ
كَثْرَةٌ فِيهِمْ تَبِينُ وَذُنُوبُ
وَعَنِ الْقَلْبِ الَّذِي مِثْلَ الْحَجَرِ
وَعَنِ الْحَالِ الَّذِي أَسْوَدَ كَدَرُ

- (۱) پس کرمهای الهی بین که ما
آمدیم آخر زمان در انتها
(۲) آخرین قرنهای پیش از قرون
در حدیث است آخرون السابقون
(۳) تا هلاک قوم نوح و قوم هود
عارض رحمت بجان ما نمود (۱)
(۴) کشت ایشان را که ما ترسیم از او
ور خود این برعکس بودی وای تو

بیان حال خودپرستان و ناشکران از نعمت وجود انبیاء و اولیاء

- (۵) هر چه زایشان گفت از عیب و گناه
وز دل چون سنگ و از حال تباه (۲)

(۱) یعنی نمود ابر رحمت هلاک قوم نوح و قوم هود را برای جان ما که هلاک این قوم را دیدیم و مطیع رسول شدیم و رحمت ما را از گناه خلاص کرده است (۲) فاعل گفت خدای تعالی است

- (۱) وَعَنِ التَّخَفُّفِ فِيهَا أَمْرًا
وَعَنِ الْبَالِ الْمَلْدِيِّ خُلِّيَ مِنْ
(۲) وَعَنِ الْعِشْقِ لِذِي الدُّنْيَا وَعَنِ
كَالِنِسَاءِ النَّفْسِ مِنْهَا غَلَبَتْ
(۳) وَمَعَ الْقَلْبِ وَمَعَ مَنْ فِي الدُّنْيَا
وَمَعَ الْأَمْلَاكِ مِثْلَ الشَّعَلِ
(۴) مَنْ هُوَ قَدْ كَانَ مِمَّنْ قَنَعَا
وَمِنْ الْحَقْدِ بِهِمْ فِي السِّرِّ قَدْ
(۵) فَإِذَا مَا قِيلَ شَيْئًا تَقُولُ
وَإِذَا مَا هُوَ لَمْ يَقْبَلْ رِيَاءَ
- بِهِ أَوْ فِيهَا لَهُ قَدْ قَرَأَ
غَمَّهُ فِي الْغَدِّ لِلرُّوحِ كَمَنْ..
هُوسَ فِيهَا وَمَا الْقَلْبَ قَتَنَ
وَالِي مَا تَشْتَهِيهِ ذَهَبَتْ
صَاحِبُوا الْقَلْبِ يَبْعِدُ وَعَنَا
رَاغَ بِالتَّزْوِيرِ وَفَقَّ الْمَذْهَبِ
سَائِلًا ظَنُّوهُ فِيهِمْ طَمَعًا
حَسِبُوهُ الْخَصْمَ لِلدِّينِ بَجْدَ
سَائِلًا هَذَا وَكَمْ قَالَ الْفُضُولُ
قُلْتُ مَعَ مَكْبَرٍ وَخُدْعٍ وَدُهَاءَ

- (۱) وز سبک داری و فرمانهای او
(۲) وز هوس و ز عشق این دنیای دون
(۳) بادل و با اهل دل بیگانگی
(۴) سیر چشمان را گدا پنداشتن
(۵) گر پذیرد چیز تو گوئی گداست
- وز فراغت از غم فردای او
چون زنان مر نفس را بودن زبون
باشهان تزویر و روبه شانگی
وز حسدشان خصم دشمن داشتن
ور نه گوئی مکر و تزویر و دغا ست

- (۱) وَإِذَا مَا اخْتَلَطَ قُلْتَ الطَّمَعُ
وَإِذَا مَا اعْتَزَلَ قُلْتَ الْوَلَعُ
(۲) وَإِذَا ضَجَرَ الْعَوَامِ حَمَلًا
وَإِذَا كَانَ الْغَيُورَ وَالْغَضِبُ
(۳) أَوْ كَمَنْ قَدْ نَافَقَ بِالْأَعْتِدَارِ
أَنْ يَأْنِفَاقِي لِأَهْلِ وَوَلَدِ
(۴) لَا لِي يَسْنَحُ حَكُّ رَأْسِيَا
(۵) يَا فُلَانُ اذْكُرْ لَنَا بِالْهِمَّةِ
آخِرَ الْأَمْرِ الْوَلِيِّينَ نَصِيرُ
(۶) ذَا الْكَلَامِ لَهُ أَيْضًا مَا ذَكَرَ
وَسِنًا قَالَ لَهُ مِنْ هَذَرِ
- لَهُ غَرٌّ .. وَبِهِ زَادَ الْجَشَعُ ..
كَانَ بِالْكَبَرِ وَبِالْجَاهِ طَمَعُ
عَاجِزًا قُلْتَ وَغَرًّا كَسَلًا
أَحْمَقًا قُلْتَ قَوِيًّا ذَا لَعِبِ
جِئْتَ فِي الْحَالِ لَكَ وَالْأَنْكَسَارُ
عَاجِزًا صِرْتَ وَلَا مَالٌ يُعَدُّ
لَا لِي يَسْنَحُ أَنْبِي دِينِيَا
مِنْكَ كَيْ تَعْدُو كَمِثْلِ الصَّفْوَةِ
مَعَهُمْ فِي الرُّوحِ وَالْقَلْبِ نَسِيرُ
بِاحْتِرَاقٍ وَسَقَامٍ وَكَدَرِ
هَاجِرًا ثُمَّ غَفَى بِالْأَثَرِ

ور نه گوئی در تکبر مولعت
ور غیور آمد تو گوئی کربز است
مانده ام در نفقه فرزند وزن
نی مرا پروای دین ورزیدن ست
تا شوم از اولیا پایان کار
خوابنا کی هرزه گفت و باز خفت

(۱) گردد آمیزد تو گوئی طامع است
(۲) گر تجمل کرد گوئی عاجز است
(۳) یا منافق وار عذر آری که من
(۴) نی مرا پروای سر خاریدن ست
(۵) ای فلان مارا بهمت یاد دار
(۶) این سخن هم نی زدرد و سوز گفت

- (۱) مَا لِي بَدُّ أَنَا مِنْ أَنْ أَجِدَ
 مَا يَوْسَعِي أَنَا لِلْكَسْبِ الْحَلَالِ
 (۱) مَا هُوَ هَذَا الْحَلَالُ أَنْتَ مَنْ
 مِنْ حَلَالٍ لَا أَرَى غَيْرَ الدَّمِ
 (۳) أَمِنْ اللَّهِ لَكَ يَا ذَا خَلَاصٍ
 أَمِنْ الدِّينِ تَرَى دَوْمًا مَقَرَّ
 (۴) أَنْتَ يَا مَنْ كُنْتَ عَنْ هَذِي الدُّنَا
 لَمْ تَكُ الصَّابِرَ قُلْ كَيْفَ تَكُونُ
 (۵) أَنْتَ يَا مَنْ مَا لَهُ صَبْرٌ أَبَدٌ
 فَعَنِ اللَّهِ الْكَرِيمِ كَيْفَ أَنْتَ
- مَصْرَفَ عَائِلَتِي أَنِّي أَحَدُ
 أَجْهَدَ أَطْلُبُهُ فِي أَيِّ حَالٍ
 عُدْتُ مِنْ أَهْلِ الضَّلَالِ وَالْفِتَنِ
 لَكَ لَوْ أَهْرَقْتَهُ هَذَا أَعْلَمُ
 مِنْ طَمَامٍ لَدَّ لَمْ تَلَفَ مَنَاصُ
 وَلَكَ الطَّاعُوتُ مَأْوَى وَمَقَرُّ
 مَنْ هِيَ دَارُ الْبَوَارِ وَالْعَنَاءِ
 صَابِرًا عِنْدَ (فَنِعَمَ الْمَاهِدُونَ)
 عَنْ نَعِيمٍ وَدَلَالٍ مَا خَلَدَ
 تَصْبِرُ أَنِّي عَلَى هَذَا قَدَرْتُ

از بن دندان کنم کسب حلال

غیر خون تو نه می بینم حلال

چاره است از دین و از طاغوت نی

صبر چون داری ز نعم الماهدون

صبر چون داری از الله کریم

(۱) هیچ چاره نیست از نفقه عیال

(۲) چه حلال ای گشته از اهل ضلال

(۳) از خدایت چاره است از لوت نی

(۴) ای که صبرت نیست از دنیای دون

(۵) ای که صبرت نیست از ناز و نعیم

- (۱) أَنْتَ يَا مَنْ مَا لَكَ صَبْرٌ مُدَامٌ
كَيْفَ تَعْدُو صَابِرًا مِمَّنْ خَلَقَ
(۲) أَيْنَ لَا أَيْنَ الْخَلِيلِيُّ الْخَلِيلُ
رَامَ قَالَ رَبِّي هَذَا أَنْتَ
(۳) أَيْ لَا أَبْغِي بِذَيْنِ الْعَالَمِينَ
أَنَا لَا أَعْلَمُ مَلِكٌ مِّنْهُمَا
(۴) يَسُوى أَوْصَافِ رَبِّ الْعِزَّةِ
لَوْ أَكَلْتُ الْخُبْزَ بِالْخُبْزِ غَصَصْتُ
(۵) فَبَلَا رُؤْيَاهُ كَيْفَ تَصِيرُ
وَبَلَا أَنْ أَنْظُرَ مِنْهُ الْخَضِرُ
- عَنْ نَظِيفٍ وَخَبِيثٍ فِي الْأَنَامِ
لَكَ .. وَالْحَبَّ بِمَا فِيهِ فَلَقُوا ..
إِذْ مِنَ الْغَارِ أَتَى اللَّهُ الْجَلِيلُ
أَيْنَ كَانَ الرَّبُّ ذَا لَا تَشْتَبِهَ
أَنْظُرْ مَا دَامَ ذَيْنِ الْمَجْلِسِينَ
وَلَعَنَ فِي الْوَاقِعِ أَمْرُهُمَا
أَنَا إِنْ سِرْتُ بِقَدْرِ الشَّعْرَةِ
.. مِنْ عَنَاءٍ لَمْ فِيَّ مَا خَلَصْتُ ..
لَقَمَةً مَهْضُومَةً هَبْ بِالْيَسِيرِ
وَالرِّيَاحِينَ وَأَنْوَاعَ الزَّهْرِ

صبر چون داری از آن کت آفرید

گفت هذا رب هان کو کردگار

تا ندانم این دو مجلس آن کیست

گر خورم نان در کلو گیرد مرا

بی تماشای گل و گلزار او

(۱) ای که صبرت نیست از پاک و پلید

(۲) کو خلیلی کو برون آمد ز غار

(۳) من نخواهم در دو عالم بتگریست

(۴) بی تماشای صفتهای خدا

(۵) چون گوارد لقمه بی دیدار او

- (۱) فَبِغَيْرِ الْأَمَلِ بِاللَّهِ مَنْ
لَحِظَةً غَيْرَ الْحَمِيرِ وَالْبَقَرِ
(۲) تِلْكَ مَنْ كَانَتْ كَأَنْعَامٍ وَمَنْ
هَبْ هِيَ مَمْلُوءَةٌ مَكْرًا فَقَدْ
(۳) مَكْرُهُ الْمَنْكُوسُ وَهُوَ مِثْلُهُ
أَذْهَبَ أَوْقَاتُهُ الْيَوْمَ لَهُ
(۴) فَالْدِمَاعُ اخْتَلَّ مِنْهُ عَقْلُهُ
عُمُرُهُ كَأَلْفٍ صَارَ بِلا
(۵) مَا لَهُ قَالَ يَهْدِي الْفِكْرَةَ
هُوَ مِنْ فِكْرٍ لِذِي النَّفْسِ غَدَا
- يَأْكُلُ أَوْ يَشْرَبُ مَرَّ الزَّمَنِ
..فَمَنْ الْإِنْسَانُ لِلَّهِ النَّظَرُ..
هِيَ قَدْ صَارَتْ أَضَلُّ فِي الزَّمَنِ
نَتَنَتْ إِبْطًا بِهَا زَادَ النَّكَدُ
كَانَ مَنْكُوسًا وَسَاءَ فِعْلُهُ
بِطِي عُمُرُهُ ضَاعَ كُلُّهُ
خُرِفَ شَوْهُ دُومًا فِعْلُهُ
نُقْطَةُ ..وَسَوَسَ مَا بَيْنَ الْمَلَا..
كَانَ أَيْضًا وَإِطْرَاحَ الْغَفْلَةِ
أَيْضًا الْوَاقِعَ بِالنُّكْسِ بَدَا

- (۱) جز بامید خدا زین آب و خور
(۲) آنکه کالانعام بد بل هم اضل
(۳) مکر او سرزیر او سرزیر شد
(۴) فکر گاهش کند شد عقلش خرف
(۵) آنچه میگوید دراین اندیشه ام
- کی خورد یک لحظه غیر گاو و خر
گرچه بر مکرست ان گنده بغل
روز گارش برد و روزش دیر شد
عمر شد چیزی ندارد چون آلف
این هم از دستان این نفس است هم

(۱) وَالَّذِي قَالَ غَفُورٌ وَرَحِيمٌ لَيْسَ إِلَّا حِيلَةُ الطَّبَعِ اللَّئِيمِ

(۲) ابْتُتَ يَا مَنْ مَاتَ مِنْ غَمٍّ لِأَنَّ مَا لَهُ خُبَزٌ .. وَبِالْجُوعِ اقْتَرَنَ ..

فی بیان شکایه رجل کبیر السن للطیب من مرضه

وجواب الطیب له

(۳) لِلطَّبِيبِ قَالَ شَيْخٌ هَا أَنَا مِنْ دُمَاعِي فِي زَحِيرٍ وَعَنَا

(۴) قَالَ مِنْ شَيْخُوخَةٍ ضَعُفَ الدِّمَاغُ ذَاكَ .. وَهُوَ فَيْكَ لِلْمَوْتِ الْبُلَاغُ ..

قَالَ فِي عَيْنِي بَأَنْتَ لِلظَّلَامِ آيَةٌ دَلَّتْ عَلَيْهِ وَوِسَامُ

(۵) قَالَ يَا شَيْخٌ قَدِيمِي قَذَا كَانَ مِنْ شَيْخُوخَةٍ وَهِيَ أَذَى

قَالَ ظَهَرِي عَظُمَ فِيهِ الْوَجَعُ .. وَبِى زَادَ السَّقَامُ وَالْجَزَعُ ..

(۱) وانچه ميگويد غفور است ورحيم نيست جز ان حيله نفس لئيم

(۵) اي زغم مرده كه دست از نان تهى است چون غفورست ورحيم اين ترس چيست

شكايت كردن پيرى پيش طيب از رنجورى خود وجواب او

(۲) گفت پيرى مر طبيعى را كه من در زحيم از دماغ خويشتن

(۳) گفت از پيرىست ان ضعف دماغ گفت در چشم زظلمت هست داغ

(۴) گفت از پيرىست اي شيخ قديم دفت بستم درد مى آرد عظيم

- (۱) قَالَ يَا شَيْخَ نَحِيفَ فِي الدُّنَا
قَالَ مَا أَكُلَ لَا يَنْهَضُ
(۲) قَالَ ضَعُفَ الْمِعْدَةُ أَيْضًا غَدَى
قَالَ وَقْتَ النَّفْسِ مَنِي النَّفْسِ
(۳) قَالَ ذَا صَحَّ فَبِالشَّيْبِ النَّفْسُ
فَإِذَا شَيْخُوخَةً قَدْ وَصَلَتْ
(۴) قَالَ مَنِي الشَّهْوَةِ بِالْمَرَّةِ
(۵) قَالَ يَا أَحْمَقُ فِي ذَا الْقَدَمَا
أَنْتَ مِنْ عَلَمِكَ بِالطِّبِّ فَقَطْ
(۶) إِدْرِ يَا مَعْتَوَهُ مِنْكَ الْعَقْلُ لَمْ
هَآ هُوَ الْحَقُّ لِكُلِّ عِلَّةٍ
- كَانَ مِنْ شَيْخُوخَةٍ هَذَا الْعَنَا
لَا وَلَا الطَّبْعُ لِي يَلْتَمِمْ
هُوَ مِنْ شَيْخُوخَةٍ .. جَرَّ الرَّدَى ..
ضَاقَ وَالْمَوْتُ لِي فِي ذَا التَّمَسِّ
يُقَطِّعُ وَالْبَدَنُ الْمَوْتَ أَحْسَ
مَاتَا عَلَيْهِ مِنْهَا حَصَلَتْ
قُطِعَتْ قَالَ مِنَ الشَّيْخُوخَةِ
قَدْ وَضَعْتَ دَائِمًا مُلْتَزِمًا
ذَا تَعَلَّمْتَ .. صَحِيحًا أَمْ غَلَطَ ..
يُعْطِ هَذَا الْعِلْمَ .. مَا فِيكَ أَلَمْ ..
مِنْ دَوَاءٍ وَضَعَ .. لِلصِّحَّةِ ..

گفت از پیرست ای شیخ نزار
گفت وقت دم مرا دمگیرست
چون رسد پیری دو صد علت شود
گفت از پیرست این بیچارگی
از طبیبی تو همین آموختی
که خدا هر درد را درمان نهاد

(۱) گفت هر چه میخورم نبود گوار
(۲) گفت ضعف معده هم از پیرست
(۳) گفت آری انقطاع دم بود
(۴) گفت کم شد شهوتم یکبارگی
(۵) گفت ای احمق برین بردوختی
(۶) ای مدمغ عقلت این دانش نداد

رَأْسُ مَالٍ مَالِكَ .. زِدْتَ أَفْنَ ..

قَدْ بَقِيتَ .. سُخْرَةً مِنْ فِعْلِكَ ..

عُمُرَكَ الْيَسَّيْنِ كَانَ فِي الزَّمَنِ

لَكَ مِنْ شَيْخُوخَةِ الْعَقْلِ أَخْلَ

.. وَقُوَى جِسْمِكَ طَرّاً نَحُفَّتْ ..

ضَعُفًا أَيْضاً بِكَ بَانَ الْجَزَعُ

صَوْتٌ مِنْهَا لَهُ الصَّدْرُ يَضِيقُ

قَاءً إِذْ صَارَ بِغَيْرِ قُوَّةٍ

وَبِهِ هَامٌ سِوَاهُ مَا نَظَرَ

أَبَدًا كَأَنَّ حَيَاةَ طَيِّبَةٍ

(١) فِحْمَارٌ أَحْمَقُ أَنْتَ لِأَنَّ

وَعَلَى الْأَرْضِ لِضَعْفِ أَصْلِكَ

(٢) فَالطَّيِّبُ لَهُ قَالَ أَنْتَ مَنْ

إِنَّ هَذَا الْغَضَبَ أَيْضاً وَصَلَ

(٣) إِذْ لَكَ الْأَجْزَاءُ كُلًّا ضَعُفَتْ

ضَبْطُكَ نَفْسَكَ وَالصَّبْرُ تَبِعَ

(٤) لِاسْتِمَاعِ لَفْظَتَيْنِ لَا يَطِيقُ

مَا لَهُ طَاقَةٌ شَرِبَ جُرْعَةً

(٥) غَيْرَ شَيْخٍ هُوَ بِالْحَقِّ سَكْرٌ

فَيَخَوفُ لَهُ مِمَّا وَهَبَهُ

بر زمین مانندی زکوتہ پایگی

این غضب و بن خشم هم از پیراست (١)

خویشتن داری و صبرت شد نحیف

تاب يك جرعه ندارد قی کند

در درون او حیات طیب است

(١) تو خر احمق زانندک مایگی

(٢) پس طیبیش گفت کای عمر توشصت

(٣) چون همه اجزای اعضا شد نحیف

(٤) بر نتابد در سخن زوہی کند

(٥) جز مگر پیری کہ از حق است مست

- (۱) هُوَ فِي الظَّاهِرِ شَيْخٌ وَالصَّيِّ
 كَانَ فِي الْبَاطِنِ .. وَالسِّرِّ الْخَفِيِّ ..
 أَيُّ شَيْءٍ هُوَ كَانَ ذَا الْوَلِيِّ
 نَفْسُهُ فِي الْوَاقِعِ أَوْ ذَا النَّبِيِّ
 هُمْ قُدَّامَ الْقَبِيحِ وَالْحَسَنِ
 لَوِ غَدَوْا خَافِينَ مَا بَانُوا عَلَنَ
 مَعَهُمْ كَانَ .. وَزَادُوا بِالْمَكْدِ ..
 وَإِذَا لَمْ يَعْلَمُوا عِلْمَ الْيَقِينِ
 مَا هُوَ ذَا الْبُغْضِ مَا تِلْكَ الْحِيلُ
 لَوِ دَرَوْا هُمْ فِي جَزَا يَوْمِ الْحِسَابِ
 كَيْفَ فَوْقَ السَّيْفِ مَضَاءَ الْغَرَارِ
 فَعَلَيْكَ يَضْحَكُ أَنْتَ كَذَا
 مِائَةُ أَلْفٍ مَعَادٍ سَتَرَا
 لَهُ فِي الْبَاطِنِ .. جَلَّ أَثَرَا ..
 لَهُ لَا تَنْظُرُ .. وَلَا تَهْوِ الْأَذَى ..
 ضَرَبُوا أَنْفُسَهُمْ حَبُوءَ الدَّمَارِ
 وَرَأَوْا فِيهِ الْعِقَابَ وَالْعَذَابَ ..
 وَالْخِدَاعُ مَا هُوَ سُوءُ الْعَمَلِ
 مَا هُمْ .. وَالشَّانُ مِنْهُمْ لَا يَبِينُ ..

خود چه چیزست ان ولی وان نبی
 چیست بایشان خسان را این حسد
 چیست این بغض و حسد سازی و کین
 چون ز نندی خویش بر شه شیر تیز
 صد قیامت در درو نهشتش نهان

(۱) از برون پیرست و در باطن صبی
 (۲) گر نه پیدا اند پیش نیک و بد
 (۳) ورنه امید اندشان علم الیقین
 (۴) ورنه بدانندی جزائی رستخیز
 (۵) بر تو می خندد مبین ایشان چنان

- (۱) جَنَّةٌ وَالنَّارُ بِالْكَلِّ غَدَتْ
 أَنْتَ مَا فَكَّرْتَ فِيهِ إِلَّا كَثْرًا
 (۲) كُلُّ مَا فَكَّرْتَ فِيهِ فَالْفَنَاءُ
 وَالْمَذْي فِي الْفِكْرِ لَمْ يَأْتِ إِلَّا لَهُ
 (۳) عِنْدَ بَابِ الْبَيْتِ ذَا مِمَّ حَصَلَ
 لَوْ هُمْ كُلُّ دَرَوَا فِي الْبَيْتِ مَنْ
 (۴) عَظَمُوا لِلْمَسْجِدِ الْبُلْهَ وَمَنْ
 فِي خَرَابٍ مَنْ هُمْ أَهْلُ الْقُلُوبِ
 (۵) ذَا مَجَازٍ يَا حَمِيرُ بِالْأَثَرِ
 غَيْرُ قَلْبِ الْأَصْفِيَاءِ ذِي السَّنَا
 لَهُ أَجْزَاءٌ بِهِ عَيْنًا بَدَتْ
 كَانَ .. وَالْأَسْمَى الْمَقَامَ الْأَجْدَرَا ..
 قَبْلَ .. طَارَ ضِيَاعًا وَهَبَاءُ ..
 كَانَ بِالتَّوَصُّفِ حَقًّا لَا سِوَاهُ
 وَبِكَ سُوءُ الْأَدَبِ قُبْحُ الْعَمَلِ
 قَطْنَ فِيهِ وَمَنْ كَانَ سَكَنُ
 بَسْطَاءَ هُمْ بِاللَّفْظِ افْتَتَنُ
 جَدَّهُمْ أَبَدُوا صُنُوفًا وَضُرُوبُ
 ذَا حَقِيقِي كَمْ الْفَرَقُ ظَهَرَ
 لَمْ يَكْ مِنْ مَسْجِدٍ فِي ذِي الدُّنَا

هر چه اندیشی توان بالای اوست

وان که در اندیشه ناید آن خداست

گر همی دانند کاندرا خانه کیست

در خراب اهل دل جد میکنند

نیست مسجد جز درون سروران

(۱) دوزخ و جنت همه اجزای اوست

(۲) هر چه اندیشی پذیرای فناست

(۳) بر در این خانه گستاخی ز چیست

(۴) ابلهان تعظیم مسجد میکنند

(۵) ان مجازات این حقیقت ای خران

- (۱) مَسْجِدَ قَلْبِ الْوَلِيِّينَ غَدَا
فَهُنَاكَ اللَّهُ كَانَ وَسَجَدَ
(۲) فَإِذَا مَا قَلْبُ أَهْلِ الْقَلْبِ لَمْ
أَبْدَأْ فَاللَّهُ قَوْمًا مَا أَبَادَ
(۳) هُمْ مَعَ كُلِّ النَّبِيِّينَ الْجَلَادَ
نَظَرُوا الْجِسْمَ فَظَنُّوهُمْ بَشَرًا
(۴) فَبِكَ مِمَّنْ هُمْ عَلَيْكَ قُدِّمُوا
كَيْفَ لَا تَحْذَرُ أَنْتَ أَنْ تَكُونَ
(۵) ذِي الْعَلَامَاتِ جَمِيعًا إِذْ غَدَتْ
حَيْثُ مِنْهُمْ أَنْتَ كُنْتَ فَالْخَلَاصُ
- كُلُّ أَهْلِ الْكَوْنِ فِيهِ سَجَدَا
كُلُّ أَهْلِ الْعَالَمِ طَوْعًا عَبْدًا
يَتَوَجَّعُ وَبِهِ يَبْدُو الْأَلَمُ
لَا وَلَا الْمَوْتَ لَهُمْ أَنَا أَرَادَ
طَلَبُوا.. مَا عَرَفُوا مِنْهَا الْمُرَادَ..
..مِثْلَهُمْ أَكْلًا وَنَوْمًا وَفِكَرًا..
خُلِقَ سَاءَ وَطَبَعَ لَهُمْ
مِثْلَهُمْ.. مِنْ سَخِطَ شَيْنًا وَدُونُ..
كُلُّهَا فَبِكَ وَبِالْوَفْقِ بَدَتْ
أَيْنَ تَبْغِي وَتَمَيَّ تَلْقَى الْمَنَاصُ

سجده گاه جمله است انجا خداست

هیچ قومی را خدا رسوا نکرد

جسم دیدند آدمی پنداشتند

چون نمی ترسی که تو باشی همان

چون تو زایشانی کجا خواهی برست

(۱) مسجدی کان اندرون اولیاست

(۲) تادل اهل دلی ناید بدرد

(۳) قصد جنگ انبیا می داشتند

(۴) در تو هست اخلاق آن پیشینیان

(۵) آن نشانیها همه چون در تو هست

هذا فی بیان قصه الجوجی وذاك الصبی الذی فعل النوحه

قدام جنازه ایه (۱)

- (۱) فَصَبِيٌّ عِنْدَ تَابُوتِ أَبِيهِ فِي الْأَمَامِ لَهُ مِمَّا كَانَ فِيهِ
صَاحَ كَثْرًا بِحَنِينٍ وَصَخْبٍ وَ عَلَى الْخَدَّيْنِ وَ الرَّأْسِ ضَرْبٌ
(۲) آخَرَ الْأَمْرِ هُمْ أَيْنَ بِكَ يَذْهَبُونَ يَا أَبِي حَتَّى لَكَ
يَضَعُوا تَحْتَ التُّرَابِ وَ الْحِجَرِ ..وَأَنْتَ يَعْفُونَ رَسْمًا وَ أَثَرَ..
(۳) يَذْهَبُونَ بِكَ لِلْيَمِينِ الصَّغِيرِ ضَاقَ مَمْلُوءًا بِسُقْمٍ وَ زَحِيرٍ
لَيْسَ فِيهِ مِنْ إِسَاطٍ وَ حَصِيرٍ ..لَا وَلَا فِيهِ نَدِيمٌ أَوْ سَمِيرٌ..

(۱) قال فی النهج القوى قال الجوهری الجوح الاستیصال يقال جاح الله ماله واجاحه أهلكه والباء فيه للنسبة كانه يقول قصته المنسوب للفقير والمستهلك فيه وفي كثير من النسخ تضبط كلمة جوجی بالجیم و الواو والجیم والباء (جوجی) و لعلها اسم شخص معين - لاحظ ما نقل فی الشرح الفارسی ایضاً

قصه جوجی و آن گودك كه پیش جنازه پدر نوحه می گرد (۱)

- (۱) کودکی در پیش تابوت پدر زار می نالید و پر می کوفت سر
(۲) کای پدر آخر کجایت می برند تا ترا در زیر خاک می آورند
(۳) می برندت خانه تنگ و زحیر نی درو قالی و نی در وی حصیر

در شرح بحر العلوم صفحه ۱۸۸ ج ۲ گفته جوجی بضم جیم عربی و حای مهمله نام مردی که مسخره و لطیفه گوشت -

- (۱) مَا بِهِ ضَوْءٌ بِلَيْلٍ لَا وَلَا
 مَا بِهِ رَائِحَةٌ أَيْ طَعَامٌ
 (۲) بَابُهُ مَا كَانَ مَعْمُورًا وَلَا
 سَطْحُ الْجَارِ لَهُ لَمْ يَحْصِلْ
 (۳) عَيْنُكَ مَنْ هِيَ كَانَتْ لِلدُّرَى
 كَيْفَ فِي بَيْتٍ دَجِيٍّ مُوحِشٍ
 (۴) هُوَ بَيْتٌ ضَاقَ كَثْرًا وَ مَحَلٌّ
 لَا لَهُ وَجْهٌ يَدُومُ وَ بَهَاءٌ
 (۵) وَ عَلَى ذَا النِّسْقِ لِلْبَيْتِ عَدٌ
 وَ مِنْ الْعَيْنَيْنِ دَمْعًا مُزْجَا
- فِيهِ خُبْرٌ .. مِثْلَمَا تُحِبُّ الْعَمَلُ ..
 لَا وَلَا الْآيَةُ مِنْهُ فِي الْمَشَامِ
 مِنْ طَرِيقٍ وَجَدَ فِيهِ إِلَى
 كَيْ هُوَ يَحْمِيهِ عِنْدَ الْوَجَلِ
 مَوْضِعَ التَّقْيِيلِ .. جَلَّتْ بِالْذُرَى ..
 بَقِيَتْ دَوْمًا يَوْضَعُ مُدْهِشٍ
 لَا أَمَانَ فِيهِ مَمْلُوءٌ وَجَلِ
 لَا وَلَا حُسْنٌ وَ لَوْنٌ وَ صَفَاءٌ
 هُوَ أَوْصَافًا وَ قَامَ وَ قَعَدَ
 بِالْدَمِ ارْخَى .. وَ غَصَّ بِالشَّجَى ..

نی درو بوی طعام و نی نشان
 نه یکی همسایه کو باشد پناه
 چون شود در خانه کور و کبود
 کاندران نی روی می ماند نه رنگ
 وز دو دیده اشک خونین می فشرد

(۱) نی چراغی در شب و نی روز نان
 (۲) نی درش معمور و نی بر بام راه
 (۳) چشم تو کو بوسه گان خلق بود
 (۴) خانه بی زینهار و جای تنگ
 (۵) زین نسق اوصاف خانه می شمرد

- (۱) قَالَ جُوجِي لِأَبِيهِ يَا عَظِيمُ
 ذَا بِهِ يَمْضُونَ نَحْوَ بَيْتِنَا
 (۲) قَالَ لِلْجُوجِي أَبُوهُ بِالْبَلَدِ
 فَلَهُ قَالَ ابْنُهُ أَسْمَعُ يَا أَبِي
 (۳) ذِي الْعَلَامَاتِ اللَّتِي فَرَدًا فَرَدَ
 وَبِلَا رَيْبٍ وَشَكِّ هِيَ فِي
 (۴) لَا طَعَامَ لَا ضِيَاءَ لَا حَصِيرَ
 بِأَبَةِ الْمَعْمُورِ مَا كَانَ وَمَا
 (۵) كَانَ مِنْ ذَا النَّمَطِ جَارٍ عَلَى
 مِائَةِ آيَةٍ لَكِنْ مَنْ طَفَعُوا
- قَسَمًا بِاللَّهِ وَالْحَقِّ الْقَدِيمِ
 سَوْفَ نَلْقَاهُ مُقِيمًا بَيْنَنَا..
 يَا بُنَيَّ لَا تَكُ الْغُرَّ الْبَعِيدَ
 ذِي الْعَلَامَاتِ اللَّتِي.. قَالَ الصَّبِيُّ..
 قَالَ مِثْلَ مَا حَكَى وَصْفًا وَحَدَّ
 بَيْنَنَا كَانَتْ.. لِمَا قَالَ أَعْرِفْ..
 لَا وَلَا شَمْسٌ وَلَا ضَوْءٌ مُنِيرٌ
 لَهُ مِنْ صَحْنٍ وَلَا سَطْحٍ سَمِي
 نَفْسِهِمْ.. فِي كُلِّ آتٍ فِي الْمَلَأِ..
 هُمْ مَتَى فِي زَمَنِ هَذَا رَأَوْ

والله این را خانه ما می برند

گفت ای بابا نشانیها شنو

خانه ما است بی تزویر و شک

نی درش معمور و نی صحن و نه بام

لیک کی بینند ان را طاغیان

(۱) گفت جوجی با پدر ای ارجمند

(۲) گفت جوجی را پدر ابله مشو

(۳) این نشانیها که گفت او یک به یک

(۴) نی حصیر و نی چراغ و نی طعام

(۵) زین نمط دارند بر خود صد نشان

غَابَ مِنْ طَلْعَةِ شَمْسِ الْكِبْرِيَاءِ
 وَهُوَ مِنْ ذَوْقِ بِهِ الْمَلِكِ الْوُدُودِ
 ..مَخْزَنُ الطَّاغُوتِ وَالْكَفْرِ الْمُرِيبِ..
 نُورُ لُطْفٍ .. لَا وَلَا الْإِسْرَاطُطِعِ..
 فَتَحَ بَابَ .. لَهُ فِي هَذَا الْمَلَأِ..
 قَبْرٍ . اصْحِرْ وَتَبَقُّطْ زَمْنَا..
 آتِ .. وَالنُّورَ اقْتَبِسْ فِي قُرْبِكَ..
 وَجَمِيلِ الْوَجْهِ وَالطَّيْبِ اللَّطِيفِ
 لَكَ لَمْ يُخْنَقْ .. وَمَوْتًا مَا التَّمَسُّ..
 ..كَمْ لَكَ بِالْحُسْنِ مِنْ شَأْنٍ سَمَى..
 وَأَبْنِ وَجْهًا .. وَلِلْحَقِّ اعْرُجْ..

(۱) بَيْتُ ذَلِكَ الْقَلْبِ مِنْ عِنْدِهِ الضِّيَاءُ
 (۲) ضَيْقٌ دَاجِي حَكِي رُوحِ الْيَهُودِ
 خُصَّ مَا كَانَ لَهُ أَيُّ نَصِيبِ
 (۳) لَا بِذَلِكَ الْقَلْبِ لِلشَّمْسِ لَمَعَ
 وَ لَهُ الْعَرَصَةُ لَمْ تُفْتَحْ وَلَا
 (۴) لَكَ مِنْ ذَا الْقَلْبِ كَانَ أَحْسَنًا
 وَإِلَى مَا فَوْقَ قَبْرِ قَلْبِكَ
 (۵) أَنْتَ حَيٌّ وَأَبْنُ حَيٍّ يَا ظَرِيفُ
 فَلِذَا الْقَبْرِ اللَّذِي ضَاقَ النَّفْسُ
 (۶) يُوسُفُ الْعَصْرِ وَ شَمْسُ السَّمَا
 أَنْتَ مِنْ ذِي الْبَيْتِ وَالسِّجْنِ أَخْرُجْ

از شعاع آفتاب کبریا
 بی نوا از ذوق سلطان ودود
 نی گشاد عرصه ونی فتح باب
 آخر از گور دل خود بر ترا
 دم نمیگیرد ترا زین گور تنگ
 زین چه وزندان بر آ ورو نما

(۱) خانه ان دل که ماند بی ضیا
 (۲) تنگ و تاریکست چون جان جهود
 (۳) نی در ان دل تاب نور آفتاب
 (۴) گور خوشتر از چنین دل مر ترا
 (۵) زنده و ز زنده زادای شوخ و شنگ
 (۶) یوسف وقتی و خورشید سما

- (۱) فَيَبْطِنُ حُوتِكَ يُونُسُكَ طَبِخَ الْحَقِّ .. بِهَا مُؤْنُسُكَ! (۱)
 لِلْخَلَاصِ لَهُ مَا كَانَ مَفَرَّ غَيْرُ تَسْبِيحٍ .. كَمَا الذِّكْرُ ذَكَرَ ..
 (۲) فَيَبْطِنُ الْحُوتِ لَوْ أَنَّ مَا أَدَامَ لَهُ تَسْبِيحًا وَ ذِكْرًا وَ صِيَامَ
 لَهُ ذَاكَ الْحَبْسُ مَعَ تِلْكَ الشُّجُونِ دَائِمًا كَانَ لِيَوْمٍ يَبْعَثُونَ

(۱) ای یونس روحک فی بطن حوت جسدک الظلمانی نضج و طبخ و لیس لمخلصه من التسبیح بد ای لافراق للخلاص من التسبیح فان یونس کان سبب خلاصه التسبیح قال تعالی فی سورة الصافات (وان یونس لمن المرسلین اذ ابق الی الفلک المشحون) فقال الملاحون هذا عبد آبق تظهره القرعة (فساهم) ففرع اهل السفینه (فکانت من المدحضین) المغلوبین فالقوه فی البحر (فالنقمه الحوت) لتبلعه (وهو ملیم) لائم نفسه (فلو لا انه من المسبحین للبت فی بطن الحوت الی یوم یبعثون) -

- (۱) یونست در بطن ماهی بخته شد مخلصش را نیست از تسبیح بد
 (۲) گر نبودی او مسیح بطن نون حبس وزندانش بدی تا یبعثون (۱)

(۱) اجمال قصه یونس آنست که چون قوم او اورا تکذیب کردند برای ایشان عذاب درخواست نمود و خود هم از میان انها بیرون رفت هنگام رسیدن عذاب قوم یونس توبه کردند و عذاب از انها مرتفع گشت و یونس از توبه انها اطلاع نداشت در دل خود گفت عذاب نرسید و ایشان ایمن شدند و بر تکذیب اصرار خواهند کرد و رفتن من میان ایشان بی سود خواهد بود و این است معنی آیه شریفه (وذا النون اذ ذهب مغاضباً فظن ان لن یقدر علیه ..) یونس بر کشتی سوار شد مردمان کشتی گفتند در این کشتی بنده خدائی است یونس آگاه شد و گفت من بنده خدائیم اورا در دریا انداختند از حکم الهی ماهی اورا خورد و در شکم ماهی سخن او این بود (لا اله الا انت سبحانک انی کنت من الظالمین) بعد ماهی خود را بیرون دریا انداخت و یونس نجات یافت که خداوند فرموده اند (فلو لا انه کان من المسبحین للبت فی بطنه الی یوم یبعثون) -

- (١) فَبِطْنِ الْحَوْتِ قَدْ لَاقَى الْخَلَاصُ
 هُوَ بِالتَّسْبِيحِ حَسْبُ وَالْمُضْأَسُ (١)
- مَا هُوَ التَّسْبِيحُ أَفْصَحُ بِالْجَوَابِ
 (٢) فَلَوْ التَّسْبِيحُ لِلرُّوحِ نَسِيتُ
 فَمَنْ الْحَيَّانِ أَسْمَعُ حَسَنًا
- (٣) مَنْ رَأَى اللَّهَ الْإِلَهِيَّ غَدَى
 مَنْ لِذَاكَ الْبَحْرَ بِالرُّوحِ نَظَرُ
- (٤) ذِي الدُّنَا كَالْبَحْرِ كَانَتْ وَالْبَدَنُ
 حَكَتِ الرُّوحُ اللَّتِي تُعِي الشُّرُوحُ
- كَانَ مِثْلَ الْحَوْتِ فِي الْبَحْرِ انْسَجَنُ
 يُونُسَ الْمَحْجُوبَ مِنْ نُورِ الصَّبُوحِ

(١) الآية في سورة الاعراف (واذ أخذ ربك من بنى آدم من ظهورهم وأشهادهم على أنفسهم ألسنتهم قالوا بلى شهدنا ان تقولوا (اي الكفار) أنا كنا عن هذا غافلين)
 (٢) أراد بالحيّان الاولياء الغارقين في بحر التوحيد والتسبيح - (٣) كانه يقول كل من رأى الله ببصر البصيرة وشاهده بعين سريره فهو من أهل الله تعالى واصل الى بحر الوحدة وسابح هناك والى تطبيق الافاقى بالانفسى قال (ابن جهان درياست وتن ماهى وروح)

چيست تسبيح آية روز آلت
 بشنو اين تسبيحهای ماهيان
 هر که دید ان بحر را او ماهيست
 یونس محجوب از نور صبح

(١) ان به تسبيح از تن ماهی بجست
 (٢) گر فراموش شود تسبيح جان
 (٣) هر که دید الله را اللهی است
 (٤) اين جهان درياست وتن ماهی وروح

- (۱) فَمِنْ الْحَوِيَّاتِ إِذَا مَا سَبَّحَتْ
وَلَوْ أَنَّ مَا لَمْ تَسْبَحْ هَضَمَتْ
(۲) هَذِهِ الْحَيَّاتَانِ فِي هَذِي الدُّنَا
أَفَلَا تَنْظُرُ دَوْمًا دَوْرَكَ
(۳) هَذِهِ الْحَيَّاتَانِ دَوْمًا فَوْقَكَ
إِفْتَحِ الْعَيْنَ لَكَ حَتَّى لَهَا
(۴) كُلُّ ذِي الْحَيَّاتَانِ رُوحٌ لَا جَسَدَ
(۵) فَلَوْ الْحَيَّاتَانِ لَمْ تَنْظُرْ عِيَانًا
سَمِعَكَ التَّسْبِيحَ مِنْهَا يَسْمَعُ
خَلَصَتْ .. لِلنُّورِ خُلُقًا صَلَحَتْ ..
وَيَبْطُنُ الْحَوِيَّاتِ بَسًّا عِدِمَتْ
كَثْرَةً كَانَتْ يَطِيبُ وَهْنًا (۱)
هِيَ طَارَتْ وَتَوَلَّتْ أَمْرَكَ
نَفْسَهَا تَضْرِبُ .. تَرْجُو خَيْرَكَ ..
تَنْظُرُ جَهْرًا .. وَتَفْنِي وَلَهَا ..
مَا بِهَا حَقُّدٌ وَكِبْرٌ وَحَسَدٌ
آخِرَ الْأَمْرِ لَهَا كُلُّ زَمَانٍ (۱)
وَأِلَى السِّرِّ الْخَفِيِّ يَطْلَعُ ..

(۱) وفي نسخة (تو نمی بینی که کوری ای نژند) ومعنی نژند بکسر النون و فتح
الزای العجیبة المتغیر حاله والخراب وجوده ای فانت لاتراهم لانک اعمی یا خراب الوجود
ومتغیر الحال (۲) ای من سمعک تسبیحهم من السنة العلماء و من سطور کتبهم
فهمت تسبیحهم وتقديسهم

- (۱) گر مسبح باشد از ماهی رهید
(۲) ماهیان جان درین دنیا پرند
(۳) بر تو خود را می زنند ان ماهیان
(۴) ماهیان جمله روح و بی جسد
(۵) ماهیان را گر نمی بینی بدید
ور نه دروی هضم گشت و ناپدید
تو نه می بینی به کردت می پرند
چشم بگشا تا به بینی شان عیان
نی درایشان کبر و کینه نی حسد
گوش تو تسبیح شان آخر شنید

- (۱) رُوحُ تَسْبِيحَاتِكَ الصَّبْرُ لَكَ
فَهُوَ تَسْبِيحٌ صَحِيحٌ .. لَا مِرَاءَ ..
- (۲) مَا لَهَا التَّسْبِيحُ بَتَّاذِي الدَّرَجِ
- (۳) كَالسِّرَاطِ الصَّبْرُ فِي ذَاكَ الطَّرْفِ
مَعَ كُلِّ حَسَنِ دَوْمًا قُرْنِ
- (۴) مَا عَنِ الْمُرْشِدِ أَنْتَ تَهْرَبُ
حَيْثُ أَنَّ الْمُرْشِدَ لَمْ يَنْفَصِلْ
- (۵) أَنْتَ يَا مَنْ قَلْبُهُ مِثْلُ الزَّجَاجِ
سَيِّمًا صَبْرًا لَهُ الصَّبْرُ يَقِلْ
- إِصْبِرْ أَشْكُرْ كُلَّ مَا لَمْ يَكُ
.. فِيهِ لَا شَكٌّ وَرَيْبٌ وَرِيَاءٌ ..
- إِصْطَبِرْ فَالْصَّبْرُ مِفْتَاحُ الْفَرَجِ
- كَانَتْ الْجَنَّةُ .. غَصَّتْ بِالطَّرْفِ .. (۱)
- مُرْشِدٌ فَظٌّ لِمَنْ رَبِّي خِشْنُ
- مَا لَكَ وَصَلَّ لَهُ لَا تَقْرُبْ
- أَبْدًا عَنْ حَبِيهِ فِيهِ وَصَلْ
- كَيْفَ ذُوقَ الصَّبْرِ تَدْرِي وَالْعِلَاجُ (۲)
- كَانَ مِنْ نَقْشِ لِمَحْبُوبٍ (جِگَل)

(۱) لالا بتفخیم اللامین هو المربی وأراد بكلمة زشت الجفاء ای المربی الجافی
(۲) قوله (نقش چگل) فان لفظ چگل بكسر الجیم والكاف الفارسیّین اسم بلدة مجاہدیهَا
أحسن الوری فباعتبار النبوة و الولاية حقيقة أراد به سلطان الرسل وباعتبار انه متجلی
بصفاته مجازاً حضرة الباری عز اسمه فكانه يقول یار فیک القلب ای شئی تعلمه من ذوق الصبر
فانه لا صبر لك علی الغصوص الصبر لاجل نقش محبوب چگل و هو حب الرسول (ص)
المدوح بقوله تعالی (وانك لعلی خلق عظیم) او حب ربك الموصوف بصفات الكمال - النهج

- (۱) صبر کردن جان تسبیحات تست
(۲) هیچ تسبیحی ندارد ان درج
(۳) صبر چون پول سراط ان سو بهشت
(۴) تا ز لالا می گریزی وصل نیست
(۵) تو چه دانی ذوق صبر ای شیشه دل
- صبر کن کانست تسبیح درست
صبر کن الصبر مفتاح الفرج
هست باهر خوب يك لالای زشت
زانکه لالا را ز شاهد فصل نیست
خاصه صبر از بهر ان نقش چگل

- (۱) فَبَغَزُوا وَبَكَرَ وَبَفَرَ
 كَانَ لِلْمَأْبُوتِ ذَوْقُ الذَّكَرِ
 (۲) ذِكْرُهُ وَالْدِّينُ خُصٌّ بِالذَّكَرِ
 فِكْرُهُ قَدْ جَرَهُ لِلْأَسْفَلِ
 (۳) لَوْ لِسَطَحِ الْفَلَكَ قَدْرًا وَصَلَ
 فَبِعِشْقِ الْأَسْفَلِ لِلْعِلْمِ دَرَسُ
 (۴) هُوَ لِلْمَسْفِلِ يَسُوقُ الْفَرَسَا
 (۵) لَيْسَ مِنْ الْأَوِيَةِ مَنْ سَأَلُوا
 حَيْثُ ذِي الْأَوِيَةِ كَانَتْ طَرِيقُ
- كَانَ ذَوْقُ الرَّجُلِ السَّامِيِّ فِكْرُ
 دَائِمًا .. فِي بَدْوِهِ وَالْحَضَرِ ..
 ..فِكْرُهُ فِي ذَاكَ لَا الْغَيْرِ انْحَصَرُ ..
 ..لَا إِلَى الْأَعْلَى كَمَثَلِ الرَّجُلِ ..
 لَا تَخَفُ مِنْهُ وَلَا تُبَدِّدِ الْوَجَلَ
 قَدْرُهُ حُطَّ لَوْ الْأَعْلَى التَّمَسُّ
 هَبْهُ لِلْعُلُوِّ يَهْزُ الْجَرَسَا
 حَذَرُ لَوْ لِلْمَوْغَى هُمْ نَزَلُوا
 لَقَمَةُ لِلْخَبَزِ .. دَعَاهَا مَا تُطَيَّقُ ..

- (۱) مرد را ذوق از غزا و کر وفر
 (۲) جز ذکر نی دین او نبی ذکر او
 (۳) گر برآید تا فلک از وی مترس
 (۴) او بسوی سفلی می راند فرس
 (۵) از علمهای گدایان ترس چیست
- مر مخنت را بود ذوق ذکر
 سوی اسفل برد او را ذکر او
 کو بعشق سفلی آموزید درس
 گرچه سوی علو جنباند جرس
 کان علمها لقمه نان را رهیست

فی بیان خوف الصبی من شخص صاحب جثه و قول ذلك

الشخص يا صبي لاتخف مني لاني لست برجل بل انا مخنث (۱)

- (۱) إِذْ غُلَامٌ خَشِنَ ضَخْمٌ وَجَدَ لِصَبِيٍّ مُفْرَدٍ مِنْهُ قَعْدَ (۲)
فَالصَّبِيُّ قَصْدَهُ خَافَ إِذَا
(۲) قَالَ يَا مَحْبُوبِي أَمِنْ جَانِبَا
(۳) هَبْ مَهُولًا أَنَا فَأَعْرِفْنِي كَمَنْ
وَعَلَيَّ أُرْكَبُ كَمِثْلِ الْجَمَلِ
(۴) صُورَةً كَأَنَّ جُلَّ الْمَعْنَى كَذَا
آدَمَ فِي الظَّاهِرِ فِي الْبَاطِنِ
مِثْلُ شَيْطَانٍ لَعِينٍ .. خَائِنٍ..

(۱) هذا هو حال من تزيا بزي رجال الله وكان طالباً الدنيا الدنيئة والرفاهية ولو كان الظاهر طالب العلو لكنه في الباطن سفلى (۲) كنت بكسر الكاف العربية الغلام المكتنز اللحم و معناه بالعربية المنطوط -

ترسیدن کودک از شخص صاحب جثه و گفتن ان شخص که ای کودک

مترس که من نامردم

- (۱) کنک زفتی کودکی رایافت فرد زود شد کودک ز بیم قصد مرد
(۲) گفت ایمن باش ای زیبای من که تو خواهی بود بر بالای من
(۴) من اگر هولم مخنث دان مرا همچو اشتر برنشین می ران مرا
(۴) صورت مردان و معنی اینچنین از برون آدم درون دیولعین

- (١) يَا ضَخِيمَ الْجَثَّةِ مَنْ قَوْمَ عَادَ
أَشْبَهَ كَالطَّبْلِ كُنْتَ بِالْمُرَادِ (١)
يَضْرِبُ .. مَعَهُ بِذَا أَنْتَ سَوَاءُ ..
تَارِكًا فَرًّا لِخَوْفٍ وَحْدَهُ
بِالْهَوَاءِ .. فَرًّا قَيْدَ الرَّهْبَةِ ..
لَهُ وَالصَّيْدَ الضَّخِيمَ وَالرَّزِينَ
الَّتِي تَخْلُو شَأَى بِالرُّتْبَةِ
وَبِهِ مَا نَظَرَ لَمْ يَرْغَبِ (٢)
ضَرَبَ مُشْتَقِدًا قَالَ أَسْكُتِ
(٢) ثَعْلَبًا كَانَ وَخَلَى صَيْدَهُ
فَلطَبْلٍ مُلِيٍّ كَالْقُرْبَةِ
(٣) إِذْ هُوَ فِي الطَّبْلِ لَمْ يَلَفَ السَّمِينَ
قَالَ خَنْزِيرٌ عَلَى ذِي الْقُرْبَةِ
(٤) خَافَ صَوْتَ الطَّبْلِ كُلُّ ثَعْلَبٍ
وَلَهُ الْعَاقِلُ كَمْ مِنْ مَرَّةٍ

(١) شبه (رض) اللذى هو فى صورة الصلاح بالطبل الجسيم اللذى يصعونه عند اوكار الطيور و يصنعون عليه دولاباً و يربطون به عوداً كلما حرك الدولاب الهواء ضرب العود على الطبل وظهر صوت يفرع منه الثعلب ولا يقرب الطيور فقال بامن انت مثل قوم عاد فى الظاهر قوى جسم فكما ان ذاك العود ضربه على الطبل الهواء ليفزع منه الثعلب فكذا انت بامن فى الصورة جسور مقدم وفى البيرة تابع النفس و الشيطان مثل الطبل يفزع منك ثعلاب الناس (٢) الثعلاب وهم عوام الناس يخافون من صوت الطبل والعاقل يضرب الطبل كذا وكذا ولا يخافه قائلاً بلسان حاله لا تقل كذا العاقل الراكب على براق الشريعة يمثل له حضرة مولانا ويقول (قصه تير اندازى وترسيدن الخ)

- (١) آن دهل را مانى اى زفتى چو عاد
که برو آن شاخ را مى کوفت باد
(٢) روبهی اشکار خود را یاد داد
بهر طبلى همچو خيک پر ز باد
(٣) چون ندید اندر دهل او فربهی
گفت خوگى به ازين خيک نهی
(٤) روبهان ترسند ز آواز دهل
عاقلش چندان زند که لا تقل

فی بیان قصه رامی السهام وخوفه من راكب كان ذاهباً

فی مأسده ذات اشجار

- (۱) فَارِسٌ شَالِكٌ عَظِيمُ الْمَوَكِبِ رُكِبَ ظَهَرَ جَوَادٍ عَرَبِيٍّ (۱)
 (۲) سَارَ فِي مَأْسَدَةِ رَامِي السُّهُامِ صَدَقَةٌ .. لَا عَنْ مُرَادٍ وَمَرَامِ ..
 نَظَرَ الْفَارِسَ ذَا الْخَوْفِ ظَهَرَ فِيهِ وَالْقَوْسَ لَهُ جَرٌّ حَذَرُ
 (۳) كَيْ لَهْ يَرْمِي بِسُهُمٍ صَخْبًا ذَلِكَ الْفَارِسُ كَفَّ الطَّلِبَا
 فَضَعِيفٌ أَنَا هَبْنِي بِالْجَسَدِ كُنْتُ ضَخْمًا زِدْتُ شَحْمًا وَأَدَدُ (۲)
 (۴) إِصْحَ لَا تَنْظُرْ إِلَى جِسْمِي الضَّخِيمِ أَنَا وَقْتُ الْحَرْبِ وَالْأَمْرِ الْجَسِيمِ
 (۵) بِالْأَقَلِّ مِنْ عَجُوزٍ فَالْحَسَنَ قُلْتُ لَوْلَاهُ أَنَا فِي ذَا الزَّمَنِ
 رُمْتُ مِنْ خَوْفِي أَنْ أَرْمِيَ أَكَا سُهُمًا .. الْعَارُ بَدَأَ فِي قَتْلِكَا ..

(۱) نسخه ثانیه - کثیر الريح (۲) نسخه ثانیه - زدت شحماً وأدد

قصه تیر اندازی و ترسیدن او از سواری که در پیشه میرفت

- (۱) يك سواری با سلاح و بس مهيب ميشد اندر بیشه بر اسب نجيب
 (۲) تیر اندازی بحکم اورا بدید بس زخوف او کمان را در کشید
 (۳) تا زند تیری سوارش بانگ زد من ضعیفم گرچه وقتستم جسد
 (۴) هان وهان منکر تو در زفتی من که کم در وقت جنگ از پیرزن
 (۵) گفت رو که نيك گفتی ورنه نیش بر تو می انداختم از ترس خویش

- (۱) کَم مِّنَ النَّاسِ لَهُ قَدْ قَتَلَتْ
مِثْلَ ذَا السِّيفِ إِذَا مَا الرَّجُلُ
(۲) أَنْتَ لَوْ تُشْكِي سِلَاحَ رُسْتَمِ
لَمْ تَكُ الرُّوحُ لَكَ قَدْ ذَهَبَتْ
(۳) إِطْرَحِ السِّيفَ تَتَرَسُّ يَا وَلَدُ
كُلُّ مَنْ كَانَ لَهُ الرَّأْسُ فَقَدْ
(۴) فَالسِّلَاحُ ذَا الْخِدَاعِ وَالْحِيَلِ
وُلِدَتْ مِنْ نَفْسِكَ وَالرُّوحُ لَكَ
(۵) حَيْثُ أَنْتَ النَّفْعُ مِنْ هَذِي الْحِيَلِ
فَلَهَا أَتْرَكَ بَتَّةً حَتَّى الدُّوَلِ
- آلَةُ الْحَرْبِ إِذَا مَا اشْتَعَلَتْ
لَمْ يَكُ نَاضِيهِ فَهُوَ يَقْتُلُ
حَيْثُ أَنْتَ رَجُلُ ذَا الْعِظَمِ
.. بَعْدَ أَنْ فِيهِ مُدَامًا تَعِبَتْ ..
لَكَ بِالرُّوحِ .. وَرَمَ مِنْهُ الْمَدَدُ ..
فَمِنَ السُّلْطَانِ ذَا الرَّأْسِ وَجَدَ
لَكَ كَانَ وَالرِّيَاءَ وَالِدَغْلَ
جَرَحَتْ أَيْضًا أَزَادَتْ عِلْمَكَ
مَا وَجَدْتَ أَبَدًا عِنْدَ الْعَمَلِ
لَكَ تَأْتِي .. وَ تَفُوزَ بِالْأَمَلِ ..

- (۱) بس کسان راکات پیکار گشت
(۲) گر پیوشی تو سلاح رستمیان
(۳) جان سپر کن تیغ بگزار ای پسر
(۴) این سلاح حیل و مکر تو است
(۵) چون نکردد هیچ سودی زین حیل
- بی رجولیت چنان تیغی بکشت
رفت جانت چون نباشی مرد آن
هر که بی سر بود زین شه برد سر
هم ز تو زائید وهم جان تو خست
ترك حیلت کن که پیش آید دول

- (۱) لَحَظَةُ وَاحِدَةٍ إِذْ كُنْتَ أَنْتَ ثَمَرًا لِلْفَنِّ هَذَا مَا أَكَلْتَ
 أَتْرَكَ الْفَنَّ أَطْلَبُ رَبَّ الْمَنَّانِ خَاضِعًا مِنْهُ بِسِرٍّ وَعَلَنٍ
- (۲) حَيْثُ بِالْمَيْمُونَةِ هَذَا الْعُلُومُ لَكَ مَا كَانَتْ.. دَهْتِكَ بِالْهَمُومِ.. (۱)
 نَفْسَكَ أَحْمِلْ وَمِنْ الشُّومِ اعْبُرْ وَإِلَى الْيَمَنِ السَّمَاءِ وَيَا أَغْدِرْ
- (۳) قُلْ كَأَمْلَاكَ أَسْمَا يَا رَبَّنَا مَا عَلِمْنَا غَيْرَ مَا عَلَّمْتَنَا

فی بیان قصه الاعرابی ووضعه الرمل فی العدل واملامة

الفيلسوف للاعرابی

- (۴) كَانَ أَعْرَابِيٌّ فَوْقَ جَمَلٍ وَضَعَ عِذْلًا يَحِبُّ مُمْتَلِي

(۱) قال فی النهج عند ذكر كلمة (كولى) قال فی الجامع بضم الكاف العجبة مع الامالة والابله والاحق والياء النسبة ومعناه ولما لم تكن هذه العلوم وهى علوم الفلاسفة عليك مباركة و نافمة انتسب الى الحق والبله اى كن احمق وابله لا تعلم شيئاً و امرق واخلص من الشوم - والصحيح ان (كولى) هنا بمعنى احمل والمعنى كما هو مذكور فى الترجمة

- (۱) چونكه يك لحظه نخوردى برزفن ترك فن كوى مى طلب رب المنن
 (۲) چون مبارك نيست بر تو اين علوم خويشتن كولى كن و بكندر شوم
 (۳) چون ملايك كوى لاعلم لنا يا الهى غير ما علمتنا

حكايت ان اعرابى وريگت درجوال كردن واملات دانشمند

- (۴) يك عرابى بار كرده اشترى يك جوال زفت از دانه برى

- (۱) عِدْلُهُ الْآخِرُ بِالرَّمْلِ مُلِي
(۲) حَمَلَ وَهُوَ عَلَى الْعِدْلَيْنِ ذَيْنِ
(۳) فَيَلْسُوفٌ سَمَلٌ مِنْهُ الْوَطْنُ
بِالسُّوَالِ ذَا كَيْمِ الدَّرِّ النَّضِيْدُ
(۴) ثُمَّ قَالَ لَهُ فِي الْعِدْلَيْنِ ذَيْنِ
قُلْ صَحِيحاً وَ لِي أَصْدِقُ بِالْمَقَالِ
(۵) قَالَ فِي عِدْلِ لِي الْبُرِّ الْمَفِيْدُ
(۶) لَيْسَ بِالْقَوِي فَقَالَ كَيْفَ أَنْتَ
قَالَ حَتَّى الْعِدْلُ هَذَا لَا يَكُونُ
- وَلَهُ الْعِدْلَيْنِ فَوْقَ جَمَلٍ
فِي سُكُوْتِ جَاسٍ.. إِذَاكَ زَيْنِ.. (۱)
ذَكَرَ جَرَّ إِلَى الْقَوْلِ عَلَنَ
رَصَفَ.. بِالسَّيَاكِ وَالْعِقْدَ الْفَرِيْدَ..
مَا هُوَ الْمُدْخَرُ.. زَيْنًا وَ شَيْنِ..
لَا تُكْذِبْنِي عَلَى وَفْقِ السُّوَالِ
وَعِدْلِي الْآخِرُ الرَّمْلُ الزَّهِيْدُ
ذِي الرِّمَالِ لَا لِنَفْعٍ قَدْ حَمَلَتْ
خَالِيًا.. يَبْقَى.. لِي السَّيْرُ يَهُونَ..

(۱) أراد بقوله (حديث انداز) فيلسوفاً متكلماً بالحكمة

- (۱) يك جوال ديگرش از ريگ پر
(۲) او نشسته بر سر هر دو جوال
(۳) از وطن پرسيد و آوردش بگفت
(۴) بعد از اين گفتش كه اين هر دو جوال
(۵) گفت اندر يك جوالم گندمست
(۶) گفت تو چون بار كردي اين رمال
- هر دو را او بار کرده بر شتر
يك حديث انداز كرد اورا سؤال
وندرين پرسش بسي درها بسفت
چيست آكنده بگو مصدوق حال
در دگر ريگي نه قوت مردم است
گفت تا تنها نماند ان جوال

- (۱) قَالَ نِصْفَ الْبَرِّ فِي ذَا الْعَدْلِ أَنْتَ
 (۲) لِيَخْفَ الْعَدْلُ أَيْضًا وَالْجَمَلُ
 يَا حَكِيمُ أَهْلُ يَا حُرٌّ وَفِي
 (۳) مَعَ ذَا الْفِكْرِ الدَّقِيقِ وَالنَّهْيِ
 رَجُلٌ أَنْتَ وَ عُرْيَانٌ سَغْبُ
 (۴) فَعَلَى ذَاكَ الْحَكِيمِ رَحْمَهُ
 أَنْ هُوَ يَحْمِلُ فَوْقَ الْجَمَلِ
 (۵) ثُمَّ قَالَ لَهُ أَيْضًا يَا حَكِيمُ
 نَبَذًا مِنْ حَالِكَ أَيْضًا إِيَّا
 (۶) مِثْلُ هَذَا الْعَقْلِ وَالتَّدْبِيرِ لَكَ
 ضَعْفُهُ فِي الْآخِرِ لِلْوَزْنِ إِنْ أَرَدْتَ
 قَالَ أَسْعِدْتَ بِقَوْلٍ وَعَمَلٍ
 مِمَّنْ لِي الْخَيْرَ الْكَثِيرَ يَصْطَفِي..
 ..مَنْ لَهُ الْوَصْفُ الْجَمِيلُ مَا أَنْتَهَى..
 ..مِنْ كَوْدِ الشُّقَّةِ مُضْنَى تَعِب..
 جَاءَ مِنْ لَطْفٍ وَصَارَ عَزْمُهُ
 ذَلِكَ الْمَرْءَ .. لِسَامِي الْخِصْلِ..
 يَا مَنْ الْقَوْلُ لَهُ الدَّرُّ الْيَتِيمُ
 إِشْرَحَ .. الشَّوْقُ لَكَ زَادَ يَا..
 أَنْتَ قُلْ صِدْقًا وَزِيرٌ أَمْ مَلِكُ

در دگر ریز از پی پاسنگ را
 گفت شایبش ای حکیم و اهل و حر
 تو چنین عریان پیاده در لغوب
 کش بر اشتی بر نشاند نیک مرد
 شمه از حال خود هم شرح کن
 تو وزیری یا شاهی بر گوی راست

(۱) گفت نیمی گندمی ان تنک را
 (۲) تا سبک گردد جوال و هم شتر
 (۳) اینچنین فکر دقیق و رأی خوب
 (۴) رحمتش آمد بر حکیم و عزم کرد
 (۵) باز گفتش ای حکیم خوش سخن
 (۶) اینچنین عقل و کفایت که تراست

- (۱) قَالَ فَلَا ثَمَنٍ ذَيْنَ لَسْتُ بَلْ
 أَنْتَ فِي حَالِي أَوْ فِي الْخِرْقَةِ
 (۲) قَالَ كَمْ مِنْ جَمِيلٍ أَوْ بَقَرٍ
 لِي لَا هَذَا وَلَا ذَاكَ فَمَا
 (۳) قَالَ فِي الدَّكَانِ مَا كَانَ الْمَتَاعُ
 قَالَ فَالدَّكَانُ مِنَّا أَيْنَ كَانَ
 (۴) قَالَ عَنْ نَقْدٍ لَكَ أَسْئَلُ كَمْ
 أَنْتَ لَا غَيْرَكَ تَمْشِي وَحَدَا
 (۵) مَعَكَ لَا غَيْرُ تَكُونُ الْكِيمِيَاءُ
 جَوْهَرٌ عِلْمُكَ وَالْعَقْلُ الثَّمَنُ
 مِنْ عَوَامِ النَّاسِ.. أَوْ مِنْهُمْ أَقْلٌ..
 لِي أَنْظُرُ.. وَقَلِيلُ الرِّفْقَةِ..
 عِنْدَكَ قَالَ فَلَا تَحْتَقِرْ (۱)
 لِي.. مِنْ شَيْءٍ بِأَرْضٍ وَسَمَا..
 لَكَ.. مَا يُشْرَى كَثِيرًا أَوْ يُبَاعُ..
 أَيْنَ لَا أَيْنَ لَنَا كَانَ الْمَكَانُ
 عِنْدَكَ مِنْهُ.. وَكَمْ زَادَ بِكُمْ.. (۲)
 كَمْ غَدَى الْمَحْبُوبَ فِينَا بُصْحَا
 لِحَاسِ الْعَالَمِ ذَا.. وَالْصَّفَاءُ..
 ضَوْعَفَ مِنْهُ.. وَعَزَّ فِي الزَّمَنِ..

(۱) نسخهٔ ثانیه - بارض لا السما (۲) نسخهٔ ثانیه - ماكان بكم

- (۱) گفت این هر دو نیم از عامه ام
 (۲) گفت اشتر چند داری چند گاو
 (۳) گفت رخت چیست باری دردکان
 (۴) گفت پس از نقد برسم نقد چند
 (۵) کیمیای مس عالم با توست
 بنگر اندر حال و اندر چاره ام
 گفت نی این ونه آن مارا مکو
 گفت مارا کودکان و کو مکان
 که توئی تنها رو و محبوب پند
 عقل و دانش را گهر تو بر توست

- (۱) فَكُمُوزاً أَنْتَ فِي كُلِّ مَكَانٍ
مِنْكَ لَا يُوجَدُ أَنْتَ الْمَفْرَدُ
- (۲) قَالَ بِاللَّهِ وَحَقِّ مَنْ وَجِبَ
خَرَجَ قُوَّةِ لَيْلَةٍ لَا يَبْلُغُ
- (۳) حَافِي الرِّجْلِ وَعَارِي الْبَدَنِ
كُلُّ مَنْ خُبِزاً لِي أُعْطِيَ أَنَا
- (۴) لَيْسَ مِنْ ذِي الْحِكْمَةِ وَالْمَعْرِفَةِ
حَاصِلٌ غَيْرُ الصُّدَاعِ وَالْخِيَالِ
- (۵) فَلَهُ بِالْفَوْرِ قَالَ الْعَرَبِيُّ
كَيْ لَكَ لَا يَمْطُرُ الشُّومُ الْكَثِيرُ
- تَسْتَرُّ أَكْثَرَ عَقْلاً فِي الزَّمَانِ
فِي الدُّنَا.. مَا لَكَ نَدُّ يُوجَدُ..
- كُلُّ مَا أَمْلِكُ يَا وَجْهَ الْعَرَبِ
.. هَا هُوَ جَنِيبي خَلَوْ مُفَرَّغُ..
- أَنَا أَعْدُو.. مَا لِي مِنْ ثَمَنِ..
لِهُنَاكَ أَذْهَبُ أَهْوَى الْعَنَا
- وَفُنُونٍ لِي كَثُرَ مُوصَفَةٍ
مَا لِي مِنْ كَلِمَةٍ غَيْرِ الْوَبَالِ
- ذَلِكَ عَنِّي أَبْعِدْ لِي لَا تَقْرِبْ
فَوْقَ رَأْسِي وَ لَكَ الْمِثْلُ أَصِيرُ

- (۱) گنجها بنهاده باشی هر مکان
(۲) گفت والله نیست یاوجه العرب
- (۳) یا برهنه تن برهنه میدوم
(۴) مر مرا زین حکمت و فضل و هنر
- (۵) پس عرب گفتش که شو دور از برم
نیست عاقل تر ز تو کس در جهان
- در همه ملکم وجوه قوت شب
هر که نانی میدهد انجا روم
- نیست حاصل جز خیال و درد سر
تا نبارد شومی تو بر سرم

- (۱) حِكْمَةٌ مَشْتُومَةٌ مِنْكَ أَبْعِدْ
عَنِّي .. فِي طَالِعِي لَا تَجْهَدِ ..
نُطْقَكَ الْمَشْتُومُ فِي أَهْلِ الزَّمَنِ
مَا لَهُ يَمَنٌ وَبِالنَّحْسِ اقْتَرَنَ
(۲) أَنْتَ هَذَا الطَّرْفَ إِمَّا تَسِيرُ
فَأَنَا لِلطَّرْفِ هَذَا أَصِيرُ
وَالطَّرِيقُ لَكَ لَوْ كَانَ الْأَمَامُ
أَرْجَعُ خَلْفًا أَنَا .. عَكْسَ الْعَرَامِ ..
(۳) عِدْلِي الْوَاحِدُ بَرٌّ آخِرُ
رَمَلُ الْأَحْسَنِ دَوْمًا يَظْهَرُ
لِي مِنْ هَذَا الْخِدَاعِ وَالْحِيلِ
مَنْ هِيَ الرَّمْلُ الْحَقِيرُ الْمُبْتَذَلُ ..
(۴) حَقٌّ فِي وَلَكِنْ كَمْ غَدَا
حُمُقِي الْمَيْمُونِ بِالسَّعْدِ بَدَا
أَنْ بِهِ قَلْبِي ذُو زَادٍ وَلِيعَ
رُوحِي فِيهِ تَقِيٌّ وَوَرَعَ
(۵) لَوْ طَلَبْتَ مِنْكَ أَنْ يُمَحِّيَ الشَّقَاءُ
إِجْتَهَدِ وَالْجَهْدُ مِنْكَ وَالْعَنَاءُ
زِدْ لَتُمَحِّيَ مِنْكَ تِلْكَ الْحِكْمَةُ
.. وَتَزُولَ لَكَ هَذِي النِّعْمَةُ ..

- (۱) دور بر آن حکمت شومت زمن
نطق تو شوم است بر اهل زمن
(۲) یا تو این سو یامن این سو می روم
ور ترا ره پیش من واپس شوم
(۳) يك جوالم گندم وديكر ز ريك
به بود زين حيله هاى مرده ريك
(۴) احمقى ام بس مبارك احمقى است
که دلم بابرگ وجانم متقى است
(۵) گر توخواهى کاین شقاوت کم شود
جهد کن تا از تو حکمت کم شود

- (١) حِكْمَةٌ كَانَتْ لَطِيعٌ وَخِيَالٌ حِكْمَةٌ لَا فَيْضُ نُورٍ ذِي الْجَلَالِ
- (٢) حِكْمَةُ الدُّنْيَا تَزِيدُ لِلظُّنُونِ وَالشُّكُوكِ.. وَبِهَا الْجَهْلُ يَكُونُ.. (١)
- حِكْمَةُ الدِّينِ لِمَا فَوْقَ الْفَلَكَ تَذْهَبُ..الرُّوحَ تَصْفِي كَالْمَلَكِ..
- (٣) عُقْلَاءُ آخِرِ الْعَصْرِ وَمَنْ هُمْ مِثْلُ الْمُعْلَبِ احْتَالُوا بِفَنِّ
- فَوْقُوا أَنْفُسَهُمْ جَهْلًا عَلَى سَابِقِيهِمْ وَالْأَجَلِ فِي الْمَلَأِ

(١) قال في النهج المعقولات مشتركة بين أهل الدين وأهل الكفر و بين المقبول والمردود فالمعقول ما يحكم العقل عليه ببرهان عقلي وهذا ميسر لكل عاقل بالدراية وبالقوة فمن صفى عقله عن شوب الوهم والخيال فيدرك عقله المعقول بالبرهان دراية عقلية وان لم يصفو العقل من هذه الافات فهو يدرك المعقول قراءة بتفهيم استاذ مرشد فاما الحكمة فليست من هذا القبيل فان العقول عن دوركها بذواتها محتبسة فانها مواهب ترد على قلوب الانبياء والاولياء عند تجلّي صفات الجمال و الجلال وفتاء الاوصاف الخلقية لشواهد صفات الخلقية ولهذا قال سيدنا ومولانا الحكمة المنسوبة الى الدين تذهب السالك فوق ذلك وتكون له سبباً للمواصل وسبباً لمشاهدة الجمال واما من كان في هيئة أهل السنة وهو في مشرب ومذهب أهل الخلاف اللذين افوا كتب علم الكلام والجدل لاجل المباهات وحصلوها لاجل الممارات وكفروا بها ذوى البصائر الربانيين والروحانيين السماويين العرشيين السكوث النظائر الغيب الحضار الملوك تحت الاطمار ذمهم حضرة مولانا فقال (روبهان زيرك آخر زمان)

- (١) حكمتى كز طبع آمد وزخيال حكمتى نى فيض نور ذى الجلال
- (٢) حكمة دنيا فزايد ظن و شك حكمت دينى برد فوق فلك
- (٣) روبهان زيرك آخر زمان بر فروده خویش بر پیشینیان

- (۱) مَنْ لِنَيْلِكَ الْحَيْلِ قَدْ عَلَّمُوا
عَلَّمُوا مَكْرًا وَخُدْعًا وَحَيْلَ
- (۲) كُلِّ مَا كَانَ لِإِيْثَارٍ وَجُودٍ
لِلْمُهْوَاءِ مَنَحَتْ قَالَتْ بِأَنَّ
- (۳) فِكْرَ الْفِكْرِ الَّذِي كَانَ الطَّرِيقُ
وَ الطَّرِيقُ الْمَوْصِلُ مَنْ فِي الْأَمَامِ
- (۴) مَلِكٌ ذَاكَ الَّذِي فِي ذَاتِهِ
لَا بَجِيْشٍ مِعْظَمٍ لَا فِي كُنُوزِ
- كَمْ قُلُوبٍ هُمْ أَضْرَوْا لَهُمْ
وَأَفَانِينَ الرِّيَاءِ وَالِدَغْلِ
- وَلِصْبِرٍ .. مَا بِهِ الْخَيْرُ يَعُودُ.. (۱)
- ذَلِكَ الْأَكْسِرُ بِالنَّفْعِ اقْتَرَنَ
- فَتَحَّ .. دَلَّ إِلَى وَصِلِ الْفَرِيقِ.. (۲)
- مَلِكٌ جَاءَ بِهِ يَقْضِي الْمَرَامَ
- مَلِكًا كَانَ .. وَ فِي آيَاتِهِ..
- مَلِكًا كَانَ .. بِهِ الرُّوحُ يَفُوزُ..

(۱) ولم يعلّموا ان الطريقة والحقیقة القول لله وفي الله بلا غرض نفس ولا مباهات ولا ممارات ولهذا قال (فکر ان باشد که بگشاید رهی) (۲) ای يكون بالخلوص سبباً لوصول سالکة لربه تعالى بواسطة مرشد -

- (۱) حيله آموزان جگرها سوخته
حيله ها و مکرها آموخته
- (۲) صبر و ایثار و سخای نفس و جود
باد داده کان بود اکسیر و سود
- (۳) فکر ان باشد که بگشاید رهی
راه آن باشد که پیش آید شهی
- (۴) شاه ان باشد که از خودش بود
نی به مخزنها و لشکرش بود

- (۱) لَيْدُومَ مَلِكًا لِلْأَيْدِ خَالِدًا بِالذِّكْرِ حَيًّا سَرْمَدِي
مِثْلَ عِزِّ مُلْكِ دِينَ أَحْمَدِ .. مَا لَهُ فِي الْخَلْقِ نِدٌّ أَوْ حُدًى ..
- فی بیان الکرامات الواقعة لا ابراهيم بن ادهم علی حافة البحر
- (۲) هَا هُوَ اِبْرَاهِيمُ وَابْنُ اَدَهِمِ وَرَدَّ عَنْهُ بِقَوْلِ مُبَرَّمِ
مِنْ طَرِيقِ هُوَ فِي حِينِ وَرَدَ وَ عَلَى السَّاحِلِ لِلْبَحْرِ قَعْدَ
- (۳) كَانَ مُلْكُ الرُّوحِ إِذْ ذَاكَ يُخِيطُ بُرْدَهُ .. وَالْوَلَعُ فِيهِ يُحِيطُ ..
فِي الْمَجَلِّ ذَا أَمِيرٍ وَرَدَا عِنْدَهُ كَانَ عَلَيْهِ اعْتِمَادَا
- (۴) عَرَفَ الشَّيْخَ وَفِي الْحَالِ سَجَدَ عِنْدَهُ طَوْعًا .. وَ خَافَ وَ ارْتَعَدَ ..
حَارَ فِي الشَّيْخِ وَفِي الْبُرْدِ لَهُ .. حَنِكَا كَانَ عَرَاهُ الْبَلَّةُ ..
- (۵) خَلَقَهُ وَالْخَلْقُ فِي شَكْلِ جَدِيدِ عَادَ .. مِنْ بُهْتٍ لَهُ دَوْمًا يَزِيدُ ..

(۱) تا بماند شاهی او سرمدی همچو عز ملک و دین احمدی

گرامات ابراهيم بن ادهم بر لب دریا

- (۲) هم ز ابراهيم ادهم آمدست کو ز راهی بر لب دریا نشست
(۳) دلق خود میدوخت ان سلطان جان يك امیری آمد آنجا ناگهان
(۴) آن امیر از بندگان شیخ بود شیخ را بشناخت سجده کرد زود
(۵) خیره شد در شیخ و اندر دلق او شکل دیگر گشت خلق و خلق او

- (۱) أَنْ هُوَ بِالطَّوْعِ ذَا الْمَلَكِ الْكَبِيرِ
وَرَضَى بِالْفَقْرِ ذَا لَفْظٍ دَقِيقِ
- (۲) ضَمِيعَ مَلِكِ الْأَقَالِمِ اللَّتِي
وَكَمِثِلِ السَّائِلِ بِالْأُبْرَةِ
- (۳) وَقَفَ الشَّيْخَ عَلَى فِكْرَتِهِ
كَانَ مِثْلَ الْأَسَدِ الشَّيْخِ الْقُلُوبِ
- (۴) كَالرَّجَاءِ وَالْخَوْفِ لِمَا فِي الْقُلُوبِ
لَهُ أَسْرَارُ الدُّنَا مَا اسْتَتَرَتْ
- (۵) أَنْتُمْ يَا مَنْ لَكُمْ مِنْ حَاصِلِ
فِي حُضُورِ حَضْرَةِ أَهْلِ الْقُلُوبِ
- تَرَكَ اخْتَارَ لَهُ الْنَزَرَ الْيَسِيرَ
وَإِلَى مَعْنَاهُ قَدْ أَعْيَى الطَّرِيقَ
- سَبْعَةَ كَانَتْ هِيَ بِالرِّفْعَةِ
بُرْدَهُ خَاطَ .. أَزْدَرَى بِالْأَمْرِ ..
- وَدَرَى بِالسِّرِّ مِنْ حَيْرَتِهِ
لَهُ كَانَتْ أَجْمَةً .. مِنْهَا يُؤْبَ.. (۱)
- جَارِيًا كَانَ صُنُوفًا وَضُرُوبَ
بَلْ عِيَانًا كُلِّ آيٍ ظَهَرَتْ
- لَمْ يَكْ وَالْكُلُّ غَيْرُ وَاصِلِ
إِحْفَظُوا الْقَلْبَ .. وَكُفُّوا لِلذُّنُوبِ ..

(۱) نسخه ثانیة - أجمه كانت له فيها بؤب

- (۱) کو رها کرد ان چنان ملك شكرف
(۲) ملك هفت اقليم ضايع ميكند
(۳) شيخ واقف گشته از اندیشه اش
(۴) چون رجاء و خوف در دلها روان
(۵) دل نگهداريد اى بى حاصلان
- برگزید از فقر بس باریک حرف
چون گدا بر دلق سوزن میزند
شیخ چون شیرست و دلها بیشه اش
نیست مخفی بر وی اسرار جهان
در حضور حضرت صاحب‌دلان

- (۱) فَعَلَى الظَّاهِرِ قَدْ كَانَ الْأَدَبُ
حَيْثُ أَنَّ اللَّهَ جَلَّ وَقَدَّرَ
- (۲) وَعَلَى الْبَاطِنِ قَدْ كَانَ الْأَدَبُ
حَيْثُ مِنْهَا الْقَلْبُ دَوْمًا فِيهِمَا
- (۳) أَنْتَ بِالْعَكْسِ لَدَى الْعُمِّيِّ تَصِيرُ
طَلِبًا لِلْجَاهِ فِي صِفِّ النِّعَالِ
- (۴) فِي أَمَامِ الْبَاصِرِينَ لِلْأَدَبِ
وَلِذَا صِرْتَ لِنَارِ الشَّهْوَةِ
- (۵) إِذْ لَكَ الْفِطْنَةُ غَابَتْ وَالْهُدَى
فَلَا جِلَّ الْعُمِّيِّ إِجْلٍ وَجَهَا
- عِنْدَ أَهْلِ الْبَدَنِ جَهْرًا وَجَبْ
كُلَّ سِرٍّ عَنْهُمْ لُطْفًا سَمَرٌ
- عِنْدَ أَهْلِ الْقَلْبِ سِرًّا مُحْتَجَبْ
كُلَّ سِرٍّ .. وَ يَحْدُقِ عِلْمًا..
- حَاضِرًا مَعَ أَدَبٍ فِيكَ كَثِيرْ
تَجَلَّسْ.. تَحَسَّبُ ذَا عَيْنِ الْجَلَالِ..
- تَتْرُكُ لَمْ تَرَعْ مَا حَقًّا وَجَبْ
حَطْبًا.. مِمَّا لَكَ مِنْ هَفْوَةٍ..
- ..قَلْبُكَ بِالْجَهْلِ ضَلَّ مَا اهْتَدَى..
..كَيِّ هُمْ يَبْغُونَ حِينًا قُرْبَا..

که خدا زیشان نهان راساتر است
زانکه دلشان بر سرائر فاطن است
با حضور آئی نشینی بایکاه
نار شهوت را از ان گشتی حطوب
بهر کوران روی را میزن جلا

(۱) پیش اهل تن ادب بر ظاهرست
(۲) پیش اهل دل ادب بر باطن است
(۳) تو بعکسی پیش کوران بهر جاه
(۴) پیش بینایان کنی ترك ادب
(۵) چون نداری فطنت و نور هدی

- (۱) فِي أَمَامِ الْبَاصِرِينَ وَجْهَكَ حَدَّثًا لَطِخَ .. وَشَوْهَ قَلْبِكَ.. (۱)
 مَعَ هَذِي الْحَالَةِ الْمُتَنَبِّئَةِ دَعُ دَلَالًا يَا قَلِيلَ الْفِطْنَةِ
 (۲) بَعْدًا الشَّيْخُ لِمَلِكِ الْأَبْرَةِ قَذَفَ فِي الْبَحْرِ قَيْدَ السُّرْعَةِ
 ثُمَّ لِلْأَبْرَةِ فِي صَوْتِ رَفِيعٍ طَلِبَ لَبَاهُ كَالْعَبْدِ مُطِيعٍ (۲)
 (۳) مِائَةُ آلَافٍ أَلْفِ سَمَكَةٍ نُسِبَتْ لِلَّهِ كُلُّ مُمْسِكَةٍ
 أَبْرَةٍ مِنْ ذَهَبٍ بِالشَّفَةِ قَلَّ مِنْهَا الذَّهَبُ بِالصِّفَةِ..
 (۴) فَمَنْ الْبَحْرِ الَّذِي لِلْحَقِّ كَانَ رَفَعَتْ أَرْوُسَهَا قَالَتْ عِيَانُ
 خُذْ لَكَ يَا شَيْخُ وَفَقًا لِلطَّلَبِ إِبْرًا لِلْحَقِّ صِغَفَتْ مِنْ ذَهَبٍ

(۱) ای الحال المعقول الالئق ان يكون الامر معكوساً بان تقعد قدام الباصرين بالادب والوقار وتجلى وجه باطنك من قاذورات الافكار وتقدهم - ثم رجع الى القصة فقال (شيخ سوزن زود در دریا فکند) (۲) نسخه ثانیة - طلب لبته کالعبد تطیع

- (۱) پیش بینایان حدث بر روی مال ناز کم کن باچنین گندیده حال
 (۲) شیخ سوزن زود در دریا فکند خواست سوزن را با آواز بلند
 (۴) صد هزاران ماهی الهی سوزن زر بر لب هر ماهی
 (۵) سر بر آوردند از دریای حق که بکیر ای شیخ سوزنهای حق

- (۱) لِلْأَمِيرِ وَجَهٌ وَجْهًا وَقَالَ
أَحْسَنُ أَمْ مِثْلُ ذَا الْمَلِكِ الْحَقِيرِ
(۲) آيَةُ الظَّاهِرِ هَذِي مَا لَهَا
وَإِلَى الْبَاطِنِ لَوْ رِحْتَ تَرَى
(۳) فَمِنْ الْبُسْتَانِ نَحْوَ الْبَلَدَةِ
وَمَتَى الْبُسْتَانِ كَلَّا نَقْلُوا
(۴) سَيِّمَا الْبُسْتَانِ مَنْ مِنْهُ الْفَلَكَ
هُوَ كَانَ اللَّبَّ وَالْعَالَمَ ذَا
(۵) حَيْثُ لِلْبُسْتَانِ ذَا أَنْتَ الْقَدَمُ
أَطْلُبِ الرَّائِحَةَ كَثْرًا وَصَدُ
(۶) كَيْ لَكَ الرَّائِحَةُ هَذِي تَجْرُ
كَيْ طَرِيقَ الرِّشْدِ تُهْدِي لَكَ
- أَفْمَلُّكَ الْقَلْبُ هَذَا وَالْجَلَالُ
مَنْ هُوَ الْمَعْدُومُ وَالنَّزْرُ الْيَسِيرُ
قِيَمَةٌ كَلَّا وَلَا يُؤْبَهُ بِهَا
مِثْلُ ذِي عِشْرِينَ أَسْمَى بِالْذُرَى
هُمْ بِالْفُصْنِ .. أَتَوَا لِلرُّؤْيَةِ ..
نَحْوَهَا وَالْبَاغُ أَنَّى جَعَلُوا
وَرْدَةً وَاحِدَةً .. بَلَى وَالْمَلَكُ ..
قِشْرٌ .. الْقَهَرُ يُلَاقِي وَالْأَذَى ..
لَا تَجْرُ .. وَلَكَ الْجُهْدُ انْعَدَمْ ..
لِلزُّكَامِ مَا لَكَ عَنْ ذَاكَ بُدْ
نَحْوَ بُسْتَانٍ عَلَى الرُّوضِ تَمُرْ
.. وَيَبِينُ طَالِعُ السَّعْدِ بِكَ ..

ملك دل به یا چنان ملك حقیر

تا بیاطن در روی بینی تو بیست

باغ و بستان را کجا آنجا برند

بلکه آن مغزست و بن عالم چه پوست

بوی افزون جوی و کن دفع ز کام

تا نماید مر ترا راه رشد

(۱) رو بدو کرد و بگفتش ای امیر

(۲) این نشانه‌ها ظاهرست این هیچ نیست

(۳) سوی شهر از باغ شاخی آوردند

(۴) خاصه باغی کین فلک یک برگ اوست

(د) بر نمی داری سوی آن باغ گام

(۶) تا که ان بو سوی بستان کشد

- (١) عَيْنَكَ الْعَمِيَا بِصُبحِ الرُّؤْيَا
 صَدْرَكَ صَدْرًا لِسِينَا تُعِيدُ
 (٢) ابْنُ يَعْقُوبَ النَّبِيِّ يَوْسُفُ
 قَالَ لِلرَّائِحَةِ مَا مِنْ مَحِيصٍ
 (٣) وَلِذِي الرَّائِحَةِ قَالَ عِظَاتُ
 (٤) هَذِهِ الْخَمْسُ الْحَوَاسُ بِاتِّصَالِ
 حَيْثُ كُلُّ الْخَمْسَةِ هُذِي نَمَتْ
 تَفْتَحُ .. تَهْتِكُ لَيْلَ الظُّلَمَةِ ..
 بِالتَّجَلِّي .. قَلْبِكَ نُورًا تُزِيدُ ..
 مَنْ جَمَالُ خَلْقِهِ لَا يُوصَفُ (١)
 فَعَلَى وَجْهِ أَبِي الْقَوَا قَمِيصُ
 دَائِمًا قُرَّةٌ عَيْنِي فِي الصَّلَاةِ (٢)
 بَعْضُهَا بِالْبَعْضِ كُنَّ لَا انفِصَالُ
 هِيَ مِنْ أَصْلٍ .. وَبَانَتْ وَ سَمَتْ ..

(١) الآية في سورة يوسف (اذهبوا بقميصي هذا) وهو قميص ابراهيم اللذي لبسه حين
 القى في النار (فالقوه على وجه ابى بات بصيراً وأتوني باهلكم اجمعين ولما فصلت العير)
 خرجت من عريش مصر (قال ابوهم انى لاجد ريح يوسف) أوصلته له الصبا من مسير
 ثلاثة ايام او ثمانية او اكثر (لو لا ان تفندون قالوا تا الله انك افى ضلالك القديم فلما
 ان جاء البشير ألقاه على وجهه فارتد بصيراً قال ألم أقل لكم انى اعلم من الله مالا تعلمون)
 (٢) عن انس بن مالك قال (ص) حُب الى من دنياكم النساء و الطيب وجملت قرّة عيني
 في الصلاة -

- (١) چشم نابینات را بینا کند
 (٢) گفت یوسف ابن یعقوب نبی
 (٣) بهر این بو گفت احمد در عظات
 (٤) پنج حس باهمدگر پیوسته اند
 سینه ات را سینه سینا کند
 بهر این بو (القوا على وجه ابى)
 دائماً قرّة عینی فی الصلاة
 زانکه این هر پنج زاصلی رسته اند

- (۱) قُوَّةُ الْوَاحِدَةِ مِنْهَا غَدَتْ
قُوَّةُ الْبَاقِينَ .. بِالنَّصْرِ بَدَتْ..
كُلُّ مَنْ يَبْقَى تَكُونُ السَّاقِيَةُ
لَهُ .. مِنْ شَرِّ الْأُمُورِ الْوَاقِيَةُ..
(۲) رُؤْيَا الْعَيْنِ بِكَ الْعِشْقُ تَزِيدُ
وَبِهَا مَحْبُوبَكَ كَثْرًا تُرِيدُ..
لَكِنَّ الْعِشْقَ بَعَيْنِ الْقَلْبِ كَانَ
زَادَ بِالْصِّدْقِ .. وَجَاءَ بِالْإِيْمَانِ..
(۳) فَلِكُلِّ حَسٍّ الصِّدْقُ غَدَا
مَوْظِعًا لِلرُّشْدِ دَلٌّ وَهَدًى
وَلِكُلِّ حَسٍّ الدُّوْقُ الْأَنْبَسُ
كَانَ فِي الْمَعْنَى لَهُ نِعَمَ الْجَلِيسِ

بیان فی شروع تنور حواس العارف بالنظر لنور الغیب

- (۴) حَيْثُ حَسٌّ وَاحِدٌ قَيِّدًا فَتَحَ
فِي السُّلُوكِ .. وَلَهُ الْغَيْبُ اتَّضَحَ..
كُلُّ حَسٍّ بَقِيَ أَيْضًا غَدَا
مُبَدَّلًا لِلْغَيْبِ وَالْإِسْرِ اهْتَدَى

- (۱) قوه يك قوه باقى شود
ما بقى را هريكى ساقى شود
(۲) ديدن ديدنه فزايد عشق را
عشق در ديدنه فزايد صدق را
(۳) صدق بيدارى هر حس ميشود
حس هارا ذوق مؤنس ميشود

آغاز منور شدن حواس عارف بنور غیب بین

- (۴) چون يكى حس در روش بگشاد بند
ما بقى حسها همه مبدل شوند (۱)

- (١) حَيْثُ حَسُّ وَاحِدًا مَا لَا يَحْسُ أَدْرَكَ الْغَيْبِيَّ عَادَ مُلْتَمَسٌ^(١)
فَوْقَ كُلِّ حَسٍّ الْغَيْبِيُّ كَانَ ظَاهِرًا بِالسِّرِّ مَرِيئًا عِيَانُ
(٢) مِنْ قَطِيعِ الْغَنَمِ لَوْ عَبْرًا ضَانُّ النَّهْرِ وَ مِنْهُ طَفَرَا
فَإِذَا بِالتَّبَعِ الْكُلُّ التَّحَقُّ بِهِ مِنْ ذَا النَّهْرِ نَطٌّ وَ التَّصَقُّ^(٢)
(٣) فَلَمْكَ ضَانُّ الْحَوَاسِ سَقَّ إِلَى مَرْتَعِ رَبِّكَ جَلٌّ وَ عَلَا^(٣)
مَنْ هُوَ قَدْ أَخْرَجَ الْمَرْعَى وَ فِيهِ إِدْعَاهَا .. فَهُوَ يَجِلُّ عَنْ شَبِيبَةٍ..

(١) وهذا التجلی متفاوت الحد تارة يظهر من طرف الاذن كما استمع سيدنا موسى من الشجرة انی انا الله ووصل لمرتبة (وکلم الله موسى تكليماً) وتارة من طرف النظر كما سيدنا ابراهيم بقوله تعالى عنه (فلما رأى الشمس بازغة) الاية وعلم ان الافل لا يصلح ان يكون الها قال (اننى وجهت وجهى للذى فطر السموات والارض) فكان المعرفة له (ع) هذه الاحوال النور الالهى من طريق الحواس بواسطة كما مر وبغير واسطة واذارفع قيد الظلمات البشرية وكان مظهر الانوار الغيبية كما علمت من البيتین اخذت باقى الحواس من شماع الانوار الالهية حصه و بدلت كدوراتها بالصفاء و ظهرت اسرار الغيب (٢) نسخة ثانية -
فاذا بالتبع فى ذا النسق - عبر النهر وبالضأن التحق (٣) قال تعالى (سبح اسم ربك الاعلى الذى خلق فسوى والذى قدر فهدى والذى اخرج المرعى) اى اذهب بغنم حواسك وادراكاتك الى المرعى وادعها من مرعى ربك الذى اخرج المرعى اى ابعدھا عن منافع السوى واجعلھا تنتفع بمنافع العالم الالهى -

گشت غیبی بر همه حسها پدید
پس پیایی جمله زان سو بر جهند
در چرا از اخرج المرعى چران

(١) چون یکى حس غیر محسوسات دید
(٢) چون ز جوجست از کله يك گوسفند
(٣) گوسفندان حواست را بران

- (۱) کَیْ هُنَاکَ تَرْتَعُ الرَّوْضَ الْأَنْبَقَ
کَیْ إِلَى بُسْتَانِ أَسْرَارِ الْغُیُوبِ
(۲) کُلُّ حِسٍّ لَکَ صَارَ کَالنَّسِیِّ
نَحْوَ تِلْکَ الْجَنَّةِ فَرْدًا وَفَرْدَ
(۳) کُلُّ حِسٍّ قَالَ مَعَ حِسٍّ لَکَا
لَا لِسَانٍ لَا کَاْمِرٍ وَاقِعِی
(۴) حَيْثُ هَذَا الْوَاقِعُ کَمْ قَبْلًا
وَکَذَا الْمَوْهُومُ مِنْهُ رَأْسُ مَالٍ
- وَالرَّیَاحِیْنَ وَآسًا وَشَقِیقَ
تَصِلُ تَدْرِی الطَّرِیقَ وَاللُّغُوبَ
لِلْحَوَاسِ وَهِيَ بِالطَّلَبِ
تَذْهَبُ تَحْظِي بِمَا اللَّهُ أَعَدَّ
سِرًّا اغْتِیْبَ یُبِیْنُ عِنْدَکَا
لَا مَجَازَ لَاقَ سَمْعَ السَّامِعِ
لِلتَّوَابِلِ وَمِنْهَا جُعِلَا^(۱)
کُلِّ تَخْیِیْلِ بِهِ جَاءَ الْخِیَالُ

(۱) ای وهذه الحقيقة المستعملة فيما وضع له قابلة للتأويلات لاسيما في شأن الحق تعالى المختص بصفة السمع القديم القائم بذاته تعالى الذي ليس بأذن ولا صماخ والبصر القديم القائم بذاته الذي ليس بحدقة ولا اجفان وقال تعالى (يد الله فوق ايديهم ويبقى وجه ربك) فمن أول قال اليد القدرة والوجه الوجود ونحو ذلك من التأويلات اللاتقة ومن لم يؤل قال نفوذ علمها الى الله تعالى مع الجزم بالتنزيه والتقديس وشأن الحق لا يقبل الحقيقة اللغوية والتأويلات بالمجاز وهذا التوهم الحاصل من هذه الحقيقة اللغوية اصل التخيلات ولهذا قيل اللهم أرنا الاشياء كما هي -

- (۱) تادرانجا سنبل وريحان چرند
(۲) هر حسّ پیغمبر حسها شود
(۳) حسها با حس تو گویند راز
(۴) کاین حقیقت قابل تاویلهاست
- تا بگلزار حقایق ره برند
تا یکیایک سوی ان جنت رود
بی زبان وبی حقیقت بی مجاز
وین توهم مایه تخیلهاست

- (۱) ذَلِكَ الْوَاقِعُ مَنْ كَانَ الْعَيَانُ
 مَا لَهُ فِي الْعَيْنِ تَأْوِيلٌ وَسَعٌ
 (۲) حَيْثُ كُلُّ حِسِّ الْعَمْرِ يَصِيرُ
 كُلُّ أَفْلَاكِ السَّمَاءِ مِنْكَ الْمَفْرُ
 (۳) فَلَوْ الدَّعْوَى بِمِلْكِ الْجِلْدِ حِينَ
 صَارَ مِلْكًا جِلْدُهُ أَيْضًا تَبَعٌ
 (۴) فَيَعْدِلُ التَّبِينُ لَوْ كَانَ النِّزَاعُ
 لِمَنْ الْحَبُّ لَهُ كَانَ أَنْظِرِ
 لَهُ سَوَى وَلَهُ أَبْدَى امْتِحَانٍ (۱)
 ..أَبْدَأْ تَخَيَّلْهُ الْعَقْلُ مَنَعٌ..
 عَمِدِ حِسُّ لَكَ .. يَغْدُو كَالْأَسِيرِ (۲)
 مَا رَأَتْ .. فِيهَا لَكَ الْحُكْمُ اسْتَقَرَّ..
 قَدْ أُقِيمَتْ وَلَهُ اللَّبُّ يَقِينُ
 مِلْكَهُ كَانَ .. يَدَأُ فِيهِ وَضَعٌ..
 وَقَعَ .. مَا لَكَ فِي هَذَا إِطْلَاعٌ..
 ذَاكَ فَالْتَّبِينُ لَهُ .. فِي النَّظَرِ..

(۱) ای تلك الحقیقه اللتی تکنون من العیان لا تسع تأویلا فی الوسط عند المشایخ
 العظام لمرض الامانة على السموات والارض وابائهما وخشوع الجبل لو نزل علیه القرآن
 وتسبیح الجمادات قابلا للتأویل علی الحقیقه اللغویه ولا یقبلان التأویل علی الحقیقه العیانیة ولهذا
 لم یؤل السلف الصالح لانه لا شک ولا شبهة لهم - (۲) علی فحوی سن اطاع الله فقد
 اطاعه کل شیء -

- (۱) آن حقیقت را که باشد از عیان هیچ تأویلی نه گنجید در میان
 (۲) چونکه هر حس بنده حس تو شد
 (۳) چونکه دعوی میرود در ملک پوست
 (۴) چون تنازع در فتد در تنگ کاه
 هر فلکهارا نباشد از تو بد
 مغز ان که بود قشر آن اوست
 دانه ان کیست ان را کن نگاه

- (۱) فَإِذَا قَشْرًا يَكُونُ ذَا الْفَلَكَ
كَانَ هَذَا ظَاهِرًا هَذَا خَفِيًّا
(۲) ظَاهِرًا ذَا الْجِسْمِ جَاءَ الرُّوحُ فِيهِ
حَيْثُ أَنَّ الْجِسْمَ كَالْكَيْمِ غَدَا
(۳) أَيْضًا الْعَقْلُ عَلَى الرُّوحِ يَزِيدُ
حَيْثُ أَنَّ الْحِسَّ لِلرُّوحِ الطَّرِيقُ
(۴) أَنْتَ فِي الْجِسْمِ حِرَاكًا تَنْظُرُ
لَسْتَ تَدْرِي أَنَّ مِنَ الْعَقْلِ امْتَلَى
(۵) .. تَنْظُرُ .. حَتَّى حِرَاكًا تَجِدُ
وَ حِرَاكًا كَالنَّحَاسِ صِيرًا
- لَبُّهُ الرُّوحُ الَّذِي.. فَأَقِ الْمَلِكُ.. (۱)
وَيْكَ لَا تَزَلْ.. وَحَقِّقْ وَاعْرِفْ..
كَانَ مَخْفِيًّا.. بِأَمْرِ يَقْتَفِيهِ..
كَانَتِ الرُّوحُ بِهِ تَحْكِي الْيَدَا (۲)
بِالْخَفَا.. السِّرُّ لَهُ دَوْمًا يُرِيدُ..
وَجَدَ بِالسَّرْعَةِ مِنْهُ بَلِيقُ
تَعْلَمُ حَيًّا وَ مِنْهُ يَظْهَرُ
.. أَمْ هُوَ بِالْمَرَّةِ مِنْهُ خَلَى..
نَاسَبَتْ مِنْهُ .. مَعَ الْعَقْلِ تَرْدُ..
هُوَ بِالْعِلْمِ النَّصَارَ الْأَحْمَرَا

(۱) نسخه ثانیة - فاذا ذالفلك قشراً غدا له نور الروح لب .. وهدى ..

(۲) فالحركة والتصرف للبدن وحركة الكم تابعة لحركة البدن

این بدیدست این خفی زین رو ملغز

جسم هم چون آستین جان همچو دست

حس بسوی روح زوتر ره برد

این ندانی کو ز عقل آکنده است

جنبشی مس را بدانش زر کند

(۲) پس فلك قشر است و نور روح مغز

(۲) جسم ظاهر روح مخفی آمد است

(۳) باز عقل از روح مخفی تر بود

(۴) جنبشی بینی بدانی زنده است

(۵) تا که جنبشهای موزون سر کند

- (۱) وَلِهَذَا كُلُّ فِعْلٍ لِلْمَدِّ
جاءَ فِي فَهْمِكَ أَنَّ عَقْلَ وَجَدَ
(۲) إِنَّ رُوحَ الْوَحْيِ مِنْ سِرًّا بَدَتْ
إِذْ هِيَ غَيْبِيَّةٌ وَالْغَيْبُ مِنْ
(۳) إِنَّ عَقْلَ أَحْمَدَ مَا أَنْكَرَا
رُوحٌ وَحْيِي لَهُ لَمْ يَدْرِكْ أَبَدَ
(۴) فَلِرُوحِ الْوَحْيِ أفعالٌ أَتَتْ
غَيْرَ أَنَّ الْعَقْلَ لَا يُدْرِكُهَا
- إِذْ أَتَى الْمَوْزُونُ سَامِي الْمَقْصِدِ (۱)
..عِتْدَ ذَا الشَّخْصِ كَمَا فِيهِ أُعِدَّ..
بِالْخَفَا أَسْمَى مِنَ الْعَقْلِ غَدَتْ (۲)
ذَلِكَ الْجَانِبِ .. وَهُوَ لَمْ يَبْنِ ..
أَحَدٌ .. لِلْكَلِّ دَرَكًا ظَهَرَا ..
كُلُّ ذِي رُوحٍ .. وَلَا أَعْلَمًا وَجَدَ ..
كَثْرَةُ مَوْزُونَةِ الْحَالِ غَدَتْ
إِذْ هِيَ عَزَتْ .. سَمَى مِنْهَجُهَا ..

(۱) كانه يقول الروح المتى هي كاليد مجيء افعالها موزونة يأتى لفهمك ويقرر عندك ان ذاك الشخص له عقل وتفهم عقله من حين افعاله (۲) اى روح الوحي الرحمانى اخفى من العقل لان روح الوحي الرحمانى غيب وهو من ذلك الجانب ظاهر اى من العالم الالهى كانه قدس سره يقول الروح اخفى من الجسم والعقل اخفى من الروح و روح الروح اخفى من العقل لان ذلك الروح وحى وغيبى من جانب غيب الغيوب و حقيقة الحقائق فكان منبع روح الوحي الربانى حضرة الحق تعالى ومحل العقل السر فهو بالنسبة لروح الوحي ظاهر ومحسوس ولهذا قال (عقل أحمد اذ كسى پنهان نشد)

- (۱) زان مناسب آمدن افعال دست
فهم آيد مر ترا كه عقل هست
(۲) روح وحى از عقل پنهان تر بود
زانكه او غيب است و اوزان سر بود
(۳) عقل احمد را كسى منكر نشد
روح وحيش مدرك هر جان نشد
(۴) روح وحى را مناسب است نيز
در نيابد عقل كان آمد عزيز

- (۱) رَبِّمَا كَانَ الْجُنُونَ نَظَرًا
حَيْثُ مَوْقُوفًا غَدَا هَذَا عَلَى
- (۲) مِثْلَ أَفْعَالٍ أَتَى الْخَضِرُ بِهَا
عَقْلُ مُوسَى كَانَ فِي رُؤْيَيْهَا
- (۳) لَمْ تَكُ أَفْعَالُهُ مَوْزُونَةً
حَيْثُ حَالُ الْخَضِرِ إِذْ ذَاكَ اخْتَلَفَ
- (۴) عَقْلُ مُوسَى إِذْ بَغِيبٍ عَمْدًا
يَا زَعِيمُ الْعَقْلُ لِلْفَارَةِ مَا
- رَبِّمَا حَارَ وَمِنْهُ انْبَهَارًا^(۱)
أَنَّ يَصِيرَ هُوَ ذَلِكَ بِالْعَلَا^(۲)
نَاسَبَتْ لِلْحَالِ .. لَكِنْ كُلُّهَا^(۳)
كَدِرًا .. مَا أَظْهَرَ سِرًّا لَهَا ..
عِنْدَ مُوسَى .. بِالْهَوَى مَقْرُونَةً ..
مَعَ مُوسَى .. بِالْمَرَامِ مَا أَتْلَفَ ..
وَهُوَ .. لِلْأَسْرَارِ كَلًّا وَجَدًا ..
قَدْرُهُ .. مِمَّنْ رَأَى سِرَّ السَّمَاءِ ..

(۱) ای و صاحب العقل لا يكون صاحب الوحي ومادام انه لم يجد مرتبة ولم يستفد من باطنه العلوم والعرفان لا يخلو من رؤية الجنون في صاحب الوحي ولا يبرأ من الحيرة ولهذا قال تارة يرى صاحب الوحي الالهامي مجنوناً وتارة يكون حيراناً به لانه موقوف حتى يكون هو ذاك ای صاحب العقل صاحب الهام و يجد مرتبة اهل العلم اللدني و يطلع على اسرارهم كانه يقول مادام انه لم تقع مناسبة بين أصحاب الوحي لا يظهر حاله ولا يعلم كما قال ربنا حاكياً عن الكفار من بنى اسرائيل (ويقولون انه لمجنون) مع علمهم بوفور عقله ووقاره حيرة في أمره هذا حال من لا مناسبة له مع روح الوحي (۲) نسخة ثانية - في الملا (۳) ولهذا قال له (انك لن تستطيع معي صبراً وكيف تصبر على ما لم تحط به خبراً)

- (۱) گه جنون بیند گهی حیران شود
ز آنکه موقوفست تا او آن شود
- (۲) چون مناسبای افعال خضر
عقل موسی بود در دیدش کدر
- (۳) نامناسب می نمود افعال او
پیش موسی چون نبودش حال او
- (۴) عقل موسی چون شود در غیب بند
عقل موشی چون بود ای ارجمند

- (۱) عِلْمٌ تَقْلِيدٍ لِبَيْعٍ وَشَرَى
وَأَتَى مِنْهُ .. لَوْجِدٍ وَطَرَبٌ ..
(۲) عِلْمٌ تَحْقِيقٍ لَهُ الْحَقُّ اشْتَرَى
سَوْقَهُ رَاجٍ وَدَوْمًا أَنْقَا
(۳) هُوَ مِنْهُ الشَّفَّةَ قَدْ عَقَدَا
قَائِلًا فَالْمُشْتَرَى السَّامِي الدُّرَى
(۴) مُشْتَرَى دَرَسَ أَبِينَا آدَمَ
مَحْرَمُ الدَّرْسِ لَهُ لَا الْجِنُّ كَانَ
(۵) آدَمَ قُلْنَا لَهُ أَنْبِئْهُمْ
كُلَّ سِرٍّ كَانَ لِلْحَقِّ اشرح
- فَإِذَا مَا الْمُشْتَرَى فِيهِ دَرَى
شَبَّ كَالنَّارِ بِلُطْفٍ وَالتَّهَبُ
لَا سِوَاهُ .. الْخَلْقُ فِيهِ مَا دَرَى ..
كَانَ .. وَالْأَبْيَضَ وَجْهًا يَقْقَا ..
بِالْإِشْرَا وَالْبَيْعِ طِيبًا وَجَدَا (۱)
لَا انْتِهَاءَ لَهُ (فَاللَّهُ اشْتَرَى)
كَانَتْ الْأَمْلاكَ فِي ذَا الْعَالَمِ
لَا هُوَ الشَّيْطَانُ عِنْدَ الْإِمْتِحَانِ ..
أَنْتَ بِالْأَسْمَاءِ دَرَسًا لَهُمْ
شَعْرَةً فِي شَعْرَةٍ عَنْهُ .. أَفْصَحْ

(۱) ان الله اشترى من المؤمنين أموالهم والفسهم بأن لهم الجنة -

- (۱) علم تقلیدی بود بهر فروخت
(۲) مشتری علم تحقیقی حق است
(۳) لب بیسته هست در بایع و شرا
(۴) درس آدم را فرشته مشتری
(۵) آدم انبئهم بآنها درس گو
- چون پیامد مشتری خوش برفروخت
دائماً بازار او با رونق است
مشتری بیجد که الله اشتری
محرم درسش نه دیو و نه پری
شرح کن اسرار حق را مو به مو

- (۱) مِثْلُ ذَا الْوَاحِدِ مَنْ مِنْهُ النَّظَرُ
 قَصَرَ مَا صَحَّ كُلُّ مَا افْتَكَرَ
 هُوَ فِي التَّلَوِينِ غَاصَ وَانْقَمَرَ
 .. مَا لَهُ مِنْ قُدْرَةٍ مَا أَنْ أَصَرَ..
- (۲) قُلْتُ عَنْهُ الْفَارَةُ كَانَ لِأَنَّ
 فِي التُّرَابِ الْعُمَرُ قَرَّ وَسَكَنَ
 فَالتُّرَابُ كَانَ لِلْفَارِ الْمَعَاشُ
 .. وَ بِهِ يَلْقَى ابْتِهَاجًا وَانْتِعَاشُ..
- (۳) طُرْقًا يَدْرِى بَلَى تَحْتَ التُّرَابِ
 لَا سِوَهُ .. رَأْيُهُ فِيهَا الصَّوَابُ..
 فَالتُّرَابُ هُوَ فِي كُلِّ طَرَفٍ
 حَفَرَ .. مَا مَالٌ عَنْهُ وَانْحَرَفُ.. (۱)
- (۴) مَا لِنَفْسٍ فَارَةٍ إِلَّا بِأَنَّ
 لُقْمَةً تَبْغِي عَلَى مِرِّ الزَّمَنِ
 وَ يَقْدِرُ مَا آهَاهَا مِنْ حَاجَةٍ
 مَنَحُوا عَقْلًا وَوَفَقَ الطَّاقَةَ
- (۵) حَيْثُ أَنَّ اللَّهَ شَيْئًا مَا وَهَبَ
 أَحَدًا مِنْ دُونِ جُهْدٍ وَتَعَبٍ
 أَقْدَرُ مَا آهَاهَا مِنْ حَاجَةٍ

(۱) لقمه وند وصف ترکیبی معناه السعی الی لقمة - ای لیس لنفس و ذات فارة الا السعی الی لقمة او تقول لیس لنفس المنسوبة الی الفارة الا السعی الی لقمة یعنی لا تسعى الا لغدائها ولا هم لها الا بطنها ولهذا قال فی الشطر الثانی یطونها عقلا مقدار حاجتها تتدارك به مقدار لوازمها

در تلون غرق و بی تمکین بود
 خاک باشد موش را جای معاش
 هر طرف او خاک را کرده ست چاک
 قدر حاجت موش را عقلی دهند
 می نبخشد هیچ کس را هیچ چیز

(۱) اینچنین کس را که کوته بین بود
 (۲) موش گفتم زانکه در خاکش جاش
 (۳) راهها داند ولی در زیر خاک
 (۴) نفس موشی نیست الا لقمه وند
 (۵) زانکه بی حاجت خداوند عزیز

- (۱) لَوْ لِأَرْضٍ خِلْقَةً هَذِي الدُّنَا
فَالْأَلَهُ الْحَقُّ رَبُّ الْعَالَمِينَ
- (۲) وَكَذَلِكَ الْأَرْضُ ذَاتُ الْوَحْلِ
لَمْ تَكُ الْمُعْوِزَةُ الْحَقُّ الْأَجَلُ
- (۳) وَلَوْ الْحَاجَةُ لِلْأَفْلَاقِ مَا
فَهُوَ السَّبْعَةُ لِلْأَفْلَاقِ لَمْ
- (۴) مَا تَرَى مِنْ شَمْسٍ أَوْ مِنْ قَمَرٍ
يَسْوَى الْحَاجَةِ إِنِّي ظَهَرْتُ
- (۵) فَإِذَا مَقُودٌ كُلِّ مَا وَجِدَ
وَيَقْدِرُ الْحَاجَةُ لِلرَّجُلِ
- لَمْ تَكُ مُعْوِزَةً.. زَادَتْ غِنًى..
أَبْدَأَ مَا خَلَقَ ذِي الْأَرْضِينَ
وَالرَّجِيفُ هِيَ لَوِ لِلْجَبَلِ
مَا بَرَأَ مَعَ عَظَمٍ زَادَ الْجَبَلُ
وَجِدْتُ أَيْضًا لِأَرْضٍ وَسَمًا
يَكُنِ الْخَالِقُ كُلًّا مِنْ عَدَمٍ
وَنُجُومٍ كَثْرَةً كَالشَّرَرِ
فِي الْعِيَانِ.. أَوْ بِفِكْرٍ بَهَرَتْ..
حَاجَةٌ كَانَتْ عَلَيْهِ لَمْ تَزِدْ
تُمْنَحُ الْآلَةُ وَفْقَ الْعَمَلِ

- (۱) گر نبودی حاجت عالم زمین
(۲) وین زمین مضطرب محتاج کوه
(۳) ور نبودی حاجت افلاک هم
(۴) آفتاب و ماه وین استارگان
(۵) پس کمند هستها حاجت بود
- نافریدی هیچ رب العالمین
گر نبودی نافریدی باشکوه
هفت گردون نافریدی از عدم
جز بحاجت کی پدید آمد عیان
قدر حاجت مردرا آلت بود

- (۱) فَإِذَا يَا أَيُّهَا الْمَحْتَاجُ زِدْ
لَكَ بَحْرَ الْجُودِ بِالْفَيْضِ يَفُورُ
(۲) هَذِهِ السُّؤَالُ جَاءَتْ فِي الطَّرِيقِ
يُظْهِرُ الْحَاجَةَ مِنْهُ لِلْمَوْرِي
(۳) يُظْهِرُ عَمِيًّا وَسُقْمًا وَعَرَجًا
كَيْ يَذَا لِلْمَرْءِ تَأْتِي الشَّفَقَةُ
(۴) هَلْ هُمْ قَالُوا لَنَا الْخُبْزُ امْنَحُوا
قَلْنَا مَخْزَنُ بَرٍّ وَطَعَامُ
(۵) فَلَا عَمَى الْفَارِ عَيْنًا مَا جَعَلَ
مَا لَهُ مِنْ حَاجَةٍ لِلْعَيْنِ بَلْ
- حَاجَةٌ حَتَّى يَقْدِرَ مَا تَجِدُ
وَبِهِ تَلْقَى السُّعُودَ وَالسُّرُورُ..
كُلُّ مَنْ قَاسَى الْبَلَا كَانَ بِضِيقِ
سَمَلٍ مَا اللَّهُ مِنْهُ يَسْرًا
وَصُدَاعًا.. يَطْلُبُ مِنْهَا الْفَرَجُ..
رَحْمَةً.. يَمْنَحُ مِنْهُ الصَّدَقَةَ..
أَيُّهَا النَّاسُ وَمُنُوا وَاسْمَحُوا
وَحُورًا.. وَقَدِيدًا وَأَدَامًا..
بَارِئُ الْخَلْقِ لِأَنَّ مَا أَنْ أَكَلَ
غَنِيَّ عَنْهَا بِأَكْلِ وَعَمَلِ

تا بجوشد در کرم دریای جود

حاجت خود می‌نماید خلق را

تا ازین حاجت بجنبد رحم مرد

که مرا مال است و انبار است و خوان

زانکه حاجت نیست چشمش به روش

(۱) پس بیفزای حاجت ای محتاج زود

(۲) این گدایان برده و هر مبتلا

(۳) کوری و شلی و بیماری و درد

(۴) هیچ گویند نان دهید ای مردمان

(۵) چشم نهاده است حق در کورموش

- (۱) يَقْدَرُ يَحْيَىٰ بِغَنَمٍ وَظَفَرٍ
وَبَارِضٍ رَطْبَةٍ قَدْ فَرَا
(۲) لِسَوَى الشَّحْدِ فَمِنْ تَحْتِ التُّرَابِ
لَهُ مِنْ ذَا الشَّحْدِ سَوَى الطَّاهِرِ
(۳) بَعْدَ ذَا يَلْقَى جَنَاحًا وَيَصِيرُ
وَكَمَلَاكَ السَّمَاءِ جَنْبَ الْفَلَكَ
(۴) فِي رِيَاضِ الشُّكْرِ لِلَّهِ عَلَن
أَلْفَ أَلْفِ نَفْمَةٍ كَالْبَلْبَلِ
(۵) إِذْ بِأُطْفِ شَمَلٍ مِنْكَ مَلِيحٍ
أَنْتَ يَا مَنْ سَقَرِي الطِّينَةِ
- لَا بَعَيْنٍ نَظَرَتْ لَا فِي بَصَرٍ
هُوَ مِنْ عَيْنٍ وَنُورٍ بَزَا
مَا أَتَى حَتَّى بَانَ بَارِي الرِّقَابِ
وَبِنُورٍ لَهُ جَلَى النَّاطِرِ
طَيْرٌ قُدْسٍ وَإِلَى الْأَعْلَى يَطِيرُ
رَاحَ.. فِي نُورٍ لَهُ جَلَى الْحَلَكِ
يَنْطِقُ بِالْحَمْدِ فِي كُلِّ زَمَنٍ
بِالْهِنَا فِيهَا عَظِيمُ الْأَمَلِ
لِي خَلَصْتَ مِنَ الْوَصْفِ الْقَبِيحِ
صِيرَ بِاللُّطْفِ مِثْلَ الْجَنَّةِ

فارغ است از چشم او در خاک تر

تا کند خالق از آن دزدیدش پاک

چون ملایک جانب گردون رود

او برآرد همچو بلبل صد نوا

ای کننده دوزخی تورا بهشت

(۱) میتواند زیست بی چشم و بصر

(۲) جز بدزدی او برون ناید زخاک

(۳) بعد از آن پریابد و مرغی شود

(۴) هر زمان در گلشن شکر خدا

(۵) که رهانیده مرا از وصف زشت

- (۱) يَا غَنِيٌّ فَيَفَرِدُ الشَّحْمَةَ
تَمْنَحُ لِلْعَظَمِ سَمْعاً فِي .. الْعَلَقِ ..
(۲) لِلْمَعَانِي هَذِهِ أَيُّ ارْتِبَاطٍ
وَلِفْهَمٍ كُلِّ شَيْءٍ مَا الْآثَرُ
(۳) وَكَرَّرَ اللَّفْظَ لَهُ الْمَعْنَى غَدَا
نَهَرَ الْجِسْمَ بِهِ الرُّوحُ يَسِيرُ
(۴) هُوَ يَجْرِي وَتَقُولُ وَقَفَا
(۵) فَإِذَا مَا الْمَاءُ لَمْ يَسِرْ أَبَدَ
مَنْ هُوَ يَا إِذَا جَدِيداً فَجَدِيدٌ
- تَضَعُ نُوراً سَمَى بِالرِّقْعَةِ
.. تَجْعَلُ حُبّاً وَعِزْماً وَفَرَقَ ..
كَانَ بِالْجِسْمِ وَمَاذَا الْأَخْتِلَاطُ
كَانَ بِالْأَسْمِ .. لِمَ الرِّبْطُ اسْتَقَرَّ ..
طَائِراً فِيهِ إِذَا رَاحَ بَدَأُ (۱)
مِثْلَ مَاءٍ وَإِلَى الْأَصْلِ يَصِيرُ
هُوَ يَسْرِي وَتَقُولُ عَكْفَا
مِنْ شُقُوقٍ وَمُدَاماً قَدْ رَكَدَ (۲)
يَذْهَبُ بِالْخَيْسِ وَالْدَانِي الزَّهَيْدُ

(۱) كانه قدس سره بقول اللفظ في المثل وكر والمعنى القابل له طائر بألف وكره ولو خرج تارة الطائر لكن مرجعه لو كره كذا الجسم و لو جرى فيه ماء الروح ولكن يذهب لاصله (۲) اي وان لم تر سير ماء الروح من شقوق البدن ولم تعينه ما يكون هذا الخس و هو الافكار الغريبة والاحوال العجيبة تتجدد آناً فآناً على شقوق البدن و لو لم يجر الماء ما يكون اللذي يمر عليه من الاشياء الخسيسة فانها لاتقدر ان تسير بنفسها

استخوان را می دهی سمع ای غنی
چه تعلق فهم اشیا را باسم
جسم جوی و روح آب سائر است
او روانست و تو گوئی عاکف است
چیست بروی نو به نو خاشاکها

(۱) در یکی پیپی نهی تو روشنی
(۲) چه تعلق این معانی را بجسم
(۳) لفظ چون و کراست و معنی طائر است
(۴) او روانست و تو گوئی واقف است
(۵) گر نبودی سیر آب از چاکها

- (۱) صُورَ الْفِكْرِ لَكَ الْخَسِ الزَّهِيْدُ
تَصِلُ بِكَرّاً جَدِيْداً فَجَدِيْدُ
(۲) ظَاهِرُ الْمَاءِ وَ نَهْرُ الْفِكْرِ مَنْ
لَمْ يَكْ خِلْواً مِنْ الْخَسِ الْمَالِيْحِ
(۳) فَالْقُشُوْرُ فَوْقَ ذَا الْمَاءِ وَ مَنْ
هِيَ مِنْ اَثْمَارِ بُسْتَانِ الْغُيُوْبِ
(۴) فَيَمَاءِ النَّهْرِ لَبّاً لِقُشُوْرِ
لَهُ مِنْ بَاغٍ وَ لِلنَّهْرِ يَرِدُ
كَانَتْ الْاَشْكَالُ مِثْلَ مَا تُرِيْدُ (۱)
وَبِهَا الطَّالِعُ وَالْحَظُّ السَّعِيْدُ..
جَارِيّاً كَانَ عَلٰى مَرِّ الزَّمَنِ (۲)
بِامْتِحَانٍ وَمِنْ الْخَسِ الْقَبِيْحِ
جَارِيّاً كَانَ وَ بِالْجِسْمِ اقْتَرَنَ (۳)
قَدْ اَتَتْ سَرْعِيْ صُنُوفاً وَضُرُوْبَ
رُمْ فَإِنَّ الْمَاءَ يَجْرِي بِالْعُبُوْرِ (۴)
مِمَّا نَمَى فِي الْبَاغِ فِي النَّهْرِ تَجَدَّدُ

(۱) نعم خس صور فکرتک بتجدد آناً فاناً و تصل الاشکال البکر بواسطة الروح لقلبک
(۲) ای کذا الافکار بعضها مقبول و بعضها غیر مقبول فالافکار المتعلقة بقرب الله تعالی حسنة و المتعلقة
بالدنیا من النفس و حشة و مردودة و مضرة و مهلکه (۳) کانه يقول القشور الاتية علی ماء الروح الجارية
و علی القلب الواردة المنسوبة الی خواطر و افکار الغیب من اثمار بستان الحقيقة تأتي (۴) ای لب القشور
اطلبه فی ماء النهر لان الماء من الکرم و البستان یأتی الی النهر فیکون لفظ (بجو) بمعنی الجسد ای
نهر الجسد و لفظ الکرم الحضرة الالهیة فأراد به التجلیات الالهیة و الماء هو ماء الروح و القشور
الافکار و الخواطر فماء الروح اذا جرى فی نهر الوجود الانسانی و اتی من کرم و بستان التجلیات الالهیة
باثمار الحقائق و قشور الافکار فان کان متعلقاً بالانبساط فهو مظهر اسمه الباسط و ان کان متعلقاً بالوجع
فهو مظهر اسمه القاهر و هكذا مظاهر اسمائه الحسنی و لهذا یقول اطلب لب القشور فی ماء النهر لان
الماء یأتی للنهر من کرم الحقيقة

- (۱) هست خاشاک تو صورتهای فکر
(۲) روی آب و جوی فکر اندر روش
(۳) قشرها بر روی ابن آب روان
(۴) قشرها را مغز اندر آب جو
نو به نو در میرسد اشکال بکر
نیست بی خاک و محبوب و وحش
از ثمار باغ غیبی شد دوان
زانکه آب از باغ می آید بجو

- (۱) فَإِذَا أَنْتَ إِلَى مَاءِ الْحَيَاتِ
فَلَيْسِرَ النَّهْرِ ذَا انْظُرْ وَالنَّبَاتِ
لَمْ تَكُ النَّاطِرَ فِي قَيْدِ السُّبَاتِ^(۱)
فِيهِ الْأَسْرَارَ تَدْرِي لِلْحَيَاتِ..
- (۲) حَيْثُ مَاءُ النَّهْرِ بِالْجَرِيِّ عَبَّرَ
أَسْرَعَتْ أَيْضاً كَمَنْحِلٍ مَا جَرَى
مُسْبِغاً مِنْ ذَا الْقُشُورِ لِلْمُصَوَّرِ^(۲)
جَرِيَتْ .. وَالْعَاقِلُ هَذَا دَرَى..
- (۳) فَإِذَا ذَا النَّهْرِ لِلْغَايَةِ كَانَ
فِي ضَمِيرِ الْعَارِفِينَ مَا نَزَلَ
جَارِياً بِالسَّرْعَةِ فِي كُلِّ آنٍ
أَبْدأَ غَمٌّ وَهَمٌّ وَوَجَلٌ
- (۴) وَإِذَا لِلْغَايَةِ النَّهْرُ أَمْتَلَى
فَهُوَ غَيْرَ الْمَاءِ شَيْئاً لَا يَسْعُ
أَسْرَعَ بِالْجَرِيِّ وَالْحَدَّ عَلَا^(۳)
أَبْدأَ .. لِلْمَغِيرِ بِالْبَيْتِ قَلَمٌ..

(۱) ای وان لم تر انت ذهاب ماء الحيات انظر في النهر لسير وحرکه هذا النبات ای ان لم تميز وتشاهد جريانه ولم تقدر انظر للاحوال الظاهرة فيك تعلم انها من جريان وحرکه روحك انت به من ذاك العالم (۲) ای ومن سرعة مرور ذاك الماء على الفور قشور صور الغواطر تكون مارة وعابرة يعنى لما يصل السالك للفيض الالهى زائداً تكون الاحوال الجسمانية والافكار النفسانية سريعة الزوال - (۳) فکذا قلب الولی وجسده اذا كان للغاية متاثراً بماء الروح الاضافی والفيوضات الالهية وسريعاً يجرى بالكمالات فلا يسع نهر بدنه الا ماء الروح الصرف ولا يقبل التجاسات ولاظهار هذا المعنى قال (طعنه زدن بيگانه در شيخ)

- (۱) گر نه بينی رفتن آب حیات
(۲) آب جو آنه تر آید در گذر
(۳) چون بغایت تیز شد این جو روان
(۴) چون بغایت ممتلی بود وشتاب
- بنکر اندر سیر این جوی و نبات
زوکند قشر صور زوتر گذر
غم نباید در ضمیر عارفان
پس نکنجد اندرو الا که آب

فی بیان طعن أجنبي فی شیخ و جواب مرید الشیخ له

- (۱) أَتَبَّهَ لِلشَّيْخِ جَهْلًا نَسَبًا تَهْمَةً قَالَ الطَّرِيقَ نِكَبًا
 أَنْ هُوَ كَانَ قَبِيحًا وَالفَسَادَ رَامَ لَا يَدْرِي الطَّرِيقَ لِلرَّشَادِ
 (۲) شَارِبَ خَمْرٍ مُرَائِي وَخَبِيثَ لِلْمُرِيدِينَ مَتَى كَانَ الْمُغِيثُ
 (۳) ذَلِكَ الْوَاحِدُ قَالَ الْأَدْبَا إِحْفَظْ إِرْعَ مَا لَهُ قَدْ وَجِبَا
 مِثْلُ هَذَا الظَّنِّ مِنْكَ بِالْكَبَارِ بِالْحَقِيرِ لَمْ يَكْ .. جَرَّ الصَّغَارِ ..
 (۴) فَبَعِيدٌ مِنْهُ جِدًّا وَبَعِيدٌ مِنْ صِفَاتِ لَهُ كَالْدِرِّ الْفَرِيدِ
 أَنْ يَسْمِلَ يَرْجِعُ الصَّافِي الْيَقْقُ كِبَرًا مِنْهُ لَهُ يَغْدُو اللَّبَقُ
 (۵) فَوْقَ أَهْلِ الْحَقِّ حِينًا لَا تَضَعُ مِثْلُ ذَا التَّزْوِيرِ وَالْبُهْتَانِ دَعُ
 ذَا الْخِيَالِ لَكَ مِنْهُ الْوَرَقَا أَقْلِبُ .. اذْكُرْ أَبَدًا مَا صَدَقَا ..

طعنه زدن بیگانه بر شیخی و جواب گفتنی مرید شیخ ان را

- (۱) اُتَبَّهَ بِكَ شَيْخٌ رَا تَهْمَتَ نِهَاد كُو بَدَسْتُ وَنِيسْتُ بَر رَاهِ رَشَادِ
 (۲) شَارِبِ خَمْرٍ سَتِ وَ سَالُوسِ وَخَبِيثِ مَر مَرِيدَانِ رَا كَجَا بَاشَدِ مَغِيثِ
 (۳) آن يَكِي كَفْتَشِ ادبِ رَا هُوشِ دَار خُورْدِ نَبُودِ اَيْنِ چَنِينِ ظَنِّ بَرِ كِبَارِ
 (۴) دُورِ از او و دُورِ از اوصافِ او كِه زَسِيلِي تِيرِه كَرْدَدِ صَافِ او
 (۵) اَيْنِچَنِينِ بَهْتَانِ مِنْهُ بَرَاهِلِ حَق كَايِنِ خِيَالِ تَسْتِ بَر كَرْدِ اَيْنِ وَرَقِ

- (۱) لَمْ يَكْ هَذَا وَيَا طَيْرَ التُّرَابِ إِنَّ يَكْ فَرَضًا يُقَالُ بِالْجَوَابِ
فَلْيَبْحِرِ الْقَلْزَمُ بِالْجَيْفِ أَيْ هَمٌّ .. ضَمَّ اسْمُ التَّحِفِ ..
(۲) لَيْسَ مِنْ حَوْضٍ صَغِيرٍ لَا وَلَا هُوَ دُونَ الْقَلْتَيْنِ فِي الْمَلَأِ (۱)
كَانَ بِالْأَدْنَى قَانِي الْقَطْرَةِ أَثَرَتْ فِيهِ .. مَحْتَهَا الْكَثْرَةُ ..
(۳) فَلَا بُرَاهِيمَ مَا كَانَتْ ضَرَرُ هَذِهِ النَّارُ .. بِهَا الْبَرْدُ اسْتَقَرَّ ..
مَنْ هُوَ النُّمْرُودَ كَانَ بِالنَّسَبِ قُلْ لَهُ فِيهَا اتَّقِ حَرَّ اللَّهِ

(۱) قال الشافعي اذا بلغ الماء قلتين لم ينجمه شئ اى لا تقدر القطرة من النجاسة ان تخرجه عن طريق الطهارة فاذا لم تقدر كذا لا يتنجس المارف بالله بغير الحقيقة من المعصية بل ينقلع عنها حالا - الم تنظر (آتش ابراهيم را نبود زیان)

- (۱) این نباشد و بود ای مرغ خاک همچو قلزم را ز مرداری چه باك (۱)
(۲) نیست دون القلتین او حوض خرد کی تواند قطره اش از راه برد
(۳) آتش ابراهیم را نبود زیان هر که نمرود است گومی ترس ازان

(۱) مفهوم این بیت بر آنست که نوشیدن خمر برای شیخ زیان ندارد در صورتیکه شرب خمر کبیره است و مرتکب کبیره سزاوار مقام شخصیت نیست در شرح بحر العلوم صفحه ۱۹۴ ج ۲ نگاشته که شاید ان شیخ بر روش اصحاب بدر باشد که حدیث در وصف انان چنین آمده است : (ان الله قد اطلع على قلوب اهل بدر فقال اعملوا ما شئتم لقد غفرت لكم) ولی بنظر نگارنده این توجیه خالی از اشکال نیست زیرا که این حدیث درخصوص اهل بدر آمده است و نمیتوان ان را تنقیح مناط برای دیگران قرار داد و صحیح آنست که بگوئیم منظور مولانا شرب واقعی خمر نیست بلکه شرب فرضی که با بهتان پیوسته است

- (۱) کانتِ النَّفْسُ كَنُمرُودَ الْخَلِيلِ
 کانتِ الرُّوحُ مَعَ الْعَقْلِ الْجَلِيلِ^(۱)
- (۲) فَإِذَا كَانَ الدَّلِيلُ لِلطَّرِيقِ
 فِي الشُّهُودِ الرُّوحُ كَانَتْ فِي الدَّلِيلِ
 سَأَلَكَ ذَاكَ الطَّرِيقُ مَنْ مَدَامْ
 كَانَتْ النَّفْسُ أَوْ الرَّأْيُ الْعَلِيلِ^(۲)
- (۳) مَا لِمَنْ قَدْ وَصَلُوا الْقَصْدَ الْجَلِيلِ
 غَيْرَ عَيْنٍ وَضِيَاءٍ مِنْ دَلِيلِ^(۳)
 مِنْ دَلِيلٍ وَطَّرِيقٍ فَرَّغُوا
 هُمْ بِنُورِ الرُّوحِ شَمْسًا بَزَغُوا..
- (۴) لَوْ دَلِيلًا ذَكَرَ مَرَّةً الْوَصَالَ
 ذَا لِأَجَلٍ فَهُمْ أَصْحَابُ الْجِدَالِ
 تِي وَتِي مَعَهُ يَضْحَكُ يَلْعَبُ
 تِي وَتِي مَعَهُ يَضْحَكُ يَلْعَبُ
- (۵) هَبْ هُوَ هِنْدَسَةٌ كُلِّ الدُّنَا
 عِلْمٌ فِي عَقْلِهِ وَفَقَ الْمَنَى
 فِي الْقِفَارِ ضَاعَ لَا يَدْرِي الْمَرَامُ..

(۱) ای فصاحب الروح الاضافی لا يحتاج الى دليل لانه يعبد الله كانه يراه ويشاهد الحالات الروحانية وصاحب النفس يحتاج الى الدليل على الدوام (۲) نسخة تانية - الضئيل (۳) واما الواصلون الى مقاصدهم ليس لهم دليل الا بصر البصيرة ونور اليقين ومن دليل طريق العقل والنقل حصل لهم الفراغ واستراحوا بمشاهدتهم للحقائق و لم يبق لهم احتياج الى دليل

- (۱) نفس نمرودیست وعقل وجان خلیل
 روح در عینست و نفس اندر دلیل
 (۲) پس دلیل راه رهرورا بود
 کو بهر دم در بیابان گم شود
 (۳) واصلان را نیست جز چشم و چراغ
 از دلیل و راه شان باشد فراغ
 (۴) گر دلیلی گفت ان مرد وصال
 گفت بهر فهم اصحاب جدال
 (۵) بهر طفل نو بدر تی تی کند
 گرچه عقلش هندسه کیتی کند

- (۱) فَضْلُ اسْتَاذٍ عُلُوًّا وَ كَمَالًا
 أَوْ يَقُولُ الْأَلْفُ قَدْ فَقَدَا
 (۲) فَلِتَعْلِمِ الصَّبِيَّ مَنْ فَمَا
 مِنْ لِسَانٍ نَطَقَ فِيهِ زَمَنٌ
 (۳) فَإِذَا كَانُوا لَهُ كُلُّ الْوَرَى
 لَزِمَ ذَا الْمُرْشِدُ إِمَّا سَنَحَ
 (۴) ذَا مُرِيدَ الشَّيْخِ لِلْمَقَابِلِ مَنْ
 مَنْ بِكُفْرٍ وَ ضَلَالٍ مُمْتَلِي
 (۵) قَالَ فَوْقَ السَّيْفِ مَضَاءَ الشَّبَا
 إِنْصَحَ مَعَ مَلِكٍ وَ سُلْطَانٍ أَبَدًا
- أَبْدًا لَا يَنْقُصُ فِي كُلِّ حَالٍ
 كُلُّ شَيْءٍ بَتَّةً مَا وَجَدَا
 رُبَطَ حَتَّى لِمَنْ قَدْ عَلِمَا
 يَخْرُجُ يَذْكُرُ مَا فِيهِ افْتَتَنَ
 مِثْلَ أَطْفَالٍ لَهَا الْعَقْلُ دَرَى
 وَقْتُ الْأَطْفَالِ مِنْ لُطْفٍ نَصَحَ
 بِالْقَبِيحِ قَالَ سِرًّا وَ عَلَنَ
 وَمِنْ الْإِيمَانِ بِاللَّهِ خَلِي
 اتَّقِ النَّفْسَ لَكَ أَنْ تَضُرِبَا
 لَا تَعَانِدْ .. فَلَمَكَ النَّصْرُ انْفَقَدْ..

گر الف چیزی ندارد گوید او
 از زبان خود برون باید شدن
 لازمست آن پیر را در وقت پند
 آن بکفر و کمرهی آکنده را
 هین مکن با شاه و با سلطان ستیز

(۱) کم نکردد فضل استاد از علو
 (۲) بهر تعلم بچه بسته دهن
 (۳) پس همه خلقان چو طفلان ویند
 (۴) آن مرید شیخ بد گوینده را
 (۵) گفت خود را تو مزین بر تیغ تیز

- (۱) وَإِذَا مَا الْحَوْضُ لِلْبَحْرِ الْخِضَمِ
نَفْسُهُ مِنْ أَصْلِهِ بَتًّا قَلَعُ
(۲) هُوَ لَيْسَ الْبَحْرُ كَانَ السَّاحِلُ
كَيِّ مِنَ الْخَيْسِ الزَّهْيِدِ لَكُمْ
(۳) إِدْرِ لِلْكَفْرِ غَدًا حَدٌّ يُحِيطُ
لَكِنِ الشَّيْخَ وَنُورَ الشَّيْخِ كَانَ
(۴) فِي أَمَامٍ مَنْ يَلَا حَدٌّ غَدًا
غَيْرُ وَجْهِ اللَّهِ بَادَ وَفَنِي
(۵) لَيْسَ مِنْ كَفْرٍ وَإِيمَانٍ وَهَلْ
حَيْثُ كَانَ هُوَ لَبًّا وَهُمَا
- قَالَ بَلْ.. فِي مَوْجِهِ الضَّخْمِ ارْتَطَمَ..
عِرْقُهُ الدَّوَارُ فِي الْأَرْضِ قَطَعَ
وَجَدَ لِلْحَدِّ صَارَ آهْلًا
وَجْهَهُ يَسُودُ حَقْدًا مِنْكُمْ
بِهِ مِثْلُ الْبَحْرِ أَوْ مِثْلُ الْبَسِيطِ
مَا لَهُ حَدٌّ يُحِيطُ أَوْ زَمَانُ
كُلِّ مَحْدُودٍ كَلَّاشِيءٍ بَدَا
كُلُّ شَيْءٍ كَانَ فِي هَذِي الدُّنَا
وَجِدَا مَعَهُ.. أَكَانَا فِي مَحَلٍّ..
ذَانِ الْوَانِ وَقِشْرٌ عُدِمَا

- (۱) حوض با دریا اگر پهلوی زنند
(۲) نیست بحری کوگران دارد که تا
(۳) کفر را حدست و اندازه بدان
(۴) پیش بی حدی چه محدودست لاست
(۵) کفر و ایمان نیست انجائی که اوست
- خویش را از بیخ هستی بر کند
تیره گردد او ز مردار شما
شیخ و نور شیخ را نبود کران
کل شئی غیر وجه الله فناست
زانکه او مغزست و بن دورنگ و پوست

- (۱) هَذِهِ الْأَفْنِيَّةُ كَانَتْ سِتَارًا فَوْقَ ذَا الْوَجْهِ الَّذِي الشَّمْسُ أَنْارَتْ
مِثْلَمَا الضَّوُّ زَمَانًا وَضِعَا تَحْتَ طَشْتٍ .. وَضِيَاءٍ مُنْعَا..
- (۲) فَإِذَا رَأْسٌ لِهَذَا الْجَدَنِ سِتْرَ ذَلِكَ الرَّأْسِ مَرَّ الزَّمَنِ (۱)
فِي أَمَامِ الرَّأْسِ ذَاكَ الرَّأْسُ ذَا كَافِرًا كَانَ .. لَهُ حَقٌّ الْأَذَى..
- (۳) مَنْ هُوَ الْكَافِرُ مَنْ لَمْ يَخْتَبِرْ هُوَ دِينَ الشَّيْخِ مِنْهُ أَمْ يَصِرْ
مَنْ هُوَ الْمَيِّتُ مَنْ مَا اخْتَبَرَا هُوَ رُوحَ الشَّيْخِ عَنْهَا غَدَرَا

(۱) فرأس هذا الوجود حجاب لذلك الرأس و هو رأس الحقيقة و قدام ذاك الرأس و هو الحقيقة رأس هذا الوجود كافر ای ساتر مانع فان من انكر ما ات به الرسل فهو كافر ومن انكر باطناً وافر ظاهراً يكون فى ظاهر الشرع و اهل الحقيقة يطابقون افعاله باقواله فان طابقتها فهو مؤمن والا فهو ساتر لكفره ولهذا يعود ويقول (كيست كافر بى خبر از حال شيخ)

- (۱) این فناها برده ان وجه گشت چون چراغی خفیه اندر زیر طشت
(۲) پس سر این تن حجاب ان سر است پیش آن سر این سر تن کافر است
(۳) کیست کافر بى خبر ز ایمان شيخ کیست مرده بى خبر از جان شيخ (۱)

(۱) در این بیت ایمان شيخ را ثابت نمودند و در بیت سابق ایمان و کفر هر دورا از شيخ منفی کردند بنا براین مراد از ایمان در این بیت تصدیق عیانى است و در بیت سابق که منفى بود تصدیق تقلیدى و غیر عیانى است

- (۱) لَا تُصِيرُ الرُّوحُ إِلَّا بِاخْتِبَارٍ
كُلُّ مَنْ كَانَ لَهُ الْخَيْرُ يَزِيدُ
لِامْتِحَانٍ وَتَجَارِبٍ كَثَارٍ
رُوحُهُ زَادَتْ . غَدَا الْعَمَرُ سَعِيدٌ..
- (۲) رُوحُنَا زَادَتْ عَلَى الرُّوحِ اللَّتِي
مِمَّ مِنْ هَذَا لِأَنَّ مِنْهَا الْخَيْرُ
هِيَ لِلْحَيَوَانِ وَفَقَّ الْخِلْقَةِ (۱)
زَادَ.. فَالْحَيَوَانُ بَزَتْ بِالنَّظَرِ..
- (۳) وَعَلَى الرُّوحِ لَنَا رُوحُ الْمَلِكِ
مَا لَهَا قَدْ نَزَّهَتْ مِنْهُ سَمَتْ
فَضَلَّتْ مِنْ ذَلِكَ حِسُّ مُشْتَرِكٍ (۲)
.. رُوحُنَا .. بِالْخَيْرِ كَمْ عَلِمَتْ..
- (۴) وَعَلَى ذَا الْمَلِكِ الرُّوحُ لِمَنْ
فَضَلَّتْ فَالْحِجْرَةَ مِنْكَ أَتْرِكَ
هُمْ أَصْحَابُ الْقُلُوبِ وَالْمِنْ (۳)
وَبِهَا لَذَّ وَلَهَا الذَّلِيلُ أَمْسِكَ

(۱) والعس المشترك هو قوة من الحواس الباطنة بالنسبة الى الحواس الظاهرة كالحوض فالبصر والسموع والمذوق والشموم واللموس يكون بواسطة هذه القوة اللتي هي بين الجسمانية والروحانية بل الملائكة منزهون عن الشهوات الجسمانية و بهذا عرفانهم وتمييزهم از يد (۲) نسخة ثانية - بالاطر (۳) نسخة ثانية - في الزمن

- (۱) جان نباشد جز خبر در آزمون هر که را افزون خبر جانش فزون
(۲) جان ما از جان حيوان بيشتتر از چه زان رو کوفزون دارد خبر
(۳) پس فزون از جان ما جان ملك كو منزّه شد زحس مشترك
(۴) وز ملك جان خداوندان دل باشد افزون تر تحير را بهل

- (۱) وَلِهَذَا السَّبَبِ الْمَسْجُودَ كَانَ
رُوحَهُ الْأَزِيدَ كَانَتْ بِالْكَمَالِ
(۲) يَسُوِيْ ذَٰلِكَ أَمْرٌ مَنْ فَضَّلَ
أَبْدًا مَا رَاقَ مِنْ رَبِّ حَكِيمٍ
(۳) وَمَتَى مِنْ عَذْلِهِ رَاقَ يَأْنُ
(۴) وَلَوْ الرُّوحُ تَزِيدَ الْإِنْتِهَاءَ
رُوحُ كُلِّ مَا بِذَا الْكَوْنِ وَجَدَ
(۵) طَوَعَهَا إِنْسٌ وَجِنٌّ وَمَلَكَ
إِذْهُوَ كَانَ بِفَضْلِ وَمَزِيدَ
(۶) أُبْرِي دَلِقِهِ صَارَ السَّمَكَ
تَتَّبِعُ فِي سَيْرِهَا تِلْكَ الْأَبْرَ
- لَهُمْ آدَمَ عِنْدَ الْأَمْتِحَانِ
مَنْ وَجُودِ لَهُمْ أَوْ بِالْجَلَالِ
بِالسُّجُودِ لِلَّذِي عَنْهُ سَقَلِ
..عَالِمِ بِالْبَسْرِ ذِي مَنْ جَسِيمِ..
تَسْجُدَ الْوَرْدَةُ لِلْمَشُوكِ زَمَنَ
عَبَرَتْ وَالْمَحْوُ جَازَتْ وَالْفَنَاءُ
طَوَعَهَا بِالْمَرَّةِ كَانَتْ يَجِدُ
بَكْرَةً وَالطَّيْرُ كُلُّ وَالسَّمَكَ
وَهِيَ فِي نَقْصٍ ..لَهَا الْعُمَرُ تُبِيدُ..
وَالْخِيُوطُ كُلُّهَا ..يَا مَنْ سَلَكَ.. (۱)
..فِيهَا يَبْدُو النِّجَاحُ وَالظَّفَرُ..

(۱) كما علمت من قصة ابراهيم بن ادهم لان الخيوط تابعة للابر واراد بالابر الاولياء وبالخيوط تأثر المغاليق والسماك ابريه فتتبع الخيوط الابره كما علمت من باقى تصرفاتهم -

جان او افزون ترست از بودشان
امر کردن هیچ نبود در خوری
که گلی سجده کند در پیش خار
شد مطیعش جان جمله چیزها
زانکه اویش است وایشان در گمی
سوزنان را رشته ها تابع شوند

(۱) زان سبب آدم بود مسجودشان
(۲) ورنه بهتر را سجود دون تری
(۳) کی پسندد عدل و لطف کردگار
(۴) جان چو افزون شد گذشت ازانها
(۵) مرغ و ماهی و پری و آدمی
(۶) ماهیان سوزنکر دلکش شوند

بقية قصة ابراهيم بن ادهم على حافة البحر وذاك الامير

- (۱) إِذْ نُفِذَ الْأَمْرَ لِلشَّيْخِ نَظَرَ
ذَا الْأَمِيرُ .. وَ لَهُ اللَّبُّ انْبَهَرَ ..
مِنْ قُدُومِ السَّمَكِ وَجَدَ لَهُ
حَصَلَ .. اسْتَوَلَى عَلَيْهِ الْوَلَةُ ..
(۲) قَالَ ذَاكَ السَّمَكُ بِالْمُرْشِدِينَ
أَيَقُظْ .. صَارَ حَبِيبَ الْعَارِفِينَ ..
وَ بِصَاقٍ فَوْقَ مَنْ كَانَ طَرِيدَ
هُوَ لِلْبَابِ مَعَ الْحَقِّ عَنِيدَ
(۳) فَمِنْ الْمُرْشِدِ هَذَا السَّمَكُ
أَيَقُظْ .. دَانَ لَدَيْهِ الْفَلَكَ ..
بَعْدَاءَ نَحْنُ عَنْهُمْ أَشْقِيَاءَ
وَحْنُ مِنْ ذِي الدَّوْلَةِ هُمْ سَعْدَاءَ
(۴) سَجَدَ طَوْعًا وَ رَاحَ بَاكِيًا
بَابُ عِشْقٍ .. وَ لَهُ الصَّدْرُ انْشَرَحَ ..
عَادَ مَجْنُونًا لِأَنِّ مِنْهُ انْفَتَحَ
وَ النِّزَاعِ .. وَ الْمَلْدِي لَمْ تُرِدْ .. (۱)
(۵) يَا خَبِيثَ فَإِذَا فِي الْحَسَدِ
مَعَ مَنْ كُنْتَ .. وَ مَا الْحَالُ لَكَ ..
مَا تَقُولُ .. قُلْ جَمِيعَ مَا بَكَ ..

(۱) نسخه ثانیة - یا قبیح فاذا -

بقیه قصه ابراهیم ادهم بر لب دریا و آن امیر

- (۱) چون نفاذ امر شیخ آن پیر دید
ز آمد ماهی شدش وجدی پدید
(۲) گفت آن ماهی ز پیران آگهست
شه تنی را کوهین در گهست
(۳) ماهیان از پیر آگه مابعد
ماشقی زین دولت و ایشان سعید
(۴) سجده کرد و رفت گریان و خراب
گشت دیوانه ز عشق فتح باب
(۵) پس تو ای ناشسته رو در چیستی
در نزاع و در حسد با کیستی

- (۱) تَلْعَبُ مَعَ ذَنْبٍ لِلْأَسَدِ
وَمَعَ الْأَمْلَاقِ حَرْبًا وَخِصَامًا
(۲) أَنْتَ لِلْخَيْرِ الَّذِي مَحْضًا يَكُونُ
إِصْحَاحُ ذَلِكَ الْخَفْضُ إِيَّاكَ تَعْدُ
(۳) فَالْقَبِيحُ مَا هُوَ كَانَ النُّحَاسُ
مَنْ هُوَ الشَّيْخُ يَتِيمُ الْكِيمِيَاءِ
(۴) فَالنُّحَاسُ لَوْ هُوَ لِلْكِيمِيَاءِ
بِالنُّحَاسِ الْكِيمِيَاءِ جِنْسِ النُّحَاسِ
(۵) فَالْقَبِيحُ مَا هُوَ مَنْ بِالْعَمَلِ
مَنْ هُوَ الشَّيْخُ وَمَنْ كَانَ الْوَلِيُّ
(۶) هُمْ بِنَارٍ خَوْفُوا الْمَاءَ مَتَى
- .. أَنْتَ مِنْ مَكْرٍ لَكَ أَوْ حَسِدٍ..
تُنَشِّبُ دَوْمًا.. وَلَا تَخْشَى الْجَمَامَ..
أَيُّ شَيْءٍ قُلْتَ مِنْ قُبْحٍ وَدُونِ
لَهُ تَرْفِعًا بِهِ الْمَجْدَ تَجِدُ
مَنْ هُوَ الْمُحْتَاجُ.. كَمَا بَدَى التِّمَاسُ..
مَا لَهُ حَدٌّ.. وَ كُنْزٌ لِلْمَنَاءِ..
لَمْ يَكْ بِالْقَائِلِ.. يَا بَنِي الصَّفَاءِ..
لَا تَكُونُ.. وَلَهُ تَأْبَى الْجِنَاسُ..
كَانَ نَارِيًّا.. لَدَى الْحَقِّ الْأَجَلِ..
مَنْ غَدَا مَنَبِعَ بَحْرِ الْأَزَلِ
خَشِيَ الْمَاءَ التِّهَابًا لَوْ أَتَى

با ملایک ترک بازی میکنی
هین ترفع کم شمر آن خفص را
شیخ که بود کیمیای بی کران
کیمیا از مس هرگز مس نشد
شیخ که بود عین دریای ازل
آب کی ترسید هرگز ز التهاب

(۱) بادم شیری تو بازی میکنی
(۲) بد چه میگوئی تو خیر محض را
(۳) بد چه باشد مس محتاج مهان
(۴) مس اگر از کیمیا قابل نبند
(۵) بد چه باشد سرکش آتش عمل
(۶) دائم آتش را بترسانند ز آب

- (۱) تَنْظُرُ الْعَيْبَ بِوَجْهِ الْقَمَرِ وَ مِنْ الْجَنَّةِ ذَاتِ الزُّهْرِ
 (۲) تَقْطَعُ الشُّوكَ فَلَوْ لِلْجَنَّةِ تَذْهَبُ يَا طَالِبًا لِلشُّوْكَةِ
 أَبْدَأُ غَيْرَكَ شُوكًا لَنْ تَرَى كَلِّهَا وَرَدًا بَدَتْ أَوْ زَهْرًا..
 (۳) تَسْتُرُ الشَّمْسَ بِطِينٍ سَافِلٍ تَطْلُبُ النِّقْصَ لِبَدْرِ كَامِلٍ
 (۴) هَذِهِ الشَّمْسُ الَّتِي مِنْهَا السَّنَا غَمَرُ بِالْمَرَّةِ كُلِّ الدُّنَا
 فَلَخَفَاشٍ مَتَى تَحْتَ السِّتَارِ تَغْدُو.. أَوْ فِي وَجْهِهَا يَبْدُو.. نَبْكَ سَارِ..
 (۵) مِنْ رُدُودِ لِلشُّيُوخِ ذِي الْعُيُوبِ صَارَتْ الْعَيْبُ.. وَبَاءَتْ بِالذُّنُوبِ..
 وَ مِنْ الْغَيْرَةِ مِنْهُمْ ذِي الْعُيُوبِ غُيِبَتْ.. مَا ظَهَرَتْ مِثْلَ الْعُيُوبِ..

- (۱) در رخ مه عیب بینی میکنی وز بهشتی خارجینی میکنی
 (۲) گر بهشت اندر روی تو خارجو هیچ خار آنجا نیابی غیر تو
 (۳) می بپوشی آفتابی در گلی رخنه می جوئی ز بدر کاملی
 (۴) آفتابی که بتابد در جهان بهر خفاشی کجا گردد نهان
 (۵) عیبها از رد پیران عیب شد غیبها از رشک ایشان غیب شد (۱)

(۱) یعنی از رد پیران عیبها منکشف شدند که عیب است و غیبها از رشک ایشان که نمیخواستند نامجرمان بر آن مطلع شوند در خفا ماندند برای تفصیل بصفحه ۱۹۷-۱۹۸ ج ۲ شرح بحر العلوم رجوع نمائید -

- (۱) لَيْتَكَ لَوْ أَنْتَ عَنْ خِدْمَتِهِمْ
وَمِنْ الْبَعْدِ كَثِيرَ النَّدَمِ
(۲) كَيْ لَكَ مِنْ ذَا الطَّرِيقِ تَصِلُ
لِمَ مَاءَ الرَّحْمَةِ مِنْ حَسَدِ
(۳) هَبْ بَعِيداً كُنْتَ أَنْتَ مِنْ بَعِيدِ
مِثْلَمَا فِي الذِّكْرِ قَدْ قَالَ لَكُمْ
(۴) كَيْ جَمَارٍ كَانَ مِنْ خَطْوٍ سَرِيعِ
نَفْساً فِي نَفْسٍ يُبْدِي حِرَاكَ
(۵) لِلْبَقَاءِ أَمَلَساً ذَاكَ الْمَحَلِّ
هُوَ يُدْرِي أَنْ مَحَلّاً لِلْمَعَاشِ
(۶) حَسُّكَ مِنْ حَسِّ ذِيَاكَ الْجِمَارِ
حَيْثُ مِنْكَ الْقَلْبُ مِنْ هَذَا الْوَحَلِ

- تَبَعْدُ قَدْ صِرْتَ مِنْ صَفْوَتِهِمْ
مُسْرِعاً بِالشُّغْلِ .. رَاجِي النِّعَمِ ..
نَسَمَةً .. فَاحَتْ بِهَا تَتَّصِلُ ..
تَقْطَعُ .. مِنْ فَيْضِهِ لَمْ تَرِدْ ..
ذَنْباً حَرَكَ .. إِلَى الْحِظِّ السَّعِيدِ ..
حَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وَجْهَكُمْ
وَقَعَ فِي الطِّينِ .. مِنْ عَجْزِ فَطْعِ ..
كَيْ هُوَ يَخْلُصُ مِنْ قَبْلِ الْهَلَاكِ
بِالْجِرَاكِ لَا يُسَوِّي وَالْعَمَلِ
لَمْ يَكْ .. لَا يَأْمَلُ فِيهِ ابْتِشَاشُ ..
انْقَصَ كَانَ وَ أَدْنَى بِاعْتِبَارِ
لَا يَنْطُ .. تَعْقِدُ فِيهِ الْأَمَلُ ..

در ندامت چابک و پرکار باش
آب رحمت را چه بندی از حسد
حیثما کنتم قولوا وجهکم
دم بدم جنبید برای عزم خیز
داند او که نیست او جای معاش
که دل توزین و حلها برنجست

- (۱) باری ار دوری ز خدمت یار باش
(۲) تا از آن راهت نسیمی میرسد
(۳) گر چه دوری دور می جنبان تودم
(۴) چون خری در گل فناد از گام تیز
(۵) جای را هموار نکند بهر باش
(۶) حس تو از حس خر کمتر بدست

- (۱) فَبِذَاكَ الْوَحْلِ لِلرَّخْصَةِ تَفْعَلُ التَّأْوِيلَ عِنْدَ الْفُرْصَةِ (۱)
 حَيْثُ مِنْهُ لَا تَرُومُ قَلْبَكَ تَقْلَعُ .. تَطْلُبُ حَقًّا صَحْبَكَ ..
 (۲) أَنْ لِي ذَا لَاقٍ مُضْطَرٌّ أَنَا غَائِضٌ فِي الْوَحْلِ رَهْنُ الْعَنَا
 عَاجِزٌ وَ الْحَقُّ جَلٌّ مِنْ كَرَمِ لَمْ يُعَاقِبْ عَاجِزًا عَانِي الْأَلَمِ ..
 (۳) لَكَ كَانَ آخِذًا أَنْتَ لِأَنَّ كُنْتَ مِثْلَ الضَّبْعِ الْأَعْمَى زَمَنَ
 مِنْ غُرُورٍ ذَلِكَ الْآخِذَ لَكَ لَنْ تَرَى لَا تَعْلَمُ مَا ذَا بِكَ
 (۴) لَهُ قَالُوا ذَا مَحَلٍّ الضَّبْعِ لَمْ يَكْ مَا لَكَ مِنَّا اسْتَمْعِ
 هُمْ مِنَ الْخَارِجِ جَدُّوا بِالطَّلَبِ لَهُ أَنَّ فِي الْغَارِ أَنَا مَا ذَهَبَ

(۱) نسخه ثانیه - تقلع تعبد حقاً ربکا -

- (۲) در وحل تأویل رخصت می‌کنی چون نمیخواهی که زان دل بر کنی (۱)
 (۲) کین روا باشد مرا من مضطرم حق نگیرد عاجزی را از کرم
 (۳) خود گرفتست و تو چون گفتار کور این گرفتن را نه بینی از غرور
 (۴) می گویند این جایکه گفتار نیست از برون جوینده کاندرا غار نیست (۲)

(۱) یعنی تو هم ای مخاطب متوجه بوطن خود باش و در کل انس مگیر -
 (۲) در نسخه لکنهور (می بگویند اندر آت گفتار نیست) در این ابیات طریق
 گفتار نمودن گفتار بیان میفرمایند بر سبیل تمثیل که برون غار گویند اینجا گفتار
 نیست و بهر طرف جستجو نمایند تا گفتار بدان مغرور شود و پندارد که او رانده‌اند
 ناگاه بر دست و پایش بند نهند یعنی هر که از رحمت الهی دورست حال او بحال گفتار
 ماند چنانکه شخصی بشعیب گفت که ایزد توانا مرا بگناه نمی‌گیرد -

- (۱) ذَا يَقُولُونَ لَهُ دَوْمًا وَهُمْ
يَضَعُونَ لَهُ قَيْدًا بَيْنَهُمْ
وَهُوَ قَالَ فِي الْخَفَا دَوْمًا بِأَنَّ
مَا لَهُمْ عِلْمٌ بِهِ مَرَّ الزَّمَنُ
(۲) ذَا الْعَدُوُّ لَوْ بِي قَدْ عَلِمَا
وَ الْمَكَانَ لِي حَالًا فَبِهِمَا
فَمَتَى نَادَى بِأَنَّ ذَا الضَّبْعُ
أَيْنَ كَانَ وَ لَمْ لَا يَطْلَعُ

فی بیان ادعاء ذلك الشخص ان الله لا يواخذ العاصي

و جواب شعيب له

- (۳) ذَلِكَ الْوَاحِدُ فِي عَهْدِ شُعَيْبٍ
قَالَ فَاللَّهُ لِي قُبْحًا وَ عَيْبٌ
(۴) كَمْ رَأَى كَمْ مِنْ ذُنُوبٍ جَمَّةٍ
وَ عِيُوبٍ بَهْرَتٍ بِالشَّدَّةِ
وَلِيَ اللَّهُ الْعَظِيمُ مِنْ كَرَمٍ
أَمْ يُعَاقِبُ بَلْ يُزِيدُ بِالنِّعَمِ
(۵) يَا سَفِيهَ أَنْتَ يَا مَنْ لِلطَّرِيقِ
ضَيِّعَ مَا سَلَكَ نَهْجَ الْفَرِيقِ
أَنْتَ لِلْمَعْكُوسِ وَالْقَلْبِ ذَكْرَتْ
وَ إِلَى الْأَضْلَالِ وَ الْتِيهِ ابْتَدَرَتْ

- (۱) این همی گویند و بندش می نهند
او همی گوید ز من بی آگهند
(۲) گر ز من آگاه بودی این عدو
کی ندا کردی که این گفتار کو

- دهوی کردن آن شخصی که خدای ندالی نمیگیرد بگناه و جواب گفتن شعیب
(۳) آن یکی میگفت در عهد شعیب
که خدا از من بسی دیدست عیب
(۴) چند دید از من گناه و جرمها
وز کرم یزدان نمی گیرد مرا
(۵) عکس میگوئی و مقلوب ای سفیه
ای رها کرده ره و بگرفته تیه

- (۱) کَمَّ وَکَمَّ آخِذُکَ أَنْتَ الْخَبِرُ
وَمِنْ الرُّأْسِ إِلَى الرِّجْلِ بَقِيتُ
(۲) أَنْتَ يَا مَنْ صِرْتَ قِدْرًا أَسْوَدًا
سَوَدَ بِالْقَهْرِ سِمْمَا الْبَاطِنِ
(۳) صَدَّ مَعَ صَدِّ صَارَ عَلَى
وَعَنِ الْأَسْرَارِ لِلْمَحِقِّ الْقَدِيرِ
(۴) وَعَلَى قَدْرِ جَدِيدِ ذَا الدُّخَانِ
كُلَّ ذَاكَ الْأَثَرِ هَبْهُ الشَّعِيرُ
(۵) إِذْ بَضِدَ كُلُّ شَيْءٍ يَظْهَرُ
ذَلِكَ الْأَسْوَدُ يَخْزِي وَ يَبِينُ
- لَسْتُ تَدْرِي مَا لَكَ ذَنْبًا صَدَرَ
رَهْنٌ قَيِّدٌ مِنْ حَدِيدٍ کَمَّ شَقِيتُ
مَا بِكَ مِنْ صَدِّ ضَعْفًا بَدَى
.. لَكَ أَبْدَاكَ بِخُبْتِ کَامِنِ ..
قَلْبِكَ حَتَّى مِنْ النُّورِ خَلَى
أَكْمَهَا صَارَ .. أَوِ الْأَعْمَى الضَّرِيرُ
أَوْ زَمَانًا ضَرَبَ فِيهِ لَبَانُ
كَانَ بِالْقَدْرِ أَوْ النَّزْرِ الْيَسِيرُ
وَ إِلَى الْأَبْيَضِ إِمَّا يَنْظُرُ
لَوْنُهُ إِلَّا كَلَحَ .. وَالشُّكْلُ الْمَهِينُ ..

- (۱) چند چندت گیرم و توبی خبر
(۲) زنگ تو بر توت ای دیگ سیاه
(۳) بر دلت زنگار بر زنگارها
(۴) گر زند آن دود بر دیگ نوی
(۵) زانکه هر چیزی بضد پیدا شود
- در سلاسل مانده پا تا بسر
کرد سیمای درونت را تباه
جمع شد تا کور شد ز اسرارها
آن اثر بنماید ار باشد جوی
بر سپیدی آن سیه رسوا شود

- (۱) فَإِذَا مَا سُودَ الْقَدْرُ الْأَثَرُ
كَانَ فَوْقَ مَنْ لَهُ مَدَّ النَّظَرُ
(۲) وَ لَذَا الْحَدَادُ مَنْ بِالْمَحْتَدِ
وَجْهَهُ بِاللَّوْنِ كَانَ كَالْدُخَانِ
(۳) وَ لَوْ الرُّومِيُّ حَدَادًا غَدَا
أَبْلَقًا سِوَاهُ مِنْ جَلْبِ الدُّخَانِ
(۴) فَإِذَا يَعْلَمُ تَأْثِيرَ الذُّنُوبِ
فَإِذَا بِالسَّرْعَةِ يُبْدِي الْحَنِينِ
(۵) لَوْ يُصِرُّ هُوَ وَ الْفِعْلُ الْقَبِيحُ
فَيَعْنِي الْفِكْرَ بِالْعَمْدِ التُّرَابِ
لِلدُّخَانِ بَعْدَ مَا أَنْ ظَهَرَ
مُسْرِعًا كَثْرًا لَهُ دَوْمًا نَظَرَ
كَانَ زَنْجِيًّا يَلْوَنُ أَسْوَدَ
وَاحِدًا.. بِالْوَصْفِ كَالْحَدَادِ بَانَ..
وَجْهَهُ الْأَبْيَضُ حُسْنًا مَا بَدَا
لَهُ وَالزَّيْجِيُّ بِالْتَمُوهِ كَانَ
سُرْعَةً.. يَدْرِي بِمَا فِيهِ يَتُوبُ..
يَا إِلَهَ قَالَ يَا نِعَمَ الْمُعِينِ
يَصْنَعُ.. لَا يَأْلَفُ الصَّفْوَةَ الْمَلِيحُ..
يَضَعُ.. يَهْوِي الضَّلَالُ وَالْعَذَابُ..

بعد ازین بروی که بیند زود زود
دود را با اوش هم رنگی بود
رویش ابلق کرد از دود آوری
پس بنالد زود گوید ای اله
خاک اندر چشم اندیشه کند

(۱) چون سیه شد بیک پس تأثیر دود
(۲) مرد آهنگر که او زنگی بود
(۳) مرد رومی کو کند آهنگری
(۴) پس بداند زود تأثیر گناه
(۵) چون کند اصرار و بدیشه کند

- (۱) بَعْدُ لَا يَفْتِكُرُ بِالتَّوْبَةِ
وَعَلَى الْقَلْبِ لَهُ بِالْمَرَّةِ
يَلْطَفُ ذَا الذَّنْبِ حَتَّى يَغْدُرَ
مَالَهُ دِينَ .. مُدَامًا يَكْفُرُ ..
- (۲) مِنْهُ يَا رَبُّ وَ ذَاكَ النَّدَمُ
وَعَلَى مِرْءَاتِهِ حَلَّ الدَّرَنِ
ذَهَبَ .. غَشَّتْ عَلَيْهِ الظُّلُمُ .. (۱)
- (۳) قَدْ غَدَتِ أَصْدَائُهُ مِنْهُ الْحَدِيدُ
مِنْهُ بِالْأَصْدَاءِ وَزَنًا يَنْقُصُ
تَأْكُلُ وَالْجَوْهَرُ السَّامِي الْفَرِيدُ
أَبَدًا .. مِمَّا بِهِ لَا يَخْلُصُ ..
- (۴) وَ عَلَى رَأْسِ اللَّذِي قَدْ سُطِرَا
ذَلِكَ الْمَسْطُورُ لَمْ يُفْهَمَ أَبَدُ
لَوْ كَتَبْتَ الْخَطَّ .. لَنْ تَفْتِكِرَا ..
غَلَطًا يَقْرَأُهُ كُلُّ أَحَدٍ
- (۵) لَوْ عَلَى الْكَاغِذِ مَبْيُضُ الْوَرَقِ
فِيهِ مَقْرُوءًا يَجِيءُ لِلنَّظَرِ
تَكْتُبُ الْمَسْطُورَ ذَا وَالْمَتَّسِقَ
.. مِثْلَ مَا كَاتَبَهُ فِيهِ سَطَرَ ..

(۱) يقال لهذا الوسخ المتضاعف (الران) قال تعالى في سورة المطففين كلا بل
دان علی قلوبهم ما كانوا یکسبون -

بر دلش آن جرم تاییدن شود
شست بر آئینه زنگ پنج تو
گوهرش رارنگ کم کردن گرفت
فهم ناید خواندنش گردد غلط
آن نوشته خوانده آید در نظر

(۱) توبه نندیشد دگر شیرین شود
(۲) آن پشیمانی و یارب رفت از او
(۳) آهنش رازنکها خوردن گرفت
(۴) چون نویسی بر سر بنوشته خط
(۵) چون نویسی کاغذ اسپید بر

- (۱) إِذْ سَوَّادَ وَقَعَ فَوْقَ السَّوَادِ
وَاحِدًا وَ اَنْمَحِيًا مَعْنَى هُمَا
(۲) وَ عَلَى الرَّأْسِ لَهُ لَوْ تَكْتُبُ
كَمْ لَهُ زَادَ السَّوَادُ وَ غَدَا
(۳) فَإِذَا مَا الْحَبْلَةُ إِلَّا بِأَنْ
فَالنُّحَاسَ الْيَاسُ كَانَ الْكَيْمِيَاءُ
(۴) كُلَّ يَاسٍ لَكُمْ مِنْهُ ضَعُوفُ
كَيْ مِنْ الدَّاءِ الَّذِي أَعْيَى دَوَاهُ
- فَكَلَا الْخَطِئِينَ صَارَا بِالتَّضَادِ
مَا أَفَادَ .. الْقَصْدُ ضَاعَ لَهُمَا..
مَرَّةً ثَالِثَةً .. لَا تَرْغَبُ..
مِثْلَ رُوحِ الْكَافِرِ .. خَصِمَ الْهُدَى..
يَلْتَجِي بِالْمَلَجَاءِ عِنْدَ الْفِتَنِ
نَظَرَ مِنْهُ .. بِهِ يَبْدُو الصِّفَاءُ..
فِي الْأَمَامِ وَ لَهُ أَشْكُو وَ اضْرَعُو (۱)
تَنْهَضُوا حَالًا .. تَفُوزُوا بِدَوَاهِ..

(۱) روى ان رجلا فى زمن شعيب قال الهى كم أعصيك فأوحى الله الى شعيب قل
لفلان لم أعاقبه و لكن لا يعلم ألم أسلب منه لذة طاعانى ألم آخذ منه حلاوة مناجاتى
و لهذا قال مولانا (چون شعيب این نکته ها با او بگفت) -

- (۱) کان سیاهی بر سیاهی اوفتاد
(۲) وان سوم باره نویسی بر سرش
(۳) پس چه چاره جز پناه چاره گر
(۴) نا امیدها به پیش او نهید
- هر دو خط شد کور و معنی نداد
پس سیه گردی چو جان کافرش
ناامیدی مس و اکسیرش نظر
تاز درد بی دوا بیرون جهید

- (۱) إِذْ شُعَيْبٌ لَهُ قَالَ الْنُّكْتَا
لَهُ رُوحٌ وَ وَرُودٌ وَ زَهُورٌ
(۲) رُوحَهُ قَدْ سَمِعْتَ وَحْيَ السَّمَاءِ
مَسَكَ فَلَايَةً أَيْنَ لَهُ
(۳) قَالَ يَا رَبُّ هُوَ الدَّفْعُ لِيَا
فَلِذَاكَ الْمَسِكَ أَيَا طَلِبَا
(۴) قَالَ سَتَارَ أَنَا لَا أَذْكُرُ
غَيْرَ سِرٍّ وَاحِدٍ أَدْرِي أَنَا
(۵) آيَةٌ وَاحِدَةٌ تِلْكَ الْمَلَّتِي
مَا لَهُ مِنْ طَاعَةٍ كَلَّا أَتَتْ
- هَذِهِ مِنْ نَفْسِ الرُّوحِ أَتَى
زَهَرَتْ فِي قَلْبِهِ.. مَرَّ الدُّهُورُ..
قَالَ لَوْ كَانَ لَنَا بَعْدَ الْعَنَاءِ
هِيَ كَانَتْ قُلْ.. فَلَا أَشْتَبُهُ..
طَلِبَ وَ السَّخْفَ أَبْدَى يِيا
هُوَ فَأَمَرَنِي أَجِيبَ الطَّلِبَا
لَهُ أَسْرَارًا وَ لَسْتُ أَظْهَرُ
إِذْ بِهِ النُّقْصَانُ بَانَ وَ الْعَنَا
آخِذٌ مِنْهُ أَنَا بِالْمَرَّةِ
مِنْ دُعَاءٍ وَ صِيَامٍ.. مَا هَدَتْ..

زان دم جان در دل او گل شکفت

گفت اگر بگرفت ما را کونشان

آن گرفتن را نشان می جویداو

جز یکی رمز از برای ابتلاش

آنکه طاعت دارد از صوم و دعا

(۱) چون شعیب این نکته ها با او بگفت

(۲) جان او بشنید وحی آسمان

(۳) گفت یا رب دفع من گوید او

(۴) گفت ستارم نکویم رازهاش

(۵) يك نشانی آنکه میگیرم ورا

- (۱) مِنْ صَلَاةٍ وَ زَكَاةٍ وَ سِوَى
و لِدُوقِ الرُّوحِ قَدَرِ الذَّرَّةِ
(۲) يَفْعَلُ الطَّاعَاتِ وَ الْفِعْلَ اللَّطِيفِ
(۳) مَا بِهِ طَاعَتُهُ لُبٌّ وَ مَا
كَثَرَ الْجَوْزُ وَ فِيهِ مَا ظَهَرَ
(۴) لَزِمَ الدُّوقُ لِكَيْ بِالْأَثَرِ
لَزِمَ اللَّبُّ السَّلِيمُ لِلشَّعْرِ
(۵) وَ مَتَى الْحَبَّةُ لَا لُبَّ لَهَا
صُورَةٌ مِنْ غَيْرِ رُوحٍ بِالْمَالِ
- ذَلِكَ لِكِنْ هِيَ كَلًّا هُدًى
أَبْدًا مَا مَسَكَتْ بِالْفِطْرَةِ
لِكِنْ الذَّرَّةُ لِدُوقِ الظَّرِيفِ
كَانَ لِلْمَعْنَى بِهَا لُبٌّ سَمَى
أَبْدًا لُبٌّ لَهُ الدُّوقُ غَدَرَ
تَمْنَحُ الطَّاعَاتُ خَيْرَ الثَّمَرِ
كَتَبَتْ لَهُ حَبَاتُهُ تَعْطِي الشَّجَرَ
تَرَجَعَ الْفُضْنُ وَ يَنْمُو مَا بِهَا
لَمْ تَكْ إِلَّا الْخِيَالُ وَ الزَّوَالُ

لیک یک ذره ندارد ذوق جان
لیک یک ذره ندارد چاشنی
جوزها بسیار و دروی مغز نی
مغز باید تا دهد دانه شجر
صورت بی جان نباشد جز خیال

(۱) از نماز و از صلوة و غیر آن
(۲) میکند طاعات و افعال سنی
(۳) طاعتش نفزست و معنی نفز نی
(۴) ذوق باید تا دهد طاعات بر
(۵) دانه بی مغز کی گردد نهال

فی بیان بقیة قصة الرجل الاجنبی الطاعن علی الشیخ وجواب مریده له

- (۱) فَالْخَبِيثُ ذَا مِنْ الشَّيْخِ عَوَى
صَوَّتَ الْمُهْمَلُ قَالَ وَ غَوَى
مَنْ يَقِلُّ الْعَقْلُ مِنْهُ وَالنَّظَرُ
أَعْوَجًا كَانَ مُدَامًا فِي النَّظَرِ
(۲) وَسَطَ النَّادِي أَنَا مِنْهُ رَأَيْتُ
مَا لَهُ تَقَوَّى بِهِ الْفِسْقَ دَرَيْتُ
(۳) وَإِذَا مَا لَمْ تُصَدِّقْ سِرْمَعِي
هَذِهِ اللَّيْلَةَ حَتَّى ذَاتَعِي
وَتَرَى الْفِسْقَ مِنَ الشَّيْخِ عَيَانُ
تَعْرِفُ الصِّدْقَ لِي بِالْأَمْتِحَانِ
(۴) فَلَسَمْتُ كَوَّةً لَيْلًا ذَهَبُ
بِهِ قَالَ انْظُرْ لِفِسْقٍ وَ طَرَبُ
(۵) حَبْلَةَ الْيَوْمِ وَ فِسْقَ اللَّيْلِ أَنْتِ
أَنْظُرْ أَعْرِفْ مَا أَنَا عَنْهُ أَبْنَتُ
فِي النَّهَارِ الْمُصْطَفَى مِثْلَ أَبِي
لَهَبٍ فِي اللَّيْلِ قَيْدَ الطَّرَبِ

تتمه قصه طعنه زدن بر شیخ و جواب مرید

- (۱) آن خبیث از شیخ می لایمید ژاز
کثر نگر باشد همیشه عقل کاژ
(۲) که منش دیدم میان مجلسی
او ز تقوی عاریست و مفلسی
(۳) ور که باور نیستت خیز امشبان
تا به بینی فسق شیخت را عیان
(۴) شب ببردش بر سر یک روزنی
گفت بنگر فسق و عشرت کردنی
(۵) بنگر آن سالوس و روز و فسق شب
روز همچون مصطفی شب بولهب

- (۱) لَهُ عَبْدُ اللَّهِ إِسْمٌ فِي النَّهَارِ
وَالدُّجَى إِسْمُهُ كَانَ وَالْقَدَحُ
(۲) فَيَكْفَى الشَّيْخَ ذَا كَأْسًا مَلِي
أَيُّهَا الشَّيْخُ لَكَ أَيْضًا غُرُورُ
(۳) أَفَمَا قُلْتَ بِأَنْ كَأْسَ الشَّرَابِ
فِيهَا إِبْلِيسُ فِي كُلِّ نَفْسٍ
(۴) قَالَ كَأْسِي هُمْ كَذَا قَدْ مَلَأُوا
أَبَدًا مَا وَسِعَتْ مِنْ مَوْضِعٍ
(۵) فَيَقْدِرُ الذَّرَّةُ أَنْظُرْ هَلْ هُنَا
أَعْوَجًا أَنْتَ سَمِعْتَ الْغَافِلَا
- مِنْهُ بِاللَّهِ نَعُوذُ فِي السِّتَارِ
فِي الْيَدِ مِنْهُ صَرِيحًا لِلْفَرَحِ
نَظَرَ قَالَ لَهُ قَوْلًا جَلِي
يُوجَدُ.. مَعَ حَقِّ مَرِّ الْعُصُورِ..
..دَنَسَتْ هَانَتْ وَجَرَتْ لِلْعَذَابِ..
بِالِ الْجِدِّ.. وَسَاءَتْ كَالنَّجَسِ..
حَبَّةً مِنْ حَرَمَلٍ مَذَّ نَشَأُوا
مَا بَقِيَ فِيهَا.. لِغَيْرِ الْوَلَعِ..
وَسِعَ هَذَا الْكَلَامُ فِي الدُّنَا
كُنْتَ وَالْغِرَّ الْبَلِيدَ الْجَاهِلَا

- (۱) روز عبدالله او را گشت نام
(۲) دید شیشه در کف این پیر پر
(۳) تو نه میگفتی که در جام شراب
(۴) گفت جامم را چنان پر کرده‌اند
(۵) بنگر اینجا هیچ گنجد ذره
- شب نعوذ بالله او در دست جام
گفت شیخا مر ترا هم هست غر
دیو می‌میزد بجد هر دم شتاب
کاندرونش می‌نکنجد يك سپند (۱)
این سخن را کثر شنیدی غره

(۱) یعنی جام هستی من پر کرده‌اند از شراب طهور نورانی بطوری که يك سپند جای
جرعه ابلیس نخواهد داشت.

- (۱) مَا هُوَ الظَّاهِرُ كَأْسٌ وَالشَّرَابُ
 لَيْسَ بِالظَّاهِرِ.. ذَا الرَّأْيِ الصَّوَابِ..
 أَنْ عَنِ الشَّيْخِ الَّذِي الْغَيْبَ نَظَرَ
 تَحْسِبُ هَذَا الْبَعِيدَ الْمُحْتَقَرَّ
 (۲) أَيُّهَا الْغَرُّ فَذَا كَأْسُ الشَّرَابِ
 وَهُوَ فِيهِ أَبَدًا مَا وَسِعَا
 (۳) هُوَ مِنْ نُورٍ مِنَ الْحَقِّ أَمْتَلَى
 لَهُ كَأْسُ الْبَدَنِ قَدْ كَسِرَا
 (۴) إِنَّ نُورَ الشَّمْسِ لَوْ فَوْقَ الْحَدَثِ
 أَبَدًا مَا قَبِلَ فَالشَّيْخُ قَالَ
 (۵) لَيْسَ ذَا كَأْسًا وَلَيْسَ بِشَرَابٍ
 لَيْسَ بِالظَّاهِرِ.. ذَا الرَّأْيِ الصَّوَابِ..
 تَحْسِبُ هَذَا الْبَعِيدَ الْمُحْتَقَرَّ
 كَانَ لِلشَّيْخِ الْوُجُودُ وَاللُّبَابُ
 بَوْلٌ إِبْلِيسَ .. وَ عَنْهُ أَمْتَنَعَا..
 صَارَ مَضْبُوطًا وَ بِالشَّانِ عَلَا
 وَهُوَ نُورٌ مُطْلَقٌ فِي ذَا الْوَرَى
 وَقَعَ فَالنُّورُ ذَاكَ وَ الْخَبْثُ (۱)
 أَيُّهَا الْمُنْكَرُ خَلَّ ذَا الْخِيَالِ
 إِصْحَاحٌ وَأَنْزِلَ وَلَهُ أَنْظُرْ بِاللُّبَابِ

(۱) نسخه ثانیة - أيها المنكر دع هذا الخيال -

- (۱) جام ظاهر خمر ظاهر نیست این
 دور دار این را ز شیخ غیب بین
 (۲) جام می هستی شیخ است ای فلیو
 کاندر او اندر ننگند بول دیو
 (۳) پر و مالا مال از نور حق است
 جام تن بشکست و نور مطلق است (۱)
 (۴) نور خورشید از بیفتد بر حدث
 ار همان نور است نپذیرد خبث
 (۵) شیخ گفت این خود نه جام است و نه می
 هین بزیر آ منکرا بنگر بوی

(۱) مالا مال بمعنی مضبوط -

- (۱) جاء مِنْهُ عَسَلًا خَصٌّ نَظَرُ
 (۲) قَالَ هَذَا الشَّيْخُ فِي الْحَالِ لِمَنْ
 إِمْضِ وَالْخَمْرَ لِي اسْتَلْ فَأَنَا
 (۳) فَعَلِمْتُ أَنَا مُضْطَرًّا رَجَعْتُ
 أَنَا مِنْ مَخْمَصَةٍ جُزْتُ .. الْحَرَامُ ..
 (۴) فِي الضَّرُورَاتِ نَعَمْ كُلُّ نَجَسٍ
 وَعَلَى رَأْسِ اللَّذِي قَدْ أَنْكَرَا
 (۵) فَلَا جِلَّ الشَّيْخِ جَاءَ ذَا الْمُرِيدِ
 (۶) فِي الْحَوَانِيتِ جَمِيعًا مَا نَظَرُ
 وَ الْخَوَابِي لِلنَّبِيدِ بِالْعَسَلِ
- (۱) نسخه ثانیة - و افکر -

کور شد آن دشمن کور و کبود
 رو برای من بجومی ای کیا
 من زرنج از مخمصه بگذشته‌ام
 بر سر منکر ز لعنت باد خاک
 بهر شیخ از هر خمی اومی چشید
 گشته بد پر از عسل خم نیید

(۱) آمد و دید انگین خاص بود
 (۲) گفت پیران دم مرید خویش را
 (۳) گو مرا رنجیست مضطر گشته‌ام
 (۴) در ضرورت هست هر مردار پاک
 (۵) گرد خمخانه بر آمد آن مرید
 (۶) در همه خمخانه ها اومی ندید

- (۱) یا سَکَارِیْ قَالَ مَا ذَا الْحَالِ کَانَ
 .. مَا هُوَ ذَا الْعَمَلِ بِالْأَمْتِحَانِ..
- (۲) کُلُّ سَکْرَانٍ أَتَى الشَّيْخَ الْوَحِيدَ
 مِنْ عُقَارٍ .. إِنَّ هَذَا مُبْهَرٌ..
- (۳) بِالْيَدَيْنِ الضَّرْبَ قَالُوا بَكْرَةً
 أَيْهَا الشَّيْخُ أَتَيْتَ صَدَقَةً
- لِلْمَحْوَانِيَتِ الْخُمُورُ بِالْقُدُومِ
 لَكَ عَادَتٌ عَسَلًا.. لَذَتْ طُعُومٌ.. (۱)
- (۴) أَنْتَ بَدَلْتَ الْخُمُورَ مِنْ حَدَثٍ
 رُوحَنَا بَدَلَ لِلطُّفِ مِنْ خَبَثٍ
- (۵) وَ لَوْ الْعَالَمُ يُمْلَى بِالدَّمِ
 وَ غَدَا مُضْطَرِبًا بِالْأُزَمِ
- إِنَّ عَبْدَ اللَّهِ حَقًّا مَا أَكَلْ
 غَيْرَ مَا اللَّهُ لَهُ لَطْفًا أَحَلَّ (۲)

(۱) نسخه ثانیه - للحوانیت الخمر العسل
 من قدوم لك كم طعاماً حلی

(۲) نسخه ثانیه - غیر ما کان حلالاً مبتدل -

- (۱) گفت ای رندان چه حالست این چه کار
 هیچ در خمی نمی بینم عقار
- (۲) جمله رندان نزد آن شیخ آمدند
 چشم گریان دست بر سر میزدند
- (۳) در خرابات آمدی شیخ اجل
 جمله میها از قدومت شد عسل
- (۴) کرده مبدل تو می را از حدث
 جان ما را هم بدل کن از خبث
- (۵) گر شود عالم پر از خون مال مال
 کی خورد بنده خدا الا حلال

فی بیان قول عائشة لرسول الله (ص) کیف انت فی کل مکان تصلی بلا سجادة

- (۱) مِثْلَمَا عَائِشَةُ زَوْجُ النَّبِيِّ
يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنْتَ فِي الدُّنَا
(۲) أَيْنَمَا أَنْتَ مَحَلًّا تَجِدُ
يَذْهَبُ فِي الْبَيْتِ وَغَدَا وَدَنِي
(۳) هَبْ دَرَيْتَ كُلُّ طِفْلٍ لَوْ قَدِرَ
(۴) لَوْثَ قَالَ النَّبِيُّ الْحَقُّ جَلَّ
إِدْرِ أَنْ يَجْعَلَ مَنْ كَانَ الْقَدِرُ
- أَنَّهَا قَالَتْ .. أَيُّهَا الْخَيْرُ الْوَلِيِّ.. (۱)
ظَاهِرًا مَعَ بَاطِنٍ كُنْتُ لَنَا
بِهِ صَلَّيْتُ لَهُ تَعْتَمِدُ
وَنَظِيفُ الطَّبْعِ وَالْخُلُقِ السَّنِيِّ
فَلِكُلِّ مَوْضِعٍ إِمَامًا يَصِرُ
لِلَّذِي قَرَّبَ مِنْهُ .. الصَّدْرَ حَلًّا ..
وَالْكَثِيفَ الطَّاهِرَ .. السَّامِيَّ السَّفِيرَ ..

(۱) و لما كانت الرخص متعددة و متنوعة و كانت جملة رحمة من الله لعباده و

اكراماً لاوليائه أراد اثبات حال الشيخ بهذه الحكاية فقال : (كفتن عائشة با مصطفى) -

گفتن عائشه پیغمبر که تو بی مصلی چونست که همه جا نماز می گزاری

- (۱) عائشه روزی پیغمبر گفت
(۲) هر کجا یابی نمازی می کنی
(۳) گر چه میدانی که هر طفلی پلید
(۴) گفت پیغمبر که از بهر مهان
- یا رسول الله تو پیدا و نهفت
میرود در خانه ناپاک و دنی
کرد مستعمل بهر جا که رسید
حق نجس را پاک گرداند بدان

- (۱) وَ لَذَا الْحَقُّ الْمَجْلُ لِلْسُّجُودِ
لِلطَّبَاقِ السَّبْعَةِ قَدْ نَظَفَا
- (۲) إِنْصَحِ وَ اتْرُكْ حَسَدًا مَعَ مَنْ هُمْ
بِيسْوَى ذَلِكَ إِبْلِيسَ الدُّنَا
- (۳) فَهَوَ لَوْ سَمَاءَ زَمَانًا أَكَلَا
أَنْتَ لَوْ شَهِدَا أَكَلْتَ السَّمَّ كَانَ
- (۴) فَهَوَ عَادَ بَدَلًا وَ الشُّغْلُ لَهُ
صَارَ وَ النُّورَ السَّيْنِيَّ وَ الْهِنَا
- (۵) قُوَّةَ الْحَقِّ اللَّتِي قَدْ نَصَرَتْ
بِيسْوَى ذَا الطَّيْرِ كَيْفَ يَقْتُلُ
- (۶) عَسْكَرًا جَرَّارَ كَمْ طَيْرٌ كَسَرَ
- إِلَيَّ مِنْ لُطْفٍ لَهُ دَوْمًا وَ جُودٌ
وَعَلَى كُلِّ الْبِقَاعِ شَرَفًا..
- بِالْمُلُوكِ الْمُلُكِ دَانَ لَهُمْ
صِرْتُ.. وَ اللَّعْنُ تَنَالُ وَ الْخِنَا..
- لَهُ كَانَ الشَّهْدَ.. طَعْمًا حَوْلًا..
- قَاتِلًا.. بِالْعَكْسِ فِي ذَلِكَ بَانَ..
- بَدَلًا عَادَ وَ لُطْفًا وَ وَلَهُ
كُلُّ نَارٍ لَهُ صَارَتْ فِي الدُّنَا
- لِلْأَبَائِلِ بِفَتْكِ ظَفَرَتْ
فِيَلَا.. أَوْ أَنَا عَلَيْهِ يَحْمِلُ..
- لَهُ حَتَّى تَعْلَمَ أَنَّ الظَّفَرَ

پاك گردانید تا هفتم طبق

ورنه ابلیسی شوی اندر جهان

تو اگر شهدی خوری زهری بود

لطف گشت و نور شد هر نار او

ورنه مرغی چون کشد مرپیل را

تا بدانی کان صلابت از حقست

(۱) سجده گاهم را از آن رولطف حق

(۲) هان وهان ترك حسد کن باشهان

(۳) کو اگر زهری خورد شهدی شود

(۴) کو بدل گشت و بدل شد کار او

(۵) قوت حق بود مر بابیل را

(۶) لشکری را مرغکی چندی شکست

- (۱) كَانَ لِلْحَقِّ لَوِ الْوَسْوَاسُ كَانَ
 بِكَ مِنْ هَذَا الْقَبِيلِ وَالْبَيَانُ
 رُحْ و لِلْأَصْحَابِ لِلْفَيْلِ أَقْرَبُ
 (۲) وَإِذَا مَا مَعَهُ كُنْتَ فِي الْخِصَامِ
 كَأَفْرَأَصْرْتَ أَنَا لَوْ رَأْسُكَ
 سُورَةُ مِمَّا بِكَ لَمْ أَبْرَأُ
 وَالْمَسَاوَاةَ تَرُومُ بِالْمَقَامِ
 مِنْهُمْ تُنْجِي .. عَذَابُ لَنْ تَهْلِكَا..

فی بیان سحب الفار لر سن جمل و أعجاب الفار بنفسه

- (۳) ذَاتَ يَوْمٍ فَارَةً كَمْ نَهَكَتْ
 بِالْيَدِ مِنْهَا وَعُجْبًا وَ عِنَادُ
 (۴) وَ مِنَ الْخِفَّةِ مَعَهَا الْجَمَلُ
 صَارَتْ الْفَارَةُ فِي كِبَرٍ بِأَنَّ
 (۵) عَكْسُ فِكْرِ الْفَارَةِ فَوْقَ الْجَمَلِ
 قَالَ أَبْدِي مَا بِكَ لَمْ أَنَا
 لَزِمَامِ جَمَلٍ قَدْ مَسَكَتْ (۱)
 أَخَذَتْ تَمْشِي وَلَا تُبْدِ اضْطِهَادُ
 إِذْ غَدَا يَمْشِي وَ لَيْسَ يَعْجَلُ
 بَطَلًا كَانَتْ .. وَ قَرَمَ فِي الزَّمَنِ ..
 ضَرَبَ .. لَمْ بِمَا فِيهِ حَصَلَ ..
 فَاسْتَرْجِي بِسُرُورٍ وَ هَنَا

(۱) نسخه ثانیة - ذات يوم فارة كم نهكت لزمام جمل قد خطفت -

- (۱) گر ترا وسواس آید زین قبیل
 (۳) ورکنی با او مری و همسری
 رو بخوان تو سوره اصحاب فیل
 کافرمان دان گر تو ز ایشان سربری

گشیدن مهار شتر را و معجب شدن موش در خود

- (۳) موشکی در کف مهار اشتری
 (۴) اشتر از چستن که با او شد روان
 (۵) بر شتر زو بر تو اندیشه اش
 در نبود و شد روان او از مری
 موش غره شد که هستم بهلوان
 دفت بنمایم ترا تو باش خوش

- (۱) هُوَ جَاءَ مَعَهَا حَتَّىٰ وَصَلَ
عِنْدَهُ الْفَيْلُ بِهِ الضَّعْفُ يَبِينُ
- (۲) وَقَفَ الْفَارُّ هُنَاكَ وَ يَبَسُ
لَهُ قَالَ الْجَمَلُ بَعْدَ اخْتِيَارِ
- (۳) مَا هُوَ هَذَا الْوُقُوفُ مِمَّ أَنْتَ
رَجَلُكَ ضَعَّ رَجُلًا فِي النَّهْرِ ذَا
- (۴) فَدَلِيلًا أَنْتَ كُنْتَ وَ أَنَا
لَا تَقِفُ بَيْنَ الطَّرِيقِ وَ الْبَدَنِ
- (۵) قَالَ ذَا الْمَاءِ غَزِيرٌ وَ عَمِيقٌ
(۶) لَهُ قَالَ الْجَمَلُ حَتَّىٰ أَنَا
رَجُلُهُ فِي النَّهْرِ ذَا خَلَى الْجَمَلُ
- طَرَفَ نَهْرٍ كَبِيرٍ لَوْ حَصَلَ
و بَذَا يَغْدُو مَعَ الْعَجِزِ قَرِينٌ..
لَا ضِطْرَابَ بِهِ لَمْ مَا تَبَسُ
يَا رَفِيقِي فِي الْجِبَالِ وَالصَّحَارِ
صِرْتَ حَيْرَانًا إِمَّ أَنْتَ افْتَكَرْتَ
وَ اعْبِرِ الْحَالَ وَ لَا تَخْشَى الْأَذَى
لَكَ كُنْتُ التَّابِعَ وَفْقَ الْمُنَى
لَكَ لَا تُرْخِي.. وَلَا تَسْكُنُ زَمَنٌ..
غَرَقًا أَحْذَرُ مِنْهُ يَا رَفِيقُ
أَنْظُرِ الْحَدَّ لَهُ فَاصْبِرْ هُنَا
مُسْرِعًا.. مِنْ دُونِ خَوْفٍ وَ وَجَلٍ..

کاندراو گشتی زبون پیل سترک
گفت اُشتر ای رفیق کوه و دشت
با بنه مردانه اندر جو در آ
در میان ره مباش و تن مزین
من همی ترسم ز غرقاب ای رفیق
با در او بنهاد آن اشتر شتاب

(۱) تا پیامد بر لب جوئی بزرگ
(۲) موش آنجا ایستاد و خشک گشت
(۳) این توقف چیست حیرانی چرا
(۴) توقلاووزی و پیش آهنگ من
(۵) گفت این آب شگرفت و عمیق
(۶) گفت اشتر تا بینم حد آب

- (۱) لَهُ قَالَ الْجَمَلُ إِذْ عَلِمَا
كَانَ لِلرُّكْبَةِ ذَا الْمَاءِ فَلِمَ
(۲) قَالَ فَالْنَّمْلَةَ قَدْ كَانَ لَهَا
فَمِنْ الرُّكْبَةِ ذِي الرُّكْبَةِ
(۳) لَوْ لَكَ كَانَ لِجِدِّ الرُّكْبَةِ
فَرَّقَ رَأْسِي عَبْرَ أَلْفِ ذِرَاعٍ
(۴) مَرَّةً أُخْرَى لَهُ قَالَ الْأَدَبُ
جِسْمَكَ وَالرُّوحَ لَا يُودِي وَلَا
(۵) أَنْتَ مَعَ فَارٍ يَكُونُ مِثْلَكَ
أَبَدًا لِلْفَارِ مَعَ كُلِّ جَمَلٍ
(۶) قَالَ تَبَّتْ الْحَالُ لِلَّهِ اعْبُرْ
- أَيُّهَا الْفَارُ الَّذِي عَيْنَا عَمَى
أَنْتَ حَيْرَانٌ لَكَ الْفِكْرُ عُدَمٌ
وَلَنَا الثُّمْبَانُ كَانَ الْمُهِلَكَ
كَمْ تَكُونُ مِنْ فُرُوقِ جَمَّةٍ
يَا عَظِيمَ الْفَنِّ سَامِي الرُّتَبَةِ
..عَزَمِي فِيهِ الْعُبُورُ مَا اسْتَطَاعَ..
لَا تُخِلْ أَتَتْ حَتَّى ذَا اللَّهَبِ
تَغْدُو بَعْدَ الْمَذْنِبِ وَالْخَجَلِ
مِنْ عِنَادٍ مَا تَرَى أَظْهَرَ لَهَا
لَا يَكُونُ مِنْ كَلَامٍ أَوْ عَمَلٍ
بِي مِنْ ذَا الْمَاءِ ..بِي الْمَوْتَ اغْدِرْ..

از چه حیران گشتی و رفتی زهوش
که ز زانو تا بزانو فرقه‌هاست
مر مرا صدگز گذشت از فرق سر
تا نسوزد جسم و جانت زین شرر
باشتر هر موش را نبود سخن
بگذران زین آب مهلک مر مرا

(۱) گفت تا زانو است آبی کور موش
(۲) گفت مورد تست و مارا ازدهاست
(۳) گر ترا تا زانوت ای پره‌نر
(۴) گفت گستاخی مکن باردگر
(۵) تو مری با مثل خود موشان بکن
(۶) گفت توبه کردم از بهر خدا

- (۱) رَحْمَةً جَاءَتْ لِقَلْبِ الْجَمَلِ
نُطًّا وَاجْلِسْ طَيْبًا فَوْقَ السَّنَامِ
- (۲) ذَا الْعُبُورِ لِي حَتَمِيًّا غَدًا
مِثْلَكَ مِنْ رَحْمَةِ هَذَا الْعُبُورِ
- (۳) إِذْ نَبِيًّا لَمْ تَكْ حَقٌّ بِأَنْ
كُنِّي مِنَ الْبُئْرِ بِيَوْمِ نَحْوِ جَاهِ
- (۴) أَنْتَ إِذْ لَمْ تَكْ سُلْطَانًا فَصِرْ
لِلْسَفِينِ أَنْتَ لَا تُجِرِ لِأَنْ
- (۵) حَيْثُ لَسْتَ الْكَامِلَ الدُّكَانَ أَنْتَ
عَاجِزًا كُنْ ضَائِعًا حَتَّى الْعَاجِزِ
- قَالَ لِلْفَارِ الضَّعِيفِ الْوَجِلِ
لِي.. يَا مَنْ تَابَ فِعْلًا وَ كَلَامًا..
- مِائَةَ الْأَلْفِ مِمَّنْ قَدْ بَدَأَ
لَهُمْ أَتَيْتِي أَنَا.. مَرَّ الْعُصُورِ..
- فِي الطَّرِيقِ عَقَبًا تَسْرِي زَمَنَ (۱)
تَصِلُ.. تَلْقَى طَرِيقًا لِنَدَاهُ..
- تَابِعًا.. فِي خَلْفِهِ مَا عِشْتَ سِرًا..
أَمْ تَكِ النُّوْبِي فِي الْبَحْرِ زَمَنَ
- وَحَدَّكَ لَا تَتَّخِذْ إِمَّا حَصَلَتْ
تَعُدُّوْهُ بِالطُّوْعِ لَكَ يَأْتِي الْيَقِيْنُ..

(۱) نسخه تانيه - بالصفاء -

- (۱) رحم آمد مر شتر را گفت هين
(۲) اين گذشتن شد مسلم مر مرا
- (۳) چون پيمبر نيستی پس رو براه
(۴) تو رعيت باش چون سلطان نه
- (۵) چون نه کامل دکان تنها مگير
بر جه و برگردبان من نشين (۱)
بگذرانم صد هزاران چون ترا
- تارسی از چاه روزی سوی جاه
خود مران چون مرد کشتيبان نه
- دست خوش می باش تاگردی خمير (۲)

(۲) يعنی زبون باش پيش کامل تا خمير

(۱) گردبان کوهان شتر است -

شوی و قابل پختن گردی -

- (۱) اِنْصِتُّوْ فِي الَّذِیْ کَرَّرَ اِسْمَعُ سَا کِتَا
 اِنْ لِسَانَ الْحَقِّ مَا کُنْتَ فَکُنْ
 (۲) وَ اِذَا مَا قُلْتَ کَالْمُسْتَفْسِرِ
 (۳) مِثْلَ مُسْکِنٍ وَ حَقْدٌ وَ حَسَدٌ
 اَوْ تَرَاهَا رَسَخْتَ فِیْکَ فَمِنْ
 (۴) فَعَلٰی مَنْ کَانَ خَلْفًا سَحَبًا
 حَيْثُ مِنْ عَادَیْکَ الْخُلُقُ الْقَبِيْحُ
 (۵) حَيْثُ اَکَلَ الطَّیْنِ اَدْمَنْتَ فَمِنْ
 بِالْعَدُوِّ لَکَ کَانَ .. تَنْفُرُ..
 کُنْ وَ صِرْ عَبْدًا مُطِيعًا صَامِتًا (۱)
 لِمَقَالِ الْاَوْلِیَاءِ کَالْاُذُنِ
 قُلْ مَعَ الْاَمْلَاکِ خَيْرِ الْبَشَرِ
 بَدْءًا مِنْ شَهْوَةٍ وَهِيَ اَبَدٌ
 عَادَةٌ کَانَتْ بِکَ.. هَبْ لَمْ تَیْنُ..
 لَکَ مِنْ حَقْدٍ تَزِیْدُ غَضَبًا
 کَانَ.. لَمْ تَأْلَفْ اِلَى الْخُلُقِ الْمَلِیْحِ..
 لَکَ مِنْهُ سَحَبٌ خَلْفًا لِمَنْ
 .. مِنْهُ وَ الْفِعْلَ عَلَیْهِ تَنْکُرُ..

(۱) (و اذا قرء القرآن فاستمعوا له و انصتوا لعلکم ترحمون) - یعنی آنصتوا
 بآلسنتکم الظاهرة لتسمعوا الله بآذانکم الظاهرة و آنصتوا بآلسنتکم الباطنة لتسمعوا بآذانکم
 الباطنة ولهذا قال فی الشطر الثانی او لما انک لم تک لسان الله اى لم تقدر على النصيحة
 کن مستمعاً لخلقاء الله فان الله یقول على لسان عبده الذى هو مظهر الوحى الالهامى -
 (و ر بگوئى مشکل استفصار گو) -

- (۱) آنصتوا را گوش کن خاموش باش
 (۲) و ر بگوئى شکل استفصار گو
 (۳) ابتدای کبر و کین از شهوتست
 (۴) چون ز عادت گشت حکم خوی بد
 (۵) چونکه تو گل خوار گشتی هر که او
 چون زبان حق نگشتی گوش باش
 باشهنشاهان تو مسکین وارگو
 راسخی شهوتت از عادتست
 خشم آید بر کسی کت واکشد
 واکشد از گل ترا باشد عدو

- (۱) عَابِدُوا الْأَوْثَانِ لِمَا لِلْوَثْنِ
هَمْ لِمَنْ كَانُوا طَرِيقَ الْوَثْنِ
(۲) حَيْثُ ابْلِيسَ زَمَانًا عَوْدًا
هُوَ مِنْ طَبْعِ حِمَارِي نَظَرُ
(۳) هَلْ يُرَى مِنْ أَحَدٍ غَيْرِي زَعِيمِ
صَارَ.. وَالْجَبَرُ الْجَلِيلُ الْمُقْتَدَى..
(۴) سَمُ السُّودَدُ وَ الْأَمْنُ غَدَا
كَانَ تَرِياقًا لِلْأَنِ نُسْبَا
(۵) فَمِنْ الْحَيَاتِ لَوْ أَنَّ الْجَبَلَ
مَنْبَعُ التَّرِياقِ فِي بَاطِنِهِ
عَبَدُوا حَبِوًا لَهُ مَرَّ الزَّمَنِ
مَنْعُوا الْخَضَمَ غَدُو فِي الْعَلَنِ
أَنْ يَكُونَ السَّيِّدَ وَالْمُقْتَدَى
أَدَمَ الْمَسْجُودَ طِينًا مُحْتَقَرُ
كَتَبِي هُوَ مَسْجُودَ مَنْ مِثْلِي عَظِيمِ
..لَا أَرَى مِثْلِي شَخْصًا أَحَدًا..
ذَلِكَ الرُّوحُ الَّذِي فِي الْأَبْتَدَا
..عَظَمَ شَأْنًا وَ جَلَّ طَلَبًا.. (۱)
مِلْيَاءَ إِيَّاكَ أَنْ تُبْدِيَ الْوَجَلَ
كَانَ فَلْتَنْظُرَ إِلَى كَامِنِهِ

(۱) نسخه ثانیة - مخزن التریاق فی باطنه -

- (۱) بت برستان چونکه خوبت کنند
(۲) چونکه کرد ابلیس خوبا سروری
(۳) که به از من سرور دیگر بود
(۴) سروری زهر است جز آن روح را
(۵) کوه گر بر مار شد باکی مدار
مانعان راه بت را دشمن اند
دید آدم را حقیر او از خری
تا که او مسجود چون من کس شود
کو بود تریاق لانی ز ابتدا (۱)
که بود اندر درون تریاق زار

(۱) لان کوهی است در آند بابایجان و تریاق لانی بآن منسوب است که آن را تریاق گرانیهامی میدانند -

- (۱) حَيْثُ ذَا السُّودِّ قَدْ صَارَ نَدِيمٌ
كُلُّ مَنْ كَانَ لَكَ حِينًا كَسَرَ
(۲) إِذْ خِلَافَ خُلُقِكَ قَالَ أَحَدٌ
(۳) إِنَّ هُوَ مِنْ عَادَتِي يَقْلَعُنِي
(۴) إِذْ تَزُولُ الْعَادَةُ السَّيِّئَةُ
فَمَتَى الْمَعْبُدُ لِلنَّارِ يَشِبُ
(۵) هُوَ مَعَ مَنْ خَالَفَ الرِّفْقَ عَمَلٌ
- لَيْكَ فَالْخَصْمُ وَالضَّدَّ الْقَدِيمُ
أَوْ خِلَافًا مَعَكَ أَبَدًا وَآسَرَ
مَعَهُ كَمْ تَبْدِي حَقْدًا وَحَسَدَ
لَهُ دَوْمًا تَابِعًا يَجْعَلُنِي
فِيكَ مَنْ كَانَتْ هِيَ الْمُحْكَمَةُ
مِنْ خِلَافٍ أَوْ يَحْقِدُ يُلْتَهَبُ (۱)
يَضَعُ فِي قَلْبِهِ مِنْهُ الْمَحَلَّ

(۱) آتشکده بیت النار للمجوس و أراد به جوفک و هو مملو بالكبر و المعجب و حب الرئاسة -

- (۱) سروری چون شد دماغت را ندیم
(۲) چون خلاف خوی تو گوید کسی
(۳) که مرا از خوی خود بر می کند
(۴) چون نباشد خوی بد محکم شده
(۵) با مخالف او مدارا می کند
- هر که بشکستت شود خصم قدیم
کینهها خیزد ترا با او بسی
مر مرا شاگرد و تابع می کند
کی فروزد از خلاف آتشکده
دردل او خویش را جامی کند (۱)

(۱) ظاهر آنست که ضمیر او راجع به بدخواست و مراد از مخالف ناصح اوست شارحی گفته که این بیت به بیت سابق (چون خلاف خوی تو گوید کسی) ارتباط دارد و ضمیر او بناصح ارجاع شده و مخالف عبارت است از بدخوئی که با ناصح مخالفت میکند یعنی آن ناصح با مخالف خود که بدخواست مدارا میکند تا در دل وی جا کند و بند ناصح پسندیده وی شود -

- (۱) حَيْثُ ذَا الْخُلُقِ الْقَبِيحُ فِيكَ عَادَ
صَارَ بِالْعَادَةِ تَمَلُّ الشَّهْوَةِ
(۲) بَارِ تِيَاضٍ لَكَ نَارَ الشَّهْوَةِ
يَسْوِي هَذَا لَكَ الْحَيَّةُ قَدْ
(۳) لَكِنْ .. الْعَادَةُ .. كُلُّ حَيَّةٍ
أَنْتَ مِنْ ذِي الْقَلْبِ وَالرُّوحِ الْجَلْبِي
(۴) فَالْمُنْحَاسُ الذَّهَبَ لَوْ لَمْ يَصِرْ
وَإِذَا مَا الْقَلْبُ مَا صَارَ الْمَلِكُ
(۵) أَنْتَ كَالْأَكْسِيرِ إِخْدِمِ لِلْمُنْحَاسِ
إِحْمِلِ الْجَوْرَ لِذِي الْقَلْبِ اصْبِرْ
- مُحْكَمًا .. بِالْقُوَّةِ اشْتَدَّ وَزَادَ ..
قَاتِلًا بِالسَّمِّ مِثْلَ الْحَيَّةِ
أَقْتُلْ .. ارْفَعْهَا وَ لَوْ كَالذَّرَّةِ ..
صَارَتْ التُّعْمَانُ .. جَلَّتْ بِالنَّكَدِ ..
نَظَرَ مِنْ غَيْرِ خَيْرٍ نَمَلَتَهُ
حَالَكَ بِالصَّبْرِ وَالْفَحِصِ اسْئَلِ
مَا دَرَى أَنِّي الْمُنْحَاسُ الْمُنْكَدِرُ
مَا دَرَانِي الْمَفْلِسُ وَالْمُرْتَبِكُ
أَنْتَ يَا قَلْبُ بِجِدٍّ وَ مِرَاسٍ
وَ لَهُ اخْضَعْ وَ كَمَا رَأَى أَظْهِرِ

- (۱) زانکه خوی بد بگشتت استوار
(۲) نار شهوت را بکش در ابتدا
(۳) لیک هر کس مور بیند مار خویش
(۴) تا نشد زرمس نداند من مسم
(۵) خدمت اکسیر کن مسوار تو
- مور شهوت شد ز عادت همچو مار
ورنه اینک گشت مارت اژدها
تو ز صاحب دل کن استفسار خویش
تا نشد شه دل نداند مفلسم
جور می کش ای دل از دلدار تو

- (۱) مَنْ هُمْ أَهْلُ الْقُلُوبِ حَسَنًا إِدْرِ هَذَا وَ لَهُ انْظُرْ زَمَنًا
 مَنْ هُمْ كَاللَّيْلِ كَانُوا وَ النَّهَارِ طَفَرُوا مِنْ ذِي الدَّنَا رَامُوا الْفَرَارِ..
 (۲) قُلْ قَلِيلًا عَيَّبَ مَنْ حَقًّا عَبْدٌ رَبَّهُ غَيْرَ هُدَاهُ مَا وَجَدَ
 قَلِيلَ التَّهْمَةِ لِلْمَلِكِ الْوَحِيدِ بِاللُّصُوفِيَّةِ وَالْخِيسِ الزَّهِيدِ..

فی بیان کرامات ذلک الدرویش الذی اتهموه بالسرقة فی السفینه

- (۳) كَانَ شَيْخٌ نَزَلَ جَوْفَ السَّفِينِ مِنْ مَتَاعِ الصَّبْرِ مِنْهُ وَ الْيَقِينِ
 وَ الرُّجُوبِيَّةِ لِلْفَقْرِ صَنَعَ كَارَةً رَاقَتْ عَلَى الظَّهِرِ وَضَعُ..
 (۴) ضَاعَ كِبْسُ الذَّهَبِ وَهُوَ غَفَى كُلٌّ مَنْ بَانَ هُنَاكَ أَوْ خَفَى
 فَتَشُّوا وَالشَّيْخُ أَيْضًا لَهُمْ بَانَ وَ الرَّيْبُ تَسْرَى بِهِمْ

- (۱) کیست دلدار اهل دل نیکو بدان که چو روز و شب جهانند از جهان
 (۲) عیب کم گو بنده الله را متهم کم کن بدزدی شاه را

گرامات آن درویشی که در کشتی متهمی بدزدی کردند

- (۳) بود درویشی درون کشتی ساخته از رخت مردی پشته
 (۴) پاره شد همیان زر او خفته بود جمله را جستند او را هم نمود

نَفَحَصُ أَيضًا عَسَى الْكِسَّ وَجَدُ ..
 أَيْقَظُ .. وَ الذَّهَبَ مِنْهُ طَلَبُ ..
 ضَاعَ وَالْكَلَّ يَسَارًا وَ يَمِينُ ..
 مَا لَكَ بُدُّ .. وَ لَا تَلْقَى الْمَنَاصُ ..
 كُنْ .. فَأَنْتَ الْخَلْقُ كُنْتَ الْهَادِيَا ..
 تَفَرَّغُ .. تَحْفَظُ فِيهَا قَدْرَكَ ..
 لَكَ هُمْ زَادُوا إِيْتَامًا بِالْحَرَامِ
 حَيْثُ حَلَّ قَلْبُهُ الْوَافِي اللَّمَعُ
 أَخْرَجَتْ أَرْوُوسَهَا صَفَاً فَصَفَ
 مِنْ خِضَمِ الْبَحْرِ كُلِّ مُمْسِكَةٍ
 مَا لَهَا مِنْ ثَمَنِ بِالْمَرَّةِ

(۱) وَلِذَا قَالُوا الْفَقِيرَ مَنْ رَقَدَ
 وَ مِنْ الْغَمِّ أَنَّهُ رَبُّ الذَّهَبِ
 (۲) قَالَ كَيْسُ الذَّهَبِ فِي ذَا السَّفِينِ
 نَحْنُ قَتَّسْنَا وَ أَنْتَ لِلْخَلَاصِ
 (۳) إِخْلَعْ الْخِرْقَةَ مِنْهَا عَارِيَا
 كَيْ يَهَذَا الْخَلْقُ مِنْ وَهْمٍ يَكَا
 (۴) قَالَ يَا رَبُّ الْأَخْسَاءُ الْغُلَامُ
 (۵) أَوْصِلِ الْأَمْرَ بِتَخْلِيصِي الْوَجْعِ
 فِي الزَّمَانِ ذَا وَ مِنْ كُلِّ طَرَفِ
 (۶) مِائَةُ الْأَلْفِ أَلْفِ سَمَكَةٍ
 فِي الْغَمِّ مِنْهَا يَتِيمُ الدَّرَّةِ

کرد بیدارش ز غم صاحب درم
 جمله را جستیم نتوانی تورست (۱)
 تاز تو فارغ شوند او هام خلق
 متهم کردند فرمان در رسان
 سر برون کردند هر سو در زمان
 در دهان هر یکی در شگرف

(۱) کین فقیر خفته را جوئیم هم
 (۲) که درین کشتی درم دان گم شده است
 (۳) دلق بیرون کن برهنه شو ز دلق
 (۴) گفت یارب مر غلامت را خسان
 (۵) چون بدرد آمد دل روشن از آن
 (۶) صد هزاران ماهی از دریای ژرف

لِلْأَلِهِ ذِي وَ مَا مِنْ شِرْكَهٖ
 جَعَلَ الْمِقْدَارَ مِنْ بَعْدِ طَفَرٍ
 فَوْقَ كُرْسِيِّ.. لَهُ الْحَقُّ أَعَدَّ..
 رَبَّعَ مِنْهُ أَمِيرًا لِلْمُنْفُوسِ
 فِي أَمَامٍ عَيْنِهِ.. عَيْنِ الْيَقِينِ..
 وَلِيَّ الْحَقِّ لِكَيْ يَبَيِّنَكُمْ
 ..وَلَكُمْ يَغْدُو ذَلِيلًا وَ أَسِيرٌ..
 خَاسِرًا إِنِّي بِطَيْبٍ وَ اشْتِيَاقٍ
 مُفْرَدًا مَعَ خَلْقِهِ لَمْ أَمْتَزِجْ
 لَا زِمَامِي مِنْ لِحْوَْدٍ يَسْتَلِمُ
 لَوْ عَلَيَّ يَغْمُزُ.. إِمَّا وَ جَدَّ..

کز الهت این ندارد شرکته
 مر هوا را ساخت کرسی و نشست
 او فراز اوج کشتی اش به پیش
 تا نباشد با شما دزد و گدا
 من خوشم جفت حق و باخلق طاق
 نه مهارم را بغمازی دهد

(۱) فَخَرَّاجُ الْمَلِكِ كُلُّ دُرَّةٍ
 (۲) فِي السَّفِينِ هُوَ مِنْ تِلْكَ الدَّرَرِ
 فِي الْهَوَاءِ خَارِجًا مِنْهُ قَعَدٌ
 (۳) كَالسَّلَاطِينِ عَلَى الدَّسْتِ الْجُلُوسِ
 هُوَ فِي أَوْجِ الْعُلُوفِ وَ السُّفِينِ
 (۴) قَالَ إِمْضُوا فَالسُّفِينُ لَكُمْ
 لَا يَكُونُ الْإِلْصَافُ هَذَا وَالْفَقِيرُ
 (۵) لِنَرَى مَنْ كَانَ فِي هَذَا الْفِرَاقِ
 أَنَا أَنَا لِلْحَقِّ صِرْتُ الْمَزْدُوجِ
 (۶) بِالْمُصَوِّصَةِ لِي لَا يَتَّهِمُ
 هُوَ يُعْطِي فِي زَمَانٍ لَا حُدَّ

(۱) هر یکی دری خراج ملکته
 (۲) در چند انداخت در کشتی و جست
 (۳) خوش مربع چون شهان بر تخت خویش
 (۴) گفت او کشتی شما را حق مرا
 (۵) تا کرا باشد خسارت در فراق
 (۶) نه مرا او تهمت دزدی نهد

- (۱) فَلَهُ أَهْلُ السَّفِينِ صَخِبُوا
 يَا هُمَامُ مِمَّ كَانَ وَهَبُوا
 (۲) ذَا الْمَقَامِ السَّامِيِّ قَالَ فَمِنْ
 تَهْمَةٍ مِنْكُمْ لِمَسْكِينٍ وَهْنٍ
 وَ مِنْ الْأَيْدَاءِ لِلْحَقِ عَلَى
 شَيْءٍ النَّزْرِ الْحَقِيرِ فِي الْمَلَأِ
 (۳) بَلْ وَ حَاشَا لِلَّهِ مِنْ تَعْظِيمِيَا
 لِلْمُلُوكِ الطُّهْرِ أَوْ تَسَاهِيَا
 فَعَلَى كُلِّ فَقِيرٍ مَالِيَا
 (۴) هُمْ أَوْلَاءُ الْفُقَرَاءِ الطَّيِّبُونَ
 مَنْ لَتَعْظِيمٍ لَهُمْ أَيْ عَبَسَ
 (۵) لَيْسَ ذَا الْفَقْرِ لِجَلِّ الْأَضْطِرَابِ
 نَزَلَ وَ الطُّورَ كَانُوا الْقَبَسُ (۱)
 أَوْ يَدُورُ هُوَ مِنْ بَابِ لِبَابِ
 بَلْ لَا جَلَّ أَنْ سِوَى الْحَقِّ الْأَحَدِ
 كَانَ مَعْدُومًا وَ لَيْسَ مِنْ أَحَدٍ

(۱) وقد مر سبب نزول سورة عبس على الرسول (ص) ان نزولها خاص وحكمها

عام لكل فقير كان على اثر عامرين أم مكنوم وتفسيرها مر في قوله (ترك گفتن آن مرد
 ناصح بعد از مبالغه پند مغرور) -

- (۱) بانگ کردند اهل کشتی ای همام
 از چه دادندت چنین عالی مقام
 (۲) گفت از تهمت نهادن بر فقیر
 وز حق آزاری بی چیزی حقیر
 (۳) حاشا لله بل ز تعظیم شهان
 که نبودم بر فقیران بدگمان
 (۴) آن فقیران لطیف خوش نفس
 کز بی تعظیم شان آمد عبس
 (۵) آن فقیری بهر بیچایبچ نیست
 بل بی آنکه بجز حق هیچ نیست

- (۱) كَيْفَ يَا هَذَا أَنَا أَتَيْتُهُمْ
جَعَلَ الْحَقُّ تَعَالَى لِاشْتِيَاقٍ
- (۲) تَصْلَحُ لِلتُّهْمَةِ النَّفْسُ وَلَمْ
يَصْلَحْ لِلتُّهْمَةِ الْحُسُّ وَلَمْ
- (۳) هَذِهِ النَّفْسُ أَنْتَ لِلسَّفْسَاطَةِ
وَيَلِكْ أَضْرِبُهَا لَهَا الضَّرْبُ الدَّرَجُ
- (۴) يَنْظُرُ مُعْجِزَةً فِي ذَا الزَّمَانِ
بَعْدَ ذَا قَالَ الْخِيَالُ ذَلِكَ كَانَ
- أَوْلِيَاءَ الْحَضْرَةِ مِنْ لَيْتِهِمْ
أَمْنَاءَ مَخْزَنِ السَّبْعِ الطَّبَاقِ
يَصْلَحُ الْعَقْلُ الشَّرِيفُ لِلتُّهْمِ
يَصْلَحُ النُّورُ اللَّطِيفُ ذُو الْعِظَمِ
بِالْخِيَالَاتِ غَدَتِ مُرْتَبِطُهُ (۱)
لَا بَرَاهِينَ تُقَالُ وَحَجَجُ
يَسْتَنْيرُ قَلْبُهُ يَرْجُو الْأَمَانَ
وَبِهِ بَاطِنُهُ يَبْدُو عِيَانًا

(۱) ای نفس انت سوفسطائیه اُضربها لان ضربها بالرياضات يصلحها و لا يصلحها قولك لها الحجج العقلية و النقلية و السوفسطائي هو اللذي ينكر حقائق الاشياء و يقول انها خيالات و لا يرى لوجودها ثبوتاً كذا النفس مثله مصره على مشتهياتها لا تعجبي للطاعة الا بالضرب -

- (۱) متهم چون دارم آنها را که حق
کرد امین مخزن هفتم طبق
- (۲) متهم نفس است نه عقل شریف
متهم حس است نه نور لطیف
- (۳) نفس سوفسطائی آمد می زنش
کش زدن سازد نه حجت گفتنش (۱)
- (۴) معجزه بیند فروزد آن زمان
بعد از آن گوید خیالی بود آن

(۱) سوف بزبان یونانی علم و حکمت را گویند و اسطای بمعنی مزخرف و موهون باشد - یعنی با سوفسطائی نتوانی او را بحجت قانع کنی- سوفسطائیه گروهی از زنداده که منکر حقایق هستند و سه فرقه اند عنادیه است که میگوید عالم حقایق ندارد و همه و همیات و عندییه است که میگوید حقایق عالم اعتباری است اگر جوهر اعتبار کنیم جوهر است و اگر عرض اعتبار کنیم عرض است و لا ادریه است که میگویند مادر بودن و نبودن حقایق شك داریم و در شك نیز شك داریم -

- (۱) لَوْ عَجِيبَ النَّظَرِ ذَاكَ غَدَاً
وَاقِعِيّاً وَهُوَ.. بِالْحَقِّ بَدَأَ..
كَيْفَ فِي الْعَيْنِ بِلَيْلٍ وَ نَهَارٍ
لَا يُقِيمُ.. لَمْ يَكُونْ فِي سِتَارٍ..
(۲) ذَا مُقِيمٍ عَيْنٍ مَنْ هُمْ نَظَفُوا
وَعَلَى الْخُلُقِ جَمِيعاً شَرَفُوا
وَلِعَيْنِ الْحَيَوَانِ بِالْقَرِينِ
أَبَدًا مَا كَانَ.. ذَا فَأَعْلَمَ يَقِينٍ..
(۳) أَنْ بِذَاكَ الْعَجَبَ قَدْ وَجَدَا
هُوَ مِنْ ذَا الْحِسِّ عَاراً عَدَدًا (۱)
وَمَتَى الطَّائُوسُ فِي بَيْتٍ يَضِيقُ
نَزَلَ.. الْمَكْتُ بِهْ أَنِّي ' يُطِيقُ..
(۴) وَلِأَنْ لِي أَنْتَ حِينًا لَا تَقُولُ
بِالْكَلَامِ مُسَهَّبٌ قُلْتَ الدُّيُولُ
وَاحِدًا قُلْتَ أَنَا مِنْ مِائَةٍ
وَهُوَ ذَا الْوَاحِدُ مِثْلُ الشَّعْرَةِ

(۱) ای فالمعجزة التي هي كالتاوس لا تدخل حس الحيوان -

- (۱) ور حقيقت بود آن ديد عجب
چون مقيم چشم نامد روز و شب
(۲) آن مقيم چشم پاكان ميشود
نی قرين چشم حيوان می شود
(۳) كان عجب زين حس دارد عار و تنگ
کی بود طاوس اندر چاه تنگ
(۴) تا نگوئی مر مرا بسيار گو
من ز صد يك گويم و آن همچو مو

فی بیان تشنیع الصوفیة علی ذلك الصوفی قدام الشیخ

بأنه یتکلم کثیراً

- (۱) فَأَلِی الصُّوفِیَ فِعْلاً شَنَعَا نَسَبَ الصُّوفِیَّةَ مُبْتَدَعًا (۱)
وَأِلِی شَیْخِ الرِّبَاطِ ذَهَبُوا لَهُ قَالُوا.. مَا بِهِ هُمْ کَذَبُوا..
(۲) وَلِذَاكَ الشَّیْخِ قَالُوا بِعَجَلٍ فَمِنَ الصُّوفِیِّ ذَا یَا مَن عَدَلَ
ثَمَنَ أَرْوَاحِنَا خُذْ یَا إِمَامٍ مِنْهُ خَلِصْنَا.. بِهِ تَلْقَى الْجَمَام..
(۳) قَالَ مَا الشَّکْوَى لَکُمْ بِالْآخِرِ أَيْهَا الصُّوفِیَّةُ بِالظَّاهِرِ
فَلِذَا الصُّوفِیُّ عَادَاتٌ ثُلُثَ خَشَنَةً قَالُوا.. وَمَا مِنْهُ أَكْثَرَات..
(۴) فِی الْکَلَامِ قَالَ کَثُرًا کَالْجَرَسِ فِی الطَّعَامِ.. لَوْلَهُ کَانَ التَّمَسُّ..
هُوَ مِنْ عِشْرَیْنِ شَخْصٍ أَکَلَا أَکْثَر.. فِی ذَا دَرِی کُلِّ الْمَلَا..

(۱) نسخه ثانیة - فعلی الصوفی فعلاً شنعاً ضرب الصوفیة مبتدعاً -

تشنیع زدن صوفیان پیش شیخ برای صوفی که بسیار میگوید

- (۱) صوفیان بر صوفی شنعاء زدند پیش شیخ خانقاهی آمدند
(۲) شیخ را گفتند داد جان ما تو از این صوفی بخواه ای پیشوا
(۳) گفت آخر چه گله است ای صوفیان گفت این صوفی سه خودارد گران
(۴) در سخن بسیار گو همچون جرس در خورش افزون خورد از بیست کس

- (۱) وَ كَاهِلِ الْكَهْفِ لَوْنَامِ الصَّخَبِ
 أَظْهَرَ الصُّوفِيَّةُ رَامُو الشَّغْبِ
 (۲) فِي أَمَامِ الشَّيْخِ وَالشَّيْخِ أَمَالِ
 وَجْهَهُ نَحْوَ الْفَقِيرِ ثُمَّ قَالَ
 فَيُكَلِّ حَالِ أَمْسِكَ الْوَسْطِ
 هُوَ خَيْرٌ .. غَيْرُهُ كَانَ الْعَلَطِ ..
 (۳) فِي الْأُمُورِ الْأَوْسَطِ وَفَقِ الْخَبَرِ
 أَخِيرَ كَانَ وَ أَسْمَى فِي النَّظَرِ
 مِثْلَمَا إِلَّا خِلَاطُ عِنْدَ الْأَعْتِدَالِ
 جَاءَ مِنْهَا النَّفْعُ كَثْرًا بِالْمَالِ
 (۴) فَإِذَا مَا الْخِلَاطُ زَادَ بِالْعَرَضِ
 بَانَ فِي جِسْمِ الْوَرَى مِنْهُ الْمَرَضُ
 فَعَلَى مَنْ كَانَ صَحْبًا وَ قَرِينِ
 لَا تُزِدُ بِالْصِّفَةِ فَهُوَ يَقِينِ
 بِالْفِرَاقِ جَاءَ دَوْمًا وَالْبِعَادِ
 .. يَحْدُثُ مِنْهُ الْخِلَافُ وَ التَّضَادُ ..

- (۱) و ر ب خ س ی د ه س ت چ و ن ا ص ح اب ک ه ف
 ص و ف ی ان ک ر د ن د ب ی ش ش ی خ ز ح ف (۱)
 (۲) ش ی خ ر و آ و ر د س و ی آ ن ف ق ی ر
 ک ه ز ه ر ح ال ی ک ه ه س ت ا و س ا ط گ ی ر
 (۳) د ر خ ب ر خ ی ر ا ل ا م و ر ا و س ا ط ه ا
 ن ا ف ع آ م د ز ا ع ت د ا ل ا خ ل ا ط ه ا
 (۴) گ ر ی ک ی خ ل م ط ی ف ز و ن ش د ا ز ع ر ض
 د ر ت ن م ر د م پ د ی د آ م د م ر ض
 (۵) ب ر ق ر ی ن خ و ب ش م ف ز ا د ر ص ف ت
 ک ان ف ر اق آ ر د ی ق ی ن د ر ع ا ق ب ت

(۱) در برخی از نسخ زهف با هاء هوز بمعنی چالاکی است و میگویند اگر زحف با حای حطی باشد که بمعنی جنگ است در قافیه کُهِف اشکال می آید و پاسخ میدهند که شعرای دیگر نیز بدین روش قافیه آوردند مانند فردوسی :

بنام خداوند تنزیل وحی خداوند أمر و خداوند نهی

- (۱) نَطَقَ مُوسَى حَسَنًا كَانَ وَزِين
زَائِدًا كَانَ عَلَى الْقَوْلِ الْجَلِيلِ
(۲) فَمَعَ الْخَضِرِ أَتَى الزَّائِدُ ذَاكَ
قَالَ فَأَبْعِدْ مُسَهَّبَ أَنْتَ الْفِرَاقِ
(۳) قَالَ يَا مُوسَى إِذَا كُنْتَ الْكَلَامِ
يَسْوَى ذَاكَ مَعِيَ كُنْ أَبْكَمَا
(۴) وَإِذَا لَمْ تَبْعُدْ اخْتَرْتَ الْخِصَامِ
أَنْتَ فِي الْمَعْنَى ذَهَبْتَ وَأَنْقَطَعْتَ
(۵) فَإِذَا أَحْدَثْتَ أَنْتَ صَدَقَةً
لِلْمَوْضُوءِ رُحْ سَرِيعًا وَاحْضِرْ
- لِإِنْ أَيْضًا هُوَ بِالْوَصْفِ يَقِينُ
لِلرَّفِيقِ الْفَذِّ .. وَالصَّفْوِ الْجَمِيلِ ..
بِشَقَاقٍ .. وَلَدَ مِنْهُ ارْتِبَاكَ ..
بَيْنَنَا .. لَا أَرْغَبُ مَعَكَ التَّلَاقِ ..
تَكْثِيرُ فَأَبْعِدْ وَدَعْنِي بِالْمَرَامِ
مُعْمَضُ الْعَيْنِ جَدِيرًا بِالْعَمَى
وَقَعَدْتَ لَسْتُ وَفَقِي بِالْمَرَامِ
وَعَنِ الْمَحْبُوبِ بِنْتَ وَأَمْتَمَعْتَ ..
فِي الصَّلَاةِ لَكَ قَالَتْ جَهْرَةً
لِلصَّلَاةِ ثَانِيًا .. لَمْ تَطْهَرِ ..

هم فزون آمد ز گفت یار نیک
گفت رو تو مکثری هذا فراق
ورنه بامن گنگ باش و کورشو
تو بمعنی رفتنه بگسسته
گویدت سوی طهارت رو بتاز

(۱) نطق موسی بود اندازه و لیک
(۲) آن فزونی باخضر آمد شقاق
(۳) موسیا بسیار گوئی دور شو
(۴) ورنه رفتی وز ستیزه شسته
(۵) چون حدث کردی تو ناگه در نماز

- (۱) وَ إِذَا مَا لَمْ تَرُحْ صِرْتَ الْجِرَاكُ
يَا غَوِيٍّ أَقْعَدَ لَكَ تِلْكَ الصَّلَاةُ
- (۲) إِمَضِ وَ اذْهَبْ نَحْوَ مَنْ هُمْ قَرَنَاءُ
عَاشِقُوا قَوْلِكَ صَادُونَ لَهُ
- (۳) فَعَلَى النُّوَامِ قَدْ زَادَ الْعَسَسُ
(۴) مَا لَهُ مِنْ حَاجَةٍ مَنْ لَبَسُوا
- دَوْمًا الْقَصَّارَ رُوحُ مَنْ عَرَى
(۵) أَنْتَ إِمَّا تَرْجِعُ عَمَّنْ عَرَى
- أَوْ تَصِيرَ مِنْ لِبَاسِ الْبَدَنِ
(۶) وَ إِذَا بِالْكَلِّ لَمْ تَقْدَرْ بِأَنْ
- قَلِيلٍ إِلَّا لَبِستَ حَتَّى الْوَسَطِ
- سَازَجَا تُبْدِي بِلَا مَعْنَى هُنَاكَ
ذَهَبَتْ .. صَارَتْ قَضَاءً وَ فَوَاتُ ..
لَكَ كَانُوا .. وَ يَشْغُلُ شُرَكَاءُ ..
.. بِهِمْ شَبَّ الْهَوَى وَ الْوَلَهُ ..
رِفْعَةً وَ السَّمَكَ مَرَّ الْغَلَسُ
لِلثِّيَابِ نَظَرُوا وَ التَّمَسُّوْا
بِالتَّجَلِّي زَيْنَ .. لَا كَالْوَرَى ..
نَحْوَسَمْتُ .. وَ تَكُونُ كَالْوَرَى ..
عَارِيًّا مِثْلَهُمْ .. فِي الزَّمَنِ ..
عَارِيًّا تَعْدُو لَكَ طَابَ الْبَدَنُ
لِلطَّرِيقِ تَقْطَعُ .. لَا فِي شَطْطِ .. (۱)

(۱) ای قلل الالبسة من قولك كيف و لم و لا تكن خالصاً لتربية وجودك بل معتدلاً فی جمیع احوالك -

خود نمازت رفت بنشین ای غوی
عاشقان تشنه گفت تو آند
ماهیان را پاسبان حاجت نبود
جان عریان را تجلی زیور است
یا چو ایشان فارغ از تن جامه شو
جامه کم کن تا ره اوسط شوی

(۱) و نرفتی خشک جنبان می شوی
(۲) رو بر آنها که هم جفت تو آند
(۳) پاسبان بر خوابناکان بر فزود
(۴) جامه پوشان را نظر در گازراست
(۵) یاز عریانان به یک سو باز رو
(۶) ورنه می تانی که کل عاری شوی

فی بیان عذر الفقیر الی شیخ الرباط

- (۱) فَلِذَاكَ الشَّيْخُ قَدْ قَالَ الْفَقِيرُ
عُذْرُهُ مَعَ ذَاكَ فِيهِ قَرْنًا
- (۲) فَجَوَابُ الشَّيْخِ عَنْ كُلِّ سُؤَالٍ
أَشْبَهَتْ أَجْوِبَةَ الْخَضِرِ الصَّحِيحِ
- (۳) لِسُؤَالَاتِ الْكَلِمِ الْأَجْوِبَةُ
فَلَهَا الْخَضِرُ مِنَ الرَّبِّ الْعَلِيمِ
- (۴) مِنْهُ كُلُّ مُشْكِلٍ كَمْ زَادَ حَلُّ
وَهَبَ الْمِفْتَاحَ بِالسِّرِّ دَرَى
- حَالَهُ أَبَدًا لَهُ الْأَمْرُ السَّتِيرُ
ثَمَنَ الْخُسْرَانِ .. طَوْعًا أَوْ عَنَاءً ..
هُوَ أَعْطَى .. وَاهُ بِالْوَفْقِ قَالَ ..
كَلَّمَهَا كَانَتْ وَ بِالْقَوْلِ الْمَلِيحِ
ذِي .. وَمَنْ زَادَتْ عَلَا بِالْمَرْتَبَةِ .. (۱)
أَظْهَرَ .. بَانَ بِهَا السِّرُّ الْعَظِيمُ ..
وَ لِكُلِّ مُشْكِلٍ عِنْدَ الْعَمَلِ
.. وَ دَرَى مَا سَتَرَ عِنْدَ الْوَرَى .. (۲)

(۱) كما اخبر به الرب تعالى في سورة الكهف ومرت أيضاً متفرقاً في هذا الكتاب.

(۲) نسخة ثانية - ما غفل عنه الوری -

عذر گفتم فقیر باشیخ خانقاه

- (۱) پس فقیران شیخ را احوال گفت
(۲) هر سؤال شیخ را داد او جواب
(۳) آن جوابات سؤالات کلیم
(۴) گشت مشکلماش حل افزون زیاد
- عذر را با آن غرامت کرد جفت
چون جوابات خضر خوب و صواب
کش خضر بنمود از رب عظیم
از بی هر مشکلماش مفتاح داد (۱)

(۱) ضمیر شین راجع بسوی آن شیخ یعنی مشکلمهای شیخ که در حق فقیر بود بظاهر افعال او رهنمائی نموده شیخ را تا اینکه بفرمان او همه مشکلمها گشایش شد و برای هر مشکلی مفتاح داد شارحی گفته که ضمیر شین در هر دو مصراع راجع بهوسی (ع) میباشد و فاعل داد خضر است برای تفصیل بصفحه ۲۰۳ ج ۲ شرح بحر العلوم رجوع شود.

- (۱) فِي جَوَابِ الشَّيْخِ كَمْ أَبْدَأَ اهْتِمَامًا
فَمِنْ الْخَضِرِ لَذَا الدَّرْوِيشِ كَانَ
- (۲) فَالطَّرِيقُ الْأَوْسَطُ قَالَ وَ إِنْ
لَكِنْ الْأَوْسَطُ نِسْبِيًّا غَدَا
- (۳) إِنْ مَاءَ النَّهْرِ قَلَّ لِلْجَمَلِ
(۴) كَانَ لِلْمَيْمِ فَمَنْ مِنْهُ الصِّفَةِ
- لَوْ هَوَانَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا أَكَلَا
- (۵) وَإِذَا مَا أَكَلَ لِلْأَرْبَعَةِ
فَعِنِ الْأَوْسَطِ دَوْمًا بَعْدَا
- (۶) عَشْرَةَ ارْغِفَةٍ مَنْ أَكَلَا
ذَلِكَ الْأَوْسَطُ هَذَا الْبَسْرُ أَنْتَ ..
- وَلَهُ قَالَ عَلَى وَفْقِ الْمَرَامِ
.. أَيْضًا الْأَرِثُ أَتَى بَعْدَ امْتِحَانِ ..
- حِكْمَةً فِيهِ وَ سِرٌّ لَمْ يَبْنِ
.. أَيْضًا الْفَرْدَ بِحَالٍ مَا بَدَا ..
- نِسْبَةً لَكِنْ مَعَ الْفَارِ الْمَثَلِ
يَا كُلُّ أَرْبَعَةٍ لِلْأَرْغِفَةِ
- أَوْسَطًا ذَاكَ لَهُ قَدْ حَصَلَا
كُلُّهَا .. كَالْعَادَةِ الْمَتَّبِعَةِ ..
- كَانَ كَالْبَطِّ بِحَرْصٍ قِيدَا
سِتَّةً لَوْ أَكَلَ اعْلَمْ جُعِلَا
- .. اِدْرُوا اعْرِفْ مَا لَكَ مِنْهُ أَبْنَتْ ..

در جواب شیخ همت برگماشت
لیک اوسط نیز هم با نسبت
لیک باشد موش را آن همچویم
دو خوردیاسه خوردهست اوسط آن
او اسیر حرص مانند بط است
شش خورد می دان که اوسط آن بود

(۱) از خضر درویش هم میراث داشت
(۲) گفت راه اوسط ار چه حکمتست
(۳) آب جو نسبت با شتر هست کم
(۴) هر که را باشد وظیفه چار نان
(۵) و ر خورد هر چار دور از اوسط است
(۶) هر که او را اشتها ده نان بود

- (۱) اَنَا خَمْسُونَ رَغِيفًا إِذْ لِيَا
وَ رِقَاقٌ سِتَّةٌ أَنْتَ لَكَا
(۲) لِلصَّلَاةِ أَنْتَ عَشْرَ رَكَعَاتٍ
أَنَا لَوْ جِئْتُ بِخَمْسٍ مِائَةٍ
(۳) ذَلِكَ الْوَاحِدُ نَحْوَ الْكَعْبَةِ
ذَلِكَ الْوَاحِدُ نَحْوَ الْمَسْجِدِ
(۴) ذَلِكَ الْوَاحِدُ فِي الْعِشْقِ بَذَلٌ
ذَلِكَ الْوَاحِدُ بِالرُّوحِ النَّصَبُ
(۵) إِنَّ هَذَا الْوَسْطَ مَعَ مَنْ هُمْ
وَلَهُمْ أَوَّلٌ كَانَ وَ انْتِهَاءٌ
- إِشْتِهَاءٌ كَانَ مِنْ خَمَصٍ يَبَا
فَإِذَا عَنِي بِنْتَ مَسَلَا
لَوْ أَتَيْتَ زِدْتَ ضَعْفًا وَ سُبَاتِ
رَكَعَةٍ لَا أَتَعِبُ بِالْمَرَّةِ
حَافِيًّا سَارَ بِكُلِّ رَغْبَةٍ
سَارَ مِنْ عَجَزٍ فَنِي أَوْ نَكْدِ
رُوحَهُ لِلْحَقِّ فِي ذَاكَ وَصَلِ
وَجَدَ حَتَّى رَغِيفًا قَدْ وَهَبِ
فِي النِّهَايَاتِ سَرَى مِثْلَهُمْ
وَهُوَ مَعَهُمْ كَانَ فِي الْجِنْسِ سَوَاءٌ

- (۱) چون مرا پنجاه نان هست اشتهی
(۲) تو بده رکعت نماز آئی ملول
(۳) آن یکی تا کعبه حافی میرود
(۴) آن یکی در پاکبازی جان بداد
(۵) این وسط در بانهایت میرود
- مر تراشش کرده هم دستم نه
من بیانصد در نیایم در نحول
وان یکی تا مسجد از خود میشود
وان یکی جان کند تا یک نان بداد
که مر آن را اول و آخر بود (۱)

(۱) شروع در پاسخ اعتراض به بسیاری سخن که در سخن من اوسط امکان ندارد زیرا که
مشمول بر اسرار حق میباشد و هر چه گفته شود کم است پس متناهی بغیر متناهی در این
مورد نسبت ندارد و اوسط را از اینجا راهی نیست .

- (۱) اَوَّلَ مَعَ آخِرٍ قَبْلًا وَجَبَ
 اَوَسَطًا اَوْ وَسَطًا فِي الذِّهْنِ قَدْ
 (۲) مَن بِلَا غَيْرِ اِنْتِهَاءٍ وَجِدَا
 فَمَتَى كَانَ لِحَدِّ الْاِعْتِدَالِ
 (۳) اَوَّلَ مَعَ آخِرٍ مَا مِنْ اَحَدٍ
 وَالْاِلَهُ الْحَقُّ عَنْ هَذَا النِّفَادِ
 (۴) فَالْبَحَارُ السَّبْعَةُ الْكُلُّ الْمِدَادُ
 (۵) فَالْكُرُومُ وَالْفُصُونُ وَالشَّجَرُ
 اَبَدًا مِنْ ذَا الْكَلَامِ لَا تُزِيدُ
- کَیْ بِهَذَیْنِ تَرَى وَفَقَ الطَّلَبُ
 حَصَلًا.. التَّصْوِيرُ هَذَیْنِ وَجَدَ..
 اِذَا هُوَ لِلطَّرَفَیْنِ فَقَدْ
 وَجَدَ.. فَالْحَدَّ جَاَزَ بِالْکَمَالِ..
 لَهُ اَیَّاءٌ وَضَعَ مَا ذَا اِجْتَهَدَ
 قَالَتْ لَوْ كَانَ لَهُ الْبَحْرُ الْمِدَادُ (۱)
 لَوْ غَدَتْ مَا مِنْ رَجَاءٍ لِلنِّفَادِ
 لَوْ تَكُونُ قَلَمًا مِمَّا ظَهَرَ
 لَا وَلَا تُنْقِصُ.. مِثْلَ مَا تُرِيدُ..

(۱) الایة فی آخر سورة الکہف (قل لو کان البحر مداداً لکلمات ربی لنفد البحر قبل أن تنفذ کلمات ربی) - اراد بکلمات ربی التعمینات الالہیة الظاهر بها الله تعالی فی کل تعین علی نحو ینحالف الآخر -

در تصور گنجد اوسط یا میان
 کی بود او را میانه منصرف
 گفت لو کان له البحر مداد
 نیست مر پایان شدن را هیچ امید
 زین سخن هر گز نکردد بیش و کم

(۱) اول و آخر بیاید تا در آن
 (۲) بی نهایت چون ندارد دو طرف
 (۳) اول و آخر نشانش کس ندارد
 (۴) هفت دریا گر شود کلی مدید
 (۵) باغ و بیشه گر شود یکسر قلم

- (۱) كُلُّ هَذَا الْحَبْرِ بَتًا وَالْقَلَمُ
ذَا الْحَدِيثُ الطَّلُقُ مَسْلُوبُ الْعَدَدِ
(۲) رَبَّمَا الْحَالَةُ مِنِّي فِي النَّظَرِ
(۳) أَنَهَا نَوْمٌ فَعَيْنِي لَوْ تَنَامَ
شَكَلِي مَن مَالَهُ شُغْلٌ يُرَى
(۴) فَالْنَبِيِّ قَالَ عَيْنَايَ تَنَامُ
(۵) عَيْنُكَ الْيَقْظَانَةُ الْقَلْبُ لَكَ
عَيْنِي النَّائِمَةُ فِي فَتْحِ بَابِ
- فَانِيَا عَادَ وَ فِي قَيْدِ الْعَدَمِ
خَالِدًا كَانَ .. وَ حَيًّا لِلْأَبَدِ..
مَا تَلَمْتُ نَوْمًا فَظَنُّ مَنْ عَثَرَ
قَلْبِي الْيَقْظَانُ إِعْرِفَهُ مُدَامَ
إِدْرِذَا شُغْلٍ .. خَطِيرٍ فِي الْوَرَى..
قَلْبِي مَا نَامَ عَنْ رَبِّ الْأَنَامِ (۱)
نَائِمًا كَانَ.. لِمَا لَمْ يَكُ..
قَلْبِي كَانَ .. فَدَعِ لِلْإِرْتِيَابِ..

(۱) قال (ص) مجيباً لعائشة لما نام قبل صلاة الوتر و قالت له نمت يا رسول الله حتى نفخت بفمك فقال لها ان عيني تنامان و لا ينام قلبي فقال الصوفي و انا وارث سيد الرسل (لا ينام قلبي عن رب الانام و لا يغفل) ثم شرع الصوفي يخاطب المعتزض عليه فيقول (چشم تو بيدار و دل خفته بخواب) -

- (۱) آن همه حبر و قلم فانی شود
(۲) حالت من خواب را مانند گهی
(۳) چشم من خفته دلم بيدار دان
(۴) گفت پیغمبر که عینای تنام
(۵) چشم تو بيدار و دل خفته بخواب
- وین حدیث بی عدد باقی شود
خواب پندارد مر آن را گمراهی (۱)
شکل بی کار مرا بر کار دان
لا ینام قلبی عن رب الانام
چشم من خفته دلم در فتح باب

(۱) اشاره به حدیث نبوی مذکور در تعلیقه عربی (تنام عینی و لا ینام قلبی) -

- (۱) قَلْبِي كَانَتْ لَهُ خَمْسُ حَوَاسٍ
 إِنَّ حِسَّ الْقَلْبِ ذَيْنَ الْعَالَمَيْنِ
 (۲) أَنْتَ مِنْ ضَعْفِ بَكَ لَا تَنْظُرِ
 كَانَ لَيْلًا وَلِيَّ ذَا اللَّيْلِ بَانَ
 (۳) فَعَلَيْكَ الْحَبْسَ كَانَ وَلِيًّا
 وَ فَرَاغًا عَادَ عَيْنُ الشُّغْلِ لِي
 (۴) رَجُلُكَ فِي الْوَحْلِ وَالْوَحْلُ
 مَاءً مَاءً عَادَ عَلَيْكَ وَ كَرَبَ
 (۵) سَاكِنٌ فِي الْأَرْضِ مَعَكَ فِي مَحَلٍ
 فَوْقَ سَطْحِ الْفَلَكَ السَّابِعِ .. لَا ..
- أَخِرَ .. وَهِيَ إِلَى الرُّوحِ الْأَسَاسِ .. (۱)
 نَظَرَ .. بِالنُّورِ بَزَّ الْقَمَرَيْنِ ..
 لِي فَالَلَّيْلُ لَكَ فِي النَّظَرِ
 صَبَحًا .. النُّورَ أَرَى فِيهِ عِيَانًا ..
 كَانَ بُسْتَانًا وَ دَوْضًا طَرِيًّا
 .. فَارِغًا صِرْتُ أَنَا مِنْ عَمَلٍ ..
 لِي وَرَدَ .. بِالشَّدَا مُتَّصِلُ ..
 لِي طَبَلٌ وَ سُورٌ وَ طَرَبٌ
 غَيْرَ أَنِّي أَرَكُضَ مِثْلَ زُحَلٍ
 .. أَحْذَرُ مِنْ ذَا بَلَغَتْ الْأَمَلَا ..

(۱) كانه يقول الحس الظاهري مخصوص بالمحسوسات الظاهرة و الباطني بهما -

- (۱) مر دلم را پنج حس دیگر است
 (۲) تو زضعف خود مکن در من نگاه
 (۳) بر تو زندان بر من ان زندان چو باغ
 (۴) پای تو در گل مرا گل گشته گل
 (۵) در زمینم با تو ساکن در محل
- حس دل را هر دو عالم منظر است
 بر توشب بر من همان شب چاشتگاه
 عین مشغولی مرا گشته فراغ
 مرا ترا مأتم مرا سور و دهل
 می دوم بر چرخ هفتم چون زحل

ظِلِّي كَانَ وَ قَدْرِي بِالنَّارِ
 ..أَنْتَ فِي الْأَرْضِ أَنَا فَوْقَ السَّمَاءِ..
 خَارِجَ الْفِكْرِ أَنَا فَحْصاً ظَهَرْتُ
 أَنَا .. قَبْلًا بَانَ لِي مَفْهُومُهَا..
 حَاكِمًا.. وَالْفَرْقُ كَمْ بَانَ لَنَا..
 صِيرَ وَالسُّخْرَةَ وَالْهَزْوَ بِجَدِّ
 ..لَهُمُ الْقَلْبُ قَرِينٌ لِلْسَّقَمِ..
 نَفْسِي أُعْطِيَ أُسِيرُ لِلْعَنَاءِ
 قُمْتُ.. مَا لِي مَانِعَ عَمَّا أَرُومُ..
 هَذِهِ الْأَفْكَارُ كَانَتْ فِي الدُّنَا
 حَاكِمًا لِي.. أَوْ هُوَ يُبْدِي انْقِلَابًا..

(۱) فَأَجْلِسَ لَكَ مَا كُنْتُ أَنَا
 فَضَلَ الْأَفْكَارَ كَلًّا وَ سَمَى
 (۲) إِذْ أَنَا الْأَفْكَارَ بِالْقَدْرِ عَبَرْتُ
 (۳) حَاكِمُ الْأَفْكَارِ لَا مَحْكُومُهَا
 مِثْلَمَا الْبَنَاءُ كَانَ فِي الْبِنَاءِ
 (۴) جُمْلَةُ الْخَلْقِ هُمْ لِلْفِكْرِ قَدْ
 وَ لَذَا حَرِفَتْهُمْ هَمٌّ وَ غَمٌ
 (۵) فَإِلَى الْأَفْكَارِ بِالْقَصْدِ أَنَا
 وَ إِذَا مِنْ بَيْنِهَا رُمْتُ أَقْوَمُ
 (۶) مِثْلُ طَيْرِ الْأَوْجِ بِالْقَدْرِ أَنَا
 كَالدُّبَابِ وَ مَتَى كَانَ الدُّبَابُ

بر تر از اندیشه ها پایه منست
 خارج اندیشه پویان گشته‌ام
 زانکه بنا حاکم آمد بر بنی
 زین سبب خسته دل و غم پیشه‌اند
 چون بخواهم از میانشان برجهم
 کی بود بر من مکس را دسترس

(۱) همنشینت من نیم سایه من است
 (۲) زانکه من زاندیشه ها بگذشته‌ام
 (۳) حاکم اندیشه ام محکوم نی
 (۴) جمله خلقان سخره اندیشه‌اند
 (۵) قاصدا خود را باندیشه دهم
 (۶) من چو مرغ اوجم اندیشه مکس

- (۱) اقْصِدُ السُّفْلَ مِنَ الْأَوْجِ الرَّفِيعِ
أَصِلْ حَتَّىٰ يَذَا.. الدَّانِي الْوَضِيعُ..
- وَكَسِيرُ الرِّجْلِ فِيَّ يَسْتَجِيرُ
وَبُنُورِ الرُّوحِ مِنِّْي يَسْتَنِيرُ..
- (۲) وَإِذَا مَالِي مِمَّنْ سَفَلُوا
بِالْصِّفَاتِ هُمْ بَانَ الْمَلَلُ (۱)
- طَرْتُ كَالطَّيْرِ الَّذِي صَفَا فَصَفَ
طَارَ وَ الذِّكْرُ لَهُ حُسْنًا وَصَفَ
- (۳) فَجَنَاحِي أَنَا مِنْ ذَاتِي نَبَتْ
أَيْضًا الْفَضْلُ بِهِذَا لِي ثَبَتْ (۲)
- فَالْجَنَاحَيْنِ لِي لَا أَرْبُطُ
بِالْغُرَاءِ.. هَبْ بِهِمْ اخْتَلِطُ.. (۳)

(۱) قال تعالى في سورة الملك (او لم يرو الى الطير فوقهم صافات و يقبضن ما
يمسكنهن الا الرحمن انه بكل شئى بصير) - (۲) روى جعفر ان الرسول (ص) لما
توجه الى الصلاة قال لابي طالب لو صليت معي قال ابوطالب يا بن اخي علمت انك على
حق و لكن استعجى من العرب ثم التفت الى جعفر ابنه و قال له صل انت عند جناح ابن
عمك ثم التفت الى الرسول بعد اداء الصلاة وقال ألا أنبئك يا جعفر ان الله تعالى أعطاك
جناحين من نور لتطير بهما فى الجنة فكانا الجناحان له (رض) جناحى تحقيق لا تقليد
و لهذا قال لا اربط جناحى و هما جناحا العلم و العمل و الذوق و الشوق بالغراء
كاصحاب التقليد فانهم يربطون على انفسهم علوماً عقلية و نقلية يباهون بهما العلماء و يماررن
بهما السفهاء و لهذا قال (جعفر طيار را بر جاريه است) - (۳) نسخة ثانية - بالغراء
و بهزل أخلط -

تاشکسته پایگان بر من تنند

(۱) قاصدا زیر آیم از اوج بلند

بر برم همچون طيور صفات

(۲) چون ملالم گیرد از سفلى صفات

بر نچسبانم دو بر من با سریش

(۳) بر من رسته است هم از ذات خویش

- (۱) جَعْفَرُ الطَّيَّارُ قَدْ كَانَ الْجَنَاحُ
جَعْفَرُ الطَّرَّارُ قَدْ صَارَ الْجَنَاحُ
(۲) كَانَ ذَا عِنْدَ الْمَلِكِ مَنْ لَمْ يَذُقْ
عِنْدَ سُكَّانِ السَّمَاءِ وَالْأَفُقِ
(۳) هَذِهِ الْحَالَاتُ قُدَّامَ الْغُرَابِ
وَاحِدٍ عِنْدَ الدُّبَابِ الْقِدْرِ إِنْ
(۴) وَإِذَا اللَّقْمَةُ فِيكَ الْجَوْهَرُ
(۵) كُلُّ وَلَا تَسْكُنُ كَمَا الشَّيْخُ أَكَلَ
مِنْهُ فِي الطَّشْتِ جَمِيعَ مَا أَكَلَ

- (۱) جعفر طیار را بر چاربیست
(۲) نزد آن که لم یذق دعویست این
(۳) لاف دعوی باشد این پیش غراب
(۴) چونکه در تو می شود لقمه گهر
(۵) شیخ روزی بهر دفع سوء ظن
جعفر طرار را بر عاریست
نزد سکان افق معنی ست این
دیگتی و پریکی پیش ذباب
تن مزین چندانکه بتوانی بخور
در لکن قی کرد و بردرشد لکن

(۱) جعفر طیار برادر حضرت علی (ع) او را طیار گویند برای اینکه در جنگ (موت) شهید شد و هر دو دست وی در آن جنگ بریده شد خداوند در عوض آن دو بازو و دو پر عنایت فرمودند - جعفر طرار نام طراری بود که از شیوهای گوناگون بر بازوی خود بر نهاده بود و تا اندازه با آن شیوها در هوا می‌پرید -

- (۱) جَوْهَرًا عَقْلِيًّا الشَّيْخُ الْبَصِيرُ جَعَلَ الْمَحْسُوسَ لِلْعَقْلِ الْيَسِيرُ^(۱)
 (۲) وَإِذَا فِي الْمَعْدَةِ مِنْكَ الدَّنَسُ عَلَبَ طَاهِرُكَ صَارَ النَّجَسُ
 صَهْ وَفَوْقَ فَمِكَ الْقُفْلُ ضَعِ وَلَهُ الْمِفْتَاحُ اخْفِ.. وَانْزِعِ..
 (۳) كُلُّ مَنْ لُقِمَتْهُ نُورُ الْجَلَالِ مَا يَرُومُ أَكَلَهُ كَانَ الْحَلَالِ

فی بیان تلك الدعوى التى هى نفسها شاهدة على صدقها

- (۴) أَنْتَ لَوْ حَقًّا لِرُوحِي بِالْعَرِيفِ قَوْلِي كَأَلَوْ كَرِ لِلْمَعْنَى اللَّطِيفِ
 (۵) كَانَ لَوْ حِينًا أَقُولُ عِنْدَكَ أَنَا نِصْفَ اللَّيْلِ آتِي نَحْوَكَ
 أَصْحَ لَا تَحْذَرِ مِنَ اللَّيْلِ الْقَرِيبِ أَنَا مِنْكَ.. لَسْتُ بِالْوَاشِيِ الرَّقِيبِ..

(۱) نص الترجمة للمصراع الثانى - جعل المحسوس للعقل اليسير للرجل .

- (۱) گوهر معقول را محسوس کرد پیر بینا بهر کم عقلی مرد
 (۲) چونکه در معده شود پاکت پلید قفل نه بر حلق و پنهان کن کلید
 (۳) هر که در وی لقمه شد نور جلال هر چه خواهد تا خورد اورا حلال

بیان دهوی که هین آن دهوی گواه صدق خویشست

- (۴) گرتو هستی اشنای جان من نیست دعوی گفت معنی لان من
 (۵) گر بگویم نیم شب پیش توام هین مترس از شب که من خویش توام

- (۱) إِنَّ ذَيْنَ الْأَدْعَاءَيْنِ هُمَا
 حَيْثُ أَنْتَ صَوْتٌ مَنْ كَانَ الْقَرِيبُ
 (۲) إِنَّ قُرْبِي وَ حُضُورِي عِنْدَكَ
 وَ كِلَا الْأَثْنَيْنِ مَعْنَى لَطْفًا
 (۳) إِنَّ قُرْبَ الصَّوْتِ دَلٌّ مِنْ نَفْسِ
 (۴) لَذَّةٌ صِدْقِ الْقَرِيبِينَ غَدَتْ
 هِيَ بِالْفُورِ عَلَى صِدْقِ الْقَرِيبِ
 (۵) بَعْدَهُ الْأَحْمَقُ مَنْ لَيْسَ لَهُ
 هُوَ مِنْ جَهْلٍ بِهِ صَوْتُ الْبَعِيدِ
 (۶) وَ أَمَامَ نَفْسِهِ فَالْأَدْعَاءُ
 جَهْلُهُ صَارَ أَسَاسَ كُلِّ مَا
- عِنْدَكَ الْمَعْنَى.. فَهَمَّتَ لَهُمَا..
 لَكَ تَدْرِي.. وَهُوَ لِلْقَوْلِ الْحَبِيبِ..
 إِدْعَاءُ.. هُمَا بَانَا لَكَ..
 عِنْدَ فَهَمٌ لَكَ.. يَا رَبَّ الصَّفَا..
 لِصَدِيقٍ قُرْبَ الصَّفْوَةِ التَّمَسُّ
 أَيْضًا الشَّاهِدُ أَنِّي قَدْ بَدَتْ
 ذَلِكَ فِيمَا بِهِ جَاءَ وَالْحَبِيبُ
 أَبَدًا إِلَهُامٌ وَ الْمُشْتَبَهُ (۱)
 مَا دَرَى مِمَّنْ لَهُ قُرْبًا يَزِيدُ
 قَوْلُهُ كَانَ.. وَ مِنْ غَيْرِ مِرَاءِ..
 أَنْكَرَ.. قَالَ الَّذِي مَا عَلِمَا..

(۱) نسخه نایه - ایضاً الاحق -

چون شناسی بانگ خویشاوند خود
 هر دو معنی بود پیش فهم نیک
 کین دم از نزدیک یاری می جهد
 شد گوا بر صدق آن خویش عزیز
 می نداند بانگ ییکانه ز اهل
 جهل او شد مایه انکار او

(۱) آن دو دعوی پیش تو معنی بود
 (۲) پیشی و خویشی دودعوی بود لیک
 (۳) قرب آوازش گواهی میدهد
 (۴) لذت آواز خویشاوند نیز
 (۵) باز بی الهام احمق کو ز جهل
 (۶) پیش او دعوی بود گفتار او

- (۱) فِي أَمَامِ الْفِطَنِ الْخُبَرِ وَ مَنْ
عَيْنُ ذَا الصَّوْتِ أَمَّا الْمَعْنَى الصَّحِيحُ
- (۲) أَوْ يَلْفِظُ عَرَبِيٌّ مَنْ عَلِمَ
قَالَ خُبَرٌ بِلِسَانِ الْعَرَبِ
- (۳) عَيْنُ مَا قَالَ يَلْفِظُ عَرَبِيٌّ
هَبْ لَهُ كَانَ الْمَقَالُ الْعَرَبِي
- (۴) أَوْ عَلَى الْكَاغِذِ بِالْحَبْرِ كَتَبَ
كَاتِبٌ أَقْرَأَ خَطًّا أَبْجَدِي
- (۵) إِنْ ذَا الْمَكْتُوبَ هَبْهُ قَدْ غَدَا
شَاهِدَ الْمَعْنَى.. وَ لَيْسَ لِذَلِيلٍ..
- قَلْبَهُ الْأَنْوَارُ جَلَّتْ بِالْمَنْنِ
كَانَ فِي الْفِكْرِ.. وَ كَالنَّصِ الصَّرِيحِ..
- بِاللِّسَانِ الْعَرَبِيِّ وَ فِهِمْ
أَنَا.. أَدْرِي مِنْهُ عَلَّمَ الْأَدَبِ..
- كَانَ مَعْنَى وَ لُبَّابِ الطَّلَبِ
إِدْعَاءَ.. فَأَدْرِيَا ذَا الْأَرَبِ..
- كَاتِبٌ.. يَا مَنْ هُمْ أَهْلُ الْأَدَبِ..
أَنَا أَيْضًا كُنْتُ فِيهَا أَوْحَدِي
- إِدْعَاءَ فَهُوَ أَيْضًا قَدْ بَدَا
هُوَ مُحْتَاجٌ وَلَا قَالَ وَقِيلَ..

عین این آواز معنی بود راست

که همی دانم زبان تازیان

گر چه تازی گفتنش دعوی بود

کاتب و خط خوانم و هم ابجدی

هم نوشته شاهد معنی بود

(۱) پیش زیرک کاندرونش نورهاست

(۲) یا بتازی گفت یک تازی زبان

(۳) عین تازی گفتنش معنی بود

(۴) یا نویسد کاتبی بر کاغذی

(۵) این نوشته گرچه خود دعوی بود

- (۱) أَوْ يَقُولُ لَكَ صُوفِي رَأَيْتَ
وَسَطَ النَّوْمِ أَمْرٌ فَوْقَ الْكَتِفِ
(۲) ذَا أَنَا كُنْتُ وَمَا فِي النَّوْمِ لَكَ
أَنَا فِي الرُّؤْيَا أَقُولُ وَالْإِيمَانُ
(۳) إِسْتَمِعْ فِي السَّمْعِ مِثْلَ الْحَلَقَةِ
وَ اجْعَلِ الْعَقْلَ أَمِيرًا لِلْكَلامِ
(۴) وَ إِذَا فِي الْخَاطِرِ الرُّؤْيَا لَكَ
مُعْجَزًا صَارَ جَدِيدًا أَوْ غَتِيقَ
(۵) هَبْكَ ذَا دَعْوَى يَمِينُ غَيْرَ أَنَّ
أَذَعَنَ قَالَ نَعَمْ.. فِي ذَا أَقَرَّ..
- أَنْتَ فِي اللَّيْلَةِ تَمْلِكُ إِذْ غَفِيتَ
حَمَلَ سَجَادَةً.. فِي ذَا عُرِفَ..
قَلَمُهُ مَعَكَ بِلا لَبْسٍ وَ شَكْ
وَ لِشَرْحِ النَّظَرِ أَفْضَى الْبَيَانِ
لَهُ اجْعَلْ .. كَجَلِيلِ الْفِرْقَةِ..
ذَاكَ .. كَيْ فِي ذَا تَلِمَ بِالْمَرَامِ..
وَرَدَتْ هَذَا الْكَلَامَ عِنْدَكَ
سِرًّا.. أَهْدَاكَ إِلَى رَحْبِ الطَّرِيقِ..
رُوحُ ذِي الْوَاقِعَةِ الصَّفْوُ الْحَسَنُ
وَوَلَهُ الْوَاقِعُ بِالْكَلِّ ظَهَرَ..

در میان خواب سجاده بدوش

با تو اندر خواب در شرح نظر

این سخن را پیشوای هوش کن

معجزه نو باشد و راز کهن

جان صاحب واقعه گوید بلی

(۱) یا بگوید صوفی دیدی تو دوش

(۲) من بدم آن و آنچه گفتم خواب در

(۳) گوش کن چون حلقه اندر گوش کن

(۴) چون ترا یاد آید آن خواب این سخن

(۵) گر چه دعوی مینماید این ولی

- (۱) حَيْثُ أَنَّ الْحِكْمَةَ لِلْمُؤْمِنِ
فَلَهَا لَوْ هُوَ مِنْ كُلِّ أَحَدٍ
(۲) وَهُوَ بِالذَّاتِ لَهَا لَوْ وَجَدَا
كَيْفَ فِي ذَا بِاَلْخُصُوصِ الشَّكِّ حِينَ
(۳) أَنْتَ لِلْعَطْشَانِ لَوْ قُلْتَ أَعْجَلِ
(۴) مُسْرِعًا خُذْ هَلْ لَكَ قَالَ ادْعَاءُ
مِنْ أَمَامِي وَكُنِ الْمَهْجُورَ أَنْتَ
(۵) أَوْ لِي بِالشَّاهِدِ وَ الْحُجَّةِ
هُوَ مَاءٌ عَذْبًا الْمَاءُ الْمَعِينُ
(۶) أَوْ بِطِفْلِ اللَّبَنِ الْأُمُّ إِذَا
لَا تَخْفِ إِصْحَ اَنَا الْأُمُّ لَكَ
- ضَالَّةٌ كَانَتْ بِكُلِّ زَمَنٍ
سَمِعَ أَتَقَنَ فِيهَا وَ اعْتَمَدَ
عِنْدَهُ مَفْرَدَةً وَ اعْتَقَدَا
يَجِدُ اَنَا.. لَهُ الرِّيبُ يَبِينُ..
إِنَّ هَذَا الْكَأْسَ مَاءٌ مُتَمَلِّي
ذَا فَرَحٌ يَا مُدْعِي.. قَيْدَ الْعَنَاءِ..
لَا يَصْحُ عِنْدِي مَا قَدْ ذَكَرْتَ
جِيءَ وَ قُلْ قَدْ كَانَ بِالْجَنَسِيَّةِ
مِنْهُ كَانَ.. وَ بِهَذَا زِدْ يَقِينُ..
لَهُ صَاحَتْ أَنْ هَلُمَّ وَ الْأَذَى
يَا بُنَيَّ ادْنُو وَ مُصِّ ثَدِيكَ

آن زهر که بشنود موقن بود
کی بود شک چون کند خود را غلط
در قدح آب است بستان زود آب
از برم ای مدعی مهجور شو
جنس آب است و از آن ماء معین
که بیامن مادرم هان ای ولد

(۱) پس چو حکمت ضاله مؤمن بود
(۲) چونکه خود را پیش او یابد فقط
(۳) تشنه را چون بگوئی تو شتاب
(۴) هیچ گوید تشنه کین دعویست رو
(۵) یا گواه و حجتی بنما که این
(۶) یا بطفل شیر مادر بانگ زد

- (۱) هَلْ يَقُولُ الْإِطْفَلُ يَا أُمِّ لِيَا
كَيْ عَلَى الدَّرِّ لَكَ اتَّقَى الْقَرَارَ
- (۲) مَا تَرَى مِنْ أُمِّهِ فِي قَلْبِهَا
فَلَهَا الْمُعْجِزَةُ وَجْهَ الرَّسُولِ
- (۳) فَمِنْ الْخَارِجِ لَوْ كَانَ النَّبِيُّ
رُوحٌ تِلْكَ الْأُمَّةِ فِي الْبَاطِنِ
- (۴) حَيْثُ سَمِعَ الرُّوحُ فِي الدُّنْيَا أَبَدَ
(۵) أَبَدًا مَا سَمِعَ ذَاكَ الْغَرِيبَ
- إِنِّي بِالْحُجَّةِ .. وَأَجَلِ مَا بِيَا ..
أَنَا لَا أَخْشَاكَ .. أَوْ أَبْغِي الْفِرَارَ ..
وَجَدَ ذَوْقَ أَتَى مِنْ رَيْبِهَا
كَانَ وَ الصَّوْتُ وَمِيزَانُ الْقَبُولِ
صَوْتٌ بِالْقَوْلِ وَاللَّحْنِ الْجَبِي
تَسْجُدُ تَعْنُو لِسِرِّ كَامِنِ
جَنَسَ صَوْتٍ لَهُ مِنْ كُلِّ أَحَدٍ
مِنْ لَطِيفِ الذَّوْقِ لِلصَّوْتِ الْغَرِيبِ
قَوْلُهُ إِنِّي قَرِيبٌ فَوْعَى (۱)

(۱) سورة البقرة - واذا سالك عبادى عنى فانى قريب لجنب دعوة الداعى -

- (۱) طفل گوید مادرا حجت بیار
(۲) در دل هر امتی کز حق مزه است
(۳) چون پیمبر از بر من بانگی زند
(۴) زانکه جنس بانگ اواندر جهان
(۵) آن غریب از ذوق آواز غریب
- تا که بر شیرت بکیرم من قرار
روی و آواز پیمبر معجزه است
جان امت در درون سجده کند (۱)
از کسی نشنیده باشد گوش جان
از زبان حق شنود آنی قریب

(۱) مانند سجده کردن یحیی (ع) اذ درون شکم مادر که در داستان ذیل می آید .

فی بیان سجود یحیی و المسیح علیهما السلام فی بطن
 أمهما کل منهما للآخر

- (۱) اُمُّ یَحْیٰی بِهِ لَمَّا حَمَلَتْ بِالْجُلُوسِ مَرْیَمًا قَدْ قَابَلَتْ
 (۲) مَرْیَمَ مِنْ قَبْلِ وَضْعِ حَمْلِهَا اُمُّ یَحْیٰی فِی الْخَفَا قَالَتْ لَهَا
 (۳) اَنَا فِی بَطْنِكَ سُلْطَانًا یَقِینُ مِنْ اُولِی الْعِزِّ رَسُوْلًا وَاَمِیْنُ
 (۴) عَالِمًا اَبْصَرْتُ اِذْ قَابَلْتُكَ سَجَدَ حَمَلِی مِنْ جَانِبِكَ
 (۵) فِی الزَّمَانِ سَجَدَ هَذَا الْجَنِّیْنِ لِلْجَنِّیْنِ ذَاكَ حَتّٰی لِیْ یَقِیْنُ
 مِنْ سُجُوْدٍ لَهُ فِی جِسْمِی وَقَعَ اِضْطِرَابٌ وَ حَنِیْنٌ وَ جَزَعٌ

سجده کردن یحیی و مسیح (ع) در شکم مادر یکدیگر را

- (۱) مادر یحیی چو حامل بود ازو بود با مریم نشسته رو به رو
 (۲) مادر یحیی بهریم در نهفت پیشتر از وضع حمل اوبگفت
 (۳) که یقین دیدم درون تو شهی است که اولوالعزم و رسول آگهی است
 (۴) چون برابر اوftادم با تو من کرد سجده حمل من اندر زمن
 (۵) این جنین مران جنین را سجده کرد کز سجودش در تنم افتاد درد

- (۱) مَرِيَمُ قَالَتْ أَنَا أَيْضًا رَأَيْتُ
سُجْدَةَ لِلطِّفْلِ ذَا فِي بَطْنِيَا
مِثْلِكَ فِي بَاطِنِي حَقًّا دَرَيْتُ
سَمَا بِكَ مِنْ طِفْلِكَ عَيْنًا يَمَانِيَا..

فی بیان مجیشی الاشکال و السؤال علی هذه القصة

- (۲) قَالَتْ الْبَلَاءُ عَلَى ذِي الْقِصَّةِ
تَوَجَّدَ فِيهَا وَ كَذَبَ وَ خَطَا
إِسْحَابَ الْخَطِّ فَمَا مِنْ حِصَّةٍ
مَاهُمْ قَالُوهُ قَالُوا غَلَطَا
(۳) حَيْثُ أَنَّ مَرِيَمًا صَحَّ بِأَنَّ
بَعْدَتْ عَمَّنْ لَهَا كَمْ قَرَّبُوا
قَبْلَ أَنْ تَفْرَغَ مِمَّا حَمَلَتْ
أَوْ بَعِيدِينَ وَ مِنْهَا اجْتَنَبُوا (۱)
(۴) أَبَدًا تِلْكَ الَّتِي نَطَقًا حَلَّتْ
لَمْ تَعْبِي مِنْ خَارِجِ بَلَدِهَا
لَا وَلَا انْضَمَّتْ إِلَى عِدَّتِهَا

(۱) نسخه ثانیة - من قربوا -

- (۱) گفت مریم من درون خویش هم سجده دیدم از این طفل شکم

اشکال آوردن بر این قصه

- (۲) ابلهان گویند کین افسانه را
(۳) زانکه مریم وقت وضع حمل خویش
(۴) از برون شهر آن شیرین فسون
خط بکش زیرا دروغست و خطا
بود از بیگانه دور وهم ز خویش
تا نشد فارغ نیامد در درون

- (۱) مَرِيَمَ لَمْ تَقْتَرِنِ فِي حَمْلِهَا
بَعْدَتْ مِنْ خَارِجِ بَلَدِهَا
(۲) حَضَنَتْهُ إِذْ لَهُ قَدْ وَلَدَتْ
(۳) أُمُّ يَحْيَىٰ أَيْنَ إِذْ ذَاكَ رَأَتْ
وَالْكَلَامَ وَالْحَدِيثَ تَذَكَّرُ
أَبْدَأَ مِنْ أَحَدٍ عَنْ أَهْلِهَا
لَمْ تَعُدْ لَمْ تَأْتِ مِنْ عِدَّتِهَا
وَإِلَى أَقْوَامِهَا فِيهِ غَدَتْ
مَرِيماً حَنَىٰ لَهَا هَذِي النُّكْتِ
..أَوْ لَهَا بِالْعَيْنِ أَنَا تَنْظُرُ..

- (۱) مریم اندر حمل جفت کس نشد
(۲) چون بزادش انگهانش برکنار
(۳) مادر یحیی کجا دیدش که تا
از برون شهر او واپس نشد
بر گرفت و برد تا پیش تبار
گوید او را این سخن در ماجری



جواب الاشكال

- (۱) ذَلِكَ يَعْلَمُهُ مَنْ قَدْ غَدَا
هُوَ أَهْلَ الْخَاطِرِ الرُّوحَ هَدَى
غَائِبُ الْأَفَاقِ مِنْهُ حَضَرَا
وَلَهُ بَانَ الَّذِي كَمْ سَتَرَا..
(۲) فِي أُمَامٍ مَرِيَمَ عِنْدَ النَّظَرِ
أُمُّ يَحْيَى هَبَ لَهَا كَانَ الْبَصَرِ
لَمْ يَرَ الْحَاضِرَةَ مِنْهَا لِأَنَّ
تَنْظُرَ فِي عَيْنِهَا السِّرَّ عَلَنَ
(۳) تَنْظُرُ الْعَيْنُ الَّتِي قَدْ خَتِمَتْ
لِلْحَبِيبِ بِالْخَفَايَا عَلِمَتْ
لَوْ غَدَا صَاحِبَهَا مِنْهُ الْأَدِيمِ
شَبَّكَ بَانَ بِهِ النُّورَ الْعَظِيمِ

جواب اشكال

- (۱) این بداند آنکه اهل خاطر است
غائب آفاق او را حاضر است (۱)
(۲) پیش مریم حاضر آید در نظر
مادر یحیی که دور است از بصر
(۳) دیده بسته به بیند دوست را
چون مشبك کرده باشد پوست را

(۱) جواب را بدو وجه بیان فرمودند (۱) اینکه نزد صاحب کشف هر علت حاضر است و بنا بر این جائز است که ما در یحیی وقت حامل شدن یحیی پیش مریم نصب العین شده باشد و بالعکس و سجده را دیده باشد - (۲) فرضاً اگر ملاقات میان مادر یحیی و مادر عیسی در وقت حامل بودن هر دو واقع نشده نه ظاهراً و نه باطناً و این قصه هم غلط باشد ایراد آن برای تمثیل و آشکار نمودن معانی مانعی ندارد زیرا که مقصود اینجا گرفتن معانی است نه صورت قصه است ولی در حقیقت تنها جواب دوم درست می آید زیرا که درستی جواب اولی مبتنی است بر اینکه حامل بودن مادر یحیی به یحیی و مریم بعیسی در يك وقت باشد و این مقدور نیست زیرا که زکریا چونکه با دیده شهود دید که مریم بدون موجب عادی خداوند باو کودکى بخشیده او هم در آن حالت درخواست نمود که طفلی داشته باشد و خداوند باو هم مرحمت فرمود و یحیی مولود شد هنگام طفولیت مریم و با این وصف وقتی که مریم بعیسی حامله شد یحیی سن داشته و سجده کردن او در شکم مادرش درست نمی آید -

- (۱) هَبْ هِيَ مِنْ خَارِجٍ أَوْ دَاخِلٍ
 يَا ضَعِيفَ أَنْتَ مِنْ ذِي الْقِصَّةِ
 (۲) لَا كَمِثْلٍ مَنْ هُوَ هَذِي الْقِصَصُ
 وَ كَمِثْلِ الشَّيْنِ فَوْقَ نَقْشِهَا
 (۳) حِينَئِذَا قَالَ كَلِمَتَهُ مِنْ لِسَانٍ
 كَيْفَ بِالْقَوْلِ يَلِمُ وَ الْكَلَامُ
 (۴) فَرَضًا الْبَعْضُ لِبَعْضٍ عِلْمًا
 كَيْفَ هَذَا لَا يَنْطِقُ وَ بَيَانُ
 (۵) إِذْ رَسُولًا بَيْنَ ثَوْرٍ وَ أَسَدٍ
 وَ عَلَى الْإِثْنَيْنِ ذَيْنِ الْمَكْرِ قَدْ
- لَمْ تَرَ أَصْحَ.. لَا تَكْ بِالْغَافِلِ..
 أَطْلُبِ الْمَعْنَى اتَّعِظْ بِالْحِصَّةِ
 سَمِعَ مَا عَلِمَ مِنْهَا الْحِصَصُ
 لَزِقَ.. مَا غَفَلَ عَنْ خَدِشِهَا..
 لَمْ يَجِدْ مِنْ دِمْنَةٍ لَا فِي بَيَانٍ (۱)
 ..يَعْرِفُ مِنْهَا الْمُرَادَ وَالْمَرَامَ..
 لَحْنَهُ وَ النُّطْقَ مِنْهُ فَهِمَا
 فَهِمَ إِلَّا نَسَانُ لَمْ يَدْرِ اللِّسَانَ
 قَدْ غَدَتْ دِمْنَةٌ مِنْ فِكْرِ مُعَدِّ
 قَرَأَتْ تَضْمُرُ بَغْضًا وَ حَسَدَ

(۱) لاحظ الشرح الفارسی المذكور -

- (۱) ورنیدش نز برون و نزدرون
 (۲) نی چنان کافسانه‌ها بشنیده بود
 (۳) تا همی گفت آن کلبله بی زبان
 (۴) ورن بدانستند لحن هم دگر
 (۵) در میان شیر و گاو آن دمنه چون
- از حکایت گیر معنی ای زبون
 همچو شین بر نقش آن چسبیده بود
 چون سخن نو شد ز دمنه بی بیان (۱)
 فهم آن چون کرد بی نطق این بشر (۲)
 شد رسول و خواند برهر دو فسون

(۱) در کتاب کلبله و دمنه قصه بزبان آن دو شغال مذکور است و فاعل گفت صورت پرست معترض میشود و خلاصه اینکه تا معترض همچنین بگوید که آن کلبله بی زبان بچه نحو سخن نوش کرد از دمنه -
 (۲) شارحی گفته است : یعنی بعد تسلیم اینکه کلبله و دمنه لحن هر يك فهمیدند لیکن صاحب کتاب کلبله و دمنه که بشر بود چگونه فهمید که بشر بی نطق نمی فهمد و بنا بر این ترجمه بیت میباید تغییر یابد و بنظر نگارنده ترجمه مذکور صحیح تر است -

- (۱) فَلَيْمَ الثَّوْرُ النَّبِيلُ لِلْأَسَدِ بِالْوَزِيرِ.. صَارَ فِي ذَا مَا قَصَدَ..
 وَ لَيْمَ الْفِيلُ لِعَكْسِ الْقَمَرِ اَبْرَزَ.. رُعباً كثيراً وَ حَذَرَ..
 (۲) ذِي كَلِيلِهِ مَا لَهَا مَعَ دِمْنَةٍ اِفْتِرَاءً كُلُّهُ بِالْمَرْءِ (۱)
 وَ سَوَى ذَا فَمَتَى اللَّقْلَقُ حِينَ كَانَ لِلزَّاعِ خَصِيماً وَ مُهَيِّنَ
 (۳) يَا أَخِي الْمَكِيَالَ قُلْ لِلْقِصَّةِ وَ بِهِ الْمَعْنَى مِثَالُ الْحَبَّةِ

فی بیان ماجری للشمع و الفراشة و البلب و غیره

- (۴) خَبَرَ الْبَلْبِلَ وَ الْوَرْدِ اسْمَعِ هَبْ هُنَا قَوْلَ لَكَ لَمْ يَطْمَعِ

(۱) فان زاع الافكار فعله على ما نقل في كتاب كليله و دمنه مع لقلق الصلاح و التقوى اعلماً لسالك طريق الاخرة بأن يعتز من أهل الدنيا وان ينتفع بصورة هذه الحكاية و يسمى في اصلاح نفسه صحت الحكاية أم لا -

- (۱) چون وزیر شیر شد گاو نبیل چون زعکس ماه ترسان گشت بیل
 (۲) این کلیلہ و دمنہ جمله افتراست ورنه کی باز اغلگلک را مراست
 (۳) ای برادر قصه چون پیمانه است معنی اندر وی مثال دانه است

در بیان ماجرای شمع و پروانه و بلبل و غیره

- (۴) ماجرای بلبل و کل گوش دار گر چه گفتمی نیست آنجا آشکار

- (۱) اَيْضًا اسْمَعْ مَا جَرَى لِلسَّمْعَةِ
وَ اخْتَرِ الْمَعْنَى هُوَ كُلُّ الْمَرَامِ
(۲) هَبْ كَلَامًا أَمْ يَكُ الْكَانُ وَجَدَ
إِصْحَحْ لِلْعَالِي طَرِ لِلْأَسْفَلِ
(۳) قَالَ فِي الشُّطْرَنْجِ بَيْتُ الرُّخِ كَانَ
قَالَ هَذَا الْبَيْتُ مِنْ آيِنِ أَتَى
(۴) لَهُ هَذَا الْبَيْتُ بِالْأَرِثِ وَصَلَ
سَعِدَ ذَاكَ الْمَلَّذِي الْمَعْنَى طَلَبَ
(۵) قَالَ ذَا النُّحْوِيِّ زَيْدٌ ضَرْبًا
لَمْ قَدْ أَدَبَهُ وَهُوَ أَبَدَ
وَ الْفَرَاشِ وَ أَنْتَبِهَ لِلْحِصَّةِ
يَا عَزِيزُ الْبَدْءُ كَانَ وَ الْخِتَامُ
لِلْمَكْلَامِ الْبَسْرُ وَ النَّفْعُ قُصِدَ
لَا تَطِرْ كَالْبَوْمِ.. ذَا النَّصْحِ أَعْقِلِ..
ذَلِكَ الْبَيْتُ.. وَ فِيهِ اللَّعْبُ بَانَ..
فِي الْيَدِ.. مِمَّ بَنَاهُ وَ مَتَى..
أَمْ لَهُ ابْتِغَاءٌ فِيمَ قَدْ حَصَلَ (۱)
وَ لَهُ عَمَى .. عَنِ اللَّفْظِ ذَهَبَ..
زَمْنَا عَمَرُوا فَقَالَ عَجَبًا
أَمْ يَكُ الْمَذْنِبُ لَمْ يُؤْذِ أَحَدَ

(۱) ای السعید اللذی یترک عالم الدنیا و یری بیوتها کبیوت الشطرنج لاقرار بها
و حکومتهم کحکومة سلطان الرخ فیها -

- (۱) ماجرای شمع با پروانه نیز
(۲) گر چه گفتمی نیست سرگفت هست
(۳) گفت در شطرنج کابن خانه رخ است
(۴) خانه را بخیرید یا میراث یافت
(۵) گفت نحوی زید عمر را قد ضرب
بشنو و معنی گزین کن ای عزیز
هین بیالا بر مهر چون جغد پست
گفت خانه از کجا آمد بدست
فرخ آن کس که سوی معنی شتافت
گفت جوشش کرد بی جرمی ادب

- (۱) أَيِّ ذَنْبٍ أَذْنَبَ عَمْرُو لِكَيِّ
 زَيْدُ النَّبِيِّ وَمَنْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ
 قَدْ خَلَى يَضْرِبُهُ عَفْوَاً مُدَامَ
 مَا لَهُ ذَنْبٌ كَعَبْدٍ وَ غُلَامٍ
 (۲) قَالَ فَالْمِكْيَالُ لِلْمَعْنَى غَدَا
 ذَا فَفِي التَّرْكِيبِ وَالنَّحْوِ بَدَأُ (۱)
 فَخُذِ الْبُرَّ لَهُ الْمِكْيَالُ دَعْ
 فَهُوَ مُرْدُودٌ.. بِهِ النَّفْعُ ارْتَفَعَ..
 (۳) فَلِأَعْرَابٍ أَتَى زَيْدٌ وَ عَمْرُو
 لَوْ لَكَ كِذْبٌ بِذَا الْمَعْنَى يَقَرُّ (۲)
 أَنْتَ بِالْأَعْرَابِ وَاللَّفْظِ اقْنَعِ
 وَ عَنِ الْمَعْنَى وَ مَغْزَاهُ ارْجِعِ
 (۴) قَالَ لَا أَعْلَمُ ذَا زَيْدٍ لِمَهُ
 ضَرَبَ عَمْرُواً بِأَلَا أَدْنَى سِمَةٍ
 لَهُ مِنْ ذَنْبٍ وَ جُرْمٍ وَ خَطَا
 ..زَادَ قُبْحاً مَا أَتَى أَوْ غَلَطَا..

(۱) ای لیظهر الفاعل و المفعول و فی الحقیقة لا ضارب و لا مضروب و أنت یا ابله خذ البُر وورد المکیال فانک اذا بعت البُر تأخذ المکیال و هنا خذ المعنی و اترك التركيب - (۲) قال فی النهج لفظ (ساز) و او کان عند الفرس معناه العدة و التهياء لكن هنا فی الشطر الاول معناه التركيب و فی الشطر الثاني القناعة -

- (۱) عمرو را جرمش چه بدکان زیدخام
 بی گناه او را بزد همچو غلام
 (۲) گفت این پیمانه معنی بود
 گندمش بستان که پیمانست رد
 (۳) زیدو عمر از بهر اعرابست و ساز
 گر دروغست آن تو با اعراب ساز
 (۴) گفت نی من آن ندانم عمرو را
 زید چون زد بی گناه و بی خطا

- (۱) قَالَ عَمْرُو سَرَقَ وَاوَا تَزِيدُ هِيَ فِي دَاوُدَ كَانَتْ مِنْ بَعِيدٍ
فَهُوَ لَا بُدَّ لِيَكْذِبَ سَنَجَا وَ لَهُ بَابَ الْمَقَالِ فَتَحَا
(۲) وَقَفَ زَيْدٌ عَلَى ذَاكَ ضَرْبُ سَارِقِ الْوَاوِ لَهُ أَبْدَى الْغَضَبِ
إِذْ هُوَ فِيهَا جَزَى الْحَدَّ وَجَبَ لَهُ حَدٌّ وَ لَهُ لَاقِ الْأَدَبِ

فی بیان مجیشی الکلام الباطل فی قلوب الباطلین

- (۳) قَالَ هَذَا لِي صَاحِبٌ وَأَنَا فِي أَمَامِ الْعَوَجِ بَانَ الْأَعْوَجُ
(۴) لَوْ إِلَى الْأَحْوَلِ قُلْتَ الْقَمَرُ لَكَ قَالَ اثْنَانِ فِي وَحْدَتِهِ
لَهُ بِالرُّوحِ قِيلَتْ وَ الْهَنَا (۱)
مُسْتَقِيمًا وَ إِلَيْهِ يَنْهَجُ
وَاحِدًا كَانَ.. كَمَا لِي يَظْهَرُ..
لِي شَكٌّ .. أَنَا أَوْ كَثْرَتِهِ..

(۱) الفت مولانا قاتلا للسلاك و هذا لبس بعجب لان الاعوج يرى قدام العوج مستقيماً و الباطل لطيفاً و لهذا يقول (گر بگوئی احولی را مه یکی است) -

- (۱) گفت از ناچار لاغی برگشود عمرويك واوی فزون دزدیده بود
(۲) زید واقف گشت دزدش را بزد چونکه از حد برد حدش می سزد

بذیر آمدن سخن باطل در دل باطلان

- (۳) گفت اینک راست پذیرم بجان کثر نماید راست در بیش کژان
(۴) گر بگوئی احولی را مه یکی است گویدت این دوست در وحدت شکی است

- (۱) لَوْ عَلَيْهِ وَاحِدٌ قَدْ ضَحِكَ
قَالَ صَحَّ ذَا جَزَاءٍ الْغِرِّ مَنْ
- (۲) فَإِذَا مَا الْكَاذِبُ لِلْكَاذِبِينَ
لِلْخَبِيثِينَ الْخَبِيثَاتُ غَدَّتْ
- (۳) وَاسْعُوا الْقُلُوبَ لَهُمْ وَسِعَ الْيَدِ
كَمْ بِأَرْضٍ وَغَرَةٍ كَانَ الْعِثَارُ
- لَهُ قَالَ ائْتَانِ قَدْ بَانَ لَكَ
مَالَهُ مِنْ عِلْمٍ أَوْ عَقْلِ بَقْنِ
- جَمَعَ وَ الْفَاسِقُ الْفَاسِقِينَ^(۱)
شُعْلَةٌ تَضْرِبُ جِنْسًا وَحَدَّتْ
- وَ إِلَى الْعُمَيَّانِ أَهْلِ النِّكَدِ
لَهُمْ جَرُّوْا وَ بِالَاءَ وَ دَمَارُ

فی بیان طلب تلك الشجرة التي كل من أكل ثمرها لا يموت

- (۴) عَالِمٌ قَالَ لِأَجْلِ الْقِصَّةِ وَ بَيَانِ مَالِهَا مِنْ حِصَّةِ

(۱) و هذا جاء مجرى المثل و لو كان نزوله خاصاً في برائة ام المؤمنين عائشة
لكن حكمة عام إشارة الى خباثات الدنيا و شهواتها انها للخبيثين من ارباب النفوس
المتردة -

- (۱) ور برو خندد یکی گوید دواست راست دارد این سزای بد خواست
- (۲) بر دروغان جمع می آید دروغ الخبيثات للخبيثون زد فروغ
- (۳) دل فرا خان را بود دست فراخ چشم کوران را غنار و سنگلاخ

جستن آن درخت که هر که میوه آن درخت خورد نمیرد

- (۴) گفت دانائی برای داستان که درختی هست در هندوستان

- (۱) فِي بِلَادِ الْهِنْدِ تَنْمُو شَجَرَةٌ
أَكَلَ مُغْتَنِمًا لَمْ يَهْرَمِ
(۲) مَلِكٌ مِنْ صَادِقٍ ذَا سَمْعَا
هُوَ أَنْ يَنْظُرَ تِلْكَ الشَّجَرَةَ
(۳) فَمِنْ الدِّيَّوَانِ دِيَّوَانِ الْأَدَبِ
(۴) أَرْسَلَ لِلْهِنْدِ أَعْوَامًا طَوَالَ
فِي بِلَادِ الْهِنْدِ دَارَ تَقْبَا
(۵) وَلِذَا الْمَطْلُوبُ جَدَّ وَاجْتَهَدَ
فَحَصَّ حَتَّى الْجِبَالِ وَالْجُزُرِ
(۶) كُلٌّ مَنْ لَاقَى وَتِلْكَ الشَّجَرَةَ
لَهُ قَالَ مَنْ لَهَا حِينًا سَأَلَ
- كُلُّ مَنْ مِنْهَا بَانَ ثَمَرُهُ
أَبْدًا مَا مَاتَ.. عِنْدَ الْأَزَمِ..
عَاشِقًا صَارَ وَ دُودًا وَلِعَا..
.. أَوْ بَانَ يَا كُلِّ مِنْهَا الثَّمَرَةُ..
عَالِمًا سَامِي الْمَقَامِ وَ الرُّتَبِ
ذَا الرُّسُولُ جَدَّ عَنْهَا بِالسُّوَالِ
وَ بِهَذَا الشُّغْلِ جَدَّ طَلِبَا
بَلَدًا فِي الْهِنْدِ مِنْ بَعْدِ بَلَدِ
وَالسُّهُولِ.. مَا يُقَالُ فِي الزُّبُرِ..
سَأَلَ مِنْهُ غَدَا كَالْمَسْخَرَةِ
غَيْرُ مَجْنُونٍ بِقَيْدِ مُعْتَقَلِ

نی شود او بیر و نی هرگز بمرد

بر درخت و میوه اش شد عاشقی

سوی هندوستان کرده از طلب

گرد هندوستان برای جست جو

نی جزیره ماندنی کوه و نه دشت

کین نجوید جز مگر مجنون بند

(۱) هر کسی که میوه او خورد و برد

(۲) پادشاهی این شنید از صادقی

(۳) قاصد دانا ز دیوان ادب

(۴) سالها می گشت آن قاصد از او

(۵) شهرشهر از بهر این مطلوب گشت

(۶) هر که را پرسید کردش ریش خند

- (۱) کَمْ لَهُ قَدْ صَفَعُوا عِنْدَ الْمِزَاحِ
 (۲) فَحَصَّ ذَا الْعَاقِلِ مَنْ صَدْرًا صَفَى
 فَمَتَى الْخَالِي كَانَ أَوْ غَدَا
 (۳) ذِي الْمُرَاعَاتِ لَهُ صَفَعٌ جَدِيدُ
 وَهُوَ مِنْ صَفَعٍ لَدَى الْعَيْنِ ظَهَرَ
 (۴) مَدْحُوهُ هُزُوءًا يَا سَيِّدُ
 فِي الْمَجْلِ ذَاكَ كَانَتْ شَجَرَهُ
 (۵) وَيَتْلُكَ الْغَابَةِ قَدْ ظَهَرَتْ
 عَرْضُهَا زَادَ بِهَا كُنَّ الْفُصُونُ
 (۶) قَاصِدُ السُّلْطَانِ لِلْفَحِصِ عَقْدُ
 سَمِعَ مِنْ كُلِّ شَخْصٍ خَبْرًا
- کَمْ هُمْ نَادَوْهُ يَا رَبَّ الْفَلَاحِ
 مِثْلَكَ وَهُوَ الَّذِي الدَّاءَ شَفَى
 هَزَلًا .. أَنَّى بِلَا أَصْلِ بَدَأ..
 غَيْرُ ذَاكَ الصَّفَعِ بِالزَّجْرِ يَزِيدُ
 أَصْعَبَ كَثْرًا وَ بِالْفَتِكِ أَمْرُ
 وَ الْعَظِيمِ الشَّانِ وَ الْمُعْتَمِدُ
 ضَخْمَةٌ جَدًّا.. سَمَتْ بِالشَّمْرَةِ..
 دَوْحَةٌ خَضِرَاءُ طُولًا بَهَرَتْ
 ضَخْمَةٌ كَلًّا.. لَهَا الدَّوْحُ يَهُونُ..
 لَهُ زُنَارًا وَ جَدَّ وَ اجْتَهَدُ
 غَيْرُ مَا لِلأَوَّلِ قَدْ ظَهَرَ

بس کسان گفتند ای صاحب فلاح
 کی تهی باشد کجا باشد گزاف
 وین ز صفع آشکاره سخت تر
 در فلان جا بد درختی بس سترگ
 بس بلند و پهن هر شاخیش گبز
 می شنید از هر کسی نوع دگر

(۱) بس کسان صفعش زدند اندر مزاح
 (۲) جست جوی چون توزیرك سینه صاف
 (۳) وین مراعاتش یکی صفعی دگر
 (۴) می ستودنش بتسخر کای بزرگ
 (۵) در فلان بیشه درختی هست سبز
 (۶) قاصد شه بسته در جستن کمر

- (۱) فِسْنِيَا كَثْرَةً سَاحَ هُنَاكَ
وَلَهُ السُّلْطَانُ أَمْوَالًا كَثِيرًا
- (۲) إِذْ يَتْلُكُ الْغُرْبَةَ كَمْ مِنْ تَعَبٍ
- (۳) آخِرَ الْأَمْرِ وَ لَمْ يَظْهَرْ أَثَرُ
لَهُ مِنْ ذَا الْفَرَضِ مَا ظَهَرَ
- (۴) فَلَهُ حَبْلُ الرَّجَاءِ انْقَطَعَا
بِهِ مِنْ مَطْلُوبِهِ مَا وَجَدَا
- (۵) فَلِاسْمِ الْمَلِكِ عَزَمَ الرُّجُوعُ
وَالطَّرِيقَ قَطَعَ.. قَيْدَ النَّدَمِ..
- ..فَاحْصًا عَنْهَا بِجُهْدٍ وَ ارْتِبَاكَ..
أَرْسَلَ.. زَادَ مَقَامًا وَاعْتِبَارًا..
نَظَرَ الْعَاجِزَ عَادَ بِالطَّلَبِ
لَهُ مِنْ مَقْصُودِهِ غَيْرُ الْخَبَرِ
..أَبْدَأَ بِالدُّوْحَةِ مَا اخْتَبَرَا..
آخِرَ الْأَمْرِ الَّذِي قَدْ وَ لِعَا
..إِذْ لَهُ الْمَطْلُوبُ كُلًّا فَقَدَا..
فَعَلَ كَمْ اسْتَبَلَ مِنْهُ الدُّمُوعُ
..كَالْوَطِيسِ قَلْبُهُ شَبَّ ضَرَمًا..

- (۱) بس سیاحت کرد آنجا سالها
- (۲) چون بسی دید اندر آن غربت تعب
- (۳) هیچ از مقصود اثر پیدا نشد
- (۴) رشته امید او بگسسته شد
- (۵) کرد عزم بازگشتن سوی شاه
- می فرستادش شهنشه مالها
- عاجز آمد آخر الامر از طلب
- زین غرض غیر خبر پیدا نشد
- جسته او عاقبت ناجسته شد
- اشک می بارید و می برید راه

فی بیان شرح الشیخ سر تلك الشجرة للطالب المقلد

- (۱) كَانَ شَيْخَ عَالِمٍ قُطْبَ كَرِيمٍ حَلَّ دَارًا أَيْسَ فِيهَا النَّدِيمُ
- (۲) قَالَ مَائُوسٌ أَنَا قُدَّامُهُ أَذْهَبَ فَرَضًا أَرَى إِكْرَامَهُ
- (۳) مِنْ رَبِّاطٍ لَهُ أَغْدُو فِي الطَّرِيقِ لِيَصِيرَ لِي دُعَاةُ بِالرُّفِيقِ
- إِذْ أَنَا الْأَيْسَ مِمَّا أُطْلَبُ بِدُعَاةٍ لَا سِوَاهُ ارْغَبُ
- (۴) رَاحَ عِنْدَ الشَّيْخِ وَالْعَيْنُ امْتَلَتْ بِالْدمُوعِ مِثْلَ غَيْثٍ هَمَلَتْ
- (۵) قَالَ يَا شَيْخَ فَوَقْتُ الرَّحْمِ حَانَ وَلِي الرِّقَّةُ حَقَّتْ وَالْحَنَانُ
- أَنَا مَائُوسٌ وَوَقْتُ اللُّطْفِ كَانَ هَذِهِ السَّاعَةَ .. لِي فِيكَ الْأَمَانُ ..

شرح گردن شیخ سر آن درخت با آن طالب مقلد

- (۱) بود شیخی عالمی قطبی کریم اندر آن منزل که آیس شد ندیم
- (۲) گفت من نومید پیش او روم ز آستان او براه اندر شوم
- (۳) تا دعای او بود همراه من چونکه نومید من از دلخواه من
- (۴) رفت پیش شیخ با چشم پر آب اشک می بارید مانند سحاب
- (۵) گفت شیخا وقت رحم و رافت است ناامیدم وقت لطف این ساعت است

- (۱) قَالَ قُلْ مِمَّ أَيْسَتْ وَ لَكَا
 (۲) قَالَ فَالْسلْطَانُ لِي اخْتَارَ لِأَنَّ
 (۳) دَوْحَةً تَنْدُرُ وَصَفًا بِالْجِهَاتِ
 (۴) بَلْ هُوَ الْأَصْلُ لَهُ كَمْ مِنْ سِنِينَ
 غَيْرُ طَعْنٍ ذِي السَّكَارَى وَ الْهَزْلُ
 (۵) ضَحِكَ الشَّيْخُ وَقَالَ يَا سَلِيمُ
 (۶) طَوَّلَهَا وَ الْعَرُضُ زَادَ بِالْعِظَمِ
 هِيَ مَاءُ الْحَيَوَانِ فِي الْبَسِيطِ
- مَا هُوَ الْمَطْلُوبُ مَعَ مَنْ وَجْهًا
 دَوْحَةً أَطْلُبُ عَزَّتْ بِالْثَمَنِ
 .. كَانَ مِنْهَا الشَّمْرُ مَاءُ الْحَيَاتِ ..
 قَدْ فَحَصْتُ آيَةً لِي لَا تَبِينُ
 .. أَتُتْ أَذْرِي حِمْلَهُ كَيْفَ الْعَمَلِ ..
 دَوْحَةُ الْعِلْمِ غَدَتُ ذِي فِي الْعِلْمِ
 عَرِفْتُ طَالَتْ عَلَى الْبَحْرِ الْخِضَمِ
 جَارِيًا كَانَ مِنَ الْبَحْرِ الْمُحِيطِ

- (۱) گفت واگو کز چه نومید هست
 (۲) گفت شاهنشاه کردم اختیار
 (۳) که درختی هست نادر در جهات
 (۴) سالها جستم ندیدم يك نشان
 (۵) شیخ خندید و بگفتش ای سلیم
 (۶) بس بلند و بس شگرف و بس بسیط
- چیست مطلوب تو رو با کیست
 از برای جستن يك شاخسار
 میوه او مایه آب حیات
 جز که طغز و تسخر این سرخوشان
 این درخت علم باشد در علیم
 آب حیوانی ز دریای محیط

- (۱) أَنْتَ يَا مَنْ مَالَهُ خُبْرٌ مَضِيَّتٌ
وَلِذَا مِنْ غَيْرِ حِمْلٍ وَثَمَرٌ
(۲) حِينًا الدُّوْحَةَ يُسْمَى زَمَنًا
رُبَّمَا سَمِيَ سَحَابًا وَ دِيمٌ
(۳) ذَاكَ مَنْ الْآفِ الْآفِ أَثَرِ
(۴) أَنْزَرُ أَثَارِهِ عُمَرُ خَلَدٌ
هُوَ فَرْدًا ذَا يَكُونُ بِالْعَدَدِ
(۵) ذَلِكَ الشَّخْصُ الَّذِي كَانَ أَبَا
(۶) كَانَ ابْنًا وَهُوَ قَهْرٌ وَ رَقِيبٌ
(۷) كَانَ لِلْآخِرِ شَخْصٌ وَاحِدٌ
كُلُّ ذِي وَصْفٍ لَهُ الْأَعْمَى غَدَا
- مُسْرِعًا لِلْمُصَوِّرَةِ اللَّفْظَ رَضِيَتْ
أَنْتَ مِنْ غُصْنٍ بِهِ الْمَعْنَى اسْتَقَرَّ (۱)
بَحْرًا الشَّمْسُ اللَّتَى جَلَّتْ سَنَا
رُبَّمَا سَمِيَ لَوْحًا وَ قَلَمٌ
لَهُ بِأَنْ مِثْلَ قُرْصِ الْقَمَرِ ..
وَبَقَاءُ دَائِمٌ حَتَّى الْأَبَدِ
فَلَهُ الْأَسْمَاءُ كَثُرَ لَا تُعَدُّ
وَ إِشْخَصِ الْآخِرِ إِنْ نُسِبَا
كَانَ لِلْآخِرِ لُطْفًا وَ حَبِيبٌ
مِائَةً الْآفِ إِسْمٌ وَاجِدٌ (۲)
هُوَ عَنْ وَصْفٍ لَهُ قَلٌّ هُدًى

(۱) نسخه ثانیة - زهر - (۲) نسخه ثانیة- ذا وکم آلف اسم واجد -

- (۱) تو بصورت رفته ای بی خبر
(۲) گه درختش نام شد گه آفتاب
(۳) آن یکی کش صد هزار آتار خاست
(۴) گر چه فردست او اثر دارد هزار
(۵) آن یکی شخص ترا باشد پدر
(۶) در حق دیگر بود قهر و عدو
(۷) صد هزاران نام و آن يك آدمی
- زان ز شاخ معنی بی بار و بر
گاه بحرش نام شد گاهی سحاب
کمترین آتار او عمر و بقاست
آن یکی را نام باشد بیشمار
در حق شخص دگر باشد پسر
در حق دیگر بود لطف و نکو
صاحب هر وصفش از وصفی عی

- (۱) كُلِّ مَنْ قَدْ طَلَبَ الْأِسْمَ وَإِنْ
مِثْلَكَ بِالْأِسْمِ لِلدَّوْحَةِ دَانِ
- (۲) فَعَلَى الْأِسْمِ لِهَذِي الدَّوْحَةِ
كَيْ بَذَا تَبْقَى بِلا حِظٍّ سَعِيدِ
- (۳) اِطْرَحْ ذَا الْأِسْمِ وَاَنْظُرْ لِمِصْفَاتِ
تَفْتَحْ رَحْبَ الطَّرِيقِ وَالِدَّلِيلِ
- (۴) اِخْتِلَافُ الْخَلْقِ بِالْأِسْمِ حَصَلَ
فَالسَّكُونُ وَقَعَ فِي الْأَصْطِلَاحِ..
- كَانَ مَوْثُوقاً عَلَى الدِّينِ أَوْثَمِنَ
كَانَ فِي التَّفْرِيقَةِ الْمَأْيُوسَ كَانَ
- لِمَ أَنْتَ تَلَصَّقُ بِالْمَرْءِ
وَ بِلا طَعْمٍ لِأَمَالٍ تَزِيدُ
- كَيْ لَكَ هَذِي الصِّفَاتِ نَحْوِ ذَاتِ
لَكَ تَمُدُّو.. تَتْرُكُ الرَّأْيَ الضَّئِيلَ..
- إِذْ إِلَى الْمَعْنَى الْإِخْلَافُ قَدْ وَصَلَ
..وَقَعَ الْخُلْفُ وَالْمَعْنَى الصَّلَاحُ..

فِي بَيَانِ مَنَازِعَةِ أَرْبَعَةٍ مِنْ جِهَةِ الْعَنْبِ كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ فَهَمَهُ بِاسْمِ آخِرِ

- (۵) رَجُلٌ أُعْطِيَ رِجَالاً أَرْبَعَةً
ذَلِكَ الْوَاحِدُ قَالَ اشْتَرِي
- دِرْهَمًا كَأَنْتَ بِهِ مُجْتَمِعَةٌ
بِهِ أَنْكَورًا حَالِي كَأَنَّكَ سَكْرٌ

همچو تو نو مید و اندر تفرقه است
تا بمانی تلخ کام و شور بخت
تا صفات ره نماید سوی ذات
چون بمعنی رفت آرام اوفتاد

- (۱) هر که جوید نام گر صاحب نفعه است
(۲) تو چه بر چسپی برین نام درخت
(۳) درگذر از نام و منکر در صفات
(۴) اختلاف خلق از نام اوفتاد

بَيَانِ مَنَازِعَتِ گَرْدَنِ چَهار کِسِ جِهَتِ اَنگُورِ با هَمْدِ گَر

- (۵) چار کس را داد مردی يك درم
آن یکی گفت آن بانگوری دهم

- (۱) ذَلِكَ الْآخِرُ كَانَ عَرَبِي
 أَنَا وَالْأَنْكُورُ لَا أَبْغِي هُنَا
 (۲) ذَلِكَ الْوَاحِدُ تُرْكِي وَقَالَ
 أَنَا أَبْغِي أُوزِمًا لَا عِنْبًا
 (۳) ذَلِكَ الْوَاحِدُ رُومِي وَقَالَ
 طَلَبِي اسْتَفِيلَ.. لَا أَنْكُورَ لَا..
 (۴) فِي النِّزَاعِ النَّفَرُ ذَا قَدْ غَدُوا
 حَيْثُ لِلْأَسْمَاءِ سِرًّا غَفِلُوا
 (۵) فَجَمِيعًا كُلُّهُمْ بَعْضًا لِبَعْضٍ
 هُمْ مِنَ الْجَهْلِ وَمَغْزَاهُ امْتَلَوْا
- قَالَ لَا أَطْلُبُ حَاوِيَ الْعِنْبِ
 أَيُّهَا الْمُحْتَالُ.. فَهُوَ إِي الْمُنَى..
 عَيْنِي.. خِلَ الْخِصَامِ وَالْجِدَالِ..
 هُوَ لِي كَانَ الْمُنَى وَالْطَلَبَا
 أَتُرْكُوا لِلْمَقِيلِ هَذَا وَالْمَقَالَ
 ..عِنْبًا لَا أُوزِمًا هَبْهُ حَالِي..
 خِصْمَاءَ وَ إِلَى الْحَرْبِ عَدُوا
 ..وَأَيُّهَا الْمَعْنَى جَمِيعًا جَهْلُوا..
 ضَرَبُوا مِنْ بَلَهْ خَدَشًا وَعَضُ
 وَمِنْ الْعِلْمِ وَمَعْنَاهُ خَلَوْا

من عنب خواهم نه انگورای دغا

من نمی خواهم عنب خواهم اوزم

ترك كن خواهم من استفیل را

که ز سر نامها غافل بدند

پر بدند از جهل و از دانش تهی

(۱) وان یکی دیگر عرب بدگفت لا

(۲) آن یکی ترکی بد و گفت ای کوزم

(۳) آن یکی رومی بگفت این قیل را

(۴) در تنازع آن نفر جنگی شدند

(۵) مشت برهم میزدند از ابلهی

- (۱) صَاحِبُ سِرٍّ عَزِيزٌ ذُو بَيَانٍ
لَوْ هُنَاكَ كَانَ فَأَصْلَحَ لَهُمْ
- (۲) لَهُمْ قَالَ بِهَذَا الدِّرْهَمِ
وَخِصَامٍ أَرْفَعُ أُعْطِيَ الْأَمَلَ
- (۳) قَلْبَكُمْ بِالْصَدَقِ لِي إِذْ تُسَلِّمُوا
هُوَ كَمَنْ مِنْ عَمَلٍ يُبْدِي يُزِيدُ
- (۴) وَاحِدَ الدِّرْهَمِ مِنْكُمْ أَرْبَعَهُ
إِنَّ تِلْكَ الْخِصَمَاءَ الْأَرْبَعَهُ
- (۵) قَوْلَ كُلِّ وَاحِدٍ مِنْكُمْ نِفَاقٌ
- (۶) جَرَّكُمْ حَقٌّ إِذَا أَنْ تَسْكُنُوا
لَا كُونَ لَكُمْ خَيْرَ لِسَانٍ
- قَدْ دَرَى لِلْبَشَرِ أَلْفَ لِسَانٍ
أَوْجَدَ كَفَّ الْجِدَالَ بَيْنَهُمْ
- أَنَا كُلُّ مَا بِكُمْ مِنْ أَلَمٍ
كُلَّكُمْ أَهْدِي سُرُوراً بِالْعَمَلِ
- ذَلِكَ الدِّرْهَمَ مِنْكُمْ فَأَعْمَلُوا
لَكُمْ.. وَالْخَيْرَ بِالضَّعْفِ يُعِيدُ..
- صَارَ مَا شِئْتُمْ بِهِ قَدْ جَمَعَهُ
وَاحِداً صَارَتْ بِهِ مُجْتَمِعَةً
- وَ جِلَاداً جَرَّ قَوْلِي لِلِوَفَاقِ
كُلَّكُمْ عِنْدِي لِمَا بَدَى أَنْصَتُوا
- أَنَا فِي هَذَا الْمَقَالِ وَالْبَيَانِ

گر بدی آنجا بدادی صلحشان
آرزوی جمله‌تان را می‌دهم
این درم‌تان میکند چندین عمل
چار دشمن میشود یک زانجام
گفت من آرد شما را اتفاق
تا زبان‌تان می‌شوم درگفت و گو

(۱) صاحب سری عزیز صد زبان
(۲) پس بگفتی او که من زین یک درم
(۳) چونکه بسپارید دل را بی دغل
(۴) یک درم‌تان میشود چار المراد
(۵) گفت هر یک تان دهد جنگ و نفاق
(۶) پس شما خاموش باشید آنصتوا

- (۱) هَبْكُمْ كَانِ الْكَلَامُ بِالنَّسَقِ
هُوَ كَانِ بِالْمَالِ وَ الْاَثَرِ
- (۲) اِنْ حَرَّ اَرْضٌ مِنْهُ الْاَثَرِ
لَكِنْ الْحَرُّ الطَّبِيعِيُّ غَدَا
- (۳) لَوْ جَعَلْتَ الْخَلَّ بِالنَّارِ سَخِينِ
هُوَ فِي بَرْدِ الْعِزَاجِ كَمْ يَزِيدُ
- (۴) حَيْثُ ذَاكَ الْحَرُّ لِلْخَلِّ غَدَا
طَبْعُهُ الْاَصْلِيُّ بُرْدٌ وَ حَدِيدٌ
- (۵) وَ اِذَا مَا الدُّبْسُ حِينًا يَا وَلَدُ
فَاِذَا تَأَكَّلَهُ حَرُّ الْكَبِيدِ
- وَاحِدًا مِنْكُمْ وَ بِالطَّرِزِ اتَّفَقَ
رَأْسَ مَالٍ لِخِصَامٍ وَ خَطَرَ
غَابَ.. لَا نَفْعًا يَجْرُ لَا ضَرَرَ..
لَهُ نَفْعٌ وَ بِهِ الْخَيْرُ بَدَا
فَاِذَا مَا تَأَكَّلَ مِنْهُ يَقِينُ
يُذْهِبُ مِنْ طَبْعِهِ الْحَرَّ الشَّدِيدُ
مِثْلَ دِهْلِيزِ بِهِ عَفْوًا بَدَا
.. مَا سِوَاهُ اَرْضٍ مِنْهُ يَزِيدُ..
بُرْدٌ جَدًّا وَ كَأَمْلَجٍ جَمَدٌ
قَدْ اَزَادَ وَ بِهِ النَّارُ تَجِدُ

در آنر مایه نزعست و سخط

گرمی خاصیتی دارد هنر

چون خوری سردی فزاید بیگمان

طبع اصلش سردیست و تیزیست

چون خوری گرمی فزاید در جگر

(۱) گر سخن تان می نماید يك نمط

(۲) گرمی عاریتی ندهد اثر

(۳) سر که را گر گرم کردی ز آتش آن

(۴) زانکه آن گرمی او دهلیزیست

(۵) ور بود یخ بسته دوشاب ای پسر

- (۱) فَرِيَاءُ الشَّيْخِ مِنْ إِخْلَاصِنَا
إِذْ هُوَ بِالنُّورِ لِلْقَلْبِ نَظْرُ
(۲) مِنْ حَدِيثِ الشَّيْخِ يَأْتِي الْإِلْتِمَامُ
يَحْصُلُ مِنْ نَفْسِ أَهْلِ الْحَسَدِ
(۳) كَسَلِيْمَانِ مِنَ الْحَقِّ الْأَجَلِ
فَلِسَانِ الطَّيْرِ كَلًّا عِلْمًا
(۴) فِي زَمَانٍ عَدْلِهِ النُّمْرُ ائْتَلَفَ
(۵) وَاحْرَبَ لَهُ مَا جَاءَ الْحَمَامُ
أَمَدَ الْخَوْفِ مِنَ الذُّيْبِ الْغَنَمِ
- أَحْسَنُ اللَّطْفِ مِنْ أُرْوَاحِنَا^(۱)
كَانَ هَذَا مِنْ عَمَى غَشَى الْبَصَرَ^(۲)
يَحْصُلُ الْجَمْعُ الْغَفِيرُ وَالْوِثَامُ
إِفْتِرَاقٌ وَشِقَاقٌ وَنَكَدٌ
إِذْ هُوَ أَرْسَلَ جَاءَ بِعَجَلٍ
وَلَهُ أَفْظًا وَ مَعْنَى فِهِمَا
لِلْمَغْزَالِ مَعَهُ أَنَا مَا اخْتَلَفَ
وَجَدَ مِنْ مِخْلَبِ الْبَازِي مُدَامَ
فَقَدْتُ لَمْ تَخْشَهُ إِمَّا أَلَمْ

(۱) لان رياءه من البصيرة و البتدى من العمى و رياء الشيخ من العلم و رياء هذا

من التقليد و الجهل - (۲) نسخه ثانية - للقلب بصر -

- (۱) پس رياء شيخ به ز اخلاص ما
(۲) از حديث شيخ جمعيت رسد
(۳) چون سليمان كز سوى حضرت بتاخت
(۴) در زمان عدلش آهو با پلنگ
(۵) شد كبوتر ايمن از چنگال باز
- كز بصيرت باشندان وين ازهمی
تفرقه آرد دم أهل حسد
او زبان جمله مرغان شناخت
انس بگرفت و برون آمد ز جنگ
گوسفند از كرك ناورد احتراز

- (۱) هُوَ بَيْنَ الْخَصَمَاءِ الْمُصْلِحِ
حَصَلَ فِيهِ إِتْحَادٌ وَ فَلَاحٌ
(۲) أَنْتَ بِالْوَصْفِ كَمِثْلِ النَّمْلَةِ
إِصْحِرْ وَ اطْلُبْ لِسُلَيْمَانَ فَلِمَ
(۳) طَالِبُ الْحَبَّةِ صَارَتْ حَبَّتُهُ
طَالِبُ الْمَلِكِ سُلَيْمَانَ حَصَلَ
(۴) فَبِذِ الْعَصْرِ الَّذِي مِنَ الْمَعْصُورِ
كُنْ لِلْأَرْوَاحِ مِنْ فَرْدٍ لِفَرْدٍ
(۵) فَسُلَيْمَانُ غَدَا فِي دَوْرِنَا
(۶) وَ لَنَا الْجَوْرُ يُبِيدُ فَاذْكُرْ
هُوَ (إِنْ مِنْ أُمَّةٍ) إِلَّا نَذِيرٌ
- صَارَ وَ الْخَبَرُ الزَّعِيمَ الْمُنْجِحَا
بَيْنَ مَنْ هُمْ ضَرَبُوا الْعُمَرَ الْجَنَاحِ
أَبْدَأُ تَعْدُو لِقَصْدِ الْحَبَّةِ
غَاوِيَا صِرَتْ بِرُشْدٍ لَا تُلِمَ
لَهُ فِخَاً وَ بِذَاكَ رَغْبَتُهُ
هُوَ بِالْأَثْنَيْنِ لِلزُّلْفَى وَصَلَ
آخِرًا كَانَ بِهِ الْعُمَرُ الطُّيُورُ
نَفْسًا مَا وَجَدَتْ أَمْنًا بِجَدٍ
أَيْضًا الصَّالِحَ لَهُ يُبْدِي بِنَا
وَ تَعَلَّمَ قَوْلَ بَارِي الْبَشَرِ (۱)
قَدْ خَلَا فِيهَا.. لَهُ الْحُكْمُ يَصِيرُ..

(۱) الآية فی سورة فاطر - (و ان من امة الا خلا فيها نذیر) ای سلف من

نبی او عالم -

اتحادی شد میان پر زنان
هین سلیمان جو چه می باشی غوی
وان سلیمان جوی را هر دو بود
نیست شان از همدگر يك دم امان
کو دهد صلح و نماند جورما
تا به الا و خلا فيها نذیر

(۱) او میانجی شد میان دشمنان
(۲) تو چو موری بهر دانه می روی
(۳) دانه جور را دانه اش دامی شود
(۴) مرغ جانها را در این آخر زمان
(۵) هم سلیمان است اندر دور ما
(۶) قول ان من امة را یاد گیر

- (۱) قَالَ مِنْ نَائِبٍ حَقٍّ أَبَدًا
 (۲) فَمِنْ الْأَرْوَاحِ قَدْ سَوَّى الطُّيُورُ
 هَكَذَا صَافِينَ بِالْصَّفْوِ هُمْ
 (۳) مُشْفِقِينَ صَيَّرُوا كَالْوَالِدَةِ
 (۴) مِنْ رَسُولِ الْحَقِّ نَفْسًا وَاحِدَةً
 بِسِوَاهُ كُلِّ فَرْدٍ فَلَفَرْدُ
 أُمَّةٍ مَا خَلِيتُ بَلْ وَجِدَا
 بِاتِّحَادِ الْقَلْبِ فِي كُلِّ الْعُصُورِ
 لَيْسَ مِنْ غِشٍّ يَبِينُ بِهِمْ
 قَالَ مَنْ أَسْلَمَ نَفْسَ وَاحِدَةً
 جَعَلُوا هُمْ فِي الْعُصُورِ الْبَائِدَةِ
 آخِرَ الْخَصْمِ لَهُ دَوْمًا يَمُدُّ

فی بیان رفع العداوة من بین الانصار بیرکة رسول الله (ص)

- (۵) فَقَبِيلَانِ هُمَا بِالْخَزَرَجِ
 خَوْلَا الْبَعْضُ لِبَعْضٍ وَدَّ أَنْ
 سَمِيًّا وَالْأَوْسِ كَمْ مِنْ مَنْهَجٍ
 دَمَهُ يَشْرَبُ بِالْمَوْتِ قَرَنُ

- (۱) گفت خود خالی نبودست امتی
 (۲) مرغ جانها را چنان یکدل کند
 (۳) مشفقان کردند همچون والده
 (۴) نفس واحد از رسول حق شدند
 از خلیفه حق وصاحب همتی
 کز صفاشان بی غش و بی غل کند
 مسلمون را گفت نفس واحده
 ورنه هر یک دشمن مطلق بدند

بر خاستنی مخالفت و عداوت از میان انصار بیرکت رسول (ص)

- (۵) دو قبیله کانس و خزرج نام داشت
 یک زدیکر جان خوش آشام داشت

- (۱) فَقَدَيْمُ حَقْدِهِمْ بِالمُصْطَفَى
 (۲) مُجِيَّ الأَعْدَاءِ تِلْكَ أَوْلَا
 وَ بَيْسْتَانِ الكَمَالِ وَ الأَدَبِ
 (۳) وَ يَقُولِ المُصْطَفَى الْمُؤْمِنُونَ
 كَسَرُوا الأَعْدَادَ كُلًّا وَ الْبَدَنَ
 (۴) صُورَةَ الأَعْنَابِ إِخْوَانًا تَبِينُ
 وَاحِدًا صَارَتْ وَ مَاءَ الْعِنَبِ
 (۵) فَهُمَا الضِّدَّانِ طَبْعًا وَ لَقَبُ
 وَ إِذَا مَا الْحَصْرُ قَدْ نَضَجَا
 فِي ضِيَاءِ الدِّينِ فِي نُورِ الصِّفَا
 صَارَتْ الأَخْوَانُ حَبًّا فِي أَوْلَا^(۱)
 وَحَدُّو كُلًّا كَأَعْدَادِ الْعِنَبِ
 إِخْوَةٌ أَجْمَعُ هُمْ مَنَتِّصِحُونَ^(۲)
 وَاحِدًا صَارُوا بِإِرْشَادٍ وَ قَنَ
 وَ إِذَا مَا تُعَصَّرُ الْكُلُّ يَقِينُ
 .. مَا لَهَا مِنْ عَدَدٍ أَوْ رُتَبِ..
 حَصْرُ مَا نَضَجَ حُلُوُّ الْعِنَبِ
 عَادَ خِلًا وَ رَفِيقًا بِهِجَا

(۱) الاية في سورة آل عمران - (واذكروا نعمة الله عليكم اذا كنتم أعداء فالف بين قلوبكم و اصبحتم بنعمته أخواناً - (۲) الاية في سورة الحجرات (انما المؤمنون اخوة) أى أعداد العنب بسبب النصيحة صاروا وجوداً واحداً و لهذا التفسير أشار بقوله (صورت انگورها اخوان بدند) -

محو شد در نور اسلام و صفا
 همچو أعداد عنب در بوستان
 در شکستند و تن واحد شدند
 چون فشردی شیرۀ واحد شود
 چونکه غوره بخته شد شدیار نیک

(۱) کینه‌های کهنه‌شان از مصطفی
 (۲) اولاً اخوان شدند آن دشمنان
 (۳) و زدند المؤمنون اخوه به بند
 (۴) صورت انگورها اخوان بود
 (۵) غوره و انگور ضداًند و لیک

- (۱) حُصْرَمُ نَبِيٍّ وَ بِالْجَنَسِ الْحَجَرُ
 كَافِرًا أَصْلِيًّا الْحَقُّ جَعَلَ
 (۲) لَا أَخَا كَانَ وَ نَفْسًا وَاحِدَةً
 هُوَ فِي الْكُفْرِ شَقِيٌّ مُأْخِذٌ
 (۳) لَوْ أَقُولُ مَا اخْتَفَى مِنْهُ أَنَا
 (۴) عَدَمُ الذِّكْرِ لَيْسَ الْكَافِرُ
 أَحْسَنُ سِتْرُ الدُّخَانِ لِسَقَرٍ
 (۵) حُصْرَمٌ جَيِّدٌ لِلْمُنْضَجِ يَلْبِقُ
 وَ الْقُلُوبِ آخِرَ الْأَمْرِ الْحَسَنُ
 (۶) فَلْيَجْنِبِ الْعَيْنِ هُمْ بِعَجَلٍ
 تَذْهَبُ التَّمَنِّيَةُ مِنْهَا الْعِنَادُ
- كَانَ بِالْقَدَحِ بَدَأَ مِنْهُ الشَّرُّ
 لَهُ فِي الْخِلْقَةِ قَدَمًا وَ الْأَزْلُ
 مَا غَدَا.. مَا مِنْهُ أَيَّ فَائِدَةٍ..
 نَحْسُ الْحِظِّ لَهُ لَا يَسْعُدُ
 فِتْنَةُ الْأَفْهَامِ قَامَتْ فِي الدُّنَا
 وَ الْمَجُوسِيِّ وَ أَعْمَى النَّاطِرِ
 أَجْدَرُ عَنْ إِرَامٍ ذَاتِ الزُّهَرِ
 صَيْرَ مِنْ نَفْسٍ أَهْلِي الطَّرِيقِ
 وَاحِدًا بِالْقَلْبِ صَفْوًا مِنْ دَرَنٍ
 سَوَّقُوا حَتَّى لَهُمْ فِي ذَا الْعَمَلِ (۱)
 يَنْهَضُ وَ الْحَقُّ أَنْوَاعُ التَّمَادٍ

(۱) نسخه ثانیة - لهم قبل الاجل -

- (۱) غوره کو سنگیست و خام ماند
 (۲) نبی اخوی نبی نفس واحد باشد او
 (۳) گر بگویم آنچه او دارد نهان
 (۴) سر کبر کور نا مذکور به
 (۵) غوره‌های نیک کایشان قابلند
 (۶) سوی انگوری همی رانند تیز
- در ازل حق کافر اصلیش خواند
 در شقاوت نحس و ملحد باشد او
 فتنه افهام خیزد در جهان
 دود دوزخ از ارم مستور به
 از دم اهل دل آخر یک دلند
 تا دومی برخیزد و کین و ستیز

- (۱) فَإِذَا هُمْ فِي مَقَامِ الْعِزِّ
دَائِمًا حَتَّىٰ يَبْدَأَ الْفَرْدَهُمْ
- (۲) فَالصَّدِيقَ يَجْعَلُ الْخَصْمَ لِأَنَّ
حَيْثُ أَنَّ الْوَاحِدَ حَرْبًا أَبَدَ
- (۳) بُورِكَ عِشْقُ وَ طَابَ وَ سَعِدَ
لَهُ أَبَدًا مِائَةُ الْأَلْفِ أَلْفَ
- (۴) كَالْتُرَابِ فُرْقَ فِي الطَّرِيقِ
وَ يَدُ الْكَوَازِ كُوزًا مَفْرَدًا
- (۵) كَاتِحَادِ الْجِسْمِ مِنْ مَاءٍ وَ طِينٍ
لَمْ يَكِ الرُّوحُ زَمَانًا مُتَّحِدَ
- خَرَقُوا لِلْجَلْدِ بَعْدَ النَّصَبِ
صَيَّرُوا الْوَحْدَةَ وَصَفَ لَهُمْ
- أَيْضًا إِثْنَانِ وَ بِالْعِدِّ اقْتَرَنَ (۱)
مَعَ ذَاتِ لَهُ أَنَا مَا أَعَدَّ
- مَنْ بِهِ أَسْتَأْذُ كُلِّ مَا وَجَدَ
ذَرَّةً وَحْدَهَا صَفًا فَصَفَ
- ..أَبَدًا بِالْوَصْفِ أَمْ يَتَّفِقُ..
صَيَّرَتْهُ .. بِالصِّفَاتِ وَحْدًا ..
- نَاقِصًا كَانَ وَ مَذْمُومًا مَهِينُ
كَامِلًا كَانَ كَمَا ذَاتًا وَجَدَ

(۱) ایراوصف ترکیبی معناها بالفارسیه زیرا و بالعربیة لان (نبت) بفتح النون و الیاء معناه لا یفعل -

- (۱) پس در انگوری همی درند پوست
(۲) دوست دشمن گردد ایراهم دوست
(۳) آفرین بر عشق کل اوستاد
(۴) همچو خاک مفترق در ره کنر
(۵) کاتحاد جسمهای ماء و طین
- تایکی کردند و وحدت وصف اوست
هیچ يك باخویش جنگی در نه بست
صد هزاران ذره را داد اتحاد
يك سبوشان کرد دست گوزه گر
هست ناقص جان نمی ماند بدین

- (۱) لَوْ أَقُولُ أَنَا شَبْهًا وَ مَثَلُ
أَحْذَرُ يَخْتَلُ فَهَمُ الْخَلْقِ مِنْ
(۲) يُوجَدُ أَيْضًا سَلِيمَانُ بِنَا
عَنْ نَشَاطٍ رُؤْيَا مَا بَعْدَا
(۳) رُؤْيَا الشَّيْءِ الْبَعِيدِ الرَّجُلَا
نَأْتُمُ فِي الْقَصْرِ أَعْمَى لَا يَرَى
(۴) مُوَلَعُونَ نَحْنُ بِاللَّفْظِ الدَّقِيقِ
وَ يَحِلُّ عُقْدُ الْكَلِمَاتِ
- هَـا هُنَا أَذْكَرُ مَا عِنْدِي حَصْلٌ (۱)
ذَلِكَ لَا أَظْهَرُ سِرًّا كَمِنْ (۲)
غَيْرَ أَنَا لِأَكْتِتَابٍ وَ عَنَا
فِي عَمَى صِرْنَا وَضِعْنَا الْهَدَى
تَجْعَلُ الْأَعْمَى كَذَا اعْرِفْ مَثَلَا
قَصْرَهُ لَمْ يَدْرِ فِيهِ مَا جَرَى
وَ الْكَلَامُ اللَّيْقُ السَّامِيُّ الْأَنِيْقُ
وَ عَنِ الْمَعْشُوقِ صِرْنَا فِي سَبَاتِ

(۱) لان الخلق يشاهدون اتحاد الجسد كاتحاد عنقود العنب و الروح نور و اذا اجتمعت
انوار فى بيت لا تفرق ولا تبعد انوارها بخلاف الاجساد فانها تمتاز بالشكل و الصورة -
(۲) اى نزداد بالشبهات - و تعمى عن مشاهدة الاولياء -

- (۱) گر نظایر گویم اینجا بر مثال
(۲) هم سلیمان است اکنون لیک ما
(۳) دور بینی کور دارد مرد را
(۴) مو لعیم اندر سخنهاى دقیق
- فهم را ترسم که آرد اخلاص
از نشاط دور بینی درعمی (۱)
همچو خفته در سراکور از سرا
در گرهها باز کردن ما عشیق (۲)

(۱) رجوع به بیت سابق - هم سلیمان است اندر دور ما - کو دهد صلح و نماند
جورما - (۲) مراد از (گره) در این ابیات شك و شبهه است و از (بر) ایمان و ریاضت
و عبادت است -

- (۱) نَحْنُ مَا أَنْ تَفْتَحَ أَوْ تَرْبِطَا
فَعَلَى الْأَشْكَالِ زِدْنَا بِالْجَوَابِ
- (۲) مِثْلَ طَيْرٍ فَتَحَ قَيْدَ الشَّرْكَ
كَيْ يَهْدِيَ الصَّنْعَةَ الْحَذَقَ يَجِدُ
- (۳) فَمِنْ الصَّحْرَاءِ وَالْمَرْجِ حَرِمُ
كَانَ مَصْرُوفًا بِتَعْقِيدِ الْعُقْدِ
- (۴) فَعِنَ الطَّيْرِ مُدَامًا مَا عَجَزَ
غَيْرَ أَنْ مِنْهُ الْجَنَاحُ كُسِرَا
- (۵) فَتَلَيَّلَا جَدًّا فِي حِلِّ الْعُقْدِ
أَبَدًا لَا يَقْطَعُ فَرْدًا فَفَرْدُ
- عُقْدَةٌ نَعْرِفُ قَوْلًا غَلَطًا
غَلَطًا قَاعِدَةٌ .. نَلْقَى الْعَذَابَ ..
زَمَنًا شَدَّ .. عَلَى هَذَا سَلَكَ ..
وَوَيْهَا يَلْقَى النِّجَاةَ إِنْ يُرَدُّ ..
هُوَ وَالْعُمُرُ لَهُ حَتَّى يَتِمَّ (۱)
فَقَدَّ مَا غَيْرُهُ لُطْفًا وَجَدَّ
أَبَدًا وَالْفَخُّ مِنْهُ مَا احْتَرَزَ
دَائِمًا .. وَالضَّعْفُ فِيهِ ظَهَرَا ..
كَيْ جَنَاحَ لَكَ مَعَ رِيشٍ وَقَدَّ
بَتَّةً .. مِنْ ذَا الْجَلَالِ وَالْعَدَدِ ..

(۱) و هذا حال علماء الظاهر مشتغل بمشكلات العلوم غافل عن العمل -

- (۱) تا گره بنديم و بگشاییم ما
(۲) همچو مرغی کو گشاید بند دام
(۳) او بود محروم از صحرا و مرج
(۴) خود زبون او نگردد هیچ دام
(۵) با گره کم کوش تا بال و پرت
- در شکار و در جواب آمین فرا
گاه بندد تا شود در فن تمام
عمر او اندر گره کاری است خرج
لیک پرش در شکست افتد مدام
نگسلد يك يك از این کر و فرت

- (۱) مِائَةُ الْآفِ طَيْرٍ كُسِرَتْ
وَكَمِينَ الْحَادِثَاتِ ذَا أَبَدٍ
(۲) حَالَهُمْ فِي الذِّكْرِ إِقْرَأْ يَا حَرِيصُ
(۳) مِنْ خِصَامٍ بَيْنَ تَرْكِ وَ عَرَبٍ
مَا انْتَفَى الْأَشْكَالُ فِي قَبِيلٍ وَقَالَ
(۴) فَسَلِيمَانُ الْعَلِيمُ بِاللِّسَانِ
هَذِهِ التَّشْنِيعَةُ أَمْ تَرْتَفِعُ
(۵) يَا خَصِيمُ أَنْتُمْ مِنْ ذِي الطُّيُورِ
اسْمَعُوا بِاللُّطْفِ طَبَالَ الْمَلِكِ
- لَهُمُ الْأَجْنَحَةُ لَوْ نَظَرْتَ
لَا يَرُدُّ لَا وَلَا أَنَا عَقَدُ
فِي الْبِلَادِ نَقَبُوا هَلْ مِنْ مَحِيصٍ (۱)
جَاءَ فِي الْأَنْكَورِ كَلًّا وَالْعِنَبِ
هُمْ دَامُوا طَلَبُوا ذَاكَ النَّوَالِ
زَمَنًا لَوْ لَمْ يَرِدْ يُفْضِي الْبَيَانَ
أَبْدًا . وَ الرُّوحُ لَمَّا تَنَزَّعَ .
كَلَّكُمْ كَالْبَازِي مَدَّ الْعُصُورُ
مَنْ يَحْسِنُ صَوْتَهُ السَّرْهَتُكَ .

(۱) الایة فی سورة ق (فَنَقَبُوا فِی الْبِلَادِ هَلْ مِنْ مَحِیصٍ) -

- (۱) صدهزاران مرغ پرهاشان شکست
(۲) حال ایشان از نبی خوان ای حریص
(۳) از نزاع ترک و رومی و عرب
(۴) تا سلیمان لسن معنوی
(۵) جمله مرغان منازع بازوار
- وان کمین گاه عوارض را نه بست
نقبوا فیها بین هل من محیص
حل نشد اشکال انکور و عنب
در نیاید بر نخیزد این دوی
بشنوید این طبل باز شهریار

- (۱) مِنْ خِلَافٍ لَكُمْ قَدَمًا سَلَفَ
وَ اصْحُوا مِنْهُ تَرْجِعُونَ فَرَحِينَ
(حَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ
(۲) فَطُيُورٌ عُمَى نَحْنُ وَ لَكُمْ
وَ سُلَيْمَانٌ وَ لَا مَدَّ نَفْسُ
(۳) نَحْنُ مِثْلُ الْيَوْمِ خَصَمًا وَ رَقِيبَ
فَإِذَا صِرْنَا بِقَيْدِ النَّصَبِ
(۴) فَلِجَهْلٍ كَانَ فِينَا وَ عُمَى
نَقْصُدُ إِيْذَاءَ مَنْ هُمْ عَزَّوْا
- لَا تَحَادِ اتُّوَامِنْ كُلِّ طَرْفٍ
دَائِمَ الْعُمَرِ كَمِثْلِ الطَّيِّبِينَ
نَحْوَهُ هَذَا الَّذِي لَمْ يَنْهَكُمْ (۱)
نَحْنُ لِلْمَسَلَاكِ لَمْ نَنْقُلْ قَدَمَ
نَعْرِفُ .. فِي نُورِهِ نُجَلِّي الْغَلَسَ ..
صَارَ لِلْمُبَارَاةِ عَادَى وَ الْحَبِيبِ
فِي الْخَرَابَاتِ وَ أَسْرِ الثَّعْبِ
زَائِدَ الْحِدِّ عَنِ الْوَصْفِ سَمَى
عِنْدَ بَارِي الْخَلْقِ مِنْهُ احْتَزَّوْا

(۱) ای ولوا وجوهکم لجنب القبلة المعنویة سلیمان الزمان فانه ای سلیمان الزمان
عن هذا القول و هو حیث ما كنتم الایة اللدی لم ينهکم عن التوجه لجنبه او ولوا
وجوهکم لطرف الله تعالی فانه لم یمنعکم عن التوجه الیه او تقول الله تعالی لم یمنعکم
عن التوجه لجنب عزته بل دعاکم الیه تعالی -

هین ز هر جانب روان گردید شاد
کو سلیمان را دمی نشناختیم
لاجرم وامانده و ویران شدیم
قصد آزار عزیزان خدا

(۱) ز اختلاف خویش سوی اتحاد
(۲) کور مرغانیم و بس ناساختیم
(۳) همچو جفدان دشمن بازان شدیم
(۴) می کنیم از غایت جهل و عمی

- (۱) فَزَرَأَفَاتُ الطُّيُورِ مَنْ هُمْ
لِعَدِيمِي الذَّنْبِ هُمْ أَتَى الْجَنَاحُ
(۲) بَلْ هُمْ الرِّزْقُ إِلَى مَنْ عَجَزُوا
فَالطُّيُورَ تِلْكَ مِنْ غَيْرِ حَسَدٍ
(۳) وَلِتَقْدِيسِ وَ زُهْدٍ بِالْعَمَلِ
مِائَةً يَلْقِيسُ أَهْدَى لِلطَّرِيقِ
(۴) زَاغُهُمْ هَبْهُ غَدَى بِالصُّورَةِ
جَاءَ وَالْهَمَّةُ مَا زَاغَ الْبَصَرُ
(۵) لَقَلْتُ هَذِي الطُّيُورُ مَنْ يَقُولُ
وَ بِهَذَا النَّارَ لِلتَّوْحِيدِ قَدْ
- مِنْ سُلَيْمَانَ ضِيَاءَ لَهُمْ
قَلَعُوا وَالرَّيْشَ مَا رَامُوا النَّجَاحَ..
يَسْحَبُونَ لِشِفَاهِ بَرَزُوا
أَوْ خِلَافِ كُلُّهُمْ عَاشُوا رَغَدَ
هَدَّ هَذِي الطُّيُورِ بِعَجَلِ
مِنْ سُلَيْمَانَ أَتَى نَحْوَ الْفَرِيقِ
زَاغًا الْبَازِي قُلُوبَ السَّيِّرَةِ
كَانَ.. فَالذِّكْرُ لَهُ أَيْضًا ذِكْرُ..
لَكَ دَوْمًا لَكَ يَدْعُوا لِلْقَبُولِ
ضَرَبَ بِالشَّكِّ أَوْرَاهَا بِوَقْدِ

- (۱) جمع مرغان کز سلیمان روشنند
(۲) بلکه سوی عاجزان چینه کشند
(۳) همدرد ایشان بی تقدیس را
(۴) زاغ ایشان کو بصورت زاغ بود
(۵) لک لک ایشان که لک لک میزند
- پر و بالی بی گنه کی برکنند
بی خلاف و کینه آن مرغان خوشند
می گشاید راه صد بلمقیس را
باز همت آمد و ما زاغ بود
آتش توحید در شک سیزند

- (۱) وَالْحَمَامُ لَهُمَّ مَا رَهْبًا
عِنْدَهَا الْبَازِي وَبَانَ خَاضِعًا
(۲) بُلْبُلٌ هَذِي الطُّيُورِ مَنْ سَحَبَ
كَانَ فِي بَاطِنِهِ الْبُسْتَانُ مِنْ
(۳) لَهُمُ الْبَبْغَاءُ مِنْ قَنَدٍ غَدَتِ
حَيْثُ مِنْ بَاطِنٍ قَنَدٍ لَهُمُ
(۴) رَجُلٌ طَاوُوسٍ لَهُمْ عِنْدَ النَّظَرِ
فَضْلٌ.. هَبَّهُ بِالْوَانِ حِسَانٌ..
(۵) مَنْطِقُ الطَّيْرِ إِخَاقَانِ نِسْبِ
هَلْ هُوَ مِنْ مَنْطِقِ الطَّيْرِ الْجَمِيلِ

- (۱) وان کبوترشان ز بازان نشکهد
(۲) بلبل ایشان که حالت آرد او
(۳) طوطی ایشان ز قند آزاد بود
(۴) پای طاووسان ایشان در نظر
(۵) منطق الطیر آن خاقانی صداست
باز سر پیش کبوترشان نهد
در درون خویش گلشن دارد او
کز درون قند ایشان رو نمود
بهتر از طاوس پر آن دگر
منطق الطیر سلیمانی کجاست (۱)

(۱) یعنی نطق طائرات پادشاهان بیش از صدا نیست و منطق الطیر سلیمانی در مرتبه بالاتر است که نطق بحقائق است -

- (۱) أَنْتَ كَيْفَ تَعْلَمُ صَوْتَ الطُّيُورِ
دَائِمًا رَهَنَ الْحُبُورِ وَالسُّرُورِ
حَيْثُ أَنْتَ لِسُلَيْمَانَ نَفْسُ
مَا رَأَيْتَ لَا وَ لَا تُجَلِّي الْفَلَسُ..
- (۲) فَجَنَاحُ ذَلِكَ الطَّيْرِ وَ مَنْ
صَوْتُهُ الْمُطْرِبُ ذُو الرِّأْيِ الْحَسَنِ
خَارِجٌ عَنْ مَشْرِقٍ أَوْ مَغْرِبِ
هُوَ .. غَيْبِي وَ رَاءَ الْحُجُبِ..
- (۳) كُلُّ لَحْنٍ لَهُ مَوْصُولُ الْعُرَى
فَمِنْ الْكُرْسِيِّ جَاءَ لِلثَّرَى
وَكَذَاكَ هُوَ مِنْ بَطْنِ الثَّرَى
فَمِنْ الْكُرْسِيِّ جَاءَ لِلْعَرْشِ كَمَا اللَّهُ بَرَا
- (۴) وَ لَوْ الطَّيْرُ زَمَانًا مَا ذَهَبَ
مَعَ سُلَيْمَانَ وَ لَا رَاعَى الْأَدَبَ
عَاشِقُ الظُّلْمَةِ كَالْخَفَاشِ كَانَ
مَعَ سُلَيْمَانَ وَ جِدَّ وَ أَجْهَدَ
- (۵) أَيْهَا الْخَفَاشُ رُدِّ اعْتَدِ
كُنِّي بِذَالَا تَغْدُو قَيْدَ الظُّلْمَةِ
وَلَهُ الْمَوْتُ دَنَى كُلِّ زَمَانِ..
مَعَ سُلَيْمَانَ وَ جِدَّ وَ أَجْهَدَ
.. أَبَدًا مَا لَكَ أَيُّ عِصْمَةٍ..

چون ندیدستی سلیمان را دمی

از برون مشرقست و مغربست

وز نری تا عرش در کر و فریست

عاشق ظلمت چو خفاشی بود

تا که در ظلمت نمائی تا اُبد

(۱) تو چه دانی بانگ مرغان راهمی

(۲) پر آن مرغی که بانگش مطربست

(۳) هر يك آهنگش ز کرسی تانری است

(۴) مرغ کوبی این سلیمان می رود

(۵) با سلیمان خو کن ای خفاش رد

- (۱) فِذْرَاعًا وَاحِدًا فِيهِ الطَّرِيقُ
كَالذِّرَاعِ أَنْتَ قُطْبًا تُجْعَلُ
ذَلِكَ الْوَقْتُ الَّذِي فِيهِ تَبُثُ
تَخْلُصُ مِنْ كُلِّ سَقَطٍ وَقِيَامٍ
- ذَلِكَ الْجَانِبَ تَطْوِي مَا تَطْبِقُ
لِلْمَسَاحَاتِ الْأُمُورِ تُفْصِلُ
سَاقِطًا أَوْ قَائِمًا مَا أَنْ تُحِبَّ (۱)
خَالِدًا... تَنْجُو مِنَ الْمَوْتِ الزَّوَامِ..

فی بیان قصه افراخ البط اللتی رباها الدجاج (۲)

- (۳) بَيْضٌ بَطَ أَنْتَ فِي الْمَاءِ بَدَا
لَكَ تَحْتَ الرِّيشِ قَدْ رَبَى زَمَنُ
(۴) أُمُّكَ فِي ذَلِكَ الْبَحْرِ الْكَبِيرِ
ظَنُّكَ لِلْأَرْضِ مَتَّ بِالنَّسَبِ
- هَبْ دُجَاجَ بَيْتِكَ الظُّنَّ غَدَا
رُوحَكَ فِي الْمَاءِ فِي الْأَرْضِ الْبَدَنُ..
بَطَّةٌ كَانَتْ عَلَى الْمَاءِ تَسِيرُ
يَبَسًا قَدْ عَبَدَتْ .. وَفَقَّ السَّبَبُ..

- (۱) (لَنُكْ وَ لُوكْ) اعرج و افطع و استعمل هنا بمعنى تسقط و تقوم -
(۲) - (مرغ خاك) أراد قدس سره المثال فضرب مثال الروح المحمدي بالطير المندوب
الى الماء ومثال الطبع الانساني المندوب بالدجاج الى التراب فالماء عاوى و التراب سفلى والافعل
لا يضر بمن جبل على معالى الاحوال -

- (۱) يك گزى ره كه بدان سو مىروى
(۲) وانكه لنك ولوك آن سومى جهى
- همچو گز قطب مساحت مىشوى
از همه لنكى ولوكى مىرهى

قصه بط بچگان كه مرغ خانه مى پروردشان

- (۳) تخم بطى گر چه مرغ خانه ات
(۴) مادر تو بط آن دریا بدست
- کرد زیر پر جو دایه تربیت
دایه ات خاکی بدو خشکی پرست (۱)

- (۱) در این حکایت تمثیل روح انسانی است که شناور بحر وحدت است و پرورش
یافته در این تن خاکی به تخم بطی که مرغ خانگی زیر پر خود نهاده و پرورش داده
و باعتبار اصل خود میل به دریا دارد و باعتبار و اعتیاد او بزندگی در پر به پر رغبت
دارد پس باید که باصل خود متوجه باشد نه بمحل پرورش -

- (۱) دَاخِلْ قَلْبِكَ بِالْبَحْرِ عَلِقْ
ذَلِكَ الطَّبَعُ الَّذِي فِي رَوْحِكَ
(۲) حُبَّكَ أَلْيَا يَسْ مِنْ ذِي الظُّنْرِ كَانَ
أَمَّكَ الظُّنْرُ اللَّتِي عَنْهَا الْكَمَالُ
(۳) فَدَعِ الظُّنْرَ عَلَى ذَاكَ الْيَبَسِ
إِنْتِ مِنْ بَحْرِ الْمَعَانِي سَابِحَا
(۴) لَوْ لَكَ الظُّنْرُ مِنَ الْمَاءِ زَمَنْ
لَا تَخَفَ أَنْتِ وَ سَمَتِ الْبَحْرِ سِرُ
(۵) أَنْتِ بَطُؤٌ وَعَلَى يَبَسٍ وَرَطْبُ
لَا كَطِيرِ الْبَيْتِ بَيْتًا حَفَرَا
- وَبِهِ عَامٌ..وَوَدَّ أَنْ غَرِقَ..
جَاءَ بِالْأَرِثِ لَكَ مِنْ أُمِّكَ (۱)
وَهُوَ فِي رَوْحِكَ بِالْقَهْرِ بَانُ..
بَعْدَ دَعَاهَا بِهَا كَانَ الْوَبَالُ (۲)
عَنْهُ سَقَى وَالْبَحْرَ سَوَى الْمَلْتَمَسِ
كَالْبَطُوطِ..فِيهِ تَقْدُو النَّاجِحَا..
خَوَقَتْ..جَرَّتْ إِلَى الْأَرْضِ الرَّسَنُ..
مَزْمَعًا غُصَّ فِيهِ وَاسْبَحَ وَافْتَحِرُ..
كَنْتُ حَيًّا وَفَقَّ مَا رَامَ وَحَبُ
وَوَ مِنْ الْبَحْرِ مُدَامًا نَقَرَا (۳)

(۱) ای من جانب الروح المحمدية التي هي ام الارواح و ليست من طرف الطبيعة
الجسمانية - (۲) ای اترك الطبيعة الجسمانية لانها طبيعة قبيحة - (۳) نسخه ثانیه -
لا دجاج البيت -

- (۱) میل دریا که دل تو اندر است
(۲) میل خشکی مر ترا زین دایه است
(۳) دایه را بگذار بر خشک و بران
(۴) گر ترا دایه بترساند ز آب
(۵) تو بطی بر خشک و بر ترزنده
- این طبیعت جانت را از مادر است
دایه را بگذار کوید رایه است
اندر آ در بحر معنی چون بطان
تو مترس و سوی دریا ران شتاب
نی چو مرغ خانه خانه کنده (۱)

(۱) کنده بفتح کاف تازی بمعنی خانه خراب و کنایه از خسته حالی و بی بضاعتی
بفتح و بکاف فارسی بمعنی گندیده و مراد خیس و دنی -

- (۱) أَنْتَ مِنْ تَكْرِيمِهِ لُطْفًا بَنِي
تَضَعُ الرَّجُلَ لَكَ أَيْضًا يَبْرُ
(۲) فَحَمَلْنَاهُمْ عَلَى الْبَحْرِ وَ مَنْ
كَانَ مِنْ سَمِيتِ حَمَلْنَاهُمْ عَلَى
(۳) لَيْسَ لِلْبَحْرِ طَرِيقٌ لِلْمَلِكِ
فِي طَرِيقِ الْبَحْرِ أَوْ فِيهِ عِلْمٌ
(۴) أَنْتَ حَيَوَانَ يَجْسَمُ وَالْمَلِكُ
وَ عَلَى الْأَرْضِ لِهَٰذَيْنِ مَعَا
- آدَمَ السُّلْطَانُ وَ النُّورُ السَّنِي (۱)
تَضَعُ إِمَامًا تَشَأُ أَيْضًا يَبْحِرُ
لَهُ صَارَ السَّبَبَ الرُّوحُ الْحَسَنَ (۲)
بِرٍّ اعْرِفْ ذَا وَسِقَهُ أَوَّلًا
وَ كَذَلِكَ الْحَيَوَانَ مَا سَلَكَ
وَسَوَى الْإِنْسَانِ مِنْهُ مَا فِهِمْ
صُرَتْ بِالرُّوحِ لِكَيْ فَوْقَ الْفَلَكَ
تَذْهَبُ أَيْضًا وَ تَسْرِي مَزْمِعًا

(۱) الاية فى سورة اسرائيل (و لقد كرمنا بنى آدم و حملناهم فى البر و البحر و رزقناهم من الطيبات و فضلناهم على كثير من خلقنا - (۲) المعنى فقول ربنا جل و علا حملناهم على البحر بسبب الروح قل لهم من جانب حملناهم على البر قدسه امامك اى قدم من بر الطبيعة لبحر الروح عقلك و روحك لان ربنا قدم مرتبة الجسمانية على بحر مرتبة الروحانية باعتبار الوجود الانسانى و اما انت يا سالك فرجع جانب الروحانية على الجسمانية لان الروح اشرف و ابقى و الجسم اكثف و اَفْنَى و الروح من عالم الملكوت و الجسم مؤخر عنها فباعتبار الروح بحر و باعتبار الجسم بر جامع الاول و الثانى -

- (۱) تو ز كرمنا بنى آدم شهى
(۲) كه حملناهم على البحر بجان
(۳) مر ملائكت را سوى بر راه نيست
(۴) تو بتن حيوان بجانى از ملك
- هم بخشكى هم بدريا پا نهى
از حملناهم على البر پيش ران
جنس حيوان هم ز بحر آگاه نيست
تا روى هم بر زمين هم بر فلك

- (۱) کَمِي بِذَا فِي الظَّاهِرِ أَنِّي بَشَرٌ
صَارَ مَعَ قَلْبٍ بِهِ يُوحَى إِلَيَّ
(۲) قَالَبَ سِفْلِي يَغْزِي لِمُتْرَابٍ
رُوحَهُ دَارَتْ عَلَى هَذَا الْفَلَكِ
(۳) كَلَّمْنَا نَحْنُ بَطُوطٌ يَا غَلَامَ
(۴) فَسَلِيمَانٌ غَدَاً بَحْرًا كَبِيرَ
مِثْلَكُمْ أَكَلَاوْ نَوْمًا وَفِكْرَ (۱)
يَقْظُ ذِي بَصَرٍ وَلِهَانَ جِي
وَقَعَ فَوْقَ الْبَسِيطِ لِلْعَذَابِ
لِلدُّنَا.. وَالرُّوحَ رَامَ وَالْمَلَكِ..
يَفْهَمُ النُّطْقَ أَنَا الْبَحْرُ تَمَامَ
نَحْنُ طَيْرٌ مَعَ سَلِيمَانَ نَسِيرَ (۲)

(۱) ای حتی فی الظاهر بصیر (مثلکم بشر) و فی القلب یوحی الیه صاحب بصر و بصیرة اشاره الی ان استعداد الانسانیة سواء بین النبی و الولی و المؤمن و الکافر و الفرق بینهما بفضیلة الایمان و الولاية و النبوة و الوحي و المعرفة الحقیقیة فمن کانت یرجو لقاء ربّه بالوصل و الوصال فلیعمل عملاً صالحاً و هو التسنن بسنن الرسول (ص) ظاهراً بترك الدنيا و اختیار الفقر و دوام العبودیة و باطناً بالتبتل الیه بتبلاً و قطع النظر عما سواه تعالی - (۲) و هذه مرتبة السیر مع الله فعملیک بها حتی ترتفع الالئینیة و تصل الی مقام قاب قوسین فان ارتفعت الالئینیة من غیر بقیة وصلت الی مرتبة (اودادی) و هی نهاية الولاية -

- (۱) تا بظاهر مثلکم باشد بشر
(۲) قالب خاکی فتاده بر زمین
(۳) ما همه مرغابیانم ای غلام
(۴) پس سلیمان بحر آمد ما چو طیر
با دل یوحی الی دیده ور
روح او گردان بر این چرخ برین
بحر می داند زبان ما تمام
با سلیمان تا ابد داریم سیر (۱)

(۱) مراد از سلیمان در این بیت ذات حق بخلاف بیت سابق که مراد از آن کامل و ولی بوده و مراد از دریا بحر نیست بلکه مراد تفضیل است که در مرتبه فرق است مولانا میفرماید : (با حق باش و در دریای تفرقه در آ) اما آب دریا که ذات حق است زره از غفلت ساز و از غفلت بازدار -

- (۱) مَعَ سُلَيْمَانَ عَلَى الْبَحْرِ ضَعِ
كَتِي لَكَ الْمَاءُ كِدَاوُدَ يَضَعُ
رَجْلَكَ مِنْ وَحْلِ الْبَرِّ أَطْلَعِ
مَاءَ دِرْعٍ مِنَ الْمَاءِ أَصْطَنَعُ
(۲) ذَا سُلَيْمَانَ هُنَاكَ حَاضِرُ
لَكِنَّ الْغَيْرَةَ دَوْمًا سَحَرَتْ
عِنْدَهُمْ كَلًّا وَكُلُّ نَاطِرُ
وَالْعُيُونُ رَبَطَتْ كَمْ قَدَرَتْ
(۳) هَكَذَا حَتَّى يَجْهَلَ وَ سُبَاتِ
كَانَ مِنَّا فِي الْأَمَامِ وَالْمَلَالِ
(۴) جَرَّ صَوْتُ الرِّعْدِ لِلْمَظَامِي الْوَصْبِ
مَا دَرَى أَنْ كَانَ مِنْهُ سَحَابًا
(۵) عَقَدَ الْعَيْنَ عَلَى مَاءٍ جَرَى
طَيِّبَ مَاءِ السَّمَاءِ مَا دَرَى
نَحْنُ نُبْدِي.. نَرُكُنْ نَحْوَ الضَّلَالِ..
..إِذْ هُوَ مَا جَدَّ عِلْمًا وَ طَلَبَ.. (۱)
لِسَحَابِ السَّعْدِ رَدَّ الْعَطْبَا
طَيِّبَ مَاءِ السَّمَاءِ مَا دَرَى

(۱) ای و اما العالم بأن صوت الرعد غالباً يكون سبباً للمطر يفرح كذا اللذي
يعلم ان مبشرات الحق بوسيلة المرشد جالبة لسحاب الرحمة يتعمل المشاق و لعدم علمه
(چشم او ماندست در جوی روان) -

- (۱) با سلیمان پای در دریا بنه
(۲) آن سلیمان پیش جمله حاضر است
(۳) تاز جهل و خوابناکی و فضول
(۴) تشنه را دود سر آرد بانگ رعد
(۵) چشم او مانده است در آب روان
تا چو داود آب سازد صد زره
لیک غیرت چشم بند و ساحر است
او به پیش ما و ما از وی ملول
چون نداند کو گشاید ابر سعد
بیخبر از ذوق آب آسمان

- (۱) مَرَّكَبُ الْهِمَّةِ لِلْأَسْبَابِ سَاقٌ وَ لَهُ الظَّاهِرُ لَا الْبَاطِنُ رَاقٌ ..
- فَإِذَا عَنْ مَوْجِدِ الْأَسْبَابِ كَانَ فِي حِجَابٍ .. وَ لَهُ الظَّاهِرُ بَانَ ..
- (۲) مَوْجِدَ الْأَسْبَابِ مَنْ كَانَ نَظَرَ وَ لَهُ الْمُضْمَرُ وَ الْمُخْفَى ظَهَرَ
- فَمَتَى كَانَ بِأَسْبَابِ الدُّنَا عَقَدَ الْقَلْبَ بِهَا نَالَ الْمُنَى

- (۱) مرکب همت سوی اسباب راند از مسبب لاجرم محجوب ماند
- (۲) آنکه او بیند مسبب را عیان کی نهد دل بر سببهای جهان



فی بیان حیره الحجاج فی کرامات ذلک الزاهد اللذی رأوه وحيداً علی رأس الرمل المحرق

- (۱) زَاهِدٌ كَانَ يَقْفِرُ سَبَبَ
مَالِهِ غَيْرَ التَّقَى مِنْ سَبَبِ
فِي الْعُبُودِيَّةِ دَوْمًا غَرَقَا
كَعِبَادِيٍّ بِزُهْدٍ وَ تَقَى
(۲) وَصَلَ الْحُجَّاجُ مِنْ أَقْصَى الْبِلَادِ
ذَلِكَ السَّبَبَ مَعَ رَحْلِ وَزَادَ
وَعَلَى الزَّاهِدِ فِي الْيَبَسِ وَقَعَ
مِنْهُمْ الطَّرْفُ بِهِ الْكُلُّ أَطْلَعَ
(۳) يَا بَسًّا لِلزَّاهِدِ كَانَ الْمَحَلُّ
وَالْمِزَاجُ خَضِرُ زَاهِي الْحَلَلِ
لِسَمُومِ السَّبَبِ مِنْهُ الْمِزَاجُ
وَجَدَ الْبُرْءَ وَ أَلَمَ بِالْعِلَاجِ
(۴) حَارَتِ الْحُجَّاجُ مِنْ وَحْدَتِهِ
وَهُوَ كَيْفَ وَسَطَ افْتِهِ

حیرت شدن حاجیان در کرامات آن زاهد که در بادیه تنهائی یافتند بر سر ریگ سوزان

- (۱) زاهدی بد در میان بادیه
در عبادت غرق چون عبادیه (۱)
(۲) حاجیان آنجا رسیدند از بلاد
دیده شان بر زاهد خشک افتاد
(۳) جای زاهد خشک بود او تر مزاج
از سموم بادیه بودش علاج
(۴) حاجیان حیران شدند از وحدتش
وان سلامت در میان آفتش

(۱) عبادیه منسوب بشهر عبادان است (ابادان امروز) گویند علت نامیدن این شهر بعبادان آنست که چون نخستین شخصی که در آن اقامت گزیده عباد بن الحصین بوده و یا اینکه چون اقامتگاه جمعی از صلحاء و عباد بوده آن را عبادان نامیده‌اند زیرا که اضافه کردن الف و نون میان مردمان بصره و نواحی آن معمول بوده چنانکه زیاد و بلال و یوسف را زیادان و بلالان و یوسفان گویند (از صفحه ۱۱ ج ۱ دائرة المعارف امامیه و ایرات) -

- (۱) صِحَّةٌ وَافِي وَخَرٌّ لِلصَّلَاةِ
وَالْحَصَى مِنْ حَرِّهِ فِي الْقَدْرِ قَدْ
(۲) قُلْتَ أَنَّ سَكَرَانَ مَا بَيْنَ الْخَضِرِ
أَوْ عَلَى دُلْدَلٍ عَشَقًا وَ الْبَرَاقِ
(۳) أَوْ لَهُ الرَّجُلُ عَلَى الْأِسْتَبْرِقِ
أَوْ لَهُ كَانَ السَّمُومُ كَالصَّبَا
(۴) فَالْفَرِيقُ بَقِيَ فِي ذِي الْفَلَاةِ
(۵) إِذْ مِنْ اسْتِغْرَاقِهِ ذَاكَ الْفَقِيرُ
(۶) رَجَعَ الْمَاءُ لَهُ قَدْ نَظَرَا
وَ بِآثَارِ الْوُضُوءِ ثَوْبُهُ
- فَوْقَ حَصْبَاءَ وَ فِي تِلْكَ الْفَلَاةِ
غَلِيَّ الْمَاءِ بِهِ الْعُودُ اتَّقَدُ
وَالرَّيَاحِينَ وَ أَنْوَاعِ الزُّهْرِ
رَكِبَ.. الْوَصَلَ رَأَى بَعْدَ الْفِرَاقِ..
وَالْحَرِيرِ وَ الْفِرَاشِ الْأُنْقِ
..فَضَلَ مِنْ نَفْسٍ مِنْهُ صَبِي..
بِالْمُتَظَارِ كَيْ يُتِمَّ لِلصَّلَاةِ
لِلْفَرِيقِ الْحَيِّ وَضَاءَ الضَّمِيرِ
مِنْ يَدٍ وَ الْوَجْهِ دَوْمًا قَطْرًا
..بِلَلٍّ مِنْ ذَاكَ تَأَهُ لَبُهُ..

- (۱) در نماز ایستاده بود بر روی ریگ
(۲) گفته سر مست در سبزه و گلست
(۳) یا که پایش بر حریر و حلماست
(۴) پس بمانند آن جماعت با نیاز
(۵) چون ز استغراق باز آمد فقیر
(۶) دید کآبش میچکد از دست و رو
- ریگ کز تفش بجوشد آب دیگ
یا سواری بر براق و دلداست
یا سموم او را به از باد صباست
تا شود درویش فارغ از نماز
زان جماعت زنده روشن ضمیر
جامه اش تر بود ز آثار وضو

- (۱) سَأَلَ مِنْهُ قَدْ أَلْمَأُ لَكَ
رَفَعَ مِنْهُ أَلَيْدَ مِنْ ذِي السَّمَاءِ
(۲) قَالَ ذَاكَ الزَّاهِدُ كُلَّ زَمَانٍ
لَا يَبْئُرُ لَا يَحْبِلُ مِنْ مَسَدٍ
(۳) يَا مَلِيكَ الدِّينِ مِنَّا الْمَشْكِلَا
كُنْ لَنَا يُعْطِي الْيَقِينَ حَالُكَ
(۴) أَرْنَا سِرًّا مِنَ الْأَسْرَارِ لَكَ
نَقْطَعُ مِنْ وَسِطِ زَنَارِنَا
(۵) لِسَمَاءٍ طَرَفَهُ حَالًا رَفَعَ
أَنْ مِنَ الْحُجَّاجِ إِسْمَعُ وَاسْتَجِبْ
- مِمَّ جَاءَ كَيْفَ كَانَ عِنْدَكَ
قَالَ فَالْفَيْتَ لَهَا دَوْمًا هَمِي
يَصِلُ ذَا الْمَاءِ فِي كُلِّ مَكَانٍ
..بَلْ لِحُجُودٍ مِنْ يَدِ الْحَيِّ الْأَحَدِ..
حُلَّ..وَالْتَكْشِفَ لَدَيْنَا الْمُعْضِلَا..
نَهْتَدِي بِالنُّورِ مِنْ أَحْوَالِكَ
..كُنْ بِهِ نَحْنُ بِلَا ظَنٍّ وَشَكٍّ..
..نَرْدَعُ عَنْ جَنْفِ افْكَارِنَا..
وَلَهَا قَالَ يَوْجِدُ وَوَلَعُ
..وَلَهَا اعْطِ فَوْقَ مَا أَنْتَ أُحِبُّ..

دست را برداشت کز سوی سماست

نی ز جام و نی ز حبل من مسد

تا ببخشد حال تو ما را یقین

تا ببریم از میان زنازها

که اجابت کن دعای حاجیان

(۱) پس پرسیدش که آبت از کجاست

(۲) گفت هر گاهی که خواهی میرسد

(۳) مشکل ما حل کن ای سلطان دین

(۴) وانما سری بما ز اسرارها

(۵) چشم را بگشود سوی آسمان

أُطْلُبُ رِزْقًا كَثِيرًا وَ نِعَمَ

لِي يَا أَبَا.. صَدْرِي فِي ذَا شَرَحَتْ..

أَظْهَرَ لِلْخَلْقِ قَدْ أَبْدَى عِيَانَ

..أَيْنَمَا كُنْتُمْ أَنَا مَعَكُمْ أَكُونُ..

سُرْعَةً بَانَ بِهِ حَارَ اللَّبَابِ

..فِي السَّمَاءِ لَا عَلَى الْأَرْضِ يَسِيرُ..

وَ بِغَارَاتٍ وَ وَهْدٍ وَ حَفَرٍ

بِالدُّمُوعِ مَطَرٍ أَدَّى الْأَرْبَ

مَلَأُوا وَ الْكُلُّ مِنْهُ شَرِبَا

مِنْ عَجِيبِ الصُّنْعِ مَا اللَّبُّ يَهْرُ

قَطَعُوا.. دَامُوا بِهَذَا النَّمَطِ..

(۱) مِنْ عَلُوِّ أَنَا عَوِدْتُ كَرَمَ

حَيْثُ أَنْتَ مِنْ عَلُوِّ قَدْ فَتَحْتَ

(۲) أَنْتَ مَنْ مِنْ لَا مَكَانٍ لِلْمَكَانِ

فِي السَّمَاءِ رِزْقَكُمْ مَا تَوَعَّدُونَ

(۳) وَسَطَ هَذِهِ الْمَنَاجَاتِ سَحَابٌ

مِثْلَ فَيْلٍ سَحَبَ الْمَاءَ الْغَزِيرَ

(۴) مِثْلَ مَاءِ الْقَرِيبِ أَجْرَى الْمَطَرِ

(۵) سَكَنَ ذَاكَ السَّحَابُ كَالْقَرِيبِ

عِنْدَ ذَا الْحُجَّاجِ مِنْهُ الْقَرِيبَا

(۶) وَفَرِيقٍ مِنْهُمْ مِمَّا نَظُرُ

فَالزَّانِئِينَ لَهُمْ مِنْ وَسِطِ

(۱) رزق جوئی من ز بالا خو کرم

(۲) ای نموده تو مکان از لا مکان

(۳) در میان این مناجات ابر خوش

(۴) همچو آب از مشک باریدن گرفت

(۵) ابر می بارید چون مشک اشکها

(۶) يك جماعت زان عجائب کارها

تو بیابا بر گشودستی درم

فی السماء رزقکم گو در عیان

زود پیدا شد چو بیل آب کش

در گو و در غارها مسکن گرفت (۱)

حاجیان جمله گشادند مشکها

می بریدن از میان زنا رها

(۱) وَ فَرِيقٌ آخَرٌ مِمَّا صَدَرَ
لِلْكَرَامَاتِ اللَّتِي تُعْبِي الْفِكْرُ
مِنْهُ قَدْ زَادَ الْيَقِينَ وَ السَّدَادُ
أَبْدَأَ وَاللَّهُ أَدْرَى بِالرَّشَادِ
(۲) وَ فَرِيقٌ آخَرٌ لَمْ يَقْبَلِ
حَامِضًا ظَلَّ بِكُلِّ عَمَلٍ
لَمْ يَكِ الْفَاضِحَ نَقْصَ سَرْمَدِي
لَهُمْ تَمَّ الْكَلَامُ ذَا اهْتِدِ

(۱) قوم دیگر را یقین در ازدیاد زین عجب والله اعلم بالرشاد
(۲) قوم دیگر ناپدیدترش و خام ناقصان سرمدی تم الكلام

تم بحمدالله و توفيقه طبع الاصل والترجمة للدفتر الثاني من المثنوی
لمولانا عن نسخة خطية بقلم المترجم في تاريخ ۱۳۷۰ هجرية وفي
۶۳۲ صحيفة يقابل كبير محفوظة في مكتبة الكلية (دانشگاه)
و تماز النسخة المطبوعة بتعالیق فارسية و عربية .

طبع ترجمة دفتر الثالث من المثنوی مستمر على نسق طبع ترجمة
الدفتر الاول و الثاني منه واول الاصل
ای ضیاء الحق حسام الدین بیار این سوم دفتر که سنت شصده بار

فهرس ترجمه دفتر الثاني من كتاب المثنوي

رقم الصفحة

کلمة المترجم

- (۱) - (۳) (۱) مقدمة الناظم مع شرحها
- (۲۸ - ۱) (ب) قافية مطلع دفتر الثاني
- (۳۲ - ۲۸) (۱) ظن ذلك الشخص في عهد عمر خياله هلالاً؟
- (۳۳ - ۳۲) (۲) في بيان سرقة الحياتي من حياتي آخر
- (۳) في بيان التماس رفيق سيدنا عيسى (ع) من سيدنا عيسى أحياء
- (۳۶ - ۳۳) عظام الحيوان الميت
- (۳۹ - ۳۶) (۴) في بيان وصية الصوفي للخادم وقول الخادم لاحول
- (۴۵ - ۳۹) (۵) في بيان فعل الحق تعالى المشورة مع الملائكة

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

- (۱) هلال بنداشتن آن شخص خیال را در عهد عمر
- (۲) دزدیدن دزدی ماری را از مار گیری و گزیدن مار
- (۳) التماس کردن همراه عیسی (ع) از زنده کردن استخوانها
- (۴) وصیت کردن صوفی خادم را در تیمار بهیمة او
- (۵) مشورت کردن خدای تعالی با فرشتگان در ایجاد خلق

فهرس ترجمه دفتر الثاني من كتاب المشوي

رقم الصفحة

- (۱) فی بیان ربط تقریر معنی حکایه لرغبة المستمعین بذلك (۴۶ - ۴۵)
- (۲) فی بیان التزام الخادم المتعهد للبهیمة بالسقى والاطعام و الخدمة وتخلفه (۵۴ - ۴۶)
- (۳) فی بیان ظن الركب أن بهیمة الصوفی مریضة (۶۸ - ۵۴)
- (۴) فی بیان وجدان السلطان الصقر فی بیت المعجوز المسنة الدرداء (۷۸ - ۶۹)
- (۵) فی بیان اشتراء الشيخ احمد خضرویه حلوى لغرمائه بالهام الهی من الله تعالى (۹۰ - ۷۸)
- (۶) فی بیان تخويف شخص لزاهد بان یبکی قليلا حتى لا یصیر اعمی (۹۲ - ۹۰)
- (۷) فی بیان تمام قصة احياء المظام بدعاء عیسی (ع) (۱۰۰ - ۹۲)

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

- (۱) بسته شدن تقریر معنی حکایت بسبب میل مستمعان
- (۲) التزام کردن خادم تیمار بهیمة را و تخلف نمودن
- (۳) گمان بردن کاروانیان که مگر بهیمة صوفی رنجورست
- (۴) یافتن شاه باز خویش را در خانه کمپیر و مبتلا شدن
- (۵) حلوا خریدن شیخ احمد خضرویه از جهت غریمان بالهام الهی
- (۶) ترسانیدن شخصی زاهدی را که کم گری تا کور نشوی
- (۷) تمامی قصه زنده شدن استخوان بدعای عیسی (ع)

فهرس ترجمه دفتر الثاني من كتاب المثنوى

رقم الصفحة

- (۱) فى بيان حك القروى السبع فى الليل ظاناً انه يحك الثور (۱۰۰ - ۱۰۲)
- (۲) فى بيان بيع الصوفى حمار الصوفى المسافر لاجل السماع (۱۰۳ - ۱۱۶)
- (۳) فى بيان تعريف المنادين من قبل انقاضى أطراف البلدة للمفلس (۱۱۶ - ۱۲۲)
- (۴) فى بيان شكایة اهل السجن عند وکیل القاضى من يده
المفلس وجوره (۱۲۲ - ۱۲۸)
- (۵) بقية قصة المفلس السجن مع القاضى (۱۲۸ - ۱۳۶)
- (۶) فى المناجاة (۱۳۷ - ۱۴۶)
- (۷) تمثيل لحقيقة الكلام و اطلاع على كشفه (۱۴۶ - ۱۵۴)
- (۸) فى بيان ملامة الخلق لواحد من الناس بسبب قتله امه و اراد
بامه النفس الامارة (۱۵۵ - ۱۵۶)
- (۹) فى بيان شبهة و انكار المنكرين (۱۵۷ - ۱۷۰)

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

- (۱) خاریدن روستامی در تاریکی شیر را به ظن آنکه گاو است
- (۲) فروختن صوفیان بهیمة صوفی مسافر را جهت سفره و سماع
- (۳) قصه آن مفلس که در زندان بود و زندانیان از او در فغان
- (۴) شکایت اهل زندان نزد وکیل قاضی از آن مفلس
- (۵) تنمہ قصه مفلس زندانی با قاضی
- (۶) درمناجات
- (۷) تمثيل بر حقیقت سخن و اطلاع بر کشف آن
- (۸) ملامت کردن مردمان شخصی را که مادر خود را بکشت
- (۹) در بیان شبهه و انکار منکران

فهرس ترجمه دفتر الثاني من كتاب المثنوي

رقم الصفحة

- (۱) فی بیان امتحان السلطان ذینک الغلامین اللذین اشتراهما جدیداً (۱۷۰ - ۱۷۶)
- (۲) فی بیان ارسال السلطان أحد الغلامین و سؤاله من الثاني
احوال الغلام المرسل (۱۷۶ - ۱۸۲)
- (۳) فی بیان یمین الغلام فی صدق و وفاء رقیقه من نظافة قلبه (۱۸۲ - ۲۰۷)
- (۴) سؤال السلطان ايضاً حال ذلك العبد الاخر من العبد اللذی
ارسله قبلاً للحمام (۲۰۷ - ۲۱۵)
- (۵) فی بیان حسد الاعیان والخدم علی العبد الخاص المقبول (۲۱۵ - ۱۳۲)
- (۶) فی بیان وقوع البازی فی وسط البوم فی الخرابات (۲۳۲ - ۲۴۴)
- (۷) فی بیان حکایة المعطشان و رمیه اللبن فی الماء (۲۴۴ - ۲۵۲)
- (۸) حکایة من أمر شخصاً بزرع الشوک علی رأس الطريق ثم رحم الناس
وقال له اقلع الشوک من رأس الطريق (۲۵۲ - ۲۶۱)

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

- (۱) امتحان کردن پادشاه آن دو غلام را که نو خریدنه بود
- (۲) روان کردن پادشاه یکی از دو غلام و از دیگری پرسیدن حال غلامی که روان شده است
- (۳) قسم خوردن غلام بر صدق خود و طهارت ظن خود
- (۴) باز پرسیدن شاه حال غلام دیگر از غلام اولی که به حمام روان شده است
- (۵) حسد بردن حشم بر آن بنده خاص
- (۶) گرفتار شدن باز میان جفندان بویرایه
- (۷) کلوخ انداختن آن تشنه از دیوار در جوی آب
- (۸) حکایت آن شخصی که فرمود شخص دیگری را خار بن را سر راه مردم بنشانند
سپس بدو رحم آمد و گفت خار بن را بر سر راه مردم بر کند

فهرس ترجمه دفتر الثاني من كتاب المتنوى

رقم الصفحة

- (۱) فى بيان تأخير الخيرات لغد و ضرر ذلك (۲۸۷ - ۱۶۲)
- (۲) تمثيل فى بيان دعوة الملونين بالماء الكدر الى الماء النظيف (۲۹۲ - ۳۸۷)
- (۳) فى بيان مجيئى الاحباب الى المارستان لزيادة ذوالنر المصرى
و هو توبان بن ابراهيم الخ (۳۰۲ - ۲۹۲)
- (۴) فى بيان فهم مريدى ذوالنون انه لم يك مجنوناً بل قاصداً
فيه المصلحة (۳۰۷ - ۳۰۲)
- (۵) رجوع الى حكاية ذوالنون مع مريديه (۳۰۹ - ۳۰۷)
- (۶) امتحان سيد لقمان عقل لقمان وفراسته و رأيه (۳۱۰ -)
- (۷) حكاية (۳۱۹ - ۳۱۰)
- (۸) ظهور فضل و عقل لقمان عند الممتحنين له (۲۳۳ - ۳۱۹)
- (۹) فى بيان تنمة قصة حسد ذك الحشم والاتباع على غلام السلطان الخاص (۳۴۲ - ۳۳۳)

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

- (۱) در معنى فى التأخير آفات و زبان آن
- (۲) تمثيل در بيان خواندن آب آلودگان را بپاکی
- (۳) آمدن دوستان بيمارستان جهت پرسش ذواننون مصرى که توبان بن ابراهيم باشد
- (۴) فهم کردن مريدان که ذوالنون ديوانه نيست و بقصد چنين کرده
- (۵) رجوع کردن بحكايت ذوالنون با مريدان
- (۶) امتحان کردن خواجه لقمان را در ذير کي
- (۷) حكايت
- (۸) ظاهر شدن فضل و هنر لقمان پيش امتحان کنندگان
- (۹) تنمة قصه حاسدان بر غلام سلطان

فهرس ترجمه‌الدفتري الثاني من كتاب المتنوى

رقم الصفحة

- (۱) من صورة الهدهد الحقيير وقع فى قلب بلقيس عكس تعظيم
 سليمان (ع) (و لهذا الاستعداد الشريف أشار فقال) (۳۴۳ - ۳۵۱)
- (۲) فى بيان انكار الفلسفى على قراءة قوله تعالى فى سورة الملك
 (قل أرأيتم أن أصبح ماء كم غوراً) الخ (۳۵۱ - ۳۷۰)
- (۳) انكار موسى على مناجاة الراعى لله تعالى و عدم رضائه
 بالاولصاف اللتى وصفه بها تعالى (۳۷۰ - ۳۷۶)
- (۴) فى بيان فعل الحق (تعالى) العتاب مع موسى لاجل الراعى
 (۳۷۷ - ۳۸۱)
- (۵) فى بيان مجيىء الوحي لموسى (ع) فى عنبر ذلك الراعى
 (۳۸۱ - ۳۹۱)
- (۶) سؤال موسى (ع) من الحق تعالى عن سر غلبة الظالمين
 (۳۹۱ - ۴۰۶)
- (۷) فى بيان ايلام امير للنائم اللذى ذهب فى فمه حية
 (۴۰۶ - ۴۱۶)
- (۸) فى بيان اعتماد ذاك الرجل الابله على تملق و وفاء الدب الابله
 (۴۱۶ - ۴۲۹)

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

- (۱) عكس تعظيم بيقام سليمان در دل بلقيس از صورت حقير هدهد
 (۲) انكار فلسفى در آيۀ (ان اصبح ماء كم غوراً)
 (۳) انكار كردن موسى عليه السلام بر مناجات شبان
 (۴) وحى آمدن از حق تعالى بعتاب بموسى بجهت شبان
 (۵) وحى آمدن بموسى عليه السلام از بهر عنبر خواستن آن شبان
 (۶) سؤال موسى (ع) از حق تعالى از سر غلبۀ ظالمان
 (۷) رنجانيدين اميرى آن خفته را كه مار در دهانش رفته بود
 (۸) حكاييت آن مرد ابله كه مغرور بود در تملق خرس

فهرس ترجمه الدفتر الثاني من كتاب المثنوى

رقم النصفحة

- (۱) فى بيان قول السائل الاعمى انا امسك عميين (الاول العمى البصرى والثانى قبح الصوت كما ستعرفه بعداً) (٤٣٣ - ٤٢٩)
- (۲) فى بيان تتمه حكاية الدب و ذاك الابله اللذى اعتمد على ود و صداقة الدب (٤٣٨ - ٤٣٣)
- (۳) قول سيدنا موسى (ع) الى عابدا العجل بأن ذلك الخيال اللذى تفكرته اين هو هل افادك شيئاً (٤٤٤ - ٤٣٨)
- (۴) فى بيان ترك قول النصيحة من ذلك الناصح الى ذلك المغرور (بعد مبالغته فى نصيحة مغرور ذلك الدب) (٤٥٠ - ٤٤٤)
- (۵) فى بيان تملق مجنون لجالينوس الحكيم و خوفه منه (٤٥٢ - ٤٥١)
- (۶) فى بيان طيران طير مع طير هو غير جنس له (٤٥٧ - ٤٥٢)
- (۷) فى بيان اعتماد ذلك المغرور على تملق الدب و تبصيصه (٤٦٠ - ٤٥٧)
- (۸) فى بيان ذهاب المصطفى لعيادة الصحابى المريض (وبيان فائدة العبادة) (٤٦٢ - ٤٦٠)

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

- (۱) گفتن نابینای سائل با مردم که من دو کوری دارم
- (۲) تتمه حکایت خرس و آن ابله که بر وفای خرس اعتماد کرده بود
- (۳) گفتن موسی (ع) که سالها پرست را که این خیال اندیشی تو از کجاست
- (۴) ترک کردن آن مرد ناصح پسند آن مغرور خرس را
- (۵) تملق کردن دیوانه با جالینوس و ترسیدن جالینوس از وی
- (۶) سبب پریدن و چریدن مرغی با مرغ دیگر
- (۷) تتمه قصه اعتماد آن مرد مغرور بر وفای خرس
- (۸) رفتن رسول خدا صلی الله علیه وسلم بعیادت صحابی رنجور

فهرس ترجمه دفتر الثاني من كتاب المتنوى

رقم الصفحة

- (۱) فى بيان وحى الحق تعالى لموسى لاي شئى لم تأت لعيادتى
(۲) فى بيان ابعاد الناطور و هو قيم الباغ الثلاثة و هم الصوفى
و الفقيه والشريف
(۳) فى بيان الرجوع لقصة المريض و عيادة النبى (ص)
(۴) فى بيان ذهاب ابى يزيد البسطامى الى الكعبة و ظهور شيخ
فى الطريق و قول الشيخ لايى يزيد البسطامى انا الكعبة
طف اطرافى
(۵) فى بيان حكاية البيت الجديد للذى بناء المريد الجديد و مجيئى
المرشد الى رؤيته
(۶) فى بيان معرفة النبى (ص) سبب مرض ذلك الشخص و وقوع
قلة الادب منه فى دعائه
(۷) فى بيان عذر الدلقك الذى هو نديم السيد الاجل و قوله
لنديه لاي شئى نكحت الفاحشة و جواب النديم له

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

- (۱) وحى آمدن از حق تعالى بموسى عليه السلام كه چرا بعيادت من نيامدى
(۲) جدا كردن باغبان صوفى و فقيه و علوى را از هم
(۳) رجعت بقصه مريض و عيادت پيغمبر عليه السلام
(۴) رفتن بايزيد بسطامى بكعبه و در راه بخدمت بزرگى رسيدن و گفتن آن بزرگ
كه كعبه منم مرا طواف كن
(۵) حكايت خانه ساختن مريدى و امتحان پير مريد را
(۶) دانستن پيغمبر (ع) كه سبب رنجورى آن شخص گستاخى بوده است
(۷) عذر گفتن دلقك با سيد كه چرا فاحشه بنكاح آوردى و پاسخ آن

فهرس ترجمه دفتر الثاني من كتاب المتنوى

رقم الصفحة

- (۱) فى بيان سؤال السائل لذك الكبر و اتيانه بالحيمة بانك جعلت
نفسك مجنوناً و الحال انك عاقل (۵۰۸ - ۵۰۵)
- (۲) فى بيان حملة الكلب على الفقير الاعمى (۵۱۶ - ۵۰۹)
- (۳) فى بيان دعوة المحتسب السكران الى السجن و جوابه له (۵۱۹ - ۵۱۶)
- (۴) فى بيان سؤال السائل لذك الولى الكبر مرة ثانية (۵۳۱ - ۵۱۹)
- (۵) تمة النصيح من الرسول لذك المريض و تعليمه الدعاء له (۵۳۴ - ۵۳۱)
- (۶) فى بيان صعوبة العذاب و شدته (۵۳۷ - ۵۳۴)
- (۷) فى بيان ذكر قوم موسى (ع) و ندامتهم (۵۴۹ - ۵۳۷)
- (۸) مثال فى بيان معنى قوله (ع) ان تؤمن بالقدر خير و شره (۵۵۳ - ۵۵۰)
- (۹) فى بيان وصية النبى (ص) لذلك العليل و تعليمه الدعاء له (۵۶۳ - ۵۵۴)

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

(۱) بحیلت در سخن آوردن سائل را آن بزرگ را که خود را دیوانه ساخته است

(۲) حمله کردن سگ بر کورگدا

(۳) خواندن محتسب مستی را بزندان و جواب او

(۴) دوم بار بسخن در آوردن سائل آن بزرگ را

(۵) تمة نصیحت کردن رسول آن بیمار را و دعا آموزیدن

(۶) ذکر دشواری عذاب آخرت و سختی آن

(۷) ذکر قوم موسی علیه السلام و پشیمانی ایشان

(۸) مثال در بیان معنى آن تؤمن بالقدر خیر و شره

(۹) وصیت کردن پیغمبر (ص) آن بیمار را و دعا آموزیدنش را

فهرس ترجمه الدفتر الثاني من كتاب المتنوي

رقم الصفحة

- | | |
|---------------|---|
| (٥٦٧ - ٥٦٤) | (١) في بيان ايقاظ الشيطان لمعاوية |
| (٥٧٥ - ٥٦٧) | (٢) جواب ابليس لمعاوية |
| (٥٧٩ - ٥٧٥) | (٣) ايضاً تقرير معاوية لمكر ابليس |
| (٥٨٥ - ٥٧٩) | (٤) في بيان جواب ابليس لمعاوية |
| (٥٨٦ - ٥٨٥) | (٥) لوم معاوية لابليس |
| (٥٨٨ - ٥٨٦) | (٦) التوسل بالحق تعالى من مكر ابليس |
| (٥٩١ - ٥٨٨) | (٧) ايضاً تقرير ابليس لتليسه |
| (٥٩٤ - ٥٩١) | (٨) ايضاً اصرار معاوية على ابليس و جوابه له |

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

- | |
|--|
| (١) بيدار کردن ابليس معاويه را |
| (٢) جواب گفتن ابليس معاويه را |
| (٣) درم بار جواب ابليس معاويه را |
| (٤) باز جواب ابليس معاويه را |
| (٥) عنف کردن معاويه ابليس را |
| (٦) نالیدن بحق تعالى از مكر ابليس |
| (٧) باز تقرير ابليس تلبيس خود را |
| (٨) باز الحاح کردن معاويه ابليس را و جواب او |

فهرس ترجمه الدفتر الثاني من كتاب المتنوى

رقم الصفحة

- (۱) شکایة القاضى من آفة ضرر و جواب النائب له
(۵۹۶ - ۵۹۴) بقوله القضاء ثلثة الخ
- (۲) فى بيان أتيان معاوية لابليس بالافرار
(۵۹۸ - ۵۹۶)
- (۳) فى بيان قول ابليس ما فى ضميره و مقصوده لمعاوية
(۵۹۹ - ۵۹۸)
- (۴) فى بيان تحسر ذاك المخلص على فوت الصلوة
(۶۰۰ - ۵۹۹)
- (۵) فى بيان تنمة اقرار ابليس بمكره و حيلته لمعاوية
(۶۰۲ - ۶۰۱)
- (۶) تصديق معاوية ابليس فى هذا القول
(۶۰۳ - ۶۰۲)
- (۷) فى بيان خلاص اللص باعطاء ذاك الشخص لصاحب البيت
صوتاً و فوت اللص و خلاصه و كان صاحب البيت قريباً منه
(۶۰۹ - ۶۰۴)
- (۸) تمثيل
(۲۱۱ - ۶۰۹)

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

- (۱) شکایت قاضی از آفت قضا و جواب نائب او را
- (۲) باقرار آوردن معاویه ابليس را
- (۳) راست گفتن ابليس ضمير خود را با معاویه
- (۴) حسرت خوردن آن شخص بر فوت نماز جماعت
- (۵) تنمة اقرار ابليس با معاویه مکر و فریب خود را
- (۶) تصديق کردن معاویه ابليس را در آن قول
- (۷) گريختن دزد از دست صاحب خانه بآواز شخص ديگر که صاحب خانه نزديک
او بوده است
- (۸) تمثيل

فهرس ترجمه الدفتر الثاني من كتاب المتنوى

رقم الصفحة

- (۱) فى بيان قصة المنافقين و بنائهم لمسجد الضرار لاضرار المؤمنين (۶۱۱ - ۶۱۵)
- (۲) فى بيان خداع المنافقين لرسول الله (ص) ليذهبوا به الى
مسجد الضرار (۶۱۶ - ۶۲۳)
- (۳) فى بيان تفكر واحد من اصحاب الرسول (ص) بالا نكار
فى نفسه بانه لاي شئى لم يفعل الرسول الستر بل يكذبهم
و يفضحهم (۶۲۳ - ۶۲۸)
- (۴) فى بيان قصة ذلك الشخص الذى يطالب جملة الضائع
و يستل عنه (۶۲۸ - ۶۳۱)
- (۵) فى بيان التردد وسط المذاهب المختلفة و فى بيان خروجه
و خلاصه (۶۳۱ - ۶۳۶)
- (۶) فى بيان انه يجب عليك امتحان كل شئى وقع نظرك عليه
حتى يظهر لك فيه الخير و الشر (۶۳۷ - ۶۴۲)

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

- (۱) قصه منافقان و مسجد ضرار ساختن ایشان
- (۲) فریفتن منافقان پیغمبر (ص) را تا به مسجد ضرار برند
- (۳) اندیشیدن یکی از اصحاب که چرا رسول خدا (ص) ستاری نمی کند
- (۴) قصه آن که اشتر ضاله نشان می پرسید
- (۵) متردد شدن در میان مذاهب مختلفه و بیرون شدن
- (۶) امتحان کردن هر چیزی تا ظاهر شود چیز دیگر

فهرس ترجمه دفتر الثاني من كتاب المتنوى

رقم الصفحة

- (۱) فى بيان شرح فائده ذلك الشخص طالب الجمل (۶۴۲ - ۶۵۰)
- (۲) فى بيان ذاك الذى فى كل نفس فتنة مسجد الضرار موجودة فيه (۶۵۱ - ۶۵۳)
- (۳) فى بيان حكاية الهنود الاربعة المتخاصمة وكل واحد منهم لم يعلم عيب نفسه (۶۵۲ - ۶۵۷)
- (۴) فى بيان قصد الغز قتل رجل ليخاف الغير (۶۵۷ - ۶۵۹)
- (۵) فى بيان حال الانانيين محبى الذات والكافرين بنعمة وجور الانبياء (۶۵۹ - ۶۶۵)
- (۶) فى بيان شكايه رجل كبير السن مريض لطبيب من مرضه و جواب الطبيب له (۶۶۵ - ۶۷۰)
- (۷) فى بيان قصة الجوجى وذلك الصبى الذى فعل النوح قدام جنازة ابيه (۶۸۱ - ۶۷۹)
- (۸) فى بيان خوف الصبى من شخص بدين صاحب جثة و قول ذلك الشخص لا تخف منى لانى لست برجل بل انا منخنث (۶۸۰ - ۶۸۱)

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

- (۱) شرح فائده حكايت شتر جوينده
- (۲) در بيان آنكه در هر نفسى فتنة مسجد ضرار در اوست
- (۳) حكايت آن چهار هندو كه با هم جنگ مى كردند و هر يك از عيب خود بى خبر بود
- (۴) قصد كردن غزان، در خون مردى تا ديگرى بترسد
- (۵) بيان خلل خودپرستان و ناشكران از نعمت وجود انبيا و اولياء
- (۶) شكايه كردن پيرى پيش طبيب از رنجورى خود و جواب او
- (۷) قصه جوجى و آن كود كى كه در پيش تابوت بدر مى ناليد
- (۸) ترسيدن كود كى از شخص صاحب جثه و تسكين او آن كودك را مترس كه من نامردم

فهرس ترجمه دفتر الثاني من كتاب المثنوى

رقم الصفحة

- (۱) فی بیان قصه رامی السهام و خوفه من راكب كان فی مأسدة
ذات أشجار (۶۸۲ - ۶۸۴)
- (۲) فی بیان قصه الاعرابی و وضعه الرمل فی العدل و ملامة الفيلسوف
الاعرابی (۶۸۴ - ۶۹۲)
- (۳) فی بیان الكرامات الواقعة لابراهيم بن أدهم على خافة البحر كما
ستعرفه (۶۹۲ - ۶۹۸)
- (۴) بیان فی شروع تنور حواس العارف بالنظر لنور الغيب (۶۹۸ - ۷۱۲)
- (۵) فی بیان طعن أجنبی فی شیخ و قول مرید الشیخ له جوابا (۷۱۳ - ۷۲۱)
- (۶) بقية قصة ابراهيم بن ادهم على خافة البحر مع ذاك الامير (۷۲۱ - ۷۲۶)
- (۷) فی بیان ادعاء ذلك الشخص ان الله لا يؤاخذ العاصي و جواب
شعیب له (۷۲۶ - ۷۳۲)

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

- (۱) قصه تیراندازی و ترسیدن او از سواری که در بیشه می رفت
- (۲) حکایت آن اعرابی و ریگ در جوال کردن و ملامت کردن دانشمند اعرابی را
- (۳) کرامات ابراهیم ادهم بر لب دریا
- (۴) آغاز منور شدن حواس عارف بنور غیب بین
- (۵) طعنه زدن بیگانه بر شیخی و جواب گفتن مرید شیخ آنرا
- (۶) بقیه قصه ابراهیم ادهم بر لب دریابا آن امیر
- (۷) دعوی کردن آن شخص که خداوند مرا بگناه نمی گیرد و جواب شعیب (ع)

فهرس ترجمه دفتر الثاني من كتاب المتنوى

رقم الصفحة

- (۱) فى بيان بقية قصة الرجل الاجنبى الطاعن على الشيخ و جواب
مريد الشيخ له (۷۳۳ - ۷۳۷)
- (۲) فى بيان قول عائشة لرسول الله (ص) كيف انت فى كل مكان
تصلى بلا سجادة (۷۳۸ - ۷۴۰)
- (۳) فى بيان سحب الفار لرسن الجمل واعجاب الفار بنفسه
(۷۴۰ - ۷۴۸)
- (۴) فى بيان كرامات ذلك الدرويش الذى اتهمه به بالسرقه
فى السفينة (۷۴۸ - ۷۵۷)
- (۵) فى بيان تشنيع الصوفية على ذلك الصوفى قدام الشيخ
انه يتكلم كثيراً (۷۵۸ - ۷۶۷)
- (۶) فى بيان عذر الفقير الى شيخ الرباط
(۷۶۷ - ۷۷۲)
- (۷) فى بيان تلك الدعوى التى هى نفسها شاهدة على صدقها (-)

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

- (۱) تمامه قصه طعنه برشيخ وجواب مريد
- (۲) گفتن ع-عائشه پيغمبر (ص) را كه تو بى مصلی چونست كه همه جا
نماز گزارى
- (۳) كشیدن موش مهارشتر را و معجب شدن موش در خود
- (۴) كرامات آن درویش كه در كشتى بدزدی متهمش كردند
- (۵) تشنيع زدن صوفيان پيش شيخ بر آن صوفى كه بيارمى گوید
- (۶) عذر گفتن فقير با شيخ خانقاه
- (۷) بيان آن دهوى كه عين آن دعوى گواه صدق خویش است

فهرست ترجمه دفتر الثاني من كتاب المتنوى

رقم الصفحة

- (۱) فى بيان سجود يعقوب و المسيح (عليه السلام) فى بطن امهما
 كل منهما للآخر (۷۷۲ - ۷۷۴)
 (۲) فى بيان بحى الاشكالى والسؤال على هذه القصة
 (۷۷۴ - ۷۷۵)
 (۳) جواب الاشكال
 (۷۷۶ - ۷۷۸)
 (۳) فى بيان ماجرى للشمع والفراشة والبلبل وغيره
 (۷۷۸ - ۷۸۱)
 (۴) فى بيان مجيب الكلام الباطل فى قلوب الباطلين
 (۷۸۱ - ۷۸۲)
 (۵) فى بيان طلب تلك الشجرة التى كل من اكل من ثمرها لا يموت
 (۷۸۲ - ۷۸۵)
 (۶) فى بيان شرح الشيخ سر تلك الشجرة للمطالب المقلد
 (۷۸۶ - ۷۸۹)
 (۷) فى بيان منازعة اربعة من جهة العنب كل واحد منهم فهم
 بأمر آخر
 (۷۸۹ - ۷۹۵)

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

- (۱) سجده کردن حضرت يعقوب عليه السلام و حضرت عيسى عليه السلام در شکم
 مادر يك ديگر را
 (۲) اشكال آوردن بر اين قصه و جواب ايشان
 (۳) در بيان ماجرای شمع و پروانه و گل و بلبل وغيره
 (۴) پندير آمدن سخن باطل در دل باطلان
 (۵) جستن آن درخت که هر که ميوه او خورد نميرد
 (۶) شرح کردن شيخ سر آن درخت را
 (۷) بيان منازعت کردن چهار کس جهت انگور با همدگر که يکي از آنان بنام ديگرى
 دانسته است

فهرس ترجمه الدفتر الثاني من كتاب المثنوى

رقم الصفحة

- (۱) فى بيان رفع العداوة من بين الانصار ببركة رسول الله (ص)
اللتى كانت بين الاوس و الخزرج (۷۹۵ - ۸۰۲)
- (۲) فى بيان قصة أفراخ البط المثنى رباها الدجاج (۸۰۶ - ۸۱۱)
- (۳) فى بيان حيرة الحجاج فى كرامات ذلك الزاهد اللذى رأوه
وحيداً على رأس الرمل المحرق (۸۱۲ - ۸۱۶)

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

- (۱) برخاستن مخالفت و عداوت از میان انصار ببرکت رسول(ص)
(۲) قصه بط بچکان که مرغ خانگی می پروردشان
(۳) حیران شدن حاجیان دو کرامات آن زاهد که در بادیه بر سر ریگ سوزان بود



فهرس اجمالى لرؤس المطالب العلمىة من الحواشى العربىة والفارسىة

الصفحة

- (٤) علة تأخير الناظم نظم الدفتر الثانى من المثنوى
- اختلاف النسخ فى قراءة كلمة (بغت نو) فى المصراع الثانى
- (٤) من البيت الثانى
- (٥) تسمية اليوم الخامس عشر من شهر رجب بيوم الاستفتاح
- تاريخ ابتداء نظم مولانا الدفتر الثانى من المثنوى و انه كان عمره اذ
- ذلك ٥٨ سنة
- (٦) المراد من النفس فى كلام مولانا النفس الامارة وتعريف العرفاء لها
- (٨) العزلة فى نظر المتصوفة و آدابها
- (٩) اصحاب الكهف
- (١١) اسم ذى القرنين والاختلاف فى ذلك
- (١٣) تفسير البيت من الاصل (از تو اى بى نقش با چندين صور)
- (١٥) معنى (بوالحسن) فى قوله (كه ترا گويد ز مستى بوالحسن) وانه
- من غزل مسطور فى ديوانه (غزليات شمس)
- (١٦) المراد من الحس المشترك فى قوله (كى بحس مشترك محرم شدى)
- (١٨) المراد من (يا من هو ما صوراً) (او هو قد صوراً) لقوله (نامصور
- يا مصور گفتهنت) و اختلاف النسخ فى الترجمة لقراءة الاصل
- (١٨) ربط انبيت من الاصل و ترجمة (چون خيال آمد خيال يار من -
- صورت اوبت معنى اوبت شكن)
- (٢٠)

فهرس اجمالی لرؤس المطالب العلمية من الحواشي العربية والفارسية

الصفحة

- (۲۵-۲۲) الدلائل الفلسفية على وجود الجذب المعنوي
- المراد من قوله (دیده شد) في مصراعی البيت (دیده تو چون دلم را
- (۳۵) دیده شد - صد دل نادیده غرق دیده شد)
- (۳۶) المراد من العینین فی قوله (در دو چشمش راه روشن یافتم)
- (۳۷) المراقبة و معناها عند المتصوفة
- الاختلاف فی قراءة المصراع الثانی من قوله (مطلع بر نقش هر که
- (۴۰) هست شد - پیش ازین که نفس کل پابست شد)
- فی ان اسم الله تبارک و تعالی مشتمل على جميع الاسماء ... الخ بالنقل
- (۴۳) عن داود القيصری على فصوص الحکم
- (۴۴) المراد من الخال نقطة الوحدة ... الخ
- (۴۶) الحصة من قصة التزام الخادم لبيمة الصوفي
- (۶۱) اشتباه مؤلف النهج فی قوله فی الاصل (گردد آمیزند عود و شکرش)
- (۶۳) اشتباه مؤلف النهج فی تفسیر قوله (تا ببینند اشرفی تشریف او)
- (۶۳) سبب نزول آية (والضحي والليل اذا سجى)
- تفسیر قوله (آفتابش چون بر آمد از فلك - باشب تن گفت بین
- (۶۴) ما ودعك)
- تفسیر قوله (ورنه خوانی و به بیند سوز تو - علم باشد مرغ دست
- (۶۸) آویز تو)
- (۷۳) تعلیم السلاطین فی القديم البزاة لصید السباع
- (۷۴) قصة الابیایل و انها من الارهاصات

فهرس اجمالی لرؤس المطالب العلمیة من الحواشی العربیة والفارسیة

الصفحة

- (۷۵) فی بیان عمرالدنیا و انه سبعة آلاف سنة ...
 ظاهر البيت و ترجمته (ما ز موسی بند نگر فتم کو - گشت از انکار
 خضرا وزرد رو)
- (۸۸) اسائة أدب مع موسی (ع) و جوابه
 الاختلاف فی قرائة (بمیزد) فی قوله (همچو خر در جو بمیزد
 از گزاف)
- (۹۴) المراد من العظم (استخوانی) و الكلب (سگ) فی قوله (خاک بر
 سر استخوانی را که آن - مانع این سگ بود از صید جان)
- (۹۵) الاختلاف فی قرائة المصراع الثانی (بی نشان بی جای چون
 هاتف شوی)
- (۱۰۲) من آداب بعض الصوفیة الرياضة بالسؤال و الصبر علی الجوع بصوم
 ثلاثة ایام
- (۱۰۴) تفسیر قوله (تا نشد تحقیق از یاران مبر - از صدف مکمل نشد
 آن قطره در)
- (۱۱۳) معنی کلمة (دق الحصیر)
 تفسیر قوله (شش جهت مکریز زیرا در جهات - شش دره است
 و شش دره مات است مات)
- (۱۲۲) معنی قوله (که خیال آسیا و باغ و راغ - که خیال میغ و ماغ
 و لبغ و لاغ)
- (۱۲۷) المراد من الكردي و الجمل و الموکل فی البيت (کرد بیچاره
 بسی فریاد کرد) و ما بعده
- (۱۳۱) شرح المثل المندرج فی قوله (چونکه گاو آرد گره محکم کنید)
- (۱۳۲)

فهرس اجمالى لرؤس المطالب العلمىة من الحواشى العربىة والفارصىة

الصفحة

- تفسىر قوله (خود هم او آب است و هم ساقى و مست - هر سه يك
شد چون طلسم او شكست) (۱۴۲)
- تفسىر قوله (حرف قرآن را ضرىران معدند - خر نىند و بىالان
مىزند) و رفع شبهة اسائة الادب بانه كنى على طريق الاستعارة
التمثىلىة (۱۴۳)
- تفسىر البىت (ذكر حق كن بانك غولان را بسوز - چشم نرگس را
از اين كر كس بدوز) (۱۵۰)
- تفسىر البىت (تا بود كز دىدگان هفت رنگ - دىدهاى پىدا كند صبر
و درنگ) (۱۵۰)
- تفسىر الاىبات الخمسة اللتى اولها (كار كن در كار كه باشد نهان -
تو برو در كار كه بىنش عىان ... الخ) (۱۵۱ و ۱۵۲)
- تفسىر قوله (و ر برد كفت مرو در سنگلاخ - و ر دوشاخست مشو
توچارشاخ) (۱۶۰)
- المراد من الولى والامام و النور فى اىبات صفحة ۱۶۲ - ۱۶۳ و ان
مراتب الاولىاء كمراتب الانوار متفاوتة (۱۶۴)
- معنى مشكوة فى اصطلاح الصوفىة (۱۶۴)
- تفسىر الاىبات اللتى اولها (آتشى كاصلاح آهن يا زر است - كى
صلاح ابى وسىب تراست) (من اول صفحة ۱۶۶ - الى آخر صفحة ۱۶۸)
- تفسىر البىت (نور گوهر نور چشم ما شدى - هم سؤال و هم جواب
از ما بدى) و مراتب علم البقىن و حق البقىن (۱۷۲ - ۱۷۵)

فهرس اجمالی لرؤس المطالب العلمیة من الحواشی العربیة والفارسیة

الصفحة

- الاشكال على البيت من الاصل (تانسوزی نیست آن عین الیقین)
 ور یقین خواهی در آتش در نشین (بانه اراد من الاحراق فی النار
 (۱۷۵) عین الیقین و الحال انه حق الیقین
 (۱۹۱) الاسم الجدید فی مصطلح الصوفیة
 (۱۹۲) المراد من الروح الحيوانی والروح الانسانی
 اشارة الى قول الحكماء العرض لا یبقى زمانین - و لا ینتقل من محل
 الى محل (۱۹۳ و ۱۹۴)
 تفسیر البيت (این صفت کردن عرض باشد خمس - سایه بز را پی
 (۱۹۶) قربان مکش)
 تفسیر البيت (این عرضها نقل شد لون دگر - حشرها فانی بود
 (۱۹۷) کون دگر)
 اشتباه مؤلف النهج فی تفسیر البيت (نقل اعراض است این بحث و مقال
 (۲۰۰) نقل اعراض است این شیر وشکال) و الصحیح ما فی نسخة لکنهاور
 المراد من العرض فی قوله (این عرض با جوهران بیضه است و طیر
 این از آن و آن از این زاید بسیر) (۲۰۲)
 تفسیر البيت (پس کلابه تن کجا ساکن شود - چون سر رشته ضمیرش
 (۲۰۵) میکشد) و النسخة الثانية له -
 تفسیر البيت (این سببها نسل بر نسل است لیک - دیده باید منور
 (۲۰۶) نیک نیک)
 المراد من الايات الثلاثة الملحقة فی الحاشیة اللتی اولها (نک ز غیبت
 (۲۱۴) یک نمود از آتش است - کز لطافت چون هوای دلکش است)
 (۲۲۴) تفسیر البيت (صورت هر آدمی چون کاسه است - چشم از معنی او حساسه است)

فهرس اجمالی لرؤس المطالب العلمية من الحواشی العربية والفارسية

الصفحة

- فی معنی الحديث القدسی (ان الله خلق آدم علی صورته) و تفسیر
 قوله (من نیم جنس شهنشه دور از او - لیک دارم در تجلی
 نور او) (۲۳۹)
- الحديث القدسی (من اهان لی ولیا فقد بارزنی بالمحاربة و معنی البيت
 (ای بساکس را که صورت راه زد - قصد صورت کرد بر الله زد) (۲۴۱)
 المراد من (جان کل) فی البيت (جان کل با جان جزء آسیب کرد -
 جان او دری ستد در جیب کرد) و تفسیره (۲۴۸)
- فی ان القيامة ثلث صغری و وسطی و کبری و تفسیر البيت
 (پس ز جان جان چو حامل گشت جان - از چنین جانی نشود حامل
 جهان) (۲۴۳)
- المراد من البلق فی قوله (نشنود بیکانه جز بانک بلق) (۲۴۹)
 معنی (العروة الوثقی) و بیان الحديث (السخاء شجرة
 فی الجنة ... الخ) (۲۶۳)
- تفسیر الايات اللتی اولهما (خاک بر بادست و باری میکند - کثر نمائی
 پرده سازی میکند) (۲۶۵)
- تفسیر البيتين اللذين اولهما (ما شکاریم این چنین دامی کراست -
 گوی چو گانیم چو گانی کجاست) (۲۷۲)
- فی معنی المخلص بکسر اللام و المخلص بفتح اللام و تفسیر البيت
 (آینه خالص نگشت او مخلص است - مرغ را نگرفته است او
 منقص است) (۲۷۳)

فهرس اجمالی لرؤس المطالب العلمية من الحواشی العربية و الفارسية

الصفحة

- الاشارة الى صدرالدين المحقق اللذی اراده بقوله (رو چو برهان
محقق نور شو - فی صفحة (۹۹) من شرح حال مولانا فی طلیعة
الدفترا الاول و شرح حال صلاح الدين اللذی قال عنه (ور عيان خواهی
صلاح الدين نمود) فی صفحة ۷ و ۸ منه (۲۷۵ و ۲۷۴)
تفسير البيهقي (مهر مومش حاکی انگشتی است) الخ (۲۲۷)
المراد من القلب فی كلمات الصوفية (۲۷۸)
تفسير البيضاوی للصبغة فی قوله تعالى فی سورة البقرة
(صبغة الله) (۲۸۲)
تفسير قوله (چون در آن خم افتد و گویش قم - از طرب
گوید منم خم لاتلم) (۲۸۲)
حكايت حسن البصري عن رجل عارف رآه فی مخروبة ... الخ (۲۸۳)
تفسير قوله (دل ز پایه حوض تن گلنك شد - تن ز آب حوض دلها
باك شد) (۲۸۸)
ذوالنون المصري ثوبان بن ابراهيم وكرامته فی البحر بمجيب
الحيثان له بالدرر (۲۹۲)
رأى مولانا فی حشر الاجساد كما مر فی صفحة (۳۴۵)
من ترجمة الدفتر الاول (۲۹۸)
تفسير قوله (كه به بنديدم قوی در ساز گاو - بر سر و پشتم وزن وين
را مكاو) ... الخ (۳۰۴)
تفسير قوله (زان عجب يشه كه هر شیر آگه است) (۳۰۱)
بيان الفصة لقوله (زنده شد كشته ز زخم دم گاو - همچو مس از كيميا
شد زر ساو) و تفسيره (۳۰۵)
ابوبكر الربابي من المشايخ المعروفين (۳۳۶)

فهرس اجمالی لرؤس المطالب العلمية من الحواشي العربية و الفارسية

الصفحة

- معنى الايات الثلاثة التي اولها (ان عطارد راورقها جان ماست -
 آن سپیدی وان سیه میزان ماست) (۳۴۲ و ۳۴۱)
 المقصود من (طلسمات دورنگ) فی قوله (عقل با حسن طلسمات
 دو رنگ - چون محمد با ابو جهلان بجنک) (۳۴۴)
 تفسیر قوله (چار طبع و علت اولی نیم - در تصرف دائماً
 من باقیم) و بیان العناصر الاربعة (۳۴۹)
 تفسیر قوله (روح آن کس کو بهنگام الست - دید رب خویش
 و شد بیخویش و مست) (۳۵۸)
 الفرق بین المثل و المثال (۳۶۹)
 معنى (باچيله) فی قوله (چه غم از غواص را پاچيله نیست) -
 المراد من (کژ مژ) فی قوله (نقش کژ مژ دیدم اندر آب و گل -
 چون ملايك اعتراضی کرد دل) (۳۹۱)
 تفسیر قوله (مر ملايك را نمودی سر خویش - کاینچنین نوشی همی
 ارزد به نیش) (۳۹۳)
 تفسیر الاية (عبس و تولى ان جاهه الاعمى) (۴۴۵)
 معنى كلمة (يوفىء) فی فوله (هر یکی شوخی فضولى يوفتى) (۴۶۵)
 معنى (دلفك) فی قوله (گفت با دلفك شبی سيد اجل) (۵۰۴)
 اشتباه النهج فی تفسیر (سپس) بقوله (عقل را هم آزمودم من بسی -
 زين سپس جويم جنون را مغرسى) (۵۰۵)
 تفسیر قوله تعالى (مارميت اذرميت) (۵۴۸)
 الشيعة الامامية الاثنى عشرية تلعن معاوية بالدلائل (۵۶۴ و ۵۶۵)

فهرس اجمالی لرؤس المطالب العلمية من الحواشی العربية والفارسية

الصفحة

- (۵۶۹) الرحمة قسمان امتنانیه و وجوبیه... الخ
تفسیر البيت (هست شرط دوستی غیرت پزی - همچو بعد عطسه
- (۵۷۳) گفتن دیرزی)
قصه أبرهه بن الصباح الاشرم و بنائه الكنيسة بصنعاء
- (۶۲۶) الواقعة فی اصطلاح الصوفية
تفسیر البيت (وان دگر در هر دو طعنه میزند - وان دگر از زرق
- (۶۳۲) جانی میکند)
اجمال قصة يونس (ع)
- (۶۷۵) معنی (چگل) فی قوله (خاصة صبر از بهر آن نقش چگل
اشتباه النهج فی معنی (کولی) بقوله (خویشن کولی کن
وبگذارشوم
- (۶۸۴) فی ان المعقولات مشتركة بين اهل الدين و اهل الكفر... الخ
تفسیر الایة (اذهبوا بقمیصی هذا ... الخ
- (۶۹۷) فی أن التجلی متفاوت المراتب ... الخ
الابرار علی البيت (این نباشد و بود ای مرغ خاک -
- همچو قلم را ز مرداری چه باک) بان شرب الخمر کبيرة
و مفهومه انه حلال للمشیخ
- (۷۱۴) بیان الطريق لخدع الضبع (می گویند این جایکه
کفتار نیست) -
- (۷۲۵) معنی کلمة (سوفسطا) و فرق السوفسطائية
جعفر الطیار و جعفر الطرار
- (۷۶۶)

فهرس اجمالی لرؤس المطالب العلمية من الحواشي العربية والفارسية

الصفحة

- شرح البيت (این بدانند آن که اهل خاطر است - غائب آفاق او را
 حاضر است) بوجهین- (۷۷۶)
- صحیح الترجمة و التفسیر لقوله (ور بدانستند لحن همدگر - فهم
 آن چون کرد بی نطق این بشر) ()
- مراده قدس سره من حکایة قصة افراخ البط اللتی رباها الدجاج
 تفسیر قوله (پس سلیمان بحر آمد ما چوطیر - با سلیمان تا ابد
 داریم سیر) (۸۰۹)
- بیان نسبة (عبادیه) الى عبادان- (۸۱۲)



تمحيص ثانوي لترجمة الدفتر الاول

ملحق بصحيح الاغلاط الفارسية و العربية و النسخة الثانية التي خطرت في خاطر المترجم بعد انتشار ترجمة الدفتر الاول من المثنوى او غفل المصحح عن تعيين رقم صفحتها او إلحاقها

رقم الصفحة السطر

٢	٢	رَحْمَةً ضَجَا
١	٧	و هو محل نبت القصب المراد الغيب الاول او التعيين الاول
٥	٤	النسخة الثانية - اَنْ صِيَا حُ السَّمْتِ ذَا السَّمْتِ ذَاكَ
٢٨	٢٠١	النسخة الثانية -
٤٧٩	١	الشرح - في بيان اللذي يَقْلُ وَقَوْعُهُ
٥٦١	١	من الترجمة -
٦٧	٣	فِي أَمَامِ الدَّرِ ذَاكَ ذَا الصَّدْفِ مَا أَقُولُ أَنَا فِيهِ مَا أَتَصَفِّ
٧٣	١	صِحَّةَ ذَا الْحِسِّ سَلَّ عَنْهَا الطَّيِّبُ صِحَّةَ ذَا الْحِسِّ سَلَّ عَنْهَا الْحَبِيبُ
١١٨	٢	النسخة الثانية - فَمِنْ أَلْعَيْنِ مَعَا قَدْ غَدَرَا
		أَنْتَ مِنْ مَاءٍ تَكُونُ وَ تُرَابٍ عَوْدُكَ مَا كَانَ أَفْصَحَ بِالْجَوَابِ

تمحيص نانوي لترجمة دفتر الاول

ملحق بصحيح الاغلاط الفارسية والعربية والنسخة الثانية اللتى خطرت فى خاطر المترجم بعد انتشار ترجمة دفتر الاول من المثنوى او غفل المصحح عن تعيين رقم صفحتها او الحاقها

رقم الصفحة السطر

١١٨-٧- الترجمة النسخة الثانية -

٧٤٤

١ الترجمة- وَهَبَ اللَّوْنُ لِمَنْ بِالْخَلْقِ قَدْ (بفتح نون اللون)

فَإِذَاذَا الْمَسْخُ قَدْراً مَا يَكُونُ عِنْدَ ذَاكَ الْمَسْخِ كَمْ مِنْهُ يَهْوَنُ

١١٩-٨- الترجمة- هذا البيت زائد كله -

١٦٠-١٠٩- الترجمة النسخة الصحيحة -

فَمِنْ الظَّاهِرِ لَوْنُ الثَّوْرِ قَدْ عَلِمَ وَ الرَّجُلُ اللَّوْنُ بِجَدِّ
أَحْمَرًا أَوْ أَصْفَرًا فِي الْبَاطِنِ سَلَّ .. فَفِيهِ مِثْلُ سِرِّ كَامِنِ ..

١٦٠-١- الترجمة- هذا البيت فى اول الصفحة ثالث البيتين لترجمة الاصل فى آخر صفحة ١٥٩

برقم ٧ (خشم مريخى نباشم خشم او) الخ ودخل اشتباهاً فى اول صفحة ١٦٤-

١٦٠-١- المثنوى (نور غالب ايمن از كسف وغسق)

١٦٠-٥- المثنوى (از برون جو رنگ سرخ و زرد را)

٢١٠ الترجمة- ١

هَذِهِ الصُّورَةُ مَنْ لَمْ تَسْفِرْ نَقَصَتْ رُوحاً .. عَظِيمَ الْأَثَرِ ..

٢١٠-١- المثنوى جان كم است آن صورت بى تاب را)-

٣١٤-٥- المثنوى (معنى اندر شعر جز با ضبط نيست)-

٣٢١ الترجمة -٦٥- النسخة الثانية -

يَا صِحَابِي الزَّمَلَا بِالْعَلَلِ مَعَ هَذَا الصَّنَمِ الْمَوْزُونِ لِي
أَنَا أَقْداحاً شَرِبْتُ مِنْ دَمِي .. وَعَلَى الْمَوْتِ وَضَعْتُ قَدَمِي ..

٣٥٦-١- الترجمة (أَنَا بِالْأَثْبَاتِ مَا كُنْتُ أَنَا) بضم تاء منقوط از (كنت)

تصحیح ثانوی لترجمة الدفتر الاول

ملحق بصحيح الاغلاط الفارسية والعربية والنسخة الثانية اللتي خطرت في خاطر المترجم بعد انتشار ترجمة الدفتر الاول من المثنوى او غفل المصحح عن تعيين رقم صفحتها او إلحاقها

رقم الصفحة	المسطر
۶۷۳	۳ المثنوى (بيش محمولی حامل اوليا)
۷۰۴	۳ الترجمة -
	أَنْتَ مِنْ دَوْرٍ بِهِ شَمْسُ الْفَلَکِ قِسْ وَ خُذْ مِنْهُ دَلِيلًا رَاقًا لَكَ (۱)
۷۲۸	۶- المثنوى (بارتو گیرند وبخشندت خوشی)
۷۳۹	۳۸ - الشرح العربی (لكل حقيقة حق فِيمَ حقيقة ايمانك)
۸۱۴	۱ - الترجمة - (ثُمَّ اَيْضًا نُسَخَ اللَّيْلِ بِنُورٍ) بضم نون نسخ -
۸۱۴	۲ - الترجمة - (نُسَخَ حَتَّى الْجَمَادِ ذَا احْتَرَقَ) بضم نون نسخ -

صحيح الارقام والاغلاط الواقعة في صفحات تصحيح الاغلاط الفارسية والعربية

الملحقة في آخر بترجمة الدفتر الاول

(في صفحات تصحيح الاغلاط الفارسية)

صفحة	سطر
۲۱	۵
۳۹	۴
۵۶	۱
۱۲۴	۲
شه بجای حاجبان در پیش رفت	
جفته می انداخت صد جا زخم کرد	
کی شدی آن لطف مطلق قهر جو	
(تا بگفت و کوی بیداری دری)	
سطر ۳ از پاورقی صفحه ۲ غلطنامه فارسی و بعاین رتبه رسند در حقیقت	
روز قیامت این پنداشت باز گون میشود و حامل خود آنها خواهد شد	
۶۷۶	۱
۶۷۶	۱
۱۷۰	۲
در ملحوظات مختصر پایان کتاب - وَ الْفَنَاءُ يَظْهَرُ إِنْ تَرُمَ	
(فی الافناء ممکن ظهوره) از شرح عربی	
پیچید شکر	

صحيح الارقام والاغلاط الواقعة في صفحات تصحيح الاغلاط الفارسية والعربية

الملحقة بترجمة الدفتر الاول

(في صفحات تصحيح الاغلاط العربية)

الصفحة السطر

٨ ١٠

٥ ٤٠٤

٥ ٦٩٩

١ ٧٣٤

من شرح حال مولانا

عَنْ ذُكَاةِ الْعُودِ عَنْ فَهْمِ الْحَجَرِ

عَزِيَّ قَرَبَهُ مَا حَبَّ ابْتِعَدَ

فَرَجَالُ الرُّومِ



صحيح الاغلاط الواقعة في الاصل والترجمة و الشرحين العربى والفارسى

من ترجمة الدفتر الثانى للمثنوى

صفحه	سطر	
١	١	المثنوى - مهلتى بايست -
٥	٢	الشرح العربى - ازهار المعارف -
-	١	الشرح الفارسى - چنين آمده -
٦	٦	الترجمة - فُتِحَ ذَا الْبَابِ -
-	١	المثنوى - سود اوسود
٧	١	الترجمة - تَنْظُرَ
٩	٤	المثنوى - روز نورافزون
١٢	١	الترجمة - فَالْرقَادُ الْيَقَظَةُ
١٩	٤	المثنوى - بينى برون -
٢٠	١	الشرح العربى - الايمان ان نعبد الله
٣٢	٧	الترجمة - لِيَكُنِ الْحَيَّةُ
٣٤	٦	الترجمة - أَشْطَرُ مِنْ
-	١	المثنوى - بدان با جان كنم -
٤٠	٢	الترجمة - رَجَلٌ نَفْسَ الْكَلِّ

صحيح الاغلاط الواقعة في الاصل و الترجمة و الشرحين العربى و الفارسى

من ترجمة دفتر الثانى للمثنوى

صفحة	سطر	
٤٢	٣	الترجمة - و حبيبين لهم -
٤٥	٨	« - عمل مدّاً يوفق
٥٣	٢	الشرح العربى - اللّتي قليلة الأدب
٥٦	١	الترجمة - اكملوا اليأس
-	١٠	« - وجد الواقع باللبس
-	١١	« - التسمي الذات الخداع
٥٧	٤	المثنوى - تا خونت ريزد زارزار
٥٨	٢	الترجمة - واللذي انت له
٦٧	٥	الترجمة - بلباب استمع
٦٨	٢	« - فيها تفخر
٦٩	٥	« - والكريم
٧٥	٥	« - هب به كلاً
٧٥	٦	المثنوى - رحمت است
٧٨	٢	الشرح الفارسى - به را يگان
٧٩	٣	المثنوى - احمد خضرويه
٨٠	٨	الترجمة - من شقاء

صحيح الاغلاط الواقعة في الاصل و الترجمة والشرحين العربي والفارسي

من ترجمة دفتر الثاني للمثنوي

صفحه	سطر	
٨٣	١	الترجمة- الطَّبَقُ
٩٣	٧	« - بِجَدِّ
-	١٠	- الْجَشَعِ
١٢٠	١	الترجمة- فِي عَيْنِ الْخَلِيلِ ذَا الْخِيَالِ -
١٢٢	١	« - وَهَبِ الظِّلَّ
-	٦	الشرح العربي- وَ بِالْقَاضِي قَاضِي الْحَاجَاتِ
١٢٧	٢	المثنوي - مكسب وسودا كرى -
١٢٨	٤	الترجمة- بِعَيْنِ الرُّوحِ
١٢٩	٤	المثنوي - نيفر وشد-
١٣٠	٦	الشرح العربي- لَا تَتَّبِعُوا
١٣٣	١٠	الترجمة- خَلَيْتُ الشَّعِيرَ ..
-	٥	المثنوي - ازپيكاه -
١٤٥	٤	الترجمة- مَا سَمَى جَدًّا -
-	١٠	« - بعده هذا البيت التالي ساقط -
		فَعَمِي الْكَسْبُ عَنِ الْكَثْرِ مَنَعٌ .. وَمَتَى طَالِبُهُ أَنَا رَدَعٌ ..
١٤٦	٢	الترجمة- كُنْتُ أَبَدَ -
١٤٧	٤	« - قَالَ نَعَمْ

صحيح الاغلاط الواقعة في الاصل والترجمة والشرحين العربي والفارسي
من ترجمة الدفتر الثاني للمثنوى

صفحة	سطر	
١٤٧	٨	الترجمة- وَ مَنْ نِيًّا ظَهَرَ
١٤٨	٣	« - فَلْتَعْدِرْ
١٤٩	١	« - وَ ذَا الْاِيْ عَلَى
-	٧	« - اَطْلُبْ
١٥٠	٥	الترجمة- (تَظْهَرُ عَيْنٌ هِيَ عَيْنُ الْيَقِينِ)
١٥١	٧	« - حَتَّى الْاَجَلْ
١٥٢	٧	« - لِلْوُجُودِ الْوَجْهَ
١٥٣	١	« - حَتَّى الْقَضَاءِ
١٥٧	٢	المثنوى - نِي كَنْفَسِ كَشْتِهْ بُوْد -
١٥٨	٢	الترجمة- تَحْمِلُ الشَّمْسُ لَهُ -
١٥٩	٣	المثنوى - كَر خَشْمِ كِيرِد -
١٦٠	٨	الترجمة- فِي مِائَةِ نَقْصٍ -
١٦٥	٥	« - وَ الرُّوحِ الْعَلِيِّ -
١٧٢	٥	« - فَائْتَنِينَ -
-	٢	الشرح الفارسي - مراد از نور کوهر -
١٧٣	٦	الترجمة - اِسْمَعْ وَ دَعْ -
١٧٤	١	الترجمة - وَ ذِي اَهْلِ الْوِصَالِ -
١٧٥	٤	الترجمة - وَ فِي النَّارِ اقْعِدْ -

صحيح الاغلاط الواقعة في الاصل و الترجمة و الشرحين العربى و الفارسى

من ترجمة الدفتر الثانى للمثنوى

صفحة	سطر	
١٧٥	١	المثنوى - يقين شد از سخن -
١٧٨	١	الترجمة - لَسْتُ ذَا بَلَاءَ
١٧٩	٢	« - مِائَةَ الْآفِ رُوحِ
١٨٧	٦	« - وَ مَدِ الْخَضِرُ
١٨٨	٢	« - شَقَّ نِصْفَيْنِ
١٩٠	٥	« - مِثْلَ الْمَلِكِ
١٩٢	٥	« - حَقَّ أَنْ تَبْقَى
١٩٣	١	« - يُعْطَى ثَمَنَهُ
٢٠٠	٥	« - لُبِّ ذِي الْأَفْلَاحِ -
٢٠٨	٣	المثنوى - وصف دورويت -
٢٠٩	٨	الترجمة - فِي الْمَرْبَلَةِ
٢٢١	٧	« - لَكِنْ اِسْتَرْعَلِيكَ
٢١٧	٣	« - غَيْرَهُ لَا يَلِدُ
-	٥	« - فَرِحَ الْقَلْبُ ..
٢١٩	٩	« - يَرْقُصُونَ ..
-	٥	المثنوى - دام اودامى نهى -
٢٢٠	١	الترجمة - الْمَوْجُودِ -

صحيح الاغلاط الواقعة في الاصل و الترجمة والشرحين العربى والفارسى

من ترجمة الدفتر الثابى للمثنوى

صفحه	سطر	
٢٢١	٦	الترجمة- من نأفق
٢٣٤	١	« _ اَلْفَرْقُ كَثْرٌ
٢٣٦	٦	« _ اَصْلُ مُلِكِ الْبَوْمِ
٢٤٠	٣	« _ وَانْعَدَمَ
٢٤٤	١	« _ لَهُ عَدَدَتٌ
٢٤٥	٨	« _ يَهْذَا اللَّيْنِ
٢٤٦	٥	« _ لِلتَّسْتَانِ
٢٤٨	٤	« _ فَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ
٢٤٩	٣	« _ وَبَصَوَاتِ الْمَاءِ
-	٥	« _ اغْتَنَمَ
٢٥١	٩	« _ اَتْنَيْنِ غَدَا
-	-	« _ مَهْزُولٌ نَحِيفٌ
٢٥٦	٤	الترجمة- يُعْطِي رِيَاضًا
-	٦	« _ اَوْسَعُ اَيْضًا نَسِيرٌ وَاهَمٌ
-	٣	المثنوى - وسينسبر دهد -
٢٦٢	٤	الترجمة- فَالْعَبِيقُ اُخْرِجُ

صحيح الاغلاط الواقعة في الاصل والترجمة والشرحين العربى و الفارسى

من ترجمة الدفتر الثانى للمثنوى

صفحة	سطر	
٢٦٩	٥	المثنوى - كه به بحر ش مبرد -
٢٧١	٢	الترجمة - كُلُّ شُغْلٍ سَبَقَ
٢٧٣	٨	« - صَارَ حَلِيفًا
٢٧٤	٢	« - رَوْحَهُ الْعَقُّ
-	٤	- مَا رَجَعَ
-	١٠	الشرح العربى - والده سلطان
٢٧٥	٦	الترجمة - فَتَحَ الْعَيْنَيْنِ
٢٧٧	١	« - الْمَثَلُ
-	١	الشرح العربى - الاستعارة
-	١١	« - فِي فُضَيْهِ
٢٧٨	١	الترجمة - صَوْتُ مَنْ
٢٨١	١	« - الْمَرْهَمُ
٢٨٤	٧	« - مَسْجُودٌ مِثْلُ الْمَلِكِ
٢٨٩	١٠	« - لِلْمَنْجَاتِ
٣٠٥	٣	« - نَهَضَ الْمُقْتَوْلُ
٣١٢	٤	« - شَرَّكَ عَقْلِهِمْ
٣٢١	٤	« - فِي نَهْمٍ
٣٥١	٣	« - قَدْ اسْوَدَّ

صحيح الاغلاط الواقعة في الاصل والترجمة والشرحين العربي و الفارسي
من ترجمة الدفتر الثاني للمثنوى

صفحة	سطر	
٣٥١	٦	من الاية - في سورة الملك إن أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غُرًورًا
٣٥٦	٦	الترجمة - لِلْمَغِيرِ
٣٧١	٨	« - إن حَانَ
-	٩	« - الْمَحَلِّ
٣٧٢	٣	« - كُلُّ كَبَشٍ
٣٧٣	١١	« - عَدَاءَ
٣٨٧	١	المثنوى - نايست
٣٩٠	٤	الترجمة - وَجْهَ وَجْهَهُ
٣٩٢	٦	« - وَالشُّهُودَ
٣٩٦	٥	« - قُرْنٍ فِي مِحْنَةٍ
٤٠٢	٥	« - ذَا الْإِجْمَارِ
٤٠٣	١٠	« - الْجَلَابُ
٤٠٨	٦	« - لَهُ زَادَ
٤١٩	١	« - الْعَيْنَيْنِ
٤٢١	٣	« - أَوْ نَشْرُ السَّحَابِ
-	٧	« - صَوْتِ غَوْلٍ
٤٢٤	٦	« - وَإِضْمَارٍ
-	١٠	« - وَالْعَوْنِ

صحيح الاغلاط الواقعة في الاصل والترجمة و الشرحين العربى والفارسى

من ترجمة الدفتر الثانى للمثنوى

صفحة	سطر	
٤٢٥	٧	الترجمة - بِالضِّيَاءِ
٤٢٦	١	« - الْعَاقِبَةُ
٤٢٩	١	« - مِثْلُ الْحَجَرِ
-	٦	« - عَيْنَيْنِ
٤٣٠	١	« - قَبِيحٌ
٤٣١	٣	« - صَوْتُ قَلْبِهِ
٤٣٢	٥	« - قَبِيحٌ أَقْصَوْتُ
٤٣٣	١	« - خُلِقَ الدُّبِّيَّةُ
-	٣	« - وَقِيءٌ
٤٣٥	١	« - مَكْرَأٌ
٤٣٧	٣	المثنوى - تونى است
٤٣٨	١٠	الترجمة - مَعَ مِثْلِ الْخُلُقِ
٤٤٥	٤	« - (فَالِدَوَاءَ لَكَ إِذْ فِيكَ السَّقَمُ)
٤٤٦	٢	« - جَرَحَ صَدْرِهِ
٤٤٧	٥	« - لَا عَنْ غَضَبٍ
-	٦	« - أَحْمَدُ ذَا الرَّجُلِ
-	١١	« - مَعْدَنٌ يَخْفَى

صحيح الاغلاط الواقعة في الاصل و الترجمة و الشرحين العربي والفارسي
من ترجمة الدكتور الثاني للمثنوى

صفحة	سطر	
٤٤٧	٣	المثنوى - مزدحم ميكرديم
٤٥٤	٦	الترجمة - يَا نَتَنَ الْأَبْطَ
٤٥٦	١	« - لِأَبِينَا أَدَمَ
-	٤	« - إِنِّي أَنَا الْمَلِكُ
٤٩٧	٣	« - يَبِينُ - عَمَقَهُ
٥٢٨	١٠	« - تُخْرِقُ اسْدِلُهُ
٥٤٢	١	« - يَغْدُو الْقَوِيُّ الْحَازِمًا
-	٦	« - فَالْكَرْنُ لِلْيَبِيتِ لَهُ
٥٦٢	١	« - دَخَلَهَا الْكَسْبُ
٥٦٧	٤	« - فَبِذَا اللَّصَّ أَنَا
٥٦٨	٨	« - لَتِلْكَ الْعَتَبَةُ
٥٧٤	٤	« - فِي الْبَلَاءِ أَوْقَعْتُ
٦٠٦	٥	المثنوى - آخر دزد را
٦٢٠	٨	الترجمة - الْحَيَّةُ
٦٢٢	٧	« - وَحَلَّ
٦٢٤	٩	« - الْإِسِيرَ الْخَفِيَّ
٦٤٤	٨	« - الْبَلَاغُ الْمُظْهِرُ
٦٥٧	٦	« - وَجَدُوا اثْنَيْنِ

صحيح الاغلاط الواقعة في الاصل و الترجمة و الشرحين العربى و الفارسى
من ترجمة دفتر الثانى للمثنوى

صفحة	سطر	
٦٥٧	٩	الترجمة - هذا البيت ساقط عند الطبع وهو لَهُمْ قَالَ أَيَا خَيْرَ الْعِمَادِ يَا مُلُوكَ الْأَرْضِ يَا خَيْرَ الْعِبَادِ
٦٨٦	٧	الترجمة- أَنْ هُوَ يَجْعَلُ
٦٩٦	٣	« - وَلَمْ يُؤَبِّهْ بِهَا
-	٥	المثنوى - ور نعى دارى -
٧٠٣	٦	الترجمة- رُوحٌ وَحْيٍ لَهُ
٧٠٨	٤	« - يَسْرًا
٧١٢	١	« - وَإِذَا أَنْتَ
٧١٣	٥	المثنوى - برگرد آن ورق
٧١٦	٢	« - بهر تعليم بچه
٧١٧	٢	« - نيست بحرى كو کران
٧١٥	٣	الترجمة- زَمَانًا عُوْدًا
٧٧٩	٥	المثنوى - گفت چونش
٧٨١	٥	العنوان - فى بيان قبول مجيئ
٧٨٩	٢	الترجمة- الْمَائُوسَ بَانَ

النسخة الثانية مما خطر بخاطر المترجم بعد ترجمة دفتر الثاني

صفحة	سطر	
٦٩	٣ -	كُنِي إِلَى أَوْلَادِهَا تُطَهِّي الْعَصِيدَ ذَلِكَ الْبَارِي الْبَدِيعُ وَالْفَرِيدُ
٨٣	٨ -	لَيْتَنِي دَرْتُ أَنَا حَوْلَ الْوُطَيْسِ مَعَ كُلِّ سَيِّءٍ الْحِظِّ الْتَعِيسِ
٨٤	١٢ -	بِاللَّحَافِ عَادَ بِالْمُسْتَتِرِ -
٨٦	١٠ -	عَنْ ضَجِيجِ الْمَضْفَادِي قَدْ غَفِلَ (١)
٩٥	٤٣ -	هُوَ مِثْلُ ذَا النَّبِيِّ الرُّوحِ قَدْ وَجَدَ مَنْ سَيِّدُ الْمَاءِ يَجِدُ
		وَالْمَرْبِي لِلْحَيَاتِ .. وَالْمَجِيرِ .. مِنْ صُرُوفِ الدَّهْرِ كُلِّ مُسْتَعِيرِ ..
		وهذه النسخة هي الاصح -
١١٢	٨ -	كُنِي مِنَ الْبَحْرِ بِلاَ عَكْسٍ آكَا - بِنَاءٍ عَلَى ان (بى عكس) فى قوله (از بحر
		بى عكس) صفة للبحر اى من البحر الذى لا عكس له
١٣٦	٤ -	تَتَّبِعُ الرُّوحَ لَهُ أَنِي نُقِلَ -
٤٩٩	- -	وَبِحَقِّ ذَاكَ مَنْ دَرَأَ لَنَا .. أَرْضِعْ فِي الْيَدِ حَتَّى غَرَسْنَا ..
٨١١	٤ -	عَقَدَ الْقَلْبَ بِهَا نَاطَ الْمُنَى

(١) كلمة النعيب المذكورة فى هذه الصفحة عن نعيم للصقادي قد غفل غلط واصل

النسخة (عن نعيم للغرايب غفل) -

پس از انتشار ترجمه دفتر اول مثنوی مولانا و رسیدن چند نسخه از آن به صر قاهره تأثیر مثنوی بسیار شگفتی درانظار دانشمندان و فرق متنوعه متصوفه آن کرده است که غالب مجلات و نامه‌های آن سامان در پیرو سودمندی و شاهکاری ترجمه مذکور شرحی نگاشته‌اند از آن جمله مجله نامی المصور بود که نامه گرامی اطلاعات در مرکز سخن زیر را از آن ترجمه و اختصار کرده است و با گراورهای زیر عیناً نقل نموده (مصحح).

تصوف ایرانی مصر را فراگرفته است

یک مجتهد زاده ایرانی مثنوی مولوی را بشعر عربی ترجمه کرده و با استقبال ۶۱
فرقه صوفیه مصر مواجه شده است

ریشه صوفیگری را عده‌ای نزد فلاسفه قدیم یونان جستجو میکنند ولی عده‌ای از مسلمانان معتقدند که متصوفه پیروان خاص و مخلص حضرت علی (ع) هستند در هر صورت صوفیه روزگاری در ایران رواج کامل و تشکیلات محکمی داشتند، بدرجه‌ایکه توانستند ملوک الطوائفی را ریشه کن کنند و بنیاد حکومت صفوی را بگذارند.

ایران میهن صوفیگری است ولی در کشورهای دیگر اسلامی نیز آن نشانها مانده است. در ترکیه فرقه صوفیان مولوی بسیار نیرومند است و در قونیه مرکز اصلی آن اقتدار فوق‌العاده‌ای دارند و از آداب و رسوم مخصوص پیروی می‌کنند.

۶۱ فرقه در مصر

در مصر بیش از هر جای دیگر صوفی‌گری ریشه دوانده و در میان مردم عادی شیوع پیدا کرده است.

صوفیان مصری ۶۱ فرقه میباشند که نه فرقه آن اصلی بوده و بقیه در حکم شعبات این نه فرقه اصلی میباشند.

نه فرقه اصلی عبارتند از: رفاعی‌ها - خلواتی‌ها - رهامی‌ها - نقشبندی‌ها - شاذلی‌ها - قادری‌ها - قاضی‌ها - میرغنی‌ها - مولوی‌ها که هر یک از این فرق دارای یک پیر طریقت میباشند شیخ المشایخ طرق صوفیه مصر در حال حاضر شیخ محمد محمود علوان است. برخی از پیروان طریقت بر خلاف اسم و رسمشان، جوان وریش تراشیده و تحصیل کرده هستند.

عده صوفی‌های مصر از شمار بیرون است . همه جا فرقه‌ای مشغول تبلیغ و ارشاد است و هر کسی در هر گوشه‌ای که باشد خود را تابع یکی از فرق میداند .

نفوذ مولوی

نفوذ معنوی مولانا جلال‌الدین محمد بلخی رومی در میان طبقات تحصیل کرده و زحمت کشیده متصوفه مصر بسیار زیاد است .

اخیراً کتاب مثنوی مولوی بهمت يك مجتهد زاده ایرانی بزبان عربی بشر ترجمه شده و توسط دانشگاه تهران بچاپ رسیده است آقای جواهری نجفی مترجم عالیقدر مثنوی نواده شیخ محمد محمد حسن صاحب جواهر کتاب فقهی بزرگ و برادر محمد مهدی الجواهری ملك الشعرای عراق میباشد .

نکته جالب اینستکه مشایخ فرق متصوفه مصر بیش از خود مترجم در ترجمه این کتاب اشتیاق و عجله دارند و تا کنون بارها از آقای جواهری نجفی تقدیر کرده و او را تشویق نموده‌اند صوفیان ترکیه مثنوی را نیز به ترکی ترجمه کرده و شرح مبسوطی بر آن نوشته‌اند که دست بدست میگردد



شیخ محمد علوان
شیخ المشایخ طرق صوفیه

متصوفه مصر در حال وجد بالله عربی

و تالی قرآن مجید در حرمت و قدسیّت میباشد .

صوفیان مصر هم از ترجمه مثنوی استفاده میکنند ولی با ترجمه روان و شیوایی که آقای محمد جواد جواهری نجفی از مثنوی به شعر عربی تهیه کرده‌اند ، اثر مثنوی ملای رومی در میان متصوفه مصری و سایر کشورهای عربی صد چندان خواهد شد .

فهرست انتشارات دانشگاه تهران

- ۱ - وراثت (۱) تألیف دکتر عزت الله خبیری
- ۲ - A Strain Theory of Matter « محمود حسابی
- ۳ - آراء فلاسفه در باره عادت ترجمه « برزو سپهری
- ۴ - کالبدشناسی هنری تألیف « نعمت الله کیهانی
- ۵ - تاریخ بیهقی جلد دوم بتصحيح سعيد نفیسی
- ۶ - بیماریهای دندان تألیف دکتر محمود سیاسی
- ۷ - بهداشت و بازرسی خوراکیها « سرهنگ شمس
- ۸ - حماسه سرائی در ایران « ذبیح الله صفا
- ۹ - مزدینا و تأثیر آن در ادبیات پارسی « محمد مهین
- ۱۰ - نقشه برداری (جلد دوم) « مهندس حسن شمس
- ۱۱ - گیاه شناسی حسین گل کلاب
- ۱۲ - اساس الاقتباس خواجه نصیر طوسی بتصحيح مدرس رضوی
- ۱۳ - تاریخ دیپلوماسی عمومی (جلد اول) تألیف دکتر حسن ستوده تهرانی
- ۱۴ - روش تجزیه « علی اکبر برین
- ۱۵ - تاریخ افضل - بدایع الازمان فی وقایع کرمان فراهم آورده دکتر مهدی بیانی
- ۱۶ - حقوق اساسی تألیف دکتر قاسم زاده
- ۱۷ - فقه و تجارت « زین العابدین ذوالمجدین
- ۱۸ - راهنمای دانشگاه —
- ۱۹ - مقررات دانشگاه —
- ۲۰ - درختان جنگلی ایران « مهندس حبیب الله ثابتی
- ۲۱ - راهنمای دانشگاه بانگلیسی —
- ۲۲ - راهنمای دانشگاه بفرانسه
- ۲۳ - Les Espaces Normaux
- ۲۴ - موسیقی دوره ساسانی
- ۲۵ - حماسه ملی ایران
- ۲۶ - زیست شناسی (۴) بحث در نظریه لامارک
- ۲۷ - هندسه تحلیلی
- ۲۸ - اصول گداز و استخراج فلزات (جلد اول)
- ۲۹ - اصول گداز و استخراج فلزات (جلد دوم)
- ۳۰ - اصول گداز و استخراج فلزات (جلد سوم)
- ۳۱ - ریاضیات در شیمی
- ۳۲ - جنگل شناسی (جلد اول)
- ۳۳ - اصول آموزش و پرورش
- ۳۴ - فیزیولوژی گیاهی (جلد اول)
- ۳۵ - ریاضیات در شیمی
- ۳۶ - جنگل شناسی (جلد اول)
- ۳۷ - اصول آموزش و پرورش
- ۳۸ - فیزیولوژی گیاهی (جلد اول)
- ۳۹ - ریاضیات در شیمی
- ۴۰ - جنگل شناسی (جلد اول)
- ۴۱ - اصول آموزش و پرورش
- ۴۲ - فیزیولوژی گیاهی (جلد اول)
- ۴۳ - ریاضیات در شیمی
- ۴۴ - جنگل شناسی (جلد اول)
- ۴۵ - اصول آموزش و پرورش
- ۴۶ - فیزیولوژی گیاهی (جلد اول)
- ۴۷ - ریاضیات در شیمی
- ۴۸ - جنگل شناسی (جلد اول)
- ۴۹ - اصول آموزش و پرورش
- ۵۰ - فیزیولوژی گیاهی (جلد اول)
- ۵۱ - ریاضیات در شیمی
- ۵۲ - جنگل شناسی (جلد اول)
- ۵۳ - اصول آموزش و پرورش
- ۵۴ - فیزیولوژی گیاهی (جلد اول)
- ۵۵ - ریاضیات در شیمی
- ۵۶ - جنگل شناسی (جلد اول)
- ۵۷ - اصول آموزش و پرورش
- ۵۸ - فیزیولوژی گیاهی (جلد اول)
- ۵۹ - ریاضیات در شیمی
- ۶۰ - جنگل شناسی (جلد اول)
- ۶۱ - اصول آموزش و پرورش
- ۶۲ - فیزیولوژی گیاهی (جلد اول)
- ۶۳ - ریاضیات در شیمی
- ۶۴ - جنگل شناسی (جلد اول)
- ۶۵ - اصول آموزش و پرورش
- ۶۶ - فیزیولوژی گیاهی (جلد اول)
- ۶۷ - ریاضیات در شیمی
- ۶۸ - جنگل شناسی (جلد اول)
- ۶۹ - اصول آموزش و پرورش
- ۷۰ - فیزیولوژی گیاهی (جلد اول)
- ۷۱ - ریاضیات در شیمی
- ۷۲ - جنگل شناسی (جلد اول)
- ۷۳ - اصول آموزش و پرورش
- ۷۴ - فیزیولوژی گیاهی (جلد اول)
- ۷۵ - ریاضیات در شیمی
- ۷۶ - جنگل شناسی (جلد اول)
- ۷۷ - اصول آموزش و پرورش
- ۷۸ - فیزیولوژی گیاهی (جلد اول)
- ۷۹ - ریاضیات در شیمی
- ۸۰ - جنگل شناسی (جلد اول)
- ۸۱ - اصول آموزش و پرورش
- ۸۲ - فیزیولوژی گیاهی (جلد اول)
- ۸۳ - ریاضیات در شیمی
- ۸۴ - جنگل شناسی (جلد اول)
- ۸۵ - اصول آموزش و پرورش
- ۸۶ - فیزیولوژی گیاهی (جلد اول)
- ۸۷ - ریاضیات در شیمی
- ۸۸ - جنگل شناسی (جلد اول)
- ۸۹ - اصول آموزش و پرورش
- ۹۰ - فیزیولوژی گیاهی (جلد اول)
- ۹۱ - ریاضیات در شیمی
- ۹۲ - جنگل شناسی (جلد اول)
- ۹۳ - اصول آموزش و پرورش
- ۹۴ - فیزیولوژی گیاهی (جلد اول)
- ۹۵ - ریاضیات در شیمی
- ۹۶ - جنگل شناسی (جلد اول)
- ۹۷ - اصول آموزش و پرورش
- ۹۸ - فیزیولوژی گیاهی (جلد اول)
- ۹۹ - ریاضیات در شیمی
- ۱۰۰ - جنگل شناسی (جلد اول)

- ۳۵- جبر و آنالیز
 ۳۶- گزارش سفر هند
 ۳۷- تحقیق انتقادی در عروض فارسی
 ۳۸- تاریخ صنایع ایران - ظروف سفالین
 ۳۹- واژه نامه طبری
 ۴۰- تاریخ صنایع اروپا در قرون وسطی
 ۴۱- تاریخ اسلام
 ۴۲- جانورشناسی عمومی
 ۴۳- Les Connexions Normales
 ۴۴- کالبدشناسی توصیفی (۱) - استخوانشناسی
 ۴۵- روانشناسی کودک
 ۴۶- اصول شیمی پزشکی
 ۴۷- ترجمه و شرح تبصرة علامه (جلد اول)
 ۴۸- اکوستیک (صوت) (۱) ارتعاشات - سرعت
 ۴۹- انگل شناسی
 ۵۰- نظریه توابع متغیر مختلط
 ۵۱- هندسه ترسیمی و هندسه رقومی
 ۵۲- درس اللغة والادب (۱)
 ۵۳- جانورشناسی سیستماتیک
 ۵۴- پزشکی عملی
 ۵۵- روش تهیه مواد آلی
 ۵۶- ماهمانی
 ۵۷- فیزیولوژی گیاهی (جلد دوم)
 ۵۸- فلسفه آموزش و پرورش
 ۵۹- شیمی تجزیه
 ۶۰- شیمی عمومی
 ۶۱- امیل
 ۶۲- اصول علم اقتصاد
 ۶۳- مقاومت مصالح
 ۶۴- کشت گیاه حشره کش پیرتر
 ۶۵- آسیب شناسی
 ۶۶- مکانیک فیزیک
 ۶۷- کالبدشناسی توصیفی (۲) - مفصل شناسی
 ۶۸- درمانشناسی (جلد اول)
 ۶۹- درمانشناسی (۲ دوم)
 ۷۰- گیاه شناسی - تشریح عمومی نباتات
 ۷۱- شیمی آنالیتیک
 ۷۲- اقتصاد جلد اول
 ۷۳- دیوان سیدحسن غزنوی
- نگارش دکتر محمدعلی مجتهدی
 « « غلامحسین صدیقی
 « « پرویز ناتل خانلری
 تألیف دکتر مهدی بهرامی
 « « صادق کیا
 « « عیسی بهنام
 « « دکتر فیاض
 « « فاطمی
 « « هشتروندی
 « « امیراعلم - دکتر حکیم
 دکتر کیهانی - دکتر نجم آبادی - دکتر نیک نفس - دکتر نائینی
 نگارش دکتر مهدی جلالی
 « « آ. وارتانی
 « « زین العابدین ذوالمجدین
 « « ضیاء الدین اسمعیل بیگی
 « « ناصر انصاری
 « « افضلی پور
 « « احمد بیرشک
 « « دکتر محمدی
 « « آزر
 « « نجم آبادی
 « « صفوی گلپایگانی
 « « آهی
 « « زاهدی
 « « دکتر فتح الله امیر هوشمند
 « « علی اکبر پریرن
 « « مهندس سعیدی
 ترجمه مرحوم غلامحسین زیرک زاده
 تألیف دکتر محمود کیهان
 « « مهندس گوهریان
 « « مهندس میردامادی
 « « دکتر آرمین
 تألیف دکتر کمال جناب
 « « امیراعلم - دکتر حکیم
 دکتر کیهانی - دکتر نجم آبادی - دکتر نیک نفس
 تألیف دکتر عطائی
 « « «
 « « مهندس حبیب الله ناجی
 « « دکتر گامگیک
 « « علی اصغر پورهمایون
 تصحیح مدرس رضوی

۷۴- راهنمای دانشگاه

۷۵- اقتصاد اجتماعی

۷۶- تاریخ دیپلوماسی عمومی (جلد دوم)

۷۷- زیبا شناسی

۷۸- تئوری سنتیک گازها

۷۹- کارآموزی داروسازی

۸۰- قوانین دامپزشکی

۸۱- جنگل شناسی جلد دوم

۸۲- استقلال آمریکا

۸۳- کنجکاو یهای علمی و ادبی

۸۴- ادوار فقه

۸۵- دینامیک گازها

۸۶- آئین دادرسی در اسلام

۸۷- ادبیات فرانسه

۸۸- از سرین تا یونسکو - دو ماه در پاریس

۸۹- حقوق تطبیقی

۹۰- میکرو ب شناسی (جلد اول)

۹۱- میز راه (جلد اول)

۹۲- < (جلد دوم)

۹۳- کالبد شکافی (تشریح عملی دست و پا)

۹۴- ترجمه و شرح تبصره علامه (جلد دوم)

۹۵- کالبد شناسی توصیفی (۳) - عضله شناسی

۹۶- < < (۴) - رگ شناسی

۹۷- بیماریهای گوش و حلق و بینی (جلد اول)

۹۸- هندسه تحلیلی

۹۹- جبر و آنالیز

۱۰۰- تقویتی و برتری اسپانیا (۱۵۵۹-۱۶۶۰)

۱۰۱- کالبد شناسی توصیفی - استخوان شناسی اسب

۱۰۲- تاریخ عقاید سیاسی

۱۰۳- آزمایش و تصفیة آبها

۱۰۴- هشت مقاله تاریخی و ادبی

۱۰۵- فیه مافیه

۱۰۶- جغرافیای اقتصادی (جلد اول)

۱۰۷- الکتريسته و موارد استعمال آن

۱۰۸- مبادلات انرژی در گیاه

۱۰۹- تلخیص البیان عن مجازات القرآن

۱۱۰- دو رساله - وضع الفاظ و قاعده لاضرر

۱۱۱- شیمی آلی (جلد اول) تئوری و اصول کلی

۱۱۲- شیمی آلی «ارماتیک» (جلد اول)

۱۱۳- حکمت الهی عام و خاص

۱۱۴- امراض حلق و بینی و حنجره

—

تألیف دکتر شهید فر

< < حسن ستوده تهرانی

< علینقی وزیری

< دکتر روشن

تألیف دکتر جنیدی

< < میمندی نژاد

< مرحوم مهندس ساعی

< دکتر مجیر شیبانی

—

< محمود شهابی

< دکتر غفاری

< محمد سنگلجی

< دکتر سپیدی

< < علی اکبر سیاسی

< < حسن افشار

تألیف دکتر سهراب دکتر میر دامادی

< < حسین گلژ

< < < <

< < نعمت الله کیهانی

< زین العابدین ذوالمجدین

< دکتر امیر اعلم - دکتر حکیم

دکتر کیهانی - دکتر نجم آبادی - دکتر نیک نفس

< < < <

تألیف دکتر جمشید اعلم

< < کامکار پارسی

< < < <

< < بیانی

تألیف دکتر میر بابائی

< < محسن عزیزی

نگارش < محمد جواد جنیدی

< نصر الله فلسفی

< بدیع الزمان فروزانفر

< دکتر محسن عزیزی

< مهندس عبدالله ریاضی

< دکتر اسمعیل زاهدی

< سید محمد باقر سبزواری

< محمود شهابی

< دکتر عابدی

< < شیخ

< مهدی قمشه

< دکتر علیم مروستی

- ۱۹۶- درمان تراخم با الکتروکواگولاسیون
- ۱۹۷- شیمی وفیزیک (جلد اول)
- ۱۹۸- فیزیولوژی عمومی
- ۱۹۹- داروسازی جالبیوسی
- ۲۰۰- علم‌العلامات نشانه‌شناسی (جلد دوم)
- ۲۰۱- استخوان‌شناسی (جلد اول)
- ۲۰۲- پیوره (جلد دوم)
- ۲۰۳- علم‌النفس ابن‌سینا و تطبیق آن با روانشناسی جدید
- ۲۰۴- قواعد فقه
- ۲۰۵- تاریخ سیاسی و دیپلوماسی ایران
- ۲۰۶- فهرست مصنفات ابن‌سینا
- ۲۰۷- مخارج الحروف
- ۲۰۸- عیون الحکمه
- ۲۰۹- شیمی بیولوژی
- ۲۱۰- میکروشناسی (جلد دوم)
- ۲۱۱- حشرات زبان‌آور ایران
- ۲۱۲- هواشناسی
- ۲۱۳- حقوق مدنی
- ۲۱۴- مآخذ قصص و تمثیلات مثنوی
- ۲۱۵- مکانیک استدلالی
- ۲۱۶- ترمودینامیک (جلد دوم)
- ۲۱۸- گروه بندی و انتقال خون
- ۲۱۸- فیزیک، ترمودینامیک (جلد اول)
- ۲۱۹- روان پزشکی (جلد سوم)
- ۲۲۰- بیماریهای درونی (جلد اول)
- ۲۲۱- حالات عصبانی بانورز
- ۲۲۲- کالبدشناسی توصیفی (۷) (دستگاه گوارش)
- ۲۲۳- علم الاجتماع
- ۲۲۴- الهیات
- ۲۲۵- هیدرولیک عمومی
- ۲۲۶- شیمی عمومی معدنی فلزات (جلد اول)
- ۲۲۷- آسیب‌شناسی آزردهای سورنال «غده فوق کلیوی»
- ۲۲۸- اصول الصرف
- ۲۲۹- سازمان فرهنگی ایران
- ۲۳۰- فیزیک، ترمودینامیک (جلد دوم)
- ۲۳۱- راهنمای دانشگاه
- ۲۳۲- مجموعه اصطلاحات علمی
- ۲۳۳- بهداشت غذایی (بهداشت نسل)
- » دکتر پروفیسور شمس
- » » توسلی
- » » شبانی
- » » مقدم
- » » میمندی نژاد
- » » نعمت‌اله کیهانی
- » » محمود سیاسی
- » » علی اکبر سیاسی
- » آقای محمودشهابی
- » دکتر علی اکبرینا
- » مهدوی
- تصحیح و ترجمه دکتر پرویز ناتل خانلری
- از ابن‌سینا - چاپ عکسی
- تألیف دکتر مافی
- » آقایان دکتر سهراب -
- دکتر میردامادی
- » مهندس عباس دواچی
- » دکتر محمد منجبی
- » » سید حسن امامی
- نگارش آقای فروزانفر
- » پرفیسور فاطمی
- » مهندس بازرگان
- » دکتر یحیی پویا
- » » روشن
- » » میر سیاسی
- » » میمندی نژاد
- ترجمه » چهارازی
- تألیف دکتر امیراعلم - دکتر حکیم
- دکتر کیهانی - دکتر نجم آبادی - دکتر نیک نفس
- تألیف دکتر مهدوی
- » فاضل تونی
- » مهندس ریاضی
- تألیف دکتر فضل‌الله شیروانی
- » » آرمین
- » علی اکبرشهابی
- تألیف دکتر علی کنی
- نگارش دکتر روشن
-
-
- نگارش دکتر فضل‌الله صدیق

- ۲۳۴- جغرافیای کشاورزی ایران
- ۲۳۵- ترجمه النهایه با تصحیح و مقدمه (۱)
- ۲۳۶- احتمالات و آمار ریاضی (۲)
- ۲۳۷- اصول تشریح خوب
- ۲۳۸- خون شناسی عملی (جلد اول)
- ۲۳۹- تاریخ ملل قدیم آسیای غربی
- ۲۴۰- شیمی تجزیه
- ۲۴۱- دانشگاهها و مدارس عالی امریکا
- ۲۴۲- پانزده گفتار
- ۲۴۳- بیماریهای خون (جلد دوم)
- ۲۴۴- اقتصاد کشاورزی
- ۲۴۵- علم العلامات (جلد سوم)
- ۲۴۶- بتن آرمه (۲)
- ۲۴۷- هندسه دیفرانسیل
- ۲۴۸- فیزیولوژی گل ورده بندی لك لپه ایها
- ۲۴۹- تاریخ زندیه
- ۲۵۰- ترجمه النهایه با تصحیح و مقدمه (۲)
- ۲۵۱- حقوق مدنی (۲)
- ۲۵۲- دفتر دانش و ادب (جزء دوم)
- ۲۵۳- یادداشت های قزوینی (جلد دوم ب، ت، ث، ج)
- ۲۵۴- تفوق و برتری اسپانیا
- ۲۵۵- تیره شناسی (جلد اول)
- ۲۵۶- کالبد شناسی توصیفی (۸)
- دستگاه ادرار و تناسل - پرده صفاق
- ۲۵۷- حل مسائل هندسه تحلیلی
- ۲۵۸- کالبد شناسی توصیفی (حیوانات اهلی مفصل شناسی مقایسه ای)
- ۲۵۹- اصول ساختمان و محاسبه ماشینهای برق
- ۲۶۰- بیماریهای خون و لنف (بررسی بالینی و آسیب شناسی)
- ۲۶۱- سرطان شناسی (جلد اول)
- ۲۶۲- شکسته بندی (جلد سوم)
- ۲۶۳- بیماریهای واگیر (جلد دوم)
- ۲۶۴- انگل شناسی (بندپایان)
- ۲۶۵- بیماریهای درونی (جلد دوم)
- ۲۶۶- دامپرووری عمومی (جلد اول)
- ۲۶۷- فیزیولوژی (جلد دوم)
- ۲۶۸- شعر فارسی (در عهد شاهرخ)
- ۲۶۹- فن انگشت نگاری (جلد اول و دوم)
- ۲۷۰- منطق التلویحات
- ۲۷۱- حقوق جنائی
- ۲۷۲- سمیولوژی اعصاب
- دکتر تقی بهرامی
- آقای سید محمد سبزواری
- دکتر مهدوی اردبیلی
- مهندس رضا حجازی
- دکتر رحمتیان دکتر شمس
- بهنش
- شیروانی
- ضیاء الدین اسمعیل بیگی
- آقای مجتبی مینوی
- دکتر یحیی پویا
- نگارش دکتر احمد هومن
- میمندی نژاد
- آقای مهندس خلیلی
- دکتر بهروز
- تألیف دکتر زاهدی
- هادی هدایتی
- آقای سبزواری
- دکتر امامی
-
- ایرج افشار
- دکتر خانبا با بیانی
- احمد پارسا
- تألیف دکتر امیر اعلم - دکتر حکیم - دکتر کیهانی
- دکتر نجم آبادی - دکتر نیک نفس
- نگارش دکتر علینقی وحدتی
- میر بابائی
- مهندس احمد رضوی
- دکتر رحمتیان
- آرمین
- امیر کیا
- بینش ور
- عزیز رفیعی
- میمندی نژاد
- بهرامی
- علی کاتوزیان
- بارشاطر
- نگارش ناصر قلی وادسر
- دکتر فیاض
- تألیف آقای دکتر عبدالحسین علی آبادی
- چهرازی

- ۲۷۳- کالبد شناسی توصیفی (۹)
(دستگاه تولید صوت و تنفس)
- ۲۷۴- اصول آمار و کلیات آمار اقتصادی
- ۲۷۵- گزارش کنفرانس اتمی ژنو
- ۲۷۶- امکان آلوده کردن آبهای مشروب
- ۲۷۷- مدخل منطق صورت
- ۲۷۸- ویروسها
- ۲۷۹- تالیفاتها (آلکها)
- ۲۸۰- گیاه شناسی سیستماتیک
- ۲۸۱- قیرہ شناسی (جلد دوم)
- ۲۸۲- احوال و آثار خواجه نصیر الدین طوسی
- ۲۸۳- احادیث مثنوی
- ۲۸۴- قواعد النحو
- ۲۸۵- آزمایشهای فیزیک
- ۲۸۶- پندنامه اهواری یا آئین پزشکی
- ۲۸۷- بیماریهای خون (جلد سوم)
- ۲۸۸- جنین شناسی (روبان شناسی) جلد اول
- ۲۸۹- مکانیک فیزیک (اندازه گیری مکانیک نقطه
مادی و فرضیه نسبیتی) (چاپ دوم)
- ۲۹۰- بیماریهای جراحی قفسه سینه (ریه، مری، قفسه سینه)
- ۲۹۱- اکوستیک (صوت) چاپ دوم
- ۲۹۲- چهار مقاله
- ۲۹۳- داریوش یکم (پادشاه پارسها)
- ۲۹۴- کالبد شکافی تشریح علمی سرو کردن- سلسله اعصاب مرکزی
- ۲۹۵- درس اللغة والادب (۱) چاپ دوم
- ۲۹۶- سه گفتار خواجه طوسی
- ۲۹۷- Sur les espaces de Riemann
- ۲۹۸- فصول خواجه طوسی
- ۲۹۹- فهرست کتب اهدائی آقای مشکوة (جلد سوم) بخش سوم
- ۳۰۰- الرسالة المعینة
- ۳۰۱- آغاز و انجام
- ۳۰۲- رساله امامت خواجه طوسی
- ۳۰۳- فهرست کتب اهدائی آقای مشکوة (جلد سوم) بخش چهارم
- ۳۰۴- حل مشکلات معینه خواجه نصیر
- ۳۰۵- مقدمه قدیم اخلاق ناصری
- ۳۰۶- بیوگرافی خواجه نصیر الدین طوسی (بزبان فرانسه)
- ۳۰۷- رساله بیست باب در معرفت اسطرلاب
- ۳۰۸- مجموعه رسائل خواجه نصیر الدین
- تألیف دکتر امیر اعلم - دکتر حکیم - دکتر کیهانی
دکتر نجم آبادی - دکتر نیک نفس
نگارش دکتر محسن صبا
» »
نگارش دکتر حسین سهراب - دکتر میمنده نژاد
نگارش دکتر غلامحسین مصاحب
» » فرج الله شفا
» » عزت الله خبیری
» » محمد درویش
» » بارسا
» » مدرس رضوی
» » آقای فروزانفر
» » قاسم توپسرکانی
» » دکتر محمد باقر محمودیان
» » محمود نجم آبادی
نگارش دکتر یحیی پویا
» » احمد شفائی
تألیف دکتر کمال الدین جناب
» » محمد تقی قوامیان
» » ضیاء الدین اسماعیل بیگی
بتصحیح محمد معین
نگارش منشی زاده
» » نعمت الله کیهانی
» » محمد مهدی
بکوشش محمد تقی دانش پژوه
نگارش دکتر هشتروندی
بکوشش محمد تقی دانش پژوه
نگارش محمد تقی دانش پژوه
» »
» » ایرج افشار
بکوشش محمد تقی دانش پژوه
» »
» »
» » جلال الدین همای
نگارش دکتر امشای
» » مدرس رضوی
» »

- ۳۰۹ - سرگذشت و عقائد فلسفی خواجه نصیرالدین طوسی
 ۳۱۰ - فیزیک (پدیده‌های فیزیکی در دماهای بسیار خفیف)
 کتاب هفتم

۳۱۱ - رساله جبر و مقابله خواجه نصیر طوسی
 ۳۱۲ - آلرژی بیماری‌های ناشی از آن
 ۳۱۳ - راهنمای دانشگاه (بفرانسه) دوم چاپ
 ۳۱۴ - احوال و آثار محمد بن جریر طبری
 ۳۱۵ - مکانیک سینماتیک
 ۳۱۶ - مقدمه روانشناسی (قسمت اول)
 ۳۱۷ - دامپوری (جلد دوم)
 ۳۱۸ - تمرینات و تجربیات (شیمی آلی)
 ۳۱۹ - جغرافیای اقتصادی (جلد دوم)
 ۳۲۰ - پاتولوژی مقایسه‌ای (بیماری‌های مشترک انسان و دام)
 ۳۲۱ - اصول نظریه ریاضی احتمال
 ۳۲۲ - رده‌بندی دوله‌ای‌ها و بازداشتگان
 ۳۲۳ - قوانین مالیه و محاسبات عمومی و مطالعه بودجه

از ابتدای مشروطیت تا حال

۳۲۴ - کالبدشناسی انسانی (۱) سر و گردن
 (توصیفی - موضعی - طرز تشریح)
 ۳۲۵ - ایمنی‌شناسی (جلد اول)
 ۳۲۶ - حکمت الهی عام و خاص (تجدید چاپ)
 ۳۲۷ - اصول بیماری‌های ارثی انسان (۱)
 ۳۲۸ - اصول استخراج معادن
 ۳۲۹ - مقررات دانشگاه (۱) مقررات استخدامی و مالی
 ۳۳۰ - شلیمر
 ۳۳۱ - تجزیه ادرار
 ۳۳۲ - جراحی فك و صورت
 ۳۳۳ - فلسفه آموزش و پرورش
 ۳۳۴ - اکوستیک (۴) صوت
 ۳۳۵ - الکتریسته صنعتی (جلد اول چاپ دوم)
 ۳۳۶ - سالنامه دانشگاه
 ۳۳۷ - فیزیک جلد هشتم - کارهای آزمایشگاه و مسائل ترمودینامیک
 ۳۳۸ - تاریخ اسلام (چاپ دوم)
 ۳۳۹ - هندسه تحلیلی (چاپ دوم)
 ۳۴۰ - آداب اللغة العربیة و تاریخها (۱)
 ۳۴۱ - حل مسائل ریاضیات عمومی
 ۳۴۲ - جوامع الحکایات
 ۳۴۳ - شیمی تحلیلی

« محمد مدرسی (زنجانی) »
 « دکتر روشن »

بکوشش اکبر دانا سرشت
 تألیف دکتر هادوی

—

تألیف آقای علی اکبر شهابی
 « دکتر احمد وزیری »
 « دکتر مهدی جلالی »
 « تقی بهرامی »
 « ابوالحسن شیخ »
 « عزیزی »
 « میندی نژاد »
 تألیف دکتر افضلی پور
 « زاهدی »
 « جزایری »

« منوچهر حکیم و »
 « سید حسین گنج‌بخش »

« میر دامادی »
 « آقای مهدی الهی قمشه‌ای »
 « دکتر محمد علی مولوی »
 « مهندس محمودی »
 جمع‌آوری دکتر کی‌نیا
 دانشکده پزشکی
 مرحوم دکتر ابوالقاسم بهرامی
 تألیف دکتر حسین مهدوی
 « امیر هوشمند »
 « اسماعیل بیگی »
 « مهندس زنگنه »

—

« دکتر روشن »
 « فیاض »
 « وحدتی »
 « محمد محمدی »

تألیف دکتر کامکار پارسى
 « محمد معین »
 « مهندس قاسمی »

- ۳۴۴ - ارادة معطوف بقدرت (انرنيچه)
 ۳۴۵ - دفتر دانش وادب (جلد سوم)
 ۳۴۶ - حقوق مدني (جلداول تجديد چاپ)
 ۳۴۷ - نمايشنامه لوسيد
 ۳۴۸ - آب شناسي هيدروولوژی
 ۳۴۹ - روش شيمي تجزيه (۱)
 ۳۵۰ - هندسة ترسيمی
 ۳۵۱ - اصول الصرف
 ۳۵۲ - استخراج نفت (جلد اول)
 ۳۵۳ - سخنرانيهای پروفيسور رنه ونسان
 ۳۵۴ - کورش کبير
 ۳۵۵ - فرهنگ غفاري فارسي فرانسه (جلد اول)
 ۳۵۶ - اقتصاد اجتماعي
 ۳۵۷ - بيولوژی (ورانت) (تجديد چاپ)
 ۳۵۸ - بيماريهای مغزو روان (۳)
 ۳۵۹ - آئين دادرسي در اسلام (تجديد چاپ)
 ۳۶۰ - ققريرات اصول
 ۳۶۱ - کالبد شکافي توصيفي (جلد ۴ - عضله شناسي اسب) تأليف دکتر ميربابايي
 ۳۶۲ - الرسالة الکمالیه فی الحقايق الالهيه
 ۳۶۳ - بي حسی های ناحیه ای دردندان پزشکی
 ۳۶۴ - چشم و بيماريهای آن
 ۳۶۵ - هندسة تحليلی
 ۳۶۶ - شیمی آلي ترکیبات حلقوی (چاپ دوم)
 ۳۶۷ - پزشکی عملي
 ۳۶۸ - اصول آموزش وپرورش (چاپ سوم)
 ۳۶۹ - پرتو اسلام
 ۳۷۰ - جراحی عملي دهان و دندان (جلد اول)
 ۳۷۱ - درد شناسي دندان (۱)
 ۳۷۲ - مجموعه اصطلاحات علمي (قسمت دوم)
 ۳۷۳ - تيره شناسي (جلد سوم)
 ۳۷۴ - المعجم
 ۳۷۵ - جواهر الآثار (ترجمة مثنوی)
 ۳۷۶ - تاريخ ديپلوماسي عمومي
 ۳۷۷ - Textes Français
 ۳۷۸ - شیمی فیزیک (جلد دوم)
 ۳۷۹ - زيباشناسي
 ۳۸۰ - بيماريهای مشترک انسان و دام
 ۳۸۱ - فرزانه و روان
 ۳۸۲ - بهبود نسل بشر
- ترجمه دکتر هوشيار
 مقاله دکتر مهدوی
 تأليف دکتر امامي
 ترجمه دکتر سپهبدی
 تأليف دکتر جنیدی
 « « فخرالدین خوشنویسان
 « « جمال عصار
 « « علی اکبر شهابی
 « « دکتر جلال الدین توانا
 ترجمه دکتر سیاسی-دکتر سیمجور
 تأليف دکتر هادی هدایتی
 مهندس امیر جلال الدین غفاری
 دکتر سید شمس الدین جزایری
 « « خبری
 « « حسین رضاعي
 آقای محمد سنگلجي
 « « محمود شهابی
 تأليف دکتر ميربابايي
 « « سبزواری
 « « دکتر محمود مستوفي
 تأليف دکتر باستان
 « « مصطفی کامکاربارسی
 « « ابوالحسن شيخ
 « « ابوالقاسم نجم آبادی
 « « هوشيار
 بقلم عباس خليلی
 تأليف دکتر کاظم سیمجور
 « « محمود سیاسی
 -
 « « احمد پارسا
 بتصحیح مدرس رضوی
 بقلم عبدالعزيز صاحب الجواهر
 تأليف دکتر محسن عزيزی
 « « بانو نفیسی
 « « دکتر علی اکبر توسلی
 « « آقای علیتی وزیری
 « « دکتر میندی نژاد
 « « بصیر
 « « محمد علی مولوی

- ۳۸۳ - یادداشت‌های قزوینی (۳)
- ۳۸۴ - گویش آشتیان
- ۳۸۵ - کالبد شکافی (تشریح عملی قفسه سینه و قلب ریه) نگارش دکتر نعمت‌الله کیهانی
- ۳۸۶ - ایران بعد از اسلام
- ۳۸۷ - تاریخ مصر قدیم (جلد اول چاپ دوم)
- ۳۸۸ - آرگلو نیاتها (۱) سرخس‌ها
- ۳۸۹ - شیمی صنعتی (جلد اول)
- ۳۹۰ - فیزیک عمومی الکتریسته (جلد اول)
- ۳۹۱ - مبادی علم هوا شناسی
- ۳۹۲ - منطق و روش شناسی
- ۳۹۳ - الکترونیک (جلد اول)
- ۳۹۴ - فرهنگ غفاری (جلد دوم)
- ۳۹۵ - حکمت الهی عام و خاص (جلد دوم)
- ۳۹۶ - گنج جواهر دانش (۴)
- ۳۹۷ - فن کالبد گشائی و آسیب شناسی
- ۳۹۸ - فرهنگ غفاری (جلد سوم)
- ۳۹۹ - مزدا پرستی در ایران قدیم
- ۴۰۰ - اصول روشهای ریاضی آمار
- ۴۰۱ - تاریخ مصر قدیم (جلد دوم)
- ۴۰۲ - عددمن بلغاء ایران فی اللغة
- ۴۰۳ - علم اخلاق (نظری و عملی)
- ۴۰۴ - ادوار فقه (جلد دوم)
- ۴۰۵ - جراحی عملی دهان و دندان (جلد دوم)
- ۴۰۶ - فیزیولوژی بالینی
- ۴۰۷ - سهم الارث
- ۴۰۸ - جبر آنالیز
- ۴۰۹ - هوا شناسی (جلد اول)
- ۴۱۰ - بیماریهای درونی (جلد سوم)
- ۴۱۱ - مبانی فلسفه
- ۴۱۲ - فرهنگ غفاری (جلد چهارم)
- ۴۱۳ - هندسه تحلیلی (چاپ دوم)
- ۴۱۴ - کالبد شناسی (عضله شناسی مقایسه‌ای) (جلد پنجم)
- ۴۱۵ - سالنامه دانشگاه ۱۳۳۶-۱۳۳۵
- ۴۱۶ - یادنامه خواجه نصیر طوسی
- ۴۱۷ - تئوریهای اساسی ژنتیک
- ۴۱۸ - فولاد و عملیات حرارتی آن
- ۴۱۹ - تأسیسات آبی
- ۴۲۰ - بیماریهای اعصاب (جلد نخست)
- ۴۲۱ - مکانیک عمومی (جلد دوم)
- ایرج افشار
- تألیف دکتر صادق کیا
- « عباس خلیلی
- « دکتر احمد بهمنش
- « « خبیری
- « « رادفر
- « « روشن
- « « احمد سعادت
- « « علی اکبر سیاسی
- « « رحیمی قاجار
- « مهندس جلال‌الدین غفاری
- « محیی‌الدین مهدی الهی قمش‌ای
- « حسن آل طه
- « دکتر محمد کار
- « مهندس جلال‌الدین غفاری
- « دکتر ذبیح‌الله صفا
- « « افضلی پور
- « « دکتر احمد بهمنش
- « « قاسم توپسرگانی
- « « دکتر علی اکبر سیاسی
- « آقای محمود شهابی
- نگارش دکتر کاظم سیمجور
- « « گیتی
- « نصر اصفهانی
- « دکتر محمد علی مجتهدی
- « « محمد منجی
- « « میمندی نژاد
- « « علی اکبر سیاسی
- « مهندس امیر جلال‌الدین غفاری
- « دکتر احمد سادات عقیلی
- « « میر بابائی
-
- نگارش دکتر صفا
- « « آزر
- « مهندس هوشنگ خسرویار
- « مهندس عبدالله ریاضی
- نگارش دکتر صادق صبا
- « دکتر مجتبی ریاضی

- ۴۲۲ - صنایع شیمی معدنی (جلد اول) < مهندس مرتضی قاسمی
 ۴۲۳ - مکانیک استدلالی < پرفسور تقی فاطمی
 ۴۲۴ - تاریخ فرهنگ ایران < دکتر عیسی صدیق
 ۴۲۵ - شرح تبصره آیه الله علامه حلی (جلد دوم) < زین العابدین ذوالمجدین
 ۴۲۶ - حکیم ازرقی هروی < بتصحیح مرحوم علی عبدالرسولی
 ۴۲۷ - علوم عقلی < نگارش دکتر ذبیح الله صفا
 ۴۲۸ - شیمی آنالیتیک < دکتر کا گیک
 ۴۲۹ - فیزیک الکتریسته (جلد دوم) < < روشن
 ۴۳۰ - کلیات شمس تبریزی < باتصحیحات و حواشی آقای فروزانفر
 ۴۳۱ - گانی شناسی (تحقیق درباره بعضی از کانهای جزیره هرمز) < نگارش دکتر عبدالکریم قریب
 ۴۳۲ - فرهنگ غفاری فارسی بفرانسه (جلد پنجم) < امیرجلال الدین غفاری
 ۴۳۳ - ریاضیات در شیمی (جلد دوم) < دکتر هورفر
 ۴۳۴ - تحقیق در فهم بشر < ترجمه دکتر رضازاده شفق
 ۴۳۵ - السعادة والاسعار < بتصحیح مجتبی مینوی
 ۴۳۶ - تاریخ فرهنگ اروپا < نگارش دکتر عیسی صدیق
 ۴۳۷ - نقشه برداری (جلد دوم) < مهندس حسن شمس
 ۴۳۸ - بیماریهای گیاه (تجدید چاپ) < دکتر خیبری
 ۴۳۹ - حقوق مدنی (جلد سوم) < دکتر سید حسن امامی
 ۴۴۰ - سخنرانیهای آقای انیس المقدسی (استاد دانشگاه آمریکائی بیروت)
 ۴۴۱ - دردشناسی دندان (جلد دوم) < نگارش دکتر محمود سیاسی
 ۴۴۲ - حقوق اساسی فرانسه < < قاسم زاده
 ۴۴۳ - حقوق عمومی و اداری < < شیدفر
 ۴۴۴ - پاتولوژی مقایسه ای (جلد سوم) < < میمندی نژاد
 ۴۴۵ - شیمی عمومی معدنی فلزات < < شیروانی
 ۴۴۶ - فسیل شناسی < < فرشاد
 ۴۴۷ - فرهنگ غفاری فارسی بفرانسه (جلد ششم) < نگارش امیرجلال الدین غفاری
 ۴۴۸ - تحقیق در تاریخ قنذسازی ایران < < مهندس ابرهیم ریاحی
 ۴۴۹ - مشخصات جغرافیای طبیعی ایران < < دکتر حسین گل کلاب
 ۴۵۰ - جراحی فك و صورت (جلد دوم) < < حسین مهدوی
 ۴۵۱ - تاریخ هرودت < < هادی هدایتی
 ۴۵۲ - تاریخ دیپلماسی عمومی (چاپ دوم) < < حسن ستوده تهرانی
 ۴۵۳ - سازمان فرهنگی ایران (تجدید چاپ) < < علی کنی
 ۴۵۴ - مسائل گوناگون پزشکی < < محمد علی مولوی
 ۴۵۵ - فیزیک الکتریسته (جلد سوم) < < روشن
 ۴۵۶ - جامعه شناسی یا علم الاجتماع < < یحیی مهدوی
 ۴۵۷ - اورمی < < رفعت
 ۴۵۸ - بهداشت عمومی (بیش گیری بیماریهای واگیر) < نگارش دکتر اعتمادیان
 ۴۵۹ - تاریخ عقاید اقتصادی (چاپ دوم) < < مرحوم دکتر حسن شهید نورانی
 ۴۶۰ - تبصره و دورساله دیگر در منطق < بکوشش دانش پژوه
 ۴۶۱ - مسائل گوناگون پزشکی (جلد سوم) < نگارش دکتر مولوی

